ENCHIRIDION FONTIUM HISTORIAE ECCLESIASTICAE ANTIQUAE

QUOD IN USUM SCHOLARUM COLLEGIT

CONRADUS KIRCH S.J.

EDITIO SEXTA. AUCTA ET EMENDATA.
QUAM CURAVIT

LEO UEDING S. J.

1947
EDITORIAL HERDER
BARCELONA

Imprimi potest.—Coloniae, die 6 Decembris 1940
Theod. WULF S.J., Praep. Prov. Germ. Inf.

Nihil obstat. Bemardinus Llorca, S.J. Censor deputatus.
Barcinone, die 16 Maji 1947.

Imprimatur:
GREGORIUS, Episcopus Barcinonensis

De mandato S. E. Rdmae.,
Dr. Aloysius Urpí Carbonell, Magisi.lnB
Cancellarius

Qraíos, S. A. Pasco Emperador Carlo» I, 157 - Bercelo

AD PRIMAM EDITIONEM.

Lectori Salutem!

Tria potissimum, lector benevole, hac collectione spectabam.

1. Ac primum quidem usque ad hunc diem, si quis fontes ipsos historiae ecclesiasticae antiquae inspicere volebat, biblioiheca opus erat Pieri igitur vix^poterat, ut vel pauci historiae studiosi simul et communiter in aliquos textus scientifico modo inquirerent, nedum ut multi praelectionum auditores locos, ad quos narratio remittebat, in promptu haberent. Libellus desiderabatur, quo textus illi ex diversis saepeque aditu difficilioribus codicibus critice extracti in uno conspectu componerentur. Hoc igitur desiderium pro aliqua saltem parte Enchiridio nostro impleturus eram. Quare in eo praebentur, secundum temporis ordinem digesta, quae de primis Ecclesiae fundatoribus, de eius propagatione, de persecutionibus, de hierarchia, de doctrina Christiana, de haeresibus et schismatis, de sacramentis et de liturgia, de moribus et institutis Christianis, de Ecclesiae cum potestate civili commercio scriptores cum profani eorum temporum tum ecclesiastici memoria digna tradiderunt. Quibus accedunt Conciliorum canones et epistulae circulares, Summorum Pontificum decreta, imperatorum leges et rescripta ad doctrinam, constitutionem, gubernationem, disciplinam ecclesiasticam spectantia. Dantur denique specimina actorum martyrum, epitaphiorum, libellorum papyro inscriptorum.

2. In quibus eligendis secundo loco id quoque in animo erat, ut lectoribus facultas fieret, de nonnullis quaestionibus controversis causisque multum celebratis propria intellegentia ex ipsorum fontium cognitione hausta critice iudicandi. Quare cum de aliis rebus selectos tantum textus proponere liceret, haec, quoad fieri potuit, integra materia allata est. Sunt autem praecipue quaestiones

Neronianae de urbis incendio et de causa et extensione primae persecutionis, quaestio de iuridico fonte persecutionum et de imperatorum rescriptis et decretis ad persecutiones spectantibus, quaestio de cathedra (commoratione, morte) Romana S. Petri, quaestio de Legione fulminatrice, quaestiones de visione et baptismo Constantini M. Sequuntur causa Liberiana, quaestio de paenitentia Theodosii, quaestio de Leone et Attila, causa Honorii Papae. Constat autem non solum hos sed etiam alios huius libelli textus multos facile et cum fructu ad exercitia quae dicuntur seminaristica adhiberi posse.

3. Tertium corollarii modo magis secutum quam intentum est, ut his textibus, ex plurimis antiquae Ecclesiae scriptoribus collectis, efficeretur quasi quaedam Chrestomathia patristica, parva illa quidem atque modesta neque singulorum semper auctorum auctoritati accommodata, quae tamen ideam saltem aliquam illorum operum etiam iis suggereret, quibus ad plura amplioraque gustanda otium deesset.

Ipsa porro textuum selectio utrum ubique apte facta sit necne, sine dubio disputari potest. Multa, quae initio notaveram, postea, ne libellus crassior fieret, omittere coactus sum. Sed quoniam plurima ex iis, quae afferuntur, ab omnibus fere adhiberi solent, spero fore, ut ab omnibus quoque approbentur. De aliis vero vel delendis vel addendis humanissime rogo, ut ii, ad quos pertinet, sententiam dicere velint. Etiam de litteratura quae dicitur ad singula capita addenda aliquamdiu dubitavi. Tandem, quia in omnibus libris, qui de historia ecclesiastica agunt, abundanter praeberi solet, eam interim saltem taceri posse putavi, postea, si forte desiderabitur, pro rata parte suppleturus.

Ad dogmatum historiam conferre quamquam per se non intendebatur, nihilominus, cum multae in historia antiqua dogmaticae quaestiones intercedant, factum est, ut tales textus non pauci exhibeantur. Textus tamen, qui in Enchiridio cl. v. *Denzinger,* nuper a P. *Cl. Banmvart* de integro edito, inveniuntur, paucissimis exceptis non repetivi, sed, si opus erat, ad illam collectionem studiosum lectorem remisi.

Textus secundum optimas editiones redduntur. Graecis textibus latina versio adiungitur. In latinis tex-

tibus hodiernam scribendi rationem adhibui, nisi forte aliquoties speciminis causa antiquus modus retinendus erat. Editiones, e quibus textus desumpti sunt, in fine uniuscuiusque fragmenti indicantur. Quodsi complures bonae concurrebant, ea, quam secutus sum, primo loco nominatur. Parvi numeri marginales ad proximos quosque textus, sive antecedentes sive subséquentes, qui de eadem vel simili materia agunt, lectorem referunt.

Haec habui, quae dicerem. Restat, ut omnibus quidem, qui me in hac collectione facienda consilio et opere juverunt, praesertim vero iis ex carissimis fratribus et discipulis meis, qui tum ad textus varios transcribendos tum ad schedas impressas mecum perlegendas atque corrigendas infatigabili alacritate praesto erant, etiam hoc loco ex animo gratias agam.

Valkenburg, (L.) Hollandiae, e collegio S. Ignatii, die festo Assumptionis B. V. Mariae 1910.

AD SECUNDAM ET TERTIAM EDITIONEM.

Quod fretus rei bonitate exspectaveram, id mea spe etiam prius et amplius contigit. Nam biennio post primam editionem vix elapso altera atque tertia ut pararetur postulatum est. Accedit, quod viri docti non pauci opusculum nostrum magna cum benevolentia susceperunt multisque atque pretiosis animadversionibus ad eius emendationem contulerunt. Quibus omnibus ex animo gratias ago, nec dubito quin nova editione lustrata me pro viribus desideriis suis satisfecisse concedant.

Haec autem potissimum consideratione digna habeantur:

Ac primum quidem exterior libelli species nonnihil mutata invenietur. Adhibita enim charta tenuiore volumen tertia fere parte diminutum est. Praeterea latinara versionem textibus graecis non iam iuxtaponendam sed subscribendam esse putavi ideo, quo facilius potiusque in illorum sensum inquireret studiosus lector, priusquam ad versionis opem confugeret. Unde alterum etiam emolumentum evenit, ut propter minores litteras latinas, quae sub linea haberi poterant, tot saltem pagi-

narum spatium evacuaretur, quot ad novos textus addendos opus erant.

Crevit autem collectio numeris centum et octo hunc in modum:

Additi sunt ex scriptoribus Papias Hierapolitanus, Hermas Romanus, Marcus Aurelius imp., Minucius Felix, Galerius imp., Serapion Thmuensis, Siricius p., Benedictus a Nursia. Aliorum vero scriptorum complurium textus completi sunt, praesertim ii, qui agunt de Evangeliis, de persecutionibus, de sacramentis, de episcopis, de auctoritate Ecclesiae. Quattuor epistulis suspectis Liberii p. anteposui quattuor illas genuinas, ex quibus de istis iudicari solet. Ex venerabili Regula benedictina praeter initium elegi capitula de officio divino peragendo etiam ideo, quod novissima Breviarii Romani redactio sponte ad comparationem faciendam invitat. Regulis autem de «Opere Dei» allatis altera de «Opera manuum» abesse non debebat.

Porro cum ea quae de inventione s. crucis et de sacerdote paenitentiario refert Sozomenus ab historia ecclesiastica Socratis pendeant, huic ius prioratus restitutum est. Varii textus, ut Palladii et Theodoreti, secundum novissimas editiones redditi, nonnullorum numerorum tituli argumento accuratius accommodati sunt. Versio latina revisa et passim emendata est. Index alphabeticus ita evolutus est, ut etiam per se ipse cum fructu legatur. Denique postquam aliqui auctores ad hoc Enchiridium citatis numeris marginalibus suos lectores remittere coeperunt, Concordantia numerorum veteris et novae editionis opus erat, quae in fine libri datur. Sed mihi propositum est, in posterum, quamvis novi textus addendi sint, fixos hac editione numeros non mutare.

Fuerunt etiam, qui plures textus dogmaticos optarent. His nunc abunde satisfactum esse puto tertio illo plenissimoque Enchiridio patristico a P. *M. I. Rouël de Journet,* S. J., ex eadem officina Herderiana denuo edito, quo praestantissima quaeque patristicae traditionis documenta collecta atque per optimos indices, praesertim illum theologicum systematicum, studiosorum iuvenum usui patefacta sunt. Chronologiam vero exactam Romanorum Pontificum, scriptorum cum occidentalium tum orientalium, haeresum atque conciliorum praebent Tabulae

fontium traditionis Christianae (ad annum 1563) nuper a P. *I. Creussen* S.J., collectae (Friburgi 1911, Herder).

In Ascensione Domini, 1 Maii 1913.

AD QUARTAM EDITIONEM.

Aucta est haec editio numeris circiter quinquaginta, qui tamen ita suis quique locis inserti sunt, ut numeri antiqui minime mutarentur. Emendata est iterum nonnullis locis versio latina. Parvi numeri marginales, supra pagina vn laudati, omissi sunt, quoniam Index alphabeticus in fine positus omnino dicebatur sufficere.

In Assumptione B. V. Mariae 1923.

AD QUINTAM EDITIONEM.

Quae hac in editione emendata sunt non pauca, propter difficultates et technicas (editio quarta stereotypica erat) et temporum praecipue notas biographicas spectant. Editiones textuum quarta editione Enchiridii recentiores diligenter, inquantum mihi praesto erant, contuli et in textu ipso aut in Addendis fixo signorum systemate adnotavi. Ipsum vero Enchiridii textum secundum novas illas editiones iis solum locis mutavi, quibus lectiones iam nullo fundamento niti videbantur, nec non lectiones variantes maioris momenti ; ceteras emendationes proxima spero editione praestari posse.

Propter easdem difficultates supra allatas pauci solummodo novi textus in Appendice addi potuerunt, qui postea in ipsum Corpus recipientur sive inter alios textus (numeris non mutatis) sive loco aliquorum iam minus utilium ponendi.

Omnes quorum interest enixe rogo, ut mihi et textus, qui in Enchiridio desiderantur, et illos, qui minus utiles esse videntur, patefaciant. Fratribus meis P. G. Hartmann S. J., P. W. Koester S. J., P. A. Lillig S. J., qui consilio et opere me adiuverunt, gratias maximas ago.

Francofurti ad Moenum (St. Georgen), die festo Christi Regis, 27. Octobris 1940.

Leo Ueding S. J.

ABBREVIATIONS.

BT = Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana (Lipsiae).

CB = (Collectio Berolinensis) Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte herausg. von der Kirchenväter-Kommission der Kfinigl. preuC. Akademic der Wissenschaften (tu Berlin), Leipzig 1897 ff, J. C. Hinrichs.

CV = (Corpus Vindobonense) Corpus Scriptorum ecclesiasticorum latinorum editum consilio et impensis Academiae litterarum caesareae Vindobonensis. Vindobonae 1866sqq. Apud Ceroidi filium.

D = Denzinger-Bannwart, Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum. Editio 2H/23?, quam curavit I. B. Umberg S.J., Friburgi Br. 1937, Herder.

Hard. = Conciliorum collectio regia maxima, ad P. *Philippi Labbri* et P. *Gabrielis Cossartii* e Societate lesu labores, haud modica accessione facta etc. studio P. Ioannis Harduini ex eadem Societate lesu presbyteri, Parisiis 1715 sqq, ex Typographie regia.

Hf. = Conciliengeschichte, nach denQuellen bearbeitet von Karl Joseph von Hefele, der Philosophie und Théologie Doktor, Bischof von Rottenburg. 2. Auflage. Freiburg 1873 ff, Herder.

HL — (Hefele-Leclercq) Histoire des Conciles d'après les documents originaux par Ch. J. Hefele. , Nouvelle traduction française . . . corrigée et augmentée de notes critiques et bibliographiques par Dom H. Leclercq, Bénédictin de Farnborough. Paris 1907 ss, Letouzey et Ané.

Lauchert = Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concillen nebst den apostolischcn Kanones, herausg. von Dr. Friedrich Lauchert, Freiburg Br. 1896, Mohr.

MG = Patrologiae cursus completus, series graeca, accurante I. P. Migne. Parisiis 1857 sqq.

ML = Eiusdem series latina. Parisiis 1844 sqq.

Msi — Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, in qua praeter ea, quae *Phil. Labbeus* et *Gabr. Cassarti*™ S. J. et novissime *Nicolaus Caleti* in lucem edidere, ea omnia insuper suis in locis optime disposita exhibentur, quae loannes Dominicus Mansi, Lucensis, Congregationis Matris Dei, evulgavit. Florentiae 1759 sqq, Ant. Zatta.

Otto = Corpus Apologetarum Christianorum secundi saeculi edidit Io. Car. Th. eques de Otto, lenae 1877 sqq, Dufft.

Nisi aliud indicatur, uncis rotundis ( ) includuntur parentheses auctoris, quadratis [ ] ea quae editoribus expungenda vel explicanda, triangulis ⟨ ⟩ quae addenda esse videbantur.

• iuxta numeros textus significat: vide Addenda.

INDEX CHRONOLOGICUS.

Num. P“g

Q. SEPTIMIUS FLORENS TERTULLIANUS
obiit post 222.

MINUCIUS FELIX scripsit ante 197 ?

SERAPION EP. THMUENSIS circa 339—360.

SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE saeculo IV.

CONCILIUM ANTIOCHENUM 341.

CANONES:

SYNODUS ARIMINENSIS anni 859.

HILARIUS EP. PICTAV1ENSIS circa 310-367.

GREGORIUS NAZ1ANZENUS circa 330—390.

OPTATUS MILEVITANUS scripsit circa 370.

DAMASUS PAPA 866—384.

EPIGRAMMATA:

EPHRAEM SYRUS DIACONUS EDESSENUS ob. 378.

BASILIUS EP. CAESAREAE CAPP. 870—379.

AMBROSIUS EP. MEDIOLANENSIS 374—397.

PACIANUS EP. BARCINONENSIS obiit ca 390.

SOPHRONIUS EUSEBIUS HIERONYMUS
circa 342—420.

CONCILIUM CAESARAUGUSTANUM I 380.

CANONES:

CONCILIUM OECUM. CONSTANTINOPOLITANUM I 381.

CANONES.

FAUSTINI ET MARCELLIN1 presb. libellus 383/84.

SIRICIUS PAPA 384—399.

PEREGRINATIO AETHERIAE (SILVIAE) AD LOCA SANCTA scripta circa 395.

AMMIANUS MARCELLINUS scripsit 390 sqq.

EPIPHANIUS EP. CONSTANTINUS 367—403.

DIDACHE SIVE DOCTRINA DUODECIM APOSTOLORUM scripta probabilissime inter 90—100 p. Chr.

De via vitae.

[Cap. 1.]

(1) 'Oboi búo eteri, pía tt]ç iuirjç «at pía toû OavÓTOu, Io
òiacpopà bè TToXXf) peraSù tiìiv bùo óbàiv. (2) 'H pèv ouv ôbôç Trjç ÉuL>nç èffTiv aürr)' npûrrov cfrarrf|<reiç tòv Qeòv tòv Troiritfavra *ae,* beÙTepov tòv rrXr]criov crou tbç creauróv [cf. Mt 22, 37 sqq; Me 12, 31 sq; Eccli 7, 30]' irÓVTa bè Òffa èàv 0eXf|crijç pf| YÍvecrOaí croi, Kaì où <5XXuj prj troiei [cf. Mt 7, 12; Lc 6, 31; Iren., Adv. haer. 3, 12, 14], (3) ToÓTUJV bè TÛV XÓfWV í] biòaxn ècrnv aÜTri' EùXoyerre toùç Karapwpévouç ùpîv Kai npoffeùxedOe ùnèp tûiv èxùpwv ùpiîiv, vqoreijeTe bè ûirèp tûiv btwKÔVTwv ùpâç' noia 'fàp x^P'Ç. èàv dyarráre toùç à-famôvTaç vpàç; oóx'i Kai Tà è6vr| tò avrò rroioûcriv; Ypeîç bè œrarrâTe toùç puToûvraç ùpâç [cf. Mt 5, 44 sqq; Le 6, 27 sq], Kai oùx Sere èx^póv. (4) 'Arréxou tiôv dapKiKÛJV Kai ffuipaTiKuiv èmOuptwv [cf. 1 Petr 2, 11]. 'Eàv tiç croi bip l'iâniopa etç Trjv beEiàv criaydva, crrpétpov aÛTiîi Kai Tf)V <ÏXXr)v, Kai ?ar) TéXeioç' èàv ayyapeiiaij eré tiç piXiov ëv, vrraye pet' aÙToO bùo' èàv àpr) tiç tò ípÚTióv croo, bôç aÙTip Kaì tòv xiTwva' èàv Xàpr) tiç ànô croû tò dóv, pf) ánaÍTei [cf. Mt 5, 39—41 48; Le 6, 29 sq] oùbè yàp bùvacrai.

(1) Duae viae sunt, altera vitae et altera mortis, sed multum 1°
interest inter duas vias. (2) Via igitur vitae haec est: *primum diliges Deum, qui te creavit, deinde proximum tuum sicut teipsum; omnia* vero, *quaecunque* non *vis* tibi fieri, nec tu alteri facias. (3) Horum autem verborum doctrina haec est: *Benedicite maledicentibus vobis* et *orate pro inimicis vestris,* ieiunate *pro persequentibus vos; quae* enim *gratia, si diligitis eos, qui vos diligunt? Nonne et gentes idem faciunt?* Vos autem *diligite eos, qui oderunt vos,* neque habebitis inimicum. (4) *Abstine a carnalibus* et corporalibus *cupiditatibus.* Si quis tibi plagam intulerit *in dexteram maxillam, praebe illi et alteram,* et *eris pertectus;* si quis *angariaverit te mille passus, vade cum illo duo "dlia;* si quis sustulerit *pallium tuum,* da *ei et tunicam;* si quis abstulerit a te, *quod tuum est, ne repetas;* neque enim potes.

(5) TTavri tw aÍTOúvrí *ffe* bíbou Kai pq áiraírei [cf Le 6, 30]' Tràci fàp 0éXet bíbooáai ó TTaTqp èk tiû v ìbituv xapi^páTujv. MaKÔpioç ó btboùç Karà rr)v èvToXqv [cf. Mi 5, 7] ' âûiûoç yàp èffnv. Ovai rw XapPàvovTi' eì pèv yap xPe‘av ^Xwv XapPàvei tiç, àûûoç ëcrrai ‘ eì bè pò xPeiav ëxæv, baierei bÍKnv, ivari èXape Kai eiç ri' èv ffuvoxrì bè ftvôpevoç éSeracrôricreTai rrepì wv ènpaSe, kcù oùk èSeXeucrerat èKeîûev, péxptç ou àtrobw tòv èaxaT0V Kobpàvrqv [cf. Mi ò, 26]. (6) 'AXXà kcù rrepì toutou bè eiprjTai ' 'Ibpujffcrrw f] èXeqpoffùvii aou eiç ràç xeîpàç CT°u, péXP'S ®v tvûiç, rivi btîìç.

Patres Apostolici, ed. *Fr. Xav. Funk* 1 (Tubingae 1901, Laupp), 2 sqq.

De ritu baptismi.

[Cap. 7.]

1 (1) TTepì bè tou pctTTTÎffgaTOç, oütuj fJotTrricTaTe ' TCtûra navra TtpoeinôvTeç, panTÍoare «eiç tò òvopa toû rTarpôç Kai toû Yioû Kai toû TVfiou TTveûpaTOç» [Mt 28, 19] èv übaTi ZiîivTi. (2) 'Eàv bè pr) eX'.lÇ übaip iiiv, eiç áXXo übtup pátmaov ‘ eì b' où büvaaat èv tpuxpw, èv Oeppiîi. (3) 'Eàv bè ápcpÓTepa pf) èxqç, frexeov eiç rf)v KetpaXrjv rpiç übtup «eiç ôvopa rTarpôç Kai Yioû Kai A-pou TTveùparoç». (4) TTpô bè toû panTÎcpaTOç TrpoviiffTeutrÓTiu ó Patrríítuv Kai ó parriiôpevoç Kai et riveç âXXot búvavrai KeXeûetç bè vqtfTeûCTai TÒV PaTTTirÔpeVOV TTpô piCtÇ f] bÙO.

L. c. 1, 16 sqq.

(5) *Omni petenti te tribue neque repetas;* omnibus enim Pater vult tribui ex suis donis. Beatus, qui dat secundum mandatum; innocens enim est. Vae ei, qui accipit; etenim si quis indigens quidem accipit, innocens erit; qui autem non indigens accipit, rationem reddet, quare acceperit et ad quid; in vinculis constitutus inquiretur de eis, quae fecit, *neque exibit inde, donec reddiderit novissimum quadrantem.* (6) Sed de hac quoque re dictum est: Sudato eleemosyna tua in manibus tuis, donec cognoveris cui des.

1 (1) De baptismo autem, sic baptizate: haec omnia postquam antea dixistis, baptizate *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* in aqua viva. (2) Sin autem non habes aquam vivam, in alia aqua baptiza; si non potes in frigida, in calida. (8) Sin autem neutram habes, effunde in caput ter aquam *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* (4) Ante baptismum ieiunato baptizans et baptizandus et si qui alii possunt; baptizandum autem iube ieiunare uno vel duobus diebus antea.

Preces eucharisticae.

[Cap. 9—10.]

9. (1) TTepi bè Tqç eùxapiariaç, oûtwç eùxapiarqaaTe' 2
(2) TtpwTov -rrepì toû noTqpiou' Eùxapiaroùpév croi, ÍTárep qpwv, ùirèp Tqç crfiaç àpnéXou Aauìò toû traibôç aou, qç èfvwpiaaç qpîv & '¡nCoû toû traibôç cou croi q bòia eiç toùç aiwvaç' (3) TTepi bè toû KXàapaTOç' Eù-Xapicrroûnév (loi, FTÓTep f)pwv, ùirèp Trjç icurjç Kai vvwaewç, qç èïvwpiaaç qpîv bià 'Iqcroû toû traibôç aou' aoi f] bôEa eiç toùç aiwvaç. (4) "Qanep t]v toûto tô KÁáapa bieaKopniapévov èiràvw twv ôpéwv Kai auvaxûèv éyéveTO gv, ovTw auvax^qTw aou q 'EiacXqaia àrrò twv irepárwv rqç fqç eiç rqv aqv paaiXeiav' Sri aoû êariv f] bôEa Kai q bùvaptç btà 'Iqaoû Xpiaroû eiç toùç aiwvaç. (5) Mqbeiç bè (paYérw pqbè nterw ànò rqç eùxapiariaç ùpwv, àXX' oí pannaOévTeç eiç ôvopa Kupiou' Kai yàp irepi toutou eïpqicev ó Kùpioç' «Mq bwre tô ayiov toîç Kuai» [Mt 7, 6],

10. (1) Mera bè tô èprrXqaOqvai oütwç eûxapiarqaare' 3
(2) Eùxapiaroûpév aoi, nárep frfte, ùrrèp toû àfiou ôvô-parôç aou, où KaTeaKqvwaaç èv Taîç Kapbiaiç qpwv, Kai ùrrèp Tqç Yvwaewç Kai Triarewç Kai àOavaaiaç, fjç èyvwpiaaç fjpîv bià 'Iqaoû toû rraibôç aou' aoi q bòia eiç toùç aiwvaç. (3) Eu, Aéarrora rravTOKpàrop, «ÈKTtaaç rà navra»

(1) Quod ad gratiarum actionem attinet, sic gratias agite: 2
(2) Primum de calice: Gratias tibi agimus, Pater noster, pro sancta vite David pueri tui, quam indicasti nobis per lesum puerum tuum; gloria tibi in saecula. (3) De pane fracto autem: Gratias tibi agimus, Pater noster, pro vita et scientia, quam indicasti nobis per lesum puerum tuum; gloria tibi in saecula. (4) Sicut hic panis fractus dispersus erat supra montes et collectus factus est unus, ita colligatur Ecclesia tua a finibus terrae in regnum tuum; quoniam tua est gloria et virtus per lesum Christum in saecula. (5) Nemo autem edat neve bibat de vestra gratiarum actione, nisi qui baptizati sunt in nomine Domini; de hoc etenim dixit Dominus: *Ne date sanctum canibus.*

(1) Postquam autem impleti estis, sic gratias agite: (2) Gra- 3
tias tibi agimus, Pater sancte, pro sancto nomine tuo, quod fecisti ut habitet in cordibus nostris, et pro scientia et fide et immortalitate, quam indicasti nobis per lesum puerum tuum; gloria tibi in saecula. (3) Tu, Domine omnipotens,

[Sap 1, 14; Afre 4, 11] «èvtKtV TOÛ ÔVÔpaTÔÇ CTOU» [Ps 24, 11; 30, 4. Cf. Dt 26, 19], Tpoqjqv re kcxì ttotòv ëbwKaç toîç àvôpumoiç eiç dnóXauOiv, 'iva croi eùxapt<JTr|(TW(Tiv, qpìv bè éxapícrw TtveupaTiKÌ]V Tpocpqv Kaì ttotòv Kaì ícupv aíiúvtov bid tou naibôç (Tou. (4) TTpò irdvrujv eùxapt(TTOÙ|uév (Tot, «ôti buvaTÔç et» [cf. Sap 11, 24; Ps 61, 12] croi f] òóEa eiç toùç atiûvaç. (5) MvqaôpTi, Kúpie, Tqç 'EKKXqaiaç (Tou toû pùcraoôai aÙTpv dirò TtavTÔç trovqpoû Kaì TeXeiâiffat aÙTiqv èv tí) à'fâtrq trou, Kaì oùvaiov aÙTqv «ànô twv Te(T(Tàpo)v àvépivv» [Mt 24, 31], t?)v ÔYia(TÔeî(Tav, eiç ti]v oqv PaaiXeíav, t]v fjToipaffaç aÙTr]' ôti (Toû è(TTiv q bùvaptç Kaì f] bòia eiç toùç aiûjvaç. (6) 'EXûéTtu xdpiÇ Ka* napeXOeTiu ó KÔopoç oûtoç. «'Qaavvà tû› Oetû Aauib» [Mt 21, 9]. Et Ttç àqrôç èoTiv, èpxéffOw' et tiç oùk è<m, peTavoeÎTiu «papàv dOá» [1 Cor 16, 22]' d,uf|v. (7) Toîç bè TrpoqpqTaiç émTpeneTe eùxapuTTêîv, Sera ôéXouatv.

L. c. 1, 20 sqq.

De apostolis et prophetis.

[Cap. 11, 3-8.]

4 (3) TTepi bè twv dnotJTÔXujv koî TrpocpqTwv, kotò tô bÔYpa TOÛ EÙaTfeXÎOU [cf. Mt 10, 5 sqq; 7, 15 sqq] OÛTUU Trotri-(Tare. (4) TTâç bè anôffToXoç èpxôpevoç irpôç ùpâç bexOÓTtu tbç Kûptoç' (5) où peveî bè ei ptiq qpèpav piav' èàv bè ij Xpeia, Kaì Tiqv dXXqv· Tpeîç bè èàv peivtj, ipeuboirpotpfiTqç ètfTÎv. (6) 'Eiepxôpevoç bè ó dtrôtfToXoç pqbèv Xap^avéTUJ

creasti omnia propter nomen tuum, et cibum potumque dedisti hominibus ad fruendum, ut tibi gratias agant, nobis autem largitus es spiritualem cibum et potum et vitam aeternam per puerum tuum. (4) Ante omnia gratias tibi agimus, *quod potens es;* gloria tibi in saecula. (5) Recordare, Domine, Ecclesiae tuae, ut eam liberes ab omni malo eamque perficias in caritate tua, et collige eam *a q. ittuor veniis* sanctificatam in regnum tuum, quod ei parasti, quoniam tua est virtus et gloria in saecula. (6) .Adveniat gratia et praetereat mundus hic. *Hosanna Deo David.* Si quis sanctus est, accedat; si quis non est, paenitentiam agat. *Maran Atha.* Arnen. (7) Prophetis vero permittite gratias agere, quantas volunt.

4 (8) Quod autem apostolos attinet et prophetas, secundum decretum Evangelii sic facite. (4) Omnis apostolus veniens ad vos suscipiatur sicut Dominus; (5) non autem manebit nisi unum diem; si vero opus est, et alterum; tres autem si maneat, pseudopropheta est. (6) Abiens vero apostolus nihil

ei un dprov, é'wç où aùXtffôr] ' èàv òè àpYÙptov aiif], iptuôo-Trpotpriiqç ècrriv. (7) Kaì Travia Trpotpqiqv XaXoûvia èv TTveùpan où iretpáaere oùòè inaxpiverre' «nacra» yàp «àpapita àcpeQiiererai», aurp òè q àpapita «oùk dtpeOricrerai» [Mt 12, 31], (8) Où Ttâç òè ó XaXtûv èv Ttveùpaii îipocpr|Ti]ç èffiiv, àXX' èàv èxq toùç Tpôrrouç Kupiou. 'Atto oùv tiûv ipéirtuv yvuj-aOnoerai ó tpeuôoTrpocpr|Tqç Kaì ó Ttpo<pr|Tpç.

L. c. 1, 26 sqq.

De suscipiendis advenis.

[Cap. 12.]

(1) TTâç òè ó èpxôpevoç èv òvópan Kupiou [Mt 21, 9; 41
l's 117, 26] ôex^riTw' t-rrerra òè ÔOKtpàffavreç aùiôv yvtùcrecrSe, aùveaiv vàp è£eie, òeStàv Kaì àpiaiepâv. (2) Et uèv napôôtôç èanv ó èpxôpevoç, pot]6eîre aùitù, ôoov ôùvaaOe' où peveî òè trpôç ûpâç et pî] ôùo P| ipeîç qpépaç, èàv àvàpai. (3) Ei òè OéXet rrpôç ûpâç Kaùicrai, Texviiqç ùjv, èpfaiéo'ôuj Kaì cpayéruj [cf. 2 Thess 3, 10], (4) Eì òè oùk ëxei Téxvr)v, Karà iqv aùveaiv ûptûv npovofiaaie, ttwç pi] âpyôç peO' ùpâiv Iriderai Xptoitavôç. (5) Ei òè où QéXet oùiai rroteîv, XpterrépTropôç écrit' irpocréxere àrrò tiûv rotoùrujv.

L. c. 1, 30 sq.

De sacrificio eucharistico in die Dominica.

[Cap. 14.]

(1) Kaià KupiaKqv òè Kupiou cruvaxôévreç KXàffare àprov 5
Kaì eùxapicrir)CTaTe, TipoeEopoXoYr]aàpevot rà naparrrutpaTa

accipiat nisi panem, donec devertat; si argentum poscit, pseudopropheta est. (7) Et omnem prophetam loquentem in spiritu non tentabitis neque discernetis; *omne* enim *peccatum remittetur,* hoc autem peccatum non *remittetur.* (8) Non omnis, qui loquitur in spiritu, propheta est, sed si habet mores Domini. Ex moribus igitur cognoscetur pseudopropheta et propheta.

(1) Omnis qui venit in nomine Domini suscipiatur; postea 41
autem probantes eum cognoscetis, intellectum enim habebitis, dexteram et sinistram. (2) Si quidem transiens est, qui venit, adiuvate eum quantum potestis; non manebit autem apud vos nisi duos vel tres dies, si necessarium est. (3) Si vero apud vos considere vult et artifex est, laborato et edito. (4) Sin non habet artem, pro vestra prudentia curate, ne piger vobiscum vivat Christianus. (5) Quodsi non vult ita facere, a Christo lucrum quaerit; attendite a talibus.

(1) Die Dominica autem convenientes frangite panem et 5
gratias agite, postquam delicta vestra confessi estis, ut sit

vpwv, ôtrwç Kaôapà f) Ovaia ùpwv i). (2) TTâç òè ëxwv tiìv àpcpipoXiav pera tov éraipov avTOÙ pr) avveXÒÉTW vpìv, ëwç oú òiaXXaTwaiv [cf. Mt 5, 23 sq], 'iva pò koivwOìj i) Ovaia vpixiv. (3) Auth t«P èariv f) (SpOeiaa virò Kvpiov' <'Ev ■rravTÌ tójtw» Kaì xpóvw «npoatpépeiv poi Ovaíav KaOapàv' ôti paaiXeùç péfaç etpi, Xéyei Kûpioç, Kaì tò óvopá pov Oavpaaiòv èv toîç ëOveai» [Mal 1, 11 14],

L. c. 1, 32 sq.

De episcopis et diaconis.

[Cap. 15, 1—2.]

6 (1) XeipoTOvqaaTe oûv éavroîç èmaKÔnovç Kaì biaKÔvovç àEiovç toû Kvpiov, avbpaç trpaeîç Kaì àcpiXapyvpovç Kai àXrjOeîç Kai beboKipaapévovç' vpîv ïàp XeiTOvpYOÛai Kai avToi Tqv XeiTOvpfiav twv rrpocpr]Twv Kaì bibaaKÔXwv. (2) Mr, ovv imepibriTe avrovç' avrei yáp eiaiv oí Tetipnpévot vpiûv però Tiî»v irpo<pr]Tiî)V Kai bibaaKÔXwv.

L. c. 1, 32 sqq.

FLAVIUS lOSEPHUS circa 37—105.

De lesu Christo.

[Antiquitates (finitae circa 93) 18, 3. 3.] [1]

7 (1) riverai bè Kara tovtov tòv xpóvov 'Iqaoûç, aotpôç àvr|p, eï Te dvbpa avròv Xéyeiv XPD- (2) 1Hv Y«p rrapa-

mundum sacrificium vestrum. (2) Omnis vero, cui est controversia cum socio suo, ne conveniat vobiscum, donec reconciliati sunt, ne inquinetur sacrificium vestrum. (3) Hoc enim est dictum a Domino: *In omni loco* et tempore *offeratur mihi sacrificium mundum, quoniam rex magnus sum, dicit Dominus, et nomen meum mirabile in gentibus.*

6 (1) Eligite igitur vobis episcopos et diaconos dignos Domino, viros mansuetos et argenti non cupidos et veraces et probatos; vobis enim ministrant et ipsi ministerium prophetarum et doctorum. (2) Ne igitur contemnatis eos; ipsi enim sunt honorati inter vos cum prophetis et doctoribus.

7 (1) Eo etiam tempore fuit lesus, vir sapiens, si tamen virum eum appellare fas est. (2) Euit enim mirabilium operum

1 Hoc caput, quamvis in omnibus codicibus manuscriptis inveniatur, ex rationibus intrinsecis *B. Niese* totum, alii quoad partes supernaturalitatem olentes, ut spurium sive a Christianis interpolatum reiciunt. Defensores et genuinitatis et interpolationis textus vide apud H. Windisch, Das Problem der Geschichtlichkeit Testi, Theologische Rundschau (Tubingen) NF 1, 1929, 276-284.

bóEwv ép'fwv noir)Tiiç, btbaffKaXoç dtvOpwrrwv twv qbovq T<jtXq0q bex°névwv' Kai ttoXXoùç pèv 'loubaiouç, ttoXXoùç bè Kai toû 'EXXqviKOÛ ¿TniYayeTO. (3) 'O XpiaTÔç oûtoç f^v. (4) Kaì aÙTÔv êvbeitet twv TtpwTwv âvbpwv irap' qpîv œraupw ètriTeTiptiKÔTOç TTiXáTou, oùk enaucravTO οί ye npwTOv aÙTÔv <TfaTrr]aavTeç. (5) 'Ecpávq -fap üùtoîç TpÍTqv èxwv Tjpépav rraXiv Zwv, twv Oeiwv irpotpqTwv TaÛTà Te Kai àXXa pvpia ôaupâffia Trepi aÙTOÛ eiprjKÔTWv. (6) Eíctéti Te vûv twv XpicTTiavwv ànô Toûbe wvopaffpévwv oùk èneXine to tpûXov.

Ed. *G. Dindorf* 1 (Paris. 1845, Firmin Didot), 699. *B. Nitse* 4 (Berolini 18i>0, Weidmann), 151 sq.

De loanne Baptista.

[Ib. 18, 5, 2.]

(1) Ticri bè twv 'loubaiwv ébÔKei ôXwXévai TÔv'Hpwbou 8 (TTpaTÒv òtto toû 06oû, Kai paXa biKaiwç Tivvupévou KaTà noivqv 'Iwàvvou toû èniKaXoupévou BairTiOTofl. (2) KTeivei yàp toûtov 'Hpwbriç, àyaûôv âvbpa, Kai toùç 'loubaiouç KeXeùovTa, àpeTfjv éTraOKOÛVTaç Kai tt) npôç àXXqXouç bi-Kaioffóvij Kai irpàç tòv Oeôv eùaepeiqt xpwpévouç, paKTidpw ffuviévai' oütw yàp Kai tt|v pànTifftv àTrobeKTqv aÙTW cpaveûrOai, pf) éiri tivwv ápapTábwv Traparrqon xpwpévwv, àXX' è<p' âïveia toû owpaToç, œre brj Kai rriç tpuxôç bi-Kaiooùvij TrpoeKKeKaôappéviiç. (3) Kai twv âXXwv ffuOTpecpo-

effector, magister hominum qui verum cum voluptate accipiunt; multosque ludaeos, multos item Gentiles ad se pellexit. (3) Hic erat Christus. (4) Quem cum Pilatus, ab hominum nostrorum primis delatum, crucis supplicio addixisset, eum tamen amare non desierunt, qui primum amaverant. (5) Apparuit enim iis tertio die redivivus, divinis vatibus et haec et mille alia de eo miranda effatis. (6) Atque ab eo denominata Christianorum natio durat usque ad hunc diem.

(1) Erant autem quidam ex ludaeis qui existimarent Dei 8 ira periisse exercitum Herodis, qui iustas ob interfectum loannem, cognomento Baptistam, poenas daret. (2) Hunc enim Herodes necari iusserat, cum esset vir bonus, ludaeosque ad virtutis studium excitaret, praecipiens ut iuste quidem inter se, erga Deum autem pie agentes ad lavacrum accederent: Deo enim ita acceptum iri lavacrum, cum eo non ad expiationem criminum uterentur, sed ad corporis munditiem, utpote mentibus iam ante per justitiam purificatis. (3) Cumque

pévutv (Kai t «P qpôqoavl ètri trXeîffTOV tí) ÓKpoáaei twv XÓTiuv) beiffaç ‘Hpdjbqç tò òri TOffóvbe m&avòv aÙTOv toîç ¿vôpùjTTOiç pf| èrti ànociTàoei Tivì cpépoi (navra yàp éwKeaav ouppouXr) tí) ékeìvou npaEovreç), rroXù KpeÌTTOV riverrai, npiv ti veœrepov èE aÙToO vevécrOai, npoXapùiv àvaipeîv f|2 pera(ìoXi% Tevopévqç eiç rà npaTgara èptreoiùv peTavoeîv. (4) Kaì ó pèv imoipiqi tí) 'H pió bou béo'pioç eiç tòv Maxaipoûvïa neptpOeiç, tò npoeipqpévov tppoúptov, raùrrç KTÍvvuTai' toîç bè ’loubaioiç bóEav èrti Tipwpiq tF) èKeivou tòv oXeOpov èrti tú) orpareupari TevéoOai, toû 9eoù KaKÙiç 'Hpwòi]3 OéXovTOç.

L. c. 1, 704 sq, resp. 4, 161 sq.

De lacobo fratre lesa Christi.

[Ib. 20, 9, 1, V. 4-6.]

9 (4) 'O òè veùjrepoç "Avavoç, ôv Tf)V ápxtep<Ju<Túvr|v ètpapev trapeiXqcpévai, Opacrùç t)v tòv rpóirov Kaì ToXprjTqç btacpepôvTwç, aïpeffiv òè perdei Tqv ZabbouKaicuv, o'itrep etc! Trepi ràç Kpicreiç dipoi napa nràvTaç toùç ’loubaiouç, KaOwç libri bebqXúiKapev. (5) "Ate bq oùv toioûtoç iîiv ó ’Avavoç, vopiffaç ?xe,v xaipòv èniTiibeiov, bià tò reOvávai®

multi ad eum undique conflueront (huiusmodi enim sermonibus mirum in modum erecti erant), Herodes veritus ne tanta hominis auctoritas subditos ad defectionem impelleret (videbantur enim omnia de consilio eius facturi esse), satius esse duxit, priusquam novi aliquid ex illo oriretur, illum e medio tollere, quam ut, mutatione rerum facta, ipsum in discrimen adductum paeniteret. (4) Atque ille quidem ob hanc Herodis suspicionem in vincula coniectus, missusque ad castellum Machaeruntem, cuius supra meminimus, ibidem caesus est: ludaei vero persuasum habebant in ultionem necis eius deletum esse exercitum, Deo propterea Herodi infenso.

9 (4) Interea A nanus iunior, quem pontificatum accepisse iam diximus, ferox erat ingenio et insigniter audax; sectam etiam Sadducaeorum sequebatur, qui prae ceteris ludaeis in iudiciis sunt acerbi et immites, quemadmodum antea indicavimus. (5) Talis igitur cum esset An anus, opportunum sibi tempus adesse ratus, eo quod Festus quidem vita ces-

l *Niese:* fioûqauv. * *Niese:* àveXeîv toû.
’ *Niese:* KaKwoai 'Hpwbqv.

uèv 0fj<JTOv, AX^Îvov òè èri Kara rqv óòòv ùnàpxeiv, KaOièet cruvéòpiov Kpiriiiv, Kaì napayaTiùv eiç avrò tòv dòeXtpòv ’Iqffoû toû Xeyopevou Xpifft oû, ’laKUjpoç óvopa aÙTâ), Kaì Tivaç érépouç, tbç rrapavopqffávTUJV kot-rjYopiav troiqffâpevoç, irapéôwKe Xeuff0qffopévooç. (6) "Offoi òè èòÓKOuv èmeiKécrraTOi tújv kotò Tr¡v rróXiv eïvai Kaì tò rrepì toùç vôpouç àKpifkîç, Papétuç F|ve', <<av ètri toûtiij' Kai Ttéptrouffi irpôç tòv paffiXéa Kpûtpa rrapaKaXoûvTeç aÙTÔv èmffTeîXai t(ù Avàvtu pqKért TOiaûra rrpâffffeiv' iiqôè yàp tò rrpwrov ôp0â>ç aùrôv TtenoiqKévai.

L. c. 1, 786, resp. 4, 309 sq.

CLEMENS ROMANUS scripsit circa 96.

De sollicitudine Ecclesiae Romanae.

[Epistula ad Corinthios: Inscriptio et 1, 1.]

'H ’EKKXrioia toû ©eoû, f) napoiKOÛffa 'Púnqv, Tr) ’EKKXqffíq 10o*
toû ©eoû, tí) trapoiKOÚffq Kópivúov, KXrjTOÎç fvfiaffpévoiç èv ôeXiipari ©eoû òià toû Kupiou fjpwv ’Irjcroû Xpioroû. Xàpiç ûpîv Kai eiprjvr) dirò rravroKpâTopoç ©eoû ôià ’Irjffoû XpiffTOÛ rrXq0uv0eiq.

1. (1) Aià tùç aitpviôiouç Kai èrraXXr|Xouç Yevopévaç qpîv ffupcpopàç Kai îrepuTTtûaeiç, dtôeXtpoi, Ppáóiov vopííopev éiri(TTpocpf)v treiroirjffOai rrepi tújv ètnîqTOupéviuv rrap’ ûpîv TrpaYgarwv, dyarrriToi, Tqç Te àXXorpiaç Kai £évr)ç toîç ¿kXêktoîç toû ©eoû, piapâç Kai dvoffiou ffTaffeujç, qv ôXi'fa

sisset, Albinus vero adhuc in itinere esset, concilium iudicum cogit; inductoque in iudicium fratre Iesu qui dicitur Christus, lacobus ei nomen, et cum eo quibusdam aliis, in eos ut legis violatae reos cum accusationem instituisset, lapidandos tradidit. (6) Sed quicumque inter cives modestissimi legisque observandae studiosissimi habebantur, graviter hoc tulerunt: atque clam legatos ad regem mittunt, hortantes ut Ananum per litteras monere vellet, ne quid deinceps simile moliretur; neque enim prius illud recte ab eo factum fuisse.

Ecclesia Dei, quae peregrinatur Romae, Ecclesiae Dei, quae 10°
peregrinatur Corinthi, vocatis sanctificatis voluntate divina per Dominum nostrum lesum Christum. Gratia vobis et pax ab omnipotente Deo per lesum Christum multiplicetur.

1. (1) Propter subitas et sibi invicem succedentes calamitates et casus adversos, qui nobis acciderunt, tardius, fratres, nosmetipsos convertisse existimamus ad res, quae desiderantur apud vos, dilecti, et ad seditionem impiam ac detestandam,

npócriJUTrct TTporreTri Kai aùO<xòr| únápxovra eiç toctoûtov àrrovoiaç èEéKautfav, ujcrre tò ffepvòv Kai nepipôqTov kcù Trâoiv àvOpiimoiç àiiayanriTov ôvopa ùpuùv pefàXwç pXaff-tpimnOnvat.

Patres Apostolici, ed. *Fr. Xav. Funk* 1, 98 sq.

De ss. apostolis Petro et Paulo et de persecutione Neronis.

[Ib. 5-6.]

5. (1) AXX' 'iva tû)v àpxaiwv ùrrobeiYpàTUJV trauffújpeOa, ëXOwpev ètri toùç erf'dra Yevopévouç àOXrjTàç' Xàpujpev Tf)ç yeveâç qpcùv tò yevvaia imoberfpaTa. (2) Aià Ef[Xov Kai cpôôvov oí pé'fiOTOi Kai biKaiÓTaTOt ffrûXoi èbiibx6|'l°'av Kat ëuuç ÔavÔTOu F|6Xpoav. (3) Aàpwpev irpò ôtpèaXpûiv riptûv toùç œfaOoùç àirocTTÔXouç. (4) ÎTéTpov, ôç btà ZqXov dbiKOv oûx ëva oùbè bùo, àXXà rrXeiovaç ûnfiveYxev ttovouç Kai oütlu papTupf|ffaç èrropeóOii eiç tòv òcpeiXópevov TÔîTOV Tqç bôiqç. (5) Àtà ¿fjXov koî epiv TTaûXoç ùrro-povfjç {Jpajtetov ëbeiEev, (6) éiTTâKiç beo,uà tpopéaaç, tpuYa-beuOeiç, XtôaaOeiç, KfjpuÈ Yevôuevoç ?v Te tí) àvaToXrj Kai èv tt| buffet, tò yevvatov Tqç nicTTeujç aÙTOÛ xXéoç éXa£ev, (7) biKaiooùvriv bibâEaç ôXov tòv KÓapov, Kai ètri tò Téppa Tf)ç bûcrewç éxètbv Kai papTupqffaç èni tiîiv qYOupéviuv, ovtwç ànqXXàYn toû KÔcTpou Kai eiç tòv Syiov tóttov èiropeùOq, ùnopovfiç Yevôpevoç péYtdToç ûnoYpappôç.

Dei electis peregrinam et alienam, quam pauci homines temerarii et audaces in tantum insolentiae accenderunt, ut honorificum et illustre et omnibus amabile nomen vestrum vehementer blasphemaretur.

5. (1) Sed ut vetera exempla relinquamus, ad proximos athletas veniamus; saeculi nostri generosa exempla proponamus. (2) Propter zelum et invidiam, qui maximae et iustissimae columnae erant, persecutionem passi sunt et usque ad mortem certaverunt. (3) Ponamus nobis ante oculos bonos apostolos: (4) Petrum, qui propter zelum iniquum non unum aut alterum, sed plures labores sustinuit atque ita testimonio perhibito in debitum gloriae locum discessit. (5) Propter zelum et contentionem Paulus patientiae praemium exhibuit, (6) septies in vincula coniectus, fugatus, lapidatus, in oriente ac occidente verbi praeco factus, illustrem fidei suae famam sortitus est, (7) qui, postquam mundum universum iustitiam docuit et ad occidentis terminos venit et coram praefectis testimonium perhibuit, sic e mundo migravit et in locum sanctum abiit, summum patientiae exemplar exsistens.

6. (1) Toûtoiç toîç àvòpóCTiv ôcriuuç noXiTeuCTapévoiç 11
CTuvr]0poÍCT0r) ttoXù TrXiqOoç èxXeKTÙjv, o'ÎTiveç TtoXXaîç aÎKiaiç Kai Paffâvoiç bià ifjXoç iraûôvTeç ÙTróòeiypa kóXXicttov èyévovTO èv úptv. (2) Aià ^fjXoç òiujxOeìtfai xuvaÎKeç Aavaîbeç Kai Aipxai, aÌKÌcpaxa òeivà Kai àvôCTia traûoûffai, èirì tòv Tf)ç nicrrewç fJéfîaiov ópópov KanivTqffav Kai ëXafJov yépaç fevvaîov ai à<j0eveîç Tip CTiúpan. (3) ZrjXoç amiXXoTpicuffev ■faperàç àvbpwv Kai qXXoiwcrev tò ¡5r|0èv uno toû naTpôç f]pû)v Aôàp' «Toûto vûv ôcttoûv ék tiûv òcttéiuv pou Kai ffàpE èK Tf)ç crapKÔç pou» [Gn 2, 23], (4) Zf)Xoç Kai ëpiç nôXeiç peyâXaç KaTÉCTTpeipev Kai è0vq pe-fàXa èSepiiuuCTev.

Patres Apostolici, ed. *Funk* 1 (1901), 104 sqq.

De «missione» Christi, apostolorum et episcoporum,

[lb. 42 ad 43, 1]

(1) Oí átrÓCTToXoi f]pív eOiTCfeXicrOiicrav dirò toû Kupíou 12
IT)CFOÛ XpiCTTOÛ, 'IqCTOÛÇ Ó XpiCTTOÇ «TTO TOÛ 06OÛ èJEeirépcpOr). (2) 'O XpiCTTÔç oûv ànô toû 0eoû Kai oí cmócttoXoi aitò toû XptffTOÛ ' èyévovTO oûv áptpÓTepa cùtciktujç èK 0eXôpaTOç 0eoû. (3) TTapafYtXiaç oûv XafiôvTeç Kai irXrjpo-<popr|0évT€ç òià Tris àvaCTTaCTeiuç toû Kupíou rjptûv 'Iqffoû XpiCTTOÛ Kai niCTTuuOévTÊç èv tiû Xôpuj toû 0eoû, peTà nXripocpopiaç TïveùpaToç 'Ayiou è£r]X0ov eûarftXiiôpevoi, Tiqv paCTiXeiav toû 0eoû péXXetv epxcCTÛai. (4) Karà X^paç oûv

6. (1) Viris istis sancte vitam instituentibus magna electo- 11
rum multitudo aggregata est, qui suppliciis multis et tormentis, propter zelum passi, exemplar optimum inter nos exstiterunt. (2) Propter zelum persecutionem passae mulieres Danaides et Dircae, postquam gravia et nefanda supplicia sustinuerunt, nd firmum fidei cursum pertigerunt et debiles corpore nobile praemium acceperunt. (3) Zelus uxorum animos a maritis abalienavit et dictum patris nostri Adam mutavit: *Hoc iam os ex ossibus meis et caro ex carne mea.* (4) Zelus et contentio urbes magnas evertit et gentes numerosas funditus delevit.

(1) Apostoli nobis Evangelii praedicatores facti sunt a Domino 12
Iesu Christo, Iesus Christus missus est a Deo. (2) Christus igitur a Deo et apostoli a Christo; et factum est utrumque ordinatim ex voluntate Dei. (3) Itaque acceptis mandatis et per resurrectionem Domini nostri Iesu Christi plena certitudine imbuti Deique verbo confirmati, cum certa Spiritus Sancti fiducia egressi sunt annuntiantes regni Dei adventum. (4) Per

Kai TtôXeiç KqpùcraovTeç Kaôitf Tavov ràç ànapxàç aÙTiùv, boKtpàffavreç tô) nveupart, eiç èiriO'KÔnouç Kai biaKÔvouç twv peXXôvTujv TTitfTeùeiv. (5) Kai toûto où Kaiviîiç' èK fàp brj ttoXXiûv xpôvwv ¿Yeypanro irepi ¿ttiokottidv Kai biaKÔvujv. Oùtwç fàp Trou Xéfei f) rpatpq «KaiaOTiiffiu toùç èra-CTKÔnouç aÙTtûv èv biKaioaùvq Kai toùç biaKÔvouç aÙTtûv èv irtcrrei» [cf. ls 60, 17].

121 43. (1) Kai tí OaupaCTTÔv, ei oí èv XpitfTiû TtiffT€U0évTeç trapa Qtoû èp-fov toioûto KaTécrriio'av toùç Trpoeipqpévouç; ônou Kai ó paKapioç ttiotôç Oepántuv èv 6Xtu tiîi oïkiu [Num 12, 7; Hebr 3, 5] MlUÜffrÎÇ TÒ ÔiaTeTafpÉva aÙTlp TTCtVTa èaripeiiÙCTaTO èv Taîç iepaîç pipXoïç, il) Kai èTrr)KoXoù0r|ffav oi XoiTToi irpotpqTai, QuvetripapTupoûvTeç toîç ùtt' aÙTOÛ vevopo0eTT|pévoiç.

L. c. 1, 152 sq.

De electione episcoporum.

[Ib. 44.]

13 (1) Kai oí ànódToXoi quwv èyvujffav bià toù Kupiou f)pwv 'Irjcroû XpioToû, ôti êpiç èorai ètri toû ôvôparoç Tf]ç èmOKOiniç. (2) Aià TaÚTqv oùv rfjv airíav irpÓYVwOTv eiXqtpÔTeç TtXeíav, KaTÉOTqffav toùç Trpoeipqpévouç Kai peraEù èrtivopriv bebiÛKaoiv, ornuç, èàv Koipr]0<û(nv, bia-bèEtuvrai ërepoi beboKipaapévoi âvbpeç Tqv Xerroupfiav aùrwv. (3) Toùç oùv KaTaffTaùévTaç ùn' èKeivtuv F) peraEù ù<p'

regiones igitur et urbes verbum praedicantes primitias earum spiritu cum probassent, constituerunt episcopos et diaconos eorum, qui credituri erant. (5) Neque hoc quidem novum institutum fuit; multis enim retro saeculis de episcopis et diaconis scriptum est. Sic enim alicubi dicit Scriptura: *Constituam episcopos eorum in iustitia et diaconos eorum in fide.*

121 43. (1) Et quid mirum, eos, quibus in Christo a Deo hoc munus commissum fuit, praedictos constituisse? cum beatus Moyses, *fidelis servus in universa domo,* omnia, quae ipsi mandata erant, in sacris libris notaverit; quem et ceteri prophetae secuti sunt, iis pariter testimonium perhibentes, quae ab ipso sancita erant.

13 (1) Apostoli quoque nostri per Iesum Christum Dominum nostrum cognoverunt, contentionem de nomine episcopatus oborituram. (2) Ob eam ergo causam, perfecta praescientia praediti, constituerunt praedictos ac deinceps ordinationem dederunt, ut, cum illi decessissent, ministerium eorum alii viri probati exciperent. (3) Itaque qui constituti sunt ab illis vel

êrépwv ¿XXofipwv àvbptùv (TuveuôOKqcrâcTriç tt]ç ’EKKXqffiaç naanç, Kai XeiTOupYiicravraç àpépTTTujç tûi Trotyviw toû XpttiToû perd xanetvocppocrûvqç, f]crùxujç Kai àpavaùatuç, pepapTupqpévouç re ttoXXoÎç xpôvotç ùrrò trávTtuv, toùtouç où btKaiwç vopííopev ánc3áXXeO0cn rfjç XerroupYiaç. (4) 'ApotpTÍa •fàp où piKpà f]pîv ÈŒTai, èàv toùç àpépuTtuç Kai ôffiujç TrpooevÊYKÔvraç xà buùpa Trjç ètriOKOttriç ànopâXcupev. (5) Ma-KÙptoi oí npooôoiiropricravTeç npecrpúrepoi, oïnveç ^pcapirov Kai TtXeiav ëaxov xr)v àvàXutTtv' où yàp eùXaPoûvrat, pf] tiç aÙTOùç pexacrrricrr) ànô toû ibpupèvou aÙTOÎç tôttou. (6) 'Opiîipev y«P. o™ êviouç ùpeîç peTriyaxeTe koXùjç ttoXi-Teuopévouç èK Trjç àpépTTTUjç aÙTOÎç TeTipqpévqç XetxoupYÎaç.

L. c. 1, 154 sqq.

Oratio universalis.

[lb. 59, 4 ad 61, 8.]

59. (4) 'AStoûpév ere, AécriroTa, «|Jor]0òv Yevéoôai Kai 14
<ivTiXr)TTTopa» [Ps 118, 114; cf. idt 9, 11] f]pùjv. Toùç èv 0Xitpet Ùpûiv oâiCTov, toùç Taireivoùç èXéqcrov, toùç TreuTOJKÔTaç ê'YÉipov,. toîç beopévoiç ènupâvqOt, toùç âcrùeveîç latrai, toùç ïrXavujpévouç toû Xaoû ctou èntcrrpetpov' xoptacrov toùç TtetvwvTaç, Xuxpwcrai toùç becrpiouç qpwv, éJaváorq-ffov toùç ào'Oevoûvxaç, irapaKaXeffov toùç ôXiYOtpuxoûvraç' ■'YViÓTUKTáv ce SïravTa Tà e0vq, ôti où eï ó 0eôç pôvoç» 14 Rg 19,19] Kai Inaoûç XpiffTÔç ó rraîç trou Kai <f)geîç Xaôç ffou Kai npópaTa Tfjç voprjç aou» [Ps 78, 13],

deinceps ab aliis viris eximiis consentiente universa Ecclesia, quique inculpate gregi Christi deservierunt cum humilitate, quiete nec illiberaliter, et longo tempore ab omnibus testimonium praeclarum reportarunt, hos iudicamus munere suo non iuste deici. (4) Non enim leve erit peccatum nostrum, si cos, qui sancte et sine reprehensione munera obtulerunt, epiicopatu eicimus. (5) Beati presbyteri viam prius emensi, qui Iructuosam perfectamque dissolutionem consecuti sunt; non enim verentur, ne quis eos transferat de loco ipsis constituto, (ti) Videmus enim, vos nonnullos honeste viventes ab officio, quod inculpate honoraverant, removisse.

59. (4) Rogamus te, Domine, ut sis *adiutor et auxiliator* 14
noster. Eos nostrum qui in tribulatione sunt libera, humilium miserere, lapsos eleva, inopibus occurre, infirmos sana, *criantes* populi tui converte; nutri esurientes, solve captivos nostros, erige imbecillos, consolare pusillanimes; *cognoscant ‹r omnes gentes, quod tu es Deus solus* et lesus Christus puer tuus ac *nos populus tuus et oves pascuae tuae.*

15 60. (1) Zù Y«p Tf]v àévaov toû KÓffpou aúffracTiv òià twv èvepYOupévwv ètpaveponoiqoaç' (TÚ, Kúpte, ff|v oíkou-pévrjv ëKTiaaç, ó îtiotôç èv Ttâcratç Taîç Yeveaîç, ôÎKaioç èv toîç Kpipadtv, OaupaffTÔç èv iaxùï Kai gefaXoïrpeneia, ó aocpôç èv tûi KTÎIeiv Kai ouveTÔç èv tw ïà yevôpeva èòpóaat, ó àyaOôç èv toîç ôpwpévotç Kai ttuttôç èv toîç neiroiOôffiv èiù cré, «èXdipov Kai oÎKTÎppov» [loei 2,13], dtpeç rjpîv tùç àvopiaç f]pwv Kai tùç àôtKÎaç Kai tù irapa-TTTtbpaTa Kai TtXqupeXeiaç. (2) Mf] Xoyioi] nâcrav ápapTÍav òoóXujv (Tou Kai iraiÒKTKtiiV, àXXà KaOàptffov f]gâç tôv Kaôapiffpôv Tfjç trfiç àXqQeiaç, Kai «KaTeùôuvov tù bia-PñpaTa fjpwv èv ócnÓTr]Ti Kapbiaç nopeú«T0ai Kai iroieîv tô KaXà Kai eùâpeUTa èvwmôv trou» [cf. Ps 118, 133; 3 Rg 9, 4; Dt 12, 25] Kai èvwmov twv àpxôvTwv f]pwv. (3) Nai, AécrnoTa, «èrticpavov tò irpóawnóv (Tou ècp' fjpâç dç àyaOà èv dpqvq» [cf. Ps 79, 4], dç tò OKenaaOfivai f]gâç Trj xe,P> ffou Tỉ KpaTaiâ Kai fTuffOfivai ànô iràffriç âpapTiaç tûi Ppaxiovi (Tou tw ôtpqXw, Kai ¿Sucrai f]pâç ànô twv puroûvTwv f)pâç àbiKwç. (4) Aôç ópóvoiav Kai dprjvqv qpîv Te Kai Ttâoiv toîç KaToiKOÛcnv Trjv Yqv, KaOwç ëôwKaç toîç rrarpácriv f)gwv, èniKaXoupévujv ere aÙTwv ôffiwç «èv ttîctt€i Kai àXr|0eiçc» [cf. 1 Tim 2, 7], ùnrjKÔouç Yivopévouç tw TravTOKpÔTopi Kai iravapéTw óvópaTÍ aou, toîç te âpxouffiv Kai fiTOupévotç fjpwv èni Tfjç râç.

15 60. (1) Tu enim perennem mundi constitutionem per effectus manifestasti; tu, Domine, orbem terrae fundasti, fidelis in omnibus generationibus, iustus in iudiciis, admirabilis in fortitudine et magnificentia, sapiens in condendo et prudens in creatis stabiliendis, bonus in iis quae videntur, et fidelis in eos qui in te confidunt, *benignus et misericors,* dimitte nobis iniquitates et iniustitias et peccata et delicta nostra. (2) Ne imputes omne peccatum servorum tuorum et servarum, sed purifica nos in veritate tua et *dirige gressus nostros, ut in pietate cordis ambulemus et agamus, quae bona et beneplacita sunt coram te* ac coram principibus nostris. (3) Immo, Domine, *ostende faciem tuam super nos, ut bonis fruamur in pace,* ut tegamur manu tua potenti et ab omni peccato liberemur brachio tuo excelso, ac libera nos ab iis, qui nos oderunt iniuste. (4) Da concordiam ac pacem et nobis et omnibus habitantibus terram, sicut dedisti patribus nostris, pie te invocantibus *in fide et veritate,* qui oboedientes sumus nomini tuo omnipotenti omnique virtute pleno, et principibus et praefectis nostris in terra.

61. (1) Eú, AécnroTa, ëbwKaç Tf)v èSoutriav Tfjç patri- 16
Xdaç aÙTOÎç bià toû peYaXoTrperroûç Kai àveKÔurnÎTOu KpaTOuç trou, eiç tò TiviutTKOvraç rjpâç Tfjv urrà croû aùroîç bcbopévqv bóEav Kai Tipqv ûiroTâfftreaOai aÙTOÎç, pqbèv èvavTioupévouç tw OeXñpaTÍ crou oîç bôç, Kúpte, uyíeiav, dpiívqv, ópóvoiav, eutTraOeiav, dç tò biértetv aûroùç Trjv imo aoû bebopévqv aùroîç flYcpoviav ànpotTKÔnwç. (2) Eù yáp, AétTnora, èrroupavie patnXeû twv aiwvwv, bibwç toîç uioîç twv àvôpwrrwv bô£av Kai Tipqv Kai èEouatav twv òri Tf)ç piç ímapxóvTWv' crû, Kûpie, ÓIEÚ0UVOV Tf]v pouXqv aÙTwv Kcrrà «tò KaXòv Kai euapecrrov èvumtóv (Tou» [Ot 12, 28], ôttwç biétrovTcç èv dpqvij Kai irpaÛTr)Ti eùcrePwç Tf|v imô croû aÙTOÎç bcbopévqv èEoudiav î'Xcw trou TufxàvwOiv. (3) 'O pôvoç buvarôç Trotfjcrai TaÛTa Kai TTcpitrtrÓTcpa àyaOà pc0' f)pwv, croi èSopoXoYoûpeOa òià toû àpxtcpéwç Kai irpoffTaTOu twv ipuxwv fjpwv 'Iqcroû Xpt-(Ttoû, ôi' ou trot i'i bó£a Kai f] pcYoXwffûvr] Kai vûv Kai dç feveàv yevewv Kai dç toùç aîwvaç twv aîwvwv. 'Apqv.

L. c. 1, 176 sqq.

Locos de Primatu et de Hierarchia Staiuque laicali v. D 41 sq. *16 a*

IGNATIUS ANTIOCHENUS scripsit circa 107.

De Eucharistia (a) carne Christi passa, (b) pharmaco immortalitatis, (c) medio unitatis.

a. [Epistula ad Smyrnaeos 7.]

(1) EùxapKTTi'aç Kai Trpotreuxiiç àméxovTai [scil. alpcTiKoi], †7
bià tò pf| ôpoXoydv Tfjv Euxapicrriav trâpKa dvai toû

61. (1) Tu, Domine, dedisti iis potestatem regni per magni- Ifj
ficam et inenarrabilem virtutem tuam, ut cognoscentes gloriam et honorem, quem tu iis tribuisti, nos subiciamus ipsis, voluntati tuae non adversantes; quibus da, Domine, sanitatem, pacem, concordiam, firmitatem, ut imperium, quod tu iis dedisti, sine offendiculo administrent. (2) Tu enim, Domine, caelestis rex saeculorum, filiis hominum das gloriam et honorem et potestatem eorum, quae in terra sunt; tu, Domine, dirige consilium eorum secundum id, *quod bonum et beneplacitum est in conspectu tuo,* ut potestatem a te datam in nace et mansuetudine pie administrantes propitium te habeant. (3) Qui solus haec et plura bona nobiscum agere potes, tibi confitemur per pontificem et patronum animarum nostrarum lesum Christum, per quem tibi gloria et maiestas et nunc et in generationem generationum et in saecula saeculorum. Arnen.

(1) Ab Eucharistia et oratione abstinent [scii, haeretici], eo 17
quod non confitentur Eucharistiam carnem esse Salvatoris

ZwTqpoç f]pwv'IqCToû XpiCTTOÛ t ?]V vnrèp túúv ápapTiwv f]pwv iraôoûCTav, tí] xP^ÓTriTi ó Tlcnïip ifreipev., Oí oùv àvTiXéfovTeç tí) bwpeâ toû Oeoû CTuCqTOÛVTeç àno- 6vr)ffKOuffiv. Zuvécpepev bè (xvtoîç dyarrav, 'iva koì àvacnwCTiv. (2) Tlpérrov oüv èOTiv àneyeCTSai twv toioûtwv Kai pñxe Kax' ibiav trepi aùrwv XaXeîv prjTe koivî), npoaéxeiv bè T0'(* irpocpr|Taiç, èiaipéTWç bè tû› EùayfeXiw, èv ùj tô nàOoç qpîv bebtiXujTai Kai rj àvâcrraoiç TereXciwTai. Toùç bè peptCTpoùç (peiiyeTe tbç ápxñv kokwv.

Patres Apostolici, ed. *Funk* 1 (1901), 280 sqq.

b. [Epistula ad Ephesios 20.]

18 (1) 'Eáv pe KaraStwCTq 'Irjaoûç XpiCTTÔç èv xr| npoCTeuxq ùpwv Kai OéXqpa i), èv tw beuTépw [hpXibiw, b péXXw ypâtpetv ûpîv, irpoobqXwCTw (ipîv, f[ç fipEàpqv oÎKOvopiaç elç tôv Kaivôv ávSpujTTOv 'IqCToOv XpiCTTÓv, èv tí] aÙTOÛ mcrret Kai èv tí] aÙTOÛ œfàîtq, èv rtàOet aÙTOÛ Kai ávaorácret' (2) páXtCTTa èàv ó Kûptôç pot ànoKaXùtpt], ôti oí kot' dvbpa KOivrj tràvreç èv xápiTi è£ ôvôpaTOç CTuvépxeffOe èv piâ nÍCTTti Kai èv'lqCToûXpiCTTtp, tû Karà CTÙpKa èK ïévouç Aau(b, Ttij uiw àvQpwnou Kai Yiiù Oeoû, eiç tô úiraKOÚetv ûpâç tw ètriCTKÔnw Kai Tw TtpeCTpuTepiw ànepiCTnâCTTiu btavoia, ëva âpTov kXwvtêç, ôç èCTTtv cpappaKOv àOavaCTiaç,

nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est quamque Pater benignitate sua resuscitavit. Qui ergo contra- dicunt dono Dei, altercantes moriuntur. Utile autem esset illis diligere, ut et resurgerent. (2) Decet itaque abstinere a talibus neque in privato neque in communi colloquio de illis verba facere, attendere autem prophetis, praecipue autem Evangelio, in quo passio nobis ostensa et resurrectio perfecte demonstrata est. Divisiones autem fugite ut principium malorum.

18 (1) Si me dignatus fuerit Iesus Christus propter orationem vestram et voluntas sit, in secundo libello, quem scripturus sum vobis, persequar quam incepi expositionem de novo homine Iesu Christo et dicam de eius fide et de eius caritate, de passione ipsius et resurrectione; (2) maxime si Dominus mihi revelaverit, quod vos ad unum omnes nominatici con- venitis in una fide et in uno Iesu Christo, qui secundum carnem est ex genere David, qui est filius hominis et Filius Dei, ut oboediatis episcopo et presbyterio mente indivulsa, frangentes panem unum, qui pharmacum immorta-

àvTÎÔoroç toû pq àttoOaveîv, àXXà Zrjv èv 'Iqaoû Xpitu) ôiatravTÔç.

L. c. 1, 228 sqq.

c. [Epistula ad Philadelphînos 4.]

Ziroubâcrare oùv piâ EùxapiffTÎa xpq<r6ai' T«P <ràp£ 19
toû Kupiou qpiûv 'Inooû XpiciTOÛ Kai ?v noTiipiov eiç ëvtuoïv toû aïpaTOç aÙTOÛ, èv OuCTiacrnipiov, dtç eîç ètri-(Tkottoç âpa tu) irpeapuTepiiu Kai biaKÔvoiç, toîç cruvboùXoïç pou ' iva, ô èàv TrpàcT(Tr)T€, Kara 0eôv npdtTCTqTe.

L. c. 1, 266 sq.

De unitate universalis Ecclesiae per episcopos.

[Epistula ad Ephesios 3 ad 4, 1.]

3. (1) Où òiaTÓcTcropai ùpîv ibç ù)v tiç. El yap xaì 191
òéòepai ¿7 tú) óvópaTi, outtuj ámqpTiapai év 'Itjctoû XpiCTTÚ). Nûv fàp ápxñv ëxw toû pa0qTeùe<T0ai Kai trpoffXaXw ùptv ibç cruvbibacTKaXÎTaiç pou. 'Epè yàp ëbei ùcp' ùptôv imaXei-cpéfjvai 7UCTT61, vouûeaia, tnropovrj, paxpoOupia. (2) 'AXX' ètrei f| á-fánr] oùk èâ pe cricuTrâv rrepi ûptûv, bià toûto TrpoéXafîov TrapaKaXeîv ùpâç, ôttwç ffuvrpéxnTe Trj Tvtúpij toû Oeoû. Kai yàp 'l'itfoûç XpiCTTÔç, tò àòiÓKpiTOV qpiîiv Cr)V, toû TTaTpôç q Yviùpq, tbç Kai oí èrriOKOTtoi, oi Kara tò TiépaTa ôpiaÛévTeç, èv 'Iqaoû XpiCTTOÛ 'fvwpq eiaiv.

litatis est, antidotum, ut non moriamur, sed vivamus semper in lesu Christo.

Studeatis igitur una Eucharistia uti; una enim est caro Do- 19
mini nostri lesu Christi et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, unum altare, sicut unus episcopus cum presbyterio et diaconis, conservis meis; ut, quod faciatis, secundum Deum faciatis.

3. (1) Non praecipio vobis, quasi sim aliquis. Etiamsi †9
enim vinctus sum propter nomen Christi, nondum tamen perfectus sum in Christo. Nunc enim incipio discipulus esse et alloquor vos ut condiscipulos meos. Nam oportebat me a vobis confirmari fide, admonitione, patientia, aequanimitate. (2) At cum caritas non sinat me tacere pro vobis, propterea anteverti vos admonere, ut uniamini in sententia Dei. Etenim lesus Christus, inseparabilis vita nostra, sententia Patris est, ut et episcopi, per tractus terrae constituti, in sententia Christi sunt.

4. (1) "OOev irpénei ûpiv (Tuvrpéxeiv Tf) toû èituTKÓTtou -fvœpr], birep Kai troievre. Tò yap àÉtovópadTov ûpwv npe-OfìuTépiov, toû 0eoû dEtov, oûtwç <Tuvr)ppo<rrai tw èniffKÔnw, wç x°pòaì KiOàpqt. Aià toûto èv tí] ópovoíq ûpwv Kai aupcpwvw áfánr} 'Iqaoûç XptdTÔç tuberai.

L. c. 1, 216 sq.

De auctoritate episcopi, de presbyteris et diaconis.

a. [Epistula ad Magnesios 6]

20 (1) 'Enei oùv èv toîç npofeYpappévotç irpoCTwiroiç tò rrâv TtXfjôoç èûewpqffa èv nioTei Kaì rpfánqffa, rrapaivw, èv ópovoía ©eoû cnroubàZeTe navra npaffdetv, irpoKaSqpévou toû èniffKÓnou eîç tóttov ©eoû Kai twv TrpedPuTépwv eîç TÓTTOV (Juveòpiou TÚJV àuOffTÔXwV, Kai TWV blOKÔVWV TWV èpoi yXukutOtwv ireTtiaTeupévwv btaKOviav 'Ir)croû -Xpicitoû, ôç irpò aîwvwv rrapà ÍTarpi t^v Kai èv léXei écpávr). (2) TTàvreç oùv óporjOetav ©eoû XafJôvTeç èvrpèireciOe àXXr)-Xouç Kai pqbeiç Kara ffápKa fiXenérui tòv irXqffíov, áXX' èv 'lt]<ioû XpiffTW dXXf|Xouç btanavrôç ct-fanare. (3) Mqbèv èaTuj èv ûjtîv, ô buvrioerai ûpâç pepiffat, àXX' évw0r)Te tw èmOKomp Kai toîç npOKaOqpévotç eiç túttov Kai bibaxñv àcpOapaiaç.

L. c. 1, 234 sq.

b. [Epistula ad Smyrnaeos 8.]

21 (1) TTàvreç tw èmffKÔnw ÔKoXouOeÎTe, wç 'IqcToûç XpiOTòç tw TTarpi, Kai tw irpeapuTepiw wç toîç diro-

4. (1) Unde decet vos in episcopi sententiam concurrere, quod et facitis. Nam memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est episcopo, ut chordae citharae. Propter hoc in consensu vestro et concordi caritate lesus Christus canitur.

20 (1) Cum itaque in personis supra dictis omnem multitudinem in fide conspexissem ac dilexissem, hortor, ut in concordia Dei omnia peragere studeatis, episcopo praesidente loco Dei et prebyteris loco senatus apostolici, et diaconis mihi suavissimis concreditum habentibus ministerium Iesu Christi, qui ante saecula apud Patrem erat et in fine apparuit. (2) Omnes igitur, acceptis iisdem divinis moribus, vos mutuo revereamini et nemo secundum carnem spectet proximum, sed in lesu Christo vos invicem semper diligatis. (3) Nihil sit in vobis, quod possit vos dirimere, sed uniamini episcopo et iis qui praesident in exemplum et doctrinam incorruptam.

21 (1) Omnes episcopo obtemperate, ut lesus Christus Patri, et presbyterio ut apostolis; diaconos autem revereamini

trrôXotç ' toùç òè ôiciKÔvouç èvrpéireaOe wç 0eoû èvToXqv. (2) Mqbeiç xuupiç toû èmffKÔTrou ti npafffféTw twv àvrjKÔv-twv eîç Tqv 'EKKXqcriav. 'Exeivq pepata Eóyapicrna rpreiffOw, q *(mô* èmOKOirov oüffa F) tb âv aÙTÔç èniTpétpq. (3)"Onou âv cpavrj ó êniaKOTToç, éxeî tò nXfjOoç ëaruj, wcrrtep ôttou âv fl Xpiarôç ïqooûç, èxeî f) xa0oXtxf| 'ExxXqtria. (4) Oûx éíóv étrrtv xwpiç toû ¿tricTKonou oûtê pairriietv oütc dfaTrriv iroieîv' àXX' ô âv èxeîvoç boxipâdq, toûto Kai tw 0ew eùâpeaTOv, ïva àcrtpaXèç q Kai pépaiov trâv, ô npacroeTai.

L. c 1, 282 sq.

c. [Epistula ad Polycarpum 6, 1.]

Tôt ¿TtiffKÓnuj trpofféxeTe, ïva Kai ó 0eôç ùpîv. 'Avritpuxov 22
ôfw twv ûnoTaoaopévwv tw érritTxônw, trpeffPuTépotç, ôta-xôvotç ' Kai peT' aÙTwv pot tò pépoç 'févotTO oxe*v ¿v ®eiP-

L. c. 1, 292 sq.

Regula fidei.

a. [Epistula ad Trallianos 9.]

(1) Kw<pw0qT6 ouv, ÒTav ûpîv X^piç 'Iqffoû XptdToû 23
XaXrj tiç, toû èx "févouç Aauib, toû êx Mapiaç, ôç âXt]0wç ¿Tevvr|0Ti, etpayév Te xat ètriev, àXq0wç êôiwxOq èrti TTo vt îo u TTtXôtTOu, àXq0wç ¿oraupwOq Kai àtréOavev, pXenôvTwv twv ènoupaviwv tcai ¿Tnyeiwv Kai ûiroxOoviwv'

ut Dei mandatum. (2) Separatine ab episcopo nemo quid quam faciat eorum, quae ad Ecclesiam spectant. Valida Eucharistia habeatur illa, quae sub episcopo peragitur vel sub eo, cui ipse concesserit. (3) Ubi comparuerit episcopus, ibi et multitudo sit, quemadmodum, ubi fuerit Christus lesus, ibi catholica est Ecclesia. (4) Non licet invito episcopo neque baptizare neque agapen celebrare; sed quodcttmque ille probaverit, hoc et Deo est beneplacitum, ut firmum et validum sit omne, quod peragitur.

Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat. Paratus 22
sum animam meam ponere pro iis, qui subditi sunt episcopo, presbyteris, diaconis; et .utinain mihi contingat, cum iis partem habere in Deo.

(1) Obturate igitur aures vestras, cum vobis quispiam lo- 23
quitur sine lesu Christo, qui ex genere David, qui ex Maria, qui vere natus est, edit et bibit, vere persecutionem passus est sub Pontio Pilato, vere crucifixus et mortuus est, videntibus caelestibus et terrestribus et subterraneis;

(2) ôç Kai àXnOwç i'irépOn ànò veKpüùv, èîeipavToç aÙTÒv toû ÎTaTpôç aÙTOÛ, ôç Kai Karà tô ópoímpa qpâç toùç niffTeiiovraç aîifw ourwç èyepeî, ó TTaT?ip aùroû èv Xpt.ffTûi ’Irjcroû, ou X^P'î TÒ dXq0ivòv iqv oùk ?x°Mev·

L. c. li 248 sq.

b. [Epistula ad Smyrnaeos 1.]

24 (1) Ao£áíw ’Iqffoûv XptffTÒv tòv 0eòv tòv oütwç vpâç ffoipiffavTa èvóqffa -fàp ùpâç KaTqpTiffpévouç èv ÒKivi|Ttp iriffTei, uiffnep Ka0i-]Xujpévouç èv Tip ffraupw toû Kupiou’Irjffoû XpiffTOÛ ffapKÍ Te Kai ttveupaTt Kai rjôpa-ffpévouç èv ayaTTr) èv tw aïpart Xp iff toû, irenXqpocpopq-pévouç eiç tòv Kùpiov fipwv, àXr)0cùç ôvto «èK févouç Aauib KaTà ffápKa» [Rom 1, 3], Yiôv Oeoû Karà OéXripa Kai òóvapiv 0eoû, YeYtvvqpévov àXr)0wç èK TTapOévou, (kpatm-ffpévov uno ’luiàvvou, 'iva «TrXr|puj0fj nâffa ôiKatoffùvq» ùn' aÙTOÛ [Mt 3, 15]' (2) ctXr)0ujç èni TIovtîou TTiXcitou Kai ‘H p tù Ò o u TeTpàpxou KaûqXwpévov ùtrèp qpwv èv ffapKÍ (dtp' ou Kapnoû é||ieîç ànô toû OeopaKapiffTou aÙTOÛ nàûouç), 'iva dpi] ffùffffqpov eiç toùç aiwvaç ôià Tfjç dvaffTtxffetuç eiç toùç àfiouç Kai mffToùç aÙTOÛ, erre èv ’loubaiotç eÏTe èv èOveffiv, èv évi ffiúpan Tfjç ’EKKXqffiaç aÙTOÛ.

L. c 1, 274 sqq.

24 a *Omnes fontes, ex quibus hauriri potest pro Regula fidei primitiva cognoscenda, enumeravit D 1 sqq.*

(2) qui et vere resurrexit a mortuis, resuscitante ipsum Patre ipsius, qui ad eius similitudinem et nos ei credentes ita resuscitabit, Pater eius in Christo lesu, sine quo veram vitam non habemus.

24 (1) Glorifico lesum Christum Deum, qui vos adeo sapientes reddidit; observavi enim perfectos vos esse in fide immobili, ut clavis affixos cruci Domini lesu Christi quoad carnem et animam et stabilitos in caritate per sanguinem Christi, plena firmaque fide credentes in Dominum nostrum vere oriundum *ex genere David secundum carnem,* Filium Dei secundum voluntatem et potentiam Dei, natum vere ex Virgine, baptizatum a loanne, ut *impleretur ab eo omnis iustilia;* (2) vere sub Pontio Pilato et Herode tetrarcha clavis confixum pro nobis in carne (ex cuius fructu nos sumus, e divina beata passione eius), ut per resurrectionem suam in saecula elevet vexillum pro sanctis et fidelibus suis, sive in ludaeis sive in gentibus, in uno corpore Ecclesiae suae.

De eminentia Romanae Ecclesiae.

[Epistula ad Romanos. Prooemium.]

(1) TYvátioç, ó Kai Oeo<pópoç, tí) liXenpévr] èv peya- 25
XeiÓTqTi TTaTpôç útpíffTOu Kai’Ir]eroû Xpiatoû toû póvou Yioû aÙTOÛ ’EKKXriaiqi qyarrqpévq Kai netpujTKTpèvq èv 0eXqpan toû ôeXrjcraVTOç tô navra, *& èoriv,* Kara áyánriv ’Irçcroû XpiaToû, toû 0eoû fyiûiv, (2) finç Kai trpOKâûqTai èv TÓnuj xuJpi°,J 'Pwpaiwv, àEiôûeoç, àiiOTrpenriç, âEiopaKapiffTOç, ùEiénaivoç, àEioemreuKTOç, dEiôayvoç Kai irpoKaOqpévq rrjç ÔYâtrqç, xPl(JTôvopoç, Trarpuivupoç, rjv Kai àorrâiopai èv òvópari ’Irçcroû Xpiatoû, Yioû TTarpôç (3) Karà crapKa Kai trveûpa f]vwpévoiç tràaq èvToXq aùroû, nenXripiuMévoiç xâprroç 0eoû âôiaKpÎTcuç Kai àtrobiûXiapévoiç ànô Travrôç àXXorpiou xPwpaToç nXeîcrra *èv* Tqaoû Xpicttû, Tip 0eqj qpwv, àptbpwç xa>pe'V-

L. c. 1, 252 sq.

De commoratione Romana ss. Petri et Pauli.

[Ib. 4, 3.]

Oùx wç TTérpoç Kai TTaûXoç òiaràffcropai ûpîv. 26
’EkeÎvoi ànôaroXoi, èyiJb KaTÔKptTOç' èKeîvoi èXeûûepoi, èvib bè péxpi vûv boûXoç. 'AXX' èàv naQui, àneXeûOepoç fevriuopai ’IqtfoÛ XpiffTOÛ Kai àvacerricropai èv aùrw èXeûOepoç. Nûv pavûàvuj bebepévoç pqbèv èTriûupeîv.

L c. 1, 256 sq.

(1) Ignatius, qui etTheophorus, Ecclesiae misericordiam 25
consecutae in magnificentia Patris altissimi et Iesu Christi, Filii eius unici; Ecclesiae dilectae et illuminatae voluntate eius, qui vult omnia, quae sunt, secundum caritatem Iesu Christi, Dei nostri, (2) quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, digna Deo, digna decore, digna quae beata praedicetur, digna laude, digna quae voti compos fiat, digne casta et universo caritatis coetui praesidens, Christi legem habens, Patris nomine insignita, quam et saluto in nomine Iesu Christi, Filii Patris; (3) iis, qui secundum carnem et spiritum cuivis ipsius praecepto sunt.adunati, gratia Dei inseparabiliter repleti et ab omni alieno colore sunt expurgati, plurimam in Iesu Christo, Deo nostro, et intaminatam opto salutem.

Non ut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi apostoli, 26
ego damnabilis; illi liberi, ego usque nunc servus. Sed si patiar, libertus fiam Iesu Christi et in ipso resurgam liber. Nunc vinctus disco nihil concupiscere.

De matrimonio secundum Ecclesiam
et de statu continentium.

[Epistula ad Polycarpum 5.]

27 (1) Tàç KCtKOTexviaç tpeOye, pâXXov òè trept toútujv ópt-Xiav ttoioû. Taîç dôeXtpaîç pou TrpoffXàXei, òrfanàv tòv Kúptov Kai toîç ouppioiç àpKtîoOai ffapKÎ Kai TtveûpaTi. 'Opoiwç Kai toîç àôeXtpoîç pou TtapcrneXXe èv ôvôpart ’Irjcroû XpiciTOÛ, «àyanâv Tàç ouppiouç tbç ó Kùpioç Trjv ’EKKXncriav> [Eph 5, 25 29], (2) Eï tiç ôûvaTat èv áyveiq péveiv eiç Tiprjv Tfjç crapKÔç toû Kupiou, èv àKauxndia pevéTtu. ’Eàv KauxndHTai, àrrwXeTO, Kaì èàv yvujcrOrj nXéov toû èmOKOirou, ëtpûapTai. (3) fTpetrei òè toîç -fapoûai Kai toîç fcpioupévaiç perà yvibpqç toû èmcTKÔTtou Tiqv évujoîv noieîaSat, ïva ó yàpoç q Karà Kúptov Kai pq Kar èrnOupiav. riavrà eiç Tipqv Oeoû 'ftvécrôuj.

L. c. 1, 290 sqq.

C. PLINIUS SECUNDUS MINOR 62—113.

Relatio de Christianis ad Traianum scripta 111—113.

[Epistularum liber 10, 96.]

28 *C. Plinius Traiano imperatori.* (1) Sollemne est mihi, domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam. Ideo nescio, quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri. (2) Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant, detur paenitentiae venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit, nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini

27 (1) Malas artes fuge, magis autem de illis coram populo loquere. Sororibus meis dicito, ut Dominum ament et maritis contentae sint carne ac spiritu. Similiter et fratribus meis manda in nomine lesu Christi, *ut diligant coniuges suas sicut Dominus Ecclesiam.* (2) Si quis potest in castitate manere ad honorem carnis Domini, in humilitate maneat. Si glorietur, periit, et si se maiorem episcopo censeat, interiit. (3) Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem. Omnia ad honorem Dei fiant.

puniantur. Interim in iis, qui ad me tamquam Christiani
deferebantur, hunc sum secutus modum:

(3) Interrogavi ipsos, an essent Christiani. Confitentes 29
itErum ac tertio interrogavi supplicium mmatus. Per-
severantes duci iussi. Neque enim dubitabam, quale-
cumque esset, quod faterentur, pertinaciam certe et in-
flexibilem obstinationem debere puniri. (4) Fuerunt alii
similis amentiae; quos, quia cives Romani erant, adnotavi
in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet,
diffundente se crimine plures species inciderunt. (5) Pro-
positus est libellus sine auctore multorum nomina con-
tinens. Qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum
praeeunte me deos appellarent et imagini tuae, quam
propter hoc iusseram cum simulacris numinum adferri,
ture ac vino supplicarent, praeterea male dicerent Christo,
quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera
Christiani, dimittendos esse putavi. (6) Alii ab indice
nominati esse se Christianos dixerunt et mox negaverunt;
fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam
ante plures annos, non nemo etiam ante viginti. Hi
quoque^ omnes et imaginem tuam deorumque simulacra
venerati sunt et Christo male dixerunt.

'(7) Adfirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae 30
suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem con-
venire carmenque Christe^ quasi deo dicere secum invicem
seque sacramento non m scelus aliquod obstringere, sed'
ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem
fallerent/ ne depositum appellau abnegarent. Quibus
'peractis morem sibi discedendi fuisse rursusque coeundi
ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium;
quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo
secundum mandata tua hetaerias esse vetueram. (8) Quo
magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae mi-
nistrae dicebantur, quid esset veri, et per tormenta quae-
rere. Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam
immodicam. Ideo dilata cognitione ad consulendum te
decucurri. ¡71) Visa est enim mihi res digna qpnsultatione,
maxime propter- periclitantium numerum.^ Multi enim
omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vo-
cantur lñ periculum et vocabuntur. Neque civitates tantum/
sed vicos/xtiam atque agros~~ superstitionis istius con-
tagio pervagata est; quae videtur sisti et~corrigi posse?

(IO) Certe satis constat prope iam desolata templa coepisse celebrari, et sacra sollemnia diu intermissa repeti, passim que venire victimarum carnem, cuius rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari possit, si sit paenitentiae locus.

Ed. .1/. *Sciuuter* (Lipsiae 1933. BT) 363 sqq.

Traiani imperatoris (98—117) Rescriptum de Christianis (111—113).

[Ib. 97.)

31 *Traianus Plinio.* (1) Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. (2) Conquirendi non sunt; si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen, ut, qui negaverit se Christianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando dis nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex paenitentia impetret. (3) Sine auctore vero propositi libelli m nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est.

L. c. 365.

CORNELIUS TACITUS 54-119.

De Pomponia Graecina (56).

[Annales (scripti sub Traiano 98—117) 13, 32.]

*32 (1) Factum et senatus consultum ultioni iuxta et securitati, ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manu missi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent. (2) Redditur ordini L. Varus consularis, avaritiae criminibus olim perculsus.

(3) Et Pomponia Graecina insignis femina, A. Plautio, quem ovasse de Britannis rettuli, nupta ac superstitionis externae rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto propinquis coram de capite famaque coniugis cognovit et insontem pronuntiavit. (4) Longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit. Nam post luliam Drusi filiam dolo Messalinae interfectam per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi maesto egit; idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit.

Ed. *C. Halm* 1 (Lipsiae 1905, BT), 267.

De persecutione Neronis (54-68).

[Ib. 15, 44.]

(1) Et haec quidem humanis consiliis providebantur. (2) Mox petita 33
diis piacula aditique Sibyllae libri, ex quibus supplicatum Volcano et Cereri Proserpinaeque, ac propitiata luno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare, unde hausta aqua templum et simulacrum deae perspersum est; et sellisternia ac pervigilia celebravere feminae, quibus mariti erant. (3) Sed non ope humana, non largitionibus principis aut deum placamentis decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur,

(4) Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos et 34
quaesitissimis poenis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Chrestianos[1] appellabat. (5) Auctor nominis eius Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Palatum supplicio affectus erat; repressaque in praesenjtexitiabilis superstitio rursum erumpebat, non' modo per ludaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. (6) Igit/fr primum correpti qui fatebantur, deinde indicio eorumFmultitudo ingens haud proinde in 'crimine incendii quam odio humani generis convicti[2] sunt. (7) Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis con-' tecti laniatu canum interirent, multi crucibus affixi aut flamma usti, aliique, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. (8) Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens. (9) Unde quamquam adversus sontes et novissima exempla meritos miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in saevitiam unius absumerentur.

L. c. 1, 338 sq.

De prodigiis in obsessione Hierosolymorum (70 p. Chr.) factis et de rege ex ludaea futuro

[Historiae (scriptae sub Traiano 98—117) 5, 13.]

(1) Evenerant prodigia, quae neque hostiis neque votis 35*
piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus

1 Chrestianos hoc loco, non Christianos in manuscripto fuisse ostendit *G. Andrtsin,* Wochenschrift für klassische Philologie 1902, Nr. 28, Col. 780 sq. Deinde Tacitus ipse Christum nominat.

* *Cod. Medüeus:* coniuncti.

• Ad exspectationem aureae cuiusdam aetatis demonstrandam a multis etiam adhibentur, quse *P. Vergilius Maro* (70—19 a. Chr.) habet in Bucolicorum Ecloga 4, 4—14 (scripta 41—39 a. Chr.):

adversa. (2) Visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne conlucere templum. (3) Apertae repente delubri fores et audita maior humana vox, excedere deos; simul ingens motus excedentium. (4) Quae pauci in metum trahebant: (5) pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique ludaea rerum poterentur. (6) Quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat, sed vulgus more humanae cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati ne adversis quidem ad vera mutabantur.

L. c. 2, 210.

P. AELIUS HADRIANUS imp. 117-138.

Rescriptum ad Minucium Fundanum proconsulem Asiae circa 125.

[Apud *Euscbi-um,* Hist, eccles. 4, 9.]

36 Mivoukíw «Pouvbavw. (1)’EmafoXqv ébeSápqv Ypatpeiuav poi ùttò Eepevvtou Tpaviavoû, Xapirporarou àvbpôç, ôvriva où btebéEcu. Où boKeî pot ouv tô irpccfpa dif|T>iTOV KcrraXnreiv, 'iva pffre oí âvOpunroi TapáiTujvTai Kaì toîç ouKoqpàvTatç x°P’rf‘a KaKOup-fiaç Trapaox^Ô- (2) El

[Versio Rufini *, fortasse textus originalis.]

36 *Exemplum epistulae imperatoris Hadriani ad Minucium Fundanum proconsulem Asiae.* (1) Accepi litteras ad me scriptas a decessore tuo Serennio Graniano clarissimo viro, et non placet mihi relationem silentio praeterire, ne et innoxii turbentur et calumniatoribus latrocinandi tribuatur occasio.

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Iam redit et virgo, redeunt Saturnia regna;
iam nova progenies caelo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
desinet ac toto surget gens aurea mundo,
casta fave Lucina: tuus iam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc aevi, te consule, inibit,
Pollio, et incipient magni procedere menses;
te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
inrita perpetua solvent formidine terras.

Ed. *O. Güthling* (Lipsiae 1904, BT) 10 sq.

1 Nisi Rufinus nominatur, versionem latinam Eusebii semper adhibemus Valesianam (MG 20).

ouv (Taqnûç eîç TaÚTqv Tqv áííujaiv oí èrrapxuÛTat bûvavTat ôiiGxupiZeaOai Kccra TwvXpiffTiavwv, djç Kaì trpò pqpaTOç ànoKpivaaOai, èiri toûto póvov Tpairwcnv, àXX' oùk aEubdeaiv oùbè pôvaiç poaîç. TToXXâ) yàp pâXXov TrpoCTqKev, eï tiç KaTriYopeîv poûXoïTO, toùtó *ae* ôiaftvwaKeiv. (3) Eï tiç ouv KOTriYopeî Kai beÍKWffív ti rrapà toùç vôpouç npaTTOvraç, oûtwç ôpiZe KaTà tt)v bùvapiv toû àpapTquaTOç ' wç pà TÔv 'HpaxXéa eï tiç auKOtpavriaç X“PlV toûto nporeivoi, biaXâpPave ûnèp Tflç 06ivôti)toç Kaì cppôvTiZe, ôtrwç âv ¿KÔiKfiffeiaç.

CB Eus. (ed. *Ed. Schwarz)* 2, 318 sqq. MG 20, 325 sqq. Cf. Iustin., Apoi. I c. 68. MG 6, 431 sqq: infra n. 57.

De Christianis in Aegypto ad Servianum cons. « circa 132—134.

[Flavius Vopiscus, Saturninus 7, 4 ad 8, 8.]

7. (4) Sunt enim Aegyptii, ut satis nosti, <in)venti ventosi, furibundi, 37
iactantes, iniuriosi atque adeo vani, liberi, novarum rerum usque ad cantilenas publicas cupientes, versificatores, epigrammatarii, mathematici, haruspices, medici. (5) Nam <in>eis Christiani, Samaritae et quibus praesentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. (6) Ac ne quis mihi Aegyptiorum irascatur et meum esse credat, quod in litteras rettuli, Hadriani epistulam <p>romam ex libris Phlegontis liberti eius proditam, ex qua penitus Aegyptiorum vita detegitur.

8. *Hadrianus Augustus Serviano consuli salutem.* 38
(1) Aegyptum, quam mihi laudabas, Serviane carissime, totam didici levem, pendulam et ad omnia famae momenta volitantem. (2) Illic qui Serapem colunt, Christiani sunt: et devoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicunt. (3) Nemo illic archisynagogus ludaeorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter non mathematicus, non haruspex, non aliptes. (4) Ipse ille

(2) Itaque si evidenter provinciales huic petitioni suae adesse valent adversum Christianos, ut pro tribunali eos in aliquo arguant, hoc eis exequi non prohibeo. Precibus autem in hoc solis et acclamationibus uti eis non permitto. Etenim multo aequius est, si quis volet accusare, te cognoscere de obiectis. (3) Si quis igitur accusat et probat adversum leges quidquam agere memoratos homines, pro merito peccatorum etiam supplicia statues. Illud mehercule magnopere curabis, ut si quis calumniae gratia quemquam horum postulaverit reum, in hunc pro sui nequitia suppliciis severioribus vindices.

CB Eus. (Rufin.) (ed. *Th. Mommsen)* 2, 319 sqq.

patriarcha cum Aegyptum venerit, ab aliis Serapidem |sic] adorare, ab aliis cogitur Christum. (5) Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, iniuriosissimum, civitas opulenta, dives, fecunda, in qua nemo vivat otiosus. (6) Alii vitrum conflant, aliis charta conficitur, omnes certe linifiones <aut) cuiuscumque artis et «(professionis) videntur. Et habent podagrosi, quod agant, habent (prae)cisi, quod agant, habent caeci quod faciant, ne chiragrici quidem apud eos otiosi vivunt. (7) Unus illis deus nummus est. Hunc Christiani, hunc ludaei, hunc omnes venerantur et gentes. (8) Et utinam melius esset morata civitas, digna profecto, quae pro sui fecunditate, quae pro sui magnitudine totius Aegypti teneat principatum. Huic ego cuncta concessi, vetera privilegia reddidi, nova sic addidi, ut praesenti gratias agerent. Denique ut primum inde discessi, et in filium meum Verum multa dixerunt, et de Antinoo quae dixerint, comperisse te credo. . . .

Scriptores Historiae Augustae, ed. *E. Hohl* 2 (Lipsiae 1927, BT) 226 sqq.

C. SUETONIUS TRANQUILLUS circa 75-160.

De persecutione Claudii (41—54).

[Vita Claudii (scripta circa 120) 25, 3—4.)

39 (3) . . . Iliensibus quasi Romanae gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit, recitata vetere epistula Graeca senatus populique Romani, Seleuco regi amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes praestitisset. (4) ludaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit simplicitate eorum et fiducia commotus, quod in popularia deducti, cum animadvertissent Parthos et Armenios sedentes in senatu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut condicionem suam praedicantes.

Ed. *M. Ihm* (Lipsiae 1908, BT) 209. Cf. Act 18, 2.

De persecutione Neronis (54—68).

[Vita Neronis (circa 120) 16, 2.)

40 Multa sub eo et animadversa severe et coercita nec minus instituta : adhibitus sumptibus modus ; publicae cenae ad sportulas redactae ; interdictum, ne quid in popinis cocti praeter legumina aut holera veniret, cum antea nullum non obsonii genus proponeretur; affl'Cti

suppliciis **Christiani**, genus hominum superstitionis nòvaé ac maleficae; vetiti quadrigariorum lusus, quibus inveterata licentia passim vagantibus fallere ac furari per iocum ius erat; pantomimorum fact ones cum ipsis simul relegatae.

L. c. 231. Cf. 1 Petr 4, 15; Ape 2, 13.

De Urbe a Nerone incensa (64).

[Ib. 38. 1-3.]

(1) Sed nec populo aut moenibus patriae pepercit. 4]
Dicente quodam in sermone communi:

èpoû ÔavôvTOç fata getx6>ÍTiu rrupí,

immo, inquit, époû Zûivtoç, planeque ita fecit. Nam quasi offensus deformitate veterum aedificiorum et angustiis flexurisque vicorum, incendit urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios eius cum stuppa taedaque in praediis suis deprehensos non attigerint, et quaedam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, ut bellicis machinis labefacta atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant. (2) Per sex dies septemque noctes ea clade saevitum est ad monumentorum bustorumque deversoria plebe compulsa. Tunc praeter immensum numerum insularum domus priscorum ducum arserunt hostilibus adhuc spoliis adornatae deorumque aedes ab regibus ac deinde Punicis et Gallicis bellis votae dedicataeque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turre Maecenatiana prospectans laetusque flammae, ut aiebat, pulchritudine Halosin Ilii in illo suo scaenico habitu decantavit. (3) Ac ne non hinc quoque quantum posset praedae et manubiarum invaderet, pollicitus cadaverum et ruderum gratuitam egestionem nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit; conlationibusque non receptis modo verum et efflagitatis provincias privatorumque census prope exhausit.

L. c. 247 sq.

De rege ex ludaea futuro.

[Vita Vespasiani (circa 120) 4, 5.)

Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio 42
esse in fatis ut eo tempore **ludaea profecti rerum potirentur.** Id de imperatore Romano, quantum postea

eventu paruit, praedictum ludaei ad se trahentes rebellarunt caesoque praeposito legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem rapta aquila fugaverunt.

L. c. 296.

De morte Acilii Glabrionis (95).

[Vita Domitiani (circa 120) 10, 2.]

43 Complures senatores, in iis aliquot consulares, interemit, ex quibus Civicam Cerealem in ipso Asiae proconsulatu, Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem <in> exsilio, quasi molitores rerum novarum, ceteros levissima quemque de causa.

L. c. 324 sqq.

De morte Flavii Clementis (95).

[Ib. 15, 1.]

44 Denique Flavium Clementem patruelem suum contemptissimae inertiae, cuius filios etiam tum parvulos successores palam destinaverat abolito<que> priore nomine alterum Vespasianum appellari <iusserat>, alterum Domitianum, repente ex tenuissima suspicione tantum non in ipso eius consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitium.

L. c. 329.

PAPIAS EP. HIERAPOLITANUS scripsit circa 130.

De Ioanne evangelista et presbytero.

[Apud *Eusebium,* Hist, eccles. 3, 39, 1—8.]

45 (1) ToO bè Hatria OuyfpdppaTa trëvTe tôv àptôpàv qtëperat, 8 Kai dnrfi-fpatrrai Ao-flwv Kuptaxwv ëEq'fqoetuç. Toútwv Kai Eipqvaîoç tbç póvwv airriu fpatpëvTwv pvqpoveùet, ibbë irtuç Xëyiuv «Taûra bè Kai n air iaq ó'l tu d v v o v pèv àKOva-n'iç, HoXu-Kdpirou bè tTaîpoç -feyovdjç, àpxaîoç àvqp, ëvfpdqnuç ërrtuap-Tupeî ëv tí) TETdprq Ttûv èauToû fhpxiwv. 'Etniv fàp aÙTiî) rrëvre PipXia <juvT€Tafnéva.« (2) Kai ó pèv Efpqvaîoq Tatira' airrôç ye

45 (1) Papiae vero quinque omnino feruntur libri, quorum titulus est: De interpretatione oraculorum Dominicorum. Horum quinque dumtaxat Papiae librorum meminit Irenaeus his verbis: «Testatur, inquit, haec Papias, loannis auditor et sodalis Polycarpi scriptor antiquus in quarto operis sui libro. Sunt enim ab eo quinque libri compositi.» (2) Et haec quidem Irenaeus. At vero

gfyv ô TTairiaç kotò tò irpooipiov tûiv aùroO Xóyiiuv dKpoaTqv pèv Kai aÙTÓTrniv oùbauùjç éauTÒv -ftvéaeat tiûv íepújv àtrociTÓXwv ¿p-cpalvei, -rrapeiXricpévai bè tò t?|ç ttîotîujç irapà tiîiv ¿Keivotç yvujpipcuv bibdoKEt bi' div rpqaiv XéSeujv'

(3) «Oùk ÔKvr)(Ttu òé croi Kaì òcra ttotè rrapà tùjv npe- 46
(TfiuTépœv KaXiîtç épa0ov Kaì KaXtôç èpvqpóveuffa, (TuyKaTa-TÓSai Taîç éppiveiaiç, ôtaPefJatoùpevoç únép aÙTtûv àXf|0eiav. Où fàp toîç tò troXXà Xéfoucriv exaiP0V wtfnep oí troXXoí, cxXXà toîç TÓXr]0fi òiòóctkouctiv, oùòè toîç tôç àXXoTpiaç èvToXàç pvqpoveûoucriv, dXXà toîç tôç rrapà toû Kupiou Trj Triœret ôeôopévaç Kai an' aÙTqç napa-fivopévaç tF)ç dXrj-0eiaç' (4) Eì òé itou Kai Ttapr)KoXou0r)Ktùç tiç toîç trpe-(TfSüTépoiç ëX0oi, toùç tûiv irpecrpuTépiuv àvÉKptvov Xôyouç' tí 'Avôpéaç F| tí TïéTpoç eïtrev F) tí «Pîàittttoç F) tí Oajpâç F] 'IôkujPoç F| tí 'lwàvvr)ç F| MaT0aîoç fj tiç ?T€poç tûiv toû Kupiou pa0qTwv â Te 'Apterttítuv Kaì ó TtpeapûTepoç 'Iwàvvriç, toû Kupiou pa0r|Tai, Xeyoucnv. Où yàp Tà ¿K tûiv pipXiujv toctoûtôv pe tùq>eXeîv útreXáp-Pavov ôcrov tù trapà Ziùaqç <pwvqç Kai pevoùcTqç.»

(5)"Ev0a Kai ¿maTfiaat ûEtov biç KaTapi0noûvTi aÙTiù tô 'Iujcîvvou 47
ôvopa, ibv tòv pèv TTpÔTepov TTèTpaj Kai 'laKtbfiip Kai MaT0aitu Kai toîç Xomoîç àiroOTÔXotç auyKaTaXéTet, tjatptûç bqXtîiv tòv eùa-ffe-

Papias ipse in prooemio librorum suorum, se quidem sanctorum apostolorum spectatorem atque auditorem fuisse non dicit, sed ab eorum familiaribus normam fidei se accepisse testatur his verbis:

(3) «Nec pigebit, inquit, ea quae quondam a senioribus 46
didici ac memoriae mandavi, cum interpretationibus nostris ascribere, ut veritas eorum nostra quoque assertione firmetur. Non enim, ut plerique solent, eos umquam sectatus sum qui verbis affluerent, sed eos potius qui verum docerent; nec eos qui nova quaedam et inusitata praecepta, sed illos qui Domini mandata fidei tradita, et ab ipsa veritate profecta memorabant. (4) Quodsi quis interdum mihi occurrebat qui cum senioribus versatus fuisset, ex eo curiose sciscitabar quaenam essent seniorum dicta: quid Andreas, quid Petrus, quid Philippus, quid Thomas, quid Iacobus, quid Ioannes, quid Matthaeus, quid ceteri Domini discipuli dicere soliti essent: quidnam Aristion et Ioannes presbyter, discipuli Domini, praedicarent. Neque enim ex librorum lectione tantam me utilitatem capere posse existimabam, quantam ex hominum adhuc superstitum viva voce.»

(5) Quibus in verbis illud edam observandum est, bis ab eo positum 47
esse nomen Ioannis. Et priorem quidem una cum Petro, Iacobo, Matthaeo et reliquis apostolis recenset, satis indicans se de evan-

Xtot f| v, tòv b' ÍÍTCpov 'I w d v v q v, btaoTeiXaç tòv X0yov, érépotç rrapà tòv tiîiv àiroGTÓXwv àptOpàv KaTaTdaaei, irpordEaç aùroù tòv 'Apiarium, aarpwç re aùròv irpeagÙTepov òvopdiet' (6) tbç Kai btà toùtwv àtrobeÌKVuafiat tqv ItTropiav àXq0?| twv bùo kotò tk|v 'Aaiav ópwvupiq KexpnoOai «ípqKÓTwv, búo te èv 'EtpétTtu yevècOat pvripaTa Kai ÉKCtTepov 'Iwdvvou èri vùv Xé-fidOai' oîç Kai àvay-Kaìov •nrpocjéx€lv tòv voùv, sîkôç yàp tòv beÙTCpov, ei pf| tiç è0èXot tòv rrpwTOv, Tf|v ètr' ôvôparoç qiepopèvqv 'Iwdvvou 'AtroKdXuipiv íopaKévai. (7) Kai i› vùv bè f]gîv bqXoùpevoç TTarriaç toùç pèv tiîiv àiroCTÔXwv Xôyouç trapà tiîiv oùtoîç irapr|KoXou0qKÓTWv bpoXoyei •trapetXr]q>ëvat, 'AptOTÎwvoç bè Kai toù rtpetJpuTëpou 'Iwdvvou aÙTrjKoov éauTÓv tprjai -fevéaOat' òvopaOTl yoOv iroXXdKtç aÙTtîiv pvqpoveùaaç ¿v toîç aÙToO auTfpdppaat TÎOqaiv aÙTtûv irapabôaetç. (8) Kai TaÙTa b' fjpîv oùk eiç tò ¿xPHOtov eip>')o0w.

CB Eus. (ed. *Ed. Schwarz)* 2, 284 sqq MG 20, 295 sqq.

De Evangelio secundum Marcum et secundum Matthaeum.

[lb. 3, 39, 14-17.]

48 (14) Kai SXXaç bè tí) ¡bip Yparpq [ô ïlaniaç] irapabibwcriv 'Apt-otîwvoç toù irpó<J0ev bebqXwpëvou tiîiv' to0 Kupíou Xóywv bt-qyfiaeiç Kai toù trpeofiuTëpov 'Iwdvvou irapabôoitç' èq>' llç toùç q)iXopa0eîç àvanèpqiavTEç, àvayKaiwç vùv irpooOqaopev Taîç trpoeKTe0£Îaaiç aùroù tpwvaîç rrapabootv rjv irepi Mdpkou toù tô eùaffèXiov ■fËïpacpÔTOç èKTëOetTat btà toùtwv'

(15) «Kai toûO' ó TrpefffJÛTepoç éXeyev' Màpxoç pèv éppr]veuTr|ç Tlérpou fevôpevoç, fida épvqpóveucrev, ÙKpi-

gelista loanne verba facere. Postea vero adhibita sermonis distinctione, alterum Ioannem cum iis collocat qui extra numerum sunt apostolorum, praeponens illi Aristionem quendam: eundemque presbyterum diserte nominat. (6) Quo fit ut vera videatur esse narratio illorum, qui duos eodem nomine appellatos in Asia vixisse dixerunt: et apud Ephesum duo esse sepulcra, et utrumque Ioannis hodiedum nominari. Atque hoc animadvertere in primis necessarium puto. Verisimile est enim Revelationem illam loannis nomine inscriptam, si non a priore illo, certe ab hoc posteriore fuisse. (7) Et Papias quidem, de quo nunc sermonem habemus, apostolorum dicta, ab iis qui cum apostolis versati fuerant, se accepisse profitetur: Aristionis autem et loannis presbyteri auditorem se dicit fuisse. Multa certe quae ab iis tradita acceperat, ipsorum nominatim mentione facta, in commentariis suis rettulit. (8) Atque haec quidem non superflue, ut arbitror, a nobis dicta sint.

48 (14) Alias quoque supradicti Aristionis enarrationes sermonum Domini, et loannis presbyteri traditiones refert [Papias] in suis libris. Quas discendi studiosis indicasse contenti, rem illam, quam de Marco evangelista idem scriptor commemoravit, superioribus eius verbis subnectemus:

(15) «Aiebat etiam, inquit, presbyter ille Marcum, Petri interpretem, quaecumque memoriae mandaverat, diligenter

Pû>ç èypatpev, où pévTOi TÓEet tò òtto toû Kupíou F| Xe-xOévrct P) TTpaxSévTa. dure fàp F|kou(T€v toû Kupíou oùtc TraprjKoXoùGqffev aÙTÛ), ücTrepov bé, wç ëtprjv, TTéTpuj' ôç rrpôç tôç XPe'aÇ énoieÎTO tôç btbaffKaXiaç, àXX' oùx aiffirep crûvTaEiv Tiîiv KupiaKiûv noioûpevoç Xoyiujv, ÙJ<TT€ oùbèv tipapTev MápKoç oütwç èvia xpctipaç tbç áirepvnpóveuaev. 'Evôç fàp ènouiffaTO trpóvoiav, toû pqbèv tbv P|KOuaev trapaXineîv F| ipeúo'aa'Qaí ti èv aÙTOîç.»

(16) TaOra pèv oùv ItjTÔpqTai tw TTairlq trepl toû MdpKou' 49
nepl bè to0 MarSa(ou to0t' eïprjTat

«MaTÛaîoç pèv ouv 'EfSpaîbi biaXÉKTiu tò Xóyta auverá-êcito, f|ppr|veu<Jev b' aura tbç tfy buvaTÔç &<a<rroç.>

(17) KéxPHTai b' ó aùrôç papTupiaiç dirò Tfjç 'Iwdvvou npo-Tèpaç ètnaroXi)? Kai dirò Tfiç TTétpou ôpolwç' ¿Kréeeixat bè Kai ûXXqv laToplav irepl fUvaiKÔç èirl iroXXaîç àpapTÎatç bia-pXr)0eicrr)<; èirl toû Kuplou, f)v tô ko9' 'Efîpalouç eiiayyiXiov nepi¿x«'- Kai toOtü b' èjpîv àva-fKalwç irpôç -roîç ¿KieSeícnv èm-T€TT)pl)a0W.

CB Eus. 2, 290 sqq. MG 20, 299 sqq.

Testimonium Papiae rie epist. Petri prima, utpote non verbotenus 49 a
relatum, vide postea apud Eusebium (n. 427).

perscripsisse: non tamen ordine pertexuisse quae a Domino aut dicta aut gesta fuerant. Neque enim ipse Dominum audiverat aut sectatus fuerat umquam. Sed cum Petro, ut dixi, postea versatus est, qui pro audientium utilitate, non vero ut sermonum Domini historiam contexeret, Evangelium praedicabat. Quocirca nihil peccavit Marcus, quia nonnulla ita scripsit, prout ipse memoria repetebat. Id quippe unum studebat, ut ne quid eorum quae audierat, praetermitteret, aut ne quid falsi eis affingeret.»

(16) Haec de Marco Papias narrat. De Matthaeo vero 49
sic habet:

«Matthaeus quidem, inquit, Hebraico sermone divina scripsit oracula: interpretatus est autem unusquisque illa prout potuit.»

(17) Porro idem Papias testimoniis ex priore loannis epistula, ri ex priore itidem Petri desumptis utitur. Aliam quoque exponit historiam de muliere, quae multorum criminum coram Domino accusata est. Quae quidem historia in evangelio secundum Hebraeos s. ripta habetur. Atque haec cum aliis quae supra posuimus, non sine ‹ausa a nobis observata sint

PASTOR HERMAE fratris Pii I episcopi Romani (140—155?).

Clemens episcopus Romanus curam habet exterarum ecclesiarum.

[Visio 2, cap. 4.]

50° (1)'AireKaXú<p0q bè pot, ábeXcpoí, KOipujpévuj virò veavicfKOu eÙEiòeaiàTOu Xé'fovTÔç poi' Trjv npe<r[JuTépav, nap' f|ç ëXafkç tò fJifJXibiov, Ttva ôokeÎç etvai; 'Efüj tpqpt' T?)v XípuXXav. TTXavácrai, cpqffiv, oùk ëcrrtv. Tiç oùv étJTÍv; cpqpí. 'H 'Ek-KXrjcría, cpqoív. Einov aÙTw' Atari oùv npecrfluTépa; "Orí, cpnffív, návrujv nptúrri ètcriffOri ' btà toûto irpecrpurépa, Kai btà raúrr|v ó KÔffpoç KartiprtffOr]. (2) MerénEira bè ôpacnv eîbov èv rtp oÏKtu pou. 'HX0ev f| npecrpurépa Kai f|piirrr)ffév pe, el F|br) rô pipXiov bébcuxa roîç irpeapurépoiç. 'Hpvqaàpnv ÒEÒujKévai. KaXtûç, «prjcriv, irenoiqKaç ' ëxw T«P impara npoa-Ôeîvat. "Orav oùv ánoreXéaiu rà £>f|para navra, btà ooû TviupiffOiiaerai roîç èxXeKTOÎç nâffiv. (3) rpatpetç oùv bùo pipXapibta Kai néptpetç èvKXqpevTt Kai ¿v Tpawn]. TTépipet oùvKXqpqç eiç ràç ë£uu nôXetç, èKEÎvw yàp èniréTpanrai' Tpanrr) bè vou0€Tf|ff€i ràç xÔPaS Kai toùç ôptpavoùç. Zù bè àvaYviboïj eiç raùrr|v rrjv nóXiv perù râiv npeff[JuTÉpujv rtûv npo'iCTrapévujv Tqç èKKXqoiaç.

Patres Apostolici, ed. *Fr. Xav. Funk* 1 (Tubingae 1801, I.aupp), 428 sqq.

50° (1) Revelatum est autem, fratres, mihi dormienti a iuvene speciosissimo dicente mihi: Anum, a qua accepisti libellum, quam putas esse? Ego dico: Sibyllam. Erras, inquit, non est. Quae est ergo? inquam. Respondet: Ecclesia. Dixi ei: Quare igitur anus est? Quoniam, inquit, omnium prima condita est; propter hoc anus est, et propter ipsam mundus creatus est. (2) Postea autem visionem vidi in domo mea. Venit anus et interrogavit me, an librum iam dedissem presbyteris. Negavi me dedisse. Bene, inquit, fecisti; habeo enim verba aliqua addere. Cum ergo finiero omnia verba, per te nota fient electis omnibus. (3) Scribes igitur duos libellos et mittes unum Clementi et unum Graptae. Mittet ergo Clemens in exteras civitates, illi enim mandatum est; Grapte autem monebit viduas et orphanos. Tu autem leges in ista civitate cum presbyteris, qui praesunt ecclesiae.

De una post baptismum paenitentia.

[Mtndatum 4, cap. 3.]

(1)'Et i, qprjpi [scil. Hermas], KÚpie, irpocrOpcRu toû ètreput- 50
Tfjoat. Aéfe, cpqoiv [scil. angelus paenitentiae], "HKOuoa, rpqpí, KÚpie, napa tivwv bibaOKaXuuv, ôti èrépa peTÓvota oùk ?cttiv et pò èiceivr), ore eiç ûbwp KaréPqpev Kai èXàflopev âçpeotv àpapnwv f]pû>v tCùv npOTépujv. (2) Aéyei pot' KaXâiç ÔKOuffaç' oütw yàp ?xet. "Ebet fàp tòv eìXrppÓTa dtpecnv àpapTiûtv prjKéTi ápapráveiv, àXX' èv áfveíqt kotoikcîv. (3) 'Etre! bè trávra ¿SaKpipáZfl, Kaì toùtó croi bqXujcruj, pò btboùç àtpoppòv toîç péXXoucïi triffTeóeiv ò toÎç vûv tn-crreûoacrtv eiç tòv Kúptov. Oí fàp vûv mOTeûcravTeç F] péX-Xovreç tricjTeùeiv peravotav ápapnwv oùk ?xouffiv› âtpecriv bè ëxouffl ™v ttpoTéptuv àpapTitjùv aÙTÎùv. (4) Toîç oùv KXqÔeîOï trpò toûtuuv twv ripiepuùv J-ûrjKev ó Kûptoç peravotav KapbiOfvœcrTriç yàp wv ó Kûptoç Kai navra npoyivibOKatv efvtju tòv àffOévetav tuùv àvôpdntcuv Kai rqv noXunXoKÍav toû biapôXou, ôti noiòcrei ti kokòv toîç boûXotç toû Oeoû Kai noviipeucrerat eiç aùroûç. (5) TToXûffnXaYxvoç oûv wv ó Kûptoç èanXaYXVicrOii ènì tòv noiqaiv aÛTOÛ Kaì è0r]Kev Tqv perávotav TaÛTrjv, Kaì èpoì ò èEoucria rqç peravoiaç raûrqç èòóGq. (6) 'AXXà éfiú croi Xé'fuj, <pt]cri' però tòv

(1) Adhuc, inquam [scil. Hermas], domine, pergam inter- 50
rogare. Loquere, inquit [scii, angelus paenitentiae]. Audivi, inquam, domine, a quibusdam doctoribus, aliam paenitentiam non esse nisi illam, cum in aquam descendimus et accipimus remissionem peccatorum nostrorum priorum. (2) Dicit mihi: Recte audisti; sic enim res se habet. Debuit enim, qui accepit remissionem peccatorum, non amplius peccare, sed in sanctitate permanere. (3) Quoniam autem omnia diligenter inquiris, hoc quoque tibi ostendam, non dans occasionem illis, qui credituri sunt aut qui modo crediderunt in Dominum. Qui enim nunc crediderunt, aut credituri sunt, paenitentiam peccatorum non habent, remissionem vero habent priorum peccatorum suorum. (4) Illis ergo, qui ante hos dies vocati sunt, Dominus posuit paenitentiam. Cum enim corda noverit Dominus et omnia praeviderit, novit infirmitatem hominum et astutiam diaboli, quia malum aliquod faciet servis Dei et inique aget adversus eos. (5) Cum ergo valde misericors sit Dominus, misertus est creaturae suae et paenitentiam istam statuit, et mihi potestas huius paenitentiae data est. (6) At ego

Kkrjcnv ¿Keívqv Tf|V pefáXqv Kai crepvriv èàv tiç èKneipaaûeiç virò toû biaflóXou àpapTqaq, piav pexàvoiav exel ¿«v bè imo Xeípa ápaprávq Kat peTavorjcnj, áaúpcpopóv écrri tiÎ» àvûpwtrw Tip toioûtlu ôuctkôXujç yàp Entrerai. (7) Aéftu aÙTiû ' ’EEmo-noir|ôr]v TaÛTa napà trou àKoûoaç outujç ÔKpiPiûç oïba •fáp, ôti, èàv nrptéTi TTpotrônauj raîç àpapTÎaiç pou, <Ju)9f|-tropai. Zw0f)<Jq, tpntriv, Kai rravreç, ôtrot èàv Taúra rrot-Ùouiaiv.

L. c. 1, 478 sqq.

IUSTINÜS MARTYR obiit inter 163 et 167.

Regula fìdei.

a. [Apologia I, ad Antoninum Pium, 13.]

51 (1).’A0eoi pèv oûv wç oùk èffpév, tôv bquioupYov Toûbe toû TiavTÔç crefJópevoi, ávevbeñ aipcrrujv Kai crnovbwv Kai ûuptapcxTUJV, tbç èbibâxûnpev, Xéyovtèç, Xóyw €ÙxÓç Kai eù-XapiOTÎaç è<p' oîç irpocrtpepôpeôa rrâcriv, ôcjtj bûvaptç aivoûy-Teç, (2) póvrjv àEiav aÙTOû Tip?|v TaÛTqv rrapaXapôvreç, tò xà inr' èKEivou eiç btaTpotpi'jv Ytvôpeva, où rrupi barravâv, àXX' èauToîç Kai toîç beopévoiç irpoaqpépeiv, èKeivui bè eù-XapiCTTOuç ôvraç, bià Xóyou noprràç Kai ûpvouç rrépneiv, (3) (mép Te toû TeYovévai, Kai tiûv eiç eùptudTÎav rróptuv rrávTtuv, ttoiotùtuiv pèv Teviûv, Kai perapoXcùv tbpâiv, Kai

tibi dico, inquit: post vocationem illam magnam et sanctam si quis tentatus a diabolo peccaverit, unam paenitentiam habet. Sin autem subinde peccat et paenitentiam agit, non prodest homini eiusmodi; difficile enim vivet. (7) Dico ei: Animus mihi rediit, ubi haec a te tam accurate audivi; scio enim, fore ut salvus fiam, si postea non adiecero peccatis meis. Salvus eris, inquit, et omnes, quotquot haec fecerint.

51 (1) Qt>>s igitur sanae mentis homo non fateatur atheos nequaquam nos esse, qui opificem huiusce universitatis colimus, eum nec sanguine, nec libaminibus, nec suffimentis indigere, ut edocti sumus, asserentes, sed verbo precationis et gratiarum actionis pro omnibus quibus vescimur eum, quantum possumus, laudantes ; (2) quippe cum hanc solam colendi rationem illo dignam esse edocti simus, quae ab eo ad alendum creata sunt, non igne consumere, sed ad nostros et pauperum usus offerre, ac gratum ei animum praestantes rationalibus eum pompis et hymnis celebrare; (3) pro creationis beneficio, pro omnibus ad bonam valetudinem ad-

toû iróXiv èv àtpQapaiqt yevécrâai bià ttìgtiv rf|v èv aurai airficreiç néprrovTeç, tîç auitppoviûv oûx ópoXoYñcrei; (4) Tòv biòàtTKaXóv re toútuiv yevopevov i^piv, Kai eiç toûto Yevvq-Gévra ĩqcroûv Xpicrróv, tòv <rraupw6évTa ètri TTovtíou ríiXáTou toû yevopévou èv ’loubaiqi ènì xpôvoiç Ti^epiou Kaiaapoç ènrpónou, Yiòv aÛTOÛ toû ôvtwç 0eoû paGôvreç Kai èv ôeuTépqt xwp<? èx0VT6Ç, Hveûpà re trpotpqTiKÒv èv Tprrr) ròsei ôti pera Àóyou Tiptûpev, ànoòeiiopev. (5) ’EviaûÔa yàp paviav fipiîiv Karatpaivovrai, beurépav xwpav peрò tòv ¿Tpenrov Kai dei òvra 0eòv Kai rewfjTOpa tiûv àuàvraiv àvOpiÛTrw <Traupui0évTi òiòóvat f)pâç Xéyovtêç àyvooûvTeç tò èv toutui puCTTiipiov, (L npofféxetv ûpâç èEnfOupévujv fjpâiv npoTpenópeOa.

MG 6, 345 sqq. Otto 1, 40 sqq.

b. [Ib. 31.]

(1) ’AvGpuitroi ouv Ttveç èv ’loubaiotç YtYtvqvrat 0eoû 52
Trpo<pf]Tai bi' div tò TrpotprjTtKÒv TTveûpa TtpoeKf)pu£e tù Yevf|treaGai péXXovra, irpiv f] yevéaOat Kai toútuiv oí èv ’loubaiotç Karà Kaipoùç T^vopevot fJaaiXeîç tùç TtpotpnTeiaç, diç èXéxGqaav ôté TtpoetpqTeùovTO, Trj ibia aÙTtûv 'Eppaîbi qpmvf) èv [JipXioiç un' aÙTtûv tiûv TrpocpqTtûv OuVTETaYpévaç KTtûpevoi TtepieÎTrov. ... (5) ’Ev bf) toîç twv rrpotpqTtûv

iumentis, pro diversarum rerum qualitatibus, ac vicissitudinibus tempestatum, et propter fidem, qua illi credimus, precibus eum orantes, ut rursus incorrupti fiamus. (4) Nostrum autem harum rerum doctorem, natum ad hoc munus lesum Christum, ac sub Pontio Pilato, ludaeae, temporibus Tiberii Caesaris, praeside, crucifixum, ipsius veri Dei Filium esse edocti, ipsumque secundo loco, Spiritum autem propheticum tertio habentes ordine, non sine ratione a nobis coli demonstrabimus. (5) Hoc enim loco insaniae nos accusant, post immutabilem et sempiternum Deuin et Genitorem omnium homini crucifixo alterum lorum a nobis dictitantes deferri, mysterium huius rei ignorantes, quod dum exponimus, ut attente audiatis hortamur.

(1) Quidam igitur homines inter ludaeos Dei prophetae 52
exstitere, per quos Spiritus propheticus futura praenuntiavit, antequam fierent. Horum vaticinia diligenter asservabant, qui secundum temporum seriem in ludaea regnarunt, cum ea, ut ex ore vaticinantium emissa fuerant, propria Hebraeorum lingua in libris ab ipsis prophetis conscripta possiderent. . . . (5) In his autem prophetarum libris praenuntiatum reperimus

pipXoïç eùpopev TtpOKqpuffaópevov napa'fivóuevov, -fevviúpevov òtà TTapéèvou, Kaì àvòpoùpevov, Kaì 0epaneúovra iracrav vóctov Kaì Tràcrav paXaKÍav, Kaì vtKpoùç àvefeipovra, Kaì <p0ovoúpevov Kaì àfvooópevov Kaì draupoùpevov'Iqcroùv tòv òperepov Xpieròv, Kaì àrro0vf|ffKOvra, Kaì àvefeipó-pevov, Kaì eiç oùpavoùç àvepxópevov, Kaì Yiòv 0eoû òvra Kaì KÉKXripévov, Kai rivaç nepnopévouç ùir' aùroû eiç Ttâv févoç àvOpdnrujv KripuSovraç raina, Kai toùç é£ è0vwv àvOpwnouç pâXXov aurai mcrreiieiv. (6) npoe<pr]Teú0r] òè npìv ò tpavfjvai aùróv, eredi trorè pèv nevraKidxiXioiç, irorè òè rpidxiXiotç, Ttorè òè ôtdxiXioiç, Kaì ttóXiv x>^i°l€> Kai âXXore ÔKTaKOdioiç. Kara yap ràç ôiaôoxàç riûv yevwv êrepoi Kai ërepot éyévovro trpocpÒTat.

MG 6, 375 sqq. Otto 1, 92 sqq.

De gloria crucis.

[lb. 55.]

53 (1) 'AXX' oùòapoù oùò' èrti nvoç tûiv Xeyopevwv uíwv roû Àiôç rò drauptu0fjvai èpinf|CTaVT0- (2) Où 'fàp èvoeîrc aùroîç, duppoXiKiûç, ibç TrpoòeòfiXuirat, tûiv eiç toûto eipp-pévtuv TtàvTwv XeXevpévwv' ôrrep, tbç Trpoeînev ó irpo-qprjrrjç, rò péfidrov oùpfioXov rfjç idxûoç Kai àpxûç aùroû ÙTrâpxet, tbç Kai ék tûiv un' òipiv ninróvrwv ôeÎKVurat. (3) Karavorioare yàp navra rà èv rqj KÔdpiu. ei aveu roû

lesum Christum nostrum advenientem atque ex Virgine nascentem, ad aetatem virilem pervenientem, morbos omnes et aegritudines curantem, et mortuos ad vitam revocantem, invisum, ignoratum et crucifixum, morientem et resurgentem, ac in caelos ascendentem ; eumque esse et vocari Filium Dei, et nonnullos ab eo mitti ad omne hominum genus, qui haec praedicent, magisque illi credere eos qui sunt ex gentibus. (6) Praenuntiatus autem est, antequam prodiret, annis nunc quinquies mille, nunc ter mille, nunc bis mille, inteidum mille, nonnumquam octingentis. Nam secundum generationum successiones alii atque alii prophetae exstiterunt.

53 (1) Nusquam autem nec in ullo eorum, qui lovis filii dicuntur, crucis supplicium imitati sunt. (2) Neque enim illis in mentem venerat, eo quod non sine symbolis, ut demonstravimus, dicta fuerint, quaecumque dicta ea de re fuerant; quod quidem, ut supra dixit propheta, maximum est eius potestatis et principatus signum, quemadmodum ex his etiam, quae sub aspectum cadunt, ostenditur. (3) Intuemini enim

«IX^M^tos toútou ôioiKeÎTCti, f) KOivtuvíav ?x£iv òùvaTai. OáXaffffa pèv yàp où TépveTai, F)V pf) toûto tò Tpórtatov, ô KaXeîTai krriov, èv tí) vrfi aiôov peivrç ' rñ òè oùk àpoÛTat aveu aÛTOÛ ' O'Karraveîç òè Tf)V ¿pyaoiav où trotoûvTat, oùôè PavauffoupYoi ôpoimç, e(pf) òtà tiûv tò crx'ÎMO toûto èxôvTiuv èpyaXeiiuv. (4) Tò òè àvûpiiiTteiov oxÛMa oùòevì âXXip tiûv áXófuJV 2ÚJUJV òtatpépet, F| tw òpOóv te eìvai, Kat ?KTaaiv x€lPÙJV èxeiv› Kal TT npotTÙHtu) dirò toû peTunriou TeTaYpévov tòv XeTÓpevov puiajTfjpa cpépetv, ôi ou fi Te àvanvori ècrri tùi ítútu, Kaì oùòèv aXXo òeÌKVufftv f) tò oxñ.ua toû ŒTaupoû. Kaì òtà toû trpo<pf]TOu òè èXéxòq oûtuuç ' «TTveùpa Ttpò rrpoaujnou f|ptûv, Xpurrôç Kùptoç» [Thr 4, 20], (5) Kaì tò rrap' ûpîv òè crùpPoXa Trjv toû ctxt paTOç toútou ôûvapiv ôqXoî XXtupev Kai tûiv Tponattuv ôi' div aï Te npóoòoi ûptûv TtavTaxoû yivovTat' Trjç àpxûç Kai ôuvàpemç tù aqpeia èv toûtoiç ôetKVÙvTeç, et Kai pf) vooûvteç toûto TrpctTTeTe. (6) Kai Ttûv trap' ûpîv àrro-ÛvriQKÔVTiuv aÙTOKpaTÔpwv Tàç eiKÔvaç èrti toùtuj tiû axT paTt àvaTÎÛêTê, Kai ûeoùç òtà ypappâTcuv ètrovopàteTe. ;7) Kaì òtà Xóyou oùv Kaì o'x,ÌM«T0ls toû tpatvopévou, òaq ôùvaptç, trpoTpetpápevot ûpâç, àveùûuvot oïôapev Xottròv

animo quaecumque in mundo versantur, an sine hac figura administrari, et commercio inter se coniungi possint. Mare non scinditur, nisi tropaeum illud, quod dicitur velum, integrum in navi maneat. Terra vero absque ea non aratur; fossores opus non faciunt, nec manuarii pariter artifices nisi adhibitis hanc figuram praeferentibus instrumentis. (4) Humana autem forma non alia re ab animantibus rationis expertibus differt, nisi quod erecta est, et extensionem manuum habet, et in vultu nasum a fronte prominentem gerit, qui et animali ad respirationem usui est, nec aliud quam crucis formam ostendit. Propheta quoque sic locutus est: *Spiritus ante fadem nostram Christus Dominus.* (5) Huius etiam figurae vim declarant vexillorum apud vos et tropaeorum signa, quibuscum semper in publicum proceditis, ac in iis vestri imperii et potestatis insignia constituitis, licet id non animadvertentes faciatis. (6) Quin et morientium apud vos imperatorum imagines super hanc formam consecratis, eosque litteris inscriptis appellatis deos. (7) Cum vos igitur et verbis et figurae omnibus conspicuae considera-

1 Locus in codice corruptus. *Thirlbius* emendat: Xèytu bè tò tiûv huXoupéviuv trap' ùpîv plEtXXtûv, quae sententia habetur apud Tertullianum, Apol. c 16. *Otto:* Xéfü) bè tù Ttûv oùnEiXXujv.

ôvteç, Kôv ùpeîç àniffTÔTt tò fàp fipérepov Téfove Kai Ttetrépavrat.

MG 6, 411 sqq. Otto 1, 150 sqq.

De conventu eucharistico.

[Ib. 65-67.]

54 65. (1)'Hpeîç bé, pera tò oütwç Xoûcrat tòv nenticrpévov Kaì (TuTKaTaTeOeipévov, ètri toùç Xeyopévouç àbeXtpoùç (ifopev, ëv0a awriYpévot eteri, KOtvàç eùxàç rroiiqcrôpevot ùnép Te éauTwv Kai toû <pwTtff0évTOç Kai dXXwv itavraxoû ttôvtwv eùrôvwç, ôrrwç KaTa£iw0wpev, tò áXr)0f¡ paOôvTeç, Kai ßi ipïwv ¿e(a0oi TtoXiTeuTai, Kai cpùXaKeç twv èvTeTaXpévwv eùpeOqvat, ônwç Tfjv aîwviov (TwTqpiav owGwpev. (2) AXXrjXouç tpiXqpaTi àairalôpeOa nauoâpevot tôiv eùxwv (3) “EtretTa npoocpépeTat tw npoeffTWTt twv âbeXtpwv dpTOç, Kai noTfipiov ùbaroç Kai KpcqiaTOç' Kai oûtoç, XafJwv, atvov Kaì bóíav tiî› TTarpi twv ôXwv ôià toû ôvôpaTOç toû Yioû Kai toû TTveùpaTOç toû 'Ayiou àvaTtéprtei Kai eùxaptariav ùnèp toû KaTqEtwff0at toûtwv Trap' aÙTOÛ èni noXù noieÎTai (4) où auvTeXéffavTOç tùç eùxàç Kai Tf|v eùxapiaTÎav, irâç ó napwv Xaôç èireutpnpeî Xéywv 'Apqv. Tò bè 'Aprjv tí] ‘Eppaîbt tpwvf) tò Tévorro crripaivei. (5) EùxapiOTiiaavroç bè toû npoecrrwTOç, Kai èneutpqpfi-

tione cohortati pro viribus simus, nos deinceps extra culpam futuros novimus, etiamsi increduli maneatis. Quod enim in nobis situm erat, id perfectum et absolutum est.

54 65. (1) Nos autem, postquam eum, qui fidem suam et assensum doctrinae nostrae testatus est, sic abluimus, ad eos, qui dicuntur fratres, deducimus, ubi illi congregati sunt, communes preces et pro nobismetipsis, et pro eo qui illuminatus est, et pro aliis ubique omnibus intento animo facturi, ut veritatis cognitionem adepti, hac etiam gratia dignemur, ut rectam operibus vitam agentes et praeceptorum custodes inveniamur, quo salutem aeternam assequamur. (2) Invicem osculo salutamus, ubi desiimus precari. (3) Deinde ei, qui fratribus praeest, panis affertur, et poculum aquae et vini: quibus ille acceptis laudem et gloriam universorum Parenti per nomen Filii et Spiritus Sancti emittit, et eucharistiam (sive gratiarum actionem) pro his ab illo acceptis donis prolixe exsequitur. (4) Postquam preces et eucharistiam absolvit, populus omnis acclamat Amen. Amen autem Hebraea lingua idem valet ac Fiat. (5) Postquam vero is, qui praeest, preces absolvit, et

aavroç navTÔç toû Xaoû, oí KaXoùpevoi trap' f|pîv bictKOvoi òiòóaffiv éiaxcmu twv napóvTwv peraXafkîv finó toû eùxa-pKFrr)0évTOÇ dpTOu Kai oïvou Kai übaTOç, Kai toîç où nap-oûfftv àîroqpépouCTtv.

66. (1) Kai f] Tpocpf] aÙTrç KaXeîrat nap' f]pîv Eùxapicrria' 55
fjç oùbevi aXXuj peTa<Jxe'lv ^Eóv ècmv F| tw mcrreúovTi fiXr)0f¡ eîvat tò bebibaypeva ûtp' f)pwv, Kai Xoudapevip tò ùnèp fitpéffewç fipapTttûv Kai eîç fivaYévvqcnv XouTpôv, Kai outwç ¡hoûvrt tbç ó Xpt‹Tt òç napébwKev. (2) Où fàp tbç koivòv âprov oùbè koivòv tropa TaÛTa XapPfivopev' fiXX' ôv Tpôirov bià Aôfou ©eoû aapKOTToiriOeiç 'Iqaoûç Xptcrtòç ó ZwTfip qpwv, Kai câpKa Kai aîjia ùtrèp tfwTripiaç qpwv ëcrxev, oùtujç Kai Tqv bi' eùxHÇ Xôyou toû trap' aÙTOû eù-Xapi<rrr)0eîcrav Tpotpqv, èE rjç aípa Kai afipKeç kotù pera-PoX?|V TpécpovTai rjpwv, èKeivou toû aapKOtrotqOévToç 'Iqaoû Kai aapKa Kai aîpa èbibfixOqpev etvai. (3) Oî yàp àtrô-CTToXoi èv toîç yevopévoiç ùtr' aÙTwv fitropvqpoveùpafftv, fi KaXeÎTat EùayféXia, oùrwç trapébwKav èvreTfiX0ai aÙTOÎç TÔv'lqO'oûv Xa^ôvTa aprov, eùxapicrrritfavTa ehreîv <Toûto noieÎTe eîç Tqv àvfipvqoiv pou' toûtô èœn tò Owpfi pou»' Kaì tò troTqpiov ôpoituç Xapôvra Kai eùxapiCTTqoavTa eîneîv' «Toûtô ¿ctti tò aípá pou» [Mt 26, 26 Le 22, 19] Kaì pô-voiç aÙTOÎç peTaboûvai. (4)"Otr€p Kai èv toîç toû Mi0pa

populus omnis acclamavit, qui apud nos dicuntur diaconi panem et vinum et aquam, in quibus gratiae actae sunt, unicuique praesentium participanda distribuunt, et ad absentes perferunt.

66. (1) Atque hoc alimentum apud nos vocatur Eucharistia, 55
cuius nemini alii licet esse participi, nisi qui credat vera esse quae docemus, atque illo ad remissionem peccatorum et regenerationem lavacro ablutus fuerit, et ita vivat ut Christus tradidit. (2) Neque enim ut communem panem, neque ut communem potum ista sumimus; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Iesus Christus Salvator noster et carnem et sanguinem habuit nostrae salutis causa; sic etiam illam, in qua per precem ipsius verba continentem gratiae actae sunt, alimoniam, ex qua sanguis et carnes nostrae per mutationem aluntur, incarnati illius Iesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus. (3) Nam apostoli in commentariis suis, quae vocantur Evangelia, ita sibi mandasse Iesum tradiderunt: eum scilicet accepto pane, cum gratias egisset, dixisse: *Hoc facite in meam commemorationem: hoc est corpus meum;* et poculo similiter accepto, actisque gratiis dixisse: *Hic est sanguis meus,* ipsisque solis tradidisse. (4) Atque id quidem et in Mi-

puGTqpioiç trapébwKav yiveoGat pipqffápevoi oí irovrjpoì baipoveç. "Ori fàp dtpTOÇ kcù noTiípiov übaTOç TÍOexat èv Taîç toû puoupévou TeXeTaîç per' èniXôywv tivwv, F| ¿niaxaoBe. F) paGeîv bùvaaûe.

56 67. (1) 'Hpeîç òè però raÛTa Xomôv àei toûtwv dXXr|Xouç àvapipvf|ffKopev ' kcù oí ëxovxeç toîç Xeinopévoiç Ttâaiv èniKOupoûpev, Kai crûveffpev dtXXf]Xoiç àei. (2) 'Erri nâffi re olç îrpoatpepôpeûa, eùXoTOÛpev tòv TToiqTqv twv ttôvtwv ôtà toû Yioû aÙTOû 'iqcroû Xptaxoû Kai ôtà TTveûpaToç toû Afíou. (3) Kai Tfj toû 'HXiou Xeyopevij fjpiépqt ttôvtwv kotù TtôXeiç F] ÔYpoùç pevóvxwv èni tò aÙTÔ cruvéXeucnç YÎveTat, Kai xà ÔTropvqpoveûpaTa twv ánoffTÓXwv, F) tô auYYpappaTa twv npo<pt]Twv àvaTivwffKexai péxpiç èYXwpeî. (4) Erra irauffapévou toû àvaTivwffKOVTOç, ó npoe<Txwç òtà XÓYOU tFjv vouOeaiav Kai TrpÓKXqoiv Tfjç twv koXwv toûtwv piprícrcwç notcÎTat. (5) 'Enerra ávicrrápeOa koivF) Ttàvxeç, Kai eùxàç Ttépnopev' Kai d>ç irpoécpripev, rtaucrapévwv rjpwv Trjç eùxûç, âpToç npocrtpéperai Kai oîvoç Kai ûbwp' Kai ó TtpoeffTwç eùxàç ôpoiwç Kai eùxapicrriaç, Saq bùvapiç aÛTw, âvanépnci, Kai ó Xaôç èiteucpqpeî Xéfwv tô 'Apqv' (6) Kai F) biâboffiç Kai rj peTaXinpiç àïrô twv eùxapiOTq0évTwv èxàoTw fivexai, Kai toîç où napoûai ôtà twv btOKÔvwv népneTat. (7) Oi eùnopoûvTeç bè Kai pouXôgevoi,

thrae mysteriis ut fieret, pravi daemones imitati docuerunt. Nam panem et poculum aquae in eius, qui initiatur, mysteriis, quibusdam verbis additis apponi, aut scitis, aut discere potestis.

56 67. (1) Ex illo tempore haec semper nobis invicem in memoriam revocamus; et qui habemus, indigentibus omnibus subvenimus, et semper una sumus. (2) Atque in omnibus oblationibus laudamus Creatorem omnium per Filium eius lesum Christum et per Spiritum Sanctum. (3) Ac Solis, ut dicitur, die omnium sive urbes sive agros incolentium in eundem locum fit conventus et commentaria apostolorum, aut scripta prophetarum leguntur, quoad licet per tempus. (4) Deinde, ubi lector desiit, is qui praeest admonitionem verbis et adhortationem ad res tam praeclaras imitandas suscipit. (5) Postea omnes simul consurgimus, et preces emittimus; atque, ut iam diximus, ubi desiimus precari, panis affertur et vinum et aqua: et qui praeest, preces et gratiarum actiones, quantum potest, emittit, et populus acclamat Arnen. (6) Et eorum, in quibus gratiae actae sunt, distributio fit et communicatio unicuique praesentium, et absentibus per diaconos mittitur. (7) Qui

Kcrrà trpoaipecnv é'Kaoroç Tiqv éairroû, ô pojjXcrai bíbuKTt Kai tò auXXeyópevov trapa túj trpoecrnÓTi árroTÍQeTai, Kai aÙTÔç èïriKoupeî ôpcpavoîç Te Kai xnPai?> Ka* T0'S vódov F] bi' dXXrjv aÍTÍav Xettropévoiç, Kai toîç èv beapoîç oven, Kai toîç napenibripoiç oùffi févotç, Kai cttrXwç tram toîç èv xpeia quoi Krçbepwv yivÉTat. (8) Tf|V bè toû HXíou fjpépav KOivr) nàvTeç ttjv auvéXeuOiv troioûpeOa ètretbr] trpwTq èffTÌv fjpépa, *èv* F) *ó* 0eôç, tò ctkôtoç koî Trjv üXqv Tpétpaç, kôffpov ènoirçae, Kai 'lr|<Toûç XptOTÔç ó fipÉTepoç Zurrfjp Tfl aún) f)gépa èK vcKpwv àvéerrr]. (9) Trj yàp trpò Tfjç KpoviKriç èOTaópujCTav aÙTÔv' Kai Trj perd Tf)v KpovtKqv, i'Ît iç èoriv 'HXiou npépa, tpaveiç toîç ârroOTÔXoïç aÙTOÛ Kai paôqraîç, èbibaEe tooto, anep eiç ètriOKetpiv Kai ûpîv ávebiÚKapev.

MG 6, 427 sqq. Otto 1, 176 sqq.

De epistula Hadriani ad Fundanum procons. Asiae.

[Ib. 68.]

(1) Kai ei pèv boKíí úpív Xóyou Kai àXqOeiaç *íxtadat,* TipqaaTí 57
aíiTCÍ' ei bè Xf|poç úpív boKíí, tbç Xqptubwv •trpœfpoÎTwv KaTarppovqaaTe, Kai pí| tbç kot' ¿x^ptbv, kotò twv pqòèv ábiKoúvTwv Sdvarov i>píZ€T£. (2) TTpoXéyopev yáp úpív ón oí»k ¿Kq>eúEea0e Tqv ¿aopévqv toû OeoO Kpíatv, èàv ¿mpévqTe tf| ábiKÍcj' Kai f]peîç ¿mporiaopev' ô tpíXov Tq> 0e«p, toOto yevioew.

abundant et volunt, suo arbitrio, quod quisque vult, largiuntur, et quod colligitur apud eum, qui praeest, deponitur, ac ipse subvenit pupillis et viduis, et iis qui vel ob morbum vel aliam ob causam egent, tum etiam iis, qui in vinculis sunt et advenientibus peregre hospitibus; uno verbo omnium indigentium curam suscipit. (8) Die autem Solis omnes simul convenimus, tum quia prima haec dies est, qua Deus, cum tenebras et materiam vertisset, mundum creavit, tum quia lesus Christus Salvator noster eadem die ex mortuis resurrexit. (9) Pridie enim Saturni diei eum crucifixerunt, et postridie eiusdem diei, id est Solis die, apostolis suis et discipulis visus ea docuit, quae vobis quoque consideranda tradidimus.

(1) Atque haec quidem si vobis rationi et veritati consentanea 57
videntur, in pretio habete; sin autem nugae vobis videntur, ut nugas ontemnite, nec, ut adversus hostes, ita adversus homines innocuos mortem decernite. (2) Vobis enim praedicimus vos Dei iudicium non vitaturos, si in iniustitia permaneatis; ac nos exclamabimus: Quod Deo placet, id fiat.

(3) Kaì *tí* èïrKTToXfjç òè toû peyÍCTTOu Kaì ènicpaveOTàrou Kaiffapoç 'Aôpiavoû, toû naTpôç úpwv, èxovTeç ctnaneiv ùpâç KaÔ' S i^iwoapev KeXeûaai tùç Kpicreiç Y€vécr0ai, oùk ¿k toû KÊKpiaOat toûto urtò'Aôpiavoû pâXXov ùEiibffapev, àXX' ¿K toû érricrraoBai ÔÎKata àiioûv, Tqv npoffcpùiviiCTiv Kaì èEfirqcriv nenoif|p€0a. (4) 'YrreTâEapev òè Kaì Tfjç èmffToXrjç 'Aôpiavoû tò àvTÎypacpov, ïva Kaì kotò toûto àXr)0eùeiv fjpâç rvu)ptër)Te' Kaì ?oti tò àvTÎypaqpov toûto' 'Aôpiavoû ùnèp Xpurnavwv 'EmcrroXq.

MG 6, 481 sqq. Otto 1, 188 sqq. Epistulam ipsam v. n. 36.

De sacrificio Eucharistiae.

[Dialogus cum Tryphone ludaeo 41.]

58 (1) Kaì f] Tfjç (TepiôàXetuç òè npoffçpopà, Ji âvôpeç, èXeyov, f| ûnèp tüjv KaOapiZopevcuv dirò Trjç Xénpaç rrpocnpépecrôai napaôoûeîffa, TÙitoç fjv toû âpTOu Tqç EùxapiffTÎaç, ôv eiç àvàpvqffiv toû Tràûouç ou ?Tra0ev ùtrèp twv Kaûaipopévujv tùç tpuxàç àrrò rtâtrrjç novripiaç dv0púnrujv, 'Iqcroûç Xpiotòç ó Kùpioç fipiîiv napéôtuKe iroieîv, ïva apa Te eùxapiffTûipev Tiô 0ew ûnèp tc toû tòv KÔcrpov ¿ktikévoi aùv rrcùJi toîç èv aÙTiî) òià tòv âvûpumov, Kaì ûtrèp toû ànô Trjç KaKiaç, èv f) yeyôvapev, f|Xev0epujKévai qpâç, Kaì tùç àpxàç Kaì tùç èÉoucriaç KaTaXeXuKévai TeXeiav KaTÓXuffiv ôià toû 7ra0r|TOÛ yevogévou kotù Tqv pouXqv aÙTOÛ. (2) "O0ev

(3) Et cum ex epistula maximi et illustrissimi Caesaris Adriani, parentis vestri, postulare a vobis possemus, ut iudicia, quemadmodum rogavimus, fieri iubeatis; non tamen magis ob hanc causam rogavimus, quod ita constitutum esset ab Adriano; sed quia scimus nos iusta petere, orationem et rerum nostrarum enarrationem confecimus. (4) Adriani autem epistulae exemplum etiam subiecimus, ut in hoc quoque verum a nobis dici perspiciatis. Sic habet illud exemplum: Adriani pro Christianis Epistula.

58 (1) Similae quoque oblatio, viri, aiebam, pro iis, qui a lepra purgabantur, praescripta, figura erat panis Eucharistiae, quem Dominus noster lesus Christus in recordationem passionis pro his qui ab omni pravitate purgantur susceptae fieri praecepit; ut et simul gratias agamus Deo, tum quod mundum et omnia, quae in eo sunt, propter hominem creaverit; tum quod nos a nequitia, in qua fuimus, liberaverit, et principatus et potestates funditus profligaverit per eum qui de eius voluntate passioni factus est obnoxius. (2) Hinc de sacri-

nepì pèv twv útp' úpwv tòte irpotKpepopevwv 0uorwv Xéyei ó Qeôç, wç npoétpqv, òtà MaXaxiou, ¿vôç twv òwòeKa' «Oùk ëcrri 0éXqpd pou èv ùpîv, Xéyei Kùpioç' Kaì tùç 0uaiaç ùpwv où ïtpocrôéEopai èK twv xeipiûv úpwv' òióti òtto àva-ToXfiç i|Xiou ëwç òucrpwv tò òvopd pou òeòóiacrai èv toîç èSveffi, Kaì èv iravTÌ tôttw 0upiapa TtpooïpépeTai tw óvópaTÍ pou Kaì 0ucría Kd0apá' ôti péya tò ôvopà pou èv toîç ?0ve<Ti, Xéyei Kùpioç' ùpeîç òè pepqXoûTe aÙTÔ» [Mal 1, 10sqq], (3) TTepì òè twv èv itavri tóttw úq>' f)pwv twv è0vwv irpoff-cpepopévwv aÙTW 0uOiwv, toutéoti toû dpTou ttîç Eùxapi-anaç Kaì toû noTHpiou ôpoiwç Tqç Eùxapicrrfaç, TrpoXéfei tòte, eìmùv Kaì tò ôvopa aÙTOÛ óoíáleiv f)pâç, ùpâç òè ffc0qXoûv. (4) 'H òè èvroXi|) Trjç TrepiTopqç, KtXeúoucra tt| ÔYÔôrç fjpépqi èK iravTÔç TtepiTépveiv tò yevvwpeva, tuttoç t^v -rfjç àXr)0ivr)ç irepiToprjç fiv nepieTpnOrjpev dirò Trjç TtXct-vqç Kaì novqpiaç òià toû dirò veKpwv àvaœràvTOç Tr) ptqt Twv craPPÔTwv ^pépqc 'Iqtroû XpitfTOÛ toû Kupiou Úpwv. (5) Mía yap twv aappárwv, TtpwTr) pèv outra twv naffwv fjpepwv, kotò tòv àpiOpòv ttóXiv twv naawv Úpepwv ttîç KUKXoïpopiaç òyòóq KaXeÎTat, Kaì npwTq outra pévet.

MG 6, 563 sqq. Otto 2, 138 sqq.

ficiis quidem, quae tunc a vobis offerebantur, sic Deus, ut iam dixi, per Ma Jachi am, unum ex duodecim, loquitur: *Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus, et sacrificia non suscipiam de manibus vestris, propterea quod ab ortu solis usque ad occatum nomen meum glorificaban est in gentibus; et in omni loco offertur incensum nomini meo et victima pura; quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus. Vos autem illud profanatis.* (3) De iis autem, quae in omni loco a nobis gentibus offeruntur ei, sacrificiis, hoc est, de pane Eucharistiae et de calice similiter Eucharistiae, iam tum praedicit, illud etiam addens, nomen suum a nobis glorificari, a vobis autem profanari. (4) Iam vero praeceptum illud circumcisionis, ut infantes octavo die omnino circumcidantur, figura erat verae circumcisionis, qua ab errore et nequitia per eum, qui a mortuis resurrexit una sabbatorum die, lesum Christum I'ominum nostrum, circumcisi sumus. (5) Una enim sabbatorum, cum prima sit omnium dierum, rursus secundum numerum omnium dierum in orbem elabentium vocatur octava, et prima esse non desinit.

De propagatione Christianismi.

[Ib. 117, 7—10.]

59 (7) "On bè èauTOÙç nXavâTe Kai ûpeîç Kai oí bibátTKaXoi ûpiûv, èirvfoópevoi bn rrepi twv òtto toû yévouç ùpujv èv tí) btatfTTopâ ôvtujv èXefev ó Xôfoç, ôti ràç eùxàç aÙTtîiv ko» OutTiaç KaOapàç Kai eùapétfTOuç èv TtavTÌ tóttuj yevopévaç èXevev, èni^viuTe 6n tpeûbtoOe, Kai éauToùç koto navra ànarav neipâaOe' (8) on npiôtov pèv oùbè vûv arte àvaToXtûv f]Xíou ëwç buapâiv èanv ûpiûv tô tévoç, àXX' ëffn rà ?0vr) èv oïç oùbétruj oùbeiç ûpûiv toû tévouç diKqcrev. (9) Oùbè èv fàp ôXujç ècrrì tô févoç àvOpùnrwv, erre £appápujv, erre 'EXXf|vwv, erre àtrXûç ùjtivioûv òvópan irpooaYopeuopévujv, F) àpaEofiiujv q àoÎKwv KaXoupévutv, F) èv CTKqvaîç KTr)VOTpô<pu)v oîkoùvtwv, èv olç pf] bià toû ôvôparoç toû OTaupujQévToç 'lr) croû eùxai Kai eùxaptOTÎai Tip TTarpi Kai TToiriTrç nî>v ôXujv yivovrat. (10) Èira bè 6n Kar' èKeîvo toû Katpoû, óre ó TTpo<pf|Tr|ç MaXaxiaç toûto ëXeyev [Mal 1,11], cubétto) f] biadnopà ûptùv èv ttâcrr) nj yf] èv bffij vûv YÊTOvare, èyeTéviiTO, ujç Kai ànô nûv Tpacpâiv àïrobeÎKVUTai.

MG 6, 747 sqq. Otto 2, 420 sq.

59 (7) Quod autem et ipsi vos decipitis et magistri vestri, dum Scripturam sic interpretamini, quasi de dispersis vestri generis hominibus dicat, eorum preces et sacrificia in omni loco pura et accepta esse, agnoscite vos mentiri et operam dare ut in omnibus vosmetipsos decipiatis; (8) primum quidem, quia ne nunc quidem ab ortu solis ad occasum diffusum est genus vestrum, ac gentes videre est, in quibus nondum quisquam vestrum habitavit. (9) Nullum enim omnino genus est sive barbarorum, sive Graecorum, sive quolibet nomine appellentur, vel hamaxobiorum qui in plaustris degunt, vel nomadum qui domibus carent, vel scenitamm qui pecora pascentes habitant in tentoriis, nullum, inquam, eiusmodi genus est, in quo non per nomen crucifixi lesu preces et gratiarum actiones Patri et Creatori universorum fiant. (10) Deinde vero quia, quo tempore propheta Malachias haec dicebat, nondum dispersi eratis in omnes illas terrae partes in quibus nunc estis, id quod etiam ex Scriptura perspicitur.

DIONYSIUS CORINTHIUS aequalis Soteris (166-174).

De martyrio Romano ss. Petri et Pauli.

[Ex epistula ad Romanos (apud *Euscb.,* Hist, eccles. 2, 25, 8).]

'Qç bè KCtTÙ tòv aÙTÔv òpcpuj Kctlpòv ¿papTÚprioav, KoptvOíwv 60
ètritJKoiroç Atovûtnoç ¿YTpdtpuuç 'Ptupaiotç ôptXtûv wbe rrapi<JTT|(iiv'

«Taûra Kai ùpeîç btà Tqç Tocraùriiç vouOecnaç Tf)v òtto TTérpou Kat TlaúXou cpureíav yevriOeíCTav 'Pwpaiwv re Kai KopivOícuv ouv€K€pà<TaTe. Kai yàp dqucpcu Kai «eîç Trjv flpeTÉpav KóptvOov cpureuffavreç f)pâç ôpoiuuç èbibaEav, ôpoiujç bè Kai eiç Tiqv 'IraXíav ópócre btbàEavreç épapTÚpqcrav Karà tòv aùtòv Kaipóv.›

CB Eus. (ed. *Ed. Schwartz')* 2, 178. MG 20, 210.

De provida caritate Soteris ep. Romani.

[Eje eadem epistula (ib. 4, 23, 9—10).]

(9) 'Eti to0 Aio vuoiou koî trpôç'Putpaiouç èmcrroXf) (peperai, 61
èrrtOKÓinp tùi tòte Ztutí) pi trpoatptuvoOaa' ¿E fjç oùbèv olov tò Kai irapaOéaÓat XéEeiç bi' tòv tò péxpt toû KaO' f]gâç buufpoO <pu-XaxOèv 'Pwpaiujv ?0oç ànobexbp«voç Taûra ypaipet'

(10) «'EE àpxôç ïàp ùpîv ëOoç écttîv toûto, Ttavraç pèv dbeXtpoùç uoiKt'Xujç eùepYereìv, 'EKKXrioïatç te iroXXaîç Taîç Katà Ttâoav tróXiv ècpôbta rrépTreiv, tube pèv Tqv tiÎiv beo-pévujv treviav àvaipùxovraç, èv perâXXotç bè dtbeXcpoîç im-

porro ambos uno eodemque tempore martyrium subiisse, Dionysius 60
Corinthiorum episcopus ad Romanos scribens testatur his verbis:

«Ita et vos», inquit, «tanta admonitione vestra sementem, quae Petri ac Pauli satione succreverat, Romanos scilicet et Corinthios, simul commiscuistis. Ambo enim illi in urbem nostram Corinthum ingressi sparso evangelicae doctrinae semine nos instituerunt; et in Italiam simul profecti, cum vos similiter instituissent, eodem tempore martyrium pertulerunt.»

(9) Exstat etiam epistula eiusdem Dionysii ad Romanos, Soteri 61
tunc temporis episcopo Romae urbis nuncupata, ex qua pauca quaedam hic inserere non absurdum fuerit, ubi scilicet ille morem institutumque Romanorum ad persecutionem usque nostra aetate factam perpetuo custoditum magnopere commendans ita scribit:

(10) «Haec enim», inquit, «vobis consuetudo est iam inde ab ipso religionis exordio, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis, atque Ecclesiis multis, quae in singulis urbibus constitutae sunt, necessaria vitae subsidia transmittatis; et hac ratione tum egentium inopiam sublevatis tum fratribus,

ápxouaiv èîiixopriToûvTaç ' bi' liv irépireTe àpxq0ev ètpobkuv irarponapáboTOv ë0oç ‘Pcupaíiuv 'Pwpaîoi qjuXâTTOvieç, b où póvov btaT6ff)pr)Kev ó paKÔpioç úpújv èniOKorroç LtuTiíp, àXXà Kai rjúEqKev, ¿nixopri'fújv pèv rf)v biaTreuiropévqv batpíXetav -rf]V eiç toùç àyiouç, Xô-foiç bè paKapioiç toùç àvtôvTaç àbeXtpoùç, tbç TéKva TtaTqp tptXôoropYOç, TtapaKaXâtv.»

CB Eus. 2, 376 sqq. MG 20, 387.

De epistula Clementis Romani et de epistularum commercio inter Ecclesias.

[Ib. 4, 23, 11.]

62 ’Ev airrf) bè Taú-nj Kai t?|ç KXfjpevTo? trpôç KoptvOiouç pèpvq-rat ètnPToX?|ç, bqXújv ávéxaOev *ii.* àpxaiou èOouç ¿tri rf)ç ¿KKXqalaç tt|v àvd-fvwaiv aùriR iroieîoOai' Xéyti foûv'

«Tf)v anpepov oùv Kupiaxfiv áyíav fipépav biriftrfopev, èv f) àvéfvœpev ùptûv rf|v èmffToXiiv, Pjv ëiopev dei Trote àvaYivwcFKovTeç vou0eTeîa0ai, tbç Kai tt)v nporépav fjpîv bià KXripevTOç Ypatpetaav.»

CB Eus. 2, 378. MG 20, 387 sqq.

MELITO SARDIANUS scripsit inter 169—177.

De Nerone et Domitiano persecutoribus.

[Ex Apologia ad Marc. Aurelium *(Eusib.,* Hist, eccles. 4, 26, 9).]

63 «Móvot ndvrwv, àvanetCTOévTeç ùttó tivujv paffKdvujv àv0pó>mjuv, tòv KO0' f|gâç èv biafJoXr] Karaarficrai Xóyov

qui in metallis opus faciunt, necessaria suppeditatis: per haec, quae ab initio transmittere consuevistis, munera, morem institutumque Romanorum a maioribus vestris acceptum Romani retinentes. Atque hunc morem beatus episcopus vester Soter non servavit solum, verum etiam adauxit, tum munera sanctis destinata copiose subministrans, tum fratres peregre advenientes tamquam liberos suos pater amantissimus beatis sermonibus consolans.»

62 In hac ipsa etiam epistula meminit Clementis epistulae ad Corinthios scriptae, quam ex prisca consuetudine in ecclesia legi solitam esse testatur his verbis:

«Hodie», inquit, «sacrum diem Dominicum transegimus, in quo epistulam vestram legimus, quam quidem perpetuo deinceps legentes, perinde ac priorem illam nobis a Clemente scriptam epistulam, optimis praeceptis ac documentis abundabimus.»

63 «Soli ex omnibus Nero ac Domitianus malevolorum quorundam consiliis inducti religionem nostram criminari

r)0ÉXr)ffav Népcuv Kai AopeTtavôç, à<p' il>v Kai tô Tfjç cnjKOtpavTÎaç òXóyw <Tuvr|0eía trepi toùç toioûtouç ^ufjvai duppép»iK6v tpeûboç.»

CB Eus. 2, 386. MG 20, 395.

De Rescriptis Hadriani et Antonini Pii pro Christianis.

[Ex eadem Apologia (ib. 4, 26, 10).]

(1) «'AXXà Tf|v èkéìvwv à'fvotav oí croi eùtreiteîç naTÉpeç 64
ènqvujp0ùjCTavTO, ttoXXôkiç ttoXXoîç èmTrXf|£avTeç èfYpâçptuç, ôaoi nepl toútujv vetuTEpkrat èTÔXpquav' èv oîç ó pèv rtàirnoç oou 'Abptavôç ttoXXoîç pèv Kai àXXoïç, Kai ou vba vip bè Tip àvOuTTÓTiu, f)TOU|uévw bè Tfjç 'Acriaç, fpâtptjuv tpaivETat. (2) 'O bè Tranip ffou, Kai croû Tà crûpTravTa bioiKOÛvTOç aÙTiû, Taîç ttóXeoì rrepi toû pqbèv veunepiZeiv rrepi fjpâiv èypatpev, èv oîç Kai npôç Aaptaaiouç Kai irpôç ©entra-XoViKEîç Kai 'A0r|Vaíouç Kai irpôç iràvraç "EXXqvaç.»

CB Eus. l. c. MG l. c.

ECCLESIA LUGDUNENSIS scripsit circa 178.

Commendat Irenaeum Romam proficiscentem.

[Epistula ad Eleutherum Romanum *(Euscb.,* Hist, eccles. 5, 4, 1—2).]

(1) 01 b' aÙToi pdpTupeç Kai tôv Eîpqvaîov, irpea^ÛTepov 65
fibq tôt' ôvra Tfjç ¿v Aou-fboiiviu irapotKÎaç, Tip bqXweèvTi Kara 'Pwpqv ëtTKJKÔTtuj auvidTiuv, irXeîœra Tip àvbpl papTUpoûvTEÇ, tbç al toOtov ëxouaat tôv Tpônov bqXoOot tpuivaC

studuerunt. A quibus deinceps falsa illa adversum nos calumnia manavit ad posteros, ut mos est vulgi, absque ullo iudicio huiusmodi rumoribus fidem adhibere.»

(1) «Verum imperitiam illorum correxerunt piissimi parentes 64
tui, frequentibus rescriptis obiurgantes eos qui adversus religionis nostrae homines novi aliquid moliti essent. Inter quos avus tuus Hadrianus, cum aliis pluribus, tum Fundano Asiae proconsuli litteras dedit. (2) Pater quoque tuus [scii. Antoninus Pius], quo tempore cuncta simul cum ipso administrabas, scripsit ad civitates, ne contra nos tumultus concitarent: nominatim ad Larisaeos, ad Thessalonicenses, ad Athenienses, ad universos denique Graecos.»

(1) Sed et iidem martyres Irenaeum, qui tunc temporis adhuc 65
presbyter Lugdunensis erat Ecclesiae, supradicto Eleuthero per litteras commendarunt, eum testimonio suo non mediocriter ornantes, sicut ipsorum verba declarant quae sic se habent:

(2) «Xaipeiv èv 0ew tre TtóXtv eùxópeOa Kaì dei, nÓTep ’EXeúOepe. Tciútú croi tù ypappaTa upoerpeipàpeOa tòv àbeXcpòv qpwv Kaì koivwvòv Eipqvaìov òiaKopiaai, Kaì napaKaXoOpev ?x€tv aÙTÒv èv napaQétfet, iqXwTfjv óvto Trjç ôiaOrjKriç Xpicrroû. Eì fàp tjbetpev tôtcov tivî biKaioffûvqv nepinoieîaOat, wç npeofìÓTcpov ’EKKXqaiaç, ôttep écrriv èn' aÙTw, èv TrpwToiç ôv napeOépeSa.»

CB Eus. 2, 432 sqq. MG 20, 438 sq.

HEGESIPPUS scripsit circa 180.

De propinquis Servatoris nostri et de fine persecutionis Domitianae (81—96).

[Apud *Eusibium,* Hist, eccles. 3, 19—20, 7.]

66 19. Toû 5' aÙTOû AoiariavoO toù; dirò yëvouç A au i b àv-atpeîoOat TrpoordEavToç, traXatôç kot^x6160Xôyoç Ttùv aipCTtKtûv Ttvaç KaTqTopqaai tiûv àiro'fôvtuv ’loúba (toûtov b' rivai àbeXtpôv Kcrrà ffdpKa toû K tu T ?| p o ç) tbç dirò févouç TufxavóvTtuv A a u i b Kai tbç aÙTOû ou'f'fèvtiav toû XptaToû tpepdvTwv. Taûxa bè bqXoî Kœrà X¿Etv tltbé irtuç Xèftuv ó ‘Hyi'iaiiriTOç'

67 20. (1) «’En bè irepirjcrav oí dirò 'févouç toû Kupiou uiwvoi’loúba toû Karà odpKa Xeyopévou aÙTOû àbeXcpoû' oûç èbnXaTÔpcuffav wç èK févouç ôvxaç A avi b. Toûtouç ó qouoKâTOç iffafev rrpôç Aopexiavov Kaidapa. ’Etpo-peÎTO fàp TÎ]V napouffiav toû XptCTTOÛ wç Kai'Hptbbqç.

(2) «Te per omnia ac perpetuo optamus in Deo valere, pater Eleuthere. Has litteras ut ad te perferret fratrem et collegam nostrum Irenaeum hortati sumus. Quem quidem ut commendatum habeas rogamus, utpote aemulatorem testamenti Christi. Quodsi nobis compertum esset, locum cuidam conferre iustitiam, eum tamquam presbyterum Ecclesiae, hunc enim gradum obtinet, tibi imprimis commendassemus.»

66 19. Cum vero idem Domitianus universos qui a Davide generis sui originem ducerent, interfici iussisset, vetus fama est a quibusdam haereticis delatos esse posteros ludae (hunc autem secundum carnem fratrem Christi fuisse), utpote qui et Davidis stirpe essent oriundi et ipsius Christi propinquitate fulgerent. Et haec quidem testatur Hegesippus his verbis:

67 20. (1) «His», inquit, «temporibus adhuc supererant quidam ex cognatione Christi, nepotes ludae illius, qui secundum carnem frater Christi vocabatur. Hos a nonnullis delatos, quod ex regia Davidis stirpe prognati essent, evocatus ad Domitianum Caesarem perduxit. Quippe Domitianus de adventu Christi perinde ac Herodes sibi

(2) Kaì ènqpwTqffev aùroùç eì èK Aauiò eiffiv, Kaì wpoXÓTq-aav. Tore fjpwTqffev aÙTOÙç irôcraç KTiiffetç ëxoufftv P| Trôcrwv XpnpáTwv Kupieùouaiv. Oí òè enrav àpcpoTÉpoiç èvvaKicrx'^ia óqvápia únápxeiv aÙTOÎç póva, ÉKaffTW aùrwv àvqKOVTOç toû fipiaeoç, Kai Taûra oùk èv_apYupioiç ëtpaffKOV è'xav, àXX' èv ôiaTipncrei tûç trXéûpwv X0 pôvwv, èE ibv Kai toùç tpôpouç âvatpépeiv Kai aùroùç aÙTOupfoûvTaç ôiarpécpeffSai.

(3) Eira òè Kai tùç xeP aS T“Ç éauTwv èmòetKVÙvai, 68
papiùpiov tôç aÙTOupYÎaç rrjv toû ffwpaToç cncXr]piav Kai toùç ànô Trjç ctuvêxoûç ép fao'iaç èvanoTunuuÔévTaç ètri twv iòiwv x€lPwv tûXouç napicTTâvTaç. (4) 'EpwTqûévTaç òè nepi toû XpiaTOÛ Kai Tqç paaiXeiaç aÙTOû ótroía Ttç eïr) Kaì noi Kaì TTÓT6 tpavqaopévr), Xcrfov ôoûvai wç où KOffptKr) pèv oùô' èTrrfeioç, èiTOvpàvioç òè Kai œfT€XiK»i tutx^voi, èni auvTcXeia toû aiwvoç yevricropévr), ónqvÍKa èXûwv èv òóEi] Kpiveî Ewvraç Kai vexpoùç Kai ànoòwcrei éKÓOTw kotò tò èmTr)òeùpaTa aÙTOû' (5) ècp' oïç pqôèv oùtwv KaTeyvwKÔTa TÒv ÀopeTiavôv, àXXà Kai wç eÙTeXwv KaTa<ppovf|ffavTa, èXeuûépouç gèv aÙTOÙç àveîvai, KaTairaûaat òè òià rrpoff-TàxpaToç TÒv KaTà Tqç 'EKKXrjcriaç òiwypóv. (6) Toùç òè

metuebat. (2) Interrogati igitur ab illo, utrum ex stirpe Davidis essent oriundi, id verissimum esse confessi sunt. Deinde sciscitatus est ex illis Domitianus, quantas possessiones quantumve pecuniae haberent. Illi vero novem tantummodo denariorum milia sibi ambobus suppetere dixerunt, quorum dimidia pars singulis competeret, eas vero facultates nequaquam se in argento habere, sed in aestimatione agrorum, novem scilicet ac triginta soli iugerum, ex quorum fructibus et tributa solverent et sibi ipsis non sine proprio labore victum compararent.

(3) Simulque manus ostendere coeperunt, duritiem cutis, 68
impressumque alte manibus callum ex laboris assiduitate, in testimonium operis sui proferentes. (4) Postremo interrogati de Christo et de regno illius, cuiusmodi id esset, et quando quibusve in locis apparituram, responderunt, non huius mundi nec terrarum imperium illud esse, sed angelicum et caeleste, quod in fine saeculorum futurum esset; tunc, cum Christus adveniens cum gloria vivos simul et mortuos iudicabit et unicuique operum suorum mercedem tribuet. (5) His auditis Domitianus nihil adversus illos asperius decrevit, sed vilitatem hominum aspernatus liberos abire iussit; missoque edicto persecutionem adversus Ecclesiam commotam compescuit.

ânoXu0évTaç f]fr|cra(70ai tiû v 'EKKÀqffttûv, tbç Sv ôf] jtáp-rupaç ôpoû Kai *ànà* -févouç ôvTaç toû Kupiou, -fevopévqç Te eiprjvriç, péxpt Tpaïavoû napapeîvai aÙTOÙç tiû piw.» (7) Taura pèv ô 'H'fùatïrnoç.

CB Eus. 2, 232 sqq. MG 20, 251 sqq.

Series episcoporum Romanorum.

[Ib. 4, 22, 1-3.]

69 (1) 'O pèv oùv 'Hff|<Jtiriroç trévre toîç eiç fipâç ¿Xôoûotv ùrropvi|ua<Jiv rfiç ibiaç Tvtbpqç tTXqpearârqv pivqunv KaraXéXotirev' év oîç bqXoî ibç irXeiûTotç ¿m<JKÔTtotç aupuitetev àtrobqpiav oretXd-pevoç géxPf* 'Pdigriç, Kai djç ôti rqv avrqv r.apà ttdvTivv irapeiXqqiev bibatJKaXiav. 'AKoOaai fé toi ndpeoTiv perd riva irepi t?|ç KXf|-pevtoç irpôç KopivOiouç ëitiOToXfiç aÙTiî) etpqpéva ¿mXé-fovTOç TaOra'

70 (2) «Kai ènépevev rj 'EKKXqoía f) KoptvOiuuv èv Ttû ôp0<û XÓTw péxpt Tipipou èiriaKOTteùovTOç èv KopivOw' oîç auvéptia Ttkéwv eiç 'Ptûpqv Kaì auvòiérpupa toîç KopivOíoiç qpépaç ÎKavâç, èv aîç auvaveiràripev tiû ôp0tû Xófiu' (3) yevôpevoç òè èv 'Ptûptj, òiaòoxùv èTrotqoàpqv péxpiç'ÂviKrjTou'ou ôiùkovoç fiv 'EXeùOepoç, Kai rrapà

(6) Illos vero ad hunc modum dimissos, Ecclesiis posthac praefuisse narrant, utpote Christi martyres simul ac propinquos; et pace demum Ecclesiae reddita ad Traiani usque tempora vitam perduxisse.» (7) Haec quidem Hegesippus.

69 (1) Hegesippus quidem in quinque commentariorum libris qui ad nos pervenerunt, luculentissima fidei suae testimonia nobis reliquit. Scribit enim se, cum Romam proficisceretur, plurimos episcopos adiisse et ab omnibus unam eandemque audivisse doctrinam. Idem, postquam de Clementis ad Corinthios epistula quaedam commemoravit, haec addit, quae nos si placet audiamus:

70 (2) «Et Corinthiorum quidem», inquit, «Ecclesia in recta fide permansit usque ad Primum, eiusdem loci episcopum, quocum familiariter collocutus sum, dum Romam navigarem; nec paucos dies versatus sum cum Corinthiis mutuamque ex recta fide consolationem cepimus. (3) Romam vero cum venissem, episcoporum catalogum confeci usque ad Anicetum[1], cuius tum diaconus erat Eleutherus. Post

[1] Ita vertendum esse, luculenter defendit *F. X. Funk,* Kirchengesch. Abb. 1, 373 sqq. (Paderborn 1897), vide etiam *y. Chapman,* Rev. Bén. 1902. 13 sqq.; illa verba significare traditionem vel receptionem verae doctrinae ab uno ad alterum proposuerunt *C. H. Turner* et *E. Caspar* vide Altaner, Patrologie 1938, *11. Rufinus* habet: <permansi inibi, donec Aniceto Soter et Soteri successit Eleutherus.»

'AviKñTou òiaòéxeTai Zmtqp, peO' ôv 'EXeùGepoç. 'Ev éKácrri] òè òiaòoxf) Kaì èv ¿Kaoni nóXei oütiuç ?xel wç ó vôpoç Ktqpócrcyei Kaì oì TrpotpfjTai Kaì ó Kupioç.»

CB Eus. 2, 368 sqq. MG 20, 378 sq.

PASSIO SANCTORUM SCILITANORUM anno 180.

Acta proconsularia.

(1) Praesente bis et Claudiano consulibus, XVI Kalendas 71.
Augustas, Kartagine in secretario impositis Sperato, Nartzalo et Cittino, Donata, Secunda, Vestía,

Saturninus proconsul dixit: Potestis indulgentiam domni nostri imperatoris promereri, si ad bonam mentem redeatis. (2) Speratus dixit: Numquam malefecimus, iniquitati nullam operam praebuimus; numquam maledximus, sed male accepti gratias egimus: propter quod imperatorem nostrum observamus.

(3) Saturninus proconsul dixit: Et nos religiosi sumus, et simplex est religio nostra, et iuramus per genium domni nostri imperatoris, et pro salute eius supplicamus, quod et vos quoque facere debetis. (4) Speratus dixit: Si tranquillas praebueris aures tuas, dico mysterium simplicitatis. (5) Saturninus dixit: Initianti tibi mala de sacris nostris aures non praebeo; sed potius iura per genium domni nostri imperatoris. (6) Speratus dixit: Ego imperium huius seculi non cognosco: sed magis illi Deo servio, quem nemo hominum vidit nec videre his oculis potest. Furtum non feci; sed si quid emero, teloneum reddo: quia cognosco Dominum meum, regem regum et imperatorem omnium gentium. (7) Saturninus proconsul dixit ceteris: Desinite huius esse persuasionis. (8) Speratus dixit: Mala est persuasio homicidium facere, falsum testimonium dicere. (9) Saturninus proconsul dixit: Nolite huius dementiae esse participes. (10) Cittinus dixit: Nos non habemus alium quem timeamus, nisi Dominum Deum nostrum qui est in caelis. (11) Donata dixit: Honorem Caesari quasi Caesari, timorem autem Deo. (12) Vestia dixit: Christiana sum. (13) Secunda dixit: Quod sum, ipsud volo esse. (14) Saturninus proconsul Sperato dixit: Perseveras Christianus? (15) Speratus dixit: Christianus sum. Et cum eo omnes consenserunt.

obitum deinde Aniceti successit Soter, quem excepit Eleutherus. In singulis autem episcoporum successionibus et per singulas urbes eadem manent, quae per legem ac prophetas et a Domino ipso praedicata sunt.»

72 (16) Saturninus proconsul dixit: Numquid ad deliberandum spatium vultis? (17) Speratus dixit: In re tam insta nulla est deliberatio. (18) Saturninus proconsul dixit: Quae sunt res in capsa vestra? (19) Speratus dixit: Libri et epistulae Pauli viri iusti. (20) Saturninus proconsul dixit: Moram XXX dierum habete et recordemini! (21) Speratus iterum dixit: Christianus sum. Et cum eo omnes consenserunt.

73 (22) Saturninus proconsul decretum ex tabella recitavit: Speratum, Nartzalum, Cittinum, Donatam, Vestiam, Secundam et ceteros ritu Christiano se vivere confessos, quoniam oblata sibi facultate ad Romanorum morem redeundi obstinanter perseveraverunt, gladio animadverti placet.

74 (23) Speratus dixit: Deo gratias agimus. (24) Nartzalus dixit: Hodie martyres in caelis sumus: Deo gratias.

75 (25) Saturninus proconsul per praeconem dici iussit: Speratum, Nartzalum, Cittinum, Veturium, Felicem, Aquilinum, Lactantium, lanuariam, Generosam, Vestiam, Donatam, Secundam duci lussi.

76 (26) Universi dixerunt: Deo gratias. (27) Et ita omnes simul martyrio coronati sunt, et regnant cum Patre et Filio et Spiritu Sancto per omnia saecula saeculorum. Arnen.

Ed. *Robinson* in «Texts and Studies» 1, 2 (Cambridge 1891, University Press), 112 sqq

MARCUS AURELIUS imp. 161—180.

Dictum de Christianis.

[Commentariorum quos sibi scripsit 11, 3.]

*77 (1) Oïa éariv f| tpuxñ Ó ëTotpoç, èàv F|òq ÙTroXuOqvai òéij toû ffiûpctTOç, Kai F|toi apeffOfjvai, q oxeóctaOrivai, i) duppeîvat. (2)Tò ôè ê'ïoipov toûto, iva ànò iôtKqç Kpiaecuç êpxqTat, pf| KctTot tptXqv napâiaEiv, ujç oí XptdTiavoi, àXXà XeXoYicrpévtuç, Kai crepvâtç, Kai wcrre Kai âXXov neîaai, àTpaftljôiuç.

Ed. *loa. Stick* (Lipsiae 1903, BT) 144.

77 (1) Qualis est animus promptus, si iam debeat a corpore solvi atque vel exstingui vel dissolvi vel permanere. (2) Haec tamen promptitude ut a proprio iudicio proficiscatur, nequaquam a mera obstinatione, ut in Christianis, sed re bene deliberata et cum gravitate et, ut etiam alii persuaderi possit, sine fastu tragico.

MARTYRIUM CARPI, PAPYLI, AGATHONICES
tempore Marci Aurelii (161—180) vel Decii (249—251).

Acta proconsularia.

(1)’EvbqpoûvTOç toû dvOuTTÓTOu èv TT ep y àgio npocr- 78
r)X6ncrav aùrû oí paKÓpioi Kapnoç Kai TTaTtùXoç, páp-
Tupeç toû Xpicrroû. (2) 'O bè àvGûrraToç TrpOKa0icraç
ëtprj tîç xaXf); (3)'O bè paKÔpioç eqpn' tô npwTOV Kai
èEaiTepov ôvopa XptOTtavôç, ei bè tô èv tw KÔffpw ZrjTeîç,
Kàptroç. (4) ‘O àv0ùtraTOç eïtrev' èyvwffTai (Toi rráv-
twç tù TTpocrTaypaTa twv Aútoúotwv rrepi toû betv ùpâç
crépeiv toùç 0eoùç toùç tò TtávTa bioiKOÛVTaç' ô0ev tfup-
PovXeùw ûpîv irpoffeXQeìv Kai Gûtrai.

(5) Kàpnoç emev' èyw Xpicmavôç eipt, Xpicrròv tòv 79
Yiôv toû 0eoû crépopai, tòv èX0óvra èv ùffTépoiç Kaipoîç
ètri ffwTqpiqi fjpwv Kai í>ucrápevov f]pâç Trjç trXàvqç toû
biapôXou, ToiouToiç bè eibwXoïç où 0úw. (6) TToiei ô èéXeiç '
èpè yàp àbùvaTov 0ûaai KipbpXotç tpacrpaoiv batpóvwv' oí
yàp toûtoiç 0ùovtcç ôpoiot aÙTOîç eicriv. (7) "Qatrep fàp
oí àXtiOivoi 7TpocTKuvr)Tcti — KctTG Tqv 0eiav ùîTÔpvqCTiv toû
Kupiou, oí «èv nveùpaTi Kai dXr)0eia» rrpoffKuvoûvTeç tw
0ew [cf. Io 4, 23] — àqjopoioûvrai Trj bô£q toû 0eoû Kai eicriv
per' aÙTOÛ à0àvaTOi, peTaXapôvreç Trjç aiwviou îwfjç bià toû
Aôfou, outwç Kai oí toûtoiç XaTpeùovTCç àtpopoioûvTai Tf)

(1) Dum commoratur proconsul Pergami, adducti sunt 78
ei beati Carpus et Papylus, martyres Christi. (2) Proconsul, sedens pro tribunali, dixit: Quis vocaris? (3) Beatus: Primum mihi, inquit, atque eximium nomen Christianus; sin illud quaeris, quo in mundo appellor, Carpus. (4) Proconsul dixit: Innotuerunt tibi certe decreta Imperatorum, quibus iubemini deos colere, quorum numine omnia reguntur; quare suadeo tibi, ut accedas et sacrifices.

(5) Carpus respondit: Ego Christianus sum; Christum, 79
Filium Dei, colo, qui novissimis his temporibus venit ad salutem nostram et nos a fraude diaboli eripuit; talibus vero simulacris non sacrifico. (6) Fac, quod visi Ego enim non possum sacrificare fallacibus spectris daemonum; nam ii, qui his sacrificant, similes iis sunt. (7) Etenim sicut veri adoratores — qui secundum divinum illud Domini effatum *in spiritu et veritate* Deum adorant — Dei gloriae similes evadunt atque cum eo sunt immortales, aeternae vitae per Verbum participes facti, ita etiam ii, qui his cultum exhibent, similes evadunt vanitati

gaTaiÓTr)Tt irò baipóvwv Kai avv aÙTOîç dndXXuvTai èv yeéwij. (8) Aîko fàp biKaia éafiv perù toû TrXavf|<ravToç tòv àvôpwnov, tò èiaipeTOv KTi'apa toû 0eoû, Xéfuj bi) toû bta-|3ôXou, toû irapaZr]Xw(TavTOç oiKeia novripia <toùç baipovaç> ètri toûto. "O06V 'fivwffKe, àv0ÙTraT6, pf) 0ûeiv pie toûtoiç.

80 (9) 'O bè àV0únatoç 0upiuj0eiç ê<pr)' OùaaTe toîç 0eoîç Kat pf| ptupaiv6T6. (10) Kàpnoç ûïropeibiàffaç einev' 0eoi, oî tòv oùpavòv Kai ti)v fHv oùk èTroiqaav, dnoXeaOujCTav. (11) 'O àv0ûnaTOç eïirev' Oûffat ae beî' outujç yàp ¿KéXeuaev ó AÙTOKpœnup. (12) Kâpiroç einev' oi Zwvtcç toîç vcKpoîç où 0ÚOUCHV. (13) 'O àvOÛTiaToç einev' oi ©eoi boKoûffiv o'oi veKpoi eîvai;

81 (14) Káptroç einev' 0éXeiç àKoûaai; Oûtoi oût€ âvOpumot ôvreç TTOTè eZriaav, iva Kai àno0àvcuaiv. (15) 0éXeiç bè paOeîv oti àXr)0éç cuti toûto; 'Apov Tf)v Tiptqv ffou an' aÙTtîiv, qv boKeîç npoatpépetv aÙTOÎç, Kai yvwcti] ôti où0év eîoïv' vXrj TÔÇ ùnâpxovTa Kai tw XPÓvw cpOeipôpeva. (16) ‘O fàp 0eôç ômwv dxpovoç iïiv Kai toùç aîiùvaç notf)<iaç, aÙTÔç d<p0apTOç Kai aiwvioç btapévet, ó aÙTÔç dei wv, pirre aùSqOïv pr|T6 peituffiv èmbexôpevoç' oûtoi bè Kai 'fivovrai virò àv0pwnwv Kai <p0eipovTai, ibç ècpqv, ûnô toû xpôvou. (17) Tò bè xPO^peueiv Kai ànarciv aÛTOùç pi) Oaupâcnjç'

daemonum, et cum iis in gehenna pereunt. (8) Nam poena iusta est cum eo, qui hominem, eximiam hanc Dei creaturam, seduxit, diabolum dico, qui propria malitia <daemones> ad invidendum homini incitavit. Scito igitur, proconsul, me his non sacrificare.

80 (9) Tum proconsul iratus dixit: Sacrificate diis et nolite tam stulte agere! (10) Carpus subridens: Dii, inquit, qui caelum et terram non fecerunt, pereant! (11) Proconsul dixit: Sacrificare debes; nam ita praecepit Imperator. (12) Carpus respondit: Vivi mortuis non sacrificant. (13) Proconsul dixit: Dii tibi videntur mortui esse?

81 (14) Carpus dixit: Visne audire? Hi ne homines quidem fuerunt aut umquam vixerunt, ut morerentur. (15) An vis cognoscere hoc verum esse? Adime iis honorem, quo te putas illos afficere, et cognosces eos nihil esse: materia sunt et cum tempore intereunt. (16) Etenim Deus noster, cum sit temporis expers et saecula fecerit, ipse incorruptus et aeternus permanet, idem semper exsistens et neque augmentum neque detrimentum patitur; sed hi et ab hominibus fiunt et tempore, ut dixi, corrumpuntur. (17) Quod vero oracula edunt et homines

ó yàp biâpoXoç dir' àpxÛÇ ireoibv èK Tfjç èvòóiou aÙToû TàSewç, oÎKeiqc poxÔi;piq Trjv trpôç tòv âvOpumov toû ©eoû GTOpYñv <TtoXepeî> Kai KaTarneZôpevoç òtto tûv áyíujv, toôtoiç àvTayujviieTai Kai npoKaTaaKeuáZei iroXépouç Kai npoXapPâvuiv dTrarféXXei toîç iôioiç. (18) 'Opoiwç Kai àc tûv Kaô' rjpépav f)pîv ffuppaivôvTiuv, àpxaiÔTepoç iïiv tû› Xpôvuj, cmoneipàoaç tò ffuppqoopeva npoXeyei, direp aÙTÔç péXXei KaKOTroieîv. (19) ’Exei 'fàp èK Tfjç ànoipâcreuiç toû 0eoû tt)v àbiKiav <Kaì> tò eìòévai, Kai Kara cruYXwpotfiv 0eoû rreipáíei tòv dvOpiunov, JqTiîiv rrXavitrai Tf)ç eùcre-fteiaç. (20) TïeioOriTi oûv poi, ûiraTiKé, ôti èv paTaiÓTrfrí èOTÉ où piKpâ.

(21) 'O àvOûnaTOç einev' noXXà éâcraç ere <pXuapr)<Tai 82
eiç pXafftpHMÎav f]fa'fóv <cre> tiûv Oeiûv Kai tûiv Xefta(Hwv' iva oûv pf) ènì irXeìóv croi npoxaipqcrq, Oûeiç F) tí Xéyeiç; (22) Kâprroç einev' àôûvaTov ôti 0ûuj, où fàp nibnoTe èOüCTa eîbwXoïç. (23) EùÔùç oûv èKéXeuffev aÛTÔv Kpepa-crOévra Eéecrôai. 'O ôè ÎKpaZev' Xptœnavôç eipi. ’Etri noXù ôè Eeôpevoç ëKapvev Kai oùkéti *îa^vaev* XaXrjffai.

(24) Kai èàffaç tòv Kápnov ó àvOûnaTOç ènì tòv ÍTa- 83
núXov èTpéncTO, Xéyujv aÙTiô' pouXeuTqç ei; (25) 'O òè Xeyei' noXÎTrjç eìpi. (26) 'O àvOûnaTOç einev' tívuuv

fallunt, noli mirari. Namque diabolus a primaeva sua gloriosa sede lapsus, propria perversitate ei caritati, qua Deus hominem amplectitur <se opponit), et quia a sanctis supprimitur, his adversatur, et contra eos bella parat et suis ea quae facturus est ante annuntiat. (18) Similiter etiam ex iis, quae cotidie nobis eveniunt, magna experientia instructus (est enim aetate antiquior) futura praedicit, quae ipse machinatur. (19) Habet enim ex sententia Dei iniustitiam <et> scientiam, et permissu Dei tentât hominem, atque id agit, ut eum a pietate seducat. (20) Crede igitur mihi, consularis, vos in vanitate esse haud parva.

(21) Proconsul dixit: Eo quod te multa fabulari sivi, 82
<te> ad maledicendum diis atque Augustis induxi. Itaque ut ne amplius progrediaris — sacrificasne? an quid dicis? (22) Carpus dixit: Fieri non potest, ut sacrificem; neque enim umquam sacrificavi simulacris. (23) Continuo igitur iussit eum suspensum radi. Is vero clamabat: Christianus sum. Et cum diu raderetur, defetiscebatur nec iam valuit loqui.

(24) Carpoque relicto proconsul ad Papylum se con- 83
vertebat, dicens ei: Decurio es? (25) Qui dicit: Civis sum. (26) Proconsul dixit: Cuius urbis civis? (27) Papylus

iroXÎTqç; (27) TTanûXoç eittev' ©uareípujv. (28) 'O àvOûnatoç eìtrev' TtKva èyeiç; (29) TTarrúXoç eînev Kai ÎTOXXà òlà TÒV 06OV.

84 (30) Eïç bé tiç Ttiùv èK toû bf)gou èpôqoev Xétwv· Kara Tf)v niOTiv oûtoû twv Xptonavwv Xéyei TÉKva èxeiv· (31)'O àvOÛTraTOÇ eïnev· ôià tí tpeûbij Xéywv tò TÉKva ëx^tv; (32) TTanûXoç eïnev' 0éXeiç paOeîv ôti où tpeûbopat, áXX' dXqûfj Xéyw; 'Ev náaq ènapxiq Kaì nóXei eiaiv pou TCKva Kaîà 0eóv. (33) 'O àvOûnaToç eïnev' Oûeiç F) tí Xéyeiç; (34) TTanûXoç eïnev' ano veÔTrjTOç 0ew bouXeûw, Kai oùbénoTe eibwXoïç ëôuffa, dXX' eipi XpiffTiavôç, Kai nXéov toutou nap' èpoû àKOÛffai oùk ëx€lS °ùbè fàp peîiov toutou F] kóXXióv éOTÍv ti eineîv pie. (35) 'AvaKpepia<j0eiç bè Kai oûtoç Kai Eeôpevoç iuyàç Tpeîç F|XXa£ev Kai <pwvr|v oùk ëbwKev, áXX' wç -fÉwaîoç à0XnTr)ç ànebéxeTO tòv 0upòv toû àvTiKtipévou.

85 (36) 'Ibwv bè ó àvOûnaToç ti)v ùneppâXXoucrav aÙTwv ûnopovFjv KeXeûei aÙTOÙç Zwvtoç Karjvai Kai Karepxôpevoi èoneubov oí àpcpÓTtpoi èni tò àp<pi0èaTpov, ônwç Tayéwç ànaXXaywaiv toû KÔcrpou.

86 (37) Kai npwTOç ó TTanûXoç npoaqXw0eiç eîç tò £ûXov àvujp0w0r), Kai npoffevexûévToç toû nupôç èv f)<Tuxi<? npotfeuEâpevoç napébwKev tí)v tpuxqv.

dixit: Thyatirorum. (28) Proconsul dixit: Liberosne habes? (29) Papy lus respondit: Et quidem multos per Deum.

84 (30) Unus tum aliquis e vulgo clamavit et dixit: Secundum fidem suam Christianam se dicit multos liberos habere. (31) Proconsul dixit: Quare mentiris ac dicis te liberos habere? (32) Papylps dixit: Visne cognoscere me non mentiri, sed vera dicere? In omni provincia et urbe sunt mihi liberi per Deum. (33) Proconsul dixit: Sacrificasne? an quid dicis? (34) Papylus: Ab adulescentia, inquit, Deo servio, neque umquam simulacris sacrificavi, sed sum Christianus; et plura a me audire non habes, neque enim hoc aut maius aut melius quidquam dicere possum. (35) Deinde et ipse suspensus et rasus, ter binis scalpris cruciatus estl et vocem nullam emisit, sed ut genuinus athleta iram adversarii sustinebat.

85 (36) Visa proconsul praestanti eorum patientia iubet eos vivos cremari; et descendentes properabant ambo ad amphitheatrum, ut celeriter e mundo discederent.

86 (37) Ac primus quidem Papylus clavis ligno affixus elevatus est et admoto igne tranquille precatus animam tradidit.

Ad litteram: atria paria mutavit».

(38) Kai uerà toOtov TtpocrqXwôeiç ó Kapiroç trpoCT- 87
eueibiaaev ' oi bè rrapeG'TWTEç ¿KTrXiiacropevoi èXeyov avrà)
tí èffriv, 6ti èyéXa<jaç; (39)'O be paKapioç eïnev' Eibov
ti)v bóíav Kupiou Kai èxapqv, âpa bè Kai ùpwv áuqXXáYqv
Kai oük eipi hétoxoç twv ùpeTépwv kokwv. (40) Qç bè
ó CTTpaTiwTrjç tò £ûXa ènmOeiç ixpfjnTev, ó ¿éfioç Kapnoç
Kpepwpevoç eïnev' Kai f)peîç Trjç aÙTqç pqTpôç éYevvf|0qpev
Eùaç Kai ti)v aÙTi)v aàpKa ëxogev, ¿XX' âcpopwvTEç eîç tò
biKaœrripiov tò áXrjOivóv návTa vnopévwpev. (41) TaÛTa
eînwv Kai npoacpepopévou toû nupôç npooT]ù£aTO Xé-fwv'
eùXo-fr)TÔç eï, Kúpie 'Iqaoû Xpioré, Yiè toû ©eoû, ôti
KaTriSiwaaç Kaì èpè tòv àpapTwXòv TaÛTrjç croo Trjç pepiboç.
Kai toûto eînwv ànébwKev ti)v tpuxñv.

f42) 'AyaOovÎKr] bé tiç écTTwcra Kai îboûcra tt|V bô£av 88
toû Kupiou, rjv ëcpq ó Kapnoç éwpaKévai, Kai yvoOcra Tf|v
KXfjorv eîvai oùpaviov eùôéwç ètfqpev Trjv <pwvf|v ' tò dptcHov
toûto ¿poi f]Toipa<JTat, bei oûv pe geTaXapoûoav cpayeív
TOÛ èvbÔSOU àpÎCTTOU.

(43) 'O bè bfgioç ¿póa Xéfwv ' èXérjcrôv trou tòv uíóv. 89
(44) Eïnev bè f] gaxapía 'AyaGovÎKri' ©eòv èxei tòv buvâ-
pevov aÙTÔv èXefjffai, ôti oùtôç èanv ó návTwv npovoriTqç
èyw bè ècp' tp napeipi; Kaì ànobucrapévii tò (párta aÙTfjç,

(38) Et post hunc Carpus clavis affixus subrisit; ii vero, qui 87
adstabant, mirantes dixerunt ei: Quid est cur riseris? (39) Beatus vero: Vidi, inquit, gloriam Domini et gavisus sum, ac simul a vobis liberor nec vestrorum malorum consors sum. (40) Cum deinde miles ligna apposita succenderet, sanctus Carpus pendens dixit: Nos quoque ab eadem matre Heva nati sumus eandemque carnem habemus; sed aspiciamus verum illud tribunal, et omnia patienter toleremus! (41) Haec locutus, dum ignis apponitur, precatus est dicens: Benedictus es, Domine lesu Christe, Fili Dei, quod etiam me peccatorem hac tua sorte dignatus es. Quae cum dixisset, animam reddidit.

(42) Agathonice autem, mulier quaedam, quae adstabat, 88
cum vidisset gloriam Domini, quam Carpus se conspexisse dixerat, et cognovisset vocationem esse caelestem, subito exclamavit: Prandium istud mihi paratum est; oportet me igitur participem fieri ac de glorioso hoc prandio comedere.

(43) Vulgus clamabat, dicens: Miserere tui filii! (44) Beata 89
vero Agathonice dixit: Deum habet, qui potest eius misereri, nam ipse omnium est provisor. Ego autem, ad quid adsum? Et exutis vestimentis iubilans se ipsa stravit super lignum.

àfaXXiw|iévr] ècpfinXwaev éaurfjv ènì tò SúXov. (45) Oí bè ibôvreç èOpnvqaav Xé'fovreç' bervi) Kpiatç Kai âbiica irpotJ-TÙYgaTa.

90 (46) AvopOwOeîaa bè Kai toû nupôç átpapévq ëwç Tptç èpôqffev einoûoa' Kúpte, Kúpte, Kúpte, porjèei pot, npôç tré •fàp KctTétpufa. (47) Kai outwç àrrébwKev tò Ttveûpa Kai ¿TeXetiúOr) aùv toîç œfiotç' wv tù Xeitpava XaOpaiwç ot XpiffTtavoi àveiXqppévot btetpùXaEav eiç bô£av XpiOTOÛ Kai ënatvov twv papwpwv aÛTOÛ, frn aÙTW irpénet f] bô£a Kai tò KpâToç, tw îTaTpi Kai tw Yíw Kai tw 'A-fíw ÍTveúpaTt, vûv Kai tàei Kai eiç toùç aiwvaç twv aîwvwv. 'Apqv.

Ed. *A. Harnack,* Texte und Untersuchungen III 4 (Leipzig 1888, Hinrichs) 440 sqq.

POLYCRATES EP. EPHESINUS scripsit circa 190.

De quaestione paschali ad Victorem Romanum (189-198).

[Apud *Euscbium,* Hist, eccles. 5, 24, 1—8.]

91 (1) Twv bè ¿iri Tfjç 'Aaiaç ¿iruJKÓirwv tò irdXai irpÓTepov aÙTOÎç napaboQèv btacpuXctTretv ?6oç xPÔval buaxupÆopévtvv #)Y€ît o TTo Xu-KpaTriç' Sç Kai aùrôç ¿v f| irpôç BÍKTOpa Kai ti)v 'Ptupaituv 'EKKXqaiav òieTutróiaaTo ïpacpi) ti)v eiç aÙTÔv ¿Xôoûaav irapdboatv ¿ktíOetcu btà toútuiv'

92 (2) «'Hpeîç ovv àpqbtoùpYqTov œfopev Tqv qpépav, mf)T6 •jrpoffTtOévTeç pf|T€ ácpatpoúpevoi. Kai fàp kütô ti)v Aoiav

(45) Quod qui videbant, lamentati sunt dicentes: Crudele indicium et iniusta imperial

90 (46) Tum ipsa quoque in altum sublata est atque ignem tetigit et ter clamavit dicens: Domine, Domine, Domine, auxiliare mihi, nam ad te confugi! (47) Et sic reddidit spiritum et consummata est cum sanctis. Quorum reliquias clam Christiani sublatas servaverunt ad gloriam Christi et laudem martyrum eius; quia ipsi decet gloria et imperium, Patri et Filio et Spiritui Sancto, nunc et semper et in saecula saeculorum. Arnen.

91 (1) Episcopis vero Asiae, qui morem sibi a maioribus traditum retinendum esse acriter contendebant, Polycrates praeerat Qui quidem in ea epistula, quam ad Victorem et ad Romanae urbis Ecclesiam scripsit, traditionem ad sua tempora propagatam exponit his verbis:

92 (2) «Nos igitur verum ac genuinum agimus diem, nec addentes quidquam nec detrahentes. Etenim in Asia magna

peyàXa arotxâa KeKoíppTat' ânva àvacrrfifferai tí) íjpépq Trjç rrapoucriaç toû Kupíou, èv q ëpxerat perd bôirjç èÉ oùpavwv Kai àvaZrjTiicrei Ttàvraç toùç àyiouç, tbiXtrnov twv bwbeKa anocTToXwv, ôç KgKoipqTai èv iepairóXei, Kai bûo Ôu'faTÉpeç aÛTOÛ yeyqpaKutai irapOévoi Kai q éTépa aÙTOÛ Ouyirrqp èv TVfíw FTveúpaTi noXiTeuffapevq èv 'Ecpéaui àvanaùeTai. (3)'En bè Kai 'Iwàvvqç ó èrti tò dTqûoç toû Kupíou àvaneawv, ôç èyeviiOq iepeùç tò TréraXov irecpopeKwç Kai papruç Kai btbàcTKaXoç. (4) Oûtoç èv 'Etpécw K6KOÎpr|Tai, ën bè Kai ÏToXÙKapTroç èv Zpùpvq, Kai èirictkottoç Kai pàpnjç' Kai OpaOéaç Kai ètriokoitoç Kai pàptuç ànô Eûpevdaç, ôç èv Zpúpvq KeKoipqTai. (5) Tí bè bei Xéyeiv Zà-fapiv ètriffKonov Kai pàpwpa, ôç èv AaobiK€Ía K€KOÎpr)Tai, ën bè Kai TTatripiov tòv paKÓpiov Kai MeXÍTwva tòv eùvoûxov, tòv èv 'Ayíw TTveûpan trávTa TroXiTeuffápevov, ôç Keîrat èv Zápbeatv trepipévwv Tqv dirò twv oùpavwv èîriCTKO7rr|v, èv q èK vcKpwv dvacTTqcrcrai;

(6) Outoi iràvTeç èTqpqcrav Tqv qpépav Tqç Teffffapea- 93
KaiôeKÙTriç toû TTaaxa Karà tò EùarféXiov, pqbèv napeKpaivovreç, àXXà KaTà tòv Kavóva Trjç ttîcttéwç ¿koXouOoûvtéç' ën bè KtFfw ó piKpÔTepoç ttóvtwv ûpwv TîoXuKpâTqç, KaTà Trapàbooìv twv auffevwv pou, oîç Kai napqKoXouQqaa

quaedam lumina exstincta sunt, quae illo adventus Dominici die resurrectura sunt, cum Dominus e caelo veniet plenus maiestate et gloria sanctosque omnes requiret. In quibus est Philippus, unus e duodecim apostolis, mortuus Hierapoli, et duae eius filiae, quae virgines consenuerunt; alia quoque eiusdem filia, quae Spiritu Sancto afflata vixit et Ephesi requiescit. (3) Praeterea loannes, qui in sinu Domini recubuit, qui etiam sacerdos fuit et laminam gestavit, martyr denique et doctor exstitit. (4) Hic, inquam, [loannes] Ephesi extremum diem obiit. Polycarpus quoque, qui Smyrnae episcopus et martyr fuit, itemque Thraseas, Eumeniae episcopus et martyr, qui Smyrnae requiescit. (5) Quid Sagarim episcopum eundemque martyrem attinet dicere, qui Laodiceae est mortuus? Quid beatum Papirium, quid Meiitonem eunuchum, qui Spiritu Sancto afflatus cuncta gessit, qui et Sardibus sepultus est, adventum Domini de caelis, in quo resurrecturus est, exspectans?

(6) Hi omnes diem Paschae quarta decima luna iuxta 93
Evangelium observarunt, nihil omnino variantes, sed regulam fidei constanter sequentes. Ego quoque omnium vestrum minimus Polycrates ex traditione cognatorum meorum,

TKTtv ctÚTwv ' éirrà pèv iqcrav ovrfeveîç pou èiriffKonot, èfùj bè ôybooç' Kai naviore rf)v qpépav qyaYov oí airrreveîç pou, ôïav ó Xaôç qpvuev Tqv Eùpqv.

94 (7) 'Eyw oùv, ábtXtpoí, éErjKOVTa névTe ëriq èxaiv èv Kupiu) Kai ffuppepXr|Kibç toîç atro tîîç oÎKOupévqç àbeXtpoîç Kai trâcTav àyiav Tpacpf)v bieXr)Xu0wç, où TtTÙpopai ètti toîç KaTanXqoffopévoiç' oî yàp èpoû peiEoveç eipfjKatft' .TreiOap-Xeîv beî Qetîi pâXXov q àv0pù)Troiç'» [Act 5, 29].

95 (8) Toûtoiç èrntpèpet irepi tîîiv ypáqiovTi aupirapôvTtuv aÙTw Kai ôpoboSoûvTuuv ¿mcíKÓnwv TaÛTa Xêfuuv'

«'Ebuvapqv bè tiôv èmOKOTruiv tîîiv ffuptrapôvTmv pvqpo-veûcrat, ouç ùpeîç qEiuKTaTe ueTctKXr|0fivai ùtt' èpoû Kai pere-KaXeffâpriv' wv tù ovopara èàv ypacpw, troXXà TrXf|0r| eioiv oî bè eibÔTeç tòv piKpôv pou âvOpwnov ffuvnuboKqCTav tt] èniffToXf), eibÔTeç ôti eÎKfj troXiàç oùk fjveyKa, àXX' èv Xpitrrw 'Iqooû irávTore irenoXÎTeupai.»

CB Eus. 2 (ed. *Ed. Schwartz),* 490 sqq MG 20, 494 sqq.

IRENAEUS EP. LUGDUNENSIS obiit 202.

De Polycarpo, discipulo loannis apostoli.

[Ex epistula ad Florinum presb. Romanum (apud *Eus.,* Hist, eccles. 5, 20, 5-6).]

96 (5) «Etbov yáp ae, naîç ?ti wv, èv tí) kótw 'Adía napà TToXuKápnw.... (6) MàXXov yàp tò tòte biapvqpoveúa) tîîiv

quorum etiam nonnullos assectatus sum; fuerunt enim septem omnino ex cognatis meis episcopi, quibus ego octavus accessi. Qui quidem omnes semper Paschae diem tunc celebrarunt, cum Judaeorum populus fermentum abiceret.

94 (7) Ego, inquam, fratres, quinque et sexaginta annos natus in Domino, qui cum fratribus ex toto orbe venientibus sermones saepe contuli, qui Scripturam sacram omnem perlegi, nihil moveor iis, quae nobis ad formidinem intentantur. Etenim ab illis, qui me longe maiores erant, dictum scio: *Oboedtre oportet Deo magis quam hominibus.»*

95 (8) Post haec de episcopis qui simul aderant, cum haec scriberet, et eadem cum ipso sentiebant, sic loquitur:

«Possem etiam episcoporum qui mecum sunt facere mentionem, quos petiistis ut convocarem, sicut et feci. Quorum nomina si ascripsero, ingens numerus videbitur. Hi cum me pusillum hominem invisissent, epistulam nostram assensu suo comprobarunt, gnari me canos istos non frustra gestare, sed vitam ex praeceptis institutisque lesu Christi semper egi.se.»

96 (5) «Vidi enim te, cum adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum. . . . (6) Etenim ea, quae tunc temporis

?vccfxoç yivopévcuv (ai yàp èk traibatv uaOf|creiç (Juvaûtoucrai tí) U'UXfli évoûvTat aÙTf)) tïidre ue bùvatfôai emeîv Kai tòv tóttov èv tli KaÔeiôpevoç bteXeyeTO ó uaKapioç rToXÙKapiroç, Kai tùç -rrpoôbouç aÙTOÛ Kai tùç eicrôbouç, Kai tòv xapaKTrjpa toû fSiou Kai Tr|v toû ffûipaTOc ibéav, Kai tùç btaXéEeiç âç èiroiÊÎTO irpôç tô TrXfjûoç, Kai Tqv ueTÔ 'Iwàvvou cruv-ava<rrpo<pf|v, wç amineXXev, Kai Trjv peTà tiîiv Xoittwv tiûv éopaKÓTwv tòv Kûptov, Kai tùç àrrepvimôveuev toùç Xô^ouç aÙTiûv, Kai TT€pi toû Kupíou TÍva rjv ¿t nap' èKeivaiv aKrjKÔei, Kai nepi tújv buvâpetuv aÙTOÛ, Kai irepi Trjç bibaffKaXiaç....»

CB Eus. 2, 482 sqq. MG 20, 485 sq.

De controversia paschali ad Victorem Romanum circa 190.

[Apud *Euscbium,* Hist, eccles. 5, 24, 9—18.]

(9) 'Etri toùtoiç ó jiièv t?|ç 'P tu gai tu V irpoeOTwç Bikt tu p 97
àOpôtuç Tqç 'Aaiaç irdaqç üpa Taîç ôpôpotç 'EKKXiiaiatç tùç irapotKÎaç àiroTépvÈtv, tbç ftv èTepoboEoùaaç, t?|ç koivôç èvtùaEtuç treipâTat, Kai GTiqXiTEÙEt -f€ btà YpappaTujv àKoivwvqTovç irdvTaç fipbqv toùç ¿keîoe àvaKtipÙTTWV àbeXtpoùç. (10) "AXX' où trâai ye toîç ¿niOKÔtroiç tuût' qpè-OKETO. 'AvTiirapaKEXeùovTai bqTa aÙTw tô tP|Ç eipr|vr|ç Kai tP|Ç trpôç toùç rrXqaiov évdiaedtç te Kai àYdtrriç tppovEîv, tpèpovTat bè Kai al toùtwv q)wvai irXqKTiKibTEpov Kaéairropèvujvto0 BÎKTOpoç. (11)'Ev otç xai ô Eipqvaîoç ¿K npoatinrou tliv fiyeÎTO kotù t?|v TaXXlav àbeXtpwv èmOTEÎXaç, trapioTaTat pèv tô› bsîv èv pôvij Tf) t?]ç Kupta-

gesta sunt, melius memoria teneo quam illa, quae nuper acciderunt (nam quae pueri didicimus, cum animo coalescunt eique uniuntur), adeo ut et locum ipsum possim dicere, in quo beatissimus Polycarpus sedens disserebat; processus quoque eius et ingressus vitaeque totius formam et corporis speciem; sermones denique quos ad populum habebat; et familiarem consuetudinem, quae illi cum Ioan ne, ut narrabat, et cum reliquis qui Dominum ipsum vidissent, intercesserat: et qualiter dicta illorum commemorabat: et quaecumque de Domino ab iisdem audierat, de miraculis quoque illius ac de doctrina. . . »

(9) His ita gestis Victor quidem Romanae urbis episcopus iiico 97
omnes Asiae vicinarumque provinciarum Ecclesias tamquam contraria rectae fidei sentientes a communione abscindere conatur; datisque litteris universos qui illic erant fratres proscribit et ab unitate Ecclesiae prorsus ilienos esse pronuntiat. (10) Verum haec non omnibus placebant epi-■copis. Proinde Victorem ex adverso hortati sunt, ut ea potius sentire vellet quae paci et unitati caritatique erga proximum congruerent. Exilant etiamnum eorum litterae, quibus Victorem acerbius perstringunt, fl1) Ex quorum numero Irenaeus in epistula quam scripsit nomine liatrum, quibus praeerat in Gallia, illud quidem defendit, solo die

Krjç >)uëpq tò Tqç ToO Kupiou àvaoTdaeujç étriTeXeiaSai puOTiipiov, Tip ye pqv BÍKTopt npoarjKÔvTUjç, ibç pi) ànoKÓirrot oXaç ’EKKXqaiaç 0eoO àpxaiou ëQouç irapdbocnv éniTqpoùaaç, irXeîOTa ïTtpa irapatveî, Kai aÙToîç bè jjfipaatv Tabe ¿TtiXeytuv'

98 (12) «Oùbè yàp póvov trepi Tfjç qpépaç ècniv f] àptpia-pr|Tn<riç, àXXà Kai rrepi toû eïbouç aùroû Tqç vqGTeiaç. Oi pèv fàp oïovrai piav rjpépav beîv aÙTOvç vqcrreùeiv, oi bè búo, oi bè Kai irXeiovaç' oi bè ratraapaKOVTa tiipaç qpepivàç te Kai vuKTepivàç OupueTpoûcnv ti)v qpépav aÙTÙiv. (13) Kai TOtaÚTH pèv TTOlKlXia TlîlV ÉTTtTr]pOÚVTLUV où vûv èq>' f|pâ)V yeyovuia, àXXà Kai TtoXù irpÓTepov ètri tiîiv irpà qpiùv, tôiv trapà tô ÛKptPéç, tbç éîkôç, Kparauvrauv ti)v Ka0' airXoTrfra Kai ìbiioTicpòv auvqÛEiav eiç tò perétretTa TtetroiqKÔTiJuv, Kai oùbèv èXarrav Travreç oûrat eipqveuaáv Te Kai eipqveùopev trpôç àXXqXouç, Kai f] btacpwvia Tfjç vqffTeiaç ti)v ópóvoiav Tfjç TriffTE'JJÇ truvi(TTr|tflV.»

99 (14) Toùtoiç Kai ioTopiav irpo<rrif)r|<itv, r)v oÎKeiuuç trapaSfiaopai, toOtov ëxouaav tôv Tpôirov'

«’Ev oîç Kai oí trpô ZtuTfipoç TrpeffPÛTepoi, oi trpo-aravreç Tfjç ’EKKXqaiaç rjç crû vûv àcprffrj, 'Avîktitov Xéfopev Kai TTiov ‘Yyìvóv re Kai TeXeorpópov Kai zúffTOV, aure aÛToi èrr|pr)O,av ouïe toîç per' aÙTiûv èrc-érpetrov, Kai oùbèv èXarrov aurai pr| TrjpoûvTeç eipqveuov

Dominico resurrectionis Domini mysterium esse celebrandum; Victorem tamen decenter admonet, ne integras Dei Ecclesias morem sibi a maioribus traditum custodientes a communione abscindat. Et post multa alia in eam sententiam dicta his etiam utitur verbis:

98 (12) «Neque enim de die solum controversia est, sed etiam de forma ipsa ieiunii. Quidam enim existimant unico die sibi esse ieiunandum, alii duobus, alii pluribus; nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem suum metiuntur. (13) Atque haec in observando ieiunio varietas non nostra primum aetate nata est, sed longe antea apud maiores nostros coepit, qui negligentius, ut verisimile est, praesidentes, ex simplicitate et imperitia ortam consuetudinem posteris tradiderunt. Nihilominus tamen et omnes isti pacem inter se retinuerunt et nos invicem retinemus. Ita ieiuniorum diversitas consensionem fidei commendat.»

99 (14) Narrationem deinde subiungit, quam hic opportune inseram. Est autem huiusmodi:

«Sed et presbyteri illi qui ante Soterem Ecclesiam cui tu nunc praees gubernarunt, Anicetum dico et Pium et Hyginum cum Telesphoro et Xysto, neque ipsi umquam observarunt, neque his qui cum ipsis erant ut id observarent permiserunt. Ipsi tamen cum hoc minime observarent,

toîç dtrò tcùv TrapoiKiwv èv aîç èTqpeÎTO, èpxopévoiç rrpôç aÙTOÛç- kcxîtoi pâXXov èvavriov qv tô Tqpeîv toîç pi) Tq-poûcnv. (15) Kai oùbérroTe btà tô eîôoç toûto árrípXriúqffáv nveç, àXX' aÙToi pr] Tqpoûvreç oi rrpô aoû TrpecrfJuTepoi toîç àrrô tcùv rrapotKiwv Tripoûorv è'nepnov EùxapuTTÎav.

(16) Kai toû paKapíou noXuKaprrou émbripfiaavTOç 100
Tfj ‘Pwpn èrti Avik i^tou Kai irepi âXXwv tivcùv piKpà axôvTeç rrpôç àXXqXouç, eûûùç dpqveuffav rrepi toutou toû KecpaXaiou, piq <piX€pi<rrf|cravTeç eîç éauToûç' oùtê fàp ó 'AVíKr)Toç tôv TToXÙKaprrov rreîcrai èbuvaTO pf] Tqpeîv, are pera 'Iwàvvou toû paûqTOÛ toû Kupiou f|pâ>v Kai tcùv Xotrriùv àrroCTTÔXwv oîç auvbtéTpttpev, dei TeTqpqKÓTa, oÜTe pr)V ó TToXÙKaprroç tôv 'Avíkqtov èrreiaev Tqpeîv, XéfOVTa Tqv auvqôetav tcùv rrpô aùroû rrpecrpuTépwv ôcpeiXeiv Karexeiv. (17) Kai toûtwv oütwç èxôvTcuv, èKotvwvqcrav éauTOÎç, Kai èv Tfj èKKXqaiq rrapexcùpqaev ó Avîkt)toç Tqv EùxaptCTTtav tw TToXuKâprriij, kot' èvTporrf|v òqXovÓTt, Kai peT' eiprjvrjç an' dXXqXwv drrqXXàYqaav, irâcrnç Trjç 'EKKXrjcriaç eìpqvqv èxóvTwv, Kai tcùv TqpoùvTwv Kai tcùv pf) TqpOUVTWV.»

pacem nihilominus colebant cum iis qui ad se venissent ex Ecclesiis in quibus id observabatur. Quamquam observantia iis, qui minime observabant, tanto magis contraria videbatur. (15) Nec ulli umquam ob eiusmodi consuetudinem reiecti sunt. Verum illi ipsi qui te praecesserunt presbyteri, quamvis id minime observarent, Ecclesiarum presbyteris qui id observabant, Eucharistiam transmittebant.

(16) Et cum beatissimus Polycarpus Aniceti tempori- 100
bus Romam venisset atque inter illos de quibusdam aliis rebus modica esset controversia, statim tamen pacifice tractarunt de hoc capite neque inter se rixati sunt. Neque enim Anicetus Polycarpo persuadere umquam poterat ut observare desineret, quippe qui cum Ioanne Domini nostri discipulo et cum reliquis apostolis quibuscum familiariter vixerat, eum morem perpetuo observasset. Neque ex altera parte Polycarpus Aniceto persuasit ut observaret, cum Anicetus eorum qui ante se fuerant presbyterorum morem sibi retinendum esse diceret. (17) Quae cum ita se haberent, communicarunt sibi invicem, et Anicetus in ecclesia consecrandi munus Polycarpo honoris causa concessit, tandemque cum pace a se invicem discesserunt; tam iis qui observabant, quam illis qui minime observabant pacem communionemque lotius Ecclesiae retinentibus.»

101 (18) Kaì ó gèv Etpqvaîoç tpeptùvupôç nç wv tí) upoarrfopjq atwj T€ Tip TpÔTTUJ €ÎpqVÔTTOlÔÇ, TOlClÛTa ÛTtèp TT^Ç TIÎIV EkkXh GIUJV dpqvnç irapeKdXei té Kai èirpèapeuev, ó b' aùxôç où póvip tûj BÍ-KTopi, Kai biacpôpoiç bè irXeioToiç àpxouaiv 'EkkXhoiwv tò KaTaXXqXa bt' é-maToXtúv Ttepi toû KEKtvripévov ¿nnipaTOÇ duplXei.

CB Eus. 2, 494 sqq. MG 20, 497 sqq.

Regula fidei.

[Contra haereses 1, 10, 1.]

102 (1) 'H pèv fàp 'EKKXriaia, KCtinep KaO' ôXqç Tfjç oîkou-pévqç ëwç nepctTwv Tfjç THS bteffnappévn, napà bè tiûv àrroCTTÔXtuv Kai tiûv ¿Ketvuuv paOqTiûv rrapaXaftoûaa tt|V eiç èva 0eóv, TTaTépa navTOKpcxTopa, tòv «rrenoiriKOTa tòv oùpavóv, Kaì ti)v ffjv, Kaì Tàç OaXâcrcraç, Kaì rràvTa tò èv aÙTOÎç» [Ps 145, 6; Act 4, 24; 14, 14], ttìOTiv (2) Kaì eiç ëva XptCTTÒV 'InCTOÛV, TÒV YÌÓV TOÛ 06OÛ, tòv aapKUjOévTa ùnèp tî)ç fipeTépaç awTqpiaç' (3) Kai eiç TTveûpa "Ayiov, tò btà Ttûv npo<pr)Ttûv KeKqpuxôç Tàç oÎKOVopiaç, (4) Kai Tàç èXeûffeiç, (5) Kai Tf|v ¿k ÎTapOévou Yévvqaiv, (6) Kai tò nàOoç, (7) Kai tt)V èyepOtv èK veKptûv, (8) Kai Tr)V èv-aapKOv eiç toùç oùpavoùç àvàXqipiv toû rifaTtqptvou Xpt-cttoû 'Iqffoû toû Kupiou fyitûv, (9) Kai Tqv èK tiûv où-pavtûv èv tí) bóíq toû ITaTpôç napoucriav aÙTOÛ, èrti tò «àvaKeqjaXauûffaaOat Tà navra» [Eph 1, 10],

103 (10) Kai àvaarqaai nâffav aàpKa nàoqç àvOpwnÔTqroç, '(va XpiaTiû'lqcfoÛTiû Kupiw qpiûv, Kai 0etû, Kaì Zunqpi,

101 (18) Ac Irenaeus quidem nomini suo vere respondens, nec solo nomine, sed etiam vitae instituto ac proposito pacificus, pro Ecclesiarum pace haec monuit et allegavit. Nec ad Victorem solum, sed ad multos alios Ecclesiarum antistites de quaestione proposita litteras in eandem sententiam misit.

[Versio latina saeculi tertii vel quarti hic et deinceps.]

102 (1) Ecclesia enim per universum orbem usque ad fines terrae seminata, et ab apostolis et a discipulis eorum accepit eam fidem, quae est in unum Deum, Patrem omnipotentem, *qui fecit caelum et terram, et mare, et omnia quae in iis sunt:* (2) et in unum lesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: (3) et in Spiritum Sanctum, qui per prophetas praedicavit dispositiones Dei, (4) et adventum, (5) et eam, quae est ex Virgine, generationem, (6) et passionem, (7) et resurrectionem a mortuis, (8) et in carne in caelos ascensionem dilecti lesu Christi Domini nostri, (9) et de caelis in gloria Patris adventum eius, ad *recapitulando universa,*

103 (10) et resuscitandam omnem carnem humani generis, ut Christolesu Domino nostro, et Deo, et Salvatori, et Regi,

Kai BacnXeî, Kara Tqv eûôOKÏav toû TTaTpôç toû àopÔTOu «nâv •fôvu KCtptpr) ènoupavituv, Kai èniveituv, Kai KaiaxOoviwv, Kai irâaa YXcüffffa èSouoXoyrionTai aÙT<îi> [l'hil 2. 10sq), (11) Kai Kpicrtv ôiRaiav èv toîç nâor noir)<Tr|Tai, tù pèv «irveupaTixà Trjç Kovnpiaç» [Eph 6, 12), Kai œfTéXouç rrapaftefJriKÔTaç, Kai èv àiroœraffia YeyovÔTaç, Kai toùç àoepeîç, Kai ùôîkouç, Kai àvôpouç, Kai pXaocpi'mouç tiûv àvépwmjuv eiç tò aiiûviov nûp népipq' (12) toîç òè ôiKaiotç, Kai ôcrioiç, Kai Tàç êvToXàç aÙTOÛ T6Tr)pr)KÔCTi, Kai èv tí) a-fánq aÙTOÛ òiapepevqKÓCTt, toîç pèv an' àpxôç, toîç òè èK peTavoiaç, ituqv xapiCTâpevoç, àtpOapcriav òwpf|<Jr]Tai, Kaì òóEav aiwviav nepinonienj.

MG 7, 549 sqq.

De propagatione et unitate fidei Christianae.

[lb. 1, 10, 2.)

(1) Toûto tò Kripuipa irapetXr|<puìa, Kai TaÓTrjv Tt)v ttìcttiv, 104
ibç npoéqpapev, f] 'EKKXqaia, Kainep èv oXuj tu) KÓtfpuj òtecmappévr], èntpeXcùç «puXáocTei, wç é'va oìkov oÌKOÙaa' Kaì ôpoiwç TTiOTeúei TOÛTOtç, ùjç piav ipuxqv xaì TÒV aÙTf|V ëxoucra Kapòiav, Kai auptpwvujç TaÛTa Kqpùaffei, Kai òtòàOKei, Kaì irapaòiòujoiv, ii>ç èv ffTÔpa KeKTtipévti. (2) Kai 'fàp ai Kara tòv Kocrpov òióXcKTOi àvópoioi, àXX' f] ôûvapiç Tfjç rrapaôôffeuiç pía Kai f] aÙTq.

secundum placitum Patris invisibilis *omne genu curvet caelestium, et terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur ei,* (11) et indicium iustum in omnibus faciat: *spiritalia* quidem *nequitiae* et angelos transgressos, atque apostatas factos, et impios, et iniustos, et iniquos, et blasphemos homines in aeternum ignem mittat: (12) iustis autem et aequis, et praecepta eius servantibus, et in dilectione eius perseverantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex paenitentia, vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat, et claritatem aeternam circumdet.

(1) Hanc praedicationem cum· acceperit, et hanc fidem, 104
quemadmodum praediximus, Ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans: et similiter credit iis, videlicet quasi unam animam habens, et unum cor, et consonanter haec praedicat, et docet, et tradit, quasi unum possidens os. (2) Nam etsi in mundo loquelae dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est.

105 (3) Kai ouït ai èv Teppaviatç ibpupévai 'EKKXqoiai dXXwç TteiriOTeÚKaatv, P| àXXwç napaòiòóaatv oûre èv raîç 'ipqpiaiç, ouïe èv KcXtoÎç, oirre Kara ràç 'AvaToXâç, oirre èv Aifuniw, ofrre èv Ai^ûp, ovtê ai Kara péaa toû KÓcipou iòpupévai' àXX' wtfrrep ó qXtoç, tò KTÍcrpa toû 0eoû, èv ôXw tiîi KÔcrpw elç Kaì ó aÙTÔç, oûtw Kaì tò KTipuYpa tûç àXr)0eiaç návraxñ «paivei, Kaì (punicei tràvTaç àv0pwirouç toùç pouXopévouç eiç ènrfvwffiv àXqOeiaç èXOeîv.

106 (4) Kaì oÚTe ó irávu ôuvaTÔç èv Xôyw twv èv toîç 'Ek-KXqoiaiç npoeffTWTwv, ërepa toûtwv èpeî (oùbeiç yàp ûirèp tòv òiòàffKaXov), ouïe ó àcrOevr)ç èv tw Xôyw èXaTTWffei ti]V napâôofftv. (5) Miâç y«P Kai tùç aÙTiiç TtidTewç oôtJnç, OÜTC ô ttoXù nepi aÙTriç buvâpevoç eìireìv ènXeôvaoev, oùte ó tò ôXrfov r|XaTTÓvr]ffev.

MG 7, 551 sqq.

De Saturnino et Basilide.

[1b. 1, 24.]

107 1. (1) Ex iis Saturninus, qui fuit ab Antiochia ea, quae est apud Daphnen, et Basilides, occasiones accipientes, distantes doctrinas ostenderunt: alter quidem in Syria, alter vero in Alexandria. (2) Saturninus quidem, similiter ut Menander, unum Patrem incognitum omnibus ostendit, qui fecit Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates. (3) A septem autem quibusdam Angelis mundum factum, et omnia quae in eo. (4) Hominem autem Angelorum esse facturam, desursum a summa Potestate lucida imagine apparente, quam cum tenere non potuissent, inquit, eo quod statim recurrerit

105 (3) Et neque hae quae in Germaniis sunt fundatae Ecclesiae aliter credunt, aut aliter tradunt; neque hae quae in Hiberiis sunt, neque hae quae in Celtis, neque hae quae in Oriente, neque hae quae in Aegypto, neque hae quae in Libya, neque h e quae in medio mundi constitutae: sed sicut sol, creatura Dei, in universo mundo unus et idem est, sic et lumen, praedicatio veritatis, ubique lucet, et illuminat omnes homines,- qui volunt ad cognitionem veritatis venire.

106 (4) Et neque is qui valde praevalet in sermone, ex iis qui praesunt Ecclesiis, alia, quam haec sunt, dicet (nemo enim super magistrum est); neque infirmus in dicendo deminorabit traditionem. (5) Cum enim una et eadem fides sit, neque is qui multum de ea potest dicere, ampliat, neque is qui minus, deminorat.

sursum, adhortati sunt semetipsos, dicentes: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem.» Qui cum factus esset, et non potuisset erigi plasma, propter imbecillitatem Angelorum, sed quasi vermiculus scarizaret, miserantem eius desuper Virtutem, quoniam in similitudinem eius esset factus, emisisse scintillam vitae, quae erexit hominem, et articulavit, et vivere fecit. (5) Hanc igitur scintillam vitae post defunctionem recurrere ad ea, quae sunt eiusdem generis, dicit: et reliqua ex quibus facta sunt illa resolvi.

2. (1) Salvatorem autem innatum demonstravit, et incorpo- 108
ralem, et sine figura, putative autem visum hominem: et Iudaeorum Deum unum ex Angelis esse dixit. (2) Et propter hoc quod dissolvere voluerint Patrem eius omnes principes, advenisse Christum ad destructionem Iudaeorum Dei, et ad salutem credentium ei; esse autem hos, qui habent scintillam vitae eius. (3) Duo enim genera hic primus hominum plasmata esse ab Angelis dixit, alterum quidem nequam, alterum autem bonum. (4) Et quoniam daemones pessimos adiuvant, venisse Salvatorem ad dissolutionem malorum hominum et daemoniorum, ad salutem autem bonorum. (5) Nubere autem et generare a Satana dicunt esse. (6) Multi autem ex iis, qui sunt ab eo, et ab animalibus abstinent, per fictam huiusmodi continentiam seducentes multos. (7) Prophetias autem quasdam quidem ab iis Angelis, qui mundum fabricaverint, dictas; quasdam autem a Satana: quem et ipsum Angelum adversarium mundi fabricatoribus ostendit, maxime autem Iudaeorum Deo.

3. (1) **Basilides** autem, ut altius aliquid et verisimilius 109
invenisse videatur, in immensum extendit sententiam doctrinae suae, ostendens Nun primo ab innato natum Patre, ab hoc autem natum Logon, deinde a Logo Phronesin, a Phronesi autem Sophiam et Dynamin, a Dynami autem et Sophia Virtutes, et Principes, et Angelos, quos et primos vocat, et ab iis primum caelum factum. (2) Dehinc ab horum derivatione alios autem factos aliud caelum simile priori fecisse, et simili modo ex eorum derivatione cum alii facti essent, antitypi iis qui super eos essent, aliud tertium deformasse caelum: et a tertio deorsum descendentium quartum, et deinceps secundum eum modum alteros et alteros Principes et Angelos factos esse dicunt, et caelos trecentos sexaginta quinque. Quapropter et tot dies habere annum, secundum numerum caelorum.

4. (1) Eos autem, qui posterius continent caelum, Angelos, 110
quod etiam a nobis videtur, constituisse ea quae sunt in mundo omnia, et partes sibi fecisse terrae, et earum, quae super eam sunt, gentium. (2) Esse autem principem ipsorum eum, qui Iudaeorum putatur esse Deus. Et quoniam hic suis

hominibus, id est Iudaeis, voluit subicere reliquas gentes, reliquos omnes principes contra stetisse ei et contra egisse. Quapropter et reliquos resiluerunt gentes eius genti. (3) Innatum autem et innominatum Patrem, videntem perditionem ipsorum, misisse primogenitum Nun suum (et hunc esse qui dicitur Christus), in libertatem credentium ei, a potestate eorum, qui mundum fabricaverunt. Et gentibus ipsorum autem apparuisse eum in terra hominem et virtutes perfecisse. (4) Quapropter neque passum eum, sed Simonem quendam Cyrenaeum angariatum portasse crucem eius pro eo: et hunc secundum ignorantiam et errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, uti putaretur ipse esse Iesus: et ipsum autem Iesum Simonis accepisse formam, et stantem irrisisse eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat, et Nus innati Patris, transfiguratum quemadmodum vellet, et sic ascendisse ad eum, qui miserat eum, deridentem eos, cum teneri non posset, et invisibilis esset omnibus. (5) Et liberatos igitur eos, qui haec sciant, a mundi fabricatoribus principibus: et non oportere confiteri eum qui sit crucifixus, sed eum qui in hominis forma venerit, et putatus sit crucifixus, et vocatus sit Iesus, et missus a Patre, uti per dispositionem hanc opera mundi fabricatorum dissolveret. (6) Si quis igitur, ait, confitetur Crucifixum, adhuc hic servus est, et sub potestate eorum qui corpora fecerunt: qui autem negaverit, liberatus est quidem ab iis, cognoscit autem dispositionem innati Patris.

111 5. (1) Animae autem solae [sic] esse salutem: corpus enim natura corruptibile exsistit. (2) Prophetias autem et ipsas a mundi fabricatoribus fuisse ait Principibus, proprie autem legem a Principe ipsorum, qui eduxerit populum de terra Aegypti. (3) Contemnere autem et idolothyta et nihil arbitrari, sed sine aliqua trepidatione uti iis: habere autem et reliquarum operationum usum indifferentem et universae libidinis. (4) Utuntur autem et hi magia et imaginibus et incantationibus et invocationibus et reliqua universa periergia: nomina quoque quaedam affingentes quasi Angelorum, annuntiant hos quidem esse in primo caelo, hos autem in secundo: et deinceps nituntur trecentonim sexaginta quinque ementitorum caelorum et nomina et principia et Angelos et Virtutes exponere. (5) Quemadmodum et mundus [sic] nomen esse, in quo dicunt descendisse et ascendisse Salvatorem, esse Caulacau.

6. (1) Igitur, qui didicerit, et Angelos omnes cognoverit,
112 et causas eorum, invisibilem et incomprehensibilem eum Angelis et Potestatibus universis fieri, quemadmodum et Caulacau fuisse. (2) Et sicut Filium incognitum omnibus esse, sic et ipsos a nemine oportere cognosci; sed cum sciant ipsi omnes, et per omnes transeant, ipsos omnibus invisibiles et incognitos

esse. Tu enim, aiunt, omnes cognosce, te autem nemo cognoscat. (3) Quapropter et parati sunt ad negationem, qui sunt tales, immo magis ne pati quidem propter nomen possunt, cum sint omnibus similes. (4) Non autem multos scire posse haec, sed unum a mille, et duo a myriadibus. (5) Et ludaeos quidem iam non esse dicunt, Christianos autem nondum : et non oportere omnino ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium.

7. Trecentorum autem sexaginta quinque caelorum locales 113
positiones distribuunt similiter ut mathematici. Illorum enim theoremata accipientes, in suum characterem doctrinae transtulerunt: esse autem principem illorum 'APpdfaç et propter hoc trecentos sexaginta quinque numeros habere in se.

MG 7, 673 sqq.

De Cerintho, Ebionitis et Nicolaitis.

[Tb. 1, 26.]

1. (1) Et **Cerinthus** autem quidam in **Asia**, non a 114
primo Deo factum esse mundum docuit, sed a Virtute quadam valde separata, et distante ab ea principalitate, quae est super universa, et ignorante eum, qui est super omnia, Deum. (2) lesum autem, subiecit, non ex Virgine natum (impossibile enim hoc ei visum est); fuisse autem loseph et Mariae filium similiter ut reliqui omnes homines, et plus potuisse iustitia et prudentia et sapientia ab hominibus. (3) Et post baptismum descendisse in eum, ab ea principalitate quae est super omnia, Christum figura columbae; et tunc annuntiasse incognitum Patrem, et virtutes perfecisse : in fine autem revolasse iterum Christum de lesu, et lesum passum esse et resurrexisse; Christum autem impassibilem perseverasse, exsistentem spiritalem.

2. (1) Qui autem dicuntur **Ebionaei**, consentiunt quidem 115
mundum a Deo factum: ea autem, quae sunt erga Dominum, consimiliter [1] ut Cerinthus et Carpocrates opinantur. (2) Solo autem eo quod est secundum **Matthaeum** Evangelio utuntur et apostolum Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes. (3) Quae autem sunt prophetica curiosius exponere nituntur; et circumciduntur, ac perseverant in his consuetudinibus, quae sunt secundum legem, et iudaico charactere vitae, uti et Hierosolymam adorent, quasi domus sit Dei.

3. (1) **Nicolaitae** autem magistrum quidem habent H(5
Nicolaum, unum ex septem qui primi ad diaconium ab apostolis ordinati sunt: qui indiscrete vivunt. (2) Plenissime autem per loannis Apocalypsin manifestantur qui sint, nullam

1 Ita see. *Grabe versio antiqua* \ non similiter.

differentiam esse docentes in moechando et idolothyton edere. Quapropter dixit et de iis sermo: *Sed hoc habes quod odisti opera Nicolaitarum, quae et ego odi* [Ape 2, 6].

MG 7, 686 sq.

De Cerdone et Marcione.

[Ib. 1, 27.]

117 1. (1) Et Cerdon autem quidam ab iis qui sunt erga Simonem occasionem accipiens, cum venisset Romam sub Hygino, qui nonum *[Cod. Passerai.:* octavum] locum episcopatus per successionem ab apostolis habuit, docuit eum qui a lege et prophetis annuntiatus sit üeus, nôn esse Patrem Domini nostri lesu Christi. (2) Hunc enim cognosci, illum autem ignorari: et alterum quidem iustum, alterum autem bonum esse.

118 2. (1) Succedens autem ei Ma rei on Ponticus adampliavit doctrinam, impudorate blasphemans eum, qui a lege et prophetis annuntiatus est Deus, malorum factorem, et bellorum concupiscentem, et inconstantem quoque sententia, et contrarium sibi ipsum dicens. (2) lesum autem ab eo Patre, qui est super mundi fabricatorem Deum, venientem in ludaeam temporibus Pontii Pilati praesidis, qui fuit procurator Tiberii Caesaris, in hominis forma manifestatum his qui in ludaea erant, dissolventem prophetas et legem, et omnia opera eius Dei, qui mundum fecit, quem et Cosmocratorem dicit. (3) Et super haec, id quod est secundum Lucam Evangelium circumcidens, et omnia quae sunt de generatione Domini conscripta auferens, et de doctrina sermonum Domini multa auferens, in quibus manifestissime conditorem huius universitatis suum Patrem confitens Dominus conscriptus est; semetipsum esse veraciorem, quam sunt hi, qui Evangelium tradiderunt, apostoli, suasit discipulis suis, non Evangelium sed particulam Evangelii tradens iis. (4) Similiter autem et apostoli Pauli Epistulas abscidit, auferens quaecumque manifeste dicta sunt ab Apostolo de eo Deo, qui mundum fecit, quoniam hic Pater Domini nostri lesu Christi, et quaecumque ex propheticis memorans Apostolus docuit, praenuntiantibus adventum Domini.

119 8. (1) Salutem autem solum animarum esse futuram earum, quae eius doctrinam didicissent, corpus autem, videlicet quoniam a terra sit sumptum, impossibile esse participare salutem. (2) Super blasphemiam autem quae est in Deum, adiecit et hoc, vere diaboli os accipiens, et omnia contraria dicens veritati: Cain, et eos qui similes sunt ei, et Sodomitas, et Aegyptios et similes iis, et omnes omnino gentes quae in omni permistione malignitatis ambulaverunt, salvatas esse a Domino, cum descendisset ad inferos, et accucurrissent ei, et

in suum assumpsisse regnum. (3) Abel autem et Enoch et Noe et reliquos iustos, et eos qui sunt erga Abraham patriarcham, cum omnibus prophetis, et his qui placuerunt Deo, non participasse salutem, qui in Marcione fuit serpens praeconavit. Quoniam enim sciebant, inquit, Deum suum semper tentantem eos, et tunc tentare eum suspicati, non accucurrerunt lesu, neque crediderunt annuntiationi eius: et propterea remansisse animas eorum apud inferos dixit.

4. (1) Sed huic quidem, quoniam et solus manifeste ausus 120
est circumcidere Scripturas, et impudorate super omnes obtrectare Deum, seorsum contradicemus, ex eius scriptis arguentes eum; et ex iis sermonibus, qui apud eum observati sunt, Domini et Apostoli, quibus ipse utitur, eversionem eius faciemus, praestante Deo. (2) Nunc autem necessario meminimus eius, ut scires quoniam omnes qui quoquo modo adulterant veritatem, et praeconium Ecclesiae laedunt, Simonis Samaritani Magi discipuli et successores sunt. (3) Quamvis non confiteantur nomen magistri sui, ad seductionem reliquorum; attamen illius sententiam docent: Christi quidem lesu nomen tamquam irritamentum proferentes, Simonis autem impietatem varie introducentes, mortificant multos, per nomen bonum sententiam suam male disperdentes, et per dulcedinem et decorem nominis, amarum et malignum principis apostasiae serpentis venenum porrigentes iis.

MG 7, 687 sqq.

De Continentibus et Tatiano.

[Ib. 1, 28, 1.]

1. (1) Ab his autem, qui praedicti sunt, iam multae pro- 121
pagines multarum haeresum factae sunt, eo quod multi ex ipsis, immo omnes velint doctores esse, et abscedere quidem ab haeresi in qua fuerunt, aliud autem dogma ab alia sententia, et deinceps alteram ab altera componentes, nove docere insistunt, semetipsos adinventores sententiae, quamcumque compegerint, enarrantes. (2) Ut exempli gratia dicamus: a Saturnino et Marcione, qui vocantur Continentes, abstinentiam a nuptiis annuntiaverunt, frustrantes antiquam plasmationem Dei, et oblique accusantes eum, qui et masculum et feminam ad generationem hominum fecit: et eorum quae dicuntur apud eos animalia abstinentiam induxerunt, ingrati exsistentes ei, qui omnia fecit, Deo.

2. (1) Contradicunt quoque eius saluti, qui primus plasmatus 122
est: et hoc nunc adinventum est apud eos, Tatiano quodam primo hanc introducente blasphemiam. (2) Qui cum esset lustini auditor, in quantum quidem apud eum erat nihil enarravit tale: post vero illius martyrium absistens ab Ecclesia et praesumptione magistri elatus et inflatus, quasi prae ceteris

esset, proprium characterem doctrinae constituit: (3) Aeonas quosdam invisibiles, similiter atque hi qui a Valentino sunt, velut fabulam enarrans: nuptiarum autem corruptelas et fornicationes, similiter ut Marcion et Saturninus, dicens; Adae autem saluti ex se contradictionem faciens.

MG 7, 690 sq.

De quattuor Evangeliis et de commoratione Romana ss. Petri et Pauli.

[Ib. 3, 1, 1, v. 4—7.]

123 (4) 'O pèv òr) Marôaîoç èv toîç ‘EfJpatotç rq lòia òtaXéKTW aÙTwv Kaì Ypacpqv èEfjvefKev EùaffeXiou, toû tt érpou Kaì toû TTaùXou èv 'Ptbpq eùarfeXiiopévujv Kaì SepeXioùvTUJV rqv ’EKKXqaiav. (5) Métò òè Tiqv tovtujv èìoòov Máp K o ç, ó paOqTiiç Kai èppqveuTrjç TTèt pou, Kaì aÙTÔç Tà turò TTét pou Kqpuaffopeva èrfpâtpujç fipìv rrapaòéòujKe. (6) Kaì Aoukûç òé, ó ôkôXouôoç TTaùXou, tò úrt' èKtivou K^puffoopevov EùarféXtov èv fJipXiip KaréOero. (7) "EtreiTa ’Iwàvvqç, ó paOqTqç toû Kupiou, ó Kaì èiri tò OTqOoç aÙTOÛ ávaneaiúv, Kai aÙTÔç èEéòtuKe tò Eùay•féXiov, èv’Eqjétrtu rqç 'Affiaç òiarpifJwv.

MG 7, 844 sq.

De traditione apostolorum et origine episcopatus.

[Ib. 3, 3, 1.]

124 (1) Traditionem itaque apostolorum in toto mundo manifestatam, in omni Ecclesia adest respicere omnibus qui vera velint videre: et habemus annumerare eos qui ab apostolis instituti sunt episcopi, et successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab his [i. e. gnosticis] deliratur. (2) Etenim si recondita mysteria scissent apostoli, quae seorsim et latenter a reliquis perfectos docebant, his vel maxime

123 (4) Ita Matthaeus in Hebraeis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romae evangélizarent et fundarent Ecclesiam. (5) Post vero horum excessum Marcus, discipulus et interpres Petri, et ipse, quae a Petro annuntiata erant, per scripta nobis tradidit. (6) Et Lucas autem, sectator Pauli, quod ab illo praedicabatur Evangelium, in libro condidit. (7) Postea et loannes, discipulus Domini, qui et supra pectus eius recumbebat, et ipse edidit Evangelium, Ephesi Asiae commorans.

traderent ea, quibus etiam ipsas Ecclesias committebant. (3) Valde enim perfectos et irreprehensibiles in omnibus eos volebant esse quos et successores relinquebant, suum ipsorum locum magisterii tradentes: quibus emendate agentibus fieret magna utilitas, lapsis autem summa calamitas.

MG 7, 848.

De «potentiore principalitate» Ecclesiae Romanae.

[Ib. 3, 3, 2.]

(1) Sed quoniam valde longum est in hoc tali volumine 125
omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximae et antiquissimae, et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis **Petro et Paulo Romae** fundatae et constitutae Kcclesiae, eam quam habet ab apostolis traditionem, et annuntiatam hominibus fidem, per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sibi placentiam, vel vanam gloriam, vel per caecitatem et malam sententiam, praeterquam oportet, colligunt. (2) Ad hanc enim Ecclesiam **propter potentiorem** *Cod. Claromont.:* potiorem] **principalitatem** necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quae est ab apostolis traditio.

MG 7, 848 sq.

Series episcoporum Romanorum.

[Ib. 3, 3, 3.]

(1) ©tpeXiwoavrtç oùv Kai oÌKobopficravre? oí paKápioi 126
(irrÓCTToXot Tiqv 'EKKXqaíav, Ai vip rpv Tf]ç énKTKonffc XeiToup'fíav èvexeipitfav. (2) Toútou toû Aívou TTaûXoç tv raîç npôç Tipo Oto v ètricrroXaîç pépvr)Tai. (3) Aiaòtxftai aÙTÔv 'AvéyKXriTOç, ptrà toûtov bè Tpiruj tónto atro tûiv àtroaTÓXtuv tt|V ètriOKOTtfiv KXqpoÛTai KXf|-

(1) Fundantes igitur et instruentes beati **apostoli** Eccle- 126
ı lam, LTno episcopatum administrandae Ecclesiae tradiderunt, li) Huius Lini **Paulus** in his quae sunt ad **Timotheum** epistulis meminit. (3) Succedit autem ei Anacletus: post i uni tertio loco ab apostolis episcopatum sortitur **Clemens**,

pqç, ó Kai éwpaxwç toùç paKapiouç àttocrTÔXouç Kai crup-PepXriKtùç aÙTOÎç, Kai ?Tt ëvauXov tô Ki'ipu'fpa twv àtroUTÓ-Xujv Kai Ti]v irapâbofftv irpô ôcp0aX,uwv ëx<JJV, où pôvoç' <ti 'fàp ttoXXoî ùireXeinovTO tòte òtto twv ànoaTÓXwv bebi-baypévot.... (5) Tòv bè KXfipevra toùtov òtaòéxerai Eù-àpetTTOç' Kai tòv EùàpeOTOv AXéEavbpoç' eì0' oütwç ïktoç avrò twv ànoOTÓXwv Kaâknatai Hùcttoç, perà bè toùtov TeXecvqpôpoç, ôç Kai èvbcÆwç èpapTÙprjaev' enerva 'Ytîvoç, eira TTtoç, peO' ôv 'Avîkhtoç. (6) AiaôeEa-pévou tòv 'Avíktitov Zwtfipoç, vûv bwbeKcrrw tóttw tòv Tfjç èiTKJ'KOTnîç avrò twv ànoCTTÓXwv Karéxet KXfipov 'EXeú-0epoç. (7) Trj aÙTfi TÓÍet Kai ttî aÙTfi btbaxfi fiTe aitò twv ànotJTÔXwv èv Tfi 'EKKXriffiqt napabovriç Kai tô Tqç àXr)0eiaç Kiipoypa KaTfivTqKev eiç fipâç.

(8) Et est plenissima haec ostensio, unam et eandem vivificatricem fidem esse, quae in Ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata, et tradita in veritate.

MG 7, 849 sqq.

Infallibilitas Ecclesiae universalis.

[Ib. 3, 4, 1]

1261 (1) Tantae igitur ostensiones cum sint, non oportet adhuc quaerere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum apostoli quasi in depositorium dives plenissime in eam contulerint omnia quae sint veritatis, uti omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitae. (2) Haec est enim vitae introitus, omnes autem reliqui fures sunt et latrones. (3) Propter quod oportet devitare quidem illos, quae autem sunt Ecclesiae cum summa

qui et vidit ipsos apostolos, et contulit cum iis, et cum adhuc insonantem praedicationem apostolorum et traditionem ante oculos haberet, non solus; adhuc enim multi supererant tunc ab apostolis docti. ... (5) Huic autem Clementi succedit Evaristus, et Evaristo Alexander, ac deinceps sextus ab apostolis constitutus est Sixtus, et ab hoc Telesphorus, qui etiam gloriosissime martyrium fecit: ac deinceps Hyginus, post Pius, post quem Anicetus. (6) Cum autem successisset Aniceto Soter, nunc duodecimo loco episcopatum ab apostolis habet Eleutherius. (7) Hac ordinatione et successione, ea quae est ab apostolis in Ecclesia traditio et veritatis praeconatio pervenit usque ad nos.

diligentia diligerel[1] et apprehendere veritatis traditionem. (4) Quid enim? Et si de aliqua modica quaestione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus apostoli conversati sunt, et ab iis de praesenti quaestione sumere quod certum et re liquidum est? (5) Quid autem, si neque apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant Ecclesias?

MG 7, 855.

Haereticorum de genuinitate Evangeliorum testimonia.

[lb. 3, 11, 7.]

(1) Et haec quidem sunt principia Evangelii, unum 127
Deum fabricatorem huius universitatis, eum qui et per prophetas sit annuntiatus, et qui per Moysem legis dispositionem fecerit, Patrem Domini nostri lesu Christi annuntiantia, et praeter hunc alterum Deum nescientia, neque alterum Patrem. (2) Tanta est autem circa Evangeli haec firmitas, ut et ipsi haeretici testimonium reddant eis, et ex ipsis egrediens unusquisque eorum conetur suam confirmare doctrinam. (3) Ebionei etenim eo Evangelio, quod est secundum Matthaeum, solo utentes, ex illo ipso convincuntur, non recte praesumentes de Domino. (4) Marción autem id quod est secundum Lucam circumcidens, ex his quae adhuc servantur penes eum, blasphemus in solum exsistentem Deum ostenditur. (5) Qui autem lesum separant a Christo, et impassibilem perseverasse Christum, passum vero lesum dicunt, id quod secundum Marcum est praeferentes Evangelium; cum amore veritatis legentes illud, corrigi possunt. (6) Hi autem qui a Valentino sunt, eo quod est secundum Ioan nem plenissime utentes, ad ostensionem conjugationum suarum; ex ipso detegentur nihil recte dicentes, quemadmodum ostendimus in primo libre. Cum ergo hi, qui contradicunt, nobis testimonium perhibeant, et utantur his, firma et vera est nostra de illis ostensio.

MG 7, 884 sq.

[1] *Billius:* deligere.

De quaterne numero Evangeliorum et de symbolis Evangelistarum.

[Ib. 3, 11, 8.]

128 (1) Neque autem plura numero quam haec sunt, neque rursus pauciora capit esse Evangelia.

(2) 'Etreiòr) .. rédffapa KXipara toû KÓdpou, èv ib effptv, eteri Kaì récrcrapa KafloXiKÒ nveópara, KarécTTrapTai òè i'i 'Ek-KXqaia ètri TTàffqç Tqç Yfjç, «trrûXoç òè Kaì <JTf|piYpa»[lTim 3,15] 'EKKXqffiaç tò EùanéXiov, Kaì nveûpa Zwrjç eîkôtwç téo'-crapaç ?xeiv aÙTqv orùXouç, Travraxôôev irvéovraç TÎ|v à<p0ap-criav, Kai àvaiwnupoûvraç toùç àvOpwrrouç. (3) 'EE ibv tpavepôv, ôti ó tiûv átrávrwv TexviTqç Aôyoç, ó KaOqpevoç èni xeP0UM> Kai duvéxiov tò travra, <pavepw0eiç toÎç. àv0pumoiç, ëôujKev npiîv Terpâpoptpov tò EùafféXiov, évi òè TTveúpaTt auvtxÓMevov.

129 (4) Kaôtùç ó Aapiò, aÎTOûpevoç aÙTOû Tqv napoudiav, cpqcriv' «'O Kaôripevoç érti twv xepoupip èpitpàvqOt» [Ps 79, 2]. Kai yàp tò xepoupìp TerpairpócrtuTra ' Kai tù Trpôawtra auTwv eiKÔveç Trjç TrpaypaTeiaç toû Yioû toû ©eoû. «Tò pèv ïàp npwTov Zwov, qpr)tri, ôpotov Xéovti› [Apc4,7], tò èpirpaKTov aÙTOû Kaì ÒTtpovtKÓv, Kaì paoìXtKÒv xapaKTrjpííov. «Tò òè òeÙTepov òpoiov þóffxv Tlìv iepoupyiKqv Kaì iepaTiKfjv tóEiv èpcpaìvov. «Tò òè TpÌTOV èxov Ttpóffwnov àvOptò-nou», tòv KaTÒ âv0pwtrov aÙTOû napovoiav cpavepwTara ÒKTfpàcpov. «Tò òè TÉTaprov opotov àtTw ncTopévw», Tqv

128 (2) Quoniam enim quattuor regiones mundi sunt in quo sumus, et quattuor principales spiritus, et disseminata est Ecclesia super omnem terram, *columna* autem *etfirmamentum* Ecclesiae est Evangelium et spiritus vitae; consequens est quattuor habere eam columnas, undique flantes incorrupti-bilitatem, et vivificantes homines. (3) Ex quibus manifestum est, quoniam qui est omnium artifex Verbum, qui sedet super cherubim, et continet omnia, declaratus hominibus, dedit nobis quadriforme Evangelium, quod uno spiritu continetur.

129 (4) Quemadmodum et David postulans eius adventum, ait: *Qui sedes super cherubim, appare.* Etenim cherubim quadri-formia, et formae ipsorum imagines sunt dispositionis Filii Dei. *Primum enim animal,* inquit, *simile leoni,* efficabile eius, et principale, et regale significans: *secundum vero simile vitulo,* sacrificalem et sacerdotalem ordinationem significans: *tertium vero habens faciem quasi humanam,* eum, qui est secundum hominem, adventum eius manifeste describens: *quartum vero*

toû TTveùpaToç èni Tqv 'EKKXrjcnav ètpittTapèvou òóoìv cra-cpqviiov. Kai rà EùafféXia oùv toûtoiç ffùpcpwva, èv oiç è-fKaôéÎÉTai Xpiœrôç.

(5) Tò pèv 'fàp Kaià 'Iwávvqv, rrjv arcò toû ÎTaTpôç 130
f]YepoviKr)V aÛTOÛ _ _ Kai ëvôoEov feveàv ôiqyeÎTai, Xéyov' «'Ev dpxíi fiv ó Aôf-oç, <Kaì ó Aôyoç r^v rrpôç tòv 6eôv, Kai ó 0€0ç f|v ó Aôyoç>.» Kai' «ITàvTa ôi' aÛTOÛ é^éveTO Kai /wpiç aÙTOû èyéveTO oùôè *ev»....*

(6) Tò òè KaTà Aoukôv, are kpanKOÛ xaPaKTÔPOç 131
ímápxov, ano toû Zaxapiou toû iepéwç SupuûvTOç tiû Qeiô F|p£aTO. vHòr) yàp ó aiTEUTÔç f]T0ipáíeT0 pócrx0S> ûrrèp tôç àveupéiTeujç toû vetuTÉpou rraiôôç péXXwv ûuéffûai.

(7) MaTÔaîoç òè Tqv kotù avOpionov aÛTOÛ Yèvvqaiv kt|- 132
pórrei, Xéfiuv' «BipXoç Yevécreiuç 'Iqffoû XpiOTOÛ, uioû Aafiiò, uioû Appaàp.» Kai' «Toû òè Iqaoû Xpioroû q Yèvvqoiç oütujç i^v.» 'AvSpanrópopipov ouv tò EûaYYÉXiov toûto....

(8) MàpKoç òè ano toû rrpocpqTiKoû TTveûpaToç, toû 133
èE uipouç èniôvToç toÎç àvûpùnroiç, Tqv àpxqv èrroiquaTO, Xéyluv' «'Apxn toû EùaYY^i°u 'Iqffoù Xpiaroû, tbç YéYpanTai èv 'Hffaîq tw rrpocpqTq»' Tqv rrTepumKqv eÌKÓva toû Eùoy-

simile aquilae volanti, Spiritus in Ecclesiam advolantis gratiam manifestans. Et Evangelia igitur his consonantia, in quibus insidet Christus lesus.

(5) Aliud enim (secundum Ioannem> illam, quae est 130
a Patre, principalem, et efficabilem et gloriosam generationem eius enarrat, dicens sic: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum;* et: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Propter hoc et omni fiducia plenum est Evangelium istud; talis est enim persona eius.

(6) Id vero, quod est secundum Lucam, quoniam quidem 131
sacerdotalis characteris est, a Zacharia sacerdote sacrificante Deo inchoavit. Iam enim saginatus parabatur vitulus, qui pro inventione minoris filii inciperet mactari.

(7) Matthaeus vero eam, quae est secundum hominem, 132
generationem eius enarrat: *Liber* dicens, *generationis lesu Christi, filii David, filli Abraham.* Et iterum: *Christi autem generatio sic erat.* Humanae formae igitur hoc Evangelium: propter hoc et per totum Evangelium humiliter sentiens, et mitis homo servatus est.

(8) Marcus vero a prophetico Spiritu, ex alto adveniente 133
hominibus, initium fecit: *Initium,* dicens, *Evangelii, quemadmodum scriptum est in Isaia propheta;* volatilem et pennatam imaginem Evangelii monstrans: propter hoc et compendiosam

yeXiou òeiKVÓwv' òtà toûto òè Kaì cróvTopov, Kaì napa-Tpéxouaav Tqv KaTa'fTeXiav treiroirrrai ' trpo<pr)TiKÔç fàp ó XapaKTfjp oûtoç.

134 (9) Kaì aÙTÔç òè ó Aôfoç toû 0eoû toîç p.èv npò Miuüaéwç TtaTptâpxatç, Kara tò OèìKÒv Kaì èvòoEov àipiXei' toîç òè èv Tip vópiu, iepaTiKrjv ... tóEiv ànévepev ' perù òè TaÛTa àvOpurrroç YevôpÊVOç, Tqv òwpeàv toû 'Ayiou TTveú-paToç eiç trâoav èiéirepipe Tf|V Tñv, OKenáíiov quâç Taîç èauTOÛ TTTépuSiv. (10) 'Onoia oüv f] irpaypaTeia toû Yîoû TOÛ 06OÛ, TOiaÛTl] Kaì T(î)V MtUV poptpi) Kaì ÓTTOÍa f] TÛ)V Mwv popcpri, toioûtoç Kai ó xaPotKTÒP toû Eùa'fftXiou. TeTpápoptpa -fàp tò Ma, Terpapopqpov Kaì tò Eùa'fféXtov, Kaì f) TTpaTpaTtia toû Kupiou. (11) Kaì òtà toûto TÉffcrapeç èòó0r|Oav KaOoXtKaì òiaOqKat tí) àvOpantÓTqTi ' pia pèv toû KaTaKXuffpoû toû Naie, ètri toû tóSou' òeuTépa òè toû 'Appaáp, ètri toû arjpeiou Trjç nepiTopfiç ' TpÍTq òè f) vopo-Oeffia èni toû Mwüffétuç' TETapTi] òè f] toû EùaffeXiou, òtà TOÛ Kupíou f)pwV 'I I] 0'0Û XplOT00. [Discrepat versio antiqua.]

MG 7, 885 sqq.

De sacrificio Eucharistiae.

[Ib. 4, 17, 5.]

135 (1) Sed et suis discipulis dans consilium primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum qui ex creatura panis est, accepit, et gratias egit, dicens: *Hoc est meum corpus* [Mt 26, 26 sqq]. (2) Et calicem similiter, qui est ex

et prae<ter>currentem annuntiationem fecit: propheticus enim character est hic.

134 (9) Et ipsum autem Verbum Dei, illis quidem qui ante Moysem fuerunt patriarchis, secundum divinitatem et gloriam colloquebatur: his vero qui in lege, sacerdotalem et tnini-sterialem actum praebebat: post deinde nobis homo factus, munus caelestis Spiritus in omnem misit terram, protegens nos alis suis. (10) Qualis igitur dispositio Filii Dei, talis et animalium forma: et qualis animalium forma, talis et character Evangeli!. Quadriformia autem animalia, et quadriforme Evan-gelium, et quadriformis dispositio Domini. (11) Et propter hoc quattuor data sunt testimenta humano generi: unum quidem ante cataclysmum sub Adam; secundum vero post cataclysmum sub Noe, tertium vero legislatio sub Moyse; quartum vero, quod renovat hominem, et récapitulât in se omnia, quod est per Evan-gelium, elevans et pennigerans homines in caeleste regnum.

ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et Novi Testamenti novam docuit oblationem; quam Ecclesia ab apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis praestat, primitias suorum munerum in Novo Testamento. (3) De quo in duodecim prophetis Malachias sic praesignificavit: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium non accipiam de manibus vestris. Quoniam ab ortu solis usque ad occasum nomen meum clarificatur inter gentes, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium purum; quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens* [Mal 1, 10 sq]; manifestissime significans per haec, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo; omni autem loco sacrificium offeretur ei, et hoc purum; nomen autem eius glorificatur in gentibus.

MG 7, 1023 sq.

De infallibilitate episcopatus in apostolica successione constituta.

[Ib. 4, 26, 2, 1—2; 4, 1; 5.]

2. (1) Quapropter iis qui in Ecclesia sunt, presbyteris 136
obaudire oportet, his qui successionem habent ab apostolis, sicut ostendimus; qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum, secundum placitum Patris acceperunt: reliquos vero, qui absistunt a principali successione, et quocumque loco colligunt, suspectos habere, vel quasi haereticos, et malae sententiae, vel quasi scindentes et elatos et sibi placentes, aut rursus ut hypocritas, quaestus gratia et vanae gloriae hoc operantes. (2) Omnes autem hi deciderunt a veritate.

4. (1) Ab omnibus igitur talibus abstinere oportet, 1361
adhaerere vero his qui et apostolorum, sicut praediximus, doctrinam custodiunt et cum presbyterii ordine sermonem sanum et conversationem sine offensa praestant ad confirmationem et correptionem reliquorum.

5. (1) Tales presbyteros nutrit Ecclesia, de quibus et 1362
propheta ait: *«-dabo principes tuos in pace et episcopos tuos in iustitia* [Is 6o, 17]. (2) De quibus et Dominus dicebat: *'■Qui igitur erit fidelis actor, bonus et sapiens, quem praeponit Dominus super familiam suam ad danda iis cibaria in tempore? Beatus ille servus, quem veniens*

Dominus invenerit sic facientem [Mt 45, 46]. (3) Ubi igitur tales inveniat aliquis, Paulus docens ait: «*Posuit Deus in Ecclesia primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores* [1 Cor 12, 28], (4) Ubi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea quae est ab apostolis Ecclesiae successio, et id, quod est sanum et irreprobabile conversationis et inadulteratum et incorruptibile sermonis constat. (5) Hi enim et eam, quae est in unum Deum, qui omnia fecit, fidem nostram custodiunt; et eam, quae est in Filium Dei, dilectionem adaugent, qui tantas dispositiones propter nos fecit; et Scripturas sine periculo nobis exponunt, neque Deum blasphemantes neque patriarchas exhonorantes neque prophetas contemnentes.

MG 7, 1053 sqq.

GAIUS PRESBYTER scripsit inter 198—217.

De sepulcris Romanis Principum Apostolorum.

[Apud *Euscbium,* Hist, eccles. 2, 25, 5—7.]

137 (5) TaÛTrç foOv oûtoç, Ûeopdxoç èv toîç pdXiGTa irptîiTOç àva-Kqpux9eiç, éirt tùç kotù twv ànoûTÔXwv èirf|p0r| aq>aydç. TTaOXoç bq oùv éir' a()T?|Ç 'Pdjpqç Tqv KetpaXqv ànoTpqèqvat Ken TTéTpoç CbaaÙTwç àvaOKoXontaOqvat kot' avxôv laTOpoOvxat, Kaì irttJTOÙTai ft Tqv iœropiav ò TléTpov Kaì TTaúXou eiç beûpo KpaTqaaaa ètri tôiv aÙTÓOi KOipqTqpiwv irpôopqtnç. (6) Oùbèv bè qTTOv Kaì ¿KKXqcna-otikôç àvqp, Fdïoç óvopa, kotò Zeqtvpìvov 'Pwpaiwv y«TOviî)ç ¿irtOKOirov' ôç bqTTpÓKXw t?|ç kotò <t>pù'façirpoïOTapévw yvwpqç èyypdqpwç biaXExéeiç, aÙTÒ b?] toûto trepl twv tóitwv, ëv0a twv EIpqpèvwv àiroOTÓXwv tô lepà GKqvtbpaTa KaTaTéOerrat, qiqaiv'

138 (7) «'Eyib òè tù rpórraia twv ànoffTÔXwv èx10 ôeîEai. 'Eàv yàp OeXqcrçç àrreXôeîv èiri tòv BaaiKavòv [sic]

137 (5) Sic igitur omnium divini Numinis hostium princeps et antesignanus [Nero] in ipsos etiam apostolos saeviit. Ac Paulus quidem Romae capite truncatus, Petrus vero cruci suffixus fuisse eodem regnante traduntur. Quam quidem narrationem abunde confirmant Petri Paulique nomine insignita monumenta, quae in urbis Romae coemeteriis etiamnum visuntur. (6) Sed et Gaius quidam, vir ecclesiasticus, qui Zephyrini Romanae urbis episcopi temporibus floruit, in eo libro quem scripsit adversus Proclum, patronum sectae Cataphrygarum, de loco, in quo praedictorum apostolorum sacra corpora deposita sunt, ita loquitur:

138 (7) «Ego vero», inquit, «apostolorum tropaea possum ostendere. Nam sive in Vaticanum sive ad Ostiensem viam

P] ènì Tf]v óòòv t F|v ’Qcrn'av, eùpf|CTetç tò TpÓTtata tôiv raúrriv ìòpucrapéviuv Tiqv ’EKKXqcríav.»

CB Eus. 2 (ed. *Ed. Schwartz),* 176 sqq. MG 20, 207 sqq.

CLEMENS ALEXANDRINUS circa 150-212.

De exteriore specie Christi

a. [Paedagogus 3, 1, fin.]

Tòv òè Kúptov aùròv Tfjv òtpiv aìffxpòv fefovévai, òià 139
'Hcraïou tò TTveOua paprupeì' «Kaì eìòopev aÙTÓv, Kaì oùk eìxev. eïôoç oùòè kôXXoç ‘ òXXà tò eïôoç aÙTOÛ ÔTtpov, èKXeìnov Trapa toùç àvOpujTTOuç» [Is 53, 2sq], Kaì tîç àpei-vwv Kupiou; 'AXX' où tò kôXXoç ttîç Capkoç tò cpavraffia-Otikóv, tò òè àXr|0ivòv Kaì Trjç ipuxfjÇ xai toû tfwpaTOç èveôeiEaro kôXXoç ' Trjç pèv tò euepyeTiKOv, tò òè ôûôvaTov Trjç aapKÔç.

CB Cletn. Alex. (ed. *O. Stàhlin)* 1, 237. MG 8, 557 sqq.

b. [Stromata 2, 5, 22, 7.]

KaXòv Ò' au eïvat tòv aotpóv, ó Aôrjvaîoç févoç cuòi XéYet, 140
«tbç et tiç ôtiffxuptëo'TO eïvat toùç ôtKaiouç, ôv Kaì Tuy-xàvaKTtv ôvreç akrxP01 tô crujuara, kotô ye tò òiKatÓTarov qOoç TauTT) TtafKÔXouç eïvat, Oxtòòv oùôeiç âv Xéfcuv oûtuj trXrjppeXcùç òóieiev Xéyeiv» [Plato, Leg. 9], Kaì «tò eïôoç

pergere libet, occurrent tibi tropaea eorum qui Ecclesiam illam fundaverunt.»

Ipsum autem Dominum fuisse aspectu deformem, testatur 139
Spiritus per Isaiam: *Et vidimus ipsum, et non habebat speciem nec pulchritudinem, sed species eius vilis et deficiens prae hominibus.* Quis autem Domino praestantior! Sed non camis pulchritudinem, quae visione apprehenditur, sed veram animae et corporis ostendit pulchritudinem; animae quidem, beneficentiam ; carnis vero, immortalitatem.

Pulchrum autem esse sapientem, non alia ratione dicit 140
hospes Atheniensis, «quam si quis affirmet, quosdam esse iustos, etsi sint deformes corpore; nec sane male id diceret, ea ratione pulchros esse asserens, quatenus iustis moribus prae-

1 Ex variis textibus, quos de hac re habemus, fortasse conicere licet sententias secundum mutata tempora (persecutionis et triumphi) mutatas esse.

€

aÙToû ètcXeuTOV napà iravraç toùç uioùç twv àvûpwTtwv f|v» [is 53, 3], f| Ttpocpr|T€Ía nporpfôpeucRV.

CB l. c. 2, 124 sqq. MG 8, 955 sq.

De honesta exercitatione atque recreatione.

[Paedagogus 3, 10]

141 (1) MetpaKÎotç bè yupvaoiov àiróxpq, kôv paXaveîov trapri Kai f“P kcù TaÛTa toîç ávbpátft iravTÔç pâXXov npô tûiv XouTpwv èfKpîvai où cpaûXov ïffwç, ?xovrá ti xPÙfflP0V T0'Ç véotç ttpôç ÎTfietav, OTroubqv Te Kai qnXoTipiav èvnOévTa, oùx'i eùeEiaç pôvov, àXXà Kai eùipuxiaç èmpeXeîcrOai ô bq •ftvôpevov dveu toû tûiv KpeiTTÔvwv èpywv àrrocHrâiJÔai, Xapiev Kai oùk dtXuaiTeXéç.

142 (2) Oùbè èvTaûôa ûneEaipeTéov tî)ç kotù tò ffwpa bta-Trovqaewç tôç yuvaÎKaç, àXX' oùk ètri TràXrjv Kai bpôpouç napaKXr|Téov aùràç, TaXaoioupfiq bè fupvaffTéov, Kai iffTOup-fiq Kai Tip Ttapaœrfivai tîj treTTOÙffq, ei béoi. (3) 'tri bè aÙTOupfiKÙjç npoKopièeiv XPH toû Tapieiou tôç fuvaÎKaç, tbv beoipeûa, Kai tw pùXw npocreXÛeîv oùk aioxpôv aùraîç oùbè pqv trepi Toùipov àffxoXeîffâai, ônwç Gupfipeç q TÙvbpi, ôveiboç oÌKOupip -fapeTr) Kai [Jor|ôw. (4) Ei bè Kai OTpwpvqv ávaTtváEai bi' aÛTqç Kai ttotòv ôpéEai bupwvTi tw KÔTi Kai ôipov TrapaOeiq, eùox,lP0Vf<jTaTa P^vt' âv Kai eiç

diti sunt». Et *species eius deficiebat praeter omnesfilios hominum,* praedixit prophetia.

141 (1) Adulescentibus autem sufficit gymnasium, etiamsi adsit balneum. Etenim ut haec viri quoque longe balneis anteferant, forte non malum fuerit; ut quae habeant aliquid, quod iuvenibus confert ad sanitatem, studiumque ac laudis cupiditatem afferunt, ut non solum bonae corporis habitudinis, sed etiam animi hilaritatis curam gerant. Quod si fiat ita, ut a rebus interim melioribus non abstrahantur, scitum est et non inutile.

142 (2) Neque vero hic sunt abducendae mulieres a labore corporis, sed non ad luctam et cursum adhortandae sunt; verum in lana et tela sunt exercendae, et ut pistrici adsint, si opus sit. (3) Praeterea autem ipsas per se uxores oportet ex penu afferre ea, quibus opus habemus: et neque iis ad pistrinum accedere turpe est: sed neque in coquendo obsonio versari, ut id fiat marito gratum, mulieri domus custodi et auxiliatrici est dedecus. (4) lam vero si et per se vestes stragulas excusserit, et sitienti marito potum praebuerit, cibumque apposuerit, seque honestissime ad moderatam sanitatem ita

ffújcppova ú'fíeiav fupvaffOeíri Tiqv roiaÚTqv fuvaÎKa ó TTaib-a-fwfôç àiroòéx€Tai, q «toùç Ttqxeiç òcreveì eiç tò xpótfipa, tôç xe‘Pa? èpeiberai eiç ctTpaKTOv' Xe'Pa? aÙTrjç óir¡voi£e TrévrjTi, KCipKÒv bè éEéreive TtTiuxqj» [Prov 31, 19sq]' (5) Tqv póXiffTa ôtdKOviav oùk èTrqffxùvÛn, ZqXwffaffa Záppav, ùnoupYqffai toîç ôboitrôpoiç' elite fàp aÙTq ó Ajlpaáp' «Etreûffov, Kai cpùpaffov Tpia péTpa ffepibâXecuç ' Kai Troiqffov èfKpucpiaç» [Gn 18, 6], (6) «‘PaxnX bé, q ôuyâTqp Aa^av, ¡ÍPXeTO», cpqffi, «peTà tûiv trpopâTujv toû traTpôç aÙTqç.> Kai oùk F|pKei TaÛTa, àXXà Tqv àwcpiav èKbibâffKtuv npoff-etnTfayev' «Atrrq yàp èpoffKe tò ttpóBaTa toû naTpôç aÛTfîç» [Gn 29, 9], (7) Kai pupia offa ai Tpacpai àpeyoufft eÙTeXeiaç âpa Kai aÙTOupYÎaç, ttpôç bè Kai fupvaffiujv ûtrobeÎYpaTa.

(8) 'Avbpwv bè oi pèv yupvoi Kai iràXqç peTexóvTwv, OÍ 143
bè Kai fftpaipq TfJ ptKpà traiíóvTwv, Tqv cpatvivba traibiàv èv fjXíuj paXiffTa' âXXoïç ó ttepittaToç aÙTàpKtiç àypôvbe pabtiouffiv F] eiç affTU Katioûffiv. Ei bè Kai ffKanâvqç aipaivTO, oùk œfevvèç toûto trapeptrópeupa oÎKOVopiKÔv ■fupvaffiou veiupYiKOÛ. (9) 'AXXà yàp piKpoû beîv èXaOév pe eitreîv ó TTiTTaKÔç èKeîvoç, ôti F|XqOev, ó MiiuXqvaiujv PaffiXeùç, èvepYW fupvaffiw xpwpevoç. (10) KaXôv bè Kai ûbuup àvipqffai bi' aÙToû Kai £ùXa biaTepeîv, oîç aùrôç XpqffeTai. «’laKiùp bè ètroipaive tò trpófìaTa Aáfav tò

exercuerit, talem mulierem suscipit Paedagogus, quae *cubitos extendit ad ea, quae sunt utilia, manus suas colo fulcit, easdemque pauperi aperit, palmam vero mendico porrigit,* (5) nec, quod praecipuum est ministerium, ad imitationem Sarae viatoribus succurrere erubescit: dixit enim ei Abraham: *Festina et commisce tres mensuras similae, et fac subcinericios.* (6) *Rachel autem filia Laban veniebat,* inquit, *cum ovibus patris sui.* Nec ea suffecerunt, sed docens, quam ab omni esset fastu aliena, subiunxit: *Ipsa enim pascebat oves patris sui.* (7) Alia nobis innumerabilia praebent Scipturae exempla frugalitatis, ministerii, et etiam exercitii.

(8) Ex viris autem alii quidem nudi luctentur; alii vero 143
parvo quoque globo ludant, praecipue eo ludo, quem Pheninda dicunt, in sole. Aliis vero sufficit deambulatio rus euntibus, vel in urbem descendentibus. Quodsi etiam ligonem tractaverint, non est haec illiberalis quaestus oeconomici accessio ad agricolam pertinentis exercitii. (9) Ceterum oblitus sum propemodum dicere, quod Pittacus ille, rex Mitylenaeorum, molebat, acri utens exercitio. (10) Pulchrum est autem etiam aquam per se haurire, et ligna scindere, quibus sit usurus. *lacob autem pascebat oves Laban, quae relictae fuerant,* regale

ÙTtoXeKpôévTct», arineîov èxujv PacnXiKÓv, «jiàfJòov GTupaKÍvrjv» [Gn 30, 36 sq], èvaXXÓTTetv peXeTwtfav bià toû EúXou èrti tò péXnov Tf)v tpúaiv. (11) TToXXoîç bè ëffO' oté Kaì tò Yefuuvòv Tf)ç àvaYvuKTewç fujiváoTÓv êortv. (12) Kaì òi) tú ye Kai KaTá TráXrjv, íqv éveKpívapev, pi) tpiXoveiKÎaç àxpf|<JTOu irapa-Xapfiavéaéw xápiv, eîç bè íbpiÚTuuv àvbptubüùv èKKpiffeiç Kai oùti ye tò èvtèxvov bianovriTéov, tò èrribeiKTiKÒv aÙTrjç, tò bè dirò ôp0f)ç TràXrjç, an' aùxévœv Kai xe>pwv Kai ttXéu-pûiv èEeiXiicreujç' Koapujubecrrépa yàp Kai àvbpwbecrrépa *ner'* eùffxùpovoç i>tbpr)ç f] TOiauiT] ôianôvnffiç îrfieiaç èvexev eùxpiiCTTOv Kaì ôvqcncpôpou irapaXapPavopévq, oi bè ¿ÍXXoi TTÔvoi YupvaaTiKfiç oùk èXeuOépiuv ffTâaeuuv peXéTqv KaTayyéX-Xovreç.

144 (13) TTavraxoû bè toû pérpou tfToxacTréov. 'Qç yàp rrôvouç (Jitùjuv fpfeîoOai apurrov, outcu tò ûnèp tò pérpov rroveîv Kai KctKiCTTOv Kai Konûbeç Kai voffotroióv. Out' oùv TtavTaTtaoiv àpyòv eïvai XPH> oùbè P>ìv navreXâiç énínovov. (14) KaOcnrep Kai èni Tfjç Tpotpfjç bieEeXqXúOapev, irapa-TrXncriujç èv trâcn Kai travTaxoû' où irpôç f]buTráOeiav TeTpa-cpOai Kai ÔKÔXacTTOv XPÔ biaiTav, oùb' au ïtpôç Tf)v èvavTÎav Trjv (ÏKpaTOv, àXXà Tqv peraEù toútujv ti)v éppeXf] Te Kai tfwcppova Kai KaOapàv éKarépaç Kaxiaç, Tputpqç te Kai <pei-

habens signum, *virgam styracinam,* quae per lignum meditabatur naturam mutare in melius. (11) Multis quoque, quae alta fit voce, lectio est exercitium. (12) Iam vero lucta quoque, quam admisimus, non assumatur gratia inutilis contentionis et vanae gloriae cupiditatis, sed ut viriles excernantur sudores. Nec vero laborandum est in ostentando ea in re artificio, sed recta lucta certandum est, collorum, manuum, laterum explicatione et motu. Est enim honestior et virilior, quae cum decoro robore fit hoc modo exercitatio, quae utilis et conducibilis sanitatis gratia assumitur. Reliquae vero gymnasticae non liberalium vitae studiorum meditationem profitentur.

144 (13) Modus autem est ubique attendendus. Quemadmodum enim est optimum, ut labores cibos praecedant, ita supra modum laborare est et pessimum, et molestum, et morborum causa. Neque ergo oportet esse omnino otiosum, neque penitus labore fatigatum. (14) Sicut enim de alimento diximus, ita etiam dicendum est ubique in omnibus: Non ad voluptatem luxuriosamque rationem vita agenda est, nec rursus ad contrariam, et quae nullum habeat temperamentum, sed eam, quae inter haec medium locum obtinet, estque temperata ac moderata et pura ab utroque vitio, deliciarum scilicet et parci-

ôwXiaç. (15) 'Hòr| òé, wç Kaì npôaOev eipf|Kag€v, ârucpov H aùrâpKÊia fupvaCTiov Kaì tò utrobficratTOai riva aÙTÒv aÚTW, Kai tò ànovitpaffôai tiò tróòe, irpôç òè Kai tò àXqXip-pévov Xitra àvarpìipai aÙTÓv' tò òè Kaì Tqv àpotpqv tt)V ïffqv àvTairoòoùvat tw Tpitpavri èvaXXàE, Kaì toûto òikoi-oaùvqç éOTÌ koivwvikîîç tò -fupvàaiov' Kaì uapaòapOeìv cpiXw voffoûvTi, Kaì ÙTroup'ffjcrai pf| òuvapévw, Kaì trapa-éeìvat òeopévw. (16) «Kaì irapé0r)K€v aÙToîç», «prjcriv, «'Afìpaàp toîç Tpiaiv àpiorov *imo tò* òévòpov Kaì irapécrni èffOioufftv aÙToîç» [Gn 18, 18]. (17) Kaì q àXteia, wç tw TTéipw [cf. io 21, 3], eì ffx°^ìlv ànò twv àvayKaiwv twv èv Aóyw pa0r)paTwv àfoipev. Armi òè fkXnwv f| arpa, F|V èxapicraTO ó Kûptoç tw paOqTr], KaOànep ľx0ûç òià üôaToç, «âvOpwnouç áXieúeiv» [cf. Mc 1, 17] ôiôàEaç.

CB l. c. 1, 264 sqq. MG 8, 619 sqq.

Hymnus in Christum Regem et Servatorem.

[Paedagogus 3 in fine.]

Ztójjiov nwXwv àòawv,
TTrepòv òpvi0wv ànXavwv,
OìaS vrjwv àTpeKriç,
TToipr)v apvwv PaorXiKwv'
Toùç ffoùç àtpeXeîç
TTaîôaç âfeipov,
Aiveîv àyiwç,
'Ypveîv àôôXwç
'Akôkoiç OTÓpaffi
TTaiôwv fynÍTopa Xpiaróv.

Frenum pullorum indocilium, 145
Penna volucrum non erran-
tium,
Verus clavus navium,
Pastor agnorum regalium:
Tuos simplices 146
Pueros congrega,
Ad sancte laudandum,
Sincere canendum
Ore innoxio
Christum puerorum ducem.

tatis. (15) lam vero, sicut etiam ante diximus, sibi ipsi sufficere est exercitium a fastu alienum: ut exempli gratia quis ipse sibi calceos induat, pedes lavet, oleo unctum confricet. Porro autem ei quoque, qui fricavit, mutuam dare operam, id quoque est communicativae iustitiae exercitium: et dormire iuxta amicum aegrotantem, et impotenti ministrare, et egenti ea, quae sunt necessaria, opponere. (16) *Et apposuit iis,* inquit, *tribus Abraham prandium sub arbore, et astitit iis comedentibus.* (17) Piscatio quoque, quemadmodum Petro, si nobis superfuerit a necessariis Logi disciplinis otium. Haec est autem melior piscatio, quam Dominus largitus est discipulo, qui tamquam pisces in aqua, *homines piscari* docuit.

147 'Afíwv (JacnXeu,	Sanctorum rex,
Aópe rtavóagárujp	Verbum, qui domas omnia,
naxpôç (upíorou,	Patris altissimi,
Xocpiaç irpÚTavi,	Sapientiae rector,
ZrfipiYpa ttóvujv,	Laborum sustentaculum,
Aîujvoxapéç,	Aevo gaudens,
Bpoïéaç Yeveâç	Humani generis
Limp 'liqaoû'	Servator Iesu:
TToipf|v, ápoTrip,	Pastor, arator,
Oïa£, arópiov,	Clavus, frenum,
TTrepòv oùpàviov	Penna caelestis
TTavafoûç KoipvriÇ,	Sanctissimi gregis,
'AXieû pepórrmv	Piscator hominum,
Tiûv (Jwíopévujv	Qui servantur
TTeXâfOuç KaKiaç'	Pelagi e vitiis;
'Ix0ûç œfvoùç	Pisces castos
Kùpatoç èxôpoû	Unda ex infesta
rXvKtpri ¿airi beXedZmv'	Dulci vita inescans:
'Hyou, TtpopáTwv	Sis dux, ovium
AoYiKÛiv TTOipr|V ôyi'i nï°û,	Rationalium pastor sancte, sis dux,
BcunXeû.-rraiôwv àvenâcpwv.	Rex, puerorum intactorum
148 ylxvia Xpurroû	Vestigia Christi
'Obôç oùpavia.	Via caelestis.
Aôyoç àévaoç,	Verbum perenne,
Aiiùv dirXeToç,	Aevum infinitum,
0iûç àîbiov,	Lux aeterna,
EXéouç irriYÓ	Fons misericordiae;
'PeKTfjp àperriç	Operator virtutis
Eepvri fJi0Trj	Honesta vita
Qeôv vpvoûvTwv,	Deum laudantium,
Xpiœrè 'Irjffoû,	Christe Iesu,
róXa oùpàviov	Lac caeleste
MaOTtûv Y^uKipiôv	Dulcibus uberibus
Nùpcpriç xaPÎTUJV›	Nymphae gratiarum,
Eocpiaç Tt]ç	Sapientiae tuae,
'EKOXtfJôpevov'	Expressum:
OÍ vqrriaxoi	Infantuli
'AraXoîç arópaaiv	Ore tenero
'ATiraXXôpevot,	Enutriti,
0r)Xriç Xoyikûç	Mammae rationalis

TTveúgaTi òpocrepw
'EpTTiTtXápevoi,
Aïvouç àtpeXEÎç,
"Yjxvouç ¿TpeKeîç
BafftXeî Xpurrw,
MtoQoùç ôtfiouç
Zwqç biôaxnç,
MéXnwpev ôpoû,
MéXTtwpev ànXwç
TTaîba Kparepôv.

Roscido spiritu
Impleti,
Laudes simplices,
Hymnos veraces,
Regi Christo,
Mercedes sanctas
Vitae doctrinae,
Canamus simul,
Canamus simpliciter
Puerum valentem.

Xopôç eîpf|vqç,
Oí XpuJTÓfovoi,
Aaôç awtppwv,
M'áXXwpEV ópoú
Oeóv eipqvqç.

Chorus pacis, 149
Christogeniti,
Populus modestus,
Psallamus simul
Deum pacis.

CB i. c. 1, 291 sq. MG 8, 681 sqq.

De Marco et Luca evangelistis.

[Adumbrationes in epistulam Petri primam catholicam 5, 13,]

Marcus, Petri sectator, praedicante Petro Evan- 150
gelium palam Romae coram quibusdam Caesareanis equitibus et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent, quae dicebantur, memoriae commendare, scripsit ex his, quae Petro dicta sunt, Evangelium, quod secundum Marcum vocitatur; sicut Lucas quoque et Actus apostolorum stylo exsecutus agnoscitur et Pauli ad Hebraeos interpretatus Epistulam.

Ed. *Th. Zahn,* Forschungen zur Geschichte des neutest. Kanons 3 (Erlangen 1884, Deichert), 82 f.

Testimonia Clementis eie Epistula prima Petri, de ordine Euangeliorum et 150 a
de commoratione Romana s, Petri vide postea apud Eusebium (n. 426 434).

EPISTULA AD DIOGNETUM scripta saec. II. vel III.

De vita et moribus Christianorum.

[Cap. 5—6]

5. (1) XpiCTTiavoì fdp oute yrj oüte tpwvfj oúte ë0Efft 151
òtaKEKptpévoi twv XoiTtwv eìcnv àv0pwtrwv. (2) OÜTE fáp

5. (1) Christiani enim neque regione neque sermone neque 151
vitae institutis distincti a ceteris sunt hominibus. (2) Nam

itou rrôXeiç ibiaç KafoiKOÛaiv oùtc biaXcKTW rivi rrap-r|XXa-fpévq xP^VTal °^T6 ₱ ov napaoiipov àoKoùdiv. (3) Où pqv ètrivoia Ttvì Kaì tppovTÌbt TToXunpafpóvujv àvOpwnuiv pàOqpa tout' aÙTOÎç èffTtv eùpqpévov, oùbè bôypaToç àvQpuj-ttìvou irpoecTTaaiv, worrep évtot. (4) KaTOtKOÛVTeç bè irôXetç éXXr;vibaç Te Kaì Pappâpouç, tbç ëKaOTOç èKXqpib0q, Kai toîç èîxwpioiç èôecnv ¿KOXOU0OÛVT€Ç èv Te èO0f)Tl Kai biaÎTi) Kai tû› Xoittw pitu 0aupaCTTf)v Kai ôpoXofOupiévwç rtapâ-boEov évbeÍKvuvTat Tiqv KaTâcrracnv ttîç éauTÛiv TtoXiTeiaç. (5) TTaTpibaç oiKOÛaiv ibiaç, àXX' tbç irâpotKOi' peTéxouat TtavTUJV tbç TtoXÎTat, Kai irávO' ÙTtopévouatv tbç Eévot natía £évr] irarpiç èffriv aÙTâiv, Kaì Tracia narpiç Eévr). (6) Tapoûoiv tbç TravTeç, TeKvoyovouffiv' àXX' où ^¡tttouOi tò ïewtbpeva. (7) TpárreZav KOivrjv napanOevTai, àXX' où Korrqv.

152 (8) «'Ev oapKÌ» TUfxavoucnv, ¿XX' «où Karà aapKa» [2 Cor 10, 3. Cf. Rom 8, 12 13] itûffiv. (9) 'Em yriç btarpi-pouffiv, àXX' èv oùpaviù noXiTeúovTat. (10) IleiOovTai toîç tbpKTpévotç vôpoiç, Kai toîç îbiotç pioiç vikûkti toùç vôpouç. (11) 'Afambdi navraç, Kaì virò ttóvtujv bttÙKOVTai. (12) 'Ayvo-oûvTat, Kai KaTaKpivovTat OavaToûvTai, Kai ¿tuoTrotoûvTat. (13) «TTtujxcùouch, Kai irXouTÎZiouffi ttoXXoùç» [2 Cor 6, 10]' TtàvTtjuv ùOTepoûvTai, Kai èv nacri Ttepioaeùoucnv. (14) 'Ati-

neque civitates proprias incolunt neque sermone utuntur quodam insolito neque vitam degunt insignitam. (3) Neque vero cogitatione quadam et hominum curiosorum sollicitudine haec disciplina ab iis est inventa, neque dogmati humano patrocinantur, sicut nonnulli. (4) Incolentes autem civitates et graecas et barbaras, prout cuiusque sors tulit, et indigenarum instituta sequentes in vestitu victuque ac reliquo vivendi genere mirabilem et omnium consensu incredibilem vitae suae statum proponunt. (5) Patrias habitant proprias, sed tamquam inquilini; omnia cum aliis habent communia tamquam cives, et omnia patiuntur tamquam peregrini ; omnis peregrina regio eorum est patria, et omnis patria peregrina. (6) Uxores ducunt ut omnes, liberos procreant; sed non abiciunt fetus. (7) Mensam communem habent, non lectum.

152 (8) *In carne* sunt, sed *non secundum carnem* vivunt. (9) In terra degunt, sed in caelo civitatem suam habent. (10) Obsequuntur legibus constitutis, et suo vitae genere superant leges. (11) Amant omnes, et omnes eos persequuntur. (12) Ignorantur, et condemnantur; morte afficiuntur, et vivificantur. (13) *Mendici sunt, et ditant multos;* omnibus rebus indigent, et omnia illis redundant. (14) Dedecorantur, et inter dede-

HOÛVTCtt, Kaì èv Taîç ÔTtpiaiç boíáíovrai pXaffqpqpoûvTat, Kai biKaioûvTai. (15) «Aoiôopoûvrat, Kai euAoyoOcnv» [1 Cor 4, 12]' ôppiZovTai, Kaì Ttpwtfiv. (16) 'AYa6otrotoûvTeç tbç kokoî KOÀâCovrai ' KoXaíópevoi xaipoucnv tbç Zutonotoùpevoi. (17) ‘Yttò ’louòaituv tbç àXXócpuXot TroXepoûvrat Kaì òtto 'EXXqvwv òidjKOvrai' Kaì Tqv aìriav ttîç ^X®Pa? eìneìv oí piaoûvTeç oùk ?xouo'lv·

6. (1) 'AttXiûç ò' ehreîv, ônep ècrriv èv OujpaTi ipuxn, tout' 153
eterìv èv Koaput Xpicrriavot. (2) ”EarrapTai kotù rrctvTujv tiûv toû CTiûpaToç peXtûv f) ipuxn, Kai Xptcmavoi KaTà ràç toû KÔapou trôXetç. (3) Oîkêî pèv èv tû) aúpan tpuxn, OUK èffTt òè èK TOÛ (TwpaTOÇ ' Kai XpiCTTiaVOÎ èv KÔffgUJ OIKOÛOTV, oùk eìoì òè èK toû KÔcrpou. (4) AôpaToç f] ipuxù èv ópaTW tppoupeîTat T(û awpan' Kai Xptcmavoi ■'frfvtûo'KOVTai pèv ôvtéç èv tiû KÔCTpuj, àôpaTOç òè aÙTtûv f) ûeoaépeia pévet. (5) Miffcî Tfjv tpuxñv f] tròpi Kai rroXepeî pqòèv dôtKoupévq, òtÓTi Taîç f|ôovaîç KUjXúcTat xPú^úat ' picei Kai XptCTiavoùç ó KÔcpoç pqôèv àôiKOÛpevoç, ôti Taîç rjôovaîç àvTiTàacrovTai. (6) 'H tpuxn Tiqv ptcroûcrav ayanâ aapKa Kaì tò péXq ' Kai Xptcmavoi toùç ptcoûvTaç àyaTrtûaïv. (7) ’E-fKéKXetaTai pèv f] tpuxn Ttû atbpaTi, cruvéxei òè aÙTf) tò atûpa' Kai Xptcmavoi KaTéxovTat pèv tbç èv çppoupâ Ttû KÔcTpuj, aÙToi òè auvéxoucrt

cora afficiuntur gloria; fama eorum laceratur, et iustitiae eorum testimonium perhibetur. (15) *Obiurgantur, et benedicunt;* contumeliose tractantur, et honorem deferunt. (16) Cum bonum faciant, tamquam improbi puniuntur; dum puniuntur, gaudent, tamquam vivificentur. (17) Iudaei adversus eos tamquam alienigenas bellum gerunt et gentiles eos persequuntur; atque causam inimicitiarum dicere osores nequeunt.

6. (1) Ut autem simpliciter dicam: quod est in corpore 153
anima, hoc sunt in mundo Christiani. (2) Dispersa est per omnia corporis membra anima: et Christiani per mundi civitates. (3) Habitat quidem in corpore anima, sed non est e corpore: et Christiani in mundo habitant, sed non sunt e mundo. (4) Invisibilis anima in visibili custoditur corpore: et Christiani conspiciuntur quidem in mundo degentes, sed invisibilis est eorum pietas. (5) Odio et bello animam caro prosequitur nulla affecta iniuria, quia voluptatibus frui prohibetur: odit et Christianos mundus nulla affectus iniuria, quia voluptatibus repugnant. (6) Anima carnem amat, quae ipsam odit, et membra: et Christiani osores amant. (7) Inclusa quidem est anima corpore, sed ipsa continet corpus: et Christiani detinentur quidem in mundo tamquam in custodia,

tôv KÔffpov. (8) 'AOàvaroç f] ipuxq èv OvqTw cfKr]viùpaTi KŒTOIK€Î' Kai XpiCTTiaVOÎ TtapOtKOÛenv èv (peapTOÎÇ, Tf]V èv oùpavoîç àcpOapaiav Ttpoffòexópevoi. (9) KaKOup'foupévq ffirioiç Kai ttotoîç f] ipuxn {kXïioÛTat ' Kai XpiUTiavoi KoXaíópevoi Ka0' f|pépav nXeovctioucn pâXXov. (10) Eiç Toffaúniv aùroùç Tctéiv ëôeTO ó Oeôç, i)v où SepiTÔv aùtoîç rrapaiTf|<iaffôai.

Patres Apostolici, ed. *Fr. Xav. Funk* (1901) 1, 396 sqq.

CLAUDIUS GALENUS medicus obiit circa 200.

De «philosophia» Christianorum.

[Apud *Abulfeda,* Hist, anteislamica arabice scripta.]

*154 (1) Galeni tempore religio Christianorum magna iam incrementa ceperat, eorumque mentionem fecit in libro de sententiis Politiae Platonicae, his verbis:

(2) «Hominum plerique orationem demonstrativam continuam mente assequi nequeunt; quare indigent, ut instituantur mythis (narrationes dicit de praemiis et poenis in vita futura sperandis), veluti nostro tempore videmus homines illos, qui Christiani vocantur, fidem suam a mythis petiisse. (3) Hi tamen interdum talia faciunt, qualia qui vere philosophantur. Nam quod mortem contemnunt, id quidem ante oculos habemus; (4) item quod verecundia ducti ab usu rerum venerearum abhorrent. Sunt enim inter eos et feminae et viri, qui per totam vitam a concubitu abstinuerint; sunt etiam qui in animis regendis coercendisque et in acerrimo studio eo progressi sint, ut nihil cedant vere philosophantibus.» Haec Galenus.

Ed. *Fleischer* (Lips. 1831) 109.

ABERCIUS HIEROPOLITANUS (Phrygiae salutaris) scripsit sub finem saeculi secundi.

Epitaphium.

Integer fere textus traditur in vita Abercii scripta inter saec. III—VI. Constat 22 versibus, e quibus secundus pentameter, reliqui omnes hexametri sunt. Anno 1883 W. Ramsay invenit prope Hieropolim duo

sed ipsi continent mundum. (8) Immortalis anima in mortali tabernaculo habitat: et Christiani peregrinantur in corruptibilibus, caelestem incorruptibilitatem exspectantes. (9) Anima cibis et potionibus male tractata fit melior: et Christiani suppliciis affecti cotidie numero crescunt. (10) In tanta eos statione posuit Deus, quam nefas est iis defugere.

fragmenta ipsius lapidis cum versibus 7—15 in 18 lineas distributis, quae ab anno 1892 Romae in museo Lateranensi asservantur. lam anno 1882 Ramsay alium lapidem invenerat cum epitaphio Alexandri cuiusdam Hieropolitani, depositi anno p. Chr. 216, cuius versus 1—3 et 5—7 mutato nomine cum initio (1—3) et fine (20 — 22) nostri epitaphii consonant. — Textus epitaphii multoties, ultimum secundum quincuplicem traditionem atque cum magno apparatu editus est a **Guil. Lüdke** et **Theod. Nissen** (Lipsiae 1910 BT). — Litterae, quae in fragmentis exciderunt, quadratis uncis, quae conjectura additae sunt, rotundis includuntur.

1 'EJicXeKTriç Trô[Xe]uuç ó iroXet [irjç t]oût' èrroinfcra]l 155
Mv, ï]v' êxtu [xoapw] .l (Jwgaroç ëv0a OétJtv.
3 Oûvog' [ÂpépKtoç ó tïtv] ;| ga0r]Tf)ç Ttoigévoç trcvoû,
ôç póffKÉi npopanuv œféXaç ôpecnv irebioiç te,
5 ôcp0aXgoùç ôç ëxet geYaXouç Traviti Ka0opôwviaç.
Oûtoç yàp g' èbibaEe (là 'Ptbgriç2 vel fà CuurjÇ3 vel 0eoû rà4) Ypaggaia mcrrà'
7 eiç 'Ptbgr|[v ôç ëîregtpev] ègèv' (3aaiX[ei' dvaOpqffat]6
Kai paaiXia[CTav ibeîv xpucróa] toXov xp[utfOTrébiXov] •
Xaòv b' eîbov [¿Keì Xagirpàv] fftppaxeib' àvéfxovra]7.
10 Kai Zupiriç né[bov eìba] Kaì ¿torea iràfvia, Niaipiv]
Eúrppáiriv ôta[pàç rráv] |tti b' ëaxov <fuvo[giXouç]8.
TTaûXov ëx^v &nro[xov?]9 ¦| TTionç [tuxvtti bè nporjTe]
Kai Trapé0r)Ke [ipo<pi|v] náviri 'Ix0ùv à[nò Tirivi]
iravg6Yé0n Ka0[apóv, òv] || éòpàiaio Trap0[évoç áfvri],
15 Kaì TouTov èné[òujKe <pi] Xoiç èo0[ieiv òià naviôç],
16 oìvov xpntfròv *fypvoa* Képaoga biboOrra gei' âpiou.
Taûia TrapeOTtùç eîrrov A^épKioç wbe ypatpfìvai,
épòogTiKOffiòv i-Toç Kaì beóiepov rj-pov àXr]0wç.
Taù0' ó votûv evitano ûnèp Apepkíou trâç ó (Juvtybôç10.
20 Oó gévTOt TÙgfìiy tiç ègw '| é'iepóv uva Orjcrei '
ei b' oùv, 'Pujgaitjuv ia[g]eitu 0t'i(Te[i] biCTxeiXia [x]puffàu
Kai [x[Ptl0"r'ì iraipibi 'leponóXei [x]tiXia xputfà-

Versio litteralis.

1 Electae urbis civis hoc statui [monumentum] 1551
vivus, ut habeam tempore quiescendi inibi locum.

1 Pronuntiandum : èrróqtJa. 8 *Versio rossiaca.*
' *Pitra.* 4 *Bekker.* 5 Intellege : ¿g¿.
' *Gutmann; Versio rossiaca :* paatXsiav àOpoìaat. *Kaufmann:* PaOtXeiav àop?|aat. *Zahn, Rausrhen :* PaaiÀ?| àvaOpqaai.
l de Sanctis. *8 Versio rossiaca.* *9 Zahn :* ¿Ttùv éirógqv.
10 Versus longior et malus. 11 Versus longior et malus.

3 Nomine A be reins sum, discipulus Pastoris sancti,
qui pascit ovium greges in montibus campisque,
5 oculos qui habet magnos quoquoversus spectantes.
Hic enim me docuit vitae {*vel:* Dei, *vel:* Romae) litteras fideles;
7 Romam qui misit, tum regiam arcem conspicere,
tum Reginam videre deaurato vestitu, auro calceatam;
populum quoque vidi ibi splendidum signum praeferentem.
10 Ac Syriae campum vidi et urbes cunctas, Nisibin
Euphraten transgressus; ubique autem nactus sum sodales.
Paulum convectorem habui. Fides autem ubique praeibat
et apponebat cibum ubique Piscem e fonte
maximum immaculatum, quem prehenderat Virgo casta,
15 et hunc attribuebat amicis manducandum perpetuo,
16 vinum bonum habens, mistum dans cum pane.

Haec astans iussi Abercius ita scribi;
septuagesimum annum et alterum agebam verissime.
Haec intuitus precetur pro A bercio, quisquis consona mente est.
20 Nequaquam vero tumulo quis meo alium quemquam ponet;
sin secus, Romanorum aerario pendet duo milia aurorum
et optimae patriae Hieropoli mille aureos.

Versio metrica [1].

155® 1 Urbis ego electae civis posui mihi vivus,
quem iusto subeant tempore membra locum.

3 Nomen Abercius est, sancti Pastoris alumnus
sum, qui pascit oves campis et montibus actas
5 atque oculos magnos circumfert cuncta tuentes.
Hic etenim docuit me scripta fidelia vitae;
qui Romam misit, Divini Regis ut aulam
Reginamque viderem auro corpusque pedesque
distinctam populumque gerentem clara sigilla.
10 Atque agros Syriae vidi, oppida cuncta, Nisibin
Euphraten transgressus — ubique fuere sodales.
Convector mihi Paulus ubique, Fidesque praeibat,
quae victum tribuit Piscemque per omnia fonte
permagnum purum, quem Virgo prehenderat alma,
15 atque cibum praebebat alendis semper amicis,
16 vinum commistum cum panibus acre propinans.

Iussi astans ego Abercius haec insculpere, septem
annorum decades explens, mihi crede, duosque.
Haec relegens pro me, qui concors mente, precetur.

1 Auctore P. *G. Gictmann* S. J.

Veruna alium tumulo ne quis deponat in isto,
aut fisco Romano auri duo milia pendet,
ac patria H i e r a p o l i s capiat proba mille repensos.

FRAGMENTUM MURATORIANUM scriptum circa 200.

De libris canonicis.

Nomen sumpsit a doctissimo L. A. **Muratori**, qui illud e codice Ambrosiano J 101 sup. (saec. VIII.) anno 1740 primus in lucem edidit (Antiquitates italicae medii aevi 3, 851 sqq). — Hic recensionem a H. **Lietzmann** (Bonn 1902, Marcus und Weber) factam reddimus.

quibus tamen interfuit, et ita posuit. 156
Tertium Evangelii librum secundum **Lucam**.
Lucas iste medicus, post ascensum Christi
cum eum Paulus quasi litteris[1] studiosum
secum adsumpsisset, nomine suo
ex opinione conscripsit, Dominum tamen nec ipse
vidit in carne, et ideo prout assequi potuit
ita et a nativitate Iohannis incipit dicere.
Quartum Evangeliorum **Iohannis** ex discipulis. 157
Cohortantibus condiscipulis et episcopis suis
dixit: «Conieiunate mihi hodie triduo, et quid
cuique fuerit revelatum alterutrum
nobis enarremus.» Eadem nocte reve-
latum Andreae ex apostolis, ut recogno-
scentibus cunctis Iohannes suo nomine
cuncta describeret. Et ideo, licet varia sin-
gulis Evangeliorum libris principia
doceantur, nihil tamen differt creden-
tium fidei, cum uno ac principali spiritu de-
clarata sint in omnibus omnia: De nativi-
tate, de passione, de resurrectione,
de conversatione cum discipulis suis
ac de gemino eius adventu,
primo in humilitate despectus[2] quod fu-
it, secundo in potestate regali prae-
claro, quod futurum est. Quid ergo
mirum, si Iohannes tam constanter
singula etiam in epistulis suis profert
dicens in semetipsum: *Quae vidimus oculis
nostris et auribus audivimus et manus
nostrae palpaverunt, haec scripsimus vobis* [1 Io 1, 1 sqq].
Sic enim non solum visorem se et auditorem,
sed et scriptorem omnium mirabilium Domini per ordi-

1 *Zahn:* itineris. 2 *Zahn:* despecto.

158 nem profitetur. Acta autem omnium apostolorum
sub uno libro scripta sunt. Lucas optimo Théophi-
le comprendit, quae sub praesentia eius singula
gerebantur, sicuti et semota passione Petri
evidenter declarat, sed et profectione Pauli ab ur-
159 be ad Spaniam proficiscentis. Epistulae autem
Pauli quae a quo loco vel qua ex causa directae
sint volentibus intellegere ipsae declarant:
primum omnium Corinthiis schismae haereses in-
terdicens, deinceps Galatis circumcisionem,
Romanis autem ordinem scripturarum sed et
principium earum esse Christum intimans
prolixius scripsit. De quibus singulis neces-
se est a nobis disputari, cum ipse beatus
apostolus Paulus sequens prodecessoris sui
Iohannis ordinem non nisi nominatim septem
ecclesiis scribat ordine tali; ad Corinthios
prima, ad Ephesios secunda, ad Philippenses ter-
tia, ad Colossenses quarta, ad Galatas quin-
ta, ad Thessalonicenses sexta, ad Romanos
septima. Verum Corinthiis et Thessalonicen-
sibus licet pro correptione iteretur una
tamen per omnem orbem terrae ecclesia
diffusa esse dinoscitur. Et Iohannes enim in A-
pocalypsi licet septem ecclesiis scribat,
tamen omnibus dicit. Verum ad Philemonem unam
et ad Titum unam et ad Timotheum duas pro affec-
tu et dilectione, in honorem tamen ecclesiae ca-
tholicae in ordinationem ecclesiasticae
disciplinae sanctificatae sunt. Fertur etiam ad
Laodicenses, alia ad Alexandrinos Pauli no-
mine finctae ad haeresem Marcionis et alia plu-
ra, quae in catholicam ecclesiam recipi non
potest: fel enim cum meile misceri non con-
ii60 gruit. Epistula sane ludae et superscripti
Iohannis duae in catholica habentur et Sapi-
entia ab amicis Salomonis in honorem ipsius
161 scripta. Apocalypses etiam Iohannis et Pe-
tri tantum recipimus, quam quidam ex no-
stris legi in ecclesia nolunt. Pastorem vero
nuperrime temporibus nostris in urbe
162 Roma Hermas conscripsit sedente cathe-
dra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo fratre
eius: et ideo legi eum quidem oportet, se pu-
blicare vero in ecclesia populo neque inter
prophetas completo numero, neque inter
apostolos in fine temporum potest.

Arsinoi autem seu Valentini vel Miltiadis
nihil in totum recipimus, qui etiam novum 163
Psalmorum librum Marcioni conscripse-
runt una cum Basilide Asiano, Cataphry-
gum constitutore.

Ed. *H. Lictimann* 4—11.

Q. SEPTIMIUS FLORENS TERTULLIANUS
obiit post 222.

De iniquitate odii erga nomen Christianorum.

[Apologeticum (scriptum 197) 1.]

(1) Si non licet vobis, Romani imperii antistites, in 164
aperto et edito ipso fere vertice civitatis praesidentibus ad iudicandum, palam dispicere et coram examinare, quid sit liquido in causa Christianorum; si ad hanc solam speciem auctoritas vestra de iustitiae diligentia in publico aut timet aut erubescit inquirere; si denique, quod proxime accidit, domesticis iudiciis nimis operata infestatio sectae huius [os] obstruit defensioni: liceat veritati vel occulta via tacitarum litterarum ad aures vestras pervenire. (2) Nihil de causa sua deprecatur, quia nec de conditione miratur. (3) Scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos facile inimicos invenire, ceterum genus, sedem, spem, gratiam, dignitatem in caelis habere. Unum gestit interdum, ne ignorata damnetur. (4) Quid hinc deperit legibus in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quo etiam auditam damnabunt veritatem? (5) Ceterum, inauditam si damnent, praeter invidiam iniquitatis etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientiae, nolentes audire, quod auditum damnare non possint.

(6) Hanc itaque primam causam apud vos collocamus, 165
iniquitatis odii erga nomen Christianorum. (7) Quam iniquitatem idem titulus et onerat et revincit, qui videtur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quam ut oderint homines, quod ignorant, etiamsi res mereretur odium? (8) Tunc etenim meretur, cum cognoscitur, an mereatur. Vacante autem meriti notitia, unde odii iustitia defenditur quae non de eventu, sed de conscientia probanda est? (9) Cum ergo propterea oderunt homines, quia ignorant, quale sit quod oderunt, cur non liceat

eiusmodi illud esse, quod non debeant odisse: (10) Ita utrumque ex alterutro redarguimus, et ignorare illos, dum oderunt, et iniuste odisse, dum ignorant. (11) Testimonium ignorantiae est, quae iniquitatem, dum excusat, condemnat; cum omnes, qui retro oderant, quia ignorabant quale sit quod oderant, simul desinunt ignorare, cessant et odisse. (12) Ex his fiunt Christiani, utique de comperto et incipiunt odisse quod fuerant, et profiteri quod oderant; et sunt tanti, quanti et denotamur.

166 (13) Obsessam vociferantur civitatem, in agris, in castellis, in insulis Christianos; omnem sexum, aetatem, conditionem etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi detrimento maerent. (14) Nec tamen hoc ipso ad aestimationem alicuius latentis boni promovent animos. Non licet rectius suspicari, non libet propius experiri. (15) Hic tantum curiositas humana torpescit. Amant ignorare, cum alii gaudeant cognovisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes de prudentibus iudicantes, quam immusicos de musicis! (16) Malunt nescire, quia iam oderunt. Adeo quod nesciant, praeiudicant id esse, quod, si sciant, odisse non poterant; quando si nullum odii debitum deprehendatur, optimum utique sit desinere iniuste odisse; si vero de merito constet, non modo nihil odii detrahatur, sed amplius acquiratur ad perseverantiam, etiam iustitiae ipsius auctoritate.

167 (17) Sed non ideo, inquit, bonum, quia multos convertit. Quanti enim ad malum performantur, quanti transfugae in perversum? Quis negat? (18) Tamen quod vere malum est, ne ipsi quidem, quos rapit, defendere pro bono audent. Omne malum aut timore aut pudore natura perfudit. (19) Denique malefici gestiunt latere, devitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem facile aut semper confitentur; certe damnati maerent, dinumerant in semetipsos, mentis malae impetus; (ignaviam) vel fato vel astris imputant. Nolunt enim suum esse quia malum agnoscunt. (20) Christianus vero quid simile? Neminem pudet, neminem paenitet, nisi plane retro non fuisse. Si denotatur, gloriatur; si accusatur, non defendit; interrogatus vel ultro confitetur; damnatus gratias agit. (21) Quid hoc mali est, quod naturalia mali non habet, timorem, pudorem, tergiversationem, paenitentiam, deplorationem? Quod hoc malum est, cuius reus

gaudet, cuius accusatio votum est, et poena felicitas? Non potes dementiam dicere, qui revinceris ignorare.

CV 69 (ed. */Icnr. Hoppc,* 1940), Isqq. *Jos. Martin* (Bonae 1933, Hanstcin, Florii, patrist. 6), 20 sqq. ML 1, 258 sqq.

Quod solum nomen Christianis crimini detur.

[Ib.2.]

(1) Si certum est denique nos nocentissimos esse, cur 168
a vobis ipsis aliter tractamur, quam pares nostri, id est ceteri nocentes, cum eiusdem noxae eadem tractatio deberet intervenire? (2) Quodcumque dicimur, cum alii dicuntur, et proprio ore et mercenaria advocatione utuntur ad innocentiae suae commendationem. Respondendi, altercandi facultas patet, quando nec liceat indefensos et inauditos omnino damnari. (3) Sed Christianis solis nihil permittitur loqui, quod causam purget, quod veritatem defendat, quod iudicem non faciat iniustum. Sed illud solum exspectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis: (4) quando, si de aliquo nocente cognoscatis, non statim confesso eo nomen homicidae, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis, ut de nostris elogiis loquar, contenti sitis ad pronuntiandum, nisi et consequentia exigatis, qualitatem facti, numerum, locum, tempus, conscios, socios. (5) De nobis nihil tale, cum aeque extorqueri oporteret, quod cum falso iactatur, quot quisque iam infanticidia degustasset, quot incesta contenebrasset, qui coqui, qui canes affuissent. O quanta illius praesidis gloria, si eruisset aliquem, qui centum iam infantes comedisset!

(6) Atquin invenimus inquisitionem quoque in nos 169
prohibitam. Plinius enim Secundus, cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit tunc Traianum imperatorem, allegans, praeter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse, quam coetus antelucanos ad canendum Christo ut Deo et ad confoederandam disciplinam; homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam et cetera scelera prohibentes. (7) Tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere. (8) O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos ut innocentes, et mandat

puniendos ut nocentes. Parcit et saevit, dissimulat et animadvertit. Quid temetipsam censura circumvenis? Si damnas, cur non et inquiris? Si non inquiris, cur non et absolvis? (9) Latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur; in reos maiestatis et publicos hostes omnis homo miles est, ad socios, ad conscios usque inquisitio extenditur. (10) Solum Christianum inquiri non licet; offerri licet, quasi aliud esset actura inquisitio, quam oblationem. (11) Damnatis itaque oblatum, quem nemo voluit requisitum, qui, puto, iam non ideo meruit poenam, quia nocens est, sed quia, non requirendus, inventus est.

170 (12) Itaque nec in illo ex forma malorum indicandorum agitis erga nos, quod ceteris negantibus tormenta adhibetis ad confitendum, solis Christianis ad negandum; cum si malum esset, nos quidem negaremus, vos vero confiteri tormentis compelleretis. (13) Neque enim ideo non putaretis requirenda quaestionibus scelera, quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione, qui hodie de confesso homicida, scientes homicidium quid sit, nihilominus ordinem extorquetis admissi: (14) Quo perversius, cum praesumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis de confessione decedere, ut negantes nomen pariter utique negemus et scelera, de quibus ex confessione nominis praesumpseratis.

171 (15) Sed, opinor, non vultis nos perire, quos pessimos creditis. Sic enim soletis dicere homicidae: Nega!, laniari iubere sacrilegum, si confiteri perseveraverit. (16) Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentissimos iudicatis, cum quasi innocentissimos non vultis in ea confessione perseverare, quam necessitate, non iustitia damnandam a vobis sciatis. (17) Vociferatur homo: Christianus sum. Quod est, dicit; tu vis audire quod non est. Veritatis extorquendae praesides, de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quaeris an sim; quid me torques in perversum? Confiteor, et torques; quid faceres, si negarem? (18) Plane aliis negantibus non facile fidem accommodatis; nobis, si negaverimus, statim creditis. (19) Suspecta sit vobis ista perversitas, ne qua vis lateat in occulto, quae vos adversus formam, adversus naturam iudicandi, contra ipsas quoque leges ministret. (20) Nisi fallor enim, leges malos erui iubent, non abscondi; confessos damnari praescribunt, non ab-

solvi. Hoc senatus consulta, hoc principum mandata definiunt. (21) Hoc imperium, cuius ministri estis, civilis, non tyrannica dominatio est. Apud tyrannos enim tormenta etiam pro poena adhibebantur; apud vos soli quaestioni temperantur. Vestram illis servate legem usque ad confessionem necessariis; et iam si confessione praeveniantur, vacabunt. (22) Sententia opus est; debito poenae nocens expungendus est, non eximendus. Denique nemo illum gestit absolvere; non licet hoc velle, ideo nec cogitur quisquam negare.

(23) Christianum, hominem omnium scelerum reum, 172
deorum, imperatorum, legum, morum, naturae totius inimicum existimas, et cogis negare, ut absolvas, quem non poteris absolvere, nisi negaverit. (24) Praevaricaris in leges. Vis ergo neget se nocentem, ut eum facias innocentem, et quidem invitum, iam nec de praeterito reum. (25) Unde ista perversitas, ut etiam illud non recogitetis, sponte confesso magis credendum esse quam per vim neganti? vel ne compulsus negare, non ex fide negarit, et absolutus ibidem post tribunal de vestra rideat aemulatione, iterum Christianus?

(26) Cum igitur in omnibus nos aliter disponitis, quam 173
ceteros nocentes, ad unum contendendo, ut de eo nomine excludamur (excludimur enim, si faciamus, quae faciunt non Christiani), intellegere potestis non scelus aliquod in causa esse, sed nomen, quod quaedam ratio aemulae operationis insequitur, hoc primum agens, ut homines nolint scire pro certo, quod se nescire pro certo sciunt. (27) Ideo et credunt de nobis quae non probantur, et nolunt inquiri, ne probentur non esse quae malunt credidisse, ut nomen illius aemulae rationis inimicum, praesumptis, non probatis criminibus, de sua sola confessione damnetur. (28) Ideo torquemur confitentes, et punimur perseverantes, et absolvimur negantes, quia nominis proelium est. (29) Denique quid de tabella recitatis illum Christianum? Cur non et homicidam, si homicida Christianus? Cur non et incestum, vel quodcumque aliud esse nos creditis? (30) In nobis solis pudet aut piget ipsis nominibus scelerum pronuntiare! Christianus si nullius criminis nomen [reus] est, valde ineptum, si solius nominis crimen est.

CV 69, 4 sqq. Martin l. c. 24 sqq. ML 1, 270 sqq.

De «lege» contra Christianos lata.

[Ib. 4, 3-15.]

174 (3) Sed quoniam, cum ad omnia occurrit veritas nostra, postremo legum obstruitur auctoritas adversus eam, ut aut nihil dicatur retractandum esse post leges, aut ingratis necessitas obsequii praeferatur veritati, de legibus prius concurram vobiscum ut cum tutoribus legum. (4) lam primum cum dure definitis dicendo: Non licet esse vos! Et hoc sine ullo retractatu humaniore praescribitis; vim profitemini et iniquam ex arce dominationem, si ideo negatis licere, quia vultis, non quia debuit non licere. (5) Quodsi quia non debet, ideo non vultis licere, sine dubio id non debet licere, quod male fit, et utique hoc ipso praeiudicatur licere, quod bene fit. (6) Si bonum invenero esse, quod lex tua prohibuit, nonne ex illo praeiudicio prohibere me non potest, quod, si malum esset, iure prohiberet? (7) Si lex tua erravit, puto, ab homine concepta est; neque enim de caelo ruit. (8) Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda? Nonne enim et ipsius Lycurgi leges a Lacedaemoniis emendatae, tantum auctori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicarit? (9) Nonne et vos cotidie, experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem et squalentem silvam legum novis principalium rescriptorum et edictorum securibus truncatis et caeditis? (10) Nonne vanissimas Papias leges, quae ante liberos suscipi cogunt, quam luliae matrimonium contrahi, post tantae auctoritatis senectutem heri Severus, constantissimus principum, exclusit? (11) Sed et iudicatos retro in partes secari a creditoribus leges erant; consensu tamen publico crudelitas postea erasa est; in pudoris notam capitis poenae conversa est. Bonorum adhibita proscriptio suffundere maluit hominis sanguinem quam effundere.

175 (12) Quot adhuc vobis repurgandae latent leges, quas neque annorum numerus, neque conditorum dignitas commendat, sed aequitas sola? Et ideo, cum iniquae recognoscuntur, merito damnantur, licet damnent. (13) Quomodo iniquas dicimus? Immo, si nomen puniunt, etiam stultas; si vero facta, cur de solo nomine puniunt facta, quae in aliis de admisso, non de nomine probata de-

tendunt? (14) Incestus sum, cur non requirunt? infanticida, cur non extorquent? In deos, in Caesares aliquid committo, cur non audior, qui habeo quo purger? (15) Nulla lex vetat discuti quod prohibet admitti; quia neque iudex iuste ulciscitur, nisi cognoscat admissum esse quod non licet, neque civis fideliter legi obsequitur, ignorans, quale sit, quod ulciscitur lex. (16) Nulla lex sibi soli conscientiam iustitiae suae debet, sed iis, a quibus obsequium exspectat. Ceterum suspecta lex est, quae probari se non vult, improba autem, si non probata dominetur.

CV 69 12 sq. Martin l. c. 31 sqq. ML 1, 284 sqq.

De persecutione Neronis.

[Ib.5, 1—7.]

(1) Ut de origine aliquid retractemus eiusmodi legum, vetus erat de- 176
cretum, ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi a senatu probatus. Scit M. Aemilius de deo suo Alburno. (2) Facit et hoc ad causam nostram, quod apud vos de humano arbitratu divinitas pensitatur. Nisi homini deus placuerit, deus non erit; homo iam deo propitius esse debebit. (3) Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in saeculum introivit, annuntiatum sibi ex Syria Palaestina, quod illic veritatim ipsius divinitatis revelaverat, detulit ad senatum cum praerogativa suffragii sui. Senatus, quia non ipse probaverat, respuit; Caesar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.

(4) Consulite commentarios vestros; illic reperietis primum Neronem in hanc sectam cum maxime Romae orientem caesariano gladio ferocisse. (5) Sed tali dedicatore damnationis nostrae etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intellegere potest, non nisi grande aliquod bonum a Nerone damnatum. (6) Tentaverat et Domitianus, portio Neronis de crudelitate; sed qua et homo, facile coeptum repressit, restitutis etiam quos relegaverat. (7) Tales semper nobis insecutores, iniusti, impii, turpes, quos et ipsi damnare consuestis, a quibus damnatos restituere soliti estis.

CV 69, 14 sq. Martin l. c. 33 sqq. ML 1, 290 sqq.

De «Legione fulminatrice»[1] et de legibus contra Christianos.

[Ib. 5, 8—12.]

(8) Ceterum de tot exinde principibus ad hodiernum 177
divinum humanumque sapientibus edite aliquem debel-

[1] Varii textus de «Legione fulminatrice» belle demonstrant, quam diverse ex diversis partibus de una cademque re iudicari soleat.

latorem Christianorum! (9) At nos e contrario edimus protectorem, si litterae Marci **Aurelii**, gravissimi imperatoris, requirantur, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur[1]. (10) Sicut non palam ab eiusmodi hominibus poenam dimovit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, et quidem tetriore.

177 (11) Quales ergo leges istae, quas adversus nos soli exercent impii iniusti turpes truces vani dementes, quas **Traianus** ex parte frustratus est vetando inquiri Christianos, quas nullus **Hadrianus**, quamquam omnium curiositatum explorator, nullus **Vespasianus**, quamquam **Judaeorum** debellator, nullus **Pius**, nullus **Verus** impressit! (12) Facilius utique pessimi ab optimis quibusque, ut ab aemulis, quam a suis sociis eradicandi iudicarentur.

CV 69, 15. Martin l. c. 35 sq. ML 294 sqq.

De celerrima propagatione Christianismi.

(Ib. 37, 7—12.]

178 (7) Hesterni sumus <et orbem iam[2]) et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; sola vobis reliquimus templa. (8) (Possumus dinumerare exercitus vestros: unius provinciae plures erunt[2]). (9) Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere? (10) Potuimus et inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius divortii invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus a vobis, suffudisset utique dominationem vestram tot qualiumcumque civium amisssio, immo etiam et ipsa destitutione punisset. (11) Procul dubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum et stuporem quendam quasi mortui orbis; quaesissetis quibus im-ieraretis; plures hostes quam cives vobis remansissent. (12) Nunc enim pauciores hostes habetis prae multitudine Christianorum, paene omnium civi(tat)um paene omnes

[1] Litterae apocryphae exstant ad finem Apologiae I *Justini:* MG 6. 435 sqq.

[2] Ita sec. cod. Fuld.

cives Christianos habendo. — Sed hostes maluistis vocare generis humani potius quam erroris humani.

CV 69, 88 sq. Martin l. c. 127 sq. ML 1, 462 sq.

De corporatione Christianorum et arca communi Ecclesiae.

[Ib. 39, 1—16.]

(1) Edam iam nunc ego ipse negotia Christianae fac- 179
tionis, ut qui mala refutaverim, bona ostendam. Corpus
sumus de conscientia religionis et disciplinae unitate
et spei foedere. (2) Coimus in coetum et congregationem,
ut ad Deum, quasi manu facta, precationibus ambiamus
orantes. Haec vis Deo grata est. Oramus etiam pro im-
peratoribus, pro ministris[1] eorum et potestatibus, pro statu
saeculi, pro rerum quiete, pro mora finis. (3) Coimus ad litte-
rarum divinarum commemorationem, si quid praesentium
temporum qualitas aut praemonere cogit aut recognoscere.
(4) Certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus,
fiduciam figimus, disciplinam praeceptorum nihilominus
inculcationibus[2] densamus; ibidem etiam exhortationes,
castigationes et censura divina. (5) Nam et iudicatur
magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu,
summumque futuri iudicii praeiudicium est, si quis ita
deliquerit, ut a communicatione orationis et conventus et
omnis sancti commercii relegetur. (6) Praesident probati
quique seniores, honorem istum non pretio sed testimonio
adepti; neque enim pretio ulla res Dei constat.

(7) Etiam si quod arcae genus est, non de honoraria 180
summa, quasi redemptae religionis congregatur. Modicam
unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit, et si
modo velit et si modo possit, apponit. Nam nemo com-
pellitur, sed sponte confert. (8) Haec quasi deposita
pietatis sunt. Nam inde non epulis nec potaculis nec
ingratis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis human-
disque, et pueris ac puellis re ac parentibus destitutis,
iamque domesticis senibus, item naufragis, et si qui in
metallis, et si qui in insulis, vel in custodiis, dumtaxat
ex causa Dei sectae, alumni confessionis suae fiunt.
(9) Sed eiusmodi vel maxime dilectionis operatio notam
nobis inurit penes quosdam. «Vide», inquiunt, «ut in-

Cod. Fuld.: ministeriis. 2 *Cod. Fuld.:* in compulsationibus

vicem se diligant»: ipsi enim invicem oderunt; «et ut pro alterutro mori sint parati»: ipsi enim ad occidendum alterutrum paratiores erunt. (10) Sed et quod fratres nos vocamus[1], non alias, opinor, insaniunt, quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. (11) Fratres autem etiam vestri sumus, iure naturae matris unius, etsi vos parum homines, quia mali fratres. (12) At quanto dignius fratres et dicuntur et habentur, qui unum patrem Deum agnoverint, qui unum Spiritum biberint sanctitatis, qui de uno utero ignorantiae eiusdem ad unam lucem expaverint veritatis. (13) Sed eo fortasse minus legitimi existimamur, quia nulla de nostra fraternitate tragoedia exclamat, vel quia ex substantia familiari fratres sumus, quae penes vos fere dirimit fraternitatem.

181 (14) Itaque qui animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiscreta sunt apud nos, praeter uxores. (15) In isto loco consortium solvimus, in quo solo ceteri homines consortium exercent, qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed et sua amicis patientissime subministrant: ex illa, credo, maiorum et sapientissimorum disciplina, Graeci Socratis et Romani Catonis, qui uxores suas amicis communicaverunt, quas in matrimonium duxerant liberorum causa et alibi creandorum. (16) Nescio quidem an invitas; quid enim de castitate curarent, quam mariti tam facile donaverant? O sapientiae Atticae, o Romanae gravitatis exemplum! Leno est philosophus et censor.

CV 69, 91 sqq. Martin l. c. 130 sqq. ML 1, 468 sqq.

De agapis.

[Ib. 39, 17-24.]

182 (17) Quid ergo mirum, si tanta caritas convivatur? Nam et cenulas nostras, praeterquam sceleris infames, ut prodigas quoque suggillatis. De nobis scilicet Diogenis dictum est: «Megarenses obsonant quasi crastina die morituri, aedificant vero quasi numquam morituri.» (18) Sed stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit, quam in suo trabem. Tot tribubus et curiis et decuriis ructantibus acescit aer. Saliis cenaturis creditor erit

1 *Cod. Fnld.:* fratrum appellatione censemur.

necessarius. Herculanarum decimarum et polluctorum sumptus tabularii supputabunt. Apaturiis, Dionysiis, mysteriis Atticis cocorum delectus indicitur. Ad fumum cenae Serapiacae sparteoli excitabuntur. De solo triclinio Christianorum retractatur.

(19) Cena nostra de nomine rationem sui ostendit: id 183
vocatur, quod dilectio[1] penes Graecos. Quantiscumque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum, siquidem inopes quosque refrigerio isto iuvamus, non qua penes vos parasiti affectant ad gloriam famulandae libertatis sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi, sed qua penes Deum maior est contemplatio mediocrium. (20) Si honesta causa est convivii, reliquum ordinem disciplinae de causa aestimate. Quod sit de religionis officio: nihil vilitatis, nihil immodestiae admittit. (21) Non prius discumbitur, quam oratio ad Deum praegustetur; editur quantum esurientes capiunt; bibitur quantum pudicis utile est. Ita saturantur, ut qui me ininerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse; ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere; hinc probatur, quomodo biberit. Aeque oratio convivium dirimit. (22) Inde disceditur non in catervas caesionum nec in classes discursationum nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eandem curam modestiae et pudicitiae, ut qui non tam cenam cenaverint quam disciplinam.

(23) Haec coitio Christianorum merito sane illicita, si illi- 184
citis par, merito damnanda (si non dissimilis damnandis[2]), si quis de ea queritur eo titulo, quo de factionibus querela est. (24) In cuius perniciem aliquando convenimus? Hoc sumus congregati, quod et dispersi; hoc universi, quod et singuli; neminem laedentes, neminem contristantes. Cum probi, cum boni coeunt, cum pii, cum casti congregantur, non est factio dicenda, sed curia.

CV 69, 94 sq. Martin 1 c. 135 sqq. ML 1, 473 sqq.

Calamitates falso imputantur Christianis.

[Ib. 40, 1-6.]

(1) At e contrario illis nomen factionis accommodandum 185
est, qui in odium bonorum et proborum conspirant, qui

1 i. e. d"f<iirq. 2 Hace addit *coti. Fuld.*

adversum sanguinem innocentium conclamant, praetexentes sane ad odii defensionem illam quoque vanitatem. quod existiment omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse in causa. (2) Si Tiberis ascendit ›n moenia, si Nilus non ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim «Christianos ad leonem» acclamatur. (3) Tantos ad unum? Oro vos, ante Tiberium, id est ante Christi adventum, quantae clades orbem et urbes ceciderunt? Legimus Hieran, Anaphen et Delon et Rhodon et Co insulas multis cum milibus hominum pessum abiisse. Memorat et Plato maiorem Asiae vel Africae terram Atlantico mari ereptam. Sed et mare Corinthium terrae motus ebibit, et vis undarum Lucaniam Italiae abscisam in Siciliae nomen relegavit. Haec utique non sine iniuria incolentium accidere potuerunt. (4) Ubi vero tunc, non dicam deorum vestrorum contemptores Christiani, sed ipsi dii vestri, cum totum orbem cataclysmus abolevit, vel, ut Plato putavit, campestre solummodo? (5) Posteriores enim illos clade diluvii contestantur ipsae urbes, in quibus nati mortuique sunt, etiam quas condiderunt; neque enim alias in hodiernum manerent, nisi et ipsae postumae cladis illius. (6) Nondum ludaeum ab Aegypto examen Palaestina susceperat, nec iam illic Christianae sectae origo consederat, cum regiones affines eius Sodoma et Gomorra igneus imber exussit. Olet adhuc incendio terra, et si qua illic arborum poma, conantur oculis tenus, ceterum contacta cinerescunt.

CV 69, 96 sq. Martin l. c. 137 sqq. ML 1, 478 sqq.

«Semen est sanguis Christianorum.

[Ib. 50, 12-13.]

185| (12) Sed hoc agite, boni praesides, meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis: cruciate, torquete, damnate, atterite nosl Probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra. Ideo nos haec pati Deus patitur. Nam et proxime ad lenonem damnando Christianam potius quam ad leonem, confessi estis, labem pudicitiae apud nos atrociorem omni poena et omni morte reputari. (13) Nec quicquam tamen proficit exquisitior quaeque crudelitas vestra: illecebra est magis sectae. Plures

efficimur, quoties metimur a vobis: semen est sanguis Christianorum!

CV 69, 120. Martin l. c. 171 sq. ML 1, 534 sq.

De «lege» contra Christianos lata.

[Ad Nationes (197) 1, 6.]

(I) His propositionibus responsionibusque nostris, quas 186
veritas de suo suggerit, quotiens comprimitur et coarctatur conscientia vestra, tacitae ignorantiae suae testis, confugitis aestuantes ad arulam quandam, id est, legum auctoritatem quod utique non plecterent sectam istam, nisi de meritis apud conditores legum constitisset. (2) Quid ergo prohibuit apud exsecutores quoque legum perinde constare, cum de ceteris criminibus, quae similiter legibus arcentur ac puniuntur, nisi prius requiratur, poena cessat. (3) Verbi gratia, homicidam, adulterum lege: discutitur tamen de ordine admissi, et tamen cognitum est omnibus genus facti. (4) Christianum puniunt leges. (5) Si quod est factum Christiani, erui debet. Nulla lex prohibet inquirere; atquin pro legibus facit inquisitio. (6) Quomodo enim legem observabis cavendo quod lege prohibetur, adempta diligentia cavendi per defectum agnoscendi quid observes. (7) Nulla sibi lex debet conscientiam iustitiae suae, sed iis a quibus captat obsequium. (8) Ceterum suspecta lex est, si probari se non vult. (9) Merito igitur tamdiu iustae in Christianos et reverendae et observandae censentur, quamdiu ignoratur quod persequuntur, merito post agnitionem iniquissimae repertae, cum suis machaeris et patibulis et leonibus despuuntur. (10) Legis iniustae honor nullus est. (11) Ut opinor autem, dubitatur de iniquitate legum quarundam, cum cotidie novis consultis constitutisque duritias nequitiasque earum temperetis.

CV 20 (ed. *A. Reifferscheid* et *G. Wisstnud),* 66. ML 1, 565 sq.

De persecutione Neronis.

[Ib. 1, 7, 11—18]

(II) Sed bene, quod'omnia tempus revelat, testibus 187
sententiis et proverbiis vestris, ipsaque natura, quae ita ordinata est, ut nihil lateat, etiam quod fama non prodidit. (12) Videte, qualem prodigiam1 adversus nos sub-

alü: prodiciam.

ornastis, quia quod semel detulit tantoque tempore ad fidem corroboravit, usque adhuc probare non potuit. (13) Principe Augusto nomen hoc ortum est, Tiberio disciplina eius illuxit, sub Nerone damnatio invaluit, ut iam hinc de persona persecutoris ponderetis: si pius ille princeps, impii Christiani, si iustus, si castus, iniusti et incesti Christiani, si non hostis publicus, nos publici hostes; quales simus damnator ipse demonstravit, utique aemula sibi puniens. (14) Et tamen permansit erasis omnibus hoc solum institutum Neronianum, iustum denique ut dissimile sui auctoris. (15) Igitur aetati nostrae nondum anni CCL. (16) Tot iniqui interea, tot cruces divinitatem consecutae, tot infantiae trucidatae, tot panes cruentati, tot strages lucernarum, tot errores nuptiarum, et adhuc Christianis sola fama decernit. (17) Habet quidem grande fundamentum de vitio ingenii humani: felicius in acerbis atrocibusque mentitur. (18) Quanto enim proni ad malitiam, tanto ad mali fidem opportuni estis; facilius denique falso malo, quam vero bono creditur.

CV 20, 67 sq. ML 1, 567.

Regulae fidei

a. [De praescriptione haereticorum (circa 200) 13.]

188 Regula est autem fidei ut iam hinc quid defendamus profiteamur, illa scilicet qua creditur, (1) unum omnino Deum esse, nec alium praeter mundi conditorem; (2) qui universa de nihilo produxerit, (3) per Verbum suum (4) primo omnium emissum; (5) id Verbum, Filium eius appellatum, (6) in nomine Dei varie visum a Patriarchis, in Prophetis semper auditum; (7) postremo delatum ex Spiritu Patris Dei et virtute (8) in Virginem Mariam, (9) carnem factum in utero eius, et ex ea natum egisse Iesum Christum; (10) exinde praedicasse novam legem et novam promissionem regni caelorum; virtutes fecisse; (11) cruci fixum; tertia die resurrexisse; (12) in caelos ereptum (13) sedisse ad dexteram Patris; (14) misisse vicariam vim Spiritus Sancti, qui

[1] *K. Adam* secutus sum, qui (Der Kirchenbegriff Tertullians, Paderborn 1907, Schôningh, 38 sqq.) distinctis accurate regularum particulis ea quae ab ordinaria illius temporis regula discrepant interpositis spatiis notavit.

credentes agat; (i5) venturum cum claritate, ad sumendos sanctos in vitae aeternae et promissorum caelestium fructum et ad profanos iudicandos igni perpetuo, (ie> facta utriusque partis resuscitatione cum carnis restitutione.

y. *Martin,* Tertulliani liber de praescriptione haereticorum (Bonnae 1930, Hanstein) 16 sq. ML 2, 26 sq.

b. [De virginibus velandis (206) 1, 4—5.]

(4) Regula quidem fidei una omnino est, sola im- 189
mobilis et irreformabilis, credendi scilicet in (i) unicum Deum *di* omnipotentem, mundi conditorem, (3)—(4j-(5) et Filium eius (»)—(7)—(8) lesum Christum, natum ex Virgine Maria, (»)-(ioj-<ii) crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum a mortuis, (12) receptum in caelis, (is) sedentem nunc ad dexteram Patris, (14)—(15) venturum indicare vivos et mortuos (ie> per carnis etiam resurrectionem. (5) Hac lege fidei manente cetera iam disciplinae et conversationis admittunt novitatem correctionis, operante scilicet et proficiente usque in finem gratia Dei.

ML 2, 889.

c. [Adversus Praxean (post 212) 2, 2.]

(2) Nos vero et semper et nunc magis, ut instructiores 190
per Paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis d) unicum quidem Deum credimus, sub hac tamen dispositione, quam oiKovopiav dicimus, ut unici Dei sit (2) *fi* 4 (3) et Filius, sermo ipsius, (4) qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt et sine quo factum est nihil. (5) *;ut s* («)—(7) hunc missum a Patre (8; in Virginem (») et ex ea natum, hominem et Deum, filium hominis et filium Dei, et cognominatum lesum Christum; (io)-(ii) hunc passum, hunc mortuum et sepultum secundum scripturas et resuscitatum a Patre (i2> et in caelo resumptum ni) sedere ad dexteram Patris (14) *mt ie* (is; venturum indicare vivos et mortuos; (i«> qui exinde miserit secundum promissionem suam a Patre Spiritum Sanctum, Paracletum, sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum.

K. Kroymann, Tertullian. adv. Praxean (Tübingen 1907, Mohr) 2 sq. l V 47 (ed. *Aeni Kroymann).* 228 sq ML 2, 156 sq

De Ecclesiis apostolicis earumque sobole.

[De praescriptione haer. 20.]

191 (1) Christus Iesus Dominus noster permittat dicere interim, quisquis est, cuiuscumque Dei Filius, cuiuscumque materiae homo et Deus, cuiuscumque fidei praeceptor, cuiuscumque mercedis repromissor, quid esset, quid fuisset, quam Patris voluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, quamdiu in terris agebat, ipse pronuntiabat, sive populo palam sive discentibus seorsum; ex quibus duodecim praecipuos lateri suo adlegerat destinatos nationibus magistros. (2) Itaque, uno eorum decusso, reliquos undecim, digrediens ad Patrem post resurrectionem, iussit ire et docere nationes, intinguendas in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. (3) Statim igitur Apostoli (quos haec appellatio missos interpretatur), assumpto per sortem duodecimo Mathia in locum Iudae, ex auctoritate prophetiae quae est in psalmo David, consecuti promissam vim Spiritus Sancti ad virtutes et eloquium primo per Iudaeam contestata fide in Iesum Christum et Ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgaverunt, et perinde Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinae ceterae exinde Ecclesiae mutuatae sunt et cotidie mutuantur ut Ecclesiae fiant. Ac per hoc et ipsae apostolicae deputabuntur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum. (4) Omne genus ad originem suam censeatur necesse est. Itaque tot ac tantae Ecclesiae una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primae et omnes apostolicae, dum una omnes. Probant unitatem communicatio pacis et appellatio fraternitatis et contesseratio hospitalitatis. Quae iura non alia ratio regit, quam eiusdem sacramenti una traditio.

Martin l. c. 20. ML 2, 31 sq.

De seriebus episcoporum ad Apostolos attingentibus, praesertim Romae, et de apostolicitate Ecclesiarum.

[Ib. 32.]

192 (1) Ceterum, si quae audent interserere se aetati apostolicae, ut ideo videantur ab Apostolis traditae, quia sub Apostolis fuerunt, possumus dicere: edant ergo origines

Ecclesiarum suarum; evolvant ordinem episcoporum suorum ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. (2) Hoc enim modo Ecclesiae apostolicae census suos deferunt: sicut Smyrnaeorum Ecclesia Polycarpum ab Iohanne conlocatum refert, sicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum. Itidem [perinde] utique et ceterae exhibent quos ab Apostolis in episcopatum constitutos apostolici seminis traduces habeant. (3) Confingant tale aliquid haeretici. Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est? Sed etsi confinxerint, nihil promovebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum apostolica comparata ex diversitate et contrarietate sua pronuntiabit neque Apostoli alicuius auctoris esse neque apostolici, quia sicut Apostoli non diversa inter se docuissent, ita et apostolici non contraria Apostolis edidissent, nisi illi qui ab Apostolis didicerunt aliter praedicaverunt.

(4) Ad hanc itaque formam provocabuntur ab illis Ec- 193
clesiis, quae licet nullum ex Apostolis vel apostolicis auctorem suum proferant, ut multo posteriores, quae denique cotidie instituuntur, tamen in eadem fide conspirantes non minus apostolicae deputantur pro consanguinitate doctrinae. (5) Ita omnes haereses ad utramque formam a nostris Ecclesiis provocatae probent se quaqua putant apostólicas. Sed adeo nec sunt nec probare possunt quod non sunt, nec recipiuntur in pacem et communicationem ab Ecclesiis quoquo modo apostolicis, scilicet ob diversitatem sacramenti nullo modo apostolicae.

Martin l. c. 29 sq. ML 2, 44 sq.

De Ecclesiis apostolicis et de auctoritate Ecclesiae Romanae.

[Ib. 36, 1—3.]

(1) Age iam, qui voles curiositatem melius exercere in 194
negotio salutis tuae, percurre Ecclesias apostólicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae Apostolorum suis locis praesident; apud quas ipsae authenticae litterae eorum recitantur sonantes vocem et repraesentantes faciem uniuscuiusque. (2) Proxima est tibi Achaia? habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, [habes Thessalonicenses]. Si potes in Asiam tendere, habes

Ephesum. (3) Si autem Italiae adiaces, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas praesto est. Ista quam felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus passioni Dominicae adaequatur; ubi Paulus Iohannis exitu coronatur[1]; ubi Apostolus Iohannes, posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam relegatur.

Martin l. c. 33 sq. ML 2, 49.

De Primatu S. Petri.

a. [De praescriptione haer. 22,2—4.]

1941 (2) Solent dicere, non omnia apostolos scisse, eadem agitati dementia, qua susum rursus convertunt, omnia quidem apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse, in utroque Christum reprehensioni inicientes, qui aut minus instructos aut parum simplices apostolos miserit. (3) Quis igitur integrae mentis credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros Dominus dedit, individuos habens in comitatu, in discipulatu, in convictu, quibus obscura quaeque seorsim disserebat, illis dicens datum esse cognoscere arcana, quae populo intellegere non liceret? (4) Latuit aliquid Petrum, aedificandae Ecclesiae petram dictum [cf. Mt 16,18 sq], claves regni coelorum consecutum et solvendi et alligandi in coelis et in terris potestatem?

Martin l. c. 21 sq. ML 2, 34.

b. [De monogamia (ca 217) 8, 6.]

1942 Petrum solum invenio maritum, per socrum; monogamum praesumo, per Ecclesiam, quae super illum aedificata omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocatura.

ML 2, 939.

De s. Petri commoratione Romana.

[De baptismo (inter 200—206) 4, 3—4.]

1943 (3) Nemo dicat: Numquid ipsis enim aquis tingimur, quae tunc in primordio fuerunt? Non utique ipsis nisi ex ea parte, qua genus quidem unum, species vero complures. Quod autem generi attributum est, etiam in speciem redundat. (4) Ideoque nulla distinctio est, mari quis an stagno, flumine an fonte, lacu an alveo diluatur, nec quidquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, et quos Petrus in Tiberi tinxit.

CV 20, 204. ML 1, 1203.

[1] Cf. De praescr. 24, 4: «Bene quod Petrus Paulo et in martyrio adaequatur.»

De baptismo sanguinis.

[Ib. 16.]

(1) Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum 195
et ipsum, sanguinis scilicet, de quo Dominus *habeo,* inquit, *baptismo tingili* [Lc 12. 50], cum iam tinctus fuisset. (2) Venerat enim per aquam et sanguinem, sicut Ioannes scripsit [cf. 1 Io 5, 6], ut aqua tingueretur, sanguine glorificaretur, proinde nos faceret aqua vocatos, sanguine electos. (3) Hos duos baptismos de vulnere perfossi lateris emisit, quatenus, qui in sanguinem eius crederent, aqua lavarentur, qui aqua lavissent, etiam sanguinem potarent. (4) Hic est baptismus, qui lavacrum et non acceptum repraesentat et perditum reddit.

CV 20. 214. ML 1,1217.

De ministro ordinario et extraordinario baptismi.

[Ib. 17.]

(1) Superest ad concludendam materiolam de obser- 196
vatione quoque dandi et accipiendi baptismi commonefacere. (2) Dandi quidem habet ius summus sacerdos, qui est episcopus; dehinc presbyteri et diaconi, non tamen sine episcopi auctoritate, propter Ecclesiae honorem, quo salvo salva pax est. (3) Alioquin etiam laicis ius est. Quod enim ex aequo accipitur, ex aequo dari potest. (4) Nisi episcopi iam aut presbyteri aut diaconi, vocantur discentes. (5) Domini sermo non debet abscondi ab ullo, perinde et baptismus, aeque Dei census, ab omnibus exerceri potest. (6) Sed quanto magis laicis disciplina verecundiae et modestiae incumbit, cum ea maioribus competat, ne sibi adsumant dicatum episcopis officium! (7) Episcopatus aemulatio schismatum mater est. (8) Omnia licere dixit sanctissimus Apostolus, sed non omnia expedire [cf. 1 Cor 6, 12; 10, 23], (9) Sufficiat scilicet in necessitatibus ut utaris, sicubi aut loci aut temporis aut personae condicio compellit. (10) Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis, quoniam reus erit perditi hominis, si supersederit praestare, quod libere potuit. (11) Petulantia autem mulieris, quae usurpavit docere, utique non etiam tinguendi ius sibi pariet, nisi si quae nova bestia evenerit similis pristinae, ut, quemadmodum illa baptismum aufere-

bat, ita aliqua per se eum conferat. (12) Quodsi quae Pauli perperam inscripta sunt exemplum Theclae ad licentiam mulierum docendi tinguendique defendunt, sciant in Asia presbyterum, qui eam scripturam construxit, quasi titulo Pauli de suo cumulans, convictum atque confessum, id se amore Pauli fecisse, loco decessisse. (13) Quam enim fidei proximum videretur, ut is docendi et tinguendi daret feminae potestatem, qui ne discere quidem constanter mulieri permisit? *Taceant,* inquit, et *domi maritos suos consulant* [1 Cor 14, 34 sq).

CV 20, 214 sq. ML 1, 1217 sqq.

Contra baptismum infantium et de patrinis.

[Ib. 18, 10-14.]

197 (10) Itaque pro cuiusque personae condicione ac dispositione, etiam aetate, cunctatio baptismi utilior est, praecipue tamen circa parvulos. (11) Quid enim necesse, si non tam necesse est, sponsores etiam periculo ingeri, qui et ipsi per mortalitatem destituere promissiones suas possunt et proventu malae indolis falli. (12) Ait quidem Dominus: *Nolite illos prohibere ad me venire* [Mt 19, 14]. (13) Veniant ergo, dum adolescunt; veniant, dum discunt, dum quo veniant docentur; fiant Christiani, cum Christum nosse potuerint. (14) Quid festinat innocens aetas ad remissionem peccatorum?

CV 20, 216. ML 1, 1221.

De praeparatione et confessione ante baptismum.

[Ib. 20, 1-4.]

198 (1) Ingressuros baptismum orationibus crebris, ieiuniis et geniculationibus et pervigiliis orare oportet et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum loannis. *Tinguebantur,* inquit, *confitentes delicta sua* [Mt 3, 6]. (2) Nobis gratulandum est, si non [1] publice confitemur iniquitates aut turpitudines nostras. (3) Simul enim et de pristinis satisfacimus conflictatione carnis et spiritus et subsecuturis tentationibus munimenta praestruimus. (4) *Vigilate et orate,* inquit, *ne incidatis in tentationem* [Mt 26, 41],

CV 20, 217. ML 1, 1222 sq.

[1] *Junius:* nunc.

De paenitentia secunda.

[De paenitentia (inter 200—206) 7.]

(1) Hucusque, Christe Domine, de paenitentiae disci- 199
plina servis tuis dicere vel audire contingat, quousque etiam delinquere non oportet audientibus: vel nihil iam de paenitentia noverint, nihil eius requirant. (2) Piget secundae, immo iam ultimae spei subtexere mentionem, ne retractantes de residuo auxilio paenitendi, spatium adhuc delinquendi demonstrare videamur. (3) Absit, ut aliquis ita interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia patet ad paenitendum; et redundantia clementiae caelestis, libidinem faciat humanae temeritatis. (4) Nemo idcirco deterior sit, quia Deus melior est, totiens delinquendo, quotiens ignoscitur. Ceterum finem utique evadendi habebit, cum offendendi non habebit. Evasimus semel; hactenus periculosis nosmetipsos inferamus, et si iterum evasuri videmur? (5) Plerique naufragio liberati exinde repudium et navi et mari dicunt et Dei beneficium, salutem suam scilicet, memoria periculi honorant. (6) Laudo timorem, diligo verecundiam; nolunt iterum divinae misericordiae oneri esse: formidant videri inculcare, quod consecuti sunt: bona certe sollicitudine iterum experiri vitant, quod semel didicerunt timere. Ita modus temeritatis testatio est timoris. Timor autem hominis Dei honor est.

(7) Sed enim pervicacissimus hostis ille numquam ma- 200
litiae suae otium facit. Atquin tunc maxime saevit, cum hominem plene sentit liberatum; tunc plurimum accenditur, dum exstinguitur. (8) Doleat et ingemiscat necesse est, venia peccatorum permissa, tot in homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro suae erasos. Dolet, quod ipsum et angelos eius Christi servus ille peccator iudicaturus est. (9) Itaque observat, oppugnat, obsidet, si qua possit aut oculos concupiscentia carnali ferire, aut animum illecebris saecularibus irretire, aut fidem terrenae potestatis formidine evertere, aut a via certa perversis traditionibus detorquere: non scandalis, non tentationibus deficit. (10) Haec igitur venena eius providens Deus, clausa licet ignoscentiae ianua et intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. (11) Collocavit in vestibulo paenitentiam secundam, quae pulsan-

tibiis patefaciat: sed iam semel, quia iam secundo. Sed amplius numquam, quia proxime frustra. Non enim et hoc semel satis est? Habes, quod iam non merebaris; amisisti enim, quod acceperas. (12) Si tibi indulgentia Domini accommodat, unde restituas, quod amiseras, iterato beneficio gratus esto nedum ampliato: maius est enim restituere quam dare, quoniam miserius est perdidisse quam omnino non accepisse. (13) Verum non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundae quis paenitentiae debitor fuerit: pigeat sane peccare rursus, sed rursus paenitere non pigeat; pigeat iterum periclitari, sed iterum liberari neminem pudeat: iteratae valetudinis iteranda medicina est. (14) Gratus in Dominum exstiteris, si, quod tibi Dominus offert, non recusaveris: offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes, cui satisfacias, et quidem volentem.

ML 1, 1240 sqq. Cf. ed. *E. Prtvsclun* (Tübingen 1910, Mohr) 11 sqq

De opere exomologeseos.

[Ib. 9-10.]

201 9. (1) Huius igitur paenitentiae secundae et unius, quanto in arcto negotium est, tanto operosior probatio, ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiam actu administretur. (2) Is actus, qui magis graeco vocabulo exprimitur et frequentatur, exomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione paenitentia nascitur, paenitentia Deus mitigatur. (3) Itaque exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, conversationem iniungens misericordiae illicem. (4) De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum maeroribus deicere, illa quae peccavit tristi tractatione mutare; ceterum pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animae causa; plerumque vero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrimari et mugire dies noctesque ad Dominum Deum suum, presbyteris advolvi et caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suae iniungere. (5) Haec omnia exomologesis, ut paenitentiam commendet, ut de periculi timore Dominum honoret, ut in peccatorem ipsa pronuntians pro Dei indignatione fungatur et temporali

afflictatione aeterna supplicia non dicam frustretur, sed expungat. (6) Cum igitur provolvit hominem, magis relevat: cum squalidum facit, magis mundatum reddit: cum accusat, cum condemnat, absolvit. In quantum non peperceris tibi, in tantum tibi Deus, crede, parcet.

10. (1) Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem 202
sui, aut suffugere aut de die in diem differre, praesumo; pudoris magis memores quam salutis: velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, et ita cum erubescentia sua pereunt. (2) Intolerandum scilicet pudori, Domino offenso satisfacere, saluti prodactae reformari. Nae tu verecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum vero subducens. (3) Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius acquiro, cum ipse hominem quodammodo exhortatur: «ne me respexeris», dicens, «per te mihi melius est perire». (4) Certe periculum eius tunc, si forte, onerosum est, cum penes insultaturos in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi prostrato superscenditur. Ceterum inter fratres atque conservos, ubi communis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia communis spiritus de communi Domino et Patre), quid tu hos aliud quam te opinaris? (5) Quid consortes casuum tuorum ut plausores fugis? Non potest corpus de unius membri vexatione laetum agere: condoleat universum et ad remedium collaboret necesse est. In uno et altero Ecclesia est, Ecclesia vero Christus.

(6) Ergo cum te ad fratrum genua protendis, Christum 203
contrectas, Christum exoras. Aeque illi cum super te lacrimas agunt, Christus patitur, Christus Patrem deprecatur. Facile impetratur semper, quod Filius postulat. (7) Grande plane emolumentum verecundiae occultatio delicti pollicetur. Videlicet si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et Deum celabimus? (8) Adeone existimatio hominum et Dei conscientia comparantur? An melius est damnatum latere quam palam absolvi? (9) Miserum est sic ad exomologesin pervenire. Malo enim ad miseriam pervenitur: sed ubi paenitendum est, deserit miserum, quia factum est salutare. Miserum est secari et cauterio exuri et pulveris alicuius mordacitate eruciari: tamen quae per insuavitatem medentur, et emo-

lumento curationis offensam sui excusant et praesentem iniuriam superventurae utilitatis gratia commendant.

ML 1, 1243 sqq. Preuschen l. c. 13 sqq.

Contra matrimonia cum gentilibus.

[Ad uxorem (inter 200—206) 2, 3—4.]

204 3. (1) Haec cum ita sint, fideles gentilium matrimonia subeuntes stupri reos esse constat et arcendos ab omni communicatione fraternitatis, ex litteris Apostoli dicentis, *cum eiusmodi nec cibum sumendum* [1 Cor 5, 11], (2) Aut numquid tabulas nuptiales de illo apud tribunal Domini proferemus? et matrimonium rite contractum allegabimus? quod vetuit ipse, non adulterium est? quod prohibitum est, non stuprum est? Extranei hominis admissio minus templum Dei violat, minus membra Christi cum membris adulterae commiscet? (3) Quod sciam, non sumus nostri, sed pretio empti; et quali pretio? sanguine Deil Laedentes igitur carnem istam, eum laedimus. (4) De proximo quid sibi voluit ille qui dixit, delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum, cum alias, seposita carnis iniuria ad Dominum pertinentis, omne delictum voluntarium in Domino grande sit. Quanto enim potestas vitandi fuit, tanto contumaciae crimine oneratur. (5) Recenseamus nunc cetera pericula et vulnera, ut dixi, fidei ab Apostolo provisa, non carni tantum, verum etiam ipsi spiritui molestissima. Quis enim dubitet oblitterari cotidie fidem commercio infideli? Bonos corrumpunt mores confabulationes malae; quanto magis convictus et individuus us :s? (6) Quaevis mulier fidelis Dominum observet necesse est. Et quomodo potest duobus dominis deservire, Domino et marito, adde, gentili? Gentilem enim observando gentilia exhibebit, formam, exstructionem, munditias saeculares, blanditias turpiores, ipsa etiam matrimonii secreta maculosa; non ut penes sanctos officia sexus cum honore ipsius necessitatis tamquam sub oculis Dei modeste et moderate transiguntur.

205 4. (1) Sed viderit, qualiter viro officia pendat. Domino certe non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem domini sui ad impedienda fidelium studia et officia: (2) ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas; si ieiunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat; si proce-

dendum erit, numquam magis familiae occupatio obveniat. (3) Quis enim sinat coniugem suam visitandorum fratrum gratia vicatim aliena et quidem pauperiora quaeque tuguria circuire? quis nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, a latere suo adimi libenter feret? quis denique sollemnibus Paschae abnoctantem securus sustinebit? quis ad convivium Dominicum illud, quod infamant, sine sua suspicione dimittet? quis in carcerem ad osculanda vincula martyris reptare patietur? (4) Iam vero alicui fratrum ad osculum convenire? aquam sanctorum pedibus offerre? de cibo, de poculo invadere, desiderare, in mente habere? Si et peregre frater adveniat, quod in aliena domo hospitium? Si cui largiendum erit horreum, proma praeclusa sunt.

ML 1, 1292 sqq.

Matrimonii christiani laudes.

[Ib. 2, 9.]

(1) Dubitandum et inquirendum et identidem delibe- 206
randum est, an idoneus sit invectis dotalibus, cui Deus censum suum credidit. (2) Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat et confirmat oblatio et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater rato habet? Nam nec in terris filii sine consensu patrum recte et iure nubunt. (3) Quale iugum fidelium duorum unius spei, unius disciplinae, eiusdem servitutisI Ambo fratres, ambo conservi, nulla spiritus carnisve discretio. Atquin vere duo in carne una; ubi caro una, unus et spiritus. (4) Simul orant, simul volutantur et simul ieiunia transigunt, alterutro docentes, alterutro hortantes, alterutro sustinentes. (5) In Ecclesia Dei pariter utrique, pariter in convivio Dei, pariter in angustiis, in persecutionibus, in refrigeriis; neuter alterum celat, neuter alterum vitat, neuter alteri gravis est; libere aeger visitatur, indigens sustentatur; eleemosynae sine tormento, sacrificia sine scrupulo, cotidiana diligentia sine impedimento; non furtiva signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio; sonant inter duos psalmi et hymni et mutuo provocant, quis melius Deo suo cantet. (6) Talia Christus videns et audiens gaudet, his pacem suam mittit; ubi duo, ibi et ipse; ubi et ipse, ibi et malus non est.

ML 1, 1302 sqq.

De universali propagatione Christianismi.

[Adversus Iudaeos (inter 200—206) 7, 4—8.]

207 (4). .. ut Esaias dicit: *Sic dicit Dominus Deus Christo meo Domino, cuius tenui dexteram, ut exaudiant illum gentes: fortitudines regum disrumpam, aperiam ante illum portas, et civitates non claudentur illi* [Is 45, 1 sq]. (5) Quod ipsum adimpletum videmus. Cui enim dexteram tenet Pater Deus, nisi Christo Filio suo? Quem exaudierunt omnes gentes, id est cui omnes gentes crediderunt, cuius et praedicatores Apostoli in psalmis David ostenduntur: *In universa,* inquit, *terra exiit sonus eorum, et usque ad terminos terrae verba eorum* [Ps 18, 5]. In quem enim alium universae gentes crediderunt, nisi in Christum qui iam venit? cui enim et aliae gentes crediderunt? (6) *Parthi, Medi, Elamitae, et qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, et incolentes Pontum, et Asiam et Pamphyliam, immorantes Aegyptum et regionem Africae quae est trans Cyrenem inhabitantes, Romani et incolae, tunc et in Hierusalem Iudaei* [Act 2, 9 sqq] et ceterae gentes: (7) ut iam Getulorum varietates et Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini et Galliarum diversae nationes et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum et Germanorum et Scytharum et abditarum multarum gentium et provinciarum et insularum multarum nobis ignotarum et quae enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen qui iam venit regnat; utpote ante quem omnium civitatum portae sunt apertae et cui nullae sunt clausae; ante quem serae ferreae sunt comminutae et valvae aereae sunt apertae [cf. Is 45, 1 sq]. (8) Quamquam et ista spiritaliter sint intelligenda, quo praecordia singulorum variis modis a diabolo obsessa, fide Christi sint reserata; attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis Christi inhabitet.

ML 2, 610 sq.

De exteriore specie Christi,

a. [Ib. 14.]

208 (1) Discite nunc ex abundantia erroris vestri ducatum. (2) Duos dicimus Christi habitus a prophetis demonstratos totidem adventus eius praenotasse, unum in humilitate,

utique primum, cum *tamquam ovis ad victimam duci* habebat et *tamquam agnus ante tondentem sine voce, sic non aperuit os suum* [Is 53, 7]; ne aspectu quidem honestus: *Adnuntiamus* enim, inquit, *de illo sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, et non erat ei species neque gloria. Et vidimus eum et non habebat speciem neque decorem, sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, sciens ferre infirmitatem* [Is 53, 2 sqq]: scilicet ut *positus* a Patre *in lapidem offensionis* [Is 8, 14] et *minoratus ab eo modicum citra angelos* [Ps 8, 6]; *vermem* se pronuntiat et *non hominem, ignominiam hominis ct abiectionem populi* [I's 21, 7]. (3) Quae ignobilitatis argumenta primo adventui competunt sicut sublimitatis secundo; cum fiet, iam non *lapis offensionis* nec *petra scandali,* sed *lapis summus angularis, post reprobationem adsumptus* et sublimatus in consummationem [Is 28, 16]: et petra sane illa apud Danielem de monte praecisa, quae imaginem saecularium regnorum comminuet et conteret [Dn 2, 34 sqq] (4) De quo secundo adventu idem Daniel dixit: *Et ecce cum nubibus caeli tamquam filius hominis veniens, venit usque ad Veterem dierum et aderat in conspectu eius. Et qui adsistebant adduxerunt illum, et data est ei potestas regia, et omnes nationes terrae secundum genus et omnis gloria servient illi; ct potestas illius aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur* [Dn 7, 13 sq]. (5) Tunc scilicet speciem honorabilem et decorum habiturus est indeficientem supra filios hominum ; *tempestivus* enim *decore citra filios hominum. Effusa est gratia,* inquit, *in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in saecula. Accingere ensem tuum circa femur tuum, potens tempestivitate et pulchritudine tua* [Ps 44, 3 sqq], cum ct Pater postea, cum *diminuit illum modicum quid citra* ı*mgelos, gloria et honore coronavit illum, et subiecit omnia sub pedibus eius* [Ps 8, 6 8. llebr 2, 7]. *Et tunc cognoscent eum, quem pupugerunt. Et caedent pectora sua tribus ad tribum* |Zach 12, 10. Io 19, 37], utique quod retro non agnoverint cum in humilitate condicionis humanae constitutum.

MI. 2, 638 sq.

b. [De carne Christi (inter 208—211) 9, 6—10.]

(6) Denique verbis tantummodo et factis, doctrina et virtute sola Christi homines obstupescebant. Notaretur 209

etiam carnis in illo novitas miraculo habita. (7) Sed carnis terrenae non mira condicio; ipsa erat quae cetera eius miranda faciebat, cum dicerent: *Unde huic doctrina et signa ista* [cf. Mc 1,27]? Etiam despicientium formam eius haec erat vox. Adeo nec humanae honestatis corpus fuit, nedum caelestis claritatis. (8) Tacentibus apud nos quoque Prophetis de ignobili aspectu eius, ipsae passiones ipsaeque contumeliae loquuntur: passiones quidem humanam carnem, contumeliae vero inhonestam probavere. (9) An ausus esset aliquis ungue summo perstringere corpus novum, sputaminibus contaminare faciem nisi merentem? Quid dicis caelestem carnem, quam unde caelestem intellegas non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam agnoscas habes? (10) Esuriit sub diabolo, sitiit sub Samaritide, lacrimatus est super Lazarum, trepidavit ad mortem. *Caro* enim, inquit, *infirma* [Mc 14, 38]. Sanguinem fudit postremo. Haec sunt, opinor, signa caelestia. (11) Sed quomodo, inquam, contemni et pati posset, sicut et dixi, si quid in illa carne de caelesti generositate radiasset? Ex hoc ergo convincimus nihil in illa de caelis fuisse, propterea ut contemni et pati posset.

ML 2, 772 sq.

De ss. Petri et Pauli Romano martyrio.

[Adversus Marcionem (inter 207—208) 4, 5, 2.]

210 Videamus, quod lac a Paulo Corinthii hauserint; ad quam regulam Galatae sint recorrecti; quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii; quid etiam Romani de proximo sonent, quibus Evangelium et Petrus et Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt.

CV 47, 430. ML 2, 366.

De ritu baptismatis.

[De corona (211) 3, 5—7.]

211 (5) Denique ut a baptismate ingrediar, aquam adituri, ibidem, sed et aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu continamur nos renuntiare diabolo et pompae et angelis eius. (6) Dehinc ter mergitamur amplius aliquid respondentes quam Dominus in Evangelio determinavit. (7) Inde suscepti lactis et mellis concordiam praegustamus, exque ea die lavacro quotidiano per totam hebdomadem abstinemus.

ML 2, 79.

De oblationibus (sacrificiis) pro defunctis etc.
[Ib. 3, 8-10.]

(8) Eucharistiae sacramentum et in tempore victus et 212
omnibus mandatum a Domino etiam antelucanis coetibus nec de aliorum manu quam praesidentium sumimus; oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus. (9) Die Dominica ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschae in Pentecosten usque gaudemus. (10) Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur.

ML 2, 79 sq.

De signaculo Crucis.
[Ib. 3, 11]

Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem 213
aditum et exitum, ad calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quaecumque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus.

ML 2, 80.

An Christianis militia conveniat,
(«paganus» = «non militans».)
[ib. 11]

(1) Etenim ut ipsam causam coronae militaris aggrediar, 214
puto prius conquirendum, an in totum Christianis militia conveniat. Quale est alioquin de accidentibus retractare, cum a praecedentibus culpa sit? (2) Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere et in alium dominum respondere post Christum? et eierare patrem ac matrem, et omnem proximum, quos et lex honorari et post Deum diligi [cf. Ex 20; Lv 19] praecipit, quos et Evangelium [cf. Mt 10, 37] solo Christo pluris non faciens, sic quoque honoravit? (3) Licebit in gladio conversari, Domino pronuntiante [Mt 26, 52], gladio periturum qui gladio fuerit usus? Et praelio operabitur filius pacis cui nec litigare conveniet? Et vincula et carcerem et tormenta et supplicia administrabit nec suarum ultor iniuriarum? (4) Iam stationes aut alii magis faciet quam Christo? aut et Dominico die, quando nec Christo? Et excubabit pro templis quibus renuntiavit? et coenabit illic ubi Apostolo non placet? et quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit incumbens et requiescens super pilum

quo perfossum est latus Christi? (5) Vexillum quoque portabit aemulum Christi? et. signum postulabit a principe qui iam a Deo accepit? (6) Mortuus etiam tuba inquietabitur aeneatoris qui excitari a tuba angeli exspectat? et cremabitur ex disciplina castrensi Christianus, cui cremare non licuit, cui Christus merita ignis induisit? (7) Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium munium transgressione interpretanda? Ipsum de castris lucis in castra tenebrarum nomen deferre transgressio est.

215 (8) Plane si quos militia praeventos fides posterior invenit, alia condicio est; ut illorum quos loannes admittebat ad lavacrum [cf. Lc 3, 3], ut centurionum fidelissimorum quem Christus probat [cf. M< 8] et quem Petrus catechizat [cf. Act 10]; dum tamen suscepta fide atque signata aut deserendum statim sit, ut a multis actum, aut omnibus modis cavillandum ne quid adversus Deum committatur, quae nec ex militia permittuntur; aut novissime perpetiendum pro Deo, quod aeque fides pagana condixit. Nec enim delictorum impunitatem aut martyriorum immunitatem militia promittet. (9) Nusquam Christianus aliud est. Unum Evangelium et idem lesus negaturus omnem negatorem, et confessurus omnem confessorem Dei, et salvam facturus animam pro nomine eius amissam, perditurus autem de contrario adversus nomen eius lucri habitam. (10) Apud hunc tam **miles est paganus fidelis** quam **paganus est miles infidelis**. (11) Non admittit status fidei necessitates. Nulla est necessitas delinquendi quibus una est necessitas non delinquendi. Nam et ad sacrificandum et directo negandum necessitate quis premitur tormentorum sive poenarum; tamen nec illi necessitati disciplina connivet, quia potior est necessitas timendae negationis et obeundi martyrii quam evadendae passionis et implendi officii. (12) Ceterum subvertit totam substantiam sacramenti causatio eiusmodi, ut etiam voluntariis delictis fibulam laxet. Nam et voluntas poterit necessitas contendi, habens scilicet unde cogatur. Vel ipsam praestruxerim et ad ceteras officialium coronarum causas quibus familiarissima est advocatio necessitatis, cum idcirco aut officia fugienda sint, ne in delictis incidamus, aut et martyria toleranda sint, ut officia rumpamus. (13) De prima specie quaestionis etiam militiae ipsius illicitae plura non faciam, ut secunda reddatur,

ne si omni ope expulero militiam frustra iam de corona militari provocarim.

ML 2, 91 >qq.

De Primatu s. Petri.

[Scorpiace (211 vel 212) 10,9—12.]

(9) Christiano coelum ante patet quam via; quia nulla via in coelum, 215
nisi cui patet coelum; quod qui attigerit, intrabit. (10) Quas mihi potestates ianitrices affirmas iuxta romanam superstitionem, Barnum[1] quendam et Forculum et Limentinum ? Quas a cancellis ordinas potestates? (11) Si unquam legisti apud David: •*auferte portas, principes, vestras, et subleventur portae aeternae et intrabit rex gloriae* [Ps 23, 7]; si item audisti apud Amos: *equi ascensum suum aedificat in coctos et Orofusionem suam fundat in terras*» [Am 9, 6]: scito et ascensum illum exinde complanatum vestigiis Domini et introitum exinde reseratum viribus Christi nec ullam moram aut quaestionem in limine Christianis occursuram, qui non dignosci habeant illic sed agnosci, nec interrogari sed admitti. (12) Nam etsi adhuc clausum putas coelum, memento claves eius hic Dominum Petro et per eum Ecclesiae reliquisse, quas hic unusquisque interrogatus atque confessus feret secum.

CV 20, 167. ML 2, 142.

De passionibus apostolorum et de ss. Petri et Pauli sub Nerone Romano martyrio.

[Ib. 15, 2-5.]

(2) Quae tamen passos apostolos scimus, manifesta 216
doctrina est; hanc intelligo solam Acta decurrens; nihil quaero; carceres illic et vincula et flagella et saxa et gladii et impetus ludaeorum et coetus nationum et tribunorum elogia et regum auditoria et proconsulum tribunalia et Caesaris nomen interpretem non habent. (3) Quod Petrus caeditur, quod Stephanus opprimitur, quod lacobus immolatur, quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt. (4) Et si fidem commentarii voluerit haereticus, instrumenta imperii loquentur, ut lapides Jerusalem. Vitas Caesarum legimus: orientem fidem Romae primus Nero cruentavit. Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci adstringitur. (5) Tunc Paulus civitatis Romanae consequitur nativitatem, cum illic martyrii renascitur generositate.

CV 20, 178. ML 2, 151.

[1] *Kigaltius:* lanum.

De Septimio Severo (193—211) Christianorum amico.

[Ad Scapulam (212) 4, 8—9.]

217 (8) Ipse etiam Severus, pater Antonini, Christianorum memor fuit. Nam et Proculum Christianum, qui Torpacion cognominabatur, Euhodeae[?] procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit et in palatio suo habuit usque ad mortem eius: quem et Antoninus optime noverat lacte christiano educatus. (9) Sed et clarissimas feminas et clarissimos viros Severus sciens huius sectae esse, non modo non laesit, verum et testimonio exornavit et populo furenti in nos palam restitit.

ML 1, 703.

De «Legione fulminatrice».

[Ib. 4, 10.]

218 Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione Christianorum militum orationibus ad Deum factis imbres in siti illa impetravit. Quando non geniculationibus et ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsae? Tunc et populus acclamans Deo deorum, qui solus potens, in lovis nomine Deo nostro testimonium reddidit.

ML 1, 703.

De Praxea modalista et antimontanista.

[Adversus Praxean (post 213) 1, 4—10]

'218 bis (4) Sed enim ipse [scii, diabolus] potius a primordio mendax est, et si quem hominem de suo subornaverit ut Praxean[1]. (5) Nam iste primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit Romanae humo, <homo>[2] et alias inquietus, insuper de jactatione martyrii inflatus ob solum et simplex et breve carceris taedium; quando et si corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset dilectionem Dei non habens, cuius charismata quoque expugnavit. (6) Nam idem tunc episcopum Romanum, agnoscentem iam prophetias Montani, Priscae, Maximillae et ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiae et Phrygiae inferentem,

[1] Sunt qui dicant Praxean a Tertulliano vocari Callistum Romanum. Vide *Kroymann,* Tertullianus adv. Praxean p. vm (Tübingen 1907, Mohr). *G. Esser,* Wer war Praxeas? (Bonn 1910, Georgi) contendit Praxean eundem fuisse atque Epigonum Noeti discipulum.

* Ita *Kroymann* CV 47, 228.

falsa de ipsis prophetis et Ecclesiis eorum asseverando et praedecessorum eius auctoritates defendendo, coegit et litteras pacis revocare iam emissas et a proposito recipiendorum charismatum concessare. (7) Ita duo negotia diaboli Praxeas Romae procuravit, prophetiam expulit et haeresim intulit; Paracletum fugavit et Patrem crucifixit. (8) Fruticaverant avenae Praxeanae hic quoque, superseminatae dormientibus multis in simplicitate doctrinae; traductae dehinc per quem Deus voluit etiam evulsae videbantur. Denique caverat pristinum dottor de emendatione sua; et manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est. Exinde silentium. (9) Et nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio disiunxit a Psychicis. (10) Avenae vero illae utique tunc semen excusserant. Ita aliquamdiu per hypocrisin subdola vivacitate latitavit et nunc denuo erupit. Sed et denuo eradicabitur, si voluerit Dominus in isto commeatu; si quo minus, die suo colligentur omnes adulterae fruges et cum ceteris scandalis igni inexstinguibili cremabuntur.

CV 47, 227 sq. ML 2, 155 sq.

De edicto paenitentiali (Callisti vel Agrippini?).

[De pudicitia (inter 217—222) 1, 6—10.]

(6) Audio etiam edictum esse propositum, et quidem 219
peremptorium. Pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum, dixit: »Ego et moechiae et rornicationis delicta paenitentia functis dimitto.« k7) O edictum, cui adscribí non poterit *Bonum Factum!* (8) Et ubi proponetur liberalitas ista? Ibidem, opinor, in ipsis ' uiumum ianuis, sub ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi paenitentia promulganda est, ubi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia, quo cum spe eius intrabitur. (9) Sed hoc in Ecclesia legitur et in Ecclesia pronuntiatur, et virgo est. Absit, absit a sponsa Christi tale praeconium l Illa, quae vera est, quae pudica, quae sancta, carebit etiam aurium macula. Non habet, quibus hoc repromittat, et si habuerit, non repromittit, quod et terrenum Dei templum citius spelunca latronum appellari potuit a Domino [cf. Mt 21, 13] quam moechorum et fornicatorum. (10) Erit igitur et hic adversus Psychicos titulus, adversus meae quoque sententiae retro penes illos societatem, quo magis hoc mihi in notam levitatis

obiectent. Nunquam societatis repudium delicti praeiudicium.

CV 20, 220. ML 2, 980 sq.

Contra matrimonia clandestina.

[Ib. 4, 4]

220 Ideo penes nos occultae quoque coniunctiones, id est non prius apud Ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur, ne inde consertae nuptiae obtentu matrimonii crimen eludant.

CV 20, 225. ML 2, 987.

De Primatu Petri.

[Ib. 21, 9-13.]

221 (9) De tua nunc sententia quaero, unde hoc ius Ecclesiae usurpes: si, quia dixerit Petro Dominus: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, tibi dedi claves regni caelestis;* vel: *Quaecumque alligaveris vel solveris in terra, erunt alligata vel soluta in caelis* [Mt 16, 18 sq], idcirco praesumis et ad te derivasse solvendi et alligandi potestatem, id est ad omnem Ecclesiam Petri propinquam? (10) Qualis es, evertens atque commutans manifestam Domini intentionem personaliter hoc Petro conferentem? *Super te,* inquit, *aedificabo Ecclesiam meam,* et *dabo tibi claves,* non Ecclesiae, et, *quaecumque solveris vel alligaveris,* non quae solverint vel alligaverint. (11) Sic enim et exitus docet. In ipso Ecclesia exstructa est, id est per ipsum, ipse elavem imbuit. Vide quam: *Viri Israelitae, auribus mandate quae dico: lesum Nazarenum, virum a Deo vobis destinatum* [Act 2, 22] et reliqua. (12) Ipse denique primus in Christi baptismo reseravit aditum caelestis regni [cf. Aci 2, 38], quo solvuntur alligata retro delicta et alligantur quae non fuerint soluta, secundum veram salutem; et Ananiam vinxit vinculo mortis [cf. Aci 5, 3 sqq] et debilem pedibus absolvit vitio valetudinis [Act 3, 7]. (13) Sed et in illa disceptatione custodiendae necne legis primus omnium Petrus Spiritu instinctus et de nationum vocatione praefatus et *nunc,* inquit, *cur tentatis Dominum de imponendo iugo fratribus, quod neque nos neque patres nostri sufferre valuerunt? Sed enim per gratiam lesu credimus nos salutem consecuturos sicut et illi* [Act 15, 10 sq].

CV 20, 269 sq. ML 2, 1025 sq.

MINUCIUS FELIX scripsit ante 197?

Contra falsas criminationes de Christianis.

[Octavius 28, 1—10 et 29, 1.]

28. (1) Quam autem iniquum sit, de incognitis et in- 222
exploratis iudicare, quod facitis, nobis ipsis paenitentibus credite. (2) Et nos enim idem fecimus et eadem vobiscum quondam adhuc caeci et hebetes sentiebamus, quasi Christiani monstra colerent, infantes vorafent, convivia incesta miscerent, nec intellegebamus ab his fabulas istas semper ventilari et numquam vel investigari vel probari, nec tanto tempore aliquem exsistere qui proderet, non tantum facti veniam, verum etiam indicii gratiam consecuturum: malum autem adeo non esse, ut Christianus reus nec erubesceret nec timeret, et unum solummodo, quod non ante fuerit, paeniteret.

(3) Nos tamen cum sacrilegos aliquos et incestos, 223
parricidas etiam defendendos et tuendos suscipiebamus, hos nec audiendos in totum putabamus, nonnumquam etiam miserantes eorum crudelius saeviebamus, ut torqueremus confitentes ad negandum, videlicet ne perirent, exercentes in his perversam quaestionem, non quae verum erueret, sed quae mendacium cogeret. (4) Et si qui infirmior malo pressus et victus Christianum se negasset, favebamus ei, quasi eierato nomine iam omnia facta sua illa negatione purgaret. (5) Agnoscitisne eadem nos sensisse et egisse, quae sentitis et geritis? Cum si ratio non instigatio daemonis iudicaret, <essent> urgendi magis, non ut diffiterentur se Christianos, sed ut de incestis stupris, de inpiatis sacris de infantibus immolatis faterentur. (6) His enim et huiusmodi fabulis idem daemones ad exsecrationis horrorem imperitorum aures adversus nos referserunt. Nec tamen mirum, cum hominum fama, quae semper insparsis mendaciis alitur, ostensa veritate consumitur, sit et negotium daemonum; ab ipsis enim rumor falsus et seritur et fovetur.

(7) Inde est quod audire te dicis, caput asini rem 224
nobis esse divinam. Quis tam stultus, ut hoc colat! Quis stultior ut hoc coli credat? Nisi quod vos et totos asinos in stabulis cum vestra vel Epona consecratis et eosdem asinos cum Iside religiose decoratis, item boum capita et capita vervecum et immolatis et colitis, de capro etiam

et homine mixtos deos et leonum et canum vultibus deos dedicatis. (8) Nonne et Apin bovem cum Aegyptiis adoratis et pascitis? Nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodillis, beluis ceteris et avibus et piscibus, quorum aliquem deum si quis occiderit, etiam capite punitur. (9) Idem Aegyptii cum plerisque vobis non magis Isidem quam ceparum acrimonias metuunt, nec Serapidem magis quam strepitus per pudenda corporis expressos contremescunt. (10) Etiam ille qui de adoratis sacerdotis virilibus adversum nos fabulatur, temptat in nos conferre quae sua sunt. . . .

225 29. (1) Haec et huiusmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere est: ea enim de castis fingitis et pudicis, quae fieri non crederemus, nisi de vobis probaretis.

Ed. *y. P. Waltzing* (Louvain 1903) 127 sqq. CV 2 (ed. *C. Halni),* 40 sqq. ML 3, 327 sqq.

DIO CASSIUS obiit circa 230.

De Flaviis et Glabrione sub Domitiano martyribus.

[Historia Romana 67, 14.]

226 (1) 'Ev toútlu tui xpóvtu f] ôôôç f] òtto Zivoéo<r>iç èç TIouTeôXouç céfoucia, XiÔotç èffTopéoôr]. Kqv tw atiTtù t-ret dXXouç T€ ttoXXoùç Kaì tòv «PXáoutov <tòv> KXqpevra ÚTraTeúovTa, KCtínep àvetptòv ôvra, Kai Yuva'K0t Ka'l aÙTqv ouTfevf) éauToû (PXaouiav AoptTÍXXav €X0VTa› xarécrcpaíev ó Aopitiavóç. (2) 'EmivéxOr) òè àpcpoîv CfKXripa àOeÔTqToç, ùcp' rjç Kai à'XXot èç rà tüjv ìouòaiwv F|0i| èEoKéX-Xovreç ttoXXoì KareòiKctcfOncrav. (3) Kai oi pèv àrréôavov, oi òè twv foûv oùfftwv è<JT€pf)0n<Tav, f] ôèAoptTÎXXa úrrepiupícrOr) pôvov eiç TTavôarepiav. (4) Tòv òè òri

226 (I) Iisdem temporibus ea via, quae Sinuessa Puteolos ducit, lapidibus strata est. Eodem anno Domitianus cum alios multos, tum vero Ffavium Clementem consulem, etsi is consobrinus eius erat ac Flaviam Domitillam, et ipsam Domitiani consanguineam, uxorem habebat, morte, affecit, (2) illato ambobus crimine impietatis in deos; quo crimine et plures alii, qui ad mores ludaeorum aberraverant, damnati sunt. (3) Quorum pars occisa est, pars spoliata facultatibus. Domitilla tantummodo in Pandateriam relegata est.

rXa^piwva tòv pera TOûTpaiavoû âpEavra, KaTrpfO-pq0évra Ta Te âXXa, Kai oía oi ttoXXoî Kai ôti Kai Orjpioiç èpaxeTO, ánéxreivev. (5) 'Ecp' ûj trou Kai tò pàXurra ôpYqv aÙTùj virò cpOôvou ëcrxtv, ôti ÛTtaTeùovTa aÙTÔv, èç tò 'AXpavòv ènì tò NeaviCTKeùpaTa wvopaopéva KaXétfaç, Xéovra àiroKTeîvat péfav rivavKaffe. Kaì ôç où póvov oùbèv èXupàv0r), àXXà Kai eùOToxuÛTaTa aÙTÔv KaTetpyaoaTO.

Ed. *U. Ph. Buissevain* 3 (Berlin 1901, Weidmann), 181.

De «Legione fulminatrice».

[In excerptis Xiphilini 71, 8.]

(1) MapKopâvouç pèv ouv Kai 'laCuYaç noXXoîç 227
Kai peTÔXotç ôywcti Kai Kivbùvotç MàpKoç ùnéTaEev. (2) 'Eni òè toùç KaXoupévouç Kouâôouç Kai rrôXepoç aÙTtî) ffuvéœrr] péfaç Kai viKr) napctôoEoç eÙTUxf|0q, pâXXov òè napà 0eoû èòwpf|0r]. KivôuveùffavTaç Y«p èv Tr) pàxq toùç 'Pwpaiouç napaòoSÓTaTa tò 0eîov èSécrwffe. (3) Ku-KXwffâvTwv Yàp aùroùç twv Kouctôwv èv tôttoiç èmTrjôeioiç, truvaCTrioavTeç oi 'Pwpaîoi npo0ùpwç rjYwviiovTO- Kai oi pàpfiapoi Tqv gèv pàxnv ènécrxov› npo<TÔOKf|cravTéç ffcpaç £qôiwç urrà Te toû Kaûpa TOç Kai ûttô toû ôitpouç aipqcreiv' navra òè Tà néptS ôiaXaflôvTeç àtrécppaiav, ônwç pqòapó0ev ùòwp Xápwfft. TToXù Y«p Kai tw nXf|0ei TrepirjiTav. (4) Twv

(4) Glabrionem quoque, qui cum Traiano magistratum gesserat, accusatum cum de aliis, tum de illis, ob quae pleri que deferebantur, et quod cum bestiis pugnavisset, interfici iussit. (5) Ea enim de causa praesertim propter invidiam ei infensus erat. Nam cum ipsum, consulem, in Albanum vocasset ad luvenalia coegissetque immanem leonem occidere, Glabrio non solum a leone laesus non est, sed eundem etiam directis gnaviter ictibus confecit.

(1) Igitur Marcus multis magnisque proeliis et periculis 227
Marcomannos et Iazygas subegit. (2) Post haec bellum ei magnum instructa acie fuit cum iis, qui Quadi appellantur: quo in bello victoria praeter spem vel potius dei beneficio feliciter consecuta est, quando Romanos pugnantes ex periculo, in quo versabantur, numen divinum mirabiliter liberavit. (3) Erant a Quadis circumsepti in locis opportunis; cumque constipatis clipeis fortiter pugnarent, barbari intermittere proelium coeperunt, sperantes eos ipso iam aestu et siti venturos in potestatem; interim circumiacentia loca omnia sic munimentis concluserunt, ut aqua haberi nulla ex parte posset. Nam numero erant multo plures. (4) Hic Romani in summis

ouv 'Pwpaiwv èv rravrì kcikoO, Kai èK toû KapÓTOu Kai ¿k twv TpaupáTwv, toû Te f)Xiou Kai toû b'upouç fevopévwv. Kai pr|T€ nàxeoôai btà TaÛTa pf)Te xatpñaaí ni] buvapévwv, àXX' èv Te tí) Tctéei Kai toîç tôttoiç èffTqKÔTwv Kai KaTaKatopévwv, vécpr) noXXà èSaicpvqç auvébpape, Kai ôeTÔçtroXùç oûk àûeei KaTeppâ-fq. (5) Kai fàp toi Xôtoç ¿xe,' 'Apvoûcpiv Tiva pccfov ÁrfúnTiov, ffuvóvTa Ttp MápKW, aXXouç Té Tivaç baiuovaç Kai tòv 'Epprjv tòv àéptov òti p.óXt(JTa pa-fYaveiaiç Tiffìv èiriKaXéoauOai Kaì bi' aÙTWv tòv òpfìpov èniffnàcraaQai.

L. c. 3, 259 sq.

HIPPOLYTUS ROMANUS obiit 235.

Contra Callistum ep. Romanum (217—222).

[Philosophumena 9, 12.]

*228 1. (1) OiKérriç èró^xave Kapnotpópou tivôç àvbpôç irtOTOÛ ôvtoç èK Trjç Kat'aapoç oÎKÎaç. (2) Toùtw ó Kaptrocpôpoç, are brj wç TriOTÚj, ÎIP a °ùk ôXiyov KaTeniœreuffev, ètraYYetXà.uevoç Képboç trpoffoicreiv èK npayMareiaç TpaireitTtKqç' ôç Xapwv Tpáneíav éTrexeipnuev èv tí) XeYOgévi] menavi] TtouTtXiKri, ib oùk óXófat napaûfjKat Tip XPÓvw émcTreú0r]crav imo xnpuùv xaì àbeXtpwv TrpoffxÚ' pari toû KapTToepópou. (3) 'O bè èSatpavioaç tò iravra rjTTÓpei. Où TaÛTa trpâEavroç oùk ëXirrev ôç arraTfeiXq

difficultatibus versari, cum et labore et vulneribus, et ardore solis ac siti vexarentur, nec ob eas res aut pugnare possent aut alio secedere, sed in acie suis quisque locis stantes urerentur. Tum vero multae nubes derepente ita coactae sunt, ut maximus imber ceciderit non sine dei beneficio. (5) Fertur enim Arnuphis quidam magus Aegyptius, qui cum Marco erat, Mercurium praesertim aerium aliosque daemonas quibusdam artibus magicis invocavisse ac per eos pluviam elicuisse.

228 1. (1) Servus erat Carpophori cuiusdam viri fidelise familia Caesaris. (2) Carpophorus ei, quippe fideli, pretium non parvum concredidit, iussitque eum sibimet lucrum parare ex argentaria: qui accepto pretio argentariam instituit in piscina, quae vocatur publica, cui temporis progressu non parva deposita a viduis et fratribus concredita sunt praetextu Carpophori. (3) Is autem omnibus consumptis in angustiis erat. Qui cum ea fecisset, non defuit, qui Carpophore renun-

tú) Kaptrocpópu)' ó òè ë<prj ànaneiv Xô'fouç nap' aÙTOÛ. (4) Tauxa ouviòmv ó KàXXiOTOç Kai tòv napa toû òecffiÓTOu kìvòuvov ûcpopûipevoç, ànéòpa Tf)V cpirpiv Karà QáXaaaav troioûpevoç ôç eûpwv rrXotov èv tû» TîôpTw ëroipov rrpôç dva'fuj'frjv, ôttou èTÛ-fxave ttXéov, àvépq irXeu-ffôpevoç. (5) 'AXX' oûôè outuuç Xaèeîv òeòóvqTaC où ïàp f-Xnrev ôç àtrarfeiXq tûj Kapnocpópiu tò Teyevimévov. (6) 'O òè ènicœràç Katà tòv Xipéva èireipâTO ètti tô itXoîov ôpuâv KaTà <tô> pepriwpéva' toûto òè ity é<TTÔç èv pécriu tû) Xtpévt. (7) Toû òè nopOpéaiç PpaôûvovTOç, ìòtbv Ttóp-PU)06V Ó KàXXlCTTOÇ TÒV òe<J1TÓTr|V, ûiv èv tû; ttXoîu) Kai •fvoùç èauTÔv cruveiXf¡cp0ai, r|cpeiòr)cre toû Cfjv, Kai ëaxaTa TaÛTa Xoyicrâpevoç èppupev èaurèv eiç Tf)v 0áXaffcrav. (8) O'i òè vaÛTat KaTanr|ôf|cravTeç eiç tù OKatpq cÎKOVTa aÙTÔv àveiXovTO, tû)v òè òtto Tfjç Tfjç peyâXa Poujvtujv ' Kai outujç tû) òeatrÓTq irapaôo0eiç ètravfixQn eiç Trjv'Pw|ir]v, ôv ó ôeffTrÔTqç eiç triOTpivov KaTé0eTO.

2. (1) Xpóvou òè ôieX0ôvToç, tbç cruppaívei TÍveaOat, 229
TrpoaeX0ôvTeç óòeXqpoi napeKáXouv tòv Kapiro<pópov, ôttwç è£a-fófq Trjç KoXâoetuç tòv òpatrèTqv, cpàcTKOVTeç aú-tòv ópoXoyeìv èxeiv napa noi XPHMa ànoKeipevov. (2) ‘O òè Kaptrocpôpoç, tbç eûXafriç, toû pèv ìòiou èXeyev

tiaret; hic autem dixit se rationem reposcere ab eo. (4) Harum rerum conscius Callistus et periculum a domino instans suspicatus, se abstulit fugam ad mare versus faciens: qui cum navem in Portu invenisset ad exeundum expeditam, profecturus, quo illa erat profectura, ascendit. (5) Sed ne sic quidem latere potuit; non enim defuit, qui renuntiaret Carpophoro, quae facta erant. (6) Is autem astans ad portum conabatur in navem ferri nuntium secutus, ea autem collocata erat in medio portu. (7) Portitore autem morante Callistus, qui e longinquo conspexit herum, cum esset in navi atque cognovisset se esse captum, vitam abiecit et haec extrema esse putans se in mare praecipitavit. (8) Nautae autem, postquam in scaphas desiluerunt, invitum eum eripuerunt, dum ii, qui in terra erant, magna voce clamabant: et in hunc modum hero traditus Romam reductus est, quem herus in pistrinum dedit.

2. (1) Tempore autem elapso, ut forte evenit, fratres 229
accedentes Car-pophorum adhortabantur, ut poenae eximeret fugitivum, dicentes confiteri eum se pecuniam apud quosdam conditam habere. (2) Carpophorus autem, utpote pius, suam rem se omittere dixit, deposita autem sibi curae esse

àcpeiòeìv, twv òè TtapaOqKdiv cppovTÍIetv (noXXoì fàp aùttù àneKXatovTO Xé'fovreç, òri tw aÙToù trpocrxÀf10111 èniareutTav TtùKaXXicrTUJ, tì èireTucTTeÙKeicrav), Kaì treicrôeiç èKéXeuaev èSa'fafeìv aÙTÒv. (3) 'O òè pqòèv èxwv ÒTtoòiòóvat Kaì rtàXtv ànoòiòpàffKeiv pr] ôuvâpevoç òià tò q>poupeì<T0ai, réxvnv Oavarou ètrevóqae, Kaì Ea(Jf3àTw ffKiiipâpevoç àniévai tbç ènì xpewcrraç, úíppncrev ètri Tqv (Tuva'fwniv tûiv 'Io li-baiwv auvnYpévwv, Kaì ffTàç KaTetTraaiaiev aÙTiìiv. (4) Ot òè KaTacrratfiaffôévTiç *vrt'* aÙTOÛ, êvvPpicravTeç aÙTÒv Kaì TTXrvfàç èpcpopr)ffavT€ç ëtTupov ètri tòv «boucTKiavóv, ëîrapxov ôvTa Trjç rroXeuiç. (5) 'AtreKpivavro òè TÓÒe''Pai-paioi (Hivexwpntfav rjpîv toùç TtaTpdiouç vôpouç òqpocna avafivtiiOKeiv, oùtoç òè ènetoeX0àiv èKuiXue KaTaOTaCTtáíaiv qpâiv, cpáffKuiv eïvai XpiffTiavôç. (6)Toû òè <t>ouffKiavoû trpò PrjpaTOç Tu-fxàvovToç Kai toîç ùn' 'louôaiwv Xefo-pévoiç KaTà toû KaXXicTTOu à-favaKTOûvToç, oùk ëXttrev ó ànarfeiXaç tûi Kaptrocpópui tù Ttpaffoôpeva. (7)'O òè fftreûcraç ètri tò pñpa toû énàpxou êfïôa Aéopai, KÙpte OouffKiavé, pr) où aÙTiû Ttiareue, où yáp èOTi Xptanavôç, à<poppf]v òè IrjTtî 0avÓTOu xP'ÎpaTÛ pou troXXà àcpaviaaç, diç átroóeíîu). (8) Tûiv òè 'louòaiuiv ûnopoXqv toûto vopiffâvTtuv, uiç ërjToûvTOç toû Kaptrocpôpou Taùnj Trj npocpàaet éEtXé<J0at aÙTÒv, pâXXov éTri<p0ôvaiç Karepouiv toû

(multi enim flentes ei dicebant, se eius praetextu concredidisse Callisto, quae concrediderant) precibusque motus iussit eum educi. (3) Ille autem, cum nihil haberet quod restitueret, et iterum aufugere non posset, quia custodiebatur, artificium mortis commentus est, et Sabbato simulans se ad debitores ire, ruit ad conventum ludaeorum congregatorum, et astans turbam inter eos faciebat. (4) Illi autem turbati ab eo con-tumeliis verberibusque eum affectum truserunt adFuscianum, praefectum urbis. (5) Responderunt autem haecce: Romani nobis concesserunt patrias leges publice recitandas; iste vero ad nos ingressus impediebat nos obturbans, dictitans se esse Christianum. (6) Fuscianus autem, cum pro tribunali esset et per ea, quae a Iudaeis dicebantur, in Callistum irasceretur, non defuit, qui Carpophoro res gestas renun-tiaret. (7) Is autem ad tribunal praefecti festinavit clamavitque: Peto, domine Fusciane, ne tu ei fidem habeas, non enim Christianus est, ansam vero mortis quaerit, postquam pecu-niam mihi magnam perdidit, sicuti probabo. (8) Iudaei autem, cum hoc fraudem esse arbitrarentur, quasi Carpo-phorus hoc praetextu eum liberare studeret, infestius etiam

énápxou. (9) 'O bè KivrjOeiç ûn' oùtwv, paaTVfwtfaç aÙTÒv èbwicev eiç péTaXXov Eapboviaç.

3. (1) Mera xpóvov bè èrépwv àcci ôvtwv papTÙpwv, ÔeXricracra »l MapKia ëpyov n œfaôôv épyácracrflai, outra tpiXôûeoç naXXaKf] Koppóbou, TrpocncaXetfapévr] tòv pctKÓpiov Où1kropa, ôvTa èiriffKOnov Trjç 'EKKXqtriaç kcit' èxeìvo Kaipoû, émipiÚTa, Tiveç eiev èv Eapbovia paptupeç. (2) 'O bè TràvTwv àvaboùç tò òvógara, tò toû KaXXiffTOu oùk èbtuKev, eibwç tò TeToXpqpéva trap' aÙTOÛ. (3)Tuxoûcra oùv Trjç àEiæCTeujç f] MapKia napà toû Koppôbou, bíbuucTi Tf)v ànoXùaipov èmaToXi^v 'YaKivôw tivî anabovri TipecrpuTepiy, ôç Xapùv biéirXeuffev eiç ti)v Xapboviav, Kai tmoboùç tôi kot' ékcìvo Kaipoû Trjç xwpaç èTTiTponeûovTi ànéXuffe toùç papTupaç nXqv toû KaXXitfTOu. (4) 'O bè TOvuîreTwv Kai baKpûtuv ÎKéreue Kai aÙTÔç Tuxeîv ôttoXùO'sujç. (5) AutfuHrqQeiç oùv ó 'Yôkivûoç àSioî tòv ètrirpoTtov <ànoXùeiv>, cpâtfKwv Opéipaç eîvai MapKÎaç, Taaffôpevoç aÙTW tò ókivòuvov' ó bèTreiaéeiçàrréXucreKaì tòv KáXXiffTov. (6) Où Trapayevogévou ó OùÎKTwp návu ¡íx^o èrti tôi Y6Y0VÓTI, àXX' ènei eùanXafxvoç fjv, iqaûxaae· tpuXao'cropevoç bè tòv òtto ttoXXûiv ôveibov (où Yàp r)v paKpàv tò ùtt' aÙTOÛ TeToXpripéva), ën bè Kai toû Kapnoçpôpou àvTinitTTOVTOç,

praefectum inclamabant. (9) Is autem ab iis motus, flagellis eum caesum tradidit in metallum Sardiniae.

3. (1) Tempore autem elapso, cum alii illic essent martyres, Marcia volens facinus aliquod bonum facere, quippe quae Commodi erat pellex Dei amans, arcessivit beatum Victorem, qui illo tempore episcopus Ecclesiae erat, et sciscitabatur, quinam in Sardinia essent martyres. (2) Is autem cum omnium nomina traderet, Callisti non dedit, quia novit eius conatus. (3) Marcia igitur compos facta sui voti per Commodum dimissionis litteras dat Hyacintho, spadoni cuidam presbytero, qui acceptis litteris in Sardiniam transnavigavit, et postquam eas illi, qui tunc temporis ei terrae praeerat, tradidit, dimisit martyres excepto Callisto. (4) Is autem genua flectens lacrimansque supplicabat, ut et ipse dimissionem acciperet. (5) Hyacinthus igitur precibus commotus postulat, ut praeses eum <dimittat>, dictitans se altorem esse Marciae; stipulans ei securitatem; ille autem persuasus dimisit et Callistum. (6) Qui cum adesset, Victor molestissime ferebat quae facta erant, quoniam autem misericors erat, quietum se tenuit; cavens vero probra a multis facienda (non enim longo intervallo aberant eius conatus), cum etiam

Trépnei aÙTÒv KaTapéveiv èv'AvOetw, ôpiffaç aÙTÒi pqvtaìóv ti éKTpocpriç.

231 4. (1) Me0' ou Koipqffiv Zecpupîvoç auvapâpevov aÙTÔv axwv npôç rr)v KaraffTaffiv toû KXqpou, èTÎpqcre tw ibitu KaKiû, Kai toûtov peToefcq-wv (forò toû 'Avûeiou eiç tò KOipnT'ÍP'OV Kcrrécrrriaev. (2)rQi àei auvùjv Kai, KaOwç qrôàffaç TrpoeîiTOV, ûttoKpiaei aÙTÔv ôeparreùuuv, èEqcpàviO'e pi'lTe Kpîvai tò Xeyopeva buvápevov pf|Te vooûvTa ttjv toû KaXXiUTOu éniflouXf|V, travra aÙTiù npôç & qòeTO ôpi-Xoûvtoç. (3) OÜTiu pera Tiqv toû Zecpupivou TeXeuTqv vopiimv TeTUXHKévai ou èûqpâTO, TÒvZapéXXiov cnréwcrev ibç pf) tppovoûvTa ôpûûç, beboïKiùç épè Kai vopiZwv oütw bùvaoOai ànoTpitpaffêai Tqv npôç tôç 'ÉKKXqtfiaç KaTqfopiav, ûbç pq dXXoTpiujç tppovwv. (4) 'Hv oûv TÔrjç Kai ttavoûpToç Kaì èm XPÔvi» (Tuviipnaffe noXXoûç. (5) 'Exmv bè Kaì tòv iòv èfKeipevov èv Trj Kapbia, Kai eùûéwç pqbèv cppovmv, apa bè Kai aiboùpevoç tò diXqÛfi Xéyeiv, bià tò bqpoaia f)pîv óvetbííovra eitreiv «AíGeoí écrre»' àXXà Kaì bià tò òtto toû ZapeXXiou ffuxvcùç KaTiyfopeîaOai <bç trapapóvra tî]V npwTqv TtícTTtv, ètpeûpev aïpeffiv TOiávbe, Xéyujv tòv Aófov aÙTÒv eìvai Yióv, aÙTÒv Kaì TTarepa òvópan pèv KaXoùpevov, èv bè ov tò ÏTveûpa àbiaipetov' oùk aXXo eìvai

Carpophorus adversaretur, dimittit eum commoraturum Antii, definito ei menstruo aliquo ad victum.

231 4. (1) Cuius post obitum Zephyrinus, consecutus eum socium et ministrum ad regendum clerum, ornavit eum suo damno, et Antio traductum in coemeterio constituit. (2) Cui cum semper adesset, et sicuti modo antea dixi, simulate eum coleret, perdidit virum, qui neque dicta iudicare poterat, neque Callisti insidias sentiebat, quippe qui omnia cum eo colloquebatur, quae illi grata erant. (3) Sic post Zephyrini obitum arbitratus se esse nactum quod venabatur, Sabe llium extrusit, utpote non recte sentientem, timens me et arbitrans se in hunc modum abstergere posse criminationem apud Ecclesias, quasi non aliena sentiat. (4) Erat igitur praestigiator et ad fraudem acutus et tempore procedente multos secum abripuit. (5) Cum autem et virus cordi insitum haberet nihilque recte sentiret, simul vero etiam verecundaretur vera dicere, propterea quod coram populo nobis convicians dicebat: «Dithei estis»; verum etiam propterea quod a Sabellio continenter accusabatur, tamquam primam fidem reliquisset, adinvenit talem quandam haeresim, dicens Logum ipsum esse Filium, eundem etiam Patrem nomine quidem vocatum, revera

TTaTépa, *âXXo* òè Yíóv, ëv òè Kaì tò avrò ínrápxeiv' Kaì tò iTctvTa fépeiv toû 0eíou TTveùpaToç tó Te âvw Kaì kótid ' Kai eïvai tò èv ttJ TTapOéviu ffapKiuûèv TTveûua oùx ëTepov trapa tòv TTaTépa, dXXà èv Kaì tò aÙTÓ. (6) Kai toûto eïvai tò eïpqpévov' «Où mcrreûeiç on èyuj èv tiî› TTaTpi Kaì ó nanfa èv ègoi;» [lo 14. 11.] Tò pèv fàp pXetrôpevov, ôtrep èffTÎv àv0pu)troç, toûto eïvai tòv Yíóv, tò òè èv tój Yiw xujPrl0£v TTveûpa toûto eïvai tòv TTaTépa' où yáp, <pr)<rív, èpiij òùo 0eoùç, TTaTépa Kai Yíóv, àXX' èva. (7) 'O •fàp èv aÙTiìi yevôpevoç TTarrip TrpoaXapôpevoç ti'jv (TapKa èOeotroiqcrev *ëvùjcyaç* éauTw, Kaì ètroiqffev èv, tbç KaXeì(T0ai TTaTépa Kaì Yiòv èva ©eóv, Kaì toûto èv òv irpócrtutrov jif) Òóvaa0ai eïvai òùo, Kai oütujç tòv TTaTépa ffuptrerrov0évai tój Yiw. (8) Où fàp 0éXei Xéyeiv tòv TTaTépa TreTrov0évai Kai ëv eïvai irpócrunrov, <ibç> èKCpu-ftiv rpv eiç tòv TTaTépa pXaffcpqpíav ó àvôrjTOç Kaì ttoikîXoç, ó avio kótw ffKeòàiwv pXafftpqpiaç, 'iva póvov Kara Trjç àXqûeiaç Xéyeiv ÒOKt), troTè pèv eiç tò XaPeXXiou òóypa èptritmjuv, troTè òè eiç tò OeoòÓTOu oùk aìòerrai.

5. (1) ToiaÙTa ó yôqç ToXprio'aç auveOTricraTO òiòaOKa- 232
Xeìov Kara Trjç 'EKKXqaiaç oütuuç ôiôaSaç, Kai TrpiôTOç rà Ttpôç tôç qôovàç toîç àv0pdmoiç Ouïxwpeîv ètrevôqffe,

autem unum esse Spiritum indivisum; non aliud esse Patrem, aliud Filium, sed unum et idem esse, omniaque esse repleta divino Spiritu et superiora et inferiora, Spiritumque in Virgine carne indutum non esse aliud atque Patrem, sed unum idemque. (6) Et hoc esse id quod dictum est: *Non credis, quia ego in Patre et Pater in me este*! Visibile enim, quod quidem est homo, Filium esse, Spiritum autem, qui in Filium cesserit, esse Patrem; non enim, inquit, profitebor duos deos, Patrem et Filium, sed unum. (7) Pater enim, qui in eo exsistit, carnem postquam assumpsit, deificavi! sibi unitum et fecit unum, ita ut Pater et Filius vocetur unus Deus, et hanc personam, cum una sit, non posse esse duas, et sic Patrem compassum esse cum Filio. (8) Non enim vult dicere Patrem esse passum unamque esse personam, ut effugiat blasphemiam in Patrem insipidus iste vaferque, qui sursum deorsum spargens blasphemias, modo ut contra veritatem loqui videatur, tum in Sabellii doctrinam incidens, tum in Theodoti non srubescit.

5. (1) Talia conatus praestigiator ille scholam constituit 232
adversus Ecclesiam ita docendo, et primus ea, quae ad voluptates faciunt, hominibus concedere ausus est, dicens omnibus

Xéywv nâffiv úrr' aÙTOÛ à<piea0at àpapTÎaç. (2) ‘O yàp rrap' èrépw tivî CTuvayôpevoç Kaì Xefôpevoç Xpicrriavôç eï ti âv àpàpTq, cparriv, où XofíZerai aÙTW q àpapria, *ei* Trpocrbpâpoi tt) toû KaXXidTOu crx°^Û- (8) Où T(î) ôpw àpeffKÓpevoi noXXoì ffuveiòqffiv TteirXqYÔTeç âpa té Kaì òtto ttoXXwv aipéffewv àrropXq0évTeç, Tivèç òè Kaì ètri KaTa^vibaei èKpXryroi Tqç 'EKKXqaiaç ùtp' fjpwv yevopevoi, Ttpooxwpf|0'avTeç aÙTOîç èirXriôuvav tò òiòaffKaXeìov aÙTOÛ. (4) Oûtoç èòoy-páTirrev ôttwç ei ènicTKOTroç ápápToi ti, ei Kaì Ttpôç 0ávaTOV, pf| òeìv KaTaTÍÓeaSat. (5) 'Erri toútou fjpEavro èrriciKOTroi Kaì npeapÚTepoi Kaì òiókovoi biyapoi Kai Tpíyapoi KaOíffTaa-0ai eiç kXiîpouç· (6) ei òè Kaì tiç *èv* KXqpw wv fapoin, péveiv TÒV toioûtov èv tw KXripw WÇ gf) f)papTT]KÔTa• èni TOÙTip «pàciKUJv eiprjffûat tò òtto toû AttootóXou (Sq0év «Eù tîç ei ó Kpivwv àXXÓTpiov oÌKeTqv;» [Rom 14, 4.] 'AXXà Kai Trapa0oXf]v twv iiZaviwv npôç toûto ëcpr) XeycaOai' «'AcpeTe tò Zjíávia cruvaûüeiv tw oîtuj» [cf. Mt 13, 29 sq], TouTécmv èv TT] 'EKKXr|tfiq toùç ânapTavovTaç. (7) 'AXXà Kai tt]v KiPwTÔv toû Nwe eiç ôpoiwpa 'EKKXqcriaç ëcpr) •pefovévai, èv q Kai KÙveç Kai Xûkoi koî KÔpaKeç Kai navra rà Ka0apà Kai áKáOapra· outw cpàtfKwv òeìv eïvai èv 'Ek-KXqcria ôpoiwç' Kai òffa npôç toûto ôuvaTÔç fiv auvâyeiv oûtwç f)ppr|veu(Tev. (8) Où oî àKpoaTai f]<T0évTeç toîç òóf-

a semet dimitti peccata. (2) Nam si forte, qui apud alium quem congregatur et Christianus vocatur, quid peccaverit, aiunt, non imputatur ei peccatum, modo Callisti scholae accedat. (3) Cuius definitionem amplectentes multi, conscientia morsi simulque etiam a multis sectis reiecti, nonnulli vero et per condemnationem a nobis ex Ecclesia eiecti, ad eos transgressi eius scholam repleverunt. (4) Hic praecepit, tametsi episcopus fieccet, etiamsi ad mortem, eum non oportere loco suo moveri. 5) Huius aetate inceperunt episcopi et presbyteri et diaconi digami et trigami in ordines ascisci. (6) Verum etiam si quis in ordine constitutus matrimonium ineat, manere talem hominem in ordine quasi non peccaverit; de hoc perhibens dictum esse, quod ab Apostolo dictum est: *Tu quis es, qui iudices alienum servum?* Verum etiam parabolam de zizaniis ad hoc pertinere: *Sinite zizania crescere cum tritico,* hoc est in Ecclesia peccantes. (7) Verum etiam arcam Noachi in similitudinem Ecclesiae dixit factam esse, in qua canes et lupi et corvi omniaque munda immundaque fuerint, sic dictitans in Ecclesia oportere esse consimiliter; et quaecumque ad hoc congerere poterat, in hunc modum interpretatus est. (8) Cuius

jKtcTi biapévoucTiv èprraiCovTeç éauToîç té Kai ttoXXoîç, újv túj bibaffKaXeitp auppéouffiv óxXoi. (9) Alò Kai ttXq0úvovTai, Taupuúpevoi èîrt ôxXoïç bià tôç qbovaç, dç où auvexwpqoev ô XpiffTÔç' où KaTa<ppovf]<TavT€ç oùbèv àpapTÊÎv kuàùou0T, <pà(TKOVTeç aÙTÔv àtptévai toîç eùboKOÛOiv.

6. (1) Kaì yàp Kaì yuvaiSìv èttéTpetpev, ei ávavbpoi eîev 233
Kai f|XiKÎa ye èKKaioivTO àvaEia, F) éauTwv àEiav pi| poù-Xoivto KaÔaipeîv bià tò vopipujç T<W0Âvai› ^XeiV ^va âv aipqtfwvTai ctûtkoitov ette oÎKéTriv, eïte èXeùOepov, Kai toûtov Kpivetv àvTÎ àvbpôç pq vópiij TtTapqpévqv. (2) 'Ev0ev FlpEavTO èntxeipeîv narrai XeTÓpevai ôtokîoiç «pappâKOtç Kai ttepibeapeîaéat npôç tò tò auXXapPavópeva KOTapáXXetv, bià tò pqre èK bouXou poùXe<T0ai ?xeiv tékvov prjTe èE eù-TeXoûç, btà Tqv OUT'féveiav Kaì ùttépoTKOV oùffiav. (3) 'OpaTe eiç ôffqv àcrépetav èxwpqffev ó dvopoç poixeiav Kaì cpóvov èv túj aÙTÓj bibaOKUjv' Kaì ètti toùtoiç toîç ToXpqpaaiv èauToùç oí àttqpu0pia<jpèvoi Ka0oXiKÎ]v 'EKKXqcriav àttOKaXeîv èttixeipoûffi, Kai Tiveç vopiiovTeç eu ttpàrreiv CTuvTpéxoutnv aÙTOÎç. (4) 'Etti toutou ttpwTtuç TeTÓXprvrai beÙTepov aÙTOîç pâttTiffpa.

(5) TaÛTa pèv oùv ó 0aupaauÙTaTOç KaXXiffTOç ffuv-eOTqcaTO, où biapévei tò bibaaKaXeîov cpuXaffffov tù è0q

auditores delectad placitis permanent illudentes et sibimet ipsis et multis, quorum turbae ad scholam illam confluunt. (9) Propterea et augentur superbientes turbis propter voluptates, quas non permisit Christus; quo contempto nullum peccatum prohibent, dictitantes eum ignoscere volentibus.

6. (1) Etenim et mulieribus permisit, ut, si innuptae essent 233
flagrarentque amore aetate indigna, vel dignitatem suam perdere nollent legitimo matrimonio, haberent unum, quemcumque elegerint, concubinum, sive servum sive liberum, eumque haberet pro marito non legitime nupta. (2) Exinde mulieres, quae dicebantur fideles, medicamenta tentare coeperunt, quae steriles faciunt, fasciasque ad partus abigendos, propterea quod nolebant e servo infantem habere neque e viro tenuiore propter cognatos nimiamque rem familiarem. (3) Videte, quoad impietatis processerit improbus ille adulterium caedemque simul docendo; et inter haec conamina impudentes illi catholicam Ecclesiam semet appellare aggrediuntur, nonnullique rem bene geri arbitrantes iis astipulantur. (4) Huius aetate primo baptismus iteratus ab iis tentatus est.

(5) Haec igitur mirificentissimus Callistus condidit, cuius schola permanet custodiens mores traditionemque, non dis-

Kaì Trjv napàòoaiv, prj òtaKpìvov, tìcti bei KOivwveîv, irâoi ò' àicpÎTujç npocrtpépov Trjv KOivwviaV àq>' ou Kaì tÌ)V toû ôvôparoç ptTé<Tx0V èîrÎKXr|(Tiv KaXeîdÔai òià tòv npwTOtrraTr|-cravTa twv toioùtwv èpywv KóXXuttov KaXXitTTiavoi.

MG 16 c, 3379 sqq.

LIBELLUS SACRIFICATIONIS EX PERSECUTIONE DECIANA d. 25. lunii 250.

Papyrus musei Berolinensis ex ruderibus Faijûmi Aegyptiaci extractus. Rotundis uncis abbreviationes completae, quadratis vero litterae coniectura suppletae includuntur.

Manus I.

234 Toîç ètri [t]wv 0u<Tiiûvf]pr) pévotç Kwp(qç) 'AX€E(àvôpou) Nqffou napà AùpqX(iou) Aïo-févou[ç] Zara | Poûtoç àtrò Kwp(qç) 'AXeitàvb(pou) ; Nqaou wç (étwv) op', oùX(r|)*ôcppùi ôeÉ(iâ).	Iis qui sacrificiorum testes electi sunt in vico Alexandri Insula, Aurelius Diogenes, filius Satabutis, e vico Alexandri Insula, natus circiter annos 72, cicatrix in supercilio dextero.
Kai áet 0úwv toîç ôeoîç òieTé l Xeaa Kai vûv ètri ira-poûffiv ûpeîvl KaTà Tà npoare-[T]aTa[f]p[é] vaa ?0ucra [Ka]i ?ff[netffa] j [k]üî twv í[e]peí-wv [éyeu] aàpqv Kai àEi[w] ûp[âç] l úttoffr]ptwaa(T0ai8.	Semper quidem diis sacrificare perseveravi, nunc vero vobis praesentibus secundum edicta sacrificavi et libavi et de victimis gustavi, quod vos rogo testificari.
ZXteuTuxeÎTa4.	Valete.
AûpqX(ioç) [Ai]oYévr|ç èm-ò[é(òwKa)].	Ego Aurelius Diogenes obtuli.

Manus II.

235 Aùpii[X(ioç)] Zûpoç Ai[o-•févri] l GúovTa apa q[pív ?] ; KOivwvôç aeff(npeíwpai).	Ego Aurelius Syrus Diogenem nobiscum sacrificasse particeps testificatus sum.

cernens, quibuscum oporteat communicare, sed omnibus sine discrimine communionem afferens: a quo etiam cognominis traxerunt nuncupationem, ut propter antesignanum harum rerum Callistum appellarentur Callistiani.

l = úpív. * = irpo<rrer<rfp¿va.
' = ûiroaqpeidjaaaOai. 4 = Aiíutuxcíte.

Manus I.

[("Etouç)] *a'* AÙTOKpÔTO-o[ç] Kai[crapoç] [ra]íou Mecrcríou K[o]ív[tou] [Tp]a-ia[voú AêJkîou Eùofeftoûç] i [E]ùt[uxoûç] X€[p]a[a]TOÛ, éir[€i<p] p'.

Anno I0 Imperatoris Caesaris Gai Messii Quinti Traiani Decii, Pii, Felicis, Augusti, die 2° epiphi (25. lunii 250).

Ed. *C. IVessely* in Patrologia orientali, curantibus R. Graffin et F. Nau 4 (Paris. 1908. Firmin Didot) 115 sqq.

EPITAPHIUM PECTOKII AUGUSTODUNENSIS
saeculi secundi vel tertii.

Septem fragmenta huius inscriptionis 1839 inventa sunt in vetusto coemeterio prope Autun, Galliae; hodie conservantur in museo illius civitatis. Litterae a viris doctis coniectura restitutae uncis includuntur. Constat inscriptio tribus distichis (1—6) et quinque hexametris (7—11).

Cf. *H. Leclercq* in Dictionnaire d'archéol. chrét. 1, 3194 sqq.

'IX0úoç 1 ofùpctviou 0e]iov ïévoç, f|Topt crepvw 236
Xprjcre2, XccPtbfv nripilv dpfîpoTOv èv PpoTéoiç
©effneaituv úbáT[aj]v. Tqv <jf|v, cpíXe, 0áXireo ipux[f)v]
"Ybacriv àevâoiç ttXoutoòótou aocpiqç.
XmTppoç [b'] áfítuv peXiqòéa Xáp|3av[e pptwcnv],
éo0ie mvfáwjv3 'Ix0ùv ex^v traXâpaiç.

'Ix0ú i xófpTaE'] apa, XtXaítu, Aécnrora Etúrep.
Eu eübot |thp, aé Xrráíope4, cpcùç tò 0avóvTuuv.
'Affxávóte [rrájrep, TÜjpiúj Ke[xa]purpéve 6uptí»,
(Tùv p[r)Tpì YXuK€prj Kaì àòeX<pei]oìffiv èpoîfftv,
'I[x0ûoç e(pr)vr) croû] pvf|<T€O TîeKTopioîo.

Versio litteralis:

Piscis caelestis divum genus, corde augusto 236[1]
utere, accepto fonte immortali inter mortales
divinarum aquarum. Tuam, care, sine foveri animam
aquis perennibus ditantis sapientiae.
Servatoris sanctorum mellitum accipe cibum,
comede esuriens, Piscem tenens manibus.

Pisce ale igitur, rogo, Domine Redemptor.
Bene dormiat mater, te precor, Lux mortuorum.
Aschandi, pater, meo gratissime cordi,
cum matre dulci et fratribus meis
Piscis in pace tui memor esto Pectorii.

1 Initialia quinque priorum versuum — 'IxOÙç.
* = xpf|uui. ' = netvdwv. 4 XirdZopat.

Versio metrica

2362 Piscis[2] caeligenae proles sacra, munere dignam
Induito mentem, quando perennis aquae
Sumis, homo, laticem. Tu languida viscera iugi,
Care, foveto unda, quae sapientia alit.
Ipse avidum pascat mellito pane Redemptor
Sanctorum, Piscem quem geris in manibus.

Pisce tuos pascas igitur, Domine, oro, Redemptor.
Dormiat hic mater, Lux, te rogo, viva, beata.
Aschandique, meo pater o gratissime cordi,
cum dulci genitrice et natis sanguine eodem
Pectori[1] memores in Piscis pace manete.

ORIGENES circa 185-255.

Regula fidei.

[De principiis (circa 230) 1, prooemium, 4—8 et 10.]

1237 4. (1) Species vero eorum quae per praedicationem apostolicam manifeste traduntur, istae sunt. (2) Primo quod unus Deus est qui omnia creavit atque composuit, quique, cum nihil esset, esse fecit universa, Deus a prima creatura et conditione mundi, omnium iustorum Deus, Adam, Abel, Seth, Enos, Enoch, Noe, Sem, Abraham, Isaac, lacob, duodecim patriarcharum, Moysis et prophetarum; (3) et quod hic Deus in novissimis diebus, sicut per prophetas suos ante promiserat, misit Dominum nostrum lesum Christum, primo quidem vocaturum Israel, secundo vero etiam gentes post perfidiam populi Israel. (4) Hic Deus iustus et bonus Pater Domini nostri lesu Christi, legem et prophetas et Evangelia ipse dedit, qui et apostolorum Deus est, et veteris et novi Testamenti. (5) Tum deinde quia lesus Christus ipse qui venit, ante omnem creaturam natus ex Patre est. (6) Qui cum in omnium conditione Patri ministrasset, *per ipsum enim omnia facta sunt* [Io 1, 3], novissimis temporibus seipsum exinaniens homo factus incarnatus est, cum esset Deus, et homo factus mansit quod erat Deus. (7) Corpus assumpsit nostro corpori simile, eo solo differens quod natum ex Virgine et Spiritu Sancto est. (8) Et quoniam hic lesus Christus natus et passus est in veritate, et non per phantasiam communem hanc

1 Auctore P. *G. Gicimann* S. J.
' Initialia sex priorum versuum ʻʻ *Piscis.*

mortem sustinuit, vere mortuus; (9) vere enim a mortuis resurrexit, et post resurrectionem conversatus cum discipulis suis, assumptus est. (10) Tum deinde honore ac dignitate Patri ac Filio sociatum tradiderunt Spiritum Sanctum. (11) In hoc non iam manifeste discernitur, utrum natus an innatus vel Filius etiam Dei ipse habendus sit, necne. Sed inquirenda iam ista pro viribus sunt de Sacra Scriptura, et sagaci perquisitione investiganda. (12) Sane quod iste Spiritus unumquemque sanctorum, vel prophetarum, vel apostolorum inspiraverit, et non alius Spiritus in veteribus, alius vero in his qui in adventu Christi inspirati sunt, fuerit, manifestissime in Ecclesiis praedicatur.

5. (1) Post haec iam quod anima substantiam vitam- 238
que habens propriam, cum ex hoc mundo discesserit, pro suis meritis dispensabitur, (2) sive vitae aeternae ac beatitudinis hereditate potitura, si hoc ei sua gesta praestiterint; (3) sive igni aeterno ac suppliciis mancipanda, si in hoc eam scelerum culpa detorserit; (4) sed et quia erit tempus resurrectionis mortuorum, cum corpus hoc quod nunc *in corruptione seminatur, surget in incorruptione;* et quod *seminatur in ignominia, surget in gloria* [1 Cor 15, 42]. (5) Est et illud definitum in ecclesiastica praedicatione, omnem animam rationabilem esse liberi arbitrii et voluntatis; (6) esse quoque ei certamen adversus diabolum et angelos eius, contrariasque virtutes, ex eo quod illi peccatis eam onerare contendant, nos vero si recte consulteque vivamus, ab huiusmodi onere nos exuere conemur. (7) Unde et consequens est intellegere, non nos necessitati esse subiectos, ut omnimodo, etiamsi nolimus, vel mala vel bona agere cogamur. (8) Si enim nostri arbitrii sumus, impugnare nos fortasse possunt aliquae virtutes ad peccatum, et aliae iuvare ad salutem; non tamen necessitate cogimur vel agere recte, vel male: quod fieri arbitrantur hi qui stellarum cursum et motus causam dicunt humanorum esse gestorum, non solum eorum quae extra arbitrii accidunt libertatem, sed et eorum quae in nostra sunt posita potestate. (9) De anima vero utrum cx seminis traduce ducatur, ita ut ratio ipsius vel substantia inserta ipsis seminibus corporalibus habeatur, an vero ".liud habeat initium: et hoc ipsum initium si genitum est, aut non genitum: vel certe si extrinsecus corpori inditur, necne: non satis manifesta praedicatione distinguitur.

239 6. (1) De diabolo et angelis eius contrariisque virtutibus ecclesiastica praedicatio docuit, quoniam sunt quidem haec; quae autem sint, aut quomodo sint, non satis clare exposuit. (2) Apud plurimos tamen ista habetur opinio, quod angelus fuerit iste diabolus, et apostata effectus quamplurimos angelorum secum declinare persuaserit, qui et nunc usque angeli ipsius nuncupantur.

240 7. (1) Est praeterea et illud in ecclesiastica praedicatione, quod mundus iste factus sit, et a certo tempore coeperit, et sit pro ipsa sui corruptione solvendus. (2) Quid tamen ante hunc mundum fuerit, aut quid post mundum erit, iam non pro manifesto multis innotuit. Non enim evidens de his in ecclesiastica praedicatione sermo profertur.

241 8 (1) Tum demum quod per Spiritum Dei Scripturae conscriptae sint et sensum habeant, non eum solum qui in manifesto est, sed et alium quendam latentem quamplurimos. . . .

242 10. (1) Est etiam illud in ecclesiastica praedicatione, esse angelos Dei quosdam et virtutes bonas, qui ei ministrant ad salutem hominum consummandam; sed quando isti creati sint, vel quales, aut quomodo sint, non satis in manifesto designatur. (2) De sole autem et luna et stellis utrum animantia sint, an sine anima, manifeste non traditur. (3) Oportet igitur velut elementis ac fundamentis huiusmodi uti secundum mandatum quod dicit: *Illuminate vobis lumen scientiae* [Os 10, 12], omnem, qui cupit seriem quandam et corpus ex horum omnium ratione perficere, ut manifestis et necessariis assertionibus de singulis quibusque quid sit in vero rimetur, et unum, ut diximus, corpus efficiat exemplis et affirmationibus, vel his quas in sanctis Scripturis invenerit, vel quas ex consequentiae ipsius indagine ac recti tenore repererit.

MG 11, 117 sqq.

Quisnam possit et quibus conditionibus peccata remittere.

[De oratione (post 231) 28, 18—26 (CB 28, 8—10).]

243 8. (18)'O bèAouKÛç eitriiv'«etepeç qpîv tùç àpapTÎaç rjutûv» [Le 11, 4] (èrrei th ápapTÓpaTa òcpetXóvTtuv qpiùv Kai

243 8. (18) Porro quod Lucas ait: *Dimitte nobis peccata nostra* (cum peccata inde oriantur, quod non reddimus quae debemus),

pq àtroòiòóvTwv (Juvicrrarai), tò ctìrrò Xéyei tû MaT0aiw, ôotiç oùk toiKE xwpav òtòóvai tû ftouXopévw peTavooûcnv àtptévai toîç òtpeiXoutTi póvov, Xé'fwv òtto toû ZwTqpoç vevopo0eTf]ff0ai tò f]pâç òeìv èv ti) eùxil npoffTiOévar «Kai •fàp aÙToì àcpiepev Ttavri òcpeiXovTi npìv». (19) TTàvTeç pévToi ye èSoucriav <èxopev> àcpiévai tò eiç qpâç fjpapTr)-péva· óirep òfJXóv èffTiv ek te toû «wç koù qpeîç âtpiepev toîç ùtpeiXéTatç fjpwv» [Mt 6,12], Kai èK toù «kcù fàp aÙToì àtpiepev rravTÌ òcpeiXovTi fyiìv». (20) 'O òè èpnveuO'Oeiç virò toù 'Ir)‹toù, wç oi ànóffToXoi, Kai «ano twv Kaptrwv» [cf. Mt 7, 16 20] TìvwcTKeffOai ôuvàpevoç, wç xwpncraç tò TTveûpa tò "Ayiov Kai yevôpevoç nveupaTiKÔç tw òtto toû rTveùpaToç ayetrÓai rpótrov Yioû ©eoû êcp' éVacrrov twv kotó Xóyov rrpaKTéwv, «tpirjcnv a èàv àtprj ó ©eôç, Kai KpaTeî tò aviara twv àpapTqpàTwV ûtrripeTwv, ôjo'rrep oi npotprjTai èv tw Xéyeiv où tò iòta, àXXà tò toû 0eíou pouXqpaTOç tiîi 0ew, oùtw Kai aÙTÔç tw pôvw èSouffiav èxoVTl àcpiévai 0ew.

9. (21) "Exouffi òè èv tw Kara 'Iwávvqv EùaffeXiw 244
ai irepi tt)ç twv àrroOTÔXwv yivopévqç àtpéo'ewç tpwvai oûtwç' «Advere TTveûpa "AyioV âv tivwv dcpffre tôç àpap-Ti'aç, âcpievTai aùroîç' âv tivwv KpaTrjTe, KeKpàrqvTai» [lo 20, 23], Ei òé tiç àflacTaviffTWç ¿KXappávei raÛTa, èy-KaXéoat tiç âv toîç àrrocrTÔXoïç jnf) rrâcriv àtpieîaiv, ïva

idem ac Matthaeus dicit, qui non videtur locum ei dare, qui solis paenitentibus debitoribus remittere velit, cum dicat a Servatore praescriptum esse, ut orationi addamus: *Siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis.* (19) Habemus igitur omnes potestatem remittendi peccata in nos admissa, ut manifestum et ex his: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris,* et ex istis: *Si quidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis.* (20) Sed is in quem Iesus insufflavit, quemadmodum in apostolos, quique a fructibus cognosci potest accepisse Spiritum Sanctum et factus esse spiritualis, eo quod Spiritu Dei, more Filii Dei, agatur ad ea omnia quae ratione gerenda sunt; is dimittit quae dimitteret Deus et insanabilia peccata retinet, ministrans, ut prophetae Deo ministrabant loquentes non sua, sed quae divinae erant voluntatis, sic et ipse soli dimittendi potestatem habenti Deo.

9. (21) Sic autem habent in Evangelio secundum Ioannem 244
quae de remissione ab apostolis concedenda scripta sunt: *Accipite Spiritum Sanctum ; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.* Quae si absque examine accipiantur, accusandi videbuntur apostoli, quod non

Ttâoiv dcpeót), dXXd tivujv tùç apapTiaç KpaToûoiv, wç bt' aÙTOÙç Kai trapà 0ew KpaTeîoÔat aùxdç.

245 (22) Xpñoipov bè trapdbeiïpa dnô toû vôpou Xapeîv, rrpôç tô voqûqvai xqv bi' dvûpûmujv âcpeciiv ûnô 0eoû Yivopévqv dvûpùjiroiç ájiapTnpáTiJuv. Oí kotò vópov iepeîç KwXùovTat Trepí tivujv npoffqjépeiv ápapTripáTUJV Óucríav, 'iva âtpeôr) toîç, nepi div ai èucriai, xà nXrippeXrmaxa. Kai où bi) irou Tf]v irepí tivujv èiouffiav ó iepeùç àKOutriujv ì) nXr)ppeXripàTUJV àvacpopàv ëxa>v, F|br) Kai Trepì poixetaç, F| éKouaiou cpóvou, f| tivoç dXXou xa^TrujTépou TTTaiapaTOç iTpoffqjépei óXoKaù-Tujpa Kai nepi dpapTÎaç [cf. Ps 39, 7]. (23) Outuj toi-•fapoùv Kai oí dnóOToXoi Kai oî toîç dïrocnôXoïç wpoiwpévoi, iepeîç ôvteç Kaxà tòv péfav dpxitpéa [cf. Hebr 4, 14], èni-aTfipriv XaflôvTeç Trjç toû 0eoû Ûepaneiaç, ïaaffiv, virò toû TTveùpaToç bibaffKÔpevot, nepi wv XPH ùvatpépeiv ûucriaç ápapTripáTUJV, Kai itôtc, Kai ïiva Tpónov, Kai tivojokoucti nepi ujv où xP'î toûto noieîv. (24) 'O yoûv iepeùç 'HXei dpapTdvovraç èniCTTapevoç toùç utoùç 'O‹pvei Kai ‹t› tveéç, ùjç yqbèv buvdpevoç eiç dtpeaiv dpapTqpdTUJV aÙTOÎç ffuv-eppìffai, Kai tô dnoyivùjffKeiv toût' èaetfûat, ôpoXoyeî bf Jjv (pqtfiv «'Eàv ápapTÓvujv ápápTij àvqp eiç dvbpa, Kai npoffeùEovxai nepi aÙTOÛ· èàv bè eiç Kúpiov ápápTij, tîç npoaeùEeTai nepi aÙTOÛ ;» [1 Kg 2, 25.]

omnibus remittant, ut omnibus remittatur, sed quorundam retineant peccata ita ut propter eos etiam apud Deum retineantur.

245 (22) Utile autem erit exemplum e lege desumere, ut intelligatur ea quae per homines a Deo fit hominibus peccatorum remissio. Prohibentur legis sacerdotes pro quibusdam delictis offerre sacrificium, ut iis pro quibus sacrificia offeruntur remittantur delicta. Nec umquam sacerdos qui involuntaria quaedam remittendi potestatem habet aut pro negligentiis offerendi, iam etiam pro adulterio aut voluntaria caede, aut quovis alio graviori scelere holocaustum offeret, aut piaculum. (23) Sic itaque apostoli et qui similes apostolis sunt sacerdotes, iuxta magnum pontificem, disciplina divini cultus instructi et a Spiritu edocti, sciunt pro quibus peccatis, et quando et quomodo offerre sacrificium oporteat, et pro quibus non oporteat etiam norunt. (24) Quamobrem sacerdos Heli cum peccantes nosset filios Ophni et Phinees, quasi non posset eis opem in remissionem peccatorum afferre, etiam id posse fieri se desperare fatetur his verbis: *St peccans peccaverit vir in virum, orabunt pro eo. Si autem in Dominum pecfverit, quis orabit pro eoi*

10. (25) Où k oîb· ôrrwç éauTOÎç Tiveç éniTpéipavreç TÒ 246
ûtrèp Tr|V iepaTiKqv àiiav, Taxa pqbè ÔKpipoûvTeç Tfjv kpariKiìv èni(rrr)pr]v, aùxoûtfiv wç buvâpevot Kai eibwXo-XaTpeiaç ffuYxwpeîv, poixiaç tê Kai nopveiaç dcpiévai, wç btà Trjç eùxrjç aÙTwv nepi twv TaÛTa TCToXpqKÔTwv Xuopévqç Kai Tfjç TTpôç OávaTov apapTÎaç. Où ïàp avayivwcTKOuffi tô ' «'Eotiv ápapTÍa Ttpôç SávaTov, où nepi ¿Keivnç Xéyw ïva tiç èpwTiicnp [1 lo 5 16], (26) Où k œrrocnwTrr|Téov Kai tòv àvòpeiÓTaTOv 'Iwp nepi twv uiwv àvacpépovTa Quaiav, Xé-Yovra' «MfptOTe oî uioi pou èv tt) biavoia aÙTwv kokù èvevôqaav irpôç 0eóv» [lob 1, 5], TTepi ïàp btffTaZopévwv ei f|pàpTT]Tai Kai TaÛTa oùbè péxpi twv xeiXéwv ècpOaKÔTWv, àvatpépei Tqv ùucriav.

MG 11, 527 sqq. CB Orig. 2 (ed. *P. Koetschaù),* 379 sqq.

De evangeliis apocryphis.

[Homilía in Lucam (circa 233) 1, 3—6.]

(3) Taxa bè Kai tò «ènexeipnffav» XeXqOuîav èxei KaT- 247
q-fopiav twv nponeTwç Kai xæP'Ç XaP'crMaT°Ç èXOôvTwv èni Tf|v àvaYpa<pi)v twv eùaneXiwv. MaTâaîoç fàp oùk «èrrexeipncreva, àXX' èypaipev è£ 'Ayîou Kivoùpevoç TTveùpaTOç, ôpoiwç Kai MàpKOç Kai 'Iwàvvrjç' TrapanXr|(jiwç bè Kai Aoukôç. (4) Tô pévTOi éTnYeypappévov «Kara Aìtutt-tîouç» eùarféXiov Kai tô éTtrfefpappévov «Twv A wbeKa»

10. (25) Sunt nonnulli qui nescio quomodo sibi arrogant 246
ea quae sacerdotalem superant dignitatem, forte etiam rudes sacerdotalis disciplinae, glorianturque quasi possint etiam ido-lolatriam condonare, adulteriaque et fornicationes remittere: quasi, modo pro iis oraverint qui eiusmodi facinora perpetra-runt, solvendum sit etiam, quod ad mortem est, peccatum. Non enim illud legunt: *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis.* (26) Praetereundus non est fortissimus Iob, qui pro filiis offerebat sacrificia, dicebatque: *Ne forte filii nui in mente sua mala cogitaverint adversus Deum.* Nam pro iis peccatis offert sacrificium, quae an admissa sint dubitat, quaeque ad labia usque non processerunt.

(3) Forsitan ergo illud *conati sunt* occultam habet accusa- 247
tionem eorum, qui temere et absque dono evangelia scribere ausi sunt. Matthaeus enim non conatus est, sed Spiritu Sancto movente scripsit. Similiter et Marcus et loannes; nec aliter etiam Lucas. (4) Sed vero qui evangelium «Se-cundum Aegyptios» inscriptum, et qui alterum quod

eùœf-féXiov oí OUYYpâtpavreç «¿nexeipiffav». «PépeTat òè Kaì tò «Kara Oujpàv» eùafféXiov. (5)’Hòq òè èTÓXpqffe Kaì BaoiXeiôrjç Tpávpai «Kara BaoiXeiòqv» eùœnéXiov. (6) fToXXoì pèv ouv «èTr€X€‘Prlcs'otv l xaì <TÒ>«Kaxà MaQiav» Kaì aXXa nXeiova ‘ tò òè Téffffapa póva npoKpivei fi toû Qçoû ’EKKXqoia.

Ed. *Erwin Prcuschen,* Antilegomena ed. 2 (Giessen 1905, Topelmann) 1. *Joh. Kirchhofcr,* Quellen zur Geschichte des nt. Kanons (Zurich 1842, Meyer u. Zeller) 55.

De confessione privata et confessione publica.

[In Psalmum 37 (inter 242—244) homilía 2, 6.]

248 *Quoniam iniquitatem meam pronuntio* [Ps 37, 19], (1) Pronuntiationem iniquitatis, id est confessionem peccati, frequentius diximus. Vide ergo, quid edoceat nos Scriptura divina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. (2) Fortassis enim sicut ii, qui habent intus inclusam escam indigestam aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter et moleste immanentis abundantiam, si vomuerint, relevantur: ita etiam hi, qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati ; si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et delictum atque omnem morbi digerit causam. (3) Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante [cf. 2 Cor 11, 29], flere cum flente [cf. Rom 12, 15], qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam: ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequaris, si intellexerit et praeviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et

«luxta duodecim» evangelium dicitur, conscripserunt, hi *conati sunt.* Circumfertur etiam «Secundum Thomam» evangelium. (5) Quin et Basilides scribere ausus est evangelium «Secundum Basilidem». (6) Plurimi igitur *conati sunt* etiam «Secundum Mathiam» et alia plura evangelia scribere, sed sola quattuor Evangelia ceteris anteponit Ecclesia Dei.

ceteri aedificari poterunt et tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione et satis perito medici illius consilio procurandum est.

MG 12, 1386.

De baptismo parvulorum.

[In Ep. ad Romanos (post 244) 5, 9 sub finem]

(1) Numquid nuper editus parvulus peccare iam potuit? 249
Et tamen habet peccatum pro quo hostia iubetur offerri a quo mundus negatur quis esse, nec si unius diei fuerit vita eius. (2) De hoc ergo etiam David dixisse credendus est illud quod supra memoravimus, quia *in peccatis concepit me mater mea* [Ps 50, 7]. Secundum historiam enim nullum matris eius declaratur peccatum. (3) Pro hoc et Ecclesia ab apostolis traditionem suscepit etiam parvulis baptismum dare. Sciebant enim illi, quibus mysteriorum secreta commissa sunt divinorum, quod essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam et Spiritum ablui deberent. (4) Propter quas etiam corpus ipsum corpus peccati nominatur, non (ut putant aliqui eorum qui animá^um transmigrationem in varia corpora introducunt) pro his quae in alio corpore posita anima deliquerit, sed pro hoc ipso quod in corpore peccati ct corpore mortis atque humilitatis effecta sit; et sicut ille dixit quia *humiliasti in pulvere animam nostram* [Ps 43, 25],

MG 14, 1047.

De septem remissionibus peccatorum.

[In Leviticum (post 244) homilía 2, 4.]

(1) Audi nunc, quantae sint remissiones peccatorum 250
in Evangeliis. Est ista prima, qua baptizamur in remissionem peccatorum. (2) Secunda remissio est in passione martyrii. (3) Tertia est, quae pro eleemosyna datur. Dicit enim Salvator: *Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* [Lc 11, 41], (4) Quarta nobis fit remissio peccatorum per hoc, quod et nos remittimus peccata fratribus nostris. Sic enim dicit ipse Dominus et Salvator noster, quia, *si remiseritis fratribus vestris ex corde peccata ipsorum, et vobis remittet Pater vester peccata vestra. Quodsi non remiseritis fratribus vestris ex corde, nec vobis remittet Pater vester*

[Mt 6, 14 sq); et sicut in oratione nos dicere docuit: *Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris* [Mt 6, 12], (5) Quinta peccatorum remissio est, cum converterit quis peccatorem ab errore viae suae. Ita enim dicit Scriptura divina, quia *qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvat animam eius a morte et cooperit multitudinem peccatorum* [lac 5, 20], (6) Sexta quoque fit remissio per abundantiam caritatis, sicut et ipse Dominus dixit: *Amen dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* [Lc 7, 47], Et Apostolus dicit: *Quoniam caritas cooperit multitudinem peccatorum* [1 Petr 4, 8).

251 (7) Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa, per paenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrimis stratum suum, et fiunt ei *lacrimae* suae *panes die ac nocte* (Ps 41, 4), et cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum et quaerere medicinam secundum eum, qui ait: *Dixi: Pronuntiabo adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei* [Ps 31, 5].

MG 12, 417 sqq.

De catechumenatu.

[Contra Celsum (248) 3, 51, 1—4]

252 (1) Ei b' èKeîvoi oùk êfKXr)Tot toûto rtpÔTTOVTeç, ïbinpev, ei pf) Xpianavoi pâXXov Kai toútwv péXrtov rrXf|0q òri KaXoKÓ'faOíav rrpoKaXoOvTat. (2) Oí pév váp bqpoaía bia-Xexóptvoi tpiXóaotpoi où cpiXoKpivoûai toùç àKoùovraç, àXX' ó pouXopevoç é'arqKe Kai aKoùei. (3) Xpianavoi bé, Karà tò buvaTÒv aÙTOÎç, npopaaaviaavTeç tû»v ÒKOÙeiv atpwv pouXopévwv ràç ipuxàç Kaì Kar' ìbiav aùroîç rrpo-erraaavTeç, értàv boKwaiv aÙTapKuiç oí àKpoaraì trpìv eiç

252 (1) At si minime culpandi sunt illi, qui id faciunt [1] videamus, an non magis et illis melius homines ad honestatem provocent Christiani. (2) Illi enim publice verba facientes philosophi non seligunt auditores, sed adstat, quisquis vult et audit. (3) Christiani vero ante omnia pertentant, quoad licet, animas eorum, qui ipsos audire cupiunt, et privatim illas informant; atque cum auditores illi, antequam in coetum ad-

1 **scii, erudire rudes homines.**

tò koivòv eìffeXQeìv èmòeòwKévai rrpôç tò OéXetv KaXûiç pioûv, tò TrjviKàòe aÙTOÙç ciaàqoucnv, lòia pèv noiqaavTeç TÚ'fpa tûiv apri dpxopévuiv Kaì eicrafopévcuv Kaì oubétiw tò aópfioXov toû àTTOKÉKaôàpôai àvetXqcpÓTUiv ' èrepov òè TÒ TÛIV KCtTÒ TÒ ÒVVCtTOV TTapOtffTliaáVTtJUV éaUTÙIV TqV TtpO-aipecriv, oùk aXXo ti fJoùXeaòai f] tò XptffTiavoîç òo-KOÙVTOi. (4) TTap' oïç eteri Tiveç TeTcq-gévo: rrpôç tò tpiXo-neuffreîv toùç piouç Kaì ràç àftu-fàç tûiv rrpoaióvTwv, iva toùç pèv tô èrrippriTa rrpaTTOVTaç ânoKwXùaïuCTtv fiKeiv èrti TÒV KOIVÒV aÙTWV CTÚXXofOV, TOÙÇ òè |lf) TOIOUTOUÇ ÔXr) rpuxrç àrroòexópevot fteXTÎouç ôarjptpai KaraOKeuaCujaiv.

MG 11, 987 sq CB Orig. 1 (ed. Z'. *Koetschau),* 247.

De recipiendis illis, qui libidine vel alio crimine deiecti erant.

[Ib. 3, 51, 5—7.]

(5) Oía ò' èOTiv aùwîç dyuiff) Kaì rrepi ápapravóvTwv 258 Kai páXiffTa tûiv ctKoXcraraivovTujv, oüç árreXaúvoucn toû KOtvoû oí kotò tòv KéXuov rraparrXr|ffioi toîç èv raîç (Tfopaîç Tà èmppr)TÓTaTa èrriôeiKvupévoiç. (6) Kaì tò pèv tûiv TTuOaYOpeiwv ffepvòv òtòaffKaXeìov KevoTÓrpta tûiv àrroffTàvTUJV Trjç crrpwv rpiXofforpiaç KaTedKeúaíe, Xoyiíópevov vtKpoùç aÙTOÙç Yeyovévai. (7) Oûtoi òè ibç àrroXwXÔTaç Kai TeSvrjKÔTaç Ttîi ©eût toùç ùtt' àaeXYeiaç q tivoç àTÓrrou veviKqpévouç diç veKpoùç rrevOoûor Kai wç èK veKpûiv àva-

mittantur, satis in voluntate honeste vivendi profecisse videntur, tunc tandem illos recipiunt distinctis ordinibus, altero eorum, qui recens inceperunt nuperque admissi sunt necdum symbolum purificationis acceperunt, altero eorum, qui pro viribus se comprobarunt id habere propositum, ut nihil velint, nisi quae Christianis placeant. (4) Hos inter quidam constituti sunt, qui in vitam et mores eorum, qui admittuntur, inquirant, ut scelerum reis interdicant aditu in suum commune concilium, illorum autem dissimiles ex animo amplexi meliores in singulos dies efficiant.

(5) Ea igitur est iis agendi ratio in eos, qui peccant, et 253 maxime in eos, qui libidini se dedunt: hos a suo coetu prohibent ii quos ait Celsus esse similes iis qui in foro pravissima quaeque spectanda proponunt. (6) Ac Pythagoreorum quidem veneranda schola mortuos reputaris suae doctrinae desertores illis construebat cenotaphia. (7) Similiter Christiani ut perditos et Deo mortuos lugent eos, qui libidine aut quovis alio crimine devicti sunt, eosdem vero quasi e mortuis excitatos ducunt,

aravraç, èàv áíióXofov èvòeiEuivTat gerapoXfiv, xpóvw nXeíovi tú)v küt' àpxàç eiuaxopevuuv ucmpóv rrore npocrievrai' eîç oúbepíav apxñv Kai trpoOTaoíav Tfjç Xeyopévriç 'EKKXqffîaç toû ©eoû KaTaXéfovTeç toûç «pûâcravTaç, però tò irpou-eXrçXuÛévai tú) Xó'fcu èirrancévat.

MG 11, 987 sq. CB Orig. 1, 247 sq.

CORNELIUS EP. ROMANUS 251—253.

De Novatiano schismatico et de numero cleri Romani.

[Ex epist. ad Fabium ep. Antiochen, (apud *Eus.,* Hist. eccl. 6, 43, 7—15.]

254 (7) <'Apr)xavov áyanriTé âbeXqpe, Tpomqv Kai pera-(JoXqv èv Ppaxtî Katpw è9eaçràpe0a ètf aÙTOû Yeyevripévnv. 'O yâp toi XaprrpÔTaTOç Kai bt' ôpKUJV cpopeptôv tivwv mcTTOÙpevoç tò pr|b' ôXujç èiritTKOiniç àpéfecrSai, aìtpviòiov èmffKonoç tïioirep èK paffâvou tivôç eîç tò pécrov pupeîç avacpaiverat. (8) Oûtoç -fàp toi ó boypaTUTTriç, ó Tqç èKKXrifftaOTiKfiç èirtOTripriç ûnepacnrurriiç, ÓTtqvÍKa rrapa-CTTtâcrôai Te Kai ûtpapnàèeiv tt|v pr) ôoôeîcrav aÛTü) âvuuûev èTtiCTKOTrf)v ènexeipet, bûo éauTW koivwvoûç, àtre-fvujKÔTaç Trjç éavTÛiv otJUTnpiaç, èneXéEaro, wç âv eîç ppax© ti pépoç Kai èXàxuJTOv Trjç 'iTaXiaç àïroœreiXrç KctKeîûev ènuTKÔïrouç rpeîç, ôvepwnouç àfpoÎKOuç Kai anKouOTÛTOuç, TtXaffTq tivi ènixeiprjcrei èEaTtaTqar], bia|tepaioùpevoç Kai ôuffxupièôpevoç ôeîv aÛTOùç èv raxet Trapafevétftìat eîç 'Pwpqv, dbç ôqOev

si eam morum mutationem fecerint, cuius ratio haberi debeat: tardius tamen admittuntur, quam qui primo recipiuntur; et quia post professam religionem lapsi sunt, ab omni posthac dignitate et praefectura in Ecclesia Dei arcentur.

254 (7) «Mirabilem quandam, frater carissime, conversionem in eo mutationemque brevi temporis articulo factam conspeximus. Nam egregius ille vir, qui tremendis quibusdam sacramentis affirmaverat se episcopatum non concupiscere, repente tamquam ex machina quadam in medium proiectus, episcopus apparuit. (8) Et is qui se doctorem et ecclesiasticae disciplinae propugnatorem ferebat, cum episcopatum sibi a Deo minime concessum rapere ac vindicare conaretur, duos desperatae salutis homines sibi socios adiunxit, ut eos in exiguam ac vilissimam Italiae partem mitteret, atque illinc accitos tres episcopos, homines plane Hides ac simplices, fraudulenta quadam molitione deciperet, constantissime affirmans ipsos quamprimum Romam proficisci oportere, ut omnis

nâoa qnç òfiTtore oùv òixoffTaaia Te'fovuîa oùv Kai èrépoiç èntOKÔTOtç Kai oùtwv peaiTeuôvTwv ôiaXuûf)' (9) oûç napa-■fevopévouç, are òr), tbç ètptìqpev XéfovTeç, âvQpwnouç ânXou-CTTÉpouç ttepi ràç twv irovripwv pqxavâç Te Kai (iqôioup'fiaç, aufKXeiaôévTaç ínró tivwv ópoíwv oùtw TeTapavpévwv àv-Opwrrwv, wpa ôeKtXTq, peGùovTaç Kai KpatrraXwvTaç, però piaç livórfKacrev êikovikî) tivi Kai paraia xeiperriOecriqi èrri-cTKonf|v aÙTW ôoûvai, rjv èvéôpa Kai Ttavouppa, pr) èm-pàXXouaav aÙTiù, èKÔiKeî- (10k èE wv eîç per' où noXù ènavriXeev eiç tî)V 'EKKÁqoíav, Tziroôupôpevoç Kai èEopoXo-'foùpevoç tò éauTOÛ ápápTrjpa, w Kai èKOivwvr|<Tapev XaïKiî), ûnèp aÙTOÛ ôeqûévToç rravTÔç toû Trapôvroç Xaoû' Kai twv Xotnwv òè èmaKÓnwv ôtaôôxouç eiç toùç tôttouç, *èv* oîç qcrav, xe,POTovr]cravTeç drretfTaXKapev.

(11) 'O èKÔiKr)Tf)ç oûv toû EùaTyeXiou oùk qtriOTaTO ëva 255
èmffKOTrov ôeîv eîvat èv KaOoXiKr) 'EKKÀqoia, èv fj oùk riyvoei, rrwç -fàp; irpecrpuTépouç. eîvat TeacrapctKOVTa *ëE,* ôtaKÔvouç éttrà, ÛTtoôiaKÔvouç éitTct, ôkoXoùôouç ôùo Kai Tecroapâ-KOVTa, èiopKttTTàç òè Kai àva-fvwOTaç âpa truXwpoîç ôùo Kai rrevTíÍKOVTa, x'ÎPaS *ffùv* OXifiopévoiç ùrrèp tcxç xùaaç nevraKoeriaç, oûç nàvraç f) toû AeotrÓTOu xàptÇ Kai cpiXav-

undecumque orta discordia ipsorum una cum aliis episcopis interventu atque arbitrio sedaretur. (9) Qui cum advenissent, homines, ut iam diximus, simplicioris ingenii nec in his perditorum hominum artibus ac fallaciis satis triti: eos ille a quibusdam sui similibus atque turbatis hominibus inclusos, hora decima, temulentos et crapula oppressos, adumbrata quadam et inani manuum impositione episcopatum sibi tradere per vim coegit: eumque nullo sibi iure competentem per fraudem atque insidias vindicat. (10) Nec multo post unus ex illis episcopis ad Ecclesiam rediit, delictum suum cum lamentis ac fletibus confitens. Quem nos, cum universus populus pro illo intercessisset, ad communionem laicam suscepimus. Reliquis etiam duobus episcopis successores ordinavimus, eosque in loca illorum direximus.

(11) Ergo ille Evangelii vindex ignorabat unum episcopum 255
esse oportere in Ecclesia catholica. In qua tamen sciebat, quomodo enim illud nescire potuisset? presbyteros quidem esse sex et quadraginta; septem autem diaconos totidemque subdiaconos: acoluthos duos et quadraginta: exorcistas et lectores cum ostiariis quinquaginta duos: viduas denique cum infirmis et egentibus plus quam mille et quingentas. Quibus universis gratia et benignitas Dei alimenta suppeditat. (12) Et

Opuntia òtaTpétper (12) ôv oùbè toctoûto ttXf)0oç Kai oûtujç àvafKaîov èv tí) 'EKKXqaiqi, btà Trjç toû 0eoû trpovoiaç irXoû-cnôç re Kai TrXqôùwv àpiOpôç petà peyiOTOu Kai àvapi0pr)Tou Xaoû, arcò Trjç ToiauTiqç ànoYviùcreùjç Te Kai àiraTopeùcrewç èvéTpetpév Te Kai àveKaXéaaTo eiç ti)v 'EKKXrjfftav.»

256 (13) Kai aù0iç pe0' t-repa toûtoiç irpoOTÎ0r|aiv TaCrra' «0épe òr], éEfjç eïtraipev tîctiv ëpfoiç P| tîuiv TtoXrreiatç TeOapprjKiùç àvrenoiriOr) Trjç ètriOKOTniç. 'Apa ye btà tò èE âpxûç èv Tri 'EKKXnaia ¿veOTpátpOai Kaì itoXXoùç crfwvaç ûtrèp aÙTqç rifwvitfOai Kaì èv Ktvbûvoiç troXXoîç re Kaì pefàXotç ëveKa Tqç Oeoctepeiaç TtTOvévat; (14) AXX' oùk èariv ùj fe àtpoppr) toû iriOTeûoai Yefovev ó aaTavâç, cporriiaaç eiç aÙTÔv Kai oiKriaaç èv aÙTÛ> xpóvov ÍKavóV ôç poqOoùpevoç *ùnô* Tujv èrropKiOTÛv vôcrw rrepttreowv x°^eTríl Kai àrro-OaveîcrOai ôaov oùbétruj vopiiôpevoç, èv aÙTf) Trj kXîvij, ou ëKCiTO, trepixuOeiç èXa^ev, eï Te XPH XéTetv tòv toioûtov eiXrçcpévai. (15) Où pqv oùôè tiÎiv Xoitrwv ëruxev btatpuTwv Tf)V vôaov, wv XPÀ peTaXapftóveiv kotò tòv Trjç 'EKKXqcriaç Kavóva, toû re ertppaTiuOfjvai ûtrô toû ètTiOKÓTtou ' toútiuv òè pif] Tuxwv, mûç âv toû 'Atíou îïveùpaTOç i-Tuxev;»

CB Eus. 2 (ed. *Ed. Schwartz),* 616 sqq. MG 20, 617 sqq.

256a *Professionem Cornelii de Primatu Romani Pontificis v. D 44.*

tamen tanta tamque necessaria in Ecclesia multitudo, coetus ille divinae Providentiae copiis opulentus et numerosus, cum immenso ac paene innumerabili populo, ab huiusmodi desperatione et audacia illum deterrere et ad Ecclesiam revocare non potuit.»

256 (13) Paucis deinde interjectis haec addit: «Age dum, inquit, exponamus deinceps, quibus operibus et cuiusmodi conversatione confisus, ad episcopalem locum aspiraverit. An ideo fortasse quod ab initio in Ecclesia versatus est, et multa pro eius defensione certamina subivit, multisque et gravissimis periculis religionis causa conflictatus est? (14) Minime id quidem. Quippe cui causam atque initium credendi praebuit satanas in ipsum ingressus, atque in ipso aliquamdiu commoratus. Cumque ab exorcistis foveretur, in morbum gravissimum collapsus, dum iamiamque moriturus creditur, in ipso in quo iacebat lectulo perfusus, baptismum suscepit, si tamen huiuscemodi baptismum suscepisse dicendus est. (15) Sed neque postquam liberatus est morbo, reliqua percepit quae iuxta ecclesiasticam regulam percipi debent, neque ab episcopo consignatus est. Hoc autem signaculo minime percepto, quo tandem modo Spiritum Sanctum potuit accipere?»

CAECILIUS CYPRIANUS QUI ET THASCIUS[1] (n. c. .200) EP. CARTHAGINIENSIS 249—258.

De depravatione morum Christianorum ante Decium.

[De lapsis (scriptus 251) 5—6.J

5. (1) Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio 257
veritatis nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestae tenebrosa caligo caecasse, ut nihil remanserit luminis et lucis, unde divina praecepta perspici possint. (2) Si cladis causa cognoscitur, et medela vulneris invenitur. (3) Dominus probari familiam suam voluit et, quia traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem et paene dixerim dormientem censura caelestis erexit, cumque nos peccatis nostris amplius mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne quod gestum est exploratio potius quam persecutio videretur.

6. (1) Studebant augendo patrimonio singuli et ob- 258
liti quid credentes aut sub apostolis ante fecissent aut semper facere deberent insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. (2) Non in sacerdotibus religio devola, non in ministeriis fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. (3) Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata: adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. (4) Ad decipienda corda simplicium callidae fraudes, circumveniendis fratribus subdolae voluntates. (5) lungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi. (6) Non iurare tantum temere sed adhuc et peierare, praepositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus invicem dissidere. (7) Episcopi plurimi, quos et hortamento esse oportet ceteris et exemplo, divina procuratione contempta procuratores regum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta per alienas provincias oberrantes negotiationis quaestuosae nundinas aucupari, esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus faenus augere. (8) Quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi

1 Ita Cyprianus se ipse vocat initio epistulae 66 (M 69) ad Florentium (qui et Puppianus).

mereremur, cum iam pridem praemonuerit ac dixerit censura divina: *Si dereliquerint legem meam et in indiciis mets non ambulaverint, si iustificationes meas profanaverint et praecepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum* [Ps 88, 31 sqq].

CV 3 (ed. *Guil. Hartel)* a, 240 sq. ML 4, 468 sqq.

De lapsis in persecutione Deciana.
[Ib. 7-9.]

259 7. (1) Praenuntiata sunt ista nobis et ante praedicta; sed nos datae legis et observationis immemores id egimus per nostra peccata, ut, dum Domini mandata contemnimus, ad correptionem delicti et probationem fidei remediis severioribus veniremus, nec saltem vel sero conversi ad Domini timorem sumus, ut hanc correptionem nostram probationemque divinam patienter et fortiter subiremus. (2) Ad prima statim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem suam prodidit nec prostratus est persecutionis impetu sed voluntario lapsu se ipse prostravit. (3) Quid oro inauditum, quid novum venerat, ut velut incognitis atque inopinatis rebus exortis Christi sacramentum temeritate praecipiti solveretur? (4) Nonne haec et prophetae ante et apostoli postmodum nuntiaverunt? Nonne iustorum pressuras et gentilium semper iniurias pleni Sancto Spiritu praedicaverunt? (5) Nonne fidem nostram semper armans et Dei servos caelesti voce corroborans dicit Scriptura divina: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies* [Dt 6, 13]? (6) Nonne iram divinae indignationis ostendens et poenae metum praemonens denuo dicit: *Adoraverunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo et humiliatus est vir et non laxabo illis* [Is 2, 8 sq], et iterum Deus loquitur dicens: *Sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli* [Ex 22, 20]? (7) In Evangelio quoque postmodum Dominus in verbis doctor et consummator in factis docens quid fieret et faciens quodcumque docuisset, quidquid nunc geritur et geretur non ante praemonuit? Nonne et negantibus aeterna supplicia et salutaria confitentibus praemia ante constituit?

260 8. (1) Exciderunt quibusdam pro nefas omnia et de memoria recesserunt. (2) Non exspectaverunt saltem ut ascenderent apprehensi, ut interrogati negarent. Ante

aciem multi victi, sine congressione prostrati nec hoc sibi reliquerunt ut sacrificare idolis viderentur inviti. Ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam quam libenter optassent. Quot illic a magistratibus vespera urgente dilati sunt, quot ne eorum differretur interitus et rogaverunt! (3) Quam vim potest talis obtendere, qua crimen suum purget, cum vim magis ipse fecerit ut periret? (4) Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, membra conciderunt? Non sensus obstipuit, lingua haesit, sermo defecit? (5) Stare illic potuit Dei servus et loqui et renuntiare Christo, qui iam diabolo renuntiaverat et saeculo? (6) Non ara illa, quo moriturus accesserat, rogus illi fuit? Non diaboli altare quod faetore taetro fumare ac redolere conspexerat velut funus et bustum vitae suae horrere ac fugere debebat? (7) Quid hostiam tecum miser, quid victimam supplicaturus importas? Ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam funestis illic ignibus concremasti.

9. (1) Ac multis proprius interitus satis non fuit: 261
hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors invicem letali poculo propinata est. (2) Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attracti amiserunt parvuli quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti. (3) Nonne illi, cum iudicii dies venerit, dicent: <Nos nihil fecimus nec derelicto cibo et poculo Domini ad profana contagia sponte properavimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas: illi nobis Ecclesiam matrem, illi Patrem Deum negaverunt, ut, dum parvi et improvidi et tanti facinoris ignari per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur>?

CV 3 a, 241 sqq. ML 4, 471 sqq.

De paenitentia (exomologesi) etiam pro minoribus delictis agenda.

[tb 28-30.]

28. (1) Denique quanto et fide maiore et timore me- 262
liore sunt qui, quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore

constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesim conscientiae faciant, animi sui pondus exponant, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirant scientes scriptum esse: *Deus non deridetur* [Gal 6, 7]. (2) Derideri et circumveniri Deus non potest nec astutia aliqua fallente deludi. Plus immo delinquit qui secundum hominem Deum cogitans evadere se poenam criminis credit, si non palam crimen admisit. (3) Christus in praeceptis suis dicit: *Qui confusus me fuerit, confundet eum Filius hominis* [Mc 8, 38]: et Christianum se putat qui Christianus esse aut confunditur aut veretur? Quomodo potest esse cum Christo qui ad Christum pertinere aut erubescit aut metuit: (4) Minus plane peccaverit non videndo idola nec sub oculis circumstantis atque insultantis populi sanctitatem fidei profanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis nec sceleratis cibis ora maculando. (5) Hoc eo proficit ut sit minor culpa, non ut innocens conscientia. Facilius potest ad veniam criminis pervenire, non est tamen immunis a crimine: nec cesset in agenda paenitentia atque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minus esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur.

263 29. (1) Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio [facta] per sacerdotes apud Dominum grata est. (2) Convertamur ad Dominum mente tota et paenitentiam criminis veris doloribus exprimentes Dei misericordiam deprecemur. Illi se anima prosternat, illi maestitia satisfaciat, illi spes omnis incumbat. (3) Rogare qualiter debeamus dicit ipse: *Revertimini,* inquit, *ad me ex toto corde vestro simulque et ieiunio et fletu et planctu, et discindite corda vestra et non vestimenta vestra* [loel 2, 12 sq]. Ad Dominum toto corde redeamus, iram et offensam eius ieiuniis, fletibus, planctibus, sicut monet ipse, placemus.

264 30. (1) Lamentari eum putamus ex toto corde, ieiuniis, fletibus, planctibus Dominum deprecari, qui ex primo criminis die lavacra cotidie celebrat, qui epulis affluentibus pastus et sagina largiore distentus cruditates suas

postridie ructat, nec cibos et potus suos cum pauperum necessitate communicat? (2) Qui hilaris ac laetus procedit quomodo mortem suam deflet, cumque scriptum sit: *Non corrumpetis effigiem barbae vestrae* [Lv 19, 27], barbam vellit et faciem suam comit? et placere nunc cuiquam studet qui Deo displicet? (3) An illa ingemiscit et plangit cui vacat cultum pretiosae vestis induere nec indumentum Christi quod perdidit cogitare, accipere pretiosa ornamenta et monilia laborata, nec divini et caelestis ornatus damna deflere? Tu licet indumenta peregrina et vestes sericas induas, nuda es: auro te licet et margaritis gemmisque condecores, sine Christi decore deformis es. (4) Et quae capillos tuos inficis, vel nunc in doloribus desine, et quae nigri pulveris ductu oculorum lineamenta depingis, vel nunc lacrimis oculos tuos ablue. (5) Si quem de tuis carum mortalitatis exitu perdidisses, ingemisceres dolenter et fleres, facie inculta, veste mutata, neglecto capillo, vultu nubilo, ore deiecto indicia maeroris ostenderes. Animam tuam, misera, perdidisti, spiritaliter mortua supervivere hic tibi et ipsa ambulans funus tuum portare coepisti; et non acriter plangis, non iugiter ingemiscis, non te vel pudore criminis vel continuatione lamentationis abscondis? (6) Ecce peiora adhuc peccandi vulnera, ecce maiora delicta peccasse nec satisfacere, deliquisse nec delicta deflere.

CV 3 a, 257 sqq. ML 4, 488 sqq.

De fructibus verae paenitentiae.

[Ib. 36.]

(1) Si precem toto corde quis faciat, si veris paeni- 265
tentiae lamentis et lacrimis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum iustis et continuis operibus inflectat, misereri talium potest qui et misericordiam suam protulit dicens: *Cum conversus fueris et gemueris, tunc salvaberis et scies ubifueris* [Is 30, 15], et iterum: *Nolo mortem morientis, dicit Dominus, quantum ut revertatur et vivat* [Ez 33, 11], Et Ioel propheta pietatem Domini Domino ipso monente declarat: *Revertimini,* inquit, *ad Dominum Deum vestrum, quoniam misericors et pius est et patiens et multae miserationis et qui sententiam flectat adversus malitiam irrogatam* [Ioel 2, 13]. (2) Potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest ille deflectere.

Paenitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre, quidquid pro talibus et petierint martyres et fecerint sacerdotes. (3) Vel si quis eum plus suis satisfactionibus moverit, si eius iram, si indignationis offensam iusta deprecatione placaverit, dat ille et arma rursum quibus victus armetur, reparat et corroborat vires, quibus fides instaurata vegetetur. (4) Repetet certamen suum miles, iterabit aciem, provocabit hostem et quidem factus ad proelium fortior per dolorem. (5) Qui sic Deo satisfecerit, qui paenitentia facti sui, qui pudore delicti plus et virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adiutus a Domino, quam contristaverat nuper laetam faciet Ecclesiam nec solam iam Dei veniam merebitur sed coronam.

CV 3a, 263 sq. ML 4, 493 sq.

De unitate Ecclesiae in Primatu Petri fundata.

[De catholicae Ecclesiae unitate (251) 3, 4; 4—5.]

*266 3. (4) Hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur nec caput quaeritur nec magisterii caelestis doctrina servatur.

4. (1) Quae si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. (2) Loquitur Dominus ad Petrum: *Ego tibi dico,* inquit, *quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferorum non vincent eam. Dabo tibi claves regni caelorum: et quae ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in caelis* [Mt 16, 18 sq]’. (3) Super unum aedificat Ecclesiam. Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat[2] et dicat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum Sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur* [Io 20,21 sqq], tamen

1 In *antiquis codicibus* hic pergitur: «Et eidem post resurrectionem suam dicit: *Pasce oves meas* [Io 21. 17], Super illum aedificat Ecclesiam, et illi pascendas oves mandat. Et quamvis» etc. — Cf. *J. Chapman,* Les interpolations dans le traité de S. Cyprien sur l'unité de l’église: Revue Benedictine 19 (1902) 246 s 356 ss; 20 (1903) 26 ss. — *D. van den Eynde,* Revue d'hist. eccles. 1933. 5 ss. *Perler,* Rom. Quartalschr. 44, 1936, 1 ss.

ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. (4) Hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia Christi una monstretur. (5) Quam unam Ecclesiam etiam in Cantico canticorum Spiritus Sanctus ex persona Domini designat et dicit: *Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa genetrici suae* [Ct 6, 8], (6) Hanc Ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem crediti Qui Ecclesiae renititur et resistit, in Ecclesia se esse confiditi (7) Quando et beatus apostolus Paul us hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: *Unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus* [Eph 4, 4 sqq].

5. (1) Quam unitatem tenere firmiter et vindicare debe- 266l
mus, maxime episcopi, qui in Ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidem veritatis perfida praevaricatione corrumpat. (2) Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. (3) Ecclesia una est, quae in multitudinem latius incremento foecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii sed lumen unum, et rami arboris multi sed robur unum tenaci radice fundatum. Et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. (4) Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit; a fonte praecide rivum, praecisus arescit. (5) Sic et Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit: unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluens

‘ *Antiqui codices* pergunt (sec. Perler): «unam tamen cathedram constituit et unitatis originem atque rationem sua auctoritate disposuit. Hoc rrnnt utique ceteri quod fuit Petrus, sed primatus Petro datur et una Ecclesia et cathedra ana monstratur. Et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis unanimi consensione pascatur. Hanc Ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui cathedram Petri, super quem fundata Ecclesia est, deserit, in Ecclesia esse confidit? Quam unam» etc.

largiter rivos latius pandit: unum tamen caput est et origo una et una mater foecunditatis successibus copiosa. Illius foetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu eius animamur.

CV 3 a, 212 sqq. ML 4, 498 sqq.

Contra abusum libellorum martyrum
et de reconciliatione episcopo reservata.
[Epistula 15 [1] (M 10, scripta 250).]

267 *Cyprianus martyribus et confessoribus carissimis fratribus S.* 1. (1) Sollicitudo loci nostri et timor Dei compellit, fortissimi ac beatissimi martyres, admonere vos litteris nostris, ut a quibus tam devote et fortiter servatur fides Domini ab iisdem lex quoque et disciplina Domini reservetur. Nam cum omnes milites Christi custodire oporteat praecepta imperatoris sui, tunc vos magis praeceptis eius obtemperare plus convenit, qui exemplum ceteris facti estis et virtutis et timoris Dei. (2) Et credideram quidem presbyteros et diaconos qui illic praesentes sunt monere vos et instruere plenissime circa Evangelii legem, sicut in praeteritis semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis et scripturarum praeceptis gubernarent. (3) Sed nunc cum maximo animi dolore cognosco non tantum illic non suggeri divina praecepta, sed adhuc potius impediri, ut ea quae a vobis ipsis et circa Deum caute et circa sacerdotem Dei honorifice fiunt a quibusdam presbyteris resolvantur, qui nec timorem Dei nec episcopi honorem cogitantes, cum vos ad me litteras direxeritis, quibus examinari desideria vestra et quibusdam lapsis pacem dari postulastis, cum persecutione finita convenire in unum cum clero et recolligi coeperimus, illic contra Evangelii legem, contra vestram quoque honorificam petitionem, ante actam paenitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in paenitentiam impositam, offerre pro illis et eucharistiam [dare] id est sanctum Domini corpus profanare audeant, cum scriptum sit: *Qui ederit panem aut*

1 Numerantur epistulae secundum editionem Vindobonensem. Uncis inclusi numeri editionis Migne adduntur.

biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini [1 Cor 11, 27].

2. (1) Et lapsis quidem potest in hoc venia concedi. 268
Quis non mortuus vivificari properet? Quis non ad salutem suam venire festinet? (2) Sed praepositorum est praeceptum tenere et vel properantes vel ignorantes instruere, ne qui ovium pastores esse debent lanii fiant. Ea enim concedere, quae in perniciem vertant, decipere est: nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impellitur ad ruinam. (3) Vel ex vobis itaque discant, quando docere debuerant. Petitiones et desideria vestra episcopo servent, ad pacem vobis petentibus dandam maturum et pacatum tempus exspectent. Ante est ut a Domino pacem mater prior sumat, tunc secundum vestra desideria de filiorum pace tractetur.

3. (1) Et quoniam audio, fortissimi et carissimi fratres, 269
impudentia vos quorundam premi et verecundiam vestram vim pati, oro vos quibus possum precibus, ut Evangelii memores et considerantes quae et qualia in praeteritum antecessores vestri martyres concesserint, quam solliciti in omnibus fuerint, vos quoque sollicite et caute petentium desideria ponderetis, utpote amici Domini et cum illo postmodum iudicaturi inspiciatis et actum et opera et merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera et qualitates cogitetis, ne si quid abrupte et indigne vel a vobis promissum vel a nobis factum fuerit, apud gentiles quoque ipsos Ecclesia nostra erubescere incipiat. (2) Visitamur enim et castigamur frequenter et ut Domini mandata incorrupta et inviolata permaneant admonemur. Quod quidem nec illic apud vos cessare cognosco quominus plurimos quoque ex vobis instruat ad Ecclesiae disciplinam divina censura. (3) Hoc autem totum potest fieri, si ea quae a vobis petuntur religiosa contemplatione moderemini, intellegentes et comprimentes eos qui personas accipientes in beneficiis vestris aut gratificantur aut illicitae negotiationis nundinas aucupantur.

4. (1) De hoc et ad clerum et ad plebem litteras 270
feci, quas utrasque vobis legi mandavi. (2) Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos quibus pacem dari desideratis. (3) Audio enim quibusdam sic libellos fieri ut dicatur «communicet ille cum suis», quod numquam omnino

a martyribus factum est, ut incerta et caeca petitio invidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet, quando dicitur «ille cum suis» et possunt nobis et viceni et triceni et amplius offerri qui propinqui et affines et liberti et domestici esse asseverentur eius qui accepit libellum. (4) Et ideo peto ut eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorum paenitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello et sic ad nos fidei ac disciplinae congruentes litteras dirigatis. (5) Opto vos, fortissimi ac dilectissimi fratres, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

CV 3b, 513 sqq. ML 4, 253 sqq.

De reconciliatione (exomologesi) per presbyteros vel per diaconos perficienda.

[Epistula 18 (M 12, scripta 250) 1.]

271 *Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus S.* (1) Miror vos, fratres carissimi, ad multas epistulas meas, quas ad vos frequenter misi, nihil rescripsisse, cum fraternitatis nostrae vel utilitas vel necessitas sic utique gubernetur, si a vobis instructi rerum gerendarum consilium limare possimus. (2) Quoniam tamen video facultatem veniendi ad vos nondum esse et iam aestatem coepisse, quod tempus infirmitatibus assiduis et gravibus infestat, occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a martyribus acceperunt et praerogativa eorum apud Deum adiuvari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata praesentia nostra apud presbyterum quemcumque praesentem, vel si presbyter repertus non fuerit et urgere exitus coeperit, apud diaconum quoque exomologesim facere delicti sui possint, ut manu eis in paenitentiam imposita veniant ad Dominum cum pace, quam dari martyres litteris ad nos factis desideraverunt.

CV 3 b, 523 sq. ML 4. 258 sq.

Epistula pacis.

[Epistula 22 (M 21, scripta 250) 1—2]

272 *Lucianus Celerino Domino, si dignus fuero vocari collega, in Ckristo S.* 1. (1) Accepi litteras tuas, Domine frater dilectissime, in quibus me tantum gravasti, ut propter tuam gravationem tantum gaudium paene ex-

ciderit, ut litteras quas et ego optabam post tantum temporis legere, in quibus mei dignatus es memorare, beneficio tantae tuae humilitatis legere exsultavi, qui scribens mihi diceres, «si dignus fuero frater nominari tuus», hominis qui apud pusilliores nomen Dei cum timore confessus sum. (2) Nam tu Deo volente ipsum anguem maiorem, metatorem antichristi, non tantum confessus deterruisti vocibus illis et verbis deificis, quibus scio quasi amatores fidei et zelotypi disciplinae Christi, in qua te novi vivacitate versari et gaudeo, vicisti. (3) Nunc modo, carissime, iam inter martyres deputande, voluisti nos litteris tuis gravare, in quibus significasti de sororibus nostris, pro quibus utinam fieri posset, ut sine tanto scelere commisso memoriam faceremus. Non profecto tantis lacrymis incumberemus ut nunc.

2. (1) Scire debuisti quid circa nos actum sit. Cum 273
benedictus martyr Paulus adhuc in corpore esset, vocavit me et dixit mihi: «Luciane, coram Christo tibi dico ut, si quis post arcessitionem meam abs te pacem petierit, da in nomine meo. Sed et omnes, quos Dominus in tanta tribulatione arcessire dignatus est, universi litteras ex compacto universis pacem dimisimus.» (2) Vide ergo, frater, quoniam partim quod mihi Paulus praecepit quam universis quod censuimus, ex quibus iam cum ante hanc tribulationem, cum iussi sumus secundum praeceptum imperatoris fame et siti necari, et reclusi sumus in duabus cellis, ita ut non efficiebat fame et siti. Sed et ignis ab opere pressurae nostrae tam intolerabilis erat quem nemo portare posset. Sed nunc in ipsam claritatem sumus constituti. (3) Et ideo, frater carissime, saluta Numeriam et Candidam, quas secundum Pauli praeceptum et ceterorum martyrum, quorum nomina subicio, Bassi in petrario, Mappalici in quaestione, Fortunionis in carcere: Paulus a quaestione, Fortunata, Victorious, Victor, Herennius, Credula, Hereda, Donatus, Firmus, Venustus, Fructus, Julia, Martialis et Ariston, qui Deo volente in carcere fame necati sunt: quorum et nos socios futuros intra dies audietis. (4) Iam enim ut iterato reclusi sumus sunt dies octo in die quo tibi litteras scripsi. Nam et ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus et aquam ad mensuram. (5) Et ideo, frater, peto ut sicut hic, cum Dominus coeperit ipsi Ecclesiae

pacem dare, secundum praeceptum Pauli et nostrum tractatum exposita causa apud episcopum et facta exomologesi habeant pacem, non tantum hae, sed et quas scis ad animum nostrum pertinere. Sequuntur salutationes.

CV 3b, 533 sqq. ML 4, 279 sqq.

Epistula pacis abusiva.

[Epistula 23 (M 16, scripta 250—251)]

274 *Universi confessores Cypriano papati S.* Scias nos universos quibus ad te ratio constiterit quid post commissum egerint dedisse pacem, et hanc formam per te et aliis episcopis innotescere volumus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Praesente de clero et exorcista et lectore Lucianus scripsit.

CV 3b, 536. ML 4, 268 sq.

De unitate Ecclesiae.

[Epistula 43 (M 40, *iPltbi universae* scripta 251) 5]

275 (1) Clamat et dicit Deus: *Nolite audire sermones pseudoprophetarum, quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos. Loquuntur, sed non ab ore Domini. Dicunt iis qui abiciunt verbum Domini: pax erit vobis* [Ir 26, 16 sq]. (2) Pacem nunc offerunt, qui ipsi non habent pacem, nec Ecclesiam lapsos reducere et revocare permittunt, qui de Ecclesia recesserunt. (3) Deus unus est et Christus unus et una Ecclesia et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. (4) Aliud altare constitui aut sacerdotium novum fieri praeter unum altare et unum sacerdotium non potest. Quisque alibi collegerit, spargit. Adulterum est, impium est, sacrilegum est quodcumque humano furore instituitur ut dispositio divina violetur. (5) Procul ab huiusmodi hominum contagione discedite et sermones eorum velut cancer et pestem fugiendo vitate praemonente Domino et dicente: *Caeci sunt duces caecorum. Caecus autem caecum ducens simul in foveam cadent* [Mt 15, 14], (6) Intercedunt precibus nostris, quas nobiscum diebus ac noctibus Deo funditis, ut eum iusta satisfactione placetis. Intercedunt lacrimis nostris, quibus commissi delicti crimen abluitis. Intercedunt paci, quam vere et fideliter de Domini misericordia postulatis, nesciunt scriptum esse: *Et propheta ille aut somnium somnians, ille qui locutus est, ut errare te faceret a Domino Deo*

tuo [Dt 13, 5]. (7) Nemo vos, fratres, errare a Domini viis faciat. Nemo vos Christianos ab Evangelio Christi rapiat, nemo filios Ecclesiae de Ecclesia tollat. (8) Pereant sibi soli qui perire voluerunt, extra Ecclesiam soli remaneant qui de Ecclesia recesserunt, soli cum episcopis non sint qui contra episcopos rebellarunt, coniurationis suae poenas soli subeant qui olim secundum vestra suffragia, nunc secundum Dei iudicia sententiam coniurationis et malignitatis suae subire meruerunt.

CV3b, 593 sq. ML 4, 336 sq.

De electione episcopi rite facta. Laus Cornelii ep. Romani.

[Epistula 55 (M 52, Ad Antonianum ep., scripta 251 fin.) 8.]

(1) Venio iam nunc, frater carissime, ad personam 276
Corneli collegae nostri, ut Cornelium nobiscum verius noveris, non de malignorum et detrahentium mendacio, sed de Dei iudicio qui episcopum eum fecit et coepiscoporum testimonio quorum numerus universus per totum mundum concordi unanimitate consensit. (2) Nam quod Cornelium carissimum nostrum Deo et Christo et Ecclesiae eius, item consacerdotibus cunctis laudabili praedicatione commendat, non iste ad episcopatum subito pervenit, sed per omnia ecclesiastica officia promotus et in divinis administrationibus Dominum saepe promeritus ad sacerdotii sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. (3) Tunc deinde episcopatum ipsum nec postulavit nec voluit, nec ut ceteri quos arrogantiae et superbiae suae tumor inflat invasit, sed quietus alias et modestus et quales esse consuerunt qui ad hunc locum divinitus eliguntur, pro pudore virginalis continentiae suae et pro humilitate ingenitae sibi et custoditae verecundiae non ut quidam vim fecit ut episcopus fieret, sed ipse vim passus est ut episcopatum coactus exciperet.

(4) Et factus est episcopus a plurimis collegis nostris 277
qui tunc in urbe Roma aderant, qui ad nos litteras honorificas et laudabiles et testimonio suae praedicationis illustres de eius ordinatione miserunt. (5) Factus est nutem Cornelius episcopus de Dei et Christi eius iudicio, de clericorum paene omnium testimonio, de plebis quae tunc adfuit suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus

esset, cum Fabiani locus id est cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis vacaret.

278 (6) Quo occupato et de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato quisque iam episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est nec habeat ecclesiasticam ordinationem qui Ecclesiae non tenet unitatem. (7) Quisque ille fuerit multum de se licet iactans et sibi plurimum vindicans profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisque post unum, qui solus esse debeat, factus est iam non secundus ille, sed nullus est.

CV 3b, 629 sq. ML 3, 768 sqq.

Decii imperatoris dictum de episcopo Romano.

[Ib. 9, 1.]

279 Tunc deinde post episcopatum non exambitum nec extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate sus ceptum, quanta in ipso suscepto episcopatu suo virtus, quantum robur animi, qualis firmitas fidei, quod nos simplici corde perspicere penitus et laudare debemus, sedisse [scii. Cornelium] intrepidum Romae in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus [scii. Decius] infestus sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius et tolerabilius audiret levari adversus se aemulum principem quam constitui Romae Dei sacerdotem.

CV 3, 630. ML 3, 773 sq.

De moechis alicubi non reconciliatis.

[Ib. 21.]

280 (1) Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem moechis non putaverunt et in totum paenitentiae locum contra adulteria eluserunt. (2) Non tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt aut catholicae Ecclesiae unitatem vel duritiae vel censurae suae obstinatione ruperunt, ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat de Ecclesia separaretur. (3) Manente concordiae vinculo et perseverante catholicae Ecclesiae individuo sacramento, actum suum disponit et dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui Domino redditurus.

CV 3b, 638sq. MI. 3. 787.

De reconciliatione post exomologesim minime neganda.

[Ib. 28-29.]

28. (1) Atque, o frustrandae fraternitatis irrisio, o 281
miserorum lamentantium caduca deceptio, o haereticae institutionis inefficax et vana traditio, hortari ad satisfactionis paenitentiam et subtrahere de satisfactione medicinam, dicere fratribus nostris: «Plange et lacrimas funde et diebus ac noctibus ingemisce et pro abluendo et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare, sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris: quaecumque ad pacem pertinent facies, sed nullam pacem quam quaeris accipies»! (2) Quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum suum a proposito lamentationis avertat? (3) Operari tu putas rusticum posse, si dixeris: «Agrum peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste, sed nullam messem metes [nullam vindemiam premes], nullos oliveti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes»? Vel si ei cui dominium et usum navium suadeas dicas: «Materiam de excellentibus silvis mercare, frater, carinam praevalidis et electis roboribus intexe, clavo, funibus, velis ut fabricetur atque armetur navis operare, sed cum haec feceris, fructum de actibus eius et cursibus non videbis»?

29. (1) Praecludere est atque abscidere iter doloris 282
ac paenitendi viam, ut cum in Scripturis Dominus Deus revertentibus ad se et paenitentibus blandiatur, nostra duritia et crudelitate, dum fructus paenitentiae intercipitur, paenitentia ipsa tollatur. (2) Quodsi invenimus a paenitentia agenda neminem debere prohiberi et deprecantibus atque exorantibus Domini misericordiam secundum quod ille misericors et pius est per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus et paenitentiae fructus dolentibus non negandus. (3) Et quia apud inferos confessio non est nec exomologesis illic fieri potest, qui ex toto corde paenituerint et rogaverint, in Ecclesiam debent interim suscipi et in ipsa Domino reservari, qui ad Ecclesiam suam venturus de illis utique quos in ea intus invenerit iudicabit. (4) Apostatae vero et desertores vel adversarii et hostes et Christi Ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum Apostolum possunt ad Ecclesiae

pacem, quando nec Spiritus nec Ecclesiae tenuerunt unitatem.

CV 3b, 646 sqq. ML 3, 793 sq.

Exhortatio ad martyrium.

[Epistula 58 (M 56, scripta 253).]

283 *Cyprianus plebi Thibari consistenti S.* — 1. (1) Cogitaveram quidem, fratres dilectissimi, atque in votis habebam, si rerum ratio ac temporis conditio permitteret, secundum quod frequenter desiderastis, ipse ad vos venire, et quantulacumque mediocritate exhortationis nostrae praesens illic fraternitatem corroborare. (2) Sed quoniam sic rebus urgentibus detinemur ut longe istinc excurrere et diu a plebe cui de divina indulgentia praesumus abesse non detur facultas, has interim pro me ad vos vicarias litteras misi. Nam cum Domini instruentis dignatione instigemur saepius et admoneamur, ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostrae sollicitudinem perferre debemus. (3) Scire enim debetis et pro certo credere ac tenere pressurae diem super caput esse coepisse et occasum saeculi atque antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad proelium stemus nec quicquam nisi gloriam vitae aeternae et coronam confessionis dominicae cogitemus, nec putemus talia esse quae veniunt qualia fuerunt illa quae transierunt. (4) Gravior nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes idcirco se cotidie calicem sanguinis Christi bibere ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. (5) Hoc est enim velle cum Christo inveniri, id quod Christus et docuit et fecit imitari secundum Ioannem apostolum dicentem: *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare* [1 Io 2, 6], Item Paulus apostolus exhortatur et docet dicens: *Sumus filii Dei. Si autem filii, et heredes Dei, coheredes autem Christi, siquidem compatiamur, ut et conmagnificemur* [Rom 8, 16 sq].

284 2. (1) Quae nunc omnia consideranda sunt nobis, ut nemo quidquam de saeculo iam moriente desideret, sed sequatur Christum, qui et vivit in aeternum et vivificat servos suos in fide sui nominis constitutos. (2) Venit enim tempus, fratres dilectissimi, quod iam pridem Dominus noster praenuntiavit et docuit advenire dicens: *Veniet hora, ut omnis qui vos occiderit putet se officium Dei facere. Sed hoc facient, quoniam non cognoverunt Patrem neque me. Haec autem locutus sum vobis ut, cum venerit hora eorum, memores sitis quia ego dixi vobis* [Io 16, 2 sqq]. (3) Nec quisquam miretur persecutionibus nos assiduis fatigari et pressuris augentibus frequenter urgeri, quando haec futura in novissimis temporibus Dominus

ante praedixerit et militiam nostram magisterio et hortamento sui sermonis instruxerit, Petrus quoque apostolus eius docuerit ideo persecutiones fieri ut probemur et ut dilectioni Dei iusto iustorum praecedentium exemplo nos etiam morte et passionibus copulemur. (4) Posuit enim in Epistula sua dicens: *Carissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram jit, nec excidatis tamquam novum vobis contingat, sed quotiescumque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in revelatione facta claritatis eius gaudentes exsultetis. Si improperatur vobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur* [1 Pet 4, 12 sqq]. (5) Docuerunt autem nos apostoli ea quae de praeceptis dominicis et caelestibus mandatis ipsi quoque didicerunt Domino ipso scilicet corroborante nos et dicente: *Nemo est qui relinquat domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem venturo vitam aeternam.* Et iterum: *Beati,* inquit, *eritis, cum odio vos habuerint homines et separaverint vos et expulerint et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter Filium hominis. Gaudete in illa die et exsultate. Ecce enim merces vestra multa in caelis* [Lc 18, 29 sq; 6, 22 sq].

3. (1) Gaudere nos et exsultare voluit in persecutionibus 285
Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronae fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent caeli. (2) Neque enim sic nomen militiae dedimus, ut pacem tantummodo cogitare et detractare ac recusare militiam debeamus, quando in ipsa militia primus ambulaverit Dominus humilitatis et tolerantiae et passionis magister, ut quod fieri docuit prior faceret et qui pati hortatur prior pro nobis ipse pateretur. (3) Sit ante oculos, fratres dilectissimi, quod qui omne iudicium a Patre solus accepit et qui venturus est iudicaturus, iam iudicii sui et cognitionis futurae sententiam protulerit praenuntians et contestans confessurum se coram Patre suo confitentes et negaturum negantes. (4) Si mortem possemus evadere, merito mori timeremus. Porro autem cum mortalem mori necesse est, amplectamur occasionem de divina promissione et dignatione venientem et fungamur exitum mortis cum praemio immortalitatis nec vereamur occidi, quos constet quando occidimur coronari.

4. (1) Nec quisquam, fratres dilectissimi, cum populum 286
nostrum fugari conspexerit metu persecutionis et spargi, conturbetur, quod collectam fraternitatem non videat nec tractantes episcopos audiat. (2) Simul tunc omnes esse non possunt, quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. (3) Ubicumque in illis diebus unusquisque fratrum fuerit a

grege interim ac necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moveatur ad fugae illius horrorem nec recedens et latens deserti loci solitudine terreatur. (4) Solus non est cui Christus in fuga comes est. Solus non est qui templum Dei servans ubicumque fuerit sine Deo non est. (5) Et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria praecipiti navigatione properantem tempestas ac procella submerserit, spectat militem suum Christus ubicumque pugnantem et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti praemium reddit quod daturum se in resurrectione promisit. (6) Nec minor est martyrii gloria non publice et inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille qui probat martyras et coronat.

287 5. (1) Imitemur, fratres dilectissimi, Abel iustum qui initiavit martyria, dum propter iustitiam primus occiditur. (2) Imitemur Abraham Dei amicum qui non est cunctatus ut filium victimam suis manibus offerret, dum Deo fide devotionis obsequitur. (3) Imitemur tres pueros Ananian, Azarian, Misaelem, qui nec aetate territi nec captivitate fracti Iudaea devicta et Hierosolymis captis in ipso regno suo regem fidei virtute vicerunt, qui adorare statuam quam Nabuchodonosor rex fecerat iussi et minis regis et flammis fortiores exstiterunt, proclamantes et fidem suam per haec verba testantes: *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus cui nos servimus potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis liberabit nos: et si non, notum sit tibi quia diis tuis non servimus et imaginem auream quam statuisti non adoramus* [Dan 3, 16 sqq]. (4) Credebant se illi secundum fidem posse evadere, sed addiderunt *et si non,* ut sciret rex illos propter Deum quem colebant et mori posse. (5) Hoc est enim robur virtutis et fidei credere et scire quod Deus a morte praesenti liberare possit, et tamen mortem non timere nec cedere, ut probari fortius fides possit. (6) Erupit per os eorum Spiritus Sancti incorruptus et invictus vigor, ut appareat vera esse quae in Evangelio suo Dominus edixit dicens: *Cum autem vos apprehenderint, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* [Mt 10, 19 sq]. (7) Dixit quid loqui et respondere possimus dari nobis in illa hora divinitus et offerri, nec nos tunc esse qui loquimur, sed Spiritum Dei Patris: qui cum a confitentibus non discedit neque dividitur, ipse in nobis et loquitur et coronatur. (8) Sic et Daniel, cum compelleretur adorare idolum Bel, quem tunc populus et rex colebat, in asserendum Dei sui honorem plena fide et libertate

prorupit dicens: *Nihil colo ego nisi Dominum Deum meum qui condidit caelum et terram* [Dan 14, 4].

6. (1) Quid in Machabaeis beatorum martyrum gravia tormenta et multiformes septem fratrum poenae et confortans liberos suos mater in poenis et moriens ipsa quoque cum liberis, nonne magnae virtutis et fidei documenta testantur et nos ad martyrii triumphum suis passionibus adhortantur? (2) Quid Prophetae quos ad praescientiam futurorum Spiritus Sanctus animavit? Quid Apostoli quos Dominus elegit? (3) Nonne cum iusti occiduntur propter iustitiam mori nos quoque docuerunt? (4) Christi nativitas a martyriis infantium statini coepit, ut ob nomen eius *a bimatu et infra* [Mt 2, 16] qui fuerant necarentur. Aetas necdum habilis ad pugnam idonea exstitit ad coronam. Ut appareret innocentes esse qui propter Christum necantur, infantia innocens ob nomen eius occisa est. (5) Ostensum est neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales martyria fecerunt. (6) Quam vero gravis causa sit hominis christiani servum pati nolle, cum passus sit prior Dominus, et pro peccatis nostris nos pati nolle, cum peccatum suum proprium non habens passus sit ille pro nobis? (7) Filius Dei passus est ut nos filios Dei faceret, et filius hominis pati non vult ut esse Dei filius perseveret? (8) Si odio saeculi laboramus, odium saeculi sustinuit prior Christus: si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, graviora expertus est mundi factor et Dominus, qui et admonet dicens: *Si saeculum,* inquit, *vos odit, mementote quoniam me primo odiit. Si de saeculo essetis, saeculum quod suum esset amaret: sed quia de saeculo non estis et ego elegi vos de saeculo, propterea odit vos saeculum. Mementote sermonis, quem dixi vobis: Non est servus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur* [Io 15, 18 sqq]. (9) Dominus et Deus noster quidquid docuit, et fecit, ut discipulus excusatus esse non possit qui discit et non facit. 288

7. (1) Neque aliquis ex vobis, fratres dilectissimi, futurae persecutionis metu aut antichristi imminentis adventu sic terreatur ut non evangelicis exhortationibus et praeceptis ac monitis caelestibus ad omnia inveniatur armatus. (2) Venit antichristus, sed supervenit Christus. Grassatur et saevit inimicus, sed statim sequitur Dominus passiones nostras et vulnera vindicaturus. Irascitur adversarius et minatur, sed est qui possit de eius manibus liberare. (3) Ille metuendus est cuius iram nemo poterit evadere ipso praemonente et dicente: *Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest et corpus et animam occidere m gehennam* [Mt 10, 28]. Et iterum: *Qui amat animam suam, t/erdet illam, et qui odit animam suam in isto saeculo, in vitam te.ternam conservabit illam* [Io 12, 25]. (4) Et Apocalypsis 289

instruit et praemonet dicens: *Si quis adorat bestiam et imaginem eius et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de vino irae Dei mixto in poculo irae eius, et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum in saecula saeculorum ascendet, nec habebunt requiem die ac nocte quicumque adorant bestiam et imaginem eius* [Apc 14, 9 sqq].

290 8. (1) Ad agonem saecularem exercentur homines et parantur et magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo et imperatore praesente contigerit coronari. (2) Ecce agon sublimis et magnus et coronae caelestis praemio gloriosus, ut spectet nos certantes Deus et super eos, quos filios facere dignatus est, oculos suos pandens certaminis nostri spectaculo perfruatur. (3) Proeliantes nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli eius, spectat et Christus. Quanta est gloriae dignitas, quanta felicitas praeside Deo congredi et Christo iudice coronari? (4) Armemur, fratres dilectissimi, viribus totis et paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute devota! Ad aciem, quae nobis indicitur, Dei castra procedant. (5) Armentur integri, ne perdat integer, quod nuper stetit. Armentur et lapsi, ut et lapsus recipiat, quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad proelium provocet. (6) Armari et parari nos beatus Apostolus docet dicens: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates et principes huius mundi et harum tenebrarum, adversus spiritus nequitiae in caelestibus. Propter quod induite tota arma, ut possitis resistere in die nequissimo, ut, cum omnia perfeceritis, stetis accincti lumbos vestros in veritate, induti loricam iustitiae et calciati pedes in praeparatione pacis Evangelii, assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignita iacula nequissimi exstinguere, et galeam salutis et gladium spiritus, qui est sermo Dei* [Eph 6, 12 sqq].

291 9. (1) Haec arma sumamus, his nos tutamentis spiritalibus et caelestibus muniamus, ut in die nequissimo resistere diaboli minis et repugnare possimus. (2) Induamus loricam iustitiae, ut contra inimici iacula munitum sit pectus et tutum. (3) Calciati sint evangelico magisterio et armati pedes, ut, cum serpens calcari a nobis et obteri coeperit, mordere et supplantare non possit. (4) Portemus fortiter scutum fidei, quo protegente, quidquid iaculatur inimicus, possit exstingui. (5) Accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam spiritalem, ut muniantur aures, ne audiant edicta feralia, muniantur oculi, ne videant detestanda simulacra, muniatur frons, ut signum Dei incolume servetur, muniatur os, ut Dominum suum Christum victrix lingua fateatur. (6) Armemus et dexteram gladio spiritali, ut sacrificia funesta fortiter respuat, ut Eucharistiae memor, quae Domini corpus accipit, ipsum com-

plectatur, postmodum Domini sumptura praemium caelestium coronarum.

10. (1) O dies flle qualis et quantus adveniet, fratres dilectissimi, cum coeperit populum suum Dominus recensere et divinae cognitionis examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam nocentes et persecutores nostros flammae poenalis perpetuo ardore damnare, nobis vero mercedem fidei et devotionis exsolvere! (2) Quae erit gloria et quanta laetitia admitti, ut Deum videas, honorari, ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis aeternae gaudium capias, Abraham et Isaac et Iacob et Patriarchas omnes et Apostolos et Prophetas et Martyras salutare, cum iustis et Dei amicis in regno caelorum datae immortalitatis voluptate gaudere, sumere illic, *quod nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit* [1 Cor 2, 9]! (3) Maiora enim nos accipere quam quod hic aut operamur aut patimur, Apostolus praedicat dicens: *Non sunt condignae passiones huius temporis ad superventuram claritatem, quae revelabitur in nobis* [Rom 8, 18]. (4) Cum revelatio illa venerit, cum claritas super nos Dei fulserit, tam beati erimus et laeti dignatione Domini honorati, quam rei remanebunt et miseri, qui Dei desertores aut contra Deum rebelles voluntatem fecerunt diaboli, ut eos necesse sit cum ipso simul inexstinguibili igne torqueri. 292

11. (1) Haec, fratres dilectissimi, haereant cordibus vestris. 293
(2) Haec sit armorum nostrorum praeparatio, haec diurna ac nocturna meditatio, ante oculos habere et cogitatione semper ac sensibus volvere iniquorum supplicia et praemia ac merita iustorum, quid negantibus Dominus comminetur ad poenam, quid contra confitentibus promittat ad gloriam. (3) Si haec cogitantibus ac meditantibus nobis supervenerit persecutionis dies, miles Christi praeceptis eius et monitis eruditus non expavescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

CV 8b, 656 sqq. ML 4, 349 sqq.

De infallibilitate cathedrae Romanae.

[Epistula 59 (M 55, Ad Cornelium Romanum de quinque presbyteris et Fortunato pseudoepiscopo scripta 252) 14.]

(1) Quibus etiam satis non fuit ab Evangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis et paenitentiae sustulisse, fraudibus involutos vel adulteriis commaculatos vel sacrificiorum funesta contagione pollutos, ne Deum rogarent, ne in Ecclesia exomologesin criminum facerent, ab omni et sensu et fructu paenitentiae removisse, foris sibi extra Ecclesiam et contra Ecclesiam constituisse conventiculum 294

perditae factionis, quo male sibi consciorum et Deum rogare ac satisfacere nolentium caterva conflueret. (2) Post ista adhuc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto navigare audent et ad Petri cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, ab schismaticis et profanis litteras ferre nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides apostolo praedicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. (3) Quae autem causa veniendi et pseudoepiscopum contra episcopos factum nuntiandi? Aut enim placet illis quod fecerunt et in suo scelere perseverant, aut si displicet et recedunt, sciunt, quo revertantur. (4) Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et aequum sit pariter ac iustum, ut uniuscuiusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque et gubernet rationem sui actus Domino redditurus, oportet utique eos, quibus praesumus, non circumcursare nec episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola et fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint. (5) Nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis iam iudicaverunt et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam iudicii sui nuper gravitate damnarunt. (6) Iam causa eorum cognita est, iam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis atque inconstantis animi levitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: *Sti sermo vester est est, non non* [Mt 5, 37],

CV 3b, 683 sq. ML 3, 817 sqq.

Quando infantes sint baptizandi.

[Epistula 64 (M 59, Epist. syn. ad Fidum scr. 251 vel 253) 2 5 6j.

295 2. (1) Quantum vero ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem quam nati sint constitutos baptizari non oportere et considerandam esse legem circumcisionis antiquae, ut intra octavum diem eum, qui natus est, baptizandum et sanctificandum non putares: longe aliud in concilio nostro visum est. (2) In hoc enim quod tu putabas esse faciendum, nemo consensit, sed universi potius iudicavimus nulli hominum nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. (3) N_m

cum Dominus in Evangelio suo dicat: *Filius hominis non venit animas hominum perdere sed salvare* [Lc 9, 56], quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. (4) Quid enim ei deest, qui semel in utero Dei manibus formatus est? Nobis enim atque oculis nostris secundum dierum saecularium cursum accipere, qui nati sunt, incrementum videntur. Ceterum quaecumque a Deo fiunt, Dei factoris maiestate et opere perfecta sunt.

5. (1) Propter quod neminem putamus a gratia con- 29G
sequenda impediendum esse ea lege, quae iam statuta est, nec spiritalem circumcisionem impediri carnali circumcisione debere, sed omnem omnino admittendum esse ad gratiam Christi, quando et Petrus in Actis apostolorum loquatur et dicat: *Dominus mihi dixit neminem hominum communem dicendum et immundum* [Act 10. 28], (2) Ceterum si homines impedire aliquid ad consecutionem gratiae posset, magis adultos et provectos et maiores natu possent impedire peccata graviora. (3) Porro autem si etiam gravissimis delictoribus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur et a baptismo atque gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria sed aliena peccata.

6. (1) Et idcirco, frater carissime, haec fuit in con 297
cilio nostra sententia a baptismo atque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. (2) Quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de divina misericordia plus merentur, quod in primo statim nativitatis suae ortu plorantes ac flentes nihil aliud faciunt quam deprecantur. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

CV 3b, 718 et 720 sq. MI. 3, 1015 sqq.

De electione episcoporum.

[Epistula 67 (M 68, Ad Hispanos de Martiale et Basilide scripta 256) 5.]

(1) Propter quod diligenter de traditione divina et 298
apostolica observatione servandum est et tenendum, quod

apud nos quoque et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem, cui praepositus ordinatur, episcopi eiusdem provinciae proximi quique conveniant et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit et uniuscuiusque actum de eius conversatione perspexit. (2) Quod et apud vos factum videmus in Sabini collegae nostri ordinatione, ut de universae fraternitatis suffragio et de episcoporum, qui in praesentia convenerant quique de eo ad vos litteras fecerant) iudicio episcopatus ei deferretur et manus ei in locum Basilidis imponeretur.

CV3b, 739. ML 3, 1027 sq.

De altero edicto Valeriani et de martyrio Sixti Romani (10. Augusti 258).

[Epistula 80 (M 82, scripta Aug ad Sept. 258) 1]

299 *Cyprianus Successo fratri S.* (1) Ut non vobis in continenti scriberem, frater carissime, illa res fecit, quod universi clerici sub ictu agonis constituti recedere istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui devotione ad divinam et caelestem gloriam. (2) Sciatis autem eos venisse, quos ad Urbem propter hoc miseram, ut, quomodocumque de nobis rescriptum fuisset, exploratam veritatem ad nos perferrent. Multa enim varia et incerta opinionibus ventilantur. Quae autem sunt in vero, ita se habent:

(3) Rescripsisse Valerianum ad senatum, ut episcopi et presbyteri et diacones in continenti animadvertantur, senatores vero et egregii viri et equites Romani dignitate amissa etiam bonis spolientur et, si ademptis facultatibus Christiani <esse> perseveraverint, capite quoque multentur, matronae ademptis bonis in exsilium relegentur, Caesariani autem, quicumque vel prius confessi fuerant vel nunc confessi fuerint, confiscentur et vincti in Caesarianas possessiones descripti mittantur.

(4) Subiecit etiam Valerianus imperator orationi suae exemplum litterarum, quas ad praesides provinciarum de nobis fecit. Quas litteras cotidie speramus venire, stantes secundum fidei firmitatem ad passionis tolerantiam et exspectantes de ope et indulgentia Domini viue aeternae coronam.

(5) Xistum autem in cimiterio animadversum sciatis VIII. id. Aug. die et cum eo diacones quattuor. . . .

CV 3b, 839 sq. ML 4, 429 sq.

Ante martyrium.

[Epistula 81 (M 83, scripta 258).]

300 *Cypriants presbyteris et diaconis et plebi universae S.*

(1) Cum perlatum ad nos fuisset, fratres carissimi, com-

mentarlos esse missos qui me Uticam perducerent et consilio carissimorum persuasum esset ut de hortis nostris interim secederem, iusta interveniente causa consensi, eo quod congruat episcopum in ea civitate in qua Ecclesiae Dominicae praeest illic Dominum confiteri et plebem universam praepositi praesentis confessione clarificare. Quodcumque enim sub ipso confessionis momento confessor episcopus loquitur aspirante Deo ore omnium loquitur. (2) Ceterum mutilabitur honor Ecclesiae nostrae tam gloriosae, si ego episcopus, alterius Ecclesiae praepositus, accepta apud Uticam super confessione sententia exinde martyr ad Dominum proficiscar, quandoquidem ego et pro me et pro vobis apud vos confiteri et ibi pati et exinde ad Dominum proficisci orationibus continuis deprecer et votis omnibus exoptem et debeam. (3) Exspectamus ergo hic in secessu abdito constituti adventum proconsulis Carthaginem redeuntis, audituri ab eo quid imperatores super Christianorum laicorum et episcoporum nomine mandaverint et dicturi quod ad horam Dominus dici voluerit. (4) Vos autem, fratres carissimi, pro disciplina, quam de mandatis Dominicis a me semper accepistis et secundum quod me tractante saepissime didicistis, quietem et tranquillitatem tenete, nec quisquam vestrum aliquem tumultum fratribus moveat aut ultro se gentilibus offerat. Apprehensus enim et traditus loqui debet, siquidem Deus in nobis positus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit quam profiteri. (5) Quid autem de cetero nos observare conveniat, antequam in me super confessione nominis Dei proconsul sententiam ferat, instruente Domino in comminus disponemus. Incolumes vos, fratres carissimi, Dominus lesus in Ecclesia sua permanere faciat et conservare dignetur.

CV 3b, 841 sq. ML 4, 431 »q.

CONFESSIO S. CYPRIANI ET MARTYRIUM
14. Sept. 258.

Acta proconsularia ubi etiam de primo edicto Valeriani (257).

1. (1) Imperatore Valeriano quartum et Gallieno ter- 301
tium consulibus tertio Kalendarum Septembrium Carthagine in secretario Paternus proconsul Cypriano

episcopo dixit: sacratissimi imperatores Valerianus et Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, quibus praeceperunt eos, qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas caerimonias recognoscere. Exquisivi ergo de nomine tuo; quid mihi respondes? (2) Cyprianus episcopus dixit: Christianus sum et episcopus. Nullos alios deos novi nisi unum et verum Deum, qui fecit caelum et terram, mare et quae sunt in iis omnia. Huic Deo nos Christiani deservimus: hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nebis et pro omnibus hominibus et pro incolumitate ipsorum imperatorum.

(3) Paternus proconsul dixit: In hac ergo voluntate perseveras? (4) Cyprianus episcopus respondit: Bona voluntas, quae Deum novit, immutari non potest. (5) Paternus proconsul dixit: Poteris ergo secundum praeceptum Valeriani et Gallieni exsul ad urbem Curubitanam proficisci? (6) Cyprianus episcopus dixit: Proficiscor.

(7) Paternus proconsul dixit: Non solum de episcopis, verum etiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. Volo ergo scire ex te, qui sint presbyteri, qui in hac civitate consistunt. (8) Cyprianus episcopus respondit: Legibus vestris bene atque utiliter censuistis delatores non esse. Itaque detegi et deferri a me non possunt. In civitatibus autem suis invenientur. (9) Paternus proconsul dixit: Ego hodie in hoc loco exquiro. (10) Cyprianus dixit: Cum disciplina prohibeat, ut quis se ultro offerat et tuae quoque censurae 'hoc displiceat, nec offerre se ipsi possunt, sed a te exquisiti invenientur.

(11) Paternus proconsul dixit: A me invenientur. Et adiecit: Praeceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant nec coemeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam salubre praeceptum non observaverit, capite plectetur. (12) Cyprianus episcopus respondit: Fac, quod tibi praeceptum est.

3^0 2. (1) Tunc Paternus proconsul iussit beatum Cyprianum episcopum in exsilium deportari. (2) Cumque diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui sanctum Cyprianum episcopum ab exsilio revocatum sibi iussit praesentari. (3) Cumque Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de civitate Curubitana, in qua exsilio ex praecepto Aspasii Paterni tunc proconsulis datus fuerat, regressus esset, ex

sacro praecepto, in suis hortis manebat et inde cotidie sperabat veniri ad se, sicut illi ostensum fuerat.

(4) Et cum illic demoraretur, repente Idibus Septembris Tusco et Basso consulibus venerunt ad eum principes duo, unus strator officii Galeri Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat, et alius equistrator a custodiis eiusdem officii. (5) Qui et in curriculum eum levaverunt in medioque posuerunt et in Sexti perduxerunt, ubi idem Galerius Maximus proconsul bonae valetudinis recuperandae gratia secesserat. (6) Et ita idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi reservari praecepit.

(7) Et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad principem et stratorem eiusdem officii Galeri Maximi proconsulis clarissimi viri secessit et in hospitio eius cum eo in vico, qui dicitur Saturni inter Veneream et Salutariam, mansit. (8) Illuc universus populus fratrum convenit. Et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri puellas praecepit, quoniam omnes in vico ante ianuam hospitii principis manserant.

3. (1) Et ita altera die octava decima Kalendarum 303
Octobrium mane multa turba convenit ad Sexti secundum praeceptum Galeri Maximi proconsulis, et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri praecepit in atrio Sauciolo sedenti. (2) Cumque oblatus fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano episcopo dixit: Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus episcopus respondit: Ego sum.

(3) Galerius Maximus proconsul dixit: Tu papam te sacrilegae mentis hominibus praebuisti? Cyprianus episcopus respondit: Ego. (4) Galerius Maximus proconsul dixit: Iusserunt te sacratissimi imperatores caerimoniari. Cyprianus episcopus dixit: Non facio. (5) Galerius Maximus ait: Consule tibi. Cyprianus episcopus respondit: Fac quod tibi praeceptum est; in re tam iusta nulla est consultatio.

4. (1) Galerius Maximus collocutus cum concilio 304
sententiam vix et aegre dixit verbis huiusmodi: Diu sacrilega mente vixisti et plurimos nefariae tibi conspirationis homines aggregasti et inimicum te diis Romanis et religionibus sacris constituisti, ncc te pii et sacratissimi principes Valerianus et Gallienus Augusti et Valerianus

nobilissimus Caesar ad sectam caerimoniarum suarum revocare potuerunt. Et ideo cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his quos scelere tuo tecum aggregasti: sanguine tuo sancietur disciplina. (2) Et his diçtis decretum ex tabella recitavit: *Thascium Cyprianum gladio animadverti placet.* Cyprianus episcopus dixit: Deo gratias.

305 5. (1) Post hanc vero sententiam turba fratrum dicebat: Et nos cum ipso decollemur. (2) Propter hoc tumultus fratrum exortus est et multa turba eum prosecuta est. (3) Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti productus est et ibi se lacerna byrro exspoliavit et genu in terra flexit et in orationem se Domino prostravit. Et cum se dalmatica exspoliasset et diaconibus tradidisset, in linea stetit et coepit spiculatorem sustinere. (4) Cum venisset autem spiculator, iussit suis ut eidem spiculatori viginti quinque aureos darent. (5) Linteamina vero et manualia a fratribus ante eum mittebantur. Postea vero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit. Qui cum lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Iu li anus presbyter et lulianus subdiaconus ei ligaverunt. (6) Ita beatus Cyprianus passus est, eiusque corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est. (7) Inde per noctem sublatum cum cereis et scolacibus ad areas Macrobii Candidiani procuratoris, quae sunt in via Mappaliensi iuxta piscinas, cum voto et triumpho magno deductum est. (8) Post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit.

306 6. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octava decima Kalendarum Octobrium sub Valeriano et Gallieno imperatoribus, regnante vero Domino nostro lesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Arnen.

CV 3c, ex sqq. ML 3, 1498 sqq.

306 a Stephani, ep. Romani (254—257) dicta de baptismo haereticorum V. D 46 sq.

PONTIUS DIACONUS scripsit circa 258.

De Cypriano et Christianis tempore pestilentiae.

[Vita Cypriani 9]

307 (1) Percurramus tamen cetera, si videtur. (2) Erupit postmodum lues dira et detestabilis morbi vastitas nimia,

innumeros per diem populos ad suam quemque sedem abrupto impetu rapiens continuatas per ordinem domos vulgi trementis invasit. (3) Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere suos impie, quasi cum illo peste morituro etiam mortem ipsam posset aliquis excludere. (4) Iacebant interim tota civitate vicatim non iam corpora, sed cadavera plurimorum et misericordiam in se euntium contemplatione sortis mutuae flagitabant. (5) Nemo respexit aliud praeterquam lucra crudelia; nemo similis eventus recordatione trepidavit, nemo fecit alteri quod pati voluit. (6) Quid inter haec egerit Christi et Dei pontifex, qui pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis veritate praecesserat, scelus est praeterire. (7) Aggregatam primo in loco plebem de misericordiae bonis instruit; docet divinae lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis; tunc deinde subiungit non esse mirabile, si nostros tantum debito caritatis obsequio foveremus: eum enim perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit, qui malum bono vincens et divinae clementiae instar exercens inimicos quoque dilexerit, qui pro insequentium se salute sicuti Dominus monet et hortatur oraverit. (8) Oriri facit iugiter suum solem et pluvias subinde nutriendis seminibus impertit, exhibens cuncta ista non suis tantum: et qui se Dei etiam filium esse profitetur, non exemplum patris imitetur? (9) Respondere nos decet natalibus nostris, et quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit, sed probare potius in sobole traducem boni patris aemulationem bonitatis.

CV 3c, xcix sq. ML 3, 1489 sq.

FIRMILIANUS EP. CAESAREAE CAPP. obiit 268.

Contra Stephanum Romanum et baptisma haereticorum (256).

[Epistula ad Cyprianum; inter Cypriani 75, 5—6.]

5. (1) Quoniam vero legatus iste a vobis missus re- 308
gredi ad vos festinabat et hibernum tempus urgebat, quantum potuimus ad scripta vestra rescripsimus. (2) Et quidem quantum ad id pertineat quod Stephanus dixit,

quasi apostoli cos qui ab haeresi veniunt baptizari prohibuerint et hoc custodiendum posteris tradiderint, plenissime vos respondistis neminem tam stultum esse qui hoc credat apostolos tradidisse, quando etiam ipsas haereses constet exsecrabiles ac detestandas postea exstitisse. (3) Cum et Marcion Cerdonis discipulus inveniatur sero post apostolos et post longa ab iis tempora sacrilegam adversus Deum traditionem induxisse, Appelles quoque blasphemiae eius consentiens multa alia nova et graviora fidei ac veritati inimica addiderit. (4) Sed et Valentini et Basilidis tempus manifestum est. quod et ipsi post apostolos et post longam aetatem adversus Ecclesiam Dei sceleratis mendaciis suis rebellaverint. (5) Ceteros quoque haereticos constat pravas suas sectas et inventiones perversas, prout quisque errore ductus est, postea induxisse: quos omnes manifestum est a semetipsis damnatos esse et ante diem iudicii inexcusabilem sententiam adversum semetipsos dixisse; quorum baptisma qui confirmat, quid aliud quam cum ipsis se adiudicat et se ipse participem talibus faciendo condemnat?

309 6. (1) Eos autem qui Romae sunt non ea in omnibus observare quae sint ab origine tradita et frustra apostolorum auctoritatem praetendere scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies Paschae et circa multa alia divinae rei sacramenta videat esse apud illos aliquas diversitates nec observari illic omnia aequaliter quae Hierosolymis observantur; secundum quod in ceteris quoque plurimis provinciis multa pro locorum et hominum diversitate variantur, nec tamen propter hoc ab Ecclesiae catholicae pace atque unitate aliquando discessum est. (2) Quod nunc Stephanus ausus est facere rumpens adversus vos pacem, quam semper antecessores eius vobiscum amore et honore mutuo custodierunt, adhuc etiam infamans Petrum et Paulum beatos apostolos, quasi hoc ipsi tradiderint, qui in Epistulis suis haereticos exsecrati sunt et ut eos evitemus monuerunt. (3) Unde apparet traditionem hanc humanam esse quae haereticos asserit et baptisma quod non nisi solius Ecclesiae est eos habere defendit.

CV 3b, 812 sqq. ML 3, 1158 sqq. — Cf. D 46 sq cum notis.

LIBELLUS ADVERSUS ALEATORES
scriptus circa 300.

De Primatu Romanae Ecclesiae.
[Cap. 1, 1—2.]

(1) Magna nobis ob universam fraternitatem cura est, 310
fideles, maxime et rea perditorum omnium audacia id est aleatorum, animos ad nequitiam se in lacum mortis emergunt. (2) Et quoniam in nobis divina et paterna pietas apostolatus ducatum contulit et vicariam Domini sedem caelesti dignatione ordinavit et originem authentici apostolatus super quem Christus fundavit Ecclesiam in superiore nostro portamus, accepta simul potestate solvendi ac ligandi et curatione peccata dimittendi: salutari doctrina admonemur, ne, dum delinquentibus assidue ignoscimus, ipsi cum iis pariter torqueamur.

CV 3c, 92 sq. ML 4, 827.

DIONYSIUS EP. ALEXANDRINUS obiit circa 265.

De intercessione martyrum et lapsorum reconciliatione.
[Ex epistula ad Fabium ep. Antiochenum {*Eus* , Hist. eccl. 6, 4i, 5—6)]

(5) «Aùtoì Toivuv ot Oeîoi paprupeç trap' fjjatv, oí vûv 311
toû XpiOTOÛ trópeòpoi Kai Tfiç [iaaiXetaç auToû KOivcuvoi Kai péToxot Trjç Kpiaetuç aùroû Kai OuvôiKàZovTeç aÙTip, tûiv rrapartettTujKÓTUJv àôeXqxûv Ttvaç ùtreuOùvouç toîç twv èuaiâiv èYKXfipaaiv Yevopévouç trpoaeXâpovTO, Kai rfiv etrurrpotprjv Kai peravotav aÙTtùv iôôvreç òeKTfiv re yevéoOat buvapévqv tiû pf| pouXopévw KaOóXou tòv Oávarov toû àpapTwXoû ùjç tt)v peTctvotav [et. Ez 33. 11] ôoKipâo'avTeç, eicrebéiavTO Kai (TuvrrfaYov Kai auvéCTTnffav Kai irpoaeuxâiv auToîç Kai ¿cmáffetuv ¿KOivtúvqcrav. (6) Tí oùv f]pîv, àôeXcpoi, rrepi toûtujv

(5) «Ceterum, inquit, hi divini martyres, qui nunc assessores 311
sunt Christi et regni illius consortes ac iudicii participes una cum ipso iudicaturi, dum hic apud nos essent, quosdam e fratribus lapsos et idolis sacrificasse convictos susceperunt, et conversionem illorum ac paenitentiam cernentes, cum iudicassent eam placere posse illi, qui peccatoris paenitentiam mavult quam mortem, eos admiserunt et collegerunt atque in coetum suum receperunt et in orationibus ac cibo cum iisdem communicaverunt. (6) Quid ergo nobis, fratres, de

ffuppouXeúeTt ; Tí t]piv upaKTÉov ; Eúpipqcpot Kai ôpo-fviôpoveç aÙTOÎç KaTaUTÔipev Kaì Tqv Kpicnv aÙTwv Kaì Tqv X“PlV cpuXàEwpev Kaì toîç èXeqOeìffiv ùtt' aÙTÛv xPrlffTe'jO'æMe®a› q Tqv Kpiffiv aÙTWv dbiKOV noiqaúúpeúa Kai boKtpacrràç aû-toùç Tqç èKeivujv yvcùpqç ètriCTTqatJupev Kaì Tqv XpqtrrÔTqTa Xonqffwpev Kaì Tqv tôEiv àvaO'Keuâo'uup.ev;»

CB Eus. 2 (ed. *Ed. Schwartz),* 610 sqq. MG 20, 614 sq.

Epistula ad Novatianum schismaticum.

[Apud *Eusebium,* Hist. eccl. 6, 45.]

312 Aiovùffioç Noouanavw àbeXtpw xa‘Peiv· — (1) Ei ûkwv, ‹]jç cpi|Ç, ?)X9rlS› ôeiEeiç àvaxwpqtfaç éKtbv. (2) "Ebei pèv -fàp Kai irâv ôti oùv iraôeîv ûrrèp toû pq biaKÔtpai Tqv ’EKKXqaiav toû Oeoû, Kai i]v oùk àboEoTépa Tqç ëveKev toû pq dbwXoXaTpqcrai yivopévqç q ëveKev toû pq axiuai papwpta, kot' èpè bè Kai peilujv. ’Ekeî pèv fàp ûtrèp ptâç tiç Tqç éauTOÛ tpuxqç, èvraûûa bè ûtrèp ôXqç Tqç ’EKKXqffiaç papwpeî. (3) Kai vûv bè ei treictaiç F] ptàuaio toùç àbeXtpoùç eiç ópó-votav èXûeîv, peîiov earat aot toû acpàXpaTOç tò KaTÔpOtupa, Kai tô pèv où XoxiaOqaeTai, tô bè èrratveûqaeTai. Ei bè àneiûoôvTujv ¿tbuvaToiqç, tnpiuuv criùie Tqv ueauToû tpuxqv. ’EpptîicrOai ae, èxôpevov Tqç eîpqvqç èv Kupitp, eûxopat.

CB Eus. 2, 626. MG 20, 634.

his suadetis? Quid nos agere debemus? Utrum sententiae martyrum accedemus et rem ab illis iudicatam seu potius gratiam concessam tuebimur et cum iis, quos illi miseratione prosecuti sunt, benigne agemus? An contra iudicium illorum irritum faciemus nosque ipsi sententiae illorum discussores ac iudices constituemus, clementiam dolore afficiemus, ordinem constitutum evertemus?»

312 *Dionysius Novatiano fratri salutem.* (1) Si quidem invitus, ut asseris, eo adductus es, id nobis ostendes tua sponte redeundo. (2) Satius quidem fuerat quidvis pati, ne Ecclesia Dei discinderetur. Nec minus gloriosum fuisset, idcirco subire martyrium, ne Ecclesiam scinderes, quam ut ne idolis sacrificares. Immo illud meo quidem iudicio illustrius fuisset. Hic enim pro sua unius anima, illic pro omni Ecclesia martyrium quis sustinet. (3) Si tamen vel nunc persuaseris fratribus aut eos coegeris, ut ad concordiam redeant, maius tibi meritum erit quam culpa. Et haec quidem non imputabitur, illud vero praedicabitur. Quodsi fratribus parere recusantibus id efficere non potes, tuam ipse animam serva. Opto te paci studentem in Domino bene valere.

De baptismo haereticorum non iterando.

[Ex epistula ad Philemonem sacerdotem Romanum
(apud *Eus.,* Hist. eccl. 7, 7, 4—6).]

(4) «Toûtov èytb tòv Koivóva Kaì tòv túttov Trapà toû 313
paKapiou Traira f),uâ>v'H paKXâ napeXafJov. Toùç 'fàp rrpoatôvTaç dirò tlùv aípéoeujv, KaÍTOi ttîç 'EKKXqaiaq ùttotrrâvraç, pâXXov òè oóòè ànoffTâvTaç, àXXà auvavecrèat pèv ÔOKOÛvraç, KaTapr)VUÔévTaç òè tbç TrpocrtpoiTÙjVTàç tivi tûiv éTepoòtòaffKaXoùvTwv, àtreXacraç Tfjç 'EKKXrjffiaç, ôeopévouç où TTpocnÎKaTo, è'twç òrpiocrict navra òcra ctKqKoaffiv rrapà toîç àvTiôiariÛepévoiç è£é<ppaaav, Kaì tòte cruvfpfafev aùtoùç, où ôeqOeiç èir' aÙTtûv érépou PanTÎCTpaToç' toû fàp Afíou TTpórepov nap' aùroû TtTuxnKetrav.»

(5) TTdXiv bè ¿ni iroXù yv^vctcraç tô trpópXnpa, tout' ëniXèret 314
«Mepá0r)Ka Kai toûto ôti pf| vûv oi èv 'AcppiKfl pôvov toûto TrapeiffriYayov, àXXà Kaì trpô ttoXXoû Kara toùç trpô l'ipâiv èTTtffKÔTrouç èv Taîç TroXuavOpojTroTctTatç 'EKKXiidiaiç Kai Taîç (Tuvôôoiç tûiv àôeXcpwv, èv 'Ikovíuj Kai Euvâ-Ôoiç Kai rrapà ttoXXoîç, toûto èôoSev' dûv tùç ftouXàç àvaTpérrtjuv eiç èptv aùroùç Kai cptXovetKÎav èpflaXeîv oùx ùttopévuj. ,Où 'fàp þeTaKiviiffetç tprjcnv, ,6pia toû rrXricriov aou, â èôevTO oi rrarépeç ťrou [Ht 19, 14].»

(4) «Hanc ego regulam et formam a beatissimo papa nostro 313
Heracla accepi. Eos enim, qui ab haereticis veniebant, tametsi defecissent seu potius non defecissent illi quidem, sed in speciem cum fratribus communicantes, clam perversae doctrinae magistros adire delati essent, ab Ecclesia eiectos post multas tandem preces non prius admisit, quam quaecumque ab adversariis audierant, palam exposuissent. Ac tum demum ad communionem eos admittebat, nequaquam existimans iterato baptismate iis opus esse. Quippe iam antea Spiritum Sanctum ab ipso acceperant.»

(5) Rursus hac quaestione abunde ventilata concludit in hunc modum: 314
«Illud, inquit, praeterea didici, non ab Afris solis hunc morem nunc primum invectum fuisse, sed et multo antea superiorum episcoporum temporibus in Ecclesiis populosissimis et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada et apud alios plurimos idem sancitum fuisse. Quorum sententias et ntatuta subvertere eosque ad iurgia et contentiones excitare equidem nolim. Scriptum est enim: *Non commutabis terminos proximi tui, quos parentes tui constituerunt.*

315 (6) 'H TCTCtpTq aùroû Ttûv trepi fJairTÎtjpaToç èmoToXtûv trpôç tòv Kcrrà Ptbpqv ¿ypdrpq ùtovùatov, tòte pèv irpeafteiou ty-twpëvov, oùk eiç paKpôv bè Kai Tqv èmtJKonqv Ttûv ¿Kítae irapeiXqq>ÔTa. 'EE rjç yvtûvat irdpeanv ôntuç Kai aùrôç oùtoç Xôyiôç Te Kai ûaupdatoç trpôç toO kot''AXeEdvbpetav Atovvaiou pepapTÙpqTat.

CB Eus. 2, 644 sqq. MG 20, 647 sqq.

Confessio s. Dionysii in persecutione Valeriana. — Acta proconsularia.

[Ex epistula ad Germanum (apud *Eus.,* Hist. eccl. 7, 11, 3—11).]

316 (3) «'Hkov trpôç AipiXiavôv, où pôvoç, hKoXoù9qaav bè pot avptrpeapùTepôç Té pou MdEtpoç Kai btdKOvot <t>aO<rroç, Eùaéptoç, Xaip^pujv, Kai tiç Ttûv àtrô 'Ptbpqç trapóvTtuv àbeXqnûv fjpîv auvetaf|X0ev. (4) AiptXtavôç bè oùk ettrèv pot irpoqTOupévtuç' pq aúvaye. TTeptTTÔv yàp toûto qv aÙTtû Kai tô TeXeuratov, ètri tô itpiûTOv àvaTpèxovTi' où -fàp trepi toû uq ouvdyetv èTépouç ó Xôyoç qv aÙT<î>, àXXà trepi toû pqb' oùtoùç qpâç eîvat Xptanavoûç, Kai toùtou irpofférarrev trerraûaOai, ei pêTapaXotpqv ¿yd), Kai toùç ûXXouç ëqieaOai pot vopiZxuv. (5) 'AtreKptvdpqv bè oùk àneotKÔTWç oùbè paxpàv toû .treiOapxeìv bei Oeiû pâXXov q àvûpibiroiç! [Act 5, 29], àXX' dvTiKpvç btepapTupdpqv ôti tôv Oeôv tôv ôvto pôvov Kai oùbéva ÉTepov aéptu oùb" âv peTaôeipqv oùbè trauoaipqv troTè XptOTtavôç tûv. 'Etri toûtoiç éKéXeuaev i|pâç àtreXOeîv eiç Ktljpqv trXqaiov t?|ç ¿pi'ipou KaXoupèvqv Keq> p tû. AÙTtûv bè ètraKOÙaaTe tiîiv ùtr' àpqjoTéputv XexÛèvTwv tbç ùtrepvqpaTiaOq.»

317 (6) «EicraxOévTujv Atovuaiob Kat d'aùtlTou Kai Ma£ipou Kai MapKéXXou Kai Xatpripovoç AiptXtavôç

315 (6) Quarta eius de baptismo epistula ad Dionysium scripta est, tunc quidem Romae urbis presbyterum, sed qui aliquanto post tempore eiusdem urbis episcopus est constitutus. Ex qua hunc ipsum [Romanum Dionysium] eruditissimum planeque admirandum virum fuisse, testimonio Dionysii Alexandrini licet cognoscere.

316 (3) «Veni ad Aemilianum non solus, sed comitantibus me Maximo compresbytero et Fausto, Eusebio ac Chaeremone diaconis. Quidam etiam ex fratribus Romanis, qui tum aderant, nobiscum ingressus est. (4) Porro Aemilianus non dixit mihi prima fronte: Ne conventus agas. Id enim illi supervacuum erat ac postremum, ad id, quod primum ac praecipuum est, recurrenti. Quippe haudquaquam curabat, ne alios congregarem, sed id agebat, ne ipsi Christiani essemus. Et ab eo cultu desistere me iubebat, ratus scilicet, si ego ab eo cultu descivissem, ceteros exemplum meum secuturos. (5) Respondi aliquid haud dissimile nec multum distans ab illo: *Oboedire oportet Deo tnagis quam hominibus.* Sed palam et aperte contestatus sum, me illum, qui solus est Deus, neque alium ullum praeter hunc adorare, nec a proposito discessurum me esse nec commissurum umquam, ut Christianus esse desinerem. Post haec abire nos iussit in vicum quendam solitudini proximum, cui nomen est Cephro. Sed verba ipsa, quae ab utroque nostrum dicta sunt, sicut actis publicis inserta leguntur, accipite:»

317 (6) «Inductis Dionysio, Fausto, Maximo, Marcello et Chaeremone Aemilianus praefectus dixit: Non solum

òiérrujv ti)v fpfe.uovtav ettreV Kai à'fpàtpwç úpiv òteXéxOnv trepi Trjç (piXavOpwtriaç Ttûv Kupícuv fputûv fj trepi ûpâç KéxpnvTai. (7) AeòiÙKaotv fàp éíouctíav ùpîv aiuTiipiaç, ei poúXoitrOe èrti tò Kara cpúoiv Tperreatìat Kai 0eoùç toùç oibZovTaç aùrtûv ti)v paoiXeiav trpoOKuveiv, èrtiXa0éo0at òè Ttûv rtapà cpúffiv. Tí oùv tparè trpôç TaÛTa; Oùôè yàp àxapiffTOuç ùpâç effeffOat rrepi tî)V tpiXavOpcuiriav aùrtûv trpoaôOKtû, értetòqnep èrti tò PêXtîuj ûpcîç rtpoTpértovTai.

(8) Aiovùffioç árrexpívaro' où nàvTeç rtàvTaç trpoa- 318
Kuvoûoi Oeoûç, áXX' ÎKaOToi Tivaç, ouç vopiZouOTv. 'Hpeîç Toivuv tòv ëva 0eòv Kai òquioup-fòv Ttûv ártávTtuv, tòv Kai Tf)v paffiXeiav èfxepitfavTa toîç OeotptXeffTâToiç Oùa-Xeptavtû Kai raXXtqvw ZefiaCTTOÎç, toûtov Kai créPopev Kai trpoffKuvoûpev, Kai toùtlu ôtqveKiûç ùrtèp Trjç pactiXeiaç aÙTtûv, ônuuç àffâXeuToç ôtapeivrç, irpo<Teuxópe0a.

(9) AiptXtavôç ôiértwv Tqv qyepoviav aÙTOÎç eînev' 319
tîç fàp ûpâç KcuXùei Kai toûtov, eirrep èffriv Oeôç, peTà Ttûv Kara tpûotv 0etûv trpoffKuveîv; ©eoùç yàp oéfktv èxe-XeuttOtyre, Kai 0eoùç oûç travreç tffacnv. Atovûcfioç àrtêKpivaTO ' f]peîç oùôéva èrepov trpoffKuvoûpev.

(10) AtpiXtavôç ôtértcuv rf)v fpfepoviav aÙTOÎç eïtrev' 320
ôptû ûpâç ôpoû Kai àxapioTouç ovraç Kai àvaiffOrjTouç Trjç

scripto, sed etiam viva voce vobiscum disserui de humanitate principum nostrorum, qua illi erga vos utuntur. (7) Vobis enim potestatem fecerunt salutis vestrae retinendae, dummodo ad id, quod naturae consentaneum est, ferri deosque imperii illorum custodes adorare et eorum, quae naturae ipsi repugnant, oblivisci velletis. Quid ergo ad haec dicitis? Neque enim vos ingrato animo fore spero adversus eorum clementiam, <|tiippe cum ad meliora vos traducere conentur.

(8) Dionysius respondit: Non omnes ab omnibus coluntur 318
dii, sed eos singuli colunt, quos arbitrantur deos. Nos quidem unum Deum, omnium rerum opificem, qui Valeriano et Gallieno sacratissimis Augustis imperium tradidit, colimus et adoramus. Huic continuas preces offerimus pro imperio illorum, ut stabile et inconcussum permaneat.

(9) Aemili anus praefectus iterum dixit: Quis vero vos 319
prohibet, quominus et hunc, si quidem deus est, cum iis, qui untura dii sunt, adoretis? Deos enim colere iussi estis eos-<|ue, quos cuncti norunt deos. Dionysius respondit: Nos Itullum alium adoramus.

(10) Aemili anus praefectus dixit: Video vos ingratos 320
esse simul ac stupidos, qui clementiam Augustorum minime

npaÔTiiTOç tcùv £<$ao"r(iùv fipiûv ôt' ôïtep oùk ecrecrOe èv tîj troXet Tauri], àXXà àtroiJTaXfiiJetfôe eiç, rà pépq rrîç A13úrjç Kaì èv tôttuj Xe-fopévip Keep pib' toûtov 'fàp ròv TÓirov è£eXe£àpr]v èK rriç KeXeùcreiuç ribv Zepaorâiv qpâiv. Oùôapiûç òè èEéarai oûre vuîv oùre âXXotç riaiv F| ouvôôouç iroieîaûat F] eiç rà KaXoùpeva KOipr)rr|pia eicnévai. (11) Ei ôé riç cpaveir) Ì) pq -fevôpevoç eiç ròv tóttov toûtov ôv tKÉXeuOa, F) èv cruva-fuj-fq rivi eùpeèeiri, èaurw tòv kìvòuvov èirapTriffei' où yàp èmXeiipei fj òéoucra èTriorpécpeia. 'Aitô-<jTr]T6 oùv ôttou èKeXeùaûqTe.»

321 «Kai voaoOvTa bè pe KaTqirerèev, oùbè pidç ûirèpûeaiv boûç qpépaç. TToiav oùv îti toû auváyeiv f| pi) ouvà-feiv éfyov axoXrjv,»

CB Eus. 2. 654 sqq. MG 20, 663 sqq.

De caritate Christianorum tempore pestilentiae.

[Ex epistula ad fratres (apud *Eus.,* Hist. eccl. 7, 22, 7—10).]

322 (7) ʻOí yoûv -rrXeûrrot tiûv àôeXtpiûv fjpiûv ôi' ÚTtepfJáXXoucrav áfánqv Kai tptXaôeXçpiav àtpetôoûvTeç éaurtîiv Kai àXXrjXiuv èxôpevoi, èmtfKOTTOÛVTeç àtpuXctKTwç toùç vocroûvraç, Xurapâiç ùiuiperoùiaevot, Oepaireùovreç èv XpiOTip, cruvanqXXâTTOVTO èKeivotç àopevéffTaTa, toû trap' érépujv àvampnXâpevot tràûouç Kai Tiqv vôffov è<p' èauTOÙç ëXKOvreç àrrò tuùv trXqffiov Kai ÉKÔVTeç ávapacraópevoi ràç àXfriôôvaç. Kai noXXoi voaoKopq-

sentiatis. Quamobrem non manebitis in hac urbe, sed mittemini in partes Libyae ad locum, qui dicitur C e p h r o. Hunc enim locum iussu Augustorum nostrorum elegi. Nullatenus autem licebit vobis nec quibuscumque aliis, conventus agere aut ea quae vocantur coemeteria adire. (11) Quodsi quis ad eum quem iussi locum minime profectus deprehendetur aut in conventu aliquo fuerit inventus, is sibi ipse periculum arcesset. Non enim deerit congrua animadversio. Abscedite igitur, quo iussi estis.»

321 «Statimque me tametsi aegrotantem proficisci compulit, ne diei quidem unius dilatione concessa. Quomodo igitur conventus agere aut non agere vacuum mihi deinceps fuit?»

322 (7) «Plurimi quidem ex fratribus nostris ob nimiam caritatem curam omnem propriae salutis abicientes sibique mutuo adhaerescentes, dum aegros secure atque audacter invisunt iisque assidue ministrant et curationem adhibent in Christo, una cum illis mortui sunt, aliorum aegritudine libentissime sese implentes et proximorum morbum in semetipsos quodammodo attrahentes doloresque eorum sponte sua exprimentes atque

cravreç Kai ftwtravTEq èiépouç, ¿TeXeuTqtfav aÙToi, tòv ¿keí-vwv Oávarov eîç éauTOÙç peTacTTqoápEvoi Kaì tò ôripwôeç pqua, pôvqç dei ôokoûv <piXo<ppoffùvr]ç ?xeff®ai, epYw òq tote nXrjpoûvTEç' .dmôvTEç aÙTwv *rrepíiprma (8) Oí yoûv à'piOTOi twv trap' qpîv dòEÀcpwv toûtov tòv Tpórrov ¿Eeyw-prjoav toû píov, TtpeapÚTepoí té tiveç koì òiókovoi Kaì twv arcò toû Xaoû, Xiav ènaivoûpevoi, wç Kaì toû Oavárou toûto tò eîôoç, òtà TroXXrjv euCTÉPetav Kaì ttìcjtiv ìffxupàv fivópevov, pqòèv àrroòeìv papTupiou òokeìv. (9) Kaì tò (TujyaTa òè tújv ccfiwv ÙTrTÎatç XeP0'l Kai kôXttoiç vrroXappá-vovteç KaûatpoûvTÉç te ôcpOaXpoùç Kai ffrópaTa ouykXeîovteç tbpOrpopOÛVTEÇ TE Kai ôtaTlOÉVTEÇ, TTpOffKOXXdjpEVOl, aup-TtXekÔPEVOI, XoüTpOÎÇ TE Kai KEpKJTOXaîÇ KaTaKOffpOÛVTEÇ, (JETà piKpÔV ¿TÚ'fXavov TÚJV ÏOWV, CEI TWV UTTOXElTTOpf.VWV éqjEiropévwv toîç Tipo aÙTwv. (10) Tà ÒÉ te e9vq nâv ToùvavTÎov ' Kai vocreîv àpxopévouç àirwOoûvTO Kai dnécpeu-•fov toùç cpiXTaTouç Kav Taîç ôôoîç êppirrrouv qpiOvqTaç Kai vEKpoùç àTacpouç dnECTKupaXiiovTO, Tqv toû Oavárou òidòoffiv Kai KOtvwviav èKTpETtôpEVOt, F)V oùk t)v Kai noXXà pixavwpévotç ¿KKXÎvat fxjtòiov.»

CB Eus. 2, 680 sqq. MG 20, 690 sqq.

extergentes. Multique adeo, qui alios aegrotantes curaverant et in pristinam valetudinem restituerant, ipsi interierunt, mortem illorum in se ipsos traducentes verbumque illud vulgare, quod officiosae dumtaxat comitatis hactenus visum fuerat, reipsa adimplentes, cum aliorum ,peripsema' effecti ex hac vita migrarent. (8) Et hoc quidem pacto optimi quique ex fratribus apud nos degentibus e vita migrarunt, tam presbyteri nonnulli quam diaconi atque etiam laici, qui valde laudantur, quod hoc quoque mortis genus ob pietatem fideique constantiam martyrio non deterius esse videtur. (9) Hi ergo sanctorum corpora supinis manibus gremioque excipientes, oculos illis et ora claudentes, baiulantes eadem humeris suis, componentes, adhaerescentes illis, complectentes, lavacro et vestimentis ornantes, paulo post eadem officia ab aliis consecuti sunt, cum superstites semper eorum, qui praecesserant, vestigiis insisterent. (10) Gentiles vero prorsus contraria his egerunt. Nam et eos, qui aegrotare inceperant, exturbabant et carissimos refugiebant cosque in viis semineces destituebant aut mortuos insepultos proiiciebant, aversantes mortis participationem ac societatem, quam tamen, licet multiplici adhibita cautione ac diligentia, evitare non poterant.»

GALLIENUS imp. 260—268.

Edictum restitutionis 260.

[Apud *Evsebium,* Hist. eccl. 7, 13]

323 AÙTOKpÓTtup Kaîffap TToûttXioç Aikîvioç raXXifjvoç, EùffePÛç, EÙTUxnç, ZePaffTÔç, Aiovucriœ Kai TTivvq Kai AqpriTpiw Kai toîç Xotrroîç èniffKÔnoiç.

Tqv eùepfecn'av tûç èpfiç baipeâç btà travTÔç toû kôapou ¿KpiPaffOrivai npoaéraEa, ôttuuç ànô tû»v tôttujv tiîiv OprjtJKÊuaipwv ¿iroxtupficruKHv, Kai btà toûto Kai ùpeîç ttîç àvTtTpatpfiç ttjç èprjç tw TÚnip ѮP CT®ai ôûvaffOe, ùjOtc pqôéva ûpîv èvoxXeîv. Kai toûto, ôtrep Karà tô èEôv bûvaTat û<p' ôpiîiv àvarrXrçpoûaOai, F|òq upó iroXXoû inr' èpoû (TuTKexwPHTat, Kai bià toûto AûpqXioç Kupivioç, ó toû peYÎcrrou npàYpaToç TrpocrraTeùujv, tòv tóttov tòv un' èpoû òoOévra óiacpuXáEei.

CB Eus. 2, 666. MG 20, 674 sqq.

CONCILIUM ANTIOCHENUM 269.

Ex epistula synodica ad Dionysium Romanum de superbia Pauli Samosateni.

[Apud *Euscbium,* Hist. eccl. 7, 30, 7—16.]

324 (7) «"Otrou bè ànoOTàç toû Kavôvoç, ètri KipòqXa Kai vó0a òiòÓYpaTa peTtXf|Xu0ev, oùòèv òeì toû êEuj ôvtoç tùç npáEetç Kpívetv, oûô' ôti TtpÓTípov uévrjç ûv Kai tttujxôç Kai pr|Te Ttapà iraTépwv napaXa^div pqbepiav eùnopt'av pr|Te ¿k Téxvrjç F] tivoç èniTrjbeùpaTOç KTrprâpevoç, vûv eiç intep-

323 Imperator Caesar P. Licinius Gallienus, Pius, Felix, Augustus, Dionysio, Pinnae, Demetrio et reliquis episcopis.

Indulgentiam beneficii nostri per universum orbem diffundi praecepimus, ut cuncti a religiosis locis abscedant. Quocirca et vos rescripti nostri forma uti potestis, ut nullus vobis deinceps molestiam facessat. Atque id quod vobis exsequi licet, iam dudum a me concessum est. Proinde Aurelius Cyrinius, procurator summae rei, dati a nobis rescripti formam sequetur.

324 (7) «Sed quoniam a fidei regula recedens ad spuriam et adulterinam doctrinam se transtulit, hominis ab Ecclesia alieni actus examinare nihil attinet: neque quod, cum antea pauper ac mendicus esset nec ullas omnino facultates aut a parentibus relictas accepisset aut artis ullius exercitio sibi comparasset,

póXXovTct ttXoûtov éXqXaKev è£ àvoptwv Kai iepoauXiwv Kai wv aiT€Î Kai oeiet toùç âôeXcpoùç, KaTaf3pa|kùwv toùç àôi-Koupévouç Kai ÙTnoxv°ùgevoç poq0f|creiv pto'ûoû, ipeuôôpevoç ôè Kai toùtouç Kai pÔTrjv Kapnoùpevoç tiîv twv èv rpctf-paffiv ôvrwv ¿ToipoTrjTa npôç tò òtòóvai ùirèp àrcaXXa'friç twv èvoxXoùvrwv, Tropiojiôv frfoùpevoç Trjv Oeooépeiav. (8) Offre wç ùfpqXà «ppoveî Kai ùnepfjpTai, KOffpiKà à£iw-paTa ùnobuôpevoç Kai ôouKqvàptoç pâXXov F| èniaKOTroç 0éXwv KaXeîaOai Kai cropwv kotù tùç àyopàç Kai èmo'ToXàç àvayivwaKwv Kai ùnayopeùwv âpa fiabiîwv ôripooiq Kai ôopuqpopoùpevoç, twv pèv nporropeuopévwv, twv Ò' ècpeiro-pévwv, noXXwv tòv àptOpóv, wç Kai tt|v ttîotiv cpQoveîcrOai Kai ptcreîaôai òià tòv ¿ykov aÙTOÛ Kai rf|v ùirepriçpaviav ttîç Kapôiaç.

(9) Offre tt)v èv Taîç èKKXqcriaffTiKaîç auvôôoiç TepaTeiav, 325
qv prjxavâTai, ôoEokottwv Kai tpavTaaiOKOirwv Kai tùç twv dtKepaiOTépwv ipuxàç toîç toioùtoiç èKrcXf|TTwv, (Sqjua pèv Kai Opòvov ùqjqXôv éauTÛ) KaTaaKeuacrâpevoç, oùx wç Xptcrroû paôrjTiiç, or|Kpr)TÔv Te, wonep oî toû kôctjiou àpxovTtç, ëxwv Te Kai ôvopâiwv, iraiwv Te rr) xeiPl T°v MHpôv Kai tò pfjpa àpÓTTwv toîç TTOtriv Kai toîç pf) ènatvoûcriv pqôè

nunc ad incredibilem opulentiam pervenit, per scelera ac sacrilegia fratrumque concussiones: dum iniuria affectos decepit, promittens quidem sese illis accepta mercede opem laturum: fallens autem ipsos, et ex facilitate litigantium, qui ut negotio liberentur quidvis dare parati sunt, lucrum inaniter captans et pietatem quaestum esse existimans. (8) Neque quod fastu et arrogantia supra modum elatus saeculares gerit dignitates, et ducenarius vocari quam episcopus mavult: per forum magnifice incedens, epistulas legens ac dictans inter ambulandum palam ac publice, stipatusque maxima hominum multitudine, partim praeeuntium partirci subsequendum, adeo ut ex illius fastu et arrogantia incredibilis invidia odiumque multorum adversus fidem nostram conflatum sit.

(9) Neque item attinet examinare ambitiosam hominis vani- 325
tatem in ecclesiasticis conventibus, quam omni studio consectatur, nihil aliud quam inanem gloriam captans, et pompam affectans, atque huiusmodi artibus animos imperitorum perterrefaciens. Nam et tribunal et sublimem thronum, non ut Christi discipulus, sibi ipse construxit, et secretum, perinde ac saeculares magistratus, ita appellatum habuit. Ad haec femur manu percutere et tribunal pedibus pulsare solitus. Eos vero

wœrrep èv toîç OeÔTpotç Karacreioucnv xaîç ôOôvaiç pqb' èicpowcriv re Kaì àvannòtucnv Karà tò avrà toîç àpcp' aùrôv crracnwTaiç, àvbpàaiv Te Kai Yuvaiotç, ÙKÔapujç oürtuç àKpo-ujpévoiç, toîç b' ouv wç èv oïkuj 0eoû crepvoTTpeTtwç Kai êùtciktwç àKOÙouffiv èitiTipâiv Kai èvuPpiiœv Kai eiç toùç àrreXOôvTaç èK toû piou toutou rrapotvûv èEri'fntàç toû Xôfou çpopTiKiùç èv TÚ) KOiviù Kai pe-faXoppripovôjv nepi éauTOÛ, Kaûàïrep oùk èniOKonoç, àXXà aotptOTfjç Kai -fôr)ç. (10)'FaX-poùç bè toùç pèv eiç tòv Kùptov qpwv 'IrjtfoOûv XptffTÔv traùoaç wç bf) vewrépouç Kai vewTÉpwv àvbpwv (TuTfpàp-paTa, eiç èauTÒv bè èv pétri] tt) èKKXqffiqt tí) pefàXq toû üàaxa flM-épqt tpaXpiubeîv yuvaÎKaç napatfKeuáíwv, J)V Kai àKOÛaaç dv tiç tppíEeieV ola Kai toùç Owireùovraç aÙTÔv èmOKÔiTOuç twv ópópiuv àfpiûv Te Kai rtôXewv Kai irpeopuTé-pouç èv Taîç irpôç tòv Xaòv ôpiXiaiç Kaûincnv biaXéfeaOai. (11)Tòv pèv fàp Yiôv toû Qeoû où poùXeTai ffuvopoXofeîv èE oùpavoû KaTeXnXuôévai (iva ti irpoXapôvTeç twv peXXóvTwv Ypa<pr|CTea0ai Oâipev, Kai toûto où Xôyw qnXw (SrjOqoeTat, ÓXX' èE wv ènépipapev únopvripáTujv beÎKVUTat rroXXaxôôev, oùx riterrà bè ônou Xé^et 'IqffoOûv XpiffTÔv KÙTwôev), oí bè eiç aÙTÔv ipàXXovTeç Kai è-fKwpiàèovTeç èv tw Xaw œrfeXov

qui non laudarent nec, ut in theatris fieri solet, oraria concuterent, neque una cum fautoribus ipsius, viris et mulierculis, indecore auscultantibus exclamarent atque exsilirent, sed cum gravitate ac modestia sicuri in domo Dei decet audirent, increpabat et contumeliis afficiebat. Et alios quidem legis nostrae doctores iam vita functos petulanter in contione lacerabat; de se autem ipse magnifice loquebatur, non ut episcopus, sed ut sophista quidam et impostor. (10) Quin etiam psalmos in honorem Domini lesu Christi cani solitos, quasi novellos et a recentioribus hominibus compositos abolevit. Mulieres autem magno Paschae die in media ecclesia psalmos quosdam canere ad sui ipsius laudem instituit; .±aod quidem audientibus horrorem merito incusserit. Episcopos quoque vicinorum pagorum et civitatum, necnon et presbyteros assentatores suos submisit, qui in suis ad populum contionibus eadem de ipso praedicarent. (11) Etenim Filium Dei e caelo descendisse nobiscum confiteri renuit (ut aliquid obiter praemittamus ex iis quae infra uberius exponentur. Neque et simplici assertione nostra, sed ex ipsis quae ad vos misimus gestis non semel declaratur, maxime vero ubi dicit lesum Christum e terra ortum fuisse). At vero illi qui in eius honorem psalmos canunt, et coram populo eum depraedicant, ipsum, quem impietatis doctorem habuerunt, angelum esse

tòv áffePñ óibátfKaXov èauTwv è£ oùpavoû KaT€Xr|Xu0évat Kéfouffiv, Kai TaÛTa où kwXùei, dXXà Kai Xeyopévoiç irapeOTiv ó ùrt€pr|<pavoç.

(12) Tàç òè ffuveiffâKTOuç aùroû YuvaÎKaç, ibç 'Avtio-326
Xeîç òvopóZoucnv, Kai twv rrepi aÙTÔv npecrpuTépwv Kai òiokóvwv, oîç Kai toûto Kaì tù aXXa apapTripara àviara ôvra (TUYKpùïTTEi, Ouveiôwç Kai èXÉYfaç, ônwç aÙTOÙç ûnô-Xpewç èxKl> ïtepi wv kôyoïç Kai èpYoïç dôiKeî, pf] ToXpwvraç KaTiYfopeîv tw küO' éauTOÙç <pó(3w, àXXà Kai ttXouctîouç àiréq>r|vev, è<p' il) npôç twv tò ToiaÛTa ZqXoûvTwv tptXerrat Kai ôaupaieTai — tí âv TaÛTa ypácpoipev; (13) 'EmOTÓpeòa òé, œfanriTOÎ, ôti tòv énÍCTKonov Kaì tò iepaTeîov firrav Trapàòevfpa eìvai òeì tw TtXr|6ei ttóvtwv KaXwv èpywv, Kai oùòè ¿KEÌvo àfvooûpev ôaoi òtto toû auveicráTeiv èauToîç YuvaÎKaç èSénecrov, oi 0' ÚTrunrreú0r)(Tav, wm' e: Kai ôoiq tiç aÙT(î> tò pqôèv àffeXYèç Ttoieîv, àXXà tt|V ye ûnôvoiav Tf)v èK toû TOioÛTOu trpâYMaToç cpuopévrjv ¿XPHV eùXapri-Ofjvai, pf| Tiva OKavòaXicD], toùç òè Kai pipeîcrûai TrpoTpétpi]. (14) TTwç Yàp âv èmnXriiEiev F) vou0€Tf|CT€i6v ërepov pi) auYKaTaPaiveiv èni nXéov eiç toùtôv yuvoikí, pi) ôXiffûi], cpuXaTTÔpevov, ibç Y¿YPaTTTai [cf. 1 Cor 10, 12], ôcttiç piav

dicunt e caelo delapsum. Atque haec ille omnium hominum superbissimus non prohibet, sed interest ipse cum dicuntur.

(12) Quid hic referre attinet subintroductas, ut Antiocheni 326
vocant, mulieres, tam ipsius quam presbyterorum eius ac diaconorum? In quibus non hoc solum, sed etiam alia insanabilia crimina, quorum conscius est et quorum ipsos reos esse convicit, nihilominus tegit ac dissimulat, ut illos sibi obnoxios habeat: utque dum sibi ipsis metuunt, ipsum ob ea quae impie agit ac loquitur accusare non audeant. Ad haec divitiis eos locupletavit. Cuius rei causa ab iis qui talia concupiscunt amatur atque suspicitur. Quid, inquam, attinet haec scribere? (13) Scimus utique, fratres dilectissimi, episcopum et universum clerum bonorum operum exemplum multitudini praebere debere. Neque illud ignoramus, quot ex eiusmodi mulierum contubernio partim in praeceps lapsi sint, partim in suspicionem venerint. Itaque etiamsi quis concesserit nihil ab eo turpe committi, suspicionem tamen quae inde nasci solet, vitari oportebat, ne quemquam offenderet, neve aliquos ad imitationem sui provocaret. (14) Quo enim modo increpabit alium et admonebit, ut a frequentiori mulieris consuetudine abstineat, *ne forte corruat* sicut scriptum est: is qui unam quidem iam dimisit, duas

pèv ànéaTìiffev F¡ór), òùo òè àKgaèoùcraç Kaì eùnpeireîç tì)v óqnv èxei pe0' éauTOÙ, kSv àrrirç rrou, auprtepicpépEi, Kaì raÛTa Tpucptûv Kaì ÛTrepepnijnrXâpevoç; (15) 'Qv èvexa ffTeváíouai pèv Kaì òòùpqvrat rravreç Ka0' éauTOÙç, oùtuj òè Tr)v Tupawiòa Kaì òuvaffreiav aÙToù rre<pópr]VTai, inerte KarrpfopEiv pf| ToXpàv. (16) 'AXXà Taura pév, wç npoeipf|-Kapev, eûOuvEv âv tiç dvòpa tò youv (ppóvqpa koOoXikòv èxovra Kaì <Tu'fKaTapi0poùpevov f)pìv, tòv ò' èiopxn<ràpevov tò puffTiipiov Kaì èpTTopïreùdavTa tí) piapâ aipéaei tí) Ap-T€pâ (tí yàp où xpn pôXiç tòv rraTépa aÙTOÛ òrjXwoat;) oùòèv òeìv fpfoupeOa toùtujv toùç XoYttfpoùç àïtaiTeîv.»

CB Eus. 2, 708 sqq. MG 20, 711 sqq.

326a *Dionysii Romani epist. De Trinitate et incarnatione contra Tritheistas v. D 48 sqq.*

L. DOMITIUS AURELIANUS imp. 270-275.

Epistula ad senatum de libris Sibyllinis et Christianis.

[Apud *Flav. Vopiscum,* Vita Aureliani (scripta saec. IV) 20, 4—8.]

(4) Epistula Aureliani de libris Sibyllinis, nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum:

327 (5) «Miror vos, patres sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis. (6) Agite igitur et castimonia pontificum caerimoniisque sollemnibus iuvate principem necessitate publica laborantem. (7) Inspiciantur libri; si quae facienda fuerint, celebrentur: quemlibet sumptum, cuiuslibet gentis captos, quaelibet animalia regia non abnuo sed libens offero,

vero aetate florentes et forma conspicuas secum habet, et quocumque proficiscitur circumducit; idque deliciis diffluens et epulis sese ingurgitans? (15) His de causis omnes quidem apud se privatim ingemiscunt atque suspirant, sed potentiam eius ac tyrannidem adeo reformidant, ut accusare illum non audeant. (16) Verum de his, sicut antea diximus, examinaverit fortasse aliquis et in indicium vocaverit hominem catholicae professionis, nobisque fidei ac ministerii societate coniunctum. Ab hoc vero qui prodito atque eiurato religionis nostrae mysterio ad exsecrandam transgressus haeresim Artemae (quidni enim parentem illius vobis tandem indicemus?) in ea se plurimum iactavit: ab hoc, inquam, rationem eorum omnium exigendam esse non existimamus »

neque enim indecorum est diis iuvantibus vincere. Sic apud maiores nostros multa finita sunt bella, sic coepta. (8) Si quid est sumptuum, datis ad praefectum aerarii litteris decerni iussi. Est praeterea vestrae auctoritatis arca publica, quam magis refertam reperio esse quam cupio.»

Scriptores hist. Augustae ed. *E. Hohl* (I.ipsiae 1927, BT) 2, 164.

DIOCLETIANUS imp. 28-1—305 (obiit 313).

Edictum contra Manichaeos (296).

[Lex Dei sive Mosaicarum et Romanarum legum collatio 15, 3, 6—8.]

(6) lubemus namque, auctores quidem ac principes 328
una cum abominandis scripturis eorum severiori poenae subici, ita ut flammeis ignibus exurantur: consectaneos vero, et usque adversus deos contentiosos capite puniri praecipimus, et eorum bona fisco nostro vindicari sancimus. (7) Si qui sane etiam honorati, aut cuiuslibet dignitatis, vel maioris personae, ad hanc inauditam et turpem atque per omnia infamem sectam, vel ad doctrinam Persarum se transtulerint, eorum patrimonia fisco nostro adsociari facies, ipsosque Foenensibus vel Proconensibus metallis dari. (8) Ut igitur stirpitus amputari mala haec nequitia de saeculo beatissimo nostro possit, devotio tua iussis ac statutis tranquillitatis nostrae maturius obsecundare <ne cunctetur), üat. pridie Kai. Aprilis, Alexandriae.

lurisprudentiae anteiustinianac quae supersunt ed. *E. Huschke* (Lipsiae 1896, BT) 695.

PORPHYRIUS NEOPLATONICUS obiit Romae 303.

S. Petrum brevi tantum tempore Romae fuisse.

[Ex opere Contra Christianos apud *Macarium Magnetem,* Unigenitus (scriptus c. 410) 3, 22, 3]

"Opuuç lOTopeÎTai pr)0' ôXîyouç pqvaç poOKf|(Taç xà rrpó- 3281
para ó TTéTpoç èœraupûûTOat, eipqKÔTOç toû 'Iqcroû tùç tjibou rrùXaç pif) KaTtoxù^eiv aÙTOÛ [cf. Mt 16, 18],

Ed. *A. Harnaek,* Texte u. Untersuchungen 37, 4 (Leipzig 1911), 56.

Nihilominus traditur Petrum crucifixum esse postquam 3281
ne paucos quidem menses agnos paverit, cum tamen lesus dixisset portas inferi non praevalituras contra eum.

De martyrio Romano ss. Pauli et Petri.

[Ib. 4, 4, 1-2]

3282 (1) "Ibwpev b' èxeìvo tò £>r]0èv tui TTaúXw' «Eïire bè bi' ôpàgaxoç ó Kùptoç èv vvktî tw TTaúXw ' pr] tpofloû àXXà XáXei, ôti pierà ooû eipi Kai oùbeiç èiri0r]OeTai croi toû KdKwaai ere» [Act 18, 9sq], (2) Kaì ôffov oùbénw èv 'Pwpiq KpaTr]0dç Trjç KecpaXfjs ànoTépiveTai oùtoç ó Kopipôç, ó Xeywv «ôti ¿TféXouç Kpivoûpev» [1 Cor 6, 3] • où pf|v àXXà Kai TTéTpoç, Xapwv èiouoiav pótficeiv rà àpvia [cf io 21,16], tû) (TTaupw irpoaqXw0eiç àvaOKoXoniieTai.

' L. c. 74. '

EPISTULA PSENOSIRIS SACEBDOT1S

ex fine tertii vel initio quarti saeculi.

Papyrus repertus in magna Oasi El-Khargeh (Kysis). Asservatur in mus- o britannico. Psenosiris nuntiat adventum Politicae, feminae Christianae, quae iussu praefecturae Aegyptiacae in magnam Oasim deportata fuit. Cf. *A. Dcissmann,* Ein Original Dokument aus der Diokletianischen Christenverfolgung, Tübingen 1902, Mohr.

329 Yevoaípet npecr[0uTé]ptpl 'AttóXXujvi l npeapuTépuj <rfa-rrr)Tw àbeXtpw ; èv K(upi)w xaipeiv.

(1) TTpô twv ôXwv rroXXà oe àarrà ¿optai Kai toùç rrapà crol rràvTaç dbeXcpoùç èv 0(e)w. (2) TivuKiKeiv l ere 0éXw, dbeXcpe, 6ti ol veKpo-| TÚtpot èviqvôAa<nv èv0ctbe | eiç TÒ ëffW Tf)V TToXlTlKf]V TT|V | ireptp0eîcrav eiç "Oaffiv imô Tfiç i rj'fepoviaç. (3) Kai [t]aû-

Psenosiris sacerdos Apollini sacerdoti, dilecto fratri, in Domino salutem.

(1) Ante omnia plurimum te saluto et omnes qu: tecum sunt fratres in Deo. (2) Scire te velim, frater, fossores adduxisse huc ad interiora Politicam, quae a praefectura in Oasim missa fuit. (3) Eamque statim bonis ac fidis fossoribus in custodiam tradidi, donec ve-

3282 (1) Videamus etiam quod dictum est Paulo: *Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere sed loquere, quoniam tecum sum neque quisquam apponetur tibi ut noceat te.* (2) Et vixdum Romae est, mox capitur ac capite plectitur ille callidus, qui dixerat *quoniam angelos iudicabimus!* Atque etiam Petrus, qui potestatem agnos pascendi acceperat, crucifixus ad palum alligatur.

l = Vevôbiptç irpeapúTepoq.

t î]V na | pabébwKa toîç koXoîç Kaì m l otoîç èEauTfjç twv ve-KpOTOt l <pwv eiç TT|pr)CHV ë(TT' âv <X|ôij ó ulôç aÙTflç NeîXoç KaijÔTav ëXOtj ffùv 0ew pap-Tupn l <Til (Toi Trepi wv aÙTqv nenoi f|Ka(Tiv. (4) Af|Xw[(T]ov [_òé] poi K|aì (TÙ] TT6pì WV OéXeiç èvTaûôa fjôéwç iroi-OÛVTl.

'Eppw(T0ai ere eùxopai j èv K(upi)w 0(e)w.

nerit filius eius Nilus, et quando cum Deo venerit, testabitur tibi omnia, quae matri fecerunt. (4) Sed et tu mihi indica, quid hic fieri velis, nam libenter faciam.

Valere te oro in Domino Deo.

Directio epistulae in verso:

'AnóXXwvi X napa Yevo-ffipiofç]
ttpecrpuTépw X npeapurépou èv K(upi)tp.

Apollini X a Psenosiri
sacerdoti X sacerdote in Domino.

Edidit *C. Wessely* in Patrologia orientali, curantibus R. Graffin et F. Nau, 4 (Paris 1908, Firmin Didot), 126.

CONCILIUM ELIBERITANUM« 300 (306?).

CANONES.

1. De his qui post baptismum idolis immolaverunt.

Placuit inter eos: Qui post fidem baptismi salutaris adulta aetate ad templum idoli idola<tra>turus accesserit, et fecerit quod est crimen capitale, quia est summi sceleris, placuit nec in finem eum communionem accipere. 330

2. De sacerdotibus gentilium qui post baptismum immolaverunt.

Flamines qui post fidem lavacri et regenerationis sacrificaverunt, eo quod geminaverint scelera accedente homicidio, vel triplicaverint facinus cohaerente moechia, placuit eos nec in finem accipere communionem. 331

3. De iisdem, si idolis munus tantum dederunt

Item flamines, qui non immolaverint, sed munus tan tura dederint, eo quod se a funestis abstinuerint sacri- 332

* = papTupr|<T£i.

£ *Elvira,* Hispaniae.

ficiis, placuit in finem iis praestare communionem, acta tamen legitima paenitentia. Item ipsi, si post paeniten tiam fuerint moechati, placuit ulterius his non esse dandam communionem, ne illusisse de Dominica communione videantur.

8. De feminis quae relictis viris suis aliis nubunt.

3321 Item feminae, quae nulla praecedente causa reliquerint viros suos et alteris se copulaverint, nec in finem accipiant communionem.

9. De feminis quae adulteros maritos relinquunt et aliis nubunt.

3322 Item femina fidelis, quae adulterum maritum reliquerit fidelem et alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi quem reliquit de saeculo exierit, nisi forsitan necessitas infirmitatis dare compulerit.

17. De his qui filias suas sacerdotibus gentilium coniungunt.

333 Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas iunxerint, placuit nec in finem iis dandam esse communionem.

19. De clericis negotia et nundinas sectantibus.

3331 Episcopi, presbyteri et diacones de locis suis negotiandi causa non discedant, nec circumeuntes provincias quaestuosas nundinas sectentur: sane ad victum sibi conquirendum aut filium aut libertum aut mercenarium aut amicum aut quemlibet mittant, et si voluerint negotiari, intra provinciam negotientur.

20. De clericis et laicis usurariis.

334 Si quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari et abstineri. Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras, et promiserit correptus iam se cessaturum nec ulterius exacturum, placuit ei veniam tribui: si vero in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia esse proiciendum.

21. De his qui tardius ad ecclesiam accedunt.

3341 Si quis in civitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pro tempore abstineatur, ut correptus esse videatur.

24. De his qui in peregre baptizantur, ut ad clerum non veniant.

Omnes qui peregre fuerint baptizad, eo quod eorum 3342
minime sit cognita vita, placuit ad clerum non esse promovendos in alienis provinciis.

25. De epistulis communicatoriis confessorum.

Omnis qui attulerit litteras confessorias, sublato nomine 335
confessoris, eo quod omnes sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, communicatoriae ei dandae sunt litterae.

27. De clericis, ut extraneas feminas in domo non habeant.

Episcopus vel quilibet alius clericus aut sororem aut 336
filiam virginem dicatam Deo tantum secum habeat; extraneam nequaquam habere placuit.

31. De adulescentibus qui post lavacrum moechati sunt.

Adulescentes, qui post fidem lavacri salutaris fuerint 337
moechati, cum duxerint uxores, acta legitima paenitentia placuit ad communionem eos admitti.

32. De presbyteris, ut excommunicatis in necessitate communionem dent.

Apud presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis 338
inciderit, placuit agere paenitentiam non debere, sed potius apud episcopum : cogente tamen infirmitate necesse est presbyterum communionem praestare debere, et diaconem, si ei iusserit sacerdos.

33. De episcopis et ministris, ut ab uxoribus abstineant.

Placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris et 339
diaconibus vel omnibus clericis positis in ministerio abstinere se a coniugibus suis et non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

36. Ne picturae in ecclesia fiant.

Placuit picturas in ecclesia esse non debere, ne quod 340
colitur et adoratur in parietibus depingatur.

38. Ut in necessitate et fideles baptizent.

Loco peregre navigantes aut si ecclesia proximo non 3401
fuerit, posse fidelem, qui lavacrum suum integrum habet

nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum, ita ut si supervixerit ad episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit.

42. De his qui ad fidem veniunt, quando baptizentur.

3402 Eos, qui ad primam fidem credulitatis accedunt, si bonae fuerint conversationis, intra biennium temporum placuit ad baptismi gratiam admitti debere, nisi infirmitate compellente coegerit ratio velocius subvenire periclitanti vel gratiam postulanti.

48. De baptizatis ut nihil accipiat clerus.

3403 Emendari placuit, ut hi qui baptizantur, ut fieri solebat, nummos in concha non mittant, ne sacerdos quod gratis accepit pretio distrahere videatur. Neque pedes eorum lavandi sunt a sacerdotibus vel clericis.

55. De sacerdotibus gentilium qui iam non sacrificant.

3404 Sacerdotes, qui tantum coronas portant nec sacrificant nec de suis sumptibus aliquid ad idola praestant, placuit post biennium accipere communionem.

56. De magistratibus et duumviris.

3406 Magistratus vero uno anno, quo agit duumviratum, prohibendum placet, ut se ab ecclesia cohibeat.

58. De his qui communicatorias litteras portant, ut de fide interrogentur.

341 Placuit ubique et maxime in eo loco, in quo prima cathedra constituta est episcopatus, ut interrogentur hi qui communicatorias litteras tradunt, an omnia recte habeant suo testimonio comprobata.

60. De his qui destruentes idola occiduntur.

342 Si quis idola fregerit et ibidem fuerit occisus, quatenus in Evangelio scriptum non est neque invenietur sub apostolis umquam factum, placuit in numerum eum non recipi martyrum.

62. De aurigis et pantomimis si convertantur.

343 Si auriga aut pantomimus credere voluerint, placuit ut prius artibus suis renuntient, et tunc demum suscipiantur, ita ut ulterius ad ea non revertantur: qui si facere contra interdictum tentaverint, proiciantur ab Ecclesia.

63. De uxoribus quae filios ex adulterio necant.

Si qua per adulterium absente marito suo conceperit 343
idque post facinus occiderit, placuit nec in finem dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

79. De his qui tabulam ludunt.

Si quis fidelis aleam, id est tabulam, luserit nummis, 344
placuit eum abstineri: et si emendatus cessaverit, post annum poterit communioni reconciliari.

Lauchert 13 sqq. Har>' 1, 247 sqq. Msi 2, 1 sqq. Hf. 1, 155 sqq. HL 1, 1, 221 sqq.

ARNOBIUS scripsit inter 303 et 305.

De ineptis accusationibus Christianorum et de propagatione Christianismi.

[Adversus nationes 1, 15, 2 ad 16, 7.]

15. (2) Quid ergo, dicemus iniuriarum nostrarum deos 345
modo memores esse modo esse rursus immemores? (3) Si quo tempore fames est irati esse dicuntur, sequitur ut abundantiae tempore irati et difficiles non sint: atque ita perducitur res eo ut vicibus ludicris et ponant et reponant iras et in integrum se semper offensionum recordatione restituant.

16. (1) Quamquam istud quod dicitur quale sit ex- 346
plicabili non potest comprehensione cognosci. (2) Si Alamannos, Persas, Scythas idcirco voluerunt devinci, quod habitarent et degerent in eorum gentibus Christiani: quemadmodum Romanis tribuere victoriam, cum habitarent et degerent in eorum quoque gentibus Christiani? (3) Si in Asia, Syria idcirco mures et locustas effervescere prodigialiter voluerunt, quod ratione consimili habitarent in eorum gentibus Christiani: in Hispania, Gallia cur eodem tempore horum nihil natum est, cum innumeri viverent in his quoque provinciis Christiani? (4) Si apud Gaetulos, Tingitanos[1] huius rei causa siccitatem satis ariditatemque miserunt, eo anno cur messes amplissimas Mauris Nomadibusque tribuerunt, cum religio similis his quoque in regionibus verteretur? (5) Si in civitate unaqualibet fame plurimos emori nostri nominis aversione fecerunt, cur

[1] Ita secundum *Lud. Carrionem*. Cf. ML 5, 737 D.

ibidem annonaria caritate non tantum corporis non nostri, verum etiam Christianos ditiores et locupletissimos reddiderunt? (6) Aut igitur cuncti nihil laetum habere debuerunt, si malorum causa nos sumus, nationibus enim sumus in cunctis, aut cum mixta videatis cum incommodis laeta, desinite nobis adscribere id quod offendit res vestras, cum nihil laetis officiamus et prosperis. (7) Si enim ego ut male sit facio, cur ut bene sit non obsto? Si ut inopia magna sit meum nomen in causa est, cur nihil impedio ut sit feracitas maxima? Si ut in bellis accipiatur vulnus ego dicor adferre fortunam, cur, duelles cum pereant, laevum augurium non sum nec in adversas res bonas mali ominis obscaenitate traduco?

CV 4 (ed. *A. KeiffcrschetiT),* 12 sq. ML 5, 736 sqq.

PETRUS EP. ALEXANDRINUS obiit 311.

De Romano martyrio ss. Petri et Pauli.

[Epistula canonica (scripta 306) 9, 9—10.]

347 (9) Oùtujç ó TTpÔKprroç tôiv àrrotTTÓXujv TTérpoç, rroX-XÔKtç ouXXqtpOeiç Kai <puXaKi<T0eiç Kai ÙTipatrâeiç, ütrrepov èv 'Ptbprç èaTaupcuOr], (10) Kaì ó trepipôqToç TTaûXoç, rrXeovctKtç napaboôeiç Kai &uç Qavárou Ktvbuveùaaç iroXXà Te dOXficraç Kai Kauxqaâpevoç èv ttoXXoîç ôiurfgoîç Kai OXitpeoiv, èv Tf) aÙTrj nóXei Kai aùrôç paxaipqt rqv KecpaXqv àrreTpfiOq.

MG 18, 483 sqq.

GALERIUS imp. 305—311.

Edictum indulgentiae «ut denuo sint Christiani», datum Nicomediae d. 30. Aprilis 311.

[Apud *Lactantium,* De mortibus persecutorum 34.]

348 (1) Inter cetera, quae pro rei publicae semper commodis atque utilitate disponimus, nos quidem volueramus antehac iuxta leges veteres et publicam disciplinam Romanorum cuncta corrigere atque id providere, ut etiam

347 (9) Ita Petrus apostolorum primus, saepe comprehensus et custodiae traditus ignominiaque affectus, postremo Romae crucifixus est. (10) Similiter et inclytus Paulus, saepe traditus et ad mortem usque in periculum adductus, multa mala perpessus et in multis persecutionibus afflictionibusque gloriatus, in eadem urbe ipse quoque gladio capite multatus est.

Christiani, qui parentum suorum reliquerant sectam, ad bonas mentes redirent. (2) Siquidem quadam ratione tanta eosdem Christianos voluntas invasisset et tanta stultitia occupasset, ut non illa veterum instituta sequerentur, quae forsitan primum parentes eorundem constituerant, sed pro arbitrio suo atque ut isdem erat libitum, ita sibimet leges facerent, quas observarent, et per diversa varios populos congregarent. (3) Denique cum eiusmodi nostra iussio exstitisset, ut ad veterum se instituta conferrent, multi periculo subiugati, multi etiam deturbati sunt.

(4) Atque cum plurimi in proposito perseverarent, ac 349
videremus nec diis eosdem cultum ac religionem debitam exhibere, nec Christianorum deum observare, contemplatione mitissimae nostrae clementiae intuentes et consuetudinem sempiternam, qua solemus cunctis hominibus veniam indulgere, promptissimam in his quoque indulgentiam nostram credidimus porrigendam, ut denuo sint Christiani et conventicula sua componant, ita ut ne quid contra disciplinam agant. (5) Alia autem epistula iudicibus significaturi sumus, quid debeant observare. (6) Unde iuxta hanc indulgentiam nostram debebunt deum suum orare pro salute nostra et rei publicae ac sua, ut undique versum res publica praestetur incolumis et securi vivere in sedibus suis possint.

CV 27 (ed. 5. *Brandt* et *G. Lauimann),* 212 sq. ML 7, 249 sq. Cf. *Eus.,* Hist. eccl. 8, 17.

CONSTANTINUS MAGNUS 313(324)-337.

Edictum vel potius Rescriptum [1] Mediolanense (313). Initium.

[Apud *Euscbium,* Hist. eccl. 10, 5, 2—3.]

(2) 'Avrffpatpov paatXiKiôv óiaráíetuv èie 'PwpaïKriç fXiírr- 350
rr)ç peraXticpOeunijv. «'Hòq pèv rráXat OKOTroûvreç Tqv èXeuOepiav ñ)ç èptjOKeiaç oùk àpvqTéav eïvat, àXX' évôç éKaarou

(2) *Exemplum constitutionis imperatorum (.Constantini et Li-* 350
cinti) ex Romana lingua translatae. «lamdudum quidem, cum animadverteremus non esse cohibendam religionis libertatem,

[1] Vide de hac quaestione *J. Wittig* in Rom. Quartalschrift, Suppi. 19 (Freiburg 1913) 40—65.

tí] btavoíq Kai tij pouXiicrei èSovoiav boTéov toû tò Otia irpaygaTa TrpjeXeîv kotù ti'iv aÙTOÛ npoaípefftv èxaffTov, K€K€XeÚK6ipev TOÎÇ Te XpiOTiavoîç Tqç aipéoewç Kai Tfjç ôptjffKeiaç TÎ]ç èauTwv Tqv ttîotiv cpuXârTetV (3) àXX' ètretbr) troXXai Kaì btâtpopoi aipétretç èv èKtivr) Tf) àvrrfpatpfl, èv q toîç aÛTOîç cruvexwpiiOq f) TOiaÙTr) èEoucria, èòÓKOuv TTpoœreOeîcrOai oacpwç, tuxôv ïoujç Tivèç aiiTwv ptTl ôXrfov âtrô Tfjç TOiaÙTqç TrapacpuXâSeujç àneKpoùovTO.»

CB Eus. 2, 883 sq. MG 20, 879 sqq. Reliquum edictum vide infra.

Textus rescripti ex exemplari a Licinio edito.

[Apud *Lactantium,* De mortibus persecutorum 48.]

351 (1) Licinius vero accepta exercitus parte ac distributa traiecit exercitum in Bithyniam paucis post pugnam diebus et Nicomediam ingressus gratiam Deo, cuius auxilio vicerat, retulit ac die Iduum luniarum Constantino atque ipso ter consulibus de restituenda Ecclesia huiusmodi litteras ad praesident datas proponi iussit:

352 (2) «Cum feliciter tam ego Constantinus Augustus quam etiam ego Licinius Augustus apud Mediolanum convenissemus atque universa quae ad commoda et securitatem publicam pertinerent, in tractatu haberemus, haec inter cetera quae videbamus pluribus hominibus profutura, vel in primis ordinanda esse credidimus, quibus divinitatis reverentia continebatur, ut daremus et Christianis et omnibus liberam potestatem sequendi religionem quam quisque voluisset, quo quidquid (est)[1] divinitatis in sede caelesti, nobis atque omnibus qui sub potestate nostra sunt constituti, placatum ac propitium possit exsistere. (3) Itaque hoc consilium salubri ac rectissima ratione ineundum esse credidimus, ut nulli omnino facultatem ab negandam putaremus, qui vel observationi Christianorum

sed uniuscuiusque arbitrio ac voluntati permittendum, ut ex animi sui sententia rebus divinis operam daret, sanximus ut tum ceteri omnes tum Christiani sectae ac religionis suae fidem atque observantiam retinerent. (3) Sed quoniam in eo rescripto, quo haec facultas illis concessa fuerat, multae ac diversae sectae diserte ac nominatim additae videbantur, quidam eorum ob hanc fortasse causam paulo post ab huiusmodi observantia destiterunt.»

1 Quae uncis includuntur, ex *Eusebio,* Hist. eccl. 10, 5, 4 sqq., suppleta sunt.

vel ei religioni mentem suam dederat quam ipse sibi
aptissimam esse sentiret, ut possit nobis summa divinitas,
cuius religioni liberis mentibus obsequimur, in omnibus
solitum favorem suum benevolentiamque praestare.
(4) Quare scire dicationem tuam convenit placuisse nobis,
ut amotis omnibus omnino condicionibus, quae prius
scriptis ad officium tuum datis super Christianorum nomine
(continebantur, et quae prorsus sinistra et a nostra cle-
mentia aliena esse> videbantur, <ea removeantur, et> nunc
libere ac simpliciter unusquisque eorum, qui eandem ob-
servandae religionis Christianorum gerunt voluntatem, citra
ullam inquietudinem ac molestiam sui id ipsum observare
contendant. (5) Quae sollicitudini tuae plenissime signi-
ficanda esse credidimus, quo scires nos liberam atque
absolutam colendae religionis suae facultatem iisdem
Christianis dedisse. (6) Quod cum iisdem a nobis in-
dultum esse pervideas, intellegit dicatio tua etiam aliis
religionis suae vel observantiae potestatem similiter aper-
tam et liberam pro quiete temporis nostri <esse> con-
cessam, ut in colendo quod quisque delegerit, habeat
liberam facultatem. <Quod a nobis factum est, ut neque
cuiquam) honori neque cuiquam religioni (detractum)
aliquid a nobis (videatur).

(7) Atque hoc insuper in persona Christianorum statu- 353
endum esse censuimus, quod, si eadem loca, ad quae
antea convenire consuerant, de quibus etiam datis ad
officium tuum litteris certa antehac forma fuerat com-
prehensa, priore tempore aliqui vel a fisco nostro vel
ab alio quocumque videntur esse mercati, eadem Christianis
sine pecunia et sine ulla pretii petitione, postpos ta omni
frustratione atque ambiguitate, restituant, (8) qui etiam
dono fuerunt consecuti, eadem similiter iisdem Christianis
quantocius reddant, etiam vel hi qui emerunt vel qui
dono fuerunt consecuti, si petiverint de nostra bene-
volentia aliquid, vicarium postulent, quo et ipsis per
nostram clementiam consulatur. Quae omnia corpori
Christianorum protinus per intercessionem tuam ac sine
mora tradi oportebit. (9) Et quoniam iidem Christiani
non ea loca tantum, ad quae convenire consuerunt, sed
alia etiam habuisse noscuntur ad ius corporis eorum id
est Ecclesiarum, non hominum singulorum, pertinentia,
ea omnia lege quam superius comprehendimus, citra ullam

prorsus ambiguitatem vel controversiam iisdem Christianis id est corpori et conventiculis eorum reddi iubebis, supra dicta scilicet ratione servata, ut ii qui eadem sine pretio sicut diximus restituant, indemnitatem de nostra benevolentia sperent. (10) In quibus omnibus supra dicto corpori Christianorum intercessionem tuam efficacissimam exhibere debebis, ut praeceptum nostrum quantocius compleatur, quo etiam in hoc per clementiam nostram quieti publicae consulatur. (11) Hactenus fiet, ut, sicut superius comprehensum est, divinus iuxta nos favor, quem in tantis sumus rebus experti, per omne tempus prospere successibus nostris cum beatitudine publica perseveret. (12) Ut autem huius sanctionis <et> benevolentiae nostrae forma ad omnium possit pervenire notitiam, prolata programmate tuo haec scripta et ubique proponere et ad omnium scientiam te perferre conveniet, ut huius nostrae benevolentiae sanctio latere non possit.»

354 (13) His litteris propositis etiam verbo hortatus est, ut conventicula <in> statum pristinum redderentur. Sic ab eversa Ecclesia usque ad restitutam fuerunt anni decem, menses plus minus quattuor.

CV 27, 228 sqq. ML 7, 267 sqq.

Convocatio Concilii Romani 313.

[Apud *Euscbium,* Hist eccl. 10, 5, 18—20]

355 KtuvtTTCtvTÎvoç ZefJatfTÔç MiXt ió ò ij èniffKÓrrtjj 'Ptupaítuv Kai MápKtu.

(18) 'Enetbfi rotoûToi xáptal napa AvuXívou toû XapnpoTÓTOu ávOuTTÓTOu Tfjç 'A cp p i K fi ç npôç pe irXeiouç cnrecrráXqffav, èv oiç èptpépeTat KatKiXiavòv tòv èrriOKonov Tfiç XapTccfevricriiJuv nôXetuç trapa tividv KoXXfi'ftuv aÙTOÛ tûiv Kara Tfiv AtpptKfiv KaOetJTÙiTujv èv ttoXXoÎç rrpâ'fpafftv eùOûveaôai, Kat toûtô pot fiapù otpóbpa boKêî tô èv Taûratç Taîç èrrapxiatç, ètç Tfi èpfi K^ûoffuôoet avQaipéTwç fi 6eia

355 Constantinus Augustus Miltiadi episcopo urbis Romae et Marco.

(18) Quoniam huiusmodi plures libelli a viro clarissimo Anulino Africae proconsule ad me sunt missi, in quibus continetur Caecilianum Carthaginiensium urbis episcopum a quibusdam collegis suis per Africam constitutis multis de causis insimulari; quod quidem permolestum mihi videtur, in istis provinciis, quas divina Providentia Meae Devotioni spontanea

rrpóvoia èvextipicrtv lumiere ttoXù TrXrj0oç Xaoû, ô^Xov ètri tò epauXÓTepov èmpévovra eupiemcrOai wç âv eì òi/ocrra-Toûvra Kaï peraiù ètricrKÔTrouç ôtatpopàç ëx€iv, (19) éôoEé poi îv' aÙTÔç ó KaiKiXiavôç perù béiea ernffKcnruiv tûiv aÙTÔv eùOùvetv ôokoûvtwv Kai òéxa tTépwv oüç aÙTÔç tí) éauTOÛ bita] àva'fKaiouç ûiroXâpoi, eiç Tqv 'Piipqv rrXw àmévat, ïv' ÈKtîffe ùpwv trapôvTwv, âXXà pqv Kai 'Peri-kîou KaiMaTépvou Kai Mapívou, tcùv KoXXrpfwv ùpwv, oüç toutou ëvexev eiç Tiqv'Pwpqv irpocreTaEa émorreúcrai, òuvq0f) aKouaOfjvai, wç âv KaTapâOoiTe tw creflacrpiiuTctTtu vópuj áppÓTTeiv.

(20) "Iva pévToi Kai rrepi ttóvtwv aÙTwv toútwv trXq-petfTÓTriv buvqOfjTe ëxetv Tvwfftv, tò àvTÌTutra twv ¿fYpá-<pwv twv irpôç pe irapà 'AvuXívou àrroOTaXévTwv ypáp-paffiv êpoîç ùnoTctéaç, rrpôç toùç irpoeipripévouç KoXXq-faç upwv èiéneptpa' oïç èvTuxoûcra q ûpeTépa <rreppÔTr)ç boKt-pácrei ôvTtva XPÙ Tpôtrov Tqv trpoeipqpévqv bÎKqv èmpeXé-orara bieuKpivqffai Kai kotù tô btKatov Teppanaai, órrÓTe uqbè Tf)v úpeTépav èmpéXeiav XavOávei ToeraÙTrjv pe aibw Trj èvOéffpw KaOoXiKrj 'EKKXqffia àrrovépeiv, wç pr]òèv KaOôXou ŒXÎ^Ma '1 bixoCTTaaiav ëv tivi tóttw (îoùXecrOai pe ùpâç KaTaXtneîv. 'H OeiÔTqç ùpâç toû perâXou 0eoû ôiacpuXâEet TTOXXOÎÇ ëTeert, TipiWTOTe. 350

CB Eus. 2 (ed. *Ed. Schwartz),* 887 sq. MG 20, 885 sqq.

deditione tradidit, et in quibus maxima est populi multitudo, plebem quasi in duas partes divisam ad deteriora deflectere, et episcopos inter se dissentire: (19) Placuit mihi ut idem Caecilianus una cum decem episcopis qui accusare ipsum videntur, et cum decem aliis quos ipse ad suam causam necessarios esse iudicaverit, Romam naviget: ut ibi coram vobis et coram Reticio, Materno ac Marino collegis vestris, quos ea causa Romam properare iussi, possit audiri, quemadmodum sanctissimae legi convenire optime nostis.

(20) Porro ut totius negotii plenissimam valeatis haurire 356
notitiam, exempla libellorum ab Anulino ad me missorum, litteris meis subiecta ad collegas vestros supradictos transmisi. Quibus lectis perpendet Gravitas Vestra, quonam modo supra memorata controversia accuratissime dijudicanda sit, et ex praescripto iustitiae terminanda. Siquidem nec Tuam Sedulitatem latet, tantam a me reverentiam legitimae Ecclesiae catholicae exhiberi, ut generaliter nullum schisma aut dissidium ullibi a vobis relinqui velim. Divinitas summi Dei multis vos annis servabit, carissime.

Convocatio Concilii Arelatensis 314.

[Ib 10, 5, 21-24.]

357 Kwv (Jt «VTÎvoç ZepaffTÔç XpiiOTtu èmcTKÓnw Zupa-KOUffÌUtV.

(21) "Hbq pèv npÓTepov, oie cpaùXwç Kai èvbiaOTpôtpwç Ttvèç TT€pì Trjç Opr)ffKeiaç Trjç âyiaç Kai ¿noupavíou buvâpetuç Kai Tfjç alpéffewç Tqç KaOoXtKiîç àtrobii(TTao0ai F|pEavT0, ètu-TépveffSai pouXq0etç ràç TOtaûraç aÙTtûv (ptXovetKÎaç, ovtw ôiaTÊTuirwKetv ÚJ0T6 ànoœraXévTiuv ànô Trjç TaXXiaç Tivtîtv èniffKÔnujv, àXXà pqv Kai toûtujv KXqûévTiuv arto Tqç 'A ‹p p t-Kqç twv è£ èvavriaç poipaç KaTaXXqXœç èvffTaTiKÛç Kai ètnpôvujç ôiafwviioptvwv, trapôvTOç re Kai toû ttîç 'Pwpqç èniOKOirou, toûto ónep èbÔKet KEKivqa0ai, buvq0q virò Trjç napouCTiaç aÙTtûv pera traaqç èntpeXoûç btaKpiaewç kœt-opèujffeujç Tuxeîv. (22) 'AXX' èireibr), tliç auppaivet, èm-Xa0ópevoí Ttveç Kai Tqç CTujTqpiaç Tqç ibiaç Kai toû oepâ-crgaTOç toû ôcpetXopévou Tq áfiujTáTq aipéaet, £ti Kai vûv tôç ibiaç ëx0PaS napareivetv où iraùovTai, pq pouXôpevot tí) qbq èievexêocnj Kpícrei auvriOecrOat Kai biopiíópevoi ôti bq dpa ôXrfOi Tivèç tôç fvwpaç Kai Tàç àtrocpàffeiç éauTûiv èEqvefKav F) Kai pq irpÓTepov ánávTwv tûiv ócpeiXóvTwv ír)Tr)0nvai ÔKpiPcùç éEeTao0évTujv npôç tò tF|V Kpiffiv èEevéï-Kai nàvu Taxéwç Kai ôEéwç ècrneuffav, ?k Te toútuuv áiráv-Tuiv êKtîva oupPaivei Yevéaûai, tò Kai toûtouç aÙTOÙç àbeXcpi-

357 Constantinus Augustus Chresto Syracusanorum episcopo.

(21) Iam quidem antea cum nonnulli pravo ac perverso animo a sancta religione caelestique virtute et ab Ecclesiae catholicae sententia dissidere coepissent, huiusmodi eorum contentionem praecidere cupiens, ita constitueram, ut missis e Gallia quibusdam episcopis, accitis etiam vicissim ex Africa iis qui ex adversa parte vehementer et constanter obstabant, praesente quoque Romanae urbis episcopo, id quod commotum fuisse videbatur, sub horum praesentia posset diligentissima examinatione componi. (22) Sed quoniam nonnulli, ut fere fit, et propriae salutis et venerationis, quae sanctissimae fidei debetur, obliti, privatas adhuc simultates prorogare non cessant: prolatae iam sententiae acquiescere nolentes, asserentesque paucos admodum episcopos sententiam tulisse, qui nec omnibus quae prius inquiri oportebat diligenter excussis, ad depromendum iudicium properanter accessissent. Unde fit ut et ipsi, quos concordi ac fraterno inter se animo

Krjv Kai ópótppova ôtpeiXovTaç è'xtiv ôpoipuxiav aiffxPæç, pâXXov òè jaucrtpiîjç àXXrjXuuv ànobiecTTàvai Kai toîç àv0pù>-ttoiç toîç àXXoTpiaç txoucri tùç ipuxàç ànò Tfjç âTiuiTÔTqç OpijaKeiaç TaÙTqç irpócpacfiv x^ùqç òiòóvat, — 60ev trpo-VOqTÉOV pot é'fÉV€TO, ôttujç toûto ôtrep ¿XP'ÎV MeT<* T1ÎV è£evexûeîo«v qbr) Kpiorv aùOatpéTw trufKaTa0é<T€i nenaû<J0ai, Kav vûv tcotê buvqOrj iroXXwv TrapôvTtuv TéXouç tuxeîv.

(23) 'Eneibi) toîvuv trXeiaTOuç èk òiatpópwv Kai àpu0f]- 358
tuiv TÔTTwv ¿TriaKÔirouç eiç TqvApeXat q(Tiaiv ttôXiv eïcruj KaXavbcùv Aùtoûqtwv cuveXOtîv èxeXeôcrauev, Kai coi Tpâtpat évopicrapev, ïva Xapuùv Trapà toû XaprrpoTctTou AaTpca-via voû toû KovpiÎKTopoç ZiKeXiaç òqpócnov ôxqpa, cru-èeûSaç creauTtî) Kai ôûo yé Tivaç tûjv ¿k toû òeuTépou 0póvou, oûç âv où aÙTÔç ètriXéEacrOai Kpivqç, àXXà pqv Kai Tpeîç Traîôaç toùç buvqcropévouç ùpîv kotù Tqv óòòv ÛTtqpe-rqcracrOai TrapaXapwv, eïffuj tt|ç aùrfjç qpépaç ètri tiÎi Ttpo-eipqpévuj tôttuj ànavriicrov, (24) cuç âv biâ Te Trjç crrjç CTTeppÔTqTOç Kai bià Trjç Xoirrfjç tiîiv CTuvióvtujv ópotpúxou Kai ôpôtppovoç O'uvéaecuç Kai toûto ôrrep ¿¡XP' T°û ôeûpo (paûXujç bi' aiffxpàç Tivaç Zuyouaxiaç TrapapepévrjKev, 6kou-<T0évTuiv rràvTiuv tiîiv peXXôvTuiv Xex0r|tT«T0ai Trapà tiîiv vûv àn' àXXiiXwv òieCTÓiTcuv, oûcnrep ôpotujç rrapeîvai éKe-Xeùcrapev, buvr)0rj eiç Tf|v otpeiXopevrjv 0ptj<jKeiav Kai ttîcftiv

esse decuerat, turpi seu potius detestanda secessione dissideant, et iis hominibus qui a sanctissima religione alieno sunt animo, subsannandi occasio praebeatur. Idcirco mihi sedulo providendum fuit, ut haec quae post depromptum indicium voluntaria assensione iam finita esse debuerant, nunc tandem multorum interventu finem possint accipere.

(23) Quoniam igitur plurimos ex diversis ac prope infinitis 358
locis episcopos in urbem Arelatensem intra Kalendas Augusti iussimus convenire: tibi quoque scribendum esse censuimus, ut accepto publico vehiculo a viro clarissimo Latroniano correctore Siciliae, adiunctis tibi duobus secundi ordinis quos tu eligendos putaveris, tribus item servulis qui in itinere vobis ministrare possint, intra eundem diem ad praedictum locum occurras; (24) quo tum per Tuam Gravitatem, tum per ceterorum in unum coeuntium unanimem concordemque sollertiam controversia haec quae per foedissimam altercationem ad hoc usque temporis perduravit, auditis omnibus eorum qui nunc inter se dissident, quos etiam adesse iussimus, allegationibus, ad congruam religionis et fidei observantiam fraternam-

abeXtpiKqv Te ópóvoiav kôv Ppaôéwç dvaKXq0f)vai. 'Yfiai-vovtó ae ó 0eôç ó travTOKpÓTiup biatpuXáEei èrti noXXoîç ërecnv.

CB Eus. 2, 888 sqq. MG 20, 887 sqq.

Largitiones Ecclesiis catholicis factae.

[Epistula ad Caecilianum ep. Carthaginiensem, ib. 10, 6]

359 KwvotovTÎvoç Aù'foutfToç KaiKiXtavw èniaKÓrriu XapTayévriç.

(1) 'Eneibfinep rjpeffev Kara traffaç énapxiaç, tùç re AcpptKàç Kai tùç Nouptbiaç Kai tùç Mauptraviaç, pqroîç Tien tôiv imnpeTÛv Tfjç èv0éapou Kai œfnüTâTnç Ka-0oXiKqç OprçcrKeiaç eiç dvaXtbpara éiri/opiifriòfìvai ti, êbtuKa YpáppaTa trpôç OùpCTov tòv btaaqpÓTaTOv KaOoXtKÒv Trjç 'ÀtppiKfiç Kaì éòqXiuffa aÙTtîi, ôttluç Tptffx^iouç qpôXXeiç Tfj ffrj <jT6ppÔTr)Ti àirapiOpficrai cppovTÍoq. (2) Eù toívuv, qviKa Tqv trpoòqXoupévr|v troffÓTqTa twv xP^IMÓtiuv ùnobex0f)vat Troiricreiç, atraen toîç irpoetpq|iévoiç Kara tò fìpéouiov tò trpôç crè trapa'O aiou àtroffTaXèv Taûra tù XP'ÎMaTa ôta-Òo0qvat KéXeuffov. (3) Ei ô' âpa trpôç tò cruptrXr)ptu0ñvaí pou Tt)v eiç toûto rrepi arravTaç auToùç ttpoaipetnv èvbeîv ti KarapâOoiç, trapà 'HpaKXeiba toû ètrirpótrou tôiv fjpeTépiuv KTrniÓTUJV àvaptpiXéKTtuç, ôtrep àvcrfKaîov eivai KaTapà0oiç, airfjcrai ôcpeiXeiç. Kaì fàp trapóvrt aÙTiù trpoff-

que concordiam tandem aliquando possit revocari. Incolumem te Deus omnipotens diutissime servabit.

359 Constantinus Augustus Caeciliano episcopo Carthaginis.

(1) Quandoquidem placuit nobis, ut per omnes provincias Africae, Numidiae et utriusque Mauritaniae certis quibusdam legitimae et sanctissimae religionis catholicae ministris ad sumptus necessarios aliquid praeberetur, litteras dedi ad Ursum virum perfectissimum rationalem Africae, eique significavi ut ter mille folles Tuae Gravitati numerari curaret. (2) Tu itaque ubi praedictam summam acceperis, operam dabis, ut cunctis supra memoratis iuxta breve ab Hosio ad te directum ea pecunia dividatur. (3) Quodsi forte ad meum erga vos omnes in hac parte studium explendum deesse ali quid intellexeris, incunctanter quidquid necessarium tibi videbitur, ab Heraclida procuratore praediorum nostrorum petere debes. Nam et ipsi coram mandavi, ut, si quid pe-

ÉTaSa, ïv' eï ti âv xPHM^iuv nap' aÙTOÛ f] dq crreppÔTqç aÎTqcnj, aveu bidTaypoû tivoç ánapiGpñcyai (ppovriarç.

(4) Kai èireibr) énuOópqv nvàç pq KaGeo'Tiboqç btavot'aç TUYX«vovTaç ôtvGpibrrouç tòv Xaòv Trjç à-fUJUTÔTriç Kai Ka0o-XiKrjç 'EKKÀqcriaç cpaùXq Tivi úrrovoéeúaei [loûXecrûai bia-(TTpécpetv, ■'fívuKTKé pe 'AvuXtvw avGuirccriu, àXXà pfjv Kai ÎTaTpiKÎiu Tip oùiKapiiu tlûv èirapxiuv irapoûor TOiauraç èvToXàç bebiuKévai, ïv' èv toîç Xoittoîç diradi Kai toutou pàXtcrra Tqv irpoorjKOucrav tppovTÍba iroif)diuvTai Kai píq àvaaxtuvTai irepiopâv toioûto yivôpevov. (5) Aiôirep, eï Tivaç ToiouTouç àvûpiinrouç èv aÙTrj tF) pavía èrtipéveiv KaTÎbotç, aveu tivoç âpipipoXiaç toîç irpoeipnpévoiç biKacrraîç irpóoeXèe Kaì auro toûto npotravévefKe, ôttujç auToùç èicetvoi, Ka0àirep aùroîç irapoûiriv èiceXeuda, èmcrrpéipwoiv. 'H ©eiÔTrçç toû peyâXou Qeoû ae bia<puXa£ei èiù iroXXoîç èrecnv. 360

CB Eus. 2, 890. MG 20, 891 sqq.

Clerus a muneribus publicis eximitur.

[Ib. 10, 7.]

Xatpe, 'AvuXíve, TipuÚTaTe Fjpív. 361

(1) 'Eneibr) èie nXeióvujv irpafpáTaJV tpaíverat rrapeíou-0evr)0eíoav Tqv Opijmceíav, èv fj rj Kopuipaía Trjç ayuuTâTriç èiroupaviou aibiùç tpuXarreTai, peyâXouç Kivbùvouç èvqvo-Xévai toîç bqpotrioiç Trptrfpaaiv auriqv Te TaÙTqv èvOécTpwç

cuniae Gravitas Tua ab ipso postularet, absque ulla dubitatione dinumerandum tibi curaret.

(4) Et quoniam accepi quosdam non satis compositae mentis homines id agere, ut sanctissimae et catholicae Ecclesiae populum improba atque adulterina falsitate corrumpant: scias me Anulino proconsuli et Patricio vicario praefectorum coram haec dedisse mandata, ut inter cetera huius rei competentem curam gerant nec si quid eiusmodi agatur, neglegere ac dissimulare sustineant. (5) Itaque si quos eiuscemodi homines in hac amentia perseverare conspexeris, absque ulla haesitatione supradictos iudices adibis idque ipsis referes, ut in eos, quemadmodum ipsis coram mandavi, animadvertant. Divinitas summi Dei multis annis te servabit. 360

Ave, Anuiine, carissime nobis. 361

(1) Cum ex multis rebus constet, religionem illam in qua summa divinae maiestatis reverentia custoditur, spretam quidem maxima reipublicae importasse discrimina, eandem vero rite susceptam ac custoditam et nomini Romano maximam

àvaXqtpOeîcrav Kaì tpuXaTTOjiévriv ptYÍffTqv eÙTuxiav tiù 'Puj-naïKÛ) ¿váyan Kaì aúyrraffi toîç tûiv ávOpújrrwv irpavyatTiv èEaipeTov cúbaiyovíav Ttape<JX0K^vai› twv Oeiwv eùepTeffiÜJV toûto irapexouawv, èboEev ¿Keivouç toùç âvbpaç toùç tîj ôtpetXoyévq áTiÓTrjTi Kai tîj toû voyou toótou trapebpiq tôç ùnqpeffiaç tùç èE aÙTÛiv tí) Tqç èeiaç 0pq<JKeiaç 0epaneia ïrapéxovTaç tüùv KayctTtuv tûiv ibituv tô ?ira0Xa Kopiffaff0at, 'AvuXîve TtyidiraTe. (2) Atôtrep ôceivouç toùç eiffw tûç ènapxiaç Tqç aot tteniCîTeuyévqç èv tt) KaOoXiKq 'EKKXqaia, f) KaiKiXiavôç ètpécrrqKev, Tqv èE aÙTÛiv ùttqpeaiav, Tq œfiq TaÚTij 0pq<JKeiq ttapéxovTaç, oufftrep KXqpiKOÙç ètrovo-yáíeiv dœ0acnv, dirò rtávTtuv atraE ànXiùç tûiv XeiTOuppwv ftoúXoyat àXerroupyqTouç btatpuXaxSqvai, ôtruiç yq btà tivoç nXavqç F) èEoXtaèqaeujç íepoaúXou darò Tfjç 0epaneiaç tqç ttJ 061ÓTHTI ôcpeiXoyévqç àcpéXKWvTai, àXXà yâXXov dveu tivoç èvoxXqaewç tw ibíw vôyw èEunqpeTwvTai, wvttep yeporqv nepi tô 0eîov XaTpeiav noioupévujv nXeîOTOv ôffov toîç koi-voîç Trpafpatfi auvoiffeiv boKeî. 'Eppiuao, 'AvuXîve, TipuÛTaTe Kaì no0eivÓTaTe fjpîv.

CB Eus. 2, 891. MG 20, 893 sq.

Edictum contra Arium eiusque scripta 325.

[Apud *Socratem,* Hist. eccl. 1, 9.]

362 Nikhttjç KujvGTavTÎvoç, MéyiO'toç, Zepaœrôç, èiu-g'kôîtoiç Kai Xaoîç.

prosperitatem, et cunctis mortalium rebus, divina id tribuente beneficentia, praecipuam felicitatem contulisse: placuit ut homines illi qui cum debita sanctimonia et assidua huius legis observantia ministerium suum divinae religionis cultui exhibent, laborum suorum mercedem reportent, Anuline carissime. (2) Quocirca eos homines qui intra provinciam tibi creditam in Ecclesia catholica cui Caecilianus praeest, huic sanctissimae religioni ministrant, quos clericos vocare consueverunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conservari, ne errore aliquo aut casu sacrilego a cultu summae divinitati debito abstrahantur; sed ut potius absque ulla inquietudine propriae legi deserviant. Quippe his summam venerationem divino numini exhibentibus, maximum inde emolumentum rei publicae videtur accedere. Vale, Anuline, carissime et desideratissime nobis.

362 Victor Constantinus, Maximus, Augustus, episcopis et plebibus.

(1) Toùç novqpoùç Kai àoefieîç ptpqcrâpevoç Apeioç, bÏKaiôç ècrri Tqv aÙTt'iv éKtivoiç ûrréxetv ánjiíav. (2) "QcHtep toîvuv TToptpùpioç ó Tfjç Oeoffefleiaç <x®P0?> tfuvTcrfpaTa napávopa Kara Tfjç 0pr)<JKeiaç ouaTqa-âpevoç, a£iov eupero HK70ÓV, Kai TOIOÛTOV, ÚJCTT6 értOVCÍÓlOTOV pèv aÛTÔV irpôç tôv éSriç yevéffOai xpôvov, Kai nXeiffTiiç àva7TXr|(T0fjvai koko-boEiaç, ¿ttpavtoOqvai òè xà àcefifi aùroû tfunpappaTa' oütw Kai vûv eôoEev Apeióv xe Kai toùç Apeíou ôpoYVwpovaç TToptpuptavoùç pèv KaXeîo0at, îv' tbv toùç Tpôrrouç pepi-prçvTai, TOÚTUJV èxwai Kai Tqv irpoffqYopiav. (3) TTpôç òè ToÛTOiç Kai eï ti ﹤jù-(ⱳpappa urtò Apeiou auvTeTaïpévov eûpicJKOiTO, toûto trupì Trapaòiòoo0af 'iva pq póvovxà tpaùXa aÙTOÛ Tqç ôtôatTKaXiaç à<paviO0eiq, àXXà pqòè ùuópvqpa aùxoù ôXwç ùiroXeÌTTOiTO. (4) 'Ekéìvo pévTOt npoaxopeuw, wç eï tiç crÚYYpappa òtto Apeiou ouvra^èv cpwpaûeiq Kpùtpaç, Kaì p?! eùûéwç TrpoaeveYKwv rrupi KaravaXwcrq, toútw 0àvaTOç ècrrai f] Zqpia' napaxpqpa "fàp àXoùç érti toútw, KecpaXiKqv ÚTroaTTiffeTai Tipwpíav. 'O 0eôç ûpâç óiatpuXáÉot.

MG 67, 87 sq.

INCERTI PANEGYRICUS CONSTANTINO AUGUSTO dictus 313.

De victoria ad pontem Mulvium (28. Oct. 312).

[Cap. 2 et 3, 1-3.)

(1) Ac primum illud arripiam quod credo adhuc ne- 363
minem ausum fuisse, ut ante de constantia expeditionis

(1) Cum malos et impios homines imitatus sit Arius, eandem cum illis poenam infamiae meretur subire. (2) Quemadmodum ergo Porphyrius verae pietatis inimicus, compositis adversus Christianam religionem nefariis voluminibus, dignam mercedetn retulit, ut et ipse infamis sit apud posteros, multisque appetitus opprobriis, et impii eius libri penitus fuerint aboliti: ita nunc placuit Arium sectatoresque eius Porphyrianos vocari, ut, quorum imitati sunt mores, eorum etiam vocabulo appellentur. (3) Praeterea, si quis forte liber ab Ario conscriptus reperiatur, flammis eum absumi praecipimus: ut non solum prava illius doctrina funditus aboleatur, sed ne monumentum quidem eius ullum posteritati relinquatur. (4) Illud etiam denuntio, quod, si quis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus sit nec eum statini oblatum igne combusserit, mortis poenam subibit: simul atque enim in hoc facinore fuerit deprehensus, capitali supplicio ferietur. Divinitas vos servet.

tuae dicam quam de laude victoriae. (2) Transacto enim motu adversi hominis[1] et offensione revocata utar libertate erga te nostri amoris, quem tunc inter metus et rei publicae vota suspendimus. (3) Tene, imperator, tantum animo potuisse praesumere ut bellum tantis opibus, tanto consensu avaritiae, tanta scelerum contagione, tanta veniae desperatione conflatum quiescentibus cunctantibusque tunc imperii tui sociis primus invaderes? (4) Quisnam te deus, quae tam praesens hortata est maiestas ut, omnibus fere tuis comitibus et ducibus non solum tacite mussantibus, sed etiam aperte timentibus, contra consilia hominum, contra haruspicum monita ipse per temet liberandae urbis tempus venisse sentires? (5) Habes profecto aliquod cum illa mente divina, Constantine, secretum, quae, delegata nostri diis minoribus cura, uni se tibi dignatur ostendere. Alioquin, fortissime imperator, sic quoque cum viceris, redde rationem. (6) Rhenum tu quidem toto limite dispositis exercitibus tutum reliqueras, sed hoc maiores pro te suscepimus metus quod nobis potius quam tibi consulebas nostramque pacem magis quam bellum quod aggrediebare firmaveras.

3631 3. (1) Ne tu, imperator, nimio nostri amore nescisti ad securitatem nobis vere providere, qui non omnia tecum arma movisti, cum tua conservatio salus nostra sit. (2) Et quid opus erat ipsi Rheno instructis et militibus et classibus, quem iam pridem barbaris nationibus virtutis tuae terror obstruxerat? An ostentare voluisti diligentiam tuam, divisis copiis inter custodiam pacis et belli? Aut etiam iactanter et gloriose probare liberandae urbi te sufficere cum paucis? (3) Vix enim quarta parte exercitus contra centum milia armatorum hostium Alpes transgressus es, ut appareret penitus considerantibus (id quod nos fugit in amore trepidantes) non dubiam te sed promissam divinitus petere victoriam.

XII Panegyrici latini ed. *Guil. Baehrens* (Lipsiae 1911, BT) 290 sq.

[1] *Editiones antiquae*: «Tran'acto enim metu adversi ominis.» Cf. *A. Kn'ópfler* in Hist pol. Bl 141 (1908), 194.

LUCIUS CAELIUS FIRMIANUS LACTANTIUS
obiit post 317.

De persecutione Neronis et martyrio ss. Petri et Pauli.
[De mortibus persecutorum (scriptus circa 314) 2, 5—6]

(5) Cumque iam Nero imperaret, Petrus Romam 364
advenit et editis quibusdam miraculis, quae virtute ipsius Dei data sibi ab eo potestate faciebat, convertit multos ad iustitiam Deoque templum fidele ac stabile collocavit. (6) Qua re ad Neronem delata cum animadverteret non modo Romae sed ubique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum et ad religionem novam damnata vetustate transire, ut erat execrabilis ac nocens tyrannus prosilivit ad excidendum caeleste templum delendamque iustitiam et primus omnium persecutus Dei servos Petrum cruci adfix:t, Paulum interfecit.

CV 27 (ed. S. *Brandt* et *G. Laiubmann),* 174 sq. MI. 7, 195 sqq.

De visione Constantini M.
[Ib. 44, 1—7.]

(1) Iam mota inter eos fuerant arma civilia. Et quamvis 365
se Maxentius Romae contineret, quod responsum acceperat periturum esse, si extra portas urbis exisset, tamen bellum per idoneos duces gerebatur. (2) Plus virium Maxentio erat, quod et patris sui exercitum receperat a Severo et suum proprium de Mauris atque Gaetulis nuper extraxerat. (3) Dimicatum, et Maxentiani milites praevalebant, donec postea confirmato animo Constantinus et ad utrumque paratus copias omnes ad urbem propius admovit et e regione pontis Mulvii consedit.

(4) Imminebat dies, quo Maxentius imperium ceperat, 366
qui est a. d. sextum Kalendas Novembres, et quinquennalia terminabantur. (5) Commonitus est in quiete Constantinus, ut caeleste signum Dei notaret in scutis atque ita proelium committeret. Facit ut iussus est et transversa X littera, summo capite circumflexo, Christum in scutis notat. (6) Quo signo armatus exercitus capit ferrum. Procedit hostis obviam sine imperatore pontemque transgreditur. Acies pari fronte concurrunt, summa vi utrimque pugnatur: «Neque his fuga nota neque illis» *VcrgU.* aen. 10, 757], (7) Fit in urbe seditio et dux increpitatur

velut desertor salutis publicae, cumque <conspiceretur> *, repente populus (Circenses enim natali suo edebat) una voce subclamat Constantinum vinci non posse.

CV 27, 223 sq. ML 7, 260 sq.

CONCILIUM ARELATENSE2 1 314.

CANONES.

Inscriptio.

367 Domino sanctissimo fratri Silvestro Marinus vel coetus episcoporum qui adunati fuerunt in oppido Arelatensi. Quid decrev<er>imus communi consilio caritati tuae significamus, ut omnes sciant quid in futurum observare debeant.

1. Ut uno die et tempore Pascha celebretur.

368 Primo loco de observatione Paschae Domini, ut uno die et uno tempore per omnem orbem a nobis observetur et iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

2. Ut ubi quisque ordinatur ibi permaneat.

369 De his qui in quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseverent.

4. Ut aurigae dum agitant excommunicentur.

3691 De agitatoribus, qui fideles sunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari.

5. Ut theatrici quamdiu agunt excommunicentur.

3692 De theatricis, et ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari.

7. De fidelibus qui praesides fiunt vel rem publicam agere volunt.

370 De praesidibus qui fideles ad praesidatum prosiliunt, placuit ut, cum promoti fuerint, litteras accipiant ecclesiasticas ccmmunicatorias, ita tamen ut, in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo eiusdem loci cura illis agatur

Addit *Branat.* 1 *Aries,* Galliae.

et, cum coeperint contra disciplinam agere, tum demum a communione excludantur. Similiter et de his qui rem publicam agere volunt.

8. De baptismo eorum qui ab haeresi convertuntur.

De Afris, quod propria lege sua utuntur ut rebaptizent, 871
placuit, ut, si ad Ecclesiam aliquis de haeresi venerit, interrogent eum symbolum; et si perviderint eum in Patre et Filio et Spiritu Sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur ut accipiat Spiritum Sanctum. Quodsi interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur.

13. De iis qui Scripturas Sacras, vasa dominica vel nomina fratrum tradidisse dicuntur.

De his qui Scripturas Sanctas tradidisse dicuntur vel 372
vasa dominica vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur. Nam si iidem aliquos ordinasse fuerint deprehensi, et hi quos ordinaverunt rationales subsistunt, non illis obsit ordinatio. Et quoniam multi sunt qui contra ecclesiasticam regulam pugnare videntur et per testes redemptos putant se ad accusationem admitti debere, omnino non admittantur, nisi, ut supra diximus, actis publicis docuerint.

15. Ut diacones non offerant.

De diaconibus quos cognovimus multis locis offerre, 373
placuit minime fieri debere.

19. Ut peregrinis episcopis locus sacrificandi detur.

De episcopis peregrinis, qui in urbem solent venire, 373l
placuit eis locum dari, ut offerant.

20. Ut sine tribus episcopis nullus episcopus ordinetur.

De his qui usurpant sibi quod soli debeant episcopos 374
ordinare, placuit, ut nullus hoc sibi praesumat nisi assumptis secum aliis septem episcopis. Si tamen non potuerit septem, infra tres non audeat ordinare.

Lauchen 26 sqq. Hard. 1, 263 sqq. Msi 2, 470 sqq. Hf. 1, 205 sqq. HL 1, 1, 280 sqq.

CONCILIUM ANCYRANUM' 314.

CANONES.

4. De his qui laetiore habitu in templis idolorum cenaverunt.

375 TTepi tûiv trpôç piav OuffavTiuv, èrti òè toùtoiç Kai tiòv òeinvqcràvTUJV eiç tò eïôwXa, òffoi pèv anaxopevot Kaì (Txq-pan «paiòpoTépip avi]X0ov Kaì èoOqTi ¿XPH0^710 noXuTeXe-ffrépa Kaì peTéaxov toû napaCTKeuadûévToç òenrvou àòia-çpôpwç, èòoEev èviauTÒv ÒKpoàCTQai, uTrotretTeiv òè Tpia èrq, eùxrjç òè pôvqç KOivwvfjcrai €Ti; òùo, Kaì tòte èXOeìv ètri tò TÉXeiov.

5. De his qui veste lugubri et flentes templa ascenderunt.

376 "Offoi òè àvfjXOov perù èoûqTOç nevûiKqç Kaì àvaïteaôvTeç écpayov peraEù òi' 6Xqç Trjç àvaKXiaewç ôaKpùovTtç, ei ènXqpujOav tòv Tfjç ûnoTTTiôoeujç TpteTf) xpôvov, XW? trpoatpopâç bexOqTwffav' eì òè prj ëcpa-fov, òùo ûtroTreaôvTeç èrr, tùj TpÍTUj KOivuuvnffáTiuo'av xujpiç npoatpopâç, ïva tò TéXeiov tí] TÊTpatTÎq Xàpuiffi, toùç òè èrtiO'KÔTrouç èEou-oiav ?xeiv tòv Tpónov n]ç émOTpocpfiç ôoKipâaavTaç cpiX-avOpunreùeaûai P] trXeiova irpoffTiSévai xpóvov irpò ttúvtujv 376

[Versio Dionysii Exigui.]

375 De his qui sacrificare coacti sunt, insuper et cenaverunt in idolio, quicumque eorum, cum ducerentur, laetiore habitu fuerunt, et vestimentis pretiosioribus usi sunt, et praeparatae cenae indifferenter participes exstiterunt: placuit eos inter audientes uno anno constitui; succumbere vero tribus annis; in oratione autem communicare biennio; et tunc ad perfectionis gratiam pervenire.

376 Quotquot autem ascenderunt templa veste lugubri, et recumbentes per omne tempus flevere discubitus, si compleverunt substrationis triennium, sine oblatione suscipiantur. Si autem non manducaverunt, biennio substrati, tertio anno sine oblatione communicent, ut perfectionem quadriennio consequantur. Penes autem episcopos erit potestas, modum conversationis eorum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adicere. Ante omnia vero

Ancyra, Galatiae.

òè Kaì ó irpoá-ftuv pioç Kaì ó pera TaÛTa èteraZeotìiu, Kaì outuuç f] qptXavQpujnia èniperpeicrûuj.

6. De bis qui timore ritus gentilium peregerunt.

TTepì tcùv àneiXri póvov efêàvrœv KoXâffewç Kaì àcpaipé- 377
aetuç ínrapxóvrujv F] peroïKiaç <ai ûucrâvTwv Kai péxpt toû trapôvTOç Kaipoû pq peTavoqcrâvTUJV prjôè ètricTTpeipâvTUJV, vûv òè napà tòv Kaipòv Tqç auvóòou trpoffeXùóvTiJuv Kaì eiç òióvoiav Tfjç èmcrcpocpriç yevopévaiv, eòoSe péxpi tiîç peyaXiK qpépaç eiç àkpóaaaiv òexòqvat, Kaì però Tqv pe-■fáXrjv qpépav ûnotrecreîv Tpia ê-Tr], Kai peTà dXXa òùo erri KOivwvrjcrai xwPlS npocrcpopâç, Kai oütwç èXûeîv ènì tò TéXeiov, tuerce Tqv trâffav éSaeríav TtXqpwaaf ei òé Tiveç npò Tqç (Tuvóòou Taùrqç èòéxOqcrav eiç peTctvoiav, an' èKeivou toû xpóvou XeXoyiaûai aùroîç Tqv apxqv Tqç égaenaç' ei pévToi tiç kîvôuvoç Kai OavctTou npoaóOKÍa ¿k vôaou q aXXqç Tivôç npoqpàerewç aup^aíq, toûtouç ènì 6pw ôexQqvai.

7. De his qui in locis idolorum manducaverunt.

TTepì tûiv ouvecrciaOévTwv èv éopTq èOviKij èv TÓnip 378
acpiupiffpévw toîç èÛvtKOÎç, lòia Ppwpara èniKopiaapévujv Kaì tpa-fóvTwv, éòoEe òteriav ûnonecrôvTaç òexùqvat' tò òè ei XPH M€Tà THS npoaqpopâç, é'Kacrcov tûiv énioxóniuv òokipácrai Kaì tòv aXXov piov ¿<p' éKÓercou èEeTÙcrai.

praecedens eorum vita et posterior inquiratur, et ita iis impertiatur humanitas.

De his qui minis tantum cessere poenarum, aut privatione 377
facultatum territi, aut demigratione, sacrificaverunt, et hactenus paenitudinis neglegentes, neque conversi, nunc huius concilii tempore semet obtulerunt, conversionis suae consilia capientes: placuit usque ad magnum diem eos inter audientes suscipi, et post magnum diem triennio substerni, et postmodum duobus annis sine oblatione communicare: et tunc demum sex annis completis, ad perfectionis gratiam pervenire. Si vero quidam ante hanc synodum suscepti sunt ad paenitentiam, ex illo tempore initium iis sexennii computetur. Si quod autem periculum, vel mortis exspectatio, aut ex infirmitate aut ex aliqua occasione contigerit, his sub definitione statuta communio non negetur [hi s. d. st. recipiantur].

De his qui festis diebus gentilium, in remotis eorum locis, 378
convivia celebrarunt, cibosque proprios deferentes ibidem comederunt: placuit, post substrationis biennium eos suscipi. Utrum vero cum oblatione, singuli episcoporum, probantes vitam eorum et singulos actus, examinent.

8. De his qui frequenter idolis immolaverunt.

379 Oí bè beÚTfpov Kai TpÍTOv OùcravTeç pera fiiaç, xerpatTÍav ÜTroneaéTtuoav, búo bè Iti] xwpiç Ttpoatpopâç koivwvqdaTuucTav, Kai tú) éfìòópu) TeXeiujç bex9ÒTUJcrav.

9. De his qui aliis sacrificandi causas attulerunt.

380 "Offoi bè pf) póvov ctirlcrnicTav, àXXà Kai étravéffTnffav Kai lìvàfKacrav àbeXcpoùç Kai aiTioi èpévovTO toû àvayKaa9r)vai, ouToi In] pèv xpia tòv Trjç àKpoâcrewç beEádOtutrav tóttov, èv bè aXXq éSacTta tòv tôç ùtrotrTtùffeLuç, âXXov bè èviauTÒv KOiviuvr)OáTiuoav x^P'S irpofftpopâç, iva njv beKaexiav nXiipdjCTavTeç toû TeXeiou peTcicrxwcnv' èv pévTOi Toúnp tú) xpóvu) Kai tòv âXXov aÙTÛ)v èmTqpeîoûai fJiov.

10. De diaconis qui tempore ordinationis de nuptiis attestati sunt.

381 AiÓKÓvot ócroi KaOicrravtai, trap' aÙTÒv Tf|v KaTáaracnv eì èpapTÛpavTO Kai Icpadav XPHvai T«MÒ<xat, PÒ buvápevoi oütwç péveiv, oûtoi pexà Taûra -fapr|<JavTeç lOTiuoav èv tí) ÙTrqpediq bià tô èniTpanrivai aÛTOÙç virò toû èniOKOitou. Toûto bè ci nveç <JiwTrf|davreç Kai KarabeEápevoi èv tQ XetpoTOvia péveiv outujç pexà Taûra ityôov ètri pápov, nerraûaûat aÛTOÙç Tfjç btaKOviaç.

379 Hi, qui secundo et tertio sacrificaverunt coacti, quattuor annis substernantur; duobus autem aliis sine oblatione communicent, et septimo anno perfecte recipiantur.

380 Quotquot autem non solum ipsi deviarunt, sed etiam adegerunt et compulerunt fratres, et causas praebuerunt ut cogerentur: hi per triennium quidem locum inter audientes accipiant, per aliud vero sexennium substrationi subiciantur et alio anno communionem sine oblatione percipiant, ut perfectionem [i. e. restitutionem in integrum] expleto decennio consequantur. Inter haec autem et eorum vita pensanda est.

381 Diaconi quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt et dixerunt velle se coniugio copulari, quia sic manere non possent: hi, si postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod iis episcopus licentiam dedit. Quicumque sane tacuerint, et susceperint manus impositionem, professi continentiam, et postea nuptiis obligati sunt, a ministerio cessare debebunt.

15. De rebus ecclesiasticis eo tempore distractis, quo ipsae Ecclesiae viduantur episcopis («KvpiaKÓv» = «Ecclesia»).

ÎTepi Ttûv òtatpepóvTwv tw KupictKw, òcra ¿ttictkottou 382
pr) dvToç irpeopúTepoi ènwXqaav, àvaKaXeîcrÔai *tò KvpiaKÓv, èv* bè Tf) xpicrei toû èmcrKÓTrou eìvai, ene TrpoffqKei àrroXafkìv Tf]v Tipr)v ette Kai MD› òtà tò ttoXXcikiç tt|V trpóaobov TÒiv irenpapévuiv ànobebeuKévai aÙTOtç toûtoiç nXeiova rf|v Tipqv.

19. De his qui virginitatem professi sunt et de his quae sub sororis habitu cum aliquibus commorantur.

“Ocroi TTCtpOeviav ènaneXXogevot âûtTOÛffi ti)v érrafreXíav, 383
tòv twv brfápwv 6pov èKnXqpoÙTwerav. Tàç pévToi ffuvepxopévaç napôévouç Tiffiv wç àbeXcpàç èKwXùcrapev.

22. De his qui volentes homicidium fecerunt.

ITepi èKouaiwv cpóvwv, ínronntTéTwoav pév, toû òè TeXeíou 384
èv Tip TéXet toû piou KaTa£ioúa0waav.

23. De his qui non sponte homicidium fecerunt.

’Eni àKouoiwv cpóvwv, ó pèv TtpÔTepoç ôpoç èv énraeTia 385
KeXeúei toû TeXeíou peraax^'v Kara toùç wpiffpévouç [JaOpoùç ó bè beÛTepoç tòv irevratTf) xpóvov nXqpwaai.

Lauchert 29 sqq. Hard. 1, 269 sqq. Msi 2, 513 sqq. Ht. 1, 222 sqq. 1IL 1, 1, 301 sqq.

De his quae pertinent ad Ecclesiam, quaecumque, cum 382
non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, placuit rescisso contractu ad iura ecclesiastica revocari. In iudicio autem erit episcopi, si pretium debeat recipi necne: quia plerumque rerum distractarum reditus ampliorem summam pro pretio dato reddiderit.

Quotquot virginitatem promittentes, irritam faciunt spon- 383
sionem, inter bigamos censeantur. Virgines autem quae conveniunt cum aliquibus tamquam sorores, habitare prohibemus.

Qui voluntarie homicidium fecerint, paenitentiae quidem 384
iugiter se submittant: perfectionem vero circa vitae exitum consequantur.

De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio 385
post septennem paenitentiam perfectionem consequi praecipit, secunda vero quinquennii tempus explere.

CONCILIUM NEOCAESARIENSE inter 314 et 325.

CANONES.

1. De presbyteris qui uxores duxerint vel fornicati fuerint.

386° TTpeffpûrepoç èàv TÚpi], Trjç TaEewç aùròv peraTÍOeaOai, èàv bè TTopveúcnj F] poixeúffq, ¿EcuOeibOai aÙTÒv TéXeov Kaì dfeffòai aÙTÒv eiç peràvoiav,

7. Quod non oporteat in bigami nuptiis prandere presbyterum.

386 TTpeffpúrepov eiç yapouç òrfapoùvTwv pii éanàbOai, ènei perávoiav aÎTOÛvroç toû órfápou, tîç ëarai ó npeapûTtpoç, ó òià Trjç éoTtâcreinç crufKaTaTiôépevoç toîç yâpoiç;

11. Qua aetate conveniat presbyterum ordinari.

387 ÎIpeffpÔTepoç npò twv TpiÚKOVTa èTwv pq xopoTOveiaôw, èàv Kai návu fj ó àvûpwnoç â£ioç, àXXà dnoTqpeiaOw' ó yàp Kûpioç 'Iqaoûç Xpitrrôç èv tw TpiaKOcrrw ërei ètpwTÎoÛr) Kai fipÉaro òiòàffKeiv.

12. De bis qui in aegritudine baptisma consequuntur.

388 'Eàv vocTwv tiç q>wTiaôr|, eiç npeapûTepov défecrôai où óúvaraf oùk èK npoaipébewç fàp f] niœnç aÙTOÛ, àXX' è£ àvaYKqç· ei pf) Taxa ôtà rpv peTà TaÛTa aÙTOÛ anouôqv Kai nÍCTTiv Kaì ôià tnràviv àvGpwnwv.

[Versio Dionysii Exigui.]

386° Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit vel adulterium perpetraverit, amplius pelli debet et ad paenitentiam redigi.

386 Presbyteris in nuptiis bigami prandere non convenit: quia, cum paenitentia bigamus egeat, quis erit presbyter, qui propter convivium talibus nuptiis possit praebere consensum?

387 Presbyter ante tricesimum aetatis suae annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempore distineatur. Nam Dominus noster lesus Christus tricesimo aetatis suae anno baptizatus est, et sic coepit docere.

388 Si quis in aegritudine fuerit baptizatus, ad honorem presbyteri non potest promoveri; quia non ex proposito fides eius, sed ex necessitate descendit: nisi forte propter sequens studium eius et fidem, atque hominum raritatem, talis possit admitti.

13. Presbyteri rurales quid possint in ecclesia civitatis («KupiaKÓv» = «ecclesia»).

’Emxibpioi npeopúTepoi èv tw Kupiaicw tî)ç nôX«wç 389
irpocTcpépeiv où òùvavrat trapôvToç èmcTKÓjrou P) TrpeffíJuTépwv
nôXewç, offre pt'iv àpTOV òtòóvat èv eùxi) oùôè noTqpiov'
èàv òè àrrwcn Kai eiç eùx»)v KXqOr) pôvoç, òiòwdiv.

14. Chorepiscopos in civitate offerre posse.

01 òè xwpeTTÍOKOTTOi eidi pèv eiç túttov twv épòopfjKOVTa' 389l
wç òè (TuXXeiToupYoi òià rqv ‹tttouói)v eiç toùç ttwxoùç
irpo(T<pépou(Ti Tipwpevoi.

15. De numero septenario diaconorum.

Aiúkovoi éiTTà ócpeíXouaiv eívcu kotù tòv Kavóva, kSv 390
Trávu peTÓXr) eiq f] irôXiç' neiaOqffij òè àrrò Trjç pípXou twv
TTpáEewv.

Lauchert 35 sq. Hard. 1, 281 sqq. Msi 2, 589 sqq. Hf. 1, 244 sqq. HL 1, 1, 327 sqq.

INSCRIPTIO ARCUS CONSTANTINI dicati anno 315.

In utraque facie:

IMP · CAES · FL · CONSTANTINO MAXIMO
P · F · AVGVSTO · S · P · Q · R ·
QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS 391
MAGNITVDINE CVM EXERCITV SVO
TAM DE TYRANNO QVAM DE OMNI EIVS
FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS
REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS
ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT

Presbyteri ruris in ecclesia civitatis, episcopo praesente 389
vel presbyteris urbis ipsius, offerre non possunt, nec panem
sanctificatum dare calicemque porrigere. Si vero absentes hi
fuerint et ad dandam orationem vocentur soli, dare debebunt.

Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem et formam 389l
Septuaginta videntur esse: ut comministri autem propter studium, quod erga pauperes exhibent, honorentur et offerant.

Diaconi septem debent esse iuxta regulam, licet valde magna 390
sit civitas. Id ipsum autem Actuum apostolorum liber insinuat.

Intra fornicem

ab altera parte: ab altera:

LIBERATORI VRBIS FVNDATORl QVIETIS

Corpus Inscriptionum latinarunt 6, 1 (Berolini 1876, G. Reimer) n. 1139. — *I. B. de Bossi,* Inscriptiones Christianae urbis Romae 2, 1 (Romae 1888, Ph. Cuggiani) 26, 40.

NAZARIUS RHETOR scripsit 321.

De visione Constantini M.

[Panegyricus Constantino dictus 14.]

392 (1) In ore denique est omnium Galliarum exercitus visos qui se divinitus missos prae se ferebant. (2) Et quamvis caelestia sub oculos hominum venire non soleant, quod crassam et caligantem aciem simplex illa et inconcreta substantia naturae tenuis eludat, ibi tamen auxiliatores tui aspici adirique patientes, ubi meritum tuum testificati sunt, mortalis visus contagium refugerunt. (3) Sed quaenam illa fuisse dicitur species? Qui vigor corporum? Quae amplitudo membrorum? Quae alacritas voluntatum? (4) Flagrabant verendum nescio quid umbones corusci et caelestium armorum lux terribilis ardebat; tales enim venerant ut tui crederentur. (5) Haec ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes serebant: «Constantinum petimus, Constantino imus auxilio.› (6) Habent profecto etiam divina iactantiam et caelestia quoque tangit ambitio. Illi caelo lapsi, illi divinitus missi gloriabantur, quod tibi militabant. (7) Ducebat hos, credo, Constantius pater, qui- terrarum triumphis altiori tibi cesserat, <dum> divinas expedition s iam divus agitabat. Magnus hic quoque pietatis tuae fructus ut, quamvis particeps caeli, ampliorem se fieri gratia tua senserit. Et cuius munera in alios influere iam possunt, in eum ipsum tua munera redundarunt.

XII Panegyrici lat. cd. *Guil. Baehrens* (Lipsiae 1911, BT) 167.

ALEXANDER EP. ALEXANDRINUS obiit 328.

Encyclica synodalis «'Evôç tfœnatoç» contra Arium circa 319.

[Apud *Socratem,* Hist. eccl. 1, 6. Collata ed. Benedictina e cod. Regio.]

*393 Toîç œfanr|TOÎç Kai TtptwTâTOiç CTuXXetTOup'foîç toîç àirav-Taxoû Tfiç KaOoXiKqç 'EKKXqffiaç, 'AXéEavbpoçèv Kupiw xcdpetv.

393 Dilectis et carissimis ubique catholicae Ecclesiae comministris, Alexander in Domino salutem.

1. (1)'Evôç CTcü|iaTOç ôvtoç Trjç KaSoXtKrjç 'EKKXqffiaç, 393
évToXfjç Te ovaqç év rctîç Oeiaiç ipacpaîç [cf. Epli 4, 3], iqpeìv ffùvbeffpov ttîç ôpovoiaç Kai etprjvriç, òkóXouSóv écrit -fpàcpeiv fjpâç Kai (Tripaiveiv àXXf|Xoiç 1à trap' èKâcrroiç1*yrfvópeva, iva eïie îràax6l2› ette Xa³ ei péXoç, f] CTupKacTxW^ H tfufx0ll-pwpev àXXqXotç. (2) 'Ev Tfj rçpeiépa toívuv napoiKÍa éErjXôov vûv avbpeç Trapávopoi Kai xptCTopâxot, bibaCKOVieç ánoffia-ffiav, rjv eiKÔTUJç dviiç npôbpopov toû 'Avtixpîotou vopiaete3 Kai KaXéffetev. (3) Kaì è[JouXôpr]v pèv tfiwmj rrapaboûvat tô toioûtov, ïv' ÏCTutç èv toîç àTroaTâiaiç pôvoiç àvaXwOfj tô kokôv, Kai prj eiç éiépouç TÔnouç btafJàv, (SunwOq tivûiv ÔKepaiwv tùç ¿koôç. (4) 'Etreibf] bè EùcréfJioç ó vûv èv Tfj NiKopqbeiqt, vopiaaç èn'aÙTÙj Keîffôat tô Trjç'EKKXqffiaç, on KaiaXehpaç Tqv BqpuTÓv, Kai èno<pOaXpf|ffaç Tfj 'Ek-KXqcria NtKopqbéwv, oùk èKbebÎKqTat Kai' aÙTOÛ, irpoîdiaTai Kai TOÛTLuv tûiv àTrocnaTwv, Kai Ypácpetv étrexeípn0'6 navia-Xoû, CTuviOTÛiv aÙTOÛç, et ttwç ÙTrotfùpq Ttvàç àfvooûvTaç eiç Trjv ¿ffx"Ttlv4 Kai xP'^fopâxov aïpeaiv àvcrfKqv ëdxov, eibwç tò èv Tût vópiu YÊTP^Mpévov [cf. Is 62, 6], prjKéTi pèv ffmmfjtfai, àvavfeîXat bè nâcfiv ôpîv, 'iva YivaKncnie toùç

1. (1) Cum unum sit catholicae corpus Ecclesiae, man- 393
datumque sit in Sacris Litteris, ut pacis et concordiae vinculum conservemus, consentaneum est ut quaecumque apud singulos geruntur, nobis invicem per litteras significemus; quo scilicet, seu patiente seu gaudente uno membro, ipsi vicissim aut compatiamur aut collaetemur. (2) In nostra igitur paroecia exstiterunt nuper homines iniqui et hostes Christi, docentes defectionem eiusmodi quam iure quis praeviam ac praenuntiam Antichristi appellaverit. (3) Ac volueram equidem hoc quidquid est silentio involvere, ut malum intra ipsos apostatas clausum consumeretur, ne forte in alia transgressum loca, simpliciorum hominum aures contaminaret. (4) Sed quoniam Eusebius is qui nunc est Nicomediae, res Ecclesiae ex nutu suo pendere existimans, eo quod relicta Berytiorum Ecclesia ad Nicomediensem episcopatum, nullo ulciscente, impune transgressus est, horum apostatarum patrocinium suscipit, et litteras quaquaversus ausus est scribere, commendans illos, ut imperitos homines ad pessimam Christoque infensam haeresim traducat: necessarium duxi silentium abrumpere, utpote sciens id quod in lege scriptum est, vobisque omnibus re-

1 *Codex Regius:* ¿KdOTOU
' *Reg.:* vnovo>iaeiev
* *Reg.:* irdoxq — xaipU-
4 *Reg.:* aiaxiorpv.

te àiroCTTÓTa? yEvopévouç, Kaì tò Tfiç aipéaewç aùrwv òù-<jTT|va ^pária, Kai èàv Tpatprç EùcréfJtoç, p?) npoaéxqTE. (5) Tr|v nàXat yàp aÙTOû KaKÓvoiav Tqv xpûvw ffiwtrqÛEÎaav, vûv ôià TOÛTujv àvaveâiffai [JouXôpEvoç, oxnuaTiZerai pèv wç ùnèp TOÛTujv ypàtpwv1 ' èpyw òè òeìkvuctiv, tbç òri ùnèp éauroû anouóáíwv toûto koieî.

394 2. (1) Oi pèv ouv ànooTÓTai tevó^evoí eìctiV 'Apeioç, AxiXXâç2,* 'AetOaXriç, Kaì Kapnwvqç, Kai ërEpoç "Apetoç, Kai ZappÔTqç8, Kai EùZwïoç, Kai Aoûkioç, Kai 'louXtavôç, Kai Mqvâç, Kai 'EXXàôioç, Kai ràioç4, Kai ctùv aùroîç Zékoûvôoç Kai ôewvâç, o'i nore XexOévreç èniffKonoi. (2) TToîa òè napà tùç Tpaqjàç ètpevpôvTEÇ XaXoûcnv, îctti Taûra·

395 3. (1) Oùk del ó Gêôç TTarôp fiw àXX' flv ôte ó Oeôç TîaTi'ip oùk fiv. (2) Oùk óeì i^v ó toû Oeoû Aôyoç, àXX' è£ OÙK ÓVTWV •féyovEV. 'O -fàp wv Oeôç tòv pf) ôvra ¿k toû pq ôvroç nEnoiqKE. (3) Alò Kai r^v tote, ôte oùk fiv. (4) Kncrpa yáp étm Kai noíqpa ó Yiôç. (5) Oüte òè ôpotoç Kar' oùoiav tw TTaTpi èüTiv' (6) oûte àXqûivôç Kai cpûcrei toû iîaTpôç Aôyoç

nuntiare, quo et apostatas ipsos et infelicissima erroris illius verba cognoscatis, ac si forte Eusebius scripserit, ei minime attendatis. (5) Pristinam enim malevolentiam suam, quae longinquitate temporis iam oblivioni ac silentio tradita videbatur, per istos renovare nunc studens, simulat quidem se eorum causa litteras scribere: reipsa tamen monstrat, se sua causa laborantem id agere.

394 2. (1) Eorum porro qui ab Ecclesia defecerunt haec sunt nomina: Arius, Achillas, Aithales, Carpones, alter Arius, Sarmates, <olim presbyteri>, Euzoius, Lucius, lulianus, Menas, Helladius, Gaius, <olim diaconi): cumque his Secundus ac Theonas, qui olim episcopi sunt appellati. (2) Ea vero quae sine ulla Scripturarum auctoritate commenti temere effutiunt, sunt eiusmodi:

395 3. (1) Deus, inquiunt, non semper fuit Pater, sed tempus exstitit cum Deus minime esset Pater. (2) Verbum Dei non semper fuit, sed ortum est ex nihilo. Deus enim qui est, illum qui non erat, ex eo quod non est procreavit. (3) Proinde tempus aliquando fuit cum non esset. (4) Quippe Filius creatura est opusque. (5) Neque vero similis est Patri secundum substantiam, (6) neque verum ac genuinum Dei Ver-

1 *Reg.:* Tpdtptiv. ' *Reg.:* 'AxiXXeú;.
* *Reg.* add.: oï itote irpEdfJÚTEpot.
‹ *Reg.* add.: oï TTOTE bidKOVOl.

èorlv, oùre dÁrjOiv?) Eotpía aùroû è<TTi " àXX' eîç pèv tûiv Troiqpàrujv Kaì yevqrwv ècrri. (7) KaraxpqcrTiKwç òè Xéyerai Aôyoç Kaì Eocpia, yevôpevoç Kaì aûrôç òè tu) iòìlu toû 0eoû Aóyw, Kaì tt) èv Tip 0ew Eotpiq, èv fj Kaì tò navra Kaì aùtòv TreTroír]K€v ó 0eôç. (8) Alò Kaì rpeTrrôç ècrrt Kaì àXXoïwrôç ti)v tpùarv, ibç Kai navra rà XoytKÓ. (9) Eévoç re Kaì àXXórpioç, Kaì àneffx°lv>crM^voS éffrìv ó Aôyoç rrjç roû 0eoû oùffiaç. (10) Kai àppqrôç èariv ó TTarrip râi Ylw. Oüre yàp reXeiwç Kai àKpipûiç yivwaxei ó Yiôç ròv ïlarépa, offre reXeiiuç ôpâv aÙTÔv òóvarai. (11) Kai yàp Kai Éauroû rqv oùaiav oùk oïôev ó Yiôç tbç ècrr (12) ôi' f]pâç yàp nenoiqrai, ïva fipâç ôi' aùroû uüç ôi' ôpyàvou KTÍaq ó 0eôç. Kai oùk Sv ûnéarq, eî pi) f|jiâç ó 0eôç fjûeXev iroiqaai. (13) 'HpwTnae yoûv nç aùroùç, eì ôùvarai ó toû 0eoû Aôyoç rpanfjvai ibç ó ôiàfloXoç èrpanri' Kai oùk è<popf|0r)ffav eineîv' Naìl ôùvarai, rpenrriç yàp cpùaeœç èan, yevvr]rôç Kai rpenrôç ûnàpxwv.

4. (1) Taûra Xéyovraç toùç nepi 'Apeiov, Kai èni 396
roÙTOtç àvaitfxuvroûvTaç, aùroùç re Kai roùç (TuvaKoXouOf)aavraç aùroîç, fipeîç pèv perà twv Kar' Aïyunrov Kai

bum, nec vera eiusdem Sapientia, sed unus quidem est ex operibus et creaturis. (7) Abusive autem Verbum dicitur atque Sapientia, quippe cum et ipse exstiterit per proprium Dei Verbum et per Sapientiam quae in Deo est, in qua Deus tum cetera omnia tum eum ipsum fecit. (8) Quamobrem suapte natura conversioni obnoxius est ac mutationi, perinde ac reliqua rationalia. (9) Extraneum et alienum est Verbum, ac semotum a Dei substantia. (10) Inenarrabilis est Filio Pater: neque enim perfecte et exacte Filius novit Patrem, neque eum perfecte videre potest. (11) Nam nec suam ipsius substantiam novit Filius, cuiusmodi sit. (12) Siquidem propter nos factus est, ut eius tamquam instrumenti cuiusdam opera Deus nos crearet. Nec ipse exstitisset umquam, nisi Deus nos creare voluisset. (13) Et cum quidam eos interrogasset, utrum Dei Verbum mutari posset sicuti mutatus est diabolus, ipsi non veriti sunt respondere: Certe potest, est enim naturae mutabilis, cum gigni possit et mutari.

4. (1) Haec igitur dicentem Arium et summa cum im- 396
pudentia affirmantem, nos quidem una cum Aegypti ac Libyae episcopis, prope centum numero, in unum congregati,

1 *Reg.:* 8n.

Tf|Ç A I 3 Ú r) Ç 1 ¿TtlCKOuWV, èrrùç ÉKaTÒV ÔVTUJV, UUVeX00VT€Ç àveÛEpaTÎaapev. (2) Oí òè irtpì E ù a è [J io v TtpooeòéEavTO, (TTroubâSovTtç au'fKaTapìEai2 tò ipeûôoç àXqéeiq, Kaì tt|v àoépetav xq EÙoefteiq. MX' oùk itfxùaoucH ' vikóì fàp f] àXf|0eia' Kaì «oùòepta ècriì KOivwvia cpWTÌ irpôç Okôtoç, oùòè <jup<pwvqcnç XpitfTw irpôç BeXíap» [2 Cor 6, 14 sq], (3) Tiç ïàp f|Kouoe hwhote ToiaÛTa; "H tîç vûv ókoùwv où Eevtierai, Kai Tàç àKoàç [Jùei, ùnèp toû pi) tòv [júttov toùtwv tûiv ¡SrjpáTwv ipaûcai Tqç àKofjç; (4) Tiç ôkoùwv 'Iwávvou XéTOVTOç‹ «'Ev àpxq qv ó Aôyoç» [Io 1, 1], où KaTayivioffKei toùtujv Xeyôvtwv «'Hv itote, ôte oùk i^v»; (5) Ħ tîç àKoùujv èv Tw EùaffeXiw' «Movoyevriç Yîôç» [lo 1, 14], Kai- «Ai' aÙTOÛ èfévETO tò navra» [lo 1, 3], où piof|<TEi toùtouç <p0epfopèvouç, ÔTi «Eiç è<ru twv iroiripâTwv ó Yîôç»; (6) Ùwç òè òùvaxai ïffoç3 eïvat twv ôf aÙTOÛ YEVOpÉVWV, F] TTWÇ POVOYEVTIÇ, Ó TOÎÇ TTÒffl KOt ' ¿KEÎVOUÇ Uuvapi0poùpevoç4; (7) Tïwç òè èE oùk ôvtwv âv eïq, toû ÎTaTpôç Xéyovtoç' «'EEqpeùEaTO q Kapòia pou Xôfov àya-0ÓV» [Ps 44, 2], Kai' «'Ek YatfTPÔç Ttpò èwOtpôpou èfév-vqtfá ce» [Ps 109, 3; Hebr 1, 3]; (8) "H ttwç àvôpoioç Tri oùaia toû TTarpóg, ó wv eìkwv teXeìo Kaì ànaù'fadpa toû

tum ipsum, turn eos qui illi adhaeserunt anathemate perculimus. (2) Eusebius vero eos suscepit, impietatem pietati, et veritati studens miscere mendacium. Sed nequaquam praevalebit. Vincit enim veritas: *Nec ulla esi societas luci cum tenebris, nec Christi cum diabolo consensio.* (3) Quis enim umquam talia audivit? Aut quis est qui et nunc audiens non obstupescat, et aures non obturet, ne huiusmodi verborum sordes penetrare ad eas possint? (4) Quis loannem audiens dicentem: *In principio erat Verbum,* non condemnet istos qui asserunt: «Fuit tempus cum non esset»? (5) Aut quis audiens haec verba ex Evangelio: *Unigenitus Filius,* et: *Per ipsum facta sunt omnia,* istos non oderit, affirmantes «Filium esse unum ex creaturis»? (6) Enimvero quomodo potest unus esse ex illis quae per ipsum facta sunt? Quomodo potest esse unigenitus, qui, iuxta illorum sententiam, una cum reliquis omnibus in creaturarum ordine censetur? (7) Qua ratione ortus sit ex nihilo, cum Pater dicat: *Eructavit cor meum verbum bonum,* et alibi: *Ex utero ante luciferum genui tei* (8) Aut quomodo substantia dissimilis est Patri, cum sit imago per-

* *Reg.:* Tàç AtfJùaç. ' *Reg.:* ¿TKarapiEat. • *Reg. :* eîç.
4 *Reg.* addit: eïirep Kai aùràç KTttJpa ¿ari Kai iroiqpa.

TTaTpôç, Kaì XéywV «‘O èpè éwpaKtùç èiipaxe tòv TTarépa» [io 14, 9]; (9) TTwç bé, eì Aôfoç Kaì Eocpia ¿erri toû Qeoû ó Yîôç, f|v tote ÔT6 OÙK fiv; ’laov yáp èûTiv aÙTOÙç Xéyetv dXofOv Kai dootpôv ttote tòv 0eóv. (10) TTùùç bè TpenTÔç f| àXXotwTÔç, ó Xéfuuv bi' éauTOÛ· «’Efd) èv tû› TTarpi, Kai ó TTaTrip èv èpoi» [lo 14, 10; 10, 38], Kai’ «’Eyib Kaì ó TTaTrçp èv èffpev» [io 10, 30]· btà bè toû Trpo<pf|TOV «'Iberé pe ôti èyüj eipt, Kai oùk qXXoiuupai» [Mal 3, 6]; (11) Et bè Kai ètr aÙTÔv tiç tòv TTaTÉpa tò (j^tòv òùvaTat àvatpépetv, àXXà Kai ápjiobiúrrepov âv eïr| ïtepl toû Aôyou vûv Xeyopevov, ÔTt Kai yevôpevoç avôpunroç oùk qXXoiwTat, àXX’ tbç eïtrev *ó* AttôotoXoç • «’Iricroûç XpiOTÔç xôèç Kai ofipepov, ó aÙTÔç Kai eiç toùç aiiîivaç» **[Hebr 13, 8]**, (12) Tíl bè dpa eirreîv aÙTOÙç ètreiffev, 6ti bi' fytâç yeyove, KaÍTOt toû TIaùXou YpâtpovTOç’ «Ai’ ôv tù navra, Kai bi' où tù navra» **[Hebr 2, 10]**;

5. (1) ÎTepi pèv oùv toû pXaoqtqpeîv aùroùç, ôti oùk 397
oîbe TeXeiuiç ó Yîôç tòv rTarèpa, où bei ûaupâZetv. 'Atra? fàp Ttpoûépevot xpidropaxeîv, napaKpoùovrai Kai ràç tpcuvàç aÙTOÛ toû Kupiou Xé'fovToç' «Kaediç YivdjffKei pe ó TTatrip, Kdfw 'fivwG'Kw tòv rTarèpa» [lo 10, 15], (2) Et pèv oùv ¿k

fecta et splendor Patris, cumque ipse dicat: *Qui vidit me, vidit PatrenP* (9) Quodsi Filius Ratio Patris est ac Sapientia, quomodo fuit tempus cum non esset? Perinde enim est ac si dicerent, Deum aliquando rationis et sapientiae expertem fuisse. (10) Quomodo mutationi conversionique obnoxius sit, cum de se ipse dicat: *Ego in Patre et Pater in me;* et alibi: *Ego et Pater unum sumus;* per prophetam vero multo ante pronuntiaverit: *Videte me, quod ego sum et non mutor':* (11) Ac licet quis hoc dictum ad Patrem ipsum referre possit, aptius tamen fuerit nunc de Filio dictum accipere: eo quod, cum homo factus sit, nequaquam est immutatus, sed, ut ait Apostolus, */esus Christus heri et hodie, idem ipse et in saecula.* (12) Quidnam vero eos impulit, ut dicerent illum propter nos factum esse, cum Paulus utique dicat: *Propter quem omnia, et per quem omniat*

5. (1) De blasphemia vero illa qua dicunt Patrem non 397
perfecte cognosci a Filio, nemini mirum videri debet. Nam cum semel Christo bellum indixerint, spernunt quoque verba ipsius Domini dicentis: *Ut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem.* (2) Proinde si ex parte tantum Filium cognoscit

l *Reg.:* TÎÇ.

pépouç yivwffKei ó TTarfip tòv Yìóv, bqXov ôti Kaì ó Yiôç èK pépouç ytvœtfKeil tòv TTarépa. (3) Ei bè toûto Xéyeiv où 0éptç, oîbev bè TeXeiwç ó TTaTrjp tòv Yìóv, bqXov ôti Kaôiùç fivwffKei ó TTaTf|p tòv èauroû Aóyov, ovtuuç Kaì ó Aôyoç yivibcTKO tòv èauroû TTaTÉpa, où Kai ëffTt Aôyoç.

398 6. (1) Kai TaûTa XéYovreç, Kai àvarrTÙffffovTeç tùç 0eiaç Èpacpàç, îtoXXôkiç àverpéipapev2 aùroùç. (2) Kai TraXiv wç xapaiXéovreç p€T€pàXovTO, tpiXovetKOÛVTeç eiç èautoùç ècpeXKÙffat tò yeypappévov ' «"Chav IX0q ó àcrep^ç eiç ¡3á0r) kükújv, Karacppoveî» [Prv 18, 3], (3) TToXXai yoûv aipécreiç upó aÙTwv yeyôvacnv, aÏTiveç trXéov toû béovroç ToXpriaaaat, TrenrwKaaiv eiç à<ppoffùvr)v. (4) Oùtoi bè bià TtàvriDV aÙTÙJV tôiv ùnpâTujv èmxetpriaavTeç toîç àvatpéffecri8 Trjç toû Aôyou 0eÔTr|TOÇ, èbiKaiuuffav èE êauTwv èKeivaç, ibç èyyÙTepot toû 'Avtixpîotou yevópevoi. Aio Kai àrreKtipùxûritfav àtrò Trjç ’EKKXrjCTiaç, Kai àve0epaTÎff0r|Oav. (5) Atmoùpe0a pèv oùv èrti tí) ántuXeía toútujv, Kai páXtOTa ôti pa0ôvreç ttotè Kai aÙToi tù Tiqç ’ÉKKXqaiaç, vûv ànem'ibqffav. Où Eevilópe0a bé. (6) Toûto yàp Kai ‘Ypévatoç Kai <J>iXr)TÔç nenóv0a<n [cf. 2Tim2, 17], Kaì npô aÙTÜjv

Pater, palam est quod et Filius ex parte cognoscit Patrem. (3) Quodsi hoc dicere nefas est, et si Pater perfecte novit Filium, perspicuum est quod, quemadmodum Pater Verbum suum cognoscit, ita et Filius novit Patrem suum cuius est Verbum.

398 6. (1) Ac nos quidem haec dicentes, et Sacras Scripturas replicantes, saepenumero eos convicimus. (2) Verum illi tamquam chamaeleontes subinde mutati sunt, dum student sibimetipsis privatim vindicare id quod scriptum est: *Impius, cum in profundum malorum gurgitem venerit, spernit.* (3) Multae quidem ante illos haereses exstiterunt, quae plus quam decebat ausae, in magnam dementiam prolapsae sunt. (4) Isti vero divinitatem Verbi cunctis sermonibus suis subvertere moliti effecerunt, quantum quidem in se est, ut priores haereses illae iustae esse viderentur, quippe qui ad Antichristum propius accedant. Quamobrem abdicati sunt ab Ecclesia, et anathemate percussi. (5) Ac dolore quidem afficimur ob exitium illorum, ideo praesertim quod, cum Ecclesiae doctrinam olim perceperint, nunc ab ea desciverunt. Nequaquam tamen magnopere miramur. (6) Idem enim Hymenaeo contigit et Phi-

l *Reg.:* nu TeXdtuç -flvwtJKdruj. ’ *Reg.:* èverpéipapev.
• *Reg.:* éavTujv tiûv prpiafiujv éirixeipfiaavTeç «(ç àvaipqcnv.

’loûôaç, ó àKoXouûqaaç tîù Xwnipi, üffTepov òè npoôÔTriç Kai ànoffTâtnÇ Tevôpevoç. (7) Kai trepi toútujv òè aÙTwv oùk àbibaKTOi pepevqKapev. AXX' ó pèv Kûpioç npoetpqKe' «BXérreTe pq tiç ûpâç nXavf]<7q‘ ttoXXoî fàp èXeûtfovTai èni Tqj óvóparí pou XéfovTeç ôti ’Eyw tipi, Kaì ó Kaipôç f|Y-YiKf Kai noXXoùç rrXavf|troueri. Mq TTopeu0rjT€ ônicrw aù-twv» [Le 21, 8; cf. Mt 24, 4sqq], (8) 'O òè TTaûXoç paûwv TaÛTa napà toû ZwTÎipoç, èypaqjev ‘ <"Oti èv ùcrrépoiç Kai-poîç ànoOTncrovrai Tiveç ttîç ■rrio'Tewç Tfjç ÛTiatvoucrriç, Trpoaéxovreç nveùpaai nXàvoiç Kai ôiôaOKaXiaiç ôatpoviwv, ànoCTTpetpopévujv ttîv àXr|9eiav» [1 Tim 4, 1],

7. (1) Toû toîvuv Kupíou Kai EwTrjpoç fjpûùv ’In<roû 399
XpiOTOÛ, ôta T€ aÛTOÛ TTaparféXXovroç[1], Kai bià toû 'Atto-(Tt ôXou ffripaivovTOç Ttepi tiûv toioûtujv, àKoXoùûwç fipeîç aÛTÙKOoi ttîç àaefieiaç aÛTiîiv Tevópevoi, àveûepaTÎtrapev, Kaûà Trpoeinopev, toùç toioûtouç, àiroôetëavTeç aÙTOÙç àXXo-Tpiouç ttîç KaûoXiKtiç ’EKKXqeriaç Te Kai TriOTewç. (2) ’Eôq-Xwcrapev òè Kai tt) ùpeTépa 0eoffe0etqt, d-famiToi Kai Tipiw-raroi auXXeiToupToi, ïva pr|Te Tivàç è£ aûrwv, ei nponeTeu-aaivTO Kai rrpôç ûpâç èXOeîv, irpoaóéíricróe, pf|Te Eûaepiw, F| éTépuj Tivi YpàcpovTi Trepi aÙTwv neicrûriTe. (3) ílpénei yàp i)pâç wç XpiCTTiavoùç ôvtoç, navraç toùç KaTà Xpurroû

leto, et ante hos Iudae, qui, cum Servatorem sectatus fuisset, tandem proditor eius factus est ac desertor. (7) Ac de his etiam ipsis praemonitiones neutiquam nobis defuerunt. Nam Dominus quidem ipse praedixit: *Cavete ne quis vos seducat. Venient enim multi in nomine meo, dicentes: Ego sum, et tempus appropinquavit; multosque in errorem inducent. Nolite eos sequi.* (8) Paulus autem qui ista a Servatore didicerat, ita scribit: *Novissimis temporibus deficient quidam a fide sana, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemonum veritatem aversandum.*

7. (1) Cum igitur Dominus et Servator noster lesus Christus 399
per se ipse hoc praeceperit, et per Apostolum de istis significaverit, iure merito nos qui impietatem illorum coram audivimus, eiusmodi homines, sicut praedictum est, anathemate perculimus, eosque ab Ecclesia et fide catholica alienos esse declaravimus. (2) Id ipsum autem vestrae pietati indicavimus, dilecti et carissimi comministri, ut neque eos, si forte ad vos etiam venire praesumpserint, suscipiatis, neque Eusebio vel alteri cuiquam, qui illorum causa ad vos scripserit, fidem accommodetis. (3) Nos enim, qui Christiani sumus, eos omnes qui adversus Christum

1 *Reg.:* napaYrelXavTOÇ

Xéyovtôç Te Kai cppovoûvTaç, tbç ôeopâxouç Kai cpûopéaç tûiv tpuxûiv âTroaTpétpeaôat, Kai j-irjbè kôv Xaipetv toîç toioûtoiç Xé^eiv, 'iva pq noTe Kai Taîç àpapTÎatç aÙTiûv koivujvoî yevibpeQa, tbç irapriTfeiXev ó paKaptoç Îujàvvriç [cf. 2 lo 10). (4) TTpotrenraTe toùç irap' ûpîv àbeXtpoùç. 'Ypâç oi aùv èpoi îrpoffaTopeùouaiv.

Socrates, Hist. eccl. 1, 6. MG 67, 43 sqq. Item *Gdasius Cyz.,* Hist. Conc. Nicaen. 2, 3. Cf. Editionem Benedictinorum e codice Regio Parisiens!, Paris. 1698: MG 18, 571 sqq. Apud Gelasium etiam nomina eorum habentur, qui huic Encyclicae subscripserunt: l. c. 577.

ARIUS HAERESIARCHA obiit 336.

Epistula de sua doctrina ad Eusebium ep. Nicomediensem.

[Apud *Epiphaniwn,* Haereses 69, 6. Collata *Thcodordi,* Hist. eccl. 1,4]

*400 Kupiw TroOervoTctTti), avOpibirm 0eoû, TriOTtù, òpOoòóEtu, Eùaepitu, 'Apetoç, ó btujKÔpevoç ínró AXeEávbpou naira àbÎKtuç bià Tiqv navra vtKÙùaav àXqQetav, rjç Kai aù ûirepaaniieiç, èv Kupitu xaiptw-

(1) Toû naTpôç pou 'Apptuviou eiç tìjv NiKopnbetav à<p-iKopévou, eüXo-fov Kai ôcpetXôpevov ètpavr] pot npoaaxopeûaat ae bt' aÙTûû, ôpoû re Kai ÙTropvfiaai tt|V èptpuTÔv aou à-fànnv Kai btaOeatv, tqv èxetç irpôç toùç àbeXtpoùç bià tòv 0eòv Kai tòv Xpiaròv aÙToû, ôti pefàXtuç fjpâç èKnopôeî Kai

et loquuntur et sentiunt, non secus ac Dei hostes et corruptores animarum aversari debemus, ac ne Ave quidem eiusmodi hominibus dicere, ne sceleribus eorum ullatenus communicemus, sicut a beato Ioanne praeceptum est. (4) Salutate fratres qui vobiscum sunt. Hi qui apud nos sunt, vos salutant.

400 Domino dilectissimo, viro Dei, fideli, orthodoxo, Eusebio, Arius, quem Alexander papa iniuste ob victricem omnium veritatem insequitur, cuius et tu propugnator es, in Domino salutem.

(1) Cum Ammonius pater meus Nicomediam proficisceretur, non modo rationi consentaneum sed et officio quodam a me debitum putavi, tibi ut per illum salutem dicerem, unaque caritati tuae ac benevolentiae, qua propter Deum eiusque Christum fratres prosequeris, subicerem, quam nos vehementer episcopus infestet, atque hostiliter insequatur, nec ullum mali

biwKèi, Kai rrâv kokòv Kiveî |*KaO' f)pwv ó èmcFKOTTOç, wore Kai èKbiwEai i'igâç èK Tqç rrôXewç, wç àvûpwrrouç à.Oéouç, èneibf) où aupcpwvoûpev aÙTw ôqpocriq XéyovTi «Aei 0eôç, àei Yiôç' àpa ÎTaTiip, âpa Yiôç. Zuvurrapxei ó Yiôç àYevvf)twç tw 0ew, àerf€vr|ç, ayewnTO-feviK' oüt' è-rrivoia, out' ÙTÓpw Tivl Trpoá'fÉi ó 0eôç toû Yioû àei 0eôç, àei Yiôç èE aÙTOÛ toû 0eoû ó Yiôç.» (2) Kai èneibr) EuaefJiog ó àbeXcpôç cou èv Kaicapeia, Kai 0eobôoïoç [8], Kai îTauXîvoç, Kai 'AOavàffioç, Kai rpqYÔpioç, Kai 'Aénoç, Kai rràvTeç oi Karà Tt'jv 'AvaToXqv XéYOucriv, ôti npoürrápxei ó 0eôç toû Yioû àvàpxwç, àvàOepa éyévovTO, bixa <t>iXoYOviou, Kai 'EXXaviKoû, Kai MaKapiou, àvûpwrrwv aipeTiKwv àKaTqxÓTWV, tòv Yiòv XexóvTwv oi pèv èpuYÓv, oi bè TrpofJoXrjv ayewriTOv[3]. Kai toûtwv twv àcepwv[4] oùbè àKOÛaai buvàpeOa, èàv pupiouç ôavaTOuç f)pîv ènaneiXwCTiv oi aipenKoi.

(3) 'Hpeîç bè tí Xéyopev, Kai «ppovoûgev, Kai èbibàEapev, 401
Kai bibàffKopev; "Oti ó Yiôç oùk ëanv àYévvr)TOç, oùbè pépoç àY6wr|Tou, kot' oùbéva Tpôrrov' àXX' oÛTe èE ùrroKeipévou tivôç' àXX' ôti 0eXf)paTi Kai pouXrj úrréaTi; rrpò xpô-

genus non adversum nos commoveat, usque eo ut nos etiam velut impios ac Deum negantes ex urbe expulerit; idque ob illam causam, quod ei publice ista pronuntianti nequaquam assentiamur: «Semper Deus, semper Filius; simul Pater, simul Filius. Cum Deo ingenito perpetuo Filius exsistit, semper genitus, ab ingenito genitus; neque cogitatione, neque momento ullo Deus Filium antecedit, semper Deus, semper Filius, ex ipso Deo Filius.» (2) Quoniam vero Eusebius frater tuus Caesareae et Theodosius [Theodotus], et Paulinus, et Athanasius, et Gregorius, et Aetius, et Orientales omnes Deum asserunt sine ullo principio ante Filium exsistere, anathemate damnantur, excepto Philogonio, Hellanico, Macario, haereticis ac rudimentorum fidei ignaris hominibus, qui Filium partim eructationem, partim ingenitam productionem appellant. Quorum quidem impiorum voces ne auribus quidem admittere possumus, etiamsi mille nobis mortes ab haereticis intententur.

(3) Nos e contrario quid tandem dicimus, sentimus, docui- 401
mus et docemus? Nimirum Filium nec ingenitum esse nec ingeniti ulla ratione partem; sed neque ex subiecta aliqua materia factum, verum [Dei] voluntate et consilio ante tempora

l *Thcodoretus:* ircívTa kóXujv Ktveî = omnem movet rudentem.
s *Thcodoretus:* ôeôboTOÇ.
' *Thcodoretus:* oi bè TTpofJoXr]v, ol bè <JuvaY¿wr]TOV.
' *Theodoretus:* àoepetiùv.

vwv Kai Ttpò aiújvwv TrXr)pr]<S ©eôç povo'fevriç, àvaXXoiunoç, Kai trpiv Yevvr)0fl, F|Toi KTiaQf), Fjtoi ôpiaôrj, P| 0epeXiw0fl, où k * fjv. Afévvr|Toç fàp oùk i^v. (4) AiuiKÓpeOa bè ôti enropev' Apxqv ¿x6l ó Ylôç, ó òè ©eôç àvapxôç ètJTiv. (5) Aià toûto òiujKÓpeQa Kai ôti emopev' 'EE oùk òvtuiv ècrriv. Oùtujç òè erropev KaOÓTi oùbè pépoç ©eoû èanv, oùòè èE ÙTroKeipévou rivôç. Aià toûto òicuKÓpeùa. (6) Aoittòv où oîbaç. 'Eppwoûai ae èv Kupíw eóxopai, pepvqpévov tiîiv 0Xiipeaiv f)pâiv, EuXXouKiavtOTá, àXr]0iîiç EùaéfJie.

MG 42, 209 sqq; item *Theodoretus,* Hist. eccl. 1, 4 resp. 5: MG 82, 909 sqq resp. CB Theodorei, (ed. *Léon Parmentier)* 25 sqq.

Initium «Thaliae».

[Apud *Athanasium,* Oratio 1 contra Arianos 5, 1]

402 "H pèv oùv àpxù tP|ç 'ApEiav?|ç OaXeiaç Kai KouqioXoYÎaç, îjOoç èxouaa Kai pèXoç ôqXuKÔv, aürq'

KaTà ttîotiv (kXektwv ©eoû, üuveTÛiv 0eoûL naibaiv,
(Tfiwv, ùpûOTÔpiuv, dyiov ©eoû nveûpa XapôvTcuv,
Tabe ëpaûov ?twy' ûnô tiîiv aotpiqç peTexôvTwv,
àOTeituv, ôeobibâKTUjv KaTà nàvTa aotpâiv Te.
Toùtuiv kot' ïxvoç ^XOov lydi [Jaivurv ôpobôEtuç
ó ireptKXüTÔç, ó noXXà iraOtijv bià t^v ©eoû bôEav,
ûnô Te ©eoû paOdiv crocpiav Kai fviîicriv èyw Ìtvwv,

MG 26, 19 sqq. Aliud fragmentum Thaliae, non verbotenus sed excerptim tantum traditum, vide: *Alhanas.,* De synodis 15: MG 26, 705 sqq. Initium saltem Thaliae hexametris constare conatur ostendere *P. Maas, Styi.* Zeitschr. 18 (1909) 510 sqq. Rhythmos versuum ut Maas pro-

saeculaque substitisse, plenum Deum unigenitum, immutabilem, qui, antequam gigneretur, sive crearetur, sive decerneretur aut fundaretur, non fuit. Neque enim non factus est. (4) Nos igitur ob id insectantur, quod diximus: Principium habet Filius, Deus autem principio caret. (5) Ob id nos insectantur, quod etiam asserimus eundem e nihilo esse. Quod idcirco a nobis usurpatur, quia neque Dei pars est, nec ex subiecta ulla materia. Propterea nos illi hostilem in modum persequuntur. (6) Reliqua tu nosti. Bene valere te in Domino cupimus aerumnarum nostrarum memorem, Collucianista, vere Eusebi [hoc est pie ac religiose].

ita *Theodoretus; Epiphanius* (?): Kdl.

posui; mihi tamen prosa potius rhythmica videtur, in qua sententiae vel incisa fere ad longitudinem et metricam clausulam hexametri assimulata sint.

Versio litteralis:

Ipsum itaque Arianae Thaliae et futilitatis exordium, quod mores modosve effeminatos prae se fert, huiusmodi est: 402

Iuxta fidem eorum, qui electi Dei, periti Dei, filii,
sancti et orthodoxi sunt, quique Sanctum Dei Spiritum acceperunt,
haec ego didici a viris, qui sapientiae participes,
comes, a Deo docti et in omnibus sapientes sunt.
Horum ego vestigiis instititi, eadem ac illi sentiens;
ego ille celeberrimus, qui multa propter Dei gloriam passus sum
et a Deo doctus sapientiam et scientiam accepi.

CONCILIUM OECUM. NICAENUM I 325.

CANONES.

2. Ne neophyti presbyteri vel episcopi fiant.

(1) 'Eneiòi itoXXà F|toi urtò àvàfKqç F] àXXwç érrerfopévujv 403°
tûiv àv0pdnnuv èféveTO trapà tòv Kavóva tòv ¿KKXqo'iaO'TiKÓv, ójffTt àvOpùJtrouç àtrô èûviKOÛ piou dpTi trpoa'eXOôvraç Tf) triOTei Kai èv óXifuj XP^viu Karqxnôévraç eùQùç ètri tò rrveupaTiKÒv Xoirrpòv dfeiv Kai àpa Tip PatTTiffòrjvai trpoàfeiv eiç ètritTKortriv P) trpeoPuTepetov' KaXiûç èboiev ?xeiv toû Xorrroû pqòèv toioûto fivecrôai. (2) Kai yàp Kai xpóvou bei Tip Karqxoupévip Kai ptTÒ tò páimapa boxipacriaç trXeiovoç· Oacpèç fàp tò àtrocTToXiKÒv fpappa tò Xéyov' «MF) veóqnrrov, iva pf| Tu<pw0eiç eiç Kpípa èpiréOT] Kai Ttayiba toû btaflóXou» [1 Tim 3, 6 sq], (3) Ei bè rrpoïôvroç

[Versio Dionysi Exigui.]

(1) Quoniam plura aut per necessitatem aut alias urgentibus 403°
hominibus adversus ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem et instructos brevi tempore mox ad lavacrum spiritale perducerent simulque ut baptizad sunt, ad episcopatum vel ad presbyteratum promoverent: optimum placuit, nihil tale de reliquo fieri. (2) Nam et tempore opus est ei, qui catechizatur, et post baptismum probatione quam plurima. Manifesta est enim apostolica scriptura, quae dicit: *Non neophytum, ne in superbiam elatus mcidat in iudicium et laqueum diaboli.* (3) Si vero processu

toû xPÓvou tpuxiKÓv ti ógápTriga eùpeOrj rrepì tò npoffwnov Kaì èXéYX0lT0 ùnò òùo P) Tptwv papTÚpwv, Tr€Ttaúo0w ó TOIOÛTOÇ TOÛ KXripOl)' Ó òè TTapà TOÛTa TTOIWV WÇ ÚTTéVaVTÍa tí] MCfàXq auvóòw 0paffuvôpevoç aÙTÔç Kivòuveùcrei irepì TÒV KXfjpOV.

3. De subintroductis mulieribus.

403 'Airrvfópeuffe Ka0óXou f| peyaXii dùvoôoç, pf)Te èmOKonw pf|T€ npeapuTépw pf)Te òiaKÓvw pf|T€ ôXwç tivì twv èv túj KXi'ipw èÉeìvai cruvetaaKTov ?xeiv› ei› PÒ ^pa pqrépa P| àòeX<pr)v P) 0eíav, Pj S piòva irpoowna tràcav ùnoipiav òtanétpeuYe.

4. De his qui ad episcopatum in provinciis provehuntur.

404 'Ettìokottov npoariKei paXurra pèv òtto ttóvtwv tôiv èv Tri èTrapxia Ka0i<rra<T0ai' ei òè ôuaxepèç eïq tò toioùto, P) òià KaTeneiyouffav àvàyKqv P] òià prjKOç óòoù, èScuravTOç Tpeîç èni tò aÙTÒ cruvayogévouç, crupipf|<pwv ytvopéviuv Kaì twv àrróvTwv Kaì auvTi0epévwv òtà ypappàTwv, tòte Tf]V xeipoToviav noieìo0ai' tò òè KÛpoç twv yivopévwv òiòo<T0ai Ka0' éKàdTqv èrrapxiav tw pqTponoXiTr).

5. De excommunicatis et de synodis annuis.

405 (1) TTepì twv àKOivwvf|Twv Y^vopévwv, eìre twv èv tw kXiìpw 6ÏT6 èv XdiKw TÓYpaTi, into twv Ka0' éKàtTTriv ènap-

temporis aliquod delictum animae circa personam reperiatur huiusmodi et a duobus vel tribus testibus arguatur, a clero talis abstineat. Si quis autem praeter haec fecerit, quasi contra magnum Concilium se efferens ipse de clericatus honore periclitabitur.

403 Interdixit per omnia magna synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem: nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quae suspicionem effugiunt.

404 Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in id ipsum convenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus, et per scripta consentientibus, nunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum quae geruntur, per unamquamque provinciam metropolitano tribuatur episcopo.

405 (1) De his qui communione privantur, seu ex clero seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam,

X¡av èrndKÓnwv, KpareÍTw f] yvwur] KotTÒ tòv Kavóva tòv òicrfopeùovTa, toùç óq>' érépwv àïropXr)0évTaç, ù<p' ÉTÉpwv pf] npoffietfOai. 'EEeTaiéaOw òè, prj þñKpotpux ⁞*⁞ «piXovetKÌq rj Tivi TOtaÓTi] dqòia toû énioxÓTrou àrrocruvctYWTOi yeyevrivTai. (2) "Iva oùv toûto Trjv Trpéirouaav èEeraarv Xajaf3àv>j, KaXwç ëxeiv èòoiev, éicátfTOu èvtauToû Ka0' éKáorriv ètrapxiav ôiç toû etouç O'uvôôouç YÍveaOai, ïva KOivrj rrávTwv tôiv èm-ffKÔmov Tfjç ènapxiaç ètri tò aÙTÒ ffuvaYopévwv, tò ToiaÛTa ír]Tr|paTa èEeTÓCoiTO, Kai oûtwç oí ôpoXoYOupévwç trpoCT-KEKpOUKÔTÊÇ TW ¿TTICJKOTTW KOTÙ XofOV ÔtKOlVWVr)TOl Ttapà nâtftv eïvat òóSwtfi, péxptç áv tw koivw twv émffKÔirwv òóEi] Tiqv tpiXavûpwTTOTépav ùnèp aÙTwv éK0éa0ai <pf)<pov. (3) Ai òè ffvvoòot YivécrOwCTav, pia pèv rrpò Trjç Ttcrcrapa-Koorqç, ïva nàoT]ç piKpotpuxiaç àvaipoupévqç tò òwpov Ka0apòv TrpofftpépiqTai tw Oew, ÒEUTÉpa òè rrepì tòv toû peTonwpou Kaipóv.

6. De privilegiis quae quibusdam civitatibus competunt.

(1) Tà àpxaîa ë0q KpaTeÍTW tò èv Aì'fÙTrrw Kaì AifJóq 406
Kaì nevTairóXet, wtrre tòv 'AXeEavôpeiaç ètriOKonov tràv-Twv toótwv ?x61v T'ïv èiouaiav, èrretò?) Kaì tw èv tF) 'Rwptj èniaKÓtrw toûto aùvr]0éç ècrriv' (2) ôpoiwç òè Kaì Kara 'AvTióxetav Kai èv Taîç dXXaiç ètrapxiatç tò írpecrpeía aw2eo0ai Taîç 'EKKXqoiatç. (3) Ka0óXou òè TtpóòqXov èKEÎvo,

sentientia regularis obtineat, ut hi qui abiciuntur ab aliis, ab aliis non recipiantur. Requiratur autem, ne pusillanimitate aut contentione, vel alio quolibet episcopi vitio videantur a congregatione seclusi. (2) Ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut, communiter omnibus simul episcopis provinciae congregatis, discutiantur huiusmodi quaestiones, et sic, qui suo peccaverint evidenter episcopo, *ex*communicati rationabiliter ab omnibus aestimentur: usquequo <vel> episcopis in communi, <vel eidem episcopo> placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. (3) Concilia vero celebrentur, unum quidem ante quadragesimam paschae, ut, omni dissensione sublata, munus offeratur Deo purissimum: secundum vero circa tempus autumni.

(1) Antiqua consuetudo servetur per Aegyptum, Libyam 406
et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem; quia et urbis Romae episcopo parilis mos est. (2) Similiter autem et apud Antiochiam ' eterasque provincias suis privilegia serventur Ecclesiis. (3) Illud

ôti, eï tiç xujpiç Yvwpqç toû pryrpotroXÍTOu -févorro èniffKonoç, tòv toioûtov n peyctXTi aûvoôoç wpiffe pif) ôeîv eîvat ètri-okottov' (4) èàv pévTot tt^ KOivrj nàvTwv tpt'icpw, eúXÓYw oùaq Kai Kara Kavóva èKKXqoìacrnKÓv, ôûo F) Tpeîç òi' oùceiav cptXoveiKÍav àvnXéTuxTi, Kpaieirw t) twv trXetóvwv qjfjcpoç.

7. De episcopo Aeliae id est Hierosolymorum.

407 ’Etreiòq auvqOeia KCKpÓTqKe Kai trapâôofftç àpxaia, ware TÒV èv AÏXÎÇt èïtÎCKOTTOV TipâOOai, èxéTUU TqV ÔKoXouOÎav Tiqç Tipriç, tí) pqTponóXei awiopévou toû oÎKeiou âSiwpaTOç.

11. De his qui sponte lapsi sunt, qualiter debeant paenitere.

4071 (1) TTepi twv trapapávrwv x^piç àvà-fKqç P| xæP'Ç àtpat-pécrewç ínrapxóvTwv P) x^piç kivôûvou F| tivoç toioûtov, ô Teyovev èrti Trjç Tupavviboç Aikiviou' èboSe Tr| ffuvóòw, kûv àvctétot tfcav tpiXavôpwtriaç, ôpwç xPO^tiûffaaèai eiç aÛTOÙç. . (2)"Quoioûvy vr|<Tiwç peTapeXovrat, Tpia ëTqèvàKpowpévoiç TTOtriffoudiv ol mcrroi Kai êrtrà ?Tq ùnotredoûvTat, òóo òè ëTiq Xwpiç ftpoacpopâç KOtvwvf|ffoudi tiÎi Xaw twv trpocreuxwv.

15. Quod non oporteat clericos ad alias Ecclesias demigrare.

408 (1) Atà tòv TtoXùv TÓpaxov Kaì tùç crrâcretç tùç Y'vopèvaç èòoÉe travránaai irepiaipeOfivai Tqv auvqOeiav, Tqv rrapà tòv

autem generaliter clarum est, quod, si quis praeter sententiam metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportere. (4) Sin autem communi cunctorum decreto rationabili et secundum ecclesiasticam regulam comprobato duo aut tres propter contentiones proprias contradicant, obtineat sententia plurimorum.

407 Quia consuetudo obtinuit et antiqua traditio, ut Aeliae episcopus honoretur; habeat honoris consequentiam, salva metropoli<tani> propria dignitate.

4071 (1) De his qui praeter necessitatem praevaricati sunt aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum vel aliquid huiusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii: placuit synodo, quamvis humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari. (2) Quicumque ergo veraciter paenitudinem gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, et sex annis omni contritione se deiiciant, duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.

408 (1) Propter multam perturbationem et seditiones quae fiunt, placuit consuetudinem omnimodis amputari, quae praeter r' •

Kctvóva eùpeôeîcrav *èv* Tien pépeaiv, ware ànô TtôXeuuç eiç rrôXiv pq peraflatveiv pfjre èrriOKOtrov pf)T€ trpeafJûrepov pqre ôicxkovov. (2) Ei bé tiç géra ròv rfjç aYiaç Kai peyâXriç cruvóbou ôpov ToioÚTw rivi èrrixeipncreiev, F] èniboiq éaurôv Trpccfnari roioùrw, aKupwOricrerai èSâtravroç rò KaradKeù- aapa, Kaì àrroKaraaraôficrerai rr) 'EKKXqaía, rj ó èmcrKOTroç P| ó Trpeapôrepoç èxetporovf|0q.

20. De genu non flectendo diebus Dominicis et Pentecostes.

'Eireibñ rivéç eiffiv èv KupiaKi] yóvu KXivovreç Kai *èv raîç* *408'*
rqç TrevTnKoernîç rjpépaiç' ûirèp toû navra *èv* náoij napoiKÍa (puXárreaOai éffrùjraç eboSe rr) áfía ffuvóbw ràç eùxàç àrtobibóvai rûj Qeûj.

Lauchen 37 sqq. Hard. 1, 323 sqq. Msi 2, 667 sqq. Hf. 1, 376 sqq. HL 1, 1. 532 sqq.

Symbolum Nicaenum v. D 54; can. 8 et 19 De baptismo haereti- *408 a*
corum ib. 55 s</; can. 13 De reconciliatione in articulo mortis ib. 57.

Epistula synodalis «'E–ci<54) rqç» ad Aegyptios.

[Apud *Socratem,* Hist. eccl. 1, 9.]

Tr| dyia, ©eoû xàpin, Kai geyaXij 'AXeEavbpéw v 'Ek- 409
KXrjaía, Kai toîç kot' Aïyutttov Kai AtíJúqv Kai Hevra- rroXiv àyanriToîç àbeXcpoîç, oí èv NtKaiqt cruvaxOévreç, Kai rqv peYàXrjv Kai à-fiav aùvobov auYKporr)cravreç èrri- (TKOTTOl, èv Kupitu XOipElV.

gulam in quibusdam partibus videtur admissa, ita ut de civitate ad civitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur. (2) Si quis autem post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere tentaverit, et se huiuscemodi negotio mancipaverit; hoc factum prorsus irritum ducatur, et restituatur Ecclesiae, cuius fuit episcopus aut presbyter vel diaconus ordinatus.

Quoniam sunt quidam in die Dominico genua flectentes 4081
et in diebus Pentecostes: ut omnia in universis consonanter observentur, placuit sancto Concilio stantes Domino vota persolvere.

Sanctae, gratia Dei magnaeque Alexandrinorum 409
Ecclesiae, et dilectis fratribus, per Aegyptum, Libyam ac Pentapolim constitutis, episcopi Nicaeae congregati, et magnam sanctamque synodum celebrantes, in Domino salutem.

410 1. (1) 'Erreiòq Tf>ç toû Qeoû xàpnoç, Kai toû 0eocpiXe-ffTÛTOu paCTiXéiDÇ KajvcTTavTÎvou ffuva-fccfôvTOç qpdç ¿k òiacpópcuv nóXetbv Te Kaì ènapxuûv, q pe'fàXq Kai <rfia ffvv-oôoç èv NtKaia ouveKpoTq0q, èE atravToç dvafKaîov ècpàvq, napà Tqç iepâç auvóòou Kai trpôç ùpâç èmOTeiXai Tpáp-para ' V eiôévai ?x0lTe› tiva ¿«ivqèq Kal èEqTÓff0q, Tiva òè èòoEe Kaì èKpaTÓv0r|. (2) TTpwTOv pèv oùv èE ánávTiuv èEqTÓO0q tò kütù Tqv àcré{teiav Kaì Tqv napavopiav 'Apeiou Kaì Tiùv oùv aÙTÓJ, è-rrì napoucria toû 0eo<ptXe<TTaTOu pacn-Xéiuç KujvCTTavTÍvou Kaì irapipqcpei èòoEev àvaOepan-O0qvai Tqv àoepfj aÙTOÛ òóEav, Kaì tò pqpara Kaì tò òvó-paTa tò pXàotpripa, oîç èKéxpr)TO pXadcpqpwv, tòv Yiòv toû 0eoû Xeycuv èE oùk ôvtujv, Kai eîvai noTe ÔTe oùk qv' Kai aÙTeEouffiÓTiiTi KaKÎaç Kai àpeTqç òeKTiKÒv tòv Yiòv toû Qeoû XéyovToç, Kai KTiffpa Kai Ttoiqpa ôvopaiovTOç, âiravTa àveOepÔTioev f) áyía aûvoôoç, oùbè ôaov ÙKOÛaat Tfjç àoe-Qoûç ôôErjÇ ›ì àïTOvoiaç Kai tûiv pXaacpqpwv prjpâTwv, àva-OXopévri. (3) Kai tô pèv küt' òkcìvou oïou téXouç TeTÙxqKe, ttùvtujç P| ÒKr|KÓaTe q àKOÙ<Teo0e, ïva pq bôEuupev èrrep-paiveiv àvôpi Si' okeiav ápapTÍav dEia tô ènixetpa Kopiffa-péviu. (4) Toooûtov òè iffxuoev aÙTOÛ q àfféfJeia ibç Kai

410 1. (1) Quandoquidem Dei gratia Deoque carissimo principe Constantino nos ex diversis civitatibus ac provinciis congregante, sacra et magna synodus Nicaeae celebrata est, prorsus necessarium duximus ab universo sacro concilio etiam ad vos litteras mitti ; ex quibus intellegere possitis quaenam proposita atque examinata, quaenam item decreta ac stabilita sint. (2) Primum igitur habita est quaestio coram piissimo principe Constantino, de impietate ac perversitate Arii et sociorum eius, cunctisque suffragantibus placuit ut impia eius opinio anathemate damnaretur, verbaque ac nomina blasphemiae plena, quibus utebatur, dicens Filium Dei ortum ex nihilo, et fuisse aliquando tempus cum non esset, et pro arbitrii libertate eum vitii ac virtutis capacem esse, et creaturam illum vocans atque facturam: haec omnia anathemate damnavit sanctissima synodus, opinionis huius impietatem atque amentiam, et verba blasphemiae plena, ne audire quidem patienter sustinens. (3) Et ea quidem quae adversus illum gesta sunt, vel comperistis iam vel brevi comperturi estis: ne nos insultare videamur homini qui sceleris sui dignam mercedem recepit. (4) Tantam vero vim habuit eius impietas, ut Theonam Marmaricae, et Secundum Ptole-

napattoXècrai ©eujvâv ànò MappapiKqç, Kaì Zîkoûvôov òtto îTToXepaîôoç. Tûiv ïàp aÙTiûv Kdkeîvot TÉTuxÓKaffiv.

2. (1) 'AXX' èireiòri f] toû ©eoû x«PlÇ tôç pèv koko- IU
ôoEiaç èKeivnç Kai àcrepdaç, Kai Tfjç pXaacpnpiaç, Kai twv npoffdurtujv tûiv ToXpqtfàvTujv ôicarracriv Kai ôiaipeoïv ttoiqaaoOai toû eîpqveuopévou dvcuôev Xaoû, rjXeuOépiuffev ùpâç èXeineTO òè tò kotò Tqv nporréTeiav MeXitíou, Kai tiûv îht' aÙTOÛ xetpoTOvnOévTiuv ' Kai trepi toutou toû pépouç a ëôoEe tô ffuvóòw, èpcpaviZopev ûpïv, áyanriToi àòeXtpoi. (2) "EòoEev oùv MéXìtiov pév, cpiXav0pujtrÓTepov KivrjOei<jqç tôç auvóòou (kotò yàp tòv <xKpi(3fj Xdyov, oùôepiâç auTfviùpriç aEioç qv), péveiv èv tô nôXei éauTOÛ, Kai pqôepiav èEouaiav èx£iv aÙTÔv ppTe XeiP°ûeTe'v› P!!16 npoxeipiieaôai, pqTe èv x^pa, pôTe év ttôXéi éTépa <paíveaOat, TaùTqç tôç Trpocpàffeiuç eviKa ' ipiXòv òè tò òvopa tôç Tipôç K€KTÔ<T0ai. (3) Toùç òè un' aÙTOÛ KaTatfTaOévTaç, pucTTiKuuTèpa x«ipoTovia pefJaiwOévTaç KOtviDvqaat ètri toùtoiç, ètp' îùt€ ëxeiv pèv aÙTOÙç Tqv Tipqv Kai XeiTOupyiav, ôeuTépouç òè eïvai èEcnravTOç ttóvtujv tcùv èv êKacnq trapoiKÍqi Te Kai 'EKKXrjaiqt èEeTaZopévwv, tcùv ûnô toû TipuuTcrrou Kai OuXXeiTOvpyoû ôpùùv 'AXeEàvòpou KpOKexeipicrpévaiv' wç rrpôç toùtoiç òè ppòepiav èEouoiav eïvai toùç àpéffKOVTaç aÙTOÎç

maidis episcopum, secum in exitium pertraxerit. Nam et in istos eadem, quae in illum, lata sententia est.

2. (1) Sed quoniam Dei gratia vos a pravitate quidem 411
illius opinionis et impietate atque blasphemia, et ab iis hominibus qui in populo antehac pacato turbas ac dissidia concitare ausi fuerant, iam liberavit, Melitii vero et eorum qui ab illo ordinati sunt, adhuc reliqua erat contumacia: de his etiam quid statuerit synodus, vobis significamus, fratres carissimi. (2) Placuit igitur clementius erga Melitium agente synodo (summo enim iure nullam veniam merebatur), ut is in civitate sua maneat, nec ullam habeat aut manus imponendi aut eligendi potestatem ; nec huius rei causa aut in vico, aut in urbe ulla compareat, sed nudum honoris sui nomen retineat. (3) Ii vero qui ab ipso constituti sunt, sanctiore ordinatione confirmati ad communionem admittantur, ea lege ut honorem quidem ac ministerium suum retineant, secundo tamen semper loco sint ab iis omnibus qui in unaquaque paroecia et Ecclesia versantur, a carissimo collega nostro Alexandro prius ordinati: adeo ut his quidem nulla facultas suppetat quos visum fuerit eligendi, aut nomen cuiuspiam suggerendi, aut

TrpoxeipííecrOai, ii útropáXXeiv òvóuaTa, F) ôXwç troteiv ti Xiupiç •fvùjppç toû tt^ç Ka0oXiKqç EKKXqoiaç èTtiffKÔnou, toû ÒTTO AXéEavòpov. (4) Toùç òè xápm Qeoû Kaì eù-Xaîç ûpeTÉpaiç èv pqôevi (*Jx 0™ tupeÛévTaç, aXXà aKqXi-ôwtouç èv -n] KaÛoXiKri ’EKKXqtfiqt ovtoç, Kai èEouoiav ëx«v trpoxeipKeoOcti, Kai ôvôpaTa èniXéfecrôai twv àEiujv toû KXripou, Kai ÔXujç nàvTa noieîv kotò vópov Kai 0effpòv tòv ÉKKXricriaCTiKÓv. (5) Ei òé Tivaç oupPaiq àvanaûcracrOat Tûiv èv tF| ’EKKXritfia, TqviKaÛTa irpoCTavafiaíveiv eiç Tqv Tiprjv toû TeTeXeuTriKÔTOç, toùç dtpTi TrpocrXr|(p0évTaç, pôvov ei â£ioi cpaivoivTO, Kaì ó Xaôç aipoÎTO, (TvvenupiicpiiovToç aÙTÛj Kai èTnffcppaTÎiovTOç toû Tf|ç 'AXeEavôpeiaç èm-OKÓ1TOU. Toûto òè toîç pèv âXXoïç nâcn <ruvexujpii0n. (6) ’Eni òè toû MeXitiou npoadmou oîiké ti tù aÙTà èò ce, ôtà Tqv <xvéKa0ev aèiToû ¿TaEíav, Kaì òtà tò trpóxei-pov Kai nponeTèç Tqç Tvwpqç, 'iva pqòepia èEouffia F| aù-0evTÍa aÙTÛ) Òo0eiq, àvOpùjnw òuvapévtp ttóXiv tôç aÙTÔç œraEiaç èpïtoiqffat. (7) Taûîà èffTi tù èEaipeTa Kai ôta-tpépovTa Trj Arfùirriu, Kai Tq áfiujTáni AXeEavòpéwv ’Ek-KXqcria. Ei òé ti âXXo èKavovia0q f) èòoTpaTÌo0q, ffuq-rrapôvToç toû Kupiou Kai TtpiujTaTou auXXeiTOupYOÛ Kai àôeXcpoû qpcùv 'AXeíávópou, aÙTÔç napàiv òncpipéUTepov

omnino quidquam gerendi .sine consensu episcopi catholicae Ecclesiae qui Alexandro subiectus est. (4) Illi vero qui, Dei iuvante gratia vestrisque precationibus, nullo umquam in schismate deprehensi sunt, sed in catholica Ecclesia absque labe ulla perseverant, potestatem habeant eligendi, et proponendi nomina eorum qui in clerum allegi meruerint, cuncta denique peragendi iuxta legem et sanctionem Ecclesiae. (5) Quodsi quempiam eorum qui in Ecclesia censentur, diem suum obire contigerit, tum in defuncti locum atque honorem provehantur ii qui nuper asciti sunt, modo digni videantur, et populus eos eligat, suffragante nihilominus plebisque iudicium confirmante Alexandrinae urbis episcopo. Et aliis quidem omnibus id concessum est. (6) De Melitio vero, ob pristinam eius contumaciam, et ob temerarium ac praeceps hominis ingenium, aliter placuit decernere, ne potestas auctoritasque ulla tribuatur homini qui easdem rursus turbas excitare possit. (7) Atque haec sunt quae ad Aegyptum et ad sanctissimam Alexandrinorum Ecclesiam privatim pertinent. Si quid autem praeterea praesente domino et carissimo collega ac fratre nostro Alexandro sancitum ac definitum est, id ipse

àvoicrei trpôç ûuâç, fire br) Kai KÛptoç Kai koivwvôç tûiv •fefevrmévuuv TU'fxâvwv.

3. EùaTfeXiiôpeôa òè ùpîv rrepi Trjç tJupcpujviaç toû 412
ayiOTÓTOu TTácrxa, ôti ûpeTépatç eûxaîç KaTwp0w0r] Kai TOÛTO TÒ pépoç' WffTÉ TTCtVTaÇ TOÙÇ èv TT} élÎKX àôeXcpOUÇ, TOÙÇ p€Tà Ttùv 'louòaiwv TÒ TrpÔTtpOV TTOlOÛVTaÇ, cruptpm-vujç 'Ptupaioiç Kai f)gîv, Kai trâcriv toîç *tí* ápxaíou pe0' f)pâ)v (puXárrouffi tò TTaax^. ¿k toû ôeûpo ayttv.

4. (1) XaipovTCç oùv ètri toîç KaTopôwpatfi, Kai Tfl Trjç413
eiprivnç auptpcuviq, Kaì ¿fri tò irctaav aïpecnv èKKOirnvat, (ÎTroôéEacrôÊ pèv peTà peiCovoç Ttpfjç Kai ttXeîovoç ccfàrrriç tòv ffuXXeiToupyov qpâiv, ûpwv òè ètriaKOTrov AXéiavòpov, tòv eùtppâvavTa f)pâç èv tt) Ttapoucria, Kai èv TaÛTq Tij fjXiKÎa toooûtov TTÔvov ÚTtocrrávTa ùnèp toû dpiivrjv Yevéffâai Kai nap' ùpîv. (2) EuxecrSe òè ùnèp f)gwv ànàvTwv, iva tò KaXûiç è'xeiv òóiavTa, TaÛTa pé£aia pévq, ôià toû rravTO-Kpàîopoç 0eoû, Kai ôià toû Kupiou rjpûùv 'Iqcroû Xpicf-toû, aùv A-picu TTveugan' ib f] òóEa eiç toùç aiiùvaç. 'Apf|v.

MG 67, *Il* sqq; item *Theodoretus,* Hist. eccl. 1, 8 resp. 9: MG 82, 927 sqq resp. CB Theodoret. (ed. *L. Parmentier)* 38 sqq.

vobis accuratius referet, quippe qui gestorum auctor et particeps exsistat.

3. Nuntiamus praeterea vobis de concordia sanctissimi 412
Paschae, hoc etiam negotium, precibus vestris adiuvantibus, feliciter confectum fuisse; cunctosque qui in Oriente sunt fratres, qui antea cum ludaeis Pascha celebrarunt, cum Romanis in posterum et nobiscum, et cum omnibus qui ab ultima antiquitate nobiscum Pascha peregerunt, concorditer esse celebraturos.

4. (1) Vos ergo laeti atque hilares ob felicem rerum eventum, 413
et ob communem omnium pacem atque concordiam, et quod haeresis omnis penitus excisa est, maiore cum honore ac benevolentia collegam nostrum, vestrumque episcopum Alexandrum excipite, qui et sua praesentia maximam nobis attulit voluptatem, et in tam provecta aetate plurimum laboris sustinuit, ut pax inter vos quoque restitueretur. (2) Orate etiam pro nobis omnibus, ut quae recte constituta sunt, firma permaneant per Deum omnipotentem et per Dominum nostrum lesum Christum una cum Sancto Spiritu, cui gloria in saecula. Amen.

ATHANASIUS (n. circa 295) **EP. ALEXANDRINUS 328-373.**

De Liberio Papa et Hosio episcopo.

[Apologia conira Arianos (scripta 350) 1 89]

*414 (1) Aià toûto yàp biKaiwç Kai èKKXqcriaffTiKwç ttoioûvteç Kai oí pcocàpioi auXXeiToup'foi f]pwv, erreibf] Tiveç àpcpi^oXa tò KaO' qpâç eXefOV, Kai ÔKupoûv èpiàiovTO rà ûïtèp f)gwv KpiOévra, TtàvTa rtaOéiv btrépeivav vûv, Kai è£opiffÔf]vai éiXovto, f) Xuopévaç tbeîv tùç toooútwv èrnaKÔ'irwv Kpioeiç. (2) Eî pèv oûv rrpôç toùç pouXeuoapévovç KaO' f)|iiî>v, Kai ¿OeXrioavTaç àvaTpéipai tô ûrrèp qpwv, âxpt Xcrfwv i'joav èvorâvTeç oî àXqOwç èiriOKonoi, i) tuxôvtêç i^ffav àvbpeç, àXXà pi) ènioqpwv nôXewv, Kai KetpaXai toooûtwv 'EkkXi]cnwv' fqv âv ÛTrottTeùeiv pi) àpa Kexapicipéva tráXiv troioûvtêç è<piXoveÎKr)crav Kai vûv aÛToi. (3) "Ore bè Kai Xo-fiopoîç ëireiOov Kai èEopuïpôv birépeivav, Kai Aipépiôç èffTiv ó Trjç 'Pwpqç èTticTKOTTOç' — Ei -fàp Kai eiç réXoç oùx ûnépeive toû èEopiffpoû ti)v OXîipiv, opwç bienav ëpeivev èv tí) peroiKÍa, •fivwcTKujv Tr)v KaO' fipwv cruffKeuûv' —

415 (4) Kai ètreibr) Kaî'Offtoç ó péyaç ècrri, Kai oî Trjç 'IraXiaç, Kai oî twv faXXiwv, Kai dXXoi atro ZTtaviwv, Kai ait' Abfûtrrou,

414 (1) Idcirco recte et iuxta ecclesiasticas leges beati comministri nostri, cum nonnulli dubias esse res nostras affirmarent, niterenturque iudicia pro nobis lata abrogare, aerumnas quaslibet sustinere in exsiliumque pelli maluerunt, quam tot tantorumque episcoporum iudicia abrogata cernere. (2) Si itaque nostris insidiatoribus, qui ea quae pro nobis gesta essent subvertere conabantur, verborum tantum tenus obstitissent veri episcopi, aut si vulgares fuissent homines, et non eximiarum urbium et capita tantarum Ecclesiarum ; suspicandum sane foret, ne gratia quadam aut favore ducti, nostri causa iam contenderent. (3) Cum autem non solum verbis mihi patrocinati fuerint, sed etiam exsilium sustinuerint, ex eorumque numero sit Liberius Romae episcopus: — Nam etsi exsilii aerumnas ad finem usque non toleraverit, attamen quod conflatam in nos conspirationem probe nosset, biennio in exsilii loco est commoratus; —

415 (4) cum etiam ex eorum numero sit magnus ille Hosius, cum episcopis Italiae, Galliarum, et aliis ex Hispaniis, ex

1 Sunt qui dicant Athanasium postea et ad Apologiam et ad Historiam Arianorum quaedam addidisse, uli haec de Liberio Cf. Hf. 1, 683 sq.

Kai Aipùrjç, Kai oí Trjç TTevTaTtôXewç iràvTeç ' — Ei -fàp Kai, irpôç ôXiyov cpoPqOeiç tùç àireiXàç KwvaravTíou, ëôo£ev èKeivotç pq àvTiXé'feiv, àXX' q TroXXq pía Kai TupavviKq êEouaia KujvffTavTÍou, Kai ai nXetorat üppetç Kai TtXqfai ôeiKvûaiv, ÔTt juif] KaTayvoùç qpcùv, àXXà ôià Tqv àaOéveiav toû ïnpujç où tpépwv tùç TrXqyàç, irpôç Kaipòv eïEev aÙTOîç' — (5) óíküióv ècm ttXéov nàvTaç, tbç rrXqpocpopqOévTaç, piffeîv Kai áno-ffTpetpecOai Tqv àôiKÎav, Kai tiiv piav Tf]v KaO' qpwv *fevo*-pévqv' òià tô pàXtffTa bf oùbèv é'Tepov q bià Tqv Apeiavqv âcrépetav (TuvétrrqKev rjpâç TaÛTa kotovOévai.

MG 25, 407 sqq.

De Liberio Papa.

[Historia Arianorum ad monachos (scripta 357) 41.]

(1) Oía fàp Kai Taûra TrpÔTTOvreç èbpacrav, tîç àKOÙffaç 416
oùx fpfr)CT€Tai navra pâXXov aÛTOÙç q XpiOTiavoùç eîvai; (2) Aipepíou *fàp* ànoOTeiXavTOç npôç paorXéa Eùtpô-ntov nrecrpóTepov Kai biaKovov ÌXapiov perà Ypappàriuv, ore Kai oí nepi AouKÍcpepov tbpoXcyouv, tòv pèv npecrpú-repov eùOùç èEwptcrav, tòv bè òiókovov ÌXóptov Tupvw-aavTeç, Kai tó vana paartéavreç, éEwpitfav, ènKpwvoûvreç «Aià tí pr) avréOTriç Aipepitp, àXXà Kai nap' aùroù KeKÔpiKaç Ypóppara;» 'Enoiouv òè toûto OùpcrâKioç Kai

Aegypto et ex Libya omnibusque Pentapolis episcopis: — Nam licet ille ad breve tempus Constantii minis perterritus, iis non obsistere videretur, attamen ingens illa vis atque tyrannica Constantii potestas, necnon plurimae illae contumeliae et plagae palam faciunt eum, non quod reos nos existimaret, sed quod propter senectutis infirmitatem plagas non ferret, ad tempus illis cessisse: — (5) aequum sane fuerit omnes, utpote rei certiores factos, iniustitiam illam, et vim nobis illatam magis ac magis odisse ac perhorrescere: ideo maxime quod planis-simum sit nos nulla alia de causa quam propter Arianam im-pietatem huismodi mala esse perpessos.

(1) Haec item illorum facinora quis si audiat, non arbi- 416
tretur illos quidvis potius quam Christianos esse? (2) Cum Liberius Eutropium presbyterum et Hilarium dia-conum cum litteris misisset ad imperatorem, quo tempore item Lucifer cum sociis confitebatur; presbyterum statini illi in exsilium ablegarunt, diaconum vero Hilarium, post-quam nudassent atque dorso flagris cecidissent, in exsilium item miserunt. Dum flagellarent autem, haec vociferabantur: ‘Quare Liberio non obstitisti, sed eius detulisti litteras?» Illud facinoris commisere Ursacius et Valens cum spadoni-

OùàXqç, Kaì oí *oùv* aÙTOÎç OTrâbovreç. (3) Kaì ó pèv btÔKOVoç aaOTiZô|ievoç qùXóyet tôv Kúpiov, pvqcrôeiç aÙTOÛ Xé'fOVTOç' «Tôv vújtóv pou ëbuiKa eiç pàOTrfaç» [is 50, 6], (4) Oí bè Kai paffTÎiovreç èpéXuuv Kai èxXeùaîov aÙTÔv, oùk èpu0ptwvTeç, ôti XeuÎTqv üppiiov- TrpértovTa bè èauroîç Kai oÛTOi veXijùvTeç ètppôvouv, k'ík€îvoç eùXo-fwv ùnépeve. Tô pèv fàp TÙnTecrôai Xptcmavtûv ïbtôv èOTt, tô bè paOTÍÍeiv Xpia-Tiavoùç ntXÓTOu Kai Kaiâtpa tô TÔXpnpa. (5) Oütw pèv oùv Kai tôv ‘Pcupaituv ’EKKXrjffiav Kaì Kara Tqv àpxqv èrrexeipncrav biacpOeîpat, OeXiqcTavTeç èfKaTapîiai Kai èv aúrq tí]v àoépeiav.

417 (6) ‘O bé Aipépioç, èEopiffOeiç, vœrepov perd bttTq Xpôvov tïiKXaae, Kai tpoprjùeiç tôv aneiXovgevov 0ávaTov, ÙTtéfpaipev. (7) 'AXXà Kai toûto betKvuaiv èKeivuuv pèv tî]v piav, Ai^epiou bè tò kotù Trjç aipéffeiuç pîooç, Kaì Ttqv ûnèp 'AOavaffiou tpfjcpov, ôte tîjv npoaipeffiv eixev èXeu-0épav. (8) Tà 'fàp èk (iaffâvwv napà Tqv àpxqç Tvtbpqv ■fvfvôpeva, TaÛTa où Ttûv <po|îr)0évTUJV, àXXà Ttûv paaavt-íóvTiuv êcTTÎ pouXi'maTa. nàvTa pévToi noieîv ûnèp Tqç aipécrewç énexeípncrav. (9) Ka0' èKÔOTqv bè ’EKKXqtfíav, TrjpoûvTeç qv ?pa0ov ttîotiv, toùç pèv bibaaKÔXouç irpoff-boKÛiffi, Tqv bè xpioiopaxov aïpeffiv KüTéXapov Kai navTeç, ibç ôtptv, èKTpéirovTai.

MG 25 741 sq.

bus. (3) Diaconus porro dum verberaretur, benedicebat Domino, memor illius dicentis: *Dorsum meum dedi ad flagella.* (4) Illi vero verberantes, irridebant, illudebantque viro: neque erubuere quod levitarti afficerent contumeliis: dumque cachinnos profunderent, rem sibi consentaneam agebant: illeque benedicendo perseverabat. Verberari nempe Christianorum, Christianos autem verberare Pilati et Caiphae facinus est. (5) Sic itaque a principio ipsam Romanam Ecclesiam labefactare conati sunt, optantes suam illi admiscere impietatem.

417 (6) Porro Liberius extorris factus, post biennium denique fractus est, minisque mortis perterritus subscripsit. (7) Verum ea ipsa re comprobatur cum violentia eorum, tum Liberii in haeresim illam odium, eiusque pro Athanasio suffragium, quamdiu scilicet libere arbitrioque suo agere licuit. (8) Nam quae tormentorum vi praeter priorem sententiam eliciuntur, ea non reformidantium, sed vexantium sunt placita. Nihil itaque haeresis suae gratia non aggressi sunt. (9) Populi vero per singulas Ecclesias quam didicere fidem retinentes, magistros exspectant suos, ac Christo adversariam haeresim condemnant et omnes veluti serpentem aversantur.

De morte Arii.

[Epistula ad Serapionem (scripta 358; 2—4]

2. (1) 'Eyw (iièv où napqpqv èv KcuvCTTavTtvouiróXei, 418 óre èreXeuTriaev èxeîvoç' MaKÔptoç òè ó npeapûrepoç irapfjv, KÒKeivou XéiovTOç qKovCTa. (2) 'EKéKXqro pèv irapà KwvflravTÌvoi) toû paotXéwç "Apeioç ¿k CTTtouôqç Ttûv nepì Eùoépiov' eìffeXòóvra òè tòv 'Apeiov ávéxpive fJaCTi-Xeùç, ei TT)V ttîcttiv Trjç Ka0oXiKqç 'EKKXqoiaç ?xei aÙTÔç Te wpoCTe Tncrreùeiv ôp0wç, Kai epfpacpov èTnòéòcuKe niCTTewç, Kpùtpaç pèv écp' olç è£e[JXq0q Tqç 'EKKXqCTiaç napà AXe£-àvôpou toû èniCTKÔnou, ùnoKpivôpevoç òè tôç òtto tû›v rpatpüjv XéEeiç. (3) 'Opóffavra toîvuv aÙTÔv pq Tretppovq-Kévat ètp' oîç èEépaXev AXéSavôpoç aÙTÔv, ànéXuCTev ei-pqKiijç' «Ei ôpOri croó èCTTiv f] ttîcttiç, KaXcùç wpoCTaç' ei òè dcrefJriç èCTTiv q nicmç ctou, Kai ùipoCTaç, ó Oeôç èK toû ôpKOu Kpivat Tà Kara oé.» (4) Oütw ôq oùv aÙTÔv èEeX-Ôôvra napà toû PaCTiXéiuç q0tXqCTav eioaTayeiv eiç Tqv èKKXqoiav oi rrepi EùCTéPiov tí) CTuvq0ei éauTÚjv 3¡<¡t. AXX' ó Trjç KujvCTTavTivourrôXewç ènÎCTKOTroç, ó paKapirqç AXéEavôpoç, àvTéXeye, cpáCTKtuv pq òeìv eiç KOiveuvíav òexOqvai tòv Tqç aipéCTecuç eùperqv. (5) Kai Xonrôv oi nepi EÙCTépiov lirretXqffav, ôti «aiffirep pq 0eXóvTwv ûpûtv, èrrotqCTapev aÙTÔv KXq0qvai napà fîaCTiXéujç, oûtwç aûpiov,

2. (1) Equidem Constantinopoli non aderam, cum 418 ille vita functus est; sed aderat Macarius presbyter, a quo narrante rem comperi. (2) Ab imperatore Constantino, Eusebianorum opera, accitus Arius fuerat; ingressum autem Arium imperator interrogavit num Ecclesiae catholicae fidem servaret; is vero se recte credere iureiurando affirmavit, ac rescriptum fidei suae tradidit, quo iis occultatis, quorum causa ab Alexandro episcopo Ecclesia pulsus fuerat, Scripturarum verba dolose proferebat. (3) Cum iurasset itaque se non eam tenuisse sententiam, cuius causa ab Alexandro exactus fuerat, illum imperator dimittens: «Si recta, ait, est fides tua, bene iurasti; sin impia, et tamen iurasti, Deus ex iuramento causam tuam iudicet.» (4) Illum igitur ab imperatore ita digressum Eusebiani, solita usi violentia, in ecclesiam introducere voluerunt: obsistebat Constantinopolitanus episcopus beatae vir memoriae Alexander, non debere, aiens, haeresis auctorem in communionem recipi. (5) At Eusebiani, minis adhibitis, aiebant: «Ut, repugnantibus licet vobis, obtinuimus ut illum imperator accesseret; sic die crastina, etiamsi id non

KCtv pf| Kara fvúnr)v dot Ttrfxávij, ouvaxÛqcreTai yApei<>ç peO' qpwv èv tí) éKKÁr|CTÍq tout»]». ZáppaTov òè fiv ôt€ Taûra ëXefov.

419 3. (1) 'Otoîvuv èiriUKOTTOç AXéEavôpoç, àKoûcraç Taûra, Kai navu Xunqûeiç, eicreXûwv eiç Tqv èKKXricriav, Taç Te xeîpaç èKTeivaç npôç tòv Oeóv, airiubupeTO, Kai piipaç èavròv èrti trpocTamov èv Tip iepaTeiip, Keipevoç ènì toû èôàcpouç, n^X£T0-TTapf)v òè Kaì MaKapioç eûxôpevoç <rùv aÙTiîi, Kaì àKOÛdaç Ttiç tpwvriç aÛTOÛ. (2) TTapeKáXei òè òóo Taûra, Xéywv ‹Ei "Apeioç aúpiov tfuvá-ferai, ànóXucrov èpè ròv òoùXóv doo, Kaì jar) (TuvaTroXécnjç eòffe^fj pera àaepoûç [cf- Un 18, 23]' eì òè cpeiòrj Trjç 'ÉKKXqcriaç <Tou, oìòa òè òri cpeiòri, trriòe ènì rà (Silgara tcùv nepì Evcrépiov, Kaì pr) ôtîiç eiç àcpaviffpòv Kaì ôveiôoç tt)v KXrçpovopiav (Tou [cf. loel 2, 17]' Kaì apov 'Apeiov, 'iva pf), eiffeX0ôvroç aùroû eiç ttjv èK-KXqaiav, òóEq Kaì f) aïpeaiç auveifféрxeaOai aûrtô, Kai Xoi-TTÔv fi ¿(Téfteia ibç eùfféfkia vopt<T0f).» Taûra eûiâpevoç ó ènicTKonoç, àvexwpr](Te navu cppovrituuv. (3) Kai féfové ri 0aopacTTÒv Kaì rrapâôoEov' twv yàp rrepi EùtréfJiov ânei-XqcrâvTwv, ô pèv ènÛTKOTroç quEaro, ó òè "Apeioç èOàppei toîç irepi Eùaépiov, ttoXXà Te cpXuapwv, eitrrjXûev eiç 0àKaç, ¿ç ôià xpeiav Tf]ç Yaœrpôç, Kai èEaitpvqç, Karà tò feYpappévov, trprivfiç Yevôpevoç «èXaKiiffe péaoç» [Act 1, 18],

e sententia sit tua, Arius in hac ecclesia nobiscum synaxi aderit.» Sabbatum autem erat cum haec illi effutirent.

419 3. (1) Quibus auditis episcopus Alexander, magno maerore perfusus, in ecclesiam ingressus est, extensisque ad Deum manibus, collacrimans in vultum procidit in sacrario humique iacens orabat. Aderat Macarius, qui et ipse orabat, orantisque vocem audivit. (2) Alterutrum autem his verbis enixe rogabat episcopus: «Si Arius crastina die ad conventum accedet, me servum tuum ex hac vita dimitte, et ne pium cum impio perdideris; sin Ecclesiae tuae miserearis, misereberis autem, hoc bene novi, respice in Eusebianorum verba, et ne dederis in exitium et in opprobrium haereditatem tuam; ac tolle Arium, ne ingrediente illo in ecclesiam haeresis cum illo introire videatur, neve deinceps impietas pro pietate habeatur.» Haec precatus episcopus, multum anxius recessit. (3) Et res mira incredibilisque contigit. Eusebianis quippe minitantibus, episcopus orabat, Arius vero Eusebianis fretus, ac multa nugatus, ingressus in latrinas quasi alvi exonerandae causa, derepente, uti scriptum

Kaì Tretfwv eû0ùç àtréiputev, àpcpoTépwv Te, Trjç Te Kotvwviaç Kai toû £qv, eù0ùç étrrepqóq.

4. (1) Tò pèv ouv téXoç toû 'Apeiou toioûtov féfove 420
Kai oi irepì Eùaéfìiov pe-fàXwç atoxuv0évT€ç, ?0aipav tòv auvwuÓTqv éauTwv. (2) ‘O bè paKapirqç 'AXétavbpoç Xaipoûaqç Trjç ’EKKXqffiaç Tqv aûvaEtv èireTeXetfe tfùv eù-aefìeia Kai ôp0obo£ia, trâcn toîç àbeXcpoîç eùxôpevoç, Kai boEáíwv peraXujç tòv Oeóv, oùx wç èuixaipwv tw 0avárw, pf) févoiTo! notai yàp «ánÓKeiTai toîç âvépwTtoiç ana? atro-0aveîv> [Hebr 9, 27] ' dXX' ôti toûto ûirèp Tàç àv0pwtrwv Kpiaetç èbeixQn- (3) Aùtôç yàp ó Kûpioç, biKacraç toîç àrreiXaîç twv irepi Eùaéfîtov Kai tí] eùxq 'AXeEàvbpou, KaT€Kpive Tqv Apeiavqv aïpeaiv, beiEaç aÛTqv âvctéiov oûcrav Tqç èKKXqaiaaTiKqç KOivwviaç.

MG 25, 685 sqq. Cf. *Socr.* **Hist. eccl. 1. 37**; *Sozom.* **Hist. eccl. 2, 29 sq. (Athanasii Epistula ad episcopos Aegypti et Libyae).**

Symbolum quod Athanasianum dicitur v. DB 39 sq. *420 a*

EUSEBIUS PAMPHILI EP. CAESARIENSIS PALAEST. obiit circa 340.

De cathedra Romana s. Petri.

[Chronicon 2, 2058 ad a. Chr. 44.]

TTéTpoç ó KOpuqpaîoç Tqv èv 'AvTtoxeía trpwrqv 0e- 421
peXtwffaç ’EKKXqaíav eîç 'Pwpqv âneicn Kqpúrrwv tò Eùay-

est, pronus factus *crepuit medius* prolapsusque statim exspiravit, utroque simul, vita scilicet et communione, privatus.

4. (1) Eiusmodi fuit Arii exitus: Eusebianique ingenti pu- 420
dore suffusi, coniurationis suae socium sepeliere. (2) Beatae vero vir memoriae Alexander, gaudente Ecclesia synaxin cum pietate et sana fide celebravit, precesque fudit pro fratribus omnibus, ac Deum magnopere glorificavi!: non quo gauderet de illius interitu, absit! nam *statutum est omnibus hominibus semel mori;* sed quod ea res humana iudicia visa fuerit superare. (3) Ipse namque Dominus inter Eusebianorum minas et Alexandri preces iudicem sese constituens haeresim damnavit Arianam, declaravitque esse illam Ecclesiae communione indignam.

[Versio Hieronymi.]

Petrus apostolus <natione Galilaeus, Christianorum Pontifex 421
primus} cum prunus Antiochenam Ecclesiam fundasset,

YéXiov' ó b' aÙTÔç gerà Ttîç ¿v 'Avnoxda 'EKKXqffiaçKai Ttîç èv 'Pibpi] TtpwTOç npoéUTr) ëwç TeXeitboewç aÙTOÛ.

Ed. *A. Schoene* (Berolini 1866 apud Weidmannos) 2, 152 sq. ML 27, 577 sq.

De martyrio Romano ss. Petri et Pauli.

[Chron. 2, 2084 ad a. Chr. 70.]

4211 'Etri tràci b' aÙTOÛ toîç àòtKiìpacTi Kaì tòv rrpûiTOV kœtù XpiOTiavtiv èvebeiEctTO biurfpóv, fivÍKCx TTéTpoç Kai TTaûXoç, oi OetÓTotTOi àtrôoToXot, toi ùttèp XpiOTOÙ papwpriaavTeç KaT€crréq>0r|crav àfiùvi.

Schoene l. c. 2, 156 sq. ML 27, 589 sq.

Praefatio in Historiam ecclesiasticam.

[Hist. eccl. 1, 1, 1—7.]

422 (1) Tàç tûiv uptôv átroOTÓXujv btaboxàç oùv Kai toîç àtrò toû ZuiTtîpoç fipiùv Kai eiç fjpâç btqvucipévoiç XP°-votç, ocra T€ Kai trqXÎKa TrpcrfpaTevOfivai KCtrà Tqv ¿kkXt|-(TiaffTiKiîv iOTOpiav XéfeTai, Kai ôoot TaÛTqç biatrpenœç èv Taîç paXiffra ètnoripoTâTatç trapoïKÎatç fjYqoavTÔ Te Kai trpoéOTnaav, ôdot Te Kara yeveav étaxœniv à-fpàtptuç F) Kai bià ouiTpappdTUJV tòv Oeîov èrrpéapeuffav Xóyov, TÎveç bè Kai ocrot Kai ótrqvÍKa vetuTeponotiaç ipéptu trXàvqç eiç ëaxa-Tov èXàoavTeç, ipeubwvûpou Yvwaetuç eiffqiqTàç ëauToùç

Romam proficiscitur. Ubi Evangelium praedicans XXV annis eiusdem urbis episcopus perseverat [1].

4211 Primus Nero super omnia scelera sua etiam persecutionem in Christianos facit, in qua Petrus et Paulus gloriose Romae occubuerunt.

[Versio Rufini. (Nisi *Rufinus* expresse nominetur, versio latina semper erit *Valesii.*)]

422 (1) Successiones sanctorum apostolorum et tempora quae a Salvatore nostro ad nos usque decursa sunt, quaeque et qualia in his erga Ecclesiae statum gesta sint, qui etiam insignes viri in locis maxime celeberrimis Ecclesiis praefuerunt vel qui singulis quibusque temporibus seu scribendo seu docendo verbum Dei notabiliter adstruxere, quique etiam vel quanti vel quando nova contra religionem dogmata proferentes ad profundum erroris studio contentionis elapsi falsae scientiae

1 *Versio armonica saeculi V.:* «Et commoratur illic antistes Ecclesiae annis viginti.» Ed. *A. Schoene* 2, 150r.

óvaKeKripúxacnv, àcpeibâiç oía Xûkoi papeîç t?|v XpiCTOÛ noípvriv ênevTpipovTeç, (2) npôç èrti toûtoiç Kaì rà nap-auTÏKa Trjç kotò toû ZwTqpoç f]|iiwv émPouXnç tò ttôv 'loubaituv éûvoç TtepieXOôvTa, ocra Te au Kai ôtroîa KaO' oïouç Te xpôvouç npôç tûiv éOvwv ó Oeîoç TtetroXépqTai Xôyoç, Kai TrqXÎKOi KaTà Kaipoùç tòv bi' aïpaToç Kai fJaoavuiv înrèp aÙTOÛ bieErjXôov à-fiùva, tó t' ¿ni toûtoiç Kai KaO' fjpâç aÙTOÙç papTÛpia Kai Trjv ètri trâcnv ïXeiu Kaì eùpevfj toû ZtuTfipoç fjptjùv àvTÎXrupiv Tpatpij trapaboûvai npoqpqpévoç, oùb' dXXo-ôev r) atro irpdrrriç âpSopat Tfjç kotù tòv EuiTfjpa Kai Kûpiov qpûjv 'Iqaoûv tòv XpiOTÔv toû 0eoû oÎKOvopiaç.

(3) 'AXXà poi CTuYYviúpnv euyvcupovcuv èvTeûOev ó Xô'foç 423
aÌTéì, peííova P) KaO' fiperepav bûvapiv ¿poXoywv eìvai Tqv ¿-rrarfeXiav êvTeXrj Kai ànapaXeitrTov ÛTtocrxeîv, èrreì Kaì TtpiÙTOi vûv Tfjç uiroOeoeiuç ètnpàvTeç oía Tiva épf|pir]v Kai ÓTpiPfj ìévai óòòv -èYxtipoûpev, 0eòv pèv óbq-fòv Kaì Trjv toû Kupiou (Tuvepyòv ‹tx,ÌCT£iv tùxópevoi bùvapiv, àvOpunrwv ye pf|v oùbapiôç eûpeîv oíoí Te ôvtcç ixvq yupvà Tiqv aùrfjv fjpìv TTpOUjbeUKÓTCUV, pf) ôti apiKpàç auro pôvov TTpO‹pà‹reiÇ, bi' tîiv àXXoç âXXuuç div biqvÙKaťTi xpóvwv pepiKàç fjpìv KaTaXeXoirraor binyncreiç, no'ppuuOev tïiatrep el Ttupffoùç Tàç

auctores se praeceptoresque professi sunt, passim velut lupi graves gregem Christi lacerantes, (2) nec non et ea mala, quae Judaeorum gentem pro insidiis quas adversum Salvatorem moliti sunt, vastaverunt, quibus etiam modis et quotiens quibusve temporibus doctrina Christi et sermo divinus a gentilibus impugnatus est, quantique his tempestatibus usque ad suppliciorum patientiam et profusionem sanguinis pro verbi ei veritate certarunt, sed et martyria nostris suscepta temporibus atque in his Domini et Salvatoris nostri erga singulos quosque unicum clementissimumque subsidium scribere mihi volenti non aliunde sumendum videtur exordium quam ab ipsa Domini et Salvatoris nostri Iesu Christi praesentia corporali.

(3) Sed mihi quaeso veniam dari: confiteor namque, quod 423
in hoc opere viribus nostris maiora tentamus, ut et fideliter et integre quae sunt gesta narremus et rudem ac nulli fere nostrorum digressam viam huiuscemodi itineris primi audeamus incedere. Et licet Deum ducem futurum Dominique Salvatoris nostri certus sim nobis adfutura suffragia, hominum tamen nulla, quibus possimus inniti, conspicimus praecessisse vestigia, nisi ç -od sparsim singulorum quorumque temporis sui rerum gestarum ad nos usque indicia ac monumenta trans-

éauTwv TrpoavaTeivovieç tpiuvàç Kai âvwûév iroOev tbç è£ àrrÓTTTOu Kai òtto ffKOtriiç fîowvTeç Kai biaKeXeuôpevoi, f) XPÒ pabi&iv Kai tt|v toû Xôtou tropeiav àirXavwç Kai ôkivbùvwç eùQûvetv. (4) "Offa toîvuv eiç Tqv TtpoKeipévr]v ûitôOeCTiv XuffiTeXeîv fiyoupeOa tcùv aÙTOÎç èKeivotç crtropabriv pvqpoveuOévTwv, àvaXeEâpevot Kai wç âv èK XoyiKwv Xeipwvwv Tàç èmTqbeiouç aÙTwv twv trâXai crvfYpatpéwv ànavOiaâpevoi cpwvàç, bf ùcpiTfqcrewç icTTopiKfiç neipacrópeôa awpaTonoirjcTai, à-farrwvTeç, ei Kai pr) ánávTwv, twv b' oùv páXtffTa biaqpaveOTÔTwv toû ZwTiipoç ñpwv ànoOTÔXwv tùç biaboxàç kotô Tàç biairperroûcraç in Kai vûv pvnpoveuopévaç 'EKKXqaiaç àvaOwffaipeOa.

424 (5) 'AvaYKaiÓTaTa bé pot TroveîaÔai Tiqv ûtrôOecnv fjfoûpai, ôti pqbéva ttw eiç beûpo twv èKKXqffiaœnKwv aufYpatpéwv biéyvwv nepi toûto Tqç Ypaqjfjç (Tnoubfjv nenoiqpévov tô pépoç ' èXniiw b' ôti Kai wtpeXipwTÔTr) toîç cpiXoTÎpwç nepi tô xPrlO'Topa0èç Trjç iffTOpiaç ëxouOlv àvatpavriffeTai. (6) 'Hbr] pèv oùv TOÚTwv Kai npôrepov èv oîç bieTunwdàpqv XpoviKOÎç Kavôuiv èniTopqv KaTeaTqcrapqv, nXripefJTaTqv b' oùv ôpwç aÙTwv èni toû napôvToç à)ppf|9iiv Trjv atpfpfnoiv noif|<Ta<T0ai. (7) Kai âpEeTai fé poi ó Xcrfoç, wç ëtpqv,

missa sunt, e quibus quaedam nobis luminum faces velut in obscuro positis eminus accenduntur et tamquam e sublimi specula, qua nos gressum tendere oporteat ac viam verbi absque errore dirigere, eorum vocibus admonemur. (4) Quaecumque igitur proposito operi convenire credidimus, ex his, quae illi sparsim memoraverant, eligentes ac velut e rationabilibus campis doctorum flosculos decerpentes historica narratione in unum corpus redigere et coagmentare tentavimus, satis abundeque gratum putantes, etsi non omnium, nobilissimorum certe Salvatoris nostri apostolorum successiones celebrioribus quibusque Ecclesiis traditas in unum colligere atque in ordinem modumque digerere.

424 (5) Opus autem mihi pernecessarium videor assumpsisse eo magis, quo, ut superius dixi, neminem ecclesiasticum dumtaxat scriptorem ad hanc partem narrationis animum adiecisse comperior. In quo illud etiam spero, quod et utilitatis plurimum ex rerum gestarum cognitione studiosis quibusque noster hic conferat labor. (6) Quamvis iam de his ipsis nonnulla etiam in chronicis, id est in eo opere, quod de temporum ratione conscripsimus, breviter succincteque perstrinxerim, plenius tamen in praesenti opere singulorum narrationem aperire ten-

farò Tfjç Kara tòv Xpioròv èmvooupévnç ûipqXoTépaç Kai KpeiTTOvoç F] Kara à'vÔpwTtov oiKOvopiaç tc Kai 0eo-Xoyiaç.

CB Eus. 2, 6 sqq. MG 20, 47 sqq.

De Simone Mago et de praedicatione Petri apostoli in urbe Roma.

[Hist. eccl. 2, 14, 5—6.]

(5) 'Empàç òè [ó Eipwv] Tiqç 'Pwpaiwv trôXewç, 425
ffuvatpopévqç aÚTW tò ueyáXa Tfjç è<peôpeuoùar]ç èvraûôa ôuvâjiewç, èv ôXrfw tooοûtov tù Tfjç èmxeipndewç FjvuOTO, wç Kai àvôptâvTOç àvaOéaei trpôç twv Trjbe ofa Oeôv Tigq-Orjvat. Oû pf|v eiç paKpôv aÙTw TaÛTa trpouxwpei. (6) TTapà nôôaç yoûv èni Tfjç aÙTfîç KXauÒíou paatXeiaç f] nav-crfaOoç Kai cpiXavOpwnoTâTq twv 6Xwv npóvoia tòv Kaprepòv Kai péyav twv àTtoffTÓXwv, tòv ôpeTfjç ëvexa twv Xoittwv ánávTwv nporixopov, TTétpov, ètri Tqv 'Pwpqv wç èni TrjXiKOÛTOv Xupewva piou xeipaywTei' ôç oîà tiç yevvaîoç Qeoû aTpaTryfôç toîç Oeioiç ônXotç tppaEctpevoç, Tfjv noXu-tîjw)TOV èpnopiav toû vorjTOÛ tpwrôç èE àvaroXwv toîç Kara òóffiv èKÓptiev, <pwç aÙTÒ Kai Xófov ipuxwv awTr)-piov, tô KrjpuYpa Tfiç twv oûpavwv paoiXeiaç, eùayfeXi-iôpevoç.

CB Eus. 2, 138. MG 20, 171 sq.

tavimus. (7) Incipit igitur mihi sermo ab ipso Domino, sicut promisimus, Christo.

(5) Tandem [Simon] ad urbem Romam delatus, ope 425
atque adiumento subsidentis ibidem daemonis, brevi conatus suos tantopere promovit, ut illius civitatis homines ei tamquam deo statuam collocarint. Sed haec non diu ex voto illi fluxerunt. (6) Confestim enim ipsis Claudii Augusti temporibus, benigna et clementissima Dei providentia fortissimum et maximum inter apostolos Petrum et virtutis merito reliquorum omnium principem et patronum Romam adversus illam generis humani labem ac pestem perducit. Qui tamquam strenuus divinae militiae ductor caelestibus armis munitus, pretiosam illam lucis intellegibilis mercem ab oriente ad eos qui versus occasum habitant, detulit: lucem ipsam et salutarem mentibus doctrinam, regnum scilicet caelorum iis annuntians.

De Evangelio Marci et de «Babylone» in Epistula Petri prima (testimonium Clementis Alexandrini et Papiae Hierapolitani).

[Hist. eccl. 2, 15.]

426 (1) Outw bf| *ovv* èTriôr)pr|cravTOç aùroîç toû Oeiou Xoyou, q pèv toû Eipwvoç ànéopq Kai Trapaxpñpa aùv Kaì tw àvbpì KaraXéXuTO bûvapiç' toooûtov b' èrréXaptpev raîç twv ÙKpoaTwv toû TTéTpou btavoiaiç eùaefteiaç <péfyoç, wç pif] tí] eiç énraE ÎKavwç èx€lv àpKtîffOai àxoi] pqbé tí] àypâcpw toû 0eíou KrjpÙYpaToç btbaOKaXiqt, TrapaKXf|<jecnv bè navroiaiç MápKoV, où tò EuaxyeXiov «peperai, ókóXouQov ôvra TTérpou, Xinapqoai wç âv Kai bià Tpacpriç únópvnpa Trjç bià Xôfou Trapabo0ei«H]ç aùroîç KaraXeitpot btbadKaXiaç, pr) npórepóv Te àveîvat f] KarepTÓcracrOai tòv àvbpa, Kai raûrn aÎTiouç YevéoOai ttîç toû Xeyopévou KaTà MàpKov Eùay-yeXiou TPCttpiÎÇ- (2) Evovra bè tò irpaxOév «pacn tòv ànó-OToXov, àrrOKaXùtpavroç aÙTW toû TTveûpaTOç, f)«T0f)vai tí] twv àvbpwv irpoèupicjt Kupwffai Te rf)v Ypa«pf]v eiç èvreuEiv raîç 'EKKXrjOiaiç. (3) KXr)pqç èv £ktw twv 'Ynorunwcrewv TTaparéOerrai tt)V ürropiav, auvempapTvpeî bè aùrw Kai ó 'leparroXÎTqç èTricTKonoç ôvôpari TTaniaç.

427 (4) Toû bè Mápkou pvrçpoveùeiv tòv TTétpov èv tí] npoTépqt èniffToXrj' qv Kai «TuvraEai «pacriv èrr' aÙTqç 'Pwprçç,

426 (1) Igitur cum Dei doctrina Romanos adventu suo illustrasse!, Simonis quidem vis ac potentia cum ipso simul auctore brevi exstincta atque deleta est. Tantus autem veritatis fulgor emicuit in mentibus eorum qui Petrum audierant, ut parum haberent semel audisse, nec contenti essent caelestis verbi doctrinam viva voce, nullis traditam scriptis, accepisse: sed Marcum, Petri sectatorem, cuius hodieque exstat Evan-'gelium, enixe orarent, ut doctrinae illius quam auditu accepe-rant, scriptum aliquod monumentum apud se relinqueret. Nec prius destiterunt, quam hominem expugnassent, auctoresque scribendi illius quod secundum Marcum dicitur Evangeli! exstitissent. (2) Quod cum Petrus per revelationem Sancti Spiritus cognovisset, delectatus ardenti hominum studio, librum illum auctoritate sua comprobasse dicitur, ut deinceps in Ec-clesiis legeretur. (3) Refertur id ademente in sexto In-stitutionum libro. Cui testis etiam accedit Papias, Hiera-politanps-fipiscopusf*

427 (4) Porro Marci mentionem fieri aiunt a Petro in priore epistula, quam Roma scriptam esse contendunt, idque Petrum

oqpaivetv òè toût' aÚTÓv, Tqv tróXiv TponiKÚrrepov Ba[3u-Xùiva irpoffeiiróvra òià toútujv' «àfftràZeTat ûpâç f) èv Ba-puXtùvt ffuveKXeKTf) Kaì Mápicoç ó uiôç pou» [1 Petr. 5, 13],

CB Eus. 2, 138 sqq. MG 20, 171 sqq.

De praedicatione apostolorum et de ss. Petri et Pauli Romano martyrio secundum Origenem.

[Hist. eccl. 3, 1.)

(1) Tà pèv òiq KaTÒ 'louôaiouç èv toûtoiç i^v' tiûv Òè 428
tepiûv toû ZujTripoç rjptûv ànocrrôXujv Te Kai paOrçTtûv è<p' ârraoav KaTatnrapévTwv Tiqv oÎKOupévnv, Qujpâç pèv, tbç f) napâôoatç rrepiéxet, tt)v TTapOiav eïXqx6v› Avôpéaç òè Tiqv ZKuOíav, 'I tu á v v q ç Tiqv Acriav, npôç ouç Kaì ôta-Tpitpaç èv 'Ecpéffw TeXeuTÛ. (2) FT é t p o ç ò' èv ÎTôvtuj Kai FaXanq Kai BiOuvía KaTntaôOKÎa té Kai Aaia Kexqpu-xévai toîç [èK] ôiacnropâç 'louôaiotç ëotKev' ôç Kai ètti TéXei èv 'Piûprç yevôpevoç, àvedKoXonicrOii kotù KetpaXrjç, oütujç aÙTÔç àEuûoaç iraOeîv. (3) Tí òeì nepi TTaúXou Xéyeiv, curò 'lepouffaXrip péxpt toû IXXupiKOÛ rrerrXripajKÔTOç tò Eù-aYféXiov toû XpiffTOÛ Kai üdTtpov èv ttJ 'Ptùprç èni Né-

ipsum innuere, qui Romam figurate Babylonem appellat his verbis: *Salutat vos Babylonis Ecclesia a Deo perinde ac vos electa, et Marcus filius meus.*

[Versio aucta Riifini]

(1) Igitur ludaei debitis cladibus perurgebantur. Sancti vero 428
apostoli Domini et Salvatoris nostri ceterique discipuli ad praedicandum verbum Dei per singulas quasque orbis terrae provincias diriguntur. Thomas, sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, <Matthaeus Aethiopiam, Bartholomaeus Indiam citeriorem) [1], Andreas Scythiam, loannes Asiam, unde apud Ephesum et commoratus est et defunctus. (2) Petrus Pontum, Galatiam, Bithyniam, Cappadociam <ceterasque confines provincias) ludaeis dumtaxat praedicans circumisse deprehenditur et ad ultimum in urbe Roma commoratus, ubi et crucifixus est deorsum capite demerso, quod ipse ita fieri deprecatus est, <ne exaequari Domino videretur). (3) De Paulo autem quid dicam? Qui ab Hierusalem usque ad Illyricum replevit Evangelium Christi et ad ultimum sub Nerone mar-

1 Quae uncis includuntur, Rutinus addidit.

pwvoç pepapTupiiKÔTOç; Taûra 'Qpiyevei Kara XéEiv èv TpÍTW TÓpw TÛIV eiç Tqv iéveffiv èEqYqTiKwv eípqTai.

CB Eus. 2, 188. MG 20. 213 sqq.

De postrema ludaeorum expugnatione et excidio urbis Hierosolymitanae (135).

[Hist. eccl. 4, 6.]

429 (1) Kat bùia Tfjç 'loubaiwv âTTOOTaaiaç aûOtç eiç péïa Kai it o Xù npoeX0oùor|ç, 'Poûcpoç ênàpxwv Tqç 'loubaiaç, (TrpaTtwTiKqç aùrw ouppayiaç virò PacTiXéwç TrepqpOeiffqç, xaîç àTtovoiatç aùrwv àqteibuuç xpwpevoç èireErjei, puptàbaç àOpôwç âvbpwv ôpoû Kai iraibwv Kai 'fuvaiKwv bia<p0eipwv TToXépou re vôpw t ô ç X^paç aÙTtûv êEavbpanrobiiôpevoç. (2) 'EaTpaTt'rfet bè t o t c 'loubaiwv Bapxwxépaç ovopa, ô biq âcrrépa brjXoî, t ù pèv àXXa cpoviKÔç Kai XqffTpiKÔç t iç àvqp, èrti bè t í) Ttpoffq'fopíq, oía èn' àvbpatróbwv, wç bq èE oûpavoû tpwffTt'ip aÛTOîç KaTtXqXu0wç KaKOupévoiç Te èmXâpipai TepaTeuôpevoç.

430 (3) 'AKgàaavTOç bè t o û iroXépou, èrouç ÒKTWKaibeKÓTOu Trjç frrepoviaç ['AbplavoûJ, KaTà Bq0Oqpa (noXixvq t iç i^v àxupwTctTr], t w v 'lepoffoXùp wv où crtpôbpa iróppw bieOTwcra) Tf)ç Te èEw0ev iroXiopKÎaç xpoviou fevopévqç Xipw Te Kai bitpei t w v vewTepoirotwv eiç èoxaT0V àXéOpou TrepieXaOévTwv Kai t o û Trjç àirovoiaç aÛTOîç aiïiou Tqv dEiav èKTÎffavroç bútqv,

tyrium duxit. Haec ita per ordinem in tertio libro explanationum Genesis Orígenes exponit.

429 (1) Ceterum cum defectio ludaeorum magis ac magis iterum cresceret, Rufus legatus ludaeae, auxiliis sibi ab imperatore submissis, amentiam ac desperationem hominum in occasionem saeviendi vertens, eos acerbissime ultus est, caesa innumerabili hominum multitudine cum coniugibus ac liberis, agroque illorum iure belli in populi Romani ditionem redacto. (2) Erat tunc temporis ludaeorum ducti • Barchochebas quidam, quod nomen stellam significat: vir alioqui cruentus et latrocinandi avidus, sed qui nomine suo auditoribus utpote vilissimis mancipiis fucum faciebat, quasi sidus e caelo delapsum esset, ut ipsis aerumnarum mole oppressis lucem afferret.

430 (3) Anno demum octavo decimo imperii [Adriani], cum totius belli vis circa Betthera, urbem munitissimam nec procul Hierosolymis dissitam, exarsisset, et protracta diutius a Romanis obsidione, rebelles fame ac siti oppressi essent, ipseque adeo seditionis auctor debitas poenas dedisset, ex eo deinceps tempore universa ludaeorum gens in regionem circa

tò ttôv è0voç èE èxeivou Kai tt]ç irepì tò 'lepoooXupa yriç trâpnav èm^aiveiv eïp'feTat vópou bôfpaTi Kai biaïàEeOiv 'Abpiavoû, ibç âv pi]b' èE àïrÔTrrou âecupoîev tò iraTpwov ëbacpoç, ¿t KeXeutfapévou' 'ApiOTUiv ó rieXXaîoç krropeî. (4) OÜTiu br) Trjç ttôXêujç eiç èprçpiav toû loubaicuv ëôvouç navreXq Te «pôopàv tú)v traXai oÍKqTÓpujv èX0oùcrr|ç èE àX-XocpûXou Te yevouç auvoiKio0etcrr|ç, f] peTénetTa ouorâcra 'PwjiaïKf] ttôXiç Tqv ètriovopiav âpeiipaaa, eiç Tqv toû Kpa-toûvtoç AiXiou 'Abpiavoû Tipqv AiXia TtpotWfopeùeTai. Kai bq Tqç aÙTÔOi 'EKKXqaiaç èE è0vûiv <TirfKpoTr)0eiGT]ç, TrpcÙToç peTÙ toùç èK TrepiTopqç èniOKOtrouç Tqv tûiv èKeîae XeiToupfiav ¿YX€lP €Tai Màpxoç.

CB Eus. 2, 306 sqq. MG 20, 309 sqq.

De rescripto Marci Aurelii (161—180) et de martyribus Lugdunensibus.

[Ex Epist. Ecclesiae Lugdunensis: Hist. eccl. 5, 1, 47.]

(1) «'EiTKJTeiXavToç yàp toû Kaiaapoç ,toùç pèv duro- 431
TupTravidOqvai, ei bé Tiveç àpvoîvTO, toûtouç àrroXu0qvai', (2) Tfjç èvéabe Ttavri'fùpeujç (ëanv bè afrrq TtoXuàvOptJUTtoç èK ràvTwv tûiv èOvûiv ouvepxopévujv eiç aÙTiiv) àpxopévqç auveOTavai, ávqfev ètri tò Pqpa OearpiZuiv toùç paKapiouç Kai éptroptreúiuv toîç ôxXoiç bi' ô Kai trâXiv àvqTaZev, Kai offoi pèv èbÔKOUv TToXiTeiav 'Pujpaiujv èoxntévai, toùtuiv

Hierosolymam sitam pedem inferre prohibita est, lege et constitutione imperatoris Adriani: adeo ut ne prospicere quidem e longinquo patrium solum ipsis liceret, ut scribit Aristo Pellaeus. (4) In hunc igitur modum cum civitas ludaeorum gente nudata esset, et veteribus incolis penitus vacuefacta, posthaec alienigenis eo confluentibus, urbs et colonia civium Romanorum effecta, in honorem Aelii Adriani imperatoris Aelia nuncupata est. Et cum Ecclesia eiusdem loci ex gentibus coaluisset, primus post episcopos ex circumcisione sacerdotium illius civitatis suscepit Marcus.

(1) «Quippe rescriptum fuerat a Caesare ,ut confitentes 431
quidem gladio caederentur; hi vero qui negarent, dimitterentur incolumes'. (2) Ineunte igitur sollemni apud nos mercatu (qui maxima hominum frequentia celebratur, utpote ex omnibus populis ac provinciis eo conveniente virorum multitudine), praeses beatissimos martyres ad tribunal adduci iussjt, tamquam in theatraiï pompa eôs populo ostentans, cumque illos

ànÉTepve t‹xç KecpaXâç, toùç bè Xoinoùç ètreptrev eiç Oqpia.»

CB Eus. 2, 420. MG 20, 427.

Quomodo M. Aurelio Caesari Deus nostrorum precibus exauditis pluviam praestiterit et de «Legione fulminea».

[Hist. eccl. 5, 5, 1—6.]

432 (1) Toútou ['Avtwvívou] òf] àòeXcpòv MápKOv Aùpf)-Xiov Kakrapa Xôfoç èxei TeppavoÎç Kaì ZappaTaiç àvTnrapaTaTTÓpevov pàx'.l, òitpei tneZopévqç avToû Trjç orpa-Tiâç, èv áprixavíq fevéaûai' toùç ò' ènì Trjç MeXiTiivfiç oütw KaXoupévqç Xefewvoç crrpaTiwTaç ôià tcîotewç èE èKtivou Kai eiç ôeûpo ouveffTwCTqç èv Tfl trpôç toùç noXe-piouç TtapaTÓEei yôvu ûévraç èrti yiqv xarà tò oîkeîov fjpîv twv eùxwv ëûoç ètri tùç npôç tòv Óeòv tKecriaç TpanéffOai. (2) TTapaòóEou òè toîç rroXepioiç toû toioútou òf] Qeâparoç cpavévToç, âXXo ti Xôyoç ëxet rrapaòoEÓTepov èmKaraXaPeîv aÙTÎKa, Okï]tttôv pèv eiç <pu'fi]v Kai ànwXetav ffuveXavvovTa toùç TroXepiouç, ôpppov òè èrti tîjv twv tò ôetov rrapa-KCKXr]KÓTUJV (TTpaTtâv, nâffav aÙTf]v èK toû ôitpouç péXXouffav ôaov oünw ôiacpOeipecrOai àvaKTwpevov.

433 (3) 'H ô' iffTopia cpépeTai pèv Kai irapà toîç trôppw toû KaO' f]pâç Xôfou ffurfpatpeûatv oîç péXov -fefovev Trjç Kara toùç ôqXoupévouç -fparpriç, òeòf)XwTai òè Kai npôç twv

denuo interrogasse!, quicumque cives Romani reperti sunt, capite truncati, reliqui traditi sunt bestiis.»

432 (1) Huius [scii. Antonini] porro fratrem M. Aurelium Caesarem, cum adversus Germanos et Sarmatas pugnaturus aciem instrueret, et exercitus ipsius siti premeretur, paene ad inopiam consilii redactum esse memorant. Tum vero milites legionis Melitinae, quae fidei merito etiam nunc manet, dum acies adversus hostes ordinatur, flexis in terram genibus, ut nostris orantibus mos est, preces ad Deum fudisse perhibentur. (2) Cuius spectaculi novitate hostibus stupefactis, aliud quiddam longe maiori dignum admiratione accidisse narrant: hinc quidem fulminum iactus, quibus hostium copiae in fugam versae atque exstinctae sint: illinc vero imbrium vim, quibus exercitus eorum qui Deum precati fuerant, iamiam siti periturus, praeter spem recreatus est.

433 (3) Atque ea res tum a scriptoribus a fide nostra penitus alienis, quibus curae fuit res eo tempore gestas memoriae mandare, tum a nostris etiam hominibus refertur. Sed gen-

f)H6Tépu)V. 'AXXà toîç pèv è£œ0ev îcrropiKoîç, are Tqç ttî-cttêujç àvoiKeioiç, TéêeiTai pèv tò napáboEov, où pqv Kai Taîç tôiv f)g€Tépu)V eùxaîç toû0' újpoXo-fñOq yeyovevai' toîç bé ye ijpeTépoiç, <ÏTe àXq0eiaç tpiXoïç, dnXw Kaì <ÌKaKof|0et Tpónuj tò npax0èv napaòéboTai. (4) Toútojv b' âv etq Kai 'AnoXivâpioç, ¿2 èKeivou cpiiaaç Tqv bi eùxnç tò napâboEov neirotqKuîav Xeyewva oixeiav túj yeyovoTi irpôç toû ftaoïXéwç eìXri<pévai npoaqropiav, KepauvofíóXov tí) 'Plupaiujv ¿TrtKXrjOetoav <pcuvf). (5) MâpTuç bè toùtujv yévoiT' âv àEiôxpeujç ó TepTuXXiavôç, Tf)v 'PajpaiKqv tí) <TuykXtjtuj TTpoCT<pajvr)O'aç ûnèp Trjç TtiOTeujç ànoXofiav, f)ç Kai TTpóo0ev èpvqpoveùaapev, Tqv t€ iœropiav peflaiwv aùv ànobeiEei peiCovi Kai èvap'fecrrépq. (6) Tpacpei b' oùv Kai aÙTÔç Xeywv MàpKou toû ouveTiuTÓTOu PaoïXéuuç èmffToXàç eiç èn vûv <pépea0at èv aîç aÙTÔç papwpeî èv Ceppavia ùbaTOç arropía péXXovTa aÙTOÛ tòv OTpaTÒv biaqpOeipeoOai Taîç tôiv XpiffTiavtôv eùyaîç trecrâicrOai, toûtov bé «pqcriv Kai 0àvaTOv arreiXfjaai toîç KaTqTopeîv qpùjv ènixeipoûcnv.

CB Eus. 2, 434 sqq. MG 20, 441 sqq.

Clementis Alexandrini testimonium de ordine Evangeliorum et de praedicatione Romana s. Petri.

[E libro Hypotyposeon : Hist. eccl. 6, 14, 5—8.]

(5) Aù0iç b' èv toîç aùroîç ó KXf|pqç PtpXioiç rrepi Trjç 434
TÔSetJuç tôiv EùacfeXiujv ïtapabocnv tùùv àvéKa0ev irpeapu-

tilium scriptores, utpote a religione nostra dissidentes, hoc quidem miraculum commemorarunt, non tamen id nostrorum precibus factum esse confessi sunt. Nostri vero, utpote veritatis cultores, simpliciter atque ingenue rem ipsam litteris tradiderunt. (4) Ex his est Apollinaris, qui legionem ipsam cuius precibus id miraculum perpetratum est, exinde congruo rei vocabulo fulmineam ab imperatore cognominatam esse scribit. (5) Sed et Tertullianus eiusdem rei idoneus testis est in Apologetico, quem pro fidei nostrae defensione ad senatum urbis Romanae latino sermone conscripsit, cuius etiam supra mentionem fecimus, ubi hanc historiam validiore atque evidentiore argumento confirmat. (6) Scribit enim Marci gravissimi imperatoris litteras adhuc sua aetate exstitisse, quibus testabatur exercitum Romanum in Germania, cum aquae penuria iamiam periturus esset, Christianorum precibus esse servatum. Eundem quoque principem capitis poenam comminatum esse dicit accusatoribus Christianorum.

(5) Sed et in iisdem libris [Hypotyposeon] Clemens tra- 434
ditionem quandam de ordine Evangeliorum, quam a vetu-

Tépujv TéOeiTai, toûtov èxoucrav tòv rpórtov' (6) TTpOYeYpá-cpéai ?Xe-fev twv EùaffeXiujv tò ireptéxovTa tùç YeveaXo-fiaç. (7) Tò òè Kcrrà MápKOV TaÓTr|V èoxHxévat Tiqv oÌKOVopiav' toû TTéTpou òqpoffiqt èv Pwptj KqpùSavTOç tòv Xóyov Kaì TtveópctTi tò EùanéXiov èEeitrôvToç, toùç trapôvTaç, rroXXoùç ôvtoç, TrapaKaXéuai tòv Mápkov, wç âv ùko-Xouôf|ffavTa aÙTw nóppwOev Kai pepvqpévov twv XcxQévtwv, àvaYpcttpai tù eîpqpéva' nouiffavra bé, tò EuaxyeXiov pera-ôoûvai toîç ôeopévoiç aÙTOÙ' ônep èrrTfvóvTa tòv TTétpov TrpoTpeirTiKwç pr|Te KwXûoat prjTe npoTpéipa<J0ai. (8) Tòv pévToi 'Iwàvvqv ëo'xaTOV› ouviòóvTa ôti tò uwpaTiKà èv toîç EùarfeXiotç òeòr|XwTat, TrpOTpairévTa úttó twv yvwpí-pwv, TTveúpaTi OeocpoprjOevra irveupaTtKÒv troinffai Eù-afféXiov. Toffaura ó KXripqç.

CB Eus. 2, 550. MG 20, 551.

De persecutione Maximini Thracis (235-238).

[Hist. eccl. 6, 28.]

435 (1) Tòv xe pr)v 'Pwpaiwv aÙTOKpcrropa 'AXéfavòpov Tptffìv ètri òéKa èrecnv Trp dpxñv ótavúffavTa Maüipîvoç Kaíffap òiaòéxeTai' ôç òr] Kara kótov tòv irpôç AXe£-óvòpou oìkov, èK trXetóvwv iticttwv ffuveffTWTa, òiwypòv èYeipaç, toùç twv 'EKKXrjcnwv âpxovrqç pôvouç wç aiTiouç

stioribus presbyteris acceperat, refert in hunc modum: (6) Dicebat ex Evangeliis prius scripta esse illa, quae seriem generis Dominici continent. (7) Marci autem Evangelium ex huiusmodi occasione scriptum fuisse: Cum Petrus in urbe Roma verbum Dei publice praedicasset et Spiritu Sancto afflatus Evangelium promulgasse!, multi qui aderant, Marcum cohortati sunt, utpote qui Petrum iamdudum sectatus fuisset et dicta eius memoria teneret, ut quae ab apostolo praedicata erant conscriberet. Marcus igitur Evangelium composuit iisque, qui illud ab ipso rogabant, impertiit. Quod cum Petrus comperisset, nec prohibuit omnino rem fieri nec ut fieret incitavit. (8) At loannes omnium postremus, cum videret in aliorum Evangeliis ea, quae ad corpus Christi pertinent, tradita esse, ipse divino Spiritu afflatus spiritale Evangelium familiarium suorum rogatu conscripsit. Hactenus Clemens.

435 (1) Interea caeso Alexandro imperatore, qui tredecim annis regnaverat, in eius locum succedit Maximinus. Qui gravi odio succensus adversus familiam Alexandri, in qua plerique erant fideles, persecutione excitata solos Ecclesiarum

Trjç Kœrà tò EùarfèXtov ôtôatTKaXiaç àvaipeîaûai TtpotrráTTet. (2) Tore Kai ’QptYévqç tòv «TTepi papTupíou» auvTtxrrei, 'Apfìpooiw Kai TTpwtoktiit w trpeopuTépw Tfjç èv Kaiffapeia trapotKÎaç àvaôeiç tò ‹ró-f'fpappa, fin òri apcpw TTepicrrafftç oùx q TuxoùtJa èv tw òiwypw KaTeiXiitpei. ’Ev rj Kaì òianpéipai KaTéxei Xôyoç èv ópoXofia toùç dvôpaç, où îrXeiovoç F| TpteToûç xpóvou tw MaEipivw ôiayevopévou. (3) ZeffqpeiwTai òè toutovì toû òtwfpoù tòv Kaipòv èv Te tw òeuTépw Kaì eÌKOCTTw «Eiç tò Kara ìwàvvqv ’EErfpiTiKwv» Kaì èv ôiatpépotç èntOToXaîç ’QpiYévrjç.

CB Eus. 2, 582 sq. MG 20, 587 sq.

De electione Fabiani (236—250) in Romanum episcopum.

[Hist. eccl. 6, 29.]

(1) Topôiavoû òè peTÙ MaEtptvov Tqv 'Pwpaiwv 436
fffepoviav òtaòeEapévou, Trjç kotù 'Pwpqv ’EKKXqoiaç TTovTiavòv èreoìv £E èrrKTKOTTeùoavTa ÒiaòéxeTai 'Avtépwç Kai toûtov «Pattavo ç, ètri pfjva Tr| XetTOupYÎtjt ôtaKovrjoapevov. (2) ’EE àfpoû tpatnv tòv (pafJtavov pera Tr]v 'AvTépwToç TeXeuTfjv ap’ éTépotç ouveXSôvTa ènixwptâíeiv tí] 'Pwpq, èv0a TtapaòoEóraTa npôç Trjç Oeiaç Kai oùpaviou xapiToç ètri tòv KXrjpov trapeXqXuOévat. (3) Twv ■fàp àôeXcpwv átrávTwv xeipoToviaç ëveKev Trjç toû péXXovTOç

antistites, utpote evangelicae praedicationis auctores, interfici iussit. (2) Quo tempore Orígenes librum *De martyrio* composuit, quem Ambrosio et Protocteto, Caesariensis Ecclesiae presbytero, dedicavit, eo quod uterque in ea persecutione non mediocre discrimen subierat. Unde et maximam gloriam ob confessionem nominis Christi ambo retulisse perhibentur, cum Maximinus non plus quam triennii spatium perdurasset. (3) Huius porro persecutionis tempus indicat Orígenes tum in primo et vicesimo libro *Expositionum in loannis Evangelium* tum in diversis epistulis.

(1) Interim cum Gordianus in Maximini locum 436
successisset, mortuo Pontiano, qui sex annis episcopatum tenuerat, Ecclesiae Romanae administrationem suscepit Anteros. Hic intra unius mensis spatium sacerdotio perfunctus, Fabianum successorem reliquit. (2) Hunc Fabianum post Anterotis mortem una cum aliis familiaribus suis Romam ex agro venisse dicunt, atque illic degentem, opitulante Dei gratia, praeter omnium exspectationem ad pontificatus sortem pervenisse. (3) Nam cum fratres omnes novi episcopi constituendi causa essent congregati, ac plerique iam illustres

biabéEacrôat Trjv éniOKOTtf]v avfKeKpoTrmévwv ttXcícttluv re énapavtûv Kaì èvbóSwv dvbptûv toîç koXXoÎç év vnovoia ímapxóvTiuv, ó Oapiavôç naptbv oùbevôç pèv dvOpÜJTtujv eiç biávoiav fjei, ôpwç b' ouv âôpôcuç èK peTetbpou nepi-CTTepàv KaTaTtTâcrav èmKa0ea0f|vat tí) aÙTOû Ke<paXf| pvripo-veùoufftv, pipnpa èvbeiKvupévnv Tfjç ètri tòv ZajTfjpa toû 'Ayíou TTveûpaToç év eïbei ïrepurrepâç Kaôôbou ' (4) é<p' tb tòv navra Xaóv, ùjffnep û<p' évôç nveûpaTOç ûeiou Kivr)0évra, npo0upiq nàorç Kai pià tpuxr) âEiov èmfîofiffai Kai àpeXXf|Tuuç énì tòv Opôvov ttîç èiriCTKonfiç Xa^évraç aùrôv èniOeîvai.

437 (5) Tôt6 bf| Kai to0 kot''Avtió xetav éniaKÓTtou Zepév vou tôv piov jitTaXXdîavTOç, BaPvXâç Tqv àpxqv biabé/erat, iv t€ 'AXeEavbpeiq p£rà Arijxr|TPl0V 'HpaKÀâ Tqv XfiTOupylav irap£iXn<pÔT0ç, tî]ç tûiv aÙTÔÔi Ka-nqxnacujç rqv btaTptflqv btabéx«Tal Atovùaioç, eiç Kai oûtoç tûiv 'Qptrévouq yevôpevoç <porrr|Twv.

CB Eus. 2, 582 sqq. MG 20, 587 sqq.

De Philippo Arabe (244—249) Christiano.

[Hist. eccl. 6, 34.]

438 (1) 'Ereoiv bè oXotç Topbiavoû Tqv 'Pwpaiwv bi-avùcravToç ^yepoviav, OîXittttoç âpa naibi tbiXiturw Tqv àpxqv btabéxeTai. (2) Toûtov Karéxet Xôyoç XpiffTiavôv ôvra èv f)pépa Tr]ç ùcrràTr)ç toû TTàcrxa Tiavvuxiboç tûiv èni ttîç èKKXr)0iaç eùxwv tiû irXr|0ei peTabx^v èOeXrîoai, où irpó-

aliquot et nobiles viros eligendos esse conicerent, de Fabiano quidem, qui tum praesens aderat, nemo ne tantisper quidem cogitabat; columbam tamen repente e sublimi delapsam capiti illius insedisse narrant, quae Spiritus Sancti qui olim sub columbae specie in Servatorem descenderat, imaginem referre videbatur. (4) Quo spectaculo permotus populus a divino Spiritu incitatus, summa cum alacritate uno consensu simul omnis exclamare coepit dignum esse, statimque comprehensum sacerdotali cathedrae imposuit.

437 (5) Per idem tempus mortuo Zebino Antiochenorum episcopo, subrogatus est Babylas. Alexandriae vero cum post mortem Demetrii *[Cod. Mcd.* addit: qui annos tres et quadraginta sacerdotio perfunctus fuerat], Heraclas ministerium suscepisset Ecclesiae, scholam ad cives in fide instituendos obtinuit Dionysius, qui et ipse unus e discipulis fuerat Origenis.

438 (1) Interea cum Gordianus sex totis annis Romanum imperium administrasset, Philippus una cum Philippo filio in eius locum successit. (2) Hunc, utpote Christianum, fama est in postrema Paschae vigilia precationum in ecclesia participem simul cum reliquo populo fieri voluisse: sed episcopum,

Tepov òè òtto toû TqviKÓÒe npoecrrwTOç énirpanfivai eìo-PaXeîv, i) èiopoXoYqo'acrôat Kaì toîç èv rrapanTiúpaCTiv èEeta-Zopévoiç ptTavotaç Te xwpav icTxouatv éauTÒv KaTaXéEai' âXXwç yàp pf) âv ttotê npôç aÙTOû, pi) oùxì toûto noif]-aavTa, òià rroXXàç tûiv kot' aÙTÒv aiTÎaç napabexOfjvai. (3) Kai rreiQapxntfai yê Trpoûûpwç XéYeTai, tò YvqOïov Kai euXa^èç Tfjç rrepì tòv Oetov cpópov ôiaûéffewç èpïoiç èniòeòeiYpévov.

CB Eus. 2, 588 sqq. MG 20, 595 sq.

De persecutione Decii (249—251) et quae passus sit Orígenes.

[Hist. eccl. 6, 39.]

(1) 'AXXà y«P $ iXiTTTtov èrecriv ètrrà paoiXeúffavra òtaòéxetai Aékioç' ôç òr) toû npôç ‹Þ iXinnov èxûouç ëveKa òiurfpòv Kara tûiv 'EKKXqffiwv èyeipei, èv ùj <t>a£iavoû ètri 'Ptûpqç papTupiuj TeXetmOèvTOç, KopvrjXioç Trjv èm-CTKOnf]V òiaòéxeTat. (2) 'Eni òè HaXaiOTÎvriç 'AXéEavôpoç ó Trjç ‘lepoffoXúpmv 'EKKXqffiaç èirÎCTKonoç aûOiç ôià Xpi-OTÒV èv Tf] Kaiffapeia f]YepoviKOÎç Trapacrràç ôiKaffTqpiotç Kaì ètri òeuTépa ôianpétpaç ópoXoYÍa, òeapmTiqpiou ireipcrrat, Xinapiô YÚpei Kai cepvrj noXtâ KaTecrreppévoç. (3) Toútou òè peró Tqv èv toîç nYepoviKOÎç ôiKaffTqpioiç Xaprrpàv Kaì rrepupavf] paprupíav ènì Tfjç eipKTtiç KoipqûévToç, Maia- 439

qui tum Ecclesiae praeerat, non prius illi aditum permisisse quam confessionem scelerum fecisset, iisque qui humanitus lapsi fuerant, et in paenitentium ordine stabant, sese adiunxisset. Quippe ob multa quae commiserat crimina, numquam ab episcopo fuisset admissus, nisi id prius fecisset. (3) Et imperator quidem libenter obtemperasse dicitur sincerumque ac religiosum affectum timoris Dei operibus ipsis declarasse.

(1) Philippo interim, cum septem annis regnavisset, successit Decius, qui, prae odio adversus Philippum persecutionem intulit Ecclesiae. In qua persecutione cum Fabianus Romae martyrium pertulisset, in eius locum Cornelius subrogatus est episcopus. (2) In Palaestina autem Alexander, Hierosolymorum episcopus, rursus propter Christum ad praesidis tribunal adductus, cum ex secunda hac confessione magnam gloriam retulisset, Caesareae in carcerem coniectus est, vir decora senectute et veneranda canitie conspicuus. (3) Qui cum post praeclaram atque illustrem Christianae fidei confessionem in praesidiali iudicio editam, tandem in custodia 439

fjàvqç biâboxoç Tqç èv ‘lepoffoXùpoiç èinffKOiriiç dvabei-KvuTat. (4) Tw b' 'AXetâvbpw rrapatrXqffiwç èv 'Avrtoxeia toû BapuXâ pera ôpoXo'fiav èv beffpwTqpiw peraXXàEavTOç, cpàfhoç Tffç aÙTÔOi rrpoîffTaTai ’EKKXqffiaç.

440 (5) Tà pèv oûv ’Qprfévei KaTà tôv btwypov ffuppâvTa oïa Kaì òffa, Kai ôiroiaç ëruxev TeXeuTqç, toû irovrfpoû bai-povoç ètpapiXXwç ràvbpi TravffTpariâ trapaTaEapévou rràffq te prfXavÔ Kai ôuvâfiet küt' aÙTOÛ ffTpaTqffiffavTOç irapà iràvTaç Te toùç TrfviKÔbe TroXepr]0évTaç biacpepôvrwç èm-aKrppavTOç airrw' (6) olà Te Kai ocra bià tôv Xpifftoû Xófov ó àvqp ûrréfietvev, beff.uà Kai paffâvouç tôç Kara toû crwfiaTOç tôç re urtò ffibffpw Kai fiuxoîç etpKTriç ti-fiwptaç, Kai wç èrti nXeiaratç qpépaiç toùç irôbaç ûnô Téffffapa toû KoXaffTqpiou EùXou rrapaTaôeiç btaffTqpaTa, irupôç Te àrreiXàç Kaì òffa âXXa -rrpôç twv èxOpwv ènevex-OévTa KapTepwç Fiveykêv, diou Te tù küt' aÙTÔv ëruxev TéXouç, prfbapwç aùrôv àveXeîv rravri ffôévet toû biKaffroû (piXoveiKwç èvffrâvroç (7) ôtroiaç Te perà raûra KaraXeirrei tpwvàç Kai aÙTàç TrXrfpetç toîç âvaXippewç beopévoiç wcpe-Xeiaç, nXeîffTat ôffat TÙvbpôç èrriffroXai TaXifôèç ôfioû Kai ÙKpipèç ireptéxouffiv.

CB Eus. 2, 594 sqq. MG 20, 599 sqq.

animam exhalasset, Mazabanes in eius locum episcopus Hierosolymorum renuntiatus est. (4) Eodemque modo apud Antiochiam episcopo Babyla post confessionem in vinculis mortuo, Fabius Ecclesiae illi praeficitur.

440 (5) Porro quae et quanta Origeni in ea persecutione acciderint: et quis horum omnium exitus fuerit, dum pessimus daemon omnes adversus illum copias instantius movet, cunctisque machinis ac viribus eum impugnat, et in hunc prae reliquis omnibus qui tunc temporis appetiti sunt, praecipue irruit: (6) quae item et quanta propter Christum vir ille pertulerit, vincula scilicet et corporis cruciatus, et in intimo careen's recessu ferrei torquis aerumnas; utque multorum dierum spatio pedes in nervo ad quattuor usque foraminum interstitia distenti fuerint, ad haec ignium minas, et quaecumque alia ab inimicis illata fortiter sustinuit, et cuiusmodi tandem harum rerum exitus fuerit, iudice omni virium nisu ambitiose contendente ne illum interficeret: (7) denique quos sermones posthaec quamque utiles iis qui consolatione indigent reliquerit, plurimae eius epistulae non minus vere quam accurate commemorant.

De martyrio Marini centurionis Caesariensis tempore Gallieni (260—268).

[Hist. eccl. 7, 15.]

(1) Kara toûtouç eipnvrjç âtravTaxoû tûiv 'EKKXqcnwv 441
oùaqç, èv Kaicrapeiq Tqç naXaiOTÎvqç Mapîvoç tcùv èv ffTpaTEÎatç «Enijpacri TtTipqpévwv févei tê Kai ttXoûtw Ttepicpavriç àvqp, bià rr)v Xptcrroû paprupiav Tqv KecpaXqv ¿TTOTépveTai, TOtâffôe ëveKev aniaç. (2) Ttpq tîç èffTt trapà 'Pwpaiotç tô KXqpa, où toùç tuxôvtoç cpaoiv èKaTOVTapxouç •fiveoOai. Tórrou oxoXôîovtoç, èni toûto TrpoKorrqç tôv Mapîvov f] toû paOpoû Tctétç èKÔXei. (3) 'Hbq Te péXXovTa Tfjç Tipqç èxeffôai TrapeXOcùv âXXoç irpô toû pqqaTOç, pq èEeîvai pèv èKeivw Trjç 'Pwpaiwv peréxeiv à£iaç Kafà toùç naXaioùç vôpouç, XpiOTiavâi ye ôvti Kai toîç paoiXeûor prj ûûovti, KaTtTfôpei, aÛTÔ) b' èirifiâXXetv tôv KXqpov (4) ècp' üj kivqOévTa tôv biKacrrqv ('Axatôç oûtoç r)v) rrpwTOv pèv èpécOat iroiaç ó Mapîvoç eïq fvwgqç, wç b' ôpoXoyoûvTa Xpicmavôv ètnpôvwç éwpa, Tptwv wpwv èmboûvai aÙTW eiç èniOKeipiv bià<JTi]pa.

(5) 'Ektôç bqTa yevôpevov aùrôv toû biKaOTqpiou Oeó- 442
tckvoç ó Tijbe ènicTKOTroç àtpéXKei, TtpoffeXOujv bi' ôptXiaç, Kai Tfjç xetpôç XafJwv ètri Tqv èKKXqü'iav irpoccfei, eïtfw Te

(1) Interea pace cunctis ubique Ecclesiis reddita, apud 441
Caesaream Palaestinae Marinus quidam militari dignitate decoratus, ad haec splendore generis atque opibus clarus, ob confessionem Christi capite truncatus est hac de causa. (2) Honor quidam est vitis apud Romanos, quam qui adepti sunt, centuriones dicuntur. Hic locus cum vacaret, Mari.nus ordine gradus sui ad eam promotionem vocabatur. (3) Verum cum honore illo iamiam potiturus esset, quidam ad tribunal accedens Marinum accusare coepit, asserens illi quidem nipote Christiano homini et imperatoribus sacrificare renuenti, Romanam dignitatem capessere legibus non licere; sibi vero gradum illum •competere. (4) Ea re commotus iudex, Achaeus nomine, primum quidem Marinum interrogavit cuiusnam esset sententiae. Cognito deinde quod Christianum se esse constantissime profiteretur, trium horarum spatium ad deliberandum ei concessit.

(5) Proinde cum ex praetorio egressus esset, Theotecnus 442
civitatis episcopus ad illum accedens, et sermocinando longius eum abstrahens, prehensa manu ad ecclesiam perducit. Cum-

irpôç aÙTiô <rrr|ffaç Tip ápáffgaTi, pixpóv ti irapavaOTeiXaç aÙTOÛ tûç x^aMÛÔoç Kai tô -irpotTqpTnpévov aÙTtù Eitpoç èiri-beiiaç apa Te ávTnrapaTÍOrjOtv Trpoffa-fa-fwv aÙTÎù Tqv tiîiv Oeiujv EùaTTeXiwv Ypacpqv, KeXeùoaç twv ôueîv êXéoOat tô Karà Yvtùpqv. (6)'Qç Ò' àpeXXqTÎ Tqv beEiàv npOTeivaç èôé-iaro Tqv Oeiav ypatpqv, <?xou toîvuv, ?xou’› <Pnffiv ttpôç aÙTÒv ó OeÔTeKvoç, «toû 0eoû, Kai tùxoiç wv eïXou, irpôç aÙToû buvapoùpevoç, Kai pábiíe peí' eipqvqç». (7) Eùôûç ÉKetOev ènaveXéóvTa aÙTÒv KqpuS è(5óa KaXiùv Ttpò toû òtKa-arqpiou' Kai fàp F|b»i tò Tqç Kpoôeapiaç toû xpóvou rreirXr)-pujTO ' Kai òr) napacTTàç Tip òiKaffTq Kai peiSova Tqç niOTewç Tqv ïrpoOupiav èmbeiEaç, eùOùç tbç etxev, <rrrax9eiç Tqv òri OavÓTip, TeXeioÙTai.

CB Eus. 2, 668 sqq. MG 20, 675 sqq.

De rescripto Aureliani imp. (270—275) contra Paulum Samosatenum.

[Hist. eccl. 7, 30, 18-19.]

443 (18) Toû bq oûv TTaúXou oûv Kai Tf) Tfiç iridTeujç ôpûoboEiq Triç ¿mOKOnfR ànoirettTUJKÔTOç, Adpvoç, tbç eïpqTai, Tqv XetTOupyiav Tqç kotù 'AvTiôxetav ’EKKXqaiaç btebëtctTO. (19) AXXà yàp pqbapüjç ¿KOTqvat toû TTaûXou toû Tfjç ¿KKXqaiaç oïkou ÛéXovroç, paaiXeùç évTevxÛeiç AûpqXtavôç aiaubTara trepi toû irpaKTÎou bi€(Xqq>€v, toùtoiç veîpat kpootcîttuiv tòv oÏkov, oiç âv oî Karà Tf)v ’hraXiav Kai Tf)V ‘Pwpaiwv nôXtv èrriaKorrot toû bôfgaTOç

que interius ad ipsum altare eum statuisset, reducta tantisper eius chlamyde, gladium illi quo praecinctus erat ostendens, mox sacrorum Evangeliorum codicem ex adverso locat, iubens ut ex duobus utrum mallet eligeret. (6) Marinus, nihil cunctatus, protensa dextra codicem cum apprehendisset, his eum verbis Theotecnus compellavit: «Adhaere igitur, adhaere Deo, eiusque virtute roboratus consequere quod elegisti. Vade in pace.» (7) Statini vero regredientem illum ab ecclesia praeco pro foribus praetorii evocare coepit. Iam enim praestitutum tempus effluxerat. Admotus igitur tribunali, cum maiorem quam antea alacritatem fidei ostendisset, statim inde ita ut erat, ad supplicium abductus martyrio coronatus est.

443 (18) Igitur cum Paulus a recta fide simul et episcopatu excidisset, Domnus, ut dictum est, administrationem Antiochensis Ecclesiae suscepit. (19) Sed cum Paulus e domo ecclesiae nullatenus excedere vellet, interpellatus imperator Aurelianus rectissime hoc negotium diiudicavit, iis domum tradi praecipiens, quibus Italici Christianae religionis antistites et Romanus episcopus scriberent epistulas.

èmcrréXXoïev. Oütw òf|Ta ó rrpobr|XujOeiç àvrjp perd t?|ç ¿ax^lÇ aiaxûvqç virò Tf|ç KoapiK?|ç àpxnç ëSeXaùveTai Trjç ¿KKXqaiaç.

CB Eus. 2. 714. MG 20. 719.

De statu Ecclesiae ante persecutionem Diocletianam.

[Hist. eccl. 8, 1.]

(1) "Ooqç pèv Kai ôiroiaç npô toû Ka0' qpâç Òiwfpoù 444
bô£r|ç ôpoû Kai irappqoiaç ó bià XptOTOÛ tw [Jîw KaTirneXpévoç tûç eiç tòv twv ôXwv 0eòv eùcrepeiaç Xôfoç irapà rrâcriv àv0pwnoiç, "EXXqoi xe Kai Pappàpoiç, r)Eiwiu, peîiov F] KU0' fipâç ènaEiwç òwnr|(Taa0ai. (2) TeKpnpta Ò' âv yévoito twv KpaTOÚVTiwv ai nepi toùç qpeTépouç ôeEtwaeiç, oîç Kai tùç twv è0vwv èvexeipiiov f|YQtoviaç, Trjç Trepì tô 0ûetv àïwviaç kœtù noXXf|v íqv àiréawiov nepi tò òóypa cpiXiav atiToùç ànaXXaTTOVTeç. (3) Ti ôeî nepi twv Karà toùç PaffiXtKOÙç Xéyetv oucouç Kai twv ètri irâffiv àpxôvTwv; Oî toîç oÎKeioiç eiç irpôffwnov èni tw 0eiw Trappiienaiopévoiç Xô'fw xe Kai piw ouvexwpouv, yapeTaîç Kai iraiai Kai oiKÉTaiç, póvov oùxi Kai èïKauxâa0ai èni tí) Trapprjcriçt Trjç Tticrrewç èiriTpérrovTeç' oüç èEôxwç Kai pâXXov twv auv0epanôvTwv ànoôeKTOÙç t]yoûvto. (4) Oîbç éKeîvoç rjv Awpô0eoç, navTwv aÙTOÎç eùvoûOTaTÔç Te Kai iricrrÔTaTOç Kai toûtwv ëveKa ôtacpepôvTwç irapà toùç èv àpxaîç Kai nve-

Hoc modo vir supra memoratus cum summo dedecore per saecularem potestatem ab ecclesia exturbatus est.

(1) Qualem quantamque gloriam simul ac libertatem doctrina 444
verae erga supremum Deum pietatis a Christo primum hominibus annuntiata, apud omnes, Graecos pariter et barbaros, ante persecutionem nostris temporibus excitatam consecuta sit, nos certe pro merito explicare non possumus. (2) Argumento esse possit imperatorum benignitas erga nostros, quibus re gendas etiam provincias committebant, omni sacrificandi metu eos liberantes ob singularem qua in religionem nostram affecti erant benevolentiam. (3) Quid opus est dicere de iis qui in imperatorum palatiis versabantur, quid de imperatoribus ipsis? Qui domesticis suis eorumque uxoribus, liberis ac servis, ea quae religionis suae erant, tam verbis quam factis libere exsequendi coram semetipsis, potestatem dederunt; ipsis ob hanc fidei suae libertatem gloriari ac se ostentare quodammodo permittentes, eosque prae ceteris omnibus ministris praecipuo quodam amore complectebantur. (4) Cuiusmodi fuit Dorothea ille, qui summam erga ipsos benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob causam prae cunctis magistratibus et

poviaiç èvniiÔTCtroç, 6 Te oùv aÛTÔi nepipôqTOç fopTQVioç Kai ôaot Trjç aÛTrjç ôpoirnç toûtoiç tiEîudvt0 òtà tôv toû 0eoû Xôfov Tiprjç' o'iaç Te Kai toùç koQ' éKàffTqv 'Ek-xXqaiav ctpxovTaç napà irâffiv èniTpônotç Kaì fvfepócny àrto-boxûç fiv ôpâv àEioupévouç. (5) TTéùç b' àv tiç biafpâtpeiev tôç pupiàvbpouç èxeivaç èTriOuva'furfàç Kai Tà TrXf|ùq twv KaTà trâffav ttôXiv dSpoicrpcrnDV tôç Te èintTrinouç év toîç TrpoffeuKTnpioiç ffuvbpopâç; '"Qv brj ëvexa pqbapâiç èn toîç iráXai oÌKobopripaoìv àpKOÛpevot, eùpeiaç eiç ttXôtoç àvà nàffaç tôç irôXeiç £k OepeXiujv àviOTujv èKKXqtfiaç. (6) TaÛTa bè toîç xpôvoiç npoìóvTa óffripépat Te eiç aùEqv Kai péyeOoç èiribibôvTa oûbeiç àveîpyev cpQôvoç oùbè tiç baipwv trovqpôç oïôç Te qv PaOKaiveiv oûb' àvôpdrrruiv èrripouXaîç KuiXûeiv, eiç ôcrov f] Oeia Kai oùpâvioç x£lP èaKeirév Te Kai ètppoûpet, oïa b?) ¿féiov ôvTa, tôv éairrriç Xaôv.

445 (7) 'Qç b' ¿K Tfjç ètri irXéov èXeuOepiaç òri x«uvÓTr|Ta Kai vujOpiav tô KaO' f;pâç peTqXXÓTTeTO, âXXwv àXXoïç bta-tpOovoupévwv Kai biaXoïbopoupévwv Kaì pôvov oùxi f|pwv aÙTWv éauToîç npoanoXepoùvTiüV ôttXoiç, ei outlu tûxoi, Kai bôpaffiv toîç bià Xôyujv àpxôvTwv Te âpxouffi Trpoffprpfvùv-Tuuv Kai Xaatv ètri Xaoùç KaTaffTaffialóvTiuv Trjç Te ùnoKpi-

provinciarum rectoribus magnum honorem promeruit. Huic adiungendus est celeberrimus ille Gorgonius, et quicumque alii ob sermonem Dei eandem cum istis gloriam sunt consecuti. Similiter et singulis Ecclesiarum antistitibus summum honorem, cultum ac benevolentiam ab omnibus tam privatis quam provinciarum rectoribus deferri vidisses. (5) Iam vero quis innumerabilem hominum cotidie ad fidem Christi confugientium turbam, quis numerum ecclesiarum in singulis urbibus, quis illustres populorum concursus in aedibus sacris, cumulate possit describere? Quo factum est ut, priscis aedificiis iam non contenti, in singulis urbibus spatiosas ab ipsis fundamentis exstruerent ecclesias. (6) Atque haec progressu temporis increscentia, et cotidie in maius ac melius proficientia, nec livor ullus atterere, nec malignitas daemonis fascinare, nec hominum insidiae prohibere umquam potuerunt, quamdiu omnipotentis Dei dextera populum suum, utpote tali dignum praesidio, texit atque custodivit.

445 (7) Sed cum ex nimia libertate in neglegentiam ac desidiam prolapsi essemus, cum alter alteri invidere atque obtrectare coepisset; cum inter nos quasi bella intestina gereremus verbis tamquam armis quibusdam hastisque nos mutuo vulnerantes; cum antistites adversus antistites, populi in populos collisi,

creujç àtpÓTOu Kaì Tqç eîpwveiaç ètri irXeicrrov ôffov KaKÎaç Trpoïoûffqç, f| pèv òr) Scia KpkTtç, oTa qpiXov aÙTf| necpei-apéviuç, Ttûv áOpoKTpáTwv èri crvfKpoTOupévuuv, fipépa Kai ptTpiwç Tf|v aÛTqç èîriCTKom'iv àveKtvet, ¿k Ttûv èv ffrpa-xeiaiç àôeXcptûv KaTapxopévou toû btujfnoû. (8) 'Qç ô' àveir-aiaeriTujç ?x0VTe? °ÙX ônwç eûpevèç Kai ïXeuu KaTaffTrjcrecrûai tô ôeîov rrpouOuMOÛpeûa, oía òé Ttveç âûeot àcppôvTtffTa Kai àverriOKOTTa tô Ka0' npâç f)YOÛpevoi âXXaç ètr' aXXatç Ttpocr-6TÎ0epev KaKÎaç oî Te ôokoûvtêç qutûv notpéveç tôv Trjç Seoffepeiaç 0e<Tpòv rrapwaâpevoi Taîç Trpôç âXXf|Xouç àvetpXé-yovTO tptXoveiKÎaiç, avrà òr) TaÛTa pôva, tôç ëpiôaç Kai tôç enreiXàç tôv Te EqXov Kai tô npôç àXXqXouç <xe°S T€ Ka> pûioç ènaûEovreç oîà Te wpavviôaç tôç tptXapxiaç èK0ûptoç ôieKÔtKOÛVTeç, TÔTe òr), TÓTe Kara Tqv qpá<7Kou<Tav toû ‘lepegiou <pujvr|v «èYVÓtpujG'ev èv ôp-fq aÛToû Kûptoç Tqv Ouyarépa Euùv Kaì Karéppupev è£ oùpavoû òóEaffpa ’IcrpariX, oùk èpviiaOr) re ûrrorroôiou iroôtûv aÛToû èv fjpépqt ôp-ffjç aÛToû»' àXXà Kaì «KaTenôvTiffev Kûptoç Ttàvra Ta topaia ’IcrpaqX Kai KaOetXev tràvTaç toùç «ppa'fgoùç aÛToû» [Thr 2, 1 sq]. (9) Kará Te rà èv 'FaXpoîç rrpoOecriTiaOévTa «kot-éffTpetpev Tiqv òta0f)Kqv toû ôoûXou aÛToû Kai èpefJriXujffev eiç Yñv> òtà Trjç Ttûv ’EKKXqcntûv KaOaipécretoç «tô œftaffpa

iurgia ac tumultus agitarent, denique cum fraus et simulatio ad summum malitiae culmen adolevisset, tum divina ultio levi bracchio, ut solet, integro adhuc Ecclesiae statu et fidelium turbis libere convenientibus, sensim ac moderate in nos coepit animadvertere; orsa primum persecutione ab iis qui militabant. (8) Cum vero sensu omni destituti, de placando Dei numine ne cogitaremus quidem ; quin potius instar impiorum quorundam res humanas nulla sollicitudine ac providentia gubernari rati, alia cotidie crimina aliis adiceremus: cum pastores nostri, spreta religionis regula, mutuis inter se contentionibus decertarent, nihil aliud quam iurgia, minas, aemulationem, odia ac mutuas inimicitias amplificare studentes, principatum quasi tyrannidem quandam contentissime sibi vindicantes: tunc demum iuxta dictum Ieremiae: *Obscuravit Dominus in ira sua filiam Sion, et deiecit de caelo gloriam Israel: nec recordatus est scabelli pedum suorum in die irae suae. Submersit Dominus omnem decorem Israel, et macerias eius omnes destruxit.* (9) Et sicut in PsaluiiS praedictum est: *Evertit testamentum servi sui; profanavit in terra sanctitatem eius* per Ecclesiarum scilicet subversionem. *Destruxit omnes macerias eius: posuit munitiones eius formidinem.*

aùroû Kaì KaOeîÀev rrctVTaç toùç tppaypoùç aÙToO, e0£TO Tà ôxupwpara aÙTOû beiXiav' buíptracráv tê tù rrXf)0r] toû Xaoû rtàvTeç oi btobeùovTeç óbóv>, Kaì bf] ènì toûtoiç «ôvetboç èyeviiOr) toîç -feÎTOffiv aÛTOÛ. "Ytpwcrev -fàp Tiqv bettàv tiûv èx0pâ>v aÛTOÛ Kai àtrédTpeipev Tqv poqOetav Trjç poptpaiaç aÙTOû Kai oùk dvreXafleTO aÙTOû èv tw iroXépw' àXXà Kai KaTéXuffev ànô Kaûaptcrpoû aÙTÔv Kaì tòv 0póvov aÙTOû eiç tt)v -fñv KaTéppaSev èapiKpuvèv tê tùç qpépaç toû xpôvou aÛTOÛ, Kai èrti trâcnv Karéxeev aÙTOû aiffxùvqv» [Ps88, 40 sqq].

CB Eus. 2, 736 sqq. MG 20, 739 sqq.

De primo et altero edicto Diocletiani (303).

[Hist. eccl. 8, 2, 4—5.]

446 (4) "Etoç toûto f]v ¿vvídKaibéKaTov riqç A tok A.r|tiavo0 (Jacn-Xeiaç, AùaTpoç pqv, XéyotTO b' Sv oùtoç MàpTtoç kotù Pujpaiouç, ¿v d) Tf|ç toû XujTqpíou trafiouç éopTfjç érteXauvoûaqç qtrXwTO irav-Taxôae paatXiKà -fpdupaTa, tùç pèv èKKXqffiaç eiç èbatpoç cpépetv, Tàç bè 'fpacpàç âcpaveîç nupi Yevéoûai irpoaxaTTovia, Kai toùç pèv Ttpqç ènetXriMpévouç ânpouç, toùç b' èv oÎKeTiaiç, ei ènigévoiev Trj toû XpiffTiaviffpoû npoOéffei, èXeuûepiaç crre-peîoûai irpoaYopeûovTa.

447 (5) Kai f] pèv irpurrri KaO' fiptûv ypacpù TotaÙTq tiç qv' uet' où iroXù bè érèpiuv émqjoiTriaávTwv ypappâTwv, upooeTÔTTtTO toùç twv 'EKKXqffiwv npoébpouç rràvTaç toùç Kara uávra tóttov npwTa pèv bedpoîç napabibooûai, eî0' ûffTepov naor) pr)xavÛ 0ûeiv èjEava-fKaZetTOai.

CB Eus. 2, 742. MG 20, 745 sqq.

Diripuerunt eum omnes turbae populi transeuntes per viam : idcirco *Jactus est opprobrium vicinis suis. Exaltavit enim dexteram inimicorum eius: et avertit adiutorium gladii sui, nec auxiliatus est ei in bello. Finem imposuit purificationi ipsius, et solium eius humi , confregit. Minuit dies vitae eius, et operuit eum ignominia.*

446 (4) Nonus decimus agebatur annus imperii Diocletiani, cum mense Dystro, quem Romani Martii : vocant, appetente die festo Dominicae passionis proposita sunt ubique imperialia edicta, quibus ecclesiae quidem ad solum usque dirui, sacri vero codices flammis absumi iubebantur; utque honorati quidem infamia notarentur, plebeii vero libertate spoliarentur, si in Christianae fidei proposito permansissent.

447 (5) Et primum quidem contra nos edictum huiusmodi fuit. Sed non multo post aliae rursus litterae supervenerunt, quibus mandabatur Ut omnes ubicumque Ecclesiarum antistites primum quidem conicerentur in vincula; deinde vero diis sacrificare omnibus modis cogerentur.

De primis martyribus persecutionis Diocletiani (303) et de effectu alterius edicti.

[Hist. eccl. 8, 6, 6—9.]

(6) 'Ev toútw Trjç Kara NtKopf|òetav 'EKKXqdîaç ó 448
TqviKaûra npoedTwç 'AvOtpoç òtà Tqv eiç XpiOTÒv pap-
Tupiav tt)v KetpaXrjv ànoTépveTai' toútw òè nXrjôoç dOpouv
papTÙpwv irpocFTiéeTai oùk oiô' ôrrwç èv toîç Kcrrà Tqv
NtKopf|ôeiav pacnXeiotç nupKaïâç èv aÙTaîç brj Taîç fjpé-
paiç àtpOeiaqç, qv Ka0' únóvoiav ipeuòq Trpôç twv fjpeTépwv
èirixetpqôqvai Aoyou ôtaôoOévToç, travfevei owpqòòv pacTiXiKW
veùpaTi twv Trjôe Oeocre^wv oi pèv iitpei KctTedcpaTTOVTO,
oí òè òtà ïrupôç èTeXeioûvTO. "Otê Xôyoç ?xei ^poOupia 9eíc¡t
rivi Kaì àppqTW avôpaç apa fuvatEìv ènì Tqv irupàv KaO-
aXéaOai' ôqcravTeç òè oí òrjptoi aXXo ti nXqQoç ènì OKâtpaiç
toîç OaXaTTtoiç èvanéppiTtTOv [JuOoîç. (7) Toùç òé ye paoi-
Xikoùç perù OávaTov naîôaç, yr) però Tqç npodqKOÙO'qç
Kqôeiaç napaôoOévTaç, aùôiç èi ùnapxqç àvopùEavTeç èv-
aîroppîipai èaXâTTT) Kai aÙTOÙç wovto ôeîv oí vevopiffpévot
òeonÓTat, wç âv pf) èv pvqpacnv ctTTOKeipévouç npodKuvoîév
Ttveç, Oeoùç òr) aÙTOÙç, wç ye ⟨júovto, XoTiíópevot.

(8) Kaì tò pèv ènì Trjç NiKOgqôeiaç kotù Tqv dp- 449
Xqv ànoTeXeaOévra toû ôiwfpoû ToiaÛTa. Oùk eiç paxpôv

(6) Tunc etiam Anthimus, Ecclesiae Nicomediensis 448
episcopus, ob confessionem Christi in eadem urbe capite truncatus est. Huic adiuncta est ingens martyrum multitudo. Quippe iisdem diebus, nescio quo casu, in palatio excitatum erat incendium. Cuius cum nostros auctores fuisse publicus rumor falsa suspicione iactasset, imperiali iussu quotquot illic erant Dei cultores, acervatim cum suis familiis, alii gladio, flammis alii consumpti periere. Tunc divina quadam alacritate quae verbis explicari non potest, conciti viri simul ac mulieres, in ardentem rogum insiliisse dicuntur. Alios quoque innumerabiles vinctos et scaphis impositos, carnifices in profundum mare proiecere. (7) Sed et corpora regiorum cubiculariorum, quae post mortem convenienti tradita fuerant sepulturae, ipsi eorum legitimi domini erui ex sepulcro et in mare proici oportere censuerunt, ne quis illos sepulcris conditos, pro diis, ut ipsi quidem opinabantur, reputans, in posterum adoraret.

(8) Et haec quidem in ipso persecutionis exordio Nico- 449
mediae gesta sunt. Ceterum paulo post, cum alii in Meli-

b' éTépwv KctTCt Trjv MeXtTqvqv outuj KaXoupévqv xwpav Kai au tráXtv âXXwv àpcpì Tf)v Zupiav èrncpurivai tí] [JatfiXeia Tteneipapévujv, toùç navTaxóffe twv 'EKKXqatwv trpoeaTWTaç eipKTaîç Kai beapoîç èveîpai irpóaTafga étpoÍTa paotXiKÓv. (9) Kaj r¡v q 0éa twv èni toùtoiç yivopévwv trâcrav btiTp]ffiv útrepaípoucra, pupíou ttXi]0ouç èv Ttavrt tóttw Ka0EipTvupévou Kai Tà TTavTaxf) beopwTf|pta, àvbpotpôvoiç «ai TupPwpùxotç náXai irpórepov éTteo'Keuao'péva, tote nXripoúvTwv énttfKÓrrwv Kai TrpeaPuTÉpwv Kai òiaKÓvwv àvaxvwGTWv te Kai ètropKt-CTTwv, wç prjòè xwpav êti toîç ètri KaKOupfiaiç KaTaKpiTOiç aÓTÓOi XeínetrOat.

CB Eus. 2, 750 sqq. MG 20, 753 sqq.

De tertio edicto Diocletiani (303).

[Hist. eccl. 8. 6, 10.]

450 AtiOiç b' éTépwv Td trpwTa fpdp.uaTa éniKaTEiXqqiÔTwv, *iv* oîç toùç KaTaKXeidTouç OùaavTaç pèv èâv pabiZeiv ètt' èXeu-0Epiaç, èvtOTapÉvouç bè pupiatç KaraSaiveiv irpoaTéTaKTO paffâvotç, trwç ûv ndXtv évTaOOu twv koO' éxdtJTqv érrapxiav uap-TÙpwv àpiOpnoctév -rtç tô irXf|0oç Kai pdXiOTa twv kotù Tiqv 'Aq>pt-K>lV Kai tô Mavpiuv ëOvoç Oqpaîba te Kai küt' Aîyutttov; 'ES f|ç Kai eiç érépaç qbq trpoaeXSôvTaç itôXetç te Kai èirapxiaç biénpetpav toîç papTupiotç.

CB Eus. 2, 752. MG 20, 755.

tina [Armeniae] regione, alii in Syria imperium arripere conati essent, promulgatum est imperatoris edictum, ut omnes ubique Ecclesiarum antistites vincti in carcerem truderentur. (9) Earum vero rerum quae postea factae sunt spectaculum omnem prorsus dicendi copiam superabat; quippe cum innumerabilis ubique hominum multitudo custodiae manciparetur et carceres, olim homicidis et sepulcrorum expilatoribus deputati, tum episcopis, presbyteris, diaconis, lectoribus atque exorcistis complerentur, adeo ut iis qui ob crimina condemnati fuerant, nullus iam locus superesset.

450 Rursus vero cum aliud edictum priora illa subsecutum fuisset, quo praecipiebatur, ut carceribus inclusi, siquidem sacrificassent, liberi abire sinerentur; si vero id renuerent, tormentis gravissimis cruciarentur; vix iam iniri numerus potest omnium qui deinceps in singulis provinciis passi sunt martyrium, ac praesertim eorum qui per Africam et Mauretaniam, per Thebaidem et Aegyptum sunt interfecti. Ex Aegypto quidem nonnulli in alias quoque urbes ac provincias transgressi, nobilibus martyriis inclaruerunt.

De saevitia persecutionis Diocletianae in Thebaide.

[Hist. eccl. 8, 9, 1—5.]

(1) TTávra b' ùnepaipet Xóyov Kai Sç ùirépeivav aÎKÎaç 451
Kai àX'fqbôvaç oí Kara ©nPaíba paprupeç, ôcrrpctKOiç óvtì òvóxtuv óXov tò oújpa Kai péxptç âTraXXaYfjç toû piou KaTa-Eaivópevot, yúvaiá Te toîv ttoôoîv èE èvôç airobeapoupeva peTéujpá Te Kai biaépia kôtw KeqpaXrçv parfâvotç Tiffiv eiç ùtpoç âveXKÔpeva yupvoîç Te navTeXwç Kai pqb' èmKeKaXup-pévotç toîç crùjpaaiv 0éav TaÚTqv aiax^fqv Kai iràvTwv ibpoTaTqv Kai àïravOpujiTOTâTnv toîç ôpüùcnv ¿titacrtv trap-effxnnéva- (2) 'AXXoi b' ai ttôXiv bévbpeaiv Kai trpépvotç évaTréÔvijcTKOV beopoùpevoi. Toùç yàp paXtcrra ffTeppoTÛTOuç tûiv KXàbujv pnxavaîç tictiv ètri toùtò auvéXKOvreç eiç éKCt-Tepá Te toútluv tò tûiv papTÙpwv ànoTeivovreç CTKeXq, eiç Tiqv éauTÛv ritpiecav toùç KXâbouç cpépeoôai tpùaiv, dQpouv twv peXwv btaOTtaopov Ka0' div tout' èvexeipouv èmvo-oûvreç. (3) Kai toutô ye navra èvqpyeÎTO oùk èn' ôXiyaç fipépaç F| xpóvov uva ppayúv, àXX' èni paxpòv ÔXuuv ¿tûiv biaOTripa, ÓTè pèv nXeiôvtuv P) béKa, ÔTè bè ùrrèp toùç eï-kooï tòv àpiOpòv âvaipoupévwv, dXXoTe bè oùy Pjttov Kai TpiaKovra, F)bq b' èyyùç itou éErptovra, Kai rráXtv dXXoTe éKarôv èv fjpépq piq âvbpeç apa Kopibr) vqrrioiç Kai yuvaiEiv ¿KTeívovTO, iroïKÎXaiç Kai évaXXaTToùaaiç Ttpwpiaiç KarabiKaiópevoi.

(1) Verum omnem dicendi copiam superant cruciatus ac 451
dolores quos apud Thebaidem martyres pertulerunt, acutis testis vice ungularum adhibitis toto corpore ad mortem usque lacerati. Mulieres vero altero pede religatae sublimes capite deorsum vergente, machinis quibusdam in altum sublatae, nudisque ac prorsus intectis corporibus, foedissimum simul atque inhumanissimum spectaculum cunctis intuentibus prae-buerunt. (2) Alii rursus ad arbores et ramos alligati interiere. Nam cum robustissimos ramos inflexos machinamentis quibus-dam in unum coire fecissent, martyrum cruribus utrimque ad eos religatis, ramos in proprium et naturalem situm reverti sinebant, ut membra eorum adversus quos haec excogitaverant, uno simul impetu discerperentur. (3) Atque haec omnia non paucis diebus nec exiguo temporis spatio, sed prolixo aliquot annorum curriculo continue perpetrata sunt: cum nunc deni, interdum viceni et amplius, nonnumquam ad triginta usque et sexaginta, quandoque et centeni viri simul et mulieres cum parvulis uno die interficerentur, variis ac per vices alternatis suppliciis addicti.

452 (4) 'lUTopiicrapev òè Kaì aùroì ètri tûiv tóttwv yevópevoi trXeiouç àûpôuiç KCtTot piav fipépav toùç pèv ttîç KetpaXqç ànoTopfiv ùiropeivavTaç, toùç òè Tf]v òtà Ttupôç Tipuipiav, tbç àppXùvecrôai qpoveùovTa tòv criòqpov ótovoúvtó te òia-eXâoOat œùtoîiç Te toùç àvaipoûvraç àTtOKâpvovraç àpoi-Paòòv àXXr|Xouç òiaòéxeffùai. (5) "Ore Kai ûaupaffmiTÔTriv ôppqv Oeiav Te tbç àXqûûiç ôùvapiv Kai trpoûupiav tûiv eiç tòv Xpiorôv toû Oeoû neTtiOTeuKOTtuv ouveujpújpev. "Apa foûv tt) Karà tûiv irpoTÉpuiv àitorpàffei ètrenfiòuiv aXXoOev ¿XXoi Tip Tipo toû òiKaCTTOÙ pfipaTi XpiffTiavoùç fftpâç ópo-Xoyoûvreç, àtppovriœnjuç pèv npôç tò òetvà Kai toùç tûiv noXuetôœv paaàvwv Tpônouç òiaKeipevoi, àKaTanXrjKTiiiç òè nappr]CTiaZx>pevoi èni tí) eiç tòv tûiv ôXwv 0eòv eùae[Jeia perd Te Xapâç Kai féXuiToç Kai eùcppoaûvqç Tqv ùffTÔTqv ànôcpacTiv toû ûavaTOu KaTaòexópevoi, (bone tpáXXeiv Kaì üpvouç Kaì eùxaptffTÎaç eiç tòv tûiv oXujv Geòv |i¿XPlS aÙTriç èffx<iTrlS àvanépnetv àvanvorjç.

CB Eus. 2, 756 sqq. MG 20, 759.

De visione Constantini M. et victoria a Maxentio reportata (312).

[Hist. eccl. 9, 9, 1—11.]

453 (1) Oûtlu òpra KwvtTTavTÍvou, ôv paffiXéa èK paot-Xétuç euffePû Te è£ eúdepeOTÓTOu Kai nàvTa auicppoveaTctTou

452 (4) Nos quoque cum in illis partibus degeremus, quam plurimos acervatim uno die: alios quidem capite truncatos, alios vero flammis traditos vidimus, adeo ut gladii ipsi hebetarentur, et caedere amplius non valentes frangerentur ipsique carnifices viribus fatiscentes, sibi invicem succederent. (5) Quo quidem tempore mirabilem in primis animi ardorem, vereque divinam virtutem et alacritatem eorum qui in Christum Dei crediderant, oculis nostris conspeximus. Etenim vixdum adversus primos lata erat sententia, cum alii aliunde ad tribunal judicis prosilierunt, Christianos sese confessi. Et pericula quidem cunctaque multiformium tormentorum genera parvi ducebant: supremi vero omnium Numinis cultum libera voce absque ullo metu profitebantur; et cum gaudio atque hilaritate, ridentes capitalem sententiam excipiebant: adeo ut in laudem conditoris omnium Dei psalmos hymnosque et gratiarum actiones ad extremum usque spiritum concinerent.

453 (1) Cum igitur Constantinus, quem imperatorem ex imperatore, pium ex piissimo ac modestissimo parente pro-

yeyovévat trpoeipfiKapev, <Aik ivvíou Te toû per' aÙTÒv, ffuvéffei Kaì eùffefkia TtTipnpévujv)1, npôç toû trapPaffiXéujç 0éoû Te tiûv oXuiv Kai ffumipoç (bûo OeocptXûiv)2 rotò tûiv <ôuo)3 buffffefteffTctTtuv Tupávvtuv àveyqyeppévou<-vwv>4 troXépou Te vôpuj tTapaTaEapévou(-vmv>5, 0eoû ffuppaxoûv-toç aÙTÛi<-oîç>6 napaòotÓTaTa, Trarrei pèv ètri 'Pwpnç imo KwvtfTavTÎvov MaSévTioç, ó ò' ètr' dvaToXqç ou rroXùv èrriZf]ffaç èKeivw xpôvov, aicrxiCTtu Kai aÙTÔç ùtrò Aikîvviov outrai pavévra Tore KaTaffTpétpet ûavârw.

(2) TTpÔTepoç ye prjv ó Kaì Tipi] Kai TÓtíei ttîç pafftXeiaç 454
npÛJTOç KtuvffTavTÎvoç tûiv ètri 'Pwpr)ç KaTarupavvou-pévujv tpetòuj Xafîtùv, 0eòv tòv oüpáviov tóv re toútou Aóyov, aÙTÒv òr] tòv trávTwv ZwTñpa 'Irjffoûv XptffTÓv, ffúp-paxov bi' eùxûiv ètriKaXeffâpevoç, irpóeiffiv travffTpaTià, 'Pai-paioiç tò Trjç ¿k trpoyóvaiv éXeuÛepiaç npopvtùpevoç. (3) Ma-SevTÎou ôf]Ta pâXXov Taîç koto yoqTeiav pqxavaîç F] rr| tûiv únr)KÓwv èmûapffoûvToç eùvoia rrpoeXOeîv ye prjv oùb' ôffov rruXûiv toû âcrreoç ètrtToXpwvTOç, óirXrrwv Ò' àvrjpiôpiu TrXr|0€t Kai ffTpaTotréôtuv Xôxoïç pupiotç navra rônov Kai Xiùpav Kaì nóXiv, offri tiç êv kùkXoi Tfjç Pœpaituv Kai

gnatum esse iam diximus <et secundi post eum loci Licinius, prudentia simul ac pietate conspicui), ab omnium rege et servatore Deo <duo religiosissimi) adversus (duos) impiissimos tyrannos excitatus fuisset (excitati fuissent); proelio congressi, auxilio divini Numinis Constantinus quidem Maxentium in urbe Roma praeter omnium opinionem superatum occidit. [Maxi mi nus] vero Orientis tyrannus, non diu post Maxentii caedem a Licinio, qui nondum in apertam vesaniam eruperat, devictus turpissimo mortis genere occubuit.

(2) Verum prior Constantinus qui etiam honoris praero- 454
gativa et imperii gradu primum locum obtinebat, Romanorum qui gravissima tyrannide premerentur vicem miseratus, caelestis Dei numine, eiusque Filio ac Verbo omnium Servatore lesu Christo in auxilium suppliciter invocato, cum universo exercitu progressus est, eo consilio ut Romanis libertatem quam a maioribus acceperant, interventu suo restitueret. (3) Porro cum Maxentius, magicarum artium praestigiis magis quam subditorum benevolentia confisus, nequidem extra urbis portas progredi auderet: cuncta vero in circuitu urbis Romae ac totius Italiae loca, oppida, regiones quas servitutis iugo oppressas tenebat, innumerabili armatorum multitu-

• *Quattuor codices* haec addunt resp. corrigunt.

’IraXiaç àtrâo'nç ûrr' aÙTW òeòoùXurro, tppaEapévou, ó Tqç èK 0eoû (Tunpaxiaç àvqppévoç paotXeùç èirtujv Trpurnj Kai ôeurépa Kai TpÎTtj toû Tupâvvou TtapaTaSet eu pàXa Te nàffaç èXtbv, TTpôetffiv ètri nXeîcrrov ôffov Tt)Ç ’iTaXiaç i^br) Te aù-tûç 'P w pr|S âTX'œra r]v.

455 (4) EtO' tbç pr) toû Tupâvvou x«P>v ‘Pwpaiotç rroXepeîv àva-fKÙIoiTO, 0eôç aÙTÔç beffpoîç tictiv djffrrep tòv TÚpavvov noppioTÙTOj truXtbv èSéXKet Kaì tù rtóXai òr] Kara àaepüjv tbç èv púOou XÓYW rrapà toîç rrXeiffToiç cuutfToúpeva, nicrrá Te pr)v ttiOtoîç èv iepaîç 0t0Xoiç èorriXiTeupéva, aùrr) èvap-Tettx nâtJiv ànXwç eirreîv, ttiO'toîç Kai dtniO'TOtç, ôtpéaXpoîç Tà napáóoEa rrapetXqcpôffiv, èrriCTTwcraTO. (5) “Qtfnep toûv èn' aÙTûû MwuG'éujç Kai toû tráXat 0eocre|3oûç ‘Eppatcuv Tevouç «appara «bapaib Kai Trjv ôûvapiv aÙTOÛ èppttpev eiç ôàXatraav, èmXéKTOuç avaparaç TpiorctTaç * KaTenôOricrav èv âaXâcrciq ¿puôpqt, ttôvtoç èKÔXutpev aÙTOÛç» [Ex 15, 4 sq], Karà tù aÙTÒ òr) Kai MaSévTtoç o'i Te àptp' aÙTÔv ôrrXÎTai Kaì òoputpópot «èòuuav eiç fìuùòv tbaei Xiûoç» [Ex 15, 5], órrqvÍKa vtûTa ôoùç Trj èK 0eoû perà KtuvUTavTÍvou ôuvâ-pei, tòv rrpò Tfjç rropeiaç òirjet rroTapôv, ôv aÙTÔç OXacpeOiv

dine et dispositis ad insidiandum exercitibus undique munivisset: divino fretus auxilio imperator primam, secundam ac tertiam tyranni aggressus aciem, cunctas levi negotio fudit atque fugavit. Ita totius Italiae aditu sibi patefacto, ulterius progressus, tandem ad ipsam usque urbem Romam pervenit.

455 (4) Verum ne unius tyranni causa Romanos omnes oppugnare necesse haberet, Deus illum quasi vinculis quibusdam constrictum quam longissime extra urbis portas protraxit: simulque prisca illa adversus impios edita miracula quae sacris voluminibus continentur, et quibus multi quidem perinde ac fabulis fidem derogant, cum tamen apud fideles fide digna videantur: cunctis tam fidelibus quam infidelibus qui hoc miraculum quod dicturi sumus, oculis suis spectaverunt, verissima esse opere ipso comprobavit. (5) Nam quemadmodum Moysis ac religiosae quondam gentis Hebraeorum temporibus, Deus *currus ct exercitum Pharaonis proiecit in mare, lectissimos milites ternos ex curru pugnantes submersit in mari rubro, et fluctibus operuit:* sic plane Maxentius et quicumque circa illum erant milites ac stipatores, *instar lapidis in aliissimum gurgitem ceciderunt:* tunc videlicet cum divina virtute Constantini partibus auxiliante in fugam versus, fluvium sibi obiectum pertransiret: in quo, ponte ex scaphis contabulato,

Zeùfaç Kat eu páXa Yecpuptuffaç pqxavqv óXé0pou Ka0' èauroû cruveffTricraTO. (6) 'Eq>' ii ôv eirreiv «Aókkov ujpuSev Kaì dv-éffKatpev aùróv, Kaì èptreaerrat eiç £ó0pov òv etpfcioaTo. 'Em-CTTpétpei ó ttôvoç aÙTOÛ eiç KetpaXqv aùroù, Kaì ènì Kopucpòv aùroù f| dòtKia aùroù KarapricreTat» [Ps 7, 16 sq]. (7) Tauri] òrjra roù ètri roû norapoû Zeùrparoç ôtaXu0évToç, úcptíávet pèv ri biapacriç, x<upeî t>' d0pôtuç aùravòpa Kara roû 0u0oû rà 0Kdtpr), Kai aùrôç ye Trptûroç ó ôuo'o'epéo'raroç, eira ôe Kai oí àpcp' aùrôv ÚTraamaraí, ij rà 0eîa rrpoavaçpwveî Xôfta, «èòuaav diaei pôXupboç èv uòan crcpoôpâi» [Ex 15, 10]. (8) "Qare eiKÔrtuç ei pò Xôyoiç, è'pYotç Ò' oùv ôpoiwç toîç dptpì ròv péyav èeparrovra M tu u 0'é a toùç irapà 0eoû rrçv vÎKqv dpapévouç aura bq T(* kotò roû tráXat ôuffcrepoûç Tupâvvou wbé ttwç âv ûpveîv Kai Xéyeiv' «'Atcrtupev tw Kupitu, èvbôEtuç yàp bebóEaarat. "Irrrrov Kai dvajlaTqv èppupev eiç OaXacrtrav' goq0ôç Kai crKeTraoTÔç pou Kùptoç, èféverô pot eiç crwrripiav», Kai ' «Tiç ôpotôç croi èv 0eoîç, Kúpte, riç ôpotôç croi ; beboEaapévoç èv àxioiç, Oaupacrrôç èv bôEatç, Trotiôv répara> [Ex 15, 1 sq 11].

(9) Taûra Kaì ôaa toûtoiç dbeXtpd Te Kai èpqpepfj K tu v- 456
crravTÎvoç tw rravtiYepovt Kai Tqç vÎKqç aÎTÎtp 0etù aù-

ipse machinam quandam ad suam ipsius perniciem construxerat. (6) Proinde et hoc dici merito potuit: *Scrobem aperuit atque effodit: et in foveam quam fceit ipse incidet. Convertetur labor eius in proprium caput, et in verticem ipsius iniustitia eius recidet.* (7) In hunc igitur modum soluta pontis compage, transitus quidem subsidere coepit; navigia vero simul cum ipsis hominibus repente pessumiere: primusque omnium scelestissimus ille tyrannus, ac deinde cuncti quos circa se habebat corporis custodes, sicut divina praedixerunt oracula, *instar plumbeae massae in allissimum gurgitem delapsi sunt.* (8) Adeo ut milites qui tunc ope divini numinis victoriam adepti sunt, perinde ac olim Israelitae quos magnus ille Dei famulus Moyses ducebat, merito, si non verbis, saltem rebus ipsis eadem quae illi quondam adversus impium illum Pharaonem cantaturi fuerint in hunc modum: *Cantemus Domino; magnifice enim glorificatus est. Equum et ascensorem proiecit in mare. Adiutor et protector meus Dominus, factus est mihi ad salutem.* Et iterum: *Quis similis tibi inter deos, Domine? quis similis tibi? glorificatus in sanctis, mirabilis in gloria, faciens prodigia.*

(9) Haec et alia horum germana atque similia cum Con- 456
stantinus in laudem Dei universorum principis et victoriae

toîç épfoiç àvupvf|ffaç èiri ‘Pwpr)ç per' èmviKÌuiv eìfff)Xauvev, nótvTwv àOpôujç aùxòv âpa Kopiòf) vrpioiç Kai pjvaiEiv tûiv Te àrrò Trjç auYKXr|TOu pouXrjç Kai tûiv âXXwç ôtaffqpoTâtiüv avv rravri ôripiu 'Puupaituv cpatôpoîç ôppaaiv avxaîç tpuxaîç oía XuxpujTf]V CTtuTfjpa Te Kai eùepYéTqv per' eùcpr)puôv Kai àirXr)ffTOu xapâç inroôexopéviov. (10) 'O ò' ujffnep ëptpuTov ti)v eiç Oeôv eùaépeiav K6KTqpévoç, pqb' oXwç ètri xaîç poaîç vnoaaXeuôpevoç pqô' èrraipôpevoç toîç èrraivoiç, eù ptiXa ttîç ¿K 0eoû ffuvq«T0qpévoç porjOeiaç, aÙTÎKa toû crtuTqpiou Tpórratov iràOouç ûirô xe'Pa iôiaç eÎKÔvoç avaxe0f)vat npoOTÓTTet, Kai br| tò <JiuTT|ptov oqpeîov ètri tí) ôeEiâ KaTéxovra aÙTÔv èv tw pàXtciTa tûiv ètri 'Pwprjç òeòqpoffieupévw Tomo OTriffavraç auxfjv òri xaùxqv rrpoYpa<pf]v èvxaEai pripatTiv aÙToîç tí) 'Pwpaiwv èfKeXeóerai «piovi)' (11) «Toútw tiô aioxripitóòei CTqpeiw, Tip àXr|0eì èXéfXw Trjç àvôpeiaç -ri)v rróXiv vpwvàrrô ivfOÛTOû Tupâvvou ôiacrw0eîffav>)Xeu0épwcra, en pi)v Kai tî)v (JtrfKXriTOv Kai tòv òi)pov 'Pwpaiwv tí) ápxaía émcpaveía Kai XaprrpÓTqTi èXeuOepibffaç àtTOKaTéffTqcra.»

CB Eus 2, 826 sqq. MG 20, 819 sqq.

De visione Constantini M.

[Vita Constantini 1, 27—29.]

457 27. (1) Eu Ò' èvvoqaaç tôç KpeÎTTOVoç i) kotò ffxpaTiwTiKfjv ôéot aÙTip poqOeiaç btà tôç KaKOTéxvouç Kai yoqTiKàç

auctoris factis ipsis cecinisset, Romam triumphans ingressus est: universo pariter senatu et viris aliter perfectissimis et populo Romano, simul cum uxoribus ac liberis laeto vultu ex animo eum, utpote liberatorem, servatorem et bonorum omnium auctorem, cum faustis acclamationibus et inexplebili quodam gaudio excipientibus. (10) Verum ille pietatem in Deum quasi insitam sibi atque innatam gerens, his acclamationibus nullatenus de statu mentis deturbatus, nec inflatus laudibus; cum divinum sibi auxilium adfuisse probe intellegeret, statim iussit ut Dominicae passionis tropaeum supra manum statuae sibi positae erigeretur. Cumque Romani in celeberrimo urbis loco statuam ei dedicassent, quae dextra manu salutare [crucis] signum gestabat, huiusmodi inscriptionem latino sermone in basi iussit apponi: (11) <Hoc salutari signo quod verae virtutis insigne est, vestram urbem tyrannicae dominationis iugo liberatam servavi. Senatui populoque Romano in libertatem asserto pristinum decus nobilitatis splendoremque restitui.»

457 27. (1) Iam vero cum intellegeret praeter militares copias praestantiore aliquo subsidio sibi opus esse, ob maleficas artes

parfaveiaç tôç trapà tw Tupâvvw éffTrouôaapévaç, 0eòv àveZf]Tei flor|0óv, rà pèv è£ ôttXitwv Kai (TrpaTiwTiKOÛ nXq-0ovç òeùrepa Ti0épevoç (Trjç yàp trapà 0eoû (3or)0€iaç àTroûanç tò pqùèv xaÛTa òùvaffÒat f|'feÎTo), tò Ò' ¿k 0eoû auvepfiaç àpaxa eïvat Kai àf|TTqTa Xéfwv. (2) 'Evvoeî òpra órroìov òéoi 0eòv èrrrfpàtpaaéai, ZqTOÛVTi ò' aÙTW ëv-voiá tiç ÚTreiafiX0ev, wç nXeióvwv rrpÓTepov Tqç àpxqç ècpatpauévwv oí pèv TrXeíocn 0eotç tôç orpwv aùrwv àv-apTiicravTeç éXmôaç, XoifJaîç Te Kai 0uffiaiç Kai àvaOripatn toûtouç OepaneùaavTeç, àiraTqÙévTeç tò npwTa ôià pav-Tetwv Kexapicrpévwv xPHtfpwv Te tù aiata áTraTfeXXopévwv aÛTOîç TéXoç oùk aïatov eüpavTO, où ôé tiç 0ewv Ttpôç tò pf| OeqXâToiç ÙTropXq0f)vai KaTaffTpocpaîç ôeËiôç aÛTOîç trap-écrrr], póvov òè tòv éauTOÛ TtaTépa tt)V èvavriav éKeivoiç rpatrévra twv pèv trXàvrjv KaTayvwvat, aÙTÒv òè tòv èné-Keiva twv 6Xwv 0eóv, ôià naoriç TippaavTa ëwqç, awTrjpa Kai çpùXaKa Tfjç PaotXeiaç œfa0oû Te rravTÔç XPOpHYÒv eù-paa0at.

(3) TaûTa trap' éauTw ôiaKpivaç eu Te XoYiaàpevoç, wç 458
oi pèv TtXr|0ei 0ewv étriOapOriaavTeç Kai trXeíoatv TtepiTteTtTw-Kactiv ôXé0poiç, wç pqôè yévoç pq tpuqv pf) i>ïav aÛTOîç,

magicasque praestigias quas tyrannus studiose consectabatur: Deum sibi adiutorium quaesivit, armorum quidem apparatum et militum copias secundo loco ducens (Dei enim auxilio deficiente nihil haec valere putabat), auxilium autem divini numinis invictum et inexpugnabile esse sibi persuadens. (2) Igitur cogitare apud se coepit, quemnam sibi Deum adscisceret. Quod dum sollicite inquirit, haec illi subiit cogitatio: ex plurimis qui ante se imperium tenuerant, eos quidem qui in deorum multitudine spem suam collocassent, et qui victimis illos ac donariis coluissent, primum vaticiniis ad assentationem compositis, et oraculis fausta omnia pollicentibus delusos, tandem infausto mortis genere interiisse; nec deorum quemquam praesto illis adfuisse, qui eos invecto divinitus exitio liberaret: solum ipsius patrem, qui contrariam prioribus illis viam iniisset, et qui eorum quidem errorem condemnasset, unum vero supremum omnium Deum toto vitae spatio coluisset, eundem servatorem ac imperii custodem, et omnium bonorum auctorem habuisse.

(3) Haec ille cum apud se expendisset recteque animad- 458
vertisset, illos quidem qui in deorum multitudine fiduciam posuissent, in multitudinem quoque exitiorum esse delapsos,

pqb' ¿¡voga pqbè pvrmqv èv àvOpwTtoiç ànoXeitpOfivai, ó bè trarpiîioç aÙTiî) 0eôç Tf)ç aùroû buvâuewç èvapYf) Kai rràjjtroXXa beiYpaia eïq bebwKÙç tú) aÙTOû irarpi, àXXà Kai toùç F|br) KaTCtOTpaTeùcravTaç Ttporepov toû Tupâwou bta-OKeipâpevoç aùv rrXf)0et pèv 0ewv Tqv rrapÔTaEiv Ttetroiq-pévouç afoxpôv òè TéXoç ùnopeivavTaç (ó pèv yàp aÙTwv aùv aiaxùvij Trjç cruppoXfiç drrpaKToç àvexwpet, ó bè Kai pécroiç oùtoîç toîç OTpaTeùpacn KaTa<j<pafeiç irapepyov èfévero 0avÓTOu)' (4) Tout' oùv navra owayaTiùv rr) bta-voia, tò pèv Ttepi toùç urjQèv ôvraç Ôeoùç paraiàîeiv Kai pera tocoûtov ëXeixov àironXavâoôai pwpiaç ëpyov ùire-Xâpgavev, tòv bè narpwov Tipâv pôvov weTO beîv 0eóv.

459 28. (1) 'AveKaXeÎTO bijra èv eùxaîç toûtov, àvTtfloXwv Kai rroTvtwpevoç (privai aÙTiîi éaurôv ôotiç eïr] Kai Tqv éauroû beEiàv x£îpa T0'Ç npoKeipévoiç ènopéEai. (2) Eù-Xopévw bè TaÛTa Kai Xtrrapwç ÍKereúovri tw paCTiXeî 0eo-aqpia tiç ènupatverai napaboÉOTÓTq, iqv Taxa pèv <âv> âXXou XéyovToç où jiàbiov r^v ànobéEaaôai, aùroû bè roû viKriTOÛ PaaiXéwç toîç Tqv ypacpqv birifoupévoiç npîv paxpoîç ütJTepov xpôvoiç, óre qEiw0qpev Trjç aùroû Yvwffewç Te Kai

adeo ut nec generis illorum ac sobolis nec stirpis ac nominis, nec memoriae ullum inter homines vestigium remanserit: contra vero Deum patris sui, multa eaque illustria potentiae suae documenta ipsi praebuisse: cumque praeterea considerasse!, eos qui iam antea copias adversus tyrannum duxerant, cum deorum multitudine ad pugnam profectos, turpem exitum ha-buisse (alter enim re infecta cum omnibus copiis ignominiose recesserat, alter in medio exercitu iugulatus, tamquam fortuita mortis praeda exstiterat): (4) Haec, inquam, omnia cogitatione sua complexus, deos quidem qui nusquam essent colendo nugari, et post tot ac tanta documenta caeco adhuc errore ferri, summae dementiae esse existimavit: solum vero Deum genitoris sui sibi esse colendum censuit.

459 28. (1) Huius ergo opem implorare coepit orans atque obsecrans, ut se ipsi noscendum praeberet, ac praesentibus negotiis adiutricem manum porrigeret. (2) Haec precanti ac suppliciter postulanti imperatori, admirabile quoddam signum a Deo missum apparuit. Quod si quidem ab alio quopiam diceretur, haud facile auditores fidem essent habituri. Verum cum ipse victor Augustus nobis qui hanc historiam scribimus, longo post tempore, cum videlicet in eius notitiam et familiari-tatem pervenimus, id retulerit et sermonem sacramenti reli-

ôpiXiaç, èSa'fftiXavToç ôpKOiç re mcTTujcTapf.vou tòv Xó-fov, tîç Sv áptpipáXoi tir] oûx'i mareOffai túj òirppinaTi ; páXicrú' ore Kaì ó però TaÛTa xpôvoç cxXr]0f) tui Xóyip trapéffx6 TIÌV papTupiav. (3) 'Aucpì petïqpppivàç f]Xiou aipaç, qòq Tf)ç qpépaç dnroKXivoûariç, aÙTOîç ôcpQaX.uoîç iôeîv ë<pn èv aÙTÛi oùpavù) ùnepKeipevov toû qXiou crraupoû Tpótraiov èK qpurrôç CTuviffTâpevov, "fpa<pr|v te aÛTÔ) auvfjcpOai Xéyouffav' Tou Tip vÍKa. ©appoç ò' ètri túj QeápaTi KpaTfjffai aÙTÓv Te Kaì tò ffTpaTiaiTiKÒv artav, ò òr) ffTeXXopévtp noi nopetav *avv-enterà* re Kaì Getupòv èfiveTO toû ûaûpaToç.

29. (1) Kaì òq òianopeìv rrpôç éairròv èXeye, tí ttote 460
ein tò cpàcrpa. 'Evùupoupévtp ò' aÛTiîi Kaì ètri ttoXù Xoyi-Zopévtp vùE èrrqei KaTaXapoûffa. (2) '"Evûa òr] ûnvoûvTt aÚTip tòv Xpioròv toû Oeoû ctùv Tip cpavévri kot' oûpavôv errjpeíip óq>0f¡vaí Te Kai napaKeXeûcraffûai, pípqpa Troiqcrâ-pevov toû kot' oûpavôv ôcpÛévTOç orpieíou toutlu npôç tùç twv noXepiujv crupPoXàç óXeEÚpaTi xPÂ<iOa>.

CB Eus. 1 (ed. *I. A. Heiket),* 20 sq. MG 20, 941 sqq.

Quomodo Constantinus M. Nicaenam synodum fieri iusserit.

[Vita Constantini 3, 6.]

(1) EîO' ibonep èmaTpaTeùwv aÛTtp tpaXavya 0eoû *ovv-* 461
oòov otKoupeviKiìv auveKpÓTei, aneùòeiv àiravraxóùev toùç

gione firmaverit, quis posthac fidem huic narrationi adhibere dubitabit? praesertim cum id quod subsecutum est tempus, sermonis huius veritatem testimonio suo confirmaverit. (3) Horis diei meridianis, sole in occasum vergente, crucis tropaeum in caelo ex luce conflatum, soli superpositum, ipsis oculis se vidisse affirmavit, cum huiusmodi inscriptione: Hoc vince. Eo viso et se ipsum et milites omnes, qui ipsum nescio quo iter facientem sequebantur, et qui spectatores miraculi fuerant, vehementer obstupefactos.

29. (1) Interim ipse, ut aiebat, addubitare animo coepit, 460
quidnam hoc spectrum sibi vellet. Cogitanti ipsi et diu multumque apud se reputanti, nox tandem supervenit. (2) Tum vero Christus Dei dormienti apparuit cum signo illo quod in caelo ostensum fuerat, praecepitque, ut militari signo ad similitudinem eius quod in caelo vidisset fabricato, eo tamquam salutari praesidio in proeliis uteretur.

(1) Mox velut divinam quandam phalangem adversus eum 461
instruens, generalem synodum convocavit; honorificis litteris

èitKTKÔTrouç fpappacn TipqTiKOÎç trpoKaXoùpevoç. (2) Oùk rjv Ò' âtrXoûv tò énÍTa'fpa, (Tuvripfet òè Kaì aÙTij irpáEei tò patnXéwç veû.ua, oïç pèv èEoutJtav òqpoffiou trapéxov òpópou, oîç òè viDTOtpôpuJV ùnqpeffiaç àcpGôvouç. "Qpurvo òè Kai ttôXiç èptipénoucra tí) ctuvóòw, vîki;ç èirdjvupoç, KaTà tò BiGuvwv èôvoç f) NiKaia. (3) 'Qç oùv ècpoiTa navTaxoû tò Trapà-ffeXpa, oïà tivoç ânô vùaanç oí nàvreç ëOeov oùv irpoOupia Tf) irácnj. EïXkev yàp aÙTOÙç àyaOwv èXiriç, fj Te Tfjç eipqviiç perouoia, toû Te Eévou OaûpaTOç Tfjç toû toooùtou paOiXéujç ôipetuç f] 0éa. (4) 'Eneiòf] oùv OuvfjX-Oov oi TtàvTeç, ëpyov f|ôq Oeoû tò TrpaTTÓpevov èOetupeÎTO. Oí yàp pq pôvov ipuxaîç, àXXà Kai aàipacn Kai xwpaiç Kai tôttoiç Kai ëûveoi iroppurrâTw ôieOTiiÙTeç àXXqXujv ôpoû ouv-rpfovTO, Kai pía toùç iravraç ûtreôéxeTO nôXiç, i'jv 0' ôpâv pépOTOv iepéuiv OTétpavov èE ibpaiwv àvôéujv KaTanenoi-KiXpévov.

CB Eus. 1, 79 sq. MG 20, 1059 sq.

Quod Constantinus M. episcopum externarum rerum (exterorum) se esse dixerit.

[Vita Constantini 4, 24.]

462 (1) "EvOev cîkôtujç aÙTÔç èv éOTtâaei troTè ôeEioûpevoç émOKÔTrouç Xôfov àcpqKev, tbç apa eïr) Kai aÙTÔç èniOKonoç,

episcopos undique invitans, ut quantocius adessent. (2) Nec vero simplex ac nuda erat iussio: sed praeterea multum ad hoc opus contulit imperatoris benignitas, qui aliis quidem cursus publici copiam praebuit, aliis vero iumentorum usum abunde subministravit. Quin etiam sedes huic synodo convenientissima assignata est, urbs quae a victoria nomen habet Nicaea, in Bithynia sita. (3) Perlato igitur in omnes provincias imperatoris praecepto, statim cuncti velut ex transenna emissi, summa cum alacritate advolarunt. Alliciebat scilicet eos spes bonorum, ac praesentis pacis opportunitas; novi denique miraculi, tanti nimirum imperatoris, spectaculum. (4) Posteaquam in unum convenere, Dei opus esse id quod gerebatur apparuit. Nam qui non modo animis, verum etiam corporibus et regionibus ac locis et provinciis longissime inter se dissiti erant, tunc in unum congregati cernebantur: et velut maximam quandam sacerdotum coronam ex pulcherrimis floribus contextam, una cunctos civitas capiebat.

462 (1) Quocirca non absurde, cum episcopos aliquando convivio exciperet, se quoque episcopum esse dixit, his fere verbis

tóòè to') oùtoîç eÌTrdjv (bripiotCTiv èçp' fiperépaiç ÙKoaîç «'AXX' ûpeîç pèv tüùv ei'tfuj Tqç 'EKKXqbîaç, èï<ù òè TtÛV ¿KTÔÇ uno 0eoû KaÔeCTapévoç èïritfKonoç âv eïqv.» (2) 'AkôXou0ci òè tûi Xófitj ôtavooùpevoç toùç àpxopévouç ânavTaç èneOKOTTti, TTpoÙTp€Tré Te ôtfqïrep âv f] ôùva.utç tòv eùffepfj peTaôiiÙKeiv piov.

CB Eus. 1, 126. MG 20, 1171 sq.

De baptismo et morte Constantini M.[1]

[Vita Constantini 4. 61—64.]

61. (1) ri-fvcTcti Ò' aÙTtû TrptÙTr] tiç àvcupaXia toû crió- 463
paTOç, gît' oùv kôkuuoîç erri TaÙTrjv cruppaivei, Kanerra Trjç aÙTOÛ nôXeujç èrti Xoinpà Oepptôv ùòótwv Trpóeiotv, ëvOev T€ Trjç aÙTOÛ pqTpôç ètri Trjv èrrtóvopov àcptKveÎTai ttôXiv. KàvraûOa tüj tûjv papTÛpwv eÙKTqptw ¿vôtaTpitpaç oïkuj ÎKETiipiouç eùxàç Te Kai Xiraveiaç aveneprte tûi 0eiù. (2) 'Enetòri òè eîç è'vvoiav »>6t Trjç toû piou TeXeuTflç, KaOâpoewç toûtov eîvat icaipòv tôiv rrumoTe aùrw TretrXqppeXripévujv òtevoeÌTO, *òffa ota* GvqTiî» ôtapapreîv ¿rrfjXOe toùt' curoppúipacróai Tfjç tpuxnç Xó'fwv ânoppÔTwv ôuvâpet ffujTripiuj Te XouTptî) merreùaaç. (3) Toûtô toi ôtavoqûetç, YOVUKXtvriç en' èôâçpouç ÎKéTrçç dyiyveTO toû 0eoû, èv aÙTiù

usus nobis praesentibus: «Vos quidem», inquit, «in iis quae intra Ecclesiam sunt, episcopi estis. Ego vero in iis quae extra geruntur [exterorum hominum?] episcopus a Deo sum constitutus.» (2) Itaque consilia capiens dictis congruentia, omnes imperio suo subiectos episcopali sollicitudine gubernabat, et quibuscumque modis poterat, ut veram pietatem consectarentur incitabat.

61. (1) Principio quidem inaequalis corporis temperies, 463
posthac morbus eum invasit. Itaque ad aquas calidas civitatis suae progressus, inde ad urbem matris suae nomine appellatam Helenopolim delatus est: ibique in templo martyrum commoratus, supplicationes et preces obtulit Deo. (2) Cumque extremum vitae diem sibi iam imminere sentiret, tempus tandem adesse existimavit, quo totius vitae delicta expiaret, firmissime credens, quaecumque humanitus peccavisset, arcanorum verborum efficacia et salutari lavacro penitus esse delenda. (3) Haec cum apud se reputasset, genu flexo humi

[1] De baptismo Constantini M. optime disseruit Æ y. *D'ólger* in Riim. Qitartalschrift, Supplem. 19 (Freiburg 1913): Konstantin d. Gr. und seine Zeit 377—447.

tw papwpiw èEopoXoYOÛ|uevoç ?v0a òr) Kai rrpwTOV tûiv òtà xeiP°®eff*ctls eùxwv fjtioÛTO. Mera|3àç b' èvOev ènì npoáaTeiov Tfjç NiKopqbéwv àcpiKveÎTat nôXewç, kòv-Totû0a (TuYKaXéffaç toùç ètnCTKÔtrouç wbé rrr, aÙTOÎç bi-eXéEaro '

464 62. (1) «Oùtoç fjv aùrôç ó náXai pot bupwvTi Kai eùxo-pévw tt)ç èv 0ew Tuxtîv trwTqpiaç Kaipôç èXmîôpevoç' wpa Kai qpâç ànoXaûaai Tfjç âOavaTOtroioû O'cppœfîboç, wpa toû tfwTHpiou (Hppa'fia'paTOç peTaffx«îv, (2) <Strep> ètri (Seí0pwv 'lopbàvou troTapoû èvevôouv troTé, ètp' iLv Kai ó Ewttip eiç qpéTepov tûttov toû XouTpoû peTacrxeîv pvripo-veueTai" 0eôç b' <ïpa tô ouptpépov eibwç èvreûûev F|br) toû-twv f)pâç àttoî. (3) Mt) br) oûv àptpipoXia tiç Yl'fvéa0w. Ei fàp xai tràXtv fjpâç èvrau0oî fhoûv ó Kai Iwqç Kai 0avá-Tou Kûpioç è0éXoi, Kai oütwç èpè ffuvaYeXc&oOai Xottrôv tw toû 0eoû Xaw Kai Taîç eûxaîç ôpoû toîç trâcnv èKKXrp CTiàZavTa KOtvwveîv âtraE wpiorat, <Kai) ©eapoùç F|br| piou 0ew rrpéTTOVTaç èpauTW biaTeráEopai.»

465 (4) 'O pèv bf) Taûr' ëXeyev, oi bè Ta vôptpa TeXoûvTeç Oeffpoùç ànetrXfipouv Oeiouç Kai twv âtroppf)Twv perebibo-

procumbens, veniam a Deo supplex poposcit, peccata sua confíteos in ipso martyrio: quo in loco manuum impositionem cum sollemni precatione primum meruit accipere. Hinc ad suburbana Nicomediae digressus, convocatis episcopis, sic ad eos verba fecit:

464 62. (1) «Hoc erat tempus quod iamdudum sperabam, cum incredibili cupiditate arderem votisque omnibus desiderarem salutem in Deo consequi. lam tempus est, ut signum illud quod immortalitatem confert, nos quoque percipiamus; tempus est, ut salutaris signaculi participes fiamus. (2) Equidem olim statueram id agere in flumine Iordane, in quo Servator ipse ad exemplum nostrum lavacrum suscepisse memoratur. Sed Deus, qui optime novit ea quae nobis utilia sunt, hoc in loco nobis idipsum exhibere dignatur. (3) Proinde omnis removeatur dubitatio. Nam si quidem Deus vitae mortisque arbiter hic me diutius vitam agere voluerit, idque semel decretum est, ut in posterum una cum populo Dei permiscear, et in Ecclesiam adscitus cum reliquis omnibus orationum particeps fiam; eas vivendi leges mihi praescripturum me esse spondeo, quae sint Deo dignae.»

465 (4) Haec cum dixisset, illi sollemni ritu divinas caerimonias peregerunt, iniunctisque ei quaecumque necessaria erant, sacro-

crav, ocra XPH npo<ròia<TT€iXàpevoi. Kaì òr) pôvoç twv èS aiwvoç aùroKparópwv KwvtFTavTÎvoç Xpurroû puaTqpiotç àvaYevvwpevoç èreXeioÛTO, Oeiaç Te atppaïîôoç àttoùpevoç rjTaXXeTO tw rrveópart âveKaivoÛTÔ re Kai cpwTÔç èvenip-irXaTO Oeiou, x™i)u)v pèv tP) tpuxÂ bt' ùrreppoXfjv îTÎtrrewç, tò ô' èvapyèç KaTancTrXriYwç Tfjç èv0éou ôuvâpewç. (5) 'Qç Ò' èrrXripoÛTO tò ôéovTa, Xaprrpoîç Kai paoiXtKOÎç àpcpiâcrpacFi tpwTÔç èKXàpnouoï Tpórrov TrepiefJóXXeTO èrti XeuKOTcrnj Te CTTpujpvfl òiavenaóeTO, oùk £0' âXoupïiôoç ènupaûaat 0eXf|<raç.

63. (1) Kàrrerra Tr|v cpwvijv àvmpwcraç euxapurrripiov 466 àvérreprre tw 0ew npoaeoxfiv, pe0' f|V ènfjTe Xétwv· «Nûv àXrjOeî Xóyw paKÓpiov otó' épauróv, vûv Tfjç àOavâïou Êwrjç ne<páv0ai àEtov, vûv toû Oeiou peTeiXqçpévai cpwTÔç.» 'AXXà Kai TÔXavaç àneKÔXei, â0Xiouç eïvai Xéywv, toùç Twvôe twv àya0wv crrepoupévouç. (2) 'Enei òè twv <rrpaTonéòwv oí TaEiápxai Kai KaGqyepôveç eïffw rrapeX0ôvTeç ànwôùpovTO, acpâç aÙTOÙç èpripouç ëcre<J0ai àiroKXaiópevot, énqúxovTÓ Te iwrjç aÙTw xpôvouç, Kai toùtoiç àrroKpivâpevoç, vûv ëqpr) Tfjç àXq0oûç Zwfjç f|Eiw<j0ai póvov t' aÙTÔv eiôévai wv peTeiXnçpev ayaOwv' òiò Kaì arreùòetv jLiqò' áva[3áXXecr0ai Tf]v rrpôç tòv aÙTOÛ 0eòv rropetav. (3) Erra èiri toùtoiç tò

rum mysteriorum participem eum fecere. Solus igitur ex omnibus qui umquam fuerunt imperatoribus Constantinus in Christi mysteriis renatus et consummatus est; et divino donatus signaculo, exsultavit spiritu, renovatusque est ac divina luce repletus. Et animo quidem maximam capiebat voluptatem ob fidei excellentiam; evidentissimam autem divinae potentiae magnitudinem attonitus mirabatur. (5) Postquam omnia rite impleta sunt, candidis ac regiis vestibus lucis instar radiantibus est amictus, et candidissimo in lecto recubuit, nec purpuram contingere amplius voluit.

63. (1) Post haec sublata altius voce, precabundus gratias 466 egit Deo, et finita precatione haec subiecit: <Nunc me revera beatum esse, nunc immortali vita dignum, nunc divinae compotem lucis factum esse cognosco.» Miseros quoque et infelices esse aiebat, qui tantis bonis privarentur. (2) Cumque tribuni ac duces militarium copiarum introgressi, vicem suam dolerent quod orbos ipsos relinqueret, et longiorem ipsi vitam comprecarentur, his etiam respondens, nunc demum veram se vitam adeptum esse dixit, seque unum optime nosse, quantorum bonorum particeps factus fuisset. Proinde properare se et profectionem ad Deum suum nulla tergiversatione differre.

rrpocrqKOVTa bi€T<ÍTT6TO, Kai 'Pwpaiouç pèv toùç Tqv flacnXíba ttóXiv oÎKOÛvraç ¿Tipa bóaeoiv èTqaiaiç, toîç b' aûroû traicriv wcjnep Tivà traTpiKqv ünapEiv tòv Tqç pauiXeiaç irapebibou KXrjpov, tràvô' òffa tpiXa r)v aÙTÔi btaTutruxTâpevoç.

467 64. (1) "ExaffTa bè toûtujv èni Tf|ç pèYÎtfTqç ffuveTeXeÎTO éopTfjç, Tqç brj navaépvou Kai O'efiaa'piaç TïevTqKOCTTqç, éflbopácn pèv éîTTà TèTipqpévqç, povctbi b' ¿tridqjpa-fiîopévqç, Kaô' i)v Tqv eiç oùpavoùç àvàXqqnv toû koivoû Eunqpoç Tqv Te toû 'Ayiou IIveùpaToç eîç àvûptûtrouç KÔSobov yeTevqcrOai Xófoi trepiexovai Oeîot. (2) 'Ev b?) TaÚTq toûtujv àEiujûeiç paoiXeûç, ètri Tqç ûffTÔTqç àrratfwv fjpépaç, iqv bq éoprqv éopTtuv oùk âv tiç btapâpTOt KaXwv, àptpi peuqpfipivàç f]Xiou aipaç npôç tòv aÙToû ©eôv àveXapPâveTO, OvqTOÎç pèv tô aurrevèç trapaboùç ?xÊ,v- aÙTÔç b' ôffov t)v aÛTOÛ Tqç tpuxqç voepôv tc Kai cpiXôÔeov tw aÙToû Oeiû ouvanTÔpevoç. Toûto TéXoç Tqç KujvaTavTÍvou Zujqç.

CB Eus. 1, 142 sqq. MG 20, 1211 sqq.

De quarto edicto Diocletiani (304).

[De martyribus Palaestinae 3, 1]

468 AeuTèpou b' étouç btaXaflôvToç Kai bq aqjobpÔTSpov èmTaûèvToç toû KaO' qpwv iroXèpou, -ri^ç ètrapxiaç fiyoupèvou TqviKdbe Oùp-PaVoû, TpappaTUJV toûto trpüÙTOv [ÎaaiXiKtûv ireqjovrqKÔTwv, *èv* oîç

(3) Singula deinde pro arbitrio suo disposuit: ac Romanis quidem regiam urbem incolentibus annua quaedam munera legavit, suis autem liberis imperium velut paternam hereditatem reliquit, cuncta prout ipsi videbatur, constituens.

467 64. (1) Porro haec omnia gerebantur in maxima illa sollemnitate venerandae et sacratissimae Pentecostes, quae septenario hebdomadum numero decorata, unitate obsignatur. In qua et communis Servatoris ascensum in caelos et Sancti Spiritus in terras descensum contigisse Sacrae Litterae testantur. (2) In ea igitur sollemnitate imperator haec quae diximus consecutus, ultima tandem die, quam si quis omnium festivitatem maximam vocet, haudquaquam meo iudicio aberraverit, circa meridiem migravit ad Dominum, mortalibus quidem partem sui mortalem relinquens, eam vero animae partem quae intellegentia et amore Dei praedita erat, Deo suo coniungens. Hic Constantino exitus vitae fuit.

468 Secundo dehinc anno, cum persecutionis adversus nos furor vehementius incaluisset, Urbano tunc provinciam regente, primum imperatoris missae sunt litterae, quibus generali praecepto iubebatur Ut omnes

KaSoXiKù) npoardYgaTi nàvTaç iravòqpeì toùç Karà ttóXiv ôùetv re Kai atrévôetv toîç eiôwXotç ¿KeXeùero.

CB Eus. 2, 910. MG 20, 1469.

De edicto Maximini imp. (808).

[Ib. 9. 2.)

'AOpôwç b' oùv avOiç MaEtpivou biaçpoiTçl xaO' f)pi<£>v iravTaxoù 469
■fpappaTa <oî> tê kot' éirapxiav hfepôveç Kai irpoa¿Ti ó tújv OTpaTO-irébujv âpxav èmTiTa-fpévoç Trpoypdpuaat Kai ¿maToXaîç Kai brjpo-aiotç biaTolfuaai toùç év àndaatç irôXeat Xo-fiOTàç âpa OTpaTrrfoiç Kai TaflouXapioiç ¿Tréarrepxov tô [JaOiXiKÔv eiç irépaç áyeiv TrpóOTaypa, KeXeOov

wç âv g€Tà (Tnouôfiç nàaqç twv pèv eiòwAeiwv àvotKO-470
ôopoîev tò nenTWKÓTa, Travòlger òè Ttavraç, âvôpaç âpa YuvaiEiv Kai oÎKéTaiç aÛTOÎç ÛTtopaliotç iratcri, Oùetv Kai onévôeiv aÙTwv Te ¿Kpi^wç tûiv èvaywv ¿moyeiiecrOat Ou-CTiwv èmpeXèç ttoioîvto, Kai tù pèv kot' àfopàv wvia Taîç curò twv Ouotwv cmovôaîç KaTapoXùvoiTO, npóaOev òè twv XouTpwv èqpeôpot KaTaTCtorrotvTO, wç âv toùç èv toùtok" àrroKaOaipopévouç Taîç nappiâpoiç poXùvoiev Ouffiatç

CB Eus 2, 928. MG 20, 1491 sq.

Contra cultum imaginum.

[Ex epistula ad Constantiam Augustam (ob. 327).]

(1) 'Enei òè Kai nepi tivoç eÎKÔvoç wç ôf| toû Xpt<rroû 471
•féYpatpaç, eÌKÓva ftouXopévr] aoi TaÙTqv ûtp' /jpwv irep-

ubique locorum ac gentium, publice idolis sacrificia ac libationes offerrent.

Repente siquidem edicta Maximini contra Christianos quoquo-469
versus per singulas sunt missa provincias. Simul praesides, ipseque praefectus praetorii propositis edictis et epistulis ac publicis iussionibus, instabant curatoribus civitatum et magistratibus ac tabulariis, ut imperatoris praeceptum exsecutioni mandarent, quo iussum erat,

ut idolorum quidem delubra quae vetustate collapsa erant, 470
omni cura et studio instaurarent; cunctos vero tam viros quam mulieres una cum servulis et infantibus, sacrificare et libare cogerent, et immolatis hostiarum carnibus vesci; utque cuncta in foro venalia sacrificiorum libationibus inquinarentur; et ante publicas balneas quasi in insidiis collocarentur custodes, qui lavantes illic homines exsecrandis sacrificiis macularent.

(1) Quoniam autem et de quadam imagine, quasi Christi, 471
scripsisti ad me, imaginem quidem volens hanc tibi a nobis

qpOrjvai ' tíva Xé'feiç, Kai iroíav TaúrrjV, tqv cpijç toû XpicTTOÛ eÌKÓva; Oùk oìòa nóOev aÙTt'i ôpunOeÎCTa toû ZwTripoç f]pûv btajpaipai eÌKÓva rcpoffTaTTeiç. (2) TToiav toû Xpiœroû eî-KÓva èni&yreîç; TTtfrepov Tqv ôXrjOÛ *cù àpeTÓXXaKTOv, Kaì ¡potrei toùç aÙTOû x<xpaKTHPais «pépoucrav [cf. Hebr 1, 4] f] TaÚTriv qv bi' fjpâç dveiXqcpev, ttîç toû boûXou popcpqç [cf. Phil 2, 6] irepiOépevoç tò tfxñpa; (3) 'O yàp toû 0eoû Aôfoç Kai Qeôç, popqjqv boûXou Xafiùiv «èv ôpouupaTi crap-kôç àpapTÎaç Tqv âpapTtav KaTÉKpivev», fj cpqoïv ó Oeîoç 'AnôffToXoç [cf. Rom 8, 3] ' otfrwç qpâç ttîç iraXatâç TriKpiaç Kai baipoviKqç bouXeiaç, tiû Tipitu aïpari XuTpuKTapevoç [cf. 1 Petr 1, 18 sq], àTtqXeuûépujcrev. (4) Aûo <oûv> 1 popcpwv aÙTÛ) TtapiCTTapéviuv, rrepi ptv Tfjç toû 0eoû popcpqç oùbè aÙTÔç rpfoûpai ae ZqTéîv, airai irap' aÙTOû naibeuopévqv, ôti offre tòv TTaTépa tiç (frvw, ei pò ó Yîôç' oùb' aÙTÔv Yíóv fvoiq noTé tiç ènaEicuç, ei pq pôvoç ó Yevvqtfaç aÙTÔv TlaTqp [cf. Mt 11, 27]. (5) AXXà -fàp nàvTwç Tqç toû boûXou popcpqç èmZqTEÎç <Tqv eÌKÓva)2 Kai ou bi' qpâç irepiepXqOq crapKÍou....

472 (9) 'AXXà peTapepôpqpuuTai Kai <frn]0avctTKTTai Kai â<p0ap-TÓV èOTIV. OÙKOÛV Kai f) TOÛ boÙXoU |10p<pf) èv TOIOÛTOIÇ ptvopévq, è£ ôXiuv 6Xq peTapépXrjTai èrti <ptûç aÙToû àppq-

mitti, quamnam, quaeso, qualemve dicis eam, quam perhibes Christi imaginem? Non satis enim video undenam tibi repente subierit iubere Salvatoris nostri imaginem adumbrari? (2) At qualem Christi quaeris imaginem? Anne veram illam et incommutabilem, quae in substantia ipsius fert characteres; aut hanc quam propter nos assumpsit, servilem, quoad schema, formam induens? (3) Verbum enim Dei et Deus servi formam assumens, *in similitudine carnis peccati peccatum damnavit,* ut divus ait Apostolus. Sic utique nos a veteri amarulentia et daemoniaco servitio, dum pretioso sanguine redemit, liberavit. (4) Duplici igitur forma cum ipse constet, de illa quidem Dei forma haud putem te esse sollicitam, semel quippe ab illo edoctam, neminem cognovisse Patrem, praeter Filium, neque ipsum Filium condigne quempiam cognovisse, nisi unum qui illum genuit Patrem. (5) At enim requiris, nec fallor omnino, servi formae imaginem simul et corpusculi quo propter nos indutus est....

472 (9) Sed transfiguratum est corpus et immortale factum est et incorruptum. Quae cum ita sit servi forma, omnis omnino mutata est in lumen eius ineffabile et inenarrandum, lumen

Addit *Boivinus.* Addunt *Acta Cone. Nicaeni II.*

tòv àv€KÒiìTfr]Tov, aÙTtî) tw 0€<îi Aóyw irpénov tpwç, ôtrep
ôcp0aXjLtôç oùk eîôev, Kai oùç oùk f]KOu<J€v Kai èni Kapòiav
àvSpwTTOU oùk àvépq [cf. 1 Cor 2, 9], (10) TTwç oùv tiç tûiv
àôuvctTwv êtpÎKOiTo; TTwç òè Tfjç oùtw 0aupa<TTfjç Kai
ôXhtttou popq>qç, eï XPH gop<pf|V èn KaXeîv Tqv èvOeov
Kai voepàv oùaiav, eÌKÓva tiç Cwypatpriaeiev; (11) Et jar)
toîç àniffTOiç èOvefftv ôpotwç tò pqòaprì pqôapwç èoiKÓTa
èauTw tiç ávaCwYpacpñCTeiev, wcmep -fpatpeùç pqòèv èoiKÓTa
Tpácpwv. (12) Totoiòe yap KÔKeîvoi àveiôwXonoioûvTeç rj
TTOT€ 0eóv, wç rpfoûvTai, ij Tiva, wç âv tpaîev, f|owwv q
ti twv TotoÙTwv ttAótténv Kai careiKaZeiv èOéXotev, oùôèv
ôpotov, oùôè èfïùç, oloi Te ôvteç -fpàcpeiv, àXXÔKOTa ctkio-
Tpatpoûatv, àvòpeÌKeXa crxÔMaTa ôtaxaparrovreç. (13) 'Hpîv òè
ÔTi pi) ÒÌKatov tò TOiaÛTa, iravTwç trou Kai aÙTi) CTuppâXXeiç.
(14) 'AXX' ei pt) Trjç eiç 0eòv peTapXr)0eiffr)ç poptpfjç, 473
àXXà toû rrpò Tqç peTapoXfjç crapKiou aÙToû ôrj toû
0vî)toû Tfjv eÌKÓva cp>)ç trap' Fjpwv aÎTeîv· dpa 'fàp toûto
tre póvov òtéXaOev tò àvcq-vwffpa, èv ili ó 0eôç vopo-
OeTeì pf) TToteìv ópoiwpa, pqTe twv ocra èv tw oùpavw,
pr|Te twv òffa èv Trj ff) kótw [cf. Ex 20, 4]; (15) "H ècmv
ine èv èKKXrjcriqt tò ToioÛTOV f] aÙTr) F) Kaì Trap' ctXXou

ipsi Deo Verbo conveniens, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. (10) Quonam igitur pacto quis impossibilia faciet? Quomodo formae adeo admirandae et incomprehensibilis, si fas est formam appellari divinam illam et intelligibilem naturam, imagine quisquam delineabit? (11) Nisi forte quis velut infideles gentes, talia sibi pinxerit quae nullo modo sunt (archetypo) [1] similia, ut pictor a similitudine semper aberrans. (12) Istiusmodi enim idolorum opifices sive quum conderent Deum, ut opinabantur, sive quem heroa dixerint, aut alia id genus fingere vellent aut exprimere, nihil unquam Deo simile, aut ad eius instar delineare valuerunt, nec nisi extranea umbraticaque effingentes, hominum ''mulacra adumbravere. (13) Talia vero minime nos decere et tu prorsus, puto, conicies.

(14) Sin autem imaginem formae nondum in Deum mutatae, 473
qualis erat scilicet ante immutationem hanc corpusculi eius mortalis, dicis te a nobis inquirere: numquid igitur te una latet illa lectio, qua Deus lege sanxit, ne fieret similitudo ulla qualiumcumque in caelo sursum et deorsum in terra? (15) Num quidquam simile tu in ecclesia vel aliunde audivisti?

1 **Addit Pitra.**

toûto f|KOuaaç; Oùx'i bè KaO' oXrjç oiKOupévqç ¿Etúpurrai Kai TTÔppiü tû›v èKKXqcuûv necpufábeoTai tù TOiaÛTa, pôvotç Te fjpîv pf) èEeîvat tô toioûtov troieîv napà nâffi pepôqTat;
474 (16) Oùk otba yàp ôttwç yúvaióv ti peTÙ xeçP< noTe búo Tivàç cpépouffa KaTaye'fpappévouç, wç üv tpiXocrôcpouç, ànéppupe Xôyov, tbç âv eîev TTaùXou Kai Zumîpoç' oùk ëxw Xéyeiv, oùte ónóOev Xapoûaa, oûtc ô0ev toûto paOoûaa. (17) "Iva pqbè aÙTrj pqbè frrepoi (jKavbaXííotvTO, àcpeXôpevoç TaÙTqv, nap' èpauròv KaTeîxov, oùx nyoùpevoç KaXâiç ëxeiv eiç èTépouç ôXujç èKtpépetv TaÛTa, 'iva pirj boKÛipev biKqv eiòiuXoXaTpoùvTUJV tòv Oeòv f|pwv èv eÌKÓvi neptcpépeiv. (18) flaùXou Te àKOÙw nàvraç fjpâç naibeùovTOç, pivert toîç aapKiKoîç npoaavéxeiv. «Ei yàp ëfvtupev», cpqaiv, «kotù (TápKa XpiffTÔv, àXXà vûv oÙKéTi yivuniKOpev» [2 Cor 5, 16],
475 (19) Eipwva tôv páyov Xôyoç ëxet napà toîç àOéotç aipeaiujTaiç npoCTKUveiaÔai, èv àipûxw ùXij KaTayeypappevov. 'E0eiupf)CTapev bè Kai aÙToi tôv Trjç paviaç ènibvupov ûnô Ttûv Mavixaiwv eÌKÓvi boputpopoùpevov. (20) 'Hpîv bè àneiprjTai tù TOiaÛTa. Oeôv yoûv Kùpiov tôv ZtuTfipa f)pi£iv ôpoXoyoûvTeç, tbç Oeôv ibeîv eÙTpemZôpeOa, nâffrç anoubf) KaOâpavreç aÙToi tôç èauTÜiv Kapbiaç ùjç âv ïbotpev aÙTÔv KeKaôappévoi. «MaKÔpioi fàp oi KaOapol Trj Kapbiqt, ôti

Immo vero nonne per totum orbem terrarum arceri ab ecclesiis talia et procul exsulare iussa, nobisque prae ceteris vetari ne quid huiusmodi faciamus, ab omnibus clamatur?
474 (16) Haud enim novi quomodo muliercula quaedam, manibus tenens duos quosdam depictos, quasi philosophos, verba seminaret ac si prae oculis essent Paulus et Salvator. Ego quidem dicere haud valeo, nec unde id sibi acceperit, nec ubi didicerit. (17) Sed ne ista ceterive offenderentur, imaginem sustuli, eamque penes me retinui: nec censeo satius esse ad alios talia per vulgus immitti, ne videamur more gentilium Deum nostrum in imagine imponere. (18) Paulum enim audio a quo docemur omnes haud amplius carnalibus adhaerere. *Et si cognovimus,* inquit, *Christum secundum carnem, sed nunc iam non novimus.*
475 (19) Sermo quidam est Simonis magi ab impiis haereticis adoratam fuisse imaginem inanimata materia depictam. Ipsi nos vidimus Manetem, cuius nomen ab insania ductum, imagine a Manichaeis fuisse honoratum. (20) At nobis talia vetita sunt. Deum ergo et Dominum Salvatorem nostrum confitentes, ad illum tamquam Deum intuendum alacres accingimur, omnique cum studio corda ipsi nostra mundamus, ut eum videamus emundati. *Beati enim mundo corde, quoniam Deum*

aÙToi tòv 0eòv óipovrai» [Mt 5, 8]. (21) El òè èie nept-ouoiaç irpò Trjç peXXoûffqç upóatuTrov eiç npocrujirov ôvpewç re Kai 0éaç toû Ewtîîpoç fjpwv ràç eiKÔvaç aÙToi irqpi ttoXXoû TÍ0e<T0e, Tiva pâXXov àfa0ôv ítuYpátpov aÛToû toû 0eoû Aôfou ëxo|lxev

Ed. *I. B. Pitra,* Spicilegium Solesmense 1 (Paris. 1852), 383 sqq; cf. Corp. ser. hist. Byr. Pars 19, Nicephorus Gregoras vol. 2 (Bonnae 1830), annotationes p. 1301 sq (ed. *Boivinus)',* Acta Cone. Nicaeni II, actio 6: Hard. 4, 405 sqq; Msi 13, 313 sq.

SERAPION EP. THMUENSIS 1 circa 339-362.

Anaphora seu Oratio oblationis eucharisticae.

[Sacramentarium 13.]

Anaphora Serapionis antiquissimus est Canon missae, quem habemus. Editus est anno 1898 ex codice monasterii montis Athos a *G. Wobbermin,* in «Texte und Unlersuchungen», herausg. von Gebhardt u. Harnack 17, 3b. Denuo textum edidit *F. X. Funk,* Didascalia et Constitutiones Apostolorum 2 (Paderbornae 1905), 172 sqq.

1. (1) 'A£iov Kaì bÍKaióv èœrtv Gè tòv aYévrjTOv TTaTÉpa 476
toû povoyevoûç 'Iqooû XpiOTOû alveîv, ûpveîv, òoioXoyeìv. (2) Aivoûpev aé, àfévr)Te 0eé, àveSixviaOTe, àvéKtppaoTe, <XKaTavór)Te ttóctij TevqTr) ÙTroaràffet. (3) Aîvoûpev oè tôv YrfvwCTKÔpevov ûttô toû Yioû toû povoyevoûç, tòv ©i aù-toû XaXqèévra Kai éppr)veu0évra Kai yvajcrôévTa tt) Tevr)Trj cpùffei. (4) Alvoûpev oè tòv «YiYvtóffKOVTa tôv Yiôv Kai ánoKaXÚTrTOVTa» [cf Le 10, 22] toîç (Vfioiç tôç Trepi aùroû ôôEaç' tòv YrfvwffKÔpevov ûttô toû YeYevviipévou ffou Aôyou

videbunt. (21) Si autem abundantiore cura, ante futuram illam de facie ad faciem visionem ac intuitionem, Salvatoris nostri imagines tanti facitis, pictorem quem excellentiorem habebimus, quam ipsum Dei Verbum?

1. (1) Dignum et iustum est, te increatum Patrem unigeniti 476
lesu Christi laudare, hymnis celebrare, glorificare. (2) Laudamus te, Deus increate, investigabilis, inenarrabilis, incomprehensibilis omni naturae creatae. (3) Laudamus te, qui cognosceris a Filio unigenito, qui per eum annuntiatus et expositus et manifestatus es naturae creatae. (4) Laudamus te, qui *cognoscis Filium et revelas* sanctis glorias eius; qui cognosceris a genito

1 *Thmuis* in Aegypto inferiore.

Kaì ópwpevov Kai bieppqveuópevov toîç œfiotç. (5) Aivoûpev ai., TTárep àópaTe, xopHT^ àfiavaGiaç.

477 2. (1) Eù et q «irq-fq Tqç Ewqç» [cf. Ir 2, 13],„ fi nq-fq toû çpwTÔç, q Tornì Ttàaqç «xâprroç Kai» iràaqç «àXq0eiaç» [cf. Io 1, 14], <piXáv0pwne Kaì cpiXónTwxe, ó ttâcriv KaTaX-XaGGÔpevoç Kai «iràvTaç irpôç èauTÒv» òtà Tqç èmbqpiaç toû ¿rfanqTOÛ (Tou Yioû «è'XKwv» [cf. Io 12, 32]. (2) Aeô-|i60a, Ttoiq&ov qpâç Ewvtoç àv0punrouç' bôç f)gîv TTveûpa tpwTÔç, «ïva fvwpev Gè tòv àXqOivòv Kai bv ànèGTeiXaç 'IqGoûv XpiffTÓv» [cf. Io 17, 3], (3) Aôç f]pîv TTveûpa "Ayiov, 'iva buvqéwpev èEenreîv Kaì biqfqGaG0at tò âppqTÙ gou puGTqpia. (4) AaXqGÔTW èv qpîv & Kûptoç 'IqGoûç Kai "Aftov TTveûpa Kai ùpvqGÓTW Gè bi' qpwv.

478 3. (1) Eù yàp ó «ímepávw naGqç dpxÛÇ Kai èEouGiaç Kai bu<và>pewç Kai KüpiÔTqTOç Kai Travrôç ôvôpaTOÇ ôvopa-Zopévou où pôvov èv tw atwvt toùtw, àXXà Kai èv tw péX-Xovti» [Eph 1, 21]. (2) «Eoi TrapaGTT|KOuGi x^iai X'^idbeç Kai pùpiai guptâbeç» [Dn 17, 10 secundum lxx] œrféXwv, àpxar-yéXwv, «0póvwv, KupiOTqTwv, àpxwv, èEouGiwv» [Col 1,16], (3) Eoi irapaGTiÌKOUGiv tò búo TtpiwTaTa «Gepacpeip» éEa-Trrépufa, «buGìv pév nrépuEiv KaXúnTOVTa tò npÓGwnov, buGi bè toùç Ttôbaç, buoi bè neTÓpeva» [fs 6, 2], Kai àfià-ZovTa. (4) MeO' wv béEai Kai tòv éipérepov àftaGpòv

tuo Verbo et videris et explicaris sanctis. (5) Laudamus te, Pater invisibilis, largitor immortalitatis.

477 2. (1) Tu es *fons vitae,* fons luminis, fons omnis *gratiae et* omnis *veritatis,* amans hominum et amans pauperum, qui omnibus reconciliaris et *omnes ad te trahis* per visitationem dilecti Filii tui. (2) Oramus: fac nos homines vivos, da nobis Spiritum luminis, ut *cognoscamus te verum et quem misisti lesum Christum.* (3) Da nobis Spiritum Sanctum, ut possimus enarrare et exponere ineffabilia tua mysteria. (4) Loquatur in nobis Dominus lesus et Sanctus Spiritus et hymnis per nos te celebret.

478 3. (1) Tu enim es, qui est *supra omnem principatum etpotestatem et virtutem et dominationem et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro.* (2) *Tibi assistunt mille milia et dena milia denum milium* angelorum, archangelorum, *thronorum, dominationum, principatuum, potestatum.* (3) Tibi assistunt duo honoratissimi *seraphim* senis alis praediti, *binis alis velantes faciem, binis pedes, binis volantes* et sanctificantes. (4) Cum quibus suscipe etiam nostram sanctificationem dicen-

XcfóvTwv' «'Afioç, œfioç, ayioç Kùpioç ZafJawÛ, nXqpqç» ó oùpavôç Kaì «q yq Tqç bôi-qç crou> [is 6, 3]. (5) TTXqpqç ècTTÌv ó oùpavôç, «nXqpqç ècniv Kai f] fq Trjç peyaXonpenoûç (Tou ôôEqç, Kùpie tiîiv ôuvâpewv» [cf. 2 Petr 1, 17]. (6) TTXqpwCTov Kai Tqv Ouaíav TaÙTqv Tqç (Tqç ôuvâpewç Kai Tqç (Tqç peTaXqtpeiDç coi yàp irpocrqvéYKapev raÙTqv Tqv «CûKTav Qucriav» [cf. Rom 12, 1], rqv trpo(T(popàv Tqv àvaipaKTOv.

4. (1) loi npoCTqvéyKapev tòv dpTov Toûrov, tò ópoíwpa 479
toû crwpaTOç toû Movoyêvoûç. (2) 'O àpTOÇ oûtoç toû àfiou ffiùpaTÔç ètTTiv ópoíwpa, «6ti ó Kûpioç 'Iqcroûç Xptcttôç, èv f) vuktî irapeòiòoTO, èXafkv dpTOV Kaì ?KXa(Tev Kaì èòiòou toîç paQqTaîç éauToû Xéywv' AáfiíTe Kaì (pavere, toûtô ètTTiv tò (Twpá pou tò ùnèp ûpwv KXwpeVOV» [1 Cor 11, 23 sq] eiç acpeaiv àpapniùv. (3) Aid toûto koî qpeîç «tò ópoíwpa toû OaváTou» [Rom 6, 5] rroioûvTeç tòv dpTov npocrqvéfKapev, Kai TrapaKaXoûpev' ôià Tqç ûuffiaç TaÙTqç KaTaXXâTqSi nâffiv fjptv Kai iXâoûqTi, «Oeè Tqç àXqûeiaç» [cf. Ps 30, 6], (4) Kai líjanep ó dpToç oûtoç èffKopntcrpévoÇ ^v ètrâvw twv ôpéwv Kai auvaxûeiç èyéveTO eiç èv, outw Kai Tqv áfíav (Tou 'EKKXqffiav (TÙvaSov ék Travrôç ëûvouç Kai ndcrqç xwpaç Kai nacrqç trôXewç Kai Kwpqç Kai oïkou Kai noiqffov piav Zwaav koûoXiki'iv 'EKKXqaiav. (5) TTpotfqvéfKapev òè Kaì tò noTqptov tò ópoíwpa toû aïpaTOç,

tium: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth; plenum est* caelum et *terra gloria tua.* (5) Plenum est caelum, *plena* est et *terra gloria tua magnifica, Domine virtutum.* (6) Imple etiam hoc sacrificium virtute tua et communicatione tua. Tibi enim obtulimus hoc *sacrificium vivum,* oblationem incruentam.

4. (1) Tibi obtulimus hunc panem, similitudinem corporis 479
Unigeniti. (2) Hic panis sancti corporis est similitudo, quoniam *Dominus lesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem ac fregit deditque discipulis suis dicens: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur* in remissionem peccatorum. (3) Propterea et nos *similitudinem mortis* celebrantes panem obtulimus, et deprecamur: per hoc sacrificium reconciliare nobis omnibus et propitiare, *Deus veritatis.* (4) Et sicut hic panis dispersus erat supra montes et collectus factus est in unum, ita et Ecclesiam tuam sanctam collige ex omni gente et omni terra et omni urbe et vico et domo et redde unam vivam catholicam Ecclesiam. (5) Obtulimus etiam calicem, similitudinem sanguinis, quoniam *Dominus lesus Christus accepit*

«ÔTI Ó KÙpiOÇ ’IqCTOÛÇ XpiCTTÔÇ Xa{3lÙV TTOTqptOV pCTÒ TÒ òetrrvqcrat èÀeyev» toîç éauroû paâqTaîç' «Aaftere, nieTe, toûtô èffTiv f) Kaivq óiaOrpcq, ô ècmv tô aîpà pou tô ùnèp ùpwv èKxuvôpevov eiç âcpeatv ápapTqpÓTwv> [1 Cor 11, 23sqq; Mt 26, 27 sq], ôtà toùto trpoaqvéYKapev Kai qpeîç tô troTq-ptov ópoíwpa aïpaTOç npooàfovTtç. (6) ’ETriòqpqffàrw, «Oeè Tqç àXqôeiaç> [cf. Ps 30, 6], ó ayiôç trou Aôyoç ètri tòv dpTov toûtov, ïva YévqTat ó dpToç crwpa toû Aôfou, Kai èni TÒ TTOTqptOV TOÛTO, 'iva T6VI]Tat TÒ TTOTqptOV aîpa Tfjç AXqOeiaç. (7) Kai noiqtfov TtàvTaç toùç koivwvoûvtoç cpappaKov iuunç Xafîeîv eiç ôepaneiav iravrôç vocrqpaToç Kai eiç èvôuvàpwaiv nàaqç TTpOKonqç Kai àpeTqç, pq eiç Karà-Kpifftv, Θeè Tqç àXqOdaç», pqbè eiç ëXeYXov Kai àveiôoç.

480 5. (1) Le ïàp tòv drfévqTov éireKaXecrâpeOa ôtà toû Movoyevoûç èv 'Ayiw rfveupan. (2) ’EXeqûqTw ó Xaôç outoç, TrpOKOTtqç àStwûqTW, àTrotJTaXqTwaav dirfeXoi aupnapôvTeç Tip Xaw eiç KaTÔpYqfftv toû novqpoû Kai eiç fJefJaiwcnv Tqç ’EKKXqcriaç. (3) ÎTapaKaXoûpev òè Kai ùnèp ttôvtwv twv KeKOipqpévwv, wv èOTiv Kai q àvàpvqffiç. (4) Met» rqv ùnopoXqv tûiv ôvopdTwv' 'AyîckTov Tàç tpuxàç TaÛTaç, ffù Yàp iràaaç YivwdKetç' ÓYÍaaov iràoaç Tàç «èv Kupiw» [cf. Apc 14, 13] KOipqûeiffaç Kai aufKaTapiOpqcrov rràaaiç Taîç àYiaiç (Tou ôuvàpeatv Kai ôôç aÙTOÎç «tôttov Kai povqv»

calicem, postquam cenavit, et dixit discipulis suis: *Accipite, bibite, hoc est novum testamentum, quod est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum.* Propterea obtulimus etiam nos calicem similitudinem sanguinis adhibentes. (6) Adveniat, *Deus veritatis,* sanctum tuum Verbum super hunc panem, ut panis fiat corpus Verbi, et super hunc calicem, ut calix fiat sanguis Veritatis. (7) Et fac, ut omnes communicantes remedium vitae accipiant ad curandum omnem morbum et ad confortandum omnem profectum et virtutem non in condemnationem, *Deus veritatis,* neque in contumeliam et opprobrium.

480 5. (1) Te enim increatum invocavimus per Unigenitum in Sancto Spiritu. (2) Misericordiam consequatur hic populus, profectu dignus fiat, mittantur angeli praesentes populo in destructionem mali et in confirmationem Ecclesiae. (3) Deprecamur etiam pro omnibus defunctis, quorum est et commemoratio. (4) Post enuntiationem nominum: Sanctifica has animas, tu enim omnes cognoscis; sanctifica omnes *in Domino* defunctas et connumera omnibus tuis sanctis virtutibus et da

[To 14, 2] èv Ttj paatXeia aou. (5) AtEat òè Kai rqv eûxapidTi'av toû Xaoû Kai eùXôyqaov toùç npoaevefKÔVTaç Tà npôacpopa Kai Tàç eùxapihTÎaç Kai x“PlCTai ùyeiav Kai óXoKXripíav Kai eùûupiav Kai nâaav TrpOKOirr]v tpuxfiç Kai awparoç ôXw Tip Xaip toûtw ôià toû Movotêvoûç aov ’Iriaoû XpiaTOÛ èv TVfiw nveupari, wairep t)v Kai èanv Kai èarai eiç yeveàç yevewv Kai eiç toùç aùptravTaç aiwvaç twv aiwvwv. 'Apf|V.

Ed. *F. X. Funk* l. c. 172 sqq.

SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE
saeculo quarto.

Iulius Capitolinus.

De pluvia Marci Aurelii (174).
[Vita M. Antonini Philos. 24, 4.]

Fulmen de caelo precibus suis contra hostium machina- 481
mentum extorsit suis pluvia impetrata, cum siti laborarent.

Ed. *E. Hohl* (Lipsiae 1927, BT) 1, 68 sq.

Aelius Spartianus.

De Rescripto Septimii Severi (193—211) contra ludaeos et Christianos.
[Vita Severi 17, 1.)

In itinere Palaestinis plurima iura fundavit. ludaeOS fieri Sub 482
gravi poena vetuit. Idem etiam de Christianis sanxit.

L.c. 1, 149.

Aelius Lampridius.

De Heliogabalo (218—222) et religione Christiana.
[Vita Ant. Heliogabali 3, 5.]

Dicebat praeterea ludaeorum et Samaritanorum reli- 483
giones et Christianam devotionem illuc transferendam,

eis *locum et mansionem* in regno tuo. (5) Suscipe etiam gratiarum actionem populi et benedic eos, qui obtulerunt oblationes et gratiarum actiones, et largire sanitatem et integritatem et laetitiam et omnem profectum animae et corporis cuncto huic populo per Unigenitum tuum lesum Christum in Sancto Spiritu, sicut erat et est et erit in generationes generationum et in omnia saecula saeculorum. Arnen.

ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret.

L. c. 1, 225.

De Alexandro Severo (222—235) Christianorum amico.

[Vita Alexandri Severi 22, 4 etc.]

484 22. (4) ludaeis privilegia reservavit. Christianos esse passus est.

L. c. 1, 267.

485 29. (2) Usus vivendi eidem hic fuit: primum ut, si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo et divos principes sed optimos electos et animas sanctiores, in quis Apollonium et, quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham et Orfeum et huiuscemodi ceteros habebat ac maiorum effigies, rem divinam faciebat.

L. c. 1, 272 sq.

486 43. (6) Christo templum facere voluit eumque inter deos recipere. Quod et Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris iusserat fieri, quae hodieque idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quae ille ad hoc parasse dicebatur. (7) Sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra repperErant omnes Christianos futuros, si id fecisset, et templa reliqua deserenda.

L. c. 1, 285 sq.

487 45. (6) Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit: ubi aliquos voluisset vel rectores provinciis dare vel praepositos facere vel procuratores, id est rationales, ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus, si non probasset, subiret poenam capitis. (7) Dicebatque grave esse, cum id Christiani et ludaei facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus et fortunae hominum committerentur et capita.

I.. c. 1,287.

488 49. (6) Cum Christiani quendam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum

deberi, rescripsit melius esse, ut quemadmodumcumque illic deus colatur, quam popinariis dedatur.

L. c. 1, 290.

51. (7) Clamabatque saepius, quod a quibusdam sive 489
Judaeis sive Christianis audierat et tenebat, idque per praeconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris* (8) Quam sententiam usque adeo dilexit, ut et in Palatio et in publicis operibus perscribi iuberet.

L. c. 1, 292.

CONCILIUM ANTIOCHENUM 341.

CANONES.

4. De damnatis a synodo ac tamen ministrare tentantibus.

(1) Eï tiç ¿TTÎCTKOTtoç ùirò auvóòou KaûaipeSeiç P| rrpea- 490
pûTepoç F) ôiùkovoç imo toû iòiou èntcTKÓTrou, ToXpqcreié ti npciEai Trjç XetTOupyiaç, efre ó ènÎCTKonoç KCtrà Trjv rrpoàyouaav auvqOetav erre ó ôiôkovoç, prjKéTi ¿Eôv eîvat aÙTtû, pqô' èv érépa ctuvóòuj èXtriòa dmoKaTacrrâffeujç pf|Te (moXoyiaç xwpav ëxeiv (2) âXXà òè toùç koivwvoûvtcxç aùrtû nàvTaç cmopâXXecrûai Trjç 'EKKXrjaiaç Kai paXiffra eî juaOôvTeç Tf]v cmócpaCTiv Tqv kütú tiûv rrpoetpqpévuj / èieve-xOeîffav ToXpqaetav aûroîç Koivuuveîv.

7. De peregrinorum susceptione.

Mqòéva aveu eipqviKtûv ôéxeffûat tiûv Eévuuv. 491

[Versio Dionysii.]

(1) Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter, 490
aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, sive episcopus iuxta praecedentem consuetudinem, sive presbyter, aut diaconus; nullo modo liceat ei, nec in alia synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis. (2) Sed communicantes ei omnes abici de Ecclesia; maxime, si posteaquam didicerint adversum memoratos prolatam fuisse sententiam, iisdem communicare tentaverint.

Nullus peregrinorum sine pacificis <id est commendaticiis) 491
suscipiatur epistulis.

1 **Cf. Mt 7, 12 et Didache 1, 2: TTdvTa bè** *liaa èàv* **SeXricnjç pi) yiveaôai aoi, Kai aù fiXXut pfi troíet.**

8. De pacificis peregrinorum id est commendaticiis litteris.

492 Mrjbè irpeopuTépouç toùç èv raîç xwpaiç KavoviKàç èm-ffToXàç bibóvai f] Kpôç pôvouç toùç feÎTOvaç èm<JKÔTtouç èmaToXàç èKiréptreiv, toùç bè àveTriXqnTouç xuJP^iOkôttouç bibôvat eîpqviKctç.

9. De metropolitanis singularum provinciarum.

493 (1) Toùç KCit)' êKàffTrjv ètrapxiav èmaKÔnouç eibévat XPÔ> tòv èv Trj pqTponóXei TtpoedTWTa èmaiconov Kai Tqv cppov-Tiba àvabèxefféai itâcrriç Trjç èirapxiaç bià tò èv Tfl pr|Tpo-rróXet iravTaxôOev cruvTpéxeiv tràvraç toùç Tà TrpÔYpaTa ?XOVTaç. (2) "O9ev èboEe Kaì tt| Tipi) irpo^yeiaGai aÙTÓv, pqbév T€ irpárreiv nepiTTÒv toùç Xoittoùç ètriOKOtrouç àveu auToû KOTÒ tòv àpxaîov KpaTrjffavTa twv TtaTÉpwv f]pwv Kavôva, F) TaÛTa póva, *òffa* tí) ¿koiotov énipáXXei irapoiKÍcf Kai Taîç vtt' aÙTrjv xwpaiç' (3) èKaffTOv yàp èiriOKonov èEouffiav ?xe,v Trjç èauroû napotKÎaç bioiKeîv Te KaTà Tqv éKâcrrw ètrif3óXXouO'av eùXàfktav Kaì npóvoiav iroieì(J0ai iràaqç Trjç x<ùpaç Trjç ùttò Tf]v èauroû tróXiv, wç Kai xe,po-Toveîv irpecrpuTÉpouç Kai btaKÔvouç Kai pera Kpiaewç ëKaora biaXappáveiv, neparrépw bè pqbèv irpaTTeiv ènixeipeîv bixa toû Trjç prjTpoiTÔXewç ètriOKonou, prjbè aÙTÔv dveu Tqç twv Xoinwv rvwpqç.

492 Presbyteri, qui sunt in agris, canonicas epistulas dare non possunt: ad alios tantum vicinos episcopos litteras destinabunt. Chorepiscopi autem, qui sunt irreprehensibiles, dare possunt pacificas <id est generales epistulas/

493 (1) Per singulas regiones episcopos convenit nosse, metropolitanum episcopum sollicitudinem totius provinciae gerere. Propter quod ad metropolim omnes undique, qui negotia videntur habere, concurrant. (2) Unde placuit, eum et honore praecellere, et nihil amplius praeter eum ceteros episcopos agere, secundum antiquam a patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tantum, quae ad suam dioecesim pertinent possessionesque subiectas. (3) Unusquisque enim episcopus habeat suae parochiae potestatem, ut regat iuxta reverentiam singulis competentem, et providentiam gerat omnis possessionis, quae sub eius est potestate: ita ut presbyteros et diaconos ordinet, et singula suo iudicio comprehendat. Amplius autem nihil agere tentet praeter antistitem metropolitanum, nec metropolitanus sine ceterorum gerat consilio sacerdotum.

IO. De iis qui vocantur Chorepiscopi.

(1) Toùç èv raîç Kwpaiç f) raîç xwpaiç F| toùç KaXou- 494
pévouç xujpeniffKÔnouç, et Kai xeipoûetriav eîev èTriOKÔtrwv eiXqcpÔTeç, ëôo£e Trj cofia ffuvóòw eiòévat tù éauTwv pérpa Kai bioiKeîv tùç ùtroKeipévaç aùroîç 'EKKXrjcriaç, Kai Tq toù-tujv dpKeîoOai cppovribi Kai Kqôepoviq' (2) KaOiffrâv òè avarviboraç Kai ÙTtoôiaKÔvouç Kai ètpopKurrâç, Kai rrj toù-twv àpKcîcrèai TrpoaywYq' (3) pr|Te npeopórepov pf]Te ôia-Kovov x€,POTOve*v roXpâv ôixa toû èv Trj nóXei èmcTKÔnou, fj ûnÔKtiVTat aÙTÔç T€ Kaì f] xwpa' eì òè ToXpf|ffetè tiç Ttapapnvai tù ôpiffOévra, KaOaipeioOai aùròv Kai rjç peréxei Ttpfjç' xujPeTT'crKOTTOV bè YÎveaOai ùttò toû Trjç ttôXcwç, f) ùnÓKerrai, èniOKOTtou.

12. De damnatis episcopis aut clericis et adeuntibus imperatorem.

Eï tiç ùttò toû iòiou èmOKOTrou Kaûatpeûeiç TrpedPÙTepoç, 495
P| ôiôkovoç, f) Kai èîricTKOnoç ùttò ouvóòou, èvoxXfjCTai toX-prjffeie tùç patnXéwç ÔKoàç, òéov ènì peííova èTTiO'KÓTrwv aùvoòov TpéneoOai, Kaì a vopiiei bucata exeiv TtpocravacpépeivTrXeiofftv èmOKÔTTOiç Kaì Tf)v oùtwv èiÉTacriv re Kaì ènÌKpiffiv èKÒéxeffOai' eì òè toútujv ôXi'fwpfiO'aç èvoxXf|creie tw gadiXeî, Kaì toûtov pqôepiâç auYYVwpqç àEioûdOai pqôè xwpav àrro-Xoyiaç ?xeiv P9Òè èXrriôa àtroKaTaCTTâoewç irpoaôOKâv.

(1) Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominan- 494
tur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint <et ut episcopi consecrati sint), tamen sanctae synodo placuit, ut modum proprium recognoscant, ut gubernent sibi subiectas Ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint. (2) Ordinent etiam lectores, et subdiaconos, atque exorcistas: quibus promotiones istae sufficiant. (3) Nec presbyterum vero, nec diaconum audeant ordinare, praeter civitatis episcopum, cui ipse cum possessione subiectus est. Si quis autem transgredi statuta tentaverit, depositus quo utebatur honore privetur. Chorepiscopum vero civitatis episcopus ordinet, cui ille subiectus est.

Si quis a proprio episcopo presbyter, aut diaconus, aut 495
a synodo fuerit episcopus forte damnatus et imperatoris auribus molestus exstiterit, oporteat ad maius episcoporum converti concilium, et, quae putaverint habere iusta, plurimis episcopis suggerant eorumque discussiones ac iudicia praestolentur. Si vero haec parvipendentes molesti fuerint imperatori, hos nulla venia dignos esse, nec locum satisfactionis habere nec spem futurae restitutionis penitus opperiri diiudicamus.

14. De dissensione in indicando episcopo accusato et de officio metropolitani.

496 Eï tiç èniciKonoç ètti Tidiv èxKXqpacn kpivoito, enecta aupíJaín trepì aÙToû òiacpujveìv toùç èv Tq ènapxiq ènt-(TKcmouç, TÚJV (lèv àOiùov tòv Kptvópevov àtrocpaivóvTUJV, tûiv òè èvoxov, ùrtèp ànaXXaxqÇ Ttâtjqç àpqncrPqTqtfeujç èòoEe tí) crfíq ouvóòw tòv tôç pqTponôXeujç èniaKonov àitò tôç nXqcnoxàipou èirapxiaç p€TaKaXeîa0ai èTÉpouç Tivàç toùç èiriKpivoûvTaç kcù Tqv àptpiapqTqdiv ôiaXûoovTaç, toû Peftaiâiaai oûv toîç tôç èirapxiaç tò naptOTápevov.

15. De episcopis ab eiusdem provinciae episcopis consonanter condemnatis.

497 Eï tiç èniOKoiTOç ètri Tiffiv èpcXquacnv KaTqTopqOeiç Kpi-Oeiq virò ttóvtwv tûiv èv tF| èirapxiq èmcTKÔiTUJV tràvTeç Te oûptpuivot piav kcit' aÙToû èEevéficoiev ipq<P0V› toûtov pq-kéti Trap' ¿Tépoiç òiKC&ff0ai, àXXà péveiv jkpaiav Tqv <TÛp-«pujvov tiîiv èni tôç èîtapxiaç èmciKÓnujv ànôcpaaiv.

23. Episcopo non licere sibi successorem constituere.

498 (1) 'EniOKOTTOv pq èEeîvai àvr' aÙToû Ka0iOTâv ëtepov éauTOÛ òiàòoxov, kSv irpôç Tq TeXeirrq toû píou TUfxâvei' ei bé ti toioûto YrfvoiTO, àicupov eîvai Tqv KaTâcrraoiv' (2) <puXÓTTeff0ai òè tòv Oecrpòv tòv èKKXqcnadTiKÒv irepi-éxovTa, pq òeìv dXXuuç fivedOai F| perù duvóòou Kai èrriKpi-

496 Si quis episcopus de certis criminibus iudicetur, et contingat de eo comprovinciales episcopos dissidere, cum indicatus ab aliis innocens creditur, reus ab aliis existimatur: pro totius huius ambiguitatis absolutione, sanctae synodo placuit, ut metropolitanus episcopus a vicina provincia iudices alios convocet, qui controversiam tollant: ut per eos simul et per comprovinciales episcopos quod iustum visum fuerit approbetur.
497 Si quis episcopus, de certis criminibus accusatus, condemnetur ab omnibus episcopis eiusdem provinciae, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo iudicari, sed firmam concordantium episcoporum provinciae manere sententiam.
498 (1) Episcopo non licere pro se alterum successorem sibi constituere, licet ad exitum vitae perveniat. Quodsi tale aliquid factum fuerit, irritum esse huiusmodi constitutum. (2) Servetur autem ius ecclesiasticum, id continens, oportere non aliter fieri, nisi cum synodo et iudicio episcoporum qui,

ffewç èmcTKÓTrujv tûiv perà ttjv koîphoîv toû àvairaucrapévou rf)v èEouffiav èxôvrwv toû TtpoœfecJÛai tòv àEiov.

25. Ut episcopus dispensandi res ecclesiasticas habeat potestatem.

(1) 'EmcTKOTrov ?xeiv Tqç 'EKKXrjcriaç TrpafpaTUJV 499
èEouaiav, ware òiotKeìv eiç tràvTaç toùç ôeopévouç perù rràaqç eùXapeiaç Kai <pô[Jou ©eoû, peraXappâveiv òè Kat aÙTÒv tûiv òeóvTwv, effe òéotTO, eiç tôç ¿vapcaiaç aú-toû XP aS Kai twv nap' aÙTtù èTtiEevoupévwv dôeXqxjùv, ibç KaTà pqòéva Tpônov aÙTOÙç ùcrrepricJÛai, kotò tòv ûeîov ànôcTToXov XéfovTa' «"Exovreç ôtarpocpàç Kai OKendopara, TOÛTOiç àpKeoQriaópeQa» [1 Tim 6, 8], (2) Ei òè pf| toù-toiç àpKOÎTO, peTapàXXot òè rà TtpœfpaTa eiç oiKeiaKàç aÙToû XP^iaç, Kai toùç Trôpouç tt^ç 'EKKXqaiaç F| toùç tûiv ¿rfpújv Kaptroùç pF) perà Yvwpnç tiûv Trpea^uTépujv F, tûiv òiaKÓvtuv xetpííot, àXX' oiKeiotç aùroû Kai auffevécnv P] àôeXcpoîç F) vioîç TtapátfxoiTo tt)v èEouffiav, eiç tò òià tûiv toioútuuv XeXr]00Tuuç pXaTrredOat toùç Xôyouç Tqç 'Ek-KXrjCTiaç, toûtov eùûûvaç irapéxetv Tfj ouvóòw tt)ç ètrapxtaç. (3) Ei òè Kai àXXujç óiapáXXoiTO ó èmOKOïroç F| oi aùv aÙTÛi irpeapÚTepot, tbç Tà tF) 'EKKXqtfia ôiaqpépovra F)toi èE àYptûv F| Kai èE érépaç Trpocpâcreujç èKKXqOiaOTiKqç eiç éauTOÙç àiToqpepôpevot, ¿ç OXígedOai pèv toùç rrévqTaç, ôta-

post obitum quiescentis, potestatem habent eum qui dignus extiterit promovere.

(1) Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, 499
ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia et timore Dei. Participet autem et ipse quibus indiget, si tamen indiget, tam in suis quam in fratrum, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut nullo qualibet occasione fraudentur, iuxta sanctum Apostolum sic dicentem: *Habentes victum et tegumentum, his contenti simus.* (2) Quodsi contentus istis minime fuerit, convertat autem res Ecclesiae in suos usus domesticos, et eius commoda vel agrorum fructus non cum presbyterorum conscientia diaconorumque pertractet; sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus filiisque committat, ut per huiusmodi personas occulte iura laedantur Ecclesiae, synodo provinciae poenas iste persolvat. (3) Si autem et aliter accusetur episcopus, aut presbyteri qui cum ipso sunt, quod ea quae pertinent ad Ecclesiam, vel ex agris vel ex alia qualibet ecclesiastica facultate, sibimet usurpent, ita ut ex hoc affligantur quidem pauperes,

poXqv òè Kaì òucnpriniav TrpoffTpipecOat tw re Xófw Kaì toîç oùtw òtoiKOÙffi, Kaì TOÛTOuç btop0wffewç Tirfxávetv, TÒ rrpetrov boKipaloûffqç Trjç â'fiaç auvóòou.

Lauchert 43 sqq. Hard. 1, 591 sqq. Msi 2, 1307 sqq. Hf. 1, 513 sqq. HL 1, 2, 714 sqq.

CONCILIUM SARDICENSE 343.

CANONES.

3. Ut inter discordes episcopos comprovinciales antistites audiant. Quodsi damnatus appellaverit Romanum pontificem, id observandum quod ipse censuerit.

500 (1) "Ocrioç ètriffKOtroç ente' Kai toûto TTpo<rre0qvat avayKaîov, ïva pqbeiç èmaKÓTrwv ànò Tqç èauroû èirapxiaç eiç éTÉpav ètrapxiav, èv q tu^x^vouctiv ôvteç èmcJKonoi, biadivi], ei pqToi rrapà twv àbeXtpwv twv èauroû KXqûeiq, òià tò pq òokêÎv fipâç tùç Tfjg àïànqç àiroKXeieiv irûXaç' (2) Kai toûto bè dicraÙTwç irpovoqTéov, wcrre èàv èv tivi èrrapxia èiritTKÔttwv tiç àvTtKpuç àbeXtpoû èauroû Kai cruveTnffKÔTtou Ttpcrcpa oxoiq, pqbéTepov èK toûtwv ànò érépaç ènapxiaç èmtTKÔTtouç èmfvwpovaç èntKaXeîo0at. (3) Ei bè àpa tiç ènidKÓnwv èv tivi Kpaypart òóEt) KaraKpivedOai Kaì únoXappávei éauTÒv pq oaOpòv àXXà KaXòv èxetv tò Trpà-fpa, 'iva Kaì aû0tç q Kpidiç àvavewOfl' eì òoKeì úpwv Tfl ayánq, TTérpou toû àirocrróXou Tqv pvqpqv Tipqdwpev, Kaì ypa-

criminationi vero et blasphemiis tam sermo praedicationis, quam hi qui dispensant taliter, exponantur; et hos oportet corrigi, sancta synodo id quod condecet approbante.

[Interpretatio Dionysii.][1]

500 (1) Osius episcopus dixit: Illud quoque necessario adiciendum est, ut episcopi de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transeant, nisi forte a fratribus suis invitati, ne videamur ianuam claudere caritatis. (2) Quodsi in aliqua provincia aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit, ne unus e duobus ex alia provincia advocet episcopum cognitorem. (3) Quodsi aliquis episcoporum iudicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut iterum concilium renovetur: si vobis placet, sancti Petri apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui

1 Textus latinus non a graeco sed a latino originali derivari videtur. [Contrarium defendit *Hankiewicz* in Zeitschr. der Savigny-Stiftung, Kanonist. Abt. 2 (1912) 44—99.] A graecis verbis nonnumquam differt. Etiam canones diverse numerantur.

cprìvat napà toútiuv tôiv KptvávTtuv ’louXiw Tôt ètricTKÓnu) 'Ptôptiç, wcrre bià tôiv yêitviùjvtwv -rfl èrrapxiqt èTttffKÓTtwv, eì ‘òéot, àvaveiuOrivai tò òiKaCTTf|piov Kaì êmfvwpovaç aÙTÔç rrapáíTxoi' eì òè pf| (TuCTTqvat òùvaTat, toioûtov aÙTOû eïvat tò rrpâfua, tbç iraXtvôtKÎaç XPÍ£eiv› T“ «naE KíKpipéva pf] ávaXúetrOat, Tà òè ôvtœ péfJaia TUYxávetv.

4. Ut nullus accusati sedem uóurpet episcopi.

FauôévTtoç èrTtcTKonoç eïnev' Eì ÒoKeì, àvafKaîov trpoff- 501
TeOqvat Taúnj ttJ árrocpátret fívTtva àYœrrriç eiXtKptvoûç nXrjpn è£evr|voxaç, útffTe èàv tiç èrricTKonoç KaOaipeôf) Tfj Kpioei TOÛTtwv tôiv èmcTKÔmjuv tôiv èv YeiTvia tuyx‹xvôvtwv, Kai tpáffKt] TtàXtv èauTtô àrroXoYÎaç irpâYpa dni^oXXetv, pf) nporepov eiç Trjv KaOéòpav aùroû ërepov ùnoKaTatrrfìvai, èàv pñ ó THÇ 'Pwpatwv èniffKonoç ènrfvoùç rrepi tou-tou ôpov êSevéYKfl.

5 (latine 7). De provinciali synodo retractanda per vicarios episcopi urbis Romanae, si ipse decreverit.

(1) "Oatoç èiriOKOrroç eïnev' "Hpecrev, ïv' eï tiç ètri- 502
OKonoç KaraYYeXOeiri, Kai ffuvaOpotffOévTeç oí èntcTKonoi Trjç èvopiaç Tfjç aÙTiîç toû fîaOpoû aùrôv curoKivf|crw(Ti, Kai wcnrep èKKaXeoapevoç KaTacpÙYT) ètri tòv paKaptwrarov ttîç ‘Pwpaiwv ’EKKXrjffiaç én¡(Trotto v, Kai pouXqÛeir] aù-toû ôiaKoûcrat, ÒÌKatóv Te eïvat vopitTq âvavewffaaûai aÙTOû

causam examinarunt, Iulio Romano episcopo, et si iudicaverit renovandum esse indicium, renovetur et det iudices: si autem probaverit, talem causam esse, ut non refricentur ea, quae acta sunt, quae decreverit confirmata erunt. Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

Gaudentius episcopus dixit: Addendum si placet huic 501
sententiae, quam plenam sanctitate protulisti, ut, cum aliquis episcopus depositus fuerit, eorum episcoporum iudicio, qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma: alter episcopus in eius cathedra post appellationem eius, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata.

(1) Osius episcopus dixit: Placuit autem, ut, si episcopus 502
accusatus fuerit et iudicaverint congregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo eum deiecerint, si appellaverit qui deiectus est et confugerit ad episcopum Romanae Ecclesiae et voluerit se audiri: si iustum putaverit, ut renovetur

Tr)v èEéTaorv toû irpœfnaTOç, ypàçpeiv toùtoiç toîç (Tuv-ÉTtitfKÔTroiç Kcrra£iw<nj toîç àYxiffteùouai tîj ènapxia, ïva aÙToi érrtpeXwç Kai petà àKmfîeiaç Scaura ôi€peuvf|OujO'i Kai KaTà Tqv Trjç àXqôeiaç rridTiv qirjcpov itepi toû •rrpâ'fpaTOç èEevéYKWCTiv. (2) Ei bé tiç âEiwv Kai nàXiv aÙTOÛ tò irpcèfpa ctKOUtrÛfjvai, Kaì Trj belerei tí) éauTOÛ tòv 'Pwpaiwv ênÎCTKonov bóíeiev dirò toû íbíou TtXeupoû TtpeffPuTépouç àiroœrdXoi, eîvai èv tîj èEoucriq aÙTOÛ toû èmOKOTrou, ônep âv KaXwç <x€iv ÒOKipàaij Kaì ópiaij beîv, ÔTrocrraXfjvai toùç però twv énKTKÓTrajv KpivoûvTaç, ¿x0VT«Ç tc Tqv aùâevTÎav toûtov Trap' oú àTteOTâXqaav' Kai toûto ÔeTéov. (3) Eî bè èEapKÉÎv vopitfq iTpôç ttjv toû irpâYpaToç èTtrfvwcnv Kai dnôcpaoTv toû ¿ttiukottou, Ttoiqcrei ôirep âv Trj èpcppoveUTÔTi] aÙTOÛ pouXf) koXwç ëxeiv bôErç. 'AneKpivavTO oi èniaKOTtoi' Tà XexôévTa Fipeffev.

6, 2 (latine 6). De non ordinandis episcopis per vicos et modicas civitates.

503 (1) Mr) èEeîvat bè ànXwç Kaûiœrav ènicrKOTTOV èv Kwpq rivi f] ppaxeía nôXei, fjnvi Kai eîç pôvoç trpeffpûTepoç ènap-Keî' oùk dvafKaîov yàp èrriOKOTtouç èKeîcre Kaôknacrûai, ïva jLirj KaTeuTeXiirjTai tò toû èmaKÓTtou ôvopa Kai q aùûevria' (2) dXX' oi Trjç èrrapxiaç, wç irpoeînov, èniffKonoi èv raû-tüiç Taîç TTÔXeoi Kaôurrâv èniaKÔrrouç ôcpeiXoudiv, èvôa Kai npÔTepov èTÙTxavov YeyovÔTeç èniOKOTroi' (3) eî bè eûpidKoiTO oûtw TrXqOúvouffá tiç èv ttoXXw âpiûpw Xaoû ttôXiç, wç

indicium vel discussionis examen, scribere his episcopis dignetur, qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant et iuxta fidem veritatis definiant. (2) Quodsi is, qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut de latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi, quid velit et quid aestimet; et si decreverit mittendos esse, qui praesentes cum episcopis iudicent, habentes eius auctoritatem a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. (3) Si vero crediderit episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicaverit.

503 (1) Licentia vero danda non est ordinandi episcopum aut in vico aliquo aut in modica civitate, cui sufficit unus presbyter, quia non est necesse ibi episcopum fieri, ne vilescat nomen episcopi et auctoritas. (2) Non debent illi ex alia provincia invitati facere episcopum, nisi aut in his civitatibus, quae episcopos habuerunt, (3) aut si qua talis aut tam populosa

áííav aÚTi'qv Kai ¿ît iokottiîç vojuííeaOai, XapfíavéTw. Ei nâcnv àpéffKei toûto; AneKpivavTO tràvTeç' 'ApéffKCt.

Lauchert 51 sqq. Hard. 1, 637 sqq. Msi 3, 5 sqq. Hf. 1, 558 sqq. HL 1, 2, 760 sqq.

Encyclica synodalis «HoXXà pév».

[Apud *Alhanasium,* Apologia contra Arianos 44—50.]

‘H œfia Xvvoboç f) KaTà ©eoû xàpiv èv XapbiKrj ffuv- 504
axOeîda toîç arravTaxoû èTriO'KÔtroiç Kai auXXetToupYOÎç Trjç KaOoXiKf]ç 'EKKXqaiaç àYanqTOÎç àbeXtpoîç èv Kuptw xoc‘Pelv·

1. (44) (1) TïoXXà pèv Kai rroXXàKtç èTÔXpqaav oi 'Apet-opavÎTat Kara twv boûXwv toû ©eoû twv Tqv ttîcttiv cpuXaTTÔVTWv Tiqv ôp0f|v' vôOov fàp ÛTTopâXXovTeç biba-OKaXiav, toùç ôp0obô£ouç èXauvetv èiretpàOr]ffav' toctoûtov òè Xonròv KaTeïravé(TTr](Tav Kara Trjç TridTewç, wç piqbè Tiqv eùcréfJeiav twv eùXaPetrrctTwv fSacnXéwv Xa0eîv. (2) Tot-yapoûv Trjç xàPIT°Ç toû ©eoû auvepYOÙcrqç, Kai aÙToi oi eùffepéffTaTOi paoiXeîç ffuviÎYayov qpâç ¿k òiacpópwv èirap-Xiwv Kai TCÔXewv, Kai ti)v œfíav TaÙTrjv crûvobov èv tí) E*ap-bwv* TTÔXet yeveaOai bebwKaaiv, ïva nâaa pèv òixóvoia nepiaipeOrj, iraCTiqç bè KaKOTttcrTÎaç èieXaOekniç, q eîç Xpicrrôv eùffépeta pôvq rrapà rràvTwv tpuXarrriTai. (3) 'HX0ov y Kai oi ànô Trjç étbaç èniOKOtroi, TrpoTpanévTeç Kai aÙToi

est civitas, quae mereatur habere episcopum. Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

[Exemplum latinum e fragmentis Hilarii: Fragm. 2.]

<Sancta Synodus per Dei gratiam Sardicae congregata 504
omnibus ubique episcopis et comministris Ecclesiae catholicae, dilectis fratribus in Domino salutem.)

1. (44) (1) Multa quidem et frequenter ausi sunt Ariani haeretici adversus servos Dei, qui fidem rectam et catholicam custodiunt. Adulterinam namque doctrinam inserentes, orthodoxos persequi tentaverunt. In tantum autem nunc exsurrexerunt contra fidem, ut non religiosam pietatem clementissimorum imperatorum lateret. (2) Denique, gratia Dei adiuvante, etiam ipsi clementissimi imperatores congregaverunt ex diversis provinciis et civitatibus ipsam synodum sanctam, et in Sardicensium civitate fieri permiserunt: ut omnis quidem dissensio amputaretur, iniqua autem doctrina penitus expulsa, pietas sola, quae est in Christo, ab omnibus custodiretur. (3) Venerunt enim <et> ab Oriente episcopi cohortatione excitati piissimorum

napà tûiv eùoePeOTÓTUJV fiacnXéujv, paXidra bi' átrep èQpóX-Xouv noXXctKiç trepi tûiv (rfarttiTÚv ábeXtpwv fjpûiv Kaì cruX-XeiTOupTÔiv, 'AOavatfiou èiriffKÓnou Tqç 'AXeSavbpeiaç, Kai MapKÉXXou èniCTKÔTrou Trjç AyKupoyaXaTia?. (4) "lauiç yàp Kai eîç ùpâç ècpOaaav aÙTtîiv ai biaftoXai' Kai fcwç Kai tôç ûpeTépaç ctKoàç è'rrexeP rlc5'ctv ttapaaaXeûffai, 'iva Kara pèv tûiv àOiiiœv â Xèfoucn niffTeùtJqTe, Tqv bè Tfjç poxOtlpâç aÙTwv aipécreinç únóvotav émKpúipwcriv.

505 (5) AXX' oùk èrti ttoXù Taûra noieîv <Tuvexuupr]9q(Tav. 'Ecru -fàp ó rtpoïffTÔpevoç tûiv 'EKKXqatûiv Kùptoç, ó inrèp toùtuiv Kai navTwv f]gû>v ôàvarov ùrtopeivaç, Kai bt' éau-toû Trjv eîç oùpavôv dvobov nâtfiv l'ipîv bebtuKtôç. (6) TTàXat pèv oùv TpaipâvTiuv tûiv irepi Eùaépiov iouXtw tûi ' ouXXeiToupYiîi f)pâiv tûi Trjç 'Paipaiujv 'EKKXrjcriaç ètn-CTKÔrtiu Kara tûiv npoetpripévwv (TuXXeiTOupYÛiv fjpwv, Xèfo-pev bf) AOavafftou Kai MapKÉXXou Kai 'AffKXqrtâ, èfpatpav Kai ot òtto tûiv àXXcuv pepûiv êiriffKonoi, papTU-poûvreç pèv Tq KaOapÔTrjTi toû auXXetToupYOÛ fjpûiv 'A0ava-(Tiou, Ta bè napà tûiv nepi Eù<Téf5iov yevôpeva prçbèv èrepov F) tpeubrj Kai auKOtpavTÎaç eïvai peœrà· Kai ei Kai

imperatorum, maxime propter id quod frequenter in murmuratione fuit, id est, de dilectissimis fratribus nostris et coepiscopis, Athanasio episcopo Alexandriae et Marcello episcopo Ancyro-Galatiae. (4) Arbitramur autem etiam ad vos ipsos pervenisse eorum calumnias, et aures vestras tentasse eos conmovere non dubitavimus: ut adversum innocentes quidem quae dicunt credatis, sceleratae autem haereseos suae suspicionem tegant.

505 (5) Sed non diutius haec illis facere permissum est. Est enim gubernator Ecclesiarum Dominus, qui pro Ecclesiis et pro omnibus nobis mortem sustinuit, et propter eas Ecclesias[1] ascensum in coelos omnibus nobis tribuit. (6) Olim quidem scribentibus Eusebio, Mario, Theodoro, Diognito, Ursacio et Valente[2], Tulio, consacerdoti nostrae Romanae Ecclesiae episcopo, adversum praedictos coepiscopos nostros, dicimus autem Athanasium et Marcellum[3]; ut scripserunt ex aliis locis (contestantes innocentiam Athanasii, co-> [ut] episcopi nostri, quae autem ab Eusebio facta sunt, nihil aliud quam falsitatis et mendacii fuisse plena. Nam

[1] *Athanasius:* per seipsum.

[2] *Thcodorctus* praeterea addit Menophante et Stéphane; *Athanasius* tantum habet Eusebiani.

[3] *Athanasius* et *Thcodorctus* addunt Asclepam.

tò páXiffTa ¿k toû KÀr|0évTCtç aÙTOÙç napà toû dfaTrqTOÛ qpcùv Kai cruXXeiTOupfoû 'IouXíou pq àtravTqaai, Kai ¿k twv TpacpévTwv napà toû aÙToû 'louXiou tpavepà tovtujv q (TuKOcpavría rrécpqvev' qX0ov yàp âv, eïrrep èOàppouv oîç ènpaEav Kai nenoir)Kaai Karà tûiv OuXXeiToupYwv qpwv' ôpujç Kai è£ d>v nenoirjKaatv èv TaÚTq tí) áfíq Kai peyáXq auvóbw cpavepwTépav Tf|v éauTiùv auffKeuqv ànébetEav.

(7) 'AnavTT]ffavT€ç fàp eiç Tqv lapòw v nôXiv, ibôvTeç 506
toùç àbeXçpoùç f]pû>v 'AOavácriov Kai MàpxeXXov Kai 'A<TKXqnâv Kai toùç âXXouç, èçpoPqûqaav eiç Kpicriv èX0eîv, Kai oûx âna£ oùbè beÙTepov, àXXà Kai noXXÔKiç KXq0évTeç, oùk ènr]Kouffav Taîç KXqcreoi' KaÍTOi nàvTwv fjpiùv ffuveXOôvTUJV èmcTKÔnujv, Kai pàXtcrra toû eÙYqpoTÔTOu 'Ooíou, toû Kai btà tôv xpóvov Kai Tqv ópoXoyíav Kai bià tô TOffoÛTOv KÓpaTOV únopepevqKévai nàcrqç aiboûç àÉtou TUfxàvovToç, àvapevôvTuuv Kai npOTpenopévwv aÙTOÙç eicreXOeîv eiç Tqv Kpùnv, ïv' ètnep ànôvTtuv tiûv auXXeiToupYÜjv fjpwv èûpùXXqCTav Kai èypaipav küt' aÙTwv, TaÛTa napôvTtç èXéfEai buvqOwcTiv' âXX' oùk i^X0ov KXqûévTeç, KaOânep npoeinopev, beiKvùvTeç Kai èK toùtwv Tqv ctukocpavTiav éauTÛiv, Kai povovoux'i Tqv èmpouXqv Kai ffucTKeuqv,

etsi ex eo, quo vocati sunt a Iulio episcopo carissimo fratre nostro, claruit noluisse eos venisse ex ipsis litteris quibus eorum mendacia detecta sunt; venissent enim, si habuissent fiduciam eorum, quae gesserunt adversus coepiscopos nostros; licet *[lege* tamen] etiam ex ipsis, quae fecerunt in isto sancto et magno concilio, manifestiora falsitatis suae commenta prodiderunt.

(7) Venerunt enim et ad Sardicensium civitatem, et 506
videntes Athanasium et Marcellum, Asclepam et alios, timuerunt venire ad iudicium: et non semel neque iterum, sed frequenter vocati contempserunt invitationem synodi omnium nostrorum *[lege* nostrum], qui convenimus episcopi, et maxime venerabilis senectae Ossium, qui et propter aetatem et confessionem et tanti temporis probatam fidem, qui *[lege* qua] tantum laborem id aetatis pro Ecclesiae utilitate sustinuit, [ut] omni reverentia dignissimus habeatur. Exspectantibus omnibus, et cohortantibus eos venire ad iudicium, ut omnia quae de consacerdotibus nostris <absentibus> vel dixerunt vel scripserunt, praesentes possent convincere, vocati non venerunt, sicut praediximus, ostendentes etiam ex his falsitatem suam, non solum *[lege* ac paene dixerim] commentitiam fraudem aut exquisitam versutiam quam fecerunt prodentes per excusa-

qv TrenoiqKaoi, Poùjvteç òià Trjç napaiTiio'eujç. (8) Oí yàp SappoOvTeç oîç Xéyoucn, toûtoiç Kai eiç npôaujnov au<Trr)vai òùvavrai. 'Eiretòr) òè oùk ànnvTqaav, vopíCopev Xomòv pqòéva àyvoeîv, kôv èKeîvoi ttôXiv KaKOupyeîv èOéXtuOïv, oti pqôèv èx°vTeç KaT" tûv CTuXXeiToupfwv qpüùv èXéyEai, toùtouç pèv ôiapâXXouaiv ànôvTaç, rrapovraç òè cpeÓYOuffiv.

507 2. (45) (1) "Etpuyov yáp, àyanqToi àòeXcpoi, où póvov òià Trjv toùtujv auKotpavTÌav, àXX' òti Kaì toùç èni ôiaçpôpoiç èyKaXoûvTaç aÙTOÎç èôeùjpouv ànavTqcravTaç ' òeapà yàp i)v Kaì aiòqpa irpocpepôpeva, àn' éEoptcruaç èiraveXôôvTeç àvOpwTTOi, Kai irapà tûiv éti KaTexopévujv eiç èEopurriav, èXeôvreç i)aav auXXeiToupyoi ffuyyeveîç ' Kaì cpiXoi òè tûiv ôi' aÙTiùv àîroôavôvrujv napeyévovTO ' Kaì tò péyujTOV, èrnffKOTTOi Ttapñaav, wv ó pèv tò criòripa Kaì Tàç àXùffeiç npoécpepev, aç òi' aÙTOÙç èqjópeaev, oí òè tòv ék Tfjç òtaPoXrjç aÙTWv OávaTov èpapTÙpavTO.

508 (2) Eiç ToaoÛTOv yàp ëcpOaaav àirovoiaç, wç Kai èm(Jkôttouç ènixeipeîv àveXeîv, Kai àveîXov âv, eî pq èSécpuyov tùç xeP aÇ aÙTiîiv' ànéôavev oùv ó auXXeiToupyôç f)pâiv ó paKapirqç OeôôouXoç cpeùyujv aÙTtûv Tqv ôiaPoXqv, kcKÉXeuOTO yàp èK ôiaPoXrjç üùtwv àrroOaveîv. (3) vAXXoi òè

tionem. (8) Qui enim habent fiduciam probare ea quae absentes dicunt, haec praesentes parati sunt convincere. Sed quia venire non ausi sunt, arbitramur de cetero neminem ignorare, etiam si illi iterum malitiam suam exercere voluerunt, nihil sufficientes probare adversus consacerdotes nostros, quos incusant quidem absentes, praesentes autem fugiunt.

507 2. (45) (1) Fugerunt enim, dilectissimi fratres, non solum propter hos, quos falso appetiverunt, verum etiam <propter> hos qui ex diversis locis convenerunt, ut eosdem multis criminibus arguerent. Ferrum enim et vincula proferebant de exsilio revertentes viri. Et rursum ab his, qui adhuc in exsilio detinentur, missi affines et proximi, amici et fratres, querelas vel eorum qui supersunt detulerunt, vel eorum qui in ipsis exsiliis decesserunt, indignam iniuriam prosecuti sunt. Et, quod est maximum, episcopi aderant, quorum alter ferrum et catenas praeferebat, quas per eos cervicibus suis portaverat; alii ex eorum insimulatione mortem sibi intentatam testificabantur.

508 (2) In tantum enim desperationis eruperunt, ut etiam episcopos <interficere tentarent, et> interfecissent quidem, nisi fugissent ipsorum cruentas manus. Decessit enim coepiscopus noster beatissimus Theo dui us fugiens ipsorum infestationem, lussus est enim ex ipsorum insimulatione mori. (3) Alii autem

TtXqfàç ítcptóv èireòeÌKWVTO ' áXXoi òè Xipòv ùnopepEvr]KÉvai irap' aÙTwv àuujòópovTo ' Kaì TaÛTa oùx oí tuxôvteç èpap-TÚpouv dvOpwTTOi, àXX' 'EKKXqaíai ôXai qcrav, ùnèp wv oí àrravTr)ffavT€ç Kai Trpeo,(kôovTeç èòiòaffKOV, crrpaTuÔTaç Ei<pr|-peiç, oxXouç però poTtâXajv, biKacrrwv àneiXàç, TrXaOTiôv ypappÛTUJV ÙTtofioXâç. 'AvefvwcrOq yáp fpáppaTa tûiv irepi Oeó-fviov nXaTTopévujv kotù tûiv ffuXXeiTOvpYÙjv f|pû>v 'AOavaoiou Kai MapKÉXXou Kai AffKXrjna, *iva* Kai PaaiXéaç kot' auTÔiv Kivf|ffujffi ' Kai Taûra fjXeyEav oí yevó-pevoi tote òiókovoi Oeoyvíou. (4) TTpôç toûtoiç, rrap-ôéviuv Tupviboeiç, èpnpqCTpoùç ¿KKXricnújv, çpuXaKàç kotù tûiv Xeitoupywv, Kai TaÛTa navra òi' oìiòèv ËTEpov, F] ôià Tf)V ÔUOÛlVUpOV aipEOTV TÛIV 'ApElOpaVlTÔlv' 0Í fàp rrapaiTOÚpevoi Trjv npôç toùtouç KOivcuviav àvàyKqv eïxov TTÊipâCTOai TOÙTUJV.

(5) TaÛTa toîvuv (TuvopùjvTEç, eîç ettevòv eixov tù Tfiç 509
ïrpoaipÉOEUJç ' iJiffxôvovTO pèv yàp ôpoXofeîv â ÒEÒpÓKacriv. Aià òè tò pq òùvaoOai Xomòv eti TaÛTa KpùirTeffÔat, ànf|v-rqcrav eîç Tfjv Xapôâiv iróXiv, ïva òtà Tfjç àcptëeujç ÙTtôvoiav ùjç pq TrXqppeXqtfavreç òóEuuaiv ànoçpÉpECTOai. (6) 'Iôôvteç òè toùç nap' aÙTwv (TUKOtpavTqôévTaç, Kai toùç Trap' aù-tûiv TtaOôvraç, toùç KaTqYÔpouç, toùç êXÉTXOuç npô ôcpûaX-

gladiorum signa, plagas et cicatrices ostendebant. Alii se fame ab ipsis excruciatos querebantur. Et haec non ignobiles testificabantur viri: sed de Ecclesiis omnibus electi, propter quas huc convenerunt, res gestas edocebant, milites armatos, populos cum fustibus, iudicum minas, falsarum litterarum suppositiones. Lectae sunt enim litterae factae aTheognito falsae adversum coepiscopos nostros Athanasium et Marcellum <et Asclepam>, ut et imperator adversus ipsos commoveretur. Et haec convincebant ii, qui tunc ipsius Theogniti diacones fuerunt. (4) Ad haec virginum nudationes, incendia ecclesiarum, carceres adversus ministros Dei: et haec omnia propter iniquam atque exsecrabilem haeresim Ariomanitarum. Qui enim communioni eorum renuntiabant, necessitate patiebantur *[fortasse* cogebantur] ista tolerare.

(5) Haec igitur considerantes, in angusto se teneri per- 509
videbant. Erubescentes quidem confiteri ea quae commiserunt, eo quod de cetero non possent ea diutius occultare, venerunt tandem in Sardicensi civitate; ut propter praesentiam suspicionem quasi mali actus viderentur excludere. (6) Videntes enim eos, qui a se fuerant falsis oppressi testimoniis, eos etiam quos vehementissime oppugnarunt; ex alia parte accusatores

pwv ëx°vreç, èXOeîv oùk èftoùXovro KXq0évTeç, kciítoi twv auXXeiTOupywv fjpwv 'A0a votai ou Kai MapKéXXou Kai 'AaKXiqTtâ noXXr) rr) rrappqaiq xpwpévwv, àtrobupopévwv Kai éirtKfipévwv Kai trpoKaXoupévwv oùtoùç Kai èrrafTEXXo-pévwv jjf) pôvov éXéfxetv Trjv auKocpavTÍav, àXXà Kai bei-Kvùvai ôaa Karà twv 'EKKXqatwv aÙTwv ètrXimpéXqaav. (7) Oî bè ToaoÚTw tpôpw toû auveiboToç KaTeaxè0qaav, wç cpuyeiv aÛTOÙç, Kai btà Tqç tpuffjç ti)v auKoqpavTtav aÙTwv èXéfEai, Kai átrep èrrXqppéXqaav, btà tòv bpaapòv ópoXoyfiaat.

510 . 3. (46) (1) Ei Kai tú paXiara toívuv où póvov ¿k twv npoTépwv, dXXá Kai ¿k toùtwv, uútwv f| KaKOTponía beÍKvu-Tai Kai auKOtpavTÍa, 6pwç 'iva prjbé ¿k Tfjç tpuyfiç rrpótpaaív Tiva ÉTépaç KaKOup-fiaç nopíaaaOai buvqOwaiv, èaKetpâpeOa KOTà tòv Tqç àXqéeiaç Xó'fov Tà nap' ¿Keívwv bpapaToupyq-0évra èEeTÓaat' Kai toûto irpoOépevoi, eùpopev aÙTOÙç Kai ék twv npaxOévTwv auKoçpàvTaç, Kai pqbèv è'Ttpov q èm-pouXi)v Kara twv auXXeiTOupYwv fjpwv iretroiqKÔTaç. (2) °Ov yàp èXeyov napà 'A0avaaíou rretpoveùaOat 'Apaéviov, 0ÛT0Ç Zr), Kai èv toîç Zwaiv èEeTÓEeTat. 'Atto bè toùtou Kai tò nepi twv àXXwv 0puXXr)0èvTa trap' aÙTwv cpaivtTai nXáapaTa.

conscientiae, etiam morum criminum proditores prae oculis habentes suis, venire vocati non potuerunt *[graece* noluerunt], maxime consacerdotum nostrorum Athanasii, Marcelli, et Asclepii conscientia perturbati: qui et implorabant iudicium <et> provocabant accusatores, ut eos non solum convincerent de iis quae adversum sese falsa confinxerant, verum etiam quae adversus Ecclesias <ipsorum> impia ac nefaria commiserant, edocerent. (7) Verum illi tanto terrore (conscientiae) comprehensi sunt, ut fugam facerent; et per illam fugam falsitatem suam detegerent ac nudarent.

510 3. (46) (1) Tametsi non solum ex prioribus, sed etiam ex istis malitia eorum et falsitas ostenderetur: ut nec existimata fuga *[lege* tamen ut nec ex ista fuga] occasionem aliquam alterius malae artis invenire possent; probavimus, secundum veritatem et rationem *[lege* veritatis rationem] ea quae ab illis conmissa sunt, inquiri oportuisse: et invenimus eos etiam de his fuisse mendaces, et nihil aliud quam impugnationem adversus consacerdotes nostros exercuisse. (2) Quem enim dicebant ab Athanasio interfectum fuisse nomine Arsenium, habetur in numero vivorum. Unde ex hoc etiam cetera, quae ab ipsis iactabantur, patuit esse plena mendacii et falsitatis.

(3) 'Eireiòf) òè Kai nepi TtOTripiou éOpúXXouv, wç KXa- 511
ffOévTOç trapa MaKapiou toû trpeffpuTépou 'A0avaaiou, èpapTÙpnffav pèv oî rrapaTevógevoi àtrò Tf)ç 'AXeSavôpeiaç Kai MapewTOU Kai twv Xoitrwv tôttwv, ôti pqôèv toûtwv rrertpaKTai' Kai oî èmOKorroi òè ypâqpovTeç oî ànô Trjç AÌ-YÛtttou trpôç 'loùXiov tòv auXXeiTOupYÔv f|pwv ÎKavwç òiepePaioùvTO pqòè ùtrôvoiav SXwç TOiaÙTqv èiceì Y6Yevf)ff0ai. (4) 'AXXwç Te fi XéYOuaiv ùtiopviipaTa èxeiv KaT' «ùtoû KaTà povopépeiav auvéffTqKg Y£Y£vria0ai. Kai ôpwç Kai èv toîç imopvr)naai toûtoiç, è0viKoi Kai KaTqxoupevoi ZipwTwvTO' è£ (Lv eîç KaTqxoupevoç èpwTwpevoç ëcpacmv èvôov eîvai, ÔTe ó Makàpioç étréffTq Tip tóttw' Kai êTepoç èpwTw-pevoç ëXeYe tòv OpuXXoúpevov nap' aÙTwv 'loxúPav v0" ffoúvTa TÓTe KaTaKeídOai év KeXXíw' wç atro toútou <paí-vecrOai pqôôXwç y£Y£vH^6«> ti twv puOTqpiwv, òtà tô toùç KaTrixoupévouç èvôov eîvai, Kai tòv 'Iffx^Pav MH napeîvai, àXXà voaoûvTa KaTaKeîffOai. (5) Kai Yàp Kai aÙTÔç ó trap-trôvqpoç 'loxúpaç, ipeuO'àpevoç erri tw eîprjKévai KeKauKévai tòv 'AOavádtóv Tiva twv Oeiwv fhfSXiwv Kai ôiqXéYXQcn, wpoXÔYqae küt' èKeîvo Kaipoû vocreîv ÔTe Makápioç trapfjv, Kai KaTaKeîO0ai, wç Kai ¿k toútou OUKOipâvTqv aÙTÔv eîvai.

(3) Quod autem de calice fracto aliqua loquebantur [7<f« 511
tamquam fracto loquebantur] a Machario presbytero Athanasii; testificati qui praesentes fuerunt ex Alexandria <et Mareóte et aliis locis> [de eodem loco, eo] quod nihil tale esset factum. Sed et episcopi scribentes ex Aegypto ad lulium consacerdotem nostrum, abunde asseverarunt, nec suspicionem huiusmodi ibidem fuisse. (4) Dicunt autem acta etiam se habere adversus ipsum: quae habent autem, absente parte altera constat fuisse confecta. Simul tamen <in ipsis actis interrogabantur gentiles et catechumeni: ex quibus unus> [ipsis actis gentilis et] catechumenus interrogatus dicebat, intus se fuisse quando superventum fecit Macharius; <et alius> interrogatus dicebat, famosissimum illum Scyrum [Z<jz Ischyram] infirmantem in ecclesia *[lege* in cellula] ¡acuisse: ut ex hoc appareat, ex toto mysterium non fuisse celebratum, eo quod catechumeni intus fuerint <etlschyras non adesset>, sed male haben[te]s iacueri[n]t. (5) Nam et ipse totius malitiae Scyrus *[lege* Ischyras] commentator, exussisse Athanasium quendam de divinis Scripturis librum dicebat. Ad hoc convictus confiteri coepit infirmatum se fuisse quando Macharius praesens fuit; ut ex hoc etiam falsum testem illum esse appareret.

512 (6) ApéXet Trjç cruKOtpavTÎaç TaÙTqç piaOôv aÙTw tù› ’I crx’j P bebujKaOiv ¿TticrKOTtqç ôvopa, tw M.r|bè TrpeerfJurépuj TUYxàvovTi. 'ATtavTfjO'avTeç fàp búo npeopúTepoi oùv MeXit îu i ttotè yêvôuévoi, üffTepov òè urtò toû paKaptTov 'AXeEàvbpou toû -fevopévou ¿tticikottou 'AXeEavbpeiaç bexûévTeç, Kai vûv oùv 'A 0 a va ai tu ôvteç, èpapTÛpqaav ppbetrunroTe toûtov npçffpÔTepov MêXit îo u yeYevfiaOai, pqbè 6Xwç èffxixévai MêXît io v eiç tôv Mapeturriv èk-KXrjoiav r| XeiToupyôv' Kai ôpujç tôv pqbè trpeapÚTepov TirfxàvovTa vûv tbç eniaKonov fffa'fov, iva tw ôvôpan toútw bóSwcn t Q ffuKocpavTÍa KaTairXriTTeiv toùç àKoùovTaç.

513 4. (47) (1) 'AvefvibffQq bè Kai tô ffù'fYpappa toû OuX-XeiTOupYOÛ MapKéXXou, Kai eùpéôq twv trepi Eùaé-fliov f] KaKOTEXvia. ‘A yàp tbç ZqTwv ó MàpKeXXoç eïpqxe, toûto tbç ópoXoyoúpeva biapepXf|Kaatv. 'Ave'fvwcrOr] •foûv tô é&qç, Kaì tò trpô aÙTtûv twv íqTqpáTuiv, Kai óp0f) f] ttîcftiç toû àvbpôç eùpéOrj. OÙTe yàp àtrô Trjç <rfiaç Mapiaç, ûjç aÙToi biePefJaiiuoavTo, àpxqv èbibou tw Qeoû Aôfw OÙTe TéXoç exeiv rf]v fîaaiXeiav aÛToû, àXXà Kai rqv PaffiXeiav avapxov Kai ÒTeXeÓTqTov eïvai rqv toutou ëfpaipev. (2) Kaì 'A a K X r) it â ç bè ó auXXeiTOupYÔç rrpof|V6YKev ùtropvf|-

512 (6) Denique falsitatis praemium eidem Scyro *[lege* Ischyrae] honorem *[graece* nomen] episcopatus dederunt, homini, qui neque presbyter quidem fuit. Venientes enim duo presbyteri nunc ad concilium, qui eo temporis cum Melitio fuerant, post-modum ab Alexandro episcopo Alexandriae beatae memoriae viro suscepti sunt, nunc cum Athanasio agunt, testati sunt nusquam omnino istum Melitii fuisse presbyterum, neque omnino habuisse [eum] Melitium [in eodem loco] apud Mareotem, ecclesiam, nec ministrum: quem tamen nunc velut episcopum illum secum adduxerunt, qui ante nec presbyter fuit: ut nomine episcopatus videantur falsitatem suam tegere apud audientes.

513 4. (47) (1) Lectus autem est et liber, quem conscripsit frater et coepiscopus noster Marcellus: et inventa est Eusebii et qui cum ipso fuerant exquisita malitia. Quae enim ut proponens Marcellus posuit, haec eadem quasi iam comprobans proferret, adsimularunt. Lecta sunt ergo quae sequebantur, lecta etiam quae anteposita erant quaestioni; et recta fides eius inventa est. Neque enim a sancta [Virgine] Maria, sicut ipsi confingebant, initium dabat Deo Verbo; neque finem habere regnum eius, sed regnum eius sine principio ac sine fine esse conscripsit. (2) Sed Asclepius coepiscopus noster

gara fevópeva èv 'A v t i o x e í a, napóvTwv t w v KaTryfópwv, Kaì Eù crepi ou t o û àirò Kaicrapeiaç' Kai èK t w v àno-cpácrewv t w v biKacrâvTwv ¿t t kjk o t t w v èbeiiev éauTÒv àûwov eîvai. (3) Eîk ô t w ç o ù v, dyanriTOÎ àbeXtpoi, KaXoûpevot noX-Xô k iç oùx úmÍKOuffav, c îk ô t w ç èqiuyov. Ynò yap t o û ffuv" eibÔTOç èXauvôpevoi, cpuyrj t ô ç cruKOtpavTÎaç êauTwv èpe-Patwffav, Kai mCTTeuûf)vai k o t ' aÙTtûv neTroifiKaffiv, & Ttapôvreç oi KaTrpfopoûvTeç ëXeyov Kai ènebeÎKVuov. (4) 'Enei t o î v u v Trpôç t o û t o iç nâcri Kai t o ù ç nàXat Kaûaipeûévтaç Kai ¿K^Xq-ûévraç btà t t jv 'Apeiou aipediv où póvov èbéEavTO, àXXà Kai eiç peiCova PaÔpôv nporpfaYOv, biaKÔvouç pèv eiç npe-(jpuTéptov, ànô bè npeopuTépwv eiç ènicrKÔnouç, bi' oùbèv ëTepov f| 'iva Tqv àdépeiav biadneîpai Kai irXaTÛvat buvq-Owcn Kai t t]v eveeprî biatpOeipwor niemv.

5. (48) (1) Eteri bè t o û t w v perd t o ù ç nepi Eùcrépiov 514
vûv Kapxoi ©eôbwpoç ó dirò 'HpaKXeiaç, N á p k i cr-ffoç ó ànò Nepwviâboç Tqç KtXtKÎaç, Zrécpavoç ó ànò 'AvTioxeiaç, rewpyioç ó dirò AaobiKeiaç, 'Ak ô k io ç ó òtto Kaicrapeiaç Trjç TTaXatdTÎvriç, Mqvô-cpavroç ànô 'Ecpécrou Tqç Acriaç, OàpcrâKioç ó òtto Xiyyibovou Tqç Muffiaç, OûaXqç àrrò Moupawv Tfjç TTavvoviaç. (2) Kai yàp o ù t o i t o ù ç crùv aÙTOÎç èXûôvTaç

acta protulit, quae confecta sunt apud Antiochiam praesentibus adversariis et Eusebio ex Caesarea, et ex sententiis iudicatum episcopum ostendisse *[lege* iudicantium episcoporum ostendit se] esse inreprehensibilem. (3) Merito ergo acciti frequenter non ausi sunt venire: merito fugerunt conscientiae suae impulsu praecipitati. Fuga enim falsitates suas confirmaverunt, et credi ea fecerunt, quae praesentes accusatores eorum dixerunt et ostenderunt. (4) Quid igitur? Supra haec omnia etiam olim depositos atque eiectos Ecclesia propter haeresim Arii non solum susceperunt, sed etiam in maiorem provexerunt gradum, diacones quidem in presbyterium, de presbyterio autem in episcopatum, propter nihil aliud, nisi ut impiam doctrinam dilatare ac disseminare possent et piam corrumperent fidem.

5. (48) (1) Sunt autem istorum post Eusebium [duo] 514
auctores etiam Theodorus ab Heraclia, Narcissus a Neroniade Ciliciae, Stephanus ex Antiochia, Georgius exLaodicia [licet timens non adfuerit de Oriente], Aeacius ex Caesarea Palaestinae, Menophantus ex Epheso Asiae, Ursacius a Singiduno Moesiae, Valens ex Mursa Panariae. (2) Etenim praedicti etiam <iis>

dirò Tfjç éwaç oùk èrréTpenov ouïe eiç Tqv dyiav aóvoòov daeXOeîv, ouïe 6Xwç eiç Tfjv éKKXqaiav toû Ôeoû trapapáXXetv. Kai èpxópevoi òè eiç Tf|v ZapôiKf)v, Kara TÓnouç auvôôouç èîroioûvTO trpôç èauTOÙç, Kai auvOqKaç però drretXwv' ware èXôôvTaç aÙTOÙç eiç Tf]v ZapòiKf] v, pqòè ôXwç eiç Tf)v Kpioïv èXOeîv, piqb' ¿ni tò aÙTÒ auveXOeîv tí) ayíq auvóòw, dXXà póvov èXOôvTaç, Kai àcpoaiwaei Tip èrnòqpiav éauTwv èniôeiEapévouç, Taxéœç tpuyeîv. (3) TaÛTa fàp yvwvat òeòvvrineOa Ttapà tûiv auXXeiToupywv fjpwv MaKapiou dirò TTaXauJTÎvrjç Kai 'Aarepiou dirò ApafJiaç, twv èXOóvTwv aùv aÙTOtç Kai ávaxwpriaávTwv dirò Tfjç dniOTi'aç aÙTwv. Oûtoi yáp, èXOôvTeç eiç Tfjv dyiav aóvoòov, Tip pèv piav rp ètraôov, ànujòùpovTO, oùòèv òè nap' aÙTOÎç òpGòv èXeyov nparreaQai, TtpoaTiûévTeç K.aì toûto, wç dpa eîev èKtî TtoXXoi Tfjç dpûfiç dvTiTroioùpevoi ôôEqç, Kai KwXuôpevoi nap' aÙTwv èXOeîv èvraûôa, òià tô dnetXeîv Kai èTtayyéXXeaôat kotò twv pouXopévwv àvaxwpeîv dn' aÙTwv. Toutou yoûv ëveKa Kai èv èvi oïkw ndvTaç peîvai èanouòaaav, pqòè tô PpaxÛTaTOv ìòidZeiv aÙToùç èniTpétpavTeç.

515 6. (49) (1) 'Enei oùv oùk ëôei napaaiwnrçaat, oùôè dveKÔirrnÎTouç èâaai tùç auKotpavnaç, tò ôeapd, toùç <pô-

qui ab Oriente secum venerunt, non permiserunt sanctum concilium intrare, neque omnino in ecclesiam Dei sanctam accedere. Venientes etenim Sardicam per singula loca synodos faciebant inter se, et pactiones cum interminationibus, ut omnino venientes Sardicam ad iudicium non accederent, neque in unum cum sancta synodo convenirent: et ad id solum venerunt, [coetum praesentiam suam qui] <ut dicis causa praesentiam suam ostenderent, et> statim fugerunt. SHaec enim scire potuimus a consacerdotibus nostris, Ario *'aece* Macario] scilicet ex Palaestina, Steph ano *[graece* Asterio] de Arabia: qui cum ipsis venerunt quidem, sed ab eorum perfidia recesserunt. Hic enim venientes in sanctam synodum, violentiam quidem quam passi fuerant, conquerebantur; nihil autem ab ipsis recte agi asserebant: asserentes *ortasse* adicientes] etiam hoc, quod essent ibi plurimi rectae fidei, qui prohibebantur ab ipsis venire ad nos propositis interminationibus. Hac igitur causa in uno loco *graece* una domo] omnes manere sategerunt, et nec parum temporis [nec] habere eos liberam facultatem permiserunt.

515 6. (49) (1) Quia ergo non oportuit conticescere, nec inulta retinere *Jorte* permittere], falsitates, vincula, homicidia, pugnas

vouç, tôç rrXrpfàç, Tàç rrepì twv rrXaOTtùv èrriOToXâiv au-(TKeuàç, Tàç aÎKiaç, Tàç Yu.uvwtfeiç tûiv rrapSévwv, Tàç èEopurriaç, Tàç KaTaXûceiç tûiv èKKXrjcncùv, toùç èprrprç-crpoùç, Tàç peTaôéffeiç arto piKpûiv rtôXewv eiç peiZovaç rrapoïKÎaç, Kai rrpó ve nàvTuuv Tf]V KaTà Tfjç ôpOrjç ttîoteujç èiravao'Tdo'av bucrujvupov A p 6l a v f) v aipecnv bt' aÙTÛiv ' toutou ëvEKev, toùç pèv à-farrqToùç àbeXtpoùç fjpwv Kai auX-XeiToupfoùç Aûavàaiov Kai MàpKeXXov Kai A cr k X q-rrâv Kai toùç *aùv* aÙTOÎç CTuXXerroupfoûvTaç tw Kupiœ, àôibouç Kai Kaôapoùç eivai árrecpr)vá|je0a, ypâtpaVTeç Kai eiç Trçv ¿KacTTOu rrapoiKÍav, more yivajciKeiv éKàœrnç 'Ek-KXrifftaç toùç Xaoùç toû ibiou érriOKorrou Tfjv KaÔapÔTrjTa, Kai toûtov pèv ëxetv èrncTKorrov Kai npooboxav.

(2) Toùç bè eiç tôç 'EKKXrioiaç aÛTÛiv èrreXOôvTaç bÎKr)v 516
Xûkuuv, rprjYÓpiov tòv èv AXeSavbpeia, BacriXetov tòv èv AyKÙpqt, Kai KuïvTiavôv tòv èv Fait], toù-touç pqbè èrricTKÔTrouç ôvopdietv, pqbè 6Xwç KOivwviav Tivà rrpôç aÙToùç ëxetv, pqbè béxecrOai Ttva rrapà toûtluv ïpàp-para, pqbè Ypôap^iv rrpôç aÙToùç' (3) toùç bé ye nepi ©eôbwpov Kai N*á*pki*aa*ov Kai Akákiov Kai Xté-cpavov Kai OùpCTàKiov Kai OùàXevTa Kai Mrçvô-tpavTov Kai Feiùpriov, eì Kai <pofîr)0eiç pf) rrapeyevcTO àrrò Tqç édiaç, ôpaiç bià tô àrrô toû paxapÎTOu AXeE-

[graece plagas], falsas epistolas, verberationes, nudationes virginum, exsilia, eversiones ecclesiarum, (incendia,) translationes de Ecclesia ad maiores *[lege* de minoribus civitatibus ad Ecclesias maiores], et ante omnia contra rectam fidem insurgentes Arianae haeresis doctrinas: ex hac causa carissimos quidem fratres et coepiscopos nostros Athanasium [Alexandriael et iareellum [Ancyrogalatiae] et Asclepium [Gazae] et eos qui cum ipsis erant ministrantes Deo, innocentes et puros pronuntiamus, scribentes ad unamquamque eorum provinciam, ut cognoscerent singularum Ecclesiarum plebes sacerdotis sui integritatem, et habere se episcopum suum.

(2) Illos autem, qui se eorum Ecclesiis immerserunt luporum 516
more, id est Gregorium in Alexandria, Basilium in Ancyra, et Quintianum in Gaza, neque nomen habere episcopi, neque communionis omnino eorum habere participatum, neque suscipere ab aliquo eorum litteras, neque ad eos scribere; (3) illos autem, hoc est, Theodorum, Narcissum, Aeacium, Stephanum, Ursacium et Valentem, Menophantum et Georgium, etsi timens [ut dictum est] (de Oriente) non adfuit, sed tamen quia a beatae

ávbpou KaOqpñtfOat aÙTÒv, Kaì bià tò eïvai Kaì aÙTÒv Kaì toûtouç -rriç 'Apeiou paviaç, Kaì bià Tà ènevexOévra aù-toîç èfKXripaTa, toûtouç trajnpnipei KaOeîXev ò âfia aûvoboç dirò Trjç èmcTKOTrôç. Kaì ¿Kpívapev pf] póvov aÙTOÙç èiri-(Tkôttouç pò eïvai, àXXà prjbè KOivwviaç perà twv mcrrwv aÙTOÙç KaTaStoûcrôai. (4) Toùç fàp xwpiZovTaç tòv Yióv, Kai ànaXXoTpioûvTaç tòv Aófov àtrò toû îlaTpôç, xwpííeaOai Tqç KaôoXiKfjç 'EKKXqffiaç upocrfixei, Kai àXXoTpiouç eïvai toû XpiffTiavwv ôvôpaToç. 'Ecrrwcrav toîvuv ûpîv âvàOepa, bià tò KeKanr)XeuKévai tòv XÓTOV Tf|Ç àXr|ôeiaç' àtroœroXiKÔv èœri tò napàrfeXpa' «Eï tiç ûpâç eùarfeXiieTai nap' ô napeXàpeTe, àvàûepa íffrw» [Gai 1, 9]. (5) Toûtoiç prjbéva Koivwveîv napaffeiXaTe' oùbepia fàp Koivwvia tpwTÎ npôç ctkôtoç [cf. 2 Cor 6, 14]' toûtouç TràvTaç paKpàv ITOieÎTe' oùbepia yàp aupçpwvia Xpicrrw npôç BeXiap [cf. 2 Cor 6, 15], Kai <puXàEa<T0e, áyanriTOÍ, prjTe Tpàcpeiv npôç aÙTOÙç prjTe YpàppaTa nap' aûrwv béxecrôai. (6) ZiroubâcraTe bè pâXXov Kai ûpeîç, àbeXcpoi Kai auXXeiTOupYoi, tbç tw nveûpaTi trap-ôvreç tò CTuvóbw ÒMWV, <JuveTriipr)cpicraa0ai bi' ÛTtOYpacpfiç ùpeTépaç, ûnèp toû Ttapà ttóvtwv twv iravraxoû (TuXXeiT-oupTwv Trjv ópocpwvíav biaffwZeoOai.

memoriae Alexandro episcopo quondam Alexandriae deiectus est, et quod sit tam ille, quam etiam ceteri [qui comprehensi sunt] furoris Ariani, et propter obiecta crimina, hos omnes aequali sorte deiecit sancta synodus de episcopatus gradu: et iudicavimus non solum illos episcopos non esse, sed neque communionem quidem cum fidelibus habere. (4) Separantes enim Filium, et alienantes Verbum a Patre, separari ab Ecclesia catholica oportet, et alienos esse a nomine Christiano. Sint igitur vobis anathema, eo quod ausi sunt adulterare verbum veritatis. Apostoli enim est praeceptum: *Si quis vobis evangelizanerit praeter quam quod accepistis, anathema sit.* (5) His neminem communicare denuntiate: nulla enim communicatio luci ad tenebras. Hos omnes longe facite: nulla enim participatio Christo ad Belial. Observate, carissimi, ut neque scribatis ad eos, neque eorum accipiatis litteras. (6) Curate autem etiam, dilectissimi fratres et consacerdotes, quasi praesentes spiritu huic interfueritis synodo, omnia quae a nobis instituta sunt confirmare per litteras vestras, ut ab omnibus episcopis idem sentire atque unam esse omnium voluntatem ex litterarum consensione sit manifestum. [Optamus, vos in Domino bene valere. Explicit.]

ML 10, 632 sqq. CV 65, 103 sqq.

(7) ‘H 9eía npóvoia KaOwaiwpévouç ùpâç Kai eùGupoûvTaç 517
òtatpuXàrroi, àfaitriToì àòeXtpoi. "O a i o ç ètriaKOTroç ùn-
éfpaipa, Kaì outuu iravreç.

(8) TaûTa ypaipaaa f) ¿v XapbiKf) aûvoboç, ánéaTeiXe Kainpôç 518
toùç pi) buvqôëvTaç àrravriìoai' Kai ye-fóvaai Kai aùroi aúpvpqcpoi
toîç KpiSeiai. Twv bè èv tí) auvóbw YpavpávTUJv Kai tûiv àXXuiv
è-maKÓirujv tí óvópará éañ TCÍbe'

7. (50) “Oaioç ànò Znaviaç, ’loùXioç ‘Piùpqç bi’ 519
'Apxiôâpou Kai <biXoEévou npeafJuTépwv, TTpajTOYévqç
ZapbiKfjç ktX.

MG 25, 323 sqq. Item *Theodorei.,* Hist. eccl. 2, 6 resp. 8: MG
82, 999 sqq. resp. CB Theodoret 101 sqq.

CONCILIUM LAODICENUM inter 343 et 381.

CANONES.

1. De bigamis.

TTepì toû ôeîv Kara tòv èKKÀqaiaariKÒv Kavóva toùç 520
èXeu9épwç Kai vopipwç auva<p9évraç beuTépoiç yâpoiç, pi)
XaSpofagiav Ttoifiaavraç, ôXifOu xpôvou TrapeXÔôvroç Kai
axoXaaàvrtuv toîç trpoaeuxaîç Kai vqareiaiç, kotù au-ffviii-
ppv àtrobiboa9ai aùroîç Tiqv KOtvwviav wpiaapev.

7. De bis qui ab haereticis convertuntur.

TTepì toû toùç òc tû»v aipéaeiuv, toût' ëan Ñauaría- 521
vwv fyroi OiüTeiviavâiv F| TeaaapeaKaiôeKaTiTtûv,

(7) Divina providentia vos sanctificatos et laetos custodiat, 517
dilecti fratres. Hosius episcopus subscripsi, et sic omnes.

(8) Hoc suum rescriptum Sardicensis synodus ad illos misit, 518
quibus accedendi facultas non fuerat, qui et ipsi suffragiis suis decreta
synodi approbarunt. Eorum autem qui in synodo scripserunt aliorumque
episcoporum nomina, haec sunt:

7. (50) Hosius ab Hispania, lulius Romae per Archi- 519
damum et Philoxenum presbyteros, Protogenes Sardicae etc.

[Versio Dionysii Exigui.)

De his qui secundum ecclesiasticam regulam libere ac legi- 520
time secundis nuptiis iuncti sunt, nec occulte nuptiarum co-
pulam fecerunt; oportet, ut parvo tempore transacto, vacent
orationibus et ieiuniis; quibus etiam, iuxta indulgentiam, com-
munionem reddi decrevimus.

De his qui ab haereticis convertuntur, id est, Novatianis 521
aut Photinianis aut Tessarescaedecatitis, sive bapti-

ètnaTpecpopévouç <ene KaTtixoupévouç} tire mcrroùç toùç trap' èKeivotç pr) rrpoabexeffQat, irpiv àvaôepaTÎcrwai nâaav aïpecnv, èEaipérwç òè èv fj KareixovTo' Kai tôtç Xonrôv toùç XeYopévouç trap' aÙTOÎç mcrroùç èKgavôàvovraç tù Tfjç m<TT€U)Ç aúp^oXa xpitrôÉVTaç Te tw œfiw xpiapaTi outw KOivwveîv tw pucrnipiw tiÎ› áyíw.

8. De his qui veniunt ab haeresi Cataphrygarum.

522 TTepî toû toùç curò Tfjç atpécrewç twv Xefopévwv <t>pu-▪fdi V èmOTpétpovraç, ei Kai èv KXfjpw voptiopèvw nap' aù-TOÎÇ TUYX«v0lev› Kct'l pè'flOTOl XéfOlVTO, TOÙÇ TOIOÙTOUÇ perà nàaqç èmpeXeiaç KaTqxeîdOai Te Kai panriiecrQai ùnò twv Tf)ç 'EKKXqaiaç èniOKÔnwv Te Kai npecrpuTépwv.

28. In ecclesiis prandia fieri non debere.

523 "Oti où ôeî èv toîç KupiaKOÎç r› èv toîç èKKXqcriatç tùç Xe'fopévaç à^ânaç noteîv Kai èv tw oïkw toû 0eoû èaûieiv Kai aKOúprra crrpwvvúetv.

41. De epistulis canonicis.

524 "Oti où òeì kpaTiKÒv F| KXqptKÔv aveu küvovikwv Tpap-parwv óòeùeiv.

52. De «tempore clauso» Quadragesimae.

525 "Oti où ôeî èv TeaerapaKOCTTq fâpouç P| yevéOXia èm-TeXeîv.

zati sint illi, seu catechumeni, non ante suscipiantur, quam omnes haereses anathematizent, et praecipue illam qua detinebantur. Et tunc demum hi, qui apud eos dicebantur fideles, nostrae doceantur fidei symbolum: et uncti sancto chrismate, sic mysteriis communicent sacrosanctis.

522 De his qui convertuntur ab haeresi, quae dicitur Cataphrygarum, etsi in clero qui apud eos esse creditur, fuerint, etsi maximi nominentur, hos sub omni diligentia ab episcopis Ecclesiae vel presbyteris instrui et baptizari conveniet.

523 Quod non oporteat in domiciliis divinis [*lege* dominicis], id est in ecclesiis, convivia, quae vocantur agapae, fieri: nec intra domum Dei comedere, vel accubitus sternere.

524 Quod non oporteat sacerdotem vel clericum sine litteris proficisci canonicis.

525 Quod non oporteat in quadragesima aut nuptias aut natalitia celebrari.

57. Ut loco chorepiscoporum periodeutae constituantur.

(1) "Ori où ôeî èv Taîç Kwpatç Kai èv Taîç xwpaiç KaOicrra- <T0ai èTTiffKÔnouç àXXà Trepioôeurâç. (2) Toùç pévroi fióri ïrpo- KaraffTaeévraç pqòèv Trpárreiv aveu yvwpqç toû èmOKÔTrou toû èv TÍ) nôXei. (3) 'QoaÛTiuç òè Kai toùç TipeopuTépouç pqôèv rrpâTTtiv aveu Trjç yvwpqç toû émoxÓTrou. 525

Lauchert 72 sqq. Hard. 1, 781 sqq. Msi 2, 563 sqq. Hf. 1, 750 sqq. HL 1, 2, 995 sqq.

CYRILLUS EP. HIEROSOLYMITANUS
circa 315—386.

De ligno sanctae Crucis.

a. [Catechesis 10, 19, 5. (Habitae sunt catecheses 348 aut 350 a Cyrillo episcopo in ecclesia s. Sepulcri.)]

Tò EùXov tò âytov toû trraupoû paprupeî, péxpt fff|pepov trap' f)pîv qpaivópevov, Kaì òtà tû›v kcitò ttîotiv èE aùroû XappavôvTujv èvreûôev rf]V oiKOupevqv nadav <Jxe^òv F|ôr| nXripûjffav. 526

MG 33, 685 sqq.

b. [Catechesis 13. 4, 3—5.]

(3) Tò pèv ouv irctôoç àXqOéç. 'AXqûtûç yàp ècrraupibOn, Kaì oùk èTTaioxuvÓMe6a' ècrraupwGr), Kai oùk àpvoùpeSa' àXXà pâXXov Kauxtùpai Xéyiuv. (4) Kâv yàp àpvf|<jopai vûv, èXéyxet pe oûtoç ó FoXyoOâç, où TrXqcriov vûv iravreç Ttàpecrpev' èXéyxet pe toû oraupoû tò EùXov, tò kotù pt- Kpôv èvreûôev irâcrr) tí] oiKOupévrç Xoutòv òtaòoQév. (5) 'Opo- Xoyâi tòv œraupôv, ètretòf] oiòa Tqv àvàtrrafftv. Ei yàp 527

(1) Quod non oporteat in villulis vel in agris episcopos constitui sed visitatores. (2) Verumtamen iampridem constituti nihil faciant praeter conscientiam episcopi civitatis. (3) Similiter et presbyteri praeter consilium episcopi nihil agant. 525

Sanctum crucis lignum testatur, quod ad hodiernum usque diem apud nos conspicitur; ac per eos, qui fide impellente ex eo frusta decerpunt, orbem fere totum hinc iam opplevit. 526

(3) Passio igitur vera fuit; vere enim crucifixus est, et non erubescimus: crucifixus est, et non negamus; immo potius illud dicens glorior. (4) Nam si nunc negavero, arguet me iste Golgothas, cui nunc omnes proxime assistimus; arguet me crucis lignum, quod per particulas ex hoc loco per universum iam orbem distributum est. (5) Crucem confiteor, quandoquidem resurrectionem novi. Si enim crucifixus ita perman- 527

OTaupiuôeiç ànépeivev, oùk âv ïcrtuç ójpoXó-fqaa' cruvéKputpa fàp Taxa èpû) btbaOKáXiu. AvaO'Tâcreujç bè tòv crraupòv biabeSapévqç, oùk ètraitfxùvopat biqfoùpevoç.

MG 33, 775 sqq.

De ritu eucharistico.

[Catechesis 23 seu mystagogica 5, 1—11 et 19—22.]

528 1. Tfj toû 0eoû (piXavOptunia, èv toùç trpoXapoùcraiç OuvâEediv, àpKOÛVTtuç ÒKr)KÓctTe nepi Te panTÎcfpaTOç Kai XpiopaToç Kai peTaXfppeujç aibpaTOç Kai àtpaToç Xpiaroû' vûv bè ètti tù èEqç peTapaivetv àvœfKaîov, crfjpepov Trjv <rre<pàvr|v èmOriCTovraç tí] TtveupaTiKi] ûpâiv Tqç ùjcpeXeiaç OlKObopíj.

529 2. (1) 'EajpÙKaTe toîvuv tòv òiókovov tòv vítpaoQai bibóvTa tú iepeî Kai toîç kukXoûcti tò 6u<nacrrf|piov toû 0eoû TrpefffiuTépoiç. (2) Où tràvTUjç bè èbibou btà tòv fftupariKÔv (Wttov' oùk ëffTi toûto. Oùtê yàp fnjtrov *GibpaToç* èxovTeç, tt)v àpxnv eiaqeipev eiç ttjv èKKXrjoiav. (3) 'AXXà GúpPoXóv èffTt toû beîv ûpâç KaOapeùetv Ttávrujv apaprqpaTujv Kaì àvopqpÓTUJV tò vitpacfûai. 'Erreibr) yàp ai xe'PeÇ GÙpPoXov npàEetJUç' vitpaoûai TaÙTaç, tò Katìapòv bqXovÓTi Kai âpujpov tiûv ïrpâEewv aiviTTÔpeôa. (4) Oùk f|KOuCTaç toû paKapiou Aapib aÙTÔ toûto pucTTœfW'foûvTOç Kai XéTOVTOç· «Nitpopai èv àûiûoiç tùç x^îpàç pou, Kai kukXw Oid

sisset, confessus forte non essem unaque cum meo magistro <eam> abscondidissem. Cum vero crucem resurrectio sit consecuta, illam edicere non me pudet.

528 1. Abunde in praecedentibus synaxibus, Deo clementer largiente, audivistis tum de baptismate cum de chrismate et sumptione corporis et sanguinis Christi. Nunc ad ea, quae consequuntur, transgredi nos oportet, hodie spirituali institutionis vestrae aedificio coronidem imposituros.

529 2. (1) Vidistis igitur di aco ;um sacerdoti et presbyteris altare Dei circumstantibus aquam abluendis manibus porrigentem. (2) Nullatenus vero propter corporeas sordes extergendas dabat. Neque enim corporis sordes gerentes ecclesiam initio ingressi eramus [*vel* prorsus ingressi essemus]. (3) At ea manuum ablutio symbolum est, mundos vos ab omnibus peccatis et praevaricationibus esse debere. Cum enim manus symbolum sint actionis, iis lavandis puritatem operum eorumque ab omni reprehensione immunitatem significamus. (4) Non audisti beatum David hoc nobis mysterii aperientem aientemque: *Lavabo inter innocentes manus meas et circumdabo altare*

tò Ouaiaff-nípióv sou, Kúpie» [Ps 25, 6]; Oùkoûv tò víipa-G0ai Tàç xe'Pa,í> T°û ávutreú0uvov eívai ápapTqpaoi aúp-ftoXóv éffrtv.

3, (1) Erra 0oqt ó bictKOvoç' «AXXqXouç àrroXàpeTe, Kai àXXqXouç àanaEibpeûa.» (2) Mq ûnoXâpqç tò tpíXqpa ¿kéívo ffùvr)0eç eïvai toîç èn' à-fopâç yivopévoiç imô tûiv koiviûv q>iXu>v. (3) Oùk ëœri toîvuv toioûtov tò cpiXqpa. 'AvaKÎpvqffi tùç ipuxàç àXXqXaiç, Kai rrâcrav àpvqcriKaKÎav aÙTaîç pvqCTTeûeTai. Zqpeîov toîvuv èffTÌ tò tpîXqpa, toû dtvaKpaéqvai ràç vpuxàç Kai irâffav èïopiZeiv pvqOïKaKÎav. (4) Aià toûto ó XpiffTÔç eXeyev' «'Eàv rrpoacpépqç tò òiùpóv crou ètri tò Guffiaariipiov, Kai èxeî pvqcr0r)ç, ôti ó àôeXcpôç crou ?xe› Tl KaT® $a°\hat{u}$ tò òiùpóv crou ètri tò 0uffiaffTf|piov, Kai imaye npwrov Kaì ôiaXXàyqûi tûi àbeXcoip crou Kaì tòte irpocreX0iùv npóaqiepe tò òiùpóv crou» [Mt 5, 23 sq]. (5) Oùkoûv tò «piXqpa òiaXXaff] ètra, Kai bià toûto ftyiov' ùjç irou ó paKàpioç TTaûXoç èpôa Xéfwv' «'Acnrà-cratfOe àXXqXouç èv q>iXf|paTi dyitu» [1 Cor 16, 20]' Kai TTé-Tpoç" «èv qpiXf|paTi àYàrrqç» [1 Petr 5, 14]. 530

4. (1) Mera toûto poà ó iepeùç' «'Aveu Tàç Kapôîaç.» 531
(2) 'AXqûiûç fàp, kot' èKeivqv Tqv cppiKiübcœrâTqv djpav btî àviu èxetv Tqv Kapôîav rrpôç tòv Oeóv, Kai pq kôtuj trepi Tt'jv Tqv Kai Tà Yqïva irpá^para. Auvàpet toîvuv ó iepeùç

tuum, Dominet Itaque quod manus abluuntur, signum est immunitatis a peccatis.

3. (1) Deinde clamat diaconus: «Vos invicem suscipite osculemurque mutuo.» (2) Ne osculum illud arbitrere eiusdem ordinis ac moris esse, qualia illa sunt, quae inter communes amicos in foro frequentantur. (3) Non est huiusmodi osculum istud. Animas enim mutuo conciliat et miscet atque omnem illis iniuriarum oblivionem spondet. Signum igitur est osculum hoc, animas sibi invicem admisceri et omnem iniuriarum memoriam ablegare. (4) Propterea Christus aiebat: *Si offeras munus iuum ad altare et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque munus tuum ad altare et vade prius ac reconcilieris fratri tuo, et tunc accedens offer munus tuum.* (5) Igitur osculum reconciliatio est et propterea sanctum, sicut alicubi beatus Paulus clamabat dicens: *Salutate invicem in osculo sancto,* et Petrus: *in osculo caritatis.* 530

4. (1) Postea clamat sacerdos: «Sursum corda.» (2) Vere 531
enim in hac perquam maxime tremenda hora cor sursum habere oportet ad Deum et non deorsum circa terram et terrena negotia. Idem igitur est ac si praecipiat sacerdos, ut

irpotfTÚTTei, kot' ¿Keívqv Tqv wpav tràvTaç àtpiévai tppov-TÎÔaç PtamKàç, pepipvaç tôç koit' oïkov, Kai èxeiv ¿v °'-'" pavât Trjv Kapòiav trpôç tòv tpiXávQpwtrov 0eóv. (3) Eira àrroKpiveffûe- «’Exopev Trpôç tòv Kúpiov»' toùtw <nrf-KaTaTiSépevoi, ỗi wv ópaXo^eiTe. (4) Mqôeiç òè toioûtoç Trapéœrw, wç OTÓpaTi pèv Xéyeiv «’Exopev irpôç tòv Kúpiov», Trj òè òiavoia rrepì tôç Piwtikôç ?xeiv tòv voûv «ppovriôaç. (5) návTOTe pèv oûv 0eoû pvrjjioveuTéov' ei òè toûto òià Trjv àaûéveiav Tqv àvôpwirivqv áóúvaTov, küt' èKeivqv pà-Xicrra Trjv wpav toûto <piXoTipqréov.

532 5. (1) Erra ó iepeùç Xéyei' «EùxapiaTqawpev tw Ku-piw.» (2) "Ovtwç fàp eûxaptOTeîv ôcpeiXopev, ôti àvaiiouç ôvraç qpâç èKÓXeaev eiç Tqv TqXiKaÙTqv xàpiv' ôti èx^poùç ôvTaç qpâç KaTqXXaEev' ôti TTveùpaToç uîoûeo'iaç Kar-qSiwcrev. (3) Erra XeyeTe' «’ASiov Kai óÍKaiov.» Eùxa-PKTtoûvtéç yap qpeîç diiov rroioûpev npâ'fpa Kai óÍKaiov' aÙTÔç òè où ÓÍKaiov, àXX' órrèp tò ÓÍKaiov noiâiv, f]pâç eùepyéTqae, Kai tt|Xikoùtwv qííwcrev àyaAwv.

533 6. (1) Mera TaÛTa pvqpoveùopev oùpavoû Kai Trjç Kai ûaXâffcrqç' qXiou Kai oeXqvqç, âœrpwv, Kai tràoqç Tqç ktî-aewç XoYiKrjç Te Kai áXófou, ôpaTqç Te Kai àopcrrou' àf-

omnes circa illam horam deponant curas vitae huius et domesticas sollicitudines, habeantque sursum in caelo cor ad clementem Deum. (3) Deinde respondetis: «Habemus ad Dominum», ei praecepto per eam quam pronuntiatis confessionem assentientes. (4) Nemo igiiur ita comparatus adsit, ut, cum ore dicat: «Habemus ad Dominum», cogitatione mentem habeat huius vitae curis occupatam. (5) At enim omni tempore memores esse nos oportet Dei. Quodsi propter humanam imbecillitatem impossibile sit, illa tamen maxime hora hoc studiose enitendum est.

532 5. (1) Post haec sacerdos ait: «Gratias agamus Domino.» (2) Vere enim grates agere debemus, quod, cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; quod, inimici cum essemus nos reconciliavit; quod Spiritu adoptionis est dignatus. (3) Ad haec vos subicitis: «Dignum et iustum.» Dum enim gratias agimus, dignam rem agimus et iustam; ipse autem non iuste, sed praeter iustum agens, nobis benefecit et tantis bonis nos dignos effecit.

533 6. (1) Facimus deinde mentionem caeli et terrae et maris, solis et lunae, astrorum et totius creaturae tam ratione praeditae quam carentis, visibilis et invisibilis, angelorum, arch-

•féXwv, àpxœrféXujv, buvctpewv, KupioTqTwv, àpxwv, èEouffuîiv, Ûpôvwv, tûiv xepouP'ip tûiv iroXuTtpoffwttwv [cf. Ez 10, 1 21]' buvápei XéYOvreç tò toû AafJíb «MffaXûverre tòv Kúpiov *ffvv* èpoi» [Ps 33, 4], (2) Mvqpoveùopev Kai tûiv ffepaqpip, & èv TIveùpaTi 'Afíw èOeâffaTO 'Hffaîaç, itapeffTqKÔTa kúkXw toû Qpóvou toû ©eoû Kai Taîç pèv buoi iTTépuíi KaTaKaXÚTTTOVTa tò Ttpóffwtrov, Taîç bè buffi toùç trôbaç, Kai Taîç buffi rreTÓpeva, Kai Xeyovra' «"Afioç, #yioç, ayioç Kùpioç ZapawO» [is 6, 2 sq]. Atà toûto 'fàp Trjv trapabo-ûeîffav f|pîv ¿K twv ffepacpip OeoXoyiav Taúrqv Xeyopev, ôttwç koivwvoî Tqç ûpvwbiaç Taîç ÙTrepKOffpioiç yevwpeûa ffTpanaîç.

7. Erra, àfiàffavTeç éauToùç bià tiûv TtveupaTtKwv tou- 534
twv üpvwv, napaKaXoûpev tòv qnXávOpwnov 0eóv, tò "A-fiov TTveûpa èiatroffTeîXai ènì tò npoKeipeva' ïva Troiqffq tòv pèv dpTOV ffwpa XpiffTOÛ, TÒV bè OÌVOV alga XpiffTOÙ. TTàvTwç fàp où èàv èipàipano tò "Afiov TTveûpa, toûto rffiaffTai Kai peTapépXqTai.

8. Erra, però tò ànapTiffOqvai Tqv rrveupaTiKi'iv Ouffiav, 535
•rfjv àvaipaKTOv XaTpeiav, ènì Tqç Ûuffiaç èxeivqç toû íXa-ffpoû rrapaKaXoûpev tòv 0eòv ùrrèp KOivqç tiîiv 'ExicXqffiwv eipqvqç, ùtrèp Tqç toû KÔffpou eùffraôeiaç, ûnèp ftaffiXéwv, ùrrèp ffrpaTtwTwv Kai ffuppâxwv, ùrrèp tiîiv èv àffOeveiatç,

angelorum, virtutum, dominationum, principatuum, potestatum, thronorum, cherubim multis faciebus praeditorum, quasi dicentes Davidicum illud: *Magnificate Dominum mecum.* (2) Mentionem etiam facimus seraphim, quae in Spiritu Sancto vidit Isaias thronum Dei circumstantia, et duabus alis faciem tegentia duabusque pedes ac duabus volantia, et dicentia: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth.* Propterea enim traditam nobis ab seraphinis hanc theologiam [*seu* Dei celebrationem] recitamus, ut communi laudum modulatione cum superioribus mundo exercitibus coniungamur.

7. Deinde, postquam nosmetipsos per has spirituales laudes 534
sanctificavimus, Deum benignum exoramus, ut emittat Sanctum Spiritum super dona proposita, ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi. Omnino enim quodcumque attigerit Spiritus Sanctus, id sanctificatum et transmutatum est.

8. Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium, in- 535
cruentus cultus, super illam propitiationis hostiam obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro recta mundi compositione, pro imperatoribus, pro militibus et sociis, pro iis qui infirmitatibus laborant, pro his, qui afflictionibus premuntur,

ùirèp tôiv KaTaTtovou|Liévujv ' Kai àrraSanXùjç ùnèp návTwv PoqOeiaç òeopévujv beópeOa iràvTeç fjpeîç Kai TaÙTqv npoff-cpépopev Trjv Oucriav.

536 9. (1) Ena pvrjpoveùopev Kai tôiv TrpoK€KOipqpévu)V, irpâiTOV TtaTpiapxÛJV, Trpocprfrœv, ànocTTÔXuJV, papTÙpuiv, ônujç ó 0eôç Taîç eùyaîç aùrâiv Kai trpeffPeiaiç npocrbéir|Tai qpüùv Tqv ôéqcnv. (2) Eira Kaì ûrrèp tûv npoKeKOtpqpévuüv ccfíwv iraTépiuv Kai éniOKÓnujv Kai návTUJV àîrXwç tôiv èv qpîv npOKeKoipripévujv, pefíarriv ôvqatv TnoreùovTeç èaeaflai Taîç tpuxaîç, ûnèp wv iq ôéqoiç àvaqpépeTai, Tqç àfiaç Kai (ppiKwbEcrrâTiiç irpoKetpévriç ôuffiaç.

537 10. (1) Kai poùXopat ûpâç ànô ûnobeÎTpaTOç Tteîoai. Oïôa yàp troXXoùç toûto XéyovTaç ' Tí ibçpeXeÎTai tpuxñ peTà ápapTripáTujv ànaXXa<Tffopévr| Toûôe toû KÔcrpov [P| où pe0' àpapTripâTiov], èàv ètri Tf[ç Trpoaeuxûç pvnpoveùeTat ; (2) 'Apa Tap, eï tiç paoiXeùç npoffK€KpouKÔTaç aÙTw è£opi<rrouç Ttoif|-creiev, erra ol toûtoiç ôiacpépovTeç cnécpavov TtXéEavreç ûnèp tôiv èv Tipujpiaiç aÙTw toûtov TrpocrevéTKijuatv, oùk âv aù-Toîç àvefftv btijq tüjv KoXâffewv; (3) Tòv aÙTÒv rpóitov Kaì fjpeîç inrép tûv xeKOipquévujv oùtw tùç beficreiç trpocnpé-Povtêç, kôv âpapTujXoi djfftv, où œrécpavov irXéKopev, àXXà XpiffTÔv èfftpaTtaupévov ûrrèp tôiv f)peTépwv apapTqparujv

et universim pro omnibus, qui opis indigent, precamur nos omnes et hanc victimam offerimus.

536 9. (1) Postea recordamur eorum quoque, qui obdormierunt, primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat. (2) Deinde et pro defunctis sanctis patribus et episcopis et omnibus generarim, qui inter nos vita functi sunt oramus, maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram iacet victima.

537 10. (1) Huius rei fidem vobis ab exemplo facere volo. Novi enim multos ita dicere: Quid iuvat animam ex hoc mundo in peccatis [seu sine peccatis] decedentem, si eius in oratione mentio fiat? (2) An vero si rex quispiam viros, a quibus offensus fuerit, relegarit in exsilium posteaque illi, ad quos attinent, coronam plectentes eam regi pro suis poena ab ipso afflictis obtulerint, nonne ipsis suppliciorum relaxationem gratificaturus sit? (3) Ad eundem modum et nos pro defunctis, etiamsi peccatores sint, preces Deo offerentes non coronam plectimus, sed Christum mactatum pro peccatis nostri* offerì-

npoorpépopev, ésiXeuópevoi ûnèp aÙTiîiv re Kai npâiv tòv qnXávOpwTtov Qeóv.

11. Erra pera Taûra tj^v eùxnv XéYopev èKeivqv, qv 538
ó Zu)T?ip rrapébiuKe toîç oîkêîoiç üùtoû paOqTaîç, però kü-
0apâç auveiôriO'eujç TTarépa èTrrfpacpópevoi tòv 0eòv Kaì
XéfOVTEç' «TTàrep f)pœv ó èv toîç oùpavoîç» ktX.

Sequitur explanatio orationis Dominicae usque ad c. 18 inch

19. (1) Merà Taûra Xéyei ó iepeùç' «Tà afta toîç 539
crfiotç.» (2) "Afta Tà irpoKeipeva, èmcpoÎTtiCTiv beEâpeva 'A-pou TTveùpaTOç. "Ayioi Kai ùpeîç, FTveùpaToç 'Ayiou Kuraitaj-ÔévTeç. Tà afta oûv toîç àyioiç KaïàXXqXa. (3) Eira ùpeîç XéyeTe' «Eîç âyioç, eîç Kùpioç 'Iqtfoûç Xpiœrôç.» 'AXr)0wç yàp eîç œpoç, tpùaei érfioç' f|peîç òè Kai àpoi, àXX' où cpùffei, àXXà peTOxf) Kai à<TKf](Tei Kai euxfl.

20. (1) Merà Taûra àKOÛere toû tpàXXovToç perà 540
péXouç 0eiou TrpoTperropévou. ûpâç eiç rf)V KOivwviav tôiv àvicuv puffTripiuuv Kai Xéfovroç' «FeúcracrOe Kai ïôere, ôti XPnffTÔç ó Kùpioç» [Ps 33, 9], (2) Mf| Tip Xápurfi Tip CTuj-pariKip ènirpértriTe tò KpiTiKÓv' oúx¡, àXXà rr| ávevboiáffTw rríorei. Feuópevoi yàp oùk àprou Kai oïvou KeXeúovrai YÉÙcraaOai, àXXà àvTirùnou (TuipaTOç Kai a'iparoç toû Xpiaroû.

mus, clementem Deum cum pro illis tum pro nobis demereri et propitiare satagentes.

11. Tum vero post haec illam recitamus orationem, quam 538
Salvator propriis suis discipulis tradidit, Deum cum pura conscientia Patrem nuncupantes dicentesque: «Pater noster, qui es in caelis» etc.

19. (1) His peractis dicit sacerdos: «Sancta sanctis.» 539
(2) Sancta sunt, quae in altari proposita iacent, recepto Spiritus Sancti superventu. Sancti vos quoque, Spiritus Sancti dono dignati. Sancta igitur sanctis conveniunt. (3) Deinde vos subicitis: «Unus sanctus, unus Dominus lesus Christus.» Revera namque unus est sanctus, natura sanctus; nos autem etiam sancti, verum non natura, sed participatione et operum exercitio ac voto.

20. (1) Auditis deinde vocem psallentis divina qua- 540
dam melodia vos ad sanctorum mysteriorum communionem invitantis ac dicentis: *Gustate et videte, quod bonus est Dominus.* (2) Ne corporeis faucibus huius rei iudicium aestimationemque permittite; non, inquam, sed fidei omnis dubitationis experti. Qui enim gustant, non panem et vinum degustare iubentur, sed antitypum [rra signum et sacramentum] corporis et sanguinis Christi.

541 21. (1) TTpofftiùv oùv pq Terapévoiç toîç twv xopwv Kapîroîç TTpoaépxou pqòè ôirjprjgévoiç toîç ôaKTÙXotç' àXXà Trjv àpKTTepàv èpôvov Troiqaaç Tfj ôe£ià wç peXXoùaq Ba-aiXéa ÓTTOÒéxÉtf0ai xai KOiXàvaç ttjv iraXâpqv òéxou tò crwpa toû XpiOTOÛ èTnXéfwv tò «Apqv». (2) Mer' àcnpa-Xeiaç oùv crnâcraç toùç ôcpÔaXpoùç Tr) èrraçpr) toû áfíou CTwpaToç, ptTaXâpPave, ttpofféxwv, pq napatroXéCTqç ti ék toutou aÙTOÛ. "Otrep Tàp èàv àtroXéaqç, toùtw wç àtrò oìkeìou òqXovÓTi èiqptwûqç péXouç. (3) Eitrè Tap pot" Eï tîç aoi èôwKe ipqypaTa xpucriou, oùk âv pera Ttàaqç âcnpa-Xeiaç èKpaTeiç, cpuXaTTÔpevoç, pq ti aùrwv uapairoXéaqç Kai iqpiav ÛTtoo'Tqç; Où ttoXXw oùv pâXXov dcrcpaXearepov toû xputfiou Kai Xiéwv npiwv TipiwTÉpou ôiadKOTrqoetç ûtrèp toû pq ipixav croi éKrreffeîv;

542 22. (1) ÈiTa perà tò Koivwvqcrai ere toû CTwpaTOç Xptcnoû rrpofférpxou Kai tw troTqpiw toû aïpaToç, pq àvareivwv tôç Xeîpaç, âXXà kútttwv Kaì Tpônw trpoaKuvqcrewç Kai ffepàffpaTOç Xéfwv tò «'Apqv» áfiáíou Kai èK toû aïpaToç pCTaXappàvwv XpiaTOÛ. (2) 'En òè Trjç votîôoç évoùffqç toîç xe'^-ecr' dou, Xcpcriv ètratpwpevoç Kai ôipOaXpoùç Kai péTwirov Kai tò Xottrà chfiaZe aiaOqTqpta. (3) Erra àvapeivaç Tqv eùxqv eùxapicrrei Ttî) 0ew tw KaTaEiwaavTÍ ere twv TqXiKOÚTwv putrrqpiwv.

MG 33, 1109 sqq.

541 21. (1) Adiens igitur ne expansis manuum carpis neque disiunctis digitis accede, sed sinistram velut thronum subiciens dexterae, utpote Regem suscepturae, et concava manu suscipe corpus Christi respondens: «Amen.» (2) Postquam autem caute oculos tuos sancti corporis contactu sanctificaveris, illud percipe, advigilans, ne quid ex eo tibi depereat. Quod enim intercidere patieris, id tibi tamquam ex propriis membris deminutum puta. (3) Dic enim, quaeso: si quis tibi auri ramenta dedisset, nonne summa cautione ac diligentia teneres, providus, ne quid horum tibi periret ac damnum paterere? Nonne multo cautius ac vigilantius curabis, ne ex eo tibi vel mica intercidat, quod est auro ac gemmis longe pretiosius?

542 22. (1) Tum vero post communionem corporis Christi accede et ad sanguinis poculum; non extendens manus, sed pronus et adorationis ac venerationis in modum, dicens «Arnen», sanctificeris, ex sanguine Christi quoque sumens. (2) Et cum adhuc labiis tuis adhaeret ex eo mador, manibus attingens et oculos et frontem et reliquos sensus sanctifica. (3) Postremo, exspectans orationem, gratias age Deo, qui te tantis mysteriis impertire dignatus est.

CHRONOGRAPHUS ANNI 354.

Depositiones Episcoporum Romanorum ab anno 255 ad annum 352.

VI kai. lanuarias	Dionisi, in Callisti.	(t 268)	543
III kai. lanuar.	Felicis, in Callisti.	(t 274)	
prid. kai. lanuar.	Silvestri, in Priscillae.	(t 335)	
mi idus lanuarias	Miltiadis, in Callisti.	(t 314)	
win kai. Feb.	Marcellini, in Priscillae.	+ 304)	
III non. Mar.	Luci, in Callisti.	t 254)	
X kai. Mai.	Gai, in Callisti.	(f 296)	
nil non. Augustas	Stephani, in Callisti.	(t 257)	
VI kai. Octob.	Eusebii, in Callisti.	(t 310/311)	
vi idus Decemb.	Eutychiani, in Callisti	(+ 283)	
non. Octob.	Marci, in Balbinae	(+ 336)	
prid. idus Apr.	luli, in via Aurelia miliario III, in Callisti	(+ 352)	

Ed. *Th. Mommten* in Mon. Germaniae hist., Auctores antiquissimi 9 (Berolini 1892, an. Weidmannos), 70. *L. Duchtsni,* Le Liber Pontificalis 1 (Paris. 1886, Thorin), 10.

Feriale Ecclesiae Romanae («Depositio Martyrum»).

vin kai. Ian.	natus Christus in Betleem ludeae.	544
(1) mense lanuario.		
XIII kai. Feb.	Fabiani in Callisti et Sebastiani in Catacumbas.	
XII kai. Feb.	Agnetis in Nomentana.	
(2) mense Februario,		
vin kai. Martias	natale Petri de cathedra.	
(3) mense Martio.		
non. Martias	Perpetuae et Felicitatis, Africae.	
(4) mense Maio.		
xnii kai. lun.	Partheni et Caloceri in Callisti, Diocletiano Villi et Maximiano VIII [304],	
(5) mense lunio.		
ni kai. Iui.	Petri in Catacumbas et Pauli Ostense, Tusco et Basso cons. [258].	
(6) mense lulio.		
vi idus	Felicis et Filippi in Priscillae; et in lordanórum, Martialis Vitalis Alexandri; et in Maximi Silani, hunc Silanum martirem Novati furati sunt, et in Pretextatae, lanuari.	
in kai. Aug.	Abdos et Semnes in Pontiani, quod est ad ursum piliatum.	

(7) mense Augusto.	
vin idus Aug.	Xysti in Callisti; et in Praetextati Agapiti et Felicissimi.
vi idus Aug.	Secundi Carpofori Victorini et Severiani Albano, et Ostense VII ballistaria Cyriaci Largi Crescentiam Memmiae lulianetis et Ixmaracdi.
ini idus Aug.	Laurenti in Tiburtina.
idus Aug.	Ypoliti in Tiburtina et Pontiani in Callisti.
xi kai. Septemb.	Timotei, Ostense.
v kai. Sept.	Hermetis in Basillae Salaria vetere.
(8) mense Septembre.	
non. Sep.	Aconti, in Porto, et Nonni et Herculani et Taurini.
v idus Sept.	Gorgoni, in Lavicana.
in idus Sept.	Proti et Iacinti, in Basillae.
XVIII kai. Octob.	Cypriani, Africae. Romae celebratur in Callisti.
X kai. Octob.	Basillae, Salaria vetere, Diocletiano IX et Maximiano VIII consul. [304],
(9) mense Octobre.	
pri. idus Octob.	Callisti in via Aurelia, miliario III.
(10) mense Novembre.	
v idus Nov.	Clementis Semproniani Claui Nicostrati in comitatum.
ni kai. Dec.	Saturnini in Trasonis.
(11) mense Decembre.	
idus Decem.	Ariston in pontum (= Portum?)

Ed. *Th. Mommsen* l. c. 9, 71 sq. *L. Duchesne* l. c. 1, 11 sq.

Episcopi Romani (Catalogus Liberianus).

IMPERANTE TIBERIO CAESARE PASSUS EST DOMINUS NOSTER IESUS CHRISTUS DUOBUS GEMINIS CONS. Vili KAL. APR. ET POST ASCENSUM EIUS BEATISSIMUS PETRUS EPISCOPATUM SUSCEPIT. EX QUO TEMPORE PER SUCCESSIONEM DISPOSITUM, QUIS EPISCOPUS QUOT ANNIS PREFUIT VEL QUO IMPERANTE.

545 (1) *Petrus* ann. XXV mens, uno d. VIIII. fuit temporibus Tiberii Caesaris et Gai et Tiberi Claudi et Neronis, a consul. Minuci <= Vicini)[1] et Longini [p. Chr. 30] usque Nerine

[1] Quae emendanda »el restituenda erant, *L. Duchesne* (Le Liber Pontificalis 1, 8 sqq) secutus uncis inclusi triangulis.

<= Nerone> et Vero <= Vetere) [55]. passus autem cum Paulo die III kai. lulias consul, ss.[1] imperante Nerone.

(2) *Linus* ann. XII m. IIII d. XII. fuit temporibus Neronis, a consulatu Saturnini et Scipionis [56] usque Capitone et Rufo [67],

(3) *Clemens* ann. VIIII m. XI d. XII. fuit temporibus Galbe et Vespasiani, a cons. Tracali et Italici [68] usque Vespasiano VI <= VII> et Tito <V> [76].

(4) *Cletus* ann. VI m. duo dies X. fuit temporibus Vespasiani et Titi et initia Domitiani, a cons. Vespasiano Vili et Domitiano V [77] usque Domitiano VIIII et Rufo [83].

(5) *Anaclitus* ann. XII m. X d. III. fuit temporibus Domitiani, a cons. Domitiano X et Sabino [84] usque Domitiano XVII et Clemente [95],

(6) *Aristus (*.= Evaristus) annos XIII m. VII d. duos, fuit 546
temporibus novissimis Domitiani et Nervae et Traiani, a cons. Valentis et Veri <= Veteris) [96] usque Gallo et Bradua [108],

(7) *Alexander* ann. VII m. II d. uno. fuit temporibus Traiani a cons. Palmae et Tulli [109] usque Veliano <= Heliano) et Vetere [116].

(8) *Sixtus* ann. X m. Ill d. XXI. fuit temporibus Adriani a cons. Nigri et Aproniani [117] usque Vero III et Ambibulo [126]

(9) *Telesforus* annos XI m. Ill d. III. fuit temporibus Antonini <et> Macrini <— Marci) a cons. Titiani et Gallicani [127] usque Caesare et Balbino [137],

(10) *Higinus* ann. XII m. Ill d. VI. fuit temporibus Veri <et Marci, a consulatu Nigri et Camerini [138] usque Orfito et Prisco [149])

(11) *(Anicetus* ann. IIII . . . fuit temporibus Veri et Marci) a cons. Gallicani et Veteris [150] usque Presente et Rufino [153],

(12) *Pius* ann. XX m. IIII d. XXI. fuit temporibus Antonini Pii, a cons. Clari et Severi [146] usque duobus Augustis [161]. sub huius episcopatu frater eius Ermes <= Hermas) librum scripsit, in quo mandatum continetur, quae <= quod) ei precepit angelus, cum venit ad illum in habitu pastoris.

(13) *Soter* ann. VIIII <fuit temporibus Veri, a cons. Rustici et Aquilini [162] usque Cetego et Claro [170]).

(14) *{Eleutherius* ann. XV) m. Ill d. II. fuit temporibus Antonini et Commodi, a cons. Veri <= Severi) et Hereniani [171] usque Paterno {— Materno) et Bradua [185].

(15) *Victor* ann. VIIII m. II d. X. fuit temporibus <. . . a 547
consulatu Commodi V et Glabrionis [186] usque Laterano et Rufino [197]).

1 = **supra scriptis.**

(16) *(Zephyrinus* ann. XX fuit temporibus Severi et> Antonini, a cons. Saturnini et Galli [198] usque Presente et Extricato [217],

(17) *Calixtus* ann. V m. II d. X. fuit temporibus Macrini et Eliogabali, a cons. Antonini et Adventi [218] usque Antonino III (IIII) et Alexandro [222]

(18) *Urbanus* ann. VIII mens. XI d. XII. fuit temporibus Alexandri, a cons. Maximi et Ebani [223] usque Agricola et Clementino [230].

(19) *Pontianus* ann. V. m. II d. VII. fuit temporibus Alexandri, a cons. Pompeiani et Peligniani [231]. eo tempore Pontianus episcopus et Yppolitus presbiter exoles sunt deportati in Sardinia in insula uocina[1] Severo et Quintiano cons. [235]. in eadem insula discinctus est IIII kai. Octobr. et loco eius ordinatus est Antheros XI kai. Dec. cons. ss.[2] [235].

(20) *Antheros* m. uno dies X. dormit III non. lan. Maximo et Africano cons. [236],

(21) *Fabius* (= Fabianus) ann. XIIII m. I d. X. fuit temporibus Maximini et Gordiani et Filippi, a cons. Maximini et Africani [236] usque Decio II et Grato [250], passus XII (=XIII> kai. Feb. hic regiones divisit diaconibus et multas fabricas per cimiteria fieri iussit. post passionem eius Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus diaconus comprehensi sunt et in carcerem sunt missi, eo tempore supervenit Novatus ex Africa et separavit de ecclesia Novatianum et quosdam confessores, postquam Moises in carcere defunctus est, qui fuit ibi m. XI d. XI.

548 (22) *Cornelius* ann. II m. Ill d. X. a cons. Decio IIII (=111) et Decio II [251] usque Gallo et Volusiano [252], sub episcopatu eius Novatus extra ecclesiam ordinavit Novatianum in urbe Roma et Nicostratum in Africa, hoc facto confessores, qui se separaverunt a Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum Moyse fuit, ad ecclesiam sunt reversi, post hoc Centumcellis expulsi (= expulsus) ibi cum gloria dormitionem accepit.

(23) *Ludus* ann. Ili m. Vili d. X. fuit temporibus Galli et Volusiani <a consulatu Galli et Volusiani [252]) usque Valeriano TII et Gallieno II [255], hic exui fuit et postea nutu dei incolumis ad ecclesiam reversus est. (dormit) III non. Mar. cons. ss.[2]

(24) *Steffanus* ann. IIII m. II d. XXL fuit temporibus Valeriani et Gallieni, a cons. Volusiani <I1> et Maximi [253] usque Valeriano III et Gallieno II [255].

1 *fortasse* **nociva.** 2 **= supra scriptis.**

(25) *Xystus* ann. II m. XI d. VI. coepit a cons. Maximi et Glabrionis [256] usque Tusco et Basso [258] et passus est Vili id. Aug. <et presbyteri praefuerunt) a cons. Tusci et Bassi [258] usque in diem XII kai. Aug. Aemiliano et Basso cons. [259],

(26) *Dionisius* ann. Vili m. II d. UH fuit temporibus Gallieni, ex die XI kai. Aug. Aemiliano et Basso cons. [259] usque in diem VII kai. Ian. cons. Claudi et Paterni [269].

(27) *Felix* ann. V m. XI d. XXV. fuit temporibus Claudi et Aureliani, a cons. Claudi et Paterni [269] usque in consulatum Aureliano II et Capitolino [274],

(28) *Eutycianus* ann. Vili m. XI d. III. fuit temporibus Aureliani, a cons. Aureliano III et Marcellino [275] usque in diem VII idus Dec. Caro II et Carino cons. [283],

(29) *Gaius* ann. XII m. IIII d. VII. fuit temporibus Cari et Carini, ex die XVr kai. Ian. cons. Carino <= Caro) II et Carino [283] usque in X kai. Mai. Diocletiano VI et Constantio li [296],

(30) *Marcellinus* ann. Vili m. Ill d. XXV. fuit temporibus Diocletiani et Maximiani ex die prid. kai. lulias a cons. Diocletiano VI et Constantio II [296] usque in consul. Diocletiano VIIII et Maximiano Vili [304], quo tempore fuit persecutio et cessavit episcopatus ann. VII m. VI d. XXV.

(31) *Marcellus* annum unum m. Vf d. XX. fuit temporibus 549
Maxenti, a cons. X et Maximiano [308] usque post consulatum X et septimum [309],

(32) *Eusebius* m. IIII d. XVI, a XIIII kai. Maias usque in diem XVI kai. Sept.

(33) *Miltiades* <= Melchiades) ann. Ili m. VI d. VIII, ex die VI nonas lulias a consulatu Maximiano Vili solo, quod fuit mense Sep. Volusiano et Rufino [311], usque in III idus lanuarias Volusiano et Anniano coss. [314],

(34) *Silvester* ann. XXI m. XI. fuit temporibus Constantini, a consulatu Volusiani et Anniani [314] ex die prid. kai. Feb. usque in diem <prid.) kai. lan. Constancio et Albino coss. [335],

(35) *Marcus* mens. VIII dies XX. et hic fuit temporibus Constantini, Nepotiano et Facundo coss. [336] ex die XV. kai. Feb. usque in diem non. Octob. coss. ss. l

(36) *Iulius* ann. XV m. I d. XI. fuit temporibus Constantini, a consulatu Feliciani et Titiani [337] ex die VIII id. Feb. in diem pridie idus Apr. Constancio V et Constancio Caes. [352]. hic multas fabricas fecit: basilicam in via Portese <= Portuense) miliario III; basilicam in via Flaminia mil. II, quae appellatur Valentini; basilicam luliam, quae est regione VII iuxta forum

= supra scriptis.

divi Traiani; basilicam trans Tiberim regione XIIII iuxta Callistum; basilicam in via Aurelia mil. III ad Callistum.

(37) *Liberius* [1] . . . fuit temporibus Constanti et Constanti ex die XI kal. lun. in diem ... a consulatu Constantio V et Constantio Caes. coss. [352).

Ed. *Th. Mommsen,* l. c. 9, 73 sqq. *L. Duchesne* l. c. 1, 2 sqq.

LIBERIUS EP. ROMANUS 352-366.

Liberius a Constantio imp. concilium expostulat.

[Epistula «Obsecro (scripta 354). Hilarii fragm. 5.]

Incipit epistula legatorum missa ad Constantium imperatorem a Liberio Episcopo Urbis Romae per Luciferum Episcopum.

550 *Gloriosissimo Constantio Augusto Liberius Episcopus.*

1. (1) Obsecro, tranquillissime imperator, ut mihi benignas aures clementia tua tribuat, quo possit mansuetudini tuae mentis meae propositum apparere. De christiano enim imperatore et sanctae memoriae Constantini filio hoc ipsum sine cunctatione mereor impetrare. Sed in eo me laborare intelligo, quia repetita satisfactione placabilem etiam circa reos animum tuum in gratiam meam revocare non possum. (2) Sermo enim pietatis tuae, iam dudum ad populum missus, me quidem, quem patienter omnia ferre necesse est, plurimum lacerat. Sed animum tuum, qui lenitati semper vacat, qui numquam, ut scriptum est, in occasum diei iracundiam servat [cf. Eph 4,26], retinere circa me indignationem miraculo mihi est. (3) Ego enim, religiosissime imperator, tecum veram pacem requiro, quae non sit verbis composita interna dispositione fallaciae, sed praeceptis Evangeliorum rationabiliter confirmata. (4) Non Athanasii tantum negotium, sed multa alia in medium venerunt, propter quae concilium fieri, mansuetudini tuae fueram deprecatus: ut ante omnia, quod specialiter optat mentis tuae erga Deum sincera devotio, cum fidei causa, in qua prima nobis spes est ad Deum, diligenter fuisset tractata, ne eorum, qui nostram circa Deum observantiam mirari debent, possent finiri. Et dignum fuerat Dei cultore, dignum imperio tuo, quod Christi pietate regitur et augetur, specialiter hoc ipsum

1 Locus pro annis etc. liber relictus est, quia regnante Liberio catalogus conscriptus est.

pro reverentia sanctae religionis, cui prudenter intentus esr clementiam tuam nobis ad haec impetranda praestare.

2. (1) Sed multi Ecclesiae membra lacerare festinant, 551
qui confinxerunt me litteras suppressisse, ne crimina eius, quem dicebantur condemnasse, apud omnes paterent. (2) Quas illas litteras? Episcoporum Orientalium et Aegyptiorum, quibus in omnibus eadem in Athanasium crimina continebantur. (3) At satis omnibus clarum est, nec quisquam negat, nos Orientalium litteras intimasse, legisse Ecclesiae, legisse concilio, atque haec etiam Orientalibus, respondisse; qui fidem et sententiam non commodavimus nostram, quod eodem tempore octoginta episcoporum Aegyptiorum de Athanasio sententia repugnabat, quam similiter recitavimus atque insinuavimus epjscopis Italis. (4) Unde contra divinam legem visum est etiam, cum episcoporum numerus pro Athanasio maior exsisteret, in parte aliqua commodare consensum. (5) Haec scripta, si Deo fidem debet Eusebius qui missus fuerat, festinans ad Africam nobis reliquit: quae tamen postea omnia scripta, ne ad impetrandum forte concilium deessent, Vincentius, qui cum ceteris missus fuerat, Arelatum pertulit.

3. (1) Videt ergo prudentia tua nihil in animum meum 552
introisse, quod Deo servientibus non dignum fuerat cogitare. (2) Testis autem mihi est Deus, testis est tota cum suis membris Ecclesia, me fide et metu in Deum meum cuncta mundana ita, ut evangelica et apostolica ratio praecipit, calcare atque calcasse. (3) Non furore temerario, sed constituto atque observato iure divino, atque in alio ministerio ecclesiastico vivens, nihil per iactantiam, nihil per gloriae cupiditatem, quod ad legem pertinebat, implevi. (4) Et ad istud officium, testis est mihi Deus meus, invitus accessi; in quo cupio quidem sine offensa Dei, quamdiu in saeculo fuero, permanere. (5) Et numquam mea statuta, sed apostolica, ut essent semper firmata et custodita, perfeci. (6) Secutus morem ordinemque maiorum, nihil addi episcopatui urbis Romae, nihil minui passus sum: et illam fidem servans, quae per successionem tantorum episcoporum cucurrit, ex quibus plures martyres exstiterunt, illibatam custodiri semper exopto.

4. (1) Denique iam me aperire causam pietati tuae 553
sollicitudo ecclesiastica atque ipsa devotio persuadet.

Significant Orientales paci nostrae velle coniungi. (2) Quae est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quattuor episcopi Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam haereticam noluissent damnare, de concilio animis iratis exierunt? Horum si fas est sententiis, quale sit aut quid periculi habeat, commodare consensum, aequitas et clementia tua poterit aestimare. (3) Non est novum, quod nunc subtiliter et sub nomine Athanasii attentatur. Manent litterae Alexandri episcopi olim ad Silvestrum sanctae memoriae destinatae, quibus significavit ante ordinationem Athanasii, undecim tam presbyteros, quam etiam diacones, quod Arii haeresim sequerentur, se Ecclesia eiecisse, ex quibus nunc extra Ecclesiam catholicam foris positi dicuntur sibi conciliabula invenisse, quibus asseveratur etiam Georgius in Alexandria per litteras communicare. (4) Quae ergo pax potest esse, tranquillissime imperator, si exhibitis episcopi, ut nunc per Italiam factum est. cogantur talium sententiis oboedire?

554 5. (1) Accipe aliud, quia tranquillitas tua patienter admittit. Manent legatorum litterae, qui ad clementiam tuam fuerant [Arelatum] destinati, quae nuper venerunt: quibus significant propter turbationem quidem omnium Ecclesiarum se quidem ante succumbere sententiis Orientalium voluisse, proposuisse tamen condicionem, ut si iidem Arii haeresim condemnassent, hoc genere inclinati eorum sententiis oboedirent. (2) Placitum, ut ipsi significant, scriptura teste firmatur, itur in concilium: accipiunt cum deliberatione responsa, Arii doctrinam se damnare non posse, Athanasium, quod solum exigebant, communione esse privandum. (3) Hinc iam clementia tua hoc quoque consideret, recte catholicae religionis iure servato, an hominis causa debeat diligenter excusseque tractari.

555 6. (1) Unde iterum atque iterum mansuetudinem tuam atque animum tuum Deo devotum rogamus per eius virtutem, qui se in defensione tua quantus sit, universis mortalibus approbavit, ut habens ante oculos eius beneficia, qui imperium tuum in omnibus regit, haec in coetu episcoporum diligenter facias omni cum consideratione tractari: ut pacatis per te Deo favente temporibus, tranquillitate tua consentiente, sic omnia discutiantur, ut quae

fuerint iudicio sacerdotum Dei confirmata, cum constiterit omnes in expositionem fidei, quae inter tantos episcopos apud Nicaeam, praesente sanctae memoriae patre tuo, confirmata est, universos consensisse, cum in exemplo possint in posterum custodiri: ut ipse Salvator, qui desuper mentis tuae propositum intuetur, in tanta rerum expositione laetetur, causam fidei et pacis etiam rei publicae necessitatibus non immerito praeposuisse. (2) Ad exorandum igitur mansuetudinem tuam, ut benevolo animo allegationes nostras audire digneris, fratrem et coepiscopum meum sanctum virum Luciferum cum Pancratio presbytero et Hilario diacono placuit proficisci. Quos credimus de clementia tua ad pacem omnium Ecclesiarum catholicarum non difficulter posse concilium impetrare. (3) Dei omnipotentis clementia te nobis custodiat, clementissime et religiosissime Auguste. Explicit.

ML 10 (ed. *Constant'),* 681 sqq. *Baronins,* Annales ad 354, n. 2. CV 65 (ed. *A. Feder* S. J.), 89 sqq.

Liberius Eusebio, Dionysio et Lucifero exsulibus gratulatur.

[Epistula <Quamvis« (scripta 355). Hilarii fragra. 6, 1—2.]

Liberius antequam ad exsilium exiret, hanc uniformem epistulam Confessoribus scripsit, id est Eusebio [Vercellensi], Dionysio [Mediolanensi] et Lucifero [Calaritano] in exsilio constitutis.

1. (1) Quamvis sub imagine pacis humani generis 556
inimicus vehementius in membra Ecclesiae videatur esse grassatus; vos tamen, acceptissimi in Domino sacerdotes, egregia et singularis fides et hic probabiles Deo ostendit, et iam ad futuram gloriam martyres designavit. (2) Quo itaque praeconio laudis, qua vocis exsultatione merita virtutis vestrae proferam, positus inter moerorem absentiae vestrae et gaudium gloriae, prorsus invenire non possum: nisi quod scio hinc *{al.:* hic) me probabiliora vobis solatia exhibere, si credatis me in exsilium simul vobiscum esse detrusum. (3) Denique me adhuc in ipsa exspectatione pendentem quod a consortio vestro durior necessitas interim distrahit, satis contristor. (4) Optaveram enim, fratres devotissimi, prior pro omnibus vobis impendi, ut exemplum gloriae per me magis vestra dilectio consequeretur. Sed fuit haec palma meritorum vestrorum, ut priores de perseverantia fidei ad confessionis illustrem gloriam veneritis. (5) Quaeso igitur dilectionem vestram,

ut me praesentem vobiscum esse credatis atque eo me affectu absentem non esse sentiatis, et intelligatis dolere me satis, quod sim interim a vestro consortio disparatus. (6) Quantam denique gloriam fueritis consecuti, hinc magis scire potestis, quod si qui in persecutione coronati sunt, solius persecutoris cruentos gladios sentire potuerunt: contra vos, devoti per omnia Dei milites, etiam falsos fratres inimicos experti, de perfidis victoriam pertulistis: quorum quanto in saeculo violentia increscere potuit, tanto sanctis sacerdotibus praemia laudis inveniuntur conferre. Estote itaque de promissione caelesti securi.

557 2. (1) Et quia proximiores estis Deo effecti, vestris orationibus me vestrum consacerdotem famulum Dei ad Dominum sublevate: ut supervenientes impetus, qui de die in diem cum annuntiantur, graviora vulnera infligunt, tolerabiliter ferre possim; ut inviolata fide, salvo statu Ecclesiae catholicae, parem vobis dignetur me Dominus efficere. (2) Et quia cupio quae gesta sunt, in ipsa congressione fidelius scire, obsecro sanctitatem vestram, ut universa fideliter litteris intimare dignemini: ut additamentum maius vel ipse animus, qui diversis rumoribus cruciatur, vel vires corporis ipsius, quae iam extenuatae sunt, de cohortatione vestra possint sentire. *(Et alia manu:)* Deus vos incolumes custodiat, Domini fratres.

ML 10, 686 sqq. *Baronius,* Annales ad 355, n. 32. CV 65, 164 sqq.

Liberius de lapsu Vincentii Capuensis.

[Epistulae «Nolo te» et «Inter haec» ad Caecilianum Spoletinum et Hosium Cordubensem (scriptae 354). Hilarii fragra. 6, 3.]

558 3. (1) Item Liberius antequam in exsilium iret, de Vincentio Capuensi ad Caecilianum episcopum Spoletinum scripsit: Nolo te factum Vincentii ab intentu boni operis revocet, frater carissime.

559 (2) Et ad Ossium de Vincentii ruina sic dicit: Inter haec quia in nullo conscientiam tuam debeo praeterire, multi ex Italia episcopi convenerunt, qui mecum religiosissimum imperatorem Constantium fuerant deprecati, ut iuberet, sicut ipsi placuerat dudum, concilium ad Aquileiam congregari. (3) Vincentium Capuensem cum Marcello aeque ex Campania episcopo, legationem nostram suscepisse, sanctitati tuae insinuo; de quo multum sperabam, quod et causam optime retineret, et iudex in eadem

causa cum sanctitate tua frequenter resedisset; credideram integrum Dei Evangelium sua legatione posse servari. (4) Non tantum nihil impetravit, sed etiam ipse in illam ductus est simulationem. (5) Post cuius factum, duplici affectus moerore, mihi moriendum magis pro Deo decrevi; ne viderer novissimus delator, aut sententiis contra Evangelium commodare consensum[1].*

ML 10, 688. *Baronius,* Annales ad 353, n. 19. CV 65, 166 sq.

Quattuor epistulae, vix, ut multi putabant, suppositae[2]

Epistula I. Liberius Orientalibus suam communionem impertit, Athanasio negat.

[Hilarii fragm. 4, 1—2.]

Incipit exemplum epistulae Liberii episcopi urbis Romae ad Orientales episcopos. 560

Dilectissimis fratribus et coepiscopis nostris universis per Orientem constitutis, Liberius urbis Romae episcopus aeternam salutem.

1. (1) Studens paci et concordiae Ecclesiarum, posteaquam litteras caritatis vestrae de nomine Athanasii et ceterorum factas ad nomen Iulii bonae memoriae episcopi accepi, secutus traditionem maiorum, presbyteros urbis Romae Lucium, Paulum et Helianum e latere meo ad Alexandriam ad supradictum Athanasium direxi, ut ad urbem Romam veniret, ut in praesenti id quod Ecclesiae disciplina exigit[3] in eum statueretur. (2) Litteras etiam ad eundem per supradictos presbyteros dedi, quibus continebatur, quod si non veniret sciret, se alienum esse ab Ecclesiae Romanae communione. (3) Reversi igitur presbyteri nuntiaverunt sum venire noluisse. (4) Secutus denique litteras caritatis vestrae, quas de nomine supradicti Athanasii ad nos dedistis, sciatis his litteris, quas ad unanimitatem vestram dedi, me cum omnibus vobis et cum universis episcopis Ecclesiae catholicae pacem habere, supradictum autem Athanasium alienum esse a communione mea sive Ecclesiae Romanae et consortio litterarum ecclesiasticarum.

1 *Baronius:* delator exsistere; nam videtur sententiis accommodasse consensum.

2 Has epistulas a falsario tamquam recantationes superiorum epistularum compositas esse, earum sententiis saepe verbotenus inversis, ingeniose insinuat D. *J. Chapman,* The contested Letters of Pope Liberius: Revue Bénédictine 27 (1910), 22 172 325. — Vide etiam tres libellos, quos de Quaestione Liberiana scripsit P. *F. Savio* (Roma, Pustet, 1907 sqq.). — Hodie genuinae plerumque agnoscuntur. Vide «Addenda».

3 Ita *Apographon Nic. Fabri; at.* exstitit.

561 2. (1) Quid in his litteris non sanctitatis, quid non ex metu Dei eveniens est? (2) Sed Potamius et Epictetus, dum damnare urbis Romae episcopum gaudent, sicut in Ariminensi synodo continetur, audire haec noluerunt. (3) Quin etiam Fortunatianus episcopus epistulam eandem rursum diversis episcopis mittens, nihil profecit. (4) Ut autem in negata Athanasio communione sibi potius essent onerosi, remque omnem sibi periculi facerent, dummodo nihil Sardicensi synodo, qua Athanasius absolutus et Ariani damnati fuerant, decerperent, litterae ex Aegypto omni atque ab Alexandria missae admonebant: quoniam quales ad Tulium pridem de reddenda exsulanti Athanasio communione erant scriptae, tales nunc, ut de subiectis intelligetur, ad Liberium datae sunt.

ML 10, 678 sqq. *M. Schiktanz,* Die Hilariusfragmente (Breslau 1905, Müller u. Seiflert) 158 sq. *Baronins,* Annales ad 352, n. 13. CV 65, 155 sq.

Epistula II. Liberius Athanasium damnat et fidei Sirmiensi subscribit.

[Hilarii fragm. 6, 4—7.]

562 4. Post haec omnia quae vel gesserat vel promiserat Liberius, missus in exsilium universa in irritum deduxit, scribens praevaricatoribus haereticis Arianis, qui in sanctum Athanasium orthodoxum episcopum iniustam tulere sententiam.

568 5. *Dilectissimis fratribus presbyteris et coepiscopis Orientalibus, Liberius salutem* [1].

(1) Pro deifico timore sancta fides vestra Deo cognita est et hominibus bonae voluntatis. (2) Sicut lex loquitur: *lusta indicate, filii hominum* [Ps 57, 2], ego Athanasium non defendi [2] sed quia susceperat illum bonae memoriae lulius episcopus, decessor meus, verebar ne forte in [3] aliquo praevaricator iudicarer. (3) At ubi cognovi, quando Deo placuit, iuste vos illum condemnasse, mox consensum commodavi sententiis vestris. Litteras adaeque [4] super nomine eius, id est de condemnatione ipsius, per fratrem nostrum Fortunatianum dedi perferendas ad imperatorem Constantium. (4) Itaque amoto Athanasio a communione omnium nostrum, cuius nec epistolia a me suscipienda sunt, dico me cum omnibus vobis et cum universis episcopis Orientalibus seu per universas provincias pacem et unanimitatem habere.

564 6. (1) Nam, ut verius sciatis me vera fide pro hac epistula mea [5] loqui, dominus et frater meus communis Demophilus, qui dignatus est pro sua benevolentia fidem nostram [6] et catho-

1 *Addit* salutem *Chapman.* ’ Ita *Chapman; Constant:* defendo.
1 Ita *Chapman ; Constant:* ab.
4 Ita *Chapman ; Constant:* litterasque.
4 Ila *Chapman ; Constant:* per hanc epistulam ea.
• Ita *Chapman; Constant:* vestram.

licam exponere, quae Sirmio a pluribus fratribus et coepiscopis nostris tractata, exposita et suscepta est *(Haec est perfidia Ariana, hoc ego notavi, non apostata. Liberius sequentia* [1][2] ab omnibus, qui in praesenti fuerunt; hanc ego libenti animo suscepi *(Anathema tibi a me dictum, Liberi, et sociis tuis)* in nullo contradixi, consensum accommodavi, hanc sequor, haec a me tenetur *(Iterum tibi anathema et tertio, praevaricator Liberi).* (2) Sane petendam credidi sanctitatem vestram, quia iam pervidetis in omnibus me vobis consentaneum esse, dignamini' communi consilio ac studio laborare, quatenus de exsilio iam dimittar et ad sedem, quae mihi divinitus credita est, revertar.

7. Perfidiam autem apud Sirmium descriptam, quam dicit Liberius catholicam, a Demophilo sibi expositam, hi sunt qui conscripserunt: Narcissus, Theodorus, Basibus, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Silvanus, Ursacius, Valens, Evagrius, Hireneus ', Exuperantms, Terentianus, Bassus, Gaudentius, Macedonius, Marthus, Atticus[4], lulius, Surinus, Simplicius et Iunior [requirendum][5]. Omnes haeretici. 565

Ed. *D. y. Chapman* in Rev. Bénéd. 27 (1910), 32 sqq. ML 10, 688 sqq. *Baronius,* Annales ad 357, n. 42. CV 65, 167 sqq.

Epistula III. Liberius ab Athanasii communione separatus Romam remitti enixe rogat.

[Hilarii fragni. 6, 8—9.]

8. Item *Liberius,* de exsilio, *Ursacio, Valenti et Germànio.* 566

(1) Quia scio vos filios pacis esse, diligere etiam concordiam et unitatem Ecclesiae catholicae, idcirco non aliqua necessitate compulsus, Deo teste dico, sed pro bono pacis et concordiae, quae martyrio praeponitur, his litteris convenio vos, domini fratres carissimi. (2) Cognoscat itaque prudentia vestra Athanasium, qui Alexandrinae Ecclesiae episcopus fuit, a me esse damnatum priusquam ad comitatum sancti imperatoris ... secundum litteras Orientalium episcoporum et ab Ecclesiae Romanae communione separatus est[6], sicuti teste est omne presbyterium Ecclesiae Romanae. (3) Sola haec causa fuit, ut tardius viderer de nomine ipsius litteras ad fratres et coepiscopos nostros Orientales dare, ut legati mei, quos ab

1 Quae uncis inclusa a'que cursivis litteris impressa sunt, interiectiones Hilarii esse volunt.

2 Ita *Chapman; Constant:* dignemini.

• *Baronius:* Irenaeus: *Constant:* Hyrenius.

4 Ita *Chapman; Constant:* Acticus. 6 Nota marginalis.

6 Ita *Chapman; Constant:* prius, quam ad Comitatum s. imperatoris litteras Orientalium destinarem episcoporum, et ab Ecclesiae Romanae communione esse separatum ; *Baronius :* priusquam ad comitatum s. imperatoris pervenissem.

urbe Roma ad comitatum direxeram, seu episcopi, qui fuerant deportati, et ipsi una cum his, si fieri posset, de exsilio revocarentur.

567 9. (1) Et hoc autem[1] scire vos volo, quod fratrem Fortunatianum petii, ut litteras meas ad clementissimum imperatorem perferat, quas ad Orientales episcopos feci, ut sciant et ipsi una secum Athanasii communione me esse separatum, quas credo quod pietas ipsius pro bono pacis gratulanter accepit, quarum exemplar etiam Philario imperatoris[2] ... cum rogo.... (2) Pervidet caritas vestra haec me benigno et innocenti animo gessisse. Quapropter his litteris meis convenio vos, et adiuro Deum omnipotentem et Christum Iesum, Filium eius, Dominum et Deum nostrum, et Spiritum Sanctum, ut dignemini[3] ad clementissimum imperatorem Constantium Augustum pergere et petere, ut bono pacis et concordiae, in qua pietas eius semper exsultat, me ad Ecclesiam mihi divinitus traditam iubeat reverti: ut temporibus ipsius Ecclesia Romana nullam sustineat tribulationem. (3) Me autem cum omnibus vobis episcopis Ecclesiae catholicae pacem habere his litteris meis aequo et simplici animo scire debetis, fratres carissimi. Magnum solatium enim vobis in die retributionis acquiritis, si per vos pax Ecclesiae Romanae fuerit reddita. (4) Scire autem per vos volo etiam fratres et coepiscopos nostros Epictetum et Auxentium, pacem me et communionem ecclesiasticam cum ipsis habere: quos credo gratanter haec exsuscepturos. (5) Quicumque autem a pace et concordia nostra, quae per orbem terrarum, volente Deo, firmata est, dissenserit, sciat se separatum esse a nostra communione. *(Praevaricatori anathema una cum Arianis a me dictum.)*

Chapman l. c. 34 sq. *Baronius,* Annales ad 357, n. 43. ML 10 693 sqq. CV 65, 170 sqq.

Epistula IV. Liberius rogat, ut episcopi Campaniae pro suo reditu apud Constantium imperatorem intercedere velint.

[Hilarii fragm. 6, 10—11.]

568 10. Item de exsilio *Vincentia Liberius.*

(1) Non doceo, sed admoneo sanctum animum tuum, frater carissime, eo quod colloquia mala bonos mores corrumpant

1 Ita *Chapman; Constant:* etiam.

2 *Baronius* addit: eunucho prodat.

3 Ita *Chapman* et *Baronius ; alii* post »Fortunatianum petii*, omissis «ut litteras meas — dignemini», legunt: «ut cum litteris meis ad clem. imp. Const. A. pergeret, petere, ut bono pacis etc.»

[cf. 1 Cor 15. 33]. (2) Insidiae hominum malorum bene tibi cognitae sunt, unde ad hunc laborem perveni: et ora, ut det Deus tolerantiam. (3) Dilectissimus Filius meus Urbicus diaconus, quem videbar habere solatium, a me per Venerium agentem in rebus sublatus est.

11. (1) Sanctitati tuae significandum credidi, me de con- 569
tentione illa a nomine Athanasii recessisse et ad fratres et coepiscopos nostros Orientales litteras dedisse de super eius nomine. (2) Unde quia, Deo volente, pax vobis ubique est, dignaveris convenire episcopos cunctos Campaniae et haec illis insinuare. Ex ipsorum numero una cum epistula vestra de unanimitate nostra et pace ad clementissimum imperatorem scribite, quo possim et ego de tristitia magna liberari. (3) *(Et manus ipsius:)* Deus te incolumem custodiat, frater. (4) *(Item manu ipsius paginae perscripta:)* Cum omnibus episcopis Orientalibus pacem habemus et vobiscum. Ego me ad Deum absolvi. Vos videritis, si volueritis me in exsilio deficere. Erit Deus iudex inter me et vos.

Chapman l. c. 35 sq. ML 10, 695. *Baronius*, Annales ad 357, n. 44. CV 65, 172 sq.

Epitaphium, quod Liberii Romani esse putatur

[Ex Sylloge Centulensi saeculi VII. (Transscriptum probabiliter in coemeterio viae Salariae).]

Quam Domino fuerant devota mente parentes, 570
qui confessorem talem genuere potentem
atque sacerdotem sanctum, sine felle columbam,
divinae legis sincero corde magistrum.
Haec te nascentem suscepit ecclesia mater
uberibus fidei nutriens de[vot]a beatum
qui pro se passurus era[s] mala cuncta libenter.
Parvulus utque loqui coepisti dulcia verba, 571
mox scripturarum lector pius indole factus,
ut tua lingua magis legem quam verba sonaret;
dilecta a Domino tua dicta infantia simplex,
nullis arte dolis sceda fucata malignis
officio tali iusto puroque legendi.
Atque item simplex adolescens mente fuisti,
maturusque animo ferventi aetate modestus,
remotus, prudens, mitis, gravis, integer, aequus:
haec tibi lectori innocuo fuit aurea vita.
Diaconus hinc factus iuvenis meritoque fideli 572
qui sic sincere, caste integreque, pudice,

1 Ita *De Rossi, Duchesne, alii. Funk* (Historisches Jahrbuch 5 [1884], 424 sq) epitaphium ad Martinum (649—655) refert.

servieris sine fraude Deo, [qui] pectore puro
atque annis aliquot fueris levita severus.
573 Ac tali iusta conversatione beata
dignus qui merito inlibatus iure perennis
huic tantae sedi Christi splendore serenae
electus fidei plenus summusque sacerdos,
qui nivea mente immaculatus Papa sederes,
qui bene apostolicam doctrinam sancte doceres
innocuam plebem caelesti lege magister.
Quis [t]e tractante sua non peccata reflebat?
574 In synodo, cunctis superatis victor iniquis
sacrilegis, Nicaena fides electa triumphat.
Contra quamplures certamen sumpseris unus,
catholica praecincte fide, possederis omnes.
Vox tua certantis fuit haec, sincera, salubris:
Atque nec hoc metuo, neque illud committere opto.
Haec fuit, haec semper mentis constantia firma.
575 Discerptus, tractus, profugatusque sacerdos
insuper ut faciem quodam nigrore velaret
nobili falsa manu portantes aemula caeli
ut faciem Domini foedare luce corusco.
En tibi discrimen vehemens non sufficit [u]num:
insuper exilio decedis martyr ad astra,
atque inter patriarchas praesagosque prophetas,
inter apostolicam turbam martyrumque potentum,
cum hac turba dignus mediusque locatus
mitte[ris] in Domini conspectu[m], iuste sacerdos.
576 Sic inde tibi merito tanta est concessa potestas
ut manum imponas patientibus, incola Christi,
daemonia expellas, purges, mundesque repletos
ac salvos homines reddas animoque vigentes.
Per Patris ac Filii nomen cui credimus omnes
cumque tu[um] hoc obitum praecellens tale videmus,
spem gerimus cuncti proprie nos esse beatos
qui sumus hocque tuum meritum fidemque secuti.

De Rossi, Inscriptiones christ. Urbis Romae 2, 83 sqq. Liber Pontificalis ed. *Duchesne* 1, 209 sq.

SYNODUS ARIMINENSIS anni 359.

De baptismo Constantini M.

[Ex Epistula ad Constantium imp. in Hilarii fragra. 7, 1—2]*

576l 1. (1) lubente Deo et praecepto pietatis tuae credimus fuisse dispositum, ut ad Ariminensium locum ex

* Versionem graecam habet Athanasius, Epistula de Synodis 10, II: MG 26, 696 sq.

diversis provinciis Occidentalium episcopi veniremus, ut fides claresceret omnibus ecclesiis catholicis et haeretici noscerentur. (2) Dum enim omnes, qui recte sapimus, contractaremus, placuit <ut> fidem ab antiquitate perseverantem, quam praedicaverunt prophetae, evangelia et apostoli, per ipsum Deum et Dominum nostrum lesum Christum, salvatorem imperii tui et largitorem salutis tuae, quam semper obtinuimus, teneamus. (3) Nefas enim duximus sanctorum aliquid mutilare et eorum, qui in Nicaeno tractatu consederant una cum gloriosae memoriae Constantino patre pietatis tuae. ... 2. ... (2) Constantino praesente in hoc cum magno examine fuisset conscriptum, quod tenens baptizatusad quietem Dei commigravit, nefas putamus inde aliquid mutilare et tot sanctos et confessores et successores martyrum ipsius tractatus conscriptores in aliquo removere, cum et ipsi praeteritorum catholicorum secundum scripturas cuncta servarunt.

CV 65 (ed. *.4. Feder* S. J.), 78 sqq. ML 10, 699 sq.

HILARIUS EP. PICTAVIENSIS[1] circa 310—367.

De Liberio Romano.

[Contra Constantium (360) 11, 5—8.J

(5) Mediolanensem piissimam plebem quam tu furore terroris tui 577
turbasti! Tribuni tui adierunt sancta sanctorum et viam sibi omni per populum crudelitate pandentes, protraxerunt de altario sacerdotes. (6) Levius reputas, sceleste, ludaeorum impietate peccasse? Effuderunt quidem illi Zachariae sanguinem; sed, quantum in te est, concorporatos Christo a Christo discidisti.

(7) Vertisti deinde usque ad Romam bellum tuum, 578
eripuisti illinc [Liberiumj episcopum: et o te miserum, qui nescio utrum maiore impietate relegaveris, quam remiseris!

(8) Quos tu deinde in Ecclesiam Tolosanam exercuisti furores! 579
Clerici fustibus caesi; diacones plumbo elisi; et in ipsum, ut sancti mecum intellegunt, in ipsum Christum manus missae. Haec, Constanti, si ego mentior, ovis es: si vero tu peragis, antichristus es.

ML 10, 588 sqq.

[1] *Poitiers,* Galliae.

GREGORIUS NAZIANZENUS circa 330—390.

Quod lulianus imperator frustra templum Hierosolymitanum restituere conatus sit.

[Oratio (5, seu) invectiva in lulianum 2 (scripta post mortem luliani [26. lunii 363]) 3, 2-4.]

580 3. (2) TéXoç [ó 'louXtavôç] èrracpfÌKe Kai tò 'louòaiwv tpùXov fjpìv Tqv naXatáv re aùrwv KOutpÓTrjTa, Kai tò KaO' fjpwv àvwOev ùnoapuxópevov év aùroîç pîcroç ouvepYÒv Xapùjv toû TexvàffpaTOç, èniûeiàlwv té òf(9ev ¿k twv trap' aÙTOîç pípXwv Kai <ÌTTOppf|Twv, tbç vûv aùroîç drroKeipevov eïr] KareXOeîv eiç rf)v éaurwv, Kai tòv vewv àvaôeipaoOat, Kai tiîiv Trarpiujv tô Kparoç dvavewoacrOai, Kai àrtOKpu-iTTÔpevoç eùvoiaç TrXàapart riqv éirivotav.

581 4. (1) 'Enei òè raùra Kai òievoqOq Kai èrreioev (eÛKoXov •fàp eiç ànàrrjv tô Ttpôç f]ôovf|v ârrav), oî pèv wç àvaOTf|aovreç òievooùvro tô îepôv, Kai xe,Pl TtoXXr) Kai TtpoOupiqt nepi tô epyov èraXaiTtwpouv' (patri fé toi Kai tùç fuvaÎKaç aÙTwv, oî rà ékéívwv OaupâîovTeç, où pôvov ¿trtavTaç toùç nepi tô trwjia KÔopouç TtepieXopévaç éroipwç auveifftpépetv tw èpfw Kai toîç Ttovoupévotç, àXXà Kai toîç kôXttoiç tôv xoûv ¿Kcpepoùcraç, Kai oüre TtoXureXoûç ècrôfjTOç, oûre peXwv àTtaXÔTt]TOç tpetôopévaç, eùtrefteîv oïeoOat Kai navra èXàrrw vopKeiv roû éfxoprmaroç. (2) 'Qç òè ùnô àfpiaç XaiXanoç

580 3. (2) Ad extremum ludaeorum quoque nationem in nos immisit [lulianus] tum veteri eorum levitate, tum inveterato nostri odio in ipsorum pectoribus clam flagrante, ad id, quod moliebatur perficiendum, adiutoribus usus: ex ipsorum scilicet libris et arcanis fatale esse affirmans, ipsis iam in patriam redire ac templum instaurare, patriorumque rituum vigorem renovare, ac benevolentiae specie commentum hoc occultans.

581 4. (1) Postquam autem haec in animum induxit, ipsisque persuasit (facile enim imposturam facit, quidquid delectat), illi quidem ad templi exstructionem se comparare, atque in id opus et manu multa et animi alacritate ac labore incumbere. Illud enim narrant, qui eorum res admirantur, uxores quoque ipsorum non modo matronalem omnem mundum corporisque ornatum prompto animo detraxisse, atque in operis structuram laborantiumque opem contulisse, verum eo quoque animo fuisse, ut, terram sinu efferentes, ac nec vestibus praeclaris et exquisitis, nec teneris membris parcentes, pietatis officio sese fungi existimarent, omniaque hoc conatu inferiora ducerent. (2) Ut vero,

Kai Ppacrpoû piç acpvw cruveXaôévTeç, èni ti twv TrXqoiov íepwv, oí pèv wç îkêtéùoovteç, wppr)CTav, oí òé, ônep èv toîç TOioÛToiç <piXeî auppaiveiv, tw napôvri xpwpevoi Ttpôç PorjOeiav, oî ôé dXXwç Tfl Tapaxfl crupqpepôpevoi, Kai toîç ©éouoi ffvveiCTninTOVTeç. (3) Eîai pèv oî Xétouctiv, wç oùôè tô iêpôv aÙTOÙç npoaeôéSaTO, àXX' àvaneTrrapévaiç trpoa-eXôôvTêç Taîç nùXatç, èniKXeiCT0eiaaiç èvéTuxov ?k tivoç àopÔTou Kai àcpavoûç ôuvâpewç, Í) Tà TOiaÛTa TepaTOupxeî Ttpôç Trjv twv atrepwv KaTcnrXriiiv, Kai twv eùae[3wv àffqpà-Xeiav. (4) °O òè âtravreç F|ôq Kai Xéyoucnv Kai TtiffTeùoucriv, ôti Piaiopévouç aÙTOÙç Kai «piXovetKOÛVTaç nepi Tqv eiooôov Ttûp ëoTr)CTev àrravTf)<Tav èK toû iepoû, Kai toùç pèv kot-écpXeSe Kai dvqXwcJev (wç ôpoiôv ti nepi aÙTOÙç aupPûvai toîç ZoôopiTwv [cf. Gn 19, 24] naSeffiv, n tw nepi NaôàfJ Kai 'Afhoùô [cf. Lv 10, 2] ©aúpan Sévwç Kai èupiàffacTi Kai KivòuveóCTacri), toùç òè twv Katpiwv àKpwrripjàffav, <rrf]Xr)v acpÒKEv ?pipuxov TÔS toû 0eoû Karà twv âpapTwXwv àTtetXfiç Kai Ktvf)ff€WÇ.

(5) Toûto pèv ôf) toioûto, Kai àttKrteÎTw pqôeiç, ôti pqôè 582
Taîç âXXaiç toû Qeoû òuvópeoìv. (6) "O òè ën toutou irapaòoEÓTepov Kai Ttepupavécrrepov, ëan] cpwç èv tw où-

saevo turbine ac repentina aestuantis terrae agitatione simul una repulsi, ad propinquum quoddam templum perrexerunt, alii orationis causa, alii, ut in huiusmodi rebus accidere solet, eo, quod offerebatur, ad periculi propulsationem utentes, alii cum tumultu una proruentes, ac cum currentibus simul illabentes. (3) Sunt qui eos ne a templo quidem admissos fuisse commemorent, sed cum ad apertas portas accessissent, repente easdem clausas pessuloque obductas offendisse, potentia quadam invisibili, quae ad impiorum terrorem ac piorum incolumitatem huiusmodi prodigia efficit. (4) Hoc autem uno iam ore omnes referunt, ac pro certo habent, quod eos summa vi atque contentione ingressum sibi aperire conantes, ignis e templo occurrens inhibuit, et alios quidem exussit et absumpsit (ut simile quiddam ipsis, quod Sodomitis acciderit, aut etiam quod Nadab et Abiud, qui inusitato more et thus adoluerunt et oppressi sunt), alios vero praecipuis corporis partibus truncatis, vivam columnam divinae adversus peccatores comminationis et motionis reliquit.

(5) Atque hoc quidem ad hunc modum se habuit, nec fidem 582
quisquam deroget, nisi qui eadem ratione aliis quoque Dei miraculis nullam fidem habendam putet. (6) Quod autem hoc etiam mirabilius clariusque fuit, lux in caelo stetit, crucem

pavúj tòv GTaupòv ntpiYpácpov, Kaì tò TtpÓTepov ètri Tqç ÒTipaCópevov toîç àOéoiç Kaì crxÌM-01 Kai òvopa vûv èv où-pavw beÍKVUTat nâoiv èniariç, Kaì yiveTat Tpónatov Tip 0ew« Trjç KaTà tûiv àcrepâiv vÎKqç, Tporraiou travTÔç útpqXÓTepov.
MG 35, 667 sqq.

OPTATUS MILEVITANUS scripsit circa 370.

De cathedra Romana s. Petri et de serie episcoporum Romanorum.

[De schismate Donati 2, 2, 2—4.]

583 2. (2) Igitur negare non potes scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus, in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent, ut iam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.

584 (3) Ergo cathedram unicam, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino successit Clemens, Clementi Anacletus, Anacleto Evaristus, Evaristo [Alexander, Alexandro][1] Sixtus, Sixto Telesphorus, Telesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri [Eleutherius, Eleutherio] Victor, Victori Zephyrinus, Zephyrino Calixtus, Calixto Urbanus, Urbano Pontianus, Fondano Anterus, Antero Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lucio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici [Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio] Marcellinus, Marcellino [Marcellus, Marcello] Eusebius, Eusebio Miltiades, Miltiadi Silvester, Silvestro Marcus, Marco lulius, lulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, hodie qui noster est socius: cum quo nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat. (4) Vestrae cathedrae vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare.
CV 26, 36 sq. ML 11, 947 sqq.

in orbem describens, ac nomen illud et figura, quae in terra prius impiis contemptui fuerat, in caelo nunc omnibus ex aequo ostenditur, Deoque victoriae adversus impios efficitur trophaeum, trophaeo omni sublimius et praestantius.

1 Quae uncis includuntur in libris addita sunt.

DAMASUS PAPA 366—384.

EPIGRAMMATA.

In ss. Nereum et Achilleum.

[In coemeterio Domitillae, via Ardeatina.]

Militiae nomen dederant saevum]q(ue)[1] [gerebant 585
officium pariter spectantes iuss]a ty[ranni,
praeceptis pulsante metu servi]re par[ati.
mira fides rerum: subito posue]re furore[m
c[onversi fugiunt, ducis impia castr]a relinquunt,
proiciiunt clipeos faleras tel]aq(ue) cruenta,
confessi gaudent Christi portarje triumfos.
credit[e per Damasum, possit quid] gloria Christi.

Ed. *M. Ihm* (Lipsiae 1895, BT) n. 8.

De sepulcris Sanctorum in coemeterio Callisti depositorum.

[In coemeterio Callisti, via Appia.]

Hic congesta iacet quaeris si turba piorum, 586
corpora sanctorum retinent veneranda sepulcra,
sublimes animas rapuit sibi regia caeli.
hic comites Xysti, portant qui ex hoste tropaea;
hic numerus procerum, servat qui altaria Chr(ist)i;
hic positus longa vixit qui in pace sacerdos;
hic confessores sancti quos Graecia misit;
hic iuvenes pueriq(ue) senes castique nepotes,
quis mage virgineum placuit retinere pudorem.
hic, fateor, Damasus volui mea condere membra,
sed cineres timui sanctos vexare piorum.

L. c. n. 12. ML 18, 407 sq.

In s. Tarsicium martyrem.

[In coemeterio Callisti.]

Par meritum, quicumque legis, cognosce duorum, 587
quis Damasus rector titulos post praemia reddit,
ludaicus populus Stephanum meliora monentem
perculerat saxis, tulerat qui ex hoste tropaeum,
martyrium primus rapuit levita fidelis.
Tarsicium sanctum Christi sacramenta gerentem
cum male sana manus premeret vulgare profanis,
ipse animam potius voluit dimittere caesus
prodere quam canibus rabidis caelestia membra.

L. c. n. 14 ML 13, 392.

1 Rotundis uncis abbreviationes completae, quadratis supplementa* includuntur.

In s. Eusebium pontificem et martyrem.

[In coemeterio Callisti.]

588 DAMASVS EPISCOPVS FECIT

Heraclius vetuit labvos peccata dolere,
Eusebius miseros docuit sua crimina flere:
scinditur in partes populus gliscente furore,
seditio, caedes, bellum, discordia, lites,
extemplo pariter pulsi feritate tyranni,
integra cum rector servaret foedera pacis,
pertulit exilium domino sub iudice laetus,
litore Trinacrio mundum vitamq(ue) reliquit.
EVSEBIO EPISCOPO ET MARTYRI.

L. c. n. 18. ML 13, 385 sq.

De ss. apostolis Petro et Paulo in s. Sebastiani aliquando depositis.

[«Ad Catacumbas», via Appia.]

589 Hic habitasse prius sanctos cognoscere debes,
nomina quisque Petri pariter Paulique requiris,
discipulos oriens misit, quod sponte fatemur:
sanguinis ob meritum — Christumque per astra secuti
aetherios petiere sinus regnaque piorum —
Roma suos potius meruit defendere cives,
haec Damasus vestras referat nova, sidera laudes.

L. c. n. 26. ML 13, 382 sq.

In s. Hippolytum.

[In eius coemeterio, via Tiburtina.]

590 Hippolytus fertur,] premerent c[u]m iussa t[yranni,
presbyter in scismla semper mansisse Nofvati;
tempore quo gladijus secuit pia viscera ma[tris,
devotus Christo peteret cu]m regna piofrum,
quaesisset populus ubinam procedere [posset,
catholicam dixisse fidem sequerentur ut omnes,
sic noster meruit confessus martyr ut esset.
haec audita refe]rt Dam[asus, probat omnia Christus.

L. c. n. 37.

In s. Agnetem.

[In eius coemeterio, via Nomentana.]

591 Fam]a refert sanctos dudum retulisse parentes
Ag]nen, cum lugubres cantus tuba concrepuisset,

n] utricis gremium subito liquisse puellam,
sponte trucis calcasse minas rabiemq(ue) tyranni.
urere cum flammis voluisset nobile corpus,
virib(us) immensum parvis superasse timorem,
nudaque profusum crinem per membra dedisse,
ne domini templum facies peritura videret,
o veneranda mihi, sanctum decus, alma, pudoris,
ut Damasi precib(us) faveas precor, inclyta martyr.

L. c. n. 40. ML 13, 402 sq.

In s. Marcellum pontificem.

[In coemeterio Priscillae, via Salaria nova.]

Veridicus rector lapsos quia crimina flere 592
praedixit, miseris fuit omnibus hostis amarus.
hinc furor, hinc odium sequitur, discordia, lites,
seditio, caedes, solvuntur foedera pacis.
crimen ob alterius Christum qui in pace negavit,
finibus expulsus patriae est feritate tyranni,
haec breviter Damasus voluit comperta referre,
Marcelli ut populus meritum cognoscere possit.

L. c. n. 48. ML 13, 384 sq.

Anathematismos Damati de Trinitate et Incarnatione v. D 58 sqq. 592 a
De Spiritu Sancto ii. 83; de canone S. Scripturae ii. 84.

EPHRAEM SYRUS DIACONUS EDESSENUS obiit 373.

De origine Evangeliorum.

[Evangeli! concordantis Expositio, in fine.]

(1) Verba apostolorum non aequalia et eadem sunt, 5921
quia non simul evangelium scripserunt. (2) Non enim mandatum acceperunt scribendi, ut Moyses iussus est tabulas conficere, sed sicut propheta dicit: «Dabo iis pactum foederis, non sicut illud, sed legem meam dabo in mente eorum et in corde eorum scribam illam» [ir 31, 32sq; Hebr 8, 8]. Attamen occasionibus provocati scripta confecerunt. (3) **Matthaeus** hebraice Evangelium scripsit, quod postea in linguam graecam versum est. (4) **Marcus** autem Simonem secutus est, et cum in urbem Romam profecti essent, ut perfecte recordarentur, si forte propter longum temporis spatium aliquid in oblivionem veniret, Marcum orarunt, et scripsit, quodcunque acceperat. (5) **Lucas** a baptismo loannis exordium sumpsit; nam hic de incarnatione eius locutus est et de regno

eius ex David [cf. Lc 1,27; 3,23], dum alter ab Abraham incepit [Mt 1,2], (6) Venit Ioannes et reperiens, verba eorum qui de genealogia et natura humana Domini scripserunt, varias opiniones excitasse, ipse scripsit, quod non tantum homo erat, sed quod a principio erat Verbum. (7) Matthaeus hebraice scripsit Evangelium, Marcus latine ab Simone in urbe Roma, Lucas graece, Ioannes etiam graece scripsit Antiochiae, quia in vivis permansit usque ad tempus Traiani.

Ed. *G. Moesingcr* (Venetiis 1876) 285 sq.

BASILIUS (n. circa 330) **EP. CAESAREAE CAPP. 370-379.**

De quattuoi classibus paenitentium.

[Epistula canonica tertia (totius seriei 217, scripta 375) ad Amphilochium ep. Iconiencem 75.]

593 (1) 'O dòeXiprj lòia. èK iraTpôç ¿k pqTpôç ffuppiavûeiç eiç oïkov TrpoCTeuxûç pò éTurpeirécrOuj Trapeîvat, ëwç Sv ànoffTÎ) rqç napavópou Kai àôepÎTOu TtpdSeujç. Mera òè tò èX0eîv eiç <Tuvaia0qaiv Trjç cpoftepâç àpapriaç èxeivqç, TpteTÎav TTpoCTKXatéTtu, tí) 0úpqt twv eÛKTqpiwv oïkwv napeffTqKwç, Kai ôeôpevoç toû Xaoû eictôvToç èrti Tqv irpoffeuxnv, wcttê ëKaarov pera oupnaôeiaç înrèp aÛToû èKTeveîç noieîffôai Trpôç tôv Kûpiov tôç ôeficreiç.

594 (2) Mera òè toûto dXXqv Tpieríav eiç àKpóaotv póvqv Trapaòex0r|TU), Kai ókoúujv twv Tpacpâiv Kai Tqç òiòa-OKaXtaç éKpaXXéaOuj, Kai pq KaTaEioûa0w rrpoo'euxqç.

595 (3) “EnetTa, eïirep pera òaKpùwv èEeZqrqoev aùrqv Kai npoffé-rreoe Tip Kupiw perd ouvrpippoû Kapôiaç Kai Tarret-

593 (1) Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua et nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum et animadversionem venerit, triennio fleat, stans prope fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque misericorditer pro ipso intensas ad Dominum preces fundat.

594 (2) Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, et, Scripturis doctrinaque auditis, eiciatur, nec dignus habeatur oratione.

595 (3) Deinde, si modo illam cum lacrimis exquisierit, et Domino cum cordis contritione et valida humiliatione

viùoewç iaxupâç, bibôaûcu aÙTiû f| ûnôtrTajcnç èv aXXoïç rpioîv ÉTefflV.

(4) Kai oûtujç, ènetbàv toùç Kapnoùç Trjç peTavoiaç 596
àEiouç 6TTibeiSr|Tai, tw beKÔTiu <T€i eiç Tqv tiûv mffTWV eùxnv bexùnTUJ X^piç trpofftpopâç' Kai bùo £tii o'uü'Tàç eiç Trjv eùxùv toîç tti0'toîç, outuj Xoittôv KaTaíioúaOtu Trjç toû àyaOoO KOivwviaç.

MG 32, 803 sq.

AMBROSIUS EP. MEDIOLANENSIS 374-397.

De Liberio Romano.

[De virginibus ad Marcellinam sororem (377) 3, 1, 1—2.]

(1) Quoniam quae habuimus superioribus duobus libris 597
digessimus, tempus est, soror sancta, ea quae mecum conferre soles, beatae memoriae Liberii praecepta revolvere; ut quo vir sanctior, eo sermo accedat gratior. (2) Namque is, cum Salvatoris natali ad apostolum Petrum virginitatis professionem vestis quoque mutatione signares (quo enim melius die, quam quo virgo posteritatem acquisivit?), astantibus etiam puellis Dei compluribus, quae certarent invicem de tua societate: «Bonas, inquit, filia, nuptias desiderasti» etc.

ML 16, 219.

De paenitentia publica.

[De paenitentia (circa 384) 2, 10 sive 91—96.]

91. (1) An quisquam ferat ut erubescas Deum rogare, 598
qui non erubescis rogare hominem? et pudeat te Deo supplicare, quem non lates, cum te non pudeat peccata tua homini, quem lateas, confiteri? (2) An testes precationis et conscios refugis, cum si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres, ut dignentur intervenire; ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios offeras culpae adhuc ignaros, paternae etiam veniae

supplex prociderit, detur ei substratio per alios tres annos.

(4) Et, postquam paenitentiae fmctus dignos ostenderit, 596
anno decimo in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione et ubi annis duobus una cum fidelibus steterit ad orationem, ita demum dignus habeatur boni communione.

precatores? (3) Hoc ergo in ecclesia facere fastidis, ut Deo supplices, ut patrocinium tibi ad obsecrandum sanctae plebis requiras; ubi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri, cum omnes simus peccatores: ubi ille laudabilior, qui humilior; ille iustior, qui sibi abiectior.

599 92. (1) Fleat pro te mater Ecclesia, et culpam tuam lacrimis lavet, videat te Christus maerentem, ut dicat: *Beati tristes, quia gaudebitis* [Lc 6, 21], Amat ut pro uno multi rogent. (2) Denique in Evangelio motus viduae lacrimis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitavit [Lc 7, 13] Ideo citius exaudivit Petrum, ut Dorcas resurgeret [Act 9, 36], quia pauperes mortem mulieris ingemiscebant. Ideo ipsi Petro statim remisit, quia amarissime flevit [Lc 22, 62]. (3) Et ut si amarissime fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Usus enim doloris ablegat luxuriam criminis, erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, et fit quaedam de condemnatione culpae disciplina innocentiae.

600 93. (1) Nihil ergo te revocet a paenitentia, haec tibi communis cum sanctis est: utinamque imitanda talis, qualis sanctorum deploratio. (2) David manducabat sicut panem cinerem, et potum suum cum lacrimis temperabat [Ps 101, 10]; ideo nunc amplius gaudet, quia amplius flevit: *Per exitus aquarum descenderunt,* inquit, *oculi mei* [Ps 118, 136],

601 94. (1) Ioannes multum ploravit, et revelata sibi dicit Christi mysteria [Apc 5, 4]. (2) At vero illa mulier, quae cum esset in peccatis, et deberet flere, gaudebat, et veste purpurea atque coccinea operiebatur, et auro se multo et pretiosis lapidibus ornabat, aeterni fletus nunc luget aerumnam [Apc 17, 4].

602 95. (1) Merito reprehenduntur, qui saepius agendam paenitentiam putant; quia luxuriantur in Christo. (2) Nam si vere agerent paenitentiam, iterandam postea non putarent; quia sicut unum baptisma, ita una paenitentia, quae tamen publice agitur; nam cotidiani nos debet paenitere peccati: sed haec delictorum leviorum, illa graviorum.

603 96. (1) Facilius autem inveni qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint paenitentiam. (2) An quisquam illam paenitentiam putat, ubi acquirendae ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi ipsius copulae coniugalis usus? (3) Renuntiandum saeculo est: somno ip.<

minus indulgendum, quam natura postulat; interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus: vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui, se ipsum sibi homo abneget et totus mutetur: (4) sicut quendam adulescentem fabulae ferunt propter amores meretricios peregre profectum, et abolito amore regressum, postea veteri occurrisse dilectae, quae ubi se non interpellavit, mirata putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit: «Ego sum», responderit ille: «Sed ego non sum ego.»

ML 16, 518 sqq.

Ad Theodosium imperatorem post caedem Thessalonicensem (390).

[Epistula 51.]

Augustissimo imperatori Theodosio Ambrosius episcopus. 604

1. Et veteris amicitiae dulcis mihi recordatio est, et beneficiorum, quae crebris meis intercessionibus summa gratia in alios contulisti, gratiae memini. Unde colligi potest quod non ingrato aliquo affectu adventum tuum semper mihi antehac exoptatissimum declinare potuerim. Sed qua causa hoc fecerim, breviter expediam.

2. (1) Soli mihi in tuo comitatu ius naturae ereptum videbam 605
audiendi, ut et loquendi privarer munere; motus enim frequenter es quod ad me pervenissent aliqua, quae in consistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers communis usus sum, cum dicat Dominus Iesus *nihil esse occultum quod non manifestetur* [Lc 8, 17]. (2) Verecundia igitur, qua potui, satisfeci imperiali arbitrio; et prospexi ne aut ipse causam commotionis habeas, cum id egerim, ne quid ad me de imperialibus deferatur statutis: aut ego cum fuero praesens, aut non audiam per metum omnium, et quasi conniventis famam subibo: aut ita audiam, ut mihi aures pateant, vox intercludatur; ut audita non possim eloqui, ne eos qui in suspicionem proditionis venerint, laedam in periculo.

3. (1) Q 'id igitur facerem? Non audirem? Sed aures non 606
possum cera veterum fabularum claudere. (2) Proderem? Sed quod in tuis iussis timerem, in meis verbis deberem cavere; ne quid cruentum committeretur. (3) Tacerem? Sed, quod miserrimum foret omnium, alligaretur conscientia, vox eriperetur. (4) Et ubi illud? Sed si sacerdos non dixerit erranti, is qui erraverit, in sua culpa morietur, et sacerdos reus erit poenae, quia non admonuit errantem [cf. Ez 3, 18].

4. (1) Accipe illud, imperator auguste. Quod habeas fidei 607
studium, non possum negare; quod Dei timorem, non diffiteor:

sed habes naturae impetum, quem si quis lenire velit, cito vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius exsuscitas, ut eum revocare vix possis. (2) Utinam si nemo mitigat, nullus accendati Libenter eum committo tibi: ipse te revocas, et pietatis studio vincis impetum naturae.

608 5. (1) Hunc ego impetum malui cogitationibus tuis secreto committere, quam meis factis publice fortassis movere. Itaque malui officio meo aliquid deesse, quam humilitati: et requiri in me ab aliis sacerdotis auctoritatem, quam a te desiderari in me amantissime [1] honorificentiam; ut represso impetu, integra esset consilii eligendi facultas. (2) Praetendi aegritudinem corporis re vera gravem, et nisi a viris mitioribus vix levandam: vel emori tamen maluissem, quam adventum tuum biduo, aut triduo non exspectarem. Sed quid facerem, non erat.

609 6. (1) Factum est in urbe Thessalonicensium quod nulla memoria habet, quod revocare non potui, ne fieret; immo quod ante atrocissimum fore dixi, cum toties rogarem: et quod ipse sero revocando grave factum putasti, hoc factum extenuare non poteram. (2) Quando primum auditum est, propter adventum Gallorum episcoporum synodus convenerat; nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit: non erat facti tui absolutio in Ambrosii communione, in me etiam amplius commissi exaggeraretur invidia, si nemo diceret Dei nostri reconciliationem fore necessariam.

610 7. (1) An pudet te, imperator, hoc facere quod rex propheta, auctor Christi secundum carnem prosapiae, fecit David: Illi dictum est, quia dives qui haberet plurimos greges, unam pauperis ovem propter adventum hospitis eripuit et occidit; et cognito quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: *Peccavi Domino* [2 Reg 12, 13]. (2) Noli ergo impatienter ferre, imperator, si dicatur tibi: «Tu fecisti istud, quod David regi dictum est a propheta.» Si enim hoc sedulo audieris, et dixeris: *Peccavi Domino;* si dixeris regale istud propheticum: *Venite adoremus, et procidamus ante eum; et ploremus ante Dominum nostrum, qui fecit nos* [Ps 94, 6]; dicetur et tibi: «Quoniam paenitet te, dimittit tibi Dominus peccatum tuum, et non morieris» [cf. 2 Reg 12, 13].

611 8. (1) Iterum cum plebem numerari iussisset David, percussus est corde, et dixit ad Dominum: *Peccavi vehementer, quod fecerim hoc verbum, et nunc, Domine, aufer iniquitatem servi tui, quod deliqui vehementer* [2 Reg 24, 10]. (2) Et missus est iterum ad eum Nathan propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, ut quam vellet, eligeret: famem tribus annis in terra, aut tribus mensibus fugere a facie inimicorum

[1] *Forte legendum:* amantissimo.

suorum, aut triduo mortem in terra. (3) Et respondit David: *Angustiae sunt tria haec vehementer; verumtamen incidam in manus Domini; quoniam multae misericordiae eius nimis: it in manus hominis non incidam* [2 Reg 24, 14]. (4) Culpa autem erat, quoniam voluit scire numerum totius plebis, quae secum erat: quod scire Deo soli debuit reservare.

9. (1) Et cum, inquit, mors fieret in plebe, ipso primo die 612
ad horam prandii cum vidisset David percutientem angelum in plebem, ait David: *Ego peccavi, et ego pastor malignum fed, et hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei* [2 Reg 24, 17]. (2) Itaque paenituit Dominum, et iussit angelo ut parceret plebi, sacrificium autem offerret David; erant enim tunc sacrificia pro delictis, haec nunc sunt sacrificia paenitentiae. (3) Itaque ea humilitate acceptior Deo factus est: non enim mirandum peccare hominem: sed illud reprehensibile, si non se cognoscat errasse, non humiliet Deo.

10. (1) lob sanctus et ipse potens in saeculo, ait: «Pec- 613
catum meum non abscondi, sed coram plebe omni annuntiavi» [cf. lob 31, 33]. (2) Ipsi immani regi Saul dixit Ionathas filius suus: *Noli peccare in servum tuum David* [1 Reg 19, 4], et: *Ut quid peccas in sanguinem innocentem ocddere David sine causa?* [1 Reg 19, 5.] Quia etsi rex erat, peccabat tamen, si occideret innocentem. (3) Denique etiam David cum iam regno potiretur, et audisset Abner innocentem occisum a loab duce militiae suae, ait: *Innocens sum ego et regnum meum amodo et usque in aeternum a sanguine Abner filii Ner* [2 Reg 3, 28]; et ieiunavit in dolore.

11. (1) Haec ideo scripsi, non ut te confundam, sed ut regum 614
exempla provocent, ut tollas hoc peccatum de regno tuo: tolles autem humiliando Deo animam tuam. Homo es, et tibi venit tentatio, vince eam. (2) Peccatum non tollitur nisi lacrimis et paenitentia. Nec angelus potest, nec archangelus; Dominus ipse, qui solus potest dicere: *Ego vobiscum sum* [Mt28, 20], si peccaverimus, nisi paenitentiam deferentibus non relaxat.

12. (1) Suadeo, rogo, hortor, admoneo; quia dolori est 615
mihi ut tu qui pietatis inauditae exemplum eras, qui apicem clementiae tenebas, qui singulos nocentes non patiebaris periclitari, tot periisse non doleas innocentes. (2) Etsi in proeliis felicissime egeris, etsi in aliis quoque laudabilis; tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. (3) Id tibi invidit diabolus, quod habebas praestantissimum. Vince eum, dum habes adhuc unde possis vincere. (4) Noli peccato tuo aliud peccatum addere; ut usurpes, quod usurpasse multis officit.

13. Ego certe in omnibus aliis licet debitor pietati tuae, 616
cui ingratus esse non possum, quam pietatem multis imperatoribus praeferebam, uni adaequabam: ego, inquam, causam

in te contumaciae nullam habeo, sed habeo timoris: offerre non audeo sacrificium, si volueris assistere. An quod in unius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Non puto.

617 14. (1) Postremo scribo manu mea, quod solus legas. Ita me Dominus ab omnibus tribulationibus liberet; quia non ab homine, neque per hominem, sed aperte mihi interdictum adverti. (2) Cum enim essem sollicitus, ipsa nocte qua proficisci parabam, venisse quidem visus es ad ecclesiam; sed mihi sacrificium offerre non licuit. (3) Alia praetereo, ut potui cavere: sed pertuli amore tuo, ut arbitror. Dominus faciat ut omnia cum tranquillitate cedant. (4) Multifarie Deus noster admonet, signis caelestibus, prophetarum praeceptis: visionibus etiam peccatorum vult nos intellegere; quo rogemus eum, ut perturbationes auferat, pacem vobis imperantibus servet, fides Ecclesiae et tranquillitas perseveret, cui prodest christianos et pios esse imperatores.

618 15. (1) Certe vis probari Deo. (2) Omnis rei tempus, ut scriptum est [cf. Eccli 3, 1]: *Tempus,* inquit, *faciendi, Domine* (Ps 118, 126]; et: *Tempus beneplaciti, Deus* [P» 68, 14J. Tunc offeres, cum sacrificandi acceperis facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo. (8) Nonne me delectaret habere gratiam imperatoris, ut secundum voluntatem tuam agerem, si causa pateretur? (4) Et simplex oratio sacrificium est: haec veniam refert, illa offensionem; quia haec habet humilitatem, illa contemptum: Dei enim vox est, quod malit ut fiat mandatum eius, quam deferatur sacrificium. (5) Clamat istud Deus, ad populum Moyses annuntiat, ad populos Paulus praedicat. (6) Id facito quod intellegis in tempore plus facere. *Misericordiam,* inquit, *malo quam sacrificium* [Mt 9, 13]. (7) Quare non illi magis sint Christiani, qui peccatum condemnant suum, quam qui defendere putant? *Justus* enim *in exordio sermonis accusator est sui* [Prov 18, 17]. Qui se accusat cum peccaverit, iustus est, non ille qui se laudaverit.

619 16. (1) Utinam, imperator, etiam ante mihi potius credidissem, quam consuetudini tuae. (2) Cum puto quod cito ignoscis, cito revocas, ut saepe fecisti; et tu praeventus es, et ego non declinavi, quod cavere non debueram. (3) Sed gratias Domino, qui vult servulos suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum prophetis, et tibi erit commune cum sanctis.

620 17. (1) An ego Gratiani patrem non oculis meis praeferam? Debent veniam sancta alia pignora tua. Dulce mihi nomen antetuli, quibus amorem communiter detuli. Amo, diligo, orationibus prosequor. (2) Si credis, sequere; si, inquam, credis, agnosce quod dico: si non credis, ignosce quod facio, in quo Deum praefero. (3) Beatissimus et florentissimus

cum sanctis pignoribus fruaris tranquillitate perpetua, imperator auguste.

ML 16, 1160 sqq.

De baptismo flaminis et sanguinis.

[De obitu Valentiniani consolatio (Aug. 392) 51—53.]

51. (1) Sed audio vos dolere, quod non acceperit-62[
sacramenta baptismatis. (2) Dicite mihi quid aliud in nobis est, nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc voti habuit, ut et antequam in Italiam venisset, initiaretur, et proxime baptizari se a me velle significavit; et ideo prae ceteris causis me accersendum putavit. (3) Non habet ergo gratiam quam desideravit: non habet quam poposcit? Certe quia poposcit, accepit. Et unde illud est: *Justus quacumque morte praeventus fuerit, anima eius in requie erit* [Sap 4, 7].

52. (1) Solve igitur, Pater sancte, munus servo tuo, 622
quod Moyses quia in spiritu vidit, accepit: quod David, quia ex revelatione cognovit, emeruit. Solve, inquam, servo tuo Valentiniano munus, quod concupivit: munus quod poposcit sanus, robustus, incolumis. (2) Si affectus aegritudine distulisset, tamen non penitus a tua misericordia esset alienus, qui celeritate temporis esset, non voluntate fraudatus. (3) Solve ergo servo tuo munus gratiae tuae, quam ille numquam negavit, qui ante diem mortis templorum privilegia denegavit, his urgentibus, quos revereri posset. (4) Adstabat virorum caterva gentilium, supplicabat senatus: non metuebat hominibus displicere, ut tibi soli placeret in Christo. Qui habuit spiritum tuum, quomodo non accepit gratiam tuam?

53. Aut si, quia sollemniter non sunt celebrata mysteria 623
hoc movet, ergo nec martyres, si catechumeni fuerint, coronentur; non enim coronantur, si non initiantur. Quodsi suo abluuntur sanguine, et hunc sua pietas abluit et voluntas.

ML 16, 1374 sq.

De paenitentia Theodosii.

[De obitu Theodosii oratio (26. Febr. 395) 27 et 34]

27. (1) Bona igitur humilitas, quae liberat periclitantes, 624
iacentes erigit. (2) Novit eam ille qui dixit: *Ecce sum, ego peccavi, et ego pastor male feci; et isti in hoc grege*

quid fecerunt? Fiat manus tua in me [2 Reg 24, 17]. (3) Bene hoc dicit, qui regnum suum Deo subiecit et paenitentiam gessit et peccatum suum confessus veniam postulavit: ipse per humilitatem pervenit ad salutem. (4) Humiliavit se Christus, ut omnes elevaret: ipse ad Christi pervenit requiem, qui humilitatem Christi fuerit secutus.

ML 16, 1394.

625 34. (1) Dilexi virum, qui magis arguentem, quam adulantem probaret. (2) Stravit omne quo utebatur insigne regium, deflevit in ecclesia publice peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat: gemitu et lacrimis oravit veniam. (3) Quod privati erubescunt, non erubuit imperator, publice agere paenitentiam: neque ullus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem.

ML 16, 1396.

De baptismo Constantini Magni.

[Ib. 40.]

626 (1) Nunc se augustae memoriae Theodosius regnare cognoscit, quando in regno Domini Iesu Christi est.... (2) quando Constantino adhaeret. Cui licet baptismatis gratia in ultimis constituto omnia peccata dimiserit, tamen quod primus imperatorum credidit et post se hereditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum reperit.

ML 16, 1399.

PACIANUS EP. BARCINONENSIS[1] obiit circa 390.

De nomine Christiani et Catholici.

[Epistula 1 (ad Sympronianum), 4.]

627 (1) Nec tamen aestues, frater; Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen. Illud me nuncupat; istud ostendit: hoc probor, inde significor. (2) Et si reddenda postremo Catholici vocabuli ratio est, et exprimenda de Graeca interpretatione Romana: Catholicus, ubi unum, vel, ut doctiores putant, oboedientia omnium nuncupatur, mandatorum scilicet Dei. (3) Unde

[1] *Barcelona,* Hispaniae.

Apostolus: *Si in omnibus oboedientes estis* [2 Cor 2, 9]. Et iterum: *Sicut enim per inoboedientiam unius peccatores constituti sunt multi: sic per dicto audientiam unius iusti constituentur multi* [Rom 5, 19], (4) Ergo qui Catholicus, idem iusti oboediens. Qui oboediens, idem est Christianus: ita Catholicus, Christianus est. (5) Quare ab haeretico nomine noster populus hac appellatione dividitur, cum Catholicus nuncupatur: sed et si Catholicus ubique unum est, sicut superiores.putant, id ipsum David indicat dicens: *Astitit regina in veste aurata et variegata* [Ps 44, 10], hoc est, una in omnibus. Et in Cantico canticorum Sponsus haec loquitur: *Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa estgenetrici suae* [Cant 6,8]. Et iterum: *Adducentur regi virgines post eam* [Ps 44,15], Et adhuc: *Adulescentulae, quarum non est numerus* [Cam 6, 7], (6) Ergo in omnibus una, et una super omnia.

MI. 13, 1055.

SOPHRONIUS EUSEBIUS HIERONYMUS
circa 342/7—420.

De "Legione fulminatrice» (174).

[Chronicon (scriptum 379—381) 2195, ad a. Chr. 175.]

(1) Imperator Antoninus multis adversum se na- 628 *
scentibus bellis saepe ipse intererat, saepe duces nobilissimos destinabat, in quibus semel Pertinaci et exercitui, qui cum eo in Quadorum regione pugnabat, siti oppressis, pluvia divinitus missa est; cum e contrario Germanos et Sarmatas fulmina persequerentur, et plurimos eorum interficerent. (2) Exstant litterae M. Aurelii gravissimi imperatoris, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur.

Ed. *A. Schoene* (Berolini 1866, Weidmann) 2, 173 i. MI, 27, 629, 13. Litterae apocryphae exstant ad finem Apologiae I lustini: MG 6, 435 sqq.

De baptismo Constantini M. (337).

[Ib. 2353, ad a. Chr. 340.]

Constantinus extremo vitae suae tempore ab Eu- 629
sebio Nicomediensi episcopo baptizatus, in Arianum dogma declinat: a quo usque in praesens tempus Ecclesiarum rapinae et totius orbis est secuta discordia.

Ed. *A. Schoene* 2, 192 w. ML 27, 679, 31.

De Liberio Romano.

[Ib. 2365, ad a. Chr. 352.]

630 (1) Romanae Ecclesiae XXXIIII ordinatur episcopus Liberius. Quo in exsilium ob fidem truso, omnes clerici iuraverunt, ut nullum alium susciperent. (2) Verum cum Felix ab Arianis fuisset in sacerdotium substitutus, plurimi peieraverunt et post annum cum Felice eiecti sunt, quoad[1] Liberius, taedio victus exsilii et in haeretica pravitate subscribens, Romam quasi victor intraverat.

Ed. *A. Schoene* 2, 194 c. ML 27, 683, 12. Cf. *Prosper Tiro,* Epitoma Chronicon 1076, ad a. Chr. 348 : n. 945.

De identitate episcopi et presbyteri.

[Commentarius in Epistulam ad Titum (886—887) 1, 5, 9—18.]

631 (9) Idem est ergo presbyter qui et episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent et diceretur in populis: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae* [1 Cor 1, 12], communi presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabantur. (10) Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur.

632 (11) Putet aliquis non Scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum et presbyterum unum esse, et aliud aetatis, aliud esse nomen officii; relegat Apostoli ad Philippenses verba dicentis: *Paulus et Timotheus servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum* [al. *et*] *episcopis et diaconis, gratia vobis et pax* [Phil 1, 1 sq], et reliqua. (12) Philippi una est urbs Macedoniae, et certe in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo tempore quos et presbyteros appellabant, propterea indifferenter de episcopis quasi de presbyteris est locutus.

633 (13) Adhuc hoc alicui videatur ambiguum, nisi altero testimonio comprobetur. In Actibus apostolorum scriptum est, quod cum venisset Apostolus Miletum, miserit Ephesum, et vocaverit presbyteros Ecclesiae eiusdem, quibus postea inter cetera sit locutus: *Attendite vobis*

[1] *Codd. Petavian. et Freherian.:* quia.

et omni gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos pascere Ecclesiam Domini, quam acquisivit per sanguinem suum [Act 20, 28]. Et hic diligentius observate, quomodo unius civitatis Ephesi presbyteros vocans, postea eosdem episcopos dixerit.

ML 26, 562 sq.

De Petro apostolo.

[De viris illustribus (392) 1.]

(1) Simon Petrus, filius loannis, provinciae Galilaeae, e vico Bethsaida, frater Andreae apostoli [Mt 4, 18], et princeps apostolorum, post episcopatum Antiochensis Ecclesiae, et praedicationem dispersionis eorum qui de circumcisione crediderant, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, et Bithynia [1 Petr 1, 1], secundo Claudii imperatoris anno, ad expugnandum Simonem Magum, Romam pergit, ibique viginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis, id est, decimum quartum. (2) A quo et affixus cruciT~martyrio' coronatus est, capite ad terram verso, et in sublime pedibus elevatis: asserens se indignum qui sic crucifigeretur ut Dominus suus. 634

(3) Scripsit duas *Epistulas,* quae catholicae nominantur: quarum secunda a plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. (4) Sed et Evangelium iuxta Marcum, qui auditor eius et interpres fuit, huius dicitur. (5) Libri autem, e quibus unus *Actorum* eius inscribitur, alius *Evangelii,* tertius *Praedicationis,* quartus *Apocalypseos,* quintus *ludicii,* inter apocryphas scripturas repudiantur. (6) Sepultus Romae in Vaticano, iuxta viam triumphalem, totius orbis veneratione celebratur. 635

ML 23, 607 sq. *E. C. Richardson* in Texte und Untersuchungen hrsg. von *Gebhardt* und *Harnack* 14 (1896), 1, 6 sq.

De Liberio Romano.

[Ib. 97.]

(1) Fortunatianus, natione Afer, Aquileiensis episcopus, imperante Constantio, in Evangelia, titulis ordinatis, brevi et rustico sermone scripsit commentarios. (2) Et in hoc habetur detestabilis, quod Liberium, Romanae urbis episcopum, pro fide ad exsilium per- 636

gentem primus sollicitavit ac fregit, et ad subscriptionem haereseos compulit.

ML 23, 697. *Richardson* l. c. 47.

De exteriore specie Christi.

a. [Commentarius in Evangelium Matthaei (398) 9, 9.]

637 (1) *Et cum transiret inde lesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthaeum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum* [Mt 9, 9].

(2) Ceteri evangelistae propter verecundiam et honorem Matthaei noluerunt eum nomine appellare vulgato, sed dixerunt Levi: duplici quippe vocabulo fuit. Ipse autem Matthaeus, secundum illud quod a Salomone praecipitur *[al.* dicitur]: *Justus accusator est sui in principio sermonis* [Prov 18, 17], et in alio loco: *£>ic tu peccata tua, ut iustipiceris* (Is 48. 26), Matthaeum se et publicanum nominat, ut ostendat legentibus, nullum debere salutem desperare, si ad meliora conversus sit; cum ipse de publicano in apostolum sit repente mutatus.

638 (3) Arguit in hoc loco Porphyrius et lulianus Augustus vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum qui stalim secuti sint Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti, cum tantae virtutes tantaque signa praecesserint, quae apostolos, antequam crederent, vidisse non dubium est.

639 (4) Certe fulgor ipse et maiestas divinitatis occultae, quae etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide et succinis haec esse vis dicitur, ut annulos, et stipulam, et festucas sibi copulent, quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat quos volebat?

ML 26, 55 sq.

b. [Ep. 65 (Ad Principialo, circa 398), 8.]

*640 (1) *Speciosus forma prae filiis hominum* [Ps 44, 3]. In Hebraico.- «Decore pulchrior es filiis hominum.› Finito prooemio, hinc narrationis exordium est, et fit apostropha ad ipsum amantissimum et dilectum et regem, cui dicentis opera consecrata sunt. (2) Quaeritur autem quomodo pulchrior sit cunctis filiis hominum, de quo legimus in Isaia: *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, sed erat species eius inhonorata et deficiens a filiis hominum. Homo in plaga positus, et sciens ferre infirmitatem, quia avertit faciem suam* [Is 53, 2 sqq]. (3) Nec statim Scriptura dissonare videatur: quia ibi ignobilitas corporis propter flagella et sputa et alapas et clavos et iniurias patibuli commemoratur: hic pulchritudo virtutum in sacro et venerando corpore.

(4) Non quo divinitas Christi hominibus comparata formosior sit; haec enim non habet comparationem : sed absque passionibus crucis, universis pulchrior est. Virgo de virgine, *qui non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est* [Io 1, 13] (5) Nisi enim habuisset et in vultu quiddam oculisque sidereum, numquam eum statim secuti fuissent apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent [cf. Io 18, 6], (6) Denique et in praesenti testimonio, in quo ait: *Homo in plaga positus et sciens ferre infirmitatem,* reddit causas quare ista perpessus sit: *Quia avertit facient suam,* id est, paulului divinitate subtracta, corpus iniuriae dereliquit. (7) Quidam hunc versiculum superioribus copulant, ut *speciosus forma prae filiis hominum,* non ad Christum, sed ad calamum referatur. 641

ML 22, 627 sqq.

De nosocomio Fabiolae.

[Epistula 77 (Ad Oceanum, de morte Fabiolae, 399), 6.]

(1) Diu morati sumus in paenitentia, in qua velut in vadosis locis resedimus, ut maior nobis et absque ullo impedimento se laudum eius campus aperiret. (2) Recepta sub oculis omnis Ecclesiae communione quid fecit? Scilicet in die bona malorum non oblita est [cf Eccli 11, 27] ; et post naufragium rursum tentare noluit pericula navigandi. (3) Quin potius omnem censum, quem habere poterat (erat autem amplissimus et respondens generi eius), dilapidavit ac vendidit: et in pecuniam congregatum usibus pauperum praeparavit; et primo omnium voaoKopeîov instituit, in quo aegrotantes colligeret de plateis et consumpta languoribus atque inedia miserorum membra foveret. (4) Describam ego nunc diversas hominum calamitates, truncas nares, effossos oculos, semiustos pedes, luridas manus, tumentes alvos, exile femur, crura turgentia et de exesis ac putridis carnibus vermiculos bullientes? (5) Quoties morbo regio et pedore confectos humeris suis ipsa portavit? quoties lavit purulentam vulnerum saniem, quam alius aspicere non valebat? Praebebat cibos propria manu et spirans cadaver sorbitiunculis irrigabat, (6) Scio multos divites et religiosos ob stomachi angustiam exercere huiusmodi misericordiam per aliena ministeria et clementes esse pecunia, non manu. Quos equidem non reprobo et teneritudinem animi nequaquam interpretor infidelitatem: sed sicut imbecillitati stomachi veniam tribuo, sic perfectae mentis ardorem in caelum laudibus fero. (7) Magna fides ista contemnit. Scio *[al.* Scit] quid in Lazaro dives purpuratus aliquando non fecerit, quali superba mens *642

retributione damnata sit [cf. Lc 16]. Ille quem despicimus, quem videre non possumus, ad cuius intuitum nobis vomitus erumpit, nostri similis est, de eodem nobiscum formatus est luto, iisdem compactus elementis. Quidquid patitur, et nos pati possumus. Vulnera eius existimemus propria; et omnis animi in alterum duritia clementi in nosmetipsos cogitatione frangetur.

643 (8) «Non, mihi si linguae centum sint oraque centum, Ferrea vox, Omnia morborum percurrere nomina possim» [Aeneis 6, 625 sqq], quae Fabiola in tanta miserorum refrigeria commutavit, ut multi pauperum sani languentibus inviderent. (9) Quamquam illa simili liberalitate erga clericos et monachos ac virgines fuerit. Quod monasterium non illius opibus sustentatum est? quem nudum et clinicum non Fabiolae vestimenta texerunt? in quos se indigentium eius non effudit praeceps et festina largitio? (10) Angusta misericordiae Roma fuit. Peragrabat ergo insulas et totum Etruscum mare Volscorumque provinciam et reconditos curvorum litorum sinus, in quibus monachorum consistunt chori, vel proprio corpore vel transmissa per viros sanctos ac fideles munificentia circumibat.

ML 22, 693 sq.

CONCILIUM CAESARAUGUSTANUM[1] I 380.

CANONES.

2. Ut diebus Dominicis nullus ieiunet nec diebus Quadragesimae ab ecclesia absentet.

644 Item legit: Ne quis ieiunet die Dominica causa temporis aut persuasionis aut superstitionis, et Quadragesimarum die ab ecclesiis non desint nec habitent latibula cubiculorum ac montium qui in his suspicionibus perseverant, sed exemplum et praeceptum custodiant sacerdotum et ad alienas villas agendorum conventuum causa non conveniant. Ab universis episcopis dictum est: Anathema sit qui hoc commiserit.

3. Ut qui Eucharistiam in ecclesia accipit et ibi eam non sumit anathematizetur.

645 Item legit: Eucharistiae gratiam si quis probatur acceptam in ecclesia non sumpsisse, anathema sit in perpetuum. Ab universis episcopis dictum est: Placet.

1 *Zaragoza,* Hispaniae.

4. Ut tribus hebdomadis quae sunt ante Epiphaniam ab ecclesia nemo recedat.

Item legit: Viginti et uno die, quo a XVI. Kalendas 646
lanuarias usque in diem Epiphaniae, qui est VIII. Idus lanuarias, continuis diebus nulli liceat de ecclesia absentare, nec latere in domibus, nec secedere in villam, nec montes petere, nec nudis pedibus incedere, sed concurrere ad ecclesiam: quod qui non observaverit de susceptis, anathema sit in perpetuum. Ab universis episcopis dictum est: Anathema sit.

8. Ut ante quadraginta annos sanctimoniales virgines non velentur.

Ita lectum est: Non velandas esse virgines, quae se 646l*
Deo voverint, nisi quadraginta annorum probata aetate, quam sacerdos comprobaverit. Ab universis episcopis dictum est: Placet.

Lauchert 175 sq. Hard. 1, 805 sq. Msi 3, 633 sqq. Hf. 1, 744 sqq. HL 1, 2, 986 sq.

CONCILIUM OECUM. CONSTANTINO-POLITANUM I 381.

CANONES.

2. De ordine singularum dioecesium et de privilegiis, quae Alexandrinis et Antiochenis debentur.

(1) Toùç ùnèp òioÌKqffiv ètritTKOtrouç toîç ûtrepopiotç 'Ek- 647
KXqdiatç pfj èmévat, pqôè cru-fxéerv tùç 'EKKXqdiaç• àXXà Kaxà toùç Kavôvaç tòv pèv 'AXeEavôpeiaç ètriOKonov Tà *èv* Aìyótttw póvov olKovopeîv, toùç òè Trjç 'AvaToXrjç ètnffKÔnouç ti'jv 'AvotoX^v pôvr,v ôioikcîv, cpuXaTTopévœv tûjv èv toîç Kavôcn toîç xarà Nikaiav irpeapeiujv tt| 'AvTtoxécuv 'EKKXqaiq, Kai toùç Trjç 'Aaiavriç ôtoiKf|Oeiuç

[Versio Dionysii Exigui.]

(1) Qui sunt super dioecesim episcopi, nequaquam ad 647
Ecclesias, quae sunt extra praefixos sibi terminos, accedant; nec eas hac praesumptione confundant; sed iuxta canones, Alexandrinus antistes quae sunt in Aegypto regat solummodo; et Orientis episcopi Orientem tantum gubernent, servatis privilegiis, quae Nicaenis canonibus Ecclesiae Antiochenae tributa sunt. Asianae quoque dioeceseos episcopi

éniffKÔnouç th Kara Tf)V Aaiav póvqv oiKovopeìv, Kai toùç ttîç TTovTtKfiç tù Tfiç ÎTovTtKfiç póvov, Kai toùç Tfiç 0paKr|ç tò Tfiç ©pqtKtKfiç pôvov oÎKovopeîv.

(2) 'AkXtitouç òè èrriaKOtrouç ùtrèp ôtoÎKqfftv pfi èmpatveiv èni xopoTOviatç fi Ttdtv âXXatç oÎKOVopiatç èKKXqdiadTiKaîç. 0uXaTTopévou òè toû TipoYe-fpappévou trepi tiûv òioiKficrewv Kavôvoç, eûôqXov tbç tù Ka0' ¿KatTTqv èirapxiav fi Tfiç ètrap-Xiaç ffùvoôoç òioiKfioet, Kara Tà èv NiKaiqt tbptffpéva.

(3) Tàç òè èv toîç PapPapiKOÎç ëSvecri toû 0eoû 'EkKXr|ffiaç oÎKOvopeîaOai xpfi KaTà rfiv KpaTfiaaaav auvfiôeiav rrapà tiûv traTéptuv.

3. De honoris primatu episcopi Constantinopolitani.

648 Tòv pévTOi KujvOTavTtvounôXewç ènitTKorrov ?xeiv T<* npeopeîa Tfiç Ttpfiç perà tòv Tfiç 'Pwpqç èniaKonov, ôtà tò eîvai aÛTfiv véav 'Piûpriv.

Lauchert 84 sq. Hard. 1, 809. Msi 3, 557 sq. Hf. 2, 15 sqq. HL 2, 1, 21 sqq.

648 a *Can.* 1. *Contra haertticos v. D 85 ; Symbolum Nicacno Constantinopolitanum ib 86.*

Epistula synodica «Tò p.èv <b«» ad Damasum Papam scripta 382.

[Apud *Thcodorelum,* Hist. eccl. 5, 9.]

649 Inscriptio. Kupiotç TipnjuTÔTOiç, Kai eùXafiecrrâTOiç àòeX-cpoîç Kaì tfuXXeiToup-foîç, A apà out, Ap£pocríw, Bpít-

ea solum quae sunt in Asiana dioecesi dispensent: necnon et Ponti episcopi ea tantum quae sunt in Ponto; et Thraciarum, quae in Thraciis sunt, gubernent.

(2) Non vocati autem episcopi ultra suam dioecesim non accedant propter ordinationes faciendas, vel propter alias dispensationes ecclesiasticas. Servata vero quae scripta est de gubernationibus regula, manifestum est, quod illa quae sunt per unamquamque provinciam, ipsius provinciae synodus dispenset, sicut Nicaeno constat decretum esse concilio.

(3) Ecclesias autem Dei in barbaricis gentibus constitutas gubernari convenit iuxta consuetudinem quae est a patribus observata.

648 Verumtamen Constantinopolitanus episcopus habeat honoris primatum post Romanum episcopum, propterea quod urbs ipsa sit iunior Roma.

649 Dominis honoratissimis, et reverendissimis fratribus et collegis, Damaso, Ambrosio, Brittoni, Valeriano, Acholio,

TLuvt, OùaXeptavw, AxoXiw, 'Avegiw, BaffiXeiw Kai toîç Xoirroîç œfioiç èTritfKÔiroiç, toîç <TuveXqXu0ÓCTiv èv rrj geYaXonôXei 'Ptògli, H "T'a oûvoboç twv ôp0obôEwv ¿TtioxoTrwv, twv ffuveXr)Xu00Twv èv Tq geyaXoTroXei K wv-ffTavTivounóXei, èv Kupiw xaP eiv·

1. (1) Tò pèv wç œfvooOaav bibdoxetv Tqv úgerépav 650
eùXâpeiav, Kai biqYeîaflai twv TtaOqpâTWV tò trXiîOoç, twv ènaxOévrujv qpîv irapà Tfjç tûiv 'Apetavwv ôuvacrreiaç, nepiTTÒv ïffwç. (2) Oùtê fàp outw nàpepYOv Tà Ka0' qgâç Kpiveiv Tqv ûgeTépav qYOÙpeèa ©eoaefteiav, tbç beîffûai toû ga0eîv TaÛTa, oîç èxpqv cruvaXfeîv oôtê toioûtoî Tiveç oi neptcrxôvTeç f]pâç xetgwveç, tbç XavOâvetv dirò (TpiKpÔTqToç. (3) "O Te XPÔvoç tiûv biwYgwv veapôç, evauXov tpvXÔT-twv Tqv pvqpqv, où toîç TterrovOócri pôvov, àXXà Kai toîç ôi' ccfàTrr)v Tà twv Ttetrov0ÓTwv oÎKetougévoiç. (4) X0èç Yàp wç eiireîv ?ti Kai trpwqv oí pèv twv Tqç èEopiaç Xu-ÔévTeç ôetTgwv eiç Tàç éauTwv 'EKKXqaiaç ôià gupiwv ènav-qKaor OXitpewv' twv bè Kai TeXeiw0evTwv èv Taîç èEopiaiç èiraveKOgiffOr] Tà Xeitpava. Tivèç bè Kai gerà Tqv ttîç èE-opiaç ènàvobov, êti ppáíovn tw twv aipeTiKwv irepnrecrôvTeç 0ugw, iriKpÔTepa twv ètri Tfiç àXXoTpiaç èiri Trjç oÎKeiaç ÙTrégeivav, XiOoiç nap' aÙTwv TeXeiw0évreç KaTà tòv paxà-piov ZTétpavov. (5) "AXXot biacpôpoiç KaTaEav0évreç aÎKÎaiç

Anemio, Basilio et reliquis sanctis episcopis in magna urbe Roma congregatis, sancta synodus orthodoxorum episcoporum, qui in magna urbe Constantinopoli convenerunt, in Domino salutem.

1. (1) Multitudinem calamitatum nobis ab Arianorum 650
potentia inflictarum reverentiam vestram velut eas ignorantem docere et enarrare supervacaneum videtur. (2) Neque enim tam parvi res nostras ducere arbitramur pietatem vestram, ut de his doceri opus habeant, quibus condolere oportebat, neque eiusmodi erant tempestates, quibus conflictati sumus, ut It tere ob tenuitatem potuerint. (3) Sed et recens tempus persecutionum vivam adhuc servat memoriam, non in iis modo, qui passi sunt, sed in iis etiam, qui perpessorum aerumnas per caritatem participant. (4) Nam heri ferme, si dicere licet, ac nudius tertius quidam exsilii vinculis soluti ad Ecclesias suas per mille pericula rediere, mortuorumque in exsilio relatae sunt reliquiae. Quidam etiam post reditum ab exsilio in ferventem adhuc haereticorum furorem incurrentes, lapidibus ab iis sicut beatus Stephanus obruti graviora in patria quam in alieno solo pertulerunt. (5) Alii diversis suppliciis excarnificati

ÈTl TÒ OTlYgCtTa TOÛ XpiCTTOÛ [cf. Gal 6, 17] KOI TOÙÇ pwX(JUTraç èv Tip aœpcm rrepupépoucn. (6) XpqpàTUJV bè iqpiaç Kai irpo-Tipr|ffeiç rrôXeujv, Kai Tàç tûiv Kaô' ëva br)peùcreiç Kai crucFKeuàç Kai ûppeiç Kai beogwTripia, tîç âv èEapi0pf|ffao9ai bûvaiTO ; (7) TTâcrat fàp ôvtujç ècp' qpâç ai GXitpeiç èirXq9ùv0r)ffav ûtrèp àpiOpóv, ïawç pèv ètreibr) ÔÎKaç àpapTqpàTtuv èrivapev, ïffaiç bè Kai toû cpiXavÔpwttou Qeoû bià toû trXf)9ouç tüùv traOqpàTUJV fipâç YupvàïovToç. (8) Toûtwv pèv oùv tiîi Qew x^piÇ, &Ç Kai bià TocToÛTujv ÛXiipewv toùç èauTOÛ boùXouç ètraibeuoe, Kai kotù tô ttXf|9oç tûiv oÎKTipptùv aÙToû TtàXiv èEf]YaTev f]pâç eiç àvaipuxqv [cf. Ps 65,12], (9) 'Hpîv bè paxpâç pèv ëbei crxoXqç, Kai troXXoû xpóvou Kaì ttôvou trpôç Tfjv tcùv 'EkkXt]-CTiâiv ètravopOwaiv, ïv' watrep èK paKpâç àppuxrriaç, Taîç KaTà piKpôv èiripeXeiaiç tô crwpa Tfjç 'EKKXrjaiaç èKVooqXeûovTeç, trpôç Trjv àpxaiav Trjç eùcrepeiaç uyietav érravafá-fujpev. (10) Kai fàp ei tô paXurra ÔOKOÛpev Trjç tûiv biurfpâiv àtrqX-Xàxôai crcpobpÔTrfroç, Kai tôç èKKXqcriaç xpovituç trapà tûjv aipeTiKiùv KaTaaxeûcicraç àpTÎwç àvaKopiieaÛai, rrXrjv àXXà [Japeîç qpîv oi XÛK0i, Kai peTÒ tò Tfjç pàvbpaç èEwcrûrivai, KaTà tôç vàtraç Tà troipvia biapnàZovTeç, àvTitfuvàEeiç ToXpiîivreç, brjpwv KivoûvTeç èrravaCTTàCTeiç, ÔKVOûvTeç oùbèv eiç Tqv tûiv 'EkkXiiCTiwv pXafjrjv. (11) 'Hv pèv oùv, Strep eiprjKapev, àvay-Kaîov TrXeiova rjpâç TrpoffacrxoXriôrivai xpôvov.

stigmata Christi et vibices adhuc in corpore circumferunt. (6) Pecuniarum vero damna et multas civitatum et privatas singulorum proscriptiones, insidias, contumelias et carceres quis enumeret? (7) Revera enim cunctae in nos afflictiones multiplicatae sunt supra numerum, fortasse ut peccatorum poenas lueremus, fortasse benigno Deo nos per aerumnarum multitudinem exercente. (8) Pro his igitur Deo habenda est gratia, qui tantis afflictionibus servos suos erudivit et secundum multitudinem miserationum suarum rursus eduxit nos in refrigerium. (9) Nobis sane ad instaurandas Ecclesias diuturna opera longoque tempore et labore opus erat, ut corpus Ecclesiae tamquam ex diuturno morbo lentis sensim curationibus recreantes ad pristinam pietatis sanitatem revocaremus. (10) Quamvis enim persecutionum asperitate liberati maxime videmur et ecclesias omnes diu ab haereticis occupatas recipere: attamen molesti nobis sunt lupi, qui, etiamsi ab ovilibus eiecti sunt, ovium greges in silvis diripiunt, contrarios conventus agunt, populorum seditiones concitant, nihil denique, quod Ecclesiis nocere queat, praetermittunt. (11) Quare in his necesse nobis erat, ut diximus, longioris temporis operam collocare.

2. (1) 'Erreid?) pévroi Tqv dbeXqpucfiv rrepi f)gâç áYánqv 651
èrtibetKvùgevot, trùyobov ètri Trjç 'Piùgriç Qeoû pouXriaei o'u'fKporoûvTeç, Kai f)gâç tbç oÎKeîa péXq irpoffeKaXeffacrOe btà tûiv toû OeocpiXeOTárou paaiXéujç ypappàTujv, tv' ètretb?) tòte Tàç ÛXîipeiç pôvot KaTebiKÔaûripev, vûv èv tt) tûiv aÙTOKpaTÔpwv rrepl Tf|v eùcrépeiav aupcpaivia pi') x^plç f)pwv ftacnXeÙCTnTe, àXXà Kai fjpeîç ûpîv Karà ti^v àTrocrroXiKf)v (pwviYv CTupPacriXeúoujpev [cf. 1 Cor 4, 8] • eúxñ pèv flv ^ipîv, ei buvaróv, ¿tnacriv àûpôwç KaTaXitroûcn Tàç 'EKKXqaîaç, tûi TTÓ0UJ P| Tr) XP6?* xap^aaOat. (2) Tîç ïàp fjpîv bwcrei TrrépuYaç uberei trepiffTepaç, Kai TT6Tacr0qcrópe0a, Kai trpôç ûpàç KaTanaúcropev [cf. Ps 54, 7]; (3) 'Erretbr) bè toûto rrav-TeXûiç èfùpvou Tàç 'EKKXqcriaç, dpTt Trjç àvavewffewç àpxo-pévaç, Kaì tô Trpâvpa TravTarracriv t^v toîç ttoXXoîç àbùva-Tov (<ruvbebpapr)K€ipev yàp eiç Tqv KujvcfTavTivoÙTroXiv, ¿K tûiv TrépuOi YpappàTwv tûiv napà Tqç ûpeTépaç Tiptô-ttjtoç perà t?|v èv 'AKuXqîç ffûvobov Trpôç tôv OeocptXé-œraTov pafftXéa Qeobôffiov ¿rriOTaXSevTijuv, Trpôç pôvrçv TaÛTTiv tt]v àrrobripiav Tqv péxpi KwvtTTavTivouTrôXeujç napecTKeuaCTpévoi, Kai nepi TaÛTriç pôvqç Trjç Ouvôbou tûiv èv toîç èîrapxiaiç peivàvTiuv èrriCTKÓTrtuv CTuyKaTaOecriv èrrayó-pevoi, peiîovoç bè àrrobqpiaç pqTe Trpoo'ôoKqo'avTeç XPe*av pqre TTpoaKOÛCTavreç ôXwç, rrpiv èv KuivcTTavTivouTrôXei ffuveXôeîv· (4) rrpôç bè toùtoiç, Kai Trjç TrpoOeapiaç btà

2. (1) Nunc vero, postquam synodum Romae Dei nutu 651
congregantes nos etiam pro fraterna erga nos caritate vestra, tamquam membra propria, per religiosissimi imperatoris litteras evocastis, ne, quia soli tunc ad subeundas aerumnas fuimus addicti, nunc in ista imperatorum de pietate concordia soli regnetis, sed nos etiam vobiscum, ut ait Apostolus, *conregnemus,* optabamus, si fieri posset, omnes simul relictis Ecclesiis desiderio potius quam utilitati servire. (2) Quis enim nobis dabit *pennas stcut columbae,* ut volemus et requiescamus apud vos? (3) Verum quia hoc Ecclesias, quae nunc primum incipiunt restaurari, prorsus nudaret, et rem praestare omnino multi non poterant (conveneramus enim Constantinopolim, ad litteras a reverentia vestra superiore anno post concilium Aquileiense ad religiosissimum imperatorem Theodosium missas, ad hoc solum iter Constantinopolim usque instructi et de hac tantum synodo episcoporum, qui in provinciis remanserunt, consensum afferentes, cum de longioris profectionis onere nec suspicati essemus nec ante quidquam audissemus, quam Constantinopolim pervenimus: (4) cum

CTTevÓTrfrci, |ir)Te Ttpôç irapaOKeuriv paKpoTépaç cnroôrnaiaç èvbiôoùariç Kaipóv, pf)Te iravraç toùç . èv Taîç ènapxiaiç koivwvikoùç èmffKÔnouç i)iTopvr|ff0iivai, Kai tùç Trap' airrwv CTufKaTaeécreiç Xapeîv)' (5) èîreibtj TaÛTa Kai iroXXà Ttpôç TOÛTOiç è'TEpa Tqv twv TtXetóvwv àcpiEtv ôieKwXuffev, ô beû-Ttpov ijv, eïç tê twv rrpaTpaTwv èrravopOwcriv, Kai Tqv tt^ç ùpeTépaç nepi qpâç àyàTrr]ç ànóòeiiiv, toûto TreTtoiqKapev, toùç aîbeoipwTâTOuç Kai TtpiwTÔTOuç àôeXcpoùç Kai auXXei-Toupyoùç f)pwv èniUKOTrouç, Kupiakóv, Eùcrépiov Kai TTpiOKiavôv, rrpoOûpwç Kapeîv âxpiç ùpwv buffwirf]-uavreç ' bi' tbv Kai tt|V fjpeTépav npoaipeffiv eipqviKr]v oùffav Kai okottòv évwcrewç eyoucrav èiriòeÌKvupev, Kai tòv irjXov fipwv tòv ùnèp Trjç ù'fioûç Tticrrewç çpavepôv rroioûpev.

652 3. (1) 'Hueîç yap, efre ôiwxpoûç, eïte ôXitpeiç, ene pacn-Xeiouç àneiXàç, erre tùç twv àpxôvTwv wpÔTrjTaç, eìre tivù rreipacrgòv ërepov rrapà twv aipertKwv ùrrepeivagev, ùrrèp Trjç eùa'ffeXiKi% rricrrewç, Trjç èv NtKaia Trjç Bt0uviaç napà twv TptaKoaiwv ÔKTWKaiôeKa TTaTépwv KupwOeiffriç, ùirérrnmev. (2) TaÛTqv yàp Kaì ùpîv Kaì fjpìv Kai ttóìoì toîç pf) òiacrrpécpoucH tòv Xóyov Trjç àXr)0oûç nicFTewç ffuvapéCKeiv beî, irpeff^uTÔTriv re oùciav, Kai òkóXou0ov tw ParrTÌapan, Kai òibaUKOuffav qpâç mOTeiieiv eiç tò óvopa toû TTaTpôç Kai toû Yioû Kai toû 'Ayiou ÎTveùpaTOç. (3) Ar|-

praestituti quoque temporis angustia neque ad longius iter adornandum neque ad episcopos communionis nostrae, qui in provinciis erant, commonefaciendos eorumque consensus obtinendos satis esset): (5) quoniam haec multaque ad haec alia plurimos venire prohibebant, quod poximum erat, tum ad res constituendas tum ad vestram [nostram] erga nos [vos] benevolentiam declarandam fecimus, atque reverendissimos honoratissimosque fratres et collegas nostros episcopos Cyriacum, Eusebium et Priscianum exoravimus, ut proficiscendi ad vos laborem libenter susciperent, per quos et pacifica unitatemque spectans voluntas nostra et incensum sanae fidei studium patefiat.

652 3. (1) Nos etenim, sive persecutiones, sive cruciatus, sive imperatorias minas, sive crudelitatem iudicum, sive aliam quamcumque tentationem pertulimus, pro evangelica fide a trecentis decem et octo Patribus apud Nicaeam Bithyniae confirmata sustinuimus. (2) Hanc utique et vobis et nobis et omnibus, qui verae fidei verbum non pervertunt, probari convenit, ut quae antiquissima sit et baptismati consentanea, docens nos credere in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. (3) Ita

Xaòq ôeÔTqTOç Kai ôuvâpewç Kai oùcïiaç piâç toû TTaTpôç Kaï toû Yioû Kai toû 'Ayiou nveûpaTOç maTeuopévtiç, ôpotîuou Te Tr)ç àSiaç, Kai tfu.vaïôiou Trjç pacnXeiaç, èv Tptoi TeXeioTÛTaiç imocrracrecnv, qyouv Tpicri TeXeioiç trpoa'wTroiç' (4) wç pr|T€ Tqv XapeXXíou vôffov xwpav Xafîetv ctufxtouévwv twv irrroorctffewv, efr' ouv twv iòiOTqTwv àvaipoupévwv, pqTe pqv twv Evvogiavwv Kai Apetavwv Kai riveupaTopâxwv Tqv pXacnpqpiav tcTxùeiv, Trjç oùcriaç, q Tqç (pûffewç, q Tqç ÔeÔTqTOç Tepvopévqç, Kai Tfj ôktÎ(Ttw Kai ópoouffiw Kaì uuvaiòiw Tpiaôi peTa-fevecrrépaç tivôç, F| KTtcrrqç, q éTepoouaiou tpûcrewç ètraYopévqç. (5) Kaì tòv Tfjç èvavûpwnqffewç òè toû Kupiou Xóyov àôiâtrrpotpov tfwiopev, oûtê dôpuxov, ouTe âvouv, F) áreXq Tqv Tqç aapKÔç oîkovopiav Trapaòexópevor ÔXov òè eiôÔTeç TéXeiov pèv trpò aiwvwv ôvTa Qeòv Aóyov, TéXeiov òè dvûpwrrov èn' ècrxàTwv twv Fipepwv ôià Tqv F)peTépav crwTqpiav vevógevov. (6) Tà pèv ouv KaTà Tqv itiffriv, Tqv nap' fjpwv àvutro(TtôXwç KqpuTTopévqv, tbç èv KecpaXaiw TOiaÛTa· ttepi wv Kaì ètri nXeîov ipuxcefwyqQqvai ôuvqtreaûe, tw Te èv 'AvTioxeía TÔgw irapà Tqç èKeî 0'uveXûoûaqç ffuvóòou yefevqpévw KaTaftwcravTeç èvTuxeîv, Kai tw Trépucnv èv KwvCTTavTivounôXei napà Tqç oÎKOupeviKqç èKTeOévTi cruvóòou, èv oiç TrXaTÛTepov Tqv ttîcttiv wpoXo-fqffapev, Kai twv

nimirum, ut una credatur divinitas et potentia et substantia Patris et Filii et Spiritus Sancti aequalisque dignitas et imperium coaeternum in tribus perfectissimis hypostasibus sive in tribus perfectis personis: (4) ut neque Sabellii pestis locum inveniat, qua hypostases confundantur tollanturque proprietates, neque Eunomianorum Arianorumque et eorum, qui Spiritum Sanctum oppugnant, vires habeat blasphemia, quae substantiam seu naturam et divinitatem discindit atque increatae et consubstantiali et coaeternae Trinitati posteriorem quandam aut creatam aut diversae substantiae naturam inducit. (5) Incarnationis quoque doctrinam incorruptam servamus, neque animae neque mentis expertem aut imperfectam carnis dispensationem suscipientes, sed totum scientes perfectum ante saecula Deum Verbum, perfectum in novissimis diebus salutis nostrae gratia hominem factum. (6) Quae igitur ad fidem attinent, quam aperte praedicamus, in summa sunt huiusmodi: de quibus amplius animis vestris satisfacere poteritis, si tomum synodi Antiochenae et eum, qui superiore anno Constantinopoli a synodo universali est editus, inspicere dignamini, ubi et fidei confessionem uberius exposui-

ivayxoç KaivoTO|jr|0€iCTtx>v alpécrewv àvaôepaiiapôv ëfTpacpov Tt6Troir]Kapev.

653 4. (1) TTepì òè tûiv okovopiûiv tûiv Kaxà pépoç èv xaîç 'EKKXriaiaiç, iraXaiôç Te, wç tore, ûeapôç KeKpàrr|Ke Kai twv âfiwv èv Nikaí(¡i TTaïépwv ôpoç, Ka0' éKáUTqv èrrap-XÎav toùç Tflç èrrapxiaç Kai, eïnep èKeîvoi PoùXoivto, aùv aÙTOÎÇ TOÙÇ ôpôpouç TTpàç TÒ (TupipépOV 1TOl6ÎU0ai Tàç XeipOTO-viaç. (2) Ofç ôkoXoùGwç tôç tí Xoirràç 'EKKXqtriaç Trap' f|pîv oÎKovopeîo0ai 'fivwOKeTe, Kai twv èTTiarmoTÓTwv 'EkkXtichwv àvabebeîxOai toùç tepeîç. (3) "O0ev Tqç pèv èv Kwvctov-TtvouTTÔXei veonayouç, dbç Sv eïitoi tiç, 'EKKXqffiaç, fiv ÜJffTtep èK (TTÔpaTOÇ XéûVTOÇ [cf. 2 Tim *4,* 17] TrjÇ TWV alpCTlKWV pXafftpqpiaç ùttôyuov èEqpTrâffapev bià twv oÎKTippwv toû 0eoû [cf. Rom 12, 1], tòv aibecipwTaTOv Kai GeorpiXémaTov NeKTÓpiov èniUKOirov KexeipoTovriKapev, èni t^ç oìkou-peviKfjç auvôbou però KOivf]ç ôpovoiaç, *un'* ôipecn Kai toû OeorpiXeUTÔTOu ParriXéwç Oeobocriou, navrdç têtoû kXiîpou, Kai nâcrqç èïrikpriqpiZoMévriÇ Tqç nôXewç. (4) Tr)Ç bè TTpe-apuTÔTqç Kai ôvtwç ànoffToXiKf]ç 'EKKXtiaiaç tt|ç èv 'Avtio-Xeiqt Tqç Zupiaç, èv fj npwnj tô TÍpiov twv XpiUTtavwv èxpripâTiCTev óvopa, tòv aìòecnpwTaTov Kai GeocpiXéffTaTOv èiriOKonov OXaPiavov oï Te Tfjç èirapxiaç Kai Tqç àva-ToXiKqç bioiKr|<jewç ffuvbpapôvTeç kovovikwç èxetpOTÔvr|ffav,

mus et in recens adinventas haereses anathematis sententiam perscripsimus.

653 4. (1) De privata autem Ecclesiarum administratione antiquus, ut scitis, mos obtinuit sanctorumque Nicaeae Patrum definitio, ut in singulis provinciis episcopi provinciae, et, si ipsi velint, cum iis finitimi ordinationes secundum utilitatem peragant. (2) Qua ex forma scitote tum reliquas apud nos Ecclesias administrari tum illustrissimarum Ecclesiarum creatos fuisse sacerdotes. (3) Unde et novae, ut sic vocemus, Ecclesiae Constantinopolitanae, quam nuper ex haereticorum blasphemia tamquam ex ore leonis per Dei misericordiam eripuimus, reverendissimum religiosissimumque Nectarium in generali concilio communi omnium consensu et praesente religiosissimo imperatore Theodosio cleroque universo et cuncta suffragante civitate episcopum constituimus. (4) Et antiquissimae vereque apostolicae Antiochenae in Syria Ecclesiae, in qua prima venerandum Christianorum nomen auditum est, reverendissimum et religiosissimum episcopum Flavianum provinciae simul et dioecesis orientalis convenientes episcopi canonice ordinarunt tota Ecclesia consentiente et quasi

ndariç cnwñ'Pou ’EKKXqoiaç tiitTirep bià piâç <pwvf]ç tòv dvbpa TipnCTâffnç ' fivTtïp ëvôeapov xeipoTOviav èbéEaTO Kai tô tôç auvóbou KOivóv. (5) Tqç bè Te pnTpôç àuaaûv twv ’Ek-kXhoïwv tûç èv 'lepoaoXùpo iç tòv aibeOipurraTOV Kai Ôeo-(piXécrraTOv KùptXXov ènitlKOTtov eïvai -fvujpiiopev, kovovikwç Te Trapà tûiv ttîç ènapxiaç xeipoTOvqGévTa nàXat, Kai uXetara npôç toùç 'Apeiavoùç èv btatpôpotç tôttoiç à0Xf|CTavra.

5. (1) Oîç, tbç èvGéffpujç Kai KavoviKÛiç trap' f)gîv K€KpaTq-KÓcri, Kai t?|V ùpeTépav (TVTxa>peiv napaKaXoûpev eùXàpetav, ttîç nveupaTiKfiç peCTiTeuoùoriç àTàrtnç Kai toû KuptaKoû cpôpou nâcrav pèv KaTacrréXXovTOç àv0pw7tivr|v upoonáGetav, t?|v bè tûiv ’EkkX'tjctiûiv oiKobopqv npoTtpoTépav ttoioûvtoç Tflç npôç TÒV Kaû' ëva (Tuvr)0eiaç P| x?> toç. (2) Oùtiu fàp toû Te ttîç ni<rrewç auptpwvnûévToç Xôfou, Kai tûç XpuJTiaviKfiç Kupw0eÎCTnç èv f|gîv àTÛTniç, naucrópeOa Xé-•fovTeç tô napà tûiv ànoCTTÓXwv Karevvcuapévov ' «Efili pév dpi TTaûXou, èïüj bè 'AnoXXûi, è^iù bè Kqtpâ» [1 Cor 1, 12] ' TràvTeç bè XpitfToû tpavévTeç, ôç èv f|pîv où pepéptOTai [cf. 1 Cor 1, 18], 0eoû KaTaltoûvTOç, daxi^TOV tò oûipa Tqç ’EKKXriffiaç Tqpfiaopev Kai tûi firman toû Kupiou però irap-prjdiaç TrapaCTTrjaópeOa [cf. Rom 14, 10], 654

(8) TaÛTa kotcî Te Tfiç 'Apeiou Kai 'Astîov Kai Eùvopiou piaviaç, Kai gévTO» Kai kotô EapeXXtou Kai <t>u>Teivoû Kai

uno ore virum collaudante. Quam quidem legitimam ordinationem synodus quoque universalis comprobavit. (5) Matris vero Ecclesiarum omnium Hierosolymitanae reverendissimum et religiosissimum Cyrillum episcopum esse significamus, qui et canonice olim fuit ab episcopis provinciae ordinatus et cum Arianis plurimum diversis in locis decertavit.

5. (1) Quibus tamquam legitime et canonice apud nos 654
constitutis vestram quoque reverentiam gratulari obsecramus, intercedente spiritali caritate et Domini timore humanum omnem affectum coercente Ecclesiarumque aedificationem pluris duci faciente quam privatam erga unumquemque voluntatem et gratiam. (2) Sic enim et fidei doctrina consonante et Christiana in nobis caritate confirmata desinemus illud dicere, quod ab apostolis damnatum est: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae,* atque omnes nos Christi esse ostendentes, qui in nobis divisus non est, indiscerptum Deo favente corpus Ecclesiae conservabimus et ad Domini tribunal cum fiducia comparebimus.

(8) Haec illi adversus Arii et Aetii et Eunomii dementiam itemque contra Sabellium et Photinum et Marcellum Pau-

MapKiXXov Tl‹ûXou te toû XapoaaTÎwç Kai Maxeboviou ■fefpdcpaaiv. (4)'QaaÙTUjç bè Kai Tqv'AiroXXivapiou KaivoTopiav Trpocpavwç àtreKiipuïav, eipr|KÔTeç' •Kai tóv tî)ç èvavûpunn'iaeujç bè toû Kupiou Xôyov àbiàoTpoqjov aiùïopev, oúte áqiuxov, otrre iivouv, ?l àTeXri Tiqv Tqç aapxôç oÌKOvopiav trapabexôpevoi.»

CB Theodorei (ed. *L. Parmentier)* 289 sqq. MG 82, 1211 sqq.

FAUSTINI ET MARCELLINI PRESBYTERORUM ad Valentinianum II. et Theodosium I. libellus 383/84.

Quae gesta sunt inter Liberium et Felicem episcopos.

[Praefatio 1—6.]

655 (1) Temporibus Constantii imperatoris, filii Constantini, durior orta est persecutio Christianorum ab impiis haereticis Arianis, annitente Constantio, qui et Athanasium episcopum resistentem haereticis persecutus est et, ut damnaretur ab omnibus episcopis, imperavit. Quod etiam metu principis facere tentaverunt omnes ubique pontifices, inauditum innocentemque damnantes. (2) Sed Liberius Romanus episcopus et Eusebius Vercellensis et Lucifer Caralitanus et Hilarius Pictavensis dare sententiam noluerunt. Hi ergo mittuntur in exsilium pro fide servanda. (3) Cum Liberio Damasus diaconus eius se simulat proficisci; unde fugiens de itinere Romam redit ambitione corruptus. Sed eo die quo Liberius ad exsilium proficiscebatur, clerus omnis, id est presbyteri et archidiaconus Felix et ipse Damasus diaconus et cuncta Ecclesiae officia, omnes pariter praesente populo Romano sub iureiurando firmaverunt, se vivente Liberio pontificem alterum nullatenus habituros. (4) Sed clerus contra fas, quod minime decebat, cum summo periurii scelere, Felicem archidiaconum ordinatum in locum Liberii episcopum susceperunt. Quod factum universo populo displicuit et se ab eius processione suspendit.

656 (5) Post annos duos venit Romam Constantius imperator; pro Liberio rogatur a populo; qui mox annuens ait: «Habetis Liberium, qui qualis a vobis protectus

lumque Samosatenum et Macedonium conscripsere. (4) Quin etiam Apollinarii novitatem similiter aperte damnarunt, cum dixerunt: «Incarnationis quoque doctrinam incorruptam servamus neque animae neque mentis expertem aut imperfectam carnis dispensationem suscipientes.»

est, melior revertetur.» Hoc autem de consensu eius, quo manus perfidiae dederat, indicabat. (6) Tertio anno redit **Liberius**, cui obviam cum gaudio populus Romanus exivit. **Felix** notatus a senatu vel populo de urbe propellitur, et post parum temporis, impulsu clericorum qui peiuraverant, irrumpit in urbem et stationem in <basilica> **Iulii** trans Tiberim dare praesumit. Quem omnis multitudo fidelium et proceres de urbe iterum cum magno dedecore proiecerunt.

CV 35 (Collectio Avellana ed. *O. Gtunlher),* 1 **sq. ML 13, 81.**

SIRICIUS PAPA 384—399.

De relapsis ante mortem demum per communionem sublevandis.

[Epistula 1 **(ad Hitnerium ep Tarraconensen, 2. Febr. 385), 6,** 1**— 3.]**

(1) De his vero non incongrue dilectio tua Apostolicam 657
Sedem credidit consulendam, qui, acta paenitentia, tamquam canes et sues ad vomitus pristinos et volutabra redeuntes [cf. 2 Petr 2, 22 et Prov 26, 11], et militiae cingulum et ludicras voluptates et nova coniugia et inhibitos denuo appetivere concubitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt. (2) De quibus, quia iam suffugium non habent paenitendi, id duximus decernendum, ut sola intra ecclesiam fidelibus oratione iungantur, sacrae mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint; a Dominicae autem mensae convivio segregentur, ut hac saltem districtione correpti et ipsi in se sua errata castigent et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscoenis cupiditatibus retrahantur. (3) Quos tamen, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, cum ad Dominum coeperint proficisci, per communionis gratiam volumus sublevari.

ML 13, 1137.

De caelibatu a sacerdotibus et levitis servando.

[Ib. 8, 3 ad 10, 4.]

8. (3) Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas, 658
post longa consecrationis suae tempora, tam de coniugibus propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse et crimen suum hac praescriptione defendere, quia in Veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa.

659 9. (1) Dicat mihi nunc, quisquis ille est sectator libidinum praeceptorque vitiorum: Si aestimat, quia in lege Moysi passim sacris ordinibus a Domino laxata sunt frena luxuriae, cur eos, quibus committebantur sancta sanctorum, praemonet dicens: *Sancti estote, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester* [Lv 20, 7]? Cur etiam procul a suis domibus, anno vicis suae, in templo habitare iussi sunt sacerdotes? (2) Hac videlicet ratione, ne vel cum uxoribus possent carnale exercere commercium, ut conscientiae integritate fulgentes acceptabile Deo munus offerrent. (3) Quibus expleto deservitionis suae tempore, uxorius usus solius successionis causa fuerat relaxatus; quia non ex alia, nisi ex tribu Levi, quisquam ad Dei ministerium fuerat praeceptus admitti.

660 10. (1) Unde et Dominus Iesus, cum nos suo illustrasset adventu, in Evangelio protestatur, quia Legem venerit implere, non solvere [cf. Mt 5, 17]. (2) Et ideo Ecclesiae, cuius sponsus est, formam castitatis voluit splendore radiare [cf. Mt 5, 27], ut in die indicii, cum rursus advenerit, sine macula et ruga eam possit, sicut per Apostolum suum instituit [cf. Eph 5, 27], reperire. (3) Quarum sanctionum omnes sacerdotes atque levitae insolubili lege constringimur, ut a die ordinationis nostrae sobrietati ac pudicitiae et corda nostra mancipemus et corpora, dummodo per omnia Deo nostro in his, quae quotidie offerimus, sacrificiis placeamus. (4) *Qui autem in carne sunt,* dicente electionis vase, *Deo placere non possunt. Vos autem iam nc.i estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis* [Rom 8, 8 sq]. Et ubi poterit, nisi in corporibus, sicut legimus, sanctis, Dei Spiritus habitare?

ML 13. 1138 sq.

660 a *Sirieii dieta sive decreta de primatu Romani Pontificis et de baptismo haereticorum, de ordinationibus monachorum et de virginitate B. M. V. v. D 87 sq et 90 sq, laudem Liberti 88.*

PEREGRINATIO AETHERIAE (SILVIAE) AD LOCA SANCTA scripta circa 395.

De Hebdomade sancta et die Paschatis Hierosolymis celebratis.

[Cap. 30-41.]

*661 30. (1) Alia ergo die, id est Dominica, qua intratur in septimana paschale, quam hic appellant Septimana maior,

celebratis de pullorum cantu his, quae consuetudinis sunt in Anastase vel ad Crucem usque ad mane agi: die ergo Dominica mane proceditur iuxta consuetudinem in ecclesia maiore, quae appellatur Martyrium. Propterea autem Martyrium appellatur, quia in Golgotha est, id est post Crucem, ubi Dominus passus est, et ideo Martyrio. (2) Cum ergo celebrata fuerint omnia iuxta consuetudinem in ecclesia maiore, et antequam fiat missa, mittet vocem archidiaconus et dicit primum: «Ista septimana omne, id est de die crastino, hora nona, omnes ad Martyrium conveniamus, id est in ecclesia maiore.» Item mittet vocem alteram et dicet: «Hodie omnes hora septima inEleona parati simus.» (3) Facta ergo missa in ecclesia maiore, id est ad Martyrium, deducitur episcopus cum ymnis ad Anastase et ibi completis, quae consuetudo est diebus Dominicis fieri in Anastase post missa Martyrii, et iam unusquisque hiens ad domum suam festinat manducare, ut hora inchoante septima omnes in ecclesia parati sint, quae est inEleona, id est in monte Oliveti, ubi est spelunca illa, in qua docebat Dominus.

31. (1) Hora ergo septima omnis populus ascendet in 662
monte Oliveti, id est in Eleona, in ecclesia, sed et episcopus; dicuntur ymni et antiphonae aptae diei ipsi vel loco, lectiones etiam similiter. Et cum coeperit se facere hora nona, subitur cum ymnis in Inbomon, id est in eo loco, de quo ascendit Dominus in caelis, et ibi sedítur; nam omnis populus semper praesente episcopo iubetur sedere, tantum quod diacones soli stant semper. Dicuntur et ibi ymni vel antiphonae aptae loco aut diei: similiter et lectiones interpositae et orationes. (2) Et iam cum coeperit esse hora undecima, legitur ille locus de Evangelio, ubi infantes cum ramis vel palmis occurrerunt Domino dicentes: *Benedictus, qui venit in nomine Domini* [Mt 21, 9]. Et statim levat se episcopus et omnis populus, porro inde de summo monte Oliveti totum pedibus itur. Nam totus populus ante ipsum cum ymnis vel antiphonis respondentes semper: «Benedictus, qui venit in nomine Domini.» (3) Et quotquot sunt infantes in hisdem locis, usque etiam qui pedibus ambulare non possunt, quia teneri sunt, in collo illos parentes sui tenent, omnes ramos tenentes alii palmarum, alii olivarum ; et sic deducetur episcopus in eo typo, quo tunc Dominus deductus est. (4) Et de summo monte usque ad civitatem et inde ad Anastase per totam civitatem totum pedibus omnes, sed et si quae matronae sunt aut si qui domini, sic deducunt episcopum respondentes et sic lente et lente, ne lassetur populus, porro iam sera pervenitur ad Anastase. Ubi cum ventum fuerit, quamlibet sero sit, tamen fit lucernare, fit denuo oratio ad Crucem et dimittitur populus.

663 32. (1) Item alia die, id est secunda feria, aguntur, quae consuetudinis sunt de pullo primo agi usque ad mane ad Anastase, similiter et ad tertia et ad sexta aguntur ea, quae totis Quadragesimis. Ad nona autem omnes in ecclesia maiore, id est ad Martyrium, colligent se et ibi usque ad horam primam noctis semper ymni et antiphonae dicuntur, lectiones etiam aptae diei et loco leguntur; interpositae semper orationes. (2) Lucernarium etiam agitur ibi, cum coeperit hora esse; sic est ergo ut nocte etiam fiat missa ad Martyrium. Ubi cum facta fuerit missa, inde cum ymnis ad Anastase deducitur episcopus. In quo autem ingressus fuerit in Anastase, dicitur unus ymnus, fit oratio, benedicuntur cathecumini, item fideles et fit missa.

664 33. (1) Item tertia feria similiter omnia fiunt sicut secunda feria. Illud solum additur tertia feria, quod nocte sera, posteaquam missa facta fuerit ad Martyrium et itum fuerit ad Anastase et denuo in Anastase missa facta fuerit, omnes illa hora noctu vadent in ecclesia, quae est in monte Ele on a. (2) In qua ecclesia, cum ventum fuerit, intrat episcopus intra spelunca, in qua spelunca solebat Dominus docere discipulos, et accipit codicem Evangelii et stans ipse episcopus leget verba Domini, quae scripta sunt in Evangelio in cata Matheo, id est ubi dicit: *Videte, ne quis vos seducat* [Mt 24, 4]. Et omnem ipsam allocutionem perleget episcopus. At ubi autem illa perlegerit, fit oratio, benedicuntur cathecumini, item et fideles, fit missa et revertuntur a monte unusquisque ad domum suam satis sera iam nocte.

665 34. (1) Item quarta feria aguntur omnia per tota die a pullo primo sicut secunda feria et tertia feria, sed posteaquam missa facta fuerit nocte ad Martyrium et deductus fuerit episcopus cum ymnis ad Anastase, statim intrat episcopus in spelunca, quae est in Anastase, et stat intra cancellos. (2) Presbyter autem ante cancellum stat et accipit Evangelium et legit illum locum, ubi ludas Scariothes hivit ad lúdeos et definivit quid ei darent, ut traderet Dominum. Qui locus at ubi lectus fuerit, tantus rugitus et mugitus est totius populi, ut nullus sit, qui moveri non possit in lacrimis in ea hora. Postmodum fit oratio, benedicuntur cathecumini, postmodum fideles et fit missa.

666 35. (1) Item quinta feria aguntur ea de pullo primo, quae consuetudinis est usque ad mane ad Anastase, similiter ad tertia et ad sexta. Octava autem hora iuxta consuetudinem ad Martyrium colliget se omnis populus, propterea autem temporius quam ceteris diebus, quia citius missa fieri necesse est. Itaque ergo collecto omni populo aguntur, quae agenda sunt, fit ipsa die oblatio ad Martyrium et facitur missa hora forsitan decima ibidem. Antea autem quam fiat missa,

mittet vocem archidiáconos et dicet: «Hora prima noctis omnes in ecclesia, quae est in Eleo na, conveniamus quoniam maximus labor nobis instat hodie nocte ista.» (2) Facta ergo missa Martyrii venitur post Crucem, dicitur ibi unus ymnus tantum, fit oratio et offeret episcopus ibi oblationem et communicant omnes. Excepta enim ipsa die una per totum annum nunquam offeritur post Crucem nisi ipsa die tantum. Facta ergo et ibi missa itur ad Anastase, fit oratio, benedicuntur iuxta consuetudinem cathecumini et sic fideles et fit missa. Et sic unusquisque festinat reverti in domum suam, ut manducet, quia statim ut manducaverint, omnes vadent in E leo na in ecclesia ea, in qua est spelunca, in qua ipsa die Dominus cum apostolis fuit. (3) Et ibi usque ad hora noctis forsitan quinta semper aut ymni aut antiphonae aptae diei et loco, similiter et lectiones dicuntur, interpositae orationes fiunt, loca etiam ea de Evangelio leguntur, in quibus Dominus allocutus est discipulos eadem die sedens in eadem spelunca, quae in ipsa ecclesia est. (4) Et inde iam hora noctis forsitan sexta itur susu in Imbomon cum ymnis in eo loco, unde ascendit Dominus in caelis. Et ibi denuo similiter lectiones et ymni et antiphonae aptae diei dicuntur, orationes etiam ipsae, quaecunque fiunt, quas dicet episcopus, semper et diei et loco aptas dicet.

36. (1) Ac sic ergo cum coeperit esse pullorum cantus, 667
descenditur de Imbomon cum ymnis et acceditur eodem loco, ubi oravit Dominus, sicut scriptum est in Evangelio: *Et accessit quantum iactus lapidis et oravit* [Lc 22, 41] et cetera. In eo enim loco ecclesia est elegans. Ingreditur ibi episcopus et omnis populus, dicitur ibi oratio apta loco et diei, dicitur etiam unus ymnus aptus, et legitur ipse locus de Evangelio, ubi dixit discipulis suis: *Vigilate, ne intretis in temptationem* [Mc 14,38]. Et omnis ipse locus perlegitur ibi et fit denuo oratio. (2) Et iam inde cum ymnis usque ad minimus infans in Gessamani pedibus cum episcopo descendent, ubi prae tai.i magna turba multitudinis et fatigati de vigiliis et ieiuniis cotidianis lassi, quia tam magnum montem necesse habent descendere, lente et lente cum ymnis venitur in Gessamani. Candelae autem ecclesiasticae super ducentae paratae sunt propter lumen omni populo. (3) Cum ergo perventum fuerit in Gessamani, fit primum oratio apta, sic dicitur ymnus, item legitur ille locus de Evangelio, ubi comprehensus est Dominus. Qui locus ad quod lectus fuerit, tantus rugitus et mugitus totius populi est cum fletu, ut forsitan porro ad civitatem gemitus populi omnis auditus sit. Et iam ex illa hora hitur ad civitatem pedibus cum ymnis, pervenitur ad portam ea hora, qua incipit quasi homo hominem cognoscere, inde totum per mediam civitatem omnes usque ad unum, maiores atque minores, divites, pauperes, toti ibi parati, specialiter illa

die nullus recedit a vigiliis usque in inane. Sic deducitur episcopus a Gessamani usque ad portam et inde per totam civitatem usque ad Crucem. (4) Ante Crucem autem at ubi ventum fuerit, iam lux quasi clara incipit esse. Ibi denuo legitur ille locus de Evangelio, ubi adducitur Dominus ad Pilatum, et omnia quaecumque scripta sunt Pilatum ad Dominum dixisse aut ad Iúdeos totum legitur. (5) Postmodum autem alloquitur episcopus populum confortans eos, quoniam et tota nocte laboraverint et adhuc laboraturi sint ipsa die, ut non lassentur, sed habeant spem in Deo, qui eis pro eo labore maiorem mercedem redditurus sit. Et sic confortans eos, ut potest ipse, alloquens dicit eis: «Ite interim nunc unusquisque ad domumcellas vestras, sedete vobis et modico, et ad horam prope secundam diei omnes parati estote hic, ut de ea hora usque ad sexta sanctum lignum crucis possitis videre ad salutem sibi unusquisque nostrum credens profuturum; de hora enim sexta denuo necesse habemus hic omnes convenire in isto loco, id est ante Crucem, ut lectionibus et orationibus usque ad noctem operam demus.»

668 37. (1) Post hoc ergo missa facta de Cruce, id est antequam sol procedat, statim unusquisque animosi vadent in Syon orare ad columnam illam, ad quam flagellatus est Dominus. Inde reversi sedent modice in domibus suis et statim toti parati sunt. Et sic ponitur cathedra episcopo in Golgotha post Crucem, quae stat nunc, residet episcopus in cathedra, ponitur ante eum mensa sublinteata, stant in giro mensa diacones et affertur loculus argenteus deauratus, in quo est lignum sanctum crucis, aperitur et profertur, ponitur in mensa tam lignum crucis quam titulus. (2) Cum ergo positum fuerit in mensa, episcopus sedens de manibus suis summitates de ligno sancto premet, diacones autem, qui in giro stant, custodent. Hoc autem propterea sic custoditur, quia consuetudo est, ut unus et unus omnis populus veniens, tam fideles quam cathecumini, acclinantes se ad mensam osculentur sanctum lignum et pertranseant. Et quoniam nescio quando dicitur quidam fixisse morsum et furasse de sancto ligno, ideo nunc a diaconibus, qui in giro stant, sic custoditur, ne qui veniens audeat denuo sic facere. (3) Ac sic ergo omnis populus transit unus et unus toti acclinantes se, primum de fronte, sic de oculis tangentes crucem et titulum, et sic osculantes crucem pertranseunt, manum autem nemo mittit ad tangendum. At ubi autem osculati fuerint crucem <et> pertransierint, stat diaconus, tenet anulum Salomonis et cornu illud, de quo reges unguebantur. Osculantur et cornu, attendunt et anulum ...[1] minus secunda ...[1] usque ad horam

[1] **Hic lacuna in manuscripto est.**

sextam omnis populus transit, per unum ostium intrans, per alterum perexiens, quoniam hoc in eo loco fit, in quo pridie, id est quinta feria, oblatio facta est. (4) At ubi autem hora sexta se fecerit, sic itur ante Crucem, sive pluvia, sive aestus sit, quia ipse locus subdivanus est, id est quasi atrium valde grande et pulchrum satis, quod est inter Cruce et Anastase. Ibi ergo omnis populus se colliget, ita ut nec aperiri possit. (5) Episcopo autem cathedra ponitur ante Cruce, et de sexta usque ad nona aliud nichil fit, nisi leguntur lectiones sic: id est ita legitur primum de Psalmis ubicumque de passione dixit, legitur et de Apostolo sive de Epistulis apostolorum vel de Actionibus, ubicumque de passione Domini dixerunt, nec non et de Evangehis leguntur loca, ubi patitur. Item legitur de Prophetis, ubi passurum Dominum dixerunt, item legitur de Evangeliis, ubi de passione dicit. (6) Ac sic ab hora sexta usque ad horam nonam semper sic leguntur lectiones aut dicuntur ymni, ut ostendatur omni populo, quia quicquid dixerunt Prophetae futurum de passione Domini, ostendatur tam per Evangelia quam etiam per Apostolorum scripturas factum esse. Et sic per illas tres horas docetur populus omnis nichil factum esse, quod non prius dictum sit, et nichil dictum esse, quod non totum completum sit. Semper autem interponuntur orationes, quae orationes et ipsae aptae diei sunt. (7) Ad singulas autem lectiones et orationes tantus affectus et gemitus totius populi est, ut mirum sit; nam nullus est neque maior neque minor, qui non illa die illis tribus horis tantum ploret, quantum nec aestimari potest, Dominum pro nobis ea passum fuisse. Post hoc cum coeperit se iam hora nona facere, legitur iam ille locus de Evangelio cata Iohannem, ubi reddidit spiritum; quo lecto iam fit oratio et missa. (8) At ubi autem missa facta fuerit de ante Cruce, statim omnes in ecclesia maiore ad Martyrium (procedunt et> aguntur ea, quae per ipsa septimana de hora nona, qua ad Martyrium convenitur, consueverunt agi usque ad sero per ipsa septimana. Missa autem facta de Martyrium venitur ad Anastase; et ibi cum ventum fuerit, legitur ille locus de Evangelio, ubi petit corpus Domini Joseph a Pilato <et> ponet illud in sepulcro novo. Hoc autem lecto fit oratio, benedicuntur cathecumini, sic fit missa. (9) Ipsa autem die non mittitur vox, ut pervigiletur ad Anastase, quoniam scit populum fatigatum esse, sed consuetudo est, ut pervigiletur ibi. Ac sic qui vult de populo, immo qui possunt, vigilant, qui autem non possunt, non vigilant ibi usque in mane, clerici autem vigilant ibi, id est qui aut fortiores sunt aut iuveniores; et tota nocte dicuntur ibi ymni et antiphonae usque ad mane. Maxima autem turba pervigilant, alii de sera, alii de media nocte, qui ut possunt.

669 38. (1) Sabbato autem alia die iuxta consuetudinem fit ad tertia, item fit ad sexta; ad nonam autem iam non fit sabbato, sed parantur vigiliae paschales in ecclesia maiore, id est in Martyrium. Vigiliae autem paschales sic fiunt, quemadmodum ad nos; hoc solum hic amplius fit, quod infantes, cum baptidiati fuerint et vestiti, quemadmodum exierint de fonte, simul cum episcopo primum ad Anastase ducuntur. (2) Intrat episcopus intro cancellos Anastasis, dicitur unus ymnus, et sic facit orationem episcopus pro eis, et sic venit ad ecclesiam maiorem cum eis, ubi iuxta consuetudinem omnis populus vigilat. Aguntur ibi, quae consuetudinis est etiam et aput nos, et facta oblatione fit missa. Et post facta missa vigiliarum in ecclesia maiore statim cum ymnis venitur ad Anastase et ibi denuo legitur ille locus Evangeli! resurrectionis, fit oratio et denuo ibi offeret episcopus; sed totum ad momentum fit propter populum, ne diutius tardetur, et sic iam dimittetur populus. Ea autem hora fit missa vigiliarum ipsa die, qua hora et aput nos.

670 39. (1) Sero autem illi dies paschales sic attenduntur quemadmodum et ad nos, et ordine suo fiunt missae per octo dies paschales, sicut et ubique fit per Pascha usque ad octavas. Hic autem ipse ornatus est et ipsa compositio et per octo dies Paschae, quae et per Epiphania, tam in ecclesia maiore quam ad Anastase aut ad Crucem vel in Eleona, sed et in Bethleem nec non etiam in Lazariu vel ubique, quia dies paschales sunt. (2) Proceditur autem ipsa die Dominica prima in ecclesia maiore, id est ad Martyrium, et secunda feria, et tertia feria, ubi ita tamen, ut semper missa facta de Martyrio ad Anastase veniatur cum ymnis. Quarta feria autem in Eleona proceditur, quinta feria ad Anastase, sexta feria in Syon, sabbato ante Cruce, Dominica autem die, id est octavis, denuo in ecclesia maiore, id est ad Martyrium. (3) Ipsis autem octo diebus paschalibus cotidie post prandium episcopus cum omni clero et omnibus infantibus, id est qui baptidiati fuerint, et omnibus, qui aputactitae sunt viri et feminae, nec non etiam et de plebe quanti volunt, in Eleona ascendent. Dicuntur ymni, fiunt orationes tam in ecclesia, quae in Eleona est, in qua est spelunca, in qua docebat lesus discipulos, tam etiam in Imbomon, id est in eo loco, de quo Dominus ascendit in caelis. (4) Et posteaquam dicti fuerint psalmi et oratio facta fuerit, inde usque ad Anastase cum ymnis descenditur hora lucernae; hoc per totos octo dies fit. Sane Dominica die per Pascha post missa lucernarii, id est de Anastase, omnis populus episcopum cum ymnis in Syon ducet. (5) Ubi cum ventum fuerit, dicuntur ymni apti diei et loco, fit oratio et legitur ille locus de Evangelio, ubi eadem die Dominus in

eodem loco, ubi ipsa ecclesia nunc in Syon est, clausis ostiis ingressus est discipulis, id est, quando tunc unus ex discipulis ibi non erat, id est Thomas, qua reversus est et dicentibus ei aliis apostolis, quia Dominum vidissent, ille dixit: *Non credo, nisi videro* [Io 20, 25]. Hoc lecto fit denuo oratio, benedicuntur cathecumini, item fideles et revertuntur unusquisque ad domum suam sera hora forsitan noctis secunda.

40. (1) Item octavis Paschae, id est die Dominica, statim 671
post sexta omnis populus cum episcopo ad Eleona ascendit; primum in ecclesia, quae ibi est, aliquandiu sedetur, dicuntur ymni, dicuntur antiphonae aptae diei et loco, fiunt orationes similiter aptae diei et loco. Denuo inde cum ymnis itur in Imbomon susu, similiter et ibi ea aguntur, quae et illic. Et cum coeperit hora esse, iam omnis populus et omnes aputactitae deducunt episcopum cum ymnis usque ad Anastase. Ea autem hora pervenitur ad Anastase, qua lucernarium fieri solet. (2) Fit ergo lucernarium tam ad Anastase quam ad Crucem et inde omnis populus usque ad unum cum ymnis ducunt episcopum usque ad Syon. Ubi cum ventum fuerit, similiter dicuntur ymni apti loco et diei, legitur denuo et ille locus de evangelio, ubi octavis Paschae ingressus est Dominus, ubi erant discipuli, et arguet Thomam, quare incredulus fuisset. , Et tunc omnis ipsa lectio perlegitur, postmodum fit oratio, benedictis <tam> cathecuminis quam fidelibus iuxta consuetudinem revertuntur unusquisque ad domum suam similiter ut die Dominica Paschae hora noctis secunda.

41. (1) A Pascha autem usque ad Quinquagesima, id est 672
Pentecosten, hic penitus nemo ieiunat, nec ipsi aputactitae qui sunt. Nam semper ipsos dies sicut toto anno ita ad Anastase de pullo primo usque ad mane consuetudinaria aguntur, similiter et ad sexta et ad lucernare. (2) Dominicis autem diebus semper in Martyrio, id est in Ecclesia maiore, proceditur iuxta consuetudinem et inde itur ad Anastase cum ymnis. Quarta feria autem et sexta feria quoniam ipsis diebus penitus nemo ieiunat, in Syon proceditur, sed mane; fit missa ordine suo.

CV 39 (ed. *P. Geyer),* 82 sqq. Ed. *IV. Heraeus* (Heidelberg 1908, Winter) 38 sqq.

AMMIANUS MARCELLINUS scripsit 390 sqq.

Liberius Papa Constantio volenti damnare Athanasium resistit.

[Rerutn gestarum 15, 7, 6—10.]

(6) Hoc administrante Leontio Liberius, christianae 673°
legis antistes a Constantio ad comitatum mitti praeceptus est tamquam imperatoris iussis et plurimorum sui con-

sortium decretis obsistens in re, quam brevi textu perçu ram. (7) Athanasium episcopum eo tempore apud Alexandriam ultra professionem altius se efferentem scitarique conatum externa, ut prodidere rumores assidui, coetus in unum quaesitus eiusdem loci multorum — synodus ut appellant — removit a sacramento quod obtinebat. (8) Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, quaeve augurales portenderent alites scientissime callens, aliquotiens praedixisse futura; super his intendebantur ei alia quoque a proposito legis abhorrentia, cui praesidebat. (9) Hunc per subscriptionem abicere sede sacerdotali paria sentiens, ceteris iubente principe, Liberius monitus, perseveranter renitebatur, nec visum hominem nec auditum damnare nefas ultimum saepe exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. (10) Id enim ille, Athanasio semper infestus, licet sciret impletum, tamen auctoritate quoque potiore aeternae urbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato Liberius aegre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari.

Ed. *V. Gardthausen* (Lipsiae 1874, BT) 1, 63.

Quod Constantius imp. nimis saepe episcopos ad synodos convocaverit.

[Ib. 21, 16, 18.]

673 Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens, in qua scrutanda perplexius quam componenda gravius, excitavit discidia plurima, quae progressa fusius aluit concertatione verborum, ut catervis antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos.

L. c. 1, 263.

Quod lulianus imp. templum Hierosolymitanum frustra reaed ficare conatus sit.

[Ib. 23, 1, 2-3.]

674 (2) Et licet accidentium varietatem sollicita mente praecipiens multip'icatos expeditionis apparatus flagranti studio perurgeret, diligentiam tamen ubique dividens imperiique

sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare, ambitiosum quondam apud Hierosolymam templum, quod post multa et interneciva certamina obsidente Vespasiano posteaque Tito aegre est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis, negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochensi, qui olim Brittannias curaverat pro praefectis. (3) Cum itaque rei idem fortiter instaret Alypius iuvaretque provinciae rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris adsultibus erumpentes fecere locum exustis aliquotiens operantibus inaccessum, hocque modo elemento destinatius repellente cessavit inceptum.

L. c. 1, 307 sq.

De splendore episcopatus Romani tempore Damasi Papae, ab Ursino oppugnati (366—384).
[Ib. 27, 3, 12-15.)

(12) Damasus et Ursinus supra humanum modum 675
ad rapiendam episcopalem sedem ardentes, scissis studiis asperrime conflictabantur ad usque mortis vulherumque discrimina adiumentis utriusque progressis, quae nec corrigere sufficiens Viventius nec mollire, coactus vi magna secessit in suburbanum (13) Et in concertatione superaverat Damasus, parte, quae ei favebat, instante. Constatque in basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conventiculum, uno die centum triginta septem reperta cadavera peremptorum, efiferatamque diu plebem aegre postea delenitam.

(14) Neque ego abnuo, ostentationem rerum considerans 676
urbanarum, huius rei cupidos ob impetrandum, quod appetunt, omni contentione laterum iurgari debere, cum id adepti, futuri sint ita securi ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis insidentes circumspecte vestiti, epulas curantes profusas adeo ut eorum convivia regales superent mensas. (15) Qui esse poterant beati revera, si magnitudine urbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antistitum quorundam provincialium viverent, quos tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum et supercilia humum spectantia perpetuo numini verisque eius cultoribus ut puros commendant et verecundos.

L. c. 2, 99 sq.

EPIPHANIUS (n. circa 315) **EP. CONSTANTINUS** [1] **367-403.**

Contra cultum imaginum.

[Ex epistula ad Ioannem ep. Hierosolymitanum (scripsit 394), interprete Hieronymo inter epistulas Hieron. 51, 9.]

677 (1) Praeterea audivi quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebamus ad sanctum locum qui vocatur **Bethel**, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem ad villam quae dicitur **Anablatha**, vidissemque ibi praeteriens lucernam ardentem et interrogassem, quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, et intrassem ut orarem: inveni ibi velum pendens in foribus eiusdem ecclesiae tinctum atque depictum, et habens imaginem quasi Christi, vel sancti cuiusdam; non enim satis memini, cuius imago fuerit. (2) Cum ergo vidissem, et detestatus essem in ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud, et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. (3) Illique contra murmurantes dixerunt: «Si scindere voluerat, iustum erat, ut aliud daret velum atque mutaret.» Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum et illico esse missurum. Paululum autem morarum fuit in medio, dum quaero optimum velum pro eo mittere; arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. (4) Nunc autem misi quod potui reperire, et precor ut iubeas presbytero eiusdem loci suscipere velum a lectore, quod a nobis missum est, et deinceps praecipere in ecclesia Christi istiusmodi vela, quae contra rei gionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere sollicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quae indigna est Ecclesia Christi et populis, qui tibi crediti sunt.

ML 22, 526 sq. vel MG 43, 390 sq.

677 *a* *Symbolum Epiphanii v. D sq.*

[1] *Constantia* seu *Salamis* in Cypro insula.

De Liberio Papa Nicaenae fidei tutore.

(Haereses 55, 2, 6—8.]

(6) Nopicreie b' dv tiç, èrreibiinep Kccrà Aepiou Xé-fOVTeç 6771
EuotOOiov TrapnYcefopev, pr)Tt àpa Kaì tòv Eú<rrá0iov èv èrraivotç èx°Mev ' tòv T«p piov aÛTOÛ Kaì Tqv rroXireíav oùk ôXiyoi avbpeç 0avpáíou<nv. (7) Eí0e òè Kaì rrj niaret ôp0wç ècppóvqcre! Tò fàp 'Aepiou 1 Kaì aÙTÔç àrrapxqç ëwç TéXouç Karécxe. Kai ovre ai GAiipetç tôiv biwyiiwv aùròv òiwp0wdavTO ' èòiujx0r) T«p però twv rrepì BaaiXeiov Kaì 'EXeùffiov Kaì Xoittoùç. (8) "EboEe òè Kaì npôç Ai^épiov 'Pwpqç tòv paKaprrqv rrpeapeueiv apa aXXoïç èm<TKÔTroiç Kaì ti) èK0éff€i Trjç Kara NÍKaiav fevopévqç ouvóòou Kaì tí) ópoXofia Trjç ôp0oboEiaç ínroYefpacpévai. Eiç uffrepov bé, wcrrrep pvr)CT0eiç Kai éE ôveipwv avaaraç, tù éauToû rraXiv rrpujTa Trjç twv 'Apetavwv KaKoboEiaç èm<TK6Trrôp€voç où biéXeurev.

MG 42, 505.

PAULINUS DIACONUS scripsit circa 399.

De paenitentia Theodosii.

[Vita Ambrosii 24.]

(1) Per idem tempus causa Thessalonicensis civitatis 678
non minima successit tribulatio Sacerdoti [scii. Ambrosio], cum civitatem paene deletam comperisset. Promiserat

(6) Sed forsitan quis dubitabit, quoniam occasione Aerii 6771
etiam mentionem Eustathii fecimus, num ipsum tandem Elistathium laudandum arbitremur; nam quod ad eius vitae institutum attinet, non paucis admirationem peperit. (7) Qui utinam ad rectam et sinceram fidem adhaesisset! Verum hic quoque in Aerii [Arii?] dogmate a principio ad finem usque perseveravit, nihiloque persecutionum calamitatibus melior factus est; siquidem cum Basilio et Elenio ac ceteris persecutione iactatus est. (8) Ac videtur etiam ad Liberium beatae memoriae Romanum episcopum.cum aliis .piscopis legationem obiisse et expositioni fidei, quae in Nicaena synodo proposita fuerat, ac sinceri dogmatis professioni subscripsisse. Postea vero, velut a somno revocatus ac priorum recordatus, ad Arianam perfidiam, quam initio susceperat, respicere non desiit.

1 *Petavius:* **'Apeiou.**

enim illi imperator se veniam daturum civibus supradictae civitatis; sed agentibus comitibus occulte cum imperatore, ignorante Sacerdote, usque in horam tertiam gladio civitas est donata atque plurimi interempti innocentes. (2) Quod factum ubi cognovit Sacerdos, copiam imperatori ingrediendi ecclesiam denegavit nec prius dignum iudicavit coetu ecclesiae vel sacramentorum communione, quam publicam ageret paenitentiam. Cui imperator contra asserebat, David adulterium simul et homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est: «Qui secutus es errantem, sequere corrigentem.› (3) Quod ubi audivit clementissimus imperator, ita suscepit animo, ut publicam paenitentiam non abhorreret; cuius correctionis profectus secundam illi paravit victoriam.

ML 14, 35.

CONSTITUTIONES APOSTOLORUM
scriptae circa 400.

Missa fidelium ex Liturgia quae dicitur Clementina.
[Const. Ap. 8, 11, 7 aci 8, 15, 11.]

679 11. (7) Kai perà toûto XeyeTiu ó ôiùkovoç' TTpóaXuipev. (8) Kai áffuaíéaOuj ó éTtiffKOTtoç Trjv 'EKKXrjffiav Kaì Xe^éTO) ' 'H eipf|vq toû Oeoû perù irávTwv ùpàiv, Kaì ó Xaôç árroKpivácrOw' Kaì pera toû nveypaTÔç trou. (9) Kaì ó òtákovoç eiitáTU) irâffiv' «'AorraCTaffOe àXXf|Xouç év <piXf|paTi œfitp» [Rom 16, 16; 1 Cor 16, 20], Kai átriraíéaOaKJav oi toû KXppou tòv èniffKonov, oi XaiKOÎ dvôpeç toùç XaïKOÛç, ai •fuvaÎKeç tôç TuvaÎKaç. (10) Tà rraiòia òè (Trr|K6Tuj<jav rrpôç tú) PñpaTi, Kai ôiôkovoç aÙToîç èrepoç ëffTtu è<pe<rrtùç, ôttuiç pq àraKTœcriv' Kaì âXXoi òiókovoi Ttepi-iraTeiTtJutTav Kaì

[Versio Cotelerii [1].]

679 11. (7) Postea diaconus dicat: Attendamus. (8) Et salutet episcopus Ecclesiam ac dicat: Pax Dei cum omnibus vobis. Et populus respondeat: Et cum spiritu tuo. (9) Diaconus vero dicat omnibus: *Salutate vos invicem in osculo sancto;* et clerici osculentur episcopum, laici viri laicos, feminae feminas. (10) Pueri autem stent ad suggestum, ac diaconus alius ipsis praesit, ne inordinate se gerant; et alii diaconi deambulent

1 Hanc versionem etiam *Funk* adoptavit.

ü-KOireÍTUJOav toùç dvôpaç Kai Tàç TuvaÎKaç, ôttwç pf) 0ópu-pôç Tiç YévriTai Kai pF| tiç veûaq F] tpiOupicnj F) vu<rràEq. (11) Oi òè òiókovoi íarácrOwCTav eîç tôç tôiv óvòpwv 0ûpaç Kai oi ùttoòiókovoi eiç tùç tôiv YuvatKtôv, ônwç pr) tiç è£éX0oi pr)Te dvoixOeín ñ 0ùpa, kôv ttkjtôç tiç F), kotó tòv Kaipòv Trjç àvacpopâç. (12) Eiç òè ùtroôiÔKOvoç òiòótw àtróppuipiv to? iepeûcFiv, (TúpPoXov KaOapÔTtyroç tpuxwv ©eûj dvaKetpévwv.

12. (1) 4>qpì òr, Kcrfiù 'Iôkw[loç, ó dôeXtpôç 'Iwàvvou toû 680
Zefkôaiou, ïva eû0ùç ó òiôkovoç Xéyij (2) MF] tiç tôiv KaTiixoupéviov, pF| tiç tôiv ÔKpowpévwv, prj tiç tôiv óttí-cttwv, pF| tiç twv éTtpoóóEwV oí tF|v trpwTqv eúxñv eû-XÓpevoi npoaéX0€Te' tò iratòia TtpoffXappáveoOe, aipqTépeç' pq tiç kcitó tivoç, pq tiç èv útroKpíaet' ôp0oi npôç Kûpiov pera tpópou Kai Tpôpou écrrwTeç dipev npocrcpépeiv. (3) rQv •fevopévujv oi òiókovoi irpocraveTuucrav tò òwpa tw ¿ttictkottw npôç tò OuaiaOTqpiov, Kai oí npecrpórepot ¿k óeEtwv aÙTOÛ Kai èE eúwvúpwv OTqKeTwuav, wç âv paûiyrai irapecrrwTeç òiòa-o'kóXuj' òóo òè òiókovoi é£ éKarépwv twv pepwv toû 0uOìa<JTq-piou KaTexéTwcrav èE ùpévwv XettTwv (Sittiòiov F] -rrrepòv Tawvoç F| ô0ôvr|ç, Kaì F|pépa atroaofteiTwaav tó piKpà twv farrapévwv iwwv, ôttwç âv pF] ¿YXpipnTwvTai eiç tò KÚrreXXa. (4) Eú-Eâpevoç oüv Ka0' éauTÒv ó àpxtepeùç âua toîç iepeûoiv

inspiciantque viros ac mulieres, ne strepitus aliquis oriatur et ne quis nutum faciat vel susurret vel dormitet. (11) Diaconi vero stent ad ianuas virorum et subdiaconi ad ianuas mulierum, ut nemo egrediatur neve aperiatur ianua tempore ob ationis, licet adveniat quispiam fidelis. (12) Unus autem subdiaconus det sacerdotibus aquam ad lavandum manus, quae res signum est puritatis animarum Deo consecratarum.

12. (1) Porro ego lacobus, frater loannis Zebedaei, aio, 680
ut statirn diaconus dicat: (2) Ne quis ex catechumenis, ne quis ex audientibus, ne quis ex infidelibus, ne quis ex hetero-doxis; qui priorem precationem fecistis, accedite; matres, assumite pueros; ne quis contra aliquem, ne quis in hypo-crisi ; erecti ad Dominum cum timore et tremore stemus ad offerendum. (3) Quibus peractis diaconi dona ad altare ad-moveant episcopo, ac presbyteri a dexteris illius et a sinistris stent, ut discipuli magistro assistentes; duo autem diaconi ex utraque parte altaris teneant flabellum ex tenuibus membranis aut pennam pavonis aut ex linteo et sensim abigant parva animalia volitantia, ne in calices incidant. (4) Precatus igi-tur apud se pontifex cum sacerdotibus et splendidam vestem

Kai Xapirpàv tdOqTa ptTevôùç Kai cttùç Trpôç tw 0udia-(TTqpiw, tò Tpônaiov toû OTaupoû KaTà toû perwnou tû| Xetpi Troir)<Tàpevoç eÎTtâTw' «'H x^piç toû TtavroKpâTOpoç Ôeoû Kai f] áfáTtr) toû Kupíou q.uwv 'IqtToû Xptcrroû Kai f] KOivwvia toû 'Afiou fTveùpaTOç corw perà ttôvtwv ùpwv» [2 Cor 13, 13], Kai tràvTeç oupqiwvwç XeyeTwaav, ôti Kai géra toû TtveùgaTÔç aou. (5) Kai ó àpxiepeùç' Avw tòv voûv, Kai TràvTeç' "'Exopev Ttpôç tòv Kúpiov Kai ó àpxtepeûç' EúxapuTTqtrwpev tw Kupíw, Kai rtàvTeç' 'AEiov Kai ÓÍKaiov' Kai ó àpxtepeùç eitrctTW

681 (6) ÀEiov wç àXq0wç Kai ÓÍKaiov irpò ttôvtwv àvugveîv de tòv ôvtwç ôvTa Oeòv tòv trpò twv -fevqTwv ôvto, «èE où tràcia TtaTpià èv oùpavw Kai ètri TÔÇ òvopàierai» [Eph 3, 15], tòv gôvov àfévvr)Tov Kai âvapxov Kai àpadiXeuTOv Kai àôéffrtOTOv, tòv avevòef), tòv ttuvtôç œpaOoû xopilTÔv, tòv rràoTiç aniaç Kai Yevédewç Kpeirrova, tòv rrávTOTe kotò tò aÙTà Kai waaÛTWç ?x0VTa' où tò Ïravra [1 Cor 8, 6], KaOómep èk tivoç àcpenipiaç, eiç tò eìvai TtapqXOev. (7) Zù ■fàp eì f] àvapxoç yvwdiç, f) àîôioç ôpaciiç, q à'févvr]TOç ÔKof), i'i àbibaKTOç CToepia, ó TTpwroç Tfj giudei Kai gôvoç tw eïvai Kai KpeÍTTwv TravTÔç àpiOgoû' ó Ta TtavTa èK toû pr] ôvroç eiç tò eïvai TrapaYaywv [cf. Rom 4, 17] bià toû povofevoûç trou Yioû, aÙTÒv òè rrpò ttóvtwv aìwvwv *fev*-vifcraç pouXi'idei Kai óuvápei Kai â'faOÔTqTi àpecfiTeÛTwç,

indutus stansque ad altare tropaeum crucis in fronte manu faciat ac dicat: *Gratia omnipotentis Dei et caritas Domini nostri Iesu Christi et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.* Atque omnes una voce respondeant: Et cum spiritu tuo. (5) Tum pontifex: Sursum mentem; et omnes: Habemus ad Dominum. Et pontifex: Gratias agamus Domino; et cuncti: Dignum et iustum est. Et pontifex dicat:

681 (6) Vere dignum et iustum est, ante omnia laudare te verum Deum, ante creaturas exsistentem, *ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur:* solum ingenitum, principii expertem, rege ac domino carentem, nulla re indigentem, omnis boni largitorem, omni causa et origine superiorem, semper uno eodemque modo te habentem; *a quo cuncta* tamquam e cancellis quibusdam ad exsistendum processerunt. (7) Tu enim es initii expers cognitio, perpetuus visus, auditus ingenitus, sapientia non edocta, primus natura et unus exsistendo ac omnem numerum superans; qui omnia ex nihilo in rerum naturam protulisti per unigenitum Filium tuum, ipsum vero ante omnia saecula genuisti voluntate et potentia et bonitate

«Yiòv povoyevf], Aófov 0eóv» [lo 1, 1 18], ootpiav Zxùcrav, «TrptuTÓTOKOv nàariç KTÎcreaiç, drfeXov Tfjç pefàXriç pouXqç» [Col 1, 15; Is 9, 6] trou, àpxiepéa dóv, fJacnXéa òè Kai Kúpiov Tràcrr)ç vorjTriç Kai aidôqTqç tpùdewç, «tòv trpò ttóvtiuv, òt' oú rà navia» [Col 1, 17; 1 Cor 8, 6], (8) Lù fàp, 0eè aìtùvie, òt' aÙToû là navra TrfiïroiqKaç Kai òt' aùroû rrjç TrpodqKOÙdqç rrpovoiaç rà ôXa àEioîç' òt' ou yàp tò eïvai exapíduj, òi' aÙToû Kai tò eu eïvai èòtupr|diu ' ó 0eôç Kai ÙaTiìp toû povoyevouç Yioû dou, ó òt' aÙToû irpò Tràvrujv iroif|daç tò x^poupìq Kai tò crepacpip, aiûivàç re Kai crrpanàç, ôuvâpeiç re Kai «èSoudiaç, àpxàç Te Kai ôpôvouç» [Coi 1, 16], àpxarféXouç Te Kai àyYéXouç, Kai perd raûra •navra TTOiqdaç ôi' aÙToû tòv cpaivópevov toûtov KÓdpov Kai navra tò èv aùrw 1. . . . (27) 'Ynèp ánávTwv dot q òó£a, Aédirora navTOKpàrop. Zè TrpodKuvoûdiv àvapiôpoi dipanai ànéXiuv, àpxa-fféXujv, «ûpôviuv, Kupiorriiujv, àp-Xtûv, êEoudiwv» [Col 1, 16], òuvópeiuv, dTpaTitîtv aiuuviwv' «rà xeP°uPìp Kai tò èSamépuTa depacpip Taîç pèv òudì KaiaKaXuniovia toùç nôôaç, Taîç òè òudì tôç KecpaXâç, Taîç òè òucrì ncTÓpeva» [Is 6, 2], koì Xéfovra âpa x^ia'Ç XiXtádiv àpxaYYéXmv Kai pupiaiç pupiádtv apfeXwv [cf. Dn 7, 10] âKaranaùcrrwç Kai àdrff)Ttuç ftowdatç, Kai nâç ó

absque intermedio, *Filium unigenitum, Verbum Deum,* sapientiam viventem : *primogenitum omnis creaturae, angelum magni consilii* tui, pontificem tuum, regem autem et Dominum omnis naturae, quae intellegi ac sentiri potest, *qui ante omnia, per quem omnia.* (8) Tu namque, Deus aeterne, cuncta per ipsum condidisti et per ipsum cuncta dignaris convenienti providentia ; per quem enim ut essent donasti, per eundem etiam ut bene essent dedisti ; Deus et Pater unigeniti Filii tui, qui per eum ante omnia fecisti cherubim et seraphim, saecula et exercitus, virtutes et *potestates, principatus et thronos,* archangelos et angelos, atque post haec omnia per eum fabricasti hunc qui apparet mundum cunctaque, quae in eo sunt. . . . (27) Pro omnibus tibi gloria, Domine omnipotens. Te adorant innumerabiles copiae angelorum, archangelorum, *thronorum, dominationum, principatuum, potestatum,* virtutum, exercituum aeternorum, *cherubim ac seraphim senis alis praediti, binis quidem velantes pedes suos, binis vero capita, et duabus aliis volantes* ac dicentes una cum mille milibus archangelorum et denis milibus denum milium angelorum indesinenter ac sine vocis

1 A n. 9 usque ad n. 26 recensentur beneficia Veteris Testamenti a creatione usque ad liberationem Israelitarutn ex Aegypto.

Xaôç apa einctTU)' <'A-fioç, crfioç, cqroç Kùptoç Za¡Jatú0, TrXripriç ó oùpavôç Kai f) yr] Tqç bô£qç aÙTOÛ' eùXoyryrôç etç toùç aiâivaç' àpf|V» [ls 6, 3; Rom 1, 25].

682 (28) Kaì ó àpxtepeùç èEôç XeyéW (29) "Aytoç yàp eî tbç à\r)0â>ç Kai navàyioç, ütpiCTTOç «Kai ùneputpoùpevoç eiç toùç aiâivaç [Dn 3, 28]' (30) âyioç òè Kaì ó novoyevqç trou Yîôç, ó Kùpioç qptùv Kai 0eôç 'Iqffoûç ó XpiffTÔç, ôç eiç nàvTa ùnr|peTr|(Tàpevôç (Toi tw ©eût aÙTOÛ Kai TïaTpi eîç Te òqpioupyiav òiàcpopov Kaì irpóvoiav KaTÓXXr)Xov où rrepieiòev tò yévoç Ttûv àvÔpûjTrujv dìtoXXópevov, àXXà peîà tpvcriKÒv vópov, perà voptKrjv napaiveffiv, peTà TTpocpqTtKOÙç èXéyxouç Kai tùç tûiv ÒTféXtuv ènKTTacriaç (napa<p0etpóvTwv <Tùv tût OeTtù Kai tòv tputriKÒv vópov Kaì ttîç ¿KfiaXXóvTujv tòv KaTaKXutJpóv, Tf]v èKTTÙpujcriv, Tàç kot' AìfuTtTÌujv ttXt)--fàç, Tàç KaTà TTaXaiffTivtûv (Ttpayàç, Kaì peXXóvrtuv otrov oùòéntu ánóXXuoOai uàvTujv) eùòÓKqcrev aÙTÔç yviíipq err) 6 ôripiovpYÔç ávOptÚTtou avOptunoç yeveaOat, ó vopo0ÉTqç ùttò vôpouç, ó àpxitpeùç iepeîov, ó Ttoipr]v npóftaTov· (31) Kaì èEeupeviuaTÓ ere tòv éauTOÙ 0eòv Kaì TTaTépa Kaì tw KÓcrpui KaTiiXXaìev Kaì tî]ç ÈTtiKeipévqç ôpyriç toùç travraç f|Xeu0é-ptxKTev yevôpevoç èK ÎTapOévou, «yevôpevoç èv crapKÌ ò 0eôç Aôyoç, ó àyairqTÔç Yîôç, ó ttpcutôtokoç rrâcrriç KTÎueujç» [Io 1, 1 14; Mt 3, 17; Col 1, 15], Karà Tàç Ttepi aÙTOÛ ùtf

intermissione clamantibus, et omnis populus simul dicat: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth; pleni sunt caeli et terra gloria eius; benedictus in saecula, amen.*

682 (28) Et pontifex postea dicat: (29) Sanctus enim vere es ac sanctissimus, altissimus *et superexaltatus in saecula.* (30) Sanctus quoque unigenitus tuus Filius, Dominus noster et Deus, lesus Christus, qui ad omnia tibi Deo suo et Patri cum in varia creatione tum in providentia convenienti mini strans non despexit genus humanum, quod peribat, sed post naturalem legem, post legalem admonitionem, post propheticas reprehensiones et angelorum apparitiones (cum legem natur;, lem una cum lege scripta seu posita violarent atque ex memoria abicerent diluvium, conflagrationem Sodomiticam, plagas Aegy|. tiis et caedes Palaestinis illatas, cumque ilico perituri essen' omnes) ex sententia tua ipse elegit, creator hominis, home fieri, legislator sub legibus, pontifex hostia, pastor ovis; (81) et te suum Deum ac Patrem placavit atque mundo reconciliavit cunctosque ab imminente ira liberavit, factus ex Virgine, *Jactus in carne Deus Verbum, dil'ctus Films, primogenitus omnis creaturae,* et secundum prophetias ab ipso de se praedictas ortus

aÙTOÛ trpoppqôeicraç TtpotpqTeiaç «èK (TtréppaTOç Aauib» [Rom 1, 3] Kaì 'Appaóp, <puXf]ç 'loûba ' Kai Yé-fovev èv pf|Tpg TTapôévou ó btairXaffffujv iravraç toùç fevvuupévouç, Kai èaapKÙ)0q ó dffapKOç, ó àxpôvutç YevvqOeiç èv xpóvu) Y£-TévvriTai. (32) TToXtTeuaâpevoç ôcriujç Kai Ttaiôeùo'aç èv-0écrpujç, «rrâcrav vóffov Kai -rrâcrav paXaKi'av» [Mt 4, 23] è£ àvÔpwïTujv àtreXâcTaç, «œipeîà Te Kai TépaTa èv Tip Xatû» [Act 5, 12] Troirja'aç, Tpocpriç Kai ttotoû Kaì ùtrvou peTaXa^iùv ó Tpécpcuv Travraç toùç xPÛ^0VTaS Tpocpfîç 'Xal èpTrrrrXùiv Ttâv iâiov eùboKÎaç, ècpavépcucrév tfou tò ôvopa» [P« 144, 16; fo 17, 6] toîç ¿YvooOcriv aÙTÓ, ti)v dyvotav ècpuyabeuaev, rf]v eùaépeiav áveíwTrúpwcTev, tò OéXiqpá ffou èîrXfipujCTev, «tò èp-fov ô èbiuKaç aÙTW èreXeiiuffev> [To 17, 4], (33) Kai TaÛTa TîàvTa KaTopûwffaç, xeptfiv àvôptuv Karaax^is iepéojv Kai àpxiepétuv ipeubtjuvûmjuv Kai Xaoû Ttapavópou irpobocria toû Tf]v KaKÍav voo'nffavTOç Kaì iroXXà ira0wv ùtt' aÙTtùv Kai nâcrav ÔTipiav ùnoffTàç or) O'ufX'JJpÙ0'61› Trapaboûeiç TTiXaruj Tip fpfepôvt Kai KpiOeiç ó Kprrqç Kai KaTaKpiOeiç ó Zwnip, crraupù) Trpo<rqXw0q ó <iiTa0f)ç Kai ànéOavev ó tí) <pùffei àQavaToç Kaì èracpr) ó Ziüottoiôç, 'iva iràOouç Xúcrq Kaì OavÓTOu è£éXr)Tai toûtouç, òi' oûç TrapeyéveTO, Kaì i>r|Eij tù beagià toû òiapóXou Kaì (5ó<rr]Tai toùç dvûpâmouç èK tî)ç àirâTriç aÙTOÛ. (34) Kai àvéarr) èK veKpwv tí) rpirq

ex semine David et Abraham ac de tribu Iudae; et factus est in utero Virginis formator omnium, qui gignuntur; et incarnatus est, qui carnis expers; qui sine tempore genitus, in tempore natus est (32) Vixit sancte et legitime docuit, *omnem morbum et omnem infirmitatem* ab hominibus expulit, *signa et prodigia in populo* edidit; cibum et potum et somnum cepit, qui cunctos alimento indigentes nutrit *omneque animal implet beneplacito; manifestavit nomen tuum iis,* qui illud ignorabant; fugavit ignorantiam, pietatem exsuscitavit, voluntatem tuam implevit, *opus, quod ei dedisti, consummavit.* (33) Atque his omnibus feliciter gestis per proditionem illius, qui malitiae morbo languebat, comprehensus est manibus flagitiosorum, nempe falso nomine gaudentium sacerdotum ac pontificum et populi iniqui; a quibus cum multa passus esset et omnem ignominiam sustinuisset permissu tuo, traditus est Pilato praesidi, iudicatus iudex, condemnatus Salvator, cruci affixus qui pati non potest, mortuus natura immortalis, sepultus vitae effector, ut illos, propter quos advenerat, a passione solveret et a morte eriperet ac diaboli vincula rumperet illiusque ex fallacia liberaret homines. (34) Et resurrexit de mortuis tertia

fjpépa, Kai TeffffapaKOVTa fjpépaç èvbiaTpiipaç toîç paûqTaîç, «ávíXiypOr] eiç toùç oùpavoùç Kai èKaOéffOq ¿k beEuîiv ffou toû 0eoû» [Mc 16, 19] Kai TTaTpôç aÙToû.

683 (35) Mepviqpévoi oûv wv bi' fjpâç ûnépeivev, eùxapt-(TTOÛpév trot, 0eè TravTOKpctTop, oûx ooov ôcpeiXopev, àXX' ocrov buvâpeûa, Kai Tqv biccraEiv aùroû nXqpoûpev. (36) «'Ev (I yàp vuktì rrapebiboTO, Xa^tuv âpTov» [1 Cor 11, 23] Taîç àpatç Kai àptûpoiç aÙToû xeptf'iv Kai àvafJXéipaç npôç ai, tòv 0eòv aÙToû Kaì TTaTépa, «Kai KXâcraç èbuuKev toîç pa-OrjTaîç errrüjv» ' Toûto tò puffTi'iptov Tfjç Kaivfjç biaûf|Kqç, «XàfteTt» èE aÙToû, «cpáyeTe, toûto éffn tò (Tiûpà pou» [Mt 26, 26] tò Ttepi koXXüùv ûpunTÔpevov eiç ¿tcpecTiv àpapTitûv. (37) «'QcraÙTwç Kai tò iroTiípiov» [1 Cor 11, 25] Kepâoaç èE oïvou Kai ûbaTOç Kai àyià(Taç «èirébiuKev aÙTOîç Xéywv TTiêtê èE aÙToû Ttavreç, toûto ètra tò aïpà pou tò nepi ttoXXwv èKxuvôpevov eiç âcpeoiv âpapTttûv» [Mt 26, 27 sq]' «toûto iroieÎTe eiç Tqv èpqv ávápvrjCTiv' ôffâKiç fàp èàv è<rOir)Te tòv apTov toûtov Kaì trivqTe tò noniptov toûto, tòv ÓávaTOV tòv èpôv KaTaTféXXeTe, âxpiç £X6w» I1 Cor H, 25 sq].

684 (38) Mepvrjpévoi toîvuv toû nàOouç oûtoû Kai toû Oavâ-Tou Kai Tfjç èK veKptûv àvaaTâcreujç Kai Tqç eiç oùpavoùç ètravôbou Kai Tqç peXXoûo'qç aÙToû beuTepaç napouaiaç, èv f) «èpxeTai perd bôErjÇ «ai buvâpewç» [Mt 24, 30; Mc 13, 26;

die, et quadraginta diebus commoratus cum discipulis *assumptus est in caelos, et ad dexteram assidet tibi, Deo* ac Patri suo.

683 (35) Memores igitur eorum, quae propter nos pertulit, gratias agimus tibi, Deus omnipotens, non quantum debemus, at quantum possumus, et constitutionem eius implemus. (36) *In qua enim nocte tradebatur, sumpsit panem* sanctis ac immaculatis manibus suis et elevatis oculis ad te, Deum ac Patrem, *fregit ac dedit discipulis dicens:* Hoc est mysterium novi testamenti, *acápite* ex eo, *manducate, hoc est corpus meum,* quod pro multis frangitur in remissionem peccatorum. (37) *Similiter calicem* miscuit ex vino et aqua, sanctificavit ac *dedit iis dicens : Bibile ex eo omnes, hic est sanguis meus, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum; hoc faáte in meam commemorationem; quotiescumque enim manducabitis panem hunc et bibetis hunc calicem, mortem meam annuntiabitis, donec veniam.*

684 (38) Itaque memores passionis eius et mortis et a mortuis resurrectionis atque in caelos reditus nec non futuri eius secundi adventus, in quo *cum gloria et potestate veniet iudicare vivos et mortuos* et *reddere singulis iuxta opera eorum,* offerimus

Le 21, 27] «Kpîvai Zwvraç Kai VfKpOÙÇ» [2 Tim 4, 1 ; 1 Petr 4, 5] Kai «dtroboûvai ¿Kdarip kotò tò èp'fa aÙToû» [R°m 2,6], trpoa-(pépopév (Toi, TÚJ paaiXeî Kaì 0ew, Kara Ttjv aÙToû biáraStv TÒV dpTOV TOÛTOV Kaì TÒ TTOTlípiOV TOÛTO, «6ÛXaPiaTOÛVT€Ç (Toi bt' aÙToû» [Col 3, 17] è<p' oîç KaTqEituaaç fjpâç éaravat évtÚTtióv (Tou Kai îepaTCÙerv (Toi ' (39) Kai àEtoûpév ere, ôtriaç eùpevtûç èmfiXéipt^ç ètri tò rrpOKeipeva biûpa TaÛTa èvwrrióv trou, où ó dvevberjç 0eôç, Kai eùboKriaqç ¿tt' aÙTOîç eiç Ttpi'iv toû XpicTTOû (Tou Kai KaTanéptpijç tò 'Ayióv aou TTveûpa èni Ti)v Oucriav Taurpv, tòv pdpTupa «tcùv iraOqpáTtuv toû Kupiou 'lr)(TOU» [cf. 1 Petr 5, 1], ôttujç drro(pf]vr) TÒV dpTOV TOÛTOV awga toû XpicTTOû aou Kai tò TtoTriptov toûto alga toû XptaTOÛ aou ' 'iva oí peraXapôvTeç aÙToû PefJattuOwatv Trpôç eùaéfkiav, dtpéaewç ágapTqpáTtuv TÚxwaiv, toû biagóXou Kai Trjç nXavqç aÙToû jiuaOûiaiv, TTveûpaTOç 'Ayiou rrXppu)Otûatv, dEioi toû XptaTOÛ aou yéviuvTai, Zwfjç aiwviou tùXcuaiv, aoû KaTaXXayévToç aÙTOîç, AéatroTa travTOKpaTop.

(40) "Eti beópeOá aou, Kûpie, Kai ûnèp Trjç dfiaç aou 'Ek- 685
KXiqaiaç Tfjç dirò TtepáTwv ëwç nepaTuiv, «pv rrepierroif|a<u Ttû Tipico dígan» [Act 20. 28] toû XptaTOÛ aou, ohujç aÙTi)v biatpuXaEqç daetaTov Kai àKXubtùviaTOV «axpt Tfjç auvreXeiaç toû aiwvoç» [Mt 28. 20]• Kai ûtrèp Trdaqç èniaKonriç «Trjç ôpOoTOgoûaqç tòv Xôyov Trjç dXrjQeiaç» [2 Tim 2,15], (41) ""En trapaKaXoûgév ae Kai ùrrèp Tfjç ègfjç toû irpoatpépovTÔç aoi

tibi, regi ac Deo, secundum constitutionem eius, panem hunc et calicem hunc, *grattai tibi per eum agentes,* quia nos dignos habuisti, qui staremus coram te ac sacerdotio fungeremur tibi ; (39) et poscimus te, ut super haec dona in conspectu tuo proposita placate respicias, tu, qui nullius indiges, Deus, et bene placeas in iis ad honorem Christi tui atque supra hoc sacrificium mittas Sanctum tuum Spiritum, testem *passionum Domini lesu,* ut exhibeat panem hunc corpus Christi tui et calicem hunc sanguinem Christi tui, quo participes illius ad pietatem confirmentur, remissionem peccatorum consequantur, a diabolo eiusque errore liberentur, Spiritu Sancto repleantur, digni Christo tuo fiant, vitam sempiternam impetrent, te illis reconciliato, Domine omnipotens.

(40) Adhuc oramus te, Domine, pro sancta Ecclesia tua, 685
quae a finibus ad fines extenditur, *quam acquisisti pretioso sanguine* Christi tui, ut eam inconcussam ac minime fluctuantem conserves *usque in saeculi consummationem;* item pro universo episcopatu *recte verbum veritatis tractante.* (41) Adhuc rogamus te pro me nullius pretii homine, qui tibi offero, et

oùbeviaç Kai ûirèp iravTÔç toû irpeff^uTepiou, ûirèp tiîiv òia-KÓvmv Kai iravTÔç toû KXqpou, 'iva rràvTaç ffocpiaaç TTveú-paToç 'Ayiou TrXqpÛKTqç. (42) "Eti «irapaKaXoûpév» *oe,* Kúpie, «ûirèp toû pacnXéiuç Kai tûiv è'v ûitepoxf)» [1Tun 2, 1 sq] Kai iravTÔç toû OTpaTOTtéôou, ïva eipqveóujvTai tô rrpôç f]pâç, ôttuuç èv qtfuxia Kai ópovoía ôicrfOVTeç tòv návra xpóvov Trjç ituf)ç rjpûiv óotáíujpév (Te btà «’Iqcroû XptffToû Trjç èXrriboç fjpûiv» [1 Tim 1, 1], (43) ’En irpoff-tpépopév croi Kai ûnèp iràvTwv tûiv dir’ aîiôvoç eûapecrrp-(jàvTwv (Toi áfíujv, iraTpiapxwv, irpoq>r]Twv, biKaiwv, ârro-(TtóXuuv, papTÓpujv, ópoXofr|TÚjv, èiriaKÓiruiv, TrpetTpuTépujv, òiaKÓvwv, ùirobiaKÓvmv, àvaYvw<TTÛ>v, ipaXTwv, irapOévaiv, XOpiîiv, XaïKiôv Kai irávTwv div aÙTÔç ènicrracrai tò òvópaTa. (44) ’En irpotrcpépopév croi ûnèp toû Xaoû toútou, 'iva avabetëqç aÙTÒv eiç eiraivov toû Xpioroû (Tou «paaiXeiov îepœreupa, èûvoç ètyiov» [1 Petr 2, 9]' ûnèp tûiv èv irapûeviq Kai àyveia, ûirèp tûiv xipdiv Trjç ’EKKXqbiaç, ûirèp tûiv èv aepvoîç yâpotç Kai TeKVOYOviaiç, ûirèp tûiv vqiriwv toû Xaoû trou, ôirtuç pqbéva fjpiûv àirôfJXr|Tov iroir](Tqç.

686 (45) ’En àEioûpév *ae* Kai ûrrèp Tqç rrôXetuç TaÔTqç Kai tûiv èvoiKoùvTwv, ûnèp tûiv èv âppuxTTÎaiç, ûnèp tûiv èv rriKpà bouXeia, ûnèp tiûv èv èSopiaiç, ûnèp tûiv èv bqueùcret, ûnèp nXeóvTiuv Kai óbouropoúvTiuv, ôiraiç iràvnuv èniKOupoç

pro omni presbyterio, pro diaconis ac universo clero, ut omnes sapientiam docens Spiritu Sancto impleas. (42) Adhuc *rogamus* te, Domine, *pro rege et iis, qui in sublimilate sunt,* et pro cuncto exercitu, ut res nostrae in pace versentur, quo totum vitae nostrae tempus in quiete et concordia degentes te glorificemus per *lesum Christum spem nostram.* (43) Adhuc offerimus tibi pro omnibus sanctis, qui a saeculo placuerunt tibi, patriarchis, prophetis, iustis, apostolis, martyribus, confessoribus, episcopis, presbyteris, diaconis, subdiaconis, lectoribus, cantoribus, virginibus, viduis, laicis et omnibus, quorum tu nosti nomina. (44) Adhuc offerimus tibi pro populo hoc, ut eum in laudem Christi tui exhibeas *regale sacerdotium, gentem sanctam;* pro iis, qui in virginitate et castitate vivunt; pro viduis Ecclesiae; pro iis, qui in nuptiis honestis ac in progeneratione liberorum degunt; pro infantibus plebis tuae, ut neminem nostrum reiciendum habeas.

686 (45) Adhuc poscimus te pro urbe hac et habitantibus in ea, pro aegrotis, pro dura servitute affi ctis, pro exsulibus, pro proscriptis, pro navigantibus et iter facientibus, ut omnium

févq, trávTwv «poqOôç Kai àvTiXqrrTwp» [Psl18,114], (46)'Eti TtapaKaXoûpév Ge ûirèp tüùv «yuroúvTwv qpâç Kai biwKÓVTWv qpâç btà tò òvopà crov [Mi 10, 221, ûirèp tûiv ëEw ôvtwv Kai irerrXavqpévwv, ônwç èmtlTpéipqç aûroùç eiç àraôôv Kai tòv Oupôv aÙTiîiv trpaûvqç. (47) 'Eti TtapaKaXoûpév tre Kai ûnèp twv KaTqxoupévwv Tqç 'EKKXqoiaç Kai ûirèp twv XeipaCopévwv ûttô toû áXXorpíou Kai ûnèp twv èv peravoia âbeXcpwv q.uwv, ôirwç toùç pèv TeXetwffqç èv Trj rriaret, toùç bè KaOapiaqç èK Tqç èvepveiaç toû novqpoû, twv bè Tqv peTÔvoiav irpocrbéiq, Kai tHJYXwpi|<Tqç Kai aÙTOÎç Kai qpîv tô napanTwpaTa ûptùv [cf. Mi 6, 14], (48) 'En rrpocnpépopév croi Kai ûnèp Tqç eÙKpaffiaç toû aépoç Kai Tqç eùcpopiaç twv Kapnwv, ôrrwç àveXXeiirwç peTaXappavovreç twv irapà coû àfaOwv aivwpév Ce àiraûOTWç «tòv bibóvra rpocpqv iráoq «TapKÍ» [P 135, 25], (49) "En rrapaKaXoûpév ae Kai ûirèp twv bi' eùXoyov afrtav àirôvTwv, îhtwç SiravTaç qpâç biaTqpqffaç èv Trj cûcrepeiq èiritruvaYœfqç èv Trj fiacnXeia toû Xpicrroû crov, toû 0eoû irâcrqç aiaOqrqç Kai voqTqç cpûffewç, toû PaOiXéwç fmùjv, arpérrrouç, àpépirTouç, dvefKXqTOuç' (50) ôti croi irósa bòga, oéflaç Kai eûxapiSTta, npq Kai rrpoffKÛvqoiç, tw TTarpi Kai tw Yiw Kai tw 'A-fiw TTveûpan, Kai vûv Kai àei Kai eiç toùç âveXXemeîç Kai cxTeXeuTqTOuç aiwvaç twv aiwvwv. (51) Kai irâç ó Xaôç Xeférw' 'Apqv.

sis auxiliator, omnium *adiuior ac defensor.* (46) Adhuc rogamus te pro iis, qui *oderunt nos et propter nomen tuum nos persequuntur,* pro iis, qui foris sunt et errant, ut adducas eos ad bonum et furorem eorum mitiges. (47) Iterum rogamus te pro Ecclesiae catechumenis et pro iis, qui ab adversario iactantur, et pro paenitentiam agentibus fratribus nostris, ut primos quidem perficias in fide, alteros vero mundes a vexatione mali, tertiorum autem paenitentiam suscipias condonesque cum iis tum nobis delicta nostra. (48) Offerimus quoque tibi pro aeris temperatura et frugum ubertate, ut indesinenter bona a te collata percipientes assidue laudemus te, *qui das escam omni carni.* (49) Etiam rogamus te pro iis, qui ob causam probabilem absentes sunt, ut omnes nos conserves in pietate et congreges in regno Christi tui, Dei universae naturae sub sensum et intellegentiam cadentis, regis nostri, immutabiles, inculpatos, irreprehensos; (50) quoniam tibi omnis gloria, veneratio, gratiarum actio, honor, adoratio, Patri et Filio et Spiritui Sancto, et nunc et semper et in infinita ac sempiterna saecula saeculorum. (51) Atque omnis populus respondeat: Arnen.

687 13. (1) Kaì ó ètriciKonoç enterrar 'H eiprjvr) toû Oeoû eïn però nàvrwv ûpwv, Kai rtâç ó Xaôç Xêyétw' Kai però toû trveûuaTÔç cou. (2) Kai ó btaKOvoç KqpucraéTw tráXiV (3) [13.] ”Eti Kai fri beq0wpev toû 0eoû btà toû XpiffTOÛ aÙTOÛ' ûtrèp toû bwpou toû rtpoffKoptoOévToç Kupiw tw 0ew ripwv beqOwpev, ôrrwç ó àya0ôç 0eôç trpoffbéíqTat aÛTÔ btà Trjç peffiTetaç toû XptOTOÛ aÛToû eiç tô ètroupà-viov aÛToû OvcriaffTiipiov «eiç ôffpqv eûujôiaç» [Eph 5. 2], (4) 'Ytrèp Triç ’EKKXqaiaç TaÛTqç Kai toû Xaoû beqOwpev' ûtrèp tràffqç ètritTKonriç, travTÔç trpeaPuTepiou, tràaqç Tqç èv XpKTTtû biaKOviaç Kai ûrrqpeffiaç, travTÔç toû trXqpwpaToç Triç ’EKKXqaiaç btqOwpev, ôrrwç ó Kûptoç travraç btaTqpqaq Kai biatpuXâSq. (5) «'Ytrèp paatXéwv Kai twv èv ûrtepoxô beq0wuev, 'iva» eipqveûwvTai Tà trpôç qpâç, ôtrwç «F|pepov Kai qtrûxtov piov ëxovreç btàywpev èv trácrij eùffepeiqt Kai CTepvÔTt]Tt» [1 Tim 2. 1 sq]. (6) Twv crfiutv papTÛpwv pvqpo-veûffwpev, ôtrujç koivwvoi Y^vecrOai Tqç à0Xqffewç aûrwv KaTatiw0wpev ûtrèp twv èv rricrtei txvairauCTapévwv beq-0wpev. (7) 'Ytrèp Ttqç eÙKpaffiaç twv àépwv Kai TeXeacpo-piaç twv Kaprrwv beqOwpev. (8) 'Ytrèp twv veotpwTÎcrrwv beqûwpev, ôtrwç (3e{îatw0wcnv èv tí) triarer rràvTeç ûtrèp àXXqXwv trapaKaXéffwpev. (9) 'AvâtJTqtrov r|iaâç, ó 0eôç. èv Tq x“PlT* ffou' àvaffTavTeç éauTOÙç tw 0ew btà toû

687 13. (1) Et episcopus dicat: Pax Dei sit cum omnibus vobis, ac cunctus populus respondeat: Et cum spiritu tuo. (2) Ac diaconus iterum praedicet: (3) [13.] Adhuc atque adhuc oremus Deum per Christum eius; pro munere, quod Domino Deo nostro oblatum est, oremus, ut Deus, qui bonus est, mediante Christo suo illud recipiat in caeleste suum altare *ad odorem suavitatis.* (4) Pro Ecclesia hac et populo oremus; pro universo episcopatu, omni presbyterio, cuncto Christi diaconio ac ministerio, omni Eccle 'ae coetu oremus, ut Dominus universos conservet atque custodiat. (5) *Pro regibus et in sublimi potestate constitutis oremus, ut* res nostrae pacificae sint, quo *vitam quietam et tranquillam nacti tn omni pietate* ac morum castitate degamus. (6) Sanctorum martyrum memores simus, ut digni habeamur participes fieri eorum certaminis. Pro iis, qui in fide requieverunt, oremus. (7) Pro caeli temperatura et frugum maturitate oremus. (8) Pro recenter baptismo illuminatis oremus, ut confirmentur in fide; omnes alii pro aliis obsecremus. (9) Suscita nos, Deus, in gratia tua. Suscitati, nos ipsos Deo per Christum eius commendemus. (10) Et

XpiffTOÛ aÛToû TtapaûwyeOa. (10) Kaì ó èTtiCTKorroç Xe-•férw" «'O 0eôç ó gé-faç Kai peraXwvupoç, ó péfaç Tr) PouXr) Kai KpaTaiôç toîç épYOtç« [1er 32. 18 sq], ó 0eôç Kai ÎTaTiip «toû 'Ayîou TTaibôç trou 'Irçtfoû» [Aci 4, 30] toû Xuj-Trjpoç f]pwv, èTtiflXetpov ètp' fipâç Kaì ètti tò rroípvtóv crou toûto, ô bt aÛToû èEeXéEw eiç bótav toû ôvogaTÔç trou' Kai à'ftâtfaç fjpwv tô awpa Kaì Tqv ipuxpv KaTaEiwcrov, «KaOapoùç Tevopévouç òtto travTÔç poXuopoû crapKÔç Kai irveûpaTOç» [2 Cor 7, 1], Tuxeîv twv trpoKetpévwv âfaSwv' Kai pqbéva fjpwv àvàEiov Kpivnç, àXXà PoiqOoç qpwv yevoû, âvTiXr|TrTwp, ÙTtepacrTrtcmqç bià toû Xpioroû crou, pe9' ou croi bóEa, Tipf), aïvoç, boEoXoyta, atapierna Kai tw 'Ayiw nveupaTt eiç toùç aîwvaç· dtprjv. (11) Kai peTÒ tò nàvtaç eitreîv Auqv, ó btaKovoç XeyéTW npótfxwpev.

(121 Kai ó ènicTKOTroç TrpofftpwvqffâTw tw Xaw oûtw'688
Tà âyta toîç ôyîoiç. (13) Kaì ó Xaôç ùtraKOuéTW Eïç a'ftoç, eîç Kûpioç, 'Incroûç Xptorôç, eiç bôEav 0eoû TTaTpôç «eùXoyriTÔç et eiç toùç aiwvaç' ápr)v» [Rom 9, 5], «AôEa èv ûtpiOTOtç 0ew Kai ètti yhç eiptívq, ¿v àvSpwrroiç eùboKÎa» [Le 2, 14]' «wffawà tw Ytw Aauib, eùXo'frpaévoç ó èpxôpevoç èv ôvôpaTi Kupiou» [Mt 21. 9], «Qeôç Kûptoç Kai ènecpàviq èv t'iuîv [P> 117,27], •wcravvà èvtoîç ùiptcrToiç» [Mt21,9]. (14) Kai ueTà toûto peTaXapPavéTw ó ènicrKOTroç, eneiTa oi irpccjluTe-pot Kai oi biaKOVOt Kai ot ùnobictKOvot Kai oi àvaYvwffTai

episcopus dicat: *Deus, qui magnus et magni nominis es, magnus consilio et potens operibus;* Deus et Pater *Sancti Filii fui /esu* Salvatoris nostri, respice super nos ac super gregem tuum hunc, quem per eum delegisti ad nominis tui gloriam; et sanctificans corpus nostrum et animam nostram concede, ut *effecti puri ab omni inquinamento carnis ac spiritus* proposita bona consequamur: neminemque nostrum indignum indices, verum sis noster adiutor, opitulator, propugnator per Christum tuum, cum quo tibi gloria, honor, laus, glorificatio, gratiarum actio et Sancto Spiritui in saecula, amen. (11) Et postquam omnes dixerunt: Arnen, diaconus dicat: Attendamus.

(12) Ac episcopus ita ad populum proloquatur: Sancta 688
sanctis. (13) Populusque respondeat: Unus sanctus, unus Dominus, lesus Christus, in gloriam Dei Patris *benedictus es in saecula, amen. Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas. IL sanna Filio David; benedictum, qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, et apparuit in nobis; hosanna in altissimis.* (14) Post hoc sumat et communicet episcopus, deinde presbyteri, diaconi, subdiaconi, lectores,

Kai oí ipáXrai Kai oí affKqxai, Kai èv Taîç yuvaiEiv ai biá-Kovai Kai at napOévot Kai ai xñpca> eha T« Ttaibia, Kai tôtc ttciç ó Xaôç KaTà xàEiv perd aiboûç Kai eùXafkiaç aveu Ôopùpou. (15) Kaì ó pèv ètxiCTKOTTOç bibÓTW Tf]v irpoff-tpopàv XefiuV Ewpa Xptcrroû, Kai ó òexópevos Xefèxw" Ájiqv. 'O bè btàKOVOç Karexertu tò TtOTqpiov Kaì èni-biboùç Xe-feW Alga Xptcrroû, troTiipiov iwqç, Kai ó ttívwv XeféTW 'Apñv. (16) YaXpôç bè Xefécrûw *èv* tw pexa-XapPàvetv Ttavraç toùç Xoittoùç. (17) Kai oxav nàvxeç peTaXàpwfftv Kai nacrai, Xapôvreç oi biaKOvoi tù nepioaeu-CTavTa eîffcpepéTwffav eiç Tà naarocpópia.

689 14. (1) Kai ó biaKOVoç XeyéTw naucrapévou toû tpàX-Xovtoç' (2) [14] MeTaXapôvreç toû Tipiou crwpaTOç Kai toû Tipiou aïpaTOÇ toû Xpicrxôû [cf. 1 Petr 1, 19] eùxapiOTf]-awpev tûj KaTaSiwcravTi fjjtâç peraXafeiv twv àfiwv aùroù puffTripiwv, Kai rrapaKaXéffwpev pf) eiç Kpípa [cf. 1 Cor 11, 29], àXX' eiç crwTnpiav fjpîv fevécrûai, eiç wtpéXetav tpuxôç Kai crwpaTOç, eiç «puXaKqv eùaepeiaç, eiç àçpeffiv àpapnwv, eiç iwr)v toû péXXovToç aiiîivoç. (3) 'Eïeipwpeûa· èv [?]< lTl XpiOTOû éauxoùç tw pôvw àfevvrjTw 0etî) Kaì Tip Xpicrrw aÛTOÛ napaSwpeOa.

690 15. (1) Kaì ó ènicrkorroç eùxapicrreÎTw' (2) [15.] Aéff-rroTa ó ©eôç ó TcavTOKpáTwp, ó TlaTiìp toû XpiffToû crou

cantores et ascetae, et in feminis diaconissae, virgines et viduae; postea pueri, tuncque omnis populus ordine cum pudore et reverentia absque strepitu. (15) Et episcopus quidem tribuat oblatam dicens: Corpus Christi; et qui recipit, respondeat: Arnen. Diaconus vero teneat calicem et tradendo dicat: Sanguis Christi, calix vitae, et qui bibit respondeat: Arnen. (16) Psalmus autem tricesimus tertius dicatur, dum reliqui omnes communicant. (17) Cumque universi et universae communicaverint, accipientes diaconi, quae supersunt, inferant in pastophoria.

689 14. (1) Et diaconus, quando qui psallit fecerit finem, pronuntiet: (2) [14] Percepto pretioso corpore et pretioso sanguine Christi agamus gratias ei, qui dignos effecit nos, ut participes essemus sanctorum eius mysteriorum; rogemusque id nobis non in iudicium ac damnationem fieri, sed in salutem, in utilitatem animae et corporis, in custodiam pietatis, in remissionem peccatorum, in vitam futuri saeculi. (3) Surgamus: in gratia Christi nos ipsos soli ingenito Deo et Christo eius commendemus.

690 15. (1) Atque episcopus gratiarum actionem proferat: (2) [15.] Domine Deus omnipotens, Pater Christi tui, bene-

toû euXopiToO TTatôôç, ó tiûv per' eûOÛTpToç èiriKaXovpévwv de. ènfiKOOç, ó Kai twv chwttwvtwv èTrtffTâpevoç Tàç èvreû£eiç' eùxapicTTOÛpév croi, ôti Karr|£iw(Taç f]pâç pcTaXapeîv twv àyiwv (ïou puOTqpíwv, & Trapéelo» f)MÎv eiç TrXqpotpopiav twv KaXwç èvvwcrpévwv, eiç (puXaKqv Trjç eùcre[kiaç, eiç ácpecnv TrXqppeXqpáTwv, ôti tò ôvopa toû XpiOTOÛ crou èmKéKXriTai èqp' f)pâç [cf. ir 14, 9] Kaì croi TrpoCTWKeiwpeÔa. (3) ‘O x'JJpicraç fjpâç Trjç tiûv àcrepwv KOivwviaç, èvwcrov ¿ipaç perà twv KaOwaiwpévwv croi, crrqpiiEov f]pâç èv tí) áXqSeía tí) toû 'Afiou TïveùpaTOç èiriq>oiTf|Oei, Tà drfvooúpeva ÓTroKáXuipov, Tà XenrovTa TrpoaavaTrXfipwcrov, Tà èyvwcrpéva KpàTuvov. (4) Toùç iepeîç àpwpouç ôiacpûXaEov èv tí) XaTpeta (Tou, toùç PaaiXeîç ôtaTfipqaov èv eipfjvr), toùç dpxovTaç èv óiKaioaúvi], toùç àépaç èv eÛKpaaiqi, toùç Kaprroùç èv eùcpopiqt, tòv KÓcrpov èv navaXxeî npovoiqi Tà ë0vq Tà noXepiKà Trpàüvov, Tà ntTrXavqpéva èniffTpeipov. (5) Tòv Xaóv aou ÚTÍacrov, toùç èv irapOevia ôtaTqpqcrov, toùç èv yápw òiacpùXaEov èv Trarrei, toùç èv àyveia èvôuvàpwcrov, Tà vr|Tria âôpuvov, toùç veoreXeîç pe(3aiw(Tov, toùç èv KaTnxnirei rraiòeuaov Kai Tf)ç puriaewç à£iouç àvàôeiiov, Kai nàvTaç i)pâç éTruTuváyaYe eiç TÎ]V twv oùpavwv pacrtXeiav èv XpiOTW 'Irjcroû tw Kuptw f]pwv, peO' où croi òó£a, Tija?) Kai ffépaç Kai tw 'Ayiw TTveùpaTi eiç toùç aiwvaç' àpqv.

dicti Filii, exauditor eorum, qui recte invocant te, cognitor precum etiam eorum, qui tacent; gratias agimus tibi, quod nos dignos censuisti, qui participaremus sancta tua mysteria, quae praebuisti nobis ad plenam persuasionem eorum, quae bene cognovimus, ad custodiam pietatis, ad remissionem delictorum, quoniam nomen Christi tui invocatum est super nos et tibi adiuncti sumus. (3) Qui segregasti nos ab impiorum communione, aduna nos cum iis, qui tibi sunt consecrati; firma nos in veritate per Sancti Spiritus adventum; quae ignoramus, revela; quae deficiunt, supple; quae novimus, corrobora. (4) Sacerdotes inculpatos conserva in cultu tuo, reges tuere in pace, magistratus in iustitia, aerem in temperie, fruges in ubertate, mundum in omnipotente providentia; gentes bellicosas seda, errantes converte. (5) Populum tuum sanctifica, virgines conserva, coniuges custodi in fide, castos robora, infantes ad maturam aetatem perduc, nuper initiatos firma, catechumenos erudi ac dignos initiatione redde, nosque omnes congrega in regnum caelorum in Christo lesu Domino nostro, cum quo tibi gloria, honor ac veneratio et Sancto Spiritui in saecula, amen.

691 (6) Kaì ó ôtctKovoç Xe-féruj' Tw 0ew òtà toû XpitTTOû aûroû KXivaie Kai eùXofeîoOe. (7) Kaì ó ènÎOKottoç érreuxéffOw XéYwV 'O ©eôç ó TtavTOKpcrrwp, ó àXqûtvôç Kai àaù'fKptTOç, ó TravTaxoû wv Kai toîç nâffi Ttapwv Kai èv oùòevì wç èvôv ti ûtrâpxwv, ó tôttoiç pi] nepiYpatpôpevoç, ó XPÔvoiç pq TtaXaioûpevoç, ó aiwaiv pf| TtepaToûpevoç, ó Xôyoïç pq irapa'fôpevoç, ó yevétfei pq ûnoKeipevoç, ó tpuXaKqç pii ôeôpevoç, ó tpGopâç àvwTepoç, ó Tpotrqç áverríôêktoç, ó tpúaei âvaXXoiuuTOç, «ó cpwç oíkwv ànpóoiTov» [1 Ti<n fi, 16], ó tí] cpúoei àôpaTOÇ, ó xvwtfTÔÇ Ttàcratç Taîç peT eùvoiaç tKÎqTOÙcraiç ere. Xo'fiKaîç cptjffeffiv, ó KaTaXapPavôutvoç ùnò twv èv eúvoía èmiqToûvTwv oe, ô ©eôç ’IffpaqX toû àXqGtvwç ôpwvroç, toû eiç XpiffTÔv niffTeûcravToç Xaoû trou’ (8) eùpevqç Yevôpevoç èrrâKOuO'ôv pou btà tô ôvopà crou Kai eûXÔYqffov toùç croi KtKXtKÔTaç toùç éauTtîiv aùxévaç, Kai «ôôç aÛTOÎç tò aÌTtipaTa twv Kapôiwv aÙTtîiv» [Ps 36. 4] tù ètri auutptpovTi Kai pqôéva aûTtûv ànôpXrjTOv notqtrqç èK Tqç padtXeiaç trou, àXXà ÓY¡acrov aÙToûç, tppoûpqcrov, OKétraoov, àvnXafìoù, pûcrat toû àXXoTpiou, TravTÔç txGpoû, toùç oîkouç aÙTWv cpûXaïov, «tûç eiaôôouç aÙTuiv Kai ràç èSôôouç tppoûpqcrov» [Ps 120 8]' (9) ôti (Toi bòia, aivoç, peYaXoTrpéïreta, atpaç, TTpoCTKÛvqcriç Kai tw crw TTaibi ’Irjcroû tw Xpicnw trou, tw Kuptw qpwv

691 (6) Et diaconus dicat: Deo per Christum eius inclinate et accipite benedictionem. (7) Tum episcopus precetur dicens: Deus omnipotens, verax et incomparabilis, qui ubique exsistis ac omnibus praesens es et in nullo es ut aliquid in eo exsistens, qui locis non circumscriberis, qui temporibus non vetustescis, qui saeculis non terminaris, qui verbis non seduceris, qui ortui non es subiectus, qui custodia non indiges, qui supra extraque interitum es, qui conversionem recipere nequis, qui natura es immutabilis, *qui lucem habitas inaccessam,* qui natura invisibilis es, qui omnibus naturis rationalibus te benevole requirentibus notus es, qui deprehenderis ab iis, qui in benevolentia vestigant te. Deus Israel vere videntis, in Christum credentis populi tui: (8) propitius factus exaudi me propter nomen tuum, ac benedic iis, qui tibi inclinarunt cervices suas, atque *da iis cordis eorum petitiones,* quae utiles sunt, et neminem eorum abici facias a regno tuo, sed sanctifica illos, custodi, protege, adiuva, libera ab adversario, ab omni inimico; domus eorum serva, *introitus eorum et exitus tuere;* (9) quoniam tibi gloria, laus, maiestas, cultus, adoratio et Filio tuo lesti Christo tuo, Domino nostro et Deo ac regi, et Sancto

Kaì ©età Kaì (ìaffiXeì, Kaì tw 'Ayiw TTveúpaTt vûv Kaì dei Kaì eîç toùç aiwvaç twv aiwvwv' àpqv. (10) Kaì ó òtà-kovoç ¿peí' 'AnoXúecrOe év eiprjvr]. (11) TaÛTa nepi Trjç puOTiKriç XaTpeiaç òiaTacnJÓpeOa qpeîç oí ànóaroXoi üuîv toîç èmffKÔnoiç Kai toîç trpeopuTépoiç Kai toîç ôtaKÔvoiç.

Didascalia et Constitutiones Apostolorum ed. *F. X. Funk* /Paderborn 1905, Schoningh) 1, 494 sq. MG 1 (ed. Z. *B. Cotelier),* 1089 sqq.

CANONES APOSTOLORUM collecti circa 400.

[Constitutiones Apostolorum 8, 47.]

1. De ministro sacramenti Ordinis.

'ETntfKOTTOç toìvuv virò érriffKÓtTcuv xiipoToveiaOw feúo F) 692
Tpiwv, ïrpeopûTepoç *vnò ëvôç* éniCTKÓrrou Kai ôiôkovoç küî OÍ XoiTTOÎ KXripiKOÎ.

2. Ne falsa materia ad sacrificium adhibeatur.

Et tiç èmdKOtroç F] Kpeopùïepoç trapa tF)v toû Kupiou 693
òiàraStv, Tf|V ètri tF¡ ôuaia, trpooevtYKr] é'repá riva, Fi uéXt ètri tò toû ©eoù OuaiadTqpiov F) YÒXa i) òvtì oì'vou aÌKepa ètriTiiòeuTà F| opveiç F| Zwà riva F| oatrpia, rrapà Tqv òià-raSiv, KaOatpeioOw.

7. Ne Pascha cum ludaeis celebretur.

Et tiç ètricTKOTroç F] trpecrpûTepoç F] ôiôkovoç tFjv ôyiav 694
roû Hacrxa Ùpépav trpò Trjç éapivqç ioqpepiaç perù 'louôaiwv êniTeXécnj, KaOaipeidûw.

Spiritui nunc et semper et in saecula saeculorum, amen. (10) Et diaconus dicat: Ite in pace. (11) Haec de mystico cultu nos apostoli constituimus vobis episcopis et presbyteris et diaconis.

Episcopus igitur ab episcopis ordinetur duobus vel tribus, 692
presbyter ab uno episcopo ac diaconus et reliqui clerici.

Si quis episcopus aut presbyter praeter Domini consutu- 693
tionem ad sacrificium spectantem obtulerit ad altare Dei alia quaedam, seu mei seu lac seu pro vino siceram confectam seu aves seu animalia aliqua seu legumina contra constitutionem, deponatur.

Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus sanctum Paschae 694
diem ante vernale aequinoctium cum ludaeis celebraverit, deponatur.

17. Ne quis post baptismum bigamus in clerum assumatur.

695 ‘O buoi ïâpoiç ffupirXaKeiç perù tò pátrncrpa P) traXXaKf|V KTqffâpevoç où bûvaTai eïvai èmffKOtroç f| trpeffpûTepoç P) biaKOVOç P) ôXwç toû KaTaXófou toû iepaTiKOÛ.

30. Si quis episcopus per saeculares principes Ecclesiam obtinuerit.

696 Eï tiç èniffKOnoç, KOffpiKOÎç ipxouffi xpqffâpevoç, bi’ aùTwv èyKpaTqç ’EKKXqffiaç Yévqrai, Kaûaipeiffûiu Kai àcpopiiéffâw, Kai oi Koivwvoûvreç aÛTâi travreç.

34. De iure metropolitarum servando.

697 Toùç èmffKÔtrouç éxaffTOu ëûvouç eîbévat XPH tôv èv aùtoîç irpâiTOv Kai ôfeîffôai aÙTÔv iùç KetpaXqv Kai pqbév ti TrepiTTÒv npÔTTeiv dveu Tqç èxcivou Yvcbpqç, èxeiva bè póva ëxaoTOV, òffa tQ aÙToû TtapoiKÍq ènifiàXXei Kai Taîç ùtc’ aûtt|V xùjpaiç’ àXXà pqbè èKeîvoç aveu Tqç nàvrmv Tvtûpqç TTOieÎTU) Tt' oûtujç yàp ópóvoia ëffTai, Kai boEaffûqffeTai ó ©eôç bià XpiffTOÛ èv tûi 'Ayiui TTveupari.

38. Ut episcopus habeat curam rerum ecclesiasticarum.

698 TTctvTwv tûiv èKKXqffiaffTiKiîiv TTpaypaTiuv ó èiriffKOiroç èxéTiu Tqv cppovTÍba, Kai bioiKeÍTuu avrà ibç Qeoû ètpopwvtoç pq èEeîvai bè aÙTtû ffcperepZeffSai ti èE aÙTiîiv P| ffuy-

695 Qui post baptismum duobus matrimoniis fuit coniunctus aut concubinam habuit, non potest esse episcopus aut presbyter aut diaconus aut omnino e catalogo ordinis ecclesiastici.

696 Si quis episcopus, saecularibus principibus usus, per eos Ecclesiam obtinuerit, deponatur et segregetur, atque omnes, qui cum eo communicant.

697 Episcopos singularum gentium scire oportet, quis inter eos primus sit, eumque existimare velut caput et nihil magnum sine eius sententia facere, unumquemque autem ea sola agere, quae ad suam parochiam et villas ipsi subiectas pertinent; sed nec praeter omnium conscientiam ille aliquid faciat; sic enim concordia erit, ac glorificabitur Deus per Christum in Sancto Spiritu.

698 Omnium rerum ecclesiasticarum curam habeat episcopus, easque administret velut Deo inspiciente; non autem ei liceat quidquam ex iis vendicare, vel propinquis suis donare, quae

YÉvécriv îôiotç tò toû Qeoû x^pKecOat' eì òè rtévqTeç wcrtv, éntxoprpfeÍTw wç névriatv, àXXà pr) npocpaaei toûtwv tô Tfjç 'EKKXqdiaç ànepnoXeÎTW.

41. Ut curante episcopo qui altari assistunt ex altari vivant.

npoOTáoffopev tòv èruoxonov éíouoíav ?xeiv twv Tfjç 699
'EKKXqdiaç nporfpctTiJUV' ei yàp tôç Ttpiaç tiîiv àvûpwtrwv tpuxàç aÙTw moTeuTéov, TtoXXw âv ôéoi trepi twv xptiPÔTWV èvTéXXeaOat, (ïiore KaTà Tqv aÙToû èSouoiav navra ôtoiKeîaOai toîç ôeopévoiç ôià tûiv TtpecrpuTépwv Kai tûiv òiokóvwv Kai èrtixopnTeîaOai perù tpópou Oeoû Kai nàariç eùXapeiaç' peraXappâveiv òè Kai aÙTÔv tûiv òeóvTwv, eï ye ôéoiro, eiç tôç dvafKaiaç aÙToû XPe'a<S «cti T^v èntEevoupévwv àôeX-cpwv, wç KaTà prjòéva Tpônov aùroùç ûcrrepeîaQai. 'O fàp vôpoç toû Oeoû óieráSaTO toùç tw ûucnacrrripiw rrapa-pévovraç èK toû Ouoiacrrripiou TpétpeffOai, èneinep oóòè CTTpaTiwTqç îôiotç ôtpwviotç ôirXa Karà noXepiwv èrrupéperat [cf. 1 Cor 9, 13 et 7].

51. Contra clericos vel laicos qui propter detestationem se nuptiis et carnibus et vino abstinent.

Eï tiç èrtiOKOrtOç F) npeffPÔTêpoç P) ôiùkovoç P| ôXwç toû 700
KaraXofOu toû ieparïKOÛ yápou Kai Kpewv Kat oïvou où ôi' àoKricnv, àXXà òià pôeXupiav ànexerai, èniXaûôpevoç, ôti «navra KaXà Xíav» [Gn 1, 81] Kai ôti «àpoev Kai 0qXu

Dei sunt; quodsi pauperes sint, velut pauperibus suppeditet, nec vero praetextu eorum vendat, quae sunt Ecclesiae.

Praecipimus, ut episcopus potestatem habeat rerum eccle- 699
siasticarum. Si enim animae hominum pretiosae ei credendae sunt, multo magis eum oportet de pecuniis mandare, ita ut ex eius potestate omnia dispensentur indigentibus per presbyteros et diaconos atque suppeditentur cum timore Dei et omni sollicitudine. Sed ipse quoque percipiat, quae opus sunt, si tamen indiguerit, ad necessarios suos usus et fratrum, qui hospitio suscipiuntur, ut nullo modo inopiam patiantur. Lex enim Dei constituit, ut, qui altari assistunt, ex altari vivant, quandoquidem neque miles suis stipendiis arma fert contra hostes.

Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus aut quilibet 700
e numero clericorum nuptiis et carnibus et vino se abstinet, non propter exercitationem, sed propter detestationem, oblitus,

éiroíqcrev ó Qeôç tòv avOpwirov» [Gn 1, 27], àXXà (jXatnpq-piùv btapâXXet Tf)v bqpioupYÎav, q btop0oûcj0w KaOatpefoOw Kai Trjç 'EKKXqoiaç àTtopaXXéo0w ' wO'aÙTwç Kai XaïKÔç.

54. Ne quis clericus in caupona comedat.

701 Eï tiç KXrjpiKÔç èv KattqXeíw tpwpaOrj èa0iwv, àtpopt-ÎÉcrâtJU, ïrapès toû èv navboxeiw èv óbw òi' dvá'fKqv Kara-Xúetv.

69. Contra episcopos vel clericos qui diebus statutis non ieiunant.

702 Et tiç èiriCTKOTtoç F) TtpeapÛTgpoç F) btctKOVoç f) ÙTroôià-kovoç q àvcefvwtJTqç q tpdXTqç Tqv ctfiav TeoffapaKOdTqv où vqdTEÛEi q TETpàba q TtapaOKEuqv, Ka0atpEÍff0w, ètcroç ei uq bi' àa0évEiav awpanKqv èptrobiCoiTO ' èàv bè XaïKÔç f], à<poptièff0w.

76. Ne quis episcopus propinquum quasi in heredem sui episcop tus ordinet.

703 "Oti pq XPH tòv èiricTKOTrov tw ábeXtpú) F] tw uíw f] érépw OuTieveí xaP'^ópevov tò áEíwpa Tqç èïrtOKOTrqç xopo-Toveîv, oûç aÔTÔç fioúXETaf KXqpovôpouç yàp Tqç èTndKonqç aùroû TrotetoOai où bÎKatov, Tà toû ôeoû xap'íópevov Ttá0et àv0pwtttvw où 'fàp Tqv toû ©eoû 'EKKXqcriav into xXqpo-vopiav òtpeiXst TtOévat. Ei bé tiç toûto troiqffEi, àiajpoç pèv èoTw q xe,P0T0V'a› oùtôç bè éniTtpàaûw àcpopiOpw.

quod *omnia vaide bona* et quod *masculum etfeminam fecit Deus hominem,* sed blasphemans accusat creationem, aut corrigatur aut deponatur et ex Ecclesia eiciatur; similiter et laicus.

701 Si quis clericus in caupona comedens deprehensus fuerit, segregetur, praeterquam quod ex necessitate in itinere divertit in hospitium.

702 Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus aut subdia-conus aut lector aut cantor sanctam Quadragesimam non ieiunat vel quartam feriam vel sextam, deponatur, nisi in-firmitate corporis impediatur; si vero laicus sit, segregetur.

703 Quod non oportet episcopum fratri aut filio aut alii pro-pinquo dignitatem episcopatus largientem ordinare, quos ipse vult ; non enim aequum est, ut heredes episcopatus sui faciat, humano affectu largiens, quae Dei sunt; nam Dei Ecclesiam non debet hereditati subicere. Si quis vero hoc fecerit, irrita est ordinatio, ipse autem puniatur segregatione.

8.Í. Ne quis episcopus publicis administrationibus occupetur.

Ei'rropev, on pq XP'1 éTriOKOTtov KaOeîvat éauTÔv eiç bq- 704
pocriaç btotKqaeiç, àXXà rrpooeuKatpeîv Taîç èKKXqaiaOTiKaiç Xpeiatç' F] rreiOécrÒw ouv toùto pq itoteîv, F] Katìaipeiotìw' «oùbeiç» yàp «búvaTai buoi Kupiotç bouXeúetv» [Mt 6, 24] Kara Tqv KUptaxqv TtapaKéXeuotv.

82. Ne quis servus invito domino ad clerum promoveatur.

OiKéraç eiç KXqpov npoxeipiZecOat aveu tiîç twv betJTro-705
twv 'fvtbpqç oùk èniTpéïropev ènì Xútrq twv KíKTqpévwv' oïkwv fàp àvaTporrqv tò toioùto épxáÍ€Tai. Ei bt îtotê Kai dEioç tpaveiq oixéTqç rrpôç x^ipoTOVÍav paOpoû, oioç 'Ovq-Oipoç ó qpéTepoç ávetpávq, Kai auyxwpoûcHV oi beonÔTat Kai éXeuOepoûoiv Kai toû oïkou éaurwv èSanoffTtXXouOiv, TtvéoOw.

83. Si quis episcopus vel clericus stante suo gradu militari voluerit.

'EniffKonov F) npeofiÙTepov q òiókovov OTpaTdaiç napa-706
pévovTa Kai àptpÓTepa noieîv pouXópevov, KaTéxeiv pwpuixqv àpxqv Kaì iepaTiKqv àpxqv bioiKeîv. KaOaipeiv xpq «tò» yàp «Kaioapoç Kaicrapt, Kai tò toû ©eoû tw ©ew» [Mi 22, 21],

Funk l. **c. 1, 564 sqq. Lauchert 1 sqq. Hf. 1, 600 sqq.**

Diximus, quod non oportet episcopum in publicas admini-704
strationes se dvmiitere, sed ecclesiasticis usibus vacare: aut igitur persuadeatur hoc non facere, aut deponatur; *nemo* enim *potest duobus dominis servire,* secundum Domini admonitionem.

Servos invitis dominis ad clerum promoveri non permitti- 705
mus, ne molestia possessoribus fiat; hoc namque dumorum eversionem efficit. Si quando autem servus dignus videatur, qui in gradu ecclesiastico constituatur, qualis Onesimus noster apparuit, et permittunt domini ac libertate donant et e domo sua emittunt, fiat.

Episcopum vel presbyterum vel diaconum, qui militiae vacat 706
et utrumque facere vult, romanum magistratum obtinere et sacrum gradum administrare, deponi oportet; nam *quae Caesaris sunt, Caesari, et quae Dei, Deo.*

CONCILIUM TOLETANUM 400.

CANONES.

1. De presbyteria et diaconibus, si post ordinationem filios genuerint.

707 Placuit, ut diacones vel integri vel casti sint et continentis vitae, etiam si uxores habeant, in ministerio constituantur, ita tamen, ut, si qui etiam ante interdictum, quod per Lusitanos episcopos constitutum est, incontinenter cum uxoribus suis vixerint, presbyterii honore non cumulentur: si quis vero ex presbyteris ante interdictum filios susceperit, de presbyterio ad episcopatum non admittatur.

5. Ut cuiuslibet ordinis clericus, si ad ecclesiam non venerit, deponatur.

708 Presbyter vel diaconus vel subdiaconus vel quilibet ecclesiae deputatus clericus, si intra civitatem fuerit vel in loco in quo est ecclesia aut castellum aut vicus aut villa, et ad ecclesiam ad sacrificium cotidianum non venerit, clericus non habeatur, si castigatus per satisfactionem veniam ab episcopo noluerit promereri.

8. De eo qui post baptismum militaverit, ut ad diaconium non promoveatur.

709 Si quis post baptismum militaverit et chlamydem sumpserit aut cingulum, etiam si gravia non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconii dignitatem non accipiat.

15. De his qui excommunicantur a sacerdotibus, ut nullus ad eos accedat.

710 Quisquis laicus abstinetur, ad hunc vel ad domum eius clericorum vel religiosorum nullus accedat: similiter et clericus si abstinetur, a clericis evitetur; si quis cum illo colloqui aut convivare fuerit deprehensus, etiam ipse abstineatur: sed hoc pertineat ad eos clericos, qui eius sunt episcopi, et ad omnes qui commoniti fuerint de eo qui abstinetur, sive laico quolibet sive clerico.

17. De eo qui uxorem habet, si concubinam habuerit, ut non communicet.

711 Si quis habens uxorem fidelis concubinam habeat, non communicet: ceterum is qui non habet uxorem et pro

Toledo, **Hispaniae.**

uxore concubinam habeat, a communione non repellatur, tantum aut unius mulieris aut uxoris aut concubinae, ut ei placuerit, sit coniunctione contentus; alias vero vivens abiciatur donec desinat et per paenitentiam revertatur.

20. Ut praeter episcopum nullus chrisma conficiat.

(1) Quamvis paene ubique custodiatur, ut absque epi- 712
scopo chrisma nemo conficiat, tamen quia in aliquibus locis vel provinciis presbyteri dicuntur chrisma conficere, placuit ex hac die nullum alium nisi episcopum chrisma conficere et per dioeceses destinare, ita ut de singulis ecclesiis ad episcopum ante diem Paschae diaconi destinentur aut subdiaconi, ut confectum chrisma ab episcopo destinatum ad diem Paschae possit occurrere. (2) Episcopum sane certum est omni tempore licere chrisma conficere, sine conscientia autem episcopi nihil penitus faciendum; statutum vero est diaconem non chrismare, sed presbyterum absente episcopo, praesente vero si ab ipso fuerit praeceptum. Huiusmodi constitutionem meminerit semper archidiaconus vel praesentibus vel absentibus episcopis suggerendam, ut eam aut episcopi custodiant aut presbyteri non relinquant.

Lauchert 177 sqq. Hard. 1, 989 sqq. Msi 3, 997 sqq. Hf. 2, 78 sqq. HL 2, 1, 122 sqq.

ANASTASIUS PAPA I 399-401.

De orthodoxia Liberii.

[Ex epistula ad Venerium ep. Mediolanensem 401.]

(1) Dat mihi plurimum illud in Christi amore gaudium, 713
quod divinitatis studio, alacritate succensa, integram fidem Apostolis traditam locatamque a maioribus toto orbe victrix retinebat Italia; ipso quippe sub tempore, quo divae memoriae Constantius orbem victor obtinuit, nec potuit sordes suas immittere aliqua subreptione factio Ariana, Deo nostro, ut credimus, providente, ne illa sancta fides et impolluta in aliquo vitio blasphemiae maledicorum hominum contaminaretur: (2) Haec scilicet ipsa, quae a sanctis viris et in requie sanctorum iam collocatis episcopis. tractata fuerat vel definita in synodi conventu Nicaenae; pro qua exsilium libenter tulerunt, qui sancti

tunc episcopi sunt probati: hoc est **Dionysius** inde Det servus, divina instructione compositus; vel eius sancti exemplo, sanctae recordationis Ecclesiae Romanae **Liberius** episcopus, **Eusebius** quoque a Vercellis, **Hilarius** de Galhis; ut de plerisque taceam, quorum potuerit in arbitrio residere, cruci potius affigi, quam Deum Christum (quod Ariana cogebat haeresis) blasphemarent, aut Filium Dei, Deum Christum dicerent creaturam Domini.

Pitra, Analecta novissima 1 (Typis Tusculanis 1885), 463.

TYRANNIUS RUFINUS circa 345-410.

De visione Constantini M.

[Versio (aucta) Hist. eccl. Eusebii (scrpta 402—403) 9, 9, 1—3.]

714 (1) Etenim cum religiosissimus imperator **Constantinus,** Constantii adaeque moderatissimi et egregii principis filius, adversum **Maxentium** urbis Romae yrannum bellum pararet atque exercitum duceret (erat quidem iam tunc Christianae religionis fautor verique Dei venerator, nondum tamen, ut est sollemne nostris initiari, signum dominicae passionis acceperat), cum igitur anxius et multa secum de imminentis belli necessitate pervolvens iter ageret atque ad caelum saepius oculos elevaret et inde sibi divinum precaretur auxilium, videt per soporem ad orientis partem in caelo signum crucis igneo fulgore rutilare; cumque tanto visu fuisset exterritus ac novo perturbaretur aspectu, adstare sibi vidit angelos dicentes: «**Constantine,** tout tu vÍKa» quod est: in hoc vince. (2) Tum vero laetus redditus et de victoria iam securus, signum crucis, quod in caelo viderat, in sua fronte designat et ita caelitus invitatus ad fidem, non mihi illo videtur inferior, cui similiter de caelo dictum est: *Saule, Saule, quid me persequeris ? Ego sum lesus Nazarenus* [Aci 9, 4 sq], nisi quia hie non adhuc persequens, sed iam consequens invitatur. (3) Exin signum, quod in caelo sibi fuerat demonstratum, in militaria vexilla transformat ac **labarum,** quem dicunt, in speciem crucis dominicae exaptat et ita armis vexillisque religionis instructus adversum impiorum arma proficiscitur; sed et in dextera sua manu signum nihilominus crucis ex auro fabrefactum habuisse perhibetur.

Ed. *Mommsen* in CB Eus. 2, 827 [Vini] et 829.

De reditu Liberti.

[Hist eccl. 1 (10), 28, 1—2.]

(1) Post quem [scii. Constantium] Julian us praesumptum prius, dein ut legitimum solus obtinet principatum. Is primum velut arguens perperam gesta Constantii, episcopos iubet de exsiliis relaxari, post vero adversum nostros tota nocendi arte consurgit. Interim qui superfuerant episcopi de exsiliis relaxantur. (2) Nam Liberius urbis Romae episcopus Constantio vivente regressus est. Sed hoc utrum, quod adquieverat voluntati suae ad subscribendum, an ad populi Romani gratiam, a quo proficiscens fuerat exoratus, induisent, pro certo compertum non habeo. 715

Ed. *Mommsen* **in CB Eus. 2, 990 sq. MI. 21, 497 sq. (c. 27).**

De paenitentia Theodosii.

[Ib. 2 (11), 18]

(1) Per idem tempus subreptione quadam daemonis turpis macula religioso principi inusta est. Etenim cum apud Thessalonicam seditione exorta quidam ex militaribus vir impetu fuisset populi furentis exstinctus, repentini nuntii atrocitate succensus ad ludos circenses invitari populum eique ex improviso circumfundi milites atque obtruncare pa sim, quisque occurrisset, gladio iubet et vindictam dare non crimini, sed furori. (2) Ob hoc cum a sacerdotibus Italiae argueretur, agnovit delictum culpamque cum lacrimis professus publicam paenitentiam in conspectu totius Ecclesiae exegit et in hoc sibi tempus adscriptum absque regali fastidio patienter implevit. (3) Quibus omnibus illud quoque mirabiliter adiecit: lege sanxit in posterum, ut sententiae pnncipum super animadversione prolatae in diem tricesimum ab exsecutoribus differrentur, quo locus misericordiae vel, si res tulisset, paenitentiae non periret. 716

Ed. *Mommsen* **in CB Eus. 2, 1022 sq. ML 21, 525.**

AURELIUS PRUDENTIUS CLEMENS obiit post 405.

De victoria Constantini M. sub Labari signo reportata.

[Conira Symmachum 1, 461—468.]

Seu nos procinctus maneat, seu pace quietas 716l
dictemus leges, seu debellata duorum

colla tyrannorum [1] media calcemus in Urbe,
agnoscas, regina, libens mea signa, necesse est:
in quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
aut longis solido ex auro praefertur in hastis.
Hoc signo invictus transmissis Alpibus ultor
servitium solvit miserabile Constantinus.

ML 60, 156 sq.

SULPICIUS SEVERUS circa 363 ad circa 420.

De persecutione Neronis.

[Chronicorum (circa 403) l. 2, 28, 3 ad 29, 4.]

717 28. (3) Reliqua vero eius [scii. Neronis] incertum pigeat an pudeat magis disserere. Hic primus Christianum nomen tollere aggressus est: quippe semper inimica virtutibus vitia sunt, et optimi quique ab improbis quasi exprobrantes aspiciuntur. (4) Namque eo tempore divina apud urbem religio invaluerat, Petro ibi episcopatum gerente, et Paulo, posteaquam ab iniusto praesidis iudicio Caesarem appellaverat, Romam deducto: ad quem tum audiendum plures conveniebant, qui veritate intellecta virtutibusque Apostolorum, quas tum crebro ediderant, permoti ad cultum Dei se conferebant. (5) Etenim tum illustris illa adversus Simonem Petri ac Pauli congressio fuit. Qui cum magicis artibus, ut se deum probaret, duobus suffultus daemoniis evolasset, orationibus Apostolorum fugatis daemonibus, delapsus in terram populo inspectante disruptus est.

718 29. (1) Interea abundante iam Christianorum multitudine, accidit, ut Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium invidiam incendii in principem retorquebat, credebaturque imperator gloriam innovandae urbis quaesisse. (2) Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo iussum incendium putaretur. Igitur vertit invidiam in Christianos, actaeque in innoxios crudelissimae quaestiones: quin et novae mortes excogitatae, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, multi crucibus affixi aut flamma usti, plerique in id reservati, ut, cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. (3) Hoc initio in Christianos sae-

[1] Maxentii et Licinii.

viri coeptum. Post etiam datis legibus religio vetabatur, palamque edictis propositis Christianum esse non licebat. Tum Paulus ac Petrus capitis damnati: quorum uni cervix gladio desecta, Petrus in crucem sublatus est.

CV 1, 83. ML 20, 145.

INNOCENTIUS PAPA I 402—417.

De vicariata Illyrico a Damaso et Siricio constituto.

[Epistula 1 (ad Anysium en. Thessalonicensem 402).]

Dilectissimo fratri Anysio Innocentius. 719

(1) Cum Deus noster Christus sanctae memoriae virum Anastasium episcopum, licet celeriter, ad se vocare dignatus sit, computans eius merita tanta esse ac talia, ut iam excederent conversationis humanae consortium saeculumque illud, prae vitae puritate et abundantia doctrinae, qua populum Dei toto ecclesiasticae auctoritatis rigore regebat: ne eius Ecclesia aliquantulum sine rectoris gubernaculo remaneret, statim pro sua misericordia, consentientibus sanctis sacerdotibus omnique clero ac populo cum pace, quam Deus Ecclesiae suae rediens ad caelum donare dignatus est, ordinatum me in eius locum, frater carissime, par fuit <te) recognoscere primitiasque meas nonnisi viro optimo atque in Deo semper fideliter laboranti celeriter nuntiare. (2) Cui etiam anteriores tanti ac tales viri praedecessores mei episcopi, id est, sanctae memoriae Damasus, Siricius atque supra memoratus vir ita detulerunt, ut omnia, quae in illis partibus gererentur, sanctitati tuae, quae plena iustitiae est, traderent cognoscenda; meam quoque parvitatem hoc tenere iudicium, eandemque habere voluntatem, te decet recognoscere. (3) Neque enim fas erat, ut aut ego contra tantorum bonorum virorum iudicium venire tentarem, quorum in locum successisse dignoscor, aut tuo merito, cui praeclari viri tantam gratiam auctoritatis huiusce contulisse videntur, aliquid derogari videretur. (4) Prae me itaque fero, ut hoc ipsum etiam meae parvitati reservatum recognoscam, ut pari iudicio similique forma et bonis adaeque et tuae caritati id tribuam quod mereris.

ML 20, 463 sqq.

De Primatu et de appellatione ad Sedem Romanam etc. decretales.

[Epistula 2 (ad Victricium ep. Rotomagensem 1 404) 1—6.]

720 *Innocentius Victricio episcopo Rotomagensi salutem.*

1. (1) Etsi tibi, frater carissime, pro merito et honore sacerdotii quo plurimum polles, vivendi et docendi ecclesiasticae regulae nota sunt omnia [scii, praecepta], neque est aliquid, quod de sacris lectionibus tibi minus collectum esse videatur; tamen quia Romanae Ecclesiae normam atque auctoritatem magnopere postulasti, voluntati tuae morem admodum gerens, digestas vitae et morum probabilium disciplinas annexas litteris meis misi, per quas advertant Ecclesiarum regionis vestrae populi, quibus rebus et regulis Christianorum vita in sua cuiusque professione debeat contineri, qualisque servetur in urbis Romae Ecclesiis disciplina. (2) Erit dilectionis tuae, per plebes finitimas, et consacerdotes nostros qui in illis regionibus propriis Ecclesiis praesident, regularum hunc librum quasi didascalicum atque monitorem sedulo insinuare; ut et nostros cognoscere, et ad fidem confluentium mores valeant docendi sedulitate formare. Aut enim propositum suum ex hac nostra congruenti lectione cognoscent, aut si quid adhuc desideratur, facile poterunt ex bona imitatione supplere.

721 2. (1) Incipiamus igitur, adiuvante sancto apostolo Petro, per quem et apostolatus et episcopatus in Christo coepit exordium, ut, quoniam saepe plures emerserunt causae, quae in aliquantis non erant causae, sed crimina, ut de cetero sollicitudo sit unicuique sacerdoti in sua Ecclesia curam huiusmodi habere, sicut apostolus praedicat Paulus [Eph 5,27], talem Ecclesiam Deo exhibendam, *non habentem maculam aut rugam,* ne alicuius morbidae ovis afflatu conscientia nostra contaminata violetur. (2) Propter eos igitur, qui vel ignorantia vel desidia non tenent ecclesiasticam disciplinam, et multa non praesumenda praesumunt, recte postulasti, ut in illis partibus istiusmodi, quam tenet Ecclesia Romana, forma servetur. (3) Non quo nova praecepta aliqua imperentur, sed ea, quae per desidiam aliquorum neglecta sunt, ab

1 *Rouen,* Galliae.

omnibus observari cupiamus, quae tamen apostolica et patrum traditione sunt constituta. Scriptum est namque ad Thessalonicenses, Paulo monente [2 Thess 2, 14]: *State, et tenete traditiones nostras, quas tradidi vobis sive per verbum, sive per epistulam.* (4) Illud certe tuam debet mentem vehementius excitare, ut ab omni labe saeculi istius immunis, ante Dei conspectum securus inveniaris. Cui multum enim creditur, plus ab eo exigitur [cf. Lc 12, 48], usura poenarum. Ergo quoniam non pro nobis tantum, sed pro populo Christi cogimur praestare rationem, disciplinam deificam populum erudire debemus. (5) Exstiterunt enim nonnulli qui, statuta maiorum non tenentes, castitatem Ecclesiae sua praesumptione violarent, populi favorem sequentes et Dei iudicium non timentes. Ergo ne silentio nostro existimemur his praebere consensum, dicente Domino [Ps 49, 18]: *Videbas furem et currebas cum eo,* haec sunt quae deinceps, intuitu divini iudicii, omnem catholicum episcopum expedit custodire:

3. Cap. I. Primum, ut extra conscientiam metropoli- 722
tani episcopi nullus audeat ordinare; integrum enim est iudicium, quod plurimorum sententiis confirmatur: nec unus episcopus ordinare praesumat; ne furtivum beneficium praestitum videatur. Hoc enim et in synodo Nicaena constitutum est atque definitum.

4. Cap. II. Item si quis post remissionem peccatorum 723
cingulum militiae saecularis habuerit, ad clericatum omnino admitti non debet.

5 Cap. III. Si quae autem causae vel contentiones 724
inter clericos tam superioris ordinis, quam etiam inferioris, fuerint exortae, ut, secundum synodum Nicaenam, congregatis eiusdem provinciae episcopis iurgium terminetur, nec alicui liceat (sine praeiudicio tamen Romanae Ecclesiae, cui in omnibus causis debet reverentia custodiri), relictis his sacerdotibus qui in eadem provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias. Quod si quis forte praesumpserit, et ab officio clericatus submotus et iniuriarum reus ab omnibus iudicetur.

6. Si maiores causae in medium fuerint devolutae, ad 725
Sedem apostolicam, sicut synodus statuit et beata consuetudo exigit, post iudicium episcopale referantur.

ML 20, 469 sqq.

De auctoritate Ecclesiae Romanae.

[Epistula 25 (ad Decentium ep. Eugubinum * 416), 2.]

726 (1) Quis enim nesciat aut non advertat, id quod a principe apostolorum Petro Romanae Ecclesiae traditum est ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari; nec superduci aut introduci aliquid, quod auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum? (2) Praesertim cum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam, et insulas interiacentes, nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut eius successores constituerint sacerdotes. (3) Aut legant, si in his provinciis alius apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Qui si non legunt, quia nunquam inveniunt, oportet eos hoc sequi, quod Ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est, ne, dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere.

ML 20, 552.

De reconciliatione feria quinta ante Pascha facienda et de confessione paenitentis attendenda.

[Ib. 10.]

727 (1) De paenitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis sive ex levioribus paenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanae Ecclesiae consuetudo demonstrat. (2) Ceterum de pondere aestimando delictorum sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem paenitentis et ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem suam. (3) Vel si quis aegritudinem incurrerit atque usque desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschae relaxandum, ne de saeculo absque communione discedat.

ML 20, 559.

727a *Innocenta rescripta: De baptismo haereticorum v. D 94, De reconciliatione in articulo mortis ib. 95, De canone S Scripturae ib 96, De baptismo Paulianistarum ib 97, De ministro confirmationis ib. 98, De ministro extremae unctionis ib. 99, De primatu et infalhbilitate Romam Pontificis ib. 100.*

* *Gubbio,* Italiae.

IOANNES CHRYSOSTOMUS (n. circa 354) EP. CONSTANT1NOPOL1TANUS 398-407.

Appellatio ad Innocentium Papam I 404.

[Epistula ad Innocentium prima.]

Tw beorrÓTq pou túj aibeoipwraTw xal 0eo<piX€<TT<rrw 728
èniOKÓnw 'IvvoKevTÍtp 'Iwàvvqç èv Kupíw xaípeiv.

1. (1) Kaì Ttpò twv Ypappárwv oïpai twv f|peTépwv àicr|Koé-vat Tf|V «ùXâpeiav ùpiîiv Tqv trapavoyiav Tqv èvraJOa ToXpqSeî-aav. Tò yàp péTeOoç tûiv betvwv oùbè èv pépoç ffxe&ôv Tqç oiKOupévqç àcpqKev àvqKOOv eïvai Tqç xaXenqç Taùrqç rpaf-wbiaç' Kai fàp trpôç aûràç Tfjç Tfjç ràç èoxaTtàç tpépouoa f] tpqpq rà yevôpeva, rroXùv navraxoû Opfjvov Kaì ôXocpuppôv eipTâoaTO. (2) 'AXX' èTteibf) où Opqveîv bei póvov, àXXà Kai biopOoûv Kai OKorreîv, ôttwç Sv ó xa^eTr^TaT°Ç oûtoç Ttjç 'EKKXqffiaç oraíq xetMwv' àvapcaìov eïvai èvopicrapev toùç KUpÎOUÇ pou TOÙÇ TipiaiTÔTOUÇ KOÌ eÙXa|te<jTàTOUÇ èltlCTKÔlTOUÇ AqpqTpiov, TTavffócpiov, TTámrov Kaì Eû^éviov ireÎCTai Tctç Te éauTwv àtpeîvat, Kai TreXâfouç KaTaToXpfjffat TOOOÚTOU, Kai paKpàv ànobqpiav œreiXacrOai, Kai npôç Tf|V ùperépav bpapeîv dyaTiqv, Kai navra cracpwç àvabibàîavraç, Taxíffrqv irapaffKeuâaai fevécrOai Tqv biôpôwcriv, oîç Kai toùç TipituTÔTOuç Kai dYatrqTOÙç twv biaKÔvwv TTaûXov Kaì KupiaKÔv ouvenépipapev' Kai aùroi bè wç èv eïbei

Domino meo reverendissimo pientissimoque Innocentio 728
loannes in Domino salutem.

1. (1) Etiam antequam redditae sunt litterae nostrae, opinor pietatem vestram audivisse quidnam hic patrare ausa fuerit iniquitas. Ea enim rerum est magnitudo et gravitas, ut nulla ferme orbis pars relicta sit, quae tristem hanc tragoediam non audierit; quandoquidem fama usque ad fines terrae perlata plurima ubique lamenta et eiulatus excitavit. (2) Verum quia non satis ?st plangere, sed opus etiam ut cura geratur et spectetur, qua ratione et quo consilio gravissima illa Ecclesiae tempestas sedetur, necessarium esse duximus ut persuaderetur Demetrio, Pansophio, Pappo et Eugenio, dominis meis maxime venerabilibus piisque episcopis, relictis Ecclesiis propriis pelago se tanto committere susceptaque longinqua hac peregrinatione ad vestram properare caritatem, de omnibus vos manifeste docentes, quo quantocius rebus succurratur; misimus autem cum iis venerabiles dilectosque diaconos Paulum et Cyriacum; et nos quoque paucis caritatem vestram

énicTToXfiç, èv Ppaxeî bibófopev ùpwv Tf|V áyanriv îà Teyevnpéva. (3) ‘O yàp ttîç ’EKKXqffiaç Tfjç èv AXdavbpeiq Tqv irpoebpiav è'fxeipierOeiç QeôcpiXoç, èvruxôvTtuv tivwv tôi eÚCTe¡ktfTáTw fiacnXeì Kai’ aùjoù, KtXevcrOeiç à<piKé<T0ai pôvoç, ffuvayayùjv pe0' éauTOÛ TrXqOoç Aiyunricuv èmtfKÓinuv oùk òXiywv Ttapayiverai, KctOánep èK npooipiuuv beîEai fJouXópevoç, òri eîç irôXepov Kai irapaiaEiv àcpÎKTai' eira ttîç HefàXqç Kai 0eocpiXoûç KuuvCTTavrivouirôXeujç èrri^àç, oùk eiç èKKXnffiav eiañXOe Karà tò etwQôç Kai tòv âvuuOev KpaTi)cravra ©ecrpóv, oùx ÔP>v cruveyéveTO, où Xôyou peTébwKev, oùk eùxûç, où KOivtuviaç' àXX' àiropàç toû ttXoîou Kai tò npôôupa ttîç èKxXqcnaç napabpapibv, èEiu nou ttîç TtôXeujç àneX0wv qùXiZeTO Kai, noXXà TrapaKaXeoávrwv ngidúv Kai aÙTÒv Kai toùç peT' aÙTOÛ napayevopévouç Trap' f]pîv kotaxQfjvai (Kai yàp ânavra qÙTpémffTO, Kai KaTaywyia, Kai òffa eiKÔç qv), oûte èKtîvoi oûre aÙTÔç f|véaxeTO.

729 (4) TaÛTa ôpwvTeç qpeîç, Kai èv àiropia i^pev TroXXrj, pqbè tt|V aÍTÍav buvapevoi Tfjç ábÍKOU TaÙTrjç àirexûeiaç eùpeîv" àXX' ôpwç tù nap' éauTiùv èîtXqpoûpev, tò Ttpéirov fipîv aÙTOÎç TroioûvTeç Kai auvexwç aÙTÒv irapaKaXoûvTeç cruyyevéo0ai Te f]gîv Kai enreîv, tîvoç ?vék€v toctoûtov èK Trpootpiuuv àveppiniae nôXepov Kai TqkiKaÙTqv bieffKcbaffe

quae facta sunt in epistulae forma docebimus. (3) Theophilus enim ille qui Alexandrinae Ecclesiae episcopatum regendum suscepit, cum a piissimo imperatore, cui adversus illum quaedam nuntiata erant, iussus esset venire solus, collecta multitudine episcoporum non paucorum huc venit; quo praeludio quasi declarare volebat se ad bellum et aciem pergere; cumque in magnam divinoque cultui deditam urbem Constantinopolim ingressus esset, non pro more et consuetudine vetere intravit in ecclesiam, neque ad nos accessit, neque participem se fecit vel sermonis vel precum vel communionis, sed egressus e navi et praetercursis ecclesiae vestibulis alicubi extra urbem diversatus est; tametsi nos plurimum obsecraremus et ipsum et eos qui cum ipso advenerant, ut apud nos deverterent (erant enim deversoria et omnia alia quae oportebat bene instructa); at neque illi neque ipse nobis morem gerebant.

729 (4) Unde nos ea videntes valde consternabamur animo; et quamvis iniustarum illarum inimicitiarum causam nullam invenire possemus, nihilominus tamen officia iis impendimus, quae par erat nos illis exhibere; ac frequenter ipsum obsecravimus, ut se nobis coniungeret diceretque, cuius gratia statim ab initio tantum excitaret bellum in tantaque urbe discordiam

nóXiv. (5) 'Qç bè oùbè oùtôç i'iPoùàeto Xéfetv tt|v afriav oï Te KcmTfopoOvreç aùroû ènéKeivro, KaXéaaç fjpâç ó côaepéffTaTOç flaaiXeùç, èKéXeuae trépav ëv0a biérpipev àtriévat Kai Tf)ç kot' aùroû ¿Koùetv ùnoOéaeuiç. Kai yàp Kai ècpobov Kai atpaYàç Kai ërepa èveKÔXouv pupia' àXX' f]peîç Kai toùç vôpouç tûiv naTépujv eibÔTeç, Kai tòv àvbpa aiòoùpevoi Kai Ttpwvreç, Kai aÙTOÛ bè tù Ypappara ?x0VT€Ç tù bqXoûvra pf] beîv ùirepopiouç èXKeaGat Tàç bÎKaç, àXX' èv Taîç ènapxtaiç tô tûiv ènapxtûiv TvpvàZetrOai, où KarebeEâpeûa biKàcrai, àXXà Kai perà troXXqç nap^TnoàpeGa Tfjç ff<pobpÔTr)TOÇ. (6) 'O bè aicnrep toîç TrpOTépotç èna'fwvtZôpevoç, tòv àpxibiÓKOvov KaXéffaç tòv èpóv, è£ aù0evriaç troXXrîç, uianep ^br) xnpeuoùcrqç rrjç 'EKKXrjaiaç Kai oùk èxoùoqç ètriOKOtrov, bi' èK€Îvou tòv KXfjpov âiravra npôç éauTÔv peTéaTqtre' Kai dvaOTaTOi ai èKKXr,<jiat èyévovTO, ànaTopéviuv tûiv èv éKâtrrq KXrjpiKÛiv Kai TtapaffKeuaíopévujv XipéXXouç bibóvai Ka0' f|pwv Kai npôç KaTrjTopíav àXeitpopévuiv. (7) Kai toûto notncraç ènepne Kaì èKÔXei fjpâç eiç biKaOTtipiov, pr|bénw tôç Ka0' éauTOÛ ànobvffâpevoç ainaç, ô páXiora Kai napà Kavôvaç Kai napà nctVTaç toùç vôpouç i^v.

2. (1) 'AXX' ôpeîç CTuveibÔTeç ôti où npôç biKacrrriptov 730
àtptKÓpeOa (F| yàp fiv puptàKtç napeyevépeOa), àXXà npôç èx0pôv Kai noXépiov, KaOánep tú Te èpnpoa0ev xeyevripeva

induceret. (5) Verum cum ille causam dicere nollet meque urgerent accusatores eius, vocavit nos imperator pientissimus et iussit ire ad locum in quo ille agebat et illic crimina quae ipsi offerrentur audire. Nam incursionem et caedes et alia plurima obiciebant; nos autem, scientes leges patrum viroque honorem deferentes, habentes etiam super hac re eius litteras, oportere in quibusque provinciis sua negotia tractari neque extra limites illarum trahi, vehementer detrectavimus, ne causam susciperemus iudicandam. (6) Porro ille quasi prioribus conatibus cumulum addere contendens, multa auctoritate vocato archidiácono meo, quasi iam Ecclesia viduata esset ac episcopum non haberet, clerum omnem sibi per illum adiunxit; fiebantque desertae in dies ecclesiae, dum e singulis abducebantur clerici et instruebantur, ut nos accusarent et libellos adversus nos producerent. (7) Post haec vocavit et nos ad iudicium, nondum dilutis sibi obiectis criminibus, id quod maxime contra omnes canones et leges erat.

2. (1) Porro scientes, nos non ad iudicium (nam alioquin 730
sexcenties venissemus), sed ad hostem et inimicum venturos, id quod satis declarant quae prius ac postea sunt facta, misi-

Kaì xà pexd xaOxa èbf|Xujffev, dneaxdXKapev Ttpôç aùxòv èmaKÔirouç, xòv TIicTivoûvxoç /Sriprixpiov, xòv 'Anageiaç EùXùffiov, xòv Anmapiaç Aouttîkivov, npeafJuxépouç bè Teppavôv Kai Zeuppov, perd xûç npoaqKOÙcrriç f|pîv èmeiKeiaç àTTOKpivôpevoi Kai Xéyovxeç pr) Trapatxeîoôai Kpiffiv, àXX' èxOpôv TTpobqXov Kai noXépiov cpavepôv. (2) 'O yàp pnbéirw XifJéXXouç beEâpevoç Kai xotaûxa ék TTpootpiuuv ttoi-f|<jaç Kai ànoppr|Eaç éauxôv 'EKKXqcriaç, KOivwviaç, eùxnç, Kai KaxrjTÔpouç dXeitpiuv, Kai KXfjpov peOiaxàç Kai 'EkkXti-criav èpqpiôv' ttwç âv bÎKaioç ètri xòv xoû biKaaxoû Qpôvov àvapaiveiv oùbapó0ev aùxw TTpoaqKOVxa; Oùbè yàp ókó-Xouèóv ètra xòv èE Aifúnxou xoùç èv OpÓKi] biKÓÍeiv, Kai xoûxov ÚTreúOuvov aixiaç ôvxa Kai èx©pôv Kai noXépiov. (3) 'AXX' ôpœç oùbèv aibeffOeiç, àXXà ânep [kpoùXeuxo nXripwcrai ènerfôpevoç, fjptûv briXujffâvxujv, ôxi èxoïpoi èapev Kai ¿Kaxòv Kaì xdôwv ¿tticjkottujv napóvxuuv dnobúffaaOai xà èïKXripaxa Kai beîEai ôvxaç Ka0apoùç éauxoùç, wcrrrep oùv Kai ècrpév, oùk ýé<Tx 6T0 àXXà ànôvxmv fjpâiv Kai aùvobov èmKaXoupévwv Kai Kpioiv èîTiErjxoùvxujv Kai oùk dxpóacnv cpeuTÓvrujv, dXX' áttéx0eiav «pavepáv, Kaì Kaxqyó-pouç èbéxexo Kai xoùç nap' époû xevopévouç àKOivwvf|xouç èXue Kai nap' aùxûjv ¿Ktivuiv oubénuj xà èvKXtipaxa àtro-

mus ad eum episcopos, Demetrium episcopum Pesinuntis, Euiysium Apameae, Lupicinum Appiariae, presbyteros autem Germanum et Severum, respondimusque modeste ex nostro instituto: non vitare nos iudicium sed inimicum apertum et hostem manifestum. (2) Nam qui nuadum acceptis libellis statim ab initio talia fecit et seipsum abstraxit ab Ecclesiae precibus et communione, et insuper accusatores subornavit, clerum ad se traxit, Ecclesiam desolavit: quomodo idoneus censeri possit huiusmodi, ut in iudicis thronum conscendat sibi minime congruentem? Neque enim congruum est, ut ii qui ex Aegypto sunt iudicent eos qui in Thracia, et praesertim ille qui ipse reus est, inimicus et hostis. (3) At ille nihil horum reveritus magno studio anhelabat, ut perficeret ea quae mente conceperat. Cum autem contestaremur paratos nos ad diluenda crimina et ad innocentiam, sicut et nos innocentes sumus, declarandam coram centum vel mille episcopis, non asscnsit; sed licet absentes essemus et ad synodum appellaremus iudiciumque requireremus et non tribunal sed manifestas inimicitias fugeremus, ipse tamen accusatores suscepit, excommunicatos a me absolvit, et ab illis qui nondum se de suis purgaverant criminibus libellos accepit et acta

òucrapévwv XipéXXouç èXàpPave Kai unopvfmara inparre ¿ÍTtep ¿hravra Trapa Oeapóv Kai kovóvwv ÓKoXouOíav ?¡v. (4) Tí òè òeì noXXà Xéfetv; Oùk ànéarq navra noiwv Kaì npafpareuôpevoç, ëwç î||iâç pera ôuvaareiaç Kai auôevriaç nàaqç Kai rfjç nôXewç Kai rfiç èKKXqcriaç èEépaXe, Kai npôç èanépav paOeîav, toû ôfipou navrôç f|pîv èniaupopévou. (5) 'EXKÔpevoç ùnô toû Koupiwaou Trjç nôXewç èv péaq ri) nóXei, Kai npôç fJiav aupôpevoç Karqyopqv Kai eiç nXoîov èvePaXXópqv Kaì ôià vuktôç ënXeov, èneiòi') crùvoôov npôç ôiKaiav dKpóacnv TrpoeKaXoúpqv. Tiç raûra àbaKpuri, kôv XiOívnv i-x',l Kapòiav, àKOÙtfetev;

(6) 'AXX' èneiòrj, Kaûanep ètpGqv eînwv, où 0pr)V€Îv pôvov 731
rà kokwç yivôpeva àXXà Kai ôiopOoûv ôeî, napaKaXw rf|V úperépav dyanqv biavacrrqvai Kai cruvaXrfjcrai Kai navra noiqaai, újcrre arrivai raùrq rà kokó. (7) Oùòè yàp èv-Taûéa tò Trjç napavopiaç aùroîç KaréXucrev, dXXà Kai però raûra roîç nporépoiç ènaneòùero. 'Eneiòf) yàp ó eùcrepé-crraroç PaffiXeùç èninqôf|CTavraç aùroùç rr) èKKXr)(iiqi àv-aiaxùvrarç èEépaXe, Kaì noXXoì rwv napóvrwv èniUKÔnwv ibôvreç aùrwv Tfjv napavopiav eîç tùç aùrwv dv€xwpr)<rav, rriv ècpoôov aùrwv wanep nupdv riva navra ènivepopévqv «peÙTOvreç, f|peîç pèv ndXtv eiç rqv nóXiv ¿KaXoúpeSa Kai eiç rr)v èKKXqffiav, fjç dôiKwç èEepXf]0rmev, èntffKÓnwv re f)gâç nXeióvwv F| rpiÓKOvra eìaafóvrwv, Kai roû GeocpiXe-

praescribi iussit, quae omnia legibus et canonibus prohibita erant. (4) Et quid opus est multa dicere? Non destitit omnia facere ac moliri, donec nos vi ac potentia e civitate et ecclesia eiceret, etiam iam provecta vespera, et universo populo nos prosequente. (5) Tractus igitur vi et abductus a curioso urbis in media civitate et in navim coniectus per noctem navigavi, eo quod ad synodum et iustum iudicium provocaram. Quis haec sine lacrimis, etiamsi cor lapideum habeat, audiret?

(6) Verum quia sicut prius dixi ea quae perperam fiunt 731
non solum deploranda sed et corrigenda sunt, ideo caritatem vestram obsecro, ut provocetur ad condolendum faciendumque omnia, quo mala haec sistantur. (7) Neque enim hic facinorum illis finis, sed ad priora adiecerunt et alia. Nam postquam eos qui ecclesiam impudenter invaserant piissimus imperator eiecit, et multi episcopi qui aderant cognostentes iniquitatem et invasionem illorum, quasi incendium depascens omnia, fugientes in suas regiones concesserunt, nosque iterum in urbem et in ecclesiam a qua iniuste eiecti eramus vocati sumus, inducentibus nos episcopis supra triginta, et notario ab im-

QTttTou ftaQtXéwç voTÓpiov eiç TOÛTO dnocmiXavTOç, èKeîvoç òè èòpanéTeuaev eùûéwç. (8) Tivoç ëvexev Kai òià tí; Eiotôvreç TtapeKaXoûpev tòv 0eoq)iXé<rraTOv patrtXéa, aùvoôov auvaTayeiv eiç èKÒiKiav twv TeYevqpévwv. Zuveiôwç toîvuv ânep éòpacre Kai tòv <X€yx0V ôeôoïKwç, Kai ypappÛTwv [3aCTiXiKwv navTaxoû ôtaTtepqpOévrwv navroOev nàvTaç ouvayóvTwv, XaOpa pécrwv vuktwv eiç dKÓTiov éauTÒv èp[3aXwv outwç ànéôpa toùç peô' êauTOÛ navraç èTrayôpevoç.

732 3. (1) 'AXX' f)peîç oùôè outwç èffTqpev, òià tô tw (JuveiòÓTi ôappeîv tw fjpeTepw, tò aÙTà náXiv irapaKaXoûvreç tòv eùtrefjécrraTov paaiXéa. "Oç Kai npenôvTwç aÙToû ttoiwv tt[eùaefteia, ènepipe trpôç aÙTÒv naXiv koXwv aÙTÒv è£ AifÛTrrou Kai toùç peT| aÙToû iràvTaç, wore ôoûvai Xôtov twv TeTevnpévwv, Kai pf) Tà ùôîkwç outwç èK piâç poipaç Kai ânôvrwv fjpwv ToXpqôévTa Kai napà ToaouTouç Kavôvaç, vopiieiv dpKeîv eiç àtroXofiav éauTW. (2) 'O òè oùôè twv paffiXiKWV qvécrx670 TpappÔTwv, âXX' èpevev oïkoi, npofJaXXôpevoç crrácnv toû òqpou Kai cnrouôqv dtxaipóv Tivwv Óñ0ev àvrexopévwv aÙToû KaÍTOi ye tipo twv Tpappœrwv twv paffiXiKtîiv aÙTÔç oûtoç ó ôrjpoç pupiatç aÙTÒv i'jv irXùvaç Xoiôopiaiç. 'AXX' ou TaÛTa TTepiepyaiôpeOa vûv, dXX' èKeîvo òeìEai PouXôpevot, ôti KaKoupywv 07reXf|<p0q, TaÛTa eipÔKapev. (3) TTXiqv oùôè peTà TaÛTa fjpeîç fjauxà-

peratore piissimo in hoc misso, ille statim aufugit. (8) Cur et qua de causa? Eo quod ingressi mox obsecrabamus religiosissimum imperatorem, ut concilium cogeret, quo facta haec punirentur. Male igitur conscius sibi et reprehensionem pertimescens, cum imperatoris litterae in omnia loca mitterentur et undecumque omnes congregarent, occulte mediaque nocte ipse cum suis omnibus conscensa navi elapsus est.

732 3. (1) Porro nos utpote conscientiae nostrae fidentes non propterea destitimus, sed eadem iterum a religiosissimo imperatore petivimus. Qui et pro sua pietate missis ad illum nuntiis, eum et omnes qui cum eo erant ex Aegypto vocavit, ut rationem factorum redderent, neque putarent, ea quae ipsi una solum praesente parte nobisque absentibus contra canones iniuste attentarant esse sibi ad purgationem satis. (2) At regiis litteris ille non obtemperavit, sed domi mansit praetexens seditionem populi, studium nimirum quorundam intempestivum qui ei favebant; tametsi populus illic quoque ante litteras conviciis eum innumeris prosciderat. Verum haec nunc exacte prosequi nolumus, sed haec tantum idcirco diximus, ut eum in nefariis conatibus deprehensum ostenderemus. (3) Itaque

aapev, àXX' èneKtipeûa àEioûvreç òiKaaTrjpiov fevéoOai Kara neûoiv Kai àîrÔKpicnv' ëroipoi fàp eîvai èXéfopev beî£ai éauToùç Te àveuOuvouç ôvraç, èxeivouç *bè* tô èoxaTa KaPavopriaavraç. (4) Kai fàp flffàv Tiveç Evpoi tûiv ttotc per' aÙToû napôvTiDV èvraûOa àTroXeiq>0évreç, oî koivî) per' aùtoû tô nâv èôpaoay* Kai irpooiepev ëroipoi ôiKÔÆeaOat, Kai hoXXôkiç qvuJxXr|<Tapev ûirèp toutou, CtëioûvTeç Tà ûrropvr)paTa ûpîv boOrjvai, f) XipéXXouç KaTqfopiûiv, F) cpúorv èfKXqpÓTUiv TVuupioOfjvai, r] aùroùç toùç Katrifopouç' Kai oùôevôç TOÚTUJV TeTuxñKapev, àXXà iraXiv êEepXriOrjpev Trjç èKKXqffiaç.

(5) TTùùç Sv Tà èvTeûôev biqfqaaipqv Xoirròv nâ(rav 733
ùrreppaivovTa Tpafipbiav; Tiç TaÛTa irapacrrricrei Xôyoç; Tîoia xwpiç cppiKnç ôéieTat àKOÏi; 'Hpiîiv *fàp* aÚTÓ, KaOàrrep ëpirpocTÔev eîrrov, npOTeivovriuv, àûpôov rrrpaTiujTwv irXqûoç aÙTiû tw pefàXip oappóTip, rrpôç éarrépav Xoiirôv Trjç qpépaç èireifopévqç, Taîç ¿KKXrjaiaiç èTreioeXÔôvreç tòv KXfjpov âtravra tòv ‹tùv f]pîv rrpôç píav éiéfiaXov Kai ôrrXoïç tô Pñpa rrepieOToixiOTO. (6) Kai fuvaÎKeç tûiv eÛKTqpiujv oîkwv rrpôç tò pàrrTiOpa àrroòuffàpevai kot' aÙTÒv tòv Kaipòv fupvaì èqpuyov uno toû <pó£ou ttîç xa^errrfc TaÙTqç ètpóbou, oùbè tt)V irpérroucrav fuvaiEìv eucrxipocTuvriv crufxwpoúpevai rrepiûéaOai' rroXXaì bè Kai TpaúpaTa beEàpevai è£epàXXovro, Kai aïpaTOç ai KoXuppnOpai èrrXqpoùvTO, Kai Tà

nos non quievimus, sed in hoc incubuimus, orantes imperatorem, ut haberetur indicium in quo agere et respondere liceret; dicebamus enim nos paratos ad ostendendum nos non esse reos, sed illos legum extremos transgressores. (4) Erant autem relicti hic Syri qui cum eo affuerant et cum illo communiter omnia fecerant; ad hos accessimus ad dandam rationem parati, atque super ea re eos interpellavimus, obsecrantes ut dignarentur nobis libellos et accusationum acta dare vel genus criminum vel accusatores ipsos significare; verum nihil horum impetravimus, sed iterum ex ecclesia eiecti sumus.

(5) Quomodo quae tunc gesta sunt et omnem excedunt 733
tragoediam enarraverim? Quis ea sermo explicabit? Quae auris sine horrore percipiet? Cum enim illa quae dixi praetenderemus, ipso magno sabbato collecta manus militum ad vesperam diei in ecclesias ingressa clerum omnem qui nobiscum erat vi eiecit et armis sanctuarium undique obsedit. (6) Mulieres quoque sacrarum aedium, quae per illud tempus se exuerant ut baptizarentur, metu gravis istius incursus nudae aufugerunt; neque enim concedebatur ut se velarent sicut mulieres honestas decet; multae etiam acceptis vulneribus

iepà dirò twv aípárwv ¿cpoivitftfeto vápara. (7) Kai oùbè èvraûûa ei<rrf|K€i tò òeivóv. 'AXX' ëvûa Tà óifia ànéKeivTO eicrekOôvTêç oí orpaTtwrai, djv èvtoi, Kaûwç ifvwpev, àpùqTOt fjcrav, irávra Te éwpwv Tà ëvbov. Kai tò ayiiÓTaTOV alga TOÛ XplCJTOÛ, UJÇ èv TOCTOÚTW ÛOpÙPw, 6ÎÇ TÒ TÛIV ItpO-etpqpévwv cfTpaTiujTÜJV ¡pària èiexeÎTo' Kai tbç èv aixpa-Xwffiq fapPapiKf) navra èroXpàro. (8) Kai ó bfjpoç rrpôç rfjv èprjpiav f]Xaùvero, Kai rrâç ó Xaôç è£w Tfjç TrôXeujç biéTpiPe, Kai Kevai èv éoprfj TOiaùnj twv Xawv ai èKKÀq-criat èYÎvovro Kai rrXeiouç fj retroapaKOvra ènitTKorroi oi Koivwvoûvreç fjpîv peïà toû Xaoû Kai toû KXqpou eÌKij Kai pàrqv è|XaùvovTO Kai ¿XoXufai Kai Opfjvoi Kai Trnyai ba-Kpùwv navraxoû Karà Tàç àyopàç, Kara Tàç oÎKiaç, KaTà Tàç èprjpiaç, Kai rrâv Tfjç rrôXewç pépoç twv cruptpopwv ènXnpoÛTo ToÛTwv btà ïàp rf|v ùnepfioXijv Tfjç napavopiaç oùx oi îràoxovreç pôvov, àXXà Kai oi prjbèv toioûtov ùrro-pévovreç cruvriXfouv fjpîv, oùx °í ópóbofoi pôvov, àXXà Kai aipeTiKoi Kai 'loubaîot Kai "EXXqveç, Kai wç Tfjç irôXewç KaTà KpàToç àXoùariç oùtwç èv Ûopùpoiç Kai Tapaxaîç Kai ôXoXwfaîç ¿¡navra tjv. (9) Kai raúra èroXparo Trapà Yvwpqv toû eùaepeffTÓTOu padiXéwç, vuktôç KaraXafJoùcjriç, ènt-OKÓTTWV aùrà KaraffKeuaZôvTwv Kai rroXXaxoû arparr|YOÙv-

eiciebantur, et sanguine implebantur piscinae, et cruore sacri latices rubescebant. (7) Neque hic rerum finis erat. Nam et locum in quo sancta condita servabantur ingressi sunt milites, quorum aliquos scimus nullis initiatos mysteriis, et viderunt omnia quae intus erant. Quin et sanctissimus Christi sanguis, sicut in tali tumultu contingit, in praedictorum militum vestes effusus est fiebantque quasi in barbarica captivitate omnia. (8) Vulgus enim in solitudinem fugabatur, multitudo omnis extra civitatem versabatur erantque in tanto festo vacuae populo ecclesiae et plures quam quadraginta episcopi, qui nobis communicarant, cum populo et clero sine causa fuga-bantur; et ob prodigiosa flagitia ubique per fora, per domos, per solitudines, per omnes civitatis partes, omnia lamentis, eiulatibus et fontibus lacrimarum plena erant; ut non modo qui affligebantur, sed et qui nihil tale patiebantur, et non solum qui nostrae fidei erant, sed et haeretici et ludaei et gentiles, ob sceleris atrocitatem nobiscum dolerent, et quasi per vim capta civitate tumultu, trepidatione ac planctu plena erant omnia. (9) Talia ausi sunt praeter sententiam piissimi imperatoris, nocte multa, episcopis haec instruentibus et multis in locis ordines ducentibus nec erubescentibus, quod pro dia-

twv, oî oùk fjcrxúvovro KagmboÙKTopaç àvrì biaKÓvwv irpo-q-foupévouç ?x0VTeS- (10) ‘Hpépaç bè yevogévriç, Tretera q nôXtç è£w twv Tetxwv pertwKÌZeTO urrà bévbpa Kai vàtraç, KaOárrep irpópara biecTrrappéva tì)v éoprr)v èTUTeXoûvreç.

4. (1) ’EEeffTiv ùptv Tà èvreûôev XofíeracrQai Xoiiròv 734
àrravTa’ újarrep fàp ?cp0qv eìnwv, oùx ofóv Te iràvra èn-eXOeìv tw Xófw Ka0’ fteacrrov yivópeva. (2) Tò bi) xaXetróv, ôti TOcraÙTa Kaì TqXiKaÙTa k«kò oùbéìrw Kaì vùv Xóoìv èXapev, àXX’ oùbè èXrriba Xùcrewç’ àXX’ ¿KTeiverai Ka0’ ékó-‹ttt|v fjpépav tò beivóv, Kaì yeXwç Yeyóvapev toîç ttoXXoÎç, pâXXov bè 'feXqi pèv oùbeiç, kSv pupiaKiç irapâvopoç ?¡, 0pq-VOÛffl bè TràvTÉÇ, ÔTrep èçpqV, TÒV KoXocpwva TWV KÜKWV, •tfiv Kaivqv TaÚTTiv napavopiav.

(3) Tí àv tiç eïnoi tôç twv Xonrwv ’EkkXîichwv Tapaxâç; 735
Oùbè fàp èvraû0a èorq tò kokôv, àXXà Kai péxpt "Ew ëtpOaere. (4) Ka0ànep fàp dirò KetpaXrjç Trovqpoû ^eùpaTOç èKxuOévroç Tà Xonrà biatpOeipeTai pépq, oùtw bi) Kai vûv, àjcnrep èK TTriyriç tt)ç peyâXriç TaÙTrçç nôXewç twv kokwv àpEapévwv, óbúj Tà twv 0opù(5wv rravraxov irpoé^r), Kai KXfipoi iravraxoû èiravéerrncrav èrnffKÔTTOiç, Kai ènicrKoiroi èrrtcTKÔirwv Kai Xaoi pèv Xawv bietrx'^Onffav, oi bè péXXoucri, Kai rravTaxoû twv kokwv dubîveç Kai Tfjç oÎKOupévqç ànàffriç àvaTporr|.

conis campiductores praeeuntes haberent. (10) Ubi vero illuxit dies, omnis civitas extra muros sub arbores et in nemora emigravit, ibi festum diem celebrans, quasi oves dispersae.

4. (1) Licet vobis ex his et cetera omnia pensare; nam 734
omnia quae facta sunt singillatim sermone complecti ut dixi impossibile est. (2) Est autem et hoc perquam molestum, quod talia tantaque mala nullum adhuc finem accipiant, neque spes sit ea finem habitura; sed augentur in dies magis ac magis nosque plerisque ridiculi facti sumus; immo ridet nullus, etiam si valde sit perversus; lugent autem omnes propter extremam et inauditam hanc malitiam, malorum facile Colophonem.

(3) Quis vero reliquarum Ecclesiarum perturbationes eloqui 735
possit? Non enim hic cessavit hoc malum, sed usque ad Orientem pervenit. (4) Nam sicut a capite malis humoribus defluentibus reliqua membra corrumpuntur, ita nunc quoque tumultus, qui in hac magna civitate coeperunt, quasi ex fonte in omnia loca sensim effluunt, et clerici ubique in episcopos insurgunt, et episcopi ab episcopis et populi a populis scissi sunt, et alii propediem scindentur, et exspectatur ubique malorum partus orbisque totius subversio.

736 (5) MaOôvreç toìvuv cbravra, KÚpioí pou TipiwraTOi Kaì eùKapéaraTOi, Tf)v irpoffrjKOutfav úptv àvbpeiav Kaì orroubf]v èmbetiacrOe, wore trapavopíav TOcraÙTqv èneicreXQoùcrav Taîç 'EKKXrjtfiatç àvaffTeîXai. Ei yàp toûto KpaTrjcreie tò èôoç, Kaì èEòv févr)Tat toîç pouXopévoiç eiç tùç àXXoTpiaç àn-lévai irapoïKiaç èK toooútwv biaffTqpÓTwv Kai èKpàXXeiv ovç âv èeéXoi tiç, kot' èiouffiav iòiav trpÓTTeiv, ânep âv èOéXwffiv, ierre ôti irávra oixñaeTai Kai nôXepôç tiç ôkt|-Puktoç nâaav ètriòpapeÌTai Tf|v oÎKOupévrjv, iràvrwv nàvTaç paXXôvTwv Kai fîaXXopévwv. (6) "Iva oûv pq Tocraúrq aùf-Xuffiç KaTaXâpi] Tqv ùtp' qXiov nacrav, èrriCTTeîXai napaKXq-Oqre tù pèv oùtw napavôpwç Yeyevqpéva, ànóvrwv qpwv Kaì èK piâç poipaç Kaì où napaiTqffapévwv Kpíffiv, pqbepíav ëxeiv itrxùv, wanep oùv oùbè ëxei Tti oiKeiq cpùffei ' toùç bè TOiaÛTa napavoprjcTavTaç èXexxopévouç tw èrriTipiw ûrro-¡JáXXeaOai twv èKKXqtfiacrriKwv vôpwv' qpâç bè toùç oùx àXôvTaç, oùk èXefX°ù£VOuç, oùk ànobeixÔévTaç ùtreuûùvouç, twv TpappáTwv twv úpeTépwv bÓTe àrroXaùeiv cruvexwç Kai Trjç avanriç Kai rràvTwv twv âXXwv, wvnep Kai ?p-TTpoffÔev.

737 (7) Ei bè poúXoivTO Kai vûv oi Tà TOiaÛTa rrapavopq-cravTeç ÔYKXripaTa fupváíeiv, ècp' oîç qpâç àbiKwç èEéfîaXov, ùrropvqpàTwv f)pîv où boûévrwv, où XipèXXwv, où Karqfôpwv

736 (5) Igitur, domini mei maxime venerandi et pii, cum haec ita se habere didiceritis, studium vestrum et magnam diligentiam adhibete, quo retundatur haec quae in Ecclesias irrupit iniquitas. Quippe si mos hic invaluerit et fas fuerit cuivis in alienam paroeciam irrumpere, idque ex tantis intervallis, et eicere quos voluerit et auctoritate propria quaeque pro libidine sua facere, scitote quod brevi transibunt omnia et totus orbis premetur bello implacabili, omnibus eiectis et omnes eicientibus. (6) Quapropter ne confusio haec omnem quae sub caelo est nationem invadat, obsecro ut scribatis quod haec tam inique facta et ab una solum parte absentibus nobis et non declinantibus iudicium, non habent robur, sicut neque sua natura habent; illi autem qui adeo inique egisse deprehensi sunt, poenae ecclesiasticarum legum subiaceant; nobis vero qui nec convicti nec redarguti nec probati ut rei sumus, litteris vestris et caritate vestra aliorumque omnium, quorum scilicet et antea societate fruebamur, frui concedite.

737 (7) Si autem adversarii nostri, qui ita inique egerunt, adhuc fingunt crimina quaedam propter quae nos iniuste eiecerunt,

tpavévTwv' òiKa<rrr)piou KaOiaavroç àòeKà<TTOu, Kaì òikoctó-peOa Kaì airoXopiaopeOa Kaì órrobeiEopev éauTOÙç àveuOù-vouç twv èTtafopévwv f|pîv, wtftrep oùv Kaì èffpév' Tà yàp vùv yeTevripéva nap' aÙTiîiv irâcrqç èKTÔç ècrnv <ÎKoXou0iaç Kaì TtavTÔç vópou Kaì Kavôvoç èKKÀqcnacTTiKOÙ. (8) Kaì tí Xétw Kavôvoç èKKXricnacmKoû ; Oùòè èv toîç £Ew pèv oùv biKa<rrripioiç TOiaÛTa èToXpf|0n ttoté, pàXXov òè oùòè èv PappapiKw òtKaCTTrjpiw, oùòè ¿KÚ0ai, oùòè EaupopÓTat oùtwç àv nore èòÌKaffav èK piâç poipaç Kpivavreç, ànôvroç toû aÌTiwpévou, TtapaiTOuuévov où Kpicnv, àXX' *¿mfyQeiav,* Ka-Xoûvtoç ôiKaœràç pupiouç, àveù0uvov èauTÔv eivai XéyovTOç Kai Trjç oÎKOupévrjç napoùcniç àrroôùcracrûai tùç aÎTiaç Kai ôetEat èauTÔv èv ¿maaiv à0wov ôvra. (9) TaÛTa oùv tràvTa XoYiffâpevoi Kai napà tiîiv Kupiwv pou tôiv eùXaPeffTÓTwv àòeXcpwv qpwv twv èni<TKÓTrujv cracpeorepov àtravTa pa-0ôvTeç, Tqv nap' èaurwv fjpîv eicrevefKeîv cmouôr)v Ttapa-KXr|0r)T6. Outw yàp oùx qpîv pôvoiç xapieîff0e, àXXà Kai tw koivw twv 'EKKXnfftwv, Kaì tòv napà toû Oeoû Xr)vpec0e pta0ôv, toû ôià Tqv tiîiv 'EkkXtictiwv eipqvqv rràvTa iroi-oûvtoç. Air]V€Kwç èppwpévoç (nrepeùxou pou, òécrrroTa Ttpiw-TaTe Kai ôaiwTOTe.

MG 52, 529 sqq.

non datis nobis actis neque libellis neque apparentibus accusatoribus; sidentur iudices incorrupti, agemus et tuebimur etiam nos libenter causam, monstrabimusque nos non esse reos eorum quae nobis obiciunt, sicut et plane innoxii sumus; nam ea quae nunc ab ipsis facta sunt, contra omnem sunt ordinem, contra omnes leges, contra omnes ecclesiasticos canones. (8) Et quid dico canones ecclesiasticos ? Neque in gentilium iudiciis neque in barbarorum tribunalibus talia attentata sunt umquam ; immo vero neque Scythae neque Sauromatae umquam indicarunt, iudicium dandum uni parti, absente eo qui accusatur, et vitante non iudicium sed inimicitias et invocante multa milia iudicum et protestante coram toto orbe declaraturum se non esse reum depulsurumque crimina et ostensurum suam in omnibus innocentiam. (9), Haec igitur omnia cum ita se habere intellexeritis a dominis meis piissimis fratribus nostris episcopis, obsecro ut praestetis id quod petent officii. Quo non solum nobi" gratificabimini, sed et Ecclesiarum universitati, mercedemque accepturi estis a Deo, qui nihil non propter Ecclesiarum pacem facere dignatur. Semper vale et ora pro me, domine reverendissime et sanctissime.

AURELIUS AUGUSTINUS (n. 354)
EP. HIPPONENSIS 396-430.

De auctoritate Ecclesiae catholicae.

[Contra epist. fundamenti Manichaeorum (ser. 396/97) 4 et 5, 6.]

738 4. (1) In catholica enim Ecclesia, ut omittam sincerissimam sapientiam, ad cuius cognitionem pauci spiritales in hac vita perveniunt, ut eam, ex minima quidem parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant — ceteram quippe turbam non intellegendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit — ut ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse catholica non creditis, multa sunt alia, quae in eius gremio me ¡ustissime teneant. (2) Tenet consensio populorum atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata; tenet ab ipsa sede Petri apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum; tenet postremo ipsum catholicae nomen, quod non sine causa inter tam multas haereses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes haeretici se catholicos dici velint, quaerenti tamen alicui peregrino, ubi ad catholicam conveniatur, nullus haereticorum vel basilicam suam vel domum audeat ostendere. (3) Ista ergo tot et tanta nominis Christiani carissima vincula recte hominem tenent credentem in catholica Ecclesia, etiamsi propter nostrae intellegentiae tarditatem vel vitae meritum veritas nondum se apertissime ostendat. (4) Apud vos autem, ubi nihil horum est, quod me invitet ac teneat, sola personat pollicitatio veritatis: quae quidem si tam manifesta monstratur, ut in dubium venire non possit, praeponenda est illis omnibus rebus, quibus in catholica teneor; si autem tantummodo promittitur et non exh betur, nemo me movebit ab ea fide, quae animum meum tot et tantis nexibus Christianae religioni astringit.

739 5.. . . (6) Si ergo inveneris aliquem, qui Evangelio nondum credit, quid faceres dicenti tibi: «non credo»? Ego vero Evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas.

CV 25 a (ed. *I. Zytha),* 196 sq. ML 42, 175 sq.

De vi inferenda haereticis.

a. [Epistula 93 (Ad Vincentium ep. circa 408) 5, 16—18.]

16. (1) Vides itaque iam, ut opinor, non esse considerandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quo cogitur, utrum bonum an malum: non quo quisque bonus possit esse invitus, sed timendo quod non vult pati, vel relinquit impedientem animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, ut timens vel respuat falsum de quo contendebat, vel quaerat verum quod nesciebat, et volens teneat iam quod nolebat. (2) Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis, si non tam multis ostenderetur exemplis. (3) Non illos aut illos homines, sed multas civitates videmus fuisse donatistas, nunc esse catholicas, detestari vehementer diabolicam separationem, diligere ardenter unitatem: quae tamen timoris huius, qui tibi displicet, occasionibus catholicae factae sunt per leges imperatorum, a Constantino, apud quem primum vestri ultro Caecilianum accusaverunt, usque ad praesentes imperatores, qui iudicium illius quem vestri elegerunt, quem iudicibus episcopis praetulerunt, iustissime contra vos custodiendum esse decernunt. 740

17. (1) His ergo exemplis a collegis meis mihi propositis cessi. (2) Nam mea primitus sententia non erat, nisi neminem ad unitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos haereticos noveramus. (3) Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis. (4) Nam primo mihi opponebatur civitas mea, quae, cum tota esset in parte Donati, ad unitatem catholicam timore legum imperialium conversa est; quam nunc videmus ita huius vestrae animositatis perniciem detestari, ut in ea numquam fuisse credatur. (5) Ita aliae multae, quae mihi nominatim commemorabantur, ut ipsis rebus agnoscerem etiam in hac causa recte intellegi posse quod scriptum est: *Da sapienti occasionem, et sapientior erit* **[Prov 9, 9].** (6) Quam multi enim, quod certo scimus, iam volebant esse catholici, manifestissima veritate commoti, et offensionem suorum reverendo cotidie differebant! (7) Quam multos non veritas, in qua numquam praesumpsistis, sed obduratae consuetudinis grave vinculum colligabat, ut in 741

iis compleretur divina illa sententia: *Verbis non emendabitur servus durus; si enim et intellexerit, non oboediet* [Prov 29, 10]! (8) Quam multi propterea putabant veram Ecclesiam esse partem Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam veritatem securitas torpidos, fastidiosos pigrosque faciebat! (9) Quam multis aditum intrandi obserabant rumores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in altare Dei ponere ¡actitabant! (10) Quam multi nihil interesse credentes in qua quisque parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, et eos inde discedere atque ad Catholicam nemo transire cogebat.

742 18. (1) His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges serviunt Domino in timore, ita profuit, ut nunc alii dicant: Iam hoc volebamus; sed Deo gratias, qui nobis occasionem praebuit iamiamque faciendi et dilationum morulas amputavit. (2) Alii dicant: Hoc esse verum iam sciebamus; sed nescio qua consuetudine tenebamur: gratias Domino, qui vincula nostra disrupit, et nos ad pacis vinculum transtulit. (3) Alii dicant: Nesciebamus hic esse veritatem nec eam discere volebamus; sed nos ad eam cognoscendam metus fecit intentos, quo timuimus ne forte sine ullis rerum aeternarum lucris damno rerum temporalium feriremur: gratias Domino, qui neglegentiam nostram stimulo terroris excussit, ut saltem solliciti quaereremus, quod securi numquam nosse curavimus. (4) Alii dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, si non intraremus; nec intraremus, nisi cogeremur: gratias Domino, qui trepidationem nostram flagello abstulit, expertos docuit quam vana et inania de Ecclesia sua mendax fama iactaverit; hinc iam credimus et illa falsa esse, quae auctores huius haeresis criminati sunt, quando posteri eorum tam falsa et peiora finxerunt. (5) Alii dicant: Putabamus quidem nihil interesse ubi fidem Christi teneremus; sed gratias Domino, qui nos a divisione collegit et hoc uni Deo congruere, ut in unitate colatur, ostendit.

ML 33, 330 sq. CV 34 b (ed. *Goldbacher)*, 461 sqq.

b. [Retractationes (circa 427) 2, 5]

743 (1) Sunt duo libri mei, quorum titulus est: Contra partem Donati. (2) In quorum primo libro dixi, non mihi placere ullius saecularis potestatis impetu schis-

maticos ad communionem violenter[1] arctari. (3) Et vere tunc mihi non placebat, quoniam nondum expertus eram, vel quantum mali eorum auderet impunitas, vel quantum iis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinae.

ML 32, 632. CV 36 (ed. *P. Knöll*), 137.

De Patrum intellegentia mysterii SS. Trinitatis etc. et de evolutione doctrinae Christianae.

[In Psalmum 54 Enarratio 22, 2—9.]

(2) Etenim ex haereticis asserta est Catholica, et ex 744
his qui male sentiunt probati sunt qui bene sentiunt. (3) Multa enim latebant in Scripturis; et cum praecisi essent haeretici, quaestionibus agitaverunt Ecclesiam Dei: aperta sunt quae latebant, et intellecta est voluntas Dei. (4) Inde dicitur in alio psalmo: *Congregatio taurorum inter vaccas populorum, ut excludantur ki qui probati sunt argento* [Ps 67, 31], *Excludantur* enim dixit, emineant, appareant. Unde dicuntur et in arte argentaria exclusores, id est, ex quadam confusione massae, formae expressores. (5) Ergo multi qui optime possent Scripturas dignoscere et pertractare, latebant in populo Dei; nec asserebant solutionem quaestionum difficilium, cum calumniator nullus instaret. (6) Numquid enim perfecte de Trinitate tractatum est, antequam oblatrarent Ariani? (7) Numquid perfecte de paenitentia tractatum est, antequam obsisterent Novatiani? (8) Sic non perfecte de baptismate tractatum est, antequam contradicerent foris positi Rebaptizatores. (9) Nec de ipsa unitate Christi enucleate dicta erant quae dicta sunt, nisi posteaquam separatio illa urgere coepit fratres infirmos, ut iam illi qui noverant haec tractare atque dissolvere, ne perirent infirmi sollicitati quaestionibus impiorum, sermonibus et disputationibus suis obscura Legis in publicum deducerent.

ML 36, 643.

«Causa finita est.

[Sermo 131 (Contra Pelagianos, habitus ad Mensam S. martyris Cypriani, IX Kai. Oct., die Dominica [417]), 10.]

(1) Quod ergo dictum est de ludaeis, hoc omnino in 745
istis videmus. Zelum Dei habent. *Testimonium illis*

1 CV: vehementer.

perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Quid est *non secundum scientiam? Ignorantes enim Dei iustitiam, et suam volentes constituere, iustitiae Dei non sunt subiecti* [Rom 10, 2 sq], (2) Fratres mei, compatimini mecum. Ubi tales inveneritis, occultare nolite, non sit in vobis perversa misericordia: prorsus ubi tales inveneritis, occultare nolite. Redarguite contradicentes et resistentes ad nos perducite. (3) Iam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam: inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est: utinam aliquando finiatur error! (4) Ergo ut advertant monemus, ut instruantur docemus, ut mutentur oremus.

ML 38, 734.

De opere paenitentiae.

[Sermo supp. 261 *(Caisarti Arelat. 502—542)* 2, 6 ad 3, 7.]

746 2. (6) Et hoc attendite, fratres, quod qui paenitentiam petit, excommunicari se supplicat. Denique ubi accepit paenitentiam, coopertus cilicio foris eicitur. (7) Ideo enim se excommunicari rogat, quia ad percipiendam Eucharistiam Domini indignum esse se iudicat. Et propterea aliquamdiu se ab isto altari alienum vult fieri, ut ad illud altare quod in caelo est, mereatur cum secura conscientia pervenire. (8) Propterea se a communione corporis et sanguinis Christi quasi reum et impium cum grandi reverentia vult removeri, ut per ipsam humilitatem tandem aliquando ad communionem mereatur sacrosancti altaris accedere.

747 3. (1) Et tamen, fratres carissimi, hic ipse qui tam fideliter compuncto et contrito corde paenitentiam petit, sic de intercessione totius populi debet esse securus, ut totis viribus in bonis operibus se exercens cum Dei adiutorio de sua sit salute sollicitus: ne forte dicat in corde suo: «Ecce totus populus pro meis iniquitatibus supplicavit; iam ergo et possum et debeo esse securus.› (2) Absit ut hoc vel in cogitatione, non dicam in sermone, habeat ille qui paenitentiam agit: sed cum Dei adiutorio, quantum potest, sic de oratione aliorum confidat, ut sive in ieiuniis, sive in eleemosynis, sive in orationibus, in humilitate et caritate, sive in opere sancto se exercere contendat; infirmos etiam visitando, discordes

ad concordiam revocando, peregrinos excipiendo, sanctorum peregrinantium pedes humiliter abluendo, a detractione vel maliloquio abstinendo. (3) Vinum, si permittit infirmitas, non accipiat: si vero hoc propter senectutem vel propter dolorem stomachi non potest, audiat Apostolum dicentem: *Vino modico utere propter stomachum tuum* [1 Tim 1, 23], (4) Sunt enim aliqui paenitentes, qui ideo cito reconciliari volunt, ut carnes accipiant. Certum est quod non satis compuncte paenitentiam accipit, qui carnes nulla infirmitate cogente aut desiderat aut praesumit accipere. (5) Et ideo etiam reconciliatus paenitens, ubicumque aut in suo aut in alieno convivio olera aut legumina aut pisciculos invenire potuerit, aliam carnem non debet accipere. (6) Hoc ideo dico, quia, quod peius est, sunt aliqui paenitentes, qui et carnes cum grandi aviditate accipiunt, et vinum forte aliquoties usque ad ebrietatem bibunt. Cum grandi enim cautela sustinendum est corpusculum nostrum, ne per ebrietatem et gulam iterum nos talia sollicitet peccata committere, ut aut parum aut nihil prosit, quod paenitentiam visi sumus egisse. (7) Sic ergo cum Dei adiutorio totis viribus laboremus, ut quidquid de peccatorum nostrorum -vulneribus per Dei misericordiam ad sanitatem reducitur, non iterum per neglegentiam vulneretur. Quod ipse praestare dignetur, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Arnen.

ML 39, 2228 sq.

Regula monachalis.

[Epistula 211 (Ad monachas Hipponenses circa 423).]

1. (1) Sicut parata est severitas peccata quae invenerit vin- 748
dicare, ita non vult caritas quod vindicet invenire. Haec causa fecit ut ad vos non venirem, cum meam praesentiam quaereretis, non ad pacis vestrae gaudium, sed ad dissensionis vestrae augmentum. (2) Quomodo enim contemnerem et impunitum relinquerem, si et me praesente tantus vester tumultus exsisteret, quantus me absente, etsi oculos meos latuit, tamen aures meas vestris vocibus verberavit? (3) Nam fortassis etiam maior esset vestra seditio in praesentia mea, cum necesse esset vobis non concedi, quae in perniciosissimum exemplum contra sanam disciplinam, quod vobis non expedit, petebatis; ac si quales non volo, invenirem vos, et ipse invenirer a vobis qualem non volebatis [cf. 2 Cor 12, 20].

749 2. (1) Cum ergo scribat Apostolus ad Corinthios dicens: *Testtm Deum fado super animam meam, quia parcens vobis nondum veni Corinthum: non quia dominamur fidei vestrae, sed cooperatores sumus 'gaudii vestri* [2 Cor 1, 23]; hoc ego etiam dico vobis, quia parcens vobis non ad vos veni. (2) Peperci etiam mihi, ne tristitiam super tristitiam haberem; et elegi non ut exhiberem faciem meam vobis, sed effunderem cor meum Deo pro vobis, et causam magni periculi vestri, non apud vos verbis, sed apud Deum lacrimis agerem, ne convertat in luctum gaudium meum [cf. lac 4, 9] quod soleo gaudere de vobis, et inter tanta scandala quibus ubique abundat hic mundus aliquando consolari, cogitans copiosam congregationem et castam dilectionem et sanctam conversationem vestram et largiorem gratiam Dei, quae data est vobis, ut non solum carnales nuptias contemneretis, verum etiam eligeretis in domo societatem unanimes habitandi, ut sit vobis anima una et cor unum [cf. Act 4, 32] in Deum.

750 3. (1) Haec in vobis bona, haec Dei dona considerans, inter multas tempestates quibus ex aliis malis quatitur cor meum solet utcumque requiescere. *Currebatis bene; quis vos fascinavit? Suasio illa non est ex Deo qui vocavit vos* [Gal 5, 7]. (2) *Modicum fermenti* [1 Cor 5, 6]: nolo dicere quod sequitur; hoc enim magis cupio et oro et hortor, ut ipsum fermentum convertatur in melius, ne tota massa, sicut paene iam fecerat, convertatur in peius. (3) Si ergo repullulastis sanum sapere, *orate ne intretis in tentationem* [Mt 26, 41], ne iterum in *contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, detractiones, seditiones, susurrationes* [2 Cor 12, 20]. (4) Non enim sic plantavimus et rigavimus hortum dominicum in vobis, ut spinas metamus istas ex vobis. (5) Si autem adhuc vestra tumultuatur infirmitas, orate ut eruamini de tentatione. (6) Quae autem conturbant vos, si adhuc conturbant vos, nisi correxerint se, portabunt iudicium, quaecumque illae fuerint [cf. Gal 5, 10].

751 4. (1) Cogitate quid mali sit, ut cum de Donatistis in unitate gaudeamus, interna schismata in monasterio lugeamus. (2) Perseverate in bono proposito, et non desiderabitis mutare praepositam, qua in monasterio illo per tam multos annos perseverante et numero et aetate crevistis, quae vos mater non utero, sed animo suscepit. (3) Omnes enim quae illuc venistis, ibi eam aut sanctae praepositae sorori meae servientem, placentem, aut etiam ipsam praepositam quae vos suscepit invenistis: sub illa estis eruditae, sub illa velatae, sub illa multiplicatae; et sic tumultuamini, ut ea vobis mutetur, cum lugere deberetis, si eam vobis mutare vellemus. (4) Ipsa est enim quam nostis, ipsa est ad quam venistis, ipsa est quam per tot annos habendo crevistis. (5) Novum non accepistis,

nisi praepositum: aut si propter illum quaeritis novitatem, et in eius invidiam contra matrem vestram sic rebellastis, cur non potius id petistis, ut ipse vobis mutetur? (6) Si autem hoc exhorretis, quia novi quomodo eum in Christo venerabiliter diligatis, cur non potius illam? (7) In vobis namque regendis sic praepositi rudimenta turbantur, ut magis velit ipse vos deserere, quam istam ex vobis famam et invidiam sustinere, ut dicatur non vos aliam quaesituras fuisse praepositam, nisi ipsum coepissetis habere praepositum. (8) Tranquillet ergo Deus et componat animos vestros; non in vobis praevaleat opus diaboli, sed pax Christi vincat in cordibus vestris: nec dolore animi, quia non fit quod vultis, vel quia pudet voluisse quod velle non debuistis, erubescendo curratis in mortem, sed potius paenitendo resumatis virtutem, nec habeatis paenitentiam Iudae traditoris, sed potius lacrimas Petri pastoris.

5. (1) Haec sunt quae ut observetis praecipimus in mona- 752
sterio constitutae. (2) Primum propter quod estis in unum congregatae, ut unanimes habitetis in domo, et sit vobis cor unum et anima una in Deo. (3) Et non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia: et distribuatur unicuique vestrum a praeposita vestra victus et tegumentum; non aequaliter omnibus, quia non aequaliter valetis omnes, sed unicuique sicut opus fuerit. Sic enim legitis in Actibus Apostolorum; *Quia erant eis omnia communia, et distribuebatur singulis prout cuique opus erat* [Act 4, 32 35], (4) Quae aliquid habebant in saeculo, quando ingressae sunt monasterium, libenter velint illud esse commune. (5) Quae autem non habebant, non ea quaerant in monasterio, quae nec foris habere potuerunt: sed tamen earum infirmitati quod opus est tribuatur, etiamsi pauperies earum, quando foris erant, nec ipsa necessaria poterat invenire; ac nunc non ideo putent se esse felices, quia invenerunt victum et tegumentum, quale foris invenire non potuerunt.

6. (1) Nec erigant cervicem quia sociantur iis, ad quas 753
foris accedere non audebant; sed sursum cor habeant, et terrena bona non quaerant, ne incipiant monasteria esse divitibus utilia non pauperibus, si divites illic humiliantur, et pauperes illic inflantur. (2) Sed rursus etiam illae quae aliquid esse videbantur in saeculo, non habeant fastidio sorores suas, quae ad illam sanctam societatem ex paupertate venerunt: magis autem studeant non de parentum divitum dignitate, sed de pauperum sororum societate gloriari. (3) Nec extollantur, si communi vitae de suis facultatibus aliquid contulerunt, ne de suis divitiis magis superbiant, quia eas monasterio partiuntur, quam si iis in saeculo fruerentur. (4) Alia quippe quaecum-

que iniquitas in malis operibus exercetur ut fiant, superbia vero etiam bonis operibus insidiatur ut pereant: et quid prodest dispergere dando pauperibus [cf. Ps 112, 9; 2 Cor 9, 9] et pauperem fieri, si anima misera superbior efficiatur contemnendo, quam fuerat possidendo? (5) Omnes ergo unanimiter et concorditer vivite, et honorate in vobis invicem Deum, cuius templa factae estis.

754 7. (1) Orationibus instate horis et temporibus constitutis. (2) In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod est factum, unde et nomen accepit, ut si aliquae etiam praeter horas constitutas, si iis vacat, orare voluerint, non iis sint impedimento, quae ibi aliquid agere voluerint. (3) Psalmis et hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in voce: et nolite cantare nisi quod legitis esse cantandum; quod autem non ita scriptum est ut cantetur, non cantetur.

755 8. (1) Carnem vestram domate ieiuniis et abstinentia escae et potus, quantum valetudo permittit. (2) Quando autem aliqua non potest ieiunare, non tamen extra horam prandii aliquid alimentorum sumat, nisi cum aegrotat. (3) Cum acceditis ad mensam, donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem legitur, sine tumultu et contentionibus audite: nec solae vobis fauces sumant cibum, sed et aures percipiant. Dei verbum.

756 9. (1) Quae infirmae sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu, non debet aliis molestum esse nec iniustum videri, quas fecit alia consuetudo fortiores. (2) Nec illas feliciores putent, quia sumunt quod non sumunt ipsae: sed sibi potius gratulentur, quia valent, quod non valent illae. (3) Et si iis quae venerunt ex moribus delicatioribus ad monasterium, aliquid alimentorum, vestimentorum, stramentorum, operimentorum datur, quod aliis fortioribus et ideo felicioribus non datur, cogitare debent quibus non datur, quantum de sua saeculari vita illae ad istam descenderint, quamvis usque ad aliarum quae sunt corpore fortiores, frugalitatem pervenire nequiverint. (4) Nec illae debent conturbari, quod eas vident amplius, non quia honorantur, sed quia tolerantur, accipere; ne contingat detestanda perversitas, ut in monasterio, ubi, quantum possunt, fiunt divites laboriosae, fiant pauperes delicatae. (5) Sane quemadmodum aegrotantes necesse habent minus accipere ne graventur, ita post aegritudinem sic tractandae sunt ut citius recreentur, etiamsi de humillima saeculi paupertate venerunt, tamquam hoc illis contulerit recentior aegritudo, quod divitibus anterior consuetudo. (6) Sed cum vires pristinas reparaverint, redeant ad feliciorem consuetudinem suam, quae famulas Dei tanto amplius decet, quanto minus indigent: nec ibi eas teneat voluntas iam vegetas, quo necessitas levarat infirmas. (7) Illae se existiment ditiores,

quae fuerint in sustinenda parcitate fortiores. Melius est enim minus egere, quam plus habere.

10. (Í) Non sit notabilis habitus vester; nec affectetis vestibus placere, sed moribus. (2) Nec sint vobis tam tenera capitum tegmina, ut retiola subter appareant. (3) Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris vel spargat neglegentia, vel componat industria. (4) Quando proceditis, simul ambulate: cum veneritis quo itis, simul state. (5) In incessu, in statu, in habitu, in omnibus motibus vestris nihil fiat quod illiciat cuiusquam libidinem, sed quod vestram deceat sanctitatem. (6) Oculi vestri, etsi iaciuntur in aliquem, figantur in neminem. (7) Neque enim quando proceditis, viros videre prohibemini, sed appetere aut ipsis appeti velle. (8) Nec solo tactu sed affectu quoque et aspectu appetitur et appetit femina. (9) Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. (10) Et cum se invicem sibi, etiam tacente lingua, conspectu mutuo corda nuntiant impudica, et secundum concupiscentiam carnis alterutro delectantur ardore; etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit castitas ipsa de moribus. ^11) Nec putare debet quae in masculum figit oculum et illius in seipsam diligit fixum, non ab aliis videri, cum hoc facit; videtur omnino et a quibus videri non arbitratur. (12) Sed ecce lateat, et a nemine hominum videatur, quid faciet de illo superno inspectore quem latere nihil potest? (13) An ideo putandus est non videre, quia tanto videt patientius, quanto sapientius? (14) Illi ergo timeat sancta femina displicere, ne velit viro male placere: illum cogitet omnia videre, ne velit virum male videre. (15) Illius namque et in hac causa commendatus est timor, ubi scriptum est: *Abominatio est Domino defigens oculum* [Prov 27, 20, secundum Lxx]. (16) Quando ergo simul estis in ecclesia, et ubicumque ubi et viri sunt, invicem vestram pudicitiam custodite. (17) Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo custodiet vos ex vobis. 757

11. (1) Et si hanc, de qua loquor, oculi petulantiam in aliqua vestrum adverteritis, statim admonete, ne coepta progrediantur, sed ex proximo corrigantur. (2) Si autem et post admonitionem iterum, vel alio quocumque die id ipsum eam facere videritis, iam velut vulneratam sanandam prodat quaecumque invenire potuit hoc, prius tamen et alteri vel tertiae demonstratam, ut duarum vel trium possit ore convinci [cf. Mt 18, 16] et competenti severitate coerceri. (3) Nec vos iudicetis esse malevolas quando hoc indicatis. (4) Magis quippe innocentes non estis, si sorores vestras, quas indicando corrigere potestis, tacendo perire permittitis. (5) Si enim soror tua vulnus haberet in corpore, quod vellet occultari, dum timeret secari, 758

nonne crudeliter abs te sileretur, et misericorditer indicaretur? Quanto ergo potius eam debes manifestare, ne perniciosius putrescat in corde? (6) Sed antequam aliis demonstretur, per quas convincenda est, si negaverit, praepositae debet ostendi, si admonita neglexerit corrigi, ne forte possit secretius correpta non innotescere ceteris. (7) Si autem negaverit, tunc neganti1 adhibendae sunt aliae, ut iam coram omnibus possit non ab una teste argui, sed a duabus tribusve convinci. (8) Convicta vero secundum praepositae vel presbyteri arbitrium debet emendatoriam sustinere vindictam': quam si ferre recusaverit, et si ipsa non abscesserit, de vestra societate proiciatur. (9) Non enim et hoc fit crudeliter sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimas perdat. (10) Et hoc quod dixi de oculo non figendo, etiam in ceteris inveniendis, prohibendis, indicandis, convincendis vindicandisque peccatis diligenter observetur cum dilectione hominum et odio vitiorum. (11) Quaecumque autem in tantum progressa fuerit malum, ut occulte ab aliquo litteras vel quaelibet munuscula accipiat, si hoc ultro confitetur, parcatur illi et oretur pro ea. Si autem deprehenditur et convincitur, secundum arbitrium praepositae vel presbyteri, vel etiam episcopi, gravius emendetur.

759 12. (1) Vestes vestras in uno loco habete sub una custode vel duabus, vel quot sufficere potuerint ad eas excutiendas, ne a tinea laedantur: et sicut pascimini ex uno cellario, sic induamini ex uno vestiario. (2) Et si fieri potest, non ad vos pertineat, quid vobis induendum pro temporis congruentia proferatur, utrum hoc recipiat unaquaeque vestrum quod deposuerat, an aliud quod altera habuerat, dum tamen unicuique quod opus est non negetur. (3) Si autem hinc inter vos contentiones et murmura oriuntur, et conqueritur aliqua deterius aliquid se accepisse quam prius habuerat, et indignam se iudicat esse quae ita vestiatur, sicut alia soror eius vestiebatur: hinc vos probate quantum vobis desit in illo interiore sancto habitu cordis, quae pro habitu corporis litigatis. (4) Tamen si vestra toleratur infirmitas, ut hoc recipiatis quod posueratis, in uno tamen loco sub communibus custodibus habete quod ponitis; ita sane, ut nulla sibi aliquid operetur, sive unde induatur, sive ubi iaceat, sive unde cingatur vel operiatur vel caput contegat; sed omnia opera vestra in commune fiant maiore studio et frequentiore alacritate, quam si vobis propria faceretis. (5) Caritas enim de qua scriptum est quod *non quaerit quae sua sunt* [1 Cor 13, 5], sic intellegitur, quia communia propriis non propria communibus anteponit. (6) Et ideo quanto amplius rem communem quam propriam curaveritis, tanto amplius vos

1 *Mss.:* **mentienti.** 1 *Mss.:* **disciplinam.**

profecisse noveritis; ut in omnibus quibus utitur transitura necessitas, superemineat quae permanet caritas. (7) Consequens ergo est, ut etiam illud quod suis vel filiabus vel aliqua necessitudine ad se pertinentibus in monasterio constitutis aliquis vel aliqua contulerit, sive vestem, sive quodlibet aliud inter necessaria deputandum, non occulte accipiatur; sed sit in potestate praepositae, ut in commune redactum, cui necessarium fuerit, praebeatur. (8) Quodsi aliqua rem sibi collatam celaverit, furti iudicio condemnetur.

13. (1) Indumenta vestra secundum arbitrium praepositae 760
laventur, sive a vobis, sive a fullonibus, ne interiores animae sordes contrahat mundae vestis nimius appetitus. (2) Lavacrum etiam corporum ususque balnearum non sit assiduus, sed eo quo solet intervallo temporis tribuatur, hoc est semel in mense. (3) Cuius autem infirmitatis necessitas cogit lavandum corpus, non longius differatur: fiat sine murmure de consilio medici, ita ut etiam si nolit iubente praeposita faciat quod faciendum est pro salute. (4) Si autem velit et forte non expedit, suae cupiditati non oboediatur: aliquando enim etiamsi nocet prodesse creditur quod delectat. (5) Denique si latens est dolor in corpore famulae Dei, dicenti quid sibi doleat sine dubitatione credatur: sed tamen utrum sanando illi dolori, quod delectat, expediat, si non est certum, medicus consulatur. (6) Nec eant ad balneas, sive quocumque ire necesse fuerit, minus quam tres. (7) Nec illa, quae habet aliquo eundi necessitatem, cum quibus ipsa voluerit, sed cum quibus praeposita iusserit, ire debebit. (8) Aegrotantium cura sive post aegritudinem reficiendarum, sive aliqua imbecillitate etiam sine febribus laborantium, alicui debet iniungi, ut ipsa de cellario petat quod cuique opus esse perspexerit; sive autem quae cellario, sive quae vestibus, sive quae codicibus praeponuntur, sine murmure serviant sororibus suis. (9) Codices certa hora singulis diebus petantur; extra horam quae petiverint non accipiant. (10) Vestimenta vero et calceamenta quando fuerint indigenti necessaria, dare non differant sub quarum custodia sunt quae poscuntur.

14. (1) Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, **761**
ne ira crescat in odium et trabem faciat de festuca [cf. Mt 7, 3], et animam faciat homicidam. (2) Neque enim ad solos viros pertinet quod scriptum est: *Qui odit fratrem suum, homicida est* [1 Io 3, 15], sed sexu masculino, quem primum Deus fecit, etiam femineus praeceptum sexus accepit. (3) Quaecumque convicio, vel maledicto vel etiam criminis obiectu, alteram laeserit, meminerit satisfactione quantocius curare ouod fecit, et illa quae laesa est, sine disceptatione dimittere. (4) Si autem invicem se laeserunt, invicem sibi debita relaxare debebunt, propter orationes vestras; quas utique quanto crebriores habetis, tanto

sanctiores habere debetis. (5) Melior est autem, quae quamvis ira saepe tentatur, tamen impetrare festinat ut sibi dimittat cui se fecisse agnoscit iniuriam, quam quae tardius irascitur et ad veniam petendam difficilius inclinatur. (6) Quae non vult dimittere sorori, non speret accipere orationis effectum: quae autem numqum vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiamsi non inde proiciatur. (7) Proinde vobis a verbis durioribus parcite, quae si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera. (8) Quando autem necessitas disciplinae minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur ut ab iis veniam postuletis, ne apud eas quas oportet esse subiectas, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas: sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit etiam eas quas plus iusto forte corripitis, quanta benevolentia diligatis. (9) Non autem carnalis, sed spiritualis inter vos debet esse dilectio: nam quae faciunt pudoris immemores, etiam feminis feminae, iocando turpiter et ludendo, non solum a viduis et intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis, sed omnino nec a mulieribus nuptis nec a virginibus sunt facienda nupturis.

762 15. (1) Praepositae tamquam matri oboediatur, honore servato, ne in illa offendatur Deus: multo magis presbytero qui omnium vestrum curam gerit. (2) Ut ergo cuncta ista serventur, et si quid servatum non fuerit, non neglegenter praetereatur, sed emendandum corrigendumque curetur, ad praepositam praecipue pertinet, ita ut ad presbyterum, qui vobis intendit, referat quod modum vel vires eius excedit. (3) Ipsa vero non se existimet potestate dominante, sed caritate serviente felicem. (4) Honore coram hominibus praelata sit vobis; timore coram Deo substrata sit pedibus vestris. (5) Circa omnes se ipsam bonorum operum praebeat exemplum [cf. Tit 2,7]. (6) Corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes [cf. 1 Thess 5, 14], disciplinam libens habeat, metuens imponat. (7) Et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus a vobis amari appetat quam timeri, semper cogitans Deo se pro vobis redditurам esse rationem. (8) Unde magis oboediendo non solum vestri, verum etiam ipsius miseremini; quia inter vos quanto in loco superiore, tanto in periculo maiore versatur.

16. (1) Donet Dominus ut observetis haec omnia cum dilectione tamquam spiritualis pulchritudinis amatrices et bono Christi odore de bona conversatione fragrantes, non sicut ancillae sub lege, sed sicut liberae sub gratia constitutae. (2) Ut autem in hoc libello tamquam in speculo vos possitis inspicere,

ne per oblivionem aliquid neglegatis, semel in septimana vobis legatur:-(3) et ubi vos inveneritis ea quae scripta sunt facientes, agite gratias Domino bonorum omnium largitori: (4) ubi autem sibi quaecumque vestrum videt deesse aliquid, doleat de praeterito, caveat de futuro, orans ut et debitum dimittatur et in tentationem non inducatur [cf. Mt 6, 12 sq].

ML 33, 958 sqq.

De paenitentia Theodosii.

[De civitate Dei (413—426) 5, 26, 7.]

Quid autem fuit eius religiosa humilitate mirabilius, 763
quando in Thessalonicensium gravissimum scelus, cui iam, episcopis intercedentibus, promiserat indulgentiam, tumultu quorundam, qui ei cohaerebant, vindicare compulsus est, et ecclesiastica coercitus disciplina sic egit paenitentiam, ut imperatoriam celsitudinem pro illo populus orans magis fleret videndo prostratam quam peccando timeret iratam?

ML 41, 173. CV 40 (ed. *£. Hoffmann)* a, 265.

De numero persecutionum.

[Ib. 18, 52, 1—4.]

(1) Proinde ne illud quidem temere puto esse dicen- 764
dum sive credendum, quod nonnullis visum est, vel videtur, non amplius Ecclesiam passuram persecutiones usque ad tempus Antichristi, quam quot iam passa est, id est decem, ut undecima eademque novissima sit ab Antichristo. (2) Primam quippe computant a Nerone quae facta est, secundam a Domitiano, a Traiano tertiam, quartam ab Antonino, a Severo quintam, sextam a Maximino, a Decio septimam, octavam a Valeriano, ab Aureliano nonam, decimam a Diocletiano et Maximiano. (3) Plagas enim Aegyptiorum, quoniam decem fuerunt, antequam inde exire inciperet populus Dei, putant ad hunc intellectum esse referendas, ut novissima Antichristi persecutio, similis videatur undecimae plagae, qua Aegyptii, dum hostiliter sequerentur Hebraeos, in mari Rubro, populo Dei per siccum transeunte, perierunt. (4) Sed ego illa re gesta in Aegypto, istas persecutiones prophetice significatas esse non arbitror: quamvis ab iis, qui hoc putant, exquisite et ingeniose illa singula his singulis comparata videantur, non pro-

phetico spiritu, sed coniectura mentis humanae, quae aliquando ad verum pervenit, aliquando fallitur.

ML 41, 614 sq. CV 40 b, 354 sq.

Cur scripserit libros De civitate Dei et de eorum divisione.

[Retractationes (circa 427) 2, 43.]

765 (1) Interea Roma Gothorum irruptione, agentium sub rege Alarico, atque impetu magnae cladis eversa est; cuius eversionem deorum falsorum multorumque cultores, quos usitato nomine paganos vocamus, in Christianam religionem referre conantes, solito acerbius et amarius Deum verum blasphemare coeperunt. (2) Unde ego exardescens zelo domus Dei [cf. Io 2, 17], adversus eorum blasphemias vel errores libros De civitate Dei scribere institui. Quod opus per aliquot annos me tenuit, eo quod alia multa intercurrebant, quae differre non oporteret et me prius ad solvendum occupabant.

766 (3) Hoc autem De civitate Dei grande opus tandem viginti duobus libris est terminatum. Quorum quinque primi eos refellunt, qui res humanas ita prosperari volunt, ut ad hoc multorum deorum cultum quos Pagani colere consueverunt, necessarium esse arbitrentur et, quia prohibetur, mala ista exoriri atque abundare contendunt. (4) Sequentes autem quinque adversus eos loquuntur, qui fatentur haec mala nec defuisse umquam, nec defutura mortalibus, et ea, nunc magna nunc parva, locis temporibus personisque variari, sed deorum multorum cultum, quo iis sacrificatur, propter vitam post mortem futuram esse utilem disputant. His ergo decem libris duae istae vanae opiniones Christianae religioni adversariae refelluntur.

767 (5) Sed ne quisquam nos aliena tantum redarguisse, non autem nostra asseruisse reprehenderet, id agit pars altera operis huius, quae libris duodecim continetur. Quamquam, ubi opus est, et in prioribus decem quae nostra sunt asseramus et in duodecim posterioribus redarguamus adversa. (6) Duodecim ergo librorum sequentium primi quattuor continent exortum duarum civitatum, quarum est una Dei, altera huius mundi. Secundi quattuor excursum earum sive procursum. Tertii vero, qui et postremi, debitos fines. (7) Ita omnes viginti

et duo libri cum sint de utraque civitate conscripti, titulum, tamen a meliore acceperunt, ut De civitate Dei potius vocarentur.

ML 32, 647 sq. CV 36 (ed. *P. KniU),* 180 sqq.

De Manichaeis.

[De Haeresibus (ad Quodvultdeum circa 428) 46.]

1. (1) Manichaei a quodam Persa exstiterunt, qui vocabatur 768
Manes: quamvis et ipsum, cum eius insana doctrina coepisset in Graecia praedicari, Manichaeum discipuli eius appellare maluerint devitantes nomen insaniae. Unde quidam eorum quasi doctiores et eo ipso mendaciores, geminata n littera, Mannicbaeum vocant, quasi manna fundentem. (2) Iste duo principia inter se diversa et adversa eademque aeterna et coaeterna, hoc est semper, fuisse composuit: duasque naturas atque substantias, boni scilicet et mali, sequens alios antiquos haereticos, opinatus est. (3) Quarum inter se pugnam et commixtionem, et boni a malo purgationem, et boni, quod purgari non poterit, cum malo in aeternum damnationem, secundum sua dogmata asseverantes, multa fabulantur, quae cuncta intexere huic operi nimis longum est. (4) Ex his autem suis fabulis vanis atque impiis coguntur dicere animas bonas, quas censent ab animarum malarum naturae scilicet contrariae commixtione liberandas, eius cuius Deus est esse naturae. (5) Proinde mundum a natura boni, hoc est a natura Dei, factum confitentur quidem, sed de commixtione boni et mali, quae facta est, quando inter se utraque natura pugnavit. Ipsam vero boni a malo purgationem ac liberationem non solum per totum mundum et de omnibus eius elementis virtutes Dei facere dicunt, verum etiam Electos suos per alimenta quae sumunt. (6) Et iis quippe alimentis, sicut universo mundo, Dei substantiam perhibent esse commixtam: quam purgari putant in Electis suis eo genere vitae, quo vivunt Electi Manichaeorum, velut sanctius et excellentius Auditoribus suis. Nam his duabus professionibus, hoc est Electorum et Auditorum, ecclesiam suam constare voluerunt. (7) In ceteris autem hominibus, etiam in ipsis Auditoribus suis, hanc partem bonae divinaeque substantiae, quae mixta et colligata in escis et potibus detinetur, maximeque in iis qui generant filios, arctius in inquinatius colligari putant.

2. (1) Quidquid vero undique purgatur luminis, per quasdam 769
naves, quas esse lunam et solem volunt, regno Dei tamquam propriis sedibus reddi. Quas itidem naves de substantia Dei pura perhibent fabricatas. (2) Lucemque istam corpoream, animantium mortalium oculis adiacentem, non solum

in his navibus, ubi eam purissimam credunt, verum etiam in aliis quibusque lucidis rebus, ubi secundum ipsos tenetur admixta crediturque purganda: Dei dicunt esse naturam. (3) Quinque enim elementa, quae genuerunt principes proprios, genti tribuunt tenebrarum: eaque elementa his nominibus nuncupant: fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum. (4) In fumo nata animalia bipedia, unde homines ducere originem censent; in tenebris serpentia; in igne quadrupedia; in aquis natatilia; in vento volatilia. (5) His quinque elementis malis debellandis alia quinque elementa de regno et substantia Dei missa esse et in illa pugna fuisse permixta: fumo aera, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquae malae aquam bonam, vento malo ventum bonum. (6) Naves autem illas, id est, duo caeli luminaria, ita distinguunt, ut lunam dicant factam ex bona aqua, solem vero ex igne bono. (7) Esse autem in iis navibus sanctas virtutes, quaese in masculos transfigurant, ut illiciant feminas gentis adversae, et rursus in feminas, ut illiciant masculos eiusdem gentis adversae; et per hanc illecebram commota eorum concupiscentia fugiat de illis lumen, quod membris suis permixtum tenebant, et purgandum suscipiatur ab angelis lucis purgatumque illis navibus imponatur ad regna propria reportandum. (8) Qua occasione, vel potius exsecrabilis superstitionis quadam necessitate, coguntur Electi eorum velut eucharistiam conspersam cum semine humano sumere, ut etiam inde, sicut de aliis cibis quos accipiunt, substantia illa divina purgetur. Sed hoc se facere negant et alios nescio quos sub nomine Manichaeorum facere affirmant. Detecti sunt tamen in ecclesia, sicut scis, apud Carthaginem, iam te ibi diacono constituto....

770 3. (1) Nec vescuntur tamen carnibus, tamquam de mortuis vel occisis fugerit divina substantia tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in Electorum ventre purgari. Nec ova saltem sumunt, quasi et ipsa cum franguntur exspirent nec oporteat ullis mortuis corporibus vesci et hoc solum vivat ex carne, quod farina, ne moriatur, excipitur. (2) Sed nec alimonia lactis utuntur, quamvis de corpore animantis vivente mulgeatur sive sugatur: non quia putant divinae substantiae nihil ibi esse permixtum, sed quia sibi error ipse non constat. (3) Nam et vinum non bibunt, dicentes fel esse principum tenebrarum, cum vescantur uvis: nec musti aliquid, vel recentissimi, sorbent.

771 4. (1) Animas Auditorum suorum in Electos revolvi arbitrantur, aut feliciore compendio in escas Electorum suorum, ut iam inde purgatae in nulla corpora revertantur. Ceteras autem animas et in pecora redire putant et in omnia, quae radicibus fixa sunt atque aluntur in terra. (2) Herbas enim

atque arbores sic putant vivere, ut vitam quae illis inest, et sentire credant et dolere, cum laeduntur: nec aliquid inde sine cruciatu eorum quemquam posse vellere aut carpere. Propter quod, agrum etiam spinis purgare, nefas habent. (3) Unde agriculturam quae omnium artium est innocentissima, tamquam plurium homicidiorum ream dementer accusant: suisque Auditoribus ideo haec arbitrantur ignosci, quia praebent inde alimenta Electis suis, ut divina illa substantia in eorum ventre purgata impetret iis veniam, quorum traditur oblatione purganda. (4) Itaque ipsi Electi, nihil in agris operantes, nec poma carpentes, nec saltem folia ulla vellentes, exspectant haec afferri usibus suis ab Auditoribus suis, viventes de tot ac tantis secundum suam vanitatem homicidiis alienis. (5) Monent etiam eosdem Auditores suos, ut, si vescuntur carnibus, animalia non occidant, ne offendant principes tenebrarum in caelestibus colligatos, a quibus omnem carnem dicunt originem ducere: et si utuntur coniugibus, conceptum tamen generationemque devitent, ne divina substantia, quae in eos per alimenta ingreditur, vinculis carneis ligetur in prole. Si quippe in omnem carnem, id est per escas et potus venire animas credunt. (6) Unde nuptias sine dubitatione condemnant et quantum in ipsis est, prohibent; quando generare prohibent, propter quod coniugia copulanda sunt, Adam et Evam ex parentibus principibus fumi asserunt natos: cum pater eorum nomine Sacias sociorum suorum fetus omnium devorasset et, quidquid inde commixtum divinae substantiae ceperat, cum uxore concumbens in carne prolis tamquam tenacissimo vinculo colligasset.

5. (1) Christum autem fuisse affirmant, quem dicit nostra 772
Scriptura serpentem, a quo illuminatos asserunt, ut cognitionis oculos aperirent, et bonum malumque dignoscerent: eumque Christum novissimis temporibus venisse ad animas, non ad corpora liberanda. (2) Nec fuisse in carne vera, sed simulatam speciem carnis ludificandis humanis sensibus praebuisse, ubi non solum mortem, verum etiam resurrectionem similiter mentiretur. (3) Deum, qui Legem per Moysen dedit, et in Hebraeis Prophetis locutus est, non esse vere Deum, sed unum ex principibus tenebrarum. (4) Ipsiusque Testamenti Novi Scripturas tamquam infalsatas ita legunt, ut quod volunt inde accipiant, quod nolunt reiciant, iisque tamquam totum verum habentes nonnullas apocryphas anteponant. (5) Promissionem Domini Iesu Christi de Paracleto Spiritu Sancto in suo haeresiarcha Manichaeo dicunt esse completam. Unde se in suis litteris Iesu Christi apostolum dicit, eo quod Iesus Christus se missurum esse promiserit atque in illo miserit Spiritum Sanctum.

773 6. (1) Propter quod etiam ipse Manichaeus duodecim discipulos habuit, ad instar apostolici numeri, quem numerum Manichaei hodieque custodiunt. (2) Nam ex Electis suis habent duodecim, quos appellant magistros, et tertium decimum principem ipsorum: episcopos autem septuaginta duos, qui ordinantur a magistris. Habent etiam episcopi diaconos. (3) Iam ceteri tantummodo Electi vocantur; sed mittuntur etiam ipsi qui videntur idonei, ad hunc errorem vel, ubi est, sustentandum et augendum, vel, ubi non est, etiam seminandum. (4) Baptismum in aqua nihil cuiquam perhibent salutis afferre, nec quemquam eorum quos decipiunt baptizandum putant. (5) Orationes faciunt ad solem per diem, quaqua versum circuit: ad lunam per noctem, si apparet; si autem non apparet, ad aquiloniam partem, qua sol cum occiderit, ad orientem revertitur, stant orantes. (6) Peccatorum originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiae tribuunt gentis adversae: quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem non Dei, sed malae mentis perhibent esse opificium, quae a contrario principio Deo coaeterna est. (7) Carnalem concupiscentiam, qua caro concupiscit adversus spiritum, non ex vitiata in primo homine natura nobis inesse infirmitatem, sed substantiam volunt esse contrariam, sic nobis adhaerentem, ut quando liberamur atque purgamur, separetur a nobis, et in sua natura etiam ipsa immortaliter vivat: easque duas animas, vel duas mentes, unam bonam, alteram malam, in uno homine inter se habere conflictum, quando caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem [cf. Gal 5, 17]. (8) Nec in nobis sanatum hoc vitium, sicuti nos dicimus, numquam futurum: sed a nobis seiunctam atque seclusam substantiam istam mali, et finito isto saeculo post conflagrationem mundi in globo quodam, tamquam in carcere sempiterno, esse victuram. (9) Cui globo affirmant accessurum semper et adhaesurum quasi coopertorium atque tectorium ex animabus, natura quidem bonis, sed tamen quae non potuerint a naturae malae contagione mundari.

ML 42, 34 sqq.

De Donatistis.

[De Haeresibus 69.]

774 1. (1) Donatiani vel Donatistae sunt, qui primum propter ordinatum contra suam voluntatem Caecilianum Ecclesiae Carthaginensis episcopum schisma fecerunt: obicientes ei crimina non probata, et maxime quod a traditoribus divinarum Scripturarum fuerit ordinatus. (2) Sed post causam cum eo dictam atque finitam falsitatis rei deprehensi, pertinaci dissensione firmata in haeresim schisma verterunt: tamquam Ecclesia

Christi propter crimina Caeciliani seu vera, seu quod magis iudicibus apparuit, falsa, de toto terrarum orbe perierit, ubi futura promissa est, atque in Africana Donati parte remanserit, in aliis terrarum partibus quasi contagione communionis exstincta. (3) Audent etiam rebaptizare Catholicos: ubi se amplius haereticos esse firmarunt, cum Ecclesiae catholicae universae placuerit nec in ipsis haereticis baptisma commune rescindere.

2. (1) Huius haeresis principem accipimus fuisse Donatum, 775
qui de Numidia veniens et contra Caecilianum christianam dividens plebem, adiunctis sibi eiusdem factionis episcopis, Maiorinum apud Carthaginem ordinavit episcopum. (2) Cui Maiorino Donatus alius in eadem divisione successit, qui eloquentia sua sic confirmavit hanc haeresim, ut multi existiment propter ipsum potius eos Donatistas vocari. (3) Exstant scripta eius, ubi apparet eum etiam non catholicam de Trinitate habuisse sententiam, sed quamvis eiusdem substantiae, minorem tamen Patre Filium et minorem Filio putasse Spiritum Sanctum. Verum in hunc, quem de Trinitate habuit, eius errorem Donatistarum multitudo intenta non fuit; nec facile in iis quisquam, qui hoc illum sensisse noverit, invenitur.

3. (1) Isti haeretici in urbe Roma Montenses vocantur, 776
quibus hinc ex Africa solent episcopum mittere, aut hinc illuc Afri episcopi eorum pergere, si forte ibi eum ordinare placuisset. (2) Ad hanc haeresim in Africa et illi pertinent, qui appellantur Circumcelliones, genus hominum agreste et famosissimae audaciae, non solum in alios immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insana feritate parcendo. (3) Nam per mortes varias maximeque praecipitiorum et aquarum et ignium se ipsos necare consuerunt; et in istum furorem alios quos potuerint sexus utriusque seducere, aliquando, ut occidantur ab aliis, mortem, nisi fecerint, comminantes. Verumtamen plerisque Donatistarum displicent tales, nec eorum communione contaminari se putant, qui Christiano orbi terrarum dementer obiciunt ignotorum crimen Afrorum. (4) Multa et inter ipsos facta sunt schismata, et ab iis se diversis coetibus alii atque alii separarunt; quorum separationem cetera grandis multitudo non sensit. (5) Sed apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab eiusdem erroris centum ferme episcopis ordinatus, et a reliquis trecentis decem cum iis duodecim, qui ordinationi eius etiam praesentia corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus, compulit eos nosse etiam extra Ecclesiam dari posse baptismum Christi. Nam quosdam ex iis cum iis quos extra eorum ecclesiam baptizaverant, in suis honoribus sine ulla in quoquam repetitione baptismatis receperunt, nec eos ut corrigerent per publicas

potestates agere destiterunt, nec eorum criminibus per sui concilii sententiam vehementer exaggeratis communionem suam contaminare timuerunt.

ML 42, 43 sq.

De Pelagianis.

[Ib. 88.]

777 1. (1) Pelagianorum est haeresis, hoc tempore omnium recentissima a Pelagio monacho exorta. Quem magistrum Coelestius sic secutus est, ut sectatores eorum Coelestiani etiam nuncupentur. (2) Hi Dei gratiae, qua praedestinati sumus in adoptionem filiorum per lesum Christum in ipsum [cf. Eph 1, 5], et qua eruimur de potestate tenebrarum, ut in eum credamus atque in regnum ipsius transferamur [cf. Col 1, 13], propter quod ait: *Nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo* [lo 6, 66], et qua diffunditur caritas in cordibus nostris [cf. Rom 5, 5], ut fides per dilectionem operetur [cf. Gal 5, 6], in tantum inimici sunt, ut sine hac posse hominem credant facere omnia divina mandata; cum si hoc verum esset, frustra Dominus dixisse videretur: *Sine me nihil potestis facere* [Io 15,5]. (3) Denique Pelagius a fratribus increpatus, quod nihil tribueret adiutorio gratiae Dei ad eius mandata facienda, correptioni eorum hactenus cessit, ut non eam libero arbitrio praeponeret, sed infideli calliditate supponeret, dicens, ad hoc eam dari hominibus, ut quae facere per liberum iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam. (4) Dicendo utique «ut facilius possint», voluit credi, etiamsi difficilius, tamen posse homines sine gratia divina facere iussa divina. Illam vero gratiam Dei, sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero arbitrio, quod nullis suis praecedentibus meritis ab illo accepit nostra natura, ad hoc tantum ipso adiuvante per suam legem atque doctrinam, ut discamus, quae facere et quae sperare debeamus, non autem ad hoc ut per donum Spiritus sui, quae didicerimus esse facienda faciamus. (5) Ac per hoc divinitus nobis dari scientiam confitentur, qua ignorantia pellitur, caritatem autem dari negant, qua pie vivitur: ut scilicet cum sit Dei donum sc' -ntia, quae sine caritate inflat, non sit Dei donum ipsa caritas, quae ut scientia non inflet, aedificat [cf. 1 Cor 8, 1].

778 2. (1) Destruunt etiam orationes, quas facit Ecclesia, sive pro infidelibus et doctrinae Dei resistentibus ut convertantur ad Deum, sive pro fidelibus, ut augeatur in iis fides, et perseverent in ea. Haec quippe non ab ipso accipere, sed a se ipsis homines habere contendunt, gratiam Dei qua liberamur ab impietate, dicentes secundum merita nostra dari. (2) Quod quidem Pelagius in episcopali iudicio Palaestino damnari metuens, damnare compulsus est; sed in posterioribus suis

scriptis hoc invenitur docere. (3) In id etiam progrediuntur, ut dicant vitam iustorum in hoc saeculo nullum omnino habere peccatum, et ex his Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, ut sit omnino sine macula et ruga [cf. Eph 5, 27]; quasi non sit Christi Ecclesia, quae toto terrarum orbe clamat ad Deum: *Dimitte nobis debita nostra* [Mt 6, 12]. (4) Parvulos etiam negant, secundum Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquae prima nativitate contrahere. Sic enim eos sine ullo peccati originalis vinculo asserunt nasci, ut prorsus non sit quod iis oporteat secunda nativitate dimitti: sed eos propterea baptizari, ut regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei, de bono in melius translati, non ista renovatione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Nam etiamsi non baptizentur, promittunt iis extra regnum quidem Dei, sed tamen aeternam et beatam quandam vitam suam. (5) Ipsum quoque Adam dicunt, etiamsi non peccasset, fuisse corpore moriturum, neque ita mortuum merito culpae, sed conditione naturae. (6) Obiciuntur iis et alia nonnulla, sed ista sunt maxime, ex quibus intelleguntur etiam illa vel cuncta vel paene cuncta pendere.

ML 42, 47 sq.

PAULIS OROSIUS scripsit 417-418.

De persecutione Neronis.

[Historiarum adversus paganos l. 7, 7, 9—10.] '

(9) Crudelitatis autem rabie ita efferatus est [Nero], ut plurimam 779
senatus partem interfecerit, equestrem ordinem paene destituerit. Sed ne paricidiis quidem abstinuit, matrem, fratrem, sororem, uxorem ceterosque omnes cognatos et propinquos sine haesitatione prostravit.

(10) Auxit hanc molem facinorum eius temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romae Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit: ipsumque nomen exstirpare conatus beatissimos Christi apostolos **Petrum** cruce, **Paulum** gladio occidit.

CV 5 (ed. *C. Zangemcister),* 454 sq. ML 31, 1077 sq.

CONCILIUM CARTHAGINIENSE 418.

CANONES.

9 (117)[1] De plebibus conversis a Donatistis.

(1) Item placuit, quoniam quidem ante aliquot annos 780
in Ecclesia plenario concilio constitutum est[2], ut quae-

[1] Uncis includitur numerus Codicis canonum Ecclesiae Africanae.
[2] Anno 407 can. 5 (99).

cumque Ecclesiae in dioecesi constitutae ante leges de Donatistis latas catholicae factae sunt, ad eas cathedras pertineant, per quarum episcopos factum est, ut catholicae unitati communicarent: post leges autem quaecumque communicaverint, illuc pertineant, quo pertinebant, cum essent in parte Donati. (2) Sed quia multae controversiae postea inter episcopos de dioecesibus ortae sunt et oriuntur, quibus tunc minus videtur esse prospectum; nunc isto concilio sancto placuit, ut ubicumque catholica fuit et pars Donati, et ad diversas cathedras pertinebant, quocumque tempore illic unitas facta est vel facta fuerit, sive ante leges, sive post leges, ad eam cathedram pertineant, ad quam catholica, quae iam ibi fuerat, pertinebat.

10 (118). De dioecesibus, qualiter eas dividant inter se episcopi tam catholici, quam qui ex Donati parte conversi sunt.

781 (1) Ita sane, ut, si episcopus ex Donatistis ad catholicam unitatem conversus est, aequaliter inter se dividant eas, quae sic fuerint inventae, ubi ambae partes fuerunt: id est, ut alia loca ad illum, alia ad illum pertineant; ita ut ille dividat, qui amplius temporis in episcopatu habet, et minor eligat. (2) Quodsi forte unus fuerit locus, ad eum pertineat cui vicinior invenitur. Quodsi ambabus cathedris aequaliter vicinus est, ad eum pertineat, quem plebs elegerit. Quodsi forte antiqui Catholici suum episcopum voluerint et illi suum, qui ex Donati parte conversi sunt: plurimorum voluntas paucioribus praeferatur. Si autem partes aequales sunt, maioris temporis episcopo deputetur. (3) Si autem ita plurima loca inveniuntur, in quibus ambae partes fuerunt, ut non possint aequaliter dividi, velut si impari numero fuerint: distributis in locis, qui parem habent numerum, quicumque locus remanserit, hoc in eo servetur, quod superius dictum est, cum de uno tractaretur loco.

11 (119). Ut, si quam dioecesim episcopus ab haeresi liberans triennio possederit, nullus eam repetat.

782 (1) Item placuit, ut etiamsi quisquam post leges aliquem locum ad catholicam unitatem converterit eumque per triennium nemine repetente retinuerit, ulterius ab

eo non repetatur. Si tamen per ipsum triennium fuit episcopus qui posset repetere, et tacuit, praeiudicium patietur. (2) Si autem non fuit, non praeiudicetur matrici: sed liceat, cum locus acceperit episcopum quem non habebat, ex ipso die intra triennium repetere. (3) Itemque si fuerit episcopus ad catholicam ex Donati parte conversus, non ei praeiudicet praefinitum tempus: sed ex quo die conversus est, habeat per triennium potestatem repetendi loca, quae ad ipsam pertinebant cathedram.

17 (125). De presbyteris et clericis, ut non appellent nisi ad Africana concilia.

(1) Item placuit, ut presbyteri, diaconi, vel ceteri in- 783
feriores clerici, in causis quas habuerint, si de iudiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos audiant et inter eos quidquid est finiant, adhibiti ab iis ex consensu episcoporum suorum. (2) Quodsi et ab iis provocandum putaverint, non provocent nisi ad Africana concilia, vel ad primates provinciarum suarum: ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur.

Codex canonum Eccl. Africanae. Hard. 1, 930 sqq. Msi 3, 811 sqq. Hf. 2, 118 sq. HL 2, 1, 193 sqq.

Canones eiusdem concilii conira Pelagianos vide D 101 sqq. 783 a
Zosimi (417—418) Rescriptum de primatu et infallibilitate Romani Pontificis ii. 109. Bonifatii I (418—422) de eadem re ii. 110.

PALLADIUS EP. HELENOPOLEOS scripsit ca 420.

De regula Pachomii, coenobitarum Patriarchae (circa 292—346), ab angelo dictata.

[Historia Lausiaca 32 (38).]

(1) Tapëvvrjalç ëtjrtv TÔnoç ëv -rPj Oqgaïbt oôtuj KaXoùpevoç, 784
ëv à TTaxtbpt‹5ç tiç -fë-fovev, àvfjp Tdùv eiç eùôeîav [JefhtDKÔTUJv, d>ç KaTaEttu9?|vai Kai rrpoppf|aeu>v Kai ôtrTaatdjv àfYeXiKÙiv. Oûtoç eiç àyav ëyëveTO tptXdveptutrôç Te Kai cpiXctôeXtpoç. (2) KaSeZopëvuj oûv aÙTtîi ëv tû› anr]Xa!uJ djtp0q âYTeXoç, Kai Xë-fet aim!)' [TTaxdtp te],

(1) Tabennesis est locus sic appellatus in Thebaide, in quo 784
fuit Pachomius quidam, vir ex iis qui vixerunt in perfecto vitae instituto, adeo ut fuerit dignatus et futurorum praedictionibus et angelicis visionibus. Is fuit valde amans hominum, et magna caritate in fratres. (2) Ei ergo sedenti in hac spelunca visus est angelus, qui

tò kotò aauTÒv KaTÜjp0u>aaç irepiTxâiç oùv KaOéïij év tw amiXaiiu. Aeûpo Kai é£eX0ùjv auvci-fa-fe irdvTaç toùç vèovç povaxoùç Kai oÏKrjaov pe-r' aÙTiüv Kai Kaxà tòv túitov ôv bibuiui aot oütujç aùroîç vopo0éTr|<Tov. Kai èirébuiKev aiiTW béXxov xaXK?|v év f) éTé'fpaTrro Taûra'

(3) XuYxwpriaei? éKáffxw Kaxà xiqv òóvapiv tpayeîv Kai TTteîv' Kai npôç tôç buvâpeiç tûiv èa0ióvxwv àvàXofa Kai tù ëpya aôxoîç è-fxe'P10'0V xai pr)Te vrpxeûcrai KcuXùaqç pf|xe tpaveìv. Oütw pévxot xà icxupà toîç icrxuporépoiç Kai èaOioucn, Kai xà ¿trova toîç àxovwxépoiç Kai àaKqxiKUj-Tépoiç èYxeipiie èpya. (4) TToinffov bè KéXXaç biatpôpouç èv xQ aùXfj' Kai xpeîç Kaxà KéXXav pevéxujffav. 'H bè xpotpq Ttctvxwv îittô ëva oîkov èEexaiéaôu;. (5) Kaôeubé-xajffav bè pq àvaKeipevoi, àXXà Opôvouç oÎKOÔoprrroùç ùtttiuj-xépouç TT€7T0ir|KÔT€Ç Kai ôévxeç atjxûv èxeî xà (Txpùpaxa Kaôeubéxwtfav Ka0f|pevot. (6) <t>opeixcuo'av bè èv xaîç vuEi Xepixævaç Xtvoûç èiwffpévoi. "EKacTTOç aùxâiv èxéxw pqXiu-xqv aiftiav eipfacrpevrjv, fjç aveu pf) èoUtéxujcrav. 'Atuôvxêç bè eiç xf|v KOtvujviav Kaxà Zà{Jf3axov Kai KupiaKfjv xàç iwvaç XuéxujCTav, xrjv pqXuixriv axroxiOeffOujffav Kai pexà koukouXîou pôvou eitTiexcuaav. KouKOÙXia' bè aùroîç èxù-nwcrev âpaXXa tbç iraibioiç, èv oîç Kai Kavxfipa tûttov oxaupoû bià iropcpupiou èKéXeuaev èvxiOecrOai.6

ei dicit: [Pac h orni], ea quidem quae ad te pertinent, recte et ex virtute gessisti; supervacanee ergo sedes in spelunca. Age ergo, egredere et congrega omnes iuniores monachos et habita cum iis, et sequens formam quam dabo tibi, iis leges constitue. Eique dedit tabulam aeneam, in qua haec scripta fuerant:

(3) Concede unicuique ut comedat et bibat pro viribus, iis quoque manda opera quae comedentium proportione conveniant ac respondeant, et neque ieiunare prohibe nec comedere. Sic quidem fortibus fortia manda opera, imbecilla autem iis qui sunt imbecilliores et se magis exercent. (4) Fac autem diversas cellas in eadem aula, et terni in cellis habitent. Omnibus autem cibus in una domo paretur. (5) Dormiant autem non recumbentes, sed exstructis sibi sedibus paulo supinioribus, et illic suis impositis stragulis dormiant sedentes. (6) Noctu autem gestent lebitones lineos, succincti. Habeat unusquisque ex his pellem caprinam laboratam. Absque ea ne comedant. Ingredientes autem ad communionem Sabbato et Dominica, zonas solvant, pellem deponant et cum sola cuculla ingrediantur. Fecit autem iis cucullas sine villis tamquam pueris, in quibus etiam iussit imponi figuram crucis purpureae.

(7) 'EKéXeucre òè eÌKOcHTécraapa rdypara eïvai, Kai 786
ÉKáffTw Taypart éiréQiiKe CTOixeîov éXXnviKÓv, dirò âXtpa Kai pfjra Kai yáppa Kai òéXra Kai tûiv KaO' éEfjç. 'Ev tw ouv aùròv èpwrav Kai qptXoTtpaypoveîv eiç toctoûtov rrXfjOoç ñpwTa tòv òeÙTepov ó peiEÔTepoç' nwç ëxet tò TÓypa toû âXtpa; P| ttlûç ëxei ™ iffra; TtàXiv' àoiratfai tò {)&, iòiw Tivi crqpeíw ypappáTwv ‹lkoXouOoûvtoç. Kai toîç pèv ánXoucrrépoiç Kai ¿KepaiOTÉpoiç èmericreiç tò tórta' toîç òè òuffXepePTépoiç Kai CTKoXiwTÉpotç trpoffTâEetç tò Eî. Kai outwç küt' àvaXoyiav Tfjç KaTacTTâffewç twv trpoaipecewv Kai twv Tpôitwv Kai twv piwv ÉKaffTw TàypaTi tò œroixeîov èçprjppoffe, póvwv twv TtveupaTiKwv eiòÓTwv Tà aqpaivôpeva. (8) 'Eyé-fpaTtTO òè *èv* tí) ôéXtw ôti Eévoç âXXou povaaTqpiou dXXov €x°vtoç TÚ7TOV pi) ‹Tup‹pàyq TOÛTOiç, pò cruptriq, pi) eicréXôij eiç ti)v povqv, éktôç ei pi) èv óòw eópeOrj. (9) Tòv pévTOi eicreXOóvTa cruppeîvai aÙToîç ètti TpieTÍav eïcrw twv àòÓTwv ob òéxovTai' âXX' èpyaTtKWTepa è'pya noiricraç, oûtwç eiapaivei peTà TpteTÍav.

(10) 'EcrOiovTeç òè tôç xeçpaXàç KaXuitreTwcrav toîç kou- 787
KouXioiç, iva pò àôeXcpôç àòeXtpòv paawpevov ïôr). Oùk ecru XaXfjtfat èffOiovra, oùòè ôktôç toû trivaKOç ì) Tfjç TpaTtéiriç àXXaxoû upoctéxeiv tw ôcpOaXptîi. (11) 'Enjnwae òè òià îtàoTiç Tfjç qpépaç trotcîv aÙTobç eùxàç òwòeKa, Kai èv

(7) Iussit autem esse viginti quattuor ordines et unicuique or- 786
dini imposuit elementum graecum, ab a et 3 et f et Ò et quae deinceps sequuntur. Cum igitur interrogat archimandrita in tanta multitudine et sciscitatur, interrogat eum qui est ab eo secundus: quomodo se habet ordo a, aut quomodo se habet ordo Í? rursus: saluta ordinem p, sequendo quoddam proprium nomen litterarum. Et simplicioribus quidem et sincerioribus impones nomen t; difficilioribus autem E: et sic convenienter institutis eorum et vita et moribus, unicuique ordini elementum litterae accommodavit; solis spiritualibus intellegentibus ea quae significabantur. (8) Scriptum autem erat in tabula: Si venerit hospes alterius monasterii quod habet aliam formam, cum iis nec comedat nec bibat, neque ingrediatur in monasterium, nisi fuerit inventus in via. (9) Porro eum qui ingreditur, per triennium ad interiora monasterii loca non admittunt; sed cum opera fecerit difficiliora, sic intrat triennium.

(10) Comedentes autem velent capita cucullis, ne frater 787
fratrem videat mandentem. Comedenti non licet loqui, nec extra quadram et mensam usquam alio oculos convertere. (11) Constituit autem ut per totum diem facerent duodecim

Tip XuxviKÚj òùòeKa, Kai èv raîç Travvuxidi òtbòeKa, Kaì èv-várr|v újpav Tpeîç' ôte òè péXXei tò TrXfjôoç èaôieiv, éKàœnj eùxfi tpaXpôv ïrpoàbecrâai Tuirwcraç.

788 (12) TTpoaavTtXèyovToç bè toû TTaxiuplou tû à-rfèAip ôti òXÌYai eioiv al eùxai, Xëya auxâi ô üyTéXoç' «Toûto bteTÙnwaa, tbç q>ûdvetv koI toùç ittKpoùç èirrreXeìv tòv Kavôva Kai pf) Xutreîaûat. 01 bè TéXeioi vopoûeaiaç xp«av oùk èx°voiv. Ka0' éauTOÙç fàp èv toîç KèXXaiç ôXov éavTiûv tô Zf|v tí) toû Oeoû ûetupiq -rrapExùJpqaav. Toûtoiç bè èvopoûè-rriaa ôaot oùk ëxouat voûv émfvùjpova, iva k&v tbç oiKëTai tt)v oùvtoEiv irXr;poûvTeç Tf|ç noXrreiaç btaTeûiûaiv èv irappqaiq.» [TaÛTa btaTaEdjxevoç *b* d-fyeXoç Kai nXripiûaaç tt|v bta-Koviav, àvr|X6ev àirô toû peydXou TTaxaipiou.) (13) "Èotiv oùv Taûra tô povaOTripia irXeiova Kpa-rqaavTa toûtov tùv tùtcov, auvTeivovra eiç èiTTOKKlxiXiouç dvbpaç. 'Eoti bè TÒ irpàiTOv Kai nëya povaOTrjpiov ivûa aÙTÔç ô TTaXd)pioç ipKei, tò koI tô àXXa àiroKuf|aav po-vaOTi'ipia, ëxov dvbpaç x'Xiouç TpiaKoaiouç.

Ed. j9. *C. Butler,* The Lausiac History of Palladius, Il (Cambridge 1904) 87 sqq. MG 34, 1099 sqq. — Cf. eandem regulam apud *Sono-minum* 3, 14.

PHILOSTORGIUS, Arianus, scripsit 425/33.

De lapsu Liberii et Hosii.

[Hist. eccl. 4, 3.]

789 (1) Aùtôç1 òè èv Eippitu rrapaTevôpévoç ôiîîtev' èv il) Kaì tôv 'Ptùpnç èrriffKorrov A10épiov, *imo 'Ptupaiaiv* èniiqTOÙpevov crqpóòpa, ttîç (pirniç Kaiayei Kaì ànoòiòtuai

orationes, et cum ad vespertinum lumen venirent duodecim, et in nocturnis vigiliis duodecim, et hora nona tres. Quando autem comedendum esset multitudini, constituit ut in unaquaque oratione psalmus prius caneretur.

788 (12) Cum autem Pachomius contra angelum diceret esse paucas orationes, ei dicit angelus: «Haec constitui, ut parvi quoque possint procedere ad perficiendam regulam, nec iis sit molestum. Qui autem sont perfecti, non opus habent ut leges iis ferantur. Nam cum per se sunt in cellis, totam suam vitam attribuunt contemplationi. His autem legem tuli, qui mentem minime habent intellegentem, ut sicut servi vitae institutum implentes secure et libere degant.a [Cum haec ordinasset angelus et implesset ministerium, recessit a magno Pachomio.j (13) Sunt autem haec monasteria plura quae formam hanc obtinuerunt, habentia virorum circiter septem milia. Est autem primum et magnum monasterium, in quo ipse habit-.bat Pachomius, quod alia peperit monasteria, continens numerum mille trecentorum virorum.

789 (1) Ipse[1] vero Sirmium profectus illic consedit; quo quidem tempore etiam Liberium, episcopum urbis Romae, quem Romani summo studio flagitabant, ab exsilio revo-

[1] i. e. Constantius imp.

toîç aiTqffapévotç. (2) TqviKaûra òè oûtôç «prjffi, Kaì Ai-gépiov Kara toû ôpoouaiou Kaì pfiv Kaì kotó Te toû 'ASavaffiou ÚTtoTpátpar ôpoiwç òè Kaì tôv éniOKorrov "Offtov, ffuvóòou tivôç èvraûûa ffuffTâffqç Kai eiç ôpoçpiuviav aûToùç ûnoCTTraoapévriÇ- (3) 'Enei òè ûnéTpavay. tòv pèv "OffioV eiç TT)v èauToû napoiKÍav Tf|v Kouôpoû-gqv Tqç 'Iffiraviaç ènaveXOeîv Kai toû Qpôvou dpxeiv, Ai-pépiov òè Trjç 'P tu pai tu v 'EKKXnoiaç. (4) 0tXqE ôé, ô èv tû, peTaEù xpôviu Tqç 'Piijpqç èniffKorroç KaTaffTÔç, eiç èauTÔv àirqei, tô pèv àEiwpa ttîç èTnffKOTrqç tpépurv, où pqv Té tivôç 'ÉKKÀqffiaç TrpoïffTapevoç.

CB Philostorgius (ed. Z. *Bidtz)* 59 sq. MG 65, 517 sqq.

COELESTINUS PAPA I 422—432.

Nestorium ep. Constantìnopolitanum sub excommunicatione monet, ut errores deponat.

[Ex epistula «Aliquantis diebus (10. Aug. 430) alinea ultima.]

(1) Aperte igitur hanc nostram scias esse sententiam: 790
ut nisi de Deo Christo nostro ea praedices, quae et Romana et Alexandrina et universalis Ecclesia catholica tenet, sicut et sacrosancta Constantinopolitanae urbis Ecclesia ad te usque optime tenuit, et hanc perfidam novitatem, quae hoc quod venerabilis Scriptura coniungit, nititur separare, intra decimum diem a primo innotescentis tibi huius conventionis die numerandum, aperta et scripta confessione damnaveris, noveris ab universalis te Ecclesiae catholicae communione deiectum. (2) Quam formam ad te nostri iudicii per memoratum filium meum Posidonium diaconum cum omnibus chartis ad sanctum consacerdotem meum memoratae Alexan-

catum civibus suis reddidit. (2) Tunc etiam eundem Liberium et una cum illo Osium episcopum contra consubstantialis vocabulum et contra Athanasium subscripsisse ait [Philostorgius], cum synodus quaedam illic collecta esset et supra memoratos in sententiam suam pertraxisset. (3) Postquam vero subscripsissent, Osium quidem ad sedem suam Cordubam scilicet Hispaniae, reversum Ecclesiam eius loci gubernasse, Liberium vero Romanae Ecclesiae praefuisse. (4) At Felix, qui absente Liberio episcopus fuerat ordinatus, ad sua se recepit, episcopi quidem dignitatem retinens, nulli tamen praesidens Ecclesiae.

drinae urbis antistitem, qui ad nos super hoc ipso plenius rettulit, destinavimus, ut agat vice nostra; quatenus statutum nostrum vel tibi vel universis fratribus innotescat: quia omnes debent nosse quod agitur quoties omnium causa tractatur. Deus te incolumem custodiat, frater carissime. Data IV" Idus Augusti, Theodosio XIII et Valentiniano III Augg. Conss.

Acta Conc, oecumen. (ed. *E. Schwartz)* I, Conc. Ephes- 2 (1926/27) 12.

790 a *Coclestini rescriptum De reconciliatione in articulo mortis v. D 111, De auctoritate s. Augustini ii. 128, De gratia Dei indiculum ii. 129 sqq.*

CYRILLUS EP. ALEXANDRINUS 412—444.

De computo paschali Alexandriae faciendo et Romanae Ecclesiae quotannis intimando.

[E Prologo paschali.]

791 (1) Sanctum Paschae mysterium eiusque clara sollemnitas, si, sicut est a Salvatore nostro Apostolis tradita, observaretur, illibata mansisset, si eam quorundam perversitas inter cetera fidei sacramenta minime temerasset. (2) Illi etiam qui eorum pravitati respondere conati sunt et LXXX1V annorum Paschalem circulum instituerunt, perfectae rationis circulum tenuissent, si in supputatione mensium vel annorum humanam seu divinam traditionem sequi potuissent. (3) Unde tantae sunt ignorantiae tenebris involuti, ut in utrumque Paschalis ignorantiae periculum decidissent. Ita etiam a XIV. Luna, quam vulgus putat XVI., cum adhuc orbis sui circulum non implesset, ad vesperam Sabbati et ante mensem novorum Pascha celebrando, contra praeceptum Domini frequenter docentur errasse. (4) Quod alii praevidentes ac reprehendentes et quasi emendare cupientes, quia non divina revelatione illuminati sed humanae scientiae praesumptione elati sunt, peius aliud addiderunt; et sicut illi per sex quattuordecennitates ita et isti per septem sedecennitates et quasdam dimensionum pergulas duplicatos vel multiplicatos numeros ac monogrammos adnotando scribere niterentur. (5) Per quorum difficultates angustas et infinitas controversias, quibus se invicem impugnantes noti sunt, offensi nonnulli, ut relictis observationibus omnibus Vili, tantummodo Kalendarum Aprilium die, quotacumque Luna vel feria incidisset, iam non Pascha Domini, quod est in die sollemnitas Resurrectionis et in Luna plenitudo luminis ac societas sempiterni Solis, sed natale mundi tantummodo irrationabiliter célébrassent. (6) Superflue autem quis extendet humanum ingenium et linguam habebit expolitam, nisi ab eo, qui stultam fecit sapientiam huius mundi, ad veram sapientiam sensus condirigatur.

792 (7) Cum his igitur atque huiusmodi dissensionibus per universum orbem Paschalis regula turbaretur, sanctorum totius orbis synodi[1] consolatione decretum est, ut, quoniam apud Alexandriam talis esset reperta Ecclesia, quae

1 Nicaenae.

in huius scientia clareret, quota Kalendarum vel Iduum, quota Luna Pascha debeat celebrari, per singulos annos Romanae Ecclesiae litteris intimaret. (8) Unde Apostolica auctoritate universalis Ecclesia per totum orbem diifinitam Paschae diem sine ulla disceptatione cognosceret.

Apud *Petavium,* De doctrina temporum I (Venedis 1757) Append. p. 502. Cf. Hf. 1, 330.

Anathanatismos Cyrilli contra Nestorium v. D 113 sqq. *792 a*

De depositione Nestorii in concilio Ephesino (431).

[Epistula 24 (Ad Alexandrinos.)

KùpiXXoç irpeaPuTépoi? Kai ôtaKÔvoiç Kat Xaqj 'AXeiavôpdaç, 793
<rfaiTr]TOÎç Kai TroQetvorâTOiç, èv Kuplip yaipeiv.

(1) Eî Kai TrXaTÛrepov ëôei rà feYevqpéva Tr) úperépa Oeoffefkiq Tvtupiffai, àXXà òtà tò KaTerreifecrQai toùç toû TpàgpaTOç âiroKonto'Tàç CTuvTÔpujç ènéOTeiXa. (2) 'lore TOt'vuv ôti Karà tt|v ó'fòóqv Kaì eÌKÓòa toû TTaüvil grjvôç f) á'fía crûvoôoç yéiovev èv Tfj 'Etpétfuj èv tí) peYâXq èK-KXqaïqt Tqç irôXeuuç, fjnç KaXeÎTat Mapia Oeotókoç. (3) AiaTeXéffavTeç òè nâtrav Tqv f]pépav, TeXeuraiov KaTa-yvtuaOévTa Kaì oùôè ToXpriffavra rrapafJaXetv èv Tfj á'fía. auvóòiu tòv óúatprjpov NecfTÓpiov Kaôatpécrei inropepXq-Kapev Kai èEepâXouev Tfjç èmOKOTtriç.

(4) 'Hjuiev òè oí (TvveXûôvTeç èîtiCKOTroi tbffeì òiaKÓOìoi 794
qTTOuç f| rrXeiouç. 'Ertépeive òè irâç ó Xaôç Tfjç trôXetuç àirò irpcuî é'ujç édnépaç, rrepipévcuv tò Kpipa Trjç âpaç

Cyrillus presbyteris et diaconis populoque Alexandiiae, di- 793
lectis desideratissimisque, in Domino salutem.

(1) Etsi quae acta sunt, vestrae pietati latius explicari debebant, attamen quod tabellarii festinarent, brevitate in scribendo usus sum. (2) Scitote itaque sanctam synodum in magna civitatis Ephesi ecclesia, quae appellatur Deipara Maria, vicesima octava mensis Payni[1] fuisse factam. (3) Cum autem totus dies insumptus ibidem esset, tandem damnatum blasphemum Nestoriqm nec audentem ad sanctam synodum accedere depositionis sententiae subiecimus et ab episcopatus gradu amovimus.

(4) Episcopi autem qui convenimus, ducenti circiter eramus, 794
plus minus. Universus vero civitatis populus a primo diei ortu usque ad versperam sanctae synodi iudicium praestola-

[1] i. e. 22. lunii.

ouvóòou. (5) òè F)kou‹t‹xv, ôti KaOrçpéOr) ó bùffTqvoç, nàvTeç tpuivf) ptâ F|pEavTO eùcpqpeîv Tqv àyiav tfûvoôov Kai boSáíetv tòv Oeóv, ôti nérrTUJKev ó Trjç iricrreujç èx0pôç.

(6) 'EEeXeôvraç bè f)pâç èK tûç èKKXqcriaç TtpoéTtepqiav géra Xaptrâbinv ëujç toû KaTayujytou' Xoitrôv fàp r)v èa-népa' Kai Throve TtoXXq Oupr|bia Kai Xuxvatpia èv Trj nóXef wcrre Kai yuvaÎKaç OuptaTqpia KaTexoûtfaç Trpoqreîcrôai fjpûiv. (7) Kaì èòeiEev ó Zurriip toîç bucKpripoûtn Tqv òóEav aùtoû, ôti navra búvarai.

795 (8) MéXXopev oùv toùç X«PTOt? TeXeuùdavreç toùç yêvopévouç èv Tf] KaOatpéffei aûroû, Xoittôv éniTayúveiv trpôç ùpâç ffùv 0£<û. TTàvreç èdpèv èv €Ù0upiq Kai írpeíqi, btà rr)v toû ZutTripoç x«P'v- 'Eppûi<r0ai ùpâç èv Kupitu eùxopai, àfaTtqToi Kai noOeivÔTaroi.

MG 77, 137 sq.

795 a *Concilii Ephesini (431) Testimonium de Primatu Romani Pontifias v. D 112, De fide et traditione servanda ii. 125, Damnationem Pelagianorum (can. 1 et 4) ii. 126 sq.*

NESTORIUS EP. CONSTANTINOPOLITANUS **428—431** obiit post 451.

Anathematismi contra Cyrillum ep. Alexandrinum (430).

[Apud *Marium Mercatorem,* Translationes variorum opusculorum 2, 1.]

*796 Nestorii blasphemiarum capitula, quibus litteris ad se missis a sanctis Coelestino Romanae urbis episcopo et Cyrillo Alexandrino contradicit et disputationibus brevissimis respondendo duodecim capitula fidei, quae ad se missa fuerant, refellit.

batur. (5) Ut autem auditum est illum blasphemiarum auctorem sua dignitate privatum esse, omnes una voce sanctam synodum laudare Deumque glorificare coeperunt, quoniam fidei hostis concidisset.

(6) Nos quoque, ubi primum ex ecclesia egressi fuimus, cum facibus et taedis usque ad diversorium deduxerunt: erat enim vespera; multaque passim laetitia, multa etiam luminaria accensa, ita ut nonnullae quoque mulieres thuribula gestantes antecederent nos. (7) Atque ita Salvator his qui gloriam illius infamare studebant, omnia se posse ostendit.

795 (8) Nos igitur, cum primum commentarios rerum gestarum in depositione ipsius absolverimus, ad vos Deo dante festinabimus. Omnes per Salvatoris nostri gratiam laeti degimus bonaque valetudine utimur. Vos in Domino dilecti et desideratissimi valere opto.

1. Si quis eum, qui est Emmanuel, Deum Verbum [1] esse 797
dixerit et non potius «nobiscum Deum», hoc est, inhabitasse eam, quae secundum nos est, naturam per id, quod unitus est massae nostrae, quam de Maria Virgine suscepit; matrem etiam Dei Verbi et non potius eius, qui Emmanuel est, sanctam Virginem nuncupaverit; ipsumque Deum' Verbum in carnem versum esse, quam accepit ad ostentationem deitatis suae, ut *habitu inveniretur ut homo* [Phil 2, 7], anathema sit.

2. Si quis in Verbi Dei coniunctione, quae ad carnem 798
facta est, de loco in locum mutationem divinae essentiae dixerit esse factam eiusque divinae naturae carnem capacem dixerit ac partialiter' unitam carni <divinitatem> ', aut iterum in infinitum incircumscriptae divinae naturae coextenderit carnem ad capiendum Deum, eandemque ipsam naturam et Deum dicat et hominem, anathema sit.

3. Si quis non secundum conjunctionem unum dixerit 799
Christum, qui est etiam Emmanuel, sed secundum naturam, ex utraque etiam substantia tam Dei Verbi quam etiam assumpti ab eo hominis unam Filii connexionem, quam etiam nunc inconfuse servant, minime confiteatur, anathema sit.

4. Si quis eas voces, quae tam in evangelicis quam in 800
apostolicis litteris de Christo, qui est ex utraque <natura> conscriptae sunt, accipiat tamquam de una natura, ipsique Deo Verbo tribuere passiones tentaverit, tam came quam etiam deitate, anathema sit.

5. Si quis post assumptionem hominis naturaliter Dei Filium 801
unum esse audet dicere, cum sit et Emmanuel, anathema sit.

6. Si quis post incarnationem Deum Verbum alterum quem- 802
piam praeter Christum nominaverit, servi sane formam cum Deo Verbo initium non habere et hanc increatam, ut ipse est, esse dicere tentaverit et non potius ab ipso creatam confiteatur tamquam a naturali Domino et creatore et Deo, quam et suscitare propria virtute promisit, *Solvite,* dicens ad ludaeos, *templum hoc, et in triduo suscitabo illud* [Io 2, 19], anathema sit.

7. Si quis hominem, qui de Virgine <et in Virgine)8 803
creatus est, hunc esse dixerit Unigenitum, qui *ex utero* Patris *ante luciferum* [Ps 109, 3] natus est, et non magis propter unitionem ad eum, qui est naturaliter Unigenitus Patris, Unigeniti appellatione confiteatur eum participem factum, lesum quoque alterum quempiam praeter Emmanuel dicat, anathema sit.

8. Si quis servi formam per se ipsam, hoc est secundum 804
propriae naturae rationem, colendam esse dixerit et omnium rerum dominam esse, et non potius propter societatem, qua

1 *Alii:* verum. * *Alii:* Dei. 8 *Alii:* partiliter.
* Addidit *Loofs.* 8 Addidit *Gamier.*
' Addit *Coii. Vatie.* 1342.

beatae et ex se naturaliter dominicae[1] Unigeniti naturae coniuncta et connexa est, veneratur, anathema sit.

805 9. Si quis formam servi consubstantialem esse dixerit Spiritui Sancto et non potius per illius mediationem <eam>[2], quae est ad Deum Verbum, ex ipsa conceptione habuisse dixerit copulationem seu conjunctionem, per quam in homines communes simul nonnumquam mirandas curationes exercuit et ex hoc fugandorum spirituum eveniebat esse potestatem, anathema sit.

806 10. Si quis illud in principio Verbum *pontificem et apostolum confessionis nostrae* [Hebr 3, 1] factum esse seque ipsum obtulisse pro nobis dicat et non Emmanuelis esse apostolatum potius dixerit, oblationemque secundum eandem dividat rationem ei, qui univit, et illi, qui unitus est ad unam communitatem Filii, hoc est Deo, quae Dei sunt, et homini, quae sunt hominis, deputans, anathema sit.

807 11. Si quis unitam carnem Verbo Deo ex naturae propriae possibilitate vivificatricem esse dixerit, ipso Domino et Deo pronuntiante: *Spiritus est qui vivificat, caro nihil prodest* [Io 6, 63], anathema sit. *Spiritus est Deus* [Io 4, 24], a Domino pronuntiatum est. Si quis ergo Deum Verbum carnaliter secundum substantiam carnem factum esse dicat, hoc autem modo et specialiter custodito[3] maxime Domino Christo post resurrectionem discipulis suis dicente: *Palpate et videte, quoniam spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere* [Lc 24, 39], anathema sit.

808 12. Si quis confitens passiones carnis has quoque

Verbo Dei et carni simul in qua factus est, sine discretione dignitatis naturarum tribuerit, anathema Sit [ita codices manuscript!].	tamquam Verbo Dei tribuerit, quas etiam carni, in qua factus est, adhibuerit, non discernens dignitatem naturarum, anathema sit [ita libri editi].

ML 48 (ed. *I. Garnier),* 909 sqq. *Fr. Loafs,* Nestoriana (Halle a. S. 1905, Niemeyer) 211 sqq. Hard. 1, 1297 sqq. Msi 4, 1099 sqq.

MARIUS MERCATOR obiit post 451.

De erroribus Coelestn.

[Commonitorium super nomine Coelestii (latine editum 431) 1, 1—2.]

809 1. **Coelestius** quidam, eunuchus,matris utero editus, discipulus et auditor **Pelagii,** ante viginti plus minus annos egressus ex urbe Romana Carthaginem, Africae

1 Ita *Baluze; alii:* dominae. 2 Addidit *Garnier.*
3 Ita *Loafs* loco «custodite» *(alii).*

totius metropolim, venit ibique de infra scriptis capitulis apud Aurelium episcopum memoratae urbis per libellum a quodam Paulino diacono sanctae memoriae Ambrosii Mediolanensis episcopi est accusatus, sicut gestorum confectio se habet, quibus idem libellus insertus est (quorum gestorum exemplaria habemus in manibus), tamquam hoc non solum ipse doceret, sed et per provincias conspirantes sibi diversos, qui haec per populos disseminarent, misisset, id est:

(1) Adam mortalem factum, qui sive peccaret sive 810
non peccaret, moriturus fuisset. (2) Quoniam peccatum Adae ipsum solum laesit et non genus humanum. (3) Quoniam parvuli qui nascuntur, in eo statu sunt, in quo fuit Adam ante praevaricationem. (4) Quoniam neque per mortem vel praevaricationem Adae omne genus hominum moritur, neque per resurrectionem Christi omne hominum genus resurgit. (5) Quoniam lex sic mittit ad regnum coelorum quomodo et Evangelium. (6) Quoniam et ante adventum Domini fuerunt homines impeccabiles, id est sine peccato.

2. De quibus omnibus capitulis, ut constat ex supra- 811
dictis exemplaribus synodalium gestorum, patres et episcopi regionis illius restiterunt Coelestio et iusserunt, ut eadem condemnaret, quia essent haeretici sensus.

ML 48, 67 sqq.

V1NCENTIUS LERINENS1S scripsit 434.

Sacram Scripturam ex traditione Ecclesiae catholicae interpretandam esse.

[Commonitorium 2.]

(1) Saepe igitur magno studio et summa attentione 812
perquirens a quam plurimis sanctitate et doctrina praestantibus viris, quonam modo possim certa quadam et quasi generali ac regulari via catholicae fidei veritatem ab haereticae prsvitatis falsitate discernere, huiusmodi semper responsum ab omnibus fere rettuli, quod, sive ego sive quis alius vellet exsurgentium haereticorum fraudes deprehendere laqueosque vitare et in fide sana sanus atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam Domino adiuvante deberet, primum scilicet divinae

Legis auctoritate, tum deinde Ecclesiae catholicae traditione.

813 (2) Hic forsitan requirat aliquis: Cum sit perfectus Scripturarum canon sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei ecclesiasticae intellegentiae iungatur auctoritas? (3) Quia videlicet Scripturam Sacram pro ipsa sui altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed eiusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut paene, quot homines sunt, tot illinc sententiae erui posse videantur. Aliter namque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius, aliter Photinus, Apollinaris, Priscillianus, aliter lovinianus, Pelagius, Caelestius, aliter postremo Nestorius. (4) Atque idcirco multum necesse est propter tantos tam varii erroris anfractus, ut propheticae et apostolicae interpretationis linea secundum ecclesiastici et catholici sensus normam dirigatur.

814 (5) In ipsa item catholica Ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc est enim vere proprieque catholicum. Quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quae omnia fere universaliter comprehendit. (6) Sed hoc ita demum fiet, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem. Sequemur autem universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia; antiquitatem vero ita, si ab his sensibus nullatenus recedamus, quos sanctos maiores ac patres nostros celebrasse manifestum est; consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate omnium vel certe paene omnium sacerdotum [1] pariter et magistrorum definitiones sententiasque sectemur.

G. Rauschin, Vincentii Lerinensis Commonitoria (Bonnae 1906, Hanstein) 10 sqq. ML 50, 639 sq.

Explanatur regula fidei: «Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus.»

[Ib. 3.]

815 (1) Quid igitur tunc faciet Christianus catholicus, si se aliqua Ecclesiae particula ab universalis fidei communione

[1] i. e. episcoporum.

praeciderit? Quid utique, nisi ut pestifero corruptoque membro sanitatem universi corporis anteponat?

(2) Quid, si novella aliqua contagio non iam portiun- 816
culam tantum, sed totam pariter Ecclesiam commaculare conetur? Tunc item providebit, ut antiquitati inhaereat, quae prorsus iam non potest ab ulla novitatis fraude seduci.

(3) Quid, si in ipsa vetustate duorum aut trium horni- 817
num vel certe civitatis unius aut etiam provinciae alicuius error deprehendatur? Tunc omnino curabit, ut paucorum temeritati vel inscitiae, si qua sunt, universaliter antiquitus universalis concilii decreta praeponat.

(4) Quid, si tale aliquid emergat, ubi nihil eiusmodi 818
reperiatur? Tunc operam dabit, ut collatas inter se maiorum consulat interrogetque sententias, eorum dumtaxat, qui diversis licet temporibus et locis, in unius tamen Ecclesiae catholicae communione et fide permanentes, magistri probabiles exstiterunt; et quidquid non unus aut duo tantum sed omnes pariter, uno eodemque consensu, aperte, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intellegat absque ulla dubitatione credendum.

Rauschen l. c. **12 sq. ML 50, 640 sq.**

De profectu fidei in Ecclesia Christi.

[Ib. 23 (28).]

(1) Sed forsitan dicit aliquis: Nullusne ergo in Ecclesia 819
Christi profectus habebitur religionis? Habeatur plane et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? (2) Sed ita tamen, ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsum unaquaeque res amplificetur, ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. (3) Crescat igitur oportet et multum vehementerque proficiat tam singulorum quam omnium, tam unius hominis quam totius Ecclesiae, aetatum et saeculorum gradibus, intellegentia, scientia, sapientia, sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu eademque sententia.

Rauschert l. c. **48 sq. ML 50, 667 sq.**

Quantum valeant veterum patrum sententiae.

[Ib. 28 (39), 5—8.]

8191 (5) Itaque cum primum mali cuiusque erroris putredo erumpere coeperit et ad defensionem sui quaedam Sacrae Legis verba furari eaque fallaciter et fraudulenter exponere, statim interpretando canoni maiorum sententiae congregandae sunt, quibus illud, quodcunque exsurget, novicium ideoque profanum, et absque ulla ambage prodatur et sine ulla retractatione damnetur. (6) Sed eorum dumtaxat patrum sententiae conferendae sunt, qui, in fide et communione catholica sancte sapienter constanter viventes docentes et permanentes, vel mori in Christo fideliter vel occidi pro Christo feliciter meruerunt. (7) Quibus tamen hac lege credendum est, ut, quidquid vel omnes vel plures uno eodemque sensu manifeste frequenter perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo tenendo tradendo firmaverint, id pro indubitato certo ratoque habeatur. (8) Quidquid vero, quamvis ille sanctus et doctus, quamvis episcopus, quamvis confessor et martyr, praeter omnes aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias et occultas et privatas opiniunculas a communis et publicae ac generalis sententiae auctoritate secretum sit, ne cum summo aeternae salutis periculo, iuxta sacrilegam haereticorum et schismaticorum consuetudinem, universalis dogmatis antiqua veritate dimissa unius hominis novicium sectemur errorem.

Rauschcn l. **c. 60. ML 50, 675 sq.**

CODEX THEODOSIANUS editus 438.

De transferendis causis privatis ad tribunal episcopi.

[1, 27, 1[1] (318? lun. 23).]

*820 *Imperator Constantinus A.* ludex pro sua sollicitudine observare debebit, ut, si ad episcopale iudicium provocetur, silentium accommodetur et, si quis ad legem Christianam negotium transferre voluerit et illud iudicium observare, audiatur, etiamsi negotium apud iudicem sit inchoatum, et pro sanctis habeatur, quidquid ab his fuerit iudicatum: ita tamen, ne usurpetur in eo, ut unus ex litigantibus pergat ad supra

1 **Lege: Liber 1, titulus 27, lex 1.**

dictum auditorium et arbitrium suum enuntiet. ludex enim praesentis causae integre habere debet arbitrium, ut omnibus accepto latis pronuntiet.

Data VIIII Kai. lulias Constantinopoli .... A. et Crispo Caes. Conss.

Ed. *Th. Mommsen* (Berolini 1905, apud Weidmannos) 1, 62.

De sanctificatione diei Dominicae.

[2, 8, 1 (321 Iui. 3).]

Imp. Constant(inus) A. Helpidio. Sicut indignissimum vide- 821
batur diem solis veneratione sui celebrem altercantibus iurgiis et noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est eo die quae sunt maxime votiva compleri. Atque ideo emancipandi et manumittendi die festo cuncti licentiam habeant et super his rebus acta non prohibeantur. P(ro)p(osita) V Non. Iui. Caralis Crispo II et Constantino II CC. Conss.

L. c. 1, 87. Cf. Codex lustinianus 3, 12, 7.

De manumissionibus in Ecclesia.

[4, 7, 1 (321 Apr. 18).]

Imp. Constant(inus~) A. Hosio Episcopio. Qui religiosa 822
mente in Ecclesiae gremio servulis suis meritam concesserint libertatem, eandem eodem iure donasse videantur, quo civitas Romana sollemnitatibus decursis dari consuevit; sed hoc dumtaxat his, qui sub aspectu antistitum dederint, placuit relaxari. § 1 Clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu Ecclesiae ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verum etiam, cum postremo iudicio libertates dederint seu quibuscumque verbis dari praeceperint, ita ut ex die publicatae voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete competat directa libertas. Dat. X1III Kai. Mai. Crispo II et Constantino II CC. Conss.

Interpretatio. Qui manumittendi in sacrosancta Ecclesia habuerit voluntatem, tantum est, ut sub praesentia sacerdotum servos suos velit absolvere, noverit eos suscepta libertate cives esse Romanos: nam si clerici suis mancipiis dare voluerint libertates, etiamsi extra conspectum fecerint sacerdotum vel sine scriptura verbis fuerint absoluti, manebit sicut civibus Romanis integra et plena libertas.

L. c. 1, 179. Cf. C. I. 1, 13, 2.

De infirmandis poenis caelibatus et orbitatis.

[8, 16, 1 (320 lan. 31).]

Imp. Constantinus A. ad populum. Qui iure veteri caelibes 823
habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii foedere fulci-

rentur, sitque omnibus aequa condicio capessendi quod quisque mereatur. Nec vero quisquam orbus habeatur: proposita huic nomini damna non noceant. § 1 Quam rem et circa feminas aestimamus earumque cervicibus imposita iuris imperia velut quaedam iuga solvimus promiscue omnibus.

L. c. 1, 418 Cf. C. I. 8, 57, 1.

Contra profanationem reliquiarum.

[9, 17, 7 (386 Febr. 26).]

824 *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Cynegio P(raefecto~) P(raetori)o.* Humatum corpus nemo ad alterum locum transferat; nemo martyrem distrahat, nemo mercetur. Habeant vero in potestate, si quolibet in loco sanctorum est aliquis conditus, pro eius veneratione quod martyrium vocandum sit addant quod voluerint fabricarum. Dat. IIII. Kai. Mart. Constant(ino)p(oli) Honorio N(ob.) P(uero) et Evodio Conss.

L. c. 1, 466. Cf. C. I. 1, 2, 3; 3, 44, 14.

De iure asyli ecclesiarum.

[9, 45, 4 (431 Mart. 23).]

825 *Impp. Theodlosius) et Val(entini)anus AA. Antioeho Pfraefecto~) P(raetorï)o.* Pateant summi Dei templa timentibus; nec sola altaria et oratorium templi circumiectum, qui ecclesias quadripertito intrinsecus parietum saeptu concludit, ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita, sed usque ad extremas fores ecclesiae, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus aram salutis esse praecipimus, ut inter templi quem parietum descripsimus cinctum et post loca publica ianuas primas ecclesiae quidquid fuerit interiacens sive in cellulis sive in domibus hortulis balneis areis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. Nec in extrahendos eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere, ne qui hoc ausus sit, cum discrimen suum videat, ad expetendam opem ipse quoque confugiat. Hanc autem spatii latitudinem ideo indulgemus, ne in ipso Dei templo et sacrosanctis altaribus confugientium quemquam manere vel vescere, cubare vel pernoctare liceat: ipsis hoc clericis religionis causa vetantibus, ipsis, qui confugiunt, pietatis ratione servantibus etc.

L. c. 1, 520.

Contra excessus studiosae iuventutis.

[14, 9, 1 (370 Mart. 12).]

826 *Imppp. Val(eniini)anus, Valens et Gr(atï)anus AAA. ad Olybrium P(raefectum) U(rbi).* (1) Quicumque ad urbem di-

scendi cupiditate veniunt, primitus ad magistrum census provincialium iudicum, a quibus copia est danda veniendi, eiusmodi litteras perferant, ut oppida hominum et natales et merita expressa teneantur; deinde ut in primo statim profiteantur introitu, quibus potissimum studiis operam navare proponant; tertio ut hospitia eorum sollicite censualium norit officium, quo ei rei impertiant curam, quam se asseruerint expetisse. (2) Idem immineant censuales, ut singuli eorum tales se in conventibus praebeant, quales esse debent, qui turpem inhonestamque famam et consociationes, quas proximas putamus esse criminibus, aestiment fugiendas neve spectacula frequentius adeant aut appetant vulgo intempestiva convivia. Quin etiam tribuimus potestatem, ut, si quis de his non ita in urbe se gesserit, quemadmodum liberalium rerum dignitas poscat, publice verberibus affectus statimque navigio superpositus abiciatur urbe domumque redeat. (3) His sane, qui sedulo operam professionibus navant, usque ad vicesimum aetatis suae annum Romae liceat commorari. Post id vero tempus qui neglexerit sponte remeare, sollicitudine praefecturae etiam, impurius ad patriam revertatur. (4) Verum ne haec perfunctorie fortasse curentur, praecelsa sinceritas tua officium censuale commoneat, ut per singulos menses, qui vel unde veniant quive sint pro ratione temporis ad Africam vel ad ceteras provincias remittendi, brevibus comprehendat, his dumtaxat exceptis, qui corporatorum sunt oneribus adiuncti. Similes autem breves etiam ad scrinia mansuetudinis nostrae annis singulis dirigantur, quo meritis singulorum institutionibusque compertis utrum quandoque nobis sint necessarii, iudicemus. Dat. IIII Id. Mart. Trev(iris) Valentiniano et Valente III AA. Conss.

L. c. 1, 786.

Contra pugnas gladiatorum.

[15, 12, 1 (325 Oct. 1).]

Imp. Constantinus A. Maximo Pfraefecto) P(raetorï)o. Cru- 827
enta spectacula in otio civili et domestica quiete non placent. Quapropter, qui omnino gladiatores esse prohibemus eos, qui forte delictorum causa hanc condicionem atque sententiam mereri consueverant, metallo magis facies inservire, ut sine sanguine suorum scelerum poenas agnoscant. P(ro)p(osita) Beryto Kai. Octob. Paulino et luliano Conss.

L. c. 1, 827. Cf. C. I. 11, 44, 1.

Edictum de fide catholica.

[16,1, 2 (380 Febr. 27).]

Imppp. GrÇatt)anus, Val(entini)anus et The(_o~)d(osius~) AAA. 828
edictum ad populum urb(is) Constantinop(olitanae). Cunctos

populos, quos clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum Petrum apostolum tradidisse Romanis religio usque ad nunc ab ipso insinuata declarat quamque pontificem Damasum sequi claret et Petrum Alexandriae episcopum virum apostolicae sanctitatis, hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam Patris et Filii et Spiritus Sancti unam Deitatem sub parili maiestate et sub pia Trinitate credamus. § 1 Hanc legem sequentes Christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti, reliquos vero dementes vesanosque indicantes haeretici dogmatis infamiam sustinere nec conciliabula eorum ecclesiarum nomen accipere, divina primum vindicta, post etiam motus nostri, quem ex caelesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. Dat. III Kai. Mar. Thessal(onicae) Gr(ati)ano A. V et Theod(osio) A. I Conss.

L. c. 1, 833. Cf. C. I. 1, 1, 1.

De immunitate clericorum.

[16, 2, 2 (319 Oct 21).]

829 *Imp. Constantinus A. Octaviano Correctori Lucaniae et Brittiorum.* Qui divino cultui ministeria religionis impendunt, id est hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excusentur, ne sacrilego livore quorundam a divinis obsequiis avocentur. Dat. XII Kai. Nov. Constantino A. V. et Licinio Caes. Conss.

L. c. 1, 835.

Quibusnam ingressus in statum clericalem interdictus sit.

[16, 2, 3 (320 lui. 18).]

830 *Imp. Constantinus A. ad Bassum P(raefecturn) P(raetorii)o.* Cum constitutio emissa praecipiat nullum deinceps decurionem vel ex decurione progenitum vel etiam instructum idoneis facultatibus atque obeundis publicis muneribus opportunum ad clericorum nomen obsequiumque confugere, sed eos de cetero in defunctorum dumtaxat clericorum loca subrogari, qui fortuna tenues neque muneribus civilibus teneantur obstricti, cognovimus illos etiam inquietari, qui ante legis promulgationem clericorum se consortio sociaverint. Ideoque praecipimus his ab omni molestia liberatis illos, qui post legem latam obsequia publica declinantes ad clericorum numerum confugerunt, procul ab eo corpore segregatos curiae ordinibusque restitui et civilibus obsequiis inservire. P(ro)p(osita) XV Kai. Aug. Constantino A. VI et Constantino Caes. Conss.

L. c. 1, 835 sq.

Episcopi ab episcopis indicentur.

[16, 2, 12 (355 Sept. 23).]

Impp. Constantius et Constans AA. Severo suo salutem. 831
Mansuetudinis nostrae lege prohibemus in iudiciis episcopos accusari, ne, dum affutura ipsorum beneficio impunitas aestimatur, libera sit ad arguendos eos animis furialibus copia. Si quid est igitur querelarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum episcopos convenit explorari, ut opportuna atque commoda cunctorum quaestionibus audientia commodetur. Data Epistula V1III Kai. Octob., Acc(epta) Non. Octob. Arbitione et Lolliano Conss.

L. c. 1, 838.

Contra ecclesiasticos captatores testamentorum.

[16, 2, 20 (870 Iui. 30).]

Imppp. Val(entini~)anus, Valens et Gr(atí)anus AAA. <7¿Z832
Damasum episc(opum~) urbis Jiom(ae). Ecclesiastici aut ex ecclesiasticis vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant, sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos affines earum vel propinqui putaverint deferendos. Censemus etiam, ut memorati nihil de eius mulieris, cui se privatim sub praetextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque vel extremo iudicio possint adipisci et omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, ut nec per subiectam personam valeant aliquid vel donatione vel testamento percipere. Qui etiam, si forte post admonitionem legis nostrae aliquid iisdem eae feminae vel donatione vel extremo iudicio putaverint relinquendum, id fiscus usurpet. Ceterum si earum quid voluntate percipiunt, ad quarum successionem vel bona iure civili vel edicti beneficiis adiuvantur, capiant ut propinqui. Lecta in Ecclesiis Rom(ae) III Kai. Aug. Val(entini)ano et Valente III AA. Conss.

L. c. 1, 841.

Haeretici a privilegiis prohibentur.

[16, 5, 1 (326 Sept. 1).]

/mp. Constantinus A. ad Dracihanum. Privilegia, quae 833
contemplatione religionis indulta sunt, catholicae tantum legis observatoribus prodesse oportet. Haereticos autem atque schismaticos non solum ab his privilegiis alienos esse volumus, sed etiam diversis muneribus constringi et subici. P(ro)p(osita) Kai. Sept. Gerasto Constantino A. VII et Constantio C. Conss.

L. c. 855. Cf. C. I. 1. 5, 1.

Contra haereticos universim.

[16, 5, 6 (381 Ian. 10).]

834 *Imppp. Gratianus, Val(entini)anus et Theod(osius) AAA. Eutropio P(raefecto) P(raetori)o.* Nullus haereticis mysteriorum locus, nulla ad exercendam animi obstinatioris dementiam pateat occasio. Sciant omnes etiam si quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum est, non valere. § 1 Arceantur cunctorum haereticorum ab illicitis congregationibus turbae. Unius et summi Dei nomen ubique celebretur; Nicaenae fidei dudum a maioribus traditae et divinae religionis testimonio atque assertione firmatae observantia semper mansura teneatur; Fotinianae labis contaminatio, Ariani sacrilegii venenum, Eunomianae perfidiae crimen et nefanda monstruosis nominibus auctorum prodigia sectarum ab ipso etiam aboleantur auditu.

835 § 2 Is autem Nicaenae assertor fidei, catholicae religionis verus cultor accipiendus est, qui omnipotentem Deum et Christum Filium Dei uno nomine confitetur, Deum de Deo, lumen ex lumine: qui Spiritum Sanctum, quem ex summo rerum parente speramus et accipimus, negando non violat: apud quem intemeratae fidei sensu viget incorruptae Trinitatis indivisa substantia, quae Graeci assertione verbi οὐσία recte credentibus dicitur. Haec profecto nobis magis probata, haec veneranda sunt.

836 § 3 Qui vero iisdem non inserviunt, desinant affectatis dolis alienum verae religionis nomen assumere et suis apertis criminibus denotentur. Ab omnium submoti ecclesiarum limine penitus arceantur, cum omnes haereticos illicitas agere intra oppida congregationes veternus ac, si quid eruptio factiosa temptaverit, ab ipsis etiam urbium moenibus exterminato furore propelli iubeamus, ut cunctis orthodoxis episcopis, qui Nicaenam fidem tenent, catholicae ecclesiae toto orbe reddantur. Dat. IIII Id. Ian. Const(antino)p(o)li Eucherio et Syagrio Conss.

L. c. 856 sq. Cf. C. I. 1, 1, 2.

Contra Donatistas.

[16, 5, 39 (405 Dec. 8).]

837 *Imppp. Arcad(ius), Honor(ius) et Theod(osius) AAA. Diotimo suo sal(utem).* Donatistae superstitionis haereticos quocumque loci vel latentes vel convictos legis tenore servato poenam debitam absque dilatione persolvere decernimus. Dat. VI Id. Decemb. Rav(ennae) Stilichone II et Anthemio Conss.

L. c. 867.

Ne s. baptisma iteretur.

a. [16, 6, 1 (373 Febr. 20).]

Impp. Val(entini)anus et Valens AA. ad Iulianum Procon- 838
sÇuleni) Africae. Antistitem, qui sanctitatem baptismi illicita usurpatione geminaverit et contra instituta omnium eam gratiam iterando contaminaverit, sacerdotio indignum esse censemus. Dat. X Kai. Mart. Trev(iris) Val(entini)ano et Valente IIII AA. Conss.

L. c. 1, 880. Cf. C. I. 1, 6, 1.

b. [16, 6, 5 (405 Febr. 12).]

Imppp. Arcad(ius~), Honorlius') et Theodiosius') AAA. Hadri- 839
ano P(raefecto') P(raetorï)o. Ne divinam gratiam sub repetito baptismate polluta Donatistarum vel Montanistarum secta violaret, fallendi occasionem severitate huius praeceptionis abolemus statuentes, ut certa huiusmodi homines poena sequatur legisque censuram experiantur ultricem, qui in catholicam religionem perverso dogmate commisissent. lubemus igitur, ut, si quis posthac fuerit rebaptizare detectus, iudici, qui provinciae praesidet offeratur, ut facultatum omnium publicatione multatus inopiae poenam expendat. Et cetera. Dat. Prid. Id. Febr. Rav(ennae) Stilichone II et Anthemio Conss.

L. c. 1, 882 sq.

De apostatis.

[16, 7, 1 (381 Mai. 2).]

Imppp. Gr(_ati)anus, Valentini)anus et Theod(ostus) AAA. 840
ad Eutropium P(raefectum) P(raetorï)o. His qui ex Christianis pagani facti sunt, eripiatur facultas iusque testandi et omne defuncti, si quod est, testamentum submota condicione rescindatur. Dat. VI Non. Mai. Const(antino)p(o)l(i), Syagrio et Eucherio Conss.

L. c. 1, 884.

Ne Christianum mancipium ludaeus habeat seu circumcidat.

[16, 9, 2 (339 Aug. 13).]

Imp. Constantius A. ad Evagrium. Si aliquis ludaeorum 841
mancipium sectae alterius seu nationis crediderit comparandum, mancipium fisco protinus vindicetur: si vero emptum circumciderit, non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur. Quodsi venerandae fidei conscia mancipia ludaeus mercari non dubitet, omnia, quae apud eum reperiuntur, protinus auferantur nec interponatur quidquam

morae, quin eorum hominum qui Christiani sunt possessione careat. Et cetera. Dat. Id. Aug. Constantio A. II et Constante A. Conss.

L. c. 1, 896. Cf. C. I. 1, 10, 1.

De conservandis templorum aedificiis.

[16, 10, 18 (399 Aug. 20).]

842 *Impp. Arcad(ius) et Honorius AA. Apollodoro Proc(onsult) Afric(ae').* Aedes illicitis rebus vacuas nostrarum beneficio sanctionum ne quis conetur evertere. Decernimus enim, ut aedificiorum quidem sit integer status, si quis vero in sacrificio fuerit deprehensus, in eum legibus vindicetur, depositis sub officio idolis disceptatione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum vanae superstitionis impendi. Dat. XIII Kai. Sept. Patavi Theodoro V. C. Cons.

L. c. 1, 902.

SOCRATES, SCHOLASTICUS CONSTANTINOPOLITANUS,

continuator Eusebii pro annis 305—439, scripsit circa 440.

De visione Constantini M.

[Historia ecclesiastica 1, 2, 5—10.]

*843 (5) MaEévTtoç òè KCtKÛjç toùç ‘Pwpaiouç ènérpipe, TupavvtKÛ) pâXXov F] paatXiKÔi Tpômp xpûtpevoç k‹xt’ aÙTtûv’ potxeùujv àvaiôqv ràç twv èXeuûépwv xuvatKaç Kai ttoXXoùç àvatpwv Kai Ttoiwv tù toûtoiç áKÓXouOa. (6) Toûto yvoùç ó pacnXeùç Kwvcttcivtîvoç, ^ûffaaQai ‘Pwpaiouç Trjç ùtt’ aÙTOÛ ôouXeiaç ècnroûôaïev ' eùûûç Te tppovriôaç èTÎOet, riva Tpótrov KaOéXoi tòv TÚpavvov. (7) Kai tbç F|v èv TqXiKaÙTq cppovTÌòi, ènevóet riva Oeôv èiriKOupov trpôç tt)v paxnv KaXéoeie. Karà voûv òè èXàpftavev, tbç oùôèv wvavTo oi trepì AtOKXrjTiavôv, Ttepi toùç ‘EXXqvwv Oeoùç ôtaicei-

843 (5) Interea Maxentius Romanos gravissime oppressit, tyrannum se potius erga illos quam imperatorem gerens. Nam et ingenuorum hominum uxores impudentissime constuprabat et plurimos civium indicta causa perimebat aliaque id genus facinora perpetrabat. (6) Quibus compertis, imperator Constantinus Romanos iugo tyrannicae servitutis liberare studuit; statimque sollicite coepit inquirere qua ratione tyrannum oppressurus esset. (7) Huiusmodi sollicitudine districtus perpendebat animo, quemnam sibi deum ad hoc bellum adiutorem vocaret. Venitque illi in mentem, Diocletianum quidem,

pevoi' qüpuTKév Te wç ó aÙTOÛ traifip KwvciTàvTioç cnrooTpacpeiç tùç 'EXXfjvwv OpqffKeiaç, eùòatpovéaTepov tòv piov òtriT<rfev. (8) 'Ev ToiaÚTij toívvv ápcpiaPnTiíffei Tupxá-vovTi Kai nou apa toîç OTpaTtwTaiç óòeùovn, ouvert] 0au-páfftóv ti Kai Xó-fou KpeÍTTOv OeáaaaGai. TTepi yáp peoqp-ppivàç qXíou wpaç, r^ôr) Tfjç f]gépaç àn-oKXivoûoriç, eìòev èv tw oùpavw citûXov cpwTÔç OTaupoeiòq èv tb ypappara ity XéyovTa' «'Ev TOÚTU) vîko.»

(9) Toûto cpavèv tò aqpeîov tòv paOiXéa è£érrXr]TT6v. 844
Aùtôç Te toîç oÎKeioiç crxe^ôv àniarâiv ôcpûaXpoîç, fipwTa Kai toùç trapovraç, et Kai aÙToi ttîç aos^ç àiroXaùoufftv ôtpewç. Twv òè <Tup<pwvr)ffávTwv, àvepptbwuTO pèv ó fJaai-Xeùç ètri Trj 0eiq Kai OaupatJTrj tpavTaaia. (10) Nuktôç òè èniXa{Joùcrr]ç, kotù toùç üttvouç ópà *tòv* Xpifftòv XéyovTa aÙTw KaTaOKeuâffai KaTà tòv túhov toû ôcpOévToç (Jrpieiou Kai toùtw KaTà twv rroXepiwv tbç èTOÎpiu KexprjtfSat Tponaiw.

MG 67, 35 sqq.

De inventione salutiferae crucis et sacrorum clavorum.

[Ib. 1, 17.][1]

(1) 'H toû fJacnXéwç pÛTqp 'EXévr), nç èrr' óvópaTi Tf|v 845
troTë Kwpiqv Apetravrjv rróXtv noiricraç ó [JacnXeùç 'EXevoù-

qui gentilium deos impense coluisset, nullum ex eo fructum percepisse; Constantium vero patrem suum, qui a Graecorum superstitione alienus fuisset, vitam longe feliciorem traduxisse. (8) Porro dum in tam ancipiti deliberatione versatur, forte illi cum militibus iter facienti admirabilis quaedam, et quae omnem dicendi vim superat, visio oblata est. Horis enim meridianis, cum iam dies vergeret in vesperum, lucis columnam instar crucis in caelo videt, cui inscripta erant haec verba: «In hoc vince.»

(9) Huiusmodi signo statim obstupefactus est imperator. 844
Nec iam suis ipse oculis satis fidens, interrogavit eos qui aderant, num et ipsi idem signum vidissent. Quibus idem sibi quoque visum esse testantibus, imperator quidem confirmatus est divina illa ac mirabili visione. (10) Nocte vero superveniente Christum in somnis vidit, iubentem ut signum instar eius quod viderat fabricàretur eoque tamquam certissimo adversus hostes tropaeo uteretur.

(1) Mater imperatoris Helena, cuius gratia imperator 845
Drepanum, quam ex vico civitatem effecerat, Heleno-

1 **Praeterea de inventione crucis agunt: Chrysostomus, In Ioann, hom. 85. Sozom. 2, 1. Theodoret. 1, 18. Ambrosius, De obitu Theodosii 43 sqq. Rufin. 1, 7 sq. Paulinus Noi. ep. 31. Sulp. Severus 2, 35.**

ttoXiv ènwvópaoe, bi' òveipwv XPHMaTiffOeiffa eiç rà 'lepotróXupa rrapefévero. Kai Tqv ttotê ‘lepovaaXqp epqpov wç ònwpocpuXÓKtov kotù tòv TTpocpqTqv [cf. Ps 78, 1] eùpoûffa tò toû XpiffToû pvqpa, èv0a Tacpeiç àvéffTq, cmoubaiwç èCr^ret. Kai buffxepwç pèv, *aùv* 0eâ> bè evpioxei. Tiç òè q aiTÍa Trjç bucrxepeiaç, bià Ppaxéwv èpw. (2) “Oti oí pèv tù toû XpiffToû tppovoûvreç peTà tòv Kaipòv toû iràOouç èTÎpwv tò pvqpa. Oí bè tpeûfoVTeç Tà toû Xpi*o*Toû, xwo'av'reç tòv TÓTTOV 'Acppobrrqç kot' aùtoû vaôv KaTaOKeuàaavreç èiréaTqcrav àyaXpa, pq Troioûvreç pvqpqv toû tôttou. Toûto pèv oûv rràXai rrpoùxwpei. Tq bè pr)Tpi toû PaffiXéwç cpavepôv toûto èyéveTO. (3) Ka0eXoûaa oûv tò Eóavov Kaì tòv tóttov èKxwffaffa Kaì Ka0apòv èpYaaapévr], Tpeîç eòpicncei UTaupoùç èv Tip pvqpaTt' è'va pèv tòv paKapiOTÓv, èv à) XpiOTÔç èEeTavûff0rf toùç bè èrépouç, èv oïç oí O'uO'TaupujOévTeç búo Xqarai TeOvqKeuav. Zùv aÙTOÎç bè eûpqTO Kai q toû ITiXàtou ffaviç, èv q paoïXéa twv ’loubaiwv tòv (TraupwOévTa Xpiertòv irpocrTpáepwv èv biaçpôpoiç ypappaffiv èKqpuTrev.

846 (4) ’Enei bè àpcpipoXoç qv ó œraupôç ó ZqToâpevoç, oùx q Tuxoùffa Xùrrq KaTeîxe Tqv toû flaffiXéwç pqTépa. Oùk

polim voluit appellari, a Deo in somnis admonita venit Hierosolyma. Et cum veterem illam Hierusalem iuxta Prophetae vaticinium desertam sicut pomorum custodiam offendisset, Christi monumentum, in quo ille sepultus resurrexit, studiose coepit perquirere. Ac difficile quidem illud, sed tamen opitulante Deo tandem reperit. Quae vero causa fuerit huius difficultatis, paucis aperiam. (2) Qui Christi fidem sequebantur, post mortem eius monumentum istud magnopere coluerunt. Hi vero qui a religione Christi abhorrebant, locum aggere opplentes templum Veneris in eo exstruxerunt, et simulacro superposito memoriam loci penitus abolere studuerunt. Et hoc quidem olim eis successerat. Verum imperatoris matri ea res innotuit. (3) Deturbato igitur simulacro egestaque humo et loco undique repurgato, tres cruces in monumento reperit: unam quidem beatam, in qua Christus pependerat; duas vero alias, in quibus duo latrones qui una cum illo crucifixi sunt, mortem obierant. Cum his inventa etiam est tabella, in qua Pilatus Christum crucifixum regem esse ludaeorum variis linguis ac litteris pronuntiaverat.

846 (4) Sed quoniam ambiguum erat quaenam esset crux illa quae quaerebatur, mater imperatoris non mediocri dolore

eiç paxpctv bè rraûei tò Trjç Xùrriç ó twv ÎepocroXùpwv èniaKOTroç, (L ovopa i^v Maxâpioç. Aùei bè nfcrrei tò àpcpipoXov. Eqpeîov yàp rjTei rrapà toû 0eoû Kai èXàpftavev. (5) Tò bè aqpeîov î^vtoioûto' yuvii tiç twv ¿yx^-píwv, VÓCTW xpovia Xqtp0eîcra, irpôç aÛTW Xoirròv tw 0avárw èyeveTO. TÍpocrÓYeoSat oûv àTroOvqOKoûtïq twv ffTaupwv ëicaffTOv ó émOKonoç Trapeoxeuacre, mcrreùaaç àvappwtrOfivai tt)v fuvaÌKa àipapévpv toû tijiîou OTaupoû. (6) Kai Ttîç éXrriboç oùx HPapTe. npotrevexôévTwv Y«p twv p?) Kupiwv bûo OTaupwv, èpevev oùbèv î|ttov f] Yuvf) dTro0vf|cn<ou<Ta. 'Qç bè ó TpÎTOç ó 'fvriCTioç irpo<jr]véx0>l, ñ àno0vf|(TKOucra 6Ù0ÙÇ àveppwa0q Kai èv toîç irfiaivoucnv rjv. Toûtov pèv oûv tòv TpÓTTOV tò toû OTaupoû EûXov qupqTai.

(7) 'H bè toû flaoiXéwç pr)Tr)p oïkov pèv eÛKTripiov èv 847
tw toû pvripaTOç tóttw TroXuTeXfj Karecxeuacrev, 'Iepou-CTaXrip Te Néav èrrwvôpatrev, dvriTtpoffwirov Tr| rraXaià èKeivq Kai KaTaXeXetpuévq noiricracFa. (8) Toû bè crraupoû pépoç pév ti 0f|Kq àp'fupà nepiKXeitraoa, pvripóffuvov toîç iOTopeîv pouXopévotç, aÙTÓ0i KaTéXtire' tò bè è'repov pépoç àïTOffTéXXei tw pacnXeî. (9) "Onep beEâpevoç xai mtTTeûffaç TeXeiwç CTw0f|Oecr0ai Tqv rrôXiv èv0a âv èKeîvo tpuXâTTqTai,

affecta est. Quem quidem brevi post tempore Hierosolymorum episcopus, nomine Macarius, sedavit et ambiguitatem omnem fidei virtute dissolvit. Signum enim a Deo petiit et impetravit. (5) Signum vero fuit huiusmodi. Mulier quaedam illius loci, diuturno confecta morbo, iam in ipso mortis articulo erat constituta. Huic ergo animam agenti episcopus singulas cruces apponi iubet, certissime sibi persuadens fore ut mulier pristinae valetudini restitueretur, si pretiosam Domini crucem attigisset. (6) Nec vero spes eum fefellit. Admotis enim duabus crucibus quae genuinae non erant, mulier nihilominus in summo vitae discrimine remansit. Adhibita vero tertia, quae vera Domini crux erat, illa in vitae mortisque confinio posita statim convaluit et pristinum vigorem recuperavit. Hoc igitur modo repertum est crucis lignum.

(7) Imperatoris autem mater in ipso quidem sepulcri loco 847
templum magnificum exstruxit et Novam Hierusalem cognominavit, quam ex adverso veteris illius ac desertae condiderat. (8) Crucis vero portionem unam argentea inclusam theca, iis qui visere eam vellent, ad perpetuam memoriam illic reliquit; alteram vero ad imperatorem misit. (9) Quam ille cum accepisset, pro certo habens civitatem illam perpetuo incolumem

tw èauxoû ctvópiávTt KaTéKpwpev, ÔÇ èv TÍ) Kará Kwv-(TTavTivoúiroXiv [èv TÍj] ètriXeTOnévi] àfopà Kwvcrxav-tívou ènì toû tropepupoû Kai peváXou kîovoç ïôpurai. Toûto pèv dicor) fpàipaç exw. TTàvxeç òè oxeòòv oí ttjv KwvœravTÎvou iróXiv oîkoûvtcç àXqôèç eïvai cpaai.

848 (10) Kai toùç qXouç bé, oî Taîç xePfflv toû Xpioxoû Kaxà tòv oraupòv èvenórpiffav, ó KwvOTavTÎvoç Xa[3wv (Kai yàp Kai toûtouç r] prjxrip èv tw pvqpaTt eûpoûaa ànéOTeiXev), xaXtvoùç xe Kai TteptKetpaXaiav notricraç, èv toîç noXépoiç èKÉxpriTO. (11) ’Exopiifei pèv ouv nàffaç tùç uXaç ó paoiXeùç eiç tt]v KaTacnceuriv twv èKKXqfftwv. ''E-fpacpe òè Kaì MaKapiw tw ènuTKÓnw èniOireóòeiv tùç oiKOÔopâç.

849 (12) 'H òè toû PaffiXéwç pfixqp, noiqcraaa Tqv Néav 'lepouoaXrip, Kai èv tw dvxpw Tfjç BqûXeép, èvôa f) Kaxà aapKa •févvqdiç toû Xpiatoû, èxépav èKKXqcriav ovx f|TTOV KaxeffKeuaCev. Où prjv dXXà Kai èv tw opei Tqç àvaXqtpewç. (13) Oùtw òè eîxev eùXapüùç nepi TaÛTa, wç Kai auveùxeaûai èv tw twv yuvaiKwv Taypaxi. Kai tùç rrapûévouç xàç àvaY€Ypappévaç èv tw twv èKKXqorwv Kavóvt, ènì éoTÍaUiv TrpOTpeiropévr), òi' éauxqç XerroupYOÛcra, tù ôipa Taîç TpaïréZaiç npofféqpepev. TToXXà òè Kai èôwpeÎTO

fore in qua hoc pignus servaretur, in statua sua recondidit, quae Constantinopoli in foro quod Constantini dicitur, super ingenti columna purpurea posita est. Atque hoc quidem auditione acceptum huic historiae inserui. Omnes autem ferme qui Constantinopolim incolunt, id verum esse affirmant.

848 (10) Clavos praeterea quibus Christi manus cruci fuerant affixae, cum idem imperator accepisset (nam et hos in monumento repertos mater ad ipsum miserat), frena ex illis et galeam fabricari iussit; iisque usus est in bello. (11) Caeterum imperator quidem materiam omnem ad constructionem ecclesiarum affatim subministravit. Scripsit etiam ad Macarium episcopum ut opus ipsum acceleraret.

849 (12) Mater vero imperatoris, postea quam aedificasset Novam Hierusalem, apud Bethlehem quoque in spelunca in qua Christus secundum carnem natus est, alteram ecclesiam priore illa haudquaquam inferiorem exstruxit. Sed et tertiam aedificavit, in eo monte ex quo Dominus conscendit in coelum. (13) Porro tam pie ac religiose erga haec erat affecta, ut in ordine mulierum una cum caeteris Deum oraret. Virgines quoque in matricula ecclesiarum ascriptas ad convivium vocabat eisque ipsa per se ministrans, mensae apponebat fercula. Multa praeterea ecclesiis et pauperibus erogabat.

Taîç èKKXqaiaiç Kai toîç Trévqaiv. (14) Eùcepwç re óiavú-*aaaa* Tqv Ewqv èTeXeurioe nepi ôyôohkocttôv ?toç- Kaì tò owpa aÙTfjç eiç Tqv [JaaiXeùoucrav Néav 'Pwpqv ôia-KopiaOèv èv toîç paffiXiKOîç pvripacrtv àneTéôr].

MG 67, 117 sqq.

De Paphnutio episcopo et lege caelibatus.

[Ib. 1, 11.]

(1) 'Eireì òè TTacpvouTÍou Kaì Errupiôwvoç Ttoif|craff0ai 850
pvqpqv àvujTÉpuj èirriTYetXâpeOa, eÛKaipov èvTaûOa nepi aû-twv ehreîv. (2) riatpvoÛTioç yàp ptâç TtôXewç tújv ávw QqPwv èïtiQKonoç i^v' oütw òè qv àvqp 0eo<piXf|ç, ibç Kai oqpeîa ©aupaOTà yivecrOai vit' aÙTOû. Oûtoç èv Kaipw toû ôuuYpoû tòv ôcpSaXpôv èEtKÓtrq. Xtpóòpa òè ó padiXeùç èripa tòv dvòpa, Kai auveyâiç ènì tò pacríXeia ptTeirépneTO Kaì tòv èEopujpuTpévov 6cp0aXpòv KaTecpíXei. TotfaÓTr) trpoa-f)v tw pacriXeì Kw varavtìvw eùXópeia. (3) °Ev pèv ouv toûto repi TTacpvouTÍou eipii<T0w. "0 òè npôç XucTiTéXeiav Trjç 'EKKXrjffiaç Kaì KÓapov twv iepwpévwv òià Tf|v aÛTOÛ aupPouXPjv Yéyove, toûto óiiiTÚtropai.

(4) 'EòÓKei toîç èrnOKÔnoiç vópov veapòv eiç t^v 'Ek- 851
KXrjoiav eìcrcpépeiv, ware toùç iepwpévouç, Xéyw òè èrri-(Tkôttouç Kai rrpeapuTépouç Kai ôiokôvouç, pq CTuyKaOeùòeiv

(14) Deinque cum in summa pietate vitam egisset, mortem obiit anno aetatis circiter octogesimo; corpusque eius Novam Romam deportatum, in regalibus monumentis depositum est.

(1) Sed quoniam superius polliciti sumus, nos mentionem 850
Paphnutii Spyridonisque esse facturos, opportunum hic fuerit de illis pauca dicere. (2) Paphnutius igitur cuiusdam urbis in superiori Thebaide fuit episcopus: vir adeo pius Deoque carus, ut admiranda ab eo signa ederentur. Huic persecutionis tempore oculus fuerat effossus. Imperator vero hominem magnopere observabat, et frequenter in palatium accersebat effossumque eius oculum deosculabatur. Tanta in principe Constantino inerat pietas ac reverentia. (3) Atque hoc de Paphnutio a nobis primo loco dictum sit. Illud vero quod ad ultilitatem Ecclesiae et ad honestatem clericorum eius consilio gestum est, deinceps exponam.

(4) Visum erat episcopis novam legem in Ecclesiam in- 851
ducere, ut quicumque in sacrum ordinem allecti essent, id est episcopi, presbyteri et diaconi, ab uxorum quas, cum laici

toîç YaptTaîç, fiç ën Xa'iKoi ôvtêç q-feefOVTO. (5) Kaì ènei Ttepi toutou pouXeùeoûai rrpoÜKeiTO, btavaœràç èv pécrtu toû auXXôfou tûiv èiTiO'KÓTnuv ó TlacpvoÛTioç, èpôa paicpà, prj Papùv Zvfòv èniGeìvat toîç iepwpévoiç ávópáaf TÍpiov eïvai Kai Tqv Koriqv Kai aÙTÒv ápíavTOv tòv yápov Xéfwv, pq tt) úneppoXq Tf)ç ÔKpifteiaç pâXXov -rf|v ’EKKXqffiav npotffjxâtpwcnv' où îàp iravraç òóvaoGai cpépeiv tt)ç átra-Oeiaç Tqv âaKqoiv, oùôè taujç cpuXaxûqffftrGai Tqv (Tiucppo-aùvqv Trjç éKàOTOu YapeTrjç. (6) ¿uxppoaúvqv òè èKÓXei Kai Tf)ç vopipou yuvaiKÔç Tqv ouvéXeuaiv. 'ApKttoôai Te tòv (pèaaavra KXqpou Tuxeîv, pqKÉTi èrti yápov ëpxecrôai, KaTà Tqv Trjç ’EKKXqcn'aç àpxaiav irapabocnv pqre pqv àTroZeùfvuaûai TaÙTqç, fiv âna£ F|òq npÔTcpov XaïKÔç wv rpfayeTO. (7) Kai tout' ëXeyev dnreipoç ûiv yapou, Kai ôttXwç eÎTteîv, yuvaiKÔç• èK iratôôç ïàp èv àaKqTqpiiu àveTé-epairro, Kai ètri owqppoaùvq, ei Kai tiç dXXoç, trepifJôqTOç düv. (8) TleiôeTai irâç ó tûiv iepwpévwv aùXXo'fOç toîç TTatpvou-tîou Xôyoïç. Alò Kai Tqv nepi toutou ëqTqcnv àirearpiffav, tî| fvcùpq tûiv pouXopévmv ànéxeoGai Tqç ôpiXiaç tcùv ya-*peTiîiv* KaTaXeitpavreç. Kai TOffaÛTa pèv nepi TTacpvouTi'ou.

MG 67, 101 sqq.

essent, matrimonii iure sibi sociaverant, concubitu abstinerent. (5) Cumque hac re in medium proposita singulorum sententiae rogarentur, surgens in medio episcoporum consessu Paphnutius vehementer vociferatus est, non esse imponendum clericis et sacerdotibus grave hoc iugum: honorabiles nuptias et torum immaculatum esse dicens, ne ex nimia severitate damnum potius inferrent Ecclesiae: neque enim omnes ferre posse tam districtae continentiae disciplinam, ac forsitan inde eventurum esse ut cuiusque uxoris castitas minime custodiretur. (6) Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima. Satis esse, ut, qui in clerum fuissent ascripti, iuxta veterem Ecclesiae traditionem, iam non amplius uxores ducerent: non tamen quemquam seiungendum esse ab ea quam antehac, tunc cum esset laicus, legitime duxisset. (7) Atque haec dixit, ipse non modo coniugii, sed muliebris congressus penitus expers; quippe qui a puero in monasterio educatus fuisset, et ob singularem castimoniam ab omnibus celebratus. (8) Ceterum universus sacerdotum coetus Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa eius rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent si vellent. Et haec quidem de Paphnutio.

Iulii P. I (337—352) dictum de auctoritate episcopi Romani.

[Ib. 2, 17, 5.]

Où t w ç èvavriwv TtepTTopévwv tûiv Ypappâtiuv, ó 'Iou- 852
Xioç toîç èv 'Aviaria ffuvaxfieîffiv dvriTpàcpwv ènepép-
ipaTO, TtpwTOV pèv tò ènaxOèç Tfjç aÙTiîiv èTriffToXfjç, ètreiTa
irapà Kavôvaç troioûvTaç, òiót i eiç t î)V ffùvoòov aÙTÒv où k
èKÓXeffav, toû èKKXqffiaffriKOÛ Kavôvoç KeXeùovTOç, «pi) ôeîv
Trapà yvwpqv toù èTTiffKÔtrou'Pwpqç KavoviZeiv
tùç 'EKKXnaiaç», Kai ôti tt|v ttícttiv XeXq00Twç trapa-
Xapârrouaiv.

MG 67, 219 sq.

De exsilio et reditu Liberii.

[Ib. 2, 37 sub finem.]

(1) rO paotXeùç òè . . . toîç pèv rtepi Où pffÔKiov, 853
òffa aÙTOîç èòÓKei ffùv Ttappqffiq kotù tûiv 'EKKXqffiwv
TtpâTTeiv èirérpeipe. (2) Trjv òè ÌKÒoffiv Trjç àvaYVwff0eiffqç
èv Apipivw rriffTewç èKéXeuffev eiç Tàç trepi 'IraXiav 'Ek-
KXqffiaç èKirépîteffSai, irpoffTÔEaç toùç p?| |3ouXopévouç ùno-
•fpàcpeiv aÙTr) èEewffôai twv 'EKKXqffiwv Kai eiç toùç tôitouç
aÙTwv èrépouç àvTiKaôiffTaffOai. (3) Kai trpwToç pèv Ai-
pèpioç ó Trjç 'Pwpqç èrriffKonoç trapaiTqffâpevoç èxeivq Trj
ntffTei ffuv0èff0ai, èEôpiffTOç YÍveTai, twv rrepi OùpffaKiov
eiç tòv TÔnov aÙToû KaTaffTqffâvrwv 4>iX r) Ka. "Oç ôiùkovoç

Iulius itaque contrariis inter se litteris ad ipsum missis, 852
rescribens episcopis qui Antiochiae convenerant, graviter conquestus est: primum quidem de acerbitate ipsorum epistulae, deinde quod contra canones ipsum ad synodum non vocassent, cum ecclesiastica regula interdictum sit <ne praeter sententiam Romani Pontificis quidquam ab Ecclesiis decernatur»; questus est item regulam fidei clanculo ab ipsis adulterari.

(1) At imperator... Ursacio <ac Valenti> eorumque 853
asseclis quidvis contra Ecclesias agendi liberam potestatem dedit. (2) Expositionem autem fidei, quae lecta fuerat Arimini, ad Ecclesias Italiae mitti iussit mandans, ut, quicumque subscribere ei nollent, pellerentur Ecclesiis, et in eorum locum alii substituerentur. (3) Et primus quidem Liberius, Romanae urbis episcopus, cum fidei illi consensum accommodare renuisset, in exsilium mittitur Felice in eius locum ab Ursacianis suffecto. Qui cum esset Romanae Ecclesiae diaconus,

ûiv ttîç èv 'Pwgri 'EKKÀriffiaç Kai tt| 'Apeiavr) òóEij npotrre-0eiç eiç ttjv ¿KKTKOTtfiv TtpoepXf|0q. Eioi òè oí XéfovTtç, ôti où TrpofféôeTO pèv tí) 'Apeiavr) òóEij, piqi òè Kaì àvórfKij KexeipoTÓvrrro.

854 (4) TTàvra pèv oùv tótc tò kütô tt)v òùtnv KaivoTopoú-peva Tapax^v cïxe, tûiv pèv èEuuQoupévujv Kai àtroffTeXXo-pévwv eiç èEopiav, tûiv òè eiç tôttov tûiv aÙTÛiv àvTiKaOidTa-pévuiv. Kai Taûra èfivero piçt Kai <èK> tûiv [JacnXiKûiv npoffTaypaTiuv, finep Kai eiç rà èûia pépq àiréOTaXTO. (5) 'O Atpéptoç pèv oùv piKpôv ùareprv Tfjç èEopiaç àvaKXqOeiç tôv oÎKeîov Gpôvov àTtéÀape, toû èv 'Piûpij Xaoû crraaià-cravroç Kai ttîç 'EKKÀqoiaç èK0àXXovTOç tôv ‹t› iXr|Ka' ô Te PacnXeùç Kai napà -fvœpriv toùtoiç èféveTO aùpipnqpoç. (6) OÍ òè rrepi OùpaàKiov tt)ç 'iTaXiaç àvaxwprpravTeç Kai èrti tô àvaToXiKà ôiapaivovreç pépq, rrôXiv ttîç Opàiaiç, ôvopa Nîktiv, KaTaXappàvouCTiv.

MG 67, 319 sqq.

Liberius Papa multos Macedonianos (Homoeusianos) in Ecclesiam recipit (366).

[Ib. 4, 12.]

855 1. (1) Tûiv òè cppovoùvTuiv tò ópooúcriov trtpoôpûiç tótc CTuveXaOévTUJV, aùôiç oí ôtwKOvreç kotò tûiv MaKeòovia-vûiv èxiópouv. (2) Oí òè, qióPqi páXXov Kai fJíq tTTCvoxuipoú-pevoi, Kara TtôXeiç òtenpeffpeùovTO rrpôç àXXqXouç ôqXoûvreç

Arianam tunc amplexus perfidiam ad episcopatus honorem promotus est. Nonnulli tamen affirmant illum opinionem Arianam minime amplexum esse, sed vi ac necessitate compulsum ordinationem suscepisse.

854 (4) Tunc igitur in Occidentis partibus rebus novis ac tumultu plena erant omnia, cum alii quidem extruderentur et in exsilium mitterentur, alii vero in eorum subrogarentur locum. Atque haec gerebantur vi et auctoritate imperialium edictorum, quae ad partes etiam Orientis transmissa sunt. (5) Ceterum Liberius haud multo post ab exsilio revocatus sedem suam recepit, cum populus Romanus seditione facta Felicem Ecclesia expulisset, et imperator licet invitus assensum illis praebuisset. (6) Ursaciani vero relicta Italia ad Orientis partes transgressi Nicen venere, quod est oppidum Thraciae.

855 1. (]) Ceterum cum Homousiani tunc temporis gravissime vexati fugatique essent, denuo persecutores adversus Macedonianos grassari coepere. (2) Qui metu magis quam violentia constricti per smgulas civitates ultro citroque legatos

beîv èE dvdpcqq KaTatpeÚTeiv ètri Te tòv àbeXtpôv toû pacri-Xéwç K-ai èm AifJépiov tôv 'Pdipqç ènioxorrov, àtmàieffOai T€ tôv èiceivijuv ttîcttiv pâXXov, P| KOivwveîv toîç irept Eù-bôEiov. (3) népTTOucriv oùv Eù‹ttóOiov tôv ôk Zepa-œreiaç, ôç troXXàKiç Kct0»Îpr)TO, ZiXpavôv Tapffoû ifiç KiXiKÎaç Kai QeóqnXov KacrrapâXwv' KiXudaç bè Kai rjbe ttôXiç' èvTeiXâpevoi pô biaKpiôqvai trpôç Atfiépiov trepi tricrreuiç, àXXà KOivuivô^ai tí) 'Puipaiaiv 'EkkXtictìoi koî Kupûiffai tôv toû óuooucríou tricrriv. (4) Oûtoi YpàppaTa tûiv èv ZeXeuKeia biaxpiSevTuiv èniKopiZôpevoi tôv tra-Xaiàv 'Pdipqv KaréXaflov. Kai tûi {JaoiXeí pèv oùk èvTuyxà-vouOi' Trepi Tàç TaXXiaç fàp ô^X°^T0› SaupopàTaç èKeî TroXepûiv. Ai Pépiai bè Tàç ètriOToXàç è^xeipi^ouffiv. (5)'O bè aÙTOÙç TrpoabéEaaôai oùbapûiç èfJoùXeTO. Tôç ïàp 'Apetavûiv poipaç eïvai Kaì pô bùvaffOat bexûôvai ûtrô tôç 'EKKXriciiaç èXe^ev, ibç tôv èv NiKaiqi ttîotiv dOerq-travraç. (6) Oi bè àneKpivavTO èK peTapeXeiaç èneTvwKévai tôv àXôOeiav Kai npvôcrOai pèv npÓTípov tôv tûiv àvo-poiuiv trianv, ôpoiôv Te dipoXofr)Kévai KaTà tràvra tòv Yiòv tûi FTarpi- prjbév Te biacpépeiv toû ópoouoiou tò ôpoiov. (7) TaÛTa XéïovTaç Aipépioç è'ffpacpov tôv ópoXoYÍav tôç YvaiptiÇ ànr|Tr)(Tev. Oi bè aÙTÛi pipXiov dipeEav, èv tîi

inter se miserunt significantes necessario confugiendum esse tum ad fratrem imperatoris, tum ad Liberium, Romanae urbis episcopum, eorumque fidem amplectendam potius, quam ut cum Eudoxio communicarent. (3) Mittunt igitur Eustathium Sebastiae episcopum, qui iam saepius depositus fuerat, Silvanum Tarsi Ciliciae et Theophilum Castabalorum, quae etiam Ciliciae urbs est, mandantque, ne in fide dissentiant a Liberio, sed cum Ecclesia Romana communionem ineant fidemque consubstantialis consensu suo confirment. (4) Hi ergo cum litteris eorum, qui Seleucia [ab Eudoxio] dissenserant, Romam venerunt. Et imperatorem quidem ipsum adire iis non licuit, quippe qui bello contra Sarmatas districtus in Galliis teneretur. Liberio vero litteras suas porrexerunt. (5) Ille initio quidem eos admittere recusabat, Arianarum partium illos esse dicens nec ab Ecclesia suscipi posse, utpote qui Nicaenam fidem abrogassent. (6) At illi se dudum resipuisse et veritatem agnovisse responderunt et Anomoeorum quidem doctrinam eiurasse iam pridem, Filium vero Patri per omnia similem confessos esse nec ullatenus differre consubstantialem a simili. (7) Quae cum dixissent, sententiae .suae professionem scripto comprehensam Liberius ab iis exegit.

Kaì tò ÊnnaTa ttîç Kara NÍKaiav èKboOdar|ç ttîot€ujç npoaeféfpaTrTO. [Sequitur libellus.]

856 2. . . . Toútw òf) Tiù pifìXiuj toùç Trpéaftetç txatpaXtaápevoç ó Atflépioç eiç KOtvwviav Te èbéEaTO Kaì Tabe tù YpappaTa ÔOÙç àntXuO€V. [Sequitur epistula «Tfiv eÙKTatOTciTqv», in qua Liberius inter alia:]

857 3. (3) «Kaì Taúrqv eìvat fivtiicTKopev Tqv Ka0oXiKf)v Kaì àïrocTToXiKf)v TríanV, qTtç péxpt tûç Kara NiKatav auvóòou ÓKepaía Kai âaaXeuToç òtépeive. Taún]V Te aùroîç [pro: atiToì] ?x£iv tbpoXopiaav Kaì xaß< àvaTrXqaOévreç nâv txvoç Kaì ítórrupov òtottou ùnovoiaç ¿KpaXovreç, où pôvov òtà XÓTOU, àXXà Kai èrfpâtpwç TaÙTrjv ¿EéOevro.... (7) "Hnç nianç èv rr) ÙTtoaTâaet Kai túj ôvôpan toû ópoouaíou Trepiexopévq, uiairep ëpupa òxupòv Kaì à'paxov, rtàaaç tùç irpoapoXàç Kai tùç KaKopiqxaviaç ttîç 'Apeiou KevoboEiaç KaOatpeî Te Kai ànoTpéTreTai. . . .

858 (9) Kai yàp axebôv rràvreç èKeîvot oi èv t$ 'Apipñvuj Tevópevoi Kai, beXeaaOévreç f] ùrraxâévTeç tôt6, vûv àvacppovf)aavreç Kai àvaOepaTÎaavreç ttjv èK0eaiv tôiv èv 'Apipfivtu auveX0óvTiüv Kai ÙTrofpâtpavreç tt| Ka0oXiKf| Kai àrtoaToXiKrl rriaTei Tf) Kanà NÍKaiav OearnaOeiatj ' oï Kai fytîv Kotvwvf|aavreç èK0upÓTepov kotò toû 'Apeiou bôfgaTOç Kaì Kara

Illi ergo libellum ei obtulerunt, in quo verba etiam fidei Nicaenae erant ascripta. [Sequitur libellus.]

856 2. . . . Hoc libello cum legatos quasi cautione quadam Liberius obligavisset, eos in communionem suscepit datisque huiusmodi litteris dimisit. [Sequuntur litterae, in quibus Liberius inter alia :]

857 3. (3) «Hanc autem catholicam et apostolicam fidem esse agnoscimus, quae usque ad concilium Nicaenum integra et inconcussa permansit. Et hanc legati vestri se habere professi sunt, et cum incredibili gaudio omne vestigium ac fomitem absurdae suspicionis abolentes non verbis solum, verum etiam scripto eam exposuerunt. ... (7) Quae quidem fides in hypostasi et in consubstantialis vocabulo comprehensa, tamquam firmum et inexpugnabile monumentum, impetus omnes et machinas Arianae dementiae reprimit ac repellit. . . .

858 (9) Etenim omnes propemodum illi, qui tunc apud Ariminum collecti partim illecebris, partim dolo decepti fuerant, nunc ad sanam mentem reversi formulam fidei ab Ariminensi concilio editam anathemate damnarunt et catholicae atque apostolicae fidei olim apud Nicaeam promulgatae subscripserunt. Et nobiscum inita communione adversus Arii

twv aùroû pa0qrwv xa^eTTa'voufflv' (10) Outivoç TTpáy-paroç tòv èÀefx0V Kai aùroi oí Trpéopeiç ttîç uperépaç crfcnniç ènifVÔVTeç ùpâç aÙTOÙç tt) oûteia ÙTroYpaqpi) auv-é£eu£av· Kai àvaGepaTÎiovTeç "Aptiov kccì tò èv 'Apipf)vip irpaxOévra Ktrrà ttîç niffTewç ttîç èv NiKCtia 0e<TTTicr6eioT)ç oiç Kai ùpeîç aÙToi beXeaaOévTeç bi' ópKwpoaiwv ûne-fpà-ipare.

(11) "O0ev òkóXou0ov qjiîv ècpàvq Ypàipai Trpôç tt]v 859
ùperépav áfáíTTiv Kai po>)0fj(Tai toîç ÓÍKaia aiTOupévoiç' paXtara òè, ôti btà ttîç ôpoXofiaç twv ùperépwv Trpeapeiwv dva<ppovf|O'avraç toùç àvaToXiKOÙç Oupcpwveîv rrpôç toùç ôpOobôiouç twv ôuTiKwv èrréYvwpev. (12) Kai br|Xoûpev, imwç eibévat èx01Te tàç èv tí) 'Apipñvw pXaffcpqpiaç Kai ÙTtò twv boEaaàvTwv tòte Kara ffuvapnapYv napafkpXá<p0ai vûv àva0epaTiff0€ÎOaç Kai TtavTaç Trpôç rf|v Karà NÍKaiav TTÍffTiv ffupireTtveuKévai. (13) Kaì ỸP òf úpwv toûto irâcri Yvwa0fjvai ônwç buvn0eî€v Kai oi küt' èmipeiav rrapafJXa-<p0évreç F|br) ttotè èK toû aiperiKOÛ ctkôtouç Trpôç tô 0eîov cpwç ttîç Ka0oXiKr)ç èXeuOepiaç àvaKàptpai' oÏTiveç perd Taù-tt)v tt)v aùvobov, ei pi) OeXfiaetav dnoirruoai tôv ttîç koko-boEiaç iôv Kai tùç pXaacpqpiaç 'Apeiou ndCTaç àveXeîv TaÙTaç Te àva0epaTÎ<Tai, YivwcndTwcrav éauTOÙç perd toû

doctrinam eiusque discipulos graviori indignatione commoventur. (10) Cuius rei argumentum legati caritatis vestrae cum viderent, vos quoque ipsos in subscriptione sua adiunxerunt: Arium anathemate damnantes et ea, quae contra Nicaenam fidem Arimini gesta sunt, quibus etiam vos periurio in fraudem inducti subscripsistis.

(11) Quam ob rem congruum nobis visum est ad caritatem 859
vestram litteras scribere et iusta petentibus subvenire, praesertim cum ex professione legatorum vestrorum cognoverimus Orientales ad sanam mentem reversos cum orthodoxis Occidentis episcopis consentire. (12) Significamus autem vobis, ne sitis nescii, omnes Ariminensis concilii blasphemias ab illis ipsis, qui tunc per fraudem decepti fuisse videntur, anathemate damnatas esse et universos in Nicaenam fidem conspirantibus animis consensisse. (13) Sed et vos id omnibus indicare debetis, ut, qui per vim ac fraudem detrimentum aliquod fidei suae passi sunt, nunc tandem ex haeretica caligine ad divinam catholicae libertatis lucem possint emergere; qui quidem, si post hoc concilium perversae doctrinae virus evomere et omnes Arii blasphemias reicere easque anathemate damnare noluerint, sciant se pariter cum Ario eiusque disci-

'Apelou Kaì tûiv toútou paôqTÛiv Kai tûiv Xorrrûiv ôtpemv, F|TOi EaPeXXtavûiv F) rTaTpotraCTcnavûiv P| oiaffbf|rroT€ dXXriç aipéoeaiç, èKOnôvbouç eîvai Kai dKOivwvr|TOuç tûiv èKKXriaiaOTiKÛiv auvaEetuv, htiç toùç èK poixeiaç uioùç où TtpoaieTai. 'O 0eôç ùpâç èppuipévouç btatpuXáEot, àbeXtpoi àranriTOÌ.»

MG 67, 483 sqq.

De sacerdote paenitentiario Constantinopolitano.

[Ib. 5, 19.]

860 (1) 'Yttò bè tòv aÙTÒv xpóvov ëboEe Kai toùç ètri ttîç ptTavoiaç nepieXtiv irpeopuTépouç tûiv èKKXqcTiùiv, bi' ainav ToiaÙTHV. (2) 'Atp' ouNauaTiavoi tûç 'EKKXr|<Tiaç bieKpiôqcrav, toîç èîTTaiKÔaiv èv tûi ètri Aek(ou biujypip koivwvfjcrai p?| OeXriaavTeç, oí ¿TtícrKonoi Tip èKKXriataaTiKûi Kavóvi tòv npea^ÙTepov tòv èrti Tfjç peTavoiaç irpocréôeoav, ÔTtwç fiv oí però tò pártTiapa nTaiffavreç èni toû trpopXnOèvTOç toutou rtpeopuTépou èEopoXo'fûivTat Ta ápapTÓpara. (3) Outoç ó Kavdiv Kpareî péxpt vûv èv Taîç dXXaiç aipécrecn. Móvoi bè oí toû ópoouaíou tppovfjpaToç Kai oí toûtoiç Kara t?|v ttîchtv ôpôtpproveç NauaTiavoi tòv èrti Tfjç peTavoiaç irpeapúTepov TrapqTrjcravTO. (4) Nauatiavoi pèv yàp oùbè Tfjv dpxÂv t?|v npoo0r|Kr|V TaÚTqv èbéEavro. OÍ bè vûv tûiv èKKXrçiiiûiv KpaToûvTeç, ëuuç ttoXXoû tpuXà-

pulis et reliquis serpentibus, Sabellianis scilicet, Patropassianis, aut aliis quibuslibet haereticis, extraneos esse et alienos a communione Ecclesiae, quae adulterinos filios non admittit. Incolumes vos Deus servet, fratres carissimi!»

860 (1) Sub idem tempus presbyteros ecclesiarum qui paenitentiae praeerant, placuit aboleri, idque ob huiusmodi causam. (2) Postquam Novatiani se ab Ecclesia seiunxissent, eo quod cum illis qui persecutione Deciana lapsi fuerant, communicare noluissent, ex illo tempore episcopi paenitentiarium presbyterum albo ecclesiastico adiecerunt, ut qui post baptismum lapsi essent, coram presbytero ad eam rem constituto delicta sua confiterentur. (3) Et apud alias quidem sectas haec regula etiamnum perseverat. Soli vero Homoousiani et qui cum illis in fide consentiunt Novatiani presbyterum paenitentiae reiecerunt. (4) Nam Novatiani ne initio quidem supplementum hoc admiserunt. Sed qui nunc ecclesias obtinent, cum hoc institutum diu retinuissent, tandem Nectarii epi-

Eavreç, ètri NcKTapiou toû èniffKÓtrou peréOeffav, toioútou tivôç ètri Tr]v èKKXqaiav ffuppàvroç.

(5) Tuvii tiç tiûv eÙTÉViûv TrpocrfjXOev tiû ¿ni Trjç ptTa- 861
voiaç TrpeapuTépuj Kai Karà pépoç èfopoXoYeÎTai Tàç àpap-Tiaç, âç èïr€Trpcef€i peTÒ tò pátrTiffpa. (6) 'O òè npecr-pûTepoç TrapriTfeiXe rrj yuvaiKi vqCTTeúeiv Kai ffuvexwç eúxeffOai, 'iva ctúv tt) ¿poXofip Kai èpyov ti óeiKVÚeiv íxi Tfjç peTavoiaç àEiov. (7) 'H òè Yuvq npopaivoucra Kai aXXo TTTaîffpa éauniç KaniYÔpei. 'EXeyev yàp, tbç efr) ffuYKa0euôr|CTaç aÙTfl Trjç èKKXqcriaç ôiôkovoç. (8) Toûto Xex0èv tòv pèv òiókovov Tfjç 'EKKXqaiaç èKTreaeîv nap-edKeùacrev, Tapaxn òè KaTéoxe tò TrXf)©r)' i'iyaváKTOuv Yàp où pôvov ètri tiû Yevopévuj, àXX' ôti Kai Tf) 'EkkXi]-oiq pXa<T<pr)M>av f| TCpâiiÇ Kai ûppiv Trpoù£évr]crev. (9) Aia-aupopévwv òè èK TOUTOU TIÛV iêpupiévlUV àvôpiÛV, EÙÒOÌ-p eu v tiç Tfjç 'EKKXrjcriaç npeafîÛTepoç, 'AXeEavôpeùç tò Yévoç, Yvdjprjv Tpi èmcTKÓnu) òiòuucn NeKTapiw, irepi-eXeîv pèv tòv ètri Tfjç peTavoiaç npeapÚTepov' cruYXWpfì-crai òè ëKaCTTOv, Tip iòiw auveiòÓTi tiûv pucrrnpiijuv peT-éxetV oütw Ÿ< pôvtuç ëxeiv rf|v 'EKKXqaiav tò àfJXa-açpiÎpriTOV.

scopi temporibus abrogarunt, ob facinus quoddam quod in ecclesia commissum fuerat.

(5) Mulier quaedam nobilis ad paenitentiarium presbyterum 861
accedens delicta post baptismum a se perpetrata singillatim confessa erat. (6) Presbyter vero praecipit mulieri, ut ieiuniis et orationibus continuis vacaret, quo scilicet una cum delictorum confessione opus etiam paenitentiae conveniens ostenderet. (7) Progressu temporis mulier aliud facinus confessa est, ecclesiae videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. (8) Id cum dixisset, diaconus quidem Ecclesia eiectus est: populus vero graviter commoveri coepit. Neque enim solum ob scelus quod patratum fuerat indignabantur, verum etiam eo quod labes haud mediocris atque infamia hoc facto aspersa videbatur Ecclesiae. (9) Cum igitur eam ob causam ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudaemon quidam Ecclesiae presbyter, Alexandria oriundus, episcopo Nectario suasit ut paenitentiarium quidem presbyterum expungeret, unumquemque vero pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere. Neque enim aliter fieri posse ut Ecclesia ab omni probro libera esset

862 (10) Taura irapà toû Eùbaipovoç àKoùaaç ¿yd) Tfj Tpaepr) Trjbe irapaboûvat éOápprjCTa. ‘Qç fàp noXXÔKiç ?<pr)V, nâuav <jnoubf)V nap' éteáOTOu tûiv eìbÓTuiv èûépnv pavOá-veiv rà npaypara Kai ÙKpipùjç èpeuvâv, 'iva pif] ègw Tfjç àXqûeiaç Tt Tpàcpoipi. (11) ’Eyài bè rrpôç tòv Eùbaipova rrpÔTepov [?] è<pr]v' ‘H aupPouXf) trou, di irpeapûTepe, ei auv-r)V€TKe n) ’EKKXrjffiqt, f] ei prj, 0eôç âv eibeirj' ôpâi bè ôti irpô(pa<Tiv irapé<Jx€ toû pf) èXéxxe^ àXXrjXujv Tà àpapriipara prjbè rpuXárreiv tô toû AtiocttóXou napàffeXpa tô Xéyov ‘ «Mqbè tru-fKOivwvtÌTe toîç èpfoiç toîç àKàpirotç toû Okôtouç, pâXXov bè Kai ¿Xé^x^Te» [Eph 5, 11], TTepî pèv oùv toûtwv aÙTàpKujç eipqaQw.

MG 67, 613 sqq. Cf. Soiomenus 7, 16: l. c. 1457 sqq.

De errore Nestorii.

[Ib. 7, 32.]

863 (1) Euvrjv airrai 'A vasraaioç npeapûTepoç âpa aÙTûj èK Trjç 'Avrioxeiaç œraXeiç. Toûtov bià Tipirjç eixe iroXXfiç Kai èv toîç rrpàYpaffi aup|3oùXw èxprjTO. (2) Kai rrore èir' èKKXqaiaç ó 'ÀvaCTTâaioç bibácnauv ¡kprf «©éotókov Trjv Mapíav KaXeÍTui pribeiç. Mapia fàp âvôpwiroç fjv inrô àvOptûnou bè 0eôv TexOfivai àbûvarov.» (3) Toûto àKouaâèv iroXXoùç kXtjpikoùç té Kai XaiKOÙç èv TaÙTW rravraç èràpaEev.

862 (10) Haec ego cum ab ipso Eudaemone acceperim, historiae huic inserere minime dubitavi. Etenim, ut saepius dixi, omnem curam ac diligentiam eo contuli, ut res gestas ex iis qui eas optime norant condiscerem, easque accurate fierscrutarer, ne quid a veritate alienum scriptis mandarem. 11) Et initio [?] quidem Eudaemoni ista dixi: Consilium tuum, o presbyter, utrum Ecclesiae profuerit an non, Deus viderit. Ceterum ansam ex eo singulis datam esse video, ut delicta sua invicem amplius non coarguant nec observent praeceptum illud Apostoli, quod ita se habet: *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, sed potius redarguite.* Verum de his satis.

863 (1) Erat familiaris Nestorii Anastasius presbyter, qui una cum illo profectus fuerat Antiochia. Hunc Nestorius magno in honore habebat eiusque consilio in rebus gerendis utebatur. (2) Hic igitur Anastasius quodam die cum in ecclesia doceret, dixit haec verba: «Nemo Mariam vocet Deiparam. Maria enim homo fuit. Ex homine autem Deus nasci non potest.» (3) Id ubi auditum est, multos tam ex

’Haav fàp tráXai ôiôax0évTeç 0eoXofeìv tòv Xpicrròv Kai pqôapwç aÙTÒv Trjç oiKOvopiaç wç àv0pwnov x^piÊeiv Tfjç 060TTJTOÇ, Treiôôpevoi Trj toû Aîtootôxou cpwvfi Xefoûffrç' «Et Kai èyvwKapev Karà crâpKa Xpurrôv, àXXà vûv OÙKÉTI YIVWCTKOpeV» [2 Cor 5, 16]' Kai «AlÔ âcpévTÉÇ TÒV nepi XpiCTTOÛ Xôyov èni Tfjv TeXeiÔTqTa <pepwpe0a» [Hebr 6, 1],

(4) Tapaxrjç oûv, wç ècpqv, èv Tf) ’EKKXqoia yevopévriç. 864
ó NeffTÔptoç tòv toû 'AvaffTaaíou Xôyov KupwaaoOai atreûôwv (où yàp è£eXèyxe<T0ai wç pXàaqjqpov tòv rrap' aÙToû Tipwpevov fiOeXe), auvexwç nepi toûtou èni Tfjç èK-KXrioiaç èòiòaffKe, tpiXoveiKÓTepóv Te nepi aÙToû tùç ir)Tf|<Jetç notoùpevoç Kai navTaxoû ttjv XéEiv toû ©eotôkoç èxpàXXwv. (5) Ató Trjç nepi toûtou Zr)Tf]<T€wç nap' àXXoïç dXXwç èx-ôexOeioriç, ôiaipeotç èv tí) ’EKKXqffiq étéveto. Kai ùjffnep èv vuKTopaxiç KaûeOTWTeç vûv pèv TaÛTa èXeyov, vûv òè tò ërepa- CTuTKaTeTÍ0evTÓ Te èv toùtw Kai fipvoûvro. (6) NeOTÔptoç òè òóEav napà toîç noXXoîç eixev, wç ipiXôv àv-0pwnov Xéfwv tòv Kùpiov Kai wç PTaùXou toû Eapodatéwç Kai ‹t› wteivoû tô òóypa eiç Tqv ’EKKXqaiav drfwv. (7) AXXà nepi toûtou TOffaÛTq èKivf|0q Zf|Tr|cnç Kai Tapaxñ, ibç Kai ffuvóòou oÎKOupeviKiiç ôeqûqvai.

clero quam ex plebe pariter conturbavit, Olim enim didicerant Christum confiteri Deum nec ullatenus ob susceptam humanae salutis dispensationem eum tamquam hominem a divinitate seiungere, sequentes doctrinam Apostoli ita dicentis: *Etsi Christum cognovimus secundum carnem, nunc tamen non cognoscimus amplius,* et iterum : *Quapropter sermonem de Christo relinquentes ad perfectionem contendamus.*

(4) Cum ergo hac de re tumultus, uti dixi, in Ecclesia ortus 864
esset, Nestorius dictum Anastasii confirmare studens (nolebat enim eum quem ipse tanti faceret, ut impie loquentem coargui), ipse de hac controversia subinde in ecclesia disseruit, quaestiones ea de re pervicaciter proponens et vocem Deiparae perpetuo reiciens. (5) Proinde cum haec quaestio ab aliis aliter excepta esset, dissidium ortum est in Ecclesia. Ac veluti in nocturna quadam pugna temere dimicantes modo haec, modo illa dicebant, idem affirmantes pariter et negantes. (6) Nestorium vero plerique in ea sententia esse existimabant, ut Dominum nudum esse hominem assereret et Pauli Samosatensis ac Photini dogma in Ecclesiam inveheret. (7) Verum hac de re tanta altercatio tantusque tumultus est excitatus, ut opus fuerit generali concilio.

865 (8) 'Eyùj òè èvTuxwv toîç napà NetTTopiou Xôyoïç <èK>ôo-Geîffiv, àyvooûvTa ècpeupiaKUJ tòv avòpa Kai pet' dXpOEÎaç èpa). Oùòè fàp oûte ànexôavôpevoç Ttpôç aÙTÓv, iLv eìxev èXaTTwpàTwv è|avf|ffOr)v, cute xaPl^ôp€VÔç tictiv, èXarro-voùvTa dùv èqiEùpov èK0f)<iopai. (9) Où poi òokeì ó Nt-<TTópioç oùte tòv XapocraTÉa TTavXov irjXùùv, oùte pqv «PwTEivóv, pr)ò' 6Xwç iptXòv avQpuuTrov Xé-fEiv tòv Kùpiov. 'AXXà tt|v XéEiv póvrjv tbç tò poppoXÙKia TTEtpó-ffrrrai. (10) Kaì toûto ttéitovQev òtto àpaOiaç TtoXXfîç. 0UCHKÔÇ *[lege:* tpuffiKijùç] fàp EÜXaXoç wv TreTraiÔEÛcrOai pèv ¿vopíÎETo' tí) òè dXr]0EÍq àvccfarfoç fjv. (11) Kai tôç tûiv naXanjùv èppr)vÉwv pifiXouç ánr]Eíou pavOâvEiv. TutpoùpEvoç yàp òtto Tfjç EÔyXwTTÎaç oùk àKpifîiûç TrpoffEÎxe toîç TtaXaioîç' àXXà TTÚVTWV KpEÎTTOVa èvÓpiÌEV éaUTÓV.

866 (12) Aùtîko yoûv pT^ópcTÉV, ôti èv tí) KaGoXud) 'Iwávvou YÉTpaiTTO èv toîç naXatoîç àvTVfpâtpoiç, ôti «TTâv Ttveûpa ô XÙEl TÒV 'IrjtfOÛV, ÒTTO TOÛ 0EOÛ OUK èCTTl» [cf. 1 Io 4, 3], TaÙTrjv ïàp ti)v ôiàvotav èK tûiv TtaXatwv àvTrfpàcpujv TTEpiEÎXoV 0Í XwP^eiv <^0 toû tî)ç OÎKOVOpÎaÇ àvûplÜTTOU pouXôpEVOi ti)v 0EÓTT]Ta. (13) Alò Kai oi naXaioi éppqvEÎç aÙTÔ toûto èireCTqpfivavTO, wç tiveç eÎev ¿>aôioup'ff|O'avTeç Tf]V èmETTOXlIV, XÚEIV ÒTTO TOÛ OéOÛ TÒV <5tV0OWTTOV ÛÉXOVTEÇ.

865 (8) Ego vero cum libros a Nestorio editos legissem, hominem imperitum esse deprehendi prorsusque dicam ut se res habet. Nam neque odio et inimicitia adductus vitia illius antea commemoravi: nec ut quibusdam gratificer, bona quae in illo deprehendi, oratione mea extenuabo. (9) Mihi quidem videtur Nestorius nec Paulum Samosatensem, nec Photinum imitatus: neque omnino nudum hominem Christum dicere. Sed solam [Deiparae] vocem velut larvam quandam reformidat. (10) Idque illi ex gravissima contigit imperitia. Cum enim naturali facundia esset praeditus, eruditus quidem videbatur, revera tamen erat indoctus. (11) Libros etiam veterum interpretum haudquaquam legere dignabatur. Arrogantia enim elatus ob dicendi facultatem non satis accurate vetustioribus legendis operam dabat, sed se ipsum reliquis omnibus praestare arbitrabatur.

866 (12) Primum igitur ignoravit, in catholica loannis Epistula ita scriptum esse in antiquis exemplaribus: *Omnis spiritus qui solvit lesum, non est ex Deo.* Hanc enim sententiam e vetustis exemplaribus sustulerunt ii, qui ab hominis dispensatione divinitatem separare studebant. (13) Quamobrem et prisci interpretes id ipsum observaverunt, fuisse nimirum quos-

(14) Euv<xveiXr)7rrai bè f] àv0pu)TtÔTr]ç tí) 0eÓTr|Ti' Kai oùk-éti eicri bùo, àXXà ëv. Toûto Oappoûvreç oi naXaioi 0eo-TÓKOV tt|v Mapiav Xéyeiv oùk wKvriaav. (15) Oùtw yàp Kai ó TTapcpiXou Eù cré (3l o ç èv tiî» xpÎTw Xóyw Tip eiç tòv piov KiuvCTTavTtvou KaTà XéEiv TaÛTa <pr|ffi' «Kai *fàp* Kai Tévvriaiv únopéveiv ó pe0' t)|iwv 0eôç bi' ôriàç f|véax€T0 Kai tôttoç aùroû ttîç èvffâpKOu yevvrioeujç ôvopacrri Trap' ‘Eppaioiç f) BqOXeèp èKqpÙTTÊTO» [3, 43], (16) Àiò br| Kaì fi paaíXiaaa 'EXévn f] OeocpiXeaTÓTri ttîç Oeotókou tí)v KÚrjffiv pviípaai Gaupaaioiç Karexoapei, navToiuuç tò tì)òe lepòv ávrpov «paibpúvouaa. (17) Kai 'QpiYévqç bè èv tôi rrpajTUj TÓpw tûiv eiç Trjv Ttpôç ‘Pwpaiouç toû Atto-«TTÔXou èîtiffToXfiv éppqvEÙuiv TTÜÙÇ 0EOTOKOÇ XeyETai, TrXaTÉwç èfrjTacre.

(18) «baíverai toîvuv ó NeffTÔpioç àYvoricraç tùç 867
TtpaYpaTEÎaç tûiv naXauûv. Aló, Ka0<ûç êtprjv, rf|V XéEiv póvrjv TtepiitfTaTat. (19) 'Enel ôti ipiXôv où Xeyet âv0puj-Ttov tòv XpictTÔv, ibç <t>lutei vôç P| TTaûXoç ó Zapo-aaTeùç, Kai ai èKboÛeîaai aÙToû rrpoaopiXíai bibáíTKOuffiv, ibç oùbapoû ti)v toû Oeoû Aoyou úrróaTaorv àvatpeî, àXXà Ttavraxoû èvuTtócrraTOV aÙTÒv ópoXoYeì Kaì èvoùaioV où pf)v djç 4>u)Tetvôç Kai ó XapoaaTEÙç àvatpeî aÙToû ri)v

dam, qui hanc Epistulam depravarim, hominem a Deo seiungere cupientes. (14) Est quippe humanitas copulata divinitati: nec iam duo sunt, sed unum. Hoc testimonio freti veteres Mariam Dei genitricem dicere non dubitarunt. (15) Nam et Eusebius Pamphili in tertio libro de vita Constantini ad verbum ita scribit: «Nam et Emmanuel, quod est Nobiscum Deus, pro nobis nasci sustinuit, et locus nativitatis eius Bethlehem ab Hebraeis est appellatus.» (16) Idcirco Deo carissima Helena Augusta Deiparae Virginis partum eximiis monumentis ornavit, sacram illam speluncam omni cultus genere illustrans. (17) Sed et Orígenes in primo tomo commentariorum in Epistulam Pauli ad Romanos, exponens qua ratione dicatur Deipara, eam quaestionem latissime pertractavit.

(18) Apparet igitur Nestorium scripta veterum penitus 867
ignorasse. Et ob eam causam, ut iam dixi, solam [Deiparae] vocem impugnat. (19) Christum enim nudum hominem ab illo non dici, sicuri Photinus et Paulus Samosatensis dixerunt, homiliae ab illo editae satis docent. In quibus nusquam Verbi Dei hypostasim tollit, sed personam illud habere, ac substantivum esse ubique profitetur: nec quemadmodum Photinus et Paulus Samosatensis subsistentiam ei

utrapStv. Toûto yàp Kaì Mavi\aîoi Kai oi dirò Mov-Tavoû boypariieiv èTÓXprjaav. (20) Oütuj pèv oûv tôv NeffTÔpiov cppovoûvTa eûpicnaju èfib, ?k te iIiv àvéfvwv aÛToû XÓYUJV Kai à<p' ou oi èpacrrai aÙTOÛ kévoucnv. Où piKpàv pévroi Tapaxñv tt| oÎKOupévq f] ipuxpoXo-fia NeffTO-piou ¿Kivrjcev.

MG 67, 807 sqq.

CONCILIUM ARAUSICANUM * I 441.

CANONES.

5. Qui ad ecclesiam confugiunt, tradi non debent.

868 Eos qui ad ecclesiam confugerint, tradi non oportere, sed loci reverentia et intercessione defendi.

6. De iis qui Ecclesiae mancipia occupant pro suis.

869 Si quis autem mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus crediderit occupanda, per omnes Ecclesias districtissima damnatione feriatur.

7. De manumissis in Ecclesia vel Ecclesiae per testamentum commendatis.

870 In Ecclesia manumissos, vel per testamentum Ecclesiae commendatos, si quis in servitutem vel obsequium vel ad colonariam conditionem imprimere tentaverit, animadversione ecclesiastica coerceatur.

8. Clericum alibi consistentem ne quis ordinet inconsulto istius loci episcopo.

870l (1) Si quis alibi consistentem clericum ordinandum putaverit, prius definiat, ut cum ipso habitet. (2) Sic quoque non sine consultatione eius episcopi, cum quo ante habitavit, eum, qui fortasse non sine causa diu ab alio ordinatus non est, ordinare praesumat.

adimit: quod quidem et Manichaei et Montani sectatores asserere non dubitarunt. (20) Et hanc fuisse Nestorii sententiam, partira ex libris eius, quos quidem perlegi, partira ex fautorum illius sermonibus deprehendi. Ceterum frigida illa loquendi ratio Nestorii orbem terrarum non mediocriter perturbavit.

* *Orange,* Galliae.

22. Qua conditione diaconi coniugati ordinari possint.

Sedit praeterea, ut deinceps non ordinentur diacones 871
coniugati, nisi qui prius conversionis proposito professi fuerint castitatem.

23. Ut diaconus incontinens removeatur.

Si quis autem post acceptam benedictionem leviticam 872
cum uxore sua incontinens invenitur, ab officio abiciatur.

24. Qui prius ordinati incontinentes fuerunt ulterius ne promoveantur.

De his autem qui prius ordinati hoc ipsum inciderunt, 873
Taurinatis synodi sequendam esse sententiam, qua iubentur non ulterius promoveri.

28. Professae castitatis praevaricatoribus paenitentia consulendum.

In utroque sexu desertores professae castitatis prae- 874
varicatores habendi, et his omnibus per paenitentiam legitimam consulendum.

29. Ut nullus conventus (nulla synodus) sine alterius conventus denuntiatione solvatur.

(1) Haec quae subscripsimus, cum eorum quoque con- 875
cordia, qui consensus dederunt, rata deinceps inter nos ac nostros haberi volumus et habenda sancimus: non ita praetereuntes eos, qui synodo aut per se, aut per consensus suos, vel ad vicem sui per legatos destinandos adesse detrectant, ut sibi supra nos illi placeant, qui patrum statuta despiciunt: quibus bis in anno, quod nobis pro temporum qualitate difficile est, sanctum est conveniri. (2) Adicientes, quod, si similibus deinceps paginis pro salubritate ac remediis ecclesiasticis congregare conventus voluerimus, constituamus, ut nullus conventus sine alterius conventus denuntiatione solvatur. (3) Itaque sequenti anno, si Domino ac Deo nostro Iesu Christo permittente conceditur, die decimoquinto Kalendas Novembres, Luciano[1] in Arausico territorio conventum habebimus. Qui ideo tanto prius per conventum ipsum denuntiantur, ut tam excusationis libertas quam in-

[1] *Ms. Paris.:* Iustiniano.

vitationis necessitas non sit. De die enim ac loco per nos ipsos commonebimur, singuli nobiscum in exemplaribus ea quae per nos sunt constituta referentes: reliquos qui defuerunt, beatissimi fratris nostri Hilarii[1] sollicitudini relinquimus, datis ad ipsos horum exemplaribus commonendos.

Hard. 1, 1783 sq. Msi 6, 434 sq. Hf. 2, 292 sqq. HL 2, 1, 430 sqq.

CONCILIUM ARELATENSE[1] II 443 (452?).

CANONES.

3. Quae mulieres in domibus habitent clericorum.

876 Si quis clericus a gradu diaconatus in solatio suo mulierem, praeter aviam, matrem, filiam, neptem, vel conversam secum uxorem, habere praesumpserit, a communione alienus habeatur. Par quoque et mulierem, si se separare noluerit, poena percellat.

14. Ut clericus pecuniam ad usuram non det nec conductor alienae rei vel negotiator exsistat

877 Si quis clericus pecuniam dederit ad usuram, aut conductor alienae rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod negotiationis exercuerit, depositus a clero a communione alienus fiat.

16. De Photiniacis vel Paulianistis baptizandis.

878 Photiniacos, sive Paulianistas, secundum patrum statuta baptizari oportere.

22. Si coniugati paenitentiam sibi dari petierint.

879 Paenitentiam coniugatis non nisi ex consensu dandam.

Hard. 2, 771 sqq. Msi 7, 876 sqq. Hf. 2, 299 sq. HL 2, 1, 462 sqq.

879 a *Symbolum cum primo "Filioque" et canones contra Priscillianistas, antea concilio cuidam Toletano anni 447 adscripta, vide D 19 sqq.*

1 Arelatensis, ' *Aries,* Galliae.

VALENTINIANUS III imp. 425-455.

De Primatu Romani Pontificis.

[Valentiniani III Novella 17 (ed Haenel 16). (445 lui. 8).]

DD. NN. Impp. Theod(osius) et Valent(inianus) AA. Aetio Viro Ill(ustri) Com(iti) et Mag(istro) utriusque militiae et Patricio. Certum est et nobis et imperio nostro unicum esse praesidium in supernae Divinitatis favore, ad quem promerendum praecipue Christiana fides et veneranda nobis religio suffragatur. Cum igitur Sedis Apostolicae primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae, et Romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmasset auctoritas, ne quid praeter auctoritatem Sedis istius illicita praesumptio attemptare nitatur (tunc enim Ecclesiarum pax ubique servabitur, si rectorem suum agnoscat universitas), et haec cum hactenus inviolabiliter fuerint custodita, Hilarius Arelatensis, sicut venerabilis viri Leonis Romani Papae fideli relatione comperimus, contumaci ausu illicita qua,edam praesumenda temptavit et ideo transalpinas Ecclesias abominabilis tumultus invasit: quod recens maxime testatur exemplum. . . . 880

§ 2. His talibus et contra imperii maiestatem et contra reverentiam Apostolicae Sedis admissis, per ordinem religiosi viri urbis Papae cognitione decursa certa in eum et de his, quos male ordinaverat, lata sententia est. Et erat quidem ipsa sententia per Gallias etiam sine imperiali sanctione valitura. Quid enim tanti pontificis auctoritati in Ecclesias non liceret? Sed nostram quoque praeceptionem haec ratio provocavit, ne ulterius nec Hilario, quem adhuc episcopum nuncupari sola mansueti praesulis permittit humanitas, nec cuiquam alteri liceat ecclesiasticis rebus arma miscere aut praeceptis Romani antistitis obviare. Ausibus enim talibus fides et reverentia nostri violatur imperii. 881

§ 3. Nec hoc solum, quod est maximi criminis, submovemus, verum ne levis saltem inter Ecclesias turba nascatur vel in aliquo minui religionis disciplina videatur, hac perenni sanctione censemus, ne quid tam episcopis Gallicanis quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis Papae urbis aeternae 882

auctoritate temptare. Sed hoc illis omnibusque pro lege sit, quidquid sanxit vel sanxerit Apostolicae Sedis auctoritas, ita ut, quisquis episcoporum ad iudicium Romani antistitis evocatus venire neglexerit, per moderatorem eiusdem provinciae adesse cogatur, per omnia servatis quae divi parentes nostri Romanae Ecclesiae detulerunt, Aeti p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). . . .

Ed. *P. M. Meyer* in editione Codicis Theodosiani Mommseniana 2, 101 sqq. ML 54, 637 sqq.

De ambitu episcopalis iudicii.

[Valentiniani III Novella 35 (H 34). (452 April. 15).]

883 *Imp. Valent(inianus) A. Firmino P(raefecto) P(raetori)o et Patricio.* De episcopali iudicio diversorum saepe causatio est: ne ulterius querela procedat, necesse est praesenti lege sanciri. Itaque cum inter clericos iurgium vertitur et ipsis litigatoribus convenit, habeat episcopus licentiam iudicandi, praeeunte tamen vinculo compromissi. Quod et de laicis, si consentiant, auctoritas nostra permittit: aliter eos iudices esse non patimur, nisi voluntas iurgantium interposita, sicut dictum est, condicione praecedat, quoniam constat episcopos [et presbyteros] forum legibus non habere nec de aliis causis secundum Arcadii et Honorii divalia constituta, quae Theodosianum corpus ostendit, praeter religionem posse cognoscere. Si ambo eiusdem officii litigatores nolint vel alteruter, agant publicis legibus et iure communi: sin vero petitor laicus, seu in civili seu in criminali causa, cuiuslibet loci clericum adversarium suum, si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio respondere compellat.

884 § 1. Quam formam etiam circa episcoporum personam observari oportere censemus, ut, si in huiusce ordinis homines actionem pervasionis et atrocium iniuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem sollemniter ordinatum apud iudicem publicum inter leges et iura confligant, iudicati exitu ad mandatores sine dubio reversuro. Quod his religionis et sacerdotii veneratione permittimus. Nam notum est procurationem in criminalibus negotiis non posse concedi. Sed ut sit illa discretio meritorum, episcopis [et presbyteris] tantum id oportet impendi; in reliquis negotiis criminalibus iuxta legum ordinem per

se iudicium subire cogantur. Si ab exsecutore conventi parere detrectent, servato iuris ordine sententia teneat contumaces.

L. c. 2,142 sq.

FLAVIANUS EP. CONSTANTINOPOLITANUS
obiit 449/50.

Appellatio ad Leonem Papam I contra latrocinium Ephesinum (449).

[E codice bibliothecae Capituli Novarensis n. 30.]

Religiosissimo et Beatissimo Patri et Archiepiscopo **885**
Leoni Flavianus in Domino salutem.

(1) Oportunum[1]* quidem ad praesens tempus mediocriter referre et uti apostolica appellatione ad Vestram Sanctitatem, ut progrediens ad Orientem auxilium ferret * periclitanti piae sanctorum Patrum fidei, quam sudore ultionis tradiderunt. (2) Ecce enim confusa sunt omnia: solutae sunt ecclesiasticae ordinationes, perierunt ea quae sunt fidei, dissensione retinentur piae animae. Iam non Patrum nominatur fides, sed conculcata <ista iubetuQ8 ab Alexandrinae Ecclesiae episcopo Dioscoro et eorum, qui haec sapiunt una cum ipso Lutychinam iam praedicari et nominari fidem. (3) Hanc enim firmavit sententia propria et eorum, qui per violentiam coacti sunt consentire episcopi. Et ea quidem singula nunc non est concessum nobis referre ad Vestram Beatitudinem, breviter autem, quae subsecuta sunt, docebimus.

(4) Apprehendimus quidem Ephesiensem civi- 886
tatem secundum pium imperiale rescriptum, quod ad universos aequaliter emanavit. Occurrerunt nihilominus et qui a Vestra Sanctitate destinati sunt, Deo amantissimus episcopus Iulius et religiosissimus filius noster Hilarus diaconus et carissimus filius noster Dulcitius notarius. (5) Consumpsimus in Ephesorum civitate dies decem; habuimus universos paene qui convenerunt episcopos consentientes in omnibus nobis, praeter Alexandrinum et qui cum ipso affuerunt. (6) Qui ex quo die ordinatus sum episcopus implacabiles adversum me inimi-

1 Ita *Schivarti, Cod.* oportunae. * *Cod.:* ferre
“ Ita *Schivaitz* explet lacunam Codicis.

citias vehementer exercet nulla exsistente causa. Qui numquam me suis litteris dignum iudicavit neque eam quae secundum Dominum nostrum caritas praedicatur erga me habuit, me ei in omnibus obtemperante nunc usque ad hanc diem.

887 (7) Qui nobis (nihil suspicantibus^[1] repente secunda feria, hoc est VIII. die Aug., non ex communi consensu vel tractatu praecedente, convocat quidem concilium diluculo (in ecclesia^ maiore, quo (vocari quodque me facit[2]. (8) Deinde cum sedissemus in ecclesia, legi quidem pium rescriptum praecepit religiosissimorum imperatorum. Universis autem episcopis interfatis, post lec tionem oportere prius de pia fide haberi [deberi] tractatum proponique et legi trecentorum decem et octo fidem et ea quae apud Ephesum iam dudum habita est, ipse memoratus venerabilis episcopus Dioscorus hoc quidem fieri prohibuit: (9) praecipiens autem mihi et his, qui una mecum iudicaverunt episcopis et meis pariter clericis nihil penitus audire permitti, de nullo defensionis vocem emittere, interminatus etiam quibusdam depositionem, quibusdam carceris habitationem, aliis varia atque diversa supplicia, dat facultatem mox de his gestis, quae ab[3] Eutychete olim confecta sunt, nobis praesentibus recenseri. (10) Et post hoc praecepit dare praedictum Eutychen libellos adversum me. Quibus lectis nullius me penitus dignum habitum rationis vel interrogationis iudicavit, sed continuo exsurgens pronuntiavit illum quidem catholicum esse, reddens ei etiam presbyterium. (11) Compellit quoque invitos aliquos episcopos statim hoc ipsum pronuntiare et his uti sermonibus apud sanctam synodum: «Bene credit Eutyches.» «Catholicus est.» «Credimus sicut credit Eutyches.» «Teneamus, o fratres, Eutychetis fidem» et «qui hoc non consenserit, anathema sit» et «qui non dixerit duas naturas ante unitionem Christi, unam autem post unitionem, anathema sit» et «qui aliud quam de homousion nobis habuisse Dominum carnem vel scrutans vel dicens, anathema sit».

888 (12) Et his dictis interloquitur ipse sic ut voluit: compellit autem quosdam, ut dixi, lacrimantes eadem facere.

1 Ita *Schivarti* explet lacunam Codicis.

’ *Cod.:* ammaiori quoque me facit. *Mommsen* coniecerat: ammoneri quoque me facit.

8 *Schwartz,* de.

Post paulum vero permisit legi canones, qui habiti sunt ante hoc Ephesi: quibus hoc continetur, ut, si qui concutere quae ibi sunt statuta temptaverit[1] Patrum, si quidem episcopus fuerit, eum oportere deponi et reliqua, et[2] super Eutychen hanc talem sententiam praevalere, qui ita palam aperteque Apollinaris dogma introducendum putavit. (13) Et quidem hoc non fecit, sed pronuntiat meam et Eusebii[3] damnationem, omnibus lacrimantibus. Episcopis dilationem vel unius diei postulantibus non tribuit, et haec interlocutus[4] cogit quosdam reliquos episcopos abominandae consentire damnationi, evaginatis gladiis adversum eos qui hoc putabant esse differendum. (14) Ubi neque litteras Sanctitatis Vestrae, cum sufficiat ad confirmationem Patrum fidei, legi permittit, [sed illa] quae possunt etiam ipsis immifbus et ferocibus et caecis viam veritatis ostendere, <sed illa> irrationabilia et caecitate plena suscipi ac legi praecipiens, ne sermone quidem ullo dignos habuit qui a Vobis sunt destinati. (15) Sed impetu quodam solo abutente illo convenerunt repente in unum diem, ut ita dicam, omnia mala: perturbatio, restitutio damnati, damnatio innocentis, qui in nullo sanctionem Patrum credidi praetergrediendam. (16) Et cum velut ex condicto quodam omnia adversum me iniqua procederent, post illam iniustam vocem, quam contra me emisit, sicut ipsi placuit, me appellante thronum Apostolicae Sedis principis apostolorum Petri et universam beatam, quae sub Vestra Sanctitate est, synodum, statim me circumvallat multitudo militaris, et volentem me ad sanctum altare confugere, non concessit, sed nitebatur de ecclesia eruere[5]. (17) Tunc tumultu plurimo facto vix potui ad quendam locum ecclesiae confugere et ibi cum his, qui mecum erant, latere, non tamen sine custodia, ne valeam universa mala quae erga me commissa sunt ad Vos referre.

(18) Oro itaque Vestram Sanctitatem, ne obdormire 889
patiamini super his, quae insipienti et furioso consilio circa me gesta sunt, cum nullae praecedant causae, quae me in reatum aliquem adducant, sed insurgere primum

1 **Hoc loco** *Schivarti* **lacunam Codicis ita explet: (vel alia proferre praeter fidem)** 2 **Ita** *Codex, Schivarti* **legit: (appar)et**
3 **episcopi Dorylaeensis.**
4 *Schwartz:* **interlocutos.** 5 *Schwartz:* **trahere.**

quidem in causa rectae fidei nostrae, quae quadam libidine deperiit: (19) deinde propter eversionem ecclesiasticarum constitutionum curam facere et simpliciter per omnia narrare tam plebi, quae numero praecellit, quam amatorem Christi imperatorem nostrum litteris quae competunt edocere; scribere etiam clero sanctae Constantinopolitanae Ecclesiae et religiosissimis monachis nec non et Iuvenali Hierosolymorum episcopo et Thalassio Caesariae Cappadociae, Stephano quoque Ephesiensi et Eusebio Ancyritano et Cyro Afrodisiensi et reliquis sanctis episcopis, qui consensum super pravo consilio adversum me praebuerunt Dioscoro, qui velut[1] principatum sanctae synodi apud Ephesum tenuit: (20) dare etiam formam quam Deus Vestrae menti inspirabit, ut tam Occidentali quam etiam Orientali in unum facta Patrum synodo, similis ubique praedicetur fides, ut praevaleant sanctiones Patrum, in irritum vero deduci valeant atque dissolvi omnia, quae male et umbratili[2] non sine lusu quodammodo gesta sunt: afferre medicinam horribili huic vulneri, quod per totum iam paene otbem serpendo pervenit. (21) Qui autem subscripserunt et consenserunt iniustae sententiae magna vi coacti, paucissimi sunt. Qui vero non consenserunt huic iniquitati, multo plures sunt episcopi, sicut etiam lectio[3] suprascriptae[4] ad Beatitudinem Vestram relationis poterit perdocere.

Acta conci), oecumcn., ed. *E. Schwartz,* II. Conci). Chalced., 2,1 (1932), 77 sqq.

LEO PAPA I 440 401.

De ieiunio Quattuor Temporum.

[Sermo 19 (De ieiunio decimi mensis VIII) 2, 1—2.]

890 (1) Huius observantiae utilitas, dilectissimi, in ecclesiasticis praecipue est constituta ieiuniis, quae ex doctrina Sancti Spiritus ita per totius anni circulum distributa sunt, ut lex abstinentiae omnibus sit ascripta temporibus. (2) Siquidem ieiunium vernum in Quadragesima, aestivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc qui est decimus celebramus, intellegentes divinis nihil vacuum esse praeceptis, et verbo Dei ad eruditionem nostram omnia elementa servire; dum per

[1] *Cod.:* vel qui ut. [2] *Cod.:* umbrati ut.
[3] *Cod.:* lectiones. [4] *Cod..* scae.

ipsius mundi cardines, quasi per quattuor Evangelia, incessabiliter discimus quod et praedicemus et agamus.

ML 54, 186.

De Primatu Romani Pontificis.

a. [Epistula 10 (ad episcopos provinciae Viennensis 445) 1.]

(1) Divinae cultum religionis, quem in omnes gentes 891
omnesque nationes Dei voluit gratia coruscare, ita Dominus noster Iesus Christus humani generis Salvator instituit, ut veritas, quae antea legis et prophetarum praeconio continebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum* [Ps 18, 5]. (2) Sed huius muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo **Petro**, apostolorum omnium summo, principaliter collocarit; et ab ipso quasi quodam capite dona sua velit in corpus omne manare, ut exsortem se mysterii intellegeret esse divini, qui ausus fuisset a **Petri** soliditate recedere. (3) Hunc enim in consortium individuae unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: *Tu es Petrus, et super kanc petram aedificabo Ecclesiam meam* [Mt 16, 18]; ut aeterni templi aedificatio, mirabili munere gratiae Dei, in **Petri** soliditate consisteret; hac Ecclesiam suam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas posset appetere, nec portae contra illam inferi praevalerent. (4) Verum hanc petrae istius sacratissimam firmitatem, Deo, ut diximus, aedificante constructam, nimis impia vult praesumptione violare quisquis eius potestatem tentât infringere, favendo cupiditatibus suis, et id, quod accepit a veteribus, non sequendo: cum nulli se subditum legi, nullis institutionis Dominicae credit regulis contineri, a vestro nostroque per novae usurpationis ambitum more desciscens, praesumendo illicita, et quae custodire debuit neglegendo.

MI. 54. 628 sq.

b. [Epistula 12 (ad episcopos Africanos, 10. Aug. 446) 9 et 13.]

9. (1) Cum itaque de omnibus fere quae fratris nostri 892
Potentii relatio continebat, plenissime dilectionem vestram per David fratrem et coepiscopum nostrum, qui et sacerdotii merito nobis est probatus et moribus, videatis in-

structam, superest, fratres, ut concorditer salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus pareatis, et in nullo patiamini previdentissima canonum decreta violari. (2) Quae enim nunc certarum remisimus consideratione causarum, antiquis deinceps custodienda sunt regulis, ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, iusta posthac ultione plectamus, in eos specialius et propensius commovendi, qui in episcopis ordinandis sanctorum Patrum statuta neglexerint, et quos refutare debuerant consecrarint. (3) Unde si qui episcopi talem consecraverint sacerdotem qualem esse non liceat, etiamsi aliquo modo damnum proprii honoris evaserint, ordinationis tamen ius ulterius non habebunt, nec umquam ei sacramento intererunt, quod neglecto divino iudicio immerito praestiterunt.

893 13- Si quae vero aliae emerserint causae quae ad statum ecclesiasticum et ad concordiam pertineant sacerdotum, illic sub timore Domini volumus ventilentur, et de componendis atque compositis omnibus ad nos relatio plena mittatur, ut ea quae iuxta ecclesiasticum morem ¡uste et rationabiliter fuerint definita, nostra quoque sententia roborentur.

ML 54, 653 sq. et 656.

De Hierarchia ecclesiastica et Primatu Romano.

[Epistula 14 (ad Anastasium ep. Thessalonicensem 446) 11.]

894 (1) Si autem in eo quod cum fratribus tractandum definiendumve credideris diversa eorum fuerit a tua voluntate sententia, ad nos omnia sub gestorum testificatione referantur, ut remotis ambiguitatibus quod Deo placeat decernatur. (2) Ad hunc enim finem omnem affectum nostrum curamque dirigimus, ut, quod ad unitatem concordiae et quod ad custodiam pertinet disciplinae, nulla dissensione violetur, nulla desidia neglegatur.

895 (3) Et te igitur, frater dilectissime, et eos fratres nostros qui de tuis offenduntur excessibus, cum tamen non similis sit omnibus materia querelarum, hortor et moneo, ut, quae pie sunt ordinata salubriterque disposita nulla concertatione turbentur. Nemo quod suum est quaerat, sed quod alterius [cf. Phil. 2, 4], sicut Apostolus ait: *Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum ad aedificationem*

[Rom 15, 2], (4) Nec enim poterit unitatis nostrae firma esse compago, nisi nos ad inseparabilem soliditatem vinculum caritatis astrinxerit: quia *sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra* [1 Cor 12, 12; Rom 12, 5], (5) Connexio totius corporis unam sanitatem, unam pulchritudinem facit: et haec connexio totius quidem corporis unanimitatem requirit, sed praecipue exigit concordiam sacerdotum.

(6) Quibus cum dignitas sit communis, non est tamen 896
ordo generalis: quoniam et inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut ceteris praeemineret. (7) De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna ordinatione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia, et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiae cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret.

(8) Qui ergo scit se quibusdam esse praepositum, non 897
moleste ferat aliquem sibi esse praelatum, sed oboedientiam quam exigit, etiam ipse dependat: et sicut non vult gravis oneris sarcinam ferre, ita non audeat alii importabile pondus imponere [cf. Mt 23, 4], (9) Discipuli enim sumus humilis et mitis magistri, dicentis: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, et onus meum leve* [Mt 11, 29], (10) Quod quomodo experiemur, nisi et illud in observantiam veniat, quod idem Dominus ait: *Qui maior est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* [Mt 20, 26; Mc 10, 43; Lc 22, 26; 14, 11],

ML 54, 675 sqq.

Contra canonem 28 Concilii Chalcedonensis.

[Epistula 104 (ad Marcianum Augustum, 22 Maii 452) 3—4.]

3. (1) Habeat, sicut optamus, Constantinopolitana 898
civitas gloriam suam, ac protegente dextera Dei diuturno Clementiae Vestrae fruatur imperio. (2) Alia tamen ratio

est rerum saecularium, alia divinarum, nec praeter illam petram quam Dominus in fundamento posuit [cf. Mt 16, 18], stabilis erit ulla constructio. (3) Propria perdit, qui indebita concupiscit. Satis sit praedicto quod Vestrae Pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantae urbis obtinuit. Non dedignetur regiam civitatem, quam apostolicam non potest facere sedem, nec ullo speret modo quod per aliorum possit offensiones augeri.

899 (4) Privilegia enim Ecclesiarum, sanctorum Patrum canonibus instituta et venerabilis Nicaenae synodi fixa decretis, nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate mutari. (5) In quo opere auxiliante Christo fideliter exsequendo, necesse est me perseverantem exhibere famulatum: quoniam dispensatio mihi credita est et ad meum tendit reatum, si paternarum regulae sanctionum, quae in synodo Nicaena ad totius Ecclesiae regimen, Spiritu Dei instruente, sunt conditae, me, quod absit, connivente violentur; et maior sit apud me unius fratris voluntas, quam universae domus Domini communis utilitas.

900 4. (1) Et ideo sciens gloriosam Clementiam Vestram ecclesiasticae studere concordiae, et his quae pacificae congruunt unitati, piissimum praestare consensum, precor et sedula suggestione Vos obsecro, ut ausus improbos unitati christianae pacique contrarios ab omni Pietatis Vestrae abdicetis assensu, et fratris mei Anatolii nocituram ipsi, si perstiterit, cupiditatem salubriter comprimatis: ne ea quae Vestrae gloriae atque temporibus inimica sunt cupiens, maior suis velit esse prioribus; liberumque illi sit quantis potuerit splendere virtutibus quarum non aliter particeps erit, nisi caritate magis voluerit ornari quam ambitione distendi.

901 (2) Hanc autem improbi desiderii conceptionem numquam quidem debuit intra cordis sui recipere secretum, sed cum illi fratres et coepiscopi mei, qui vice mea aderant, obviarent, ab illicito appetitu ex eorum saltem salubri contradictione cessasset. (3) Nam et Vestrae Pietatis apices et ipsius scripta declarant, legatos Sedis Apostolicae, sicut oportuit, contradictione ¡ustissima restitisse: ut inexcusabilior esset praesumptio quae se nec increpata cohiberet.

ML 54, »93 sqq.

901a De Incarnatione contra Eutychen v. D 143 sq; De confessione secreta ib. 145: De Sacramento Poenitentiae ib. 146 sq.

PETRUS CHRYSOLOGUS EP. RAVENNAS
circa 433—450.

De auctoritate Romani Pontificis in rebus fidei.

[Ex epistula ad Eutychen presbyterum 449
(inter Leonis I ep. 25, 2, 3—5)]

(3) ’Eni rrcìcri òè irporperróneOà *at,* àòeXtpè TipitÚTare, 902
tÍJtJTe toîç napà toû paKapnuTÓTOu TTàrra Tiqç rrôXetuç 'Pw-
prjç Ypa<popévotç TreièapxoùvTtuç rrpocréxeiv' èiretb?) ó paicá-
ptoç ÙéTpoç, ôç èv Tfl ibiq Kaèéòpqt Kaì if) Kai npoKaOrvrai,
bibuuat toîç provai Trjç niOTetJuç Trjv dtXtiéeiav. (4) 'Hpeîç
fàp atroubri tîîç et’privriç Kai Trjç niaTeuuç èKTÔç cruvatvé-
O'euuç toû 'Ptûuriç èniCTKÔnou nioTewç aÎTÎaç biayvwvai où
buvapeOa. (5) 'Yfiaivouoav t?)v dhfcnniv Tf|v of|V ó Aearró-
Trjç xpóvtu paKpoTÔTUJ biatpuXctéat KaraSubaoi, rroûetvÔTaTe
Kai áíiOTÍpr)Te uíé.

ML 54, 743 sq.

SALVIANUS PRESBYTER MASSILIENSIS
circa 400—480.

De nequitia temporum.

[De gubernatione Dei sive De praesenti iudicio
(scriptus 438/40) 6, 2.]

(1) Et quae tandem, rogo, spes emendationis in nobis 903
est, qui non errore opinionis ad malum ducimur, sed studio malae voluntatis adnitimur, ut semper peiores esse videamur. (2) Et hinc est, quod dudum questus sum deteriores nos multo esse quam barbaros, quia illos ignorantia legis excusat, nos scientia accusat. Illi per imperitiam veritatis, quia quae sint bona nesciunt, mala pro

(3) In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut 902
his, quae a beatissimo Papa Romanae civitatis scripta sunt, oboedienter attendas: quoniam beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem. (4) Nos enim pro studio pacis et fidei extra consensum Romanae civitatis episcopi causas fidei audire non possumus. (5) Incolumem tuam dilectionem Dominus tempore longissimo conservare dignetur, carissime et honorantissime fili.

bonis diligunt: nos cum scientiam veritatis habeamus, quae sint bona optime novimus ...[1] modis.

904 (3) Primum, quod nihil ferme vel criminum vel flagitiorum est, quod in spectaculis non sit: ubi summum deliciarum genus est mori homines aut, quod est morte gravius acerbiusque, lacerari, expleri ferarum alvos humanis carnibus, comedi homines cum circumstantium laetitia, conspicientium voluptate, hoc est non minus paene hominum aspectibus quam bestiarum dentibus devorari. (4) Atque ut hoc fiat, orbis impendium est; magna enim cura id agitur et elaboratur. Adeuntur etiam loca abdita, lustrantur invii saltus, peragrantur silvae inexplicabiles, conscenduntur nubiferae Alpes, penetrantur inferae valles, et ut devorari possint a feris viscera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere secretum.

905 (5) Sed haec, inquis, non semper fiunt. Certum est. Et praeclara erroris est excusatio, quia non semper fiunt: quasi vero umquam fieri debeant quae Deum laedant, aut ideo quae mala sunt bene fiant, quia non iugiter fiant. Nam et homicidae homines non semper occidunt et homicidae tamen sunt, etiam quando non occidunt, quia interdum polluuntur homicidio. Et latrones omnes non semper latrocinantur sed latrones tamen esse non desinunt, quia etiam cum rebus ipsis latrocinia non agunt, animis tamen a latrocinio non recedunt. Sic utique omnes hi, qui spectaculis istiusmodi delectantur, etiam quando non spectant, innoxii tamen a spectaculorum piaculis mente non sunt, quia semper velint spectare, si possint.

906 (6) Nec solum hoc, sed sunt alia maiora. Quid enim? Numquid non consulibus et pulli adhuc gentilium sacrilegiorum more pascuntur et volantis pinnae auguria quaeruntur ac paene omnia fiunt, quae etiam illi quondam pagani veteres frivula atque irridenda duxerunt? Et cum haec omnia ipsi agant, qui annis nomina tribuunt et a quibus anni ipsi exordium sumunt, credimus nobis bene annos posse procedere, qui a rebus talibus ordiuntur? Atque utinam sicut haec propter consules tantum fiunt, ita illos tantum incestarent, propter quos fiunt. (7) Illud est feralissimum et gravissimum, quod dum consensu

[1] Lacuna, quam *Pauly* ita explet: «malis autem postponimus multis modis» CV 8, 126, 12.

publico aguntur, honor paucissimorum fit crimen omnium ac sic, cum singulis annis bini inaugurentur, prope est ut in omni mundo nullus evadat.

CV 8 (ed. *F. Pauly),* 126 sq. ML 53, 109 sq.

De praevaricationibus et superstitionibus Christianorum.

[Ib. 6, 11.]

(1) Quaeritur forsitan quorsum ista pertineant? Quor- 907
sum absque dubio nisi ut nihil leve existimetur, quo Deus laeditur? (2) De ludis enim publicis dicimus, ludibriis scilicet spei nostrae, ludibriis vitae nostrae. Nam dum in theatris et circis ludimus, deperimus secundum illud utique dictum sermonis sacri: *Stultus per risum operatur scelus* [Prov 10, 23], Et nos itaque, dum inter turpia et dedecorosa ridemus, scelera committimus, et quidem scelera non minima, sed hoc ipso poenaliora, quia cum videantur specie esse parva, rebus sunt exitiosis pestilentissima.

(3) Nam cum duo sint maxima mala, id est, si homo 908
aut se ipsum perimat aut Deum laedat, hoc utrumque in ludis publicis agitur: nam per turpitudines criminosas aeterna illic salus Christianae plebis exstinguitur et per sacrilegas superstitiones maiestas divina violatur. (4) Dubium enim non est quod laedunt Deum, utpote idolis consecratae. Colitur namque et honoratur Minerva in gymnasiis, Venus in theatris, Neptunus in circis, Mars in harenis, Mercurius in palaestris, et ideo pro qualitate auctorum cultus est superstitionum. (5) QJdquid immunditiarum est hoc exercetur in theatris, quidquid luxuriarum in palaestris, quidquid immoderationis in circis, quidquid furoris in caveis. (6) Alibi est impudicitia, alibi lascivia, alibi intemperantia, alibi insania, ubique daemon, immo per singula ludicrorum loca universa daemonum monstra; praesident enim sedibus suo cultui dedicatis.

(7) Ac per hoc in spectaculis istiusmodi non sola est 909
illecebra nec sola vitiositas. Admisceri enim huic Christianum hominem superstitioni genus est sacrilegii, quia eorum cultibus communicat, quorum festivitatibus delectatur. (8) Quod quidem licet semper admodum grave sit, tunc tamen magis intolerabile, cum praeter consuetudinarium

vitae usum hoc vel adversa nostra faciunt criminosius vel secunda, quia et magis placandus est in adversis Deus et minus laedendus in prosperis: piacari quippe debet, cum irascitur, laedi non debet, cum propitiatur. (9) Adversa enim nobis per iracundiam Dei veniunt, secunda per gratiam. Nos autem e diverso omnia agimus. Dicis, quomodo? Accipe. (10) Ac primum, si quando exoratus sua ipsa misericordia Deus (neque enim umquam nos ita vivimus ut exorare mereamur), sed si quando, ut dixi, a se ipso exoratus pacificos nobis dies, proventus uberes, divitem bonis omnibus tranquillitatem et abundantiam dederit super vota crescentem, tanta secundarum rerum prosperitate corrumpimur, tanta morum insolescentium pravitate vitiamur, ut et Dei penitus obliviscamur et nostri. (11) Et cum omnem fructum datae a Deo pacis in hoc consistere Apostolus dicat, *ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate* [1 Tim 2. 2], ad hoc tantum data a Deo quiete utimur, ut in ebrietate, ut in luxuria, ut in flagitiis, ut in rapinis, ut ir omni scelere atque improbitate vivamus. (12) Quasi vero beneficium datae pacis vacatio sit probrositatis et ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante capiamus, ut licentius securiusque peccemus.

910 (13) Indigni itaque caelestibus donis sumus qui beneficiis Dei non bene utimur et facimus rem operum bonorum materiam tantum esse vitiorum: quo fit ut ipsa pax contra nos sit, quae sic agitur a nobis, nec expediat rem accipere, qua deteriores sumus. (14) Quis hoc credere queat? Mutamus naturam rerum iniquitatibus nostris, et quae Deus bona fecit munere pietatis suae, ea nos nobis facimus mala esse moribus malis.

CV 8, 141 sqq. ML 53, 120 sq.

Invasiones barbarorum poenas esse propter pravos mores Christianorum.

[Ib. 7, 12, 1—13, 2.]

911 12. (1) Iudicamur itaque etiam praesente iudicio a Deo, et ideo excitata est in perniciem ac dedecus nostrum gens ignavissima, quae de loco ad locum pergens, de urbe in urbem transiens universa vastaret. (2) Ac primum a solo patrio effusa est in Germaniam proximam,

nomine barbaram, dicione Romanam: post cuius primum exitium arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium et post haec corpus omnium Galliarum, sed paulatim id ipsum tamen, ut, dum pars clade caeditur, pars exemplo emendaretur. (3) Sed ubi apud nos emendatio aut quae pars Romani orbis quamvis afflicta corrigitur? *Omnes enim,* ut legimus, *declinaverunt, simul inutiles facti sunt* [Ps 13, 2; 52, 4], Et ideo Propheta ad Deum clamat et dicit: *Percussisti eos et non deluerunt, attrivisti eos et renuerunt accipere disciplinam: induraverunt facies suas super petram et noluerunt reverti* [Ier 5, 8]. (4) Quam vere autem etiam hoc in nos cadat res ipsa indicat. Vastata est diu Gallia: ergo emendata est, cum in vicino esset, Hispania? Nec immerito, quia nullus erat omnino timor, nulla correctio, flammis, quibus arserant Galli, Hispani ardere coeperunt. In quo illud est, ut supra dixi, sceleratissimum et gravissimum, quod cum arserint, ut ita dicam membra hominum peccatorum, curata non sunt vitia peccantium.

(5) Et ideo compulsus est criminibus nostris Deus, ut 912
hostiles plagas de loco in locum, de urbe in urbem spargeret et excitas paene ab ultimis terrae finibus gentes etiam trans mare mitteret, quae Afrorum scelera punirent. (6) Quid enim? Numquid abductae a solo patrio degere intra Gallias non potuerant? Aut ut non degerent, quem timebant, quae inlaesae a nobis usque ad tempus illud cuncta vastaverant? Sed esto, intra Gallias formidabant. Quid in Hispania, ubi etiam exercitus nostros bellando contriverant, numquid consistere aut permanere metuebant iam victores, iam triumphantes, quibus usque ad hunc fortitudinis fastum contigerat ascendere, ut post experimenta belli diu parati intellegerent sibi Romanae rei publicae vires etiam cum barbarorum auxiliis pares esse non posse?

13. (1) Potuerunt ergo illic degere nec timebant. Sed 913
illa utiqi: caelestis manus, quae eos ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africara transire cogebat. (2) Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent: agi enim se divino iussu et perurgeri.

CV 8, 171 sq. ML 53, 139 sq.

Barbarorum mores meliores esse moribus Christianorum.

[Ib. 7, 15.]

914 (1) Non patiatur hoc autem pro affectu suae misericordiae Deus. Nam quantum ad meritum nostrorum criminum pertinet, ita se res habet, ut pati posse videatur. Quid enim piaculorum est non illic semper admissum? (2) Nec de omnibus dico, quia et enormia fere sunt et sciri ac dici tanta non possunt. De sola vel maxime obscoenitate impuritatum loquor et, quod est gravius, sacrilegiorum. (3) Praetermitto in aliquo rabiem cupiditatis, vitium totius generis humani; praetereo avaritiae inhumanitatem, proprium est Romanorum paene omnium malum. (4) Relinquatur ebrietas, nobilibus ignobilibusque communis. Taceatur superbia et tumor: tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de iure se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vindicare. (5) Transeatur denique prope omne fraudium, falsitatum, periuriorum nefas: nulla umquam his malis Romana civitas caruit. (6) Etsi specialius hoc scelus Afrorum omnium fuit. Nam sicut in sentinam profundae navis colluviones omnium sordium, sic in mores eorum quasi de omni mundo vitia fluxerunt. (7) Nullam enim improbitatem scio, quae illic non redundaverit, cum utique etiam paganae ac ferae gentes, etsi habent specialiter mala propria, non sint tamen in his omnia exsecratione digna. (8) Gothorum gens perfida sed pudica est, Alanorum impudica sed minus perfida, Franci mendaces sed hospitales, Saxones crudelitate efferi sed castitate mirandi: omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala ita etiam quaedam bona. (9) In Afris paene omnibus nescio quid non malum. Si accusanda est inhumanitas inhumani sunt, si ebrietas ebriosi, si falsitas fallacissimi, si dolus fraudulentissimi, si cupiditas cupidissimi, si perfidia perfidissimi. Impuritas eorum atque blasphemia his omnibus admiscenda non sunt, quia illis quae supra diximus malis aliarum gentium vitia, his autem etiam sua ipsa vicerunt.

CV 8, 175 sq. ML 53, 142.

SOZOMENUS, SCHOLASTICUS CONSTANTINOPOLITANUS continuator Eusebii pro annis 324—425, scripsit circa 450.

De visione Constantini M.

[Hist. eccl. 1, 3.]

(1) Toútlu yàp noXXà pèv Kaì dXXa OufKUpfjffai trap- 915
eiXfiqpapev, oîç èneiff0q tò tôiv XpiffTiavai v òpypa irpea-
geúeiv' jiáXiara òè Tfiv cpaveìcrav aÚTíu 0eoffqpeíav. (2) 'HvÍKa
■fàp èmcTTpaTeûcrai M a E e v t ttu èpepoùXeuTO, oTá ye éîkôç
firtópei Ka0' éauTÓv, ôttluç dpa Tà Trjç pàxqç ànopficreTai
Kai tîç aurai por)0ôç ëœrai. (3) 'Ev Toiaûraiç òè «ppovrioi
Yevôpevoç, ôvap eìòe tò toû trraupoû oqpeiov èv tlù oùpavâi
creXafíZov. TeOrinórt òè aurai rrpôç rpv ôipiv, TrapacrrâvTeç
0eîoi âfreXoi ‹'Q Kuivaravrive», ètpnffav, «èv toútlu
viKa.» (4) Aererai òè Kaì aÙTÒv tòv Xpiffròv èmcpavèvra
aÙTiû òeìEai tò toû crraupoû crúpPoXov Kai TrapaKeXeúoaaOai
èoïKÔç toútlu TTOiñ‹Jai Kai èv toîç ïroXépoiç èxeiv ènÎKOUpOV
Kai VÎKÎ)Ç TTOpiffTlKÔV.

(5) Eùaépiôç ye pfiv ó TTap‹piXou aûroû ‹pficravToç 916
èvwpÔTWç toû pacnXéaiç àKTiKoévai îffxuPl5eTai› wç àpcpi
peormPpiav, fiòq toû fiXiou àrroKXivavToç, araupofl rpórraiov
èK cpuiTÔç OuveffTiùç Kaì Ypatpfiv ouvrippévriv aÚTíu, «Toútlu
víko» Xeyouoav, èv tlù ovpavw èOeàffaTO aÙTÔç Kai oí où v

(1) Huic enim viro, cum alia multa obtigisse comperimus, 915
quibus permotus christianam religionem colere instituit,
tum imprimis signum divinitus ipsi ostensum. (2) Nam cum
bellum Maxentio inferre constituisset, secum, ut credibile
est, dubitare coepit quisnam belli exitus futurus esset et quem
sibi auxiliatorem pararet. (3) Huiusmodi curis districtus vidit
in somnis signum crucis in coelo resplendens. Quo viso cum
esset obstupefactus, divini angeli ipsi astantes dixerunt: «Constantine, in hoc vince.» (4) Ipsum quoque Christum
ei apparuisse memorant, et vexillum crucis ei ostendisse iussisseque ut ad eius similitudinem alterum fabricaret, cuius auxilio
in proeliis uteretur et victoriam sibi compararet.

(5) Eusebius quidem Pamphili affirmat ipsum se im- 916
peratorem audisse cum iureiurando narrantem, quomodo circa
meridiem indinante iam sole, crucis tropaeum ex purissima
luce compositum vidisset eique additam hanc inscriptionem
«Hoc vince* in coelo tum ipse, tum milites qui cum ipso

aÙTW crtpaTiwTai' tropeuopévw yáp nr) aùv tûi arpaTeupan Kaïà Tqv óòonropiav TÓòe tò ôaûpa èneféveTO. (6) Ao-fi-Eopévw òè aÙTw ô ti etri, vùE ènfjXOe. Kaûeùôovri Te tov Xpi*a*Tòv ôcpOfjvai oùv tûi tpavévri èv oùpavw onpeiw Kai TtapaKeXeùoauOai pignpa noiqaaaOai toutou koî dkeEripan K6XPñoOat èv Taîç trpôç toùç noXepiouç pâxatç. (7) 'Enei òè Xottròv épprivéujç oùòèv èòei, àXXà trepupavwç èòeixOq tw ftaoiXeî, q XPÒ nePI* ®e°ù vopiieiv, fipa f)gèpq ffuTKaXéffaç toùç iepéaç toû XpiOTOÛ ttepi toû ôôxpaToç ènuvÛàveTO.

MG 67, 863 saq.

Constantinus M. Christianam religionem promovet.

[lb. 1, 8, 1—25.]

917 KaTÔXofoç twv xPH^wv, òcra KwvQTavrîvoç òietrpàEaTO èv Te èXeuOepip XptOTiavwv Kai vawv oÎKOÔopaîç, Kai àXXwv KOtvwrpeXwv irpafpâTwv.

(1) KwvOTavTÎvoç òè, eiç pôvov aÙTÔv -rrâcrqç Tfjç 'Pwpaiwv àpxnç trepiffTâaqç, ypappari ôrjpooiw irponyopeuoe toîç àvà tî|v "Ew ùtthkôoiç, Trçv XpiOTtavwv oé(kiv 6pr|-OKeiav Kaì tô Oeîov èmpeXwç ûepatreùeiv Qeîov òè voeîv pôvov, ô Kai ovtwç èOTÎ, Kai ôiapKfj KaTà navrôç toû xpôvou Tf)v bùvaptv èxei. . . .

erant, aspexissent. Nam dum nescio quo proficisceretur una cum exercitu, hoc miraculum in itinere contigit. (6) Cumque consideraret animo, quid hoc sibi vellet, nox supervenit. Dormienti vero Christus cum signo quod in coelo visum fuerat apparuit, praecepitque ut alterum ad similitudinem illius exprimeret eoque in proeliis contra hostes praesidio uteretur. (7) Et quoniam imperator nullo amplius egebat interprete, quippe cui perspicue ostensum fuerat quid de Deo sentire deberet, simul atque dies illuxit, convocatis Christi sacerdotibus de doctrina fidei eos consuluit.

917 Enumeratio eorum quae Constantinus praeclare gessit, tum Christianos liberando, tum ecclesias construendo, tum alia quaedam ad utilitatem reipublicae disponendo.

(1) Constantinus vero, cum iam solus Romano imperco potiretur, subditis per Orientem degentibus publico edicto praecepit, ut Christianam religionem colerent Deumque studiose venerarentur, solum vero eum existimarent Deum, qui et revera est et perpetuo omni aevo habet potestatem. ...

(4) Toiaûra àvaTopeùcraç Kai àXXa pupia bieEeXûdiv, bi' ujv tïiexo tô ùnriKOov Ttpôç Tqv Opqoxeíav éTráfecrSai, óÍKupa eïvai èqiqcpiaaTO xà Kara xrjç OpqffKeiaç bôEavra P| trenrpaf péva ètri tûiv biaiEàvTuiv Tiqv 'EKKXqcriaV dcpecriv xe ëxeiv iràvxaç èvopo6éxr]crev; ôaoi bià Tqv eiç X p i ffxò v ôpoXofiav KaxebiKâcrôqcrav pexoïxeîv, F| èv vqffoiç, F) àXXaxâcre napà Yvùpqv biaxpifteiv, P| pexàXXotç èprroveîv, P) bqpooioiç èpïoiç, P| YuvaiKeioiç, P| Xivucptoiç ÙTtqpexeîv, P) pouXeuTqpioiç èvapiO-peîffôai, p?) pouXeuxai ôvxeç irpôxepov. 'Àxipoiç bè *yevo*-pévoiç Tqv àxipiav èXucre. (5) Toîç bè axpaxef«<" ~vôç àqpaipeOeîoiv èv fvàipij eïacrev, P| ècp' oûnep ?|ja» r^qpaTOç eïvai, P| pexà àqpéaewç èvxipou èXeuQépav àyeiv (Tx0^nv· 918

(6)'Enei bè iràvraç eiç tt)V irpoxépav èXeuQepiav Kaixàç ffuvqêeiç xipàç àveKaXéoaxo, Kai xàç oùffiaç aùxoîç ânébaiKev. (7) Ei bé xiveç Ôàvaxov KaxabiKaoOévxeç tûiv ôvtiuv à<pqpé0q-crav, npofféxaEe toîç èrnjxépw yévouç btacpépeiv toùç KXqpouç' pqbevôç bè toûtujv ovtoç, Tqv KaOéKaœrov èmxtbpiov 'EKKXq-oiav KXrjpovopeîv' erre bè ibiwxqç, eïre tò bqpôcnov èK Totaû-Tqç oùffiaç ex01 ti, ànobibóvai. Tûiv bè irapà toû rapeiou npiagévuiv P| biopeàv Xapôvxœv, eiç tòv buvarôv Kai npé-Ttovxa Tpôirov npovoeîv iineoxero. (8) Tabe pév, ibç eïpnrat, 919

(4) Postquam ista praedicavit aliaque plurima exposuit, quibus putabat subditos ad Christianam religionem allici posse, irrita esse decernit, quaecumque temporibus eorum, qui Ecclesiam persecuti fuerant, contra religionem statuta gestave fuissent: praecipitque ut libertate potiantur, quotquot ob confessionem Christi damnati essent exsilio, aut in insulis aliisve locis contra voluntatem suam degere iussi; quotquot item aut in metallum dati, aut ad opus publicum condemnati, aut gynaeceis aut textrinis ministrare coacti, aut curiis mancipati, cum antea curiales non essent. Eos praeterea qui infamia notati fuerant, infamia liberavit. (5) Quibus vero ordo cuiuspiam militiae ademptus fuerat, liberum iis reliquit, ut vel pristinum locum recuperarent, vel cum honesta missione otio liberali fruerentur. 918

(6) Cumque omnes ad priorem libertatem et consuetos honores revocasset, facultates etiam suas iis reddidit. (7) Quod si qui morte damnati bonis spoliati fuissent, praecepit ut genere proximis haereditas eorum deferretur: sin nemo ex proximis superesset, singulae cuiusque loci Ecclesiae heredes essent: et ut sive privatus quispiam, sive respublica aliquid ex eiusmodi bonis possideret, statim restitueret. His vero qui aut a fisco ea emissent aut dono accepissent, quoad fieri posset competenti ratione prospecturum se promisit. (8) Haec, ut 919

tiîi pacrtXeî èòo£e Kai vôpw èKupwûq àpeXqTt Te toû irpotf-i)kovtoç téXouç èTÙxxave. XpiOTiavoî bè ibç ètritrav ràç 'Peupaiwv àpxàç èirerpóirevov ' Kai toû Xoittoû 0ûeiv àtteipr]To trâaiv, i) pavreiatç Kai TeXeTaîç KexPñdóaL H Eôava àvanûévai, F) 'EXXqviKàç âyeiv èopTaç. . . . (10) TTapà òè 'Pwpaiotç tot€ irpwTov f) tiîiv povopâxwv èKwXû0q 0éa. ... (12) Twv òè eÙKTqpiwv oïkwv oî pèv àpKOÛvTwç pe'féOouç ëxovTtç éïravwpOoûvTO ' oî òè eiç èrriôocnv ütpouç Kai nXàtouç Xaptrpwç èneaKeuâiovTO. 'ErépwOi òè ti)v àpxqv pi) ôvreç, ¿k OepeXiou èòqpioupyoùvTO. (13) Tà òè xPHÙaTa & twv PaaiXiKiîiv ûrjcraupwv èxopf|T6i ó [JaaiXeùç, ypâqiaç toîç Karà TTÔXiv èmUKÔnoiç Kai toîç riYOupévotç tiîiv èûviîiv toîç pèv èniTÓTTeiv 6 ti poóXoivro ' toùç òè ireiûapxeîv Kai orrouôaiwç ùirqpeT€Î<T0ai toîç iepeûcnv. ... (17) 'Ek òè Trjç oùoqç ÙTfocpôpou ff)ç ko0' éKáoTrjv nôXiv èEeXwv toû òrjpoaiou ùùTÔv TéXoç, Taîç Karà TÓnov 'EKKXqoiaiç Kai KXiqpoiç ànéveipe' Kai ti)v ôwpeàv eiç tòv àiravra xpôvov Kupiav eîvai èvopoOeniae.

920 (18) TTpoffeOiiwv òè toùç crrpaTiwTaç ôpoiwç airrw tòv 0eòv ffé^eiv, tò toútwv ôrrXa tiÎi GuppôXw toû erraupoû KaTeat)paive Kai èv toîç paoiXeioiç eÙKTi)piov oîkov kot€-

dixi, ab imperatore constituta et lege confirmata sunt ac sine ulla mora exsecutioni mandata. Iam vero cunctos magistratus imperii Romani fere Christiani administrabant: vetitumque erat universis, ne in posterum sacrificarent, neve vates consulerent, aut mysteriis initiarentur, aut simulacra dedicarent, aut festos gentilium dies celebrarent. . . . (10) Apud Romanos vero tunc primum interdicta fuerunt gladiatorum spectacula.... (12) Ad haec ecclesiae, eae quidem quae satis amplae erant, reficiebantur: aliae vero incremento latitudinis et altitudinis accepto splendidiores fiebant. Alibi vero novae a fundamentis exstruebantur, ubi antea non fuissent. (13) Pecunias autem ex regalibus thesauris imperator suppeditabat, scriptis litteris, partim ad episcopos, partim ad rectores provinciarum: ad illos quidem, ut quod ipsis libitum esset imperarent; ad hos vero, ut obtemperarent episcopis iisque studiose obsequerentur. . . . (17) Quinetiam ex tributaria terra certam pensionem eximens fisco, Ecclesiis et clero cuiusque loci distribui iussit: eamque donationem omni in posterum aevo ratam firmamque esse, lege sanxit.

920 (18) Porro ut milites ad Deum pari cum ipso ratione colendum assuefaceret, eorum arma cnicis effigie insignivit et in palatio Ecclesiam aedificavit: et quoties ad bellum pro-

OKeúaoe' Kai ffKT|vf]v eiç èKKXqaiav eÌKao-gévqv irepiécpepev, fjvÍKa TtoXegiotç ènecrrpâTeuev ' ûjcrre gqòè èv èpqgia ôid-yovTa aÙTÒv P) t ^v GTpaTiàv iepoû oïkou àgotpeîv, èv dj òéoi tòv 0eòv ùgveîv Kai irpoaeùxecrùai Kai guœrqpiwv peTéxeiv. (19) Zuveiirovro yàp Kai iepeîç Kai òiókovoi tí) (TKr]vr) Ttpoaeôpeùovreç, oî kotò tòv vópov riiç 'EKKXqaiaç Tf)v nepi TaÛTa tôEiv ènXf]pouv. (20) 'EE èKtivou òè Kai Tà 'Pwgaíwv Ttrfgara, & vûv àpiôgoùç koXoûctiv, àcacrrov iòiav tTKrjvi'iv KaTeoxeuacraTO Kai iepéaç Kai ôiokôvouç àtto-vevegngévouç èx^tv. (21) Ti)v òè Kupiaicf|v KaXougévqv fjgépav, fiv 'Eppaîoi npwTqv ttîç épôogàôoç ôvogàEoucnv, "EXXqveç òè f]Xíw àvaTiûéafft, Kai Tt)v npô Tqç épôôgqç èvogoOéTqae ôiKaœrqpiwv Kai tûiv âXXwv irpa^pàTiuv a\o-Xqv à-peiv travraç Kai èv eùxaîç Kai Xrraîç tô 0eîov ôepa-Tteùeiv. (22) 'Eriga òè ri|v KuptaKfiv, wç èv raÛTq toû XpiaToû àvaOTâvroç èK veKpwv ' rijv òè érèpav, wç èv aùri) OTaupwÔévToç. (23) TTàvu fàp troXù crépaç eïx€ T°û Qeiou crraupoû, ?k t€ twv ùnapEàvrwv aÙTw ri) èvOévôe ¡Soni) èv Taîç kotù twv èvavriwv gàxaiç Kai èK riiç crug-PetOT|ç aÙTw nepi toûtou Oeooqgeiaç. (24) 'AgéXet toi npô-Tepov vevogiagévrjv 'Pwgatoiç ri)v toû crraupoû Tigwpiav vógw àveîXe riiç xpritfcwç twv ôtKaOTqpiwv. (25) TlXarro-

ficisceretur, tabernaculum ad ecclesiae similitudinem fabricatum circumferre consueverat: ita ut ne in solitudine quidem constitutus, tam ipse quam exercitus eius sacra aede careret, in qua Deum laudare ac preces fundere et sacra mysteria percipere possent. (19) Sequebantur enim sacerdotes et diaconi tabernaculo assidentes, qui iuxta Ecclesiae ritum eiusmodi officia obirent. (20) Atque ex eo tempore, Romanorum legiones, quae nunc numeri vocantur, singulae proprium sibi tabernaculum facere coeperunt et sacerdotes ac diaconos proprios ac peculiares habere. (21) Praeterea die Dominico, quem Hebraei quidem primum septimanae appellant, gentiles vero soli consecraverunt, et eo, qui diem septimum antecedit, cunctos a iudiciis aliisque negotiis feriari praecepit, precibusque ac supplicationibus Deum colere. (22) Ac Dominicum quidem diem ideo honoravit, quod Christus eo die a mortuis surrexisset: diem vero, qui Sabbatum antecedit, eo quod Christus crucifixus tum fuisset. (23) Crucem vero divinam maximo cultu veneratus est, tum ob victorias quas eius ope retulerat in praeliis adversus hostes, tum ob signum quod de illa ostensum ipsi divinitus fuerat. (24) Proinde supplicium crucis, quod apud Romanos antea erat usitatum, lege lata sustulit (25) Quin-

pévtu re èv vopíapabi Kai eÍKÓai Ypacpogévuj èKéXeucrev àeì auTfpácpeaóai Kai ffuvrunoûaûai toûto tò èeîov aúpPoXov. Kai paprupoùoìv eiç ?ti vûv eiKÔveç aÙTOû, ètri toútou outrai toû crx>ÎpciToç.

MG 67, 875 sqq.

De privilegiis clericorum.

[Ib. 1, 9,1—7.]

921 (1) Nôpoç flv 'Pmpaiotç rraXaiôç, àtrò eÎKOffi Kai irévre èTtûv tiûv ïoujv àEioûffÛat kujXùujv toùç dyapouç toîç pf) TOioÛTOiç, nepi âXXa Te rroXXà Kaì tò pqòèv Kepòai-veiv èK ôiaôriKriç toùç pi|) yévet èy-fuTÔTiu ïrpoar]KOVTaç' toùç òè àuaiôaç îrçpuîiv tò fjpicru tiûv KaraXeXeippévujv. (2) "EÔevro òè toûtov oí náXai ‘Pujpaîoi, TtoXuàvÔpwTtov eotcrôai rr|v 'Pujpiqv Kaì Tqv ùnf|KOOv oìópevoi, KaQÓTi où rrpò ttoXXoû toû vôpou éruxov àno^aXovreç tò (Twpara èv èptpuXioiç TroXépoiç. (3) 'Optûv oùv ó pacnXeùç irapà toûto Xeîpov upaTTOvraç toùç napôeviav Kaì ànaiòiav òià ©eôv àffKoûvraç, eùqûeç èvôpiffev (eïvai, vopiietv} èE èinpeXeiaç Kai OTrouôfiç àvûpdnrwv òùvaoOat tò toútwv yévoç aûEeiv, Trjç cpùcreujç àei Kara tt)v àvcuùev ènipéTppffiv Kai cpûopàv Kai aûEqCTiv ôexopévriç. Kaì vópov tiû òiqpw irpoaecpiùvr]-ffev, ware èrricrriç ttúvtujv tiûv ópoíwv ànoXaùeiv toùç

etiam quotiescumque aut in nummis imago eius insculperetur aut in tabulis pingeretur, semper divinum hoc signum una cum ipso sculpi ac depingi praecepit. Idque etiamnum testantur imagines illius in hunc modum expressae.

921 (1) Vetus lex fuit apud Romanos, quae vetabat ne caelibes ab anno aetatis quinto ac vicesimo pares essent cum maritis, tum in aliis plurimis rebus, tum in eo, ut nihil ex testamento caperent, qui non essent genere proximi. Orbos vero multabat dimidia parte bonorum, quae ipsis relicta erant. (2) Tulerant hanc legem veteres Romani, cum sperarent futurum hac ratione, ut urbs Roma et reliquae provinciae imperii Romani hominum multitudine abundarent. Etenim paulo ante hanc legem quamplurimos homines amiserant bellis civilibus absumptos. (3) Cum igitur animadverteret imperator, eos qui virginitatem et orbitatem propter amorem Dei consectarentur, ob id peiore loco esse ; stultum esse existimavit, credere humanum genus humana posse cura ac diligentia amplificari: cum natura iuxta Dei dispensationem semper aut detrimentum accipiat, aut incrementum. Itaque legem dedit ad populum, ut caelibes et orbi

àfàpouç Kai àttatôaç. (4) Où pf|V àXXà Kaì nXéov ?xeiv èvopoòéTriffe toùç èv è^KpaTeia Kai napOeviqt Ptoûvraç, âôeiav aùroîç ôoùç àppetri Te Kai OrjXeiatç, Kai àvf|[3oiç oùcri, btaTÎQecrOai napà tò koivt) KpaToûv èv Trj ‘Pujpaiiuv TToXrreiqi. TTepi rràvTwv yàp eu ftoùXecrOai djf|0r], oiç èpyov àeì tò Oeïov ôeparreùeiv Kai tptXoaotpiav àcTKeîv. ’Enei toutou pèv Kai oí nàXat 'Pwpaîot àôeâiç biaTÎÔeffôai tùç éffTiaKàç irapOévouç Kai éEaereîç oùcraç èvopo0éTri<Tav,

(5) TeKpripiov òè KÓKeìvo peyiffTov ttîç toô paaiXéwç 922
nept Tt]V ôpqffKeiav aiôoûç. Toùç pèv yàp iravraxû KXqpt-koùç Oéaei vôpou àreXeîç àvrjKe' tiîiv òè èniCTKÓmjuv èm-KaXeîaùai Tqv Kpknv èiréTpeipe toîç ôtKaèopévotç, Fjv poù-Xtuvrai toùç ttoXitikoùç âpxovraç irapaiTeîaOai Kupiav òè eïvai Tqv aÙTiîiv ipf]<pov Kai KpeÎTTui ttîç ™v àXXaiv ônca-crrwv, óioaveì napà toû padiXétuç è£evexOeî<Tav' eiç ëpyov òè tò Kpivópeva ctyeiv toùç âpxovraç Kai toùç òiokovou-pévouç aÙTOîç OTpaTiàjTaç• àpeTaTpénTOUç Te eïvat tôiv (TUVÓÒWV toùç ôpouç.

(6) Eiç toûto òé pe npoeXOôvra ypatprjç àStov p?| napa- 923
Xtneîv Tà vevogo0eTr)péva èn’ wtpeXeiqi tôiv èv Taîç ’EkkXt]-

pari iure quo reliqui omnes fruerentur. (4) Quinetiam lege sanxit, ut qui in virginitate et continentia vitam agerent, privilegio aliquo potirentur: liberam ipsis facultatem largitus tam masculis quam feminis, licet adhuc impuberes essent, testamentum faciendi, contra morem qui ubique in imperio Romano observatur. De omnibus enim rebus recte consulere ac disponere censuit eos, quibus id unum opus studiumque esset, ut Deum assidue colerent et philosophiae vacarent. Nam et ob eandem causam veteres Romani legem tulerunt, ut virgines Vestae sexto etiam aetatis anno testamentum facere possent.

(5) Fuit hoc etiam argumentum vel maximum reverentiae 922
quam pius princeps erga religionem gerebat. Nam et omnes ubique clericos immunitate donavit, lege hac de re specialiter data; et litigantibus permisit, ut ad episcoporum iudicium provocarent, si magistratus civiles evitare vellent: eorum autem sententia rata esset aliorumque iudicum sententiis praevaleret, perinde ac si ab imperatore ipso data fuisset; utque res ab episcopis iudicatas rectores provinciarum eorumque officiales exsecutioni mandarent: postremo ut conciliorum decreta firma et inconcussa essent.

(6) Sed quoniam eo usque progressa est oratio, consenta- 923
neum fuerit ea quoque commemorare, quae ab illo constituta

oiaiç èXeuûepoupévwv. 'Ynò yap ÔKpipeiaç vópwv Kaì dKÓvrwv twv K€KTripévwv noXXrfc buoxepeiaç oütfnç Trepi n)v KTÎjcnv Trjç àpeivovoç èXeuûepiaç, Fjv noXireiav Pwpaiwv KaXoûffi, rpeîç ?0ero vôpouç, ipqcpiaâpevoç nàvraç toùç èv raîç ’EKKXncriaiç èXeuOepoupévouç ûttô pápruai toîç iepeûoi, noXiTeiaç 'PwpaïKrjç TUfxâveiv. (7) Taùrriç Trjç eùoepoûç ècpeupéaewç eiç èri vûv ó xpôvoç tpépei tôv ëXeïx0V› èûouç KpaToûvroç toùç trepi toutou vôpouç ttpoYpá<petf0ai èv toîç TpappaTeioiç twv èXeuOepiwv. ‘O pèv bè KwvdTavTÎvoç TOtaûra èvopoOérei Kai bià tràvrwv èfftroûbaîe Tqv 0pr|ff-Ketav Tepaipeiv.

MG 67, 881 sqq.

De Liberio et formula Sirmiana tertia (358).

[Ib. 4, 15.)

924 (1) Où troXXw bè ucrrepov èiraveX0wv èK Trjç 'Pwpriç eiç Zíppiov ó paffiXeùç, trpeaPeuaapévwv twv dirò ttîç Aùcrewç èmOKÔnwv, ptTaKaXeÎTai AipépioV èK Bepoiaç. (2) TTapôv-Twv te twv àtrô ttîç "Ew Ttpéaftewv, ouvafafwv toùç trapa-Tuxôvraç èv tw CTrpaTOTrébw iepéaç, èpiàZero aÙTÔv ôpo-Xoyeîv pi) eîvai tw TTarpi tôv Yiôv ópooúcnov. (3) ’EvéKeivro bè Kai tôv Kparoûvra ètri toûto èKÎvouv, irXeiaTqv trap' aÙTw nappnoiav ¿rfovreç, BaaiXeioç Kai Eù<TTà0ioç Kai ’EXeùffioç. (4) Oî bf) tòte eiç piav Ypatpfjv àOpoi-

sunt ad utilitatem eorum, qui in Ecclesiis manumittuntur. Nam cum ob nimiam legum severitatem et invitis dominis potior libertas, quam Romanam civitatem vocant, difficile admodum acquireretur, tres tulit leges, quibus constituit, ut quicumque in Ecclesia sub testimonio sacerdotum libertate donati essent, civitatem Romanam consequerentur. (7) Huius piae institutionis indicium aetas nostra adhuc retinet, cum moris sit, ut leges hac de re scriptae praefigantur in tabulis manumissionum. Et haec quidem sanxit Constantinus et religionem Christianam modis omnibus ornare studuit.

924 (1) Haud multo post imperator ab urbe Roma Sirmium reversus, cum occidentales episcopi legationem ad ipsum mi-sissent, Liberium Beroea ad se accersivit. (2) Cumque ad-essent legati episcoporum Orientis, convocatis sacerdotibus, qui in comitatu erant, Liberium coepit compellere, ut Filium Patri non esse consubstantialem profiteretur. (3) Instabant autem et imperatorem ad hoc impellebant Basilius, Eusta-thius et Eleusius, qui praecipua apud ipsum auctoritate pollebant. (4) Qui cum ea, quae contra Paulum Samo-

aavreç tò òeòofuéva èni TTaúXw tw èKEapoaàTwv Kaì <t>wT€ivw Ttù ¿K Xtppiou Kaì Tqv èKTeôeîcrav tcìotiv èv TOÎÇ èTKaivioiç Tf)ç ÀvTioxéwv èKKXqffiaç, wç ètri npoqpáffei toû ópoouffíou émxeipoúvrwv tivwv ióíav Ouv-iffTÓveiv a'ípeffiv, trapaCTKeuáíouffi ouvaivécar Taúrq Aipé-piov, 'AOavácrióv Te Kaì AXéEavòpov Kai EefJripiavov Kai KpítTKevTa, oí èv 'AtpptWi íépwvro. (5) ‘Opoiwç òè auvr)vouv Kai OûpCTÔKioç Kai Fepprivioç ó Eippíou, Kai OùàXqç ó Moupffwv èiTÎCTKOiroç, Kai ôaoi èK Tfjç "Ew Trapfjffav. (6) ’Ev pépei òè Kai ópoXoyíav èKopiaavro napà Ai Pepi ou áiroKripÚTTOuCTotv toùç pf] kot’ oúcríav Kai KaTá návra òpoiov Tip TTarpì tòv Yiòv dirocpaivovTaç. 'HviVa yap T?|v ‘O aiou èmaToXriv èòéiavro Eùòó Eioç Kaì oi crùv aÙTw èv 'AvTioxeía tí) 'Aetíou aipécei (TTrouôàZovreç, èXoyo-TToiouv, wç Kaì Aipépioç tò ópooóaiov àneòCKipace Kaì àvópoiov tw ITaTpì tòv Yiòv òoEctZei.

(7) ’Enei òè TaÙTa diòe KaTwpOwTO toîç èK Trjç Aùcrewç 925
npéapeffiv, ànéòtUKev ó paaiXeùç Ai Pepilo Tr]v ènì'Piópr¡v èiràvoòov. (8) rpácpouoí Te trpoaòéEaa0ai aÙTÒv oi èv Ztppiw ètriOKOiroi <t>iXr)Ki, tw fipoupévw tòte Tfjç 'Pwpqiwv ’EKKXriffiaç, Kaì Tip èvOàòe KXf|pw’ àpcpw òè tòv àiroOTO-

satensem et contra Photinum, episcopum Sirmii, decreta fuerant, ac praeterea fidei formulam in dedicatione Antiochensis basilicae editam in unum tunc libellum coniecissent, perinde quasi quidam sub obtentu vocabuli consubstantialis propriam haeresim stabilire conarentur, effecerunt, ut Liberius et Athanasius, Alexander, Severianus et Crescens, Africae episcopi, ei formulae consentirent. (5) Consenserunt pariter Ursacius et Germinius, episcopus Sirmii, et Valens Mursae et quotquot ex Orientis partibus aderant episcopi. (6) Sed et confessionem a Liberio vicissim susceperunt, qua eos, qui Filium secundum substantiam et per omnia Patri similem non esse assererent, alienos ab Ecclesia pronuntiabat. Nam cum Eudoxius, et qui cum illo Antiochiae opinioni Aetii favebant, Hosii epistulam accepissent, sparsis rumoribus divulgaverant Liberium quoque consubstantialis vocabulum condemnasse et Filium Patri dissimilem confiteri.

(7) His per Occidentalium legatos confectis imperator 925
Romam redeundi potestatem Liberio concessit. (8) Scripserunt etiam episcopi, qui Sirmium convenerant, ad Felicem, qui tum Romanae Ecclesiae praesidebat, et ad clerum eiusdem

Xikòv èiriTponeùetv Opóvov Kaì koivt| iepâaûat peO' ópovoiaç àpvqffTÌa T€ Ttapaòoùvat Tà ffupPàvTa àvtapà òià Tqv 0iXr|Koç xeiP0T0victv Kai "HV Atpepiou àttoòqpiav. (9) Oía -fàp tò àXXa koXòv Kaì àyaèòv tòv At^épiov Kaì àvôpeiwç ûnèp toû ôô-fpaTOÇ àvrenróvTa Tip paffiXeì ifrótta ó twv 'Pwpaiwv ôfjiaoç' wç Kaì pe-ficrrqv àvaKtvq9f)vat erraenv Kaì péxpt qpóvwv x^ptìuai. (10) 'OXiyov òè xpóvov OíXqkoç èniPiwaavTOç pôvoç AtfJépioç ttîç 'EKKXriaiaç irpoíoraTO. Taúnj nq toû Oeoû ôtoïKqcravroç, ware tòv TTétpou Opóvov pq àôoÉeîv (nrô búo q-fepôffiv ÌOuvópevov, ô ôixovoiaç ffúppoXóv èan Kai èKKXqotaffTiKoû ôecrpoû âXXÔTpiov.

MG 67, 1149 sqq.

De paenitentia publica in Ecclesia Romana.

[Ib. 7, 16, 6-10.]

926 (6) 'EvOóòe [scil. èv tí) 'Pwpaíwv 'EKKXqaíqi] "fàp ëKÔqXôç èOTiv ó tôttoç twv èv peravoia ôvtwv" éffraot òè KaTqcpeîç Kai oiovei TrevOoûvreç. (7) 'Hòq òè trXqpw0eiaqç Tfjç toû Oeoû XenoupTÎaç, pq peTaaxôvTeç wv pùffraiç ôépiç, aùv oipwTr) Kaì óòuppw irpqveîç èni Tqç pinrovot crqpcèç. 'Avtinpôffwtroç òè ôeôaKpupévoç ó ènicrKonoç trpoaôpapwv ôpoiwç èni toû èôàcpouç nirrrer ffùv òXoXuff) Kaì tô Ttâv ttîç 'Ek-

civitatis, ut Liberium susciperent utque ambo apostolicam sedem gubernarent et simul sacerdotio fungerentur absque ulla dissensione et quidquid molestiae acciderat propter Felicis ordinationem atque absentiam Liberii oblivioni traderent. (9) Nam Liberium utpote virum undequaque egregium et qui pro religione imperatori fortiter restitisset, populus Romanus impense diligebat, adeo ut eius causa gravissimam seditionem excitaverit et ad caedes usque proruperit. (10) Post haec vero cum Felix modico tempore supervixisset, Liberius solus Ecclesiam administravit. Quod quidem divina providentia ita dispensavit, ne sedes Petri dehonestaretur a duobus praesulibus simul gubernata, quod discordiae signum et ab ecclesiasticis legibus alienum est.

926 (6) Illic [scii, in Ecclesia Romana] enim in propatulo est paenitentium locus, in quo illi stant maesti ac veluti lugentes. (7) Peractisque iam missarum solemnibus, exclusi a communione sacrorum quae initiatis praeberi mos est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram abiciunt. Tum episcopus cum lacrimis ex adverso occurrens pariter ipse humi provolvitur: et universa Ecclesiae multitudo simul lamentans lacri-

KXqaiaç TrXqQoç baKpùuuv èpiriTiXâTat. (8) Tô pera toûto bè npâiToç ó èrrio'Konoç èEavicrraTat Kai Toi|Ç Keipévouç ávíaniCTr Kai f) TTpoafjKev vtrèp qpapTqKÔTujv peTapeXoupévmv eùEâpevoç, árroTrépirei. (9) KaO' èauTÔv bè ¿kovtî TctXamuj-poûpevoç &caoroç, T) viqœreiatç, P| àXouaiaiç, P| èbeopâTwv drroxfl, F) éTÉpotç oïç TtpoOTéTaKTat, rrepipévei tòv xpóvov, eiç ôffov aÙTiû TÉTaxev ó èKÎCTKOtroç. (10) Tf) bè ïrpoQeapia, úlorrep ti ô<pXqpa btaXùcfaç Tqv npujpiav, Trjç àpapTÎaç ávíeTai Kaì però toû Xaoû èKKXqoiàZet. Tabe pèv àpxrjSev oi 'Pujpaiujv iepeîç dxpi Kai eiç f)pâç tpuXâTTOuaiv.

MG 67, 1459 sqq.

De poenitentia Theodosii imp. post caedem Thessalonicensem.

[Ib. 7. 25, 1—13.]

(1) Mera bè ti)v Euyeviou Kaûaipeaiv àtpiKÔpevoç eiç 927
MebtóXavov ó paaiXeuç, f|Kev eiç Tf|v èKKXqoiav eùEó-pevoç. (2) 'Qç bè Ttpôç Taîç Ûùpaiç èféveTO, ùtnivreTO 'ApPpôo'ioç ó Tfjç TtôXeaiç ènÎCTKonoç' Kai XafJôpevoç Tqç âXoupTÎboç ètri toû TtXr|ôouç' «'EmffxeÇ». &PH- «'Avbpl yàp virò apapTiaç PePnXip Kai tôç xeP aS (maTpévaç oùk èv bÎKij ?x0VTl °û ûepiTÔv Ttpô peTavoiaç Tqç toû iepoû èm-paiveiv oùboû, P| ptuoTqpiujv ûeiwv KOivwveîv.» (3) 'O bè

mis perfunditur. (8) Posthaec vero primus exsurgit episcopus ac prostratos erigit: factaque, ut decet, precatione pro peccatoribus paenitentiam agentibus, eos dimittit. (9) Privatim autem unusquisque sua sponte se macerans, aut ieiuniis, aut illuvie, aut ciborum abstinentia, vel aliis quibus iussus est modis, tempus quantumcunque ipsi ab episcopo constitutum est, exspectat. (10) Ubi vero praestitutus dies advenit, tanquam debito quodam persoluto, a poena commissi sceleris liberatur et reliquo Ecclesiae populo sociatur. Haec episcopi urbis Romae iam inde ab ultima vetustate ad nostram usque aetatem custodiunt.

(1) Post Eugenii necem imperator Mediolanum in- 927
gressus, orandi causa ad ecclesiam processit. (2) Cumque ad fores venisset, occurrit ei Ambrosius, civitatis episcopus; et apprehensa eius purpura coram omni multitudine: «Siste gradum», inquit. «Homini enim ob delicta profano et manus iniusta caede pollutas gerenti ante paenitentiam actam sacrum limen intrare non licet nec ad sacrorum mysteriorum communionem accedere.» (3) Tum vero imperator, sacerdotis

padtXeùç Saupatraç tòv lepéa Tqç trappqffiaç, aùwouç tefovwç, vTré<TTpe<pev ûnô ttîç peravoiaç xevroùpevoç.
9°8 (4) 'Hv òè ttîç âpapTiaç trpôcpaCTiç TOiáóe. BouOepiKOu TOÛ f^OUpeVOU TÔTE TWV Ttap' IXXuptOÎÇ CTTpaTtWTWV qvioxoç tòv oivoxôov aiffxpuùç ìòwv èneipaffe. Kai (TuXXq<p9eiç èv tppoupâ i^v. (5) 'Emcrqpou òè itrrroôpopiaç èïtiTeXeîtTQai peXXoùaqç, <bç àva^Kaìov eiç Tqv áywvíav ó ©ecraaXovikéwv ôqpoç èiqTet àcpieffûai' wç òè oùòèvf|wev, eiç xaXenqv Karéorq (Tràoiv Kai TeXeurwv tòv Bouôepixav [sic] àveîXe. (û) Kai ènei tóòe èpqvûûq, eiç dperpov òpfiqv èptreffwv ó PaoïXeùç ¿>r]TÒv twv irpoCTTUYXavóvrwv àpièpòv ùvaipeQqvai irpocÉTaEev. (7) 'Evreûôev òè troXXwv àôiKwv èveTtXqcrSq cpóvwv f] TrôXtç. . . .
929 (11) Toioùtwv òè Kai èTépwv, wç eîkôç, auYKupqoetvrwv kükwv, ènaiTiwpevoç 'ApPpôcrtoç tòv paaiXéa, Tfjç èicKXqoiaç eîp£e Kai ÔKOivwvqTOv ènoiqffe. (12) Aqpoaia òè Kai aÙTÔç Tqv àpapTÎav èiri Tqç èKKXqffiaç (bpoXÔYqffe· Kai nàvTa tòv ópiaOévTa aÙTw xpôvov eiç peravoiav, oîà ye rrevôwv, paffiXiKw koerpw oùk èxpqcraTo. (13) Kai vôpov npofféTaEe, toùç ôiaKOvoupévouç toîç toû paoïXéwç trpocrTcrfpaOiv eiç TpiaKoffTqv qpépav àvaftóXXeoùat tt)v Ttpw-

libertatem admiratus, ad se rediit, et paenitentiae stimulis compunctus abscessit.
928 (4) Peccati vero haec fuerat occasio: Butherie i eo tempore magistri militum per Illyricum pincernam auriga amore eius captus de stupro sollicitaverat; eamque ob causam comprehensus in custodia tenebatur. (5) Cum autem nobile equorum certamen in circo edendum esset, populus Thessalonicensis postulavit, ut is tanquam ad illud certamen necessarius dimitteretur. Sed cum nihil proficeret, gravissimam seditionem commovit ac postremo Buthericum ipsum interfecit. (6) Ea re nuntiata, imperator incredibili ira succensus certum numerum eorum qui obvii fierent, obtruncari praecepit. (7) Hac occasione civitas multorum innocentium sanguine completa est. . . .
929 (11) Honim igitur malorum et aliorum complurium, quae tum, ut verisimile est, acciderunt, causam imperatori ascribens Ambrosius, eum ab aditu ecclesiae reppulit et a communione removit. (12) Imperator vero peccatum suum publice in ecclesia confessus est: et toto illo temporis spatio quod ipsi ad paenitentiam praestitutum fuerat, tanquam qui in luctu esset, imperiali cultu minime est usus. (13) Quin etiam legem tulit, ut qui principis iussionibus obsequuntur, in tricesimum usque diem differrent supplicia eorum qui capite damnati

piav T(jùv ènì Oaváruj KaraòeòiKacrpévujv, ware Kai tòv èv péaiu xpóvov paXácroeiv Tqv toû fSacnXéiuç ópfqv, Kai toû ûupoû trapaKpàZovroç, èXéw Kai perapeXeíq fevécrOai xwpav.

MG 67, 1493 sqq.

THEODORETUS EP. CTRENSIS circa 393—458.

De exsilio et reditu Liberii.

[Historia ecclesiastica (scripta circa 450) 2, 17 (14), 1—10.]

(1) '0 pèv òq viKqcpôpoç Tfjç àXqûeiaç drfujvurrqç1 Tqv ©ptjÍKqv wç npoceTaxOn KaréXa^ev. (2) Aúo òè òteXqXu0ÓTWV èTÛIV, Ó pèv KwVCTTCtVTlOÇ eiç TT|V 'PwgqV tkpîkéto ' ai òè tûiv èv TeXet Kai àEiwpctTwv ópoZuyoi toùç dvôpaç èXinâpouv, ÍKCTeúffai tòv KwvffTavTtov, àrroôoûvai tòv vopéa tí] troípvq, tpàffKOucrai ei pii treiffaiev, aÙTOÙç pèv KaTaXeitpeiv, ttpôç òè tòv péyav èxeîvov òtaòpapeîaûat noipéva. (3) Oí òè ëtpaaav òeòtévai tòv paatXéuuç 0upóv' <(ïvôpaç fàp ôvraç oùòè ptâç fowç àiiwoei auf-Tvwpqç. ‘Ypiv òè àvTipoXoùaatç tpetôoûç òqtrouQev peraôwoei Kai ôuotv Gâtepov, F| Tqv ÍKerqpiav ôéSeTat, F| pq netOôpevoç àttaOeîç àtronépipei.» TaÚTqv óeíápevai Tqv eiaqYqffiv ai àiiénatvoi fuvaÎKeç pera Trjç <Tuvq0ouç ttoXuTeXeiaç trpoaqX0ov tw paorXeî, ôttwç trepiçpaveîç èK Tqç èoGqToç ûtroXapwv aiôoûç aùràç Kai tpetôoûç áEitóat]. 930

essent, eo scilicet consilio, ut interiecti temporis spatium imperatoris iram leniret, et imminuto iam furore, locus miserationi et paenitentiae relinqueretur.

(1) In Thraciam ergo, sicut fuerat imperatum, triumphans veritatis athleta 1 profectus est. (2) Biennio autem elapso, cum Romam venisset Constantius, procerum honoratorumque coniuges viros suos rogarunt, ut pastorem gregi suo reddi ab eo postularent, addentes se, nisi exorarent, deserturas eos et ad egregium illum pastorem convolaturas. (3) At illi principis iram vereri se dixerunt: sibi enim, quod viri essent, veniam fortasse nullam concessurum. «Vobis vero, aiebant, si deprecemini, condonabit haud dubie duorumque alterum eveniet, ut vel preces vestras suscipiat, vel si respuit, vos illaesas dimittat. t (4) Hoc consilium amplexae praestantes feminae soliti splendoris ornatu ad imperatorem se conferunt, ut nobiles eas esse ex veste coniciens reverentiam illis et benignitatem impertiret 930

1 scii. Liberius.

931 (5) Outu) òè irpocreXQoûaai ikêtevov oÌKTeìpai ttóXiv toffaÓTnv Troipévoç è<TTepr]uévr|v Kaì Taîç tûiv Xúkwv ènifJovXaîç eúáXiuTOv Y6vopévr|v. (tí) ‘O òè ècpn pf) òeìoOai vopétuç éxépou Tf]v ttóXiv, rroipéva òè ex6iv TtpopqOeîaOai òuvapevov. Kaì "fàp èKex€ipOTÓvr)TO perù tòv péyav Aipéptov tûiv òiaKÓvwv tiç nKTriwv èxeivou' OíXnt óvopa toótw t)v' ôç Tiqv pèv èKTeôeîcrav èv NiKaiqi nitJTiv àcTuXov òiecpùXaTTe, toîç òé T€ òiacpOeipoucri TaÙTrjv àôeâiç èKOivùjvei. Oùôeiç pévTOi TÜV oìkoóvtujv Tr]V 'Piûpqv eiç eÙKTqpiov eiffeXriXuOev oìkov èvòov ôvroç èKeivou. (7) Toûto òè Kaì ai fuvaÎKeç êcpaffav èKeîvai tûi paatXeî. Où òr) X“PIV èmKapipOeiç npoaéTaSe pèv tòv navra dpiffTOV èKeîvov ènaveXQeîv, koivû òè àpcpoTépouç tî]v ’EKKXr¡oíav îOûveiv.

932 (8) Toûtwv èv tûi frnroòpóptu tûiv YpappÓTujv àva^viuaOévrujv, èEepórjoe tò irXqOoç, òtKaiav eïvai Xéyov toû flacriXétuç tî|v ipûcpov ôixù ïàp Ôir)pfja0ai toùç Oearâç, dirò tûiv xpoiûtv Tàç ènuuvupiaç exovraç' Kaì XPòvai tòv pèv TOÚTOIV, tòv òè èKeiviuv f)Y€Î<T0ai. (9) Oûtw KœpujôiiaavTeç toû pacnXéujç Tà ypappara KOtvqv dipfÎKav <pwvf)v‘ <Eîç ©eôç, eîç XpiffTÔç, dç èniffKorroç». Aùràç yàp 0eîvat ràç (paivàç ùnéXapov òìkoiov. (10) Mera raûraç toû cpiXoXpiOTOu ôfipou tùç eùcrepeia Kaì ôiKaioerûvij Koopoupévaç

931 (5) Sic comparantes orabant enixe, ut tantam urbem pastore orbatam luporumque insidiis expositam misereretur. (6) Ille vero alio pastore urbi opus non esse respondit, habere illam idoneum, qui eius curam gereret. Ordinatus enim post magnum Liberium fuerat ex eius diaconis unus, Felix nomine, qui expositam Nicaeae fidem illibatam quidem servabat, sed cum iis, qui hanc depravabant, libere communicabat. Quo factum, ut in ecclesiam, dum intus esset, nemo civium Romanorum sit ingressus. (7) Quod cum imperatori matronae suggessissent, ea re inflexus eximium illum pastorem redire iussit utrumque vero communi opera Ecclesiam gubernare.

932 (8) Lectis in circo his litteris populus exclamavit aequam esse imperatoris sententiam. Bifariam quippe divisos esse spectatores discretis nominibus ex colorum varietate, et propterea illorum his unum, alterum aliis praeesse oportere. (9) Hoc modo imperatoris litteras cum irrisissent, in unam vocem omnes pariter eruperunt: «Unus Deus, unus Christus, unus episcopus I» Ipsa enim eorum verba referenda censui. (10) Post hanc populi Christiani pietate ac iustitia insignem

poàç ètravfÎKe Aipépioç ó ôeanéffioç. 'O òè d>íXp£ uno-Xwpqoaç êrépav uJKrjcre ttóXiv.

CB Theodoret (ed. *L. Pamuntiir)* 136 sq. MG 82, 1039 sqq.

De paenitentia Theodosii imperatoris (390).

[Ib. 5, 18 (17), 2—6.]

2. (1) Taúrr|v paûwv tòv òòuppwv fépouCTav ffuptpopàv 933
'ApPpôfftoç èKtîvoç, ou iroXXÔKiç èpvndOnv, àtpiKÔpevov eiç Tqv MeòtóXavov tòv [ktcnXéa Kai cruvôéwç eie. tòv Oeîov eicreXôeîv pouXqSévra vewv, ÙTtavrôtfaç èÉw twv irpoOùpwv, èmPnvai twv íepwv TtpoiruXaíwv Toiaòe Xéywv èKwXucrev' «Oùk oîffOa, dbç ?oiK6v, w PacnXeû, Tqç eîp'faapévqç piai-cpoviaç tò péxeOoç, oùòè però n^v toû Oupoû îiaûXav ó XoyuTpôç è-rréfvw tò ToXpqûév. (2) Oùk èâ yàp ïffwç Trjç paoiÀeiaç ò ôuvacrreia ¿Tnyvwvai Tqv ápapríav, àXX' èm-■rrpocrOeî ò èEoutria tiîi Xopcrpw. ... (6) 'AirtOt toîvuv, Kai pf) netpw toîç ôeurépoiç Tqv TtpoTépav aüEeiv napavopiav Kaì béxou tòv òecrpóv, Jj ó Oeôç ó twv ôXwv AetfnÔTqç dvwôev Yiyverai crûptpqcpoç. 'laTpiKÔç òè oûtoç Kaì rrpó-£evoç ûfieiaç.»

3. (1) Toûtoiç efëaç ó paotXeùç toîç Xôfoiç (toîç yàp 934
Oeioiç Xoyioiç èvreOpappévoç flôei aacpwç riva pèv twv iepéwv, Tiva òè twv PaaiXéwv iòta), crrévwv Kai ôaKpùwv énavqXúev eiç tò paaíXeia. (2) Xpóvou òè cruxvoû òieXQóv-toç, ôktw *fàp* àvaXwûqoav pqveç, KaréXapev f) toû XwTfjpoç

acclamationem reversus est divinus Liberius. Felix vero recedens in alia civitate sedem fixit.

2. (1) Hac audita lacrimabili calamitate Ambrosius ille, 933
quem saepe memoravi, imperatori, cum Mediolanum venisset atque in sacrum templum de more ingredi vellet, obviam procedens extra vestibulum sacris illum liminibus pedem inferre tali oratione vetuit: «Ignorare videris, o imperator, patratae a te caedis quanta sit magnitudo, neque adhuc post sedatam iram admissum facinus ratio pervidit. (2) Non sinit enim fortasse imperatoria potestas peccatum cognoscere, rationique tenebras offundit principatus. ... (6) Recede igitur et cave prius crimen altero crimine augere coneris, sed vinculum admitte, quo te ligari Deus omnium Dominus sursum probat. Medicinam id faciet sanitatemque restituet.»

3. (1) His verbis inflexus imperator (in divinis enim eloquiis 934
educatus apprime norat, quaenam sacerdotum essent partes et quaenam imperatorum), cum gemitu et lacrimis rediit in palatium. (2) Longo autem post tempore octo mensibus inter-

qpwv fevéOXioç éopTq' ó bè paoiXeùç èv toîç fJacriXeiotç KCtOqaTO, TT]V TUJV baKpÚWV ávaXíffKwv XifJába.

935 (3) Toûto ûeaaâpevoç 'Poutpîvoç (pccfKJTpoq bè Tqvi-KaÛTa flv Kai itoXXqç peTeî/e nappr|O'iaç, ¿rre brj <Tuvr)0éffT€poç wv), TtpoaeX0wv qpeTO tújv baKpùwv tò aÏTiov. (4) 'O bè TTiKpôv àvoipwEaç Kaì tfcpobpÔTepov npoxéaç tò bctKpuov' «Eù pév, ëtpn, tl> 'Poucpîve, iraiieiç, twv yàp èpwv oùk ènaiffûàvij kokwv. 'Eyw bè crrévw Kai ôXocpùpopai t?|v èpauroû tfupcpopâv, Xo-fffôpevoç, wç toîç pèv oÎKéTaiç Kai toîç irpoff-aiTaiç dveTOç ó 0eîoç vewç, Kai eiaiacriv àbewç Kaì tòv oÎKeîov àvTipoXoûoïv AeffirÔTqv, èpoi bè Kai oùtoç dpaToç Kai Ttpôç toûtw poi ó oùpavôç ànoKéKXeiffTai. (5) Mépvripai yàp Trjç AeanoTiKtiç cpwvfjç, iî biappf|bqv ëpr|C v ,°0 ¿àv bq-<TT]Te èni Tfjç piç ècTTai bebepévov èv toîç oùpavoîç'> [Mt 18,18], (6) 'O bé' «Àpapoûpai, è<pq, eï aoi boKeî, Kaì. tòv àpxtepéa ttcîcw XiTtapricraç Xûcrai aou tù beapâ.» (7) «Où ireicreTai, è<PH ó pacnXeùç. Oiba yàp èyw ttîç 'Ap^poaiou ipf|tpou tò bÍKaiov, oùbè aibeaùeiç Tfjç pacnXeiaç Tqv èEouaiav tòv 0eîov TrapaPnaeTai vópov.» (8) 'Etteibq bè irXeioffi XPÔ^ù-pevoç ó 'Poucpîvoç Xôyoïç ireiOeiv inreffx^o tòv 'Apf!pò-rnov, àrreXOeîv aÙTÔv ó paaiXeùç kotù tôxoç èKéXevaev' Kai aÙTÔç bé, ûttc Tfjç èXiriboç pouKoXq0€iç, qKoXoùOqae però [Jpaxù Taîç ùnoaxécreCTi toû 'Poucpivou TtiaTeùaaç.

lapsis Servatoris nostri natalis dies advenerat, et imperator in palatio residebat magnam vim effundens lacrimarum.

935 (3) Quod cum animadvertisset Rufinus, qui magister officiorum tunc erat et summa libertate ut familiarissimus utebatur, ipsum adiens causam fletus percontatur. (4) At ille vehementius ingemiscens et uberiores in lacrimas erumpens: «Ludis, inquit, tu, Rufine, mea enim mala non sentis. Ego vero gemo et lugeo meam calamitatem considerans, quod servis et mendicis ad divinum templum pateat aditus intrent-que securi et Domino suo supplicent: mihi vero et inaccessum illud sit et coelum insuper occlusum. (5) Memini enim Dominicam sententiam: *Quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in coelis.** (6) Cui Rufinus: «Curram, si placet, ad pontificem et precibus adducam ut solvat vincula tua.» (7) «Non flectetur, ait imperator. Nota est mihi aequitas sententiae Ambrosii, neque ille reverentia imperatoriae potestatis divinam transgressurus est legem.» (8) Sed instante multis verbis Rufino et spondente se persuasurum Ambrosio, propere abire illum iubet imperator, atque ipse, falsa spe inductus, paulo post secutus est Rufini promissis confisus.

(9) AÙTÎKCt bè tòv ‘Poucpîvov ìbwv ó 0eîoç 'Ap[Jpò- 936
oioç' «Tqv twv kuvwv, ê<pr), w ‘Poucpîve, àvaibetav iqXoîç. ToffaÙTqç fàp ptatqpoviaç yevôpevoç ffùpPouXoç, tt|V aibw tôiv peTwtrwv àiréEutfaç Kai oùre èpuéptqç oÜTe bébiaç, toctoûtov Kara Tfjç Oeiaç XuTTqaaç eÎKÔvoç.» (10) ’Etretbr] bè ó 'Poucpîvoç f)VTiftóXei Kaì tòv [îaaiXéa èXeïev qietv, ùnô toû Qeiou irjXou nupnoXqÛeiç ApPpôffioç ó Oeané- Oïoç' «’Eyw, ë<pr), w ‘Poucpîve, npoXéfiu wç kwXùctw twv iepwv aÙTÔv émPñvai npoOúpwv. Ei bè eiç Tupavviba Tqv PaffiXeiav peûicrrnOï, bégopai Kàyw pe0' nbovrjç tt)V crcpaffiv.» (11) Toútwv ó ‘Poucpîvoç aKOucraç èiifivuo'e btà tivoç tw fìaoìXeì tòv toû àpxiepéwç cjkotôv Kai péveiv eïcrw twv paatXeiwv TrapqvqCTev.

4. (1) 'O bè BaoïXeùç Kara péffqv Tqv àfopàv TaÛTa 937
pa0wv‘ «’Anetpt, ëcprj, Kai tùç biKaiaç béfopai napotviaç.» (2) ’Enetbf] bè toùç iepoùç nepifiôXouç KaréXafkv, eiç pèv tòv 0eîov oùk eicreXqXuOe vewv’ npôç bè tòv ápxiepéa napa- yevôpevoç (èv bè tw àcrnacTTiKw oùtoç oikw KaOqOTo), èXt- nâpet Xuûqvat twv beffpwv. (3) ‘O bè TupavviKqv ÔKàXet Tqv napouffiav, Kai KaTà toû Oeoû pepqvévai tòv Oeo- bócTiov ëXeye Kai toùç êKeivou vôpouç naTeîv. (4) 'O bè paoiXeùç' «Où Opaffùvogai, ecpq, kotò twv Keigévwv vógwv oùbè napavôgwç ètriPqvai twv iepwv npoOúpwv

(9) Simul autem ut Rufinum vidit divinus Ambrosius: 936
«Canum, inquit, impudentiam aemularis, Rufine. Tantae enim caedis consiliarius pudorem de fronte abstersisti et neque erubescis neque formidas post tantam adversus divinam imaginem admissam rabiem.» (10) Cumque preces adhiberet Rufinus et imperatorem brevi adfuturum diceret, zelo divino succensus sanctus Ambrosius: «At ego, inquit, Rufine, praedico prohibiturum me illum sacrorum liminum ingressu. Quodsi imperium mutarit in tyrannidem, cum voluptate et ego caedem accipiam.» (11) His auditis Rufinus pontificis consilium imperatori per internuntium significavit suasitque ut inter palatium se contineret.

4. (1) Sed imperator cum haec medio in foro didicisset: 937
«Ibo, inquit, et iustas contumelias perferam.» (2) Cum autem ad sacra septa pervenisset, in divinum templum non est ingressus, sed ad pontificem in salutatorio residentem accedens, ut vinculis solveretur, obsecrabat. (3) Ille vero tyrannicum eius adventum appellabat et in Deum furere Theodosium aiebat eiusque leges conculcare. (4) Cui imperator: «Minime, ait, contra leges latas mihi arrogo nec sacra vestibula per

¿(piegai àXXà ne Xûaai got tòv beffgòv à£iw Kaì Tqv toû koivoû AetjTTÓTOu (piXavOpuiTTÌav XoficracOai Kaì grj KXeìerai goi 0ùpav, F|v iraffi toîç geTageXeíg xpuigévoiç ó AecmÔTqç àvéipiev.» (5) 'O bè àpxiepeùç ëqprj' «TToiav oùv geTagéXeiav èbeiEaç geTà TOffavTqv irapavogiav; ttoîoiç bè (papgàKOiç tò buffiaTa èOepcnreuaaç TpaûgaTa;» (6) 'O bè fJacriXeûç' «Zôv ¿PTOV, ë<pn, tò Kai beî£ai Kai Kepàaai tò cpápgaKa, ègòv bè tò bé£aa0ai tò npoffcpepógeva.» (7) Tòte ó 0eîoç 'AgPpôffioç· «'Eireibiq tôi 0ugâ), ícprj. tò biKáíeiv ¿rriTpéTreiç Kaì oùx ó XoyiCTgôç Trjv fvwcnv àXX' ó 0ugôç ¿Kipépei, fpáipov vógov toû 0ugoû Tàç ipr|<pouç àpfàç ttoioûvTa Kai irepiTTâç, Kaì TpiaKOVTa rigépaç ai cpoviKai Kai bqgeuTiKai gevéTiuffav Yviiicreiç èv xpàggaoìv, Trjv toû XoYidgoû irpoffbexôgevai Kpifftv. (8) AieXéovawv bè Tiîivbe tûiv flgepâiv, oi Tà è'fvaitfgéva TeypacpÔTeç tù TtpoOTeTa'fgéva beiKVÛTUuaav. Kai TrjviKaÛTa toû 0ugoû neTraugévou, Ka0' éauTÔv òikóìujv ó Xoytffgôç, èSeTâaei tò éyviucrgéva Kai ôtpeTai erre àbiKa, ene bÍKaia eïr). Kai et gèv eupoi àbiKa, brjXov ôti biappqiet Tà Y^TpaMpéva' eî bé ye bÍKaia, [tepaiwffei, Kaì ó tûiv f]gepwv àpi0gôç où XugaveÎTat toîç 6p0wç èYViwdgévoiç.» (9) Tairrqv ó ftacnXeùç beEàgevoç Trjv eicnÍTH^iv Kai aparra ¿Xeiv ùnoXaPwv, eù0ùç YPacpûvai Te tòv vógov èKéXeucre Kai

nefas ingredi cupio, sed, ut vincula mea solvas, oro, communisque Domini clementiae recorderis nec mihi occludas ianuam, quam Dominus paenitentiam agentibus omnibus patefecit.» (5) Et pontifex: «Quamnam tu, inquit, paenitentiam post tam iniquum facinus ostendisti? Aut quae medicamenta gravissimis vulneribus sanandis adhibuisti?» (6) «Tuum est, ait imperator, medicamenta ostendere et temperare, meum vero, quae adhibebuntur, accipere.» (7) Tum divinus Ambrosius: «Quoniam tu, inquit, iudicium iracundiae permittis, et non ratio sed furor profert sententiam, scribe legem, quae iracundiae sententias irritas reddat et inanes, diebusque triginta perscriptae maneant de caede vel publicatione latae sententiae rationis iudicium exspectantes. (8) Diebus autem transactis, qui indicata scripsere, imperata exhibeant, ac tum ira sedata ratio apud se diiudicans expendet, quae decreta sunt, dispicietque, iustane sint an iniusta; et si quidem iniusta esse compererit, scripta utique conscindet, sin vero iusta, confirmabit, recteque iudicatis dierum numerus haudquaquam officiet.» (9) Consilium hoc amplectens imperator factuque optimum existimans legem statim conscribi iussit et manus

toîç Tfjç oÎKeiaç x^'PÔÇ ¿fkpaiujCTe -fP<waat. (10) Toutou òè Tevógévou, òiéXuae tòv òecrpòv ó 0eîoç ApPpôffioç.

5. (1) Oùrmç ó TTiCTTÔTaToç pacnXeùç eïffw fevécrOai 0appf|-938 craç toû 0eíou vedi, oùx éctTibç tòv AeffnÔTqv kéreuev oùòè tò fovara kXîvczç, àXXà Trpqvqç èni toû òaTréòou Keipevoç Tf)V AaûiTiKqv àqpfjKe tpuivf|v' <'Ei<oXXr)0r) tôi èòàcpei f] ipuxñ pou, Zfjffóv pe Kccrà tòv Xóyov ffou» [Ps 118, 25]. (2) Kai Taîç xepaiv ókotíXXujv Tàç Tpi'xaç Kaì tò péTwirrov tûtttwv Kai Taîç TÚJV ôaKpûiuv orafócn Toüôatpoç Karappaiviuv ouyyvuj-prjç nvTtpôXei Tuxeîv. (3) 'Eneiòf) òè ó Kaipôç èKÓXei Tij ìepà Tpanéíq Tà ôûipa irpocreveYKeîv, àvaaràç perà tûiv ïctluv òaKpùwv tûiv àvaKTÓpujv éirépr)' npoffeveYKiùv òé, ùjatrep ettbèei, èvòov napà Tàç KiyKXiôaç pepévriKev. (4) 'AXXà náXiv ó péyaç 'Apppôffioç oùk èaiYncrev, âXX' ¿Setraibeuffe Trjv tûiv TÓmjuv ôiacpopàv. (5) Kai trpûiTOV pèv fipeTO eï tivoç ôéoiTo' toû òè paoiXéuuç eîprjKÔTOç, tbç rtpocrpévei Trjv tûiv 0eiiuv pucFTHpituv peràXr]ipiv, èòrjXwcrev, ûtroupfû) tîù tûiv òtaKÓviuv îiyoupévqj xP'KÙpevoç, ôti «Tà èvôov, tb paCTiXeû, pôvotç èanv iepeûoi Potó' toîç òè âXXotç airaotv àburà T€ Kai àipaucTTa' è£i0i toîvuv Kai toîç àXXotç KOivtûvet tôç ffTàffetuç' àÀoupYÎç yàp paffiXéaç, oùx iepéaç troteî.» (6) Kai Taùrqv òè ó TnoTÔTaToç paffiXeùç ào'pévaiç ôeEàpevoç Tqv eiariTlo'iv, àvreôriXujffev, tbç où 0pacrÙTr)Ti xpwpevoç ëvôov

suae subscriptione firmavit. (10) Quo facto divinus Ambrosius vinculum exsolvit.

5. (1) Ita demum intrare templum ausus fidelissimus im- 938 perator non stans nec genibus flexis Deum precatus est, sed pronus humi stratus in Davidicam vocem erupit: *Adhaesit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum.* (2) Et manibus capillum vellens et frontem percutiens et guttis lacrimarum pavimentum rigans veniam sibi dari postulabat. (3) Ubi autem tempus advenit, quo dona sacrae mensae offerret, surgens paribus cum lacrimis sanctuarium conscendit, donisque oblatis intus ad cancellos substitit, ut solebat. (4) Verum hic rursus non conticuit magnus Ambrosius, sed locorum discrimina edocuit. (5) Primumque, numquid vellet, rogavit; et cum imperator divinorum mysteriorum perceptionem exspectare se diceret, per primum diaconorum haec ei significavit: «Ad loca interiora, imperator, aditus solis sacerdotibus patet, ceteris omnibus invia sunt et intacta; proinde exi et cum aliis consiste; nam purpura imperatores facit, non sacerdotes.» (6) Quam itidem admonitionem aequo animo accipiens fidelissimus imperator renuntiari iussit se non

twv kitkXìòujv pepévrjKev, àXX' èv KuuvdTavTtvouTtóXei toûto eìvai ?0oç pa0iúv' «Xàpiv òè ôçpeiXiv, è<pq, Kaì tt)eròe ttîç ùrrpeiaç.»

939 6. (1) ToCTaÓTT) Kaì TT|kiKaÚTq Kaì ó àpxtepeùç Kaì ó PacnXeùç òiéXapirov ópcri). (2) 'ApipoTépuJv yàp ?TWT«j ¿Tapai, toû pèv tt)v nappncriav, toû òè Tf|v eùtreiùeiav Kaì TOÛ pèv T?)V TOÛ if)X0U 0€ppÓTT|Ta, TOÛ òè TT)V Tt^Ç TtioTeujç Ka0apÓTT|Ta. (3) Toùç òè òr, ttîç eùoepeiaç ôpouç, oûç napa toû peT¿Xou àpxiepémç pepá0r|Ke, Kai eiç ti)v KiuvOTavTivoÚTroXiv ènaveXOïùv òierf)pr)<T6v. (4) 'EopTfîç Tàp aÙTÒv ttóXiv Oeîaç eiç tòv Qeîov ¿TaToûariç veujv, tí) ïepqi TpanéZi] tù ôiôpa TtpoffeveTKœv eùOùç èEeXf)Xu0e. (5) Toû òè Tf)ç 'EKKXri<TÎaç irpoeópou (NeKTâpioç òè TTjviKaÛTa »ìv) ôeôriXiuKÔTOç ' «Ti òri ttotc p?) pepévrjKaç èvòov;» ôu<T-Xepâvaç' «Môtiç, è<PH, PaaiXétuç Kai iepéujç èòiòàxOqv òia-epopáv, pÔTiç T¿P eùpov àXr]0etaç òiòàtfKaXov. 'ApfJpótfiov Tàp oìòa póvov èniaKonov ¿Eiwç KaXoúpevov.» (6) Toctoûtov ôvivnoïv èXeTXOÇ napà àvôpôç aperi) XàpnovTOç Trpoacpepôpevoç.

CB Theodoret 807 sqq. MG 82, 1231 sqq.

MABCIANUS imp. 450-457.

Convocatio Concilii oecumenici (451).

*940 Nutrirai OùaXevnviavôç Kai Mapxiavôç/EvôoEoi, Tponaioû-XOi, 'AeioépaffTOi, toîç ànavraxoû 0eo<piXe<JTÔTOiç èiTiCTKÔnoiç.

animi arrogantia mansisse intra cancellos, sed quia Constantinopoli hunc morem esse didicerat; ceterum pro hac etiam curatione gratias agere.

939 6. (1) Tali ac tanta virtute emicuerunt tum imperator tum episcopus. (2) Utriusque enim admiror, huius libertatem, illius oboedientiam atque huius zeli ardorem, illius fidei sinceritatem. (3) Pietatis porro normam, quam a magno pontifice acceperat, Constantinopolim quoque reversus observavit. (4) Nam cum divinum rursus templum die festo intrasset, muneribus sacrae mensae oblatis exiit e vestigio. (5) Et cum Ecclesiae antistes, Nectarius is erat, rogaret, cur intus non maneret, ingemiscens: «Aegre tandem, inquit, imperatoris et sacerdotis discrimen sum edoctus. Veritatis magistrum vix tandem inveni. Unum enim Ambrosium novi, qui episcopus iure nuncupetur.» (6) Tantum affert emolumenti reprehensio, quae ab illustri virtute viro adhibetur.

940 Victores Valentinianus et Marcianus, Inclyti, Triumphatores, Semper Augusti, ad omnes ubique reverentissimos episcopos.

(1) Twv npaypáTwv áirávrwv òet TrpOTipâffOat tò 0eîa toû éeoû fàp toû navTOKpctTopoç eùpevoûç Ka0effTWTOç, Tà Trjç KOivfjç iToXiTeiaç Kaì <puX(xrreCT0ai Kai peXTtoûo0ai 0ap-poûpev. (2) 'Eireiòò toîvuv áp<pi0oXíai Ttvèç trepi Tijv ôp06-boEov 0pq<TKeiav fjpwv ■feTevfjo'Oai ôokoûch, KaOàtrep Kai ›l ètruTToXij toû ôeotptXecrrâTou ¿rncTKÓtrou Trjç èvòóEou trôXewç 'Pwpnç AéovToç ôr)Xoî, toûto îôikwç Trj f)peTépqt fjpecrev fjpepÓTr)Ti, iva apa aûvoboç èv Trj NtkaéwV trôXet Trjç Bi0uvwv ènapxîaç auYKpOTqS^' ècp' jj Te ouppaivóvTwv tiûv Xopcrpwv Kai Tràaqç Trjç àXrjèeiaç èpeuvqOeiffnç, ttoòwv Yevopévwv twv anouòwv, aîç trpwqv Ttvèç xPH^pevoi rf|V áfíav Kaì òp0óòoEov 0pq<TKeiav ôieràpaEav, Tijv dXriOfj tríOTtv fjpwv aatpecrrepov èirrfvwa0fjvai, tïiOTe toû Xottroû pqbepiav óúvao0ai eïvai dpcpifioXiav f|TOi òixóvoiav. (3) "O0ev r] ayiÔTriç ûpwv pe0' ¿v Sv àpécnj ©eocpiXeOTÓTiuv ètnOKÓtrwv, Kai oûç âv èK twv 'EKKXrjfftwv twv ùttò Tijv tppovrîba Te-Xoucrwv Trjç ùperépaç àYtwffûvqç àSioniOTOuç, Kai oûç trpôç Tijv Trjç òp0oòó£ou 0pr|(TKeiaç bibaffKaXiav èptrapaffKeùouç úirápxetv ÒOKipàcrq, ètri Trjv trpoeipr|pévr]v NiKaéwv nôXiv èvTÔç KaXavôwv ffenrepPpiwv cnroubaoctTw. ... (5) 'Icttw

(1) Omnia ad veram fidem et Christianam orthodoxam religionem tendentia praeponenda aliis rebus existimamus. Deo enim propitio exsistente, et nostrum imperium et communes causas meliores fore confidimus. (2) Quia igitur dubitationes quaedam circa orthodoxam fidem motae sunt, sicut indicant et litterae sanctissimi archiepiscopi felicissimae Romae Leonis, placuit nobis proprie sanctum concilium fieri in Nicaea Bithyniae civitate: quatenus cunctis concordantibus, veritate examinata, et vacante omnium studio, quo quidam iam abusi, religionem turbaverunt orthodoxam, vera ac saluberrima fides sic omni mundo manifestetur, ut de cetero omnis quaestio et dubitatio auferatur. (3) Unde Tua Sanctitas, cum quantis approbaverit reverentissimis episcopis sub suo sacerdotio constitutis sanctarum Ecclesiarum, (expertas habentibus divinas Scripturas>, et in scientia et doctrina orthodoxae et verae fidei prae cunctis eminentibus, ad memoratam Nicaenam civitatem proximis Kalendis Septembris advenire festinet. (4) (Quisquis enim generalem et omni mundo utilem futuram synodum refutaverit, peccet equidem et circa divinitatem ipsam, et pietatem nostram offendat) ". (5) Agnoscat autem

Haec in textu graeco desunt.

òè p ûpeïépa OeocpiXeia Kaì tì)v f|g€Tépav QeiÓTqTa Tf) oe-Paffpiqt napeaopévqv auvóòiu, *ei* pq tuxòv òqpóffiai Tiveç Xpôai eiç ¿KCTTpaTeiaç ánauxo^Ú^uJUiv.

Hard. 2, 45 sq. Msi 6, 551 sqq.

CONCILIUM OECUM. CHALCEDONENSE 451.

CANONES.

9. Quod clericis non liceat praetermisso episcopo ad saecularia iudicia convolare.

*941 (1) Et tiç KXqpiKÔç npôç KXqpiKÒv TTpcrfua ?x0l› ¿T KaraXipTravéruj tòv oîkêîov èniOKonov Kaì èrti KoapiKÙ òiKaffnipia KaTaTpexéTU) ' àXXà npórepov tt|v ùnóOetfiv yup-vaiéruu napà Tip ìòiw èntcTKÓnw, F|fouv YViúpq aÙTOÛ toû èniffKÓnou nap' oiç âv rà áprpórepa pépr) poûXqTai tù Tqç ÔÎKqç cru-fKpoTeioûw. Eî ôé tiç rrapà Taûra noiqaot, Kavovi-koîç ûnoKeioôw èniTipiotç. (2) Eì òè Kai KXqpiKÔç ?x01 TtpâYpa npôç tòv ïôiov n Kai npôç ërepov èniOKonov, napà tí) (Tuvóòw Tfjç ênapxiaç ôiKaiéo'ôuj. (3) Eì òè npôç tòv Trjç aÙTrjç ênapxiaç pqTponoXirqv ènioxonoç P| KXqptKÔç àpcpid-Ptjtoít|, KaraXapPavéTiu P| tòv èEapxov Trjç ôioiKr|Uetuç P| tòv Trjç PacnXeuoùoriç KiuvœravTivounôXeajç ôpôvov, Kai èn' aÙTW ôiKaiéoûw.

et Tua Sanctitas, quia nostra pietas aderit in ipso concilio, nisi quaedam publicae et inevitabiles curae nos in expeditione fecerint occupari.

[Versio Dionysii Exigui.]

941 (1) Si quis clericus adversus clericum habet negotium, non deserat proprium episcopum et ad saecularia percurrat iudicia: sed prius actio ventiletur apud episcopum proprium; vel certe consilio eiusdem episcopi, apud quos utraeque partes voluerint, iudicium obtinebunt. Si quis autem praeter haec fecerit, canonicis correctionibus subiacebit. (2) Quod si clericus habet causam adversus episcopum proprium vel adversus alterum, apud synodum provinciae iudicetur. (3) Quod si adversus eiusdem provinciae metropolitanum episcopus vel clericus habet querelam, petat aut primatem dioeceseos aut sedem regiae urbis Constantinopolitanae, et apud ipsam iudicetur.

17. De parochiis.

(1) Tôç Kaô' éK(i(TTr)v 'EkkXti<tîciv àypoiKtKÔç rrapoïKiaç 942
P| èfxwpiouç péveiv ànapaaaXeÛTOuç napà toîç KaréxoucTiv aùràç è-rtiffKÔTroiç, Kai pôXtOTa eì TpiaKovraetr) xpôvov Taùraç àpiâcrrwç ôiaKaréxovTeç tÙKOVópnffav. (2) Ei òè èvrôç twv TpiÔKOvra ¿twv T6févr]Tai tiç F| yévotTO nepi aÙTwv àp-<piapr|Tr]cnç, èSeîvat toîç Xé'foucnv fjbiKqffeai nepi toùtwv Kiveîv Ttapà tí) ctuvóòw Trjç ênapxiaç. (3) Ei ôé tiç Ttapà toû iòiou àôiKOÎTO prjTponoXÍTOu, Ttapà tw èTtàpxw Tqç ôioikt]-ffetuç F) tw KwvtTTavTivouTrôXewç ûpôviu ôiKaiéoûw, Ka0à TtpoeipnTai. (4) Ei ôé tiç ¿k pacnXiKriç égoutriaç ¿KaiviffOq ttôXiç F] aûôiç KaivicrÛeir], toîç ttoXitikoîç Kai ôripoo'ioiç tûttoiç Kai twv èKKXqoiao'TiKwv TtapoïKiwv q rctéiç ôkoXou0€Ît iu.

28. De privilegiis Ecclesiae Constantinopolis, novae Romae.

(1) TTavTaxoû toîç twv àyiwv TTarépwv ôpoiç éirópevoi 943
Kaì tòv àpTtwç àvaYvwcrôévTa Kavóva twv ékctòv Ttevrr)-KOVTa OeocpiXeorÙTWv ¿ttktkottwv yvwpiSovTeç, tô aÙTÔ Kai F)peîç ópííopev Kai tpr|cpt2ôpe0a nepi twv npeffPeiwv Trjç ÔYtwTâTriç 'EKKXriaiaç KwvffTavTivouTrôXewç, véaç 'Pwpriç. (2) Kaì yàp tw Opôvw Trjç TtpeopuTépaç 'Pwprjç, btà tò paffiXeúeiv Tqv ttóXiv éKeívqv, oí TTaTépeç

(1) Singularum Ecclesiarum rusticas parochias vel posses- 942
siones, manere inconcussas illis episcopis, qui eas retinere noscuntur, et maxime si per tricennium eas absque vi obtinentes sub dispensatione rexerunt. (2) Quod si intra tricennium facta est de his vel fiat altercatio, licere eis qui se laesos asserunt, apud sanctam synodum provinciae de his movere certamen. (3) Quod si quisquam a suo metropolitano laeditur, apud primatem dioeceseos aut apud sanctam Constantinopolitanam sedem iudicetur, sicut superius dictum est. (4) Si qua vero civitas potestate imperiali novata est, aut si protinus innovetur, civiles et publicas dispositiones ecclesiasticarum quoque parochiarum ordo subsequatur.

[Versio Gentiani Herveti.]

(1) Sanctorum Patrum decreta ubique sequentes et canonem, 943
qui nuper lectus est, centum et quinquaginta Dei amantissimorum episcoporum agnoscentes, eadem quoque et nos decernimus ac statuimus de privilegiis sanctissimae Ecclesiae Constantinopolis, novae Romae. (2) Etenim antiquae Romae throno, quod urbs illa imperaret, iure Patres

êÎkôtwç àirobebwKaoi tò npeffpeìa, Kaì túj aÙTw ctkottw Ktvoúpevoi oí ÉKaròv TtevTf)KOVTa QeoqjiXécTTaTOi èmUKorroi tò ïoa rrpeffffteîa àtréveipav túj Tfjç véaç 'Pwpqç ôtiw-tôtu) ôpôvw, eùXÔTUjç Kpivavreç, Tfjv paoiXtiq Kai ctuykXtituj Tiprjâeîaav ttóXiv Kai twv fcwv átroXaúoucrav Ttpeo'jkíwv tí) iTpeoPuTépa PacnXíbi 'Pújpri, Kai èv toîç éKKXqffiaffTiKOÎç, wç èKeivrjv, peyaXuveaSai trpœfpaffi, beuTépav per' èxeivqv ùtrap-Xoucrav' (3) Kai ware toùç ttîç TTo VTiKrjç Kai tûç'Acria-vfiç Kai Trjç OpqtKiKTÎç bioïKqcrewç pqTpotroXÎTaç pôvouç, ën bè Kai toùç *èv* toîç fiapPapiKOÎç èTncTKÔTrouç twv ïtpoeipqpévwv bioiKrjffewv xtipoToveîoSai ànô toû Trpoeipq-pévou ayiwTciTou ûpôvou Trjç kotù KwvffTavTivoùrroXiv àïiwTaTriç 'EKKXqdiaç' (4) briXabf] éKÓCTTOu prjTporroXÎTOU twv irpoetpr)|uévwv bioiKqcrewv però twv Trjç ènapxiaç ètn-(Tkôttwv xopoTovoûvToç toùç Trjç èrrapxiaç émcrKÔTrouç, Kaûwç toîç 0eioiç Kavóffi buTfópeuTai' x£lPOTOV£*ff6ai ò£. KaOwç eïpqTai, toùç pqTpotroXÎTaç twv npoetpqpévwv bioiKrjcrewv rrapà toû KwverravtivouttôXéwç àpxienuTKÓnou, qjq-cpicrpaTwv crupcpwvwv Kara tò è0oç yevopevwv Kaì èrr' aùròv àvacpepopévwv.

Lauchert 91 sqq. Hard. 2, 606 sqq. Msi 7, 361 sqq. Hf. 2, 512 sqq. HL 2, 2, 791 sqq.

943 a *Definitionem de duabus naturis Christi v. D 148; de Primatu Romani Pontificis ib. 149.*

privilegia tribuerunt. Et eadem consideratione moti centum quinquaginta Dei amantissimi episcopi sanctissimo novae Romae throno aequalia privilegia tribuerunt, recte iudicantes, urbem quae et imperio et senatu honorata sit et aequalibus cum antiquissima regina Roma privilegiis fruatur, etiam in rebus ecclesiasticis, non secus ac illam, extolli ac magnified, secundam post illam exsistentem: (3) et ut Ponticae et Asianae et Thraciae dioeceseosmetropolitani soli, praeterea episcopi praedictarum dioecesium quae sunt inter barbaros, a praedicto throno sanctissimae Constantinopolitanae Ecclesiae ordinentur: (4) unoquoque scilicet praedictarum dioecesium metropolitano cum provinciae episcopis provinciae episcopos ordinante, quemadmodum divinis canonibus est traditum; ordinari autem, sicut dictum est, praedictarum dioecesium metropolitanos aConstantinopolitano archi-episcopo, convenientibus de more factis electionibus et ad ipsum relatis.

ANATOLIUS EP. CONSTANTINOPOLITANUS
obiit circa 458.

De synodo «endemusa».
[Concilii Chalcedonensis (451) actio 4.]

(1) 'AvccrôXioç ó eùXapéo'TaTOç èm<mnroç Kwvcrrav- 944
TivouTTÔXeujç eure' <Euvf|0eia <ïvu)0ev KeKpâTrjKe, toùç èv-
ônpoûvTaç tí) pefaXwvúpw rrôXei à'fiwTâTOuç éTUtricÔTrouç,
T)vÎKa Kaipôç KaXéffrç, nepi ávaKUTtTÓVTWv tivújv èKKXt]<Tia<m-
Kujv irpaTpáTujv auveîvai Kai biaTunoûv ëicacrra Kai àno-
Kpioecuç àEioûv toùç beopévouç. (2) Oùòèv toìvuv kciivo-
Topiaç rrap' ègoû èxópevov yeYévriTai, oùòè ffuveôpeucravTeç
Karà tò <rùvr]9eç oí èvôqpoûvTeç áfiajTaTOt ¿ttí‹tkottoi
KOtvôv TÚTTOV èSqvefKav' Kaì Ò6ÌKVUOT t(|v irapouffiav tôiv
èiriffKÔirujv f) yevopévri npâ£iç.»

Hard. 2, 439 sqq. Msi 7, 92.

TIRO PROSPER AQUITANUS obiit circa 463.

De Liberio Romano.
[Epitoma Chronicon (prima redactio 433, tertia 455) 1076,
ad a. Chr. 348.]

(1) Romanae Ecclesiae XXXIV episcopus ordinatur 945
Liberius, quo in exsilium nono episcopatus sui anno ob fidem truso, omnes clerici iuraverunt, quod nullum alium susciperent. (2) Verum cum Felix ab Arianis fuisset in sacerdotio substitutus, plurimi perieraverunt et post annum reverso in urbem Liberio cum Felice eiecti sunt.

Ed. *Mommsen,* Monum. Germ, hist., auctores antiquissimi 9, 454. ML 51, 578 sq. Cf. *Hieronymus,* Chronicon 2365: n. 630.

(1) Anatolius reverentissimus episcopus Constantinopolis 944
dixit: «Tenuit pridem consuetudo, ut qui in magna hac civitate morantur sanctissimi episcopi, cum eos temporis occasio vocat, de emergentibus quibusdam ecclesiasticis causis conveniant ac singula definiant responsoque eos dignentur, qui precantur aliquid. (2) Nihil ergo a me factum est, quod novitati sit affine: nec qui ex consuetudine consederunt sanctissimi qui in civitate erant episcopi, novam formam protulerunt; ac ostendit praesentiam episcoporum actio quae facta est.»

De Leone Papa I et Attila[1].

[Ib. 1367 ad a. Chr. 452.]

946 (1) Attila redintegratis viribus, quas in Gallia amiserat, Italiam ingredi per Pannonias intendit, nihil duce nostro Aetio secundum prioris belli opera prospiciente, ita ut ne elusuris quidem Alpium, quibus hostes prohiberi poterant, uteretur, hoc solum spebus suis superesse existimans, si ab omni Italia cum imperatore discederet. (2) Sed cum hoc plenum dedecoris et periculi videretur, continuit verecundia metum, et tot nobilium provinciarum latissima eversione credita est saevitia et cupiditas hostilis explenda, nihilque inter omnia consilia principis ac senatus populique Romani salubrius visum est, quam ut per legatos pax truculentissimi regis expeteretur. (3) Suscepit hoc negotium cum viro consulari Avieno et viro praefectorio Trygetio beatissimus Papa Leo auxilio Dei fretus, quem sciret numquam piorum laboribus defuisse. (4) Nec aliud secutum est, quam praesumpserat fides. Nam tota legatione dignanter accepta ita summi sacerdotis praesentia rex gavisus est, ut et bello abstinere praeciperet et ultra Danuvium promissa pace discederet.

L. c. 9, 482. ML 51, 603.

H1LAR(I)US PAPA 461-468.

Ne quis episcopus suum successorem designet.

[Decretum synodale 19. Nov. 465 (Epistula 15, 4—6).]

947 4. (1) *Et facto silentio Hilarus episcopus dixit:* «Praeterea, fratres, nova et inaudita, sicut ad nos missis de Hispaniis epistulis sub certa relatione pervenit, in quibusdam locis perversitatum semina subinde nascuntur. (2) Denique nonnulli episcopatum, qui nonnisi meritis praecedentibus datur, non divinum munus sed hereditarium putant esse compendium, et credunt, ut res caducas ita sacerdotium velut legati aut testamenti iure posse dimitti. (3) Nam plerique sacerdotes in mortis confinio constituti in locum suum feruntur alios designatis nominibus sub-

1 **Quae a diversis auctoribus per diversa tempora hac de re narrantur optime probant illud «famam crescere eundo». Vide Indicem.**

rogare: ut scilicet non legitima exspectetur electio, sed defuncti gratificatio pro populi habeatur assensu. (4) Quod quam grave sit aestimate; atque ideo, si placet, etiam hanc licentiam generaliter de Ecclesiis auferamus, ne, quod turpe dictu est, homini quisquam se putet debere, quod Dei est. (5) Ut autem quod ad nos perlatum est, ad vestram etiam possit pervenire notitiam, Hispanorum fratrum et coepiscoporum nostrorum scripta legantur.»

5. *Paulinus notarius recitavit:* «Beatissimo et apo- 948
stolica reverentia a nobis in Christo colendo Papae Hilaro Ascanius et universi episcopi Tarraconensis provinciae. Quam curam apostolatus vester etc.»

6. (1) Et cum legeret, ab universis episcopis et près- 949
byteris acclamatum est: «Exaudi Christe, Hilaro vital» dictum est decies. (2) «Haec praesumptio numquam fiat!» dictum est sexies. (3) «Quae Dei sunt, ab homine dari non possunt!» dictum est sexies. (4) «Per domnum Petrum, ut in perpetuum serventur!» dictum est quinquies. «Haec ut reserventur rogamus!»

Ed. *A. 7'hùl,* Epistulae Romanorum Pontificum genuinae (Brunsbergae 1868, Peter) 162 sq.

MAXIMUS EP. TAURINENSE obiit post 465.

De superstitionibus Christianorum in defectione lunae.

[Homilía 100, 4—9.]

(4) Quis enim, fratres, in vobis non graviter ferat (non 950
tamen de omnibus dico, sunt enim inter vos, quos ad religionis cultum debeatis habere exemplo), quis, inquam, non moleste ferat, sic vos esse vestrae salutis immemores, ut etiam coelo teste peccetis? (5) Nam cum ante dies plerosque de vestrae avaritiae cupiditate pulsaverim, ipsa die circa vesperum tanta vociferatio populi exstitit, ut irreligiositas eius penetraret ad coelum. Quod cum requirerem, quid sibi clamor hic velit, dixerunt mihi, quod laboranti lunae vestra vociferatio subveniret et defectum eius suis clamoribus adiuvaret. (6) Risi equidem et miratus sum vanitatem, quod quasi devoti Christiani Deo ferebatis auxilium. Clamabatis enim, ne tacentibus vobis perderet elementum: tamquam infirmus enim et imbecillis, nisi vestris adiuvaretur vocibus, non posset luminaria defendere quae creavit; bene igitur facitis, qui Divinitati ex-

hibetis solatium, ut vobis iuvantibus possit coelum regere. (7) Sed si vultis hoc plenius facere, cunctis et totis noctibus pervigilare debetis: nam quoties putatis vobis dormientibus luna vim passa est, et tamen de coelo non corruit? Aut numquid semper circa vesperem defectum patitur, non aliquando et circa lucem laborat? (8) Sed apud vos vespertinis tantum horis laborare consuevit, quando copiosa coena venter distenditur, quando maioribus poculis caput movetur. Tunc igitur apud vos laborat luna, quando laborat et vinum, tunc, inquam, apud vos turbatur carminibus globus lunae, quando calicibus turbantur et oculi. (9) Quomodo igitur ebrius videre potes circa lunam quid agatur in coelo, qui circa te non vides quod agatur in terra?

ML 57, 485.

De paganismo in Italia superstite.

[Sermo 101, de idolis auferendis de propriis possessionibus.]

951 (1) Ante dies commonueram caritatem vestram, fratres, ut tamquam religiosi et sancti idolorum omnem pollutionem de vestris possessionibus auferretis et erueretis ex agris universum gentilium errorem. Fas enim non est, ut qui Christum habetis in cordibus, Antichristum in habitaculis habeatis; cum vos Deum adoretis in Ecclesia, vestri diabolum venerentur in fanis. (2) Nec se aliquis excusatum putet dicens: Non iussi fieri, non mandavi. Quisquis enim intellegit exerceri in re sua sacrilegia nec fieri prohibet, quodammodo ipse praecipit; tacendo enim et non arguendo consensum praebuit immolanti. Dicit enim beatus Apostolus criminosos esse *non solum, qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus* [Rom 1, 32] ... (5) Omnia enim ibi inquinata, omnia sunt nefanda, ubi diabolus habitat in aedibus, in agris, in rusticis. Nihil ibi liberum est a scelere, ubi totum versatur in scelere. (6) Cum cellam ingressus fueris, reperies in ea pallentes cespites mortuosque carbones, dignum sacrificium daemonis, cum mortuo numini rebus mortuis supplicatur. (7) Et si ad agrum processeris, cernis aras ligneas et simulacra lapidea, congruens ministerium, ubi diis insensibilibus aris putrescentibus ministratur. (8) Cum maturius vigilaveris et videris saucium vino rusticum, scire debes, quoniam, sicut

dicunt, aut dianaticus[1] aut aruspex est; insanum enim numen amentem solet habere pontificem. (9) Talis enim sacerdos parat se vino ad plagas deae suae, ut dum est ebrius poenam suam ipse non sentiat. Hoc autem non solum de temperantia, sed et de arte faciunt, ut minus vulnera sua doleant, dum vini ebrietate iactantur. Vanus plane vates est, qui putat crudelitate astruere pietatem. Quam misericors in alienos deos [deus?] ille, qui in suos est pontifices tam cruentus! (10) Nam ut paulisper describamus habitum vatis huiusce: est ei adulterinis criniculis hirsutum caput, nuda habens pectora, pallio crura semicincta, et more gladiatorum paratus ad pugnam ferrum gestat in manibus, nisi quod gladiatore peior est, quia ille adversus alterum dimicare cogitur, iste contra se pugnare compellitur; ille aliena petit viscera, iste propria membra dilaniat, et si dici potest, ad crudelitatem illum lanista, istum numen hortatur. Hoc igitur indutus habitu, hac cruentus caede, iudicate utrum gladiator sit an sacerdos. (11) Ergo sicut gladiatorum publicum facinus religiosa principum devotione sublatum est, ita et amentes gladiatores isti christianitatis observatione de propriis domiciliis auferantur.

ML 57, 733 sq.

STATUTA ECCLESIASTICA ANTIQUA saeculi quinti.

De matrimonio.

[Cap. 101.]

Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a sacerdote, 952
a parentibus suis vel a paranymphis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant.

ML 56, 889.

Eadem Statuta: De ordinationibus clericorum v. D 150 sqq. 952a

Simplieii Papae (468—483) Rescripta De servanda fide tradita 952b
ii. 159, De immutabilitate doctrinae Christianae ib. 160.

[1] i. e. qui Dianae, arvorum numini, immolavit.

GELASIUS CYZICENUS scripsit circa 475.

De visione Constantini M.

[Historia concilii Nicaeni 1, 4, 1—3.)

:953 (1) Outuj òè KeKptpévqç Tfjç paxnç Kai ttîç irapaTâEeuiç ìcroppÓTTOU oüor|ç, oùpavótkv ó 0eôç KtuvGTavTÎvov óttXíïei ôetëaç aÛTÛ tò oujTf|piov toû crraupoû oup^oXov tpujToetôûç èv oupaviô ' ypàppaTa òè èpf|vue ttîç ôtpetuç Tqv ôûvapiv XéfovTa' «Toútw vtKa.» (2) Toûto tò btrynipa toîç pèv àrridTOiç pûOoç eîvat ôokcî Kai uXacrpa, toîç iqpe-Tépoiç òÓTpaot Ktxapitfpévov ' toîç Ò' àXrjOrj mffTeûetv ffuv-eiéiffpèvoiç èvaprqç toû TrpâypaToç f) ÔTrôôeiSiç. (3) 'O fàp toû crupftóXou ¿wfpàcpoç 0eôç èôetEev èp'ftu peTà TaÛTa Tqv àXr|0eù<Ta<Jav toû ypàppaToç x«P>v·

MG 85, 1203 sq.

BASILISCUS USURPATOR 475—476.

«Encyclion» contra fidem Chalcedonensem.

[Apud *Evagrium,* Hist. eccl. (scripta ca 594) 3, 4.]

954 AÛTOKpâTwp Kaîcrap BaatXicTKOç, Eûo'ePnç, NiKnTfjç, Tporratoûxoç, MéfUTroç, 'AetdépaffTOç, AÛYOuffTOç' Kai Map-Koç ó 'ETTKpavécrraToç Kaîcrap Ttpo0étu tû euXapeoTaruj Kai OeocpiXecTTCtTip àpxteTriOKÓTruj ttîç 'AXeÉavòpéatv peyaXo-nôXetuç.

953 (1) Cum ad hunc modum pugnare decrevissent et copiae viribus pares utrimque starent instructae, Deus Constantinum coelitus armat, ostendens ei in coelo salutare crucis signum ex lucis splendore in coelo figuratum; litterae vero visionis vim omnem et sensum explicabant, quibus scribebatur: «Hoc vince.» (2) Haec narratio infidelibus fabula et commentum esse videtur in gratiam doctrinae nostrae: sed vera credere assuetis certa rei gestae declaratio. (3) Nam Deus qui signum istud pinxit, reipsa postea ostendit gratiam litteris significatam minime vanam fuisse.

954 Imperator Caesar Basiliscus, Pius, Victor, Triumphator, Maximus, semper Augustus: et Marcus Nobilissimus Caesar Timotheo reverentissimo et Dei amantissimo archiepiscopo magnae urbis Alexandrinorum.

(1) 'Ottôcfouç pèv ûtrèp Tfjç ôpOrjç Kai àtroffToXiKriç nicrrewç ■èSéoTricrav vôpouç oi trpò f|pwv eûcrepécrTaTOi pacrtXeîç, boot Tfjv paxapiav Kai àyripiu Kai ¿ujottoióv Tptâba 0epaneùovxeç ôp0iî»ç bteTéXedav, toûtouç tbç tiù travet kôffpw awrripiouç àei ttotê fe-fOvÔTaç oûbéva xpôvov àpyeîv èÔéXopev ' pâXXov bè tbç oîkéiouç aùxwv ÉKtpujvoûpev vôpouç.

(2) 'Hpeîç bè Tràanç Tfjç irepi xà àvOpibiriva Trpccfpaxa 955 crnoubriç TtpOTinfjcravTeç xf|V eùtrépeiav Kaì xôv ûtrèp toû Oeoû Kai Xajxfipoç f)pûiv 'IrjcroÛ Xpioroû ZqXov, toû Te Trenoir)KÔTOç Kai beboSaKÔTOç rçpâç' ?ti bè mCTTeùovreç tòv (Tvvbecrpov TÛIV TOÛ XpKJTOÛ TtOlpVÍUJV <TUJTr|píaV èaUTÜJV eîvat Kai toû ûtrr|KÔou travrôç, ûepéXtôv Te ¿tppa-ff) Kai àaàXeuTov tcîxoç Trjç f]pexépaç fJacnXeiaç' èvreûûev eÎKÔTuuç ûettu biavoiaç Ktvoûpevot ¿tjXlli Kai œrrapxnv Tfjç îjpeTépaç PacnXeiaç tw ©eût Kai EwTtipi f|pâ»v 'IrjCTou XpitKÚj Tf|v Tfjç àfiaç 'EKKXiqaiaç êvujOiv irpotTKopiZovreç, Qeffrtiiopev Tfjv Kprpìba Kai pefJaiworv Trjç àvOptunivriç eûZujîaç, toutéoti tô ZûppoXov tûiv Tir) œnœv narépujv xwv èv NtKaia tráXai peTà toû 'Ayiou TTveûpaTOç èKKXrçcnaoûévTwv, eiç ô ijpeîç Te Kai rràvTeç oi trpò fipûiv TnoTeùcravTeç èpatrnO0r)pev, pôvov noXtTeûe<J0ai Kai KpaTeîv èv rràaaiç xaîç

(1) Quotquot leges pro recta arque apostolica fide sanxerunt religiosissimi qui ante nos fuerunt imperatores, quicumque beatam et immortalem ac vivificam Trinitatem perpetuo coluere: eas, utpote quae universo orbi salutares semper exstiterint, nullo umquam tempore irritas esse volumus, sed potius tamquam leges proprias promulgamus.

(2) Nos vero qui pietatem ac zelum pro Deo ac Servatore 955 nostro lesu Christo, a quo conditi et ad hanc gloriam evecti sumus, omni curae ac sollicitudini rerum humanarum longe anteponimus: et qui praeterea credimus concordiam gregis Christi, tum nostram ipsorum, tum omnium subditorum salutem exsistere, firmumque nostri imperii fundamentum et inexpugnabilem murum esse: idcirco divino interius zelo commoti et, velut quasdam imperii nostri primitias, sanctae Ecclesiae unitionem Deo ac Servatori nostro lesu Christo offerentes, sancimus ut basis ac firmamentum felicitatis humanae, Symbolum videlicet trecentorum et octodecim sanctorum Patrum, qui olim Sancti Spiritus instinctu Nicaeam congregati sunt, in quod cum nos tum maiores nostri credentes baptizad sumus, solum in cunctis sanctissimis Dei Ecclesiis et orthodoxorum populorum conventibus usurpetur atque obtineat; quippe quod unum sit

àYtwTâTaiç toû 0eoû ’EKKXr)ffiaiç tòv ôpûôboEov Xaóv, ûjç HÓvov Trie œrrXavoûç ïricTTewç Kupiwç ôpov Kai àpKOÛv eiç àvaipeorv pèv KaûôXou Trâcrriç alpéffewç, ëvwffiv bè aKpav twv âyiwv toû 0eoû ’EkkXhctiwv‘ (3) ¿xóvtwv bqXabf] Tqv oÌKeiav îffxùv «ai Tt^v e§ fteflaiwaiv aÛToû toû Ûeiou Eup-pôXou nen'paYpévwv ëv Te Tfj patriXeuoùcrrç nóXei TaÛTij KaTà TWV pXacrqjripoùvTwv eiç tô iTveûpa tô "Aytov napà twv pv' ayiwv IlaTépwv’ (4) îti bè Kai tràvTwv twv TretrpaTpévwv èv Trj ’Etpeaiwv prrrporroXei Kara toû bucr-aeftoûç NeffTopiou Kai twv perà Taûra rà èKeivou «ppovqtrâvTwv.

956 (5) Tà bè bieXôvra Tqv ëvwcliv Kai eûraEiav twv áyíwv toû 0eoû ’EKKXqffiwv Kai eipqvqv toû KÔffpou navTÔç, bq-Xabq tòv Xeyópevov TÓpov Aéovtoç Kai navra tù èv KaXxnòóvt èv ôpw nidTewç, èKÛécrei EupflôXwv, P| éppq-veiaç, F| bibaOKaXiaç, P) btaXéEewç eipqpéva Kai nenpaypéva eiç KaivoTopiav Tqv kotù toû pvqpoveuûévToç aytou Eup-póXou twv Tiq' œfiwv îlaTépwv, OeaniEopev èvTaûûà tc Kai navTaxoû Kaû’ èKÔOTqv ’EKKXqtriav napà twv ànavraxoû àfiwTàTwv èniOKÓnwv àvaûeparKecrOai Kai nupi napabi-boaûai nap’ oîç âv eûpiffKqTai. ... (7) AvaûepaTÎZeffûai bè oùv nàcraiç raîç YeYevqpévaiç èv KaXxqòóvi Kaivo-ropiaiç Karà toû ûeiou EuppôXou Kai Tqv aïpeaiv twv pq

regula rectae ac sincerae fidei, sufficiens tum ad eversionem cuiuslibet haereseos, tum ad perfectam sanctarum Dei Eccle siarum unitionem : (3) ita tamen ut suum robur ac vigorem ob-tineant etiam ea, quae in hac regia urbe a centum et quinqua-ginta sanctis Patribus gesta sunt ad confirmationem eiusdem sanctissimi Symboli, adversus eos, qui in Spiritum Sanctum blasphemabant: (4) ea insuper, quae in Ephesiorum metro-poli contra impium Nestorium acta sunt, et contra eos, qui eius errorem postea sunt secuti.

956 (5) Ea vero, quae sanctarum Dei Ecclesiarum consensum ac tranquillitatem et totius orbis pacem disruperunt, tomum scilicet Leonis, et cuncta, quae Chalcedone in definitione fidei aut expositione Symbolorum, docendi vel interpretandi vel disputandi causa, ad innovationem supra memorati sacri Symboli trecentorum et octodecim sanctorum Patrum dicta et gesta sunt, hic et ubique per singulas Ecclesias ab universis sanctissimis episcopis anathematizari decernimus, et ubicumque reperta fuerint, flammis absumi... (7) Porro una cum omnibus novitatibus quae apud Chalcedonem facta sunt contra divinum Symbolum, anathematizari quoque decernimus haeresim

ógoXoYOÚvTUJv tòv Yiòv toû 0eoO tòv povoyevfi èK TTveù-paroç 'Ayiou Kaì èK Tqç àyiaç Kaì dei TTapOévou ©cotókou Mapiaç Kaxà àXqOetav ffapKtuOevra Kaì èvav0pu)TtqcravTa, àXX' P| èE oùpavoù F| KaTà cpavraoiav Kaì ÒÓKqaiv Tepa-TEuopévouç' náffáv Te ôlttXcùç aîpecriv, Kaì et ti ërepov èv o'íuj òqtroTe Kaipw Kaì TpÓTnw Kaì TÓnw Trjç oÎKOupévqç KaTà òiàvoiav Kaì XéEiv ètri napaflàffgi toû 0eiou ZuppóXou Ke-KaivoTÓprirai.

(8) 'Etreiòq òè npovoiaç PafftXiKriç ïôiov pq toû nap- 957
ôvtoç xpóvou pòvoti, àXXà Kaì toû péXXovroç Tqv àfftpàXetav èK TtpoopaTiKqç ôiaaKétpeuiç èirtbatpiXeùe<T0at toîç ùtrqKÔotç, 0«nriZopev toùç ànavTaxoû ayiiuTâTOuç ènicTKÔTrotiç èpcpavi-èopévai tû› 06ÍW TOÚTW qpûiv èTKUKXiw fpápuaTi Ka0-UTTOYpàcpeiv, (Tacpâiç KarapqvùovTaç, ôti Ò?) póvip Ttîi 0eitu ffTOixoûffi ZuppôXiu tûiv Tir)' àyiwv HaTépiuv, ôtrep ètr-tacppaYicrav oi pv' TTaTÉpeç ayioi, tbç èôoEev ôptOTiKiîiç koî toîç però TaûTa auveXOoûcn KaTà tîjv 'Ecpeaiujv pqrpô-ttoXiv ôcnwTàToiç TTaTpàoïv, ôti òeì uôvcu tw à-fiuj Zup-pôXw twv Tir)' dyiwv lïaTépwv ffTOixeîv, eiç ôpov ttîcttêwç' âvaèepaTÎiovTeç étrrav tô yevópevov èv KaXyqòóvi tûiv òp0oòóEwv Xatùv npôcncoppa Kai ôXotcXwç tûiv 'EKKXqffiwv èKpàXXovreç tbç Trapepiroôtbv yevôpevov tt) oiKOupeviKij Kai

eorum qui Filium Dei unigenitum ex Sancto Spiritu de Maria semper Virgine ac Deipara incarnatum vere et hominem factum esse negant, sed aut ex coelo aut phantastice ac putative carnem sumpsisse fabulantur: omnem denique haeresim, et si quid aliud quocumque tempore, vel modo, vel loco orbis terrarum, aut in sensu, aut in verbis, ad divini Symboli transgressionem innovatum est.

(8) Quoniam vero imperialis providentiae proprium est, non 957
praesenti solum, sed futuro etiam tempore securitatem subditis suis provida mente largiri, decernimus, ut omnes ubique locorum sanctissimi episcopi encyclicae epistulae nostrae ipsis exhibitae subscribant, perspicue declarantes se soli trecentorum et octodecim sanctorum Patrum divino Symbolo inhaerere, quod centum et quinquaginta sancti Patres postea confirmarunt, quemadmodum sanctissimi Patres qui in Ephesiorum metropoli postea convenerunt, decreto suo definierunt: solum videlicet sacrum Symbolum trecentorum et octodecim sanctorum Patrum, tamquam regulam fidei sequi oportere; anathematizantes ac penitus reicientes a sanctis Ecclesiis, quidquid apud Chalcedonem factum est offendiculum orthodoxae plebis, quippe quod totius orbis nostraeque privatim felicitati fuerit

fjperèpqi eùtrpafiq. (9) Toùç òè però raÙTCtç ^ptùv tôç 0eiaç auXXapàç . . . èmxetpoûvTàç ttotê npocpépeiv F) ÔXwç óvopáíeiv . . . Tqv èv KaXxnòóvt Yeyevqpévqv icarà ttîç Tricrrewç Kaivoropíav . , . KeXeúopev . . . ei pèv èiria'KOTroi ?l KXqpiKoi eîev, KaôaipetoOai' ei òè povaiovreç F| XaïKOÎ, èSopia Kai ôqpeûcrei travroiqi Kai toîç èaxÔTOiç ùnoTtÎTtreiv èmTipiotç.

MG 86 b, 2599 sqq.

ZENO imp. 474—491.

Ex «Henotico» anni 482.

[Apud *Evagrium,* Hist. eccl. 3, 14, 2.]

958 (1) Aiá toi toûto yivw‹tk€iv ùpâç èCTtrouòàaapev, ôti Kai fjpeîç Kai ai navraxoû 'EKKXqoiai ërepov EùpfJoXov F) pá0qpa, F) ôpov triOTewç, F) triffTiv trXqv toû eipnpévou ayiov LupfjôXou tûiv Tir)' áyíwv TïaTépwv, ifrrep èpepaiwffav oi pvqpoveu0évreç pv' âfioi TlaTépeç, oùre ¿crxHKapev, oùre èxopev, 0ÜT6 ?£opev, oùtê èxovraç ètriarâpeSa. Ei òè Kai èxoi tiç, àXXÓTpiov aÙTÔv f|YOÛpe0a. (2) Toûto fàp Kai pôvov, wç ètpapev, Tqv Fiperépav rrepiCTwieiv Te0appqKapev paatXeiav. Kai navreç òè oí Xaoi toû tfwTqpiwôovç ctéioú-pevoi «pwTÎffpaToç, aÙTÒ Kai pôvov -rrapaXappavovreç fianrí-ZovTat. rQi Kai è£qKoXoù0qciav oi âyioi TTaTépeç oi èv TiJ

impedimento. (9) Qui vero post hosce nostros divinos apices... novitatem, quae adversus fidem Chalcedone facta est,... proferre umquam aut omnino nominare tentaverint, ... si quidem episcopi sunt aut clerici, deponi praecipimus: sivero monachi aut laici, exsilio et bonorum omnium publicationi et extremis poenis subiacere.

958 (1) Quapropter scire vos volumus, nec nos nec eas, quae ubique sunt, Ecclesias aliud Symbolum aut mathema, aliamve definitionem fidei aut fidem praeter supra memoratum sanctum Symbolum trecentorum et octodecim sanctorum Patrum, quod a iam dictis centum et quinquaginta sanctis Patribus confirmatum est, habuisse, vel habere, vel habituros esse, nec scire quosquam, qui habeant. Quod si quis habeat, hunc extraneum esse iudicamus. (2) Hoc enim Symbolo solo, ut iam dictum est, imperium nostrum servari confidimus. Sed et omnes populi, qui salutarem baptismum percipiunt, hoc solo accepto Symbolo baptizantur. Idem etiam secuti sunt

’Etpeoiiuv auveX0ôvTeç, oí kcù Ka0eXôvTeç tòv àaepfj Ne-(TTÓpiOV Kai TOÙÇ TÒ èKÊÎVOU g6T0 TaÛTÜ CppOVOÛVTaÇ. (3) "OvTiva Kai fipeîç NeOTÓpiov apa EÙTuxeî, TàvavTia toîç eiprjpévoiç cppovoûvTaç, àvaOepaTÌZo.uev, òexópevot Kai tò i{3' KecpàXaia Tà eipqpéva Trapà toû ttîç ôcriaç MVijprjç Kû piXXou yevogévou àpxtemcTKÔTrou Tfjç 'AXeHavôpéwv à'fiaç KaSoXiKfjç ’EKKXqcriaç.

(4) 'OpoXoyoûpev òè tòv povofevfj toû 0eoû Yiòv Kai 0eóv, tòv KaTà àXf)0eiav èvav0ptunr)ffavTa, tòv Kúpiov rjpújv 959
’Iqaoûv XpiOTÓv, tòv ópooúcriov tôt TTaTpi kotò tt]v ûeÔTrfra Kai ópooúffiov fjpîv tòv aÙTÒv Karà tt)V áv0pujTrÓTr)Ta, kot-eX0óvTa Kai crapKuu0évTa ¿k TTveùpaTOç 'Ayiou Kai Mapiaç Tfjç TTapOévou Kai Ocotókou, ëva Tufxàveiv Kai où òùo. 'Evôç fàp eïvai qrapev tó t€ ©aupara Kai tò 7rà0r), àirep éKOuffiarç ùirépeive aapKÌ. (5) Toùç yàp ôiaipoûvTaç ij ffu-fxéovraç fj cpavraoiav eiffàTovraç, oùòè ôXiuç òexópe0a. ’EneÌTtep f] àvapàpTqTOÇ KaTà àXfj0eiav aàpKwcriç ¿k Tfjç Oéotókou Ttpoff0f|KT|v Yioû où TrerroiriKe. MepévqKe yàp Tptàç f) Tpiàç, Kai aapKwûévToç toû évôç Trjç Tpiàôoç 0eoû Aôyou. (6) Eîôôtcç oûv tbç ofrre ai ayiai Travraxoû toû 0eoû ôp0ô-òoioi ’EKKXqcriai, outc oí toûtwv rtpoicrràpevoi 0eocpiXéffTa-Tot iepeîç, oÙTe f) pperépa PaoiXeia éTépou auppôXou P| ôpou

sancti Patres qui Ephesi convenerunt et qui impium Nestorium una cum iis, qui eius sententiam postea amplexi sunt, deposuerunt. (3) Quem quidem nos simul cum Eutyche, utpote contrarium memoratis Patribus sentientes, anathematizamus, suscipientes etiam duodecim capitula, quae a sanctae memoriae Cyrillo, sanctae catholicae Alexandrinorum Ecclesiae quondam archiepiscopo, dictata sunt.

(4) Confitemur autem unigenitum Dei Filium et Deum, 959
vere hominem factum, Dominum nostrum lesum Christum, consubstantialem Patri secundum Deitatem, eundemque nobis consubstantialem quoad humanitatem, qui descendit et incarnatus est ex Spiritu Sancto de Maria Virgine ac Dei Genetrice, unum esse, non duos. Unius enim esse dicimus tum miracula tum passiones quas sponte sua in carne sustinuit. (5) Eos vero qui dividunt aut confundunt aut phantasiam introducunt, nullatenus suscipimus. Si quidem vera illa et peccati expers incarnatio ex Dei Genetrice accessionem [alterius] Filii non effecit. Trinitas enim semper mansit Trinitas, etiamsi unus ex Trinitate, Deus scilicet Verbum, incarnatus sit. (6) Scientes itaque, sanctas et orthodoxas quae ubique sunt, Ecclesias Dei, et qui illis praesunt Dei amantissimos episcopos,

TtitTTeujç napà tò eipqpévov afiov pàòqpa qvétrxovro P| àv-éxovrai, f]viboapev éauTOÙç prjòèv èvôoiâlovreç. (7)Taûxa òè Y6Ypá<pajì€v oû KaiviCovreç Tiqv niœuv, àXX' ùpâç nÀqpo-<popoûvT€ç. TTàvra òè tòv èxepóv ti <ppovf|oavTa, f| cppo-voûvra, F| vûv, F) múrroTe, PiévKaXxn^óvi, i) *díq.* **órproTe (Tuvóóuj, ávaOepaTÍZopev.**

MG 86 b, 2621 sqq.

GELASIUS PAPA 492-496.

De regno et sacerdotio et de Primatu Romani Pontificis.

[Epistula ad Anastasium imp. (scripta a. 494) 2.]

*9591 **(1) Pietatem tuam precor, ne arrogantiam iudices divinae rationis officium. Absit, quaeso, a Romano principe, ut intimatam suis sensibus veritatem arbitretur iniuriam. (2) Duo quippe sunt, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacrata pontificum et regalis potestas. In quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem. (3) Nosti etenim, fili clementissime, quod, licet praesideas humano generi dignitate, rerum tamen praesulibus divinarum devotus colla submittis atque ab eis causas tuae salutis expetis, hincque sumendis caelestibus sacramentis eisque ut competit disponendis subdi te debere cognoscis religionis ordine potius quam praeesse, itaque inter haec ex illorum te pendere iudico, non illos ad tuam velle redigi voluntatem. (4) Si enim, quantum ad ordinem pertinet publicae disciplinae, cognoscentes imperium tibi superna dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites, ne vel in rebus mundanis exclusae videantur obviare sententiae: quo, oro te, decet affectu eis et convenit obedire, qui praerogandis venerabilibus sunt attributi mysteriis? (5) Proinde sicut non leve discrimen incumbit pontifici-**

nostrum denique imperium, nullum aliud symbolum aut definitionem fidei praeter supra memoratum sanctum mathema admisisse vel admittere, absque ulla cunctatione nos adunavimus. (7) Haec autem scripsimus, non innovantes fidem, sed ut vobis satisfaceremus. Quicumque vero aliter sentit aut sensit, vel nunc vel quandocumque alias, sive Chalcedone, sive in alia qualibet synodo, eum anathematizamus.

bus, siluisse pro Divinitatis cultu, quod congruit; ita his, quod absit, non mediocre periculum est, qui, cum parere debeant, despiciunt. (6) Et si cunctis generaliter sacerdotibus recte divina tractantibus fidelium convenit corda submitti, quanto potius sedis illius praesuli consensus est adhibendus, quem cunctis sacerdotibus Divinitas summa voluit praeeminere et subsequens Ecclesiae generalis iugiter pietas celebravit?

Ed. *A. Thiel,* **Epistulae Romanorum Pontificum genuinae I (Brunsbergae 1868) 350 sq.**

Gelasii Decretales De erroribus semel damnatis non rursus tractandis v. D 161, De canone s. Scripturae ib. 162, De primatu Domani Pontificis et Sedibus patriarchalibus ib. 163, De auctoritate Conciliorum et Patrum tb. 164 sq, De apocryphis ib. 166, De remissione peccatorum ib, 167, De duabus naturis Christi ib. 168. 959a

SYMMACHUS PAPA 498—514.

Contra ambitum Pontificatus Romani.

[Decretum synodale 1. Mart. 499 (Epistula 1, HI).]

«(1) Propter frequentes ambitus quorundam et Ecclesiae nuditatem vel populi collisionem, quae molesta incompetenter episcopatum desiderantium generavit aviditas, ut exstinguatur futuris praesumptio tam perniciosa temporibus, constituit sancta synodus: ut si quis presbyter aut diaconus aut clericus, papa incolumi et eo inconsulto, aut subscriptionem pro Romano Pontificatu commodare aut pittacio promittere aut sacramentum praebere tentaverit aut aliquod certe suffragium polliceri, vel de hac causa privatis conventiculis factis deliberare atque decernere, loci sui dignitate vel communione privetur.» — (2) Universa synodus surgens exclamavit: *Exaudi, Christe, Symmacho vital* **dictum decies.** *Hic pax cum Symmacho!* **dictum quindecies.** *Cuius sedem, et annos!* **dictum octies. — «(3) Pari severitate feriendo eo, qui, hoc vivo, sicuti dictum est, pontifice, quolibet modo fuerit ambisse convictus aut certe tentasse, omnibus pariter huius culpae reis anathematis poena plectendis.» — (4) Symmachus episcopus dixit:** *Ergo universitati placet et ab omnibus recognoscitur vel probatur ista sentential* **Universa synodus dixit:** *Placet, et, quod omnibus placet, fiati* 960°

Thiel l. **c. 645 sq.**

De electione Papae.

[Decretum synodale 1. Mart. 499 (Epistula 1, IV).]

960 «(1) Si, quod absit, transitus Papae inopinatus evenerit, ut de sui electione successoris, ut supra placuit, non possit ante decernere, siquidem in unum totius inclinaverit ecclesiastici ordinis electio, consecretur electus episcopus. (2) Si autem, ut fieri solet, studia coeperint esse diversa eorum, de quibus certamen emerserit, vincat sententia plurimorum, sic tamen, ut sacerdotio careat, qui captus promissione, non recto iudicio de electione decreverit.» [3] Synodus dixit: *Placet!* dictum est decies.

Thiel 1. c. 646.

960a Hormisdas Papa (514—523) Dc infallibilitale Romani Pontificis (Formula Hormisdae) v. D ITI sq.

MAGNUS FELIX ENNODIUS TICINENSIS[1] obiit 521.

De indefectibilitate Romani Pontificis.

[Libellus adversus eos qui contra Synodum[2] scribere praesumpserunt (scriptus 502) 5, 5—6.]

961 (5) Non nos beatum Petrum, sicut dicitis, a Domino cum Sedis privilegiis vel successores eius peccandi iudicamus licentiam suscepisse. Ille perennem meritorum dotem cum hereditate innocentiae misit ad posteros: quod illi concessum est pro actuum luce, ad illos pertinet quos par conversationis splendor illuminat. (6) Quis enim sanctum esse dubitet quem apex tantae dignitatis attollit, in quo si desint bona acquisita per meritum, sufficiunt quae a loci decessore praestantur? Aut enim claros ad haec fastigia erigit aut qui eriguntur illustrat: praenoscit enim quid Ecclesiarum fundamento sit habile, super quem ipsa moles innititur.

CV 6 (ed. *Guil. //artel),* 295. ML 63, 188 A.

«Papa a nemine indicator.»

[Ib. 22, 8-5.]

962 (3) Aliorum forte hominum causas Deus voluerit per homines terminare: Sedis istius praesulem suo sine quae-

[1] *Pavia,* Italiae.

[2] «Palmarem» dictam, Romae sub Symmacho Papa 28. Oct. 501 habitam.

stione reservavit arbitrio. Voluit beati **Petri** apostoli successores coelo tantum debere innocentiam et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam. (4) Nolite aestimare eas animas de inquisitoribus non habere formidinem, quas Deus prae ceteris suo reservavit examini. Non habet apud illum reus de allegationis nitore subsidium, quando ipso factorum utitur teste quo iudice. (5) Dicas forsitan: omnium animarum talis erit in illa disceptatione condicio. Replicabo uni dictum: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in coelo* [Mt 16, 18 sq], et rursus sanctorum voce pontificum dignitatem Sedis eius factam toto orbe venerabilem, dum illi quidquid fidelium est ubique submittitur, dum totius corporis caput esse designatur, de qua mihi videtur dictum per prophetam: *Si haec humiliatur, ad cuius fugietis auxilium, et ubi relinquetis gloriam vestram?* [Is 10, 3]

CV 6,316. ML 63, 200 B.

CONCILIUM AGATHENSE [1] 506.

CANONES.

9. De presbyteris et diaconibus, qui ad coniugalem torum revertuntur.

(1) Placuit etiam, ut si diacones aut presbyteri con- 963
iugati ad torum uxorum suarum redire voluerint, Papae **Innocentii** ordinatio, et Siricii episcopi auctoritas, quae est his canonibus inserta, conservetur.

(2) **Epistula S. Innocentii Papae.** 964

Dilectissimo fratri Exuperio, Innocentius. — «Consulenti tibi, frater carissime.» *Et post alia:* «Proposuisti quid de his observari debeat, quos in diaconii ministerio aut in officio presbyterii positos, incontinentes esse aut fuisse generati filii prodiderunt. (3) De his et divinarum legum manifesta est disciplina et beatae recordationis viri **Siricii** episcopi monita[2] evidentia commearunt: ut incontinentes in officiis talibus positi omni ecclesiastico honore privarentur nec admitterentur accedere ad ministerium, quod sola continentia oportet impleri.» (4) *Et*

[1] *Agde,* Galliae (Languedoc). [2] Vide D 89.

post alia: «Nam si ad aliquos forma illa ecclesiasticae vitae pariter et disciplinae, quae a Siricio episcopo ad provincias commeavit, non probabitur pervenisse, his ignorationis venia remittetur, ita ut de cetero penitus incipiant abstinere. Et ita gradus suos, in quibus inventi fuerint, sic retentent, ut ad potiora eis non liceat ascendere. Quibus in beneficio esse debet, quod hunc ipsum locum, quem retinent, non amittunt. (5) Si qui autem scisse formam vivendi missam a Siricio episcopo deteguntur neque statim cupiditates libidinis abiecisse, illi sunt modis omnibus submovendi, qui post admonitionem cognitam praeponendam arbitrati sunt voluptatem.»

15. Qualiter maiores natu, qualiter minores paenitentiam accipiant.

965 (1) Paenitentes tempore quo paenitentiam petunt, impositionem manuum et cilicium super caput a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur. Si autem comas non deposuerint aut vestimenta non mutaverint, abiciantur: et nisi digne paenituerint, non recipiantur. (2) Iuvenibus etiam paenitentia non facile committenda est propter aetatis fragilitatem. (3) Viaticum tamen omnibus in morte positis non negandum.

16. Qua aetate diacones ordinentur: et quomodo, si fuerint coniugati.

966 (1) Episcopus benedictionem diaconatus minoribus quam viginti quinque annorum penitus non committat. (2) Sane si coniugati iuvenes consenserint ordinari, etiam uxorum voluntas ita requirenda est, ut sequestrato mansionis cubiculo, religione praemissa, posteaquam pariter conversi fuerint, ordinentur.

17. Qua aetate presbyteri vel episcopi consecrentur.

967 Presbyterum vero vel episcopum ante triginta annos, id est, antequam ad viri perfecti aetatem veniat, nullus metropolitanorum ordinare praesumat; ne per aetatem, quod aliquoties evenit, aliquo errore culpentur.

18. De laicis, quibus temporibus communicare debeant.

968 Saeculares, qui Natale Domini, Pascha et Pentecosten non communicaverint, catholici non credantur nec inter catholicos habeantur.

27. Ut monasterium novum inconsulto episcopo nullus constituat: et de monachis sine abbatis consensu non ordinandis.

(1) Monasterium novum, nisi episcopo aut permittente 969
aut probante, nullus incipere aut fundare praesumat. (2) Monachi etiam vagantes ad officium clericatus, nisi iis testimonium abbas suus dederit, nec in civitatibus nec in paroeciis ordinentur. (3) Monachum, nisi abbatis aut permissu aut voluntate, ad alterum monasterium commigrantem nullus abbas suscipere aut retinere praesumat: sed ubicumque fuerit, abbati suo auctoritate canonum revocetur. (4) Si necesse fuerit clericum de monachis ordinari, cum consensu et voluntate abbatis praesumat episcopus.

34. De Iudaeis qui converti cupiunt, qualiter recipiantur.

Iudaei, quorum perfidia frequenter ad vomitum redit, 970
si ad legem catholicam venire voluerint, octo mensibus inter catechumenos ecclesiae limen introeant: et si pura fide venire noscuntur, tum demum baptismatis gratiam mereantur. Quodsi casu aliquo periculum infirmitatis intra praescriptum tempus incurrerint et desperati fuerint, baptizentur.

38. Ut sine episcopi sui epistula non liceat clerico vel monacho proficisci: et de monachis vel abbatibus.

(1) Clericis sine commendaticiis epistulis episcopi sui 971
licentia non pateat evagandi. (2) In monachis quoque par sententiae forma servetur: quos si verborum increpatio non emendaverit, etiam verberibus statuimus coerceri. (3) Servandum quoque de monachis, ne iis ad solitarias cellulas liceat a congregatione discedere: nisi forte probatis post emeritos labores aut propter infirmitatis necessitatem, asperior ab abbatibus regula remittatur. Quod ita demum fiet, ut intra eadem monasterii septa manentes tamen sub abbatis potestate separatas habere cellulas permittantur. (4) Abbatibus quoque singulis diversas cellulas aut plura monasteria habere non liceat, nisi tantum propter incursum hostilitatis intra muros receptacula collocare.

47. Ut ante missam expletam egredi populus non praesumat.

972 **Missas die Dominico a saecularibus totas teneri speciali ordinatione praecipimus: ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non praesumat. Qui si fecerint, ab episcopo publice confundantur.**

Hard. 2, 999 sqq. Msi 8, 326 sqq. Hf. 2, 652 sqq. HL 2, 2, 985 sqq.

CONCILIUM AURELIANENSE[1] I 511.

CANON.

27. De litaniis ante Ascensionem Domini celebrandis.

973 **Rogationes, id est litanias ante Ascensionem Domini, ab omnibus Ecclesiis placuit celebrari; ita ut praemissum triduanum ieiunium in Dominicae Ascensionis festivitate solvatur: per quod triduum servi et ancillae ab omni opere relaxentur, quo magis plebs universa conveniat: quo triduo omnes abstineant et quadragesimalibus cibis utantur.**

Hard. 2, 1011 sq. Msi 8, 355. Hf. 2, 665. HL 2, 2, 1014.

CONCILIUM TOLETANUM 527 (531?).

CANON.

1. De seminariis clericalibus et caelibatu.

974 **(1) De his quos voluntas parentum a primis infantiae annis clericatus officio manciparit, statuimus observandum, ut mox cum detonsi vel ministerio electorum contraditi fuerint, in domo Ecclesiae sub episcopali praesentia a praeposito sibi debeant erudiri. (2) At ubi octavum decimum aetatis suae compleverint annum, coram totius cleri plebisque conspectu voluntas eorum de expetendo coniugio ab episcopo perscrutetur. Quibus si gratia castitatis Deo inspirante placuit, et professionem castimoniae suae absque coniugali necessitate se spoponderint servaturos, hi tamquam appetitores arctissimae viae lenissimo Domini iugo subdantur: ac primum subdiaconatus ministerium habitu probationis suae vicesimo anno suscipiant.**

1 *Orléans,* **Galliae.**

(3) Quodsi inculpabiliter ac inoffense vicesimum et quintum annum aetatis suae peregerint, ad diaconatus officium, si scienter implere posse ab episcopo comprobantur, promoveri debent. (4) Cavendum tamen est his, ne quando suae sponsionis immemores aut ad terrenas nuptias aut furtivos concubitus ultra recurrant. Quodsi forte fecerint, ut sacrilegii rei damnentur et ab Ecclesia habeantur extranei. (5) His autem quibus voluntas propria interrogationis tempore desiderium nubendi persuaserit, concessam ab Apostolis sententiam auferre non possumus, ita ut cum perfectae aetatis in coniugio positi renuntiaturos se pari consensu operibus carnis spoponderint, ad sacratos gradus adspirent.

Hard. 2, 1139 sq. Msi 8, 785. Hf. 2, 721. HL 2, 2, 1082.

Concilii Arausicani II (529) Canones de peccalo originali, gratia, 974a
praedestinatione v. D 174 sqq.

BENEDICTUS A NURSIA 480-547.

De generibus monachorum.

[Regula monachorum (scripta c. 529) c. 1.]

(1) Monachorum quattuor esse genera manifestum est. 975
Primum coenobitarum, hoc est monasteriale, militans sub regula vel abbate.

(2) Deinde **secundum** genus est **anachoritarum,** id 976
est heremitarum, horum qui non conversationis fervore novicio sed monasterii probatione diuturna, qui didicerunt contra diabolum multorum solacio iam docti pugnare; et bene exstructi fraterna ex acie ad singularem pugnam heremi securi iam sine consolatione alterius, sola manu vel brachio contra vitia camis vel cogitationum Deo auxiliante pugnare sufficiunt.

(3) **Tertium** vero monachorum teterrimum genus est 977
sarabaitarum, qui nulla regula approbati, experientia magistra, sicut aurum fornacis, sed in plumbi natura molliti, adhuc operibus servantes saeculo fidem, mentiri Deo per tonsuram noscuntur. Qui bini aut terni aut certe singuli, sine pastore, non dominicis sed suis inclusi ovilibus, pro lege eis est desideriorum voluptas: cum quidquid putaverint vel elegerint, hoc dicunt sanctum, et quod nouerint, hoc putant non licere.

(4) **Quartum** vero genus est monachorum quod nominatur 978
gyrovagum, qui tota vita sua per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas hospitantur, semper

vagi, et numquam stabiles, et propriis voluntatibus et gulae illecebris servientes, et per omnia deteriores sarabaitis. De quorum omnium miserrima conversatione melius est silere quam loqui. (6) His ergo omissis, ad coenobitarum fortissimum genus disponendum, adiuvante Domino, veniamus.

Ed. *D. Cuthb. Butler* (Friburgi 1935, Herder) 9 sqq. ML 66, 245 sq.

De officio divino peragendo. («Opus Dei.»)

[Ib. c. 8-18.]

979 8. *De officiis divinis in noctibus.* — (1) Hiemis tempore, id est, a Kalendis Novembris usque in Pascha, iuxta considerationem rationis, octava hora noctis[1] surgendum est; ut modice amplius de media nocte pausetur, et iam digesti surgant. Quod vero restat post Vigilias, a fratribus qui psalterii vel lectionum aliquid indigent, meditationi inserviatur. (2) A Pascha autem usque ad supradictas Novembres, sic temperetur hora ut Vigiliarum Agenda, parvissimo intervallo, quo fratres ad necessaria naturae exeant, <custodito>,* mox Matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur.

980 9. *Quanti psalmi dicendi sunt nocturnis horis.* — (1) Hiemis tempore suprascripto, imprimis versum tertio dicendum ’, *Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam* [Ps 50, 17]; cui subiungendus est tertius psalmus et «Gloria»: post hunc psalmus nonagesimus quartus cum antiphona, aut certe decantandus. Inde sequatur ambrosianum: deinde sex psalmi cum antiphonis. (2) Quibus dictis, dicto versu, benedicat abbas; et sedentibus omnibus in scamnis, legantur vicissim a fratribus in codice super analogium tres lectiones, inter quas et tria responsoria cantentur. Duo responsoria sine «Gloria» dicantur; post tertiam vero lectionem, qui cantat dicat «Gloriam»; quam dum incipit cantor dicere, mox omnes de sedilibus suis surgant ob honorem et reverentiam Sanctae Trinitatis.

981 (3) Codices autem legantur in Vigiliis divinae auctoritatis tam Veteris Testamenti quam Novi; sed et expositiones earum, quae a nominatis et orthodoxis et catholicis Patribus factae sunt. (4) Post has vero tres lectiones cum responsoriis suis, sequantur reliqui sex psalmi cum «Alleluia» canendi. Post hos lectio Apostoli sequatur, ex corde recitanda, et versus, et supplicatio litaniae, id est «Kyrie eleison»; et sic finiantur Vigiliae nocturnae.

1 Scii, hora fere secunda computationis hodiernae.

5 Addit *Textus receptus.*

• *Textus receptus:* Hiemis tempore, praemisso imprimis versu: *Deus in adiutorium meum intende; Domine, ad adiuvandum me festina* (Ps 69,1]; in secundo ter dicendum est: *Domine etc.*

10. *Qualiter aestatis tempore agatur nocturna laus.* — 982
A Pascha autem usque ad Kalendas Novembres omnis, ut supra dictum est, psalmodiae quantitas teneatur; excepto quod lectiones in codice, propter brevitatem noctium, minime legantur; sed pro ipsis tribus lectionibus, una de Veteri Testamento memoriter dicatur, quam breve responsorium subsequatur; et reliqua omnia, ut dictum est, impleantur: id est, ut numquam minus a duodecim psalmorum quantitate ad Vigilias nocturnas dicantur, exceptis tertio et nonagesimo quarto psalmo.

11. *Qualiter diebus dominicis vigiliae agantur.* — (1) Do- 983
minico die temperius surgatur ad Vigilias; in quibus Vigiliis teneatur mensura: id est, modulatis, ut supra disposuimus, sex psalmis et versu, residentibus cunctis disposite et per ordinem in subselliis, legantur in codice, ut supra diximus, quattuor lectiones cum responsoriis suis; ubi tantum in quarto responsorio dicatur a cantante «Gloria»; quam dum incipit, mox omnes cum reverentia surgant. (2) Post quas lectiones sequantur ex ordine alii sex psalmi cum antiphonis, sicut anteriores, et versu. (3) Post quos iterum legantur aliae quattuor lectiones cum responsoriis suis, ordine quo supra. (4) Post quas dicantur tria cantica de «Prophetarum», quae instituerit abbas; quae cantica cum «Alleluia» psallantur. (5) Dicto etiam versu, et benedicente abbate, legantur aliae quattuor lectiones de Novo Testamento, ordine quo supra.

(6) Post quartum autem responsorium incipiat abbas hym- 984
num «Te Deum laudamus». (7) Quo perdicto, legat abbas lectionem de «Evangelia», cum honore et timore stantibus omnibus. Qua perlecta, respondeant omnes Arnen. (8) Et subsequatur mox abbas hymnum «Te decet laus», et data benedictione, incipiant Matutinos. (9) Qui ordo Vigiliarum omni tempore tam aestatis quam hiemis aequaliter in die dominico teneatur: nisi forte, quod absit, tardius surgant, aliquid de lectionibus breviandum est aut responsoriis. Quod tamen omnino caveatur ne proveniat; quod si contigerit, digne inde satisfaciat Deo in oratorio, per cuius evenerit neglectum.

12. *Quomodo Matutinorum solemnitas agatur.* — In Matu- 985
tinis dominico die, in primis dicatur sexagesimus sextus psalmus sine antiphona in directum. Post quem dicatur quinquagesimus cum «Alleluja». Post quem dicatur centesimus septimus decimus et sexagesimus secundus; inde Benedictiones et Laudes, lectio de Apocalypsi una ex corde et responsorium, ambrosianum,versus, canticum de «Evangelia», litania: et completum est.

13. *Privatis diebus qualiter agantur Matutini.* — (1) Diebus 986
autem privatis Matutinorum solemnitas ita agatur: id est, ut

sexagesimus sextus psalmus dicatur sine antiphona, subtrahendo modice sicut Dominica, ut omnes occurrant ad quinquagesimum, qui cum antiphona dicatur. (2) Post quem alii duo psalmi dicantur secundum consuetudinem: id est, secunda feria quintus et tricesimus quintus; tertia feria quadragesimus secundus et quinquagesimus sextus; quarta feria sexagesimus tertius et sexagesimus quartus; quinta feria octogesimus septimus et octogesimus nonus; sexta feria septuagesimus quintus et nonagesimus primus; sabbato autem centesimus quadragesimus secundus et canticum Deuteronomium quod dividatur in duas «Glorias». (3) Nam ceteris diebus canticum unumquodque die suo ex Prophetis, sicut psallit Ecclesia Romana, dicantur. (4) Post haec sequantur Laudes; deinde lectio una Apostoli memoriter recitanda, responsorium, ambrosianum, versus, canticum de «Evangelia», litania: et completum est.

987 (5) Plane Agenda matutina vel vespertina non transeat aliquando nisi in ultimo per ordinem oratio dominica, omnibus audientibus, dicatur a priore, propter scandalorum spinas quae oriri solent, ut conventi per ipsius orationis sponsionem, qua dicunt «Dimitte nobis sicut et nos dimittimus» purgent se ab Luiusmodi vitio. (6) Ceteris vero Agendis ultima pars eius orationis dicatur, ut ab omnibus respondeatur, «Sed libera nos a malo.»

988 14. *In natalitiis Sanctorum qualiter agantur Vigiliae.* — In Sanctorum vero festivitatibus, vel omnibus solemnitatibus, sicut diximus dominico die agendum, ita agatur, excepto quod psalmi aut antiphonae vel lectiones, ad ipsum diem pertinentes, dicantur; modus autem suprascriptus teneatur.

989 15. *Alleluia quibus temporibus dicatur.* — (1) A sancto Pascha usque Pentecosten sine intermissione dicatur «Alleluia», tam in psalmis quam in responsoriis. (2) A Pentecoste autem usque ad caput Quadragesimae omnibus noctibus cum sex posterioribus psalmis tantum ad Nocturnos dicatur. (3) Omni vero Dominica extra Quadragesimam Cantica, Matutini, Prima, Tertia, Sexta, Nonaque cum «Alleluia» dicantur: Vespera vero cum antiphona. (4) Responsoria vero numquam dicantur cum «Alleluia», nisi a Pascha usque ad Pentecosten.

990 16. *Qualiter divina opera per diem agantur.* — (1) Ut ait Propheta: *Septies in die laudem dixi tibi* [Ps 118, 164]. Qui septenarius sacratus numerus a nobis sic implebitur, si Matutino, Primae, Tertiae, Sextae, Nonae, Vesperae, Completoriique tempore nostrae servitutis officia persolvamus; quia de his horis diurnis dixit: *Septies in die laudem dixi tibi.* (2) Nam de nocturnis Vigiliis idem ipse Propheta ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* [Ps 118, 62], (3) Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro *super iudicia iustitiae suae* [Ps 118

164], id est, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera, Completorio, et nocte surgamus ad confitendum ei.

17. *Quot psalmi per easdem horas canendi sunt.* — 991
(1) Iam de Nocturnis vel Matutinis digessimus ordinem psalmodiae; nunc de sequentibus Horis videamus. (2) Prima Hora dicantur psalmi tres singillatim et non sub una «Gloria», hymnus eiusdem Horae post versum «Deus, in adiutorium», antequam psalmi incipiantur. Post expletionem vero trium psalmorum, recitetur lectio una, versus et «Kyrie eleison», et [1]missas (3) Tertia vero, Sexta et Nona idem eo ordine celebretur oratio: id est versus, hymni earumdem Horarum, terni psalmi, lectio et versus, «Kyrie eleison», et missae sunt. (4) Si maior congregatio fuerit, cum antiphonis, si vero minor, in directum psallantur.

(5) Vespertina autem synaxis quattuor psalmis cum anti- 992
phonis terminetur; post quos psalmos lectio recitanda est; inde responsorium, ambrosianum, versus, canticum de «Evangelia», litania et oratio dominica, et fiant missae. (6) Completorium autem trium psalmorum dictione terminetur; qui psalmi directanei sine antiphona dicendi sunt: post quos hymnus eiusdem Horae, lectio una, versus, «Kyrie eleison», et benedictione missae fiant.

18. *Quo ordine ipsi psalmi dicendi sunt.* — (1) Dicatur[8] 993
versus: *Deus in adiutorium meum intende, Domine, ad adiuvandum me festina* [Ps 69, 2], Gloria; inde hymnus uniuscuiusque Horae. (2) Deinde Prima Hora, Dominica, dicenda quattuor capitula psalmi centesimi octavi decimi; reliquis vero Horis, id est, Tertia, Sexta vel Nona, terna capitula suprascripti psalmi centesimi octavi decimi dicantur. (3) Ad Primam autem secundae feriae dicantur tres psalmi, id est, primus, secundus et sextus. (4) Et ita per singulos dies ad Primam, usque Dominicam, dicantur per ordinem terni psalmi usque nonum decimum psalmum; ita sane, ut nonus psalmus et septimus decimus partiantur in binos. (5) Et sic fit, ut ad Vigilias Dominica semper a vicesimo incipiatur.

(6) Ad Tertiam vero, Sextam Nonamque secundae 994
feriae novem capitula, quae residua sunt de centesimo decimo octavo psalmo, ipsa terna per easdem Horas dicantur. (7) Expenso ergo psalmo centesimo octavo decimo duobus diebus, id est Dominico et secunda feria, tertia feria iam ad Tertiam, Sextam vel Nonam psallantur terni psalmi, a centesimo nono decimo usque centesimum vicesimum septimum id est psalmi novem. (8) Quique psalmi semper usque ad

1 *Textus receptus:* **et missae sint.**
8 *Textus receptus:* **Imprimis semper diurnis Horis dicatur etc.**

Dominicam per easdem horas itidem repetantur, hymnorum nihilominus lectionum vel versuum dispositione uniformi cunctis diebus servata; et ita scilicet semper Dominica a centesimo octavo decimo incipietur.

995 (9) Vespera autem quotidie quattuor psalmorum modulatione canatur. (10) Qui psalmi incipiantur a centesimo nono usque ad centesimum quadragesimum septimum: exceptis his qui in diversis Horis ex eis sequestrantur; id est, a centesimo septimo decimo usque centesimum vicesimum septimum, et centesimo tricesimo tertio et centesimo quadragesimo secundo; reliqui omnes in Vespera dicendi sunt. (11) Et quia minus veniunt très psalmi, ideo dividendi sunt qui ex numero suprascripto fortiores inveniuntur: id est, centesimus tricesimus octavus, et centesimus quadragesimus tertius, et centesimus quadragesimus quartus. Centesimus vero sextus decimus, quia parvus est, cum centesimo quinto decimo coniungatur. (12) Digesto ergo ordine psalmorum vespertinorum, reliqua, id est, lectiones, responsum, hymnus, versus, vel canticum, sicut supra taxavimus, impleantur. (13) Ad Completorium vero quotidie iidem psalmi repetantur: id est, quartus, nonagesimus, et centesimus tricesimus tertius.

996 (14) Disposito ordine psalmodiae diurnae, reliqui omrtes psalmi qui supersunt, aequaliter dividantur in septem noctium Vigilias, partiendo scilicet qui inter eos prolixiores sunt psalmi, et duodecim per unamquamque constituens noctem: (15) hoc praecipue commonentes, ut si cui forte haec distributio psalmorum displicuerit, ordinet, si melius aliter iudicaverit; dum omnimodis id attendat, ut omni hebdomada psalterium ex integro numero centum quinquaginta psalmorum psallatur, et dominico die semper a capite reprendatur ad Vigilias: (16) quia nimis iners devotionis suae servitium ostendunt monachi, qui minus a psalterio, cum canticis consuetudinariis, per septimanae circulum psallunt; dum quando *legamus sanctos Patres nostros uno die hoc strenue implesse, quod nos tepidi utinam septimana integra persolvamus.

Butler l. c. 41 sqq. ML 66, 409 sqq.

De «Opera manuum» cotidiana.

[Ib. c. 48.]

997 (1) Otiositas inimica est animae; et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum, certis iterum horis in lectione divina. (2) Ideoque hac dispositione credimus utraque tempora ordinari: id est, ut a Pascha usque ad Kalen-

* *Textus receptus:* cum legamus.

das Octobres a mane exeuntes a prima usque horam pene quartam laborent quod necessarium fuerit. Ab hora autem quarta usque hora quasi sexta agente lectioni vacent.

(3) Post sextam autem surgentes a mensa, pausent in lecta 998
sua cum omni silentio; aut forte qui voluerit legere, sibi sic legat, ut alium non inquietet. (4) Et agatur Nona temperius, mediante octava hora: et iterum quod faciendum est operentur usque ad vesperam. (4) Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit, ut ad fruges recolligendas per se occupentur, non contristentur; quia tunc vere monachi sunt, si labore manuum suarum vivunt, sicut et patres nostri et Apostoli. (5) Omnia tamen mensurate fiant propter pusillanimes.

(6) A Kalcndis autem Octobris usque caput Quadragesimae, 999
usque in horam secundam plenam lectioni vacent: hora secunda agatur Tertia; et usque nonam omnes in opus suum laborent quod eis iniungitur. (7) Facto autem primo signo nonae horae, deiungant ab opera sua singuli, et sint parati, dum secundum signum pulsaverit. (8) Post refectionem autem vacent lectionibus suis aut psalmis.

(9) In Quadragesimae vero diebus, a mane usque ad tertiam 1000
plenam vacent lectionibus suis, et usque ad decimam horam plenam operentur quod eis iniungitur. (10) In quibus diebus Quadragesimae accipiant omnes singulos codices de bibliotheca, quos per ordinem ex integro legant: qui codices in caput Quadragesimae dandi sunt. (11) Ante omnia sane deputentur unus aut duo seniores, qui circumeant monasterium horis quibus vacant fratres lectioni, et videant ne forte inveniatur frater acediosus, qui vacat otio aut fabulis et non est intentus lectioni; et non solum sibi inutilis est, sed etiam alios distollit. (12) Hic talis, si, quod absit, repertus fuerit, corripiatur semel et secundo: si non emendaverit, correptioni regulari subiaceat taliter, ut ceteri timeant. (13) Neque frater ad fratrem iungatur horis incompetentibus.

(14) Dominico item die lectioni vacent omnes, excepto his[1] 1001
qui variis officiis deputati sunt. (15) Si quis vero ita negligens et desidiosus fuerit, ut non velit aut non possit meditare aut legere, iniungatur ei opus quod faciat, ut non vacet. (16) Fratribus infirmis vel delicatis talis opera aut ars iniungatur, ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur aut[2] effugentur; quorum imbecillitas ab abbate consideranda est.

Butler l. c. **88 sqq. ML 66, 703 sqq.**

1 *Textus receptus:* **exceptis iis.**

2 *Textus receptus:* **ut.**

LIBER PONTIFICALIS, prima redactio 530.

i. Petrus.

1002 (1) **Beatus Petrus**, apostolus et princeps apostolorum, **Antiochenus**, filius **Ioannis**, provinciae **Gallileae**, vico **Bethsaida**, frater **Andreae**, primum sedit cathedram episcopatus in **Antiochia** annos VII (2) Hic Petrus ingressus in urbe **Roma**, **Nerone** Caesare, ibique sedit cathedram episcopatus ann. XXV m. II d. III. Fuit autem temporibus **Tiberii** Caesaris et **Gaii** et Tiberii **Claudii** et **Neronis.** (3) Hic scripsit duas Epistulas, quae catholicae nominantur, et Evangelium **Marci**, quia Marcus auditor eius fuit et filius de baptismo; post, omnem quattuor Evangeliorum fontem *[lege-.* omnis... fons], quae ad interrogationem et testimonio eius, hoc est **Petri**, firmatae *[lege:* firmata] sunt, dum alius grece, alius hebraice, alius latine consonent, tamen eius testimonio sunt firmatae *[lege:* firmata].

1003 (4) Hic ordinavit duos episcopos, **Linum** et **Cletum**, qui praesentaliter omne ministerium sacerdotale in urbe **Roma** populo vel supervenientium *[lege:* supervenientibus] exhiberent; beatus autem **Petrus** ad orationem et praedicationem, populum erudiens, vacabat. (5) Hic cum **Simone mago** multas disputationes habuit, tam ante **Neronem** imperatorem quamque ante populum; ut quos beatus Petrus ad fidem **Christi** adgregabat, ille per magias et deceptiones segregabat. Et dum diutius altercarent, Simon divino nutu interemptus est.

1004 (6) Hic beatum **Clementem** episcopum consecravit, eique cathedram vel Ecclesiam omnem disponendam commisit, dicens: «Sicut mihi gubernandi tradita est a Domino meo **Iesu Christo** potestas ligandi solvendique, ita et ego tibi committo ut ordinans dispositores diversarum causarum, per quos actus ecclesiasticus profligetur, et tu minime in curis saeculi deditus repperiaris; sed solummodo ad orationem et praedicare populo vacare stude.» [1]

1005 (7) Post hanc dispositionem martyrio cum **Paulo** coronatur, post passionem **Domini**[2] anno XXXVIII.

1 Ex epistula apocrypha *Clementis ad Tacobum min.* c. 2 5.

* Passio Domini hic refertur ad annum 29 «duobir Geminis conss.»

(8) Qui sepultus est via Aurelia, in templum Apollinis, iuxta locum ubi crucifixus est, iuxta palatium Neronianum, in Vaticanum, iuxta territurium Triumphalem, III kai. iul. (9) Hic fecit ordinationes per mens, decemb., episcopos III, presbyteros X. diaconos VII.

Ed. *L. Duchesne* 1 (Paris 1886, Thorin), 118. ML 127, 1003 sq.

(34.) De Constantino M. a Silvestro Papa (314—335) baptizato.

Silvester... Fuit autem temporibus Constantini et 1005
Volusiani, ex die kai. febr. usque in die kai. ian., Constantio et Volusiano consulibus. Hic exilio fuit in monte Soracten et postmodum rediens cum gloria baptizavit Constantinum Augustum, quem curavit Dominus a lepra, cuius persecutionem primo fugiens exilio fuisse cognoscitur.

L.c. 1,170. ML 127, 1511 sq.

36. Iulius (337—352).

(1) **Iulius, natione Romanus, ex patre Rustico, sedit** 1006
ann. XV m. II d. VI. Fuit autem temporibus Constantini filii Constantini heretici a consulatu Feliciani [337] et Maximini. Hic multas tribulationes et exilio fuit mensibus X; et post huius Constantini mortem cum gloria reversus ad sedem beati Petri apostoli. (2) Fecit basilicas II, una in urbe Roma iuxta forum et altera trans Tiberim, et cymiteria III, unum via Flamminea, alium via Aurelia et alium via Portuense. (3) Hic constitutum fecit, ut nullus clericus causam quamlibet in publico ageret nisi in ecclesia, et notitia, quae omnibus pro fide ecclesiastica est per notarios colligeretur, et omnia monumenta in ecclesia per primicerium notariorum confectio celebraretur, sive cautiones vel extrumenta aut donationes vel commutationes vel traditiones aut testamenta vel allegationes aut manumissiones, clerici in ecclesia per scrinium sanctum celebrarentur. (4) Hic fecit ordinationes III in urbe Roma per mens, decemb., presbíteros XVIII, diac. IIII; episcopos per diversa loca VIIII. Qui etiam sepultus est via Aurelia, in cymiterio Calepodi, miliario III, prid. id. aprii. Et cessavit episcopatus dies XXV.

L. c. 1, 205. ML 128, 19 sq.

37. Liberius (352—366) [1].

IGO? (1) Liberius, natione Romanus, ex patre Augusto, sedit ann. VI m. III d. IIII. Fuit autem temporibus Constantini filii Constantini usque ad Constantio Aug. III. (2) Hic exilio deportatur a Constantio eo quod noluisset heresi arrianae consentire, et fecit in exilio annos III. Et congregans sacerdotes cum consilio eorum Liberius ordinavit in locum eius Felicem presbiterum episcopum, venerabilem virum. Et fecit concilium Felix et invenit duos presbíteros consentientes Constantio Augusto arriano, nomine Ursacium et Valentem, et damnavit eos in concilio XLVIII episcoporum. (3) Post paucos autem dies zelo ducti Ursacius et Valens rogaverunt Constantium Augustum ut revocaret Liberium de exilio, ut unam tantum communionem participaret, extra secundum baptismum. Tunc missa auctoritate per Catulinum agentem in rebus et simul Ursacius et Valens venerunt ad Liberium. Qui Liberius consensit praeceptis Augusti ut unam tantum participatio communionis conveniret cum hereticis, tantum ut non rebaptizarent. Tunc revocaverunt Liberium de exilio.

1008 (4) Rediens autem Liberius de exilio, habitavit in cymiterio sanctae Agnae apud germanam Constanti Augusti, ut quasi per eius interventionem aut rogatu rediret Liberius in civitatem. Tunc Constantia Augusta, quae fidelis erat Domino lesu Christo, noluit rogare Constantium Augustum germanum suum, quia senserat consilium. (5) Eodem tempore Constantius una cum Ursacio et Valente convocaverunt aliquos qui e fece arriana erant, et quasi facto concilio misit et revocavit Liberium de cymiterio beatae Agnae. Et ingressus Roma, in ipsa hora Constantius Augustus fecit concilium cum hereticis, simul etiam Ursacium et Valentem, et eregit Felicem de episcopatu, qui erat catholicus, et revocavit Liberium. (6) Ab eodem die fuit persecutio in clero ita ut intra ecclesiam presbiteri et clerici necarentur et martyrio coronarentur. Qui depositus Felix de episcopatum habitavit in praediolo suo via Portuense, ubi et requievit in pace IIII kai. aug. (7) Ingressus Liberius in urbe

1 Quae in Libro Pontificali de Liberio et Felice narrantur, contra veram historiam pugnare ostendit y. *v. Dillinger,* Papstfabeln 21890 N. 6.

Roma IIII non. aug. consensit Constantio herético. Non tamen rebaptizatus est Liberius, sed consensum praebuit, et tenuit basilicas beati Petri et beati Pauli et basilicam Constantinianam annos VI, et persecutio magna fuit in urbe Roma, ita ut clerus et sacerdotes neque in ecclesia neque in balnea haberent introitum. (8) Hic **Liberius** ornavit de platomis marmoreis sepulchrum sanctae Agnae martyris. Omnes itaque anni **Felicis** in huius ordine dinumerantur. (9) Hic fecit basilicam nomini suo iuxta macellum Libiae, et fecit ordinationes II in urbe Roma per mens, decemb., presbíteros XVIII, diaconos V; episcopos per diversa loca XVIII. Qui etiam sepultus est via Salaria, in cymiterio Priscillae, V id. sept. Et cessavit episcopatus dies VI.

L. c. 1, 207 sq. ML 128. 29 sqq.

38. Felix II (355—358).

(1) **Felix**, natione Romanus, ex patre Anastasio, 1009
sedit ann. I m. Ill d. II. Hic declaravit **Constantium** filium Constantini hereticum et rebaptizatum secundo ab **Eusebio** Nicomediense episcopo iuxta Nicomedia, in villa qui appellatur Aquilone. Et pro hoc declaratum ab eodem Constantii praecepto Augusti filii Constantini Augusti martyrio coronatur et capite truncatur. (2) Hic fecit basilicam via Aurelia cum presbiterii honore fungeretur et in eadem ecclesia emit agrum circa locum quod obtulit ecclesiae quam fecit. (3) Hic fecit ordinationem I, presbíteros XXI, diaconos V per mens, decemb.; episcopos per diversa loca XVIIII. (4) Qui etiam capite truncatur cum multis clericis et fidelibus occulte iuxta muros Urbis, ad latus forma Traiana, III id. novemb. Et exinde rapuerunt corpus eius christiani cum Damaso presbitero et sepelierunt in basilica supradicta eius, via Aurelia, XVII kai. decemb. in pace. Et cessavit episcopatus dies XXXVIII.

L.C. 1,211. ML 128, 63 sq.

(47.) De Leone I (440—461) et Attila.

Hic [scii. **Leo**] propter nomen Romanum suscipiens 1010
legationem ambulavit ad regem Unnorum, nomine **Atthela**, et liberavit totam Italiam a periculo hostium.

L. c. 1, 239, 6 sq. ML 128. 301 sq.

Icannis Papae II (533—535J Rescriptum 'de formula eUnus de 1010a
Trinitate passus est» v. D 201 sq.

IUSTINIANI I imp. (527—565) CORPUS IURIS CIVILIS.

E Digestis sive Pandectis editis 533.

De rescripto Marci Aurelii (161—180) contra superstitiones.

[48, 19, 30]

1011 *(Modestinus* [c. 230] *libro primo de poenis):* Si quis aliquid fecerit, quo leves hominum animi superstitione numinis terrentur, divus Marcus huiusmodi homines in insulam relegari rescripsit.

Ed. stereot. *Mommsen* 817. *Kriegel* 919.

De rescripto Septimii Severi (193—211) contra collegia illicita.

[1, 12, 1, § 14.]

1012 *(Ulpianus* [obiit 228] *libro singulari de officio praefecti urbi):* Divus Severus rescripsit eos etiam, qui illicitum collegium coisse dicuntur, apud praefectum urbi accusandos.

Mommsen 13. *Kriegel* 73.

De collegiis licitis (funeraticiis) tenuiorum et religiosis.

[47, 22, 1.]

1013 *(Marcianus* [c. 212] *libro tertio institutionum):* (1) Mandatis principalibus praecipitur praesidibus provinciarum, ne patiantur esse collegia sodalicia neve milites collegia in castris habeant. (2) Sed permittitur tenuioribus stipem menstruam conferre, dum tamen semel in mense coeant, ne sub praetextu huiusmodi illicitum collegium coeat. (3) Quod non tantum in urbe sed et in Italia et in provinciis locum habere divus quoque Severus rescripsit.

§ 1. Sed religionis causa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur.

Mommsen 789. *Kriegel* 890.

De poena sacrilegii

[48, 13, 7 (6).]

1014 *(Ulpianus libro septimo de officio proconsulis):* (1) Sacrilegii poenam debebit proconsul pro qualitate personae proque rei condicione et temporis et aetatis et sexus vel severius vel clementius statuere. (2) Et scio multos et ad bestias damnasse sacrilegos, nonnullos etiam vivos exussisse, alios vero

in furca suspendisse. Sed moderanda poena est usque nd bestiarum damnationem eorum, qui manu facta templum ei fregerunt et dona dei in noctu tulerunt. (3) Ceterum si qui interdiu modicum aliquid de templo tulit, poena metalli coercendus est, aut, si honestiore loco natus sit, deportandus in insulam est.

Mommsen 807. *Kriegel* 909.

E Codice lustiniano edito 534.

De comburendis Porphyrii ethnici et Nestorii haeresiarchae scriptis.

[1, 1, 3 (448, Febr. 16), § 1 et 3.]

Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae praef, praet. § 1. Sancimus, ut quaecumque Porphyrius insania sua compulsus aut quivis alius contra religiosum Christianorum cultum conscripsit, apud quemcumque inventa fuerint, igni tradantur. Omnia enim scripta provocantia Deum ad iracundiam et pias mentes offendentia, ne ad aures quidem hominum venire volumus. 1015

§ 3. Quoniam vero pervenit ad pias nostras aures, a quibusdam doctrinas conscriptas fuisse et editas ambiguas neque accurate congruentes orthodoxae fidei expositae a sancta Synodo eorum sanctorum Patrum qui Nicaeae et Ephesi convenerunt, et a Cyrillo piae memoriae, magnae Alexandriae civitatis quondam episcopo, iubemus, huiusmodi scripta sive antea sive nunc facta, potissimum autem ea, quae Nestorii sunt, comburi et perfecto interitui tradi, ita ut in nullius cognitionem veniant; his qui talia scripta aut tales libros habere aut legere sustinuerint, ultimum supplicium experturis. Ceterum nulli patere licentiam, praeter fidem ut diximus Nicaeae et Ephesi expositam aliquid dicere vel docere. 1016

Ed. stereot. *Kriegel-Herrmann* 6. *Kruger* 5 sq.

Professio fidei catholicae.

[1, 1. 6 (533, Mart. 15).]

Imp. lustinianus Aug. Constantinopolitanis. (1) Salvatorem et Dominum omnium lesura Christum, verum Deum nostrum colentes per omnia, studemus etiam, quatenus potest humana mens id assequi, imitari eius demissionem. (2) Etenim cum quosdam invenerimus morbo atque insania detentos impiorum Nestorii et Eutychis, hostium Dei et sanctae catholicae et apostolicae Ecclesiae, nempe qui detrectant sanctam, gloriosam semper Virginem Mariam Deiparam appellare proprie et secundum veritatem, illos festinamus rectam Christianorum 1017

fidem edocere. (3) Hi autem insanabiles, celantes errorem suum, circumeunt, sicut didicimus, simpliciorum animos exturbantes, scandalum eis afferentes et ea dicentes quae sunt sanctae catholicae et apostolicae Ecclesiae contraria. (4) Necessarium igitur esse putavimus, tam haereticorum mendacia dissipare quam omnibus insinuare, quomodo sentiat sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia, et praedicent sanctissimi eius sacerdotes, quos et nos secuti manifesta facimus ea, quae fidei nostrae sunt, non innovantes fidem, quod absit, sed coarguentes eorum insaniam, qui eadem cum impiis haereticis sentiunt. Quod quidem et nos in nostri imperii primordiis pridem egimus et cunctis fecimus manifestum.

1018 § 1. (1) Credimus enim in unum Deum, Patrem omnipotentem, et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei, et in Spiritum Sanctum, unam substantiam in tribus personis adorantes, unam deitatem, unam potestatem, Trinitatem consubstantialem. (2) In ultimis autem diebus confitemur Dominum nostrum Iesum Christum, unigenitum Dei filium, ex Deo vero Deum verum, ante saecula et sine tempore ex Patre natum, coaeternum Patri, ex quo omnia et per quem omnia, descendisse de coelis, incarnatum de Spiritu Sancto et sancta gloriosa et semper Virgine Maria, et hominem factum, et passum crucem pro nobis sub Pontio Pilato, et sepultum esse, et resurrexisse tertio die, unius ac eiusdem miracula et cruciatus quos sponte pertulit in carne agnoscentes. (3) Non enim alium Deum Verbum et alium Christum novimus, sed unum et eundem consubstantialem Patri secundum deitatem et consubstantialem nobis secundum humanitatem; ut enim est in divinitate perfectus ita idem et perfectus est in humanitate. (4) Nam secundum personam unitatem accipimus et confitemur. Trinitas enim mansit Trinitas et post incarnatum unum ex Trinitate Deum Verbum; neque enim quartae personae adiectionem admittit sancta Trinitas.

1019 §2. (1) His ita se habentibus, anathematizamus omnem haeresim, praecipue vero Nestorium hominicolam et qui eadem cum ipso senserunt vel sentiunt, qui dividunt unum Dominum nostrum Iesum Christum, Filium Dei et Deum nostrum et non confitentur proprie et secundum veritatem sanctam gloriosam et semper Virginem Mariam Deiparam, hoc est Dei Matrem, sed duos Filios dicunt, unum ex Patre Deum Verbum, alterum ex sancta semper Virgine Deipara Maria, gratia et nexu et propinquitate, quam cum Deo Verbo habet, natum esse; et qui negant nec confitentur Dominum nostrum Iesum Christum, Filium Dei et Deum nostrum incarnatum et hominem factum et crucifixum, unum esse ex sancta et consubstantiali Trinitate. (2) Ipse enim solus est coadorandus et conglorificandus cum Patre et Spiritu Sancto.

§ 3. Anathematizamus et Eutychem mente captum et qui cum eo senserunt aut sentiunt, qui phantasiam inducunt negantque veram generationem Domini et Salvatoris nostri Iesu Christi ex sancta Virgine et Deipara, hoc est, nostram salutem; et qui non confitentur ipsum consubstantialem Patri secundum deitatem et consubstantialem nobis secundum humanitatem. 1020

§ 4. Similiter autem anathematizamus et Apollinarium animicidam et qui cum eo senserunt vel sentiunt, qui dicunt animae humanae expertem esse Dominum nostrum Iesum Christum, Filium Dei et Deum nostrum, et qui confusionem aut conturbationem introducunt in unigeniti Dei Filii inhumanationem, et omnes qui eadem cum iis senserunt aut sentiunt. 1021

Kriegel-Herrmann 8 sq. *Krüger* 7 sq.

In favorem piarum causarum conceditur praescriptio centum annorum.

[1, 2, 23 (530, Mart. 28)]

Imp. Justinianus A. Juliano praef. praet. (1) Ut inter divinum publicumque ius et privata commoda competens discretio sit, sancimus, si quis aliquam reliquerit hereditatem vel legatum, vel fideicommissum, vel donationis titulo aliquid dederit vel vendiderit, sive sacrosanctis ecclesiis, sive venerabilibus xenonibus, vel ptochotrophiis, vel monasteriis masculorum vel virginum, vel orphanotrophiis, vel brephotrophiis, vel gerontocomiis, necnon iuri civitatum, relictorum vel donatorum vel venditorum eis sit longaeva exactio, nulla temporis solita praescriptione coarctanda. (2) Sed et si in redemptionem captivorum quaedam pecuniae vel res relictae vel legitimo modo donatae sunt, et earum exactionem longissimam esse censemus. (3) Et nobis quidem cordi erat, nullis temporum metis huiusmodi actiones circumcludi. Sed ne videamur in infinitum hanc extendere, longissimum vitae hominum tempus eligimus et non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi centum annorum curricula excesserint; tunc enim tantummodo huiusmodi exactionem evanescere sinimus. (4) Sive itaque memoratis religiosissimis locis vel civitatibus hereditas, sive legatum, sive fideicommissum fuerit relictum, sive donatio vel venditio processerit, in quibuscumque rebus mobilibus vel immobilibus vel se moventibus, sive pro redemptione captivorum quaedam fuerint derelicta vel donata, sit eorum paene perpetua vindicatio et ad annos centum, secundum quod dictum est, extendatur; nulla alia exceptione temporis inhibenda, sive contra primas personas, sive contra heredes vel successores eorum moveatur. 1022

1023 § 1. In his autem omnibus casibus non solum personales actiones damus, sed etiam in rem et hypothecariam secundum nostrae constitutionis tenorem, quae legatariis et fideicommissariis hypothecariam donavit, et supradictis omnibus unum tantummodo terminum vitae suae imponimus, id est centum metas annorum.

1024 § 2. Haec autem omnia observari sancimus in iis casibus, qui vel postea fuerint nati, vel iam in indicium deducti sunt.

Kriegel-Herrmann **22.** *Krüger* **16 sq.**

De successione ecclesiarum in hereditates clericorum.

[1, 3, 20 (434, Dec. 15).]

1025 *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Taurum praef. praet.* (1) Si quis presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cuiuslibet alterius loci clericus, aut monachus, aut mulier quae solitariae vitae dedita est, nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes utriusque sexus, vel liberi, vel si qui agnationis cognationisve iure ¡unguntur, vel uxor exstiterit, bona quae ad eum vel ad eam pertinuerunt sacrosanctae ecclesiae vel monasterio, cui forte fuerat destinatus aut destinata, omnifariam socientur. (2) Exceptis iis facultatibus, quas forte censibus adscripti, vel iuri patronatus subiecti, vel curiali conditioni obnoxii clerici vel monachi cuiuscumque sexus relinquunt. (3) Neque enim iustum est, bona seu peculia, quae aut patrono legibus debentur, aut domino possessionis cui quis eorum fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latae constitutionis sub certa forma pertinere noscuntur, ab ecclesiis a it monasteriis detineri; (4) actionibus videlicet competentibus sacrosanctis ecclesiis vel monasteriis reservatis, si quis forte praedictis condicionibus obnoxius, aut ex gestis negotiis, aut ex quibuslibet aliis ecclesiasticis actionibus obligatus obierit.

Kriegel-Herrmann **29.** *Krüger* **20.**

De episcopali audientia.

[1, 4, 8 (408, Dec. 13).]

1026 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro praef. praet.* Episcopale indicium ratum sit omnibus, qui se audiri a sacerdotibus elegerint, eamque illorum iudicationi adhibendam esse reverentiam iubemus, quam vestris deferri necesse est potestatibus, a quibus non licet provocare. Per iudicum quoque officia, ne sit cassa episcopalis cognitio, definitioni executio tribuatur.

Kriegel-Herrmann **55.** *Kriiger* **40.**

De privilegio fori et cursu appellationum.

[1, 4, 29 (530, Oct. 18) Init., § 2 et 4.)

Imp. Iustinianus A. Iuliano praef, praet. (1) Sancimus, ut nemo venerabilis clericus ab aliquo sive clerico sive laico statim et ab initio apud beatissimum provinciae patriarcham accusetur, sed prius iuxta sacra instituta apud episcopum civitatis in qua clericus versatur; tum, si hunc suspectum habet, apud metropolitanum episcopum rem agat; sed si forte ne apud eum quidem accusatio placuerit, ad sacram eius regionis synodum accusatum deducat, tribus cum metropolitano convenientibus religiosissimis episcopis, qui ceteris propter ordinationem praeferuntur, et iustitiam in pleno synodi consessu explorant. (2) Et si quidem ei, quae iudicata sunt, placuerint, ab accusando discedat; si vero se laedi existimaverit, tunc provocet illius provinciae beatissimum patriarcham atque iis, quae ipse indicaverit, omnino pareat, perinde ac si eum ab initio iudicem esset consecutus. Nam contra horum antistitum sententias non esse locum appellationi a maioribus nostris constitutum est. (3) Hoc idem servandum est, si episcopus sive ab aliquo laico sive ab aliquo clerico sive ab altero religiosissimo episcopo accusatus sit. Nam ut statim accusatio ad sanctissimos patriarchas deferatur et ut accusati in aliam provinciam mittantur, omnino prohibemus, praeterquam si accusationem quis ob eam rem intulerit, quod causa ad regionis religiosissimum episcopum transmissa fuerit; quo casu licet ad ipsos quoque sanctissimos patriarchas deferre accusationem ; litterae tamen conficiantur ad aliquem ex episcopis eorum locorum, ut is causam audiat, uti antea a nobis dictum est. 1027

§ 2. Si vero remissa causa a sanctissimo patriarcha, aut ad aliquem ex religiosissimis metropolitanis aut ad alium Dei amantissimum episcopum, sententia lata sit, quae alicui parti displiceat, ac provocetur, ad archiepiscopalem sedem referatur appellatio, in qua, ut adhuc servatum est, cognoscatur. 1028

§ 4. Has autem accusationes, si quidem res ad ecclesiasticum statum pertinet, necesse- esse iubemus, fiant apud solos religiosissimos episcopos aut metropolitanos aut apud sacras synodos aut sanctissimos patriarchas; si vero civilium rerum controversia sit, volentes quaestionem apud antistites instituere patimur, invitos tamen non cogimus, cum ipsis etiam iudicia civilia sint, si ea adire malint, apud quae licet etiam de criminibus cognoscere. 1029

Kriegel-Herrmann **61 sq.** *Krüger* **45 sq.**

E Legibus Novellis.

De numero clericorum in magna ecclesia Constantinopolitana.

[Iustiniani Nov. 3 fad Epiphanium, Pair. Constantinopolitanum 535, Mart. 16) 1, § 1.]

1030 (1) Quapropter sancimus, ut in sanctissima magna ecclesia non plures quam sexaginta presbyteri sint, centum vero diaconi masculi, quadraginta feminae, monaginta subdiaconi, centum et decem lectores, viginti quinque cantores, ita ut universus numerus religiosissimorum clericorum maioris ecclesiae in quadringentis et viginti quinque personis et centum insuper uti vocantur ostiariis consistat. (2) In sanctissima igitur maiore ecclesia felicissimae huius civitatis et tribus sacris domibus illi iunctis tanta sit clericorum multitudo, ne uno quidem eorum, qui nunc sunt, eiciendo, etiamsi numerus multo maior sit eo, qui a nobis definitus est, nemineque in posterum ulli ordini, qui nunc est, adiciendo, donec ad hunc numerum mansura redigatur.

Kriegel-Osenbrilggen 20. *Schoell-Kroll* 21.

De limite iuris patronatus.

[Iustiniani Nov. 57 (ad Mennam, Patr. Const. 537, Oct. 18) 2.]

1031 Illud quoque in honorem et reverentiam tuae sedis definimus, ut, si quis qui ecclesiam aedificavit vel etiam alio modo in ea ministeria obeuntibus annonas suppeditavit, clericos quosdam in illa velit constituere, non habeat is facultatem quos vult auctoritate sua ad pietatem tuam adducendi, ut absque iudicio et exploratione creentur; sed qui adducti sunt a tua sanctitate examinentur, atque ex voluntate tua et illius qui sacerdotio praeerit, illi, qui beatitudini tuae et successoribus tuis idonei esse Deique ministerio digni videbuntur, semper creentur, ne sacra Dei (id quod sacris elogiis sancitur) profanentur, sed intacta, ineffabilia et tremenda cum sint, sancte, pie et reverenter habeantur.

Kriegel-Osenbrilggen 292. *Schoell-Kroll* 313 sq.

De creatione episcoporum.

[Iustiniani Nov. 123 (546, Mai. 1) 1.]

1032 (1) Iam igitur sancimus, ut, quoties episcopum creare opus fuerit, clerici et primores urbis, in qua episcopus creandus est, de tribus personis periculo animarum suarum decreta faciant, et unusquisque eorum per sacra Evangelia iuret atque

in ipsis scribat, dicentes in ipsis decretis, nec per largitionem nec promissionem aut amicitiam aut aliam quamlibet causam eos elegisse, sed (2) quod sciant eos rectae et catholicae fidei atque honestae vitae esse, et triginta annos excedere litterasque scire, et (3) quod neque uxorem neque liberos quemquam ex illis habere, neque concubinam aut liberos naturales eos habuisse aut habere sciant, sed (4) et si quis ex illis uxorem antea habuerit, eam tamen solam et primam nec viduam nec a viro separatam nec legibus nec sacris canonibus prohibitam habuisse; (5) insuper quod nec curialem nec cohortalem eum esse sciant, vel si curiali aut cohortali conditioni subiectus fuerit, eum in monasterio non minus quindecim annis vitam monasticam vixisse cognitum habeant.

§ 1. (1) Hoc quoque decretis inseri oportet, quod per- 1033
sonam ab illis electam non minus quam triginta quinque annos habere sciant, ut ex tribus personis, de quibus decreta illa facta sunt, melior creetur electione et iudicio eius, qui eos creat. (2) Curialis vero vel cohortalis, qui, ut dictum est, quindecim annos in monasterio vixit et ad episcopatum promotus est, a conditione sua liber sit, ita tamen, ut liberatus a curia quartam partem substantiae suae sibi retineat, reliquis eius rebus secundum legem nostram curiae et fisco vindicandis.

§ 2. (1) Illis autem qui decreta faciunt, facultatem con- 1034
cedimus, si quempiam laicorum, praeter curialem et officialem, praedicta electione dignum putaverint, ut eum cum aliis duobus clericis aut monachis eligant, ita tamen, ut laicus, qui hoc modo ad episcopatum electus est, non statim episcopus creetur, sed prius in clericis non minus tribus mensibus numeretur atque ita sacros canones et sacrum Ecclesiae ministerium edoctus episcopus creetur; qui enim alios docere debet, ab aliis post creationem doceri non debet. (2) Si forte in quibusdam locis non inveniantur tres personae ad eiusmodi electionem idoneae, liceat illis, qui decreta faciunt, de duabus vel etiam una persona decreta facere, quae tamen omnia a nobis dicta testimonia habeat. (3) Si illi, qui episcopum eligere debent, intra sex menses decreta illa non fecerint, tunc is, qui creandi ius habet, periculo animae suae episcopum creet, omnibus reliquis quae diximus observandis. (4) Si quis contra dictam observationem episcopus creetur, illum omni modo episcopatu eici iubemus; quin et is qui adversus haec creare ausus fuerit, per unum annum a sacro ministerio separetur, omnisque substantia eius, quae quocumque tempore aut modo in dominium eius pervenit, propter delictum quod commisit dominio Ecclesiae, cuius episcopus est, vindicetur.

Krúgel-Osenbrüggcn **539 sqq.** *Schcell-Kroll* **594 sq.**

De praerogativa Patriarchae Constantinopolitani.

[lustiniani Nov. 131 (545, Mart. 18) 1—2.]

1035 1. (1) Sancimus igitur ut legum vicem obtineant sacri ecclesiastici canones, qui a sanctis quattuor Synodis expositi vel confirmati sunt, boc est a Nicaena CCCXVIII, et Constantinopolitana CL sanctorum Patrum, et Ephesina prima, in qua Nestorius condemnatus est, et Chalcedonensi, in qua Eutycbes cum Nestorio anathemate percussus est. (2) Praedictarum enim sacrarum Synodorum et dogmata ut divinas scripturas suscipimus et canones tamquam leges custodimus.

1036 2. Ac propterea sancimus, ut secundum earum regulas sanctissimus veteris Romae Papa primus omnium sacerdotum sit, beatissimus vero archiepiscopus Constantinopolis, novae Romae, post sanctissimam Apostolicam Sedem veteris Romae secundum locum habeat, reliquis vero omnibus praeferatur.

Krúgel-Osenbrüggen 593. *Schoell-Kroll* 654 sq.

1036a Justiniani I Anathematismos contra Origenem v. D 203 sqq.

CONCILIUM AURELIANENSE III 538.

CANONES.

14. Ut missarum celebritas in praecipuis sollemnitatibus hora tertia incohetur.

***1037 De missarum celebritate in praecipuis dumtaxat sollemnitatibus id observari debet, ut hora tertia[1] missarum celebratio in Dei nomine incohetur: quo facilius intra horas competentes, ipso officio expedito, sacerdotes possint ad vespertina officia, id est in vespertino tempore, convenire: quia sacerdotem vespertinis officiis ab ecclesia talibus praeterea diebus nec decet deesse nec convenit.**

28. Die Dominico quid operis facere liceat aut non liceat.

1038 (1) Quia persuasum est populis die Dominico agi cum caballis, aut bubus, et vehiculis itinera non debere, neque ullam rem ad victum praeparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exercere (quae res ad Judaicam magis quam ad Christianam observantiam pertinere probatur:) id statuimus, ut die Dominico, quod

[1] i. e. hora 9 antemeridiana.

ante fieri licuit, liceat. (2) De opere tamen rurali, id est, arata, vel vinea, vel sectione, messione, excussione, exarto, vel sepe, censuimus abstinendum; quo facilius ad ecclesiam convenientes orationis gratiae vacent. Quodsi inventus fuerit quis in operibus suprascriptis, quae interdicta sunt, se exercere, qualiter emendari debeat, non laici districtione, sed in sacerdotis castigatione consistat.

Hard. 2, 1426 et 1428. Msi 9, 16 sqq. Hf. 2, 776 sqq. HL 2, 2, 1160 sqq.

IORDANIS ALANUS scripsit 551.

De Leone I et Attila.

[Historia Getica 42, 6—9.]

(6) Cumque ad Romam animus fuisset eius [scii. Attilae] 1039
attentus accedere, sui eum, ut Priscus historicus refert, removerunt, non urbi, cui inimici erant, consulentes, sed Alarici quondam Vesegotharum regis obicientes exemplo *[lege* **exemplum], veriti regis sui fortunam, quia ille post fractam Romam non diu supervixerit, sed protinus rebus humanis excessit. (7) Igitur dum eius animus ancipiti negotio inter ire et non ire fluctuaret secumque deliberans tardaret, placida ei legatio a Roma advenit. Nam Leo Papa per se ad eum accedens in agro Venetum Ambuleio, ubi MinciuS amnis commeantium frequentatione transitur. (8) Qui mox deposuit exercitatu furore et rediens, quo venerat, iter ultra Danubium promissa pace discessit, illud prae omnibus denuntians atque interminando discernens, graviora se in Italiam illaturum, nisi ad se Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Piacidiae Augustae, cum portione sibi regalium opum debita mitterent. (9) Ferebatur enim, quia haec Honoria, dum propter aulae decus ad castitatem teneretur nutu fratris inclusa, clam eunucho misso Attilam invitasse, ut contra fratris potentiam eius patrociniis uteretur: prorsus indignum facinus, ut licentiam libidinis malo publico compararet.**

Ed. *Mommsen,* Monumenta Germaniae hist., auctores antiquissimi 5, 114 sq. ML 69, 1282.

Concilium oecum. Constantinopolitanum II (553) De tribus 1039a
Capitulis V. D 212 sqq.

PELAGIUS PAPA I 555-561.

De ¡tiramento purgatorio Pelagli et damnatione simoniae.

[E Libro Pontificali (aequali) 62. Pelagius 2.]

1040 (1) Eodem tempore Narsis et Pelagius Papa consilio inito, data laetania ad sanctum Pancratium, cum hymnis et canticis spiritalibus venerunt ad sanctum Petrum apostolum. (2) Qui Pelagius tenens evangelia et crucem Domini super caput suum in ambone ascendit et sic satisfecit cuncto populo et plebi quia nullum malum peregisset contra Vigilium.

1041 (3) Item adiecit Pelagius Papa et dixit: «Peto enim ut petitionem meam confirmetis, ut si quis ille est qui promovendus est in sancta Ecclesia, ab hostiario usque ad grados episcopatus, ut neque per aurum neque per aliquas promissiones proficiat: vos omnes scitis quia simoniacum est. Sed si quis ille doctus in opere Dei, bonam vitam habens, non per dationem, sed iubemus eum per bonam conversationem usque ad primum gradum venire.»

Ed. *Duchesne* 1, 303, 5 sqq. ML 128, 611 sq.

1041a Pelagii I Rescripta De forma baptismi v. D 229, De primatu Romani Pontificis ib. 230.

10415 Concilii Bracarensis' (561) Anaihematismos contra Priscillianistas v. D 231 sq.

GESTA LIBERII e saeculo sexto2.

De Liberio in coemeterio viae Salariae exulante.

[E codice Colbertino.J

1042 1. Anno regni Constantini regis, nepotis Constantini magni viri, erat quidam sacerdos urbis nomine Liberius, pius praesul Christum praedicans, sicut et doctus fuerat a Marco episcopo urbis Romae, qui eum ordinavit diaconum in civitate in gremio basilicae Constantinianae, semper in Trinitate fixus, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum praedicans et laudans «Deum de Deo et lumen de lumine, totum a toto, plenum a pleno, non creatum sed genitum, non ex nihilo sed ex Patre, unius substantiae cum Patre....»

l *Braga,* Hispaniae (Lusitaniae).

* Cf. P. *Fed. Savio* S. J., La Questione di Papa Liberio (Roma 1907, *Pustef)* 209 sq.

2. (1) Hoc cum legisset ex libro antiquo, edoctus a libro 1043
Silvestri episcopi Romanorum, eo quod et publice praedicaret in nomine lesu Christi, a lepra mundatum fuisse per Silvestrum Constantinum patruum Constantis; erat enim Constans non integre Christianus, sed quasi tentator, baptizatus tamen in Trinitate, non tamen integre confitebatur Trinitatem. Baptizatus autem ab Eusebio Nicomediensi in Nicomedia in Aquilone villa. (2) Hic vero dicebat alios filios habuisse de Maria loseph. (3) Hoc cum audisset Liberius episcopus urbis Romae, coepit deridere eum et elara voce accusare, et dicere ex omni virtute: «Non erit tuum regnum, quia non times Dominum Deum tuum.» (4) Hoc cum multi referrent regi Constantio, iratus est vehementer et iussit eum extra civitatem habitare. Habitabat autem ab urbe Roma milliario III, quasi exui in cymiterio Noellae via Salaria.

3. Veniens autem dies Paschae vocavit universos près- 1044
byteros cives Romanos et diaconos, et sedit in eodem cymiterio, et dixit: «Nolite timere, quoniam vobiscum ego non habito in civitate Roma, sed habetis vicarium; ecce fratrem et presbyterum Damasum, cuius testimonium vos mihi perhibetis, cuius corpore et mente clara voce vos praedicatis.»...

5.... (5) Erat enim ibi non longe a cymiterio Noellae 1045
cymiterius Ostrianus, *ubi Petrus apostolus baptizavit.* Eodem tempore Paschae baptizavit promiscui sexus numero quattuor millia duodecim. . . .

6. (1) Veniens autem eodem tempore bellum super Da- 1046
nubium.... (2) Constans dixit:... (4) «Sacrilegum Liberium, qúi dixit patruum meum fuisse leprosum et baptizatum a Silvestro episcopo et mundatum... rediens ad urbem Romam, volucribus coeli et bestiis terrae carnes eius immolabo»....

7. (1) Veniens autem dies Pentecosten... (2) dicit [Liberio] 1047
Dionysius presbyter: «Quare non baptizas ad primum pontificem nostrum Petrum apostolum?» (3) Respondit [Liberius]... «aqua ibi non emanat»....

8. (1) Respondit Damasus et dixit: «Non tristetur cor 1048
tuum, praesul summe, quia dabo tibi venam fontis emanantem». ... (5) Fecit autem cuniculos duos, et exinanivit locum illum, qui est a dextera introeuntibus in basilicam beati Petri apostoli. Habebat enim ibidem fontem quae non sufficiebat. Et caecidit montem Damasus manu sua. Et introivit plus quam consuetum est. Et construxit fontem. (6) Et nuntiaverunt hi omnes Liberio episcopo, quid actum fuisset. Et iussit convenire omnes presbyteros clerosque ex universis gradibus et fideles ... (7) fecit convenire monasteria et plebem sanctam Christianorum. Et cum laetanea venit ad beatum Petrum apostolum.... (9) Et introierunt Sabbato Pentecosten,

et placuit Liberio fons et gaudio plorabat omnino non amare, sed favum omnibus videbatur. Ab hora nona catechizavit omnes, et ab hora quasi (undécima) iam ad occasum usque in Dominica Pentecosten non cessavit baptizare.... Et baptizati sunt promiscui sexus fere octo millia octingenti decem. (10) Multi eodem tempore desiderabant tangere vestimenta Liberii episcopi.

1049 9. (1) Alia autem die, quae est feria secunda, audivit universa plebs quod Constans adeptus quidem victoriam ... transivit usque ad Nicomediam, et in Aquilone villa, ubi baptizatus est ab Eusebio Nicomediense, in Arianorum dogma declinat. (2) Eodem loco mortuus est et sepultus Constante III et Constantio Augusto et Basso consulibus (346) [1], IX kal. Maias. Et sedit eamdem sedem Petri apostoli annos XVII, menses XIII, dies VIII.

Constant, Epistulae Romanorum Pontificum (Paris. 1721), Appendix 89 sqq. ML 8, 1388 sqq.

VITA S. EUSEBII PRESBYTERI ROMANI scripta saeculo sexto.

De Liberio Romano.

[Num. 5—6.]

1050 5. (1) Eodem tempore quo Liberius de exilio revocatus fuerat a Constantio Augusto haeretico, in eodem tantum dogmate ut non rebaptizarent populum, sed una communione consummarent plebem, Eusebius presbyter urbis Romae coepit declarare Liberium haereticum et amicum Constantii. (2) Cumque multi sancta confessione et catholica fide vitarent communionem Liberii per Eusebii presbyteri doctrinam, occupantur ecclesiae a Liberio, eicitur Felix de episcopatu, subrogatur Liberius, tenetur Eusebius presbyter, et quod in domo sua, quam ipse exstruxerat, populum congregaret, et quia confortaret plebem sanctam. (3) Tunc Constantius imperator aggreditur cum Liberio Eusebium presbyterum dicens: Tu solus Christianus es in urbe Roma? Eusebius presbyter respondit: Sic confidimus in Domino, quia fideles nos inveniet Christus, sicut et baptizati sumus et benedictionem, quam a beato Iulio suscepimus, tenemus. (4) Liberius dixit: Nos cuius fungimur vice, nonne Iulii anterioris nostri? Eusebius presbyter dixit: Si perseverasses in fide, quam in persecutione primo tenere visus fueras.

1051 6. (1) Liberius dixit: Praesente Augusto tam contumacem me existimas? Eusebius dixit: Res ipsa te docet et de-

1 Revera Liberius anno 366 mortuus est.

clarat. (2) Imperator Constantius dixit: Et quid est inter fidem et fidem? Eusebius presbyter respondit: Quantum ad nos peccatores integre tenentes sumus. Quantum ad vos, insania diaboli et invidia superstitionis vestrae, ut Felicem episcopum, quem vos non tacuistis catholicum et Dominum lesum Christum invocantem, purum sacerdotem ab omnibus declaratum, in damnationis causam exilio direxistis, qui tamen in praediolo suo orationibus vacat. Et quidem iusso tuo Christianis occisionem et necem praecepisti inferri, maxime clericis et presbyteris et diaconibus.

(3) Tunc iratus Constantius subrogatu Li be ri i in- 1052
eludit Eusebium presbyterum in quodam cubiculo domus suae, quod humile erat in latitudine pedibus quattuor, et ibi multis mensibus in oratione constanter perseverans, inclusus tamen, post menses septem dormitionem accepit nono decimo Kalendas Septembris. (4) Cuius corpus collegerunt Gregorius et Orosius presbyteri parentes eius et sepelierunt in crypta iuxta corpus beati Sixti martyris et episcopi via Appia in coemeterio Cai isti, ubi et titulum eius scribentes posuerunt pro commemoratione eius: «Eusebio homini Dei.»

Acta SS. (Holland.) Aug. 3, 166 sq.

GREGORIUS PAPA I ïï. 590-604.

De reliquiis Sanctorum non dividendis.

[Ex epistula ad Constantinam Augustam (594 lun.) Registrum 4, 30, 3.]

(1) Cognoscat autem tranquillissima Domina, quia Ro- 1053
manis consuetudo non est, quando Sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere praesumant de corpore. (2) Sed tantummodo in buxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora Sanctorum ponitur. Quod levatum in ecclesia quae est dedicanda debita cum veneratione reconditur, et tantae per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illic specialiter eorum corpora deferantur. (3) Unde contigit, ut beatae recordationis Leonis Papae tempore, sicut a maioribus traditur, dum quidam Graeci de talibus reliquiis dubitarent, praedictus pontifex hoc ipsum brandeum allatis forficibus incidit, et ex ipsa incisione sanguis effluxit. (4) In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si Sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si praesumpserit, certum est, quia haec temeritas impunita nullo modo remanebit.

Ed. *P. Etvald* et Z. *M. Hartmann,* Monum. Germ, hist., epistulae 1, 264 sq. ML 77, 702.

De cultu imaginum.

[Ex epistula ad Serenum ep. Massiliensem (600 Oct.)
Registrum 11, 10 (M 13) 4—10.]

1054 (4) Perlatum siquidem ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus Sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confringeres. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus. (5) Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est quod fecisti? Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, ut despectis aliis fratribus solum te sanctum et esse crederes sapientem?

1055 (6) Aliud est enim picturam adorare, aliud picturae historia, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legen tibus scriptura, hoc idiotis praestat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantes vident, quod sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt; unde praecipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere a te, qui inter gentes habitas, attendi decuerat, ne, dum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. (7) Frangi ergo non debuit, quod non ad adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solum modo mentes fuit nescientium collocatum.

1056 (8) Et quia in locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretione condisses, sine dubio et ea quae intendebas salubriter obtinere et collectum gregem non dispergere, sed dispersum potius poteras congregare, ut pastoris in te mefitum nomen<que) excelleret, non culpa dispersons incumberet. (9) Haec autem dum in hoc animi tui incaute nimis motus exsequeris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum pars a tua se communione suspenderet. Quando ergo ad ovile Dominicum errantes oves adducas, qui quas habes retinere non praevales? (10) Proinde hortamur, ut vel nunc studeas esse sollicitus atque ab hac te praesumptione compescas et eorum animos, quos a tua disiunctos unitate cognoscis, paterna ad te dulcedine omni adnisu omnique studio revocare festines.

Ed. *L. M. Hartmann* l. c. 2, 270 sq. ML 77, 1128 sqq.

1056a Gregarii M. Rescripta De scientia Christi v. D 24S, De baptisma et ordinibus haereticorum ib. 249, De tempore unionis hypostaticae ib. 250.

HONORIUS PAPA I 625—638.

Epistula prima ad Sergium Constantinopolitanum
scripta 634.

[Lecta in actione duodecima Concilii oecum. Constantinopol. III. 681.]

(1) Tà Ypacpévra napà ttîç ûpeTépaç àbeXcpÔTrjTOç èbeEà- 1057
peûa, bt' wv tpiXoveiKiaç Ttvàç Kai véaç tpiovâiv ErjTfjffeiç ëfvijupev eiff€vexOe>daç napà Xwtppoviou tivôç, TrjviKaûra pèv pova/oû, vuvi bé, tbç ÓKOÚopev, ¿TtKTKÓnou KaâeorÙJTOç ttîç 'lepoCToXuptTwv trôXetuç, Kara Kûpou toû fjpeTépou àbeXtpoû Tfjç 'AXeEavbpéwv ttôXewç Ttpoébpov, piav èvépyetav toû Kupiou fj.utiv 'lr)<roû Xpiœroû toîç ètriffTpétpaaiv ¿K tlùv aipécrewv KqpûEavroç. (2) "Ocmç Etjutppôvtoç napayevôpevoç npôç Trjv ûyerépav àbeXçpÔTrjTa Kai Trjv TOiaÛTrjv ànoTiOépevoç péptptv, noXuTpÔTrwç naibeuûeiç /¡Tilde, irepi div trap' upiìiv KaTr)xr|Ûr|, èrfpàtpujç aÛTiù CTatpqvicrûfjvat' (Lv-Tivuuv TpappaTiov npôç tòv aÙTÒv Éaicppóviov neptpûévTwv trap' úpwv beEàpevot tù ïaa Kai èvruxôvreç èiratvoûpev Trjv ûpeTÉpav àbeXtpÓTqTa però TroXXfjç Trpovoiaç te Kai ètnffKétpeujç ypàipai ireptaipoûcrav tò Kaivòv Tfjç òvopacriaç, buvápevov toîç àrrXoucTTépoiç (TKÓvbaXov eidayeiv. (3) 'Hpâç xàp béov ècrri pabiEetv ujcrrrep èXàftopev. Kai Yàp irporjYOupévou toû Qeoû napeYevopeOa npôç tò pérpov Trjç ôpûrjç nioTeujç, fjv Ttva oi àtrôdToXoi Tfjç àXriûeiaç Ttîi cpujTÎ tiûv ûeiiuv rpatpwv èEéretvav, (4) ôpoXoYOÛVTeç tòv

(1) Scripta fraternitatis vestrae suscepimus, per quae con- 1057
tentiones quasdam et novas vocum quaestiones cognovimus introductas per Sophronium quendam, tunc monachum, nunc vero, ut audimus, episcopum Hierosolymitanae urbis constitutum, adversus fratrem nostrum Cyrum Alexandriae antistitem, unam operationem Domini nostri lesu Christi conversis ex haeresi praedicantem. (2) Qui denique ad vestram fraternitatem Sophronius veniens querelamque huiusmodi deponens, multiformiter eruditus petiit de his, quae a vobis fuerat instructus paginalibus sibi syllabis reserari: quarum litterarum ad eundem Sophronium directarum a vobis suscipientes exemplar et intuentes satis provide circumspecteque fraternitatem vestram scripsisse, laudamus novitatem vocabuli auferentem, quod posset scandalum simplicibus generare. (3) Nos enim in quo percepimus, oportet ambulare. Enimvero duce Deo pervenimus usque ad mensuram rectae fidei, quam apostoli veritatis Scripturarum sanctarum lumine extenderunt: (4) confitentes Dominum

Kùptov ’Iqaoûv XptOTÒv peoiTrjv 0eoû Kai àvOpujnwv èvep-yoûvra tò Seta pEaiTeuoùffqç Tñ? àv0puuTrôrr]Toç Trjç évæ-Ôeiarjç aÙTtû ftp 0ew Aôfuj KaO' ínrócrracnv' (5) Kaì tòv aÙTÒv èvepYOÛVTa tù àv0pwniva àtppâcTTujç Kai povo-fEvâiç irpoaXii<p0Êicfr)ç Tfjç aapKÔç dôtatpéTuiç, <xTpé7tTU)ç, àcru-f-XÙtiuç, TeXeituç ttîç 06Ôttitoç. (6) Kaì ó èKXàptpaç èv crapKÎ toîç 0aùpatfi TeXf.íq 0eÓTi]Ti, aÙTÔç èoTtv ó Kai tiîç crapKÔç tôç btaOécreiç toîç ôveiôiffpoîç toû ttô0ouç èveppîffaç té-Xeioç 0eôç Kai âv0punroç, eïç petTÎTrjç 0eoû Kai àvOpdnrujv éKaTépaiç Taïç tpûffefft, Aôyoç <ràpg 'fevôpevoç, Kai èvdJKpaev èv rjpîv' (7) aÙTÔç uiôç àvOpunrou KaTa^àç è£ oùpavoû, eïç Kaì ó aÙTÔç, Ka0iùç Texparrrai, (TraupwOeiç ó Kùpioç tûç bôïqç' ÓTTÓTav ópoXorñTai tt]v OeÓTrjTa pqôaptûç òùva-O0ai Tiva ÛTTopeîvai àvOpdunva Ttá©r]. (8) Kaì oùk èE oùpavoû àXX' èK Trjç ÛYÎaç Oèotókou TrpoffeXf|<p0r) f] dàpE....

1058 (12) "O6ev Kaì èv OtXripa ópoXo'fOùpev toû Kupiou ’Iqffoù XpiOTOù' èneiòr) irpoôf|Xwç urrà tiîç 0€Ôtt]Toç irpoaeXqcpOri f| fjperépa tpùaiç, oùx ápapría èv èKeivrj, òqXaòri f] cpùfftç f] Ttpô tiîç à.uapTiaç KTi<j0tîaa, oùx lift? I^tù Tqv rrapâ-paatv ètpêàpq. (13) XptQTÔç fàp ó Kùpioç èv ôpoiwpaTt uapKÔç àpapTtaç [cf. Rom 8, 3] napa'fevôpevoç ti)v ápapTÍav ácpeíXeTO toû KÓapou, «Kai èK toû TrXiiptùpaTOç aùioû rjpeîç itàvTEç èXâpopev» [loi, 16]' «Kai popcpqv boùXou Xaflibv èv ffX'ÎMOtT' nûpéOr) ùtç âvOpujTroç» [Phil 2, 7], (14) ’Eíreiór)

Iesum Christum, mediatorem Dei et hominum, operatum divina media humanitate Verbo Deo naturaliter unita, (5) eundemque operatum humana ineffabiliter atque singulariter assumpta carne discrete, inconfuse, atque inconvertibiliter plena divinitate. (6) Et qui coruscavit in carne miraculis perfecta divinitate, ipse est qui et carnis affectus sub opprobriis passionis operatus est: perfectus Deus et homo unus mediator Dei et hominum in utrisque naturis, Verbum caro factum, et habitavit in nobis: (7) ipse filius hominis de caelo descendens, unus atque idem, sicut scriptum est, crucifixus Dominus maiestatis: dum constet divinitatem nullas posse perpeti humanas passiones. (8) Et non de caelo, sed de sancta est assumpta caro Dei Genitrice....

1058 (12) Unde et unam voluntatem fatemur Domini nostri Iesu Christi, quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa in illa; profecto natura, quae ante peccatum creata est, non quae post praevaricationem vitiata. (13) Christus enim Dominus in similitudine carnis peccati veniens peccatum mundi abstulit, *et de plenitudine eius omnes accepimus. Formam servi suscipiens, habitu inventus est ut homo.* (14) Quia sine

"fàp X^PÎÇ âpapiiaç <TuveXf]<p6q èK TTveùpaTOç 'Afiou, bià toûto Kai x^PÎÇ àpapriaç èOTÌv ó tôkoç ó èK ttîç àyiaç àxpàvTOu TTapèévou Kai ©êotôkou, pô peTaaxiùv neipaç tôç apapTrjCTaCTri? «pûo'eœç. . . .

(17) Où TTpocreXôcpOri oùv, KaOiùç eipqxapev, dirò toû 1059
ZcuTÔpoç ô apapTqcraffa tpùcriç, f) dvTiffTpaTeuopévq t(ù v.ôptu toû voôç, àXX' «ôXôe ÍHTÍicrai Kai ffûiarai tô àno-XujXôç» [Le 19, 10], TouTéffTi tôv apapTqffaaav toû àvOpw-irivou ïévouç qpùoiv. (18) "ETepoç yàp vôpoç toîç péXetTtv [cf. Rom 7, 23], p) tìéXqpa biácpopov q èvavTÎov où féfovev èv tû Euròpi, èneiòr) Kaì ùirèp vôpov àvOpunrivriç çpùffeuuç èTÉxôii. (19) Kâv fàp YéYparrrai' «oùk ôXOov Troiqtfai tò OéXiipá pou, àXXà toû néptpavTÔç pe IlaTpôç» [lo 5, 30], Kai' «oùx wç è-fiù OéXuj, àXX' ôirep où OéXeiç, TTÓTep» [Mc 14, 36] Kaì dXXa TOiouTÓTpona' oùk eiffi TaÛTa biacpôpou OeXrjpaTOç, àXXà tôç oiKOVopiaç tôç âvOpajnÔTqTOç tôç TrpoffXrppOeicri'iç. (20) TaÛTa yàp bt' ôpâç èXéxûq, oïç të-òujKe Trapóòerfpa, 'iva toîç ïxvecnv aÙToû émúpeOa, ó tôç eùaepeiaç bibàOKaXoç toùç paOqîàç bibaOKiuv ïva pô tô ïbtov &catfTOç ômwv, àXXà tô toû Kupiou pâXXov èv nâcrt npOTipôtfi] OéXripa.

(21) 'Obtîi toîvuv PaatXiKô iropeuôpevoi beStà Kai àpiorepà 1060
Ttûv 0r|peuTÙ>v tôç TrepiKeipévaç nayibaç èKcpeùyovTeç, Ttpôç XiOov tôv ÔMÉTepov pô TtpocTKpoúoujpev tróòa, toîç 'Ibou-

peccato conceptus de Spiritu Sancto, etiam absque peccato est partus de sancta et immaculata Virgine Dei Genetrice, nullum experiens contagium vitiatae naturae....

(17) Non est itaque assumpta, sicut praefati sumus, a Sal- 1059
vatore vitiata natura, quae repugnaret legi mentis eius; sed *venit quaerere, et salvare quad perierat,* id est vitiatam humani generis naturam. (18) Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit, vel contraria Salvatori, quia super legem natus est humanae conditionis. (19) Et si quidem scriptum est: *Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me Patris,* et: *Non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater* et alia huiusmodi: non sunt haec diversae voluntatis, sed dispensationis humanitatis assumptae. (20) Ista enim propter nos dicta sunt, quibus dedit exemplum, ut sequamur vestigia eius, pius magister discipulos imbuens, ut non suam unusquisque nostrum, sed potius Domini in omnibus praeferat voluntatem.

(21) Via igitur regia incedentes et dextrorsum vel sinistror- 1060
sum venatorum laqueos circumpositos evitantes, ad lapidem pedem nostrum ne offendamus, Idumaeis, id est terrenis atque

paioiç, TOurécTTi toîç Tqîvoiç aiperiKOÎç tô oiKeîa KaraXipna-vovreç' pqô' eiç ïxvoS îtoôôç yfiv, toutéotiv eiç Tfjv <paùXr|v aÙTÛiv òiòcKTKoXiav, navTÌ rpótraj ai òiàvoiai fipiîiv Trpocr-tpaùcrujaiv· ôtouç ôuvq0û>pev KaTavTfjffai trpôç toùç naTptbouç ôpouç Taîç Tpigoiç tûiv f)Youpévujv f)pû>v PaôiiovTeç. (22) Kai kûv eî Tiveç yjeXXiiovreç, ïva oütluç emuipev, èTrexeipn^av rrpocpépovTeç èK0écr0ai Tunoûvreç aÙTOÙç èv ax'lMaTl òiòa-ctkóXujv, ôttujç òuvqQwai tôç ôiavoiaç Tuntôtrai tûiv ÙKpoa-tlùv, où XPH TaÛTa trpôç ÒÓYpaTa èKKXrjffiaœriKà pcTatfTpé-tpetv' âtrep oùòè oùvoòoi KaTeEéTaaav, oùòè aù0evTÎai KavovtKaî èòo£av cracpriviZeiv, 'iva piav Ì) ôùo èvepyeiaç tiç ToXprjOïj ètri toû Kupiou Iqffoû Xpicrroû Kqpù£ai' Sç oùòè eùæffeXiKà oùòè àtroaToXiKà ^pàppara oùòè auvoòiKaì Kpiaeiç tpaívovrai ópíoacrat. . . .

1061 (24) "Oti yàp ó Kùptoç íjpújv 'Irjcroûç XpiffTÔç ó Yiôç Kai Aôyoç toû Oeoû, bi' où tô travra èféveTO, eîç Kai 6 aÙTÔç èUTtv èvepYÔiv Tà 0eîa Kai Tà àvèptûtnva TeXeicuç, ai 0eîai Tpacpai tpavepcùç àtroòeiKVÙouat. TTórepov òè òià Tà èpya Trjç OeÔTriTOÇ Kai ttîç àv0pu)trÔTr)Toç pia P| ôùo èvépYetat aupeXov Ttapayopevai XeyecOai Ì) voeîff0ai, TaÛTa trpôç fjpâç àvrjKeiv oùk wcpeXov' àXXà KaTaXiprràvopev TaÛTa toîç Ypap.uaTiKoîç, ifrouv Texvoypàcpoiç, oï Tiveç eiwOatfi

haereticis, propria relinquentes; ac ne vestigio quidem pedis terram, id est pravam eorum doctrinam, omnimodo sensus nostri atterant; ut ad id, quo tendimus, hoc est, ad fines patrios pervenire possimus, ducum nostrorum semita gradientes. (22) Et si forte quidam balbutientes, ut ita dicam, nisi sunt proferentes exponere, formantes se in specimen doctorum, ut possent mentes imbuere auditorum, non oportet haec ad dogmata ecclesiastica retorquere; quae neque synodales apices super hoc examinantes neque auctoritates canonicae visae sunt explanasse, ut unam vel duas energias aliquis praesumat Domini lesu Christi praedicare; quas neque evangelicae neque apostolicae litterae-vel synodalis examinatio super his habita visae sunt terminasse....

1061 (24) Nam quod Dominus lesus Christus, Filius ac Verbum Dei, per quem facta sunt omnia, ipse sit unus et idem operans divina et humana plene, sacrae Litterae luculenter demonstrant. Utrum autem propter opera divinitatis et humanitatis una an geminae operationes debeant derivatae dici vel intellegi, ad nos ista pertinere non debent; relinquentes ea grammaticis vel institutoribus, qui solent parvulis exquisita derivando nomina venditare. (25) Nos enim non unam opera-

toîç naicrìv èv tw Trapocfujfàç ttoiêîv Tà ècpeupiCTKÔpeva trap' aÙTOîç òvópaTa mirpàciKeiv. (25) 'Hpdç yàp où piav èv-épïeiav î) òùo tôv Kùpiov fjpwv 'Iqffoûv XpiOTÔv Kai tô aÙToû "Afiov TTveûpa bià twv œfiujv Tpacpwv TrapeXápopev, àXXà noXuTpôirwç èyvwpev aÙTÔv èvepYOÛvTa. . . .

(27) 'Eàv yàp ai biatpécreiç twv èvepyettjùv iroXXai doi, 1062
Kai TaÙTaç rrào'aç ó 0eôç èv Traen toîç péXeffi toû TteTtXqpw-pévou awpaToç èvepTeî, nóduj pâXXov èv tí) KtrpaXi) rjpwv XpitfTôi tw Kupiw TaÛTa ôùvavTai irXrjpeoraTa àppoff-6i)vai; . . .

(29) Kai fjpâç pèv XPl) KaTà Tà OeanicrpaTa twv Oeiwv 1063
Xo-fiwv «pponeîv Kai àvanvdv' èxeîva òqXaòi) àvaTpéuovTaç, à Tiva Kaivicrpw <pwvr)ç 'fivwcTKOVTat Taîç àyiaiç toû Qeoû 'EKKXqffiaiç GKàvôaXa tíkteiv' pt) trwç oí vtrrriàèovTeç tí) ètrwwpia twv òùo èvepxetwv TrpooKÔtpavTeç, ti)v Ne(Tt o pia-vi)v paviav i)pâç tpponeìv vopicrwaiv' ì) d òqXabi) iràXtv piav èvépyeiav toû Kupiou fjpwv iqcroû Xpioroù ópoXo-•plTéav dvai òo^àowpev, ti)v pwpàv twv EÙTuxtavicTTwv Taîç èpPpovTi)TOiç àKoaîç âvoiav ópoXofdv vopiffûwpev' irapacpuXaTTÓpevoi, 'iva pi) div Tà pàxaia Kaì Kevà ònXa (TuveKaúOqtfav, toutwv ai Técppai avaKatviawcn toùç nupaoùç àvaZwTrupr]0évTaç twv cpXoYotpópwv Zr|Ti)oYwv' (30) óttXó-tt¦ti Kai àXr|06Îa ôpoXoYoûvTeç tôv Kùpiov i)pwv 'Iqcroûv Xpterròv, tôv ëva Kai tôv aÙTÔv èvepYOÛVTa èv tt) Oeiqi Kai

tionem vel duas Dominum lesum Christum eiusque Sanctum Spiritum sacris Litteris percepimus, sed multiformiter cognovimus operatum....

(27) Si enim divisiones operationum sunt multae, et has 1062
omnes Deus in membris omnibus pleni corporis operatur, quanto magis capiti nostro Christo Domino haec possunt plenissime coaptari ?...

(29) Et nos quidem secundum sanctiones divinorum elo- 1063
quiorum oportet sapere vel spirare; illa videlicet refutantes, quae quidem novitate vocis noscuntur sanctis Dei Ecclesiis scandala generare; ne parvuli aut duarum operationum vocabulo offensi, sectantes Nestorianos nos vesana sapere arbitrentur, aut certe, si rursus unam operationem Domini nostri lesu Christi fatendam esse censuerimus, stultam Eutychianistarum attonitis auribus dementiam fateri putemur: praecaventes, ne quorum inania arma combusta sunt, eorum cineres redivivos ignes flammivomarum denuo renovent quaestionum: (30) simpliciter atque veraciter confitentes Dominum lesum Christum unum operatorem divinae et humanae naturae: electius

dv0pwTtivq (pórrei' péXfiov pôXXov ûtroXappâvovreç, 'iva oí páraioi tiîiv cpúcrewv OTaOpurrai, dipnoi Kai traYaviKWTaToi tpiXócrocpoi, tûcpov ex0VTeS koù oiôaivovreç Ka0' qpwv ètri-ipotpqcrwai toîç cpwvaîç twv parpáxwv, f|irep 'iva oí arrXoii-(jTepoi Kai Taneivoì tw uveopan Xaoi twv XptOTiavwv òuvr)0wffi péveiv vfjffTeiç. (31) Oùôeiç 'fàp ànaTf|ffei òià cpiXoaocpiaç Kai Kevfjç àtraTriç toùç pa0r)Tàç twv àXtéwv, toùç étropévouç tí) toûtwv bibaovaXia' tretera fàp ûrô0eatç q rrtTpwôriç Kai rrepippéouera iravoûp'fou cruXXoxicrpoû èv toîç toûtwv ôiktùoiç auveTpiflr).

1064 (32) Taûïa pe0' fjpwv f) dtôeXcpÔTqç f) ùpeTépa Kqpù£et, Ka0wç Kai qpeîç TaÛTa pe0' ùpwv ôpotpùxwç Kqpùoaopev' npoTpérrovTeç ùpâç, iva Trjv eiaaxOeîcrav rrpoffr|-fopiav Tfjç véaç tpwvrjç, tî)ç piâç î) twv òóo èvepveiwv èKtpeù-foVTeç, é'va pe0' r),uwv tòv Kúpiov 'Iqcroûv Xpiaróv, tòv Yíóv toû Oeoû toû ¿wvtoç, Oeòv àXrjOivôv èv bûo cpùffeaiv èvepfoûvra tò Tqç 0€Ôti]toç Kai rqç àv0pwirÔTqTOç, òp0oòó£w rticrrei Kai évÓTtiTi KaOoXtKi) KqpúSqTe. ('H UTto-fpacpq :) 'O Oeôç ere èppwpévov cpuXàEoi, avatrqTe Kai à'fiwTaTe dôeXcpe.

Hard. 3, 1319 sqq. Msi 11, 538 sqq.

Epistulae alterius, scriptae 634, fragmenta.

[Lecta ib. actione tertiadecima.]

1065 1- (1) Kai irpoeKOpidOq TOiaínq'PiupaïKÎ]'Ovw plou étrujToXf] pera -rfiç aùrfiç épuqveiaç, ëxouaa *èv* trpo-fpaqn) oüttuq' -Tip àfaTtqTÛ) àbeXtpw Zep-fitu 'Ovwpioç-, qç f] àpxn Tà -fpaqtévTa trapà to0

arbitrantes, ut vani naturarum ponderatores, otiosi et rustici, superbientes et turgidi philosophi, adversus nos insonent vocibus ranarum, quam ut simplices et humiles spiritu populi Christiani possint remanere ieiuni. (31) Nullus enim decipiet per philosophiam et inanem fallaciam discipulos piscatorum, eorum doctrinam sequentes; omnia enim argumenta scopulosa disputationis callidae atque fluctivaga intra eorum retia sunt collisa.

1064 (32) Haec nobiscum fraternitas vestra praedicet, sicut et nos ea vobiscum unanimiter praedicamus: hortantes vos, ut unius vel geminae novae vocis inductum operationis vocabulum aufugientes, unum nobiscum Dominum lesum Christum Filium Dei vivi, Deum verissimum, in duabus naturis operatum divinitus atque humanitus, fide orthodoxa et unitate catholica praedicetis. *{Subscriptio:')* Deus te incolumem custodiat, dilectissime atque sanctissime frater.

1065 1. (1) Et prolata est huiusmodi Honorii latina epistula cum interpretatione sua, habens in superscriptione ita: *Dilectissimo fratri Sergio*

àyairr|Toü f],uûiv t¿kvou ZupÍKOV toO btctKÓvou.» Exet bè Ò auTr| èrriaToXf] peTd Tiva oûtujç'

(2) «Où pfjv àXXà Kai npôç Kûpov tòv àòeXcpòv qpràv 1066
tòv Trjç 'AXeEavòpéwv rrôXeujç trpóeòpov eîç tò àvaTpanfjvat Tqv èmuvupiav Tfjç véaç ècpeupédeaiç Tf|ç ptâç P) tûiv ôùo èvepTeiwv, tbç j-tfj ôtpeiXetv tiîi Xaprrprâ KqpÙY.uaTi tûiv toû Oeoû 'EkkXiictiwv rfjv àxXùv tûiv cruvecrKiaoueviuv cpiXo-vetKiwv ïrepiaxe9Ôvai P|TOuv TrepippaiveaOai, âXX' èKpXtiûfjvat òqXaòi'i Trjv npooqfopiav Trjç vewcrri eiffaxûeiffnç M'«Ç P| ôrrrXfjç èvepfeiaç àrrò toû KrjpÙYpaTOç Tfjç mœrewç. (3) Oi fàp TaÛTOt XéyovTeç tí ërepov ôrrovoûcriv, P| KctÛ' ópoiÓTrjTa Ttîç Trpoarpfopiaç Tfjç ptâç P| tûiv òóo cpúdetuv XpiüToû toû Oeoû qpwv, oütuj Kai piav P] òóo évepyeiaç; TTepi ou Xap-npûç q 0eía Tpacpf] ôiayopeùei. (4) Mtàç òè èvepïeiaç Pj òóo eïvai P| Yeyovévai tòv peffÍTqv Oeoû Kai àvûpùnrwv tòv Kúpiov 'Inooûv XpicTTÒv voeîv P) -rrpocpépeiv irávu pÓTatov.»

2. (1) Exei bè rrpôç tô tîXoç f] aùtq èirtOToXò oOtwç' 1067

(2) «Kai Taûra pèv tP) úperépa ÓYiwTcÍTq àòeX<pÓTT]Ti ffuveiòopev òià tûiv rrapóvTUJV TpappáTiuv KaTÓÒqXa Trouj-caaOai trpôç KaTapTiapóv re Kai yvwchv tûiv àpcpiPaXXóv-Twv. (3) Tò òè Xotrróv, òcrov npôç tò ÒÓYga tò èKKXq-criaffTiKÒv duvTeivei, Kai riva re òtpeiXajpev Kpareìv Piyouv KijpÚTTCiv òià ti'iv ànXÓTi]Ta tûiv ávOpiÚTrujv, Kai eiç tò

Honorius, cuius initium fuit: *Scripta dilectissimi filii nostri Syrici diaconi.* Habet autem eadem epistula post pauca haec:

(2) «Nec non et Cyro fratri nostro Alexandriae civitatis 1066
praesuli, quatenus novae adinventionis unius vel duarum operationum vocabulo refutato, claro Dei Ecclesiarum praeconio nebulosarum concertationum caligines offundi non debeant vel aspergi: ut profecto unius vel geminae operationis vocabulum noviter introductum ex praedicatione fidei eximatur. (3) Nam qui haec dicunt, quid aliud nisi iuxta unius vel geminae naturae Christi Dei vocabulum, ita et operationem unam vel geminam suspicantur? Super quo clara sunt divina testimonia. (4) Unius autem operationis vel duarum esse vel fuisse mediatorem Dei et hominum Dominum Iesum Christum, sentire et promere, satis ineptum est.»

2. (1) Habet autem et circa finem eadem epistula: 1067

(2) «Et haec quidem, quantum ad instruendam notitiam ambigentium, sanctissimae fraternitati vestrae censemus per praesentes litteras esse declaranda. (3) Ceterum quantum ad dogma ecclesiasticum pertinet, quae tenere vel praedicare debemus propter simplicitatem hominum et amputandas in-

TtepieXeiv tùç ôuoxepeîç trepiôbouç twv iqTqaewv, wç àvw-xépw eÏTropev' oùôè piav oùôè ôvo èvepyeiaç ètti toû pedÎTOv ©eoû Kai dvûpwirwv ôpKeiv, àXX' èKaTÉpaç tùç «pùaeiç èv TW évi XplOTW Tf| èvÔTqTl f]VWpévaç pETÒ Tqç ScXTÉpOU KOl-vwviaç èvepYOÛaaç Kai trpaKTiKàç ôpoXoyeîv ôcpeiXopev. (4) Kai Tqv pèv Oeiav èvep-foûffav & eteri toû ©eoû, Tqv bè âvûpwTtivqv àiroTeXoûffav tò Tfjç aapKÔç, où ôiqpqpévwç, oùôè auYKexupévwç, f] Tpaneîcrav Tqv toû ©eoû cpùoiv eiç âvOpwiTOv, oùôè Tqv àvûpwrreiav Tpaireîffav eiç OeÔTqTa èKÔiôàffKOVTeç, àXXà tùç ôiatpopàç twv cpùffewv ÙKepaiaç ôpoXofOÛVTeç. (5) Eiç yàp Kaì ó aÙTÔç ècrri Tatreivôç Kai ûipqXôç, ïdoç tw TTarpi Kai qurwv toû TTaTpôç, aùîôç ó TTpò twv aiwvwv Tcxûeiç èv XPÔvw èyévETO ' ôi' où oi aiwveç èyévovro, èféveTO èv tw aiwvi' Kai ó vópov ôeôwKwç fé-yovev ¿irò vópov, 'iva toùç òtto vópov éía-fopáoqTai ' aÙTÔç ètfTaupwûq ' aÙTÔç tò xeipÓTpacpov, Strep i^v Kaû' fipwv, KaTapywv èv tw oraupw èK twv àpxwv Kai twv èSoucnwv èGpiàpPeuaev.

1068 (6) 'EEatpoûvraç oùv, wç eïtropev, tò cncàvôaXov Tqç véaç ècpeupétfewç, où ôéov qpâç ôpKeiv F| KqpÙTTeiv piav P) bùo èvepfeiaç· àXX' ùvtî piâç, qv Tiveç Xéfouorv èvépyeiav, ôéov qpâç tòv Sva èvep'fOÛvTa XptffTÒv tòv Kùpiov èv èKa-Tépaiç Taîç cpùaeaiv àXqûwç ópoXoyeìv. Kaì àvri twv ôùo

extricabiles quaestionum ambages, sicut superius diximus: non unam vel duas operationes in mediatore Dei et hominum definire, sed utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas, cum alterius communione operantes atque operatrices confiteri debemus. (4) Et divinam quidem quae Dei sunt operantem, et humanam, quae carnis sunt exsequentem, non divise, neque confuse, aut [convertibiliter,] Dei naturam in hominem, et humanam in Deum conversam edocentes: sed naturarum differentias integras confitentes. (5) Unus enim atque idem est humilis et sublimis, aequalis Patri et minor Patre: ipse ante tempora natus, in tempore ortus est: per quem facta sunt saecula, factus in saeculo est: et qui legem dedit, factus sub lege est, ut eos qui sub lege erant, redimeret: ipse crucifixus, ipse chirographum, qtiod erat contra nos, evacuans in cruce de potestatibus et principatibus triumphavit.

10G8 (6) Auferentes ergo, sicut diximus, scandalum novellae adinventionis, non nos oportet unam vel duas operationes definientes praedicare; sed pro una, quam quidam dicunt, operatione, oportet nos unum operatorem Christum Dominum in utrisque naturis veridice confiteri: et pro duabus operationibus,

¿vepY€iô»v èEaipe0eiffqç Trjç npooT)Yopiaç Tfjç ôirrXfiç èv- «pfeiaç, aûràç pâXXov tùç bùo <pùaeiç pe0' fipwv KqpûEwcn, TouTéffTi ttîç 0eÔTriTOç Kai Trjç CTapxôç Trjç TrpoaXqtpOeiaqç èv tw évi TrpotfwTnu toû povoyevouç Yioû toû llaTpôç àcruYXÙTiDç, àbiaipéTtuç, àTpénTWç èvepYOÙaaç tò iòta.

(7) Kai TaÛTa pèv tí) paKapuuTÓTr) upwv áóeXqpÓTqTt 1069
auveiòopev KaTÓÒqXa Troi^crat' iva tÇ TTpoOecei Tfjç piâç ôpoXofiaç òetEujpev ópoipuxÚ°'avTa? éaurouç tí) úpújv áyió- TT)T1, òqXaòr] aupqpiuvoûvTaç èv évi nveópan tíj ïoï) òtòaxfl Tfjç moreujç. (8) rpà<povT£ç £ti pqv Kai toîç koïvoîç âbeX- tpoîç qpwv Kûptu Kai Ewcppoviw toîç èmffKÔTtoiç, ïva pr) Trj veapá tptuvr), toutéctti tí) TTpoatyfopiq Tfjç piâç P| biTrXfiç èvepYetaç, èvi<rra<T0ai P) èmpéveiv tpaviîicriv' àXXà TT6ptaipe0eiOY)Ç triç Trpooïifopiaç ToiouTorpórrou véaç tpwvfjç tòv èva XptCTTÔv Kûpiov pe0' f]pûiv KtipùEajCTiv èvepYoûvra Ta 0eîa Kaì tò áv0piúmva èv éKaTépaiç Taîç cpùcrefft. (9) Kâv €Ì tò pàXtœra toûtouç, oOç npôç fjpâç ó npoXexOeiÇ àbeX- <pôç Kai O'uvem'o'KoiTOç rjpiîiv Xujcppôvioç ànéoreiXe, TrapeffKeuâffapev, iva pò òóo èvep'feiwv ènujvupiav toû Xoi- ttoû KiipÛTTWv èmpeivij ' Ô7T6p Kai nàvTUjç èTrriY'feiXavTO tòv •rrpoXexéévTa âvbpa péXXeiv iroteîv, eiye Kûpoç ó àbeXcpôç î)pâiv Kai auveiriffKOTTOç ànô Tfjç rrpo<Tr)Yopiaç toû XéYeiv piav èvépYeiav òttootì].»

Hard. 3, 1351 sqq. Msi 11, 579 sqq.

ablato geminae operationis vocabulo, ipsas potius duas naturas, id est, divinitatis et carnis assumptae, in una persona unigeniti Filii Dei Patris inconfuse, indivise atque inconvertibiliter nobiscum praedicare propria operantes.

(7) Et haec quidem beatissimae fraternitati vestrae in- 1069
sinuare statuimus, ut unius confessionis propositione monstremus nos cum vestra sanctitate concordes fuisse, utpote consentientes in uno spiritu pari fidei doctrinae. (8) Scribentes etiam communibus fratribus, Cyro et Sophronio antistitibus, ne novae vocis, id est, unius vel geminae operationis vocabulo insistere vel immorari videantur: sed sublata huiusmodi novae vocis appellatione, unum Christum Dominum nobiscum in utrisque naturis divina vel humana praedicent operantem. (9) Quamquam hos, quos ad nos praedictus frater et coëpiscopus noster Sophronius misit, instruximus, ne duarum operationum vocabulum deinceps praedicare pergat: quod omnino promiserunt praedictum virum esse facturum, si etiam Cyrus, frater et coëpiscopus noster, ab unius operationis vocabulo discesserit.»

HEKACLIUS imp. 610-641.

Ex «Ecthesi», 638 auctore Sergio Patr. Constantinopolitano pro Monotheletismo edita.

[Lecta in actione tertia concilii Lateranensis 649.]

1070 ... (1) Oùôapiùç atrfxwpoûvréç tivi tûiv irávTtuv píav P| òùo Xéyeiv F| òiòaOKeiv èvepyeiaç ètri Tfjç ûeiaç toû Kupiou évavOpwnricreujç ' (2) àXXà pâXXov, KaOctnep ai apiai Kai otKoupeviKai napaòeòiÓKaaì Eùvoòoi, ëva Kaì tòv aÙTÒv Yíóv povoYevfj tòv Kùptov fiptîiv 'liqooùv Xpiaróv, tòv âXpôivôv ©eóv, èvepTrjcrat ópoXofeìv tó Te ©eia Kaì tò ávOptúmva· (3) Kaì Ttàcrav Oeonpetni Kaì àvòpiJUTroTrpenfj évépyetav è2 évôç Kaì toû aÙToû oeffapKiupévou ©eoû Aóyou àôtaipéTUJç Kaì dou-fxÙTuuç Ttpoiévai Kaì eiç é'va Kaì tòv aÙTÒv àvatpépeffOat.

1071 (4) Aià tò Trjv pèv Trjç piâç èvepyeiaç <pwvf|v, ei Kai ticti Ttiùv TTaTépwv XéXeKTat, ôptuç SevKeiv Kaì Oopufieîv tôç tivcuv ÙKoàç, ÙTroXaupàvóvTcuv étr' àvaipéffet TaÙTqv Ttpoo'-cpépecrOai tûiv èv XpiOTiù tu) ©età f)pâ>v KaÛ' ÛTtôœraoiv qvmpévujv òùo tpùoetuv. (5) 'QcraÙTtuç òè Kai Trjv twv òùo èvepYetwv pfjffiv troXXoùç OKavòaXiZeiv, wç prjre tivì tûiv ctfiwv Kaì èyKpÌTUJV Trjç 'EKKXqataç pudTafwYwv eìpqpévqv' (6) àXXà yàp Kaì ôreffOat TaÙTrj tò Kaì òùo rrpeo'peùetv OeXiipara èvavriwç rrpôç dXXqXa èxôvTwv ' wç toû pèv ©eoû Aófou tò OWTijpiov OéXovToç èKTtXqpwûfjvai tràûoç, Trjç òè Kar' aÙTÔv àvSpwnÔTqTOç àvTinirrToùonç tûi aÙToû OeXiq-

1070 •••(!) Nullo modo concedentes alicui ex omnibus unam vel duas dicere sive docere operationes in divina Domini incarnatione: (2) sed magis, sicut sanctae et universales tradiderunt Synodi, unum eundemque Filium unigenitum Dominum nostrum lesum Christum, verum Deum, confiteri operari divina et humana: (3) et omnem Deo et homini congruam operationem ex uno eodemque incarnato Deo Verbo indivise et inconfuse procedere et in unum eundemque referri.

1071 (4) Eo quod unius quidem operationis vox, licet ab aliquibus Patribus dicta sit, tamen obstupefacit et turbat quorundam aures, arbitrantium in interitum eandem prolatam esse duarum naturarum, quae substantialiter unitae sunt in Christo Deo nostro. (5) Similiter autem et duarum operationum vocem multos scandalizare, utpote a nemine dictam sanctorum et praecipuorum Ecclesiae Patrum: (6) sed et sequi ex eo, ut duas confiteamur voluntates, contrarie adinvicem venientes; exempli gratia Deo quidem Verbo volente salutarem passionem expleri, eius vero humanitate obsistente et adversante eius

part Kai èvavTiouuévriç, Kai èvreûQev bùo ;oùç TàvavTia OéXovraç eicnrfeffOai' ôtrep buffcreflêç ùtrâpxet Kai àXXÔTptov toû xpitfTiaviKOÛ bôfpaTOç.

(7) Ei yàp ó ptapôç NeOTÔptoç, Kainep ôiaipwv tt)v 0eiav toû Kupiou èvavôpwTtpcriv Kai òùo eiffâfwv uloùç, òùo ûeXripaTa toûtwv eitreîv oùk èTÓXprioe' TouvavTÎov òè TauTO^ouXiav twv bn' aÙToû àvatrXaTTopévwv òùo irpocr-wrrwv èòóEacre' òuvaròv toùç t?)v ôpûrjv ôpoXoyoûvTaç ttîcttiv Kai ëva Yiòv tòv Kùptov f|pwv ìqaoùv Xpicrròv tòv âXq-Oivòv ©eóv ôoEaEovraç, òùo Kai TaÛTa èvavria 0eXf|paTa èir' aÙToû TtapaôéxecrOai ; 1072

(8) "O0ev toîç â-fioiç TTarpaatv èv amari Kai èv toùtw KaTaKoXouûoûvTeç èv 0éXqpa toû Kupiou fjpwv 'Irjcroû Xpi-cttoû toû àXqOtvoû ©eoû ôpoXofoûpev, wç èv pqòevì Katpw Tfjç voepwç ètpuxwpévqç aÙToû aapKÔç Kexwptffpévwç Kai èE oÎKeiaç ôppfjç èvavriwç tw veùpan toû fjvwpévou aún) Ka0' únócTTacnv 0eoû Aôyou Tqv tpucriKi^v aÙTtîç rroif)ffa<T0at KÍvrjarv' àXX' òrrÓTe Kai oïav Kai oCTqv aÙTÔç ó 0eôç Aôfoç q^ouXeTO. 1073

Hard. 3, 795 sq. Msi 10, 991.

IOANNES PAPA IV 640-642.

Quo sensu Honorius Papa duas in Christo voluntates esse negaverit.

[Ex Epistula 2 (ad Constantinum III imp. 641) 1, 9—11; 2, 1; 3, 1-2.]

1. (9) Ergo unus et solus est sine peccato mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui in mortuis 1074

voluntati, et exinde duos contraria volentes introduci: quod impium est et extraneum christianici dogmatis.

(7) Si enim insanus Nestorius, licet dividens divinam Domini nostri incarnationem et introducens filios duos, duas voluntates istorum dicere non ausus est, e contrario autem consonantem voluntatem in duabus ab eo fictis personis, confessus est: quomodo possibile est, orthodoxam confitentes fidem, et unum Filium Dominum nostrum Iesum Christum verum Deum glorificantes, duas et has contrarias voluntates in eo suscipere? 1072

(8) Unde, sanctos Patres in omnibus et in hoc sequentes, unam voluntatem Domini nostri Iesu Christi veri Dei confitemur, quia nullo umquam tempore animatum intellectualiter eius corpus separatim et ex proprio impetu contrarie ad nutum Dei Verbi ei personaliter uniti suum naturalem motum fecit, sed quando et qualem et quantum ipse Deus Verbum volebat 1073

liber conceptus et natus est. (10) In dispensatione itaque sanctae carnis suae duas nunquam habuit contrarias voluntates, nec repugnavit voluntati mentis eius voluntas carnis ipsius: neque enim habuit quodcumque peccatum qui venit dimittere peccatum mundi, quemadmodum et ipse dixit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* [Io 8, 46] **et alias taliter ait:** *Venit princeps mundi huius et in me invenit nihil* [Io 14, 30]. **(11) Unde scientes quod nullum in eo cum nasceretur et conversaretur esset omnino peccatum, decenter dicimus et veraciter confitemur unam voluntatem in sanctae ipsius dispensationis humanitate, et non duas contrarias mentis et carnis praedicamus, secundum quod quidam haeretici velut in puro homine delirare noscuntur.**

1075 **2. (1) Secundum hunc igitur modum iam dictus decessor noster [scii. Honorius] praenominato Sergio patriarchae percontanti scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duae voluntates contrariae, id est in membris ipsius, penitus non consistunt, quoniam nihil vitii**
V **traxit ex praevaricatione primi hominis. ..**

1076 **3. (1) Praedictus ergo decessor meus docens de mysterio incarnationis Christi dicebat non fuisse in eo, sicut in nobis peccatoribus, mentis et carnis contrarias voluntates: (2) quod quidam ad proprium sensum convertentes, divinitatis eius et humanitatis unam eum voluntatem docuisse suspicati sunt; quod veritati omnimodis est contrarium.**

ML 80, 604 et 606.

MAXIMUS CONF. CONSTANTINOPOLITANUS circa 580—662.

De orthodoxia Honorii Papae I.

[Ex disputatione cum Pyrrho expatriarcha (645 Iu!.).]

1077 **1. (1) TTup. Tí ?xe'Ç K€P' 'Ovwpiou enreîv, cpaveptûç TTpôç tòv upó èpoû êv ôoypaTÎffavToç OéXqpa toû Kupíou f|ptûv 'Iqffoû XpidTOÛ;**

1077 1. (1) Pyr- Quid de Honorio, quod respondeas, habes, qui aperte datis ad decessorem meum litteris, unam voluntatem Domini nostri lesu Christi tradidit?

(2) Mai. Tiç àSiôniaToç éiqcqTqç Tfjç TotaÙTqç Ka0-éOTqKev èniaToXfjç, ó Taùviv èK npoCTwirou 'O v uu p i o u cruv-Tctéaç, £Ti Kai Ttepubv, Kai pera tüùv dXXcuv aÙTOÛ KaXtîtv Kai toîç Trjç eùcrepeiaç òófpaai tràffav tt]v Aùctiv Kara-tpatòpùvtuv, ?| oí èv KujvGTavTivouTtóXei rà ¿nò Kapbiaç Ka-Xoûvtêç;

(3) TTup. 'O Taúrnv auvTttéaç.

2. MaE. (1) 'O aÙTÔç oùv, Ttpôç tòv Sfiov KuuvffTav- 1078
tívov, tòv yevópevov [iaoïXéa, ¿k npocribnou náXiv 'Ituáv-vou toû *èv* àïioiç irána Trepi aÙTfjç Ypácpwv, ëcpn, ôti' (2) «eEv 0éXqpa êrpnpev éni toû Kupíou, où Trjç OeÔTrçTOç aÙTOÛ Kai Tf)ç àvûpunrÔTriTOç, àXXà pôvqç Tf)ç àv0puJTTÓ-TrçTOç. ZepYtou -fàp YpàipavTOç, wç Tiveç bùo 0eXr|paTa XéYOUtn ètri XptffToû èvavTta, âvTeYpaipapev, ôti ó Xpirrrôç ôùo 0eXr|,uaTa èvavTÎa oùk eîxe, oapKÔç <pr|pi Kai rrveù-paTOç, wç npeîç êxopev perd Tqv rrapápaorv' áXX' èv pôvov, tò cpuffiKWç xapaKTiipiiov Tqv aÙTOÛ àvOpwTtÔTqTa.» (3) Kai toùtou ànôôeiÉiç èvapYqç, tò Kai peXwv Kai aapKÔç pvq-CT0qvat' arrep Kaì ètri Tqç OeôïqToç aÙTOÛ èKeîva Xr)<p0fjvai où ffuYxaipeî.

(4; Erra Kai rrpoKaTâXqtpiv àvOunocpopâç rrotoùpevoç 1079
tpqaiv' «Ei ôé tiç Xéyoi' Kai tîvoç x«ptv Trepi Tqç àvOpuj-

(2) Max. Quis fide dignus istiusmodi epistulae interpres, is, qui eam ex persona Honorii scripsit, cum et adhuc vitae superstes sit [1], ac qui cum aliis suis virtutibus pietatis etiam dogmatibus omnem Occidentem illustrat; an ii, qui Constantinopoli loquuntur quod in mentem venit?

(3) Pyr. Qui hanc composuit.

2. Max. (1) Is igitur ipse, cum ad sanctum Constan- 1078
tinum imperatorem, ex persona rursus sancti loannis papae, de hac epistula scriberet, dixit: (2) «Unam voluntatem diximus in Domino, non divinitatis eius et humanitatis, sed humanitatis dumtaxat. Cum enim Sergius scripsisset, quod quidam duas voluntates in Christo contrarias dicerent, respondimus Christum non duas contrarias voluntates habuisse, carnis scilicet et spiritus, sicut nos habemus post peccatum, sed unam tantum, quae naturaliter eius humanitatem insigniret.» (3) Hoc autem ita esse, argumentum evidens est, quod membrorum carnisque meminerit, quae quidem de divinitate illa accipi non sinunt.

(4) Deinde occurrit per anticipationem obiectioni: «Si quis 1079
vero», inquit, «dicat: Ecquid vero causae est, cur, de Christi

1 i. e. *loannes* abbas, olim secretarias Honorii.

rrôrr)TOç toû XpidTOÛ btaXafiôvTeç nepi Trjç OeÔTrjToç aÛToû pvrjpqv oùk ètroif|ffao0e; cpapév, ôti rrpwTov pèv trpôç Tqv èpwTtifftv f) àtrÔKpidtç *féfovev'* ëtretTa bé, Kai tô) Trjç Tpacprjç ë0et tbç èv irâcri Kai èv toûtuj ètrópevoi, hotè pèv ¿nò Trjç 0eÔTr)Toç aÛToû btaXeYopévqç, tbç ôtcv Xexq ó 'AtrôcrroXoç' .XpiOTÔç 0eoû bûvaptç Kai 0eoû <jotpia' * iroTè òè *amò* trjç àv0pwTtÔTt|TOç aÛToû, Kaì pôvov, tbç ôrav ó aÙTÔç Xépj' ,Tò pwpôv toû 0eoû aocpwrepov twv àv0pwttwv ècrri' Kaì tô àffûevèç toû 0eoû ioxupÔTepov twv àv0pW7TWV èffTÎv'» [1 Cor 1, 24 sq],

MG 91, 327 sqq.

1079a *Martini Papae (649—655) canones in concilio Lateran. 649 contra Monothelitas editos v. D 254 sqq.*

CONSTANS II imp. 641—668.

Ex «Typo» 648 auctore Paulo Patr. Constantinopolitano edito.

[Lectus in actione quarta concilii Lateranensis 649.]

1080 2. (1) Aiótrep Oecnríiopev toùç qpeTÉpouç ûtrqKÔouç toùç èv ôpOoboEiq btareXoûvTaç Kai Trjç dqiwpr|TOu qpwv twv XpKTTtavwv KaSedTWTaç rriffrewç Kai Trjç Ka0oXiKtiç Kai ànoaToXiKfjç 'EKKXrjaiaç TupxàvovTaç, prj âbeiav ?xeiv nP°Ç dXXf|Xouç dirò toû trapôvToç trepi êvôç 0eXf)paTOç F) piâç èvepxeiaç, F| bûo èvepyetwv Kai búo 0eXqpdTwv, oiavbqtroTe trpocpépeiv dp<piapf|Tq(nv ëpiv t« Kai «piXoveiKÍav. . . .

humanitate agentes, eius divinitatis non memineritis? Respondemus, primum quidem respondisse ad quaestionem; deinde, ut in omnibus, sic etiam hic consuetudinem Scripturae nos secutos esse, quae aliquando ex divinitate eius disserit, ut cum ait Apostolus: *Christus Dei virtus et Dei sapientia;* aliquando vero ex humanitate, eaque sola, ut cum idem ait: *Quod est stultum Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.»*

1080 2. (1) Quapropter sancimus nobis subiectos, qui consistunt in orthodoxa et immaculata nostra Christianorum fide, qui sunt catholicae et apostolicae Ecclesiae, non habere licentiam invicem a praesenti de una voluntate aut una operatione, aut duarum voluntatum aut duarum operationum qualemcumq' proferre altercationem aut contentionem aut rixam....

3. (1) Tûiv toûto TtapaPaíveiv ToXpoùvruuv npoqYoupévwç 1081
pèv ÙTTOK€ipévUJV TÛ) KpipaTl TOÛ CpOfkpOÛ Kaì HaVTOÒUVÓpOU
0eoû ' ëneira òè Kaì où tF)v Tuxoûcrav ùtpopwpévujv pafftXi-
kF|V ¿TfavctKTriCTiv. (2) Ai' F)ç, eì pèv èniffKOTtoi F) KXqpiKoi
eïev, Tf)Ç ibt'aç iepuxnjvriç toû te oìkcìou KXrjpou Tpôirotç
airacnv èKTrecroûvrai ' (3) eì òè .povaxoì eîev, àcpopiZéoOujcrav
Kai tûiv ibiuuv dXXoTpioûoûcuaav tôttwv' (4) eì òè àSiav, F|
iwvqv, F) CTTpaTeiav èx°iev, YupvwûrjaovTai toùtuuv. (5) Eì òè
TeXoûvreç èv iônÛTaiç, ei pèv t‹ôv èmaripiov ôvt€ç TUTxàvoiev,
tFjv tûiv ÚTrapxóvTwv aÙTOÎç inroœrriaovTai òripeucriv ' (6) ei
òè tûiv àcpavtôv Ka0eOTr|KOiev, npôç tûi toû crwpaToç aù-
Twv aÎKicrpuj Kaì èSopiq ôiqveKcî aujcppovioûriaovTai. (7) 'Qç
âv âiravTeç cpóptu tw Trpôç 0eòv Quvexôpevoi Kai tôç
qTreiXqpévaç aÙTOÎç d£iwç iroivàç eùXaf3oùpevoi, âireiCTTÔv
Te Kai ¿rrápaxov tt)v eiprivqv tûiv áyíwv toû 0eoû <puXà-
êujctiv ’EkkXtichwv.

Hard. 3, 823 sqq. Msi 10. 1029 sqq.

Ex Agathonis Papae (678—681) epistula dogmatica de unione 1081a
hypostatica (condi. Romanum 680) v. D 288.

CONCILIUM OECUMENICUM CONSTANTINOPOLITANUM III 680-681.

Damnatio Honorii Papae.

[Actione deciinatertia 28. Mart. 681.]

(1) 'AvaKpivavTeç tôç tbç òtto Eepyiou toû yevopevou 1082
rraTptápxou TaÛTqç Trjç ÛeotpuXÔKTOu Kai PaOiXiôoç nôXewç

3. (1) Qui autem ea praesumpserint praevaricari, primum 1081
quidem subiacent iudicio terribilis et omnipotentis Dei: deinde autem et non qualemcumque regalem indignationem revereantur. (2) Per quam, si quidem episcopi aut clerici sunt, suo sacerdotio, sive suo clero modis omnibus excidant: (3) sin autem monachi, segregentur et alieni sint de suis locis: (4) sin autem dignitatem, aut cingulum, aut militiam habeant, nudentur de iis. (5) Si autem sint privati, si quidem nobiles consistunt, suarum substantiarum proscriptionem patiantur: (6) sin autem ignobiles consistunt, non solum in corpore verberentur, sed et exsilio perpetuo castigentur. (7) Ut omnes timore Dei compressi et comminata iis digna supplicia reverentes, immobilem et imperturbatam pacem sanctarum Dei Ecclesiarum custodiant.

(1) Retractantes dogmaticas epistulas, quae tamquam a 1082
Sergio quondam patriarcha huius a Deo conservandae regiae

Tpacpeicraç ôo-fpaTtKàç èttKTToXâç, npôç te Kû pov tòv Tqvi-Kaûja yevôpevov èniOKorrov toû «Pàcnboç Kai 'O v tû piov tòv 'fevópevov nàtrav Trjç irpeapuTÉpaç 'Pajpqç' àicraÙTujç òè Kai Tqv àtr' èKEÎvou, toutécttiv 'O v uj píou, irpôç aÙTÔv ZépYtov àvrrfpacpeuTav èrnœroXriv' (2) Kai TaÛTaç eû-pr)KÔxeç TràvTij àXÀOTptaç Tuxxavoûaaç tôiv ànoCTToXiKwv òiòaypàTiJUV Kai Ttûv ôptffôÉVTUjv urtò tiûv œfiujv Xuvóbwv Kai TtáVTUJV TIÛV ÈKKpÎTWV (TfÎUJV TTaTÉptuv, èïropévaç òè xaîç tiûv aipeTtKiûv ipeuôoôiôatTKaXiaiç, TaÛTaç nàvnj àtro-PaXXôgEÛa Kai ùç ipuxocpûôpouç pôeXuTTÔpeôa.

1083 (3) rQv bé, toutéoti tiûv aÙTiûv, Tà àcrepfj àiroœrpecpô-pe0a òó-fpaTa, toútujv Kai Tà ôvôpara ék Trjç àyiaç toû Oeoû 'EKKXqffiaç èKpXqÛqvai ècpivagev' toutéoti Zepyiou toû fevopévou trpoéòpou TaÙTqç Trjç OeocpuXàKTOu Kai {iacri-Xiboç nôXeujç, toû àpEapévou irepi toû toioûtou àcrefioûç cru-fYpctcpeclOai bô'fpaToç' Kûpou toû 'AXeEavbpeiaç, TTûppou, TTaúXou Kai TTet pou, Kai atiTiûv rtpoebpEuaàvTUJV èv Ttû epôvip ttîç ûeocpuXàKTOu Taùrqç ttôXêujç Kai xà ôpota èX€Î-voiç <ppovr]aàvTUJv' ena bè Kai ©eobwpou toû Trjç «bapàv Ytvopévou èrntfKÔTtou. (4) rQv ttóvtwv TtpOYeTpappévwv Trpoffibnwv èTtepviiaûr] èv Tq rrpôç tòv eùffepéffTaTov Kai OeoffTiipiKTOv f]p(ûv ÒEcnrÓTqv Kai péfav paffiXéa àvatpopâ 'Ayáúwv, ó à-fuÛTaToç Kai TpiapaKàpiffToç Tqç npeapuTÉpaç

urbis scriptae sunt, tam ad Cyrum, qui tunc fuerat episcopus Phasidis, quam ad Honorium quondam papam antiquae ftomae: similiter autem, et epistulam ab illo, id est Honorio, rescriptam ad eundem Sergium: (2) hasque invenientes omnino alienas exsistere ab apostolicis dogmatibus et a definitionibus sanctorum Conciliorum et cunctorum probabilium Patrum, sequi vero falsas doctrinas haereticorum, eas omnimodo abicimus et tamquam animae noxias exsecramur.

1083 (3) Quorum autem, id est eorundem, impia exsecramur dogmata, horum et nomina a sancta Dei Ecclesia proici iudicavimus: id est Sergii quondam praesulis huius a Deo conservandae regiae urbis, qui aggressus est de huiusmodi impio dogmate conscribere; Cyri Alexandriae, Pyrrhi, Pauli et Petri, qui et ipsi praesulatu functi sunt in sede huius a Deo conservandae civitatis et similia iis senserunt; ad haec et Theodori quondam episcopi Pharan. (4) Quarum omnium suprascriptarum personarum mentionem fecitAgatho, sanctissimus ac ter beatissimus papa antiquae Romae, in suggestione, quam fecit ad piissimum et a Deo confirmatum dominum

'Pwhhç Trâtraç, Kai àrrepâXXeTO wç èvavriwç Trjç ôpGobôEou fjpüùv ttîcftêuüç tppovqcravTaç, oOç Kai àvaOépait koOutto-pXqOqvai ópCopev.

(5) TIpôç toùtoiç òè <TuveK[ÍXr)0fivai ¿K Trjç àfiaç toû 1084
©eoû 'EKKXr](riaç Kai auvavaOepaTtoOtivai cruveiôopev Kai 'Ovwptov, tòv yevopevov Tràirav tôç irpeapurépaç 'Ptùpqç, bià tò eùpriKévai f]pâç bià tûjv yevopévujv trap' aùroû ypap-pàiiuv irpôç Xépyiov Kara Travia ti] ékeìvou 'fvmpq è£-aKoXou0r|cravTa Kaì là aùroû daePn Kupwtfavia boypara.

Hard. 3, 1331 sqq. Msi 11. 553 sqq. Hf. 3. 276 sqq. Hf. 3, 1, 501 sqq.

Definitionem de duabus voluntatibus Christi v. D '¿89 sqq. *1084 a*

LEO PAPÀ II 682-683.

Anathematizatio Honorii.

a. [Ex Epistula ad Constantinum IV imp. (682).]

(1) Kai tbcraùrujç àvaOeiiarKopev toùç èrpeuperàç Trjç 1085
véaç rrXàvriç' toutéoti ©eóòtupov tòv Trjç <t>apàv èrri-ctkottov, KOpov tòv 'AXeEavbpeiaç, Zépytov, TIûppov, ÎTaûXov, TTérpov, toùç irjç 'EKKXricriaç Ktuvaravrivou rrôXeujç ÛTTOKa0i(rràç pâXXov fqirep KaGrpfryràç' (2) où pf)v àXXà Kai 'Ovtbpiov, ôcttiç Taùrrçv ipv ÔTro(TToXiKr|v 'Ek-KXrjffiav oùk ¿rrexeipricre òtòacTKaXiq ctTrotfToXiKriç irapaôôo'eujç áyvícrai, àXXà ifj pefJrjXuj trpoòoaiq piavGrjvai tÎ]V àomXov Trapexœpr]cTev.

Hard. 3, 1475 sq. ML 96, 409 sq.

nostrum et magnum Imperatorem, eosque abiecit, utpote contraria rectae fidei nostrae sentientes, quos etiam anathemati submitti definimus.

(5) Cum his vero simul proici a sancta Dei catholica 1084
Ecclesia, simulque anathematizari praevidimus et Honorium, qui fuerat papa antiquae Romae, eo quod invenimus per scripta, quae ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus eius mentem secutus est et impia dogmata confirmavit.

(1) Pariterque anathematizamus novi erroris inventores, id 1085
est Theodorum Pharanitanum episcopum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, Constantinopolitanae Ecclesiae subsessores magis quam praesules, (2) nec non et Honorium, qui hanc apostolicam Ecclesiam non apostolicae traditionis doctrina lustravit, sed profana proditione immaculatam fidem maculari permisit.

b. [E Libro Pontificali de Leone II.]

1086 **2. Hic suscepit sanctam sextam Synodum, quae per Dei providentiam nuper in regia urbe celebrata est, graeco eloquio conscripta, exsequente ac residente piissimo et clementissimo magno principe Constantino, intro regale palatio eius qui appellatur Trullus, simulque cum eo legati Sedis apostolicae et duo patriarchae, id est Constantinopolitanus et Antiocenus, atque CL episcopi; in qua et condemnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius, Pyrrhus, Paulus et Petrus, necnon et Macarus cum discipulo suo Stephano, sed et Polychronius novus Simon, qui unam voluntatem et operationem in Domino Iesu dixerunt vel praedicaverunt.**

Ed. *Duchesne* 1,359. ML 128, 847.

De errore Honorii.

a. [Ex Epistula ad episcopos Hispaniae.]

1087 **Qui vero adversum apostolicae traditionis puritatem perduelliones exstiterant, abeuntes quidem aeterna condemnatione mulctati sunt: id est Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus Constantinopolitani, cum Honorio, qui flammam haeretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit.**

Hard. 3, 1730 E. ML 96, 414.

b. [Ex Epistula ad Ervigium regem Hispaniae.]

1088 **Verum piissimus Imperator gratia Sancti Spiritus animatus et laborem pro Christianae fidei puritate sponte perpessus, Ecclesiam Dei catholicam ab erroris haeretici macula summis nisibus purificare molitus est: et quidquid offensionem Christianis populis poterat generare, de medio Dei Ecclesiae fecit auferri: omnesque haereticae assertionis auctores, venerando censente Concilio condemnati, de catholicae Ecclesiae adunatione proiecti sunt: id est Theodorus Pharanitanus episcopus, Cyrus Alexandrinus; Sergius, Paulus, Pyrrhus et Petrus, quondam Constantinopolitani praesules: et una cum eis Honorius Romanus, qui immaculatam apostolicae traditionis regulam, quam a praedecessoribus suis accepit, maculari consensit.**

Hard. 3, 1735A. ML 96, 419.

CONCILIUM QUINISEXTUM SIVE TBULLANUM II 692.

CANONES.

2. Confirmatio Canonum Apostolorum et canonum ab anterioribus conciliis vel episcopis emissorum.

(1) "EboSe Kai toûto tt) ayia TaÚTt] Euvóbw KáXXicTrá Te 1089
Kai (JnouòaiÓTaTa, wore péveiv Kaì ano toû vûv f?e0aiouç Kai àatpaXeîç irpôç ipuxwv Oepaneiav Kai îaTpeiav rraOwv toùç uno tôiv irpô qpwv àïiwv Kai paKapiwv TlaTépwv bexOévTaç Kai KupwôévTaç, àXXà pqv Kai irapaboOévTaç f]pîv òvópaTi twv à-fiwv Kaì èvbóSwv 'AttocttóXwv ÔY&or|KOVTa névTe Kavôvaç. (2) 'Eneiòf] bè èv toûtoiç toîç Kavôcnv èvréraXTai béxeoOai rjpâç tôç twv atiTwv áyíwv AttocttóXwv bià KXripevToç biaTÙiciç, aiç tioi iraXai ùttô tôiv érepobóìzwv ètri Xúpr) Trjç 'EKKXqffiaç vôOa Tivà Kai £eva rqç eùcrepeiaç TtapeveTéOqffav, tò eûîtpenèç kôXXoç tôiv Oeiwv bofparwv f)pîv ápaupcúoavTa, rf|v twv toioûtwv biaraEewv Ttpofftpôpwç ànofJoXf)v Trerrouipeûa npôç Tfjv toû xP'^Tiavi" kwtôtou noipviou oÎKobopf)v Kai àcrqpàXeiav, oùbapwç è'fKpivovreç tù Tfjç aipeTiKfîç tpeuboXoYÎaç KuripaTa Kai tí] fvqcriq twv AttootóXwv Kaì óXoKXfjpw bibaxô napeveipovreç.

(3) 'EniCTcppafiiopev bè Kai toùç Xoinoùç navraç iepoùç 1090
Kavôvaç toùç ùnò twv àyiwv Kai paKapiwv TTaTépwv ùpwv

(1) Hoc quoque huic sanctae Synodo pulcherrime et ho- 1089
nestissime placuit, ut ab hoc nunc tempore deinceps ad animarum medelam et perturbationum curationem firmi stabilesque maneant, qui a sanctis Patribus qui nos praecesserunt, suscepti ac confirmati sunt atque adeo nobis etiam traditi sunt, sanctorum et gloriosorum Apostolorum nomine octoginta quinque canones. (2) Quoniam autem in his nobis canonibus praeceptum est, ut eorundem sanctorum Apostolorum per Clementem constitutiones susciperemus; quibus iam olim ab iis qui a fide aliena sentiunt ad labem Ecclesiae aspergendam adulterina quaedam et a pietate aliena introducta sunt, quae divinorum nobis decretorum elegantem ac decoram speciem obscurarunt; has constitutiones ad christianissimi gregis aedificationem ac securitatem conducibiliter reiecimus, haereticae falsitatis fetus nequaquam admittentes et germanae ac integrae Apostolorum doctrinae inserentes.

(3) Obsignamus etiam reliquos omnes canones, qui a sanctis 1090
et beatis nostris Patribus expositi sunt: id est a trecentis

¿KTéOévTaç, toût' ïffn tûiv tê èv Ntkaici auvaOpotciûévTUJV TptaKOffiouv ÔÊKaoKTib Oeoipópwv áyítuv TTorrépiuv, Kai tiîiv èv 'AyKupqi, ën pr)v Kai tiîiv èv NeoKaiffapeía, ib<T-aÙTUiç Kai tûiv èv râTTpaiç, irpôç toûtoiç òè Kai tûiv èv 'AvTioxeta Tqç Xupiaç, dtXXà pqv Kai tûiv èv Aao-bikeÍq. tqç 0puYÎaç, upocéri Kai tiîiv ékotov Ttevn'iKOVTa TIÎIV èv TaÚTQ TT) ôeOtpuXctKTW KOI flaaiXÎÔl OUVeXÔÔVTUIV irôXet, Kai tûiv ôicckoctîuiv tiîiv èv tí) 'Ecpeaiaiv piTpo-trôXet tô irpoTcpov cruvaYrpfeppévcuv, Kai tiîiv èv XaXKq-òóvi éEakoaiujv TptÓKOVTa ayioiv Kai paKapiwv TTaTépaiv, ibtfaÛTuiç Kai tiîiv èv ZapbiKfl, fri pr]v Kai tiîiv èv KapOa-yévij, irpoaéTi Ye pf)v Kai tûiv aûûiç èv toutt) tí) 0eo-cpuXàKTip Kai patTiXibt TtôXet (TuvéXOóvtujv èni Nekto-piou toû Tr)ç pacuXiboç TaÛTriç trpoébpou Kai ôeocpiXou toû YevopÉvou 'AXeïavbpeiaç àpxieitKTKÔTrou.

1091 (4) 'AXXà prjv Kai toû Aio vocìi ou àpxieiuciKÓTrou y^vo-pévou Tfjç'AXeiavbpeiaç peYaXoTTÔXcujç, Kai TTÉTpou y^vo-pévou àpxteinffKÔTrou 'AXegavbpeiaç Kai pâprupoç, rpqY°PÎ°u èTnffKÔnou Yevopévou NeoKaicrapeiaç toû ÔaupaTOupYOÛ, 'Aôa-V affi ou (àpxieTuciKÔTrou 'AXeEavbpeiaç, BaatXeiou dpxteirt-(Tkôttou Kaiffapeiaç KamraboKÎaç, rpr)Y°P'Oü ètriaKÔirou Nùcrciriç, rpnYopiou toû OeoXbyou, 'ApcpiXoxiou 'Iko-viou, TtpoOéou àpxiemcTKÓTrou Y^vopévou 'AXeEavbpeiaç, toû irpoTépou QeotpíXou àpxienidKÔirou tqç aÙTriç 'AXe£-

decem et octo sanctis ac deiferis Patribus, qui Nicaeae convenerunt iisque qui Ancyrae; et iis etiam qui Neo Caesareae, similiter et qui Gangris; praeterea et iis qui in Antiochi a Syriae, atque iis etiam qui in Laodicea Phrygiae: praeterea autem et centum quinquaginta Patribus, qui in hac a Deo conservanda et imperiali civitate convenerunt; et ducentis, qui in Ephesiorum metropoli prius coacti sunt; et sexcentis triginta sanctis et beatis Patribus, qui Chalcedone: similiter et iis qui Sardicae; et qui Carthagine; et qui rursus in hac Dei cultrice et imperatrice urbe convenerunt sub Nectario, qui imperanti huic civitati praesidebat, et Theophilo qui fuit Alexandriae archiepiscopus.

1091 (4) Quin etiam canones Dionysii, qui fuit archiepiscopus magnae Alexandrinorum civitatis: et Petri, qui fuit Alexandriae archiepiscopus et martyr: Grego rii Neocaesareae episcopi Thaumaturgi: Athanasii Alexandrini archiepiscopi: Basilii archiepiscopi Caesareae Cappadociae: Grego rii episcopi Nyssae, Gregorii Theologi, Amphilochii Iconii, Timothei archiepiscopi Alexandriae: prioris Theophili archi-

avbpeiaç pefaXoTtôXecuç, KupíXXou dtpxieTUffKÔnou Trjç aù-Tfjç 'AXeSavbpeiaç, Tevvabiou traTpiápxou yevopévou Trjç OeocpuXáKTOü Taùxrjç Kai paaiXiboç troXeuiç. 'En piqv Kai tòv òtto Kutrptavoû toû fevopévou àpxieniffKÓTrou Tfjç 'Acppuiv Xaipaç Kai pàpTupoç Kai Tfjç kot' aÙTÒv cruvôbou èKTeôévTa Kavôva, ôç èv toîç tûiv npoetpqpévujv trpoébpiuv tôttoiç Kai pôvov Karà tô trapaboOèv aùroîç ëOoç ¿KpaTrjffe.

(5) Kai pqbevi èSeîvai toùç trpobqXa>eévTaç trapaxapâTTetv 1092
Kavôvaç P| àOereîv F| érépouç irapà toùç rrpoKeiuévouç rrapa-béxeffOai Kavôvaç ipeubeTTiypâcpujç ùrrô tivujv cruvTeôévTaç tûiv t?|V àXf|6eiav KairqXeùeiv èTtixeipqcrâvTujv. (6) Ei bé tiç àXiù Kavôva nvà tûiv eîpqpévaiv KaivoTopâiv F| àva-Tpéneiv èmxeipâiv, ùrreùOuvoç ètrrat Karà tòv toioûtov Ka-vôva, ii»ç aÙTÔç biaTopevei, njv èmnpiav bexôpevoç Kai bi' aÙToû èv tbrrep ivraie Oepaireuôpevoç.

13. Ne matrimonio ligati a diaconatu vel presbyteratu excludantur neve ulterius matrimonio uti prohibeantur.

(1) 'Erreibri èv tf) 'Paipaituv 'EKKXqcia èv retici Kavôvoç 1093
rrapabebódOai bié-fvaipev, toùç uéXXovraç biaKÔvou F) rrpeo-purépou àEioû(T0ai xepoxoviaç KaSopoXofeîv, diç oùkéti Taîç aÙTÛiv tfuvâirrovrai yapeTaîç' f|peîç tûi àpxaiai èEaKoXou-

episcopi eiusdem Alexandriae: Cyrilli eiusdem Alexandriae archiepiscopi: et Gennadii, qui fuit patriarcha huius a Deo servandae et imperantis civitatis. Praeterea vero eta Cypriano, qui Afrorum regionis fuit archiepiscopus et martyr, et synodo quae sub ipso fuit, emissum canonem, qui in praedictorum praesulum locis solum secundum traditam iis consuetudinem servatus est.

(5) Et nulli licere prius declaratos canones adulterare vel 1092
non admittere vel alios praeter hic propositos recipere canones, a quibusdam falsa adiecta inscriptione compositos, qui veritatem cauponari conati sunt. (6) Si quis autem, quod praedictorum canonum aliquem innovare vel subvertere conetur, convictus fuerit, reus erit secundum eum canonem, ut ipse pronuntiat canon, poenam luens, et per ipsum in eo, in quo offendit, medelam suscipiens.

(1) Quoniam Romanae Ecclesiae pro canone traditum 1093
esse cognovimus, ut promovendi ad diaconatum vel presbyteratum profiteantur se non amplius suis uxoribus coniungendos: nos antiquum canonem apostolicae perfectionis ordinisque

Ooûvreç Kavóvt tôç àtrocTToXiKiiç àKpi|Jeiaç KOÌ TÔEeWÇ, Tà tûiv iepâiv àvbpüjv Karà vôpouç auvoiKéffia Kai durò toû vûv èpptùffûai [JouXópe0a, pqbapüùç aÛTÔiv Tf|V npôç yapeTàç truvàcpeiav biaXùovTeç f| àiroœrepoûvTeç aÙTOÙç Tfjç npôç àXXfjXouç KaTà Kaipòv tòv npocrriKOvra ôpiXiaç. (2) "Qcrre €Ï tiç ¿tiioç eùpeOein npôç xeipOTOviav ùnoòtaKÓvou P| bia-KÔvou F) npeapuTépou, oûroç pqbapûiç KU)Xuécr0w èni toi-oûtov Pa0pôv èpPiPàieffOai yapeTr) ctuvoikwv vopipty ' (3) pirre pqv èv tôi Trjç xeiP0T0V*aS Kaipiîi ànatTeicrOu) ópoXoyeív, ibç ànoUTÓcreTai Tfjç vopipou npôç Trjv oiKeiav yaperriv ôpiXiaç, ïva pq èvTeû0ev tôv ék 0eoû vopoOetqOévTa Kai eûXofriOévTa Tfj aÙTOÛ napouoia yàpov KaOugpiZeiv ÉKpia-oOûjpev, Trjç toû EuarreXiou (pwvfjç powffqç' A ó 0eôç èZeuiev, âv0pwnoç pf] x^P^tcu» [Mt 19, 6] ' Kai toû 'Ano-OTÔXou blbàCTKOVTOÇ ' «TiptOV TÔV -fâpov Kai TfjV KOÎT1]V âpiavTOv» [Hebr 13, 4]' Kai ' «Aébeffat yuvaiKÍ; pq if|Tei XÚOTV» [1 Cor 7, 27],

1094 (4)"Iffpev bé, œcrnep Kai oi èv Kap0aïévq ouveXOôvreç Trjç èv piuj aepvÔTr)TOç tiùv XeiTOup-füjv Ti0épevoi npóvoiav ërpatrav, ójcttc toùç ûnobiaKÔvouç toùç Tà iepà puOTqpia tpqXacpâiVTaç Kai toùç biaKÔvouç Kai npeopuTépouç Karà toùç ibiouç ôpouç èK tûiv ffupfliwv èfKpaTeùeaOat, ïva Kai tô bià tûiv AnoorôXujv napabo0èv Kai è£ aÙTqç Trjç ap-

servantes, hominum qui sunt in sacris legitima coniugia deinceps quoque firma et stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus coniunctionem dissolventes vel eos mutua tempore convenienti consuetudine privantes. (2) Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus vel diaconus vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur, si cum legitima uxore cohabitet. (8) Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum: ne ex eo a Deo constitutas et sua praesentia benedictas nuptias iniuria afficere cogamur, evangelica voce exclamante: *Quae Deus coniunxit, homo non separet,* et Apostolo docente: *Honorabiles nuptias et torum immaculatum,* et: *Alligatus es uxori? ne quaere solutionem.*

1094 (4) Scimus autem, sicut et qui Carthagine convenerunt et vitae ministrorum honestatis curam gerentes dixerunt, ut subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, et diaconi et presbyteri secundum proprios terminos a consortibus abstineant: ut et quod per Apostolos traditum est et ab ipsa usque anti-

XaiÔTqToç KpaTqOèv Kai qpeîç ôpoiuuç tpuXarrtupev, Kaipòv èni rravTÔç èniCTTÓpevoi npàypaToç Kaì páXiffTa vqaTeiaç Kai Trpoaeuxñ?. (5) Xpq yàp toùç tú) OuoïadTiipiw trpocr-eôpeùovTaç èv tú) Kaipú) Tfjç tú)v trficuv peraxeipf|<ïewç èy-KpaTeîç eîvai èv nâcriv, ôitwç ôuvqOùjdtv où rrapà toû Oeoû ânXâiç aÎTOÛffiv ètriTuxeîv.

(6) Eï tiç oùv ToXpr)(Joi napà toùç ciitoo'toXikoùç Kavôvaç 1095
Kivoûpevôç Ttva tûiv tepwpévuuv, TTpecrfluTépujv cpapèv F) ôta-KÓvwv F| ùnoòiaKÓvwv, anoffTepeîv Trjç npôç vôpipov tv-vaÎKa ouvacpeiaç Te Kai KOivujviaç, KaOaipeiffOui ' wdaÙTujç Kai eï tiç irpecrpûTepoç P) ôuxkovoç tiîv èauTOÛ -fuvaÎKa npo-<pàaei eûXafieiaç èKgaXXei, àtpopiiéaOw, èmpévcuv òè Ka0-aipeiffOœ.

36. De praerogativa Sedis Constantinopolitanae et de ordine Ecclesiarum patriarchalium.

Avaveoúpevoi tò napà tú)v ¿kotòv TrevTi'iKOVTa á-fíujv 1096
TTaTépujv tûiv èv tí) OeoqpuXâKTtp TaÚTq Kaì PaaiXiÒi iróXei cruveXOôvTiuv Kai tcùv éEaKoerkuv TpiÔKOVTa tûiv èv XaXKrjòóvi <TuveX0óvTiuv vopo06Ti-]0évra, óptéopev, aicrre tôv KwvtTTavTivouTtôXewç 0póvov tù)v ïctluv (ÌTroXaóeiv npeapeíiuv toû Tfjç npeffpuTépaç ‘Pcùpqç Opôvou Kai èv toîç èKKXrjenaœriKOÎç ibç èKeîvov peyaXuveffOai npajpaoi, òeÓTCpov per' èKeîvov ùrrâpxovTa. Me0' ôv ó Trjç 'AXes-

quítate servatum, nos quoque similiter servemus, tempus in omni re scientes et maxime in ieiunio et oratione. (5) Oportet enim eos, qui divino altari assident, in sanctorum tractandorum tempore esse omnino continentes, ut possint id quod a Deo simpliciter petunt obtinere.

(6) Si quis ergo fuerit ausus praeter apostólicos canones 1095
incitatus aliquem eorum, qui sunt in sacris, presbyterorum, inquimus, vel diaconorum vel subdiaconorum, coniunctione cum legitima uxore et consuetudine privare, deponatur. Similiter et si quis presbyter vel diaconus suam uxorem pietatis praetextu eiecerit, segregetur: et si perseveret, deponatur.

Renovantes quae a sanctis centum quinquaginta Patribus, 1096
qui in hac a Deo conservanda et regia urbe convenerunt, et sescentorum triginta, qui Chalcedone convenere, constituta sunt, decernimus, ut thronus Constantinopolitanus aequalia privilegia cum antiquae Romae throno obtineat et m ecclesiasticis ut ille rebus magnifiât, ut qui sit secundus post illum. Post quem magnae Alexandrinorum civitatis

avbpéwv pEyaXoTrôXewç àpiOpEÎffûw Opôvoç, eÏTa ó Trjç 'AvTtoxéujv, Kai perù toûtov ó Trjç 'lepoaoXuptTwv ttôXewç.

40. De aetate ad vitam monasticam amplectendam requisita.

1097 (1) 'Eneibr) tw Qew KoXXâffûat btà Trjç èK tôiv toû piou ûopûpwv àvaxwpfjüEwç Xiav ¿cttî <JwTf|ptov, XPÒ PÒ ávesETá-(Ttwç f)pâç rapa tòv Kaipòv toùç tòv povijpq piov ènavqpq-pévouç TTpoaíeoOat, àXXà tòv TtapaboÛévTa qpîv ttapà tôiv TTaTÉpwv ôpov Kai èv aÙToîç cpuXaTTEiv, wore Tijv óiioXo-fíav toû Kara 0€0v piou tòte irpocrÍEoDai òeì, wç ò&'l pepaiav Kai àtrò •fvwO'eujç Kai Kpioewç yivopÉvqv, perù njv toû Xôyov truptrXiipwffiv. (2) 'Eotw toívuv ó uéXXwv tòv povaxi-kòv ûrrépxEffOat Zàjyòv oùx òttwv F] ÔEKaETqç' èv túú trpoébpw K€tnévr|ç Kai Trjç èri toútuj boKipaffiaç, eí tòv xpóvov aikw aùSqOfjvat XuOìTeXécjTepov q'feÎTai trpôç Tqv èv tw povqpEt píuj eicra-fwfñv Kai Karaoraffiv.

1098 (3) Eì yàp Kai ó péfaç BadiXeioç èv toîç iepoîç aù-toû Kavóoì Tf|v éKoucriwç éauTtjv TTpocra'fa'foûcrav tw Qew Kai T»jv trapùeviav danaZopEvqv tòv étiTaKaibÉKaTOv bia-vóovffav xpóvov tw twv trapùévwv TCTfpaTi àpiûpeîffûai vouoûeteî, âXX' oùv tw repi twv xnpwv te Kai biaKOVicowv Ttapabei'fpaTi KaTaKoXouÛijcravTeç, eîç tòv eìpqpévov xpóvov

numeretur thronus, deinde Antiochiae, et post eum Hierosolymitanae civitatis.

1097 (1) Quoniam Deo adhaerere per secessum ex vitae strepitu ac perturbatione valde est salutare, oportet nos non sine examinatione eos qui vitam monasticam eligunt, non intempestive admittere, sed nobis a Patribus traditum terminum in iis quoque servare: ut vitae secundum Deum professionem iam firmam et a scientia ac iudicio factam tunc admittamus, post rationis complementum. (2) Qui ergo monachicum iugum est subiturus, ne sit minor quam decem annorum natus: eius quoque rei examinatione in praesulis arbitrio sita, an augeri tempus conducibilius existimet ad introductionem et constitutionem in vita monastica.

1098 (3) Etsi enim magnus Basilius in sacris suis canonibus eam, quae se sua sponte Deo offert et virginitatem complectitur, si septimum decimum annum compleverit, in virginum ordinem referendam esse statuit: sed tamen de viduis et diaconissis exemplum secuti, in dictum tempus, analogia et pro-

dvaXÔYWç toùç tòv povqpq piov éXopévouç TrepiecrTqffctpev. (4) ’Ev yàp tw Qeiw 'AttogtóXw vé^panrat, éEf|KovTa ¿twv Tf)v èv Trj ’EKKXricria KaTaXeyeaQai xÓPav lcf- f**Ti,n 5* 9l òè iepoi Kavôveç TeacrapâKOVTa ¿tôiv Tiqv ôtaKOviffCav xeipo-TovetffOai rrapaòeòwKacn, Trjv ’EKKXqtriav x“P,Tl 9etq KPa* TatOTépav 'fevopevrjv Kaì èrti Tà rrpôcrw paivouoav éwpa-kôteç Kaì tò twv -rnffTwv npôç Trjv twv Oeiwv èvToXiîiv TripnOìv TTCTftôv te Kai àffcpaXéç. (5) "Orrep Kai fjpeîç àpiata KaTavoriaavreç àptiwç òiwptcràpeOa, ttjv eùXofiav Trjç xàpiTOç Tip péXXovri twv KaTà ©eôv àywvwv èvàpxeoOat tïianep tivù acppayiba Taxéwç èvcrppatvópevot, èvTeûOev aÙTÒv irpôç tò pq èrti TtoXù ÔKveîv Kaì àvaòóeoOai rrpoptpàèovTeç, pâXXov pqv ovv Kai Ttpôç tt|V toû àyaôoû napoppwvreç èxXoYqv Kai KaTCÎCTTaOÎV.

41. De iis qui Inclusorum vitam electuri sunt.

(1) Toùç èv TtôXeoïv P) xojpioiÇ èv èfKXeiffTpaiç pouXopé- 1099
vouç àvaxwpeîv Kai éauTOîç KaTapôvaç Ttpooéxetv, npÔTepov èv povaOTqpiw eÙTiévai ôeî Kai tî)v àvaxwpqTiKqv Ttaiôo-TptpeîffOat òiaTWYqv, Kai èiri Tpieró xpóvov tw Trjç povfjç èÉàpxovri èv cpôpw Qeoû únoTárreciOai, Kai Tqv KaTà iràvTa tbç TtpooqKev ùrraKoqv èKrrXqpoûv, Kai oütwç ôpoXoYOÛVTaç Ttepi Tqç èv tw TOioÛTW piw irpoatpéo'ewç Kai wç è£ 6Xqç Kapôiaç éKOuaiwç toûtov àffnàZovTai ùttò toû KaTà tôttov

iortione habita, eos qui vitam monasticam elegerunt, deduximus. (4) In divino enim Apostolo scriptum est, sexaginta annorum viduam in Ecclesia eligendam: sacri autem canones quadraginta annorum diaconissam ordinandam esse statuerunt, cum Dei Ecclesiam Dei gratia potentiorem ac robustiorem evasisse et ulterius procedere vidissent, fideliumque ad divinorum mandatorum observationem firmitatem ac stabilitatem. (5) Quod quidem cum nos quoque optime intellexissemus, modo statuimus benedictionem gratiae ei, qui certamina secundum Deum aggressurus est, veluti quoddam signaculum celeriter imprimentes, hinc eum ad non diu cunctandum et tergiversandum inducentes, vel potius etiam ad boni electionem et constitutionem incitantes.

(1) Eos qui in urbibus vel vicis in clausuras volunt se- 1099
cedere et sibi ipsis separatim attendere, prius quidem in monasterium ingredi oportet, et anachoreticam [hoc est ab aliis separatam ac semotam] vivendi rationem exercere, et spatio triennii ei, qui mansioni praeest, in Dei timore parere, et oboedientiam in omnibus, ut aequum est, implere; et ita huius vitae eligendae institutum profitentes, et quod eam ex

ÓOKiMáíeciOai trpoébpou ' et0' oûtwç ètp' ërepov èvtauTÔv èEw0ev npocTKapTepeîv Tfjç èpcXeun-paç, wç âv ó ctkottôç oùtwv nXetôvwç tpavepwOeiq. (2) TqviKaûra yàp nXqpo-cpopiav trapéEouffiv, tbç où Kevrjv ©qpwpevot bôEav, àXXà bi' avrò tò ôvtwç KCtXòv rrjv f]oux¡av Taúrqv peTabiwKOuoi.

1100 (3) Metó bè Tqv toooùtou xpóvou aupnXfipwdtv, eì tt) aÙTf) npoaipéoei èppévoiev, è-fKXeiaOfivai aÙTOÙç Kaì pqKÉTi toùtoiç èEeìvai, òte Kaì poùXovrat, Trjç TotaÙTqç KaTapovfjç àcpiOTaaOai, éktôç eì pò bià KOtvqv XuffiTéXeiav Kaì wtpéXeiav F| éiépav avayKqv irpôç Oávarov aÙTOÙç PtaZopÉvqv npôç toûto ëXKOivTO Kai ouTuj jiet' EÙXoyiaç toû kotò tòv tóttov òriCTKÓTrou. (4) Twv bè eiprjuevwv npocpàffewv bi'xa ¿TXtl-poûvraç ¿K twv KaTafwyiwv oùtwv èEtévai, npwTOTÛTtwç pèv aKOvraç aÙTOÙç KaTEipyvÙEiv èv Tfj eiprjpévq è'fKXeio'Tpa, è-rretTa bè vqdTeiaiç Kai éTÉpaiç EfKXripaYWfiaiç aÙTOÙç 0epa-tteùeiv eibÔTaç KaTà tò "fe'fpappévov, wç oùbeiç £aXwv Trjv Xeîpa aÙTOÛ èir' âpoTpov Kai ffTpatpeiç eiç Tà ôtricrw eù-0eTÔç èaTiv eiç tt|V PaaiXeiav twv oùpavwv [cf. Le 9, 62],

42. Ut qui dicuntur Eremitae ex urbibus expellantur.

1101 Toùç Xe-fopévouç èpqptTaç, oïriveç peXavetpovoûvreç Kai Tàç KecpaXàç xopwvTeç irepiayouCTi Tàç ttôXeiç, peraEù àv-bpwv XaïKwv Kaì yuvaiKwv àvaorpecpópevoi Kaì tò oÌKeìov

toto corde sua sponte amplectuntur, ab eius loci praesule examinari: deinde sic alio anno extra clausuram fortiter se gerere, ut scopus eorum evadat manifestior. (2) Tunc enim plane ac perfecte significabunt, quod non inanem gloriam captantes, sed propter ipsum revera pulchrum ac honestum hoc otium persequuntur.

1100 (3) Post tanti autem temporis complementum, si in eodem eligendae vitae instituto permaneant, includi ipsos, et iis non amplius licere, quando etiam voluerint, ex tali mansione egredi: praeterquam si propter communem utilitatem vel aliam necessitatem ad mortem urgentem ad id trahantur; et ita cum benedictione eius loci episcopi. (4) Qui autem sine his iam dictis causis ex suis habitaculis exire aggrediuntur, primo quidem vel invitos dicta clausura coerceri, deinde ieiuniis et aliis afflictionibus ipsos curare scientes, quemadmodum scriptum est, quod nemo qui manum aratro inmisit et retro conversus est, est aptus regno coelorum.

1101 Eos qui dicuntur eremitae, qui quidem nigris vestibus induti et capite comati urbes obeunt et cum viris saecularibus ac mulieribus versantur et propriae professioni faciunt iniuriam,

ènâTfeXpa KaOuPpiCovreç, ópíZopev, ei pèv atpoûvTat tùç KÔpaç àtroKeipâpevot tò twv Xonrwv povaxwv àvaôéïaoOai axôpa, toùtouç èv povaOTqpiw ¿-fKaOiffTaaOai Kai toîç âôeXcpoîç èTKaTaXéfeffOai' eì òè pò toûto irpoéXoivTO, -rravTáTraffiv aÙTOÙç twv nôXewv àneXaùvecrôai Kai Tàç èpqpouç oÎKeîv, è£ wv Kai tùç ènwvupiaç éauTOîç àvenXàaavTO.

43. Ut etiam iis qui antea lapsi fuerant in monasterium ingredi liceat.

’EEòv ÙTrópxet XpiCTtavw tòv àoKqTiKÒv éXécrOai [iiov 1102¹
Kai tòv noXuTÓpaxov twv [Jiwtikwv npaypaTwv ZáXqv átroOepévw èv povaOTTipiw eicnévai Kai Kara tò povaxiKÒv <rxÒMa anoKapòvai Kai èv oiwòònoTe nraicrpaTi àXw. ‘O fàp ZwTiqp Òpwv 0eôç è<pr)' <Tòv èpxópevov npôç pe où pò èxftóXw èEw» [Io 6, 38]. 'Qç oûv Tqç povaxiKqç noXireiaç tòv èv peTavoiq OTuXoYpacpoùcrriç ÒM»v 2wqv, tw -fvqaiwç Taúrq npoffTiOepévw ouveuboKOÙpev Kai oùôeiç aÙTÒv napepnoòioei Tpônoç npôç tòv toû oìkeìou CTKonoû anonXqpwOiv.

47. Ne mulier in virorum monasterio dormiat et vice versa.

Mòte èv àvòptùw povadTqpiw tuvo, pòtc èv yuvatKeia 1102²
àvòp KaOeuòéTw' navrôç 'fàp npoffKÔppaTOç Kai OKavòàXou ë£w ôeî eîvai toùç nicrroùç Kai npôç tò evoxopov Kai

statuimus, si elegerint quidem tonsis comis reliquorum monachorum amictum suscipere, eos in monasterio constitui et inter fratres referri: quodsi hoc non elegerint, ex urbibus expelli et solitudines habitare, ex quibus sibi etiam denominationes confinxere.

Licet omni Christiano vitam exercitatricem eligere et, rerum 1102
ad vitam pertinentium deposita tempestate, monasterium ingredi et habitu monachi tonderi, in quacumque prolapsione deprehensus fuerit. Salvator enim noster Deus inquit: *Eum qui venit ad me, non eiciatn foras.* Quia igitur monachalis vitae ratio nobis vitam in paenitentia ob oculos ponit, ei, qui ad illud germane ac sincere accedit, acquiescimus ac favemus: nec ulli ei mores impedimentum afferent, quo minus proprium scopum adimpleat.

Neque mulier in virorum monasterio, neque vir in mulie- 1102*
rum dormiat. Extra offendiculum enim et scandalum fideles esse oportet et ad id, quod deconim ac honestum Deoque

eúirpóaebpov tú) Kupiw tòv éauTwv eiiOerííeiv piov' ei òè tiç toûto irpáíei, erre KXqpiKÔç erre XaiKÔç, átpoptíéoOw.

48. De uxore eius qui episcopus ordinatus est.

1102a ‘H toû rrpôç èTrKTKOTtfjç Ttpoebpiav àvtrfopévou Yuvq, Karà KOtvqv crupcpwviav toû oîkéîou àvbpôç TrpoôtaZeuxôeîcra, pierà Tf|v ètr’ aÛTtîi Trjç èntffKonqç xeipOTOviav èv povaffTqpitp eiaÌTtu, iróppuj Tfjç toû èniOKÔTtou KaTafWfqç ibKobopqpéviu, Kai Tqç toû èiriO'KÔnou npovoiaç ánoXauéTiu ei bè Kai á£ía tpaveiq, Kai irpôç tô Trjç btaKOviaç àvaptPaaOqffeTat àSiujpa.

52. De Missa Praesanctificatorum.

1103 ’Ev Ttàoatç Tqç crfiaç TeffdapaKOdTqç tcùv vqcrteiwv fipépaiç, irapeKTÔç dappÔTOU Kai Kuptaxqç Kai Tqç â'fiaç toû EûarfeÀiopoû fjpépaç, 'fivécrûw q tûiv TtpoqfiaauevuLiv iepà XeiTOupYÎa.

55. Ne die Sabbato ieiunetur.

1104 ’Eireiòq pepaOqxapev èv tt| 'Pujpaíujv rrôXei èv Taîç ÙYÎaiç Tqç TeaaapaKOffTqç vqœreiatç toîç Taûrqç aàppaot vqOTeùeiv Ttapà Tqv TrapaboOâdav èKKXqdiadTiKqv cxkoXou-Otav' ëboEe Tq œfia Euvóòw, ùicrre Kpccreìv Kaì ètri rq 'Ptu-piaitu v ’EKKXqffia ànapaaaXeÛTtuç tòv Kavóval tòv Xé'fOVTa ' «Ei tiç KXqpiKÔç eùpeOeiq tt) àfiq KuptaKq vqdTeùtuv P| tò

gratum, vitam suam componere. Si quis autem hoc fecerit, sive clericus sive laicus, segregetur.

11022 Uxor eius, qui ad episcopalem dignitatem promovetur, communi sui viri consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est et consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione exstructum, et episcopi providentia fruatur. Sin autem digna visa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem provehetur.

1103 In omnibus sanctae Quadragesimae ieiunii diebus, praeterquam sabbato et Dominica et sancto Annuntiationis die, fiat sacrum praesanctificatorum ministerium.

1104 Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in sanctis Quadragesimae ieiuniis eius sabbatis ieiunare praeter ecclesiasticam traditam observationem: sanctae Synodo visum est, ut in Romanorum quoque Ecclesia inconcusse vires habeat canon* qui dicit: «Si. quis clericus inventus fuerit in sancto

1 Can. aposto!. 66.

oáppaTOV TrXf|v toû évôç Kai pôvov, KaOaipeiaûai, ei bè XaïKÔç, àcpopiZéffOuj.»

67. Ut a sanguine animalium abstineatur.

'H 6eia f)pîv Fpacpf] èveTeiXaro ànéxeoûai aïpaTOç Kai 1105
TTVIKTOÛ KOI TTOpVetaÇ [cf. Act 15, 29] ' TOÎÇ OUV blà Tf]V Xixvov
•faOTépa aîpa oioubrjiroTe Zwou téxvij tivì KaTaGKeuáZouffiv
èbibbipov Kaì oÜTiu toûto èoOiovai, irpocrtpôpwç èrriTipûipev.
Eì tiç oùv dirò toû vûv aTpa Zœov èaûieiv ètrixeipoiq oicu-
brj-rroTe Tpôïtuj, ei pèv KXqpiKÔç eïr), KaOatpeioOuj, ei bè Xa'iKÔç,
àtpopiZéaOuu.

81. Ne in Trisagio cantetur «Qui crucifixus es pro nobis».

'Eiteibrinep èv Tien xwpaiç pepaOr|Kapev èv tû) Tpicrafiw 1106
ûpvqj èv irpoaOr)Kr]ç pépei èKtpuuveîcrûai perù tò «"Ayioç
àOàvaToç» tô «'O œraupuuûeiç bt' qpâç èXéqaov fipâç»,
toûto bè ûttô tûiv TtaXaiûiv (rfiwv TTarepiuv <bç Tqç
eùa'epeiaç àXXÔTpiov èK toû toioûtou àtrnXàèq ûpvou oùv
tiù t?|v TOiaùrqv cpcuvfiv Kaivoupfr)<TavTi napavóptu aipeTiKû)'
Kai ijpeîç KupoûvTeç rà napà tûiv áyíwv TTarépuiv fjpâiv
irpiv eùerepûç ûeapoûeTqûévra àvaûepaTÎZopev toùç ?ti perù
tòv TrapóvTa ôpov Trapabexopévouç Tqv ToiaÛTqv <pu)vf|v ètr'
èKKXqo'iaiç ?| âXXwç muç tiîi Tpiffayitp ûpvtu (JuvâirrovTaç,
Kai ei pèv iepaTiKÔç èoriv ó napapârqç tûiv ôpiffûévrujv,

die Dominico vel sabbato ieiunare, praeter unum et solum, deponatar, sin laïeus, segregetur.»

Divina nobis Scriptura mandavit, a sanguine et suffocato 1105
et fornicatione abstinere. Eos ergo, qui propter lautum et
delicatum ventrem cuiuscumque animalis sanguinem arte aliqua
esculentum condiunt ac instruunt atque ita illo vescuntur, con-
venienter punimus. Si quis igitur deinceps animalis sanguinem
quovis modo comedere aggrediatur, si sit quidem clericus, de-
ponatur: sin autem laïeus, segregetur.

Quoniam in nonnullis locis didicimus in hymno, quo ter 1106
Sanctus canitur, additamenti loco dici post illud, «Sanctus
immortalis», hoc, «Qui crucifixus es pro nobis, miserere
nostri»: id autem ab antiquis sanctis Patribus, ut a pietate
alienum, ex hoc hymno eiectum est cum scelerato haeretico,
qui hanc vocem innovavit: nos quoque confirmantes ea, quae
a sanctis nostris Patribus prius pie constituta sunt, anathema-
tizamus eos, qui post praesens decretum eiusmodi vocem ad-
mittunt in ecclesiis vel aliquo alio modo sanctissimo hymno
adiungunt. Et si est quidem sacerdotalis ordinis, qui trans-

diroyupvofiffOai toûtov Tfjç lepaTiKfjç àEiaç TrpotTTÓTTopev, el bè Xa'iKÔç ij povaxôç, àcpopiiecrûai.

82. Ut in posterum loco Agni ipsa figura Christi in imaginibus depingatur.

1107 (1) ’Ev tiOi twv oeTrrwv eìkóvwv fpatpaîç àpvôç bctK-TÛXw TOÛ Ttpoòpópou beiKVÙpÊVOÇ è'fXaP‹iTTeTa,› &S TÚBOV napeXf|<pÛq Trjç xàpitoç, tôv àXqûivôv f)pîv bià toû vôpou Trpoünocpaivwv àpvòv Xpicròv tòv 0eòv fjpwv. (2) Toùç oûv naXatoùç tûttouç Kai tôç (TKtàç, tbç ttîç àXqÛeiaç ffùp-poXà T€ Kat irpoxapâ-fgara Ttapabebopévouç ttJ ’EKKXrjoiqi, KaTaffiraZópevoi tf)v X“Plv trpoTtpwpev Kai Tqv àXf|0etav, wç TrXqpwpa vópou Taúrr|v ûrrobeEâpevot. (3) 'Qç âv ovv tô TéXeiov xàv Taîç xpwpaTOupYiaiç èv Taîç ánávrwv ôtpeatv únoYpátpqTat, tòv toû atpovroç Tiqv ápapTÍav toû KÓapou àpvoû XpiffTOÛ toû 0eoû f|gwv Ktrrà tôv àvOpwirtvov Xa" paKrqpa Kat èv Taîç eÌKÓOiv dirò toû vûv àvrt toû itaXatoû àpvoû àvaffTqXoûGÔat ópíZopev, bi’ aùroû tô ttîç Tairetvw-aewç ütpoç toû 0eoû Aô'fou KaTavooûvreç, Kai trpôç pvqpqv Trjç èv aapKÌ troXiTeiaç toû re tràôouç aÙTOÛ Kai toû (Jw-Trçpiou Oavdrou x6lPaTUJT°t’Mev01 Kai Tqç èvreûûev Yevo-pévqç tw KÔapw ànoXuTpwcrewç.

Lauchert 101 sqq. Hard. 3,1659 sqq. Msi 11, 939 sqq. Hf. 3, 330 sqq. HL 3, 1, 562 sqq.

gressus est eum, sacerdotali dignitate privari iubemus, sin autem la'ícus vel monachus, segregari.

1107 (1) In nonnullis venerabilium imaginum picturis agnus, qui digito praecursoris monstratur, depingitur, qui ad gratiae figuram assumptus est, verum nobis agnum per legem Christum Deum nostrum praemonstrans. (2) Antiquas ergo figuras et umbras, ut veritatis signa et characteres Ecclesiae traditos, amplectentes, gratiam et veritatem praeponimus, eam ut legis implementum suscipientes. (3) Ut ergo quod perfectum est vel colorum expressionibus omnium oculis subiciatur, eius qui tollit peccata mundi, Christi Dei nostri humana forma characterem etiam in imaginibus deinceps pro vetere agno erigi ac depingi iubemus: ut per ipsum Dei Verbi humiliationis celsitudinem mente comprehendentes, ad memoriam quoque eius in carne conversationis eiusque passionis et salutaris mortis deducamur eiusque quae ex eo facta est mundo redemptionis.

ANASTASIUS ABBAS SINAITA obiit post 700.

De Patre spirituali.

[Quaestiones et Responsiones 6, 1.]

'EpiÔTriQiç' KaXóv èOTtv dpa tò èEopoXofeîffOai TÒ 1108
àpapTqpaTa f|pibv irveupaTiKOÎç àvòpàffiv;

'AiróKpto'iç' (1) Toûto KaXóv èOTt Xtav Kai nàvu ibtpéXipov' àXXà pr) toîç àîreipujç Kai îôuutikojç trepi Tà TOiaÛTa ôiaKeipévoiç, iva pq òtà Trjç àXôyou cruprraOeiaç Kai oiKOVopiaç, F) ôià Trjç (XKaipou Kai àveniOTqpovoç.trapa-OTâaeujç tûiv èniTipiâiv KaTaqppovqrqv oiKovopiaç àvàXfqTOV q pàOupov Kai rrapeipévov ffe àrreipYàar|Tai. (2) 'Eàv oùv eùpqç àvòpa nveupaTiKÓv, ëpneipov, óuvápevóv ce ìaTpeùffai, àverraKTxûvTUJç Kaì perd nicereiuç èïopoXÔYqffai aÙTib, tbç tiw Kupitp Kai oùk âvOpibmp. (3) <t>qffì fàp ó Zocpôç' «TTepi Tqç ipuxrlç crou p?) aiCTxuvQqç. >E<jti fàp aioxùvr), q éiráyei àpapTÎav' Kai ëOTiv aìffxùvq bòia Kai x^PK-Kai pq Xâpqç TtpócrujTrov Karà Trjç qæxq; tfou, Kai pr) èv-TpaTtqç eiç rtTibaív trou.» Kai· «Mq aiaxuv0ÔS ôpoXoYqtJai éq>' âpapTÎaiç aou» [Eccli 4, 24 sqq]. Kai 'lujàvvqç' «'Eàv fáp, cpqtfív, ôpoXoYwpev tôç àpapTtaç f)pwv, tucttôç èffTi Kai bÎKaioç ó 0eôç, ïva à<pr| qpîv tôç âpapTÎaç Kai Kaûapioq qpâç àrrò iràoqç àbiKiaç» [1 lo 1, 9],

MG 89, 369 sqq.

Quaestio: Sitne bonum confiteri peccata nostra viris spiritualibus?

Responsio: (1) Est bonum et valde utile; sed non iisUQg qui earum rerum sunt imperiti et rudes: ne, per rationes expertem commiserationem ac dispensationem, per importunam et a scientia alienam poenarum seu paenitentiarum iniunctionem te reddat aut contemptorem stupidum aut socordem et remissum. (2) Si ergo inveneris hominem spiritualem, peritum, qui possit tibi mederi, citra pudorem et cum fide confitere ei peccata, tamquam Domino et non homini. (3) Etenim ait Sapiens: *Pro anima tua ne confundaris: est enim confusio adducens peccatum et est confusio gloria et gratia. Ne accipias faciem adversus animam tuam, et ne reverearis in casum tuum.* Et: *Non confundaris confiteri peccata tua.* Et Ioannes: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et iustus Deus, ut dimittat nobis peccata et mundet nos ab omni iniquitate.*

PAULUS WARNEFRIDI DIACONUS scripsit ca 750.

De Leone I et Attila.

[Historia Romana 14, 11, 3—12, 2.]

1109 11. (3) Deinde Aemiliae civitatibus similiter exspoliatis, novissime eo loco, quo Mincius fluvius in Padum influit, castra metati sunt. (4) Ubi **Attila** consistens dum, utrum adiret **Romam** an desisteret, animo fluctuaret, non urbi, cui infestus erat, consulens, sed **Alarici** exemplum pavens, qui captae a se urbi non diutius supervixit, dum ergo has animo tempestates revolveret, repente illi legatio placidissima a Roma advenit.

1110 12. (1) Nam per se vir sanctissimus **Leo** Papa ad eum accessit. Qui cum ad regem barbarum introgressus esset, cuncta ut optaverat obtinens, non solum Romae, sed et totius Italiae salutem reportavit; territus namque nutu Dei **Attila** fuerat nec aliud Christi sacerdoti loqui valuit nisi quod ipse praeoptabat. (2) Fertur itaque post discessum pontificis interrogatum esse **Attilam** a suis, cur ultra solitum morem tantam reverentiam Romano Papae exhibuerit, quando quidem paene ad omnia, quae ille imperasset, obtemperarit, tum regem respondisse, non se eius qui advenerat personam reveritum esse, sed alium se virum iuxta eum in habitu sacerdotali adstantem vidisse, forma augustiore, canitie venerabilem, illumque evaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, nisi tuncta, quae ille expetebat, explesset.

Ed. *H. Droysen,* Monum. Germ, hist., auctores antiquissimi 2, 204 sq.

INDEX ALPHABETICUS
AUCTORUM, PERSONARUM, RERUM.

Indicantur numeri marginale et, port comma, numeri aententiarum.

B

E

G

H

K

L

O

P

ADDENDA[1]*

Num.

1 sqq. Editio nova: ed. K. Bihlmeyer (Tübingen 1924, Mohr).
10 sqq. Ut supra Nr. 1. •
17 sqq. Ut supra Nr. 1.
32 sqq. Vidi quintam editionem a Georgio Andresen paratam l(Lipsiae 1921), 273 et 2 (Lipsiae 1914), 211. Andresen textum Nr. 34, 7 ita (sec. coniecturam) praebet: Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, aut crucibus affixi [aut flammandi atque] ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.
35 ad notam 3. Editio nova: G.Janell (Lipsiae 1920, BT), 10.
51 sqq. Editionova: Die âltesten Apologeten. Texte mit kurzen Einleitungen. Hrsg. von Edgar J. Goodspeed, Gottingen 1914. Ad notam 1, p. 39: Goodspeed: [iva àpcJXwpev.
71 sqq. Editio nova: G. Rauschen, Florilegium Patristicum 3 (2. ed. Bonnae 1914), 120 sqq. *
77. Editio nova: ed. Henr. Schenkl (Lipsiae 1913, BT). Eundem textum exhibet.
78 sqq. Ut supra ad Nr. 71, p. 105 sqq., qui maxime Harnackium secutus est.
150. Editio nova CB, l. c. 3, 206.
151 sqq. Editio nova: ed. Bihlmeyer (ut supra ad Nr. 1), 143 sqq.
154. H. Schône, Ein Einbruch der antiken Logik und Textkritik in die altchristl. Théologie (Antike und Christentum, Erganzungsband 1, Pisciculi, Munster 1939) p. 262 probavit loco «parabolis», quod legitur in editione Ed. Fleischer, legendum esse «mythis4.
155. Textum a J. Doelger reconstructum vide in Lexikon ftir Théologie und Kirche 1 (1930), 24 sq.
156 sqq. Textum originalem, sat difficilem intellectu, vide in Enchiridio Patristico Nr. 268.
199 sqq. Contuli editionem a G. Rauschen factam in Florii. Patnst. 10 (Bonnae 1915, Hanstein), 20 sqq.
218 bis, nota 1: Hae sententiae hodie iam obsoletae sunt.
219. Mutavi titulum, quia edictum, de quo agit Tertullianus, hodie probabilius adscribitur Agrippino, episcopo Carthaginiensi, quam Callisto Papae. Vide Altaner, Patrologie (1938) 92, Steidle, Patrologia (Friburgi Brisg. 1937), 69.
222. Utrum Minucius Felix scripserit ante an post Apologeticum Tertulliani, i. e. annum 197, evinci non potest.

1 Asteriscus (•) significat: Contuli novam editionem, correxi corrigenda 6ec. regulas in praefatione (p. ix) expositas.

Num.

228 sqq. Contuli textum a Wendland editum (CB 1916); lectiones var., utpote minoris momenti, neglexi.

237 sqq. Contuli textum a P. Koetschau editum (CB Orígenes 5, 1913); lectiones variantes (min. momenti) neglexi.

247. Ed tío nova: CB Orígenes 9 (ed. M. Rauer, 1930), 4 sq, de lect. var. idem dicendum.

250. Editio nova: CB Orígenes 6 (ed. Baehrens 1920), de lection, var. idem dicendum.

266. Vide etiam Maurice Bévenot, St. Cyprian's De unitate Chap. 4 in the light of the Manuscripts. Romae (Gregoriana) 1938,36 sqq. Ad explicationem cap tis 4 vide Altaner, Patrologie (1938) 106.

393 sqq. Totam hanc epistolam et nomina subscribentium vide nunc apud H.G. Opitz, Athanasius Werke (CB) 3, pars 1 (Urkunden zur Geschichte des arianischen Streites 318—328), 6 sqq. Correxi pauca in nostro textu, lectiones Socrati proprias reliqui intactas.

400 sqq. H. G. Opitz l. c. 1 sqq.

409. L. c. 47 sqq.

414 sqq. L. c. 167 sqq.

418 sqq. L. c. 178 sqq.

560 nota 2. De genuinitate epistularum Liberii vide E. Caspar, Geschichte des Papsttums 1 (1930), 589 sq, F.X.Seppelt in Lexikon fiir Théologie und Kirche 6 (1934), 550.

570 nota 1. Cf. E. Caspar l. c. 591 (zu S. 193 : Tod).

597. Editio nova: Florileg. Patrist. 31 (ed. Otto Faller S.J., Bonnae 1933). Initium textus ibi sonat: Quoniam quae habuimus, digessimus superioribus libris duobus . . .

628/30. Editio nova: CB Eusebius 7, 1 (ed. R. Helm, 1913), 206 sq ad annum 173, 234 ad annum 327 et 236 ad annum 349.

640/41. Editio nova: CV 54 (ed. J. Hilberg, 1910), 624 sq.

642 sq. L. c. 55 (1912), 42 sqq.

661/72. Ed. W. Heraeus »1929.

746 sq. Editio nova: Sancti Caesarii episcopi Arelatensis opera omnia. Vol. I. Sermones (ed. D. Germain Morin O.S.B.) parsi (Maretioli 1937), 274 sq.

793 sqq. Editio nova: Acta concil. oecumen., ed. E. Schwartz, I (Cone. Ephes.), 1 (1927), 117 sq. Lectiones variantes utpote minoris momenti in hac editione neglexi (cf. quae dicta sunt in praefatione p. IX).

796 sqq. Editio nova: L. c. 1, 5 (1924/25), 247 sqq, quae satis differt a nostro textu, sed lectiones variantes non mutant sensum, quas in nostra editione propter difficultates technicas debui neglegere.

820 sqq. Editio nova: Recogn. P. Krueger, Berolini 1923/26, 44 sq 65 134 312 Textus nr. 823 sec. Krueger sonat: ...Nec vero quisquam orbus habeatur: propria huic homini damna non noceant...

843. Socrates opus suum scripsit a. 440, recognovit a. 450.

898 sqq. Editiones novae : S. Leonis Magni Epistulae contra Eutychis haeresim, ed. C. Silva-Tarouca. Textus et documenta (Univ. Gregor.) ser. theol. 20 (1935), 95 sq — Ed. E. Schwartz (cf. supra nr. 793) II (Cone. Chalcedon.), 4, 56 sq.

Num.

940. Editio nova: Schwartz l. c. II, 1,1, 27 sq (ad Anatolium episcop.).
941 sq. L. c. II, 1, 2, 160 sq
943. L. c. II, 1, 3, 88 sq.
963. Editio nova. CB (ed. Gerh. Loeschke et Marg. Heinemann, 1918), 10 (1, 5, 1), cuius textus initio sonat: oúrrut bè xexpipévqç Trjç pdxiî ›• e. cum nondum pugnare decrevissent. Textus nr. 3: ‘O ydp toútou to0 oupPóXou Zwfpd<poç . . .
969 Editio nova: Ed. Schwartz, Publizistische Sammlungen des Acacianischen Schismas, in Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Kl. NF 10, 1934, 20.
975/1001. Contuli novam editionem a P. Bennone Linderbauer factam (Florileg. Patrist. 17, Bonnae 1928, Hanstein), sed textum politiorem Buttlerianum ex rationibus practicis praetuli.
1037 sq. Editio nova: Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio III, Concilia I (ree. Frid. Maassen, Hannov. 1893), can. 15 et 31, p. 78 et 82. Lectiones variantes (minoris momenti) neglexi.

APPENDIX.

TIBERIUS CLAUDIUS IMP. 41—54.

De tumultibus contra ludaeos urbis Alexandriae.

[Epistula ad Alexandrinos scripta 41.]

(1) Trjç bè rrpôç 'loubaiouç Tapaxqç Kai ffrâaewç pâXXov b' ei XP j) T° àknôèç eirreîv toû noXépou ncrrepoi pèv aïrioi KaTéffTqaav..., oûk èpouXqOqv àKpipJjç èEeXévtat... (2) E ti Kai vûv btapapTÙpope1 eïva2 'AXeEavbpeîç pèv rrpaéwç Kai tpiXavGpôrrwç irpoacpépovre3 'loubaio<i)ç toîç Tqv aÙTqv TtóXtiv ¿K rroXXtûv xpôvatv oÎKOûaei4 Kai pqbèv tiûv rrpôç 0pqOK€Îav aÙTOîç vevoptffpévujv toû ôeoû XoipévutvTats àXXà èiûcnv aÙTOÙç toîç èôeatv xPHaùai tîç6 Kai èrti toû Oeoû XepaffTOÛ, ârrep Kai è'fwi btaKoùoaç àpcpoTépwv èpeflaiujffa' (3) Kai 'loubéotç bè ¿ÎVTiKpuç kéXéùwi pqbèv rrXrput iLv rrpô-Ttpov èffx°v TTEpttp'fàZeoûai pqbè wffrrep èv bucrei rróXeoetv KaToiKoûvTaç bùo rrpeapeiaç èKTtéprreiv toû Xoirroû, iù pq rrpÓTepóv ttote èrrpâKÔq, pqbè èrriorraipeiv TupvacriapxtKOÎç q KoffpqTtKoîç àfiôffei, Kaprroupévouç pèv Tà oÎKÎa drroXàovTaç bè èv áXXoTpíqt rrôXet rrepiouffiaç árrávTtuv áyaOtúv, (4) pqbè

(1) Quinam culpabiles sint tumultus et seditionis, vel potius, ut verum dicamus, belli contra ludaeos, nolui accuratius persequi.... (2) Etiam nunc coniuro Alexandrinos ex una parte, ut clementer et benevole se habeant erga ludaeos, qui in eadem urbe ex multo tempore habitant, et ut nihil turbent, quod ad eorum cultum Dei consuetum pertinet, sed sinant eos consuetudinibus uti, quibus tempore Divi Augusti, quas et ego confirmavi, postquam utramque partem audivi. (3) ludaeis vero ex altera parte iubeo, ne appetant negotiosi plus quam habebant, neve in posterum, acsi illi et vos in duabus civitatibus habitaretis, duas legationes mittant, quod nunquam antea accidit, ne se immisceant certaminibus gymnasiarchicis et cosmeticis, sed fructum capiant ex propriis rebus, abundantia omnium bonorum intentes, quamquam in civitate aliena; (4) nec adducant neve recipiant ludaeos ex Syria et Aegypto

1 Intellege biapaprúpopat ' fva ' irpoatpépovrai
4 oÍKoúatv 5 Xupaívtuvrai ' oîç

èTnrfeaOai F] irpoaeíecrOai ano Zupiaç ìì Avfúir<T>ou KaTanXé-oviaç loubaiouç *tí* ou peiiovaç ÛTrovoiaç âvavKacrôr)cope XapPâveiv (F») ei bè pq, navra rpônov aùroùç éneEeXeuCTopat KaOánep Koivqv reiva [1] rfjç oÎKOupévqç vótfov[2] èEefeipovraç. (6) Eàv ToÛTujv ànoffrâvreç àptpórepot però npaôrqroç Kai <ptXav0poneiaç rqç npôç àXXqXouç Zqv ¿OeXqaqre Kai èftbt npóvoiav Tfjç nôXetvç noqffopat rf|v avarárun xaOánep ¿k npoyôvwv oiKÎaç ùpîv ûnapxoùffqç.

adnavigantes, unde maiorem suspicionem deberem trabere. (5) Sin autem, omni modo eos persequar ut suscitantes communem quendam morbum[2] mundi. (6) Si ambo destiteritis ab actionibus vestris et cum clementia et benevolentia mutua vivere volueritis, ego providentiam habebo civitatis, ex progenitoribus meis vobis praestitam.

H.ldris Bell, Jews and Christians in Egvpt (1924), p. 25 lin. 73/4. 77, 82/104.

EPITAPHIUM TATIANI CUIUSDAM,

prope Philippopolim inventum.

[Scriptum circa finem saeculi III vel initio s. IV?][3]

umq[4][5] 8///f' 1553
Toûtov ¿poi Tartaviû épTob[órq]
bópov òtupou xóptv è£eréXeff[ev]
órfànqv exiuv napà 0(eo)û Ztûcnpoç [ó à-]
beXtpdç XpuooYÓvou, qç x“P>v

Hanc mihi Tatiano locatori habitationem doni gratia ex- 1553
struxit caritatem habens a Deo Zosimus, frater Chrysogoni,

•* riva

8 Hic agi de Christianis, *H. yanne* (Mélanges Cumont 1936, 273 sqq) ex eo conatur probare, quod Claudius circa idem tempus etiam Romae contra ludaeos propter Christianos tumultuantes processit, et quod Antiochiae tumultus anno 40 probabiliter etiam propter Christianos excitati sunt.

3 Lapidi epitaphium militis cuiusdam (pagani?) antea insculptum fuisse videtur, ut apparet ex ornamentis (armis) et reliquiis scripturae antiquioris rasae NZH in fine (cf. Echos d'Orient 37, 1938, p. 4); de tempore, quo scriptum sit epitaphium, vide l. c. 10.

4 tumi potest significare «visio», i. e. admonitio hominis transeuntis, ut inspiciat epitaphium, sed etiam est signum numeri 888, qui, etsi raro et tempore potius posteriore, adhibetur ad significandum nomen ’Inaoûç (= 10+ 8 + 200 + 70 + 400 4-200), cf. l. c. 8 sq.

5 = boOXoç? Ita V. Laurent proponit: ’Iqaofiç — boOXoç, i. e. servus Iesu(s).

0vt0£<i)ov pittOòv bwtte(t]> K(vpio)ç ó pioôfa]-
TtobÔTqç. 'E? Attiqç b' èEeXOtùv trâ-
aav ttôXiv nepivo<TTr|CTaç tfyOov
[ejiç prjrpÔTToXiv Oprpauv 4>tXnr[iT-
ôiroXtv èvOabe. Ztû. 'EE Aipú-
tttou bé pe ^ùttaç [ó K(ùpio)ç Trattavi
fvújtttv1 ëbwKe 0(eo)û boûtta[v £qv tb]-2
b' èv dibioi<ç> ùbatti K(upio)u • vû[v pèv]
àpéptpvov ëxw íwiqv biîipov . . .
exwv toûtov bôpov ©N rr[apà toû]
Trôna8 Zuxn'pou. Zar a[pa £po]~
Toîtti 0(eo)û boûXoç ínráfpxwv èpoi]
TtXetova <a>ïXeov (= èXeov) oïv[eTKa (= iivepKa) ttXú]-
vwv vÙKTaç ôXaç [ti)v kXîvijv • ou ttq]-
pepa Tparptuv b[6Eav ùpvœ]
0(eo)û.

NZH

Ed. rz. *Laurent,* Echos d'Orient (37. 1938\ 5.

cuius gratia iustam retributionem dabit Dominus retributor. Ex Asia egressus, omnes civitates pervagatus, veni in hanc Metropolim Thraciae Philippopolim. Vivo. Ex Aegypto me eripiens Dominus omnem cognitionem Dei dedit quae ita praebet vivere in aquis aeternis Domini. Nunc inperturbatam habeo vitam, ut donum habens hanc habitationem a papa Zosimo. Vivo. Inter mortales Dei servus, abundantem misericordiam nactus sum, lavans totas noctes <lacrimis> lectum meum. Signum huius scribens, gloriam cano Dei.

THEODORETUS EP CYRENSIS circa 393—458.

Colloquium Constantii imperatoris et Liberii papae (Mediolani 355).

(Historia ecclesiastica (scr. c. 450) 2,15 (12), 10 et 16 (13), 1—812—29.]

929 1 15. *Etw b< té Atftepiou toû Ttaveu<pr]pov ti)v ûirèp tC|ç &Xr)ûeiaç nappqaiav Kai toùç àEtafàaTOvç Xôyouç oïç trpôç Kutv-

929' 15. Mihi vero Liberii summa laude digni liberam pro veritate disputationem et admirabilem sermonem, quem habuit cum Constantio, in-

1 Lectio fvwiJiv non videtur certa iuxta tabulam photographicam (1. c. exhibitam).

8 Ita proponit V. Laurent. In lapide legitur: Xoûda[ç? ////] = Xoûaafç pe Æi-]b', i. e. lavans me ita?

3 TTdtra hic vix significat episcopum, vide 1. c. 14.

ardvTióv ëvSeîvai PoúXo^ai -rij aufTpatpf|. 'AvdfpanToi yàp irapd tíüv TrjviKaÚTa <piXo6ewv yeyev^VTai, tbç Ikovoì trapassai Kai buyeîpai irpôç í?|Xov tlüv Qeíujv toùç ëpaardç. Outoç bè perd 'loùXiov, ôç liXpeoTpov biebèEaTO, Tqv 'Pwuaiujv iòvvev ¿KKXqaíav.

16. (1) Ktuvtrrâvnoç paOiXeùç threw «'Hpeîç, Kaì òtà tò 929 4
XpiGTtavóv ae exvai Kaì èrrÌCTKonov Trjç qpeTÉpaç rrôXewç, aÉiov ¿Kpívapev Kai toûto peracTTeiXápevoi rrapaivoûpév croi Trjç àiToppr|Tou àrrovoiaç toû âvoffiou 'AÛavaffiou Tijv koivwviav àpvqoaffûai. Toûto "fàp f] oÎKOupévq eu exeiv èboKÎpaoe (Tuvóòou Te tpqcpicrpaTi àXXôrpiov Tfjç èKKXqcnatTTiKrjç KOivwviaç ÉKpive.» (2) Atpéptoç èTridKOitoç eïrrev «BacnXeû, tò èKKXrjOïaOTiKà Kpipara perà rroXXfjç ôiKaiOKptffiaç fiveaGai ôcpeiXei. Aiórrep eì òoKeì aou tt) eùoepeia, KptTqptov onora-Orjvai KéXeuaow Kai ei ôcpûeir) 'Aûavâcnoç (féioç KaraôÎKriç, TÓT6 Karà tòv Trjç èKKXrjaiaOTiKfjç àKoXouOiaç rvnov èievexûritferai f] kot' aÙTOû vprjcpoç- Oûbè yàp olóv Te Karaxprjqpioaoôai àvôpôç ôv oùk èKpivapev.» (3) KtuvarâvTioç ó PaOtXeùç eînew «Tlâoa q oÌKoupévq KaTetpqtpicraTO rrepi Tfjç àvootÔTqTOç aÙTOû, Kai ùjç dpxnç tòv Kaipòv òianaiiei.» (4) Aipépioç èniOKonoç eïrrev • «"Oooi ùrrérpaxpav, oùk aÙTÔrrrai tújv reTevnpévujv fjoav, àXXà bià òófav Kai cpôpov Kai ànpiav rf)v rrapà ooû.» (5) 'O PaoiXeùç- «Ti èori òó£a Kai

texere hic placet. Haec enim pii eius aetatis viri litteris prodiderunt, quod ad acuendos excitandosque rerum divinarum studiosos vim habeant, i? autem post lulium, qui Silvestro successerat, Romanam regebat Ecclesiam.

16. (1) Constantius imperator dixit: «Nos, quoniam Chri-929
stianus es, et nostrae civitatis episcopus, faciendum duximus, ut accitum te moneremus, ut nefariae impii Athanasii dementiae communionem repudies. Hoc enim rectum esse orbis terrarum censuit, eumque ab ecclesiastica communione alienum synodali sententia pronuntiavit.» (2) Liberius episcopus dixit: «ludida ecclesiastica, imperator, summa cum aequitate fieri debent. Quare si pietati tuae placet, iudicium constitui iube, et si condemnationem commeruisse videbitur Athanasius, tum in illum iuxta ecclesiastici iudicii formam sententia proferetur. Fieri enim non potest, ut virum condemnemus, de quo a nobis iudicatum non sit.» (3) Constantius imperator dixit: «Totus terrarum orbis de eius impietate sententiam tulit, sed, ut ab initio, tempus eludit.» (4) Liberius episcopus dixit: «Qui subscripserunt, res ipsi gestas non viderunt, sed gloria metuque ducti, et ne abs te infamiam paterentur, acquieverunt.» (5) Imperator: «Quae ista est gloria aut metus et infamia?»

«pôpoç Kaì (ragia ;> (6) AifJépioç" <"Oaoi aqv òó£av toû 0eoû oùk ayanujat, Tàç napà croû gâXXov bwpeàç TrponufiaavTeç, ôv gf] raîç ôtpeoïv eìòov où KpivavTtç KaTÉKpivaw onep èanv àXXÔTpiov XpiaTiavâiv.» (7) 'O paaiXeûç- «KatTOi KéKprrat KaTà Trpotfiunov èv tij Tevogévq auvóòty èv Tùptu, Kai èv Trj auvóòcy KaTetpqcpiaavTO nàvreç oí èiriaKOiroi Trjç oÎKougéviiç.» (8) Aipépcoç- Oùôé ttotê KaTà npôatunov KÉKptTai ó àvOpwTTOç ı ôaoi yàp tòte auvcXOôvTeç Kare-ipqcpiaavTo aÙTOÛ, àvaxwpfiaavroç A0avaaiou èK toû Kpi-Ttipiou, KaT€cpn<piaavTO.»

9293 (12) 'ETrÎKTqToç èniOKOTroç eirrev ‹ BaaiXeû, où nidTeujç ëvcKev aqgepov oùôè KptgàTwv èKKXqaiaaTiKÛiv àvTinotoûgevoç AtfJépioç tòv Xó-fov rroierrat, àXX' ïva toîç èv 'Pwgq auy-kXtitikoÎç KavxóaqTai, ibç auXXoYtaàgevoç tòv flaaiXéa.» (13) 'O fiaaiXeùç eme Aipepícy «ITóaTov eî gépoç Tfiç oîkou-gévriç, ôti Où gôvoç auvaipq avOpwTriy âvoaicy Kai Trjç oiKougévr]Ç Tf)V eìpqvpv Kai ôXou toû KÔagou Xûetç; (14) Ai-pépioç- «Où òià tò ègè gôvov eîvai ô ttîç nierreurç èXaT-TOÛTat Xôyoç- Kaì Yàp KaTà tò naXaiôv Tpeîç góvoi eûpi-aKOVTat àvTiaTàvTeç irpoaTÓSat.» (15) Eùaépioç eùvoûxoç emev «Tòv paatXéa f]gâ>v Naflouxoòovóaop ènoiqaaç.» (16) Ai|3épioç' «Oùxi, àXX' oùtujç àXôrujç KaTaôiKaieiç dv-èpcuTTOv ôv oùk èKpivagev. 'AXXà Kai èfib àEicù npÔTepov

(6) Liberius: «Qui gloriam Dei non diligunt, tua illi munera praeferentes, quem oculis non videbant, absque indicio condemnarunt, quod a Christianis alienum est.» (7) Imperator: «Atqui in concilio Tyri celebrato coram praesens iudicatus est, et contra eum pariter decreverunt omnes totius orbis episcopi.» (8) Liberius: «Nunquam ille praesens iudicatus est. Nam qui illum ibi condemnarunt, post Athanasii e iudicio discessum temere condemnarunt.»

9293 (12) Epictetus episcopus dixit: «Non fidei causa, imperator, neque iudiciorum ecclesiasticorum studio, Liberius hunc hodie sermonem instituit, sed ut apud senatores Romanos victum a se rationibus principem glorietur.» (13) Imperator Liberio dixit: «Quota pars orbis es, Liberi, ut solus impium hominem vindices et pacem orbis ac mundi totius dissolvas?- (14) Liberius: «Non eo quod solus sum, fidei causa minuitur. Nam et tres olim soli sunt reperti, qui mandato regis resisterent.» (15) Eusebius eunuchus dixit: «Imperatorem nostrum Nabuchodonosorem facis.» (16) Liberius: «Haudquaquam; sed tu non minus temere hominem condemnas, de quo nullum factum est iudicium. At ego primum generalem fieri posco

oÎKOupeviKqv ùirofpacpqv npoxeipicai fkpatoûcrav Tqv níffTiv Tqv Kcrrà NÍKaiav èKT€0eîaav, ïv' oürwç àvaKXqOévTiuv tlùv àôeXtpiûv f]ptûv durò toû èEopiapoû Kai dnoKaTaOTaOévTujv toîç ibioiç tôttoiç, ei ôtpOeiqaav oí vûv 0opû[Jouç èyrevwvTeç Taîç èKKXqoiatç ou-fKaTanOépevoi tí) «TroOToXiKq morti, tòte ètri Tqv AXeEavôpétuv oi iràvTeç à-rravTqcravTeç, ëvOa ó ¿YKa^oú-pevoç Kai oí èyKaXoûvTèç eicri Kaì ó àvTtTtoioûpevoç aÙTÛiv, éEeTÙaavTeç tù Trepi aÙTwv ¢rupnepievexQwpev. (17) 'Eni-KTqTOÇ èTriaKOTTOÇ 617TÉV' «'AXX' Ó ôpÔpOÇ TIÛV ÔqpOCTÎlUV oùx ûnoOTqoeTai Tqv xpeiav rqç ™v ònffKÓniuv trapóbou.» (18) Aipépioç· «Où xpeiav ¿Xel tù èKKXqoiaOTtKà bqpoffiou bpôuou- ai yàp èKKXqoiat ÎKavai eioiv ëuuç Tqç 0aXàaaqç biatrepipaaOai toùç èauTtîiv èmoxoTrouç.» (19) 'O pafftXeùç· «Tà îqbq TÚ7TOV èoxqKÔTa àvaXùecrOai où òvvaróv èorr twv •fàp TrXeiôvcuv tmOKÔKwv q iprjtpoç icrxùeiv òcpeiXet. Zù pô-voç eî ó àvTinoioûpevoç Tqç qpiXiaç toû àvocriou éravou.» (20) Aipépioç eiirev• «BacnXeû, oùôé ttotc qKOÙoapev, pq trap-ôvtoç toû èyKaXoupévou, KpiToû àvoaiÔTqra KaTarféXXovToç, ibiav èx0pav eîcftpépovToç npôç tòv àvOpwnov.» (21) 'O paaiXeûç· «TTàvraç pèv koivwç qbÎKqaev, oùbéva òè oùtiuç tbç èpe. "Ootiç pq àpKecrôeiç ètri rq àmjuXeiq toû peiZorépou pou àbeXcpoû,* oùòè tòv paKapirqv KùvcrravTa èrraûffaTO napoEùvwv eiç qperépav ?x®Pav› MÙ ÛM^îç nXeíovi fjpepô-

subscriptionem, qua fides apud Nicaeam exposita confirmetur. Deinde ut revocatis ab exsilio atque in sedes suas restitutis fratribus nostris, si hi qui turbas nunc cient in Ecclesiis visi fuerint apostolicae fidei consentire, tum Alexandriam convenientes omnes, ubi et accusatus et accusatores sunt et defensor eorum, examinata causa sententiam proferamus.» (17) Epictetus episcopus dixit: «At cursus publicus non sufficiet ad episcopos subvehendos.» (18) Liberius: «Ecclesiasticae causae cursu publico non egent. Satis habent facultatum Ecclesiae, episcopos suos ad mare usque deducant.» (19) Imperator: «Quae iam constituta sunt, refringi pequeunt. Plurium enim episcoporum rata debet esse sententia. Tu solus es, qui nefarii illius amicitiam amplexaris.» (20) Liberius dixit: «Nunquam auditum est, imperator, ut reo absente iudex eius delicta promulgaret, quasi privatum in hominem odium exercens.» (21) Imperator: «Omnibus ille quidem infestus fuit in commune, sed nulli aeque ut mihi. Qui maioris fratris mei[1] occasu non contentus, beatae memoriae Constantem non cessavit in ini-

* Scii. Constantini, mortui a. 340.

ttjti ùirr|véYKapev tt)v toû irapoEûvovToç Kai toû irapoEuvo-pévou ¡bonfiv. Oùbèv bé poi toioûtov KaTÔpûiupa, oùbè tò Kara MayvévTiovl Kaì EiXpavôv,* tbç toû piapoû èKeîvov irepiatpoupévou tûiv èKKXrçotacmKiôv TrpafgâTwv.» (22) Ai-pépioç • «Mq bià tûiv èiriffKÔnuiv àpùvou Trjv èxÛpav, Patfi-Xeû. At yàp x€P eS tûiv èKKXrjcTiaaTiKwv eiç tò ayiaieiv evKatpeiv ôtpetXoucriv. "Oûev, eï croi boKeî, KéXeucrov àvaKXq-ôf)vai toùç ènicrKÔTrouç eiç toùç ibiouç tôitouç. Kai ei ôqpûeirj-ffav ôpôtpponeç toû ffripepov àvTiiroioupévou ttîç Kara Nî-Kaiav èKT€Ûeicrr)ç ôpûobôEou niaTeivç, tòte cruveXûôvTeç ètri tò aÙTÒ ïboiev ùnèp eipr)vr)ç toû KÓopou, ïva pf) tôv pi) àpap-rricravTa dvbpa xapax^nvai boKipaaûr|.»

929 (23) 'O PacïiXeùç- «"Ev èüTi tò íqTOÚpevov. BoúXopai yáp ere ácHracrápevov ttjv npôç Tàç èKKXqffiaç KOtvwvíav náXiv eiç Trjv 'Pujpqv ànoQTeîXai. Aià toûto neicrûqTi tí) eiprjvi) Kai ûnoypaipaç ùnócTTpetpov eiç TT)v'Pú)pr)v.» (24) Aifiépioç' «'Hbq toîç àbeXtpoîç toîç èv 'Ptbpq aneTaEapqv. MeiEouç yàp eicriv oí èKKXqcriatJTiKOÌ ûecrpoi ttîç èv 'Pihpij biaTptpfiç.» (25) 'O paaiXeùç- «Oùkoûv Tpitûv fipeptôv ?xei? (TKétpewç biáoTT|pa- ei fioùXet, ùnoypaipaç ùnôffTpetpov eiç ttjv 'Pwpqv, F] èvvôqcfov *èv* ttoîw tóttuj peTaTeùfjvai poúXei.» (26) Aipépioç- «Tò tô»v Tptiôv fjpepvùv biacTTripa où peTaTÎÛrçcn Xoyicfpóv

micitias nostras impellere, nisi nos singulari mansuetudine et instigantis et instigati impetum tulissemus. Nulla itaque apud me tanta est victoria, ne contra Magnentium[1] quidem aut Silvanum[2], quanta si scelestum hunc ab ecclesiasticis negotiis expulero.» (22) Liberius: «Noli per episcopos inimicitias tuas vindicare, imperator. Manus enim episcoporum sanctificationi vacare debent. Unde si placet episcopos ad proprias sedes revocari iube. Ac si quidem cum eo qui fidem orthodoxam Nicaeae expositam hodie tuetur, consentire videbuntur, tunc conventu habito de mundi pace provideant, ne vir innocens oppressus comprobetur.»

9294 (23) Imperator: «Unum est quod quaeritur. Volo enim te, ubi Ecclesiarum communionem fueris amplexus, mittere iterum Romam. Proinde consule paci, et subscribens Romam redi.» (24) Liberius: «Romae iam fratribus valedixi. Potiores enim sunt Ecclesiae leges, quam Romana habitatio.» (25) Imperator: «Ergo trium dierum spatium habes ad deliberandum, ut aut subscribendo Romam redeas, aut statuas quem in locum de-portari velis.» (26) Liberius: «Spatium trium dierum mutare

1 Magnentius a. 350 imperio Constantis in Gallia potitus erat.
2 Magister militum, qui Coloniae a. 355 imperio potiri conatus est.

Ô0ev ímou 0oúXei ànóOTeiXóv ge.» (27) 'O patfiXeûç, get à óúo fjgépaç KpiôévToç Aipepiou Kai gr) geraTeQévToç toû XoTiagoû, eînev èiopioûfivai eiç tt|v Bépoiav ttîç ©pàKqç. 'EkPôvtoç bè AifJepíou, ó pacriXeùç ànécrreiXev aÙTtîi rrevra-Koaiouç ôXokotîvouç eiç banàvaç. Aipépioç eme ni irpocr-KogiffavTi- «'ArreXOe, bôç aÙTà Ttû ftaffiXer XPe*av yàp ?X€i boûvai toîç crrpaTiwTaïc wtoû.» (28) 'Ogoiwç f) padi-Xtcrcra èrregqiev aÙTtû tò oùtó. Aipépioç emev «Airôboç aÙTà T(îi PadiXeî• XPe'av ₱< aÙTiûv ?xel eiç Tr)v tûiv crrpa-tujutwv èSobiacnv. 'Eàv bè gi) xptíav ¿xi *ó* padiXeùç, bÓTW aÙTà AùEevTÎw Kai'Ettikttitw • XPe'av Tàp ëxoucnv aÙTwv.» (29) 'Qç bè nap' aÙTtîiv oùk èXafiev, 'Eùtréfitoç ó eùvoûxoç TtpoOïpépet aÙTiî) érépouç. Ai£épioç bè emev aÙTÛr «Tàç ¿KKXqo'iaç Tfjç oiKOugévriç qpqgiuo'aç, Kai tbç KaTabÎKiu èXe-ngodùvqv goi irpooxpépeiç; ârreXfe, irpâiTov yevoû XpidTiavôç.» Kai geTà Tpeîç f]gépaç gqbèv beEàgevoç èEujpi<T0r).

mentem non potest. Quare mitte me quo voles.» (27) Biduo post haec imperator, examinato Liberio consiliumque non mutante, iussit eum in Beroeam Thraciae relegari. Digresso Liberio, imperator quingentos aureos ei misit ad expensas. Liberius autem illi qui attulerat respondit: «Abi et da imperatori. His enim opus habet ad stipendia militum.» (28) Similiter imperatrix alios pari numero misit. Et Liberius: «Redde», inquit, «imperatori. Nam his etiam ad militarem expeditionem opus habet. Quod si his non eget imperator, det Auxentio et Epicteto, his enim opus habent.» (29) Ut vero ab his non accepit, Eusebius eunuchus alios ei affert. Ctii Liberius dixit: «Tu orbis terrarum ecclesias expilasti, et mihi ut damnato eleemosynam affers? Vade, prius esto ChristianusI» Ita triduo elapso, nulla accepta pecunia, mittitur in exsilium.

CB Theodoret (ed. *L. Parmentier,* 1911) 131 sqq. MG 82, 1033 sqq.

CHRONICA ECCLESIAE ARBELENSIS[1].

[Scripta a MeSîha-Zekha inter 550 et 554 (569)].

(I)...[2] et saepe petivisti a me, carissime Phinees, ut 1039'
scripto tibi referrem de omnibus episcopis hyparchiae

[1] Civitas Mesopotamiae. Haec Chronica initio s. XX in codice lingua syriaca conscripto ab A. Mingana inventa et in Sources syriaques (Lipsiae 1908) edita, a P. Francisco Zorell S.J. in latinam linguam versa est(l. c.). Valor chronicae, quae ut documentum pretiosissimum antiquitatis habebatur *(y\àe.Baumstark,* Gesch. der syrischen Literatur, Bonn 1922,134 sq), hodie aliquom odo in dubium vocatur (cf. *J. Ortiz deUrbina,* Orient. Christ. Periodica 1936, 5—32). [2] Initium textus syriaci deest.

nostrae, et de martyribus qui in ea propter amorem Christi mortem pertulerunt, et de omnibus qui sibi in hoc saeculo et in futuro nomen celebre acquisiverunt, ut propterea laudem Deo deferamus fiatque nobis et ipsis arra bona in caelo. Scis enim, per narrationem de praesulibus Ecclesiae nos facile adduci ad conditorem ecclesiae, qui est Dominus noster Iesus Christus, vivificator generis nostri contempti, nosque eum tanto magis amaturos esse... (2) Dicamus igitur, [adiuvante] virtute divina, de praesulibus et de martyribus, et auxilium prece a Deo benigno efflagitemus . . .

10398 **(3) 1. Peqîda. Primus igitur episcoporum, quem regio Adiabene habuerit, est, ut Abel magister dicit, Màr[1]* Peqîda, cui Addai apostolus[8] ipse manum imposuit. Is igitur filius erat viri cuiusdam pauperis, nomine Beri, qui uni ex magis famulabatur. Ex quo eius filius illud miraculum viderat, quo Addai apostolus puellam parvam, dum ad sepulcretum effertur, resuscitavit parentibusque reddidit, excitata est in corde eius gratia Spiritus sancti quae super nos per Dominum nostrum Iesum Christum effusa est [Tit. 3, 6], et in corde suo proposuit fieri illius discipulus. (4) Quales inde persecutiones ex parte patris sui ac cognatorum pertulerit, nec os enarrare nec mens fingere valet... (5) Et dicunt [apostolum] post quinque annos ei manus imposuisse eumque in patriam suam misisse[3]. Coepit igitur in territorio gentilium praedicare et virtutes ac miracula patrare ut apostoli et multos agnos in caulas Christi inducere, eos gratia divina impinguans. Post decem annos mortuus est et a discipulis suis in domo parentum eius, qui mentem suam mutaverant eique se adiunxerant, sepultus.**

10393 **(6) 2. Samson. Sex annis post, Mazra, episcopus Bêth-Zabdaj'ensis, cum commeatu hominum mercatorum in regionem Adiabenen venit. Cum comperisset, ibi exsistere coetum Christianorum, clam se ad eos contulit, et cum eorum fiduciam obtinuisset, eum in domum admiserunt, eique dixerunt, se iam sex annos esse sine**

1 .MSr (dominus meus) est titulus honorificus episcoporum et sanctorum.

a Secundum Syros primus Syriae apostolus, unus ex 72 discipulis Christi.

8 Circa annum 105 ,p. Chr.

praesule. (7) Postulaverunt ab eo, ut diacono Samsoni manum imponeret eumque sibi episcopum constitueret. Et obsecutus bonae eorum voluntati, illi manum suam imposuit, quia cognoverat eum fuisse Peqidae diaconum. (8) Etiam iste igitur coepit hunc coetum divinum regere et «in pascuis opimis collocare» [Ps 23, 2]. **Atque egressus est et praedicare coepit in pagis circumvicinis, qui ignem adorabant in eumque die festo suo magno, quod Sahr-ab-gammûd appellabatur, parvulos iniiciebant. (9) Sic autem narrat de hoc festo Abel scriptor: «Hoc festum obibatur in mense Ijâr. Conveniebant ex omnibus partibus ad fontem magnum. In quo cum se lavissent, sedebant et coquebant, et omnibus servis suis, quod comederent dabant; ipsi vero non comedebant, antequam unum ex parvulis suis in ignem iniecerant. Et iecur renesque eius sumebant et in ramis arborum, quae illic erant, velut in signum festorum suorum suspendebant. Tum vero, sagittis multis velut gaudii causa versus caelum iactatis, domos suas revertebantur.» (10) Cum apud eos duorum annorum spatio praedicasset, multos ex iis baptizavit et propagata est ibi religio Christiana haud exigue per praeclare gesta a Samsone. Cum vero ea res magnatibus loci et magis innotuisset, in vincula eum coniecerunt ac post multa supplicia occiderunt. Hoc [erat], ut ait Abel magister, septem annis postquam Chosroës, rex Arsacidarum, victus est a Traiano**[1]**, qui venerat et regiones nostras visitaverat. Samson fuit primus martyr plagae nostrae, et exaltatus est in caelum.**

**(11) 3. Isaac. Post hunc autem athletam Christi prae- †1039
fuit Christianis multis, qui [hic] erant, Mar Isaac, vir zelo fervens ac modestus... (12) Eius tempore fuit vir quidam illustris ac dives, quem ferunt a rege fuisse constitutum, ut hanc regionem gubernaret, cui nomen erat Raqbacht. Is cum audisset de fama Mar Isaaci, eum adiit ac de religione eius percontatus est. De hac valde gavisus est, petiitque ab illo, ut sibi liceret eius assecla fieri. Post multos igitur dies clam baptizatus est, propter eius metum a Vologese II., rege Parthorum. Per virtutem huius viri divini, Constantini suae aetatis, extensa est religio Christiana in pagos circumiacentes.**

[1] Haec victoria a. 116 parta est.

10398 (13) 4. **Abraham** L Successit ei [Isaaco] Abraham magister, filius pii Salomonis, cuius ortus corporalis fuit ex Herda, pago sito prope Arcem Hebraeorum. Avus eius [aliunde] venerat et Arbelae domicilium fixerat, et parentes eius doctrinam [christianam] susceperant, dum ipse adhuc puer erat, iam tempore Samsonis episcopi. (14) Hic quoque [Abraham] munus suum obiit cum tranquillitate atque humilitate ineffabili. Commoratus est diu in Montibus altis, fidem christianam docens et veram religionem praedicans ac baptizans in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

10396 (15) 5. **Noe.** Parentes huius castissimi erant ex deserta regione Anbar et Hierosolyma profecti erant. Puer autem parvulus illic commercium habuit cum christianis, ac robore gratiae divinae baptizatus est. (16) Et cum parentes eius in Orientem reverterentur, in Adiabenen venerunt, quia ibi multi ludaei erant et in prius domicilium suum ire propter tumultus incessanter ibi exsistentes timebant. Puer vero, ubi primum audivit, hic quoque Christianos esse, adiit Abrahamum factusque est familiaris eius... (17) Gubernaverat igitur Christianos numerosos hyparchiae nostrae sedecim annos. Post eius mortem autem ecclesia nostra carebat pastore, et erat viduata propter odium gentilium et magorum. Et valde oppressi erant fratres nostri hoc tempore. Multi ex iis, qui novelli et debiles in fide erant, ad religionem satanae reversi sunt.

10397 (18) 8. **Hîrân**1. Scito, o carissime Phinees, eo anno, quo Persae toto Oriente potiti sunt, multos Christianos fuisse in omnibus regionibus, in Occidente et in Oriente. Sed in Occidente persecutiones nunquam conquiescebant, et cotidie sanguis Christianorum in foris ac plateis fluebat, et tranquillitas nequaquam exsistebat ibi. (19) Apud nos vero omnia haec aberant, regibus fatigatis et turbatis per bella cotidiana et persecutiones graves nondum excitabantur contra nos. Propterea annuntiatio evangelica potuit in nobis «palmites suos emittere usque ad mare, et ad flumina propagines suas» [Ps 80,12], (20) Episcopos habebat [Ecclesia nostra] plus viginti: in Bêth-Zabdaj, in Karkâ-d-Bêth-Selôch, in Kaskar, in Bêth-Lâphât, in

1 Circa 234—267.

Hormizd-Ardâsîr, in Perâth-MaiSàn, in Hânîtha, in Herbath Gelai, in Arzón, in Bêth-Nîqtôr, in Sarqard, in Bólli-Meskene, ir Hulwân, in Bêth-Qetrâje, in Bêth-Hazzâjc, in Bêth-Dailômâje, in Èigàr, et in aliis praeterea urbibus. Nisibis vero et Urbes nondum habebant episcopos ex metu gentilium. Sed cum desiisset regnum Arsacidarum Parthorum, christiani illic exsistentes sibi postularunt episcopum... (21) Edidit quidem Ardââîr rex mandatum, ut nova pyrea[1] aedificarentur, et ut Sol deus magnus universi, specialibus adorationibus honoraretur; atque ipse primus sese regem regum et deum nominavit. Ita iniuriae addidit blasphemiam, etiam honorem Deo convenientem volens accipere. Et multos ab aliis cultibus ad adorationem Solis induxit et coegit. (22) Hîrân autem episcopus sese impendit, ut populum suum ab omni damno servaret et a laqueis Satanae. Et ut pastor verus animam suam pro grege suo tradebat.

Ed. *Fr. Zorell,* Orientalia Christiana VIII, 4 (Nr. 31,1927), 149 ff.

1 Templa sancti ignis.